

الكتاب الم GALI مکھول

فی أحادیث الرَّسُول ﷺ

دانراوی: مامؤسنا شیخ منصور عہلی ناصف

وهرگیرانی: نوری فارس حله خان

محمود احمد محمد

پندا چوتده و سه ریه رشتی له چايدانی کرد وو

دار المعرفة

بیروت - لبنان

منڈی افرا
الشیخ

www.igra.ahlamontada.com

تەفسىرى نوور

النَّاجُ الْجَامِعُ لِلأَصْوَل

فِي أَحَادِيثِ الرَّسُولِ ﷺ

دانراوى: مامؤستا شیخ منه نصور عهلى ناصف

وهرگیرانى: نورى فارس حەمە خان

محمد أَحمد محمد

پىيدا چۈته وەو سەرپەرشتى لە چاپدانى كردۇوه

بەرگى چوارەم - چاپى چوارەم

دارالمعرفة
بـ زيتـ لبنان

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

التاجُ الْجَابِعُ لِلأَصْوَلِ

- وهرگئرانی: نوری فارس حمه خان
- پىداچونەوە سەرپەرشتى له چايدانى: محمود أحمد محمد
- چاپ: چواردهم
- سالى چاپ : ۲۰۰۸
- تاپ و ديزاين: كەزال حسین / كۆمپيوتكىرى شانيا
- تىراز: ۳۰۰۰ دانە
- ژمارەتى سپاردن:
- ھەلەگرى: لافە ھۆشيار محمد على - كچهزاي م.نورى فارس
- لەسەر ئەركى كتىخانەتىارام لە چاپ دراوەتى مەفتى چاپىرىدىنەوەتى پارىزراوه بۇ كتىخانەتى ناوبراو.
- ژمارە سپاردنى (۲۳۹۶) ئى سالى ۲۰۰۸ ئى پىتىراوه

ئەم پەرەواه پىرۇزە لە سەر فەرمائىشتى دانە رەكەى پۇختەى
حەدىتە كانى ئەم پەرەواه پىرۇزانە يە:

١) صحيح البخاري

٢) صحيح مسلم

٣) سنن أبي داود

٤) جامع الترمذى

٥) المختبى للناسائى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
الْحُكْمُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰالَمِينَ

نامه‌ی گهوره‌ی قورئانی پیرۆز

(چوار بآس و دوا و تاریکه)

۷۶) باسی یه‌که‌م: گهوره‌ی قورئان و قورئان خوینه‌کان و مامؤستای
فیتکردنی قورئانی پیرۆز

كتاب فضائل القرآن. (وفيه أربعة أبواب وخاتمه)

الباب الأول: في فضائل القرآن وحامليه ومعلميه

قالَ اللّٰهُ تَعَالٰى: {إِنَّهٗ لِقَرْآنٍ كَرِيمٍ فِي كِتَابٍ مَكْتُوبٍ لَا يَمْسُطُ إِلٰا الْمُطَهَّرُونَ، تَنْزِيلٌ مُنْ رَبُّ الْعَالَمِينَ} ۵۶ / ۷۷ - ۸۰.

واته: خودای گهوره ده‌فرمومی: ئەم قورئانه قورئانیکی گەلی بەریزو پیرۆز نازداره، والهناو نامه‌یه کی نوسراوی بەریزو قەدر دايە کە له‌حولمه حفووظه، دەستى ناپاکانى پى ناكا، چونکە خودای گهوره له جىگەیەکى وادا دایناوه کە قەدەغەيە له دەستەلاتى پىسان، تەنيا فريشته‌کان ئاگاداري دەکەن و ئاگايىان لىيېتى چونکە ئەوان پاكو نازدارو بىڭىردىن له تەلخى دەروونى، دەي نابى لە ئەويشدا كەسى دەستى لى بىدا تەنيا ئەو موسولىمانانه نەبىن کە پاكن و دوورن له لهشپىسى و بى دەستنۇرىشى، ئەم نامه پيرۆزەيە له و شويىنە به قەدرەوه له لايەنى پەروەردگارى جىهانەوه نىرراوه‌تە خوارەوه بۇ موحەممەد پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسر بن).

وقالَ تَعَالٰى: { يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِّنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا } ۱۷۴ - .

واته: ئەی نەوهى ئادەم! ئەی ئادەم مىزاديئە! وا زاتىكى وا هات بولاي ئىۋە، ئەوهندە رەفتارو كردارو گفتارى بەرزو شىرين و بىن گەرده خۆى بۇ خۆى بۇوه بە بەلگەي روشن و نىشانەي راست و دروست لەسەر راستى و پاكى و رەھبەرى خۆى، زاتى ئاوابى ديارە کە له لايەنى پەروەردگارى ئىۋەوه

دئ، له‌گه‌ل ئەم بەلگە رۆشنه‌دا کە موحەممەدی کورپی عەبدوللایه، نامه‌یه کى پیرۆzman ناردووه، کە قورئانی نازداره، چرايیه کى رووناکه بۆ خۆی.

و قالَ تَعَالَى : { وَكَذَلِكَ أُوحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَذَرِّي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنَ جَعَلْنَاهُ نُورًا لَّهُدِي بِهِ مَنْ لَّمْ يَأْتِ بِهِ إِلَيْكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطِ مُسْتَقِيمٍ صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ - صدق الله العظيم ۵۲-۴۲} .

واته: ئاوا بهم شیوه‌یه کە له پیشەوە باسمان کرد ئەم قورئانه‌مان به سرووش نارد بۆ تو، کە گیانی دلى رۆشنه‌و مايھى زىن و بوونه‌و زاخاوى میشک و دەرروونه، چ بۆ خوت چ بۆ يەكىكى تر، ئەمەش له سەر فەرمانى چاكه خوايى خۆم و به مەررو حوسن و رەزاي خۆم ئەم موحەممەد تو له مەوبەر نەتدەزانى نامه‌ی خودايى و كتىبى ئاسمانى چىيە و چى نىيە، هەروا شەرعى و راست دەبىن چۈن بىن، تا ئىيمە به رېزەنەی مېھربانى خۆمان ئەم چراگەشەی قورئانمان کرد به نۇورى دلان و سۆمامى چاوان و هىزى هەناوان، كى ئارەزوو بکەين له بەندەكانى خۆمان دەستى قەدرى لى دەنئىن و بەھۆى ئەم قورئانه‌و رېڭەي راستى نىشان دەدەين و شارەزاي شاپىڭەي ئايىنى راستى ئىسلامى دەكەين، كە لەمۈق بەدواوه تاقه رېڭەي راستى خودايى، دياره کە خودا خاوهنى هەموو شتىكە، ئاسمانه‌كان و هەرچىيان تىادايى و زەۋى و ئەوهى واله زەويدا هەموو ھى خودايى، ئوهەش بىزانن کە ئەم جىهانه بىن حىكمەت نىيە و ئەم ژيانه ھەواتتە نىيە سەرەنجام دەچنەوە بەردەستى خودا خۆى و خوداش هيچى لى وون نابى.

۳۵۹- عَنْ عُثْمَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: خَيْرٌ كُمْ مَنْ تَعْلَمَ الْقُرْآنَ وَعَلِمَهُ . رَوَاهُ البَخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالْتَّرمِذِيُّ^(۱):

^(۱) تجرید بخارى به کوردى / ۴ ل - ۵۳۹ ذ : ۱۷۳۳ ، ۵۰۲۸ ، ۵۰۲۷ = فەتح:

عوسمان (رمای خودای نی بن) له پیغه‌مبه‌رهوه (دروودی خودای لمسه‌بن) ده فه‌رموی: باشتین کهستان ئهو که سه‌یه که خوی فیرى قورئان ده‌بن و خه‌لکی تریش فیرى قورئان ده‌کا (ب/د/ت). واته: ئهم پیشنه‌وا فه‌رمووه زانانه ئهم فه‌رمووه (حه‌دیث) هیان گیپراوه‌ته‌وه، بوخاری له کتیبی صه‌حیحی بوخاریداو ئه‌بو داود له سونه‌تى ئه‌بو داودو تیرمیذی له جامیعو تیرمیذیدا، (رمای خودایان نی بن).

٣٥٩١ - عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ وَالَّذِي يَقْرَأُ وَهُوَ يَشَدُّ عَلَيْهِ لَهُ أَجْرٌ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ^(۲):

له عائیشه‌وه (خوشنودی خودای نی بن) له پیغه‌مبه‌رهوه (دروودی خودای لمسه‌بن) ده فه‌رموی: ئه‌و قورئانخوینه که به رهوانی قورئانی له برهه‌و رهفتاری پى ده‌کا ئه‌وه له پایه‌ی ئه‌و فریشته به‌پیزه خیز خوايانه دایه که له جیهانی بال‌ادا له عاله‌می مله‌کووتدا سه‌رپه‌رشتی قورئان ده‌کهن و خودا له‌م دوو ئایه‌ته‌دا باسی کردوون که ده فه‌رموی:
 {بایاندی سفرة. کرام بررة - ۱۵/۸۰}.

واته: ئهم قورئانه له جیهانی بال‌ادا وا به دهستی چه‌ن فریشته‌یه کی به‌پیزی خیرومه‌ندی فه‌مانبه‌ری خوداوه. ئه‌و که‌سه‌شی که خه‌ریکه ده‌یخوینی و به‌گران بؤی له‌بهر ده‌کری له‌باتی پاداشن دوو پاداشی بؤه‌هیه (ش/د/ت = شهیخان و ئه‌بو داودو تیرمیذی، شهیخان: واته: شیخی بوخاری و شیخی مولسلیم. خوشنودی خودایان نی بن).

٣٥٩٢ - عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الْأَثْرُجَةِ رِيحُهَا طَيْبٌ وَطَعْمُهَا طَيْبٌ وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ

^(۱) بخاری. التفسیر (تجزید / ۴ / ۵۱۱ رقم: ۱۱۳ / ۴۹۳ فتح). مسلم. فضائل القرآن وما يقلق به

صلوة المسافرين: ۱۸۵۹. أبو داود. أدب: ۴۸۲۰. نسائي. إيمان: ۵۰۵۳

الْقُرْآنَ مِثْلَ التَّمْرَةَ لَا رِيحَ لَهَا وَطَعْمُهَا حَلْوٌ وَمِثْلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مِثْلُ الرَّيْحَانَةِ رِيحُهَا طَبِيبٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ وَمِثْلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمِثْلِ الْحَنْظَلَةِ لَنْ يَسِّرَ لَهَا رِيحٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ رَوَاهُ الْخَمْسَةِ^(٣):

ئهبو مووسا (رمزای خودایان نی بن) له پیغەمبەرەوە (دروودی خودای لەسر بن) دەفرەرمۇی: ويىنهى ئەو موسولمانەی کە قورئان دەخويىنى و لهەمان کاتا کارى پىددەكا وەك ليمۇ وايە ھەم بۆنى خۆشەو ھەم تامى خۆشە، ويىنهى ئەو موسولمانەی کە قورئان زور نەخويىنى، بەلام کارى پى بکا، وەك خورما وايە ھەرچەند بۆنى نىيە بەلام تامى خۆشە، ويىنهى پىاواي دوو رووی قورئانخويىن وەك رىحانە وايە ھەرچەند بۆنى خۆشە بلام تامى تالە! ويىنهى دوو رووی قورئان نەخويىنىش وەك گوو ۋالك وايە، بۆنى خۆشى نىيەو تامىشى تال و ناخۆشە (ش/د/ت/ن = بوخارى و موسلىم و ئەبو داودو تىرمىدى و نەسائى).

٣٥٩٣ - عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَنَحْنُ فِي الصُّفَّةِ فَقَالَ: أَيْكُمْ يُحِبُّ أَنْ يَغْدُو كُلُّ يَوْمٍ إِلَى بُطْحَانَ أَوْ الْعَقِيقِ فَيَأْتِيَ مِنْهُ بِنَاقَتَيْنِ كَوْمَاوَيْنِ فِي غَيْرِ إِثْمٍ وَلَا قَطْعِ رَحْمٍ؟ فَقَلَنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ كُلُّنَا نُحِبُّ ذَلِكَ، قَالَ: فَلَأَنَّ يَغْدُو أَحَدُكُمْ كُلُّ يَوْمٍ إِلَى الْمَسْجِدِ فَيَتَفَلَّمَ آيَتَيْنِ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ خَيْرٌ لَهُ مِنْ نَاقَتَيْنِ، وَكِلَاثٌ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثٍ وَأَرْبَعٌ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَرْبَعٍ، وَمِنْ أَعْدَادِهِنَّ مِنَ الْإِبْلِ.

رواه الخمسة^(٤):

⇒ (ب- از- ٧٨ رقم: ٥٠١/١) گىرانەوهى ئىرە ئاوايە:

عوقبەی كورى عامير (خوداي نازى بن) گوتى: له صوفە بووين (كە سەكۈيى بوو له بن ساباتىكا، له مزگەوتەكەي مەدينهدا بوو، میوانخانەي هەزاران بوو) پیغەمبەر (دروودی خودای لەسر بن) هات بۆ ناومان، فەرمۇسى: كامتان

^(٣) تجرید بخارى / ٤ / ٥٤٧ رقم: ١٧٤١ ، ٥٠٥٩ ، ٥٤٢٧ ، ٥٠٢٠ ، ٧٥٦٠ فتح البارى. مسلم. صلاة

المسافرين: ١٨٥٧. أبو داود. أدب: ٤٨٣٠. ترمذى. أمثال: ٢٨٦٥. نسائى. إيمان: ٥٠٥٣.

^(٤) مسلم. صلاة المسافرين: ١٨٦٩ ، ١٨٧٠. راجع رقم: ٥٠١/١ مجلد أول تسلسل / ٧٨.

هز ده‌که‌ن که هه‌مoo روزی بچن بو شیوی بو طحان، يا بیون بو شیوی عه‌قیق، وه له‌وی دوو ووشتری مینگه‌ی دووگ قه‌وی بینه‌وه بو خوتان، به‌بئی ئه‌وهی که به‌هه‌ی ئه‌وهه تووشی توانی بین له‌لای خودا، يا تووشی دلره‌نجاندنی که سوکارتان ببن؟ گوتمان: قوربان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! هه‌مooمان هز ده‌که‌ین، فه‌رمooی: ده‌سا هه‌ر یه‌کن له ئیوه، هه‌ر روزی بچیت بو مزگه‌وت، له‌وی دوو ئایه‌ت له قورئان فیر ببئی، که نامه‌ی خودای ته‌واناو مه‌زن و شکومه‌نده، ئه‌وه له دوو ووشتر باشتره بوی، وه سئ ئایه‌ت له سئ ووشتر باشتره بوی، هه‌روا چوار ئایه‌ت له چوار ووشتر باشتره بوی، ئیتر هه‌روا بزمیله زیاتری له زیاتری باشتره! (م/د).

۳۵۹۴ - «ب-۱۴-۱۱-۷۹ رقم: ۱۰۰/۲».^(۵)

۳۵۹۵ - عنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرُو (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ أَفْرَا وَارْتِقِ وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا فَإِنْ مَنْزِلَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةِ تَشْرُؤْهَا. رَوَاهُ أَبُو ذَرْوَدَ وَالْتَّمَذِي وَصَحَّحَهُ^(۶):

عه‌بدوللای کوری عه‌مر (خودایان فی رازی ببن) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سر بن) ده‌فرمooی: له به‌هه‌شتا به قورئان‌خوین ده‌لین: قورئانت چه‌نده له‌بره بیخوینه و به پایه‌کانی به‌هه‌شتا سه‌رکه‌وه، وه چون له جیهاندا قورئانت به ترتیل ده‌خویند لیره‌ش هه‌روه‌ها به ئارامی و موله‌ت و له‌سه‌رخو بیخوینه تا به‌هه‌شتیه‌کان گویی لی بگرن چونکه پایه‌ی تو له و شوینه دایه، که دوا ئایه‌ت ده‌خوینی! (د/ت: ص. واته: ئه‌بو دا وودو تیرمیذی ئه‌م فرموده‌یه‌یان گیراوه‌ته‌وه، تیرمیذی به صه‌حیحی داناوه).

۳۵۹۶ - عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَحِيَءُ الْقُرْآنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ يَا رَبِّ حَلَّهُ فَلَبِسْ تَاجَ الْكَرَامَةِ ثُمَّ يَقُولُ يَا رَبِّ زِدْهَ فَلَبِسْ حَلَّهَ

^(۵) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۱۴ برقم: ۱۰۰/۲.

^(۶) صحيح عند الترمذی.

الْكَرَامَةِ ثُمَّ يَقُولُ يَا رَبِّ ارْضَ عَنْهُ فَيَرْضَى عَنْهُ فَيَقَالُ لَهُ افْرَا وَارْقَ وَتَزَادُ بِكُلِّ آيَةٍ حَسَنَةً. رَوَاهُ التَّرمذِيُّ بِسندٍ صَحِيحٍ^(۷):

ئهبو هوره‌يره (رمزاو خوشنوودی خودای گهوره‌ی لهسربن) ده گپریت‌وه له پیغه‌مبه‌ره‌وه (بروودی خودای لهسربن) ده فه‌رموی: له روژی قیامه‌تدا قورئان دی له گه‌ل قورئان خوینا بو لای خودا، ده فه‌رموی: ئهی پهروه‌ردگارم! بی‌رازینه‌وه و خشلی له برهکه و خه‌لاتی بکه ئیتر تاجی سه‌ربه‌رزی له سه‌ر ده‌کری، دیسان قورئان ده فه‌رموی: ئهی پهروه‌ردگارم! زیاتری بدھری، ئه‌وجا قاتی سه‌ربه‌رزی له بھر ده‌کری، ئینجا قورئان ده فه‌رموی: ئهی پهروه‌ردگارم لیکی خوش نوود به، جا خودا لیکی خوش نوود ده‌بی، وه پیشی ده فه‌رمون: قورئان بخوینه و به پایه‌کانی به‌هه‌شتا سه‌رکه‌وه، له باطی هه‌موو ئایه‌تیکیش (سه‌رہ‌پای ئه‌وه که پایه‌وه مه‌قامت له لای دوازایه‌ته که ده‌یخوینی) خه‌لاتن و هر ده‌گری! (ت-س/ص= تیرمیدی به سنه‌دیکی صه‌حیج ئه‌م فه‌رموده‌یه‌ی گپراؤه‌ته‌وه).

۳۵۹۷ - ولای داود: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَعَمِلَ بِمَا فِيهِ أَلْبِسَ وَإِلَذَاءَ تَاجًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ضَرَوْرَةٌ أَخْسَنُ مِنْ ضَرَوْرَةِ الشَّمْسِ فِي بَيْوتِ الدُّنْيَا لَوْ كَانَتْ فِيْكُمْ فَمَا ظَنَّكُمُ بِاللَّذِي عَمِلَ بِهِمَا^(۸):

هزرهت (بروودی خودای لهسربن) ده فه‌رموی: هه‌ر که‌سین قورئان بخوینی و رهفتاری پی بکا له روژی قیامه‌تا باوک و دایکی تاجیکی وايان له سه‌ر ده‌کری، شه‌وقه‌که‌ی له شه‌وقی ئه‌وه خوره جوانتره که له جیهانا له‌ناو ماله‌کانتان ده‌دات، دهی که‌وابن ده‌شی ئه‌وه‌ی که بی‌خوینی و کاری پی بکا پله و پایه‌ی خوی چون بی و چی بی!^(۹).

۳۵۹۸ - عَنْ أَبْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ الَّذِي لَيْسَ فِي جَوَافِهِ شَيْءٌ مِّنَ الْقُرْآنِ كَالْبَيْتِ الْخَرْبِ^(۱۰):

^(۷) سنده صحیح.

^(۸) سكت عن درجه‌ه الشارح.

ئیینو عه‌بیاس (رمای خودایان نی‌بن) له حه‌زه‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سر بن) ده‌فرمومی: هر دلن که قورئانی تیا نه‌بن و خالی بن له یادو زیکری خودا، وهک که‌لاوه کون وايه! (ت-س/ص).

۳۵۹۹ - عن عبد الله (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: من قرأ حرفًا من كتاب الله فله به حسنة وأحسنت بعشر أمثالها لا أقول المحرف ولكن ألف حرف ولا م حرف وميم حرف^(۱۰):

عه‌بدوللا (خوشنوودی خودای نی‌بن) له حه‌زه‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سر بن) ده‌فرمومی: خودای گهوره ده‌فرمومی: هر که‌سی پیتی له قورئان بخوینی بهو پیته چاکه‌یه‌کی بُو هه‌یه چهن ووشه بخوینی یا چهن ئایه‌ت و سووره‌ت بخوینی، له باشی گشت پیتی له پیته‌کانی یهک چاکه‌ی بُو هه‌یه، پاداشی چاکه‌ش یهک به ده‌یه، بکره زیاتریش، وهک خوا ده‌فرمومی:

{من جاء بالحسنة فله عشر أمثالها - ۱۶۰/۶}.

واته: هر که‌سی چاکه‌یین بکا، ده قاتی ئه‌وه یا به بی شومار پاداشی باشی هه‌یه. دهی من نالیم (الم) یهک پیته، به‌لکوو ئه‌وه سی پیته، چونکه ئه‌لیف پیتیکه، وه لام پیتیکه، وه میم پیتیکه، بهم پییه هر که‌سی ته‌نیا ووشه‌ی (الم) بخوینی سی چاکه‌ی بُو ده‌نووسری (ت-س/ص).

۳۶۰۰ - عن أبي سعيد (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: يقول الله تعالى من شغلة القرآن وذكرى عن مسألتي أغطيته أفضل ما أغطي السائلين وأفضل كلام الله على سائر الكلام كفضل الله على خلقه^(۱۱):

ئه‌بو سه‌عید (خوشنوودی خودای نی‌بن) له حه‌زه‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سر بن) ده‌فرمومی: خودای گهوره ده‌فرمومی: هر که‌سی خه‌ریکی قورئان و یادی

^(۱۰) رواه الترمذی بسنده صحيح (شرحه).

^(۱۱) رواه الترمذی بسنده صحيح (شرحه).

^(۱۲) رواه الترمذی بسنده حسن (شرحه).

خوا بى و له بهر ئوه نه يپه‌پزى داواى شت له من بكا، ئوه نائومىدى ناكەم به لکوو باشترين شت كه دەيدەم بە داواكاران و ئومىدەواران دەشى دەم بەويش! وە فەزلى و گهوره‌يى قورئان (كە كەلام و فەرمایشى خوداي گهوره‌يى) لە چاو ووتارو قسەي ترى درووس‌كراوان (مەخلىوقات) دا وەك فەزلى و گهوره‌يى خودا خۆى وايە لە چاو درووستكراوانى خۆيدا (ت-س/ح. واتە: تىرمىدى بە سەنه دىكى حەسەن، واتە: بە رشته‌يەكى جوان، ئەم فەرمۇودەيە گىپراوه‌تەوه).

٣٦٠١ - عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَاسْتَطَهَرَ فَأَحَلَ حَلَالَهُ وَحَرَمَ حَرَامَهُ أَذْخَلَهُ اللَّهُ بِإِلَجَنَّةٍ وَشَفَعَهُ فِي عَشَرَةِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ كُلُّهُمْ وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ^(۱۲):

عەلی (خۇشنوودى خوداي ئىبن) لە پىيغەمبەرەوە (دروودى خوداي لەسەر بن) دەفەرمۇئى: هەر كەسىن قورئان بخويىنى و له بهرى بکاوشەللى بە حەللى بىزانى و حەرامى بە حەرام بىزانى، خودا بەھە دەيباتە بەھەشت وە تکا (شەفاعەت) يىشى كىرا دەكا بۇ دەكەس لە كەسوکارى خۆى، كە هەر دەيان ئاگىريان بۇ بېياردرابى (ت-س/غ: واتە: تىرمىدى ئەم فەرمۇودەيە بە سەنه دىكى غەريب گىپراوه‌تەوه).

٣٦٠٢ - عَنْ أَبِي أَمَامَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا أَذِنَ اللَّهُ لِعَبْدٍ فِي شَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ رَكْعَتَيْنِ يُصَلِّيهِمَا وَإِنَّ الْبَرَ لَيَدْرُ عَلَى رَأْسِ الْعَبْدِ مَا دَأَمَ فِي صَلَاتِهِ وَمَا تَقَرَّبَ الْعَبْدُ إِلَى اللَّهِ بِمِثْلِ مَا خَرَجَ مِنْهُ بَعْنِي الْقُرْآنَ^(۱۳):

⇒ «ب- ۱۵- ۴۳- ۱۸۸- ۱۵ ف- ۱۵ مىلد اول تسلسل / ۴۳ رقم: ۱۵ / ۳۳۶».

ئەبو ئومامە (خوداي ئىرانى بن) لە پىيغەمبەرەوە (دروودى خوداي لەسەر بن) دەفەرمۇئى: خودا هيچى وەك ئوه پى خوش نىيە، كە بەندە دوو رکات نويىز

^(۱۲) رواه الترمذى بسنده غريب (شرحه).

^(۱۳) رواه الترمذى بسنده غريب (شرحه).

بۇ خوا بكا ئەمە لەلایىن، لە لايىكى تىرىشەوە بەندە هەتا لە ناو نويىڭا بن خىرۇ
چاڭە دادەبارى بە سەرييا بەندە كانى خودايىش بە ھىچ شتى وەك ئەوە لە^(۱)
خودا نزىك نابنەوە وەك بەو شتەي كە لەلاي خودا خۆيەوە ھاتووە واتە: بە^(۲)
قورئان (ت-س/غ).

٣٦٠٣ - عن ابن عباس (رضي الله عنهمَا) قال: قال رجُلٌ: يا رسول الله أَيُّ
الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟ قال: الْحَالُ الْمُرْتَجَلُ^(۳). قال: وَمَا الْحَالُ الْمُرْتَجَلُ؟ قال: الَّذِي
يَضْرِبُ مِنْ أَوْلِ الْقُرْآنِ إِلَى آخِرِهِ كُلُّمَا حَلَّ اِرْتَجَلَ^(۴):

ئىبىنۇ عەببىاس (خودايىان ئى رازى بن) گوتى: پىباۋى گوتى: ئەمى پىيغەمبەرى
خودا! كام كرده وەيە زۇر خۇشەويسىتە لەلاي خودا! فەرمۇوى: ئەو كەسەى
كە تەواوى دەكاو تىنى ھەل دەچىتىمە! عەرزى كرد: قورىيان! ئەوە كىيە?
فەرمۇوى: ئەو كەسەيە كە لە سەرەتاي قورئانەوە رىزىنى لى دەگىرى و دەيەنلىنى
تا خەتنى دەكا، گشت جارى كە خەتمەيىن تەواو دەكا سەر لە نوئى لە
سەرەتاوه دەست پىن دەكاتىمە! (ت-س/غ).

٤ - عن الحارث الأعور (رضي الله عنه) قال: مررت في المسجد فإذا الناس
يتوهون في الأحاديث فدخلت على (رضي الله عنه) فقلت: يا أمير المؤمنين لا ترى
أن الناس قد خاصوا في الأحاديث، قال: وقد فعلوها؟ قلت: نعم، قال: أما إني قد
سمعت رسول الله (صلى الله عليه وسلم) يقول: لا إنها ستكون فتنة، فقلت: ما المخرج منها
يا رسول الله؟ قال: كتاب الله فيه تبأ ما كان قبلكم وخبر ما بعدكم وحكم ما بينكم،
هو الفصل ليس بالهزل من تركه من جبار قصمة الله ومن ابتغى الهدى في غيره أضلله
الله وهو حبل الله المتيقن وهو الذكر الحكيم وهو الصراط المستقيم هو الذي لا تريغ
به الأهواء ولا تلتبس به الألسنة ولا يشبع منه العلماء ولا يخلق على كثرة الرد، ولا
تنتقضى عجائبه هو الذي لم تنتهى العجائب إذ سمعته حتى قالوا: إنا سمعنا فرآكما عجبا

^(۱) رواه الترمذى بسند غريب (شرحه).

يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ) مَنْ قَالَ بِهِ صَدَقَ وَمَنْ عَمِلَ بِهِ أَجْرٌ وَمَنْ حَكَمَ بِهِ عَدْلًا، وَمَنْ دَعَا إِلَيْهِ هُدًى إِلَى صِرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ. خُذْهَا إِلَيْكَ يَا أَغْوَرُ. رَوَى هَذِهِ السَّبْعَةِ التَّرْمذِيُّ (١٥):

HARİYİŞİ ئەعوھەر (خودای ئى رازى بىن) گوتى: چۈوم بۇ مىزگەھەت، روانىم وا خەلکەھە وورۇۋۇۋۇنەتە باسو خواسىن و قىسەن باس، منىش چۈوم بۇ لاي عەملى (خودای ئى رازى بىن) عەرزم كرد: ئەي فەرمانپەرواى موسۇلمانان! تەماشاي ئەن خەلکە ناكەي چۆن سەرىيان كردۇتە قىسەن باس و حىكايەتتەخوانى! گوتى: ئەمەشيان كرد؟ گوتىم: ئەدىيى، گوتى: ئەدىيى سا من بۇ خۆم لە پىيغەمبەر خۆيم ژىنەت دەيىفەرمۇو: ھۆشىيارىن! پېشىيىنى و فەرتەنە بەرپا دەبىن عەرزىزىم كرد: ئەي پىيغەمبەرى خودا! جا چار چىيە؟ چۆن سەر دەركەين لىيى؟ فەرمۇوى: نامەي خودا كە قورئانى پېرۇزە باسو خواسىن پىيش خۆتان و دەنگوباسى پاش خۆتانى تىيايە، ھەروا بېرىارو حوكىمى ناو خۆتانى تىيايە، خاس و خرالپ لە يەك جىيا دەكاتەنە، بە راستى فەرمائىشتە نەوهەك گالىتە و ھەوانىتە، جا ئەوهى (لەبەر زۇردارىيى و مل ھۆرى خۆى) رەفتارى پى نەكاو پىشتى تىن بىكا خودا پىشتى دەشكىيىنى، وە ئەوهى منهىيى ھىدىايەت و رىئەمۇونى لە شتىيىكى تردا بىكا خودا سەرىلى دەشكىيىنى، سەرەرای ئەمەش ئەوهە كە ھەم كەمەندى قايىمى بىتمەوي خودايىھە و ھەم يادگارى سەرىبەرزى و گەوهەرى شەو چرايە و ھەم شاپىرى راستى خودايىھە، ھەر ئەوهە كە دل و دەرروون و ئارەزووەكان بەھۆى تىيشكى ئەوهە وە لە ھەق لانا دەن و لە خاشتە نابىرىن، وە زمان نايپرسكىيىنى و لىيى ناشىيۇنى و لەسەر دەم و زمان سووک و خۆش و رەوانە، وە زانا كان ھەركىز لىيى تىئر نابىن، وەھەتا زىاتر دەورى بکەيتەوە و ھەتا پىتر دۇوبارەي بکەيتەوە تاسووقتە دەبىن، ھەمېشە تازەن و نوينىيە و تاسووقە و كۈن نابىنى و نابىيىزى، وە ھەتا ھەتايە شتە سەيرۇ عەنتىكە كانى لە بن نايەن، بەردهوام رۆز بە رۆز زانستى نوئى و شتى سەيرى نوينى لى دەردىكەوئى، ئەوهە ئەويۇو كە جىۋىكە كان لەگەن بەر گۈنیان كەوت كۈرج كارىتكى سەيرى

^(١٥) رواه الترمذى بسند غريب (شرحه).

تیکردن و بى پهروا گوتیان (وهکوو خوا له قورئانا باسى دهکاو قسه‌کهيان
دهگیپریته‌وه ده‌فرموده:

{إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا، يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ - ٧٢ / ٢-١}.

واته: ئیمه قورئانیکمان بیستووه، که قورئانیکی وايه که ئاده‌میزادو په‌ری به شیوه‌یه کی شیاو بانگ دهکا بۆ سه‌ر ریگه‌ی راستو دروست. هر که‌سین قسه به پیی قورئان بکا قسه‌ی راست ده‌ردەچى، و هر که‌سین رفتاری پی بکا پاداشی باش و هر ده‌گرئى، و هر که‌سین بپیارو حوكم و کاری به پیی ئه و بى عادل و دادپه‌روه خویه‌تى، و هر که‌سین خەلک بانگ بکا بۆ په‌پرده‌وی قورئان و رهفت کردن پیی ئه و به راستى ملى ریی راستى گرتووه و خودا شارهزای شەقامه‌پیی راست و دروستى دهکا جا ئه‌ی حاریشى ئەعوه‌ر! ئەم پهندو قسه جوان و نه‌سته‌قانه له گوئ بگره (ت-س/غ).

۳۶۰۵ - عن النبيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَرَأَ طَه وَيَسْ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِأَلْفٍ عَامٍ، فَلَمَّا سَمِعَتِ الْمَلَائِكَةُ الْقُرْآنَ قَالَتْ: طَوْبَى لِأَمَّةٍ يَنْزِلُ هَذَا عَلَيْهَا، وَطَوْبَى لِأَجْوَافِ تَحْمِلُ هَذَا، وَطَوْبَى لِأَلْسِنَةٍ تَكَلَّمُ بِهَذَا. رَوَاهُ البُغُويُّ فِي المصايِحِ^(۱۴):

پیغه‌مبهر (درودی خودای له‌سر بن) ده‌فرموده: خودای گهوره (به ههزار سال به‌ر له دروست کردنی ئاسمانه‌کان و زه‌وی) سووره‌تى (طه) و سووره‌تى (یس) ده‌خوینتى، کاتن فریشته‌کان قورئان ده‌بیستن ده‌لین: طوببا (ناوی دره‌ختیکه له به‌هه‌شتا) بۆ ئه و گله به‌خته‌وهره که ئەم قورئانه به پیت و فه‌رهی بۆ ده‌چى، و دره‌ختى طوببا بۆ ئه و سینگه‌ی ئەم قورئانه‌ی تیایه، وه طوببا و خیرو خوشی بۆ ئه و زمانه شیرینه‌ی که ئەمە ده‌خوینتى (به‌غه‌وی).

۳۶۰۶ - ورد في الشرح: وحْكى عن الإمام أحمد (رضي الله عنه) أَنَّهُ رأى رَبَّهُ في المنام عَدَّةَ مَرَّاتٍ فقال: وَاللَّهِ إِنْ رَأَيْتَهُ مَرَّةً أُخْرَى لَأْسَانَهُ أَيُّ شَيْءٍ يُقْرَبُ الْعَبْدَ إِلَى

^(۱۴) سكت عن درجه الشارح.

رَبِّهِ فَرَأَى رَبَّهُ جَلَّ شَانَهُ فَقَالَ: يَا رَبَّ بَأْيَ شَيْءٍ يَتَقَرَّبُ الْعَبْدُ إِلَيْكَ؟ قَالَ: بِتَلاوَةِ كَلَامِي
يَا أَحَدٌ. قَالَ: فَهُمْ الْمَعْنَى أَمْ لَمْ يَفْهَمُوا رَبَّهُ؟ قَالَ: فَهُمُ الْمَعْنَى أَوْ لَمْ يَفْهَمُوهُ^(١٧):

دانه‌ر (خودای نی رانی بن) له شهر حه‌که‌یدا ده‌لی: هه‌قا‌یه‌تني له ئیمامی
ئه‌حمه‌ده‌وه (خودای نی رانی بن) ده‌گیپن‌وه که گه‌لی جار له خه‌ودا به خزمه‌ت خودا
ده‌گا، جاری ده‌لی: به خودا ئه‌گه‌ر ئه‌م جاره بیبینم عه‌رزی ده‌که‌م که‌چی
شتى زور باش به‌نده له خودای خوی نزیک ده‌کاته‌وه، کاتى په‌روه‌ردگاری به
خه‌و ده‌بینی پرسیاره‌که‌ی لی ده‌کا، ده‌فه‌رموی: ئه‌ی ئه‌حمه‌د! به خویندن و
ده‌ورکردن‌وه‌ی قورئان که فه‌رمایشت و که‌لامی خویه، ده‌لی: خودایه! تىنى
بکاو تىنى، نه‌کا؟ ده‌فه‌رموی: بەلم؛ له مەعنای تىنى بکاو تىنى نه‌کا. که‌واته:

بُرَا ! مَرْبَه بَيْن نَوْفَاهِ رَشْدَه خَوْفَه

شپږن نایوختن ناو خورو خوینته!

وہلیں بے زوبیں بہرہ جان لے کل

دھبیں بے کولی زادہں داکی کل!

کوربہ! بے راستی نہ شقی قورنائی

قورنوان دهذ وېنى و مانماي نازانى!

(٧٧) هه دشنه کردن له فهرا موسکردنی قورنآن : (التحذیر من نسيان القرآن)

٣٦٠٧ - عَنْ أَبْنَىٰ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّمَا مِثْلُ صَاحِبِ الْقُرْآنِ كَمَكَلٍ صَاحِبِ الْإِبْلِ الْمُعْقَلَةٌ إِنْ عَاهَدْتَ عَلَيْهَا أَمْسَكَهَا وَإِنْ أَطْلَقَهَا ذَهَتْ^(١):

ئىپنۇ عومەر (خودايان لى رازى بىن) لە پىيغەمبەرەوە (درووپى خوداى لەسەر بىن) دەفەرمۇى: قورئان خوين وەك خاوهەن ووشتىرى مەربىەندىكراو وايە، چۈن ئەو

(۱۷) اثر ورثیا بستائنس یہ

⁽¹⁾ يخارى، فضائل القرآن، ٥٣١ - ١٧٣٤ هـ / ٤٤٠: مسلم، صلاة المسافر، ٦٢٦.

ئه‌گهه سه‌په‌رشتی ووشتره‌کانی بکا ئه‌وه له دهستی ناچن و به دهستیه‌وه ده میین، ئه‌میش هه‌روه‌ها ئه‌گهه دهوری قورئانه‌کهه بکاته‌وه له بیری ناچیت‌وه (ش).

۳۶۰۸ - عَنْ أَبِي مُوسَىٰ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تَعَااهَدُوا الْقُرْآنَ فَوَاللَّهِ نَفْسِي يَدِيهِ لَهُ أَشَدُّ تَفْصِيًّا مِنَ الْإِبْلِ فِي عُقُلِهَا. رواه الشیخان^(۳):

ئه‌بو مووسا (خودای نی رازی بن) گوتی: پیغه‌مبهه (دروودی خودای له‌سر بن) فه‌رموموی: سه‌رهوکاری قورئان بکهنه و هه‌میشه دهوری بکهنه‌وه، دهسا به‌وکه‌سه که گیانی منی به دهسه قورئان زووتر له بیرده‌چیت‌وه کاتنی دهوری نه‌کریت‌وه، ههتا ووشتر کاتنی له پهت بهر دهبنی و بهله‌سه دهبنی!! (ش).

۳۶۰۹ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنْ شَاءَمَا لَأَحَدِهِمْ أَنْ يَقُولَ نَسِيْتُ آيَةَ كَيْتَ وَكَيْتَ بَلْ هُوَ نَسِيْتَ اسْتَذَكِرُوا الْقُرْآنَ فَلَهُ أَشَدُّ تَفْصِيًّا مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النَّعْمِ. رواه الشیخان والترمذی^(۴):

عه‌بدوللا (خودای نی رازی بن) له حهزه‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سر بن) ده‌فه‌رمومی: چه‌نده خrap و ناشیرینه بوئاده‌میزاد که بلن من ئایه‌تیکی واوام له بیرچوت‌وه به‌لکوو ئه‌وه چاره‌نووسی خودایی له بیری بردوت‌وه که‌وابو بابلی: فیساره ئایه‌تم له بیر براوه‌ته‌وه! دهی هه‌میشه دهوری قورئان بکهنه‌وه و بیکهنه به پیشه‌ی هه‌میشه‌ییتان ئه‌گینا ودک چون ووشترو مالات که له پهت بهربوو ئه‌گهه چاویری نه‌کری بهله‌سه دهبنی قورئانیش ئاوا (بکره خیراتریش) له سینگی پیاو نائاشنا دهبنی ئه‌گهه سه‌رومپ دهوری نه‌کریت‌وه (ش/ت).

^(۱) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۳۲ = تجرید / ۴ / ۵۴۱ ذ: ۱۷۳۶. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۴۱.

^(۲) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۳۲ ، ۵۰۳۹ مسلم. صلاة المسافرين، ۱۸۳۸. ترمذی. قراءات: ۲۹۴۲.

نسائی. افتتاح: ۹۴۲

۳۶۱۰ - عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: سَمِعَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلًا يَقْرَأُ بِاللِّينِ فَقَالَ: يَرْحَمُهُ اللَّهُ فَذَ أَذْكَرَنِي آيَةً كَذَا وَكَذَا كُنْتُ أُلْسِنُهَا مِنْ سُورَةِ كَذَا وَكَذَا. رَوَاهُ الثَّالِثَةُ^(۴):

عائیشه (خودای نی رازی بن) گوتی: شهوی پیاوی له مزگه‌وت قورئانی ده خویند، پیغه‌مبهر (بروودی خودای نسر بن) گویی لی بی بو، فرمومی: ره‌محمه‌تی خودای نی بن، ئه‌م پیاوه فیساره ئایه‌تی له فیساره سووره‌ت یاد خستمه‌وه، که ئه‌و ئایه‌تام له یاد برابیوه (ش/د).

۳۶۱۱ - «ب- ۱۱۸ - ۳۵۹ ف- ۱۱ تقدم برقم: ۷۱۶/۱۱»^(۵).

۳۶۱۲ - ورد في الشرح: ولأبي داود: ما من أمرٍ يقرأ القرآن ثم ينساه إلا لقي الله يوم القيمة أجذم^(۶):

دانه‌ر (پرکنپی له نوروی قورئان بن و له کمردی گنپی به سورمه‌ی چاومان بن) له شهره‌کهدا دهلى: له سه‌ر گیپرانه‌وهی ئیمامی ئه‌بو داود (خودای نی رازی بن) پیغه‌مبهر (بروودی خودای نسر بن) فرمومیه‌تی: که سئ قورئانی له به‌ر بی و بیخوینی و له پاشا له به‌ر که مت‌رخه‌مى خوی له بیری بچی ئه‌وه رفژی قیامت به گولی ده‌چیته‌وه دیوانی خودا! خواپه‌نامان بدا.

۷۸) باسی دووه‌م: باسی ئاداب و ده ستوره‌کانی قورئان خویندن و ده درکردن‌وهی

الباب الثاني: في آداب القراءة

قال الله تعالى: - {وَرَأَلِ الْقُرْآنَ ثَرْتِيلًا - ۷۳ / ۴}.

^(۴) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۲۸. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۲۴.

^(۵) تقدم برقم: ۷۱۶/۱۱ مجلد اول. تسلسل / ۱۱۸.

^(۶) سكت الشارح عن درجه.

واته: به هیدی و شینه‌یی و موله‌ت و له سه رخو قورئان بخوینه، وه
چون دهنکی قوبوولی برنجی سهیری دانار دانار ده و هستن ئاوا پیت و
حهرف و هقف و مهدده و شهده و سه‌ری ئایه‌ت و کوتایی بابه‌ت له یهک
جیابکه‌رهوه و به جوانی ئهم صیفه‌تanhه له سه رشیوه‌یه کی رهسا ئهدا بکه،
پله‌په مکه و تیکه‌لیان مکه به سه‌ریه‌کا، که ئاوا به ووردی
ندوری قورئانت کرددهوه ده چیته ناو دلت‌وهه!

۳۶۱۳ - عنْ أنس (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَلَّهُ سُبْلَ كَيْفَ كَائِنَ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
فَقَالَ: كَائِنَ مَدًّا، ثُمَّ قَرأً بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، يَمْدُدُ بِسْمِ اللَّهِ، وَيَمْدُدُ بِالرَّحْمَنِ،
وَيَمْدُدُ بِالرَّحِيمِ. رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ^(۱):

پرسیار کرا له ئنه‌س (خودای نی رازی بن): پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای له سه‌رین)
كورئانی چون ده خویند؟ گوتی: به مهددهوه ده خویند، هلکشاویی و
داسکشاوی رهچاو ده کرد، ئینجا ئنه‌س بۇ نموونه (بسم الله الرحمن الرحيم)ی
خویند، لامی ئەللاو میمی ره‌حمان و حیی ره‌حیمی دریزکردهوه (ب/د).

۳۶۱۴ - عنْ أُمّ سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
يَقْطَعُ قِرَاءَةَهُ يَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ثُمَّ يَقْفُ، الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ثُمَّ يَقْفُ، وَكَانَ
يَقْرَأُ هَا مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ. رَوَاهُ التَّرمذِيُّ^(۲):

ئوممو سه‌لهمه (خودای نی رازی بن) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای له سه‌رین) که
كورئانی ده خویند بپری ده کردو له سه‌ری ئایه‌ت‌ه کانا و له شوینی پیویستا
پشتوی ده داوه له سه‌ری ده و هستا، بهم شیوه‌یه: دهیفه‌رموو: (الحمد لله رب
العاکمن) و ده و هستا له سه‌ری (الرحمن الرحيم) و ده و هستا له سه‌ری. پیغه‌مبه‌ر
(بروودی خودای له سه‌رین) ئهم ئایه‌ت‌هی بهم شیوه‌یه ده خوینددهوه: (ملک یوم الدین)
(ت-س/غ).

^(۱) تجرید / ۴ ل - ۵۴۱ رقم: ۱۷۳۷ ، ۵۰۴۶ ، ۵۰۴۵.

^(۲) رواه الترمذی بسند غریب (شرحه).

۳۶۱۵ - عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَهُ: لَوْ رَأَيْتَنِي وَأَنَا أَسْتَمِعُ لِقِرَاءَتِكَ الْبَارِحةَ لَقَدْ أُرْتَيْتَ مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاؤْدَ رَوَاهُ الشِّيخُانَ وَالْمَذْدُى^(۳):

⇒ ب-۵-ز-۶۳-ف-۵ = رقم: ۳۵۳۱ / ۵ مجلد / ۵ تسلسل / ۶۳.

واته: ئەم فەرمۇودەيە لە پىشەوه لە بەرگى پىنجەمدا رۆيىشت، لە زنجىرە-۶۳-لە لاپەرە-ژمارەيى فەرمۇودەكە لهۇي پىنجە.

كىپرانەوهى ئىئىرە پىرىيى ھەيە ئاوايىه: ئەبو مۇوسا (خودايىنى رازى بىن) گوتى: حەزىزەت (دەرسى خودايى لە سەر بىن) فەرمۇوى پىيم: ئەگەر ئەمشەو چاوت لېم دەبۇو، كە چۈن بەدلۇ و بە كول گويم لە دەھرى قورئانى تو گرتبوو شادمان دەبۇو، بە راستى خودا دەنگو ئاوازىكى خۆشى پىيت داوه، دەلىيى دەنگو ئاوازە خۆشەكەي داۋودە (ش/ات).

۳۶۱۶ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقُولٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: قَرَأَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَامَ الْفَتحِ فِي سِيرِ لَهُ عَلَى رَاحِلَتِهِ سُورَةَ الْفَتحِ فَرَجَعَ فِي قِرَاءَتِهِ، قَالَ مَعَاوِيَةً: لَوْلَا خَوْفِي مَنْ إِجْتِمَاعُ النَّاسِ عَلَى لَحْكِينَتِ لَكُمْ قِرَاءَتُهُ^(۴):

موعاوىيەئى كورى قۇرە دەلى: عەبدۇللايى كورى موغەفەل (خودايىاننى رانى بىن) گوتى: سالى گىرتىن (فەتح)ى مەككە، لە سەفرىيىكا پىيغەمبەر (دەرسى خودايى لە سەر بىن) بە سەر ووڭاخەكەيەوه بە دەم رۆيىشتەوه سوورەتى فەتحى خويىند، لە كاتى خويىندەكەدا دەنگى خويى دەلەرانەوه بە تىرۇ تەسەلى كرکى بە پىتەكان دەكرد، موعاوىيە گوتى: دەترسم خەلک كەلەكەملى بىن ئەگىنا ئىستا بە جوانى لاسايى شىوهى قورئان خويىندەكەي عەبدۇللام بۇ دەكرىندەوه (ش/د).

^(۳) تقدم في المجلد الخامس تسلسل / ۶۲ رقم: ۳۵۳۱ / ۵

^(۴) بخارى. مغازى: ۴۲۸۱ ، ۴۸۳۵ ، ۵۰۲۴ ، ۷۵۴۰ - تجرید / ۴ ل - ۲۲۹ - ۱۵۸۶. مسلم. صلاة

المسافرين: ۱۸۵۱ ، أبو داود. صلاة: ۱۴۶۷

۳۶۱۷ - عن أبي هريرة (رضي الله تعالى عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: ما أذن الله لشئٍ ما أذن لنبي حسن الصوت بالقرآن يجهر به. رواهما الثلاثة^(۵):

ئهبو هورهيره (خودای نی رازی بن) له حهزه‌ته و ده‌فرمودی: خودا له هیچ شتنی وا به حوسنی رهزا گوئی ناگری و هک گوئی ده‌گری له پیغه‌مبه‌ریکی دهنگ خوش یا له قورئان‌خوینیکی دهنگ خوش که به ئاوازه‌ی خوش و به مقامی جوان قورئان بخوینی و به شهوقه و دهنگی لی هله‌پری! (ش/د).

۳۶۱۸ - ولأبى داود والبخارى تعليقاً: زَيَّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْنَاعِكُمْ لَيْسَ مِنْ لَمْ يَتَعَنَّ بِالْقُرْآنِ^(۶):

هزه‌رت (بروودی خودای له‌سر بن) ده‌فرمودی: کاتنی قورئان ده‌خوینن به دهنگی خوش بیخوینن، ئهوهی به سوزکردن و دهنگی خوش و نقام و مقام قورئان نه‌خویننی له ئیمه نییه! (د/ب. بهلام بوخاری به تعلیق ریوایه‌تی کردووه).

۳۶۱۹ - عن جندب بن عبد الله (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال اقرأوا القرآن ما اختلفت عليه قلوبكم فإذا اختلفتم فقوموا عنه. رواه الشیخان^(۷):

جوندویی کوری عه‌بدوللا (خودای نی رازی بن) له پیغه‌مبه‌ره و (بروودی خودای له‌سر بن) فرمودی: ئهونده قورئان بخوینن که دلتان له سه‌ریه‌تی، بهلام که بنی تاقه‌ت بعون یا قورئان خویندنه‌که‌تان سه‌ری کیشا بو ناکوکی و دووبه‌ره‌کی ئیتر هه‌لسن و ئه و کوره چوڭ کەن و وازی لی بیین (ش).

۳۶۲۰ - عن أبي سعيد (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: يخرج فيكم قوم تحرقون صلاتكم مع صلاتهم، وصيامكم مع صيامهم، وعملكم مع عملهم، ويقرءون القرآن لا يجاوز حناجرهم، يمرقون من الدين كما يمرق السهم من الرمية،

^(۵) بخاری. توحید: ۷۰۴۴. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۴۴. أبو داود. صلاة: ۱۴۷۳.

^(۶) رواه البخاري تعليقاً بين الرقمين ۵۰۲۳ و ۵۰۲۴. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۴۲. نسانی. افتتاح: ۱۰۱۷.

^(۷) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۶۱ ، ۵۰۶۰.

يَنْظُرُ فِي التَّصْلِيلِ فَلَا يَرَى شَيْئًا، وَيَنْظُرُ فِي الْقِدْحِ فَلَا يَرَى شَيْئًا، وَيَنْظُرُ فِي الرِّيشِ فَلَا يَرَى شَيْئًا، وَيَتَمَارِي فِي الْفُوقِ^(۸):

ئهبو سه عيد (خودای زانی بین) له پیغمه مبهوه (برووی خودای لسمر بن) ده گیپریتهوه، ده فرمومی: هوزی (له ناوتنان) پهیدا دهبن، نویژو روژوو کردوه‌ی خوتان له چاو هی ئهوانا به هیچ داده‌نین، به‌لام ئه و هوزه که قورئان ده خوینن له گهروویان رهت نابن و ناجیته ناو دلیان، ئهوانه واله دین به‌له‌سه دهبن و له ئایین ده‌ردنه‌چن واهک تیره که داله نیچیره و گورج بیسمی و لیئی ده‌رچن ئاوا، تیره‌اویزه‌که سه‌یری پهیکانه که دهکا هیچ خوین و ئه‌سه‌ری پهیکانی پیوه نابینی ته‌ماشای کلکی تیره که دهکا هیچ پیوه نابینی، سه‌یری په‌رهی تیره که دهکا هیچ پیوه نابینی، له لله‌ی شوینی ژئیه‌که شا به‌شکه، که خوین و ئه‌سه‌ری نیچیره‌که‌ی پیوه‌یه یا نا واته: چون ئه و تیره ئه وه‌نده خیرا نه‌چیره که ده‌سمی هیچ ناگریته خوی لیئی، ئه‌م هوزه‌ش ئاوا فریان به‌سهر ئایینداریه‌یه و نامینی (شادات).

٣٦٢١ - عنْ عَلَىٰ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: يَأْتِي فِي أَخِيرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ حَذَّرَهُمُ الْأَخْلَامُ، يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يَجِدُونَ تِرَاقِيهِمْ يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ قَوْلِ الْبَرِّيَّةِ، يَمْرُّوْنَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُّ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ، لَا يُجَاوِرُ إِيَّاهُمْ حَنَاجِرَهُمْ، فَإِنَّمَا لَقِيَتُهُمْ فَأَشْتَلُوْهُمْ، فَإِنَّ قَاتَلُهُمْ أَجْزَ لِمَنْ قَاتَلَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رواهما الأربعة^(۹):

عهلي (خودای زانی بین) گوته: به گویی خوم زنه‌وت له زاری پیغمه مبهوه (برووی خودای لسمر بن) ده فرمومو، له ئاخر زه‌مانا تاقمیکی ده‌مرووتوی منالکاری بین ده‌ماخی هه‌زهی نه‌فام پهیدا دهبن، قورئان ده خوینن به‌لام له گهروویان

^(۸) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۵۷، ۵۰۵۸. مسلم. زکاة: ۲۴۵۲ - ۲۴۵۳ (تعجید/ ۴ / ۱۱۶، ۱۴۳۶).

^(۹) تعجید/ ۴ / ل - ۱۱۸ رقم: ۱۴۳۶ / ۳۶۱۱ ، ۵۰۵۷ ، ۶۹۳۰. مسلم. زکاة: ۲۴۴۶ - ۲۴۵۸ ، ۲۴۵۹ - ۲۴۶۸.

ابو داود. سنّة: ۴۷۶۷. نسانی. تحريم الدم: ۴۱۱۲.

تن ناپه‌پری، فه‌رموده‌ی سه‌روه‌ری هر دوو جیهانیش به ده م ده‌لین و قورئانو حه‌دیث ده‌خوینن و به دیمه‌ن باشتین قسه ده‌کهن، به‌لام ئم تاقمه فریان به‌سهر ئیسلامه‌تییه‌وه نییه‌و وه تیری له نیچیر ده‌په‌پری ئاوا به خیرایی له ئیسلام ده‌ده‌په‌ن، ئه‌مانه باوه‌ریان له گه‌روویان تی‌په‌ن‌اکا، هر به ده موسول‌مانن و رهفتارو کرداریان له رهفتارو کرداری موسول‌مانان ناکا، جا له هه‌رلاین تووشی ئه‌مانه بون بیان کوژن: چونکه به راستی ئه‌وهی یه‌کن له‌مانه بکوژنی له روزی قیامه‌تا پاداشی باشی بؤ‌هه‌یه! (ش/د/ت-رمزای خوایان لغتبن).

٣٦٢٢ - عَنْ عِمَّرَانَ بْنِ حُصَيْنِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ مَرَّ عَلَى قَاصِ يَقْرَأُ ئَمْ سَأَلَ فَاسْتَرْجَعَ، ثُمَّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَلَيْسَ إِلَّا اللَّهُ بِهِ فَإِنَّهُ سَيِّحٌ إِذَا أَقْوَمَ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ يَسْأَلُونَ بِهِ النَّاسَ. رَوَاهُ التَّرمذِيُّ وَحَسْنَهُ^(۱۰)

عیمرانی کوری حوصله‌ین (خدای نی رانی بن) قورئان خوینیکی دی، قورئانی ده‌خویندو له‌پاشا سوالی ده‌کرد وه ئه‌مانه‌ی ئیستا له‌سهر شه‌قامه‌کان، داده‌نیشن و قورئان ده‌خویننو له‌پ پان ده‌کنه‌وه له خه‌لک بؤ‌سوال! جا عیمران گوتی: (إِنَّ اللَّهَ وَإِنَّ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ!)، له‌پاشا گوتی: ژنه‌وتم له پیغمه‌مبه‌ر (برودی خودای له‌سهر بن) ده‌یقه‌رموو: ئه‌وهی قورئان ده‌خویننی باریزی نه‌شکینی و هر له خودا داوای شتی پئی بکا، چونکه کۆمەلی په‌یدا ده‌بن، قورئان ده‌خوینن و سوالی له‌مو له‌و پئی ده‌کهن (ت:ح. واته: تیرمیذی ئه‌م فه‌رموده‌یه‌ی گئپراه‌ته‌وه و به حه‌دیشیکی حه‌سنه‌نی داناوه) عیمران (خدای نی رانی بن) بؤیه ئینزالیلای کردووه چونکه سوال‌کردن به قورئانی به‌وهی و موصیب‌هت داناوه.

٣٦٢٣ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَقْرَأَ الْقُرْآنَ فِي شَهْرٍ قُلْتُ: إِنِّي أَجِدُ قُوَّةً حَتَّى قَالَ: فَاقْرَأْهُ فِي سَبْعٍ وَلَا تَرِدْ عَلَى ذَلِكَ. رَوَاهُ البَخَارِیُّ^(۱۱):

(۱۰) حسن عند الترمذی:

عهبدوللای کوپری عهمر (خودایان لی رازی بن) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسربن) فهربوی پیم: مانگی دهوریکی قورئان بکه‌رهوه عهزم کرد: به خومدا راده‌په‌رموم که بتوانم به که‌مت خهتمه‌یین تهواو بکه‌م تا فهربوی: دهی به حهتمه‌یین خهتمه‌یین بکه‌و لهوه زیاتری مهکه! (ب).

٣٦٢٤ - وَعَنْهُ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فِي كَمْ أَفْرَأَ الْقُرْآن؟ قَالَ: اخْتِمْهُ فِي شَهْرٍ قُلْتُ: إِنِّي أَطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: اخْتِمْهُ فِي عِشْرِينَ قُلْتُ: إِنِّي أَطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: اخْتِمْهُ فِي عَشْرٍ قُلْتُ: إِنِّي أَطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: اخْتِمْهُ فِي خَمْسٍ قُلْتُ: إِنِّي أَطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: فَمَا رَحْصَ لِي: (۱۲)

دیسان ئه و گوتی: گوتم: ئهی پیغه‌مبهری خودا! به چهند روز خهتمیکی قورئان بکه‌م؟ فهربوی: بهمانگی خهتمی بکه. عهزم کرد: دهتوانم به که‌متريش خهتمی بکه‌م، فهربوی: ده به بیست شه و خهتمی بکه گوتم: دهتوانم به که‌متريش بیکه‌م، فهربوی: ده به پازده شه و خهتمه‌یین بکه گوتم: دهتوانم: به که‌متريش بیکه‌م، فهربوی: ده بهده شه و خهتمه‌یهکی بکه گوتم: دهتوانم به که‌متريش تهواوی بکه‌م، فهربوی: ده به پینچ شه و خهتمه‌یهکی بکه گوتم: دهتوانم به که‌متريش خهتمه‌یین بکه‌م بهلام ئیتر حهزه‌ت ریکه‌ی که‌متی نهدام. (د/ات-س/ص).

٣٦٢٥ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمْ يَقْفَظْ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقْلَ مِنْ ثَلَاثٍ. رواهما أبو ذاود والترمذی بسندين صحیحین (۱۳):

دیسان گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسربن) فهربوی: ئه‌وی به سی شه و که‌مت خهتمه‌یهکی قورئان بکا ئه‌وه له دهستوری خویندنی قورئان تی نه‌گه‌یوه (د/ات-س/ص).

(۱۱) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۵۴.

(۱۲) بسنده صحیح عند أبي داود والترمذی.

(۱۳) بسنده صحیح عند أبي داود والترمذی.

۷۹) دهشی به هوش و گوشوه گوی بۆ خویندنی قورئان شل بکری:

ینبغي استماع القرآن بتذكرة وخشوع

قال الله تعالى: {وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُنْهَمُونَ - .} ۲۰۴

خودای گهوره له قورئانی پیرۆزدا فه‌رموویه‌تی: هر کاتن و له‌هر شویننی قورئانی پیرۆز خوینرايیوه پیویسته له‌سهر هه‌موو موسولمانی که بى ده‌نگبىنی و گوی بۆ قورئانه‌که رابکری هه‌تا ته‌واو ده‌بئ.

۳۶۲۶ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): إِنَّمَا أَفْرَأَتُنَا عَلَىٰ مِنْهُ مَا كُلُّ أُمَّةٍ بَلَغَتْ فَكَيْفَ إِذَا بَلَغَتْ أَنْتُمْ إِنَّمَا أَنْشَأْتُنَا مِنْهُ مَا كُلُّ أُمَّةٍ بَلَغَتْ فَكَيْفَ إِذَا بَلَغَتْ أَنْتُمْ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَؤُلَاءِ شَهِيدًا). قَالَ: كُفَّ أوْ أَمْسِكْ فَرَأَيْتُ عَيْنِيَ تَذَرَّفَانِ. رواه الشیخان^(۱):

عه‌بدوللای کوری مه‌سعوود (خودای لی زانی بن) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (برهودی خودای له‌سهر بن) فه‌رمووی پیم: هه‌ندی قورئانم بۆ بخوینه گوتم: قوربان! قورئان بۆ تو هاتووه‌و من بوتی بخوینم؟ فه‌رمووی: حه‌زده‌که‌م که‌سیکی تر بیخویننی و من کوئی لی بکرم جا منیش سووره‌تی نیسائیم بۆ خویند تا که‌یشتمه ئه‌نم ئایه‌ته:

{فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَؤُلَاءِ شَهِيدًا - .} ۴۱/۴

واته: جا ئه‌وه ده‌بئ حالی ئه‌و کافرو بئ بپروايانه له رۆژى قیامه‌تا چۆن بئ، له‌و کاته‌دا که له هه‌موو مله‌تى شایه‌تى بیئن بۆ شایه‌تى بدا له‌سهر بئ بپروایی و نامه‌ردی ئه‌وان، وه توییش بیئنین بۆ شایه‌تى دان له‌سه‌ریان ئیتر که که‌یشتمه ئیتره فه‌رمووی: بس‌یا فه‌رمووی: بس‌هه که ته‌ماشای حه‌زره‌تم کرد ئه‌سر هۆن هۆن بە چاوه‌کانیا ده‌هاته خواره‌وه (ش).

^(۱) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۵۰ ، ۴۹۶۱ ، ۴۹۰۹. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۶۲ - ۱۸۶۳ +

. ۶۲۹۳. (تجربید/ ۴ / ۱۹ رقم: ۱۴۹۲ = ۲۸۰۹ فتح).

۳۶۲۷ - عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَأُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ إِنَّ اللَّهَ أَمْرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ لَمْ يَكُنْ الَّذِينَ كَفَرُوا قَالَ وَسَمِعْنِي لَكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَبَكَى رواه مسلم والترمذی والله أعلم^(۱):

ئەنەس (خودای ئازى بن) گوتى: پىيغەمبەر (دروودو سلاۋى خوداي كەورەي لەسرى بن) بە ئوبىيەي كۆپى كەعبى فەرمۇو خودا فەرمانى پى كىدووم كە سوورەتى: لم يَكُنَ الظِّنَنَ كَفَرُوا لَهُ لَا تُؤْخُذْنِمْ گوتى: ئوبىيە گوتى: بە ناوى خۆم ناوى هيىنم بۇت؟ فەرمۇو: بەلنى ئەنەس گوتى: جا لە خۆشىيانا ئوبىيە دەستى كرد بە گىريان (ت/ب/ت) ئىمامى نەوهۇرى و عەلامەمى عەينى (رمزى خوداييان ئىبن) دەلىن: بە پىيى دەقى ئەم فەرمۇودىيە ئوبىيە تەنبا كەسى بۇرهەلە ھاپىييان، كە پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرى بن) قورئانى لەلائى خويىندۇوھ. منىش دەلىم:

مامۆستا لەلائى فەقىئى بخويىنن

بەھەرەن وَا هەممۇو دنيا دەھىيتىن!

۸۰) لەكاتى خويىندى قورئانا سەكىنه (واتە: مايەى ئارام: ئارام بەخش) و فريشته‌ي رەجمەت دىنە خوارەوە

تنزيل السكينة لقراءة القرآن

باسى سېتىھەم: باسى كەورەي چەن سوورەتى

۳۶۲۸ - عَنْ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَجُلٌ يَقْرَأُ سُورَةَ الْكَهْفَ وَعِنْدَهُ فَرَسٌ مَرْبُوطٌ بِشَطَنْنَيْنِ فَتَقْسَمَتْ سَحَابَةُ فَجَعَلَتْ تَدُورُ وَتَدُوْنُ وَجَعَلَ فَرَسُهُ يَنْفَرُ مِنْهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ أَكْيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ إِنَّكَ السَّكِينَةَ تَنَزَّلَتْ لِلْقُرْآنِ رواه الشيخان والترمذى نسأله السكينة والهدایة آمين^(۱):

^(۱) بخارى. تفسير: ۴۹۶۰. مسلم. صلاة المسافر: ۱۸۶۲ ، ۶۲۹۳. راجع الرقم السابق عليه.

^(۲) بخارى. فضائل القرآن: ۵۰۱۱. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۵۳.

بهراء (خودای نی رازی بن) گوئی: جاری پیاوی، که ئوسەیدی کوپری حوضهير بwoo سوورهتى كەھف دەخويىنى، لەوكاتەدا ماینەكەي لە لايەوە بە دوو گورييس بەسراپۇوه، لەكتى قورئان خويىندەكەدا پەلە ھەورى دەدا بەسەرياو دەيگرىيەتە ناولو دەست دەكا بە گىر خواردن بە دەورىيا و لىنى نزىك دەبىيەتە، ماینەكەشى كە ئەمە دەبىيلى سلى لى دەكاو ھەل دەسلەميتەوە، جا بۇ بەيانى هاتە لاي پىيغەمبەر (دروودى خودای لەسرىبن) ئەمەي بۇ گىپرایسەوە، فەرمۇوى (دروودى خودای لەسرىبن): ئەوه ئارامى و فريشتەي ۋاسايىش بۇون لەبەر خاترى قورئانەكە داپارىيون! (ش/ت).

٨١) باسی که وردی سووره‌تی فاتیحاو سووره‌تی به قهره و سووره‌تی نالی عیمران : (الباب الثالث: في فضائل السور فضل الفاتحة والبقرة وأل عمران) ٣٦٢٩ - عن أبي سعيد بن المعلى (رضي الله عنه) قال: كُنْتُ أصْلِي فَدَعَانِي اللَّهُ (صلى الله عليه وسلم) فَلَمْ أَجِدْهُ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ أَصْلِي. قَالَ: أَلمْ يَقُلُ اللَّهُ (استحببوا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ إِذَا دَعَاكُمْ) ثُمَّ قَالَ أَلَا أَعْلَمُكَ أَغْظَمَ سُورَةً فِي الْقُرْآنِ قَبْلَ أَنْ تَخْرُجَ مِنَ الْمَسْجِدِ. فَأَخَدَ بِيَدِي فَلَمَّا أَرَدْتُ أَنْ تَخْرُجَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَكَ قُلْتَ لِأَعْلَمُكَ أَغْظَمَ سُورَةً مِنَ الْقُرْآنِ. قَالَ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) هِيَ السَّبْعُ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُوتِيَتْهُ . رواه البخاري وابو داود والرمذاني وزاد: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا أَنْزَلَتْ فِي التُّورَةِ وَلَا فِي الْإِنجِيلِ وَلَا فِي الزَّبُورِ وَلَا فِي الْقُرْآنِ مِثْلُهَا وَإِنَّهَا سَبْعَ مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُغْطِسْتُهُ^(١):

(١) بخاري. فضائل القرآن: ٥٠٠٦.

بانگت کردم نویشتم دهکرد، بُویه و هرامم نه دایته‌وه، فه‌رمووی: بُوچی ئهی خودا نافه‌رموی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِرَسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُخْيِكُمْ – ۸۲۴}.

واته: ئهی که‌سانی که باوه‌رتان هیناوه به ئایینی ئیسلام! به‌پهله وه‌لامی خوداو پیغه‌مبهربی خودا بدهنه‌وه و به زوویی بچن به دهنگیانه‌وه همرکاتی پیغه‌مبهربی من بانگی کردن بُو سه‌ر ئه و کارانه‌ی که دهبن به مايه‌ی سه‌ربه‌رزی ژینی جیهانستان و به‌هۆی رwoo سوری و ژیانی جاویدانی خوشی بى ئیش و ئازاری ئه و جیهانستان له‌پاشا فه‌رمووی: هوشیاریه! له پیش ئه‌وه‌دا که له مزگه‌وت بچیته ده‌ری سوره‌تیکت نیشان ده‌دهم که گهوره‌ترین سوره‌ته له‌ناو قورئاناو خیرو پاداشی زیارت‌هه ئینجا حه‌زرهت (دروودی خودای له‌سهر بن) ده‌ستی گرتم جا که‌ویستمان له مزگه‌وت ده‌بچین عه‌رمز کرد: ئهی پیغه‌مبهربی خودا! تو فه‌رمووت: سوره‌تیکت پی نیشان ده‌دهم گهوره‌ترین سوره‌ته له قورئانا فه‌رمووی: ئه و سوره‌ته (الحمد لله رب العالمين^۵، که ئه و (سبعا من المثاني) و (والقرآن العظيم)^۶یه که خودا داویتی به من که له ئایه‌ته‌دا ده‌فه‌رموی:

{وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ – ۱۵/۸۷}.

واته: به راستی ئیمه حه‌وت ئایه‌تی قورئانمان، داوه به تو که له هه‌ممو روژو شه‌ویکا چەن جار له ناو نویزددا دووبات ده‌کرینه‌وه "سه‌ره‌رای ئه‌م حه‌وت‌هی دووباره پاته‌یش باقی قورئانم پی داوی که گشتی گهوره‌یه و خاوه‌ن پایه‌و مايه‌یه (ب/د/ت) تیرمیذی ئه‌مه‌ی پتله: بهو که‌سه که گیانی منی به ده‌سه نه له ته‌ورات و نه له ئینجیل و نه له زه‌بورو نه له قورئانا مانه‌ندی ئه‌م سوره‌ته نه‌هاتوته خواره‌وه، ئه‌مه ئه و (سبعا من المثاني والقرآن العظيم)^۶یه که خودا داویتی پیم.

۳۶۳۰ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) أُمُّ الْقُرْآنِ وَأُمُّ الْكِتَابِ وَالسَّبْعُ الْمَثَانِي. رواه أبو داود والترمذی وصححه^(۷):

^(۷) صحیح عند الترمذی.

ئهبو هورهیره (خودای فی رازی بن) له حهزرتهوه (دروودی خودای لهسر بن) دههرموی: سووره‌تی (الحمد لله رب العالمین) سه‌چاوه‌ی قورئانه و دایکانه‌ی نامه‌ی خودایه و حهوتیه دووپاته‌یه (د/ت:ص).

۳۶۳۱ - عن ابن عباس (رضي الله عنه) قال: بينما جبريل قاعده عند النبي (صلى الله عليه وسلم) سمع تقىضا من فوقه فراغ راسه فقال هذا باب من السماء فتح اليوم لم يفتح قط إلا اليوم فنزل منه ملك هذا ملك نزل إلى الأرض لم ينزل قط إلا اليوم فسلم وقال أبشر بنورين أوتيهما لك قبلك فاتحة الكتاب وخواتيم سورة البقرة لن تقرأ بحرف منهم إلا أغطيته. رواه مسلم^(۲):

ئىىنۇ عەبباس (خودايان فی رازى بن) گوتى: جارى جوبرائىل (دروودى خودای لهسر بن) لاي پىيغەمبەر (دروودى خودای لهسر بن) دانىشتبۇو، لهوكاتەدا وەك دەركا بكرىتەوه جىرىھىيەكى لە ۋوور سەرييەوه بىست، جوبرائىل (دروودى خودای لهسر بن) سەرىيەلپىرى و فەرمۇسى: ئەوه چىركەي دەركايىھىكى ئاسمان بىو، ئەوهتى ھەيە نەكراوهتەوه ئەمېۇ نەبى فريشته يەكى لى ھاتە خوارەوه، جوبرائىل (دروودى خودای لهسر بن) فەرمۇسى: ئەم فريشته يەش ئەمېۇ نەبى قەت دانەبەزىيە بۇ سەر زھوى جا فريشته كە سلاۋى كردو فەرمۇسى: ئەمى مۇھەممەد! موژىدە بن لىيت، خودا دوو چراى نۇر رۇوناکى داوه بە تو، كە لە پىش تۇدا شتى وا نايابى بە هىچ پىيغەمبەر يېرىكى تر نەبەخشىيە، يەكىكىيان سووره‌تى فاتىحايىه كە دىباجەي قورئانه، يەكىكىيان ئاخرو ئۆخرى كلکەي سووره‌تى بەقەرەيە، هەر پىتى لەم دوو سووره‌تە بخويىنى پاداشى باشى لهسر وەردەگىرى (م).

۳۶۳۲ - عن أبي أمامة الباهلى (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: اقرءوا القرآن فإنه يأتي يوم القيمة شفيعاً لأصحابه اقرءوا الزهراءين البقرة وسورة آل عمران فإنهما تأتيان يوم القيمة كائنهما غمامتان أو كائنهما غياثتان أو كائنهما فرقان من طين

^(۲) مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۷۴.

صَوَافُ الْحَاجَانَ عَنْ أَصْنَابِهِمَا أَقْرَءُوا سُورَةَ الْبَقَرَةِ فَإِنَّ أَخْذَهَا بَرَكَةٌ وَتَرْكَهَا حَسْرَةٌ وَلَا
كُسْطَطِيعُهَا الْبَطْلَةُ. رواه مسلم والترمذی. وفي رواية: يُؤْتَى بِالْقُرْآنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَهْلُهُ
الَّذِينَ كَانُوا يَعْمَلُونَ بِهِ تَقْدِيمَةً سُورَةَ الْبَقَرَةِ وَآلُ عِمْرَانَ وَضَرَبَ لَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تَلَاثَةً أَمْتَالًا مَا تَسْتَهِنُ بَعْدُ قَالَ: كَانُهُمَا إِلَى آخِرِهِ^(۴):

ئهبو ئومامەی باھيلى (خوداي ئىدازى بىن) له پىغەمبەرەوە (دروودى خوداي لەسر
بىن) دەفرەرمۇي: قورئان بخويىن، چونكە له رۆژى قيامەتا قورئان دى، دەبىن بە
تىكاكار بىز ھاپرىييانى خۆى! ئەم دوو سوورەتە درەخشانە بخويىن، واتە:
سوورەتى بەقەرەو سوورەتى ئالى عيمران، كە ناوابانگىيان زەھراوەينە واتە:
دوو چراي درەخشان چونكە ئەم دوو سوورەتە له رۆژى قيامەتا دىن لە
دۇوپەلە هەور دەچن ياخىدا لە دوو سابات دەكەن، ياخىدا دوو پۆلەمەل و رەوە
بالىندە وان كە له حەوا رىز دەبەستن و بالىيان رەپ دەكەن، حالىيان وايە لەسەر
دۆستان و يارانى خۆيان دەكەنەوە لەسەريان ھەن دەدەنى بە تايىبەتى
سوورەتى بەقەرە بخويىن، چونكى بە راستى وەرگرتىن و خويىندى پىت و
فەپو بەرەكەتەو لەكىس چوونى جىنى داخ و خەفتە سەرەرای ئەوەيش
جادووگەرانىش دەرەقەتى نايەن و ئەوى لە بەرى بىن ياخىدا بە نۇو سراوى ھەلى
بىگىن سىحرۇ جادوو كارى ئىدازى ناكا (م/ات).

لە كىپرانەوەيەكا: رۆژى قيامەت قورئان و يارانى قورئان دىيىن، مەبەست
لە يارانى ئەم كەسانەيە كە له جىيەانا رەفت (عەمەل)ى پىن دەكەن، سوورەتى
بەقەرەو سوورەتى ئالى عيمران وە پىش قورئانەكە دەكەن. قىسە كىپرەوە
(راوى) گوتى: پىغەمبەر (دروودى خوداي لەسر بىن) ئەم دووھە چووان بە سى شت
ھېشتى بە باشى ئەم سى شتەم لە ياد ماون، فەرمۇي: چونكە ئەم دوو
سوورەتە رۆژى قيامەت دىن لە دوو پەلە هەور دەچن... تاد.

^(۴) مسلم. صلاة المسافرين: باب فضائل القرآن وما يتعلق به: ۱۷۶.

۳۶۳۳ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعْضًا
وَهُمْ دُوْعَادِ فَاسْتَقْرَأُهُمْ لَفَرَأُ كُلُّ رَجُلٍ مِنْهُمْ مَا مَعَهُ مِنَ الْقُرْآنِ فَأَتَى عَلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ
مِنْ أَخْدَثِهِمْ سِنًا فَقَالَ: مَا مَعَكَ يَا فُلَانُ؟ قَالَ: مَعِي كَذَا وَكَذَا وَسُورَةُ الْبَقَرَةِ. قَالَ:
أَمَعَكَ سُورَةُ الْبَقَرَةِ. فَقَالَ نَعَمْ. قَالَ: فَأَذَهَبْ فَأَتَتْ أَمْيَرُهُمْ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَشْرَافِهِمْ وَاللَّهُ
يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا مَعْنَى أَنْ أَتَعْلَمَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ إِلَّا خُشْبَةً أَلَا أُثُومَ بِهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ
(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ فَاقْرَءُوهُ وَأَقْرَبُوهُ فَإِنْ مَكَلَ الْقُرْآنَ لِمَنْ تَعَلَّمَهُ فَقَرَأَهُ وَقَامَ بِهِ
كَمَلٌ جِرَابٌ مَحْشُوْ مِسْكًا يَقُوْحُ بِرِيجِهِ كُلُّ مَكَانٍ وَمَثَلٌ مَنْ تَعَلَّمَهُ فَيَرْقُدُ وَهُوَ فِي جَوْفِهِ
كَمَلٌ جِرَابٌ وَكَيْ عَلَى مِسْكٍ^(۵):

ئەبو ھوره‌يره (خوداي لى رازى بن) دەلىنى: جارى پىيغەمبەر (رسودى خوداي لى سەر بن)
لەشكرينىكى گهوره‌ى نارد بۇ شوينىنى، يەكە يەكە داواى لى دەكىدىن كە چەندەى
كورئان لەبەرە بىخويىنى، جا ھەر پىاۋى چەندى قورئان لەبەر بۇو دەيخويىنى،
تا سەرە ھاتە سەر پىاۋى لە گشتىيان جەھىلتىر بۇو، فەرمۇسى پىيى: ئەى
فييسار! تو چىت لەبەرە؟ گوتى: ئەوھو ئەوھو سوورەتى بەقەرەش، فەرمۇسى:
ئەدىي سوورەتى بەقەرەت لەبەرە؟ گوتى: بەلىنى لەبەرمە، فەرمۇسى: دەبىرۇ تو
فەرماندەيانيت! پىاۋى لە خانەدانەكانيان گوتى: ئەى پىيغەمبەرى خودا! من
بۇ نەكري، پىيغەمبەر (رسودى خوداي لى سەر بن) فەرمۇسى: قورئان فير بن، ھەم
خۇتان بىخويىنى و ھەم بە خەلکى تۈرىشى بخويىنى، چونكى ئەو كەسەى كە
فيىرى قورئان دەبىت و دەيخويىنى و ئەركى بەجى دىنى وەك ھەمانەى پېر لە
ميسك وايە، بۇ نەخۆشەكەى دەمار دەمار بە ھەموو لايەكا دەپروا، بەلام
ئەو كەسەى كە فيىرى دەبىت و لەبەرى دەخەوى و قورئانەكە لە سىنگىيايە
ئەوھو وەك ھەمانەى پېر لە ميسكى دەم دوورا و وايە (ت-ح/ح).

^(۵) رواه الترمذى بسنده حسن (شرحه).

٣٦٣٤ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا تَجْعَلُوا يَوْمَكُمْ مَقَابِرَ وَإِنَّ الْبَيْتَ الَّذِي تُقْرَأُ فِيهِ الْبُقَرَةُ لَا يَدْخُلُهُ الشَّيْطَانُ. رواهما الترمذی^(٦):

دیسان ئه و له پیغه‌مبهروه (برودی خودای لهسرین) دهه‌رموی: ماله‌کانتان مهکن به گوپخانه‌ی چوّل و هول، ئه و ماله‌شی سووره‌تی به‌قه‌رهی تیا بخوینری شهیتانی تی ناجی (ت-ح/ص) ⇒ «ب-از-۱۸۶-۵۰۸-۱۸۶-۲+۳-۴». تقدم برقم: ۹۹۹ / ۲ و ۱۰۰۰ / ۳ و ۱۰۰۱ / ۴ مجلد اول. تسلس: ۱۸۶.

٨٢) گهوره‌یی ئایه‌ته لکورسی و کلکه‌ی به‌قه‌ره

فضل آیه الكرسي وأواخر البقرة

٣٦٣٥ - عَنْ أَبِي بْنِ كَعْبٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: يَا أَبَا الْمُنْذِرِ أَتَدْرِي أَىٰ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ ». قَالَ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ « يَا أَبَا الْمُنْذِرِ أَتَدْرِي أَىٰ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ ». قَالَ قُلْتُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُ الْقَيُّومُ. قَالَ فَصَرَبَ فِي صَدْرِي وَقَالَ: وَاللَّهِ لِيَهُنْكَ الْعِلْمُ أَبَا الْمُنْذِرِ . رواه مسلم وأبو داود^(١):

ئوبهییه‌ی کوبی کعب (خودای ن رازی بن) دهلى: پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای لهسر بن) پیی فه‌رموم: ئه‌ی باوکی مونزیر! ئایا دهزانی له و قورئانه‌ی که له بهرته کام ئایه‌ته‌ی گهوره‌تره؟ گوتم: خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا باشت دهزان، فه‌رمومویه‌وه: ئه‌ی ئبو مونزیر! ئایا دهزانی له و قورئانه‌ی که له بهرته کام ئایه‌ته‌ی گهوره‌تره؟ گوتم: ئایه‌ته لکورسی که دهه‌رموی:

{الله لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذْهُ سِنَةٌ وَلَا نُوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا

^(١) رواه الترمذی بسند صحيح (شرحه).

^(٢) مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۸۲. أبو داود. صلاة: ۱۴۶۰.

يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا يَمَا شَاءَ وَسَعَ كُرْنِيْثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَؤُوذُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ – ۲۵۵ / ۲ - سورة البقرة}.

واته: خودای راست و درست تهنيا یه‌زداني پاکه، خودايه‌کي زيندووي نه‌مره، هربووه هر دهبي، نه سهرهتاي هه‌يه و نه کوتايي، خودايه‌کي پايه‌دارو راوه‌ستاوو راگري هردو جيهانه و مايه‌ي بون و مان و مانه‌وهی هه‌موو شتيکه، خودايه‌کي بئ چوونه و دوروه له نيشانه‌ي دروستبوون (سيفه‌تی خودوو) له‌بهر ئوه نه ونهوز ده‌يگري و نه خه‌وي لى ده‌که‌وي، به‌که‌م و زور فه‌راموشی به‌سه‌ردا نايي، سه‌رو خوار، ئاسمان و زه‌وي، به مانگ و خورو کاكه‌شان هه‌مووی هى ئوه و مولک و سامانی خويه‌تى و خوي پاشاي ده‌ستبه‌ره‌للايي‌تى و چى حه‌زکا لىي ده‌كاو که‌س مافي ئوهی نيءه بلنى له‌ل! کت راده‌ي ئوهی هه‌يه که به‌بن فه‌رمان و ره‌زاي خوي که بويرى تکا بکا له‌لای ئوه پاشا بئ‌باک و به‌سام و شکويه بۆ که‌سيکى تر، مه‌گه‌ر به فه‌رمانی خوي و خوي رىگه بدا؟ خودای گهوره هه‌موو شتن ده‌زانى، هېچى لى ووون نابى، دوروی و نزيكى و رابووردوو ئىستاو داهاتوو بۆ زانستى ئوه چون يه‌که، ئاگاى له بەرو دواي دروستکراوانى خويه‌تى وهلى مه‌خلوقات په‌ي به هيج شتن له عيلمى خودا نابهن، مه‌گه‌ر خوا خوي خواستى له‌سه‌ر ئوه شته بئ، ته‌ختى باره‌گاى خودا (وهندى ئوه‌نده مه‌زن و گهوره و گوشاده به فه‌رەھى جيى هه‌موو ئاسمانه‌كان و زه‌وي تيا ده‌بىت‌وه)، واته ئم بونه‌وهره سه‌رو خوارو دنيا و قيامه‌تى له چاو عاله‌مى کورسيدا (که عاله‌مېكى تايىبەتىو، هر خوا خوي ده‌زانى چيى و چونه) وەکوو تنۆك به ده‌ريايى، راگرتون و پاراستنى ئم دوو جيهانى ئاسمان و زه‌وييە که‌مترين ئه‌رك و شه‌كه‌تى و گرانى ناخاته سه‌ر شانى گهوره‌ي خودا، له راستيدا گهوره‌ي به راستى که خاوهنى پايه به‌رزى راسته‌کى بئ به‌س خودايه، پايه به‌رزى و گهوره‌ي دروستکراوانى هه‌مووی مه‌جازىيە و بن شان و بن نيشانه ئوبه‌يى كوتى: که وام كوت ده‌ستى دا به سينگماو فه‌رمۇوی: ئافه‌ریم بۆ

خوّت، به خودا پیّکات، که واته عیلمت پیروزبی و زانستت نوش بی‌ئه‌ی باوکی مونزیر! (م/د).

٣٦٣٦ - عن أبي أبوبالأنصارى (رضي الله عنه) أَكَانَتْ لَهُ سَهْوَةً فِيهَا ثَمَرٌ فَكَانَتْ تَعْجِيءُ الْفَلُولَ فَتَأْخُذُ مِنْهُ قَالَ فَشَكَّا ذِلِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: فَإِذْهَبْ فَإِذَا رَأَيْتَهَا فَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ أَحَبِّي رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ فَأَخْدَهَا فَحَلَفَتْ أَنْ لَا تَعُودَ فَأَرْسَلَهَا فَجَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ قَالَ حَلَفْتَ أَنْ لَا تَعُودَ لَا تَعُودَ فَقَالَ: كَذَبْتَ وَهِيَ مُعَاوِذَةٌ لِلْكَذِبِ قَالَ فَأَخْدَهَا مَرَّةً أُخْرَى فَحَلَفَتْ أَنْ لَا تَعُودَ فَأَرْسَلَهَا فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ قَالَ: حَلَفْتَ أَنْ لَا تَعُودَ فَقَالَ: كَذَبْتَ وَهِيَ مُعَاوِذَةٌ لِلْكَذِبِ فَأَخْدَهَا فَقَالَ مَا أَنَا بِتَارِكٍ حَتَّى أَذْهَبَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَتْ إِنِّي ذَاكِرَةٌ لَكَ شَيْئًا آيَةً الْكُرْنَسِيَّ افْرَأَهَا فِي بَيْتِكَ فَلَا يَقْرَبُكَ شَيْطَانٌ وَلَا غَيْرُهُ قَالَ فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ قَالَ فَأَخْبَرَهُ بِمَا قَالَتْ قَالَ: صَدَقْتَ وَهِيَ كَذُوبٌ رواه الترمذی والبخاری^(۲):

ئه‌بو ئه‌بیوبی ئه‌نصاری (خودای نی رازی بن) گوتى: چەرداخىكىم ھەبۇو، خورماى تىبابۇو، مىردهزمە (کە پىيىشى دەوتىرى حۆلى بىبابان) دەهاتن لىپيان دەبرد، کە سکالاى ئەۋەم كرد لهلاى پىيغەمبەر (دەرۈدى خودای لەسرىبن) فەرمۇوى: بېرۇ ھەركاتنى ھاتەوه بلىنى: بە ناوى خودا، فەرمانىت پى دەكەم کە دەبىن لە گەلەم بىيى بۇ لاي پىيغەمبەرى خودا گوتى: بەلام سوئىندى خوارد کە ئىتىر نايەتەوه منىش بەرمدا، جا چووم بۇ لاي حەزىزەت (دەرۈدى خودای لەسرىبن) فەرمۇوى: دىلەكەت چى بەسەرەت؟ گوتى: سوئىندى خوارد کە ئىتىر نايەتەوه، فەرمۇوى: درۇ دەكەت، درۇزنه دېتەوه گوتى: جارييکى تەرىش گىرتمەوه، دىسان سوئىندى خواردەوه کە جارييکى دىيى نايەتەوه، منىش بەرەلام كردهوه، دىسان چوومەوه بۇ لاي پىيغەمبەر (دەرۈدى خودای لەسرىبن) فەرمۇوى: چىت لە دىلەكەت كردى؟ عەرزىم كرد: سوئىندى خواردەوه کە ئىتىر

نه‌یه‌ته‌وه، فه‌رمووی: درو ده‌کات دروزنه دیت‌ههه به‌لام له سه‌ری جاری سیّیه‌ما (که گرتم) گوتم: ئه‌مه دواجاره به‌رت نادهم تا نه‌تبهه بـ خزمه‌تى حه‌زرهت (بروودی خودای لسربن) هـتا جه‌زره‌بهت بدـا، گوتی: بهـرم دهـو مهـ بـه شـتـیـکـتـ پـیـ دـهـلـیـمـ، لـهـ مـالـهـ کـهـتـاـ ئـایـهـ تـهـ لـکـوـورـسـیـ بـخـوـینـهـ ئـیـترـ شـهـیـتـانـ وـ جـنـوـکـهـ وـ شـتـیـ وـ اـنـزـیـکـتـ نـاـکـهـونـهـوهـ، دـیـسـانـهـوهـ چـوـومـهـوهـ خـزمـهـتـیـ حـهـزـرهـتـ (بروودی خودای لسربن) فـهـرمـوـوـیـهـوهـ: دـیـلـهـکـهـتـتـ چـیـ لـیـکـرـدـ؟ـ منـیـشـ قـسـهـیـ مـیـرـدـهـزـمـهـکـهـمـ بـوـیـگـیـپـایـهـوهـ، فـهـرمـوـوـیـ: گـهـرـچـیـ خـوـیـ درـوـزـنـهـ بـهـلامـ بـقـهـهـهـ قـسـهـیـ رـاسـتـیـ پـیـ گـوـتـوـوـیـ یـاـ فـهـرمـوـوـیـ: ئـهـمـ قـسـهـیـهـیـ رـاستـهـ بـهـلامـ خـوـیـ درـوـزـنـهـ (تـ/بــ مـنـذـرـ رـهـمـتـیـانـ فـیـ بـنـ).

٣٦٣٧ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِكُلِّ شَيْءٍ سَأَمَّ وَإِنَّ سَأَمَ الْقُرْآنَ سُورَةً الْبَقَرَةَ وَفِيهَا آيَةٌ هِيَ سَيِّدَةُ آيٍ الْقُرْآنِ هِيَ آيَةُ الْكُرْنِيٰ^(۲):

ئه‌بو هوره‌یره (خودای لی رازی بن) له پیغه‌مبه‌ره‌وه ده‌فه‌رموی (بروودی خودای لسربن): هه‌موو شتئ چله پوپه‌یه‌کی هه‌یه، چله پوپه‌ی قورئانیش سوره‌هتی به‌قهره‌یه، ئایه‌تیکیشی تیادایه گه‌وره‌ی ئایه‌ته‌کانی قورئانه و خوی سه‌ر گهوره‌یانه، ئه‌وه‌یش ئایه‌تی ئایه‌ته‌لکوورسییه. (تـ سه‌نده‌ده‌که‌ی ضه‌عیفه).

٣٦٣٨ - وَعَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ حِمَّ الْمُؤْمِنِ إِلَى قَوْلِهِ (إِلَيْهِ الْمَصِيرُ) وَ آيَةَ الْكُرْنِيٰ، حِينَ يَصْبَحُ، حُفِظَ بِهِمَا لَمْ يَرَ شَيْئًا يَكْرَهُهُ حَتَّى يُمْسِيَ، وَمَنْ قَرَأَهُمَا حِينَ يُمْسِيَ حَفِظَ بِهِمَا حَتَّى يُصْبِحَ رَوَاهِمَا التَّرْمِذِيُّ بِسَنَدِيْنِ ضَعِيفِيْنِ^(۴):

دیسان ئه‌و له حه‌زره‌ته‌وه ده‌فه‌رموی (بروودی خودای لسربن): هر که‌سی سه‌ر لب‌هیانی سوره‌تی حامیمی موئین له سه‌ر تاوه هـتا ووشه‌ی «الـیـهـ المـصـیرـ» بـخـوـینـهـ، لـهـگـهـلـ ئـایـهـتـهـلـکـوـورـسـیـ دـاـ، ئـهـوـ ئـهـوـ رـوـزـهـ هـهـتاـ ئـیـوارـیـ خـودـاـ بـبـهـرـهـکـهـتـیـ خـوـینـدـنـیـ ئـهـوـ دـوـوـ شـوـینـهـ دـهـیـپـارـیـزـیـ، وـهـ هـرـکـهـسـیـ سـهـرـ لـهـ

^(۲) رواد الترمذی بسند ضعیف (شرحه).

^(۴) رواد الترمذی بسند ضعیف (شرحه).

ئیواره بیانخوینی خودا به پیروزی ئهوان ههتا سبهی بهیانی دهیپاریزیتی ت- به رشته‌یه کی بن هیز گیپراویه تهوه) مه بهست له سهره‌تای سوره‌تی موئمین ئه م سئ نایه‌تله‌یه:

{حَمْ. تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ. غَافِرُ الذَّنْبِ وَقَابِلُ الشُّوْبِ شَدِيدُ
الْعَقَابِ ذِي الطُّولِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ - ۱۰/۱۱}.

واته: ئه مه سوره‌تی حاسیمه، که ئایه‌تکانی له و قورئانه پیروزه‌یه، که نامه‌ی خودایه و خودا خۆی نووسیویه‌تی، که ئه نامه گهوره و به قه درو به پیزه له لایه‌نی خوداوه‌ندی ته‌واناو زاناوه به هۆی فریشته‌ی تایبه‌تی سرووشه‌وه ناردوویه‌تی بۆ پیغه‌مبه‌ری خۆی که موچه‌ممه‌دی کوپی عه‌بدوللایه، ههتا ببی به چرای هه‌ردوو جیهان بۆ ئیوه‌ی دروستکراوان، راسته که خودا گوناه پوش و تاوان به‌خششو توبه و په‌شیمانی راسته‌قینه‌ی به‌نده‌ی خۆی کیرا دهکا، به‌لام بهوه له مه‌کری خودا ئه‌مین مه‌بن و دوای هیوای بن پایه و مایه مه‌کهون، که واته ئه نامه و ئایه‌تکانی زور به گرنگی بکرن و پشت گوییان مه‌خهن، چونکه خودا له هه‌مان کاتا سه‌ختکیرو خاوه‌نی توله‌ی توندو تیزه، وه‌لی سه‌ره‌رای هه‌موو شتن دیاری و نمایانه که خودا خاوه‌نی سایه و فهزل و به‌خشش و خوانی ره‌حمه‌تی بن پایانی سه‌ریکی له ئه‌زه‌له و ئه و سه‌ره‌که‌ی له ئه‌به‌ده خودای راست و دروست و شیاوری به‌نده‌یی و په‌رستن ته‌نیاو ته‌نیا ئه و زاته‌یه و به‌س، بزانن خودا به موله‌ت و ئارامه و هیچ په‌له‌ی نییه له هیچ شتن، چونکه هه‌موو شتن نزوو یا دره‌نگ ده‌چیت‌وه به‌ر دهستی خۆی! (وه‌رگیپ):

خوانی ره‌دمه‌تی خواوه‌ندی صه‌مه‌د

نه م سه‌ره‌ی نه‌زه‌ل، نه و سه‌ره‌ی نه‌بهد

که، بیت‌وو نووره‌ی له م خوانه گه‌وره

جیس نه‌بیت‌وه عه‌نتیکه و سه‌یره!!

نهن یەزدان! نامان! تاوان سووتانمى
 لافاون تاوان لە تۇ تارانمى
 ھەر نەز نەك دەدەم بق رېزەن خوانىت!
 دە دەستم بگەم بىم بىم بىوانىت!!

٣٦٣٩ - عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْآيَاتُ مِنْ
 آخِيرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ مِنْ قَرَأْهُمَا فِي لَيْلَةِ كَفَّافَةٍ. رواه الاربعه^(۵):

ئەبو مەسعوودى بەدرى (خودايى رازى بىن) گوتى: پىيغەمبەر (دروودى خودايى سىربىن) دەفرەرمۇي: ھەر كەسى بە شەو دوو ئايەتكەنى كۆتايى سوورەتى بەقىرە بخويىنى ئەو شەوه ئەوهى بەسە (ش/د/ت) ئەمە دوو ئايەتكەن:

{آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلُّهُمْ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكِتَابِهِ
 وَرَسُولِهِ لَا تَفَرُّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا عُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ لَا
 يَكْلُفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ لَكُنَّا
 أَوْ أَخْطَلْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْنَا عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْنَا مَا
 لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَأَغْفِرْ لَنَا وَأَغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ}.

٣٦٤٠ - عَنْ النَّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ
 تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ كِتَابًا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْقِيمَةِ عَامٍ
 أُنْزَلَ مِنْهُ آيَتَيْنِ خَتَمَ بِهِمَا سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَلَا يُقْرَآنٌ فِي دَارِ ثَلَاثَ لَيَالٍ فَيُقْرَبُهَا شَيْطَانٌ.
 رواه الترمذى بسنده حسن. والله أعلم^(۶):

نوعمانى كۈپى بەشىر (رمزاى خودايىان لەسىربىن) لە حەزىزەتھە (دروودى خودايى سىربىن) دەفرەرمۇي: بە دوو هەزار سال لەپىش دروستكردىنى ئاسمانى كان و زھوی دا خودا نامەيەكى نووسىيە، دوو ئايەتى لى ناردۇتە خوارەوە،

(۵) بخارى. فضائل القرآن: ۵۰۰۹ ، ۵۰۰۸ ، ۵۰۰۷. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۷۷۵.

(۶) حسن عند الترمذى.

سوروه‌تی به‌قهره‌ی پن کوتایی هیناون ئه و دوو ئایه‌ته، له هه‌ر مالیکا سئ شه‌و بخوینرین، ئیتر شه‌یتان توختنی ئه و ماله ناکه‌وئی (ت-س/ح).

له کوتایی ئه م باسه‌وه ئاماژه بؤئه‌م چهن فرمودانه ده‌که‌م که دانه‌ر (له‌شہر حه‌که‌دا) ئاماژه‌یان بؤ ده‌کاو ده‌لئن (رمحمتی خودای نبی) گه‌لی فرموده له باسی گهوره‌ی ئایه‌ته لکوورسیدا هاتووه وهک:

۱- که‌سئ که له مال ده‌ردەچن بیخوینی له ئه‌مان و زه‌مانه‌تی خودادا ده‌بئ تا ده‌گه‌ریت‌وه.

۲- هه‌ر که‌سئ له پاش هه‌موو نویشی بیخوینی هه‌ر که مرد‌یه‌ک سه‌ر ده‌چیت‌هه به‌هه‌شت.

۳- له هه‌ر مالیکا بخوینری شه‌یاتینی تا سیی روز توختنی ئه و ماله ناکه‌ون، جادووگه‌ریش (چ پیاو چ نن) تا چل شه‌و ناچنے ئه و ماله. ئه‌ی عه‌لی! فیئری مال و منال و خیزان و دهرو دراوستی خوتی بکه، ئایه‌ت له‌وه گهوره‌ت‌ر له‌لای خوداوه دانه‌به‌زیوه.

۴- که‌سئ بیخوینی، کاتئ ده‌چیت‌هه سه‌ر نویشی نووستن خودای گهوره ئه‌من و ئاسایش ده‌دا به خوی و هاو‌سای و هاو‌سای هاو‌سای و چهن مالیکی تریش له‌هه‌ر و به‌هه‌ری.

۵- قورئان فرمایش‌تی خودایه له‌به‌ر ئه‌وه سه‌رگول و سه‌ر گهوره‌ی هه‌موو قس‌هه و فرموده‌یه‌که، سه‌ر گولی قورئانیش سوروه‌تی به‌قهره‌یه، سه‌رگولی سوروه‌تی به‌قهره‌ش ئایه‌ته لکوورسییه!

۳۶۱- و منها: أنه نزل جبريل على موسى (عليهم السلام) وقال له: ربك يقول لك من قرأ عقب كل صلاة: اللهم إني أقدم إليك بين يدي كل نفس ولمنحة وظرفة يطرف بها أهل السماوات وأهل الأرض وكل شيء هو في علمك كائن أو قد كا. أقدم إليك بين يدي ذلك كله: الله لا اله إلا هو الحق القيوم إلى آخرها فإن الليل

والنهار أربع وعشرون ساعة ليس منها ساعة إلا ويصعد إلى الله منه فيها سبعون ألف ألف حسنة حتى ينفح في الصور أه حاشية الصاوي في التفسير^(٧):

و دک ئەمە: دەگىرەنەوە: جارى جوبرائىل دىئتە خوارەوە دەچى بوللاي پىيغەمبەر موسسا (دروودى خوداييان لەسرىبى) پىيى دەفەرمۇى: پەروەردگارت پىيت دەفەرمۇى: هەركەسىن لەپاش ھەموو نويزىنى ئەمە بخويىنى لەگەل ئايەتەلكۈورسىدا، ئەوە لە ماوهى شەwoo رۆژىكە كە بىست و چوار سەعاتە، ھەموو سەعاتى حەفتا ملىون چاكەي ئەو كەسە سەردەكەمۇى و بەرز دەبىتەوە بوللاي خودا، هەتا ئەو دەمەي كە پىيى دەلىن نەفحى صوور. ئەمە يىش ئەو نزايدىيە كە دەي�وينى لەسەر ئەم شىوەيە:.. تا كۆتايى ئايەتەلكۈورسى. واتە خودايە! لەگەل ھەموو ھەناسەيەك و ھەموو سەرنجىك و ھەموو چاو ترۇوكانىكە كەروو دەدەن لە خەلکى ئاسمانانەكان و خەلکى زەۋى و لە ھەموو شتىكى تر كە بە پىيى زانستى خوت تا ئىستا دروست بۇوه، يا لە مەولا دروست دەبىن لەگەل ھەموو ئەمانەدا ئەم ووشە پىرۇزەيە پىشكەش بە بارەگاي ھەرە پىرۇزى تو دەكەم كە دەفەرمۇى: {اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَقُّ الْقَيُّومُ} هەتا كۆتايى ئايەتەلكۈورسى. فەرمایشتى شەرەدا تەواو كە نەقللى كردووه لە حاشىەي صاوېيەوە.

بهنده یش لیره دا ئەم قىسىمە تان عەرز دەكەم: ئىمە لەم جۆرە بايە تانەدا رووی دەممەن لە موسۇلمانانە، هەقمان بەسەر زەنئىق و بىن دىياناوه نىيە، چى دەلىن با بىللىن، وادھى درۇو راستى ئىمە و ئەوان دىوانى خوايە! وەلى گەلى جار برادران دەلىن: ئەمە واو ئەۋە وَا، جا بىزانن باشتىن وەلام بۇ ئەم جۆرە دلەراو كەپە ئەمە يە:

۱- یه کم نیازی پاک و باشی و چاکیی به نده دهوریکی بالا ده بینی لهم
شوینناهه دا، یه تابههت له کارکردنی نزادا.

^(٧) منقول من شرح الصاوي على المضاوي.

-۲- نزور جار رووی داوه که سئ شایه تمان ده هینق و دوا ئه ووه به بئ
ئه ووهی هیچ کرده وه یه کی باش بکا یه کسهر ده مرئ، دیاره ئه و وشهی
شایه تمانه بوی ده بنی به کلیلی به ههشت، به خوی و هه مموو نازو به هرهی
ناوی، وه رزگاری ده کا له دوزه خ و چروجانه و هری، واته ژیانیکی نه براوهی پر
خیرو خوشی به گوتني تاقه و وشهی مسوگه ر ده کا، ئه گه له باتی هه مموو
پیتیکی ئه و وشهیه سه د هه زار ملیون چه رخ و زه مهن و ده ر له به ههشتی
به رینی جاویداندا بئ ئه ووه پیته کان یه ک له دوا یه ک ته واو ده بن به لام پاداشی
باشیان هیشتا سه ره تایه تی و هه رگیزاو هه رگیزاو نابی، که واته خیر
هه ممووی وا یه.

- ۳- وهلی ئەوهنده ھەيە نابى مىۋ بهم جۇرە شتانە لە خۆى بايى بېى و خۆى دەستە شكىن بكاو ئىتە خەرىكى كارى خىرە تى نەبى و بلۇن من ئەوهندهم بەسە، چونكە شتەكە خۆى بۇ ئەوهنە كە ئىيمە سەرگەرمى ھەمۇو كارىكى باش بىن و لە ھەمۇو خىرە تا دەتوانىن زۇر بکەين، نەك بە پىيچەوانەو خۆمان دەس خەپقۇكەين و دلماڭ لە كردى كارى باش سارد بىتەوە.

براله! دل بره من، قسهی خواو پیغه مبهه راسته، بزانه دین و
حه دیث و کتیبه دینییه کان به گشتی بوئه و هن که بره بره من و وینهی من و
تو چهز له خوشی و لهزده تی دین و عیباده ت و هر بگرین و لهزده تی بچیته بن
دیانمانه وه، تا له ئه نجاما ده گهین به پایهی یه قین و دل داده هیینی و کلک
ده نیینه خهت، ئیتر له وه بهدوا بون و بهرامه و رهنگو رووی گول و گولزاری
شهریعه ت و طه ریقه ت کاسمان ده کاو له بهری ئه و باخه ده خوین و له خه ته
ده په پینه وه و مهودای ئه و همان نامیینی که بیر له و درک و دال و جپو
جانه و هرانه بکهینه وه که له به ر حیكمه تیکی خودایی وان له ناو باخو بولاخ و
گول و گولزاری شهریعه ت و طه ریقه تدا. دهی به گوئی دلسوزی خوت بکه دل
به ره مزگه و ت و مهلا و خوت ته سلیمی دهستی ماموستای مهلا بکه، با چلکی
دللت به ئاوی که و سه ری شهریعه ت باک باک داشوری و شهر حی صهدرت بیو

بکاو دلت پر بکا له نووری قورئان و حه دیشی پیغه‌مبهر، ئهوجا مه‌ردانه و پیاوانه خوت بکه به کوپری ته‌صه‌ووفدا خوت بگه‌یه‌نه مه‌ردانی و طه‌ریقه‌تیکی موافقی شه‌ریعه‌تی لی و هربگرهو که دهستی ئه‌و شیخه مه‌ردانه ماج کرد یادیکی ئیمه‌یش بکه‌و دووعایه‌کی خیرمان تی بگره:

نووری! به قسه چەن زمان لوووسى

ناهی به‌کرده‌وه که په‌وینز پیسی!

(۸۳) گهوره‌ی سووره‌تی ئیسراو سووره‌تی زومه‌ر

۳۶۴۲ - قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ الْزُّمْرَ وَبَنِي إِسْرَائِيلَ. رواه الترمذی والله أعلم. نسأله كمال الرفعة واليقين آمين^(۱):

عائیشه (خودای فی رازی بن) گوتی: جاران پیغه‌مبهر (دروودی خودای لەسر بنی نەھنۇست، تا سووره‌تی زومه‌رو سووره‌تی بەنى ئیسرائیل (سووره‌تی ئیسرا) نەخویندایه (ت).

(۸۴) گهوره‌ی سووره‌تی که‌هف: (فضل سورة الكهف)

۳۶۴۳ - عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ. رواه مسلم وأبو داود والترمذی ولفظه: مَنْ قَرَأَ ئَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ. وفي روایة: مَنْ حَفِظَ مِنْ خَوَاتِيمِ سُورَةِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ^(۱):

^(۱) سكت عن درجة الحديث الشارح.

^(۱) مسلم. صلاة المسافرين، باب. فضائل القرآن وما يتعلق به: ۱۸۰. أبو داود. ملاحم: ۴۳۲۲.

ئهبو دهرداء (خودای لازی بن) له پیغه‌مبه‌رهوه (دروودی خودای لهسر بن) ده‌فرمومی: هر که‌سی ده ژایت له سه‌رهتای سووره‌تی که‌هفهوه له‌بهر بکا خودا له ئازاوه‌ی جمال ده‌پاریزی (م/د/ت) گفته‌ی (ت) ژاوایه: هر که‌سی سی ژایت له سه‌رهتای سووره‌تی که‌هف بخوینی له ئاشوبی جمال قوتار ده‌بی. له گیپانه‌وهیه‌کا: هر که‌سی چوار ژایته‌که‌ی کوتایی سووره‌تی که‌هف له‌بهر بکا له جمال رزگاری ده‌بی.

٣٦٤٤ - عن أبي سعيد (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وآله وسلم) قال: مَنْ قَرَا سُورَةَ الْكَهْفِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ أَضَاءَ لَهُ مِنَ النُّورِ مَا بَيْنَ الْجُمُعَتَيْنِ. وفي نسخة: أَضَاءَ لَهُ مِنَ النُّورِ مَا بَيْنَ الْبَيْتَيْنِ الْعَقِيقِ. رواه الحاكم والبيهقي ^(۲):

ئهبو سه‌عید (خودای لازی بن) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لهسر بن) فه‌رموموی: هر که‌سی روزی ههینی سووره‌تی که‌هف بخوینی له‌م ههینی ههتا ئه و ههینی نورو رووناکی شهوقی بو ده‌دادهوه. له رهو نووسیکا واته: له نوسخه‌یه‌کا: له‌لای خویه‌وه ههتا کابه‌ی خانه‌ی خودا نوری خودایی رووناکی ده‌کاته‌وه بوی (حاکم/بیهقی).

٨٥) گهوره‌ی سووره‌تی یاسین و سووره‌تی دوختان: (فضل سورة یس والدخان)

٣٦٤٥ - عن أنس (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وآله وسلم) قال: إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ قَلْبًا وَقَلْبُ الْقُرْآنِ يُسَوِّي وَمَنْ قَرَأَ يُسَوِّي كَتَبَ اللَّهِ لَهُ بِقِرَاءَتِهَا قِرَاءَةً الْقُرْآنِ عَشْرَ مَرَّاتٍ. رواه الترمذی والبيهقی ^(۱):

ئهنهس (خودای لازی بن) له پیغه‌مبه‌رهوه (دروودی خودای لهسر بن) فه‌رموموی: ههموو شتی دلیکی ههیه، دلی قورئانیش سووره‌تی یاسینه، هر که‌سی جاری دهوری سووره‌تی یاسین بکاته‌وه خودا له‌باتی ئه و خیری ده‌خه‌تمه‌ی

^(۱) سكت عن درجه الشارح.

^(۲) رواه الترمذی بسند ضعيف ولكن في الفضائل.

قرئانی بو دهنووسیت، که سوره‌تی یاسینیان له گهله نه‌بین (ت- سنه‌دهکه‌ی بین هیزه / به‌یهه‌قی).

۳۶۴۶ - عنْ مَعْقِلَ بْنِ يَسَارٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: قَلْبُ الْقُرْآنِ يَسَّرَ لَا يَقْرَأُهَا رَجُلٌ يُرِيدُ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَالدَّارَ الْآخِرَةِ إِلَّا غُفِرَ لَهُ وَأَفْرَأُوهَا عَلَى مَوْتَاهُمْ. رواه الإمام أحمد والبيهقي^(۲):

مه عقیلی کورپی یه‌سار (خدای نی رازی بین) له پیغه‌مبهروه (دروودی خودای له‌سر بن) ده‌فرموده: یاسین دلی قورئانه، ئه‌و پیاوه‌ی ئهم سوره‌ته به ئیخلاص و نیازی پاک بخوینی و ته‌نیا مه‌بستی ره‌زامه‌ندی خوداو ده‌ردست کردنی مال و خانه‌ی ئه‌و جیهان بین ئه‌و مسوکه‌ر که خودا لیی خوش ده‌بین، سوره‌تی یاسین له‌سر مردووی خوتان بخوینن و له‌سر ئه‌وانه‌شтан که‌وان له حاله‌تی سه‌ره‌مه‌رگا (ئه/ به‌یهه‌قی) ➡ (ب- ۱۹۲- ۵۲۲- ۵).

۳۶۴۷ - عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ يَسِّرَ فِي لَيْلَةٍ ابْتَغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ أَوْ مَرْضَاةً اللَّهِ غُفِرَ لَهُ . رواه الإمام مالك والبيهقي^(۳):

ئه‌بو هوره‌یره (خدای نی رازی بین): پیغه‌مبهروه (دروودی خودای له‌سر بن) ده‌فرموده: هر که‌سی به شه‌و بو ره‌زای خوا سوره‌تی یاسین بخوینی خودا لیی خوش ده‌بین (مالیک/ به‌یهه‌قی).

۳۶۴۸ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ حَمَ الدُّخَانَ فِي لَيْلَةٍ أَصْبَحَ يَسْتَفِرُ لَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ . رواه الترمذی والنمسائی^(۴):

دیسان له‌وه‌وه، له پیغه‌مبهروه (دروودی خودای له‌سر بن) ده‌فرموده: هر که‌سی له شه‌ودا سوره‌تی دوخان بخوینی هه‌تا به‌یانه‌کی حه‌فتا هه‌زار فریشته بوی ده‌پاریزنه‌وه (ت/ان).

^(۱) تقدم بسط الكلام على قراءة القرآن على الأموات في كتاب الجنائز من كتاب الصلاة.

^(۲) سكت عن درجته الشارح.

^(۳) سكت عن درجته الشارح.

٣٦٤٩ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ حِمَ الدُّخَانَ فِي لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ غُفرَانٌ. رواه الترمذی^(۵):

دیسان لهوهه، له حمزه‌تلهه (بروودی خودای لمسه‌بن) ده‌فرمومی: هر که‌سین له شهوى ههینیدا سووره‌تی دوچان بخوینی خودا لیی خوش ده‌بئی (ت).

٣٦٥٠ - ولطبرانی: مَنْ قَرَأَ حِمَ الدُّخَانَ فِي لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ أَوْ يَوْمَ جُمُعَةِ بْنِ اللَّهِ لَهُ بَيْنًا فِي الْجَنَّةِ^(۶):

حمزه‌ت (بروودی خودای لمسه‌بن) ده‌فرمومی: هر که‌سین له شهوى روژی ههینیدا سووره‌تی دوچان بخوینی خودا له بههشتا خانویه‌کی بو دروست ده‌کا (طه‌به‌رانی).

٤٦) گهوره‌یی سووره‌تی فتح: (فضل سورة الفتح)

٣٦٥١ - عَنْ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَقَدْ أَنْزَلْتَ عَلَيَّ الْلَّيْلَةَ سُورَةَ لَهِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَقْتَ عَلَيْهِ الشَّمْسُ، ثُمَّ قَرَأَ (إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا). رواه البخاری هنا ومسلم في الحديبية ولفظه: لقد أنزلت علي آية هي أحب إلي من الدنيا جميعا^(۱):

عومه‌ر (خودای نازی بن) له پیغه‌مبه‌رهه (بروودی خودای لمسه‌بن) ده‌فرمومی: ئه مشه و سووره‌تیکم له خوداوه بو هاتووه، ئه و سووره‌تلهم له هه مو جیهان پئی خوشتره له دوايدا: (انا فتحنا له فتحا مبينا)ی خوي‌ند (ش) گفته‌ی (م): ئایه‌تیکم بو هاتووه له هه مو جیهان پئی خوشتره.

^(۵) سكت عن درجه الشارح.

^(۶) سكت عن درجه الشارح.

^(۱) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۱۲. مسلم. جهاد: ۴۶۱۲.

(۸۷) گهوره‌ی موسه‌بیحاته کان و سوره‌تی هه‌شر

فضل المسبحات وسورة الحشر

۳۶۵۲ - عَنْ عِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ يَقْرَأُ الْمُسَبَّحَاتِ قَبْلَ أَنْ يَرْفَعَ وَقَالَ «إِنَّ لِيَهُنَّ آيَةً خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ آيَةٍ»^(۱):

عیربازی کوری سارییه (خودای ن رازی بن) گوتی: پیغه‌مبهر (برووی خودای له‌سر بن) له پیش خه‌وتندای موسه‌بیحاته کانی ده‌خویند، دهیفه‌رموو: ئەم سوره‌تانه ئایه‌تیکیان تیادایه، له هه‌زار ئایه‌ت باشتره (ت-س/ح) موسه‌بیحات پینج سوره‌تن، له سه‌ره‌تایانه‌وه (سبحان) یا (یسبح الله) ھېیه. له شەرھە‌کەدا دەلنى: بىرىتىن لهم پینج سوره‌تانه:

- ۱- حەدید.
- ۲- حەشر.
- ۳- صەف.
- ۴- جوموعه.
- ۵- تەغابون.

وەلی ئەم دوو سوره‌تەی تىريش موصه‌ددهرن به تەسبىح:

- ۱- سوره‌تى ئىسرا.
- ۲- سوره‌تى ئەعلا.

۳۶۵۳ - عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ الْلَّاْلَاثُ مَرَاثٌ أَغُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَقَرَا ئِلَّاثَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْحَشْرِ وَكُلَّ اللَّهُ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يُصَلُّونَ عَلَيْهِ حَتَّى يُمْسِيَ وَإِنْ مَاتَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ مَاتَ شَهِيدًا وَمَنْ قَالَهَا حِينَ يُمْسِيَ كَانَ يُعْلَمُ الْمَنْزَلَةَ. رواهما الترمذى.
نسال الله رفيع المنزلة آمين. والله أعلم^(۲):

^(۱) رواه الترمذى بسنده حسن (شرحه).

^(۲) رواه الترمذى بسنده غريب (شرحه).

مه عقیلی کوپری یه‌سار (خودای نی رازی بن) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای لسر بن) ده‌فرمومی: هر که سنی به‌یانی سنی جار بلی: أَعُوذُ بِاللّٰهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ: پهنا ده‌گرم به خودا له شهربی شهیت‌انی ده‌کراو ئینجا سنی ئایه‌ته‌که‌ی کوتایی سووره‌تی حه‌شريش بخوینی، ئه‌وه خودا ده‌سپیری به حفتا هه‌زار فريشته هه‌تا ئیواره ره‌حمه‌تی بو دهنیرن، ئه‌گه‌ر له و روزه‌شا بصری به شه‌هیدی ده‌مری، وه هر که سیکیش ئیواران ئه‌مه بلی و بیخوینی هه‌مان پایه‌ی بو هه‌یه (ت-س/غ).

٣٦٥٤ - عن عبد الله عن النبي ﷺ قال من قرأ سورة الواقعة في كل ليلة لم تصبه فاقمة أبداً . رواه البيهقي (منقول من الشرح)^(٣):

دانه‌ر (خودای نی رازی بن) له شه‌رجه‌که‌دا له کوتایی زنجیره یازدهی ئه‌م به‌رگه‌دا ده‌لی: عه‌بدوللا (خودای نی رازی بن) له حه‌زره‌ته‌وه ده‌گنیریت‌هه‌وه ده‌فرمومی (دروودی خودای لسر بن): که سنی هه‌موو شه‌وی سووره‌تی واقیعه بخوینی هه‌تا هه‌تایه تووشی هه‌زاری و نه‌بوونی نابی (به‌یه‌هقی / غایه‌تولمه‌ئمومول) *

گهوره‌یی سووره‌تی ته‌باره‌ک: (فضل سورة الملك) (٨٨)

٣٦٥٥ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي ﷺ قال: سُورَةُ مِنَ الْقُرْآنِ تَلَاكُونَ آيَةً تَشْفَعُ لِصَاحِبِهَا حَتَّى يُفَرَّ لَهُ (تَبَارَكَ الَّذِي يَدِيهُ الْمُلْكُ). رواه أبو داود والترمذی^(١):

ئه‌بو هوره‌یره (خودای نی رازی بن) له حه‌زره‌ته‌وه (دروودی خودای لسر بن) ده‌فرمومی: سووره‌تی (تَبَارَكَ الَّذِي يَدِيهُ الْمُلْكُ) که سووره‌تیکه له

^(١) سكت عن درجه‌ه الشارح.

* خویندنی نه‌م سووره‌ته به‌شه و به‌م نیازه به نه‌زمونن چه‌سباوه. نه‌گه‌ر حه‌زده‌که‌ه ته‌جره‌بیه‌ی بکه. (وه‌گنیر).

^(٢) رواه الترمذی بسند حسن (شرحه).

سوروه‌ته کانی قورئان و بریتییه له سیی ئایه‌ت، ئه م سوروه‌ته تکاو شه فاعه‌ت له لای خودا دهکا بؤ هاپرییانی خوی که له بهری دهکه‌ن و هه میشه دهیخوینن ههتا خودا له بهر خاتری ئه و لیبیان خوش ده‌بین (د/ت- س/ح).

٣٦٥٦ - عن ابن عباس (رضي الله عنهم) قال ضرب بعض أصحاب النبي (صلي الله عليه وسلم) خباء على قبر وهو لا يحسب الله قبر فإذا فيه إنسان يقرأ سورة تبارك الذي بيده الملك حتى ختمها فأتى النبي (صلي الله عليه وسلم) فقال يا رسول الله إني ضربت خبائني على قبر وأنا لا أحسّب الله قبر فإذا فيه إنسان يقرأ سورة تبارك الملك حتى ختمها. فقال رسول الله (صلي الله عليه وسلم) هي المانعة هي المنجية تحيي من عذاب القبر^(۱):

ئیبنو عه‌بباس (خودایان نی رازی بن) گوتی: جاری، پیاوی له یارانی پیغه‌مبهر (دروودی خودای لمسر بن) نازانی چاتوله‌که‌ی له سه‌ر گوپری هه‌ل ده‌دات، که گوی ده‌گری واله ناو گوپه‌که‌دا یه‌کن سوروه‌تی (تبارک الذي بيده الملك): ده‌خوینن تا ته‌واوی دهکا، جا ده‌چیته خزمه‌تی حهزه‌ت (دروودی خودای لمسر بن) عه‌رزی دهکا: قوریان! ئهی پیغه‌مبهری خودا! نه‌مزانی، چاتوله‌که‌مم له سه‌ر گوپری هه‌ل دابوو، که‌چی مرؤ‌قیکی تیابوو، سوروه‌تی ته‌باره‌کی خویند هه‌تا ته‌واوی کرد، جا پیغه‌مبهر (دروودی خودای لمسر بن) فه‌رمووی: ئه و سوروه‌ت شووره و په‌رژینه و که‌سی بیخوینن ده‌بین به فریاره‌سی و رزگاری دهکا له سزاو ئیش و ئازاری گوپ. (ت-س/ح).

٣٦٥٧ - عن جابر (رضي الله عنه) أن النبي (صلي الله عليه وسلم) كان لا ينام حتى يقرأ (الم تنزيل) و (تبارك الذي بيده الملك). رواهما الترمذی. نسأله حسن الروایة. آمين^(۲):

^(۱) رواه الترمذی بسند حسن (شرحه).

^(۲) رواه الترمذی بسند ضعیف (شرحه).

جابیر (خودا لئى خوش نسود بىن) دەلىنى: پىيغەمبەر (دروودى خوداى لەسىرى بىن) دەستوورى وابوو نەدەنوسىت هەتا سوورەتى سەجدەو سوورەتى تەبارەكى دەخويىند (ت-بەرشته يەكى بىن هيىن).

کەوره‌ی سوورەتى زەلزەلەو سوورەتى كافىرونەو سوورەتى نەصر فضل سورة الزلزلة والكافرون والنصر

٣٦٥٨ - عَنْ أَنَسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأً إِذَا زُلْزِلَتْ عِدْلَتْ لَهُ بِيَصْفِ الْقُرْآنِ وَمَنْ قَرَأً (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) عِدْلَتْ لَهُ بِرِبْعِ الْقُرْآنِ وَمَنْ قَرَأً (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) عِدْلَتْ لَهُ بِكُلِّ الْقُرْآنِ^(١):

ئەنهس (خوداى ئارانى بىن) لە پىيغەمبەرەوە (دروودى خوداى لەسىرى بىن) دەفرمۇئى: هەر كەسى سوورەتى (إذا زلزلت) بخويىنى خىرۇ پاداشى نىو خەتمەئى قورئانى بۇ ھەيە ئەورەتى سوورەتى (قل يا ايها الكافرین) بخويىنى خىرۇ پاداشى چوار يەكە خەتمەيەكى قورئانى بۇ ھەيە، هەر كەسىكىش سوورەتى (قل هو الله أحد) بخويىنى خىرۇ پاداشى سى يەكە خەتمەيەكى قورئانى بۇ ھەيە (ت-س/غ).

٣٦٥٩ - وَعَنْ أَنَسِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِرَجُلٍ مِّنْ أَصْحَابِهِ هَلْ تَرَوْجُختَ يَا فُلَانُ. قَالَ: لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا عِنْدِي مَا تَرَوْجُعُ بِهِ قَالَ: أَنَّى مَعَكَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ). قَالَ: بَلَى. قَالَ: ثُلُثُ الْقُرْآنِ. قَالَ: أَنَّى مَعَكَ (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتحُ). قَالَ: بَلَى. قَالَ: رِبْعُ الْقُرْآنِ. قَالَ: أَنَّى مَعَكَ (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ). قَالَ: بَلَى قَالَ: رِبْعُ الْقُرْآنِ. قَالَ: أَنَّى مَعَكَ (إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ). قَالَ: بَلَى. قَالَ: رِبْعُ الْقُرْآنِ. قَالَ: تَرَوْجُختَ رواهما الترمذى بسند غريب ولكنه مؤيد بالصحاح الأتية فى (قل هو الله أحد) (شرحه).

^(١) رواه الترمذى بسند غريب ولكنه مؤيد بالصحاح الأتية فى (قل هو الله أحد) (شرحه).

^(٢) رواه الترمذى بسند حسن (شرحه).

دیسان ئەنهس (خودای نی رازی بن) گوتى: پیغەمبەر (بروودی خودای لەسر بن) بە پیاوی له ھاپریانی خۆی فەرمۇو: ئەی فیسارا ژنت ھیناوه؟ گوتى: نە بەخوا، ئەی پیغەمبەری خودا! وە ھیچیشم نېیە كە ژنى پى بىنەم فەرمۇوی: ئایا (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) ت لهبەرە؟ گوتى: ئەری فەرمۇوی: دە ئەوه سېیەکى قورئانە فەرمۇوی: ئەی (إِذَا جَاءَكَ صَرْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ) ت لهبەرە؟ گوتى: بەلنى ئەويش لهبەرە فەرمۇوی: دە ئەويش چواریەکى قورئانە فەرمۇوی: ئەی (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) ت لهبەرە؟ گوتى: بەلنى، فەرمۇوی: دە ئەويش دیسان چوار يەکى قورئانە فەرمۇوی: ئەی (إِذَا زُلْزِلَتِ) ت لهبەرە؟ گوتى: بەلنى، فەرمۇوی: دە ئەويش دیسانەوە چواریەکى قورئانە، كەوابوو تو زور دەولەمەندى و ھەزار نىت، دەی ژن بىنە، دەی ژن بىنە! (ت-س/ح).

٩٠) گهوره‌یی (قل هو الله أحد) - سوورەتى ئىخلاص (فضل قل هو الله أحد)
 ٣٦٦ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَجُلًا سَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)
 يُرَدِّدُهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ جَاءَ إِلَيْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ وَكَانَ الرَّجُلُ
 يَتَقَالَّهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهَا لَتَغْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ. رواه
 البخاري وابو داود^(١):

ئەبو سەعید (خودای نی رازی بن) گوتى: شەھىپىاوى ھەر (قل هو الله أحد) دەخويىنى و دیسانەوە دووبارە دەکاتەوە، پیاوىيکى تر گوئى لەم کارە دەبى، بۇ سبەيىنى دەچىتە خزمەتى حەزرت (بروودی خودای لەسر بن) ئەوهى عەرز دەكا، وەك بلىي پیاوەكە خويىندى ئەم سوورەتە بە تەنها خۆى بەكەم دابىنى وابوو، بۇيە پیغەمبەر (بروودی خودای لەسر بن) فەرمۇوی: بەو كەسە كە رەوانى منى بە دەسە ئەم سوورەتە لهبەر گهوره‌یی ھاوتاي سېيەکى قورئان دەكا! (ب/د).

^(١) بخارى. فضائل: ٥٠١٣ ، ٦٦٤٢ ، ٧٣٧٤.

۳۶۶۱ - عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَيُغْرِيْ
أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ فِي لَيْلَةِ ثُلُثِ الْقُرْآنِ؟ قَالُوا: وَكَيْفَ يَقْرَأُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ قَالَ: (قُلْ هُوَ اللَّهُ
أَحَدٌ) يَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ. رواه الشیخان والترمذی^(۲):

ئهبو دهردا (خودای نی زانی بن) له پیغه‌مبه‌رهوه (بروودی خودای لسر بن)
دەفرمۇی: كەستان دەتوانى كەسى يەكى قورئان له شەويىكا بخويىن?
گوتىان: ئەپیغه‌مبه‌رى خودا! لەكۆن دەتوانى به شەوى سىيىھى كى قورئان
دەور بکاته‌وه! فەرمۇی: دەبزانن سووره‌تى (قل هو الله احد) ھاوتاي
سىيىھى كى قورئان دەكەت (ش/ات).

۳۶۶۲ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اخْسِدُوا
فَيَايَ سَافِرًا عَلَيْكُمْ ثُلُثَ الْقُرْآنِ. فَحَشِدَ مَنْ حَشِدَ ثُمَّ خَرَجَ تَبِّيُّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَرَأَ
(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) ثُمَّ دَخَلَ فَقَالَ بَعْضُنَا لِيَغْضِي إِلَى أَزْيَ هَذَا خَبَرٌ جَاءَهُ مِنَ السَّمَاءِ فَذَاكَ
الَّذِي أَذْخَلَهُ ثُمَّ خَرَجَ تَبِّيُّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: إِنِّي قُلْتُ لَكُمْ سَافِرًا عَلَيْكُمْ ثُلُثَ
الْقُرْآنِ أَلَا إِلَهَآ تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ. رواه مسلم والترمذی^(۳):

ئهبو ھوره‌يره (خودای نی زانی بن) له پیغه‌مبه‌رهوه (بروودی خودای لسر بن)
دەفرمۇی: كۆوه‌بن "تۆزى تر سىيىھى كى قورئانتان بۇ دەخويىنم! جا كۆمەلتى
كۆبۈونه‌وه پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای لسر بن) له مال ھاته دەرەوه و ھات بۇ
ناومان و سووره‌تى (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) بۇ خويىندىن و ئىتىر رؤىشتەوه ژووره‌وه
بۇ ناوه‌ده كەھى خۆى، ئىتمە لەناو خۆمانا گوتىمان: وا بىزانم ئەمە سرۇوش
بۇو لە ئاسماňەوه بۇي ھات، بۇيە چووېشەوه ژووره‌وه، له پاشا پیغه‌مبه‌ر
(بروودی خودای لسر بن) دىسان ھاته‌وه دەرى، فەرمۇی: ئەوه بۇو من بە ئىيۇم
كوت كەسىيەكى قورئانتان بۇ دەخويىنم، بىزانن كە ئەم سووره‌تە ھاوتاي
سىيىھى كى قورئان دەكەت (م/ات).

^(۲) بخارى. فضائل القرآن: ۵۰۱۵. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۸۳.

^(۳) مسلم. صلاة المسافرين. باب فضائل القرآن وما يتعلّق به: ۱۸۸۵. ترمذى. فضائل القرآن: ۲۹۰۰.

٣٦٦٣ - وَبَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلًا عَلَى سَرِيَّةٍ، وَكَانَ يَقْرَأُ لِأَصْنَاحِيهِ فِي صَلَاهِهِ فَيَخْتِمُ بِ(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) فَلَمَّا رَجَعُوا ذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: سَلُوْهُ لَأَنِّي شَيْءٌ يَصْنَعُ ذَلِكَ. فَسَأَلُوهُ فَقَالَ لَأَنَّهَا صِفَةُ الرَّحْمَنِ، وَأَنَا أَحِبُّ أَنْ أَفْرَأَ إِلَيْهَا. فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخْبِرُوهُ أَنَّ اللَّهَ يُحِبُّهُ. رواه مسلم^(٤):

عائیشه (خدای لی رازی بن) ده گیپریته و ده لی: جاری پیغه مبهر (برودی خودای لسر بن) پیاویکی کرد به سه رکرده لقیک و ناردنی بوقه زا، پیاووه که که بر نویژه‌ی ده کرد بوقه ها پریکانی له کوتایی قورشان خویندنی ناو بر نویژه‌ی کهیدا سووره‌تی قولووه‌للای ده خویند، که که رانه وه بولای پیغه مبهر (برودی خودای لسر بن) ئه وه یان بؤیکنیرایه وه، فه رمووی: لی بپرسن له به رچی وا ده کا! که لی ده پرسن ده لی: چونکه ئه م سووره‌تی صیفه تو نیشانه‌ی خودای به خشنده و میهره‌بانه، له بهر ئه وه حه زده که که هه میشه بیخوینم و له سه رز ارم نه که ویته خواره وه، حه زرهت (برودی خودای لسر بن) فه رمووی: ده پیی بلین که خوداش ئه وی خوش ده وی! (م- پر کنی پیغندی له نوری خودا بن).

٣٦٦٤ - عَنْ أَنَسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ رَجُلٌ مِّنَ الْأَنْصَارِ يَؤْمِنُ فِي مَسْجِدٍ بُيَاءً، فَكَانَ كُلُّمَا أَمَّهُمْ فِي الصَّلَاةِ قَرَأَ بِ(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)، ثُمَّ يَقْرَأُ سُورَةً أُخْرَى مَعَهَا، وَكَانَ يَصْنَعُ ذَلِكَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ، فَكُلُّمَا أَصْنَحَابُهُ أَنْ تَقْرَأَ إِلَيْهَا، وَإِمَّا أَنْ تَدْعَهَا وَتَقْرَأُ بِسُورَةٍ أُخْرَى. فَقَالَ لَهُمْ: مَا أَنَا بِتَارِكِهَا، إِنْ أَخْبِتُمْ أَنْ أَرْمَكُمْ بِذَلِكَ فَعَلْتُ، وَإِنْ كَرِهْتُمْ تَرْكَتُ. وَكَانُوا يَرَوْنَهُ أَفْضَلَهُمْ، فَلَمَّا أَتَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخْبَرُوهُ الْخَبَرَ فَقَالَ: «يَا فَلَانُ مَا يَمْنَعُكَ مِمَّا يَأْمُرُكَ أَصْنَابُكَ؟ وَمَا يَحْمِلُكَ عَلَى لُزُومِ هَذِهِ السُّورَةِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ؟». فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَحِبُّهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّ حَبَّهَا يُدْخِلُكَ الْجَنَّةَ^(٥):

^(٤) بخاری. توحید: ٧٣٧٥ = ٢١٢٥ تحرید. راجع: (رقم/ ١٧٨٢ تحرید = ٥٠١٣ فتح الباری = به رگی

/ ٤ ل - ٥٢٠ مختصر صحيح البخاری = تحرید / کوردی). مسلم. صلاة المسافرين: ١٨٨٧.

^(٥) رواه الترمذی بسند صحيح (شرحه).

ئەنهس (خودای نازی بن) دەلی: پیاوی (له یاریده‌دهران) له مزگه و تەکەی قوباء بەر نویزىنى دەكىد بۇيان، دەستورى وابوو ھەموو جارى بەر نویزىنى بۇ دەكىدن، لە گشت رکاتىكى سوورەتى قولھووه للاي لە پاش فاتىحاوه دەخويىند، ئىنجا سوورەتىكى تريشى دوا به دواي ئەو دەخويىند، ھاپرىكاني پېيى دەللىن: يان گەرهە كە كە هەر ئەو بە تەنيا بخويىنى لە پاش فاتىحا، يان دەبى واز لەو بىننى و سوورەتىكى تر بخويىنى، دەلی: دەستى لى ھەلناڭرم، ئەگەر حەز دەكەن ئەو ھەر بەم شىۋەيە بەر نویزىتانا بۇ دەكەم، ئەگىنا نايىكەم، ئەوانىش لەبەر ئەو ھەر بەشترىنى خۆيان دادەنا ئىتىز زۇريان لى نەكىد، بەلام كە پىغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىبن) تەشريفى چوو بۇ ناۋيان ئەم مەسەلە يان عەرزىكىد، فەرمۇسى: ئەم فيسار! بۇچى بە گوئى ھاپرىكانت ناكەي و فەرمانەكە يان بەجى ناھىيىنى، وە لەبەر چى لە ھەموو رکاتىكى ئەم سوورەتە دەخويىنى؟ گوتى: قوربان! ئەم پىغەمبەرى خۆشەويىستى خودا! چونكە خۆشم دەھى! فەرمۇسى (دروودى خوداي لەسرىبن): دەم! خۆشەويىستى ئەم سوورەتە دەتباتە بەھەشت (ت-ح).

٣٦٥ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَقْبَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَسَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): وَجَبَتْ. قُلْتُ: وَمَا وَجَبَتْ؟ قَالَ: الْجَنَّةُ^(١):

ئەبو ھورەيره (خوداي نازى بن) گوتى: لە خزمەتى پىغەمبەردا بۈوم دەھاتىنەوە، حەززەت (دروودى خوداي لەسرىبن) گوئى لى بۇ پیاوى سوورەتى (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ) دەخويىند، فەرمۇسى: پىيوىست بۇو، عەرزىم كرد: قوربان؟ چى پىيوىست بۇو؟ فەرمۇسى: بەھەشت بۇو بە مالى ئەم پیاوە كە ئەم سوورەتە خويىند (ت-ح).

^(١) رواه الترمذى بسنـد حـسن (ـشرحـهـ).

۳۶۶ - عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ قَرَأَ كُلَّ يَوْمٍ مَا تَتَنَزَّلُ مَرَّةً (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) مُحِيَّ عَنْهُ ذُنُوبُ خَمْسِينَ سَنَةً إِلَّا أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ دِينٌ. روى الترمذى هذه الثالثة^(۷):

ئنه س (بچيته بهمشتن و نبيته دهري) له پيغه‌مبه‌رهوه (برودي خوداي له‌سر بن) ده فه‌رموي: هر کي هه موو روزي دوو سه دجار سوره‌تى قوله‌ووه‌للا بخوييني گوناهى پهنجا سالى لى هه‌ل ده‌هري، مه‌گهر قه‌رزى له‌سر بن، ئوهه گوناهى قه‌رزه‌که پاک نابيته‌وه (ت- به سنه‌ديكى غريب).

۳۶۷ - وَعَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ قَرَأَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) عَشْرَ مَرَّاتٍ بُنِيَ لَهُ بِهَا قَصْرٌ فِي الْجَنَّةِ. رواه الإمام أحمد بسنده حسن^(۸):

ديسان له ئنه سه‌وه له حه‌زره‌ته‌وه (برودي خوداي له‌سر بن) ده فه‌رموي: هر که سى ده‌جار قوله‌ووه‌للا بخوييني خودا له به‌هشتا خانوویه‌کی بو دروست ده‌كا (ئيمامي ئه‌حمده- ئه‌م حه‌ديثه‌ي گيپراوه‌ته‌وه).

۳۶۸ - عَنْ مُعَاذِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: أَصَابَنَا طَشٌّ وَظُلْمَةٌ فَأَنْتَظَرْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُصَلِّيَ بِنَا فَخَرَجَ فَقَالَ: قُلْ. فَقُلْتُ مَا أَقُولُ قَالَ: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) وَالْمُعْوَذُينَ حِينَ ثُمُسِي وَحِينَ تُضْبَحُ تَلَاقُكَا يَكْفِيكَ كُلَّ شَيْءٍ. رواه النسائي في الاستعاذه^(۹):

موعازى كورى عه‌بدوللا (خودايان لى رازى بن) گوتى: باوكم گوتى: جارى کردى به باران و تم و مژ، چاوه‌پوانى پيغه‌مبه‌رمان کرد که به نويزيعان بو بکا، جا که هاته ده‌ره‌وه فه‌رموي: بلنى گوتم: قوريان! چى بلتىم؟ فه‌رموي: کاتى ئيواران و کاتى بېيانيان سى جار (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) بخويينه، ئيتىر بو هه‌موو شتى بهست ده‌كا (ن):

^(۷) رواه الترمذى بسنده غريب (شرحه).

^(۸) رواه الإمام احمد بسنده حسن.

^(۹) سكت عن درجه الشارح.

سووره‌تى نىخلاص بەكەم مەزانە
 هاوتاڭى سېيىھكى خەتمەن قورنائە
 كەلۋۇن لىيىوو دەم و زمانە
 بۆ دل و چا اوو دەرۈون دەرمانە
 خويىنەرىن دۆسلى زاتىن يەزدانە
 پۈونكە سېيفەتنى خواڭى مېھرەبانە
 مەخصۇوص بۆ كەسان نەخويىندەوارە
 مايمەن خۇشىنۇددى خواڭى كردگارە!
 بىكە بە چراو خۇت بە پەروانە!
 جا سەپىرى دل كە كولىن چەن جوانە!!
 ھەر نەزەنەك دەدەم بىئىم بۆ دىيوابان!

دە دەستىم بگەرە بىم بە قوربانىت

(٩١) گهوره‌ی (قل أَعُوذُ بِهِ كَانَ: فضل المعوذتين)

→ (ب- ٤٢ - ٧٥ - ٣٦٦٩)

٣٦٧٠ - وَعَنْهَا قَالَتْ: كَانَ اللَّهُ أَعْلَمُ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ كُلَّ لَيْلَةٍ
 جَمِيعَ كَفْنِيهِ ثُمَّ نَفَثَ فِيهِمَا فَقَرَأَ فِيهِمَا (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) وَ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا مَا اسْتَطَاعَ مِنْ جَسَدِهِ يَنْدَأُ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ
 وَوَجْهِهِ وَمَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ يَقْعُلُ ذَلِكَ ئَلَانَةٌ مَرَاثٌ. رواه البخاري^(٢):

^(١) سبق في مجلد رابع. تسلسل / ٧٥ برقم: ٣٠٣٧.

^(٢) بخاري. فضائل القرآن: ٥٠١٧ ، ٥٧٤٨ ، ٦٣١٩.

دیسان عائیشه (خودای نی رازی بن) گوته: جاران پیغه‌مبهر (دیودی خودای لمسر بن) هه‌موو شه‌وی که ده‌چووه ناو جیگه‌وه هه‌ردوو له‌پی خوی دهنا به‌یه‌که‌وه و کوفوی پیاده‌کردن و ئینجا (قل هو الله) و (قل أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) و (قل أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) ای بهناو هه‌ردوو ده‌ستیدا ده‌خویند، ئینجا ده‌یهینان به‌سهر جه‌سته‌ی خویدا سه‌رتاپا ئه‌وهنده‌ی ده‌ستی پیش ده‌گه‌یشت، ئینجا به به‌ری له‌شیا، ئینجا به به‌ری پشتیا سن جار ئاوای ده‌کرد (ب).

۳۶۷۱ - عن عَقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَلمْ تَرَ آيَاتٍ أُنزِلْتَ عَلَى الْلَّيْلَةِ لَمْ يُرَأِ مِثْلُهُنَّ قَطُّ (قل أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (قل أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ). رواه مسلم والترمذی^(۲):

عوقبه‌ی کوری عامیر (خودای نی رازی بن) گوته: پیغه‌مبهر (دیودی خودای لمسر بن) فه‌رمووی پیم: ده‌زانیت که ئه‌مشه و چهن ئایه‌تیکم بوقا هاتوون، که هه‌رگیز شتی وا گهوره و نایاب نه‌بینراوه، که ئه‌م دوو سووره‌تن: سووره‌تی (قل أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) و (قل أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ). (م/ت - ره‌حمه‌تی خوایان نی بی).

۳۶۷۲ - وَعَنْهُ قَالَ: كُنْتُ أَقُوذُ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَاقَةً فِي السَّفَرِ فَقَالَ لِي. يَا عَقْبَةً أَلَا أَعْلَمُكَ خَيْرَ سُورَتَيْنِ فَرِئَتَا. فَعَلِمْنَى (قل أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (قل أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ)^(۴):

دیسان ئه و گوته: جاران له سه‌فردا جله‌وی ووشتره‌که‌ی پیغه‌مبهرم راده‌کیشا، پیش فه‌رموم: ئه‌ی عوقبه! هوشیاربه، دوو سووره‌تت فیر ده‌کهم، باشترين سووره‌تن که بخوینرین ئینجا (قل أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) و (قل أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) فیر کردم (د/ن - خوایان نی رازی بن).

^(۲) مسلم. صلاة المسافرين. باب فضائل القرآن وما يتعلق به: ۱۸۸ ، ۱۸۹. ترمذی. فضائل القرآن: ۲۹۰۲. نسائي. إفتتاح: ۹۵۲.

^(۴) سکت عن درجه‌ه اشارج.

٣٦٧٣ - وَعَنْهُ قَالَ: بَيْتًا أَنَا أَسِيرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَ الْجَحْفَةِ وَالْأَبْوَاءِ إِذْ غَشِّيَّنَا رِيحٌ وَظُلْمَةً شَدِيدَةً فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَعْوَذُ بِ (أَغْوُدُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (أَغْوُدُ بِرَبِّ النَّاسِ) وَيَقُولُ: يَا عَقْبَةً تَعَوَّذْ بِهِمَا فَمَا تَعَوَّذْ مُتَعَوِّذٌ بِمِثْلِهِمَا. قَالَ وَسَمِعْتُهُ يَؤْمِنَا بِهِمَا فِي الصَّلَاةِ. رواهما أبو داود والنسائي^(۵):

دیسان گوتی: جاری لە خزمەتی پیغەمبەردا بەدم رىگەوه دەرۋىشتن، له نیوانى جوحفەو ئەبوادا، له پىرىدى بە باو دنيا بۇو بە تارىك و نووتەك، ئىتىر پیغەمبەر (دروودى خوداي له سربىن) دەستى كرد بە خويندنى (قىلْ أَغْوُدُ) وە كان وە دەيىھەرمۇو: ئەم عوقبە! ئەم دووه بخويىنە بە نيازى ئەوه كە بىن بە پەناو پاسار بۆت لە ئىش و دەردو ئازار بە راستى ئەمانە باشتىن قەلاؤ پشت و پەنان بۆ كەسى پەنايان بۆ بىبا گوتى: وە گوپىشلى بۇو پیغەمبەر (دروودى خوداي له سربىن) كە بەر نويىزى بۆ دەكىرىدىن ئەم دوو سوورەتەيشى تىيا دەخويىند (د/ن).

٣٦٧٤ - وَعَنْهُ قَالَ: أَمْرَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنْ افْرَأِ بِالْمُعَوَّذِينَ فِي دبر كل صلاة. رواه الترمذى بسنده حسن^(۶):

دیسان گوتی: پیغەمبەر (دروودى خوداي له سربىن) فەرمانى پى فەرمۇوم كە لە پاش گشت نويىزى دوو (قىلْ أَغْوُدُ) وە كان بخويىنم (ت-س/ح).

٣٦٧٥ - قَالَ الْمُؤْلِفُ (رضوان الله عليه) فِي الشَّرْحِ (تبیه) هَذَا مَا فِي أَصْوْلَنَا الْخَمْسَةَ مِنْ فَضْلِ بَعْضِ سُورَاتِ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ، وَإِلَّا فَكُلُّ سُورَةٍ بَلْ كُلُّ آيَةٍ وَكُلُّ كَلِمَةٍ مِنْ كِتَابِ اللهِ الْعَزِيزِ، فَصَائِلَهَا لَا تُخْصِي وَلَا تُعَدُّ وَأَسْرَارُهَا جَلَّتْ عَنِ الْحَصْرِ^(۷):

دانەرى بەھەشتى لە شەرەكەدا دەلى: بىندارىي يەك ئەمەي كە روپى لە بارەي گهورەيى ھەندى لە سوورەتەكانى قورئانى پىرۇزەوه بۇو، بە پىنى

^(۵) سكت عن درجه اشارج.

^(۶) حسن عند الترمذ.

^(۷) كلام للمؤلف.

ئهوهی کهوا له پینچ نامه سه‌رچاوه‌کانی ئیمەدا (که بوخارى و موسلىم و ئېبو داودو ترمىزى و نهسائين). دەنا ھەموو سووره‌تىك و ھەموو ئايەتىك و ھەموو ووشەيەكى قورئانى پيرۆز كه نامه‌ي خوداي تەوانايانى، داراي چەندىن بەھەرەو پاکىزى و قەدرو رىزى نۇر زۇرە، كه لە ژمارە نايەن و رازو پەنهانىيەكانيان ئىڃىگار بىن شومارىن. بەندەيىش عەرزتان دەكەم:

قورنان سەرەت، گولو گولزارە
لە نەلغى تا يان رازو نەسرارە
بۇ ھەپچى، كامەن دەگەرى بەكارە
كىشت نايەتىكى بۇ گىشت شت چارە!
بە پىشتى خودا، بە دەمېكى پاك
بىخويىتە دەگەن بە مرازى پاك
بە سىنەن پى سۆز، بە گەرۈپىن ساف
بە دەنگىن زولال وەك ناوى سۆلەف
لە زارت بېۋەن نايەتى قورنان
دەبىن بە مايەن خۆشى دوو جىهان

(٩٢) باسى چوارەم: باسى بىاوانى قورئان و شىتوه‌کانى خويىندەوهى قورئان
الباب الرابع: في رجال القرآن و روایاته
٣٦٧٦ - (ب- ٥ باسى كەورەيى موعاز- ف- ٢ = بەركى / ٥
زنجىرە/ ٤٨. ژمارە ٢ / ٣٤٧٤)^(١).

^(١) تقدم في مجلد رابع. تسلسل ٤٨/ برقم: ٣٤٧٤/ ٢.

۳۶۷۷ - عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَا تَأْتِيَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَمْ يَجْمِعْ الْقُرْآنَ غَيْرَ أَرْبَعَةِ أَبْوَابِ الدَّرْدَاءِ وَمَعَادِ بْنُ جَبَلٍ وَزَيْنُدُ بْنُ كَابِتٍ وَأَبْوَ زَيْدٍ. قَالَ وَكَفَنْ وَرَثَتَاهُ. رواه البخاری^(۲):

ئەنهس (خودای ئازى بىن) گوتى: به سەريينىي پىيغەمبەر خۆي (دروودى خوداي لەسرىبىن) چوار كەس لە يارىدەدەران ھەموو قورئانىيان لەبەر بۇو: ئەبو دەرداءو موعازى كورى جەبەل و زەيدى كورى ثابىت و ئەبو زەيد بۇون. ئەنهس گوتى: ئەم ئەبو زەيدە ئامۇزىاي ئىيمە بۇو، كە مرد كەسى ترى نەبۇو جىڭە لە ئىيمە، كە لە پۇورەكەي بىرا بە ئىيمە (ب).

قورئان پەروەران كۈلەكەن دىين

بۇ ئىيمە مايهەن خۆشىيى دوو ۋىيىن!

→ ۳۶۷۸ (ب- ۵ باسى كەوره‌يى عبد الله بن مسعود- ف-۷)^(۳).

→ ۳۶۷۹ (ب- ۵ باسى كەوره‌يى عبد الله بن مسعود- ف-۸)^(۴).

۹۳) قورئان بە حەوت شىوه خويندنەوەي جوان ھاتۇته خوارەوە بۇ
پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىبىن)
نىز القرآن على سبعة أحرف

۳۶۸۰ - عَنْ أَبْنَ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَفَرَأَنِي جِبْرِيلُ عَلَى حَرْفٍ فَرَاجَعْتُهُ، فَلَمْ أَرْلِنْ أَسْتَرِيدَهُ وَيَنْرِيدَنِي حَتَّى التَّهَى إِلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ.
رواہ الشیخان^(۱):

^(۱) بخارى. فضائل القرآن: ۵۰۰۴.

^(۲) راجع المجلد الخامس. تسلسل / ۲۸ برقم: ۳۴۰۷/۷.

^(۳) راجع المجلد الخامس. تسلسل / ۲۸ برقم: ۳۴۰۸/۸.

^(۴) بخارى. فضائل القرآن: ۴۹۹۱. راجع تجرید البخارى/ ۴- ل- ۵۲۴ رقم: ۱۷۲۴، ۴۹۹۲ = ۲۴۱۹، ۱۸۹۹ - ۱۹۰۴.

ئیبنو عه‌بیاسن (رهزای خودایان لی بن) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لیسر بن) فرمومی: جوبرائیل له‌سهر یه‌ک شیوه (شیوه: حرف: قیرائت) قورئانی پی ده‌خوینند، منیش هه‌موو جاری هر داوم لی ده‌کرد که شیوه‌کان زیاد کا ئه‌ویش بوی زیاد ده‌کردم هه‌تا له ئه‌نجاما ژماره‌ی شیوه‌کانی خویندن (قیرائات)ی قورئان له‌سهر حه‌وت شیوه‌ی جوان کوتاییان هات (ش).

٣٦٨١ - عن عمر بن الخطاب (رضی الله عنه) قال: سمعت هشام بن حکیم بن حزام يقرأ سورة الفرقان على غير ما أقرؤها، وكان رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أقرأنيها، وكنت أذعجل عليه، ثم أمهلته حتى الصرف، ثم لبسته بردائه فجئت به رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فقلت يا رسول الله إني سمعت هذا يقرأ سورة الفرقان على غير ما أقرأنيها، فقال لي: أرسله. ثم قال له يا هشام: فقرأ. القراءة التي سمعتها فقال: رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): هكذا أثرلت. ثم قال لي: أقرأ. فقرأ فقلل «هكذا أثرلت. إن القرآن أثراً على سبعة آخر في فاقرءوا منه ما تيسر. رواه الاربعه»^(۲):

عومه‌ری کوری خه‌ططاب (خودای لی رازی بن) گوتی: گویم له هیشامی کوری حه‌کیم بوو، سووره‌تی فورقانی ده‌خویند، شیوه‌ی خویندن‌که‌ی ئه‌و جیا بوو له‌گه‌ل شیوه‌ی خویندن‌که‌ی مندا، منیش قورئانه‌که‌م له‌لای پیغه‌مبهر خوی خویندبوو، جا خه‌ریک بووم هر له ناو نویزه‌که‌یدا په‌لاماری بدھم، به‌لام مؤله‌تیم دا هه‌تا سلاوی دایه‌وه، ئه‌وسا توند يه‌خه‌یم گرت و به‌رۇکى پوشاكه‌که‌یم لوول دا به ملیه‌وه و به‌و شیوه‌یه به راکیشان بردم بو لای پیغه‌مبهر (دروودی خودای لیسر بن) گوتم: قوریان! ئه‌مه سووره‌تی فورقانی ده‌خویند، به شیوه‌یتی ده‌خوینتی جیایه له‌گه‌ل ئه‌وه‌دا که من له‌لای تو خویندوومه! فه‌رمومی (دروودی خودای لیسر بن): جاری يه‌خه‌ی به‌رده، ئه‌ی هیشام! ئاده‌ی بخوینه جا ئه‌ویش له‌سهر ئه‌و شیوه‌یه پیششو که من گویم

^(۱) بخاری. حضورات (تجزید / ۴ ل - ۵۲۴ ذ : ۱۷۲۴ ، ۴۹۹۲ ، ۶۹۳۶ ، ۵۰۴۱ ، ۲۴۱۹ ، ۷۰۰۰. مسلم.
صلوة المسافرين. فضائل القرآن وما يتعلق بها: ۱۸۹۶ - ۱۸۹۷. أبو داود. صلاة: ۱۴۵. نسانی. افتتاح:
. ۹۳۷ ، ۹۳۶ ، ۹۳۵

لی بwoo خویندی، پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای لهسر بن) فه‌رموموی: ئاوه‌هاش هاتوت‌ه خواره‌وه ئينجا فه‌رموموی به منيش: ئاده‌ی تويش بخويينه منيش لهسر شيوه‌كه‌ی خوم که له پيغه‌مبه‌رم و هرگرتبو خويندم، فه‌رموموی: ئاوه‌هاش هاتوت‌ه خواره‌وه، ئاده‌يشه قه‌يدی نيء، چونکه ئهم قورئانه به حه‌وت شيوه نيرراوه‌ته خواره‌وه جا ئيده به كام شيوه‌يه به ئاسانى بوتان دهخويينرئ به‌و شيوه‌يه بيخويين! (ش/د/ت = بوخارى، موسليم، ئهبو داود، تيرميذى).

٣٦٨٢ - عن أَنَّى بْنِ كَعْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ التَّبَّى (مَلِئُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ عِنْدَ أَضَاءَةَ يَبْنِي غِفارَ - قَالَ - فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أَمْثَكَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ. فَقَالَ: أَسْأَلُ اللَّهَ مَعَافَاهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنَّ أَمْتَى لَا تُطِيقُ ذَلِكَ. ثُمَّ أَتَاهُ التَّائِبَةَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أَمْثَكَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفَيْنِ فَقَالَ: أَسْأَلُ اللَّهَ مَعَافَاهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنَّ أَمْتَى لَا تُطِيقُ ذَلِكَ. ثُمَّ أَتَاهُ الْرَّابِعَةَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أَمْثَكَ الْقُرْآنَ عَلَى سَبْعَةِ أَخْرَفٍ فَأَيَّمَا حَرْفٍ قَرَءُوا عَلَيْهِ فَقَدْ أَصَابُوا. رواه مسلم وأبو داود والترمذى ولفظه: يا جبريل إليني بعثت إلى أمة أميين منهم العجوز والشيخ الكبير والغلام والجارية والرجل الذي لم يقرأ كتاباً قط. قال: يا محمد إن القرآن أنزل على سبعة آخرف^(۲):

ئوبه‌يیه‌ی کوپى کەعب (خودای نی رازى بن) گوتى: جارى پيغه‌مبه‌ر (بروودى خودای لهسر بن) لهلاي گولواوه‌kehى بهنى غيفار بwoo، جوبرائييل (بروودى خودای لهسر بن) هات بولاي، فه‌رموموی: كه خودا فه‌رمانت پى ده‌كا كه لهسر يهك شيوه قورئان به گەلى خوت بخويينه پيغه‌مبه‌ريش (بروودى خودای لهسر بن) ده‌فه‌رموموی: له خودا داوا ده‌كم كه به گەوره‌يى خوى بى نيازو سەرفرازو بى وهيمان بکاو چاپوشى لە گوناھمان بکا، وهلى بە راستى گەله‌كم تەواناي ئەوهى نيء لەپاشا دووباره جوبرائييل هات‌وه بولاي و فه‌رموموی: خودا پىت ده‌فه‌رموموی

^(۲) مسلم. فضائل القرآن: ۱۹۰۳، ۱۹۰۴ - ۱۹۰۱، أبو داود. صلاة: ۱۴۷۸. نسائي. إفتتاح: ۹۲۸.

که له‌سهر دوو شیوه قورئان به گهی خوت بخوینه پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سربن) ده‌فه‌رمویت‌هه‌وه: داوا ده‌که‌م له خودا که به گهوره‌ی خوی بی نیازو سه‌رفرازو بی وه‌یمان بکاو چاپیوشی له گوناهمان بکا، به‌لام به راستی گله‌که‌م تاقه‌تی ئه‌وهی نییه چونکه زاراوه‌و شیوه‌ی زمان و قسه‌کردنیان جوی جوی یه‌و به گران ده‌توانن که به غه‌یری شیوه‌ی خویان بخوینن له‌پاشا جاری سییه‌م هاته‌وه بؤ‌لای و فه‌رمووی: خودا پیت ده‌فه‌رموی که له‌سهر سی شیوه قورئان به گله‌که‌ت بخوینه حه‌زرهت (دروودی خودای له‌سربن) دیسان فه‌رمووی: داوا ده‌که‌م له خودا که به گهوره‌ی خوی بی نیازو سه‌رفرازو بی وه‌یمان بکاو چاپیوشی له تاوان و گوناهمان بکا، به‌لام به راستی گهی من ته‌وانای ئه‌وه‌شیان نییه ئینجا له سه‌رهی جاری چواره‌ما جوبیرائیل که دیت‌هه‌وه بؤ‌لای ده‌فه‌رموی: خودا فه‌رمانت پی ده‌کا که گله‌که‌ت به حه‌وت شیوه قورئان بخوینن، ئیتر به هه‌ركامن له حه‌وت شیوه قورئان بخوینن دهی پیکه‌من و له نیشانه ده‌دهن (م/ات) گفت‌هی (ت) ئاوایه: ئه‌ی جوبیرائیل! من خودا کردوومی به پیغه‌مبه‌ری نه‌ته‌وه‌یه‌کی بی سه‌وادی نه‌خوینده‌هاری وا که پیریش و پیره‌میردو هه‌رزه‌کارو گهوره کچ و پیاوی وايان تیادایه که هه‌رگیز کتیب و په‌رتووکی نه‌خویندووه! جوبیرائیل (دروودی خودای له‌سربن) فه‌رمووی: ئه‌ی موحه‌ممد! ئه‌م قورئانه به حه‌وت شیوه هاتوته خواره‌وه.

٣٦٨٣ - وَعَنْهُ قَالَ: كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ فَدَخَلَ رَجُلٌ يُصَلِّي فَقَرَا قِرَاءَةً أَنْكَرْتُهَا عَلَيْهِ ثُمَّ دَخَلَ آخَرُ فَقَرَا قِرَاءَةً مِوْسَى قَرَاهِيَهُ فَلَمَّا قَضَيْنَا الصَّلَاةَ دَخَلْنَا جَمِيعًا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَلْتُ إِنِّي هَذَا قَرَأَ قِرَاءَةً أَنْكَرْتُهَا عَلَيْهِ وَدَخَلَ آخَرُ فَقَرَا سِوَى قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ فَأَمْرَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَرَأَ فَحَسَنَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شَأْنَهُمَا فَسُقِطَ فِي تَفْسِي مِنَ التَّكْذِيبِ وَلَا إِذْ كُنْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَا قَدْ غَشِينِي ضَرَبَ فِي صَدْرِي فَفَضَّلَ عَرَقًا وَكَانَمَا أَنْظَرُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَرَقًا فَقَالَ لِي « يَا أَبْيَ أَرْسِلْ إِلَيَّ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوْنَ عَلَى أَمْتَى. فَرَدَ إِلَيَّ الثَّانِيَةَ أَقْرَأَهُ عَلَى حَرْفَيْنِ. فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوْنَ عَلَى أَمْتَى. فَرَدَ إِلَيَّ

الثَّالِثَةُ أَفْرَأَهُ عَلَى سَبْعَةِ أَخْرَفِ فَلَكَ بِكُلِّ رَدَّةٍ رَدَّتُكَهَا مَسْأَلَةً تَسْأَلُنِيهَا. فَقُلْتُ اللَّهُمَّ
اغْفِرْ لِأَمْتَنِي. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَمْتَنِي. وَأَخْرَتُ الثَّالِثَةَ لِيَوْمٍ يَرْغَبُ إِلَيْهِ الْخَلْقُ كُلُّهُمْ حَتَّى
إِبْرَاهِيمُ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رواه مسلم^(٤):

دیسان نوبه‌یی (خودای نی رازی بن) گوتی: جاری له مزگه‌وت بیوم، پیاوی
هاته ژووه‌وه، دهستی کرد به نویژکردن، قورئانی خویند، که چی له سر
شیوه‌یه کی واخ خویند که من به دلم نهبوو، رهخنه لیی ههبوو، له پاشا
پیاویکی ترهات، به شیوه‌یه کی تر خویندی، که له نویژه‌که‌یان بیونه‌وه
قوره‌انه که‌ی به شیوه‌یه کی واخ خویند که به دلی من نییه، که چی ئه‌مه‌ش هات
ئه‌ویش به جوئیکی تر خویندی! پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای له سر بن) فه‌رمانی پی
کردن و به رو دوا دهوری قورئانه که‌یان کرده‌وه بؤی، له پاشا ئافه‌رینی
هردووکی کردن، جا منیش ئه‌م جیاوازییه‌م لهلا سهیر بیو، وه له دلما
جیکه‌ی نهبووه بؤیه بن پرواییه کی وا هات به دلما که له سه‌رده‌می نه‌زانی
پیش نیسلامیش دا ئاوا بی برووا نهبووم له دلی خۆم دا په‌شیمانی و خەم و
خەفت په‌یداکردو گوتم: ئه‌مه چەنی به‌چەنە؟! جا که پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای
له سر بن) چاوی بهم حاله که‌وت و ته‌ماشای کرد من وها بزپکاوم دهستیکی دا
به‌سینگما، ئیتر له شم نیشته سه‌ر ئاره‌ق و ترسیکی وەهام لی نیشت ده‌تگوت
به چاوی سه‌ر ته‌ماشای خودای گهوره و سه‌روهه ده‌که‌م و ئاره‌قی شه‌رمم
دەردا، ئه‌وجا حەززه‌ت (بروودی خودای له سر بن) فه‌رمووی: ئه‌ی نوبه‌یی! خودا
سرووشی بؤناردم که قورئان به شیوه‌ین بخوینه، منیش وەرام بؤ
نارده‌وه و عەرزیم کرد: که باری گه‌لی من سووک بکه جا دووباره خودا
سرووشی بؤم نارده‌وه، ئه‌مجاره فه‌رمووی: دهی له سه‌ر دوو شیوه بیخوینه،

^(٤) مسلم. فضائل القرآن: ۱۹۰۱ – ۱۹۰۴ تقدم تخریجه بمثل الحديث الذى قبله.

به‌لام دیسان عه‌زیم کردوه: که بارو کاری خویندن له سهر گله‌که م سووکتر
بکه، تا خوداله جاری سیّیه‌ما سرووشی بۆ ناردمه‌وه و ئه‌مجا فه‌رمووی:
دهی له‌سهر حه‌وت شیوه بیخوینه، وه له‌باتی ئه‌م سئ جاره‌ش که تو بۆ
پتکردنی ئه‌م شیوه‌یانه موراجه‌عهی منت کردوه سئ دلخوازی خوتت بۆ
جتی به‌جتی ده‌که‌م، که خوت هلیان بژیری و له منیان داوا بکه‌ی منیش
دوانیانم به‌م شیوه‌یه له خودا داوا کردو گوتم: ئه‌ی خودایه! له ئوممه‌تم
خوش به - ئه‌ی خودایه! له ئوممه‌تم خوش به، وه داوای سیّیه‌میشم هەل
گرتووه بۆ ئه‌و رۆزه‌ی که سه‌رجه‌م دروست کراوانی خودا کاریان تیم
ده‌که‌وی، ته‌نانه‌ت له و رۆزه توش و سه‌خته‌دا هەل‌لويست و اشلوق ده‌بئی
ئیبراھیم پیغه‌مبه‌ریش (دربوی خودای له‌سربن) هاوارم بۆ دیننی! (م) لیره‌دا به
ئومیدی ئه‌وهی که من و خوینه‌ری هیزا بەر ئه‌م نزا پیروزه‌ی ئه‌م پیاوه پیروزنو
موباره‌که بکه‌وین، که له ته‌رجه‌می ئه‌م حه‌دیش‌دا له بەرگی يەکه‌می (اقتران
النیرین)^۵ که‌یدا، له لایه‌ر (۹۸) دا کردوویه‌تی، ئه‌م دوعا جوانه‌ی که
بەهه‌شتی خوالی خوشبوو جه‌نابی مامۆستا مەلا ره‌شید بەگی بابان
کردوویه‌تی له و شوینه‌دا راده‌گویزمه‌وه بۆ ئیره‌و بەنده‌یش ئامینم له‌سهر
ئامینیتی، ئه‌مه‌ش ده‌قی نزاکه‌یه‌تی که دەلتی:

(یا ره‌ببی! خوایه! بۆ خاتری ئه‌و پیغه‌مبه‌ره عه‌زیزه (ملی اللہ علیہ و‌سَلَّمُ)
منیش و مەلا حسنيش له و وخته‌وه که ده‌ستم کردووه به (یا اللہ) و (یا
فتاح) و (یا رزاق) تا سمر مەلا عبد‌الرحمانی پینچوینی هەر مامۆستايیه‌ک و
ھەر کەسئ که ئستیفاده‌ی يەک حه‌رفم لى کردبئ و کەلیمه‌یه‌کی خیرم لى
بیستبئ و فائیده‌یه‌کی دیینی یا دونیایی بۆم بوبنی (کەم یا زور) یا چوبمه
مالی یا هاتبیتە مالم به جاهی ئه‌و پیغه‌مبه‌ره خوش‌ویسته عه‌فۇومان بکه‌ی،
له مسیبەتی دونیا و ئاخیرەت موحافەزەمان بفه‌رمووی: آمین برحامتك یا ارحم
الراحمین).

٩٤) پاشه‌کی (پاسی کوکردن‌هودی قورئان له سه‌ردہ می خوله‌فای راشیدیندا) (خودابیان لی رازی بی)

خاتمة في جمع القرآن في عهد الخلفاء الراشدين (رضي الله تعالى عنهم)

٣٦٨٤ - عن زيد بن ثابت (رضي الله عنه) قال: أرسل إلى أبو بكر مقتل أهل اليمامة فإذا عمر بن الخطاب عنده قال أبو بكر (رضي الله عنه) إن عمر أتاني فقال إن القتل قد استحر يوم اليمامة بقراء القرآن وأتى أخشى أن يستحر القتل بالقراءة بالمواطن، فيذهب كثير من القرآن وأتى أرى أن تأمر بجمع القرآن. قلت لعمر كيف تفعل شيئاً لم يفعله رسول الله (صلى الله عليه وسلم)؟ قال عمر: هذا والله خير. فلم يزل عمر يرجعني حتى شرح الله صدرى لذلك، ورأيت في ذلك الذي رأى عمر. قال زيد قال أبو بكر إلك رجل شاب عاقل لا تهمك، وقد كنت تكتب الوحى لرسول الله (صلى الله عليه وسلم) فتبيع القرآن فاجمعه فوالله لو كلفوني نقل جبل من الجبال ما كان أفلل على مما أمرني به من جمع القرآن قلت كيف تفعلون شيئاً لم يفعله رسول الله (صلى الله عليه وسلم)؟ قال: هو والله خير فلم يزل أبو بكر يرجعني حتى شرح الله صدرى للذى شرح له صدر أبي بكر وعمر - رضي الله عنهما - فتبعت القرآن أجمعه من الغسبر واللخاف وصدور الرجال حتى وجدت آخر سورة التوبه مع أبي خزيمة الأنصاري لم أجدها مع أحد غيره (لقد جاءكم رسول من أنفسكم عزيز عليه ما عيتم) حتى خاتمة براءة، فكانت الصحف عند أبي بكر حتى توفاه الله ثم عند عمر حياته ثم عند حفصة بنت عمر - رضي الله تعالى عنهم - ^(١).

زهیدی کوری ثابتیت (خودای لی رازی بن) دهلى: له دوا جهنگه‌ی کوشتاوه‌که‌ی روزانی شهری یه‌مامه که له پاش مهرگی پیغه‌مبه روروی دا ئهبو به‌کر (خودای لی رازی بن) ناردي به شويي‌نما، که چوومه لای عومه‌ری کوری خه‌تباي له لابوو. ئهبو به‌کر گوتی: عومه‌ر هاتووه بؤلام دهلى: له روزی جهنگی یه‌مامه‌دا کوشتاوريکي بيداد له قورئان خويي‌نه‌كان کراوه، دهترسم که له‌مه‌و لاش له

شەرگە کانا کوشتارى زۇرى ترييان لى بىرى و زۇر لە قورئان زانە كان شەھيد بىن و شەھيدبۇونىيان بىن بە هوئى ئەوهى كە زۇر لە قورئان لە ناو بچى، جا من رام وايە: كە فەرمان بىدەي قورئان كۆ بىرىتەوە، منىش گوتىم بە عومەر: شتى كە پىيغەمبەر خۆى (رسولى خودايى لە سەربىن) نەيكردىنى چۈن تو دەيىكە؟ بەلام عومەر گوتى: بە خوا ئەم ئىشە زۇر باشە وە هەروازى لى نەھىنام هەتا دەبىن خودا دلى منىشى روون كردۇتەوە بۇ ئەم كارەو منىش وەك عومەر لەو باوھەدام كە ئەمە كارىكى زۇر پىرۇزو باشە. زەيد گوتى: ئەبو بەكەر گوتى: دەي تو پىياويكى كەنجى هۆشىيارى و لاويكى زىنگ و زىرەكى و جىتكە باوھەرى ئىيمەيت و گومانى خراپت لى ناكەين و سەرەپاي ئەمەش لە كاتى خۆى دا مىزىاي حەززەت بۇويت و سرووشت دەننۇسىيەوە بۇى، جا كەوابۇو شانى تو ئەم ئەركە جوانە هل دەگرى، دەي بەم و بەوهو بگەپى و هەموو كەرت و پارچەكانى قورئان پەيدا كەو گشتىيان كۆ بىكەرەوە و قورئان سەرانسەر لە يەك بەرگ دا بىنۇسىرەوە. زەيد گوتى: سابەو خودايە ئەگەر رۇوييان لى بىنامايە كە كىۋىي بە كۆل بگويىزمەوە هەر ئەوندەم لەلا قورس و گران بۇو. گوتى: شتى كە پىيغەمبەر (رسولى خودايى لە سەربىن) خۆى نەيكردىنى چۈن ئىيۇ دەيىكەن؟ ئەبو بەكەر گوتى: بە خودا ئەمە كارىكى زۇر باشە، ئىتر ئەبو بەكەر هەروازى لى نەھىنام و هەر رۇوى لى دەنام هەتا خودا دلى منىشى رووناك كردۇتەم كارى خىيە، وەك دلى ئەبو بەكەر عومەر (رمازى خودايان لى بن) ئىنجا دەستم كرد بە كەپان بە شوين پارچە و كەرت و بەشەكانى قورئان دا، هەندىكىم لە داركى پەلكە خورما كۆكىدەوە و هەندىكى ترى لە تەلە بەردو تەختە دارو لە تەسوالەت و پارچە چەرم و شتى وا كۆكىدەوە، يالە دەفھى شانە حوشتو ئىيىسى پانى تەنك، كە كاتى خۆى لەو شستانە بە پەپا گەندەيى و جىا جىا لەبەر هوئى تايىبەتى نۇوسرابۇون، وە هەندىكى تريم لە سىنگى پىاوان كۆ كردەوە كە بەرەوانى لە بەريان بۇو، لەپاشا كۆتايى سوورەتى تەوبەم بەسەر كرتەوە كە لەلائى ئەبو خۇزەيمە ئەنصارى بۇو، لەلائى كەسى تر دەستم نەكەوت، كە بىرىتىيە لەم دوو ئايەتە:

{لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَيْتُمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ}، {فَإِنْ تَوَلُوا فَقُلْنَ حَسْنِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكِّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعِزَّةِ الْعَظِيمِ}.

ئیتر ئەو توْمارو نامانەی کە به فەرمانى ئەبو بەکر ھەموو قورئانم تىيادا نووسىنه‌وه لهلاي ئەبو بەکر خۆي مانەوه، تا خودا ئەبو بەکرى بىدەوه بۇ لاي خۆي، ئەوجا كەوتنه لاي عومەرو ھەتا خۆي لە زيانا مابۇو ھەر لەلاي خۆي بۇون، دواى ئەولاي حەفصەي كچى عومەر مانەوه (خودا بىيان رازى بن) ھەتا لە سەردهمى جىنىشىنى عوسماندا داواى كىردىن و چەن روو نووسىنى كىلى گىرتنه‌وه بىلەسىن بىلەسىن كىردىن بە ناو و ولاتانى ئىسلام دا (رمزاى خواى ئىبن) (ب/ت).

٣٦٨٥ - عَنْ أَنَسَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ حُدَيْفَةَ بْنَ عُثْمَانَ قَدِمَ عَلَى عُثْمَانَ وَكَانَ يُغَازِي أَهْلَ الشَّامَ فِي فَتْحِ إِرْمِينِيَّةِ وَأَذْرِيْجَانَ مَعَ أَهْلِ الْعِرَاقِ فَأَفْزَعَ حُدَيْفَةَ اخْتِلَافَهُمْ فِي الْقِرَاءَةِ فَقَالَ حُدَيْفَةُ لِعُثْمَانَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَذْرُوكُ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا فِي الْكِتَابِ اخْتِلَافُ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى فَأَرْسَلَ عُثْمَانَ إِلَى حَفْصَةَ أَنَّ أَرْسَلَ إِلَيْنَا بِالصُّحْفِ تَسَخَّهَا فِي الْمَصَاحِفِ ثُمَّ تَرْدَدُهَا إِلَيْكَ فَأَرْسَلْتَ بِهَا حَفْصَةَ إِلَى عُثْمَانَ فَأَمَرَ زَيْدَ بْنَ ثَابَتَ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْزَّبِيرَ وَسَعِيدَ بْنَ الْعَاصِ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ فَتَسَخَّوْهَا فِي الْمَصَاحِفِ وَقَالَ عُثْمَانَ لِرَهْطِ الْقُرَشِيِّنَ الْكَلَّاكَةَ إِذَا اخْتَلَفْتُمْ أَنْتُمْ وَزَيْدُ بْنُ ثَابَتٍ فِي شَيْءٍ مِّنَ الْقُرْآنِ فَاكْتُبُوهُ بِلِسَانِ قُرَيْشٍ فَإِنَّمَا نَزَّلَ بِلِسَانِهِمْ فَفَعَلُوا حَتَّى إِذَا تَسَخَّوْهَا الصُّحْفَ فِي الْمَصَاحِفِ رَدَ عُثْمَانَ الصُّحْفَ إِلَى حَفْصَةَ وَأَرْسَلَ إِلَى كُلِّ أَفْقَى بِمُصْحَفٍ مِمَّا تَسَخَّوْهَا وَأَمَرَ بِمَا سِوَاهُ مِنَ الْقُرْآنِ فِي كُلِّ صَحِيفَةٍ أَوْ مُصْحَفٍ أَنْ يُخْرَقَ . وَقَالَ: زَيْدُ بْنُ ثَابَتَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فَقَدِنْتُ آيَةً مِنَ الْأَخْرَابِ حِينَ تَسَخَّنَتِ الْمُصَحَّفَ، فَقَدْ كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) يَقْرَأُ بِهَا، فَالْتَّمَسْتَاهَا فَوَجَدْتَهَا مَعَ خَزِيْمَةَ بْنَ ثَابَتَ الْأَنْصَارِيِّ (مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رَجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ) فَالْحَقَّنَاهَا فِي سُورَتِهَا فِي الْمُصَحَّفِ . رواهما البخاري والترمذى وزاد: فاختللوا في التائبوت والتائبون فقال القرشيون التائبون. وقال زيد التائبون. فرفع اختلافهم إلى عثمان فقال أكتبه التائبون فإله نزل بليسان قريش. والله تعالى أعلى وأعلم. نسأل الله أن ينفعنا بالقرآن آمين^(۲):

ئەنس (خودای نازی بن) گوتى: حوزه‌یفه‌ی کوپرى يەمان هات بۇ لاي عوسمان، عوسمان لهوكاتىدا خەرىك بۇو لهشىرى رېڭ دەختى لە خەلکى شام و لە خەلکى عىراق بۇ گرتىن (فتح)ى وولاتى ئازەربىجان و شارى ئەرمىننە، حوزه‌یفه تۆقى و ترسى لى نىشت لە جىاىي و جىاوازىيە كە پەيدا بۇو لە نىيۇ قورئان خويىنەكاندا لە ھەندى شىوه‌ى قورئان خويىندىدا چونكە خەلکى شام بە قيرائەت (شىوه)ى ئوبەييە كوپرى كەعب دەيان خويىندو خەلکى عىراق بە شىوه‌ى ئىبىنۇ مەسعود دەيان خويىند، تەنانەت وەختبۇو فەرتەنە لە نىيۇانىاندا بەرپا بېي، جا حوزه‌یفه لەپاش گرتىنە كە كەرانەو نەچووه مالى خۆى تا چووه خزمەتى عوسمان، گوتى پىيى: ئەى فەرمانپەواى موسولمانان! فرياي ئەم ئۆمەتە بکەوە و بىگەرى تا وەك جوولەكەو گاور لەناو خوييانا لە نامەي خودا كە قورئانى پېرىزە دووبەرهكى و جىاوازىييان تى نەكەوتتووه، عوسمان (خودای نازی بن) ناردىيە لاي حەفصەي كچى عومەر (خودایان نازی بن): كە ئەو قورئانەي لاتە بۇمان بىنېرە، تا چەند دانەيىن قورئانى لى دەگۈرنەوە ئەوسا دەينىرېنەوە بۇت، حەفصەش بۇي نارد، جا عوسمان دەستتۈرى دا بە زەيدى كوپرى ثابىت و عەبدوللەلى كوپرى زوبەيرو سەعىدى كوپرى عاصى و رەحمانى كوپرى حارىشى كوپرى هيشام چەن قورئانىكىيان لەبەر ئەو بەرگە قورئانەي حەفصە نووسىيەوە حەوت دانەيان لەبەرى روو نووس كرد ئەم دەستتە قورئان نووسىيەوە كە بە سەرۆكايەتى زەيد، وە بە چاودىرى عوسمان خۆى بۇو سى كەسيان قورەيشى بۇون، عوسمان بەو سى كەسەي گوت: ئەگەر رېڭەوت ئىۋەو زەيدى كوپرى ثابىت كە قورەيشى نىيە لەسەر ووشەيىن يا شتنى لە قورئانە كە رېڭ نەكەوتىن كە چۇنى بنووسن، ئەوە لەم كاتىدا بە زمانى قورەيش بىنۇوسن، چونكە خۆى زوربەي بە شىوه‌ى زمانى قورەيش هاتوتە خوارى، ئەوانىش وايان كرد، جا كە ئەو قورئانەيان روو نووس كرد لە ناوجەند دەفتەرېڭى ترداو چەن وىنەيەكى تريان لى گرتەوە ئەو جا عوسمان قورئانە كە حەفصەي ناردەوە بۇي، لە پاشا لەو قورئانانەي كە روو

نووسیان کردن عوسمان سهرو دانه‌ی نارد بُهه مولاین واته: سهرو دانه‌ی نارد بُهه ککه و کووفه و به صره و شام و یه مهند و به حرهین، وه دانه‌یه کیشی لای خوی گل دایه‌وه دوا ئه وه عوسمان فه رمانی دا که هه رچی تر نووسراوه، چ پارچه و تومار، چ قورئانی ته واو که بسووتیئری. زهیدی کوپری ثابیت (خودای ئازی بن) گوتی: ئه وکاته که قورئانمان ده نووسییه‌وه، له سوره‌تی ئه حزاب ئایه‌تیکم لی بزریبوو، که لی جار له پیغه‌مبه‌رم ده بیست که له ئانیدا ده یخویند، جا که بیوی گه‌پاین له لای خوزه‌یمه کوپری ثابیتی ئه نصاری دو زیمانه‌وه، ئه و ئایه‌ته ئه مهیه:

{مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهُ عَلَيْهِ ۚ ۳۳ / ۲۳}.

ئیتر له شوینی خویدا له سوره‌تکه‌ی خویدا له ناو قورئاندا دامان نا (ب/ت) (ت) ئه مهی پتره: جا له سه روشی (التابوت) ریک نه که وتن قوره‌یشیه کان دهیان گوت: به (التابوت) ده نووسین، زهیدیش ده یگوت: به (التابوه) ده نووسین، تا مه سه له که‌یان که‌یانده لای عوسمان خوی، که عه‌رزیان کرد گوتی: به (التابوت) بینووسن، چونکه قورئان به زمانی قوره‌یش هاتوته خواری خودای گهوره بُهه خوی زور باشی لی ده زانی. داوا له له خودای مه زن ده که‌ین که قورئان بکا به مایه‌ی خیرو خوشی هه ردوو جیهانمان ئامین.

یقول المؤلف (طیب الله ثراه): عدد أحاديث كتاب فضائل القرآن خمسة وتسعون حديثاً فقط:

دانه‌ر (بچیته به مهشتی و نیهیه دهی) ده لی: ژماره‌ی فه رمووده کانی نامه‌ی گهوره‌یی قورئان ته نیا نه وه دو پینج فه رمووده ن و به س. لی ره دا ئه م چه ن سرنجه تومار ده که‌م، که نیشانه‌ی ئه په‌پری قه درو ریز و په‌یوه‌ندی جوانی ئه میللہ‌تی کوردی موسولمانه‌یه بُهه قورئانی پیروز، که که مهندی بتھوی نیوانی گهله موسولمانه کانه:

۱- مهلاین رۆژى دەيگوت بە مهلاين: لەم چەرخەدا ئەوهى ھاموشۇي مزگەوت بكا (جىڭە لە مەلا) بە راستى ئازايە! دەزانى بۇ؟ چونكە ئەو خەلکە وا پەلامارى دنیايان داوه ئەوهى سوودى ماددى لى وەرنەگىن توختى ناكەون، ئەمروكەيش (بە ناشوكىرى نېبن) دىن وا غەرېب بۇوه خەريكە بىنى بە عەيىبە تو سەيرى ئەو ناو كوردەوارىيە خۆمان مەكە، كە بەھۆى مەلا و مزگەوتەوه لە دىينا، رى بەدىنى دەكەن، سەيرى ئەم لاو لا بکە دەزانى دنیا چى بەسەر ھاتووه. مامۆستا گوتى: ئەى بۇ جىڭە لە مەلا گوايە مەلا چىيەتى؟ گوتى: پەلە مەكە، بە ھەلە تى مەكە "مەبەستم ئەوهىيە: مەلا دەرويىشى قورئانە، مەلا قورئانى بەسە، مەلا و شىخ و دەسگىرى خۆيى ھەيە، سەرەپاى ئەوهىش مزگەوت بەھەشتى مامۆستاي مهلايە، كەسىكىش ھاتوچقۇي بەھەشت بكا ئازايەتى چى تىا دايە!!

۲- ئىيمە خەلکى دىيى برايمماوهى قەرەداخىن، كە دەكەوييە ناوهندى ئەم گوندانوه: سەرزەل و تەنكى سەرو ھەركىنەو قەلا سوورە، زۆر منال بۇوم، زمامن پاك نەبۇو بۇوه كە دەستم كرد بە خويىندىن لاي مامۆستا تازەكەي گوندەكەمان كە ناوى مەلا موحەممەدى تال بۇو (رەحمەتى خوداي نېبن) ھېشتا قورئانم خەتم نەكرىد بۇو كە مامۆستا لە دىيىكەمان بارى كرد، بىن مەلا ماينەوه، باوكم ھەرچەند نەخويىندەوار بۇو بەلام بە دلى و بە دەم دەرويىشى مەلا بۇو گوتى: وەصىيەتەكەي رەحمەتى ئامەي خىزام بەجى دەھىنم "خوا يار بىن، نەمرىم مىزەرى سېپى بە نۇوريى كۈپى دەبەستمەوه! ئىيت من كەوتمە ناو كىيىۋى (قل يا أىيەا الکافرون) وە ھەر دەرسىكەم لەلاي يەكى دەخوين! بەلام بەزۇرى دەچۈوم بۇ لاي مامۆستا مەلا عەلى سەرزەل (رەحمەتى خوداي نېبن) بەلام لەبەر ئەوهى كە زۆر منال بۇوم و زۇرىش ترسنۇك بۇوم، گەرچى ئەو كاتە ئازاتر بۇوم لە ئىيىستە! لەبەر ئەوه ھەموو رۆژى بەيانەكى زۇو باوكم يَا كاكە حەمم يَا خوشكىيەكەم دەستييان دەكىتمۇ لەسەر رىيى باراشهاپۇ ترى فرۇش و رېبوار دەوهەستايىن تا ناسياوى دەھات منيان دەدایە دەستى كە بىمگەيەننېتە سەرزەل، ئەگەر كەس نەبوايە خۆيان دەييان كەيىندىم، خۆ ئەگەر بەختم يار

بوایه ئایشیّی خوشکم بى گهیاندمايە ئەوا لەپى به كۆل دەيگەياندم، لەو سەريشەوە هەروەها، ئەگەر كەسيشە دەست نەكەوتايە لە مائى مامە گەردەي سەرزەل دەمامەوە! جارى واش دەبوو چەرچى و ترىيفرۇش و پۈلىس و فەقى و میوانى خويىنەوار دەھاتن، ئەوا رىيى دوورم نزىك دەبۇوه دەرسەكەم لەلاي ئەو دەخويىند! چەن جارى شىيخ مەحموودى گەورە يا شىيخ قادرى براي (رەحىمەتى خودايىان ئىبن) دەھاتن بۇ سەردانى دىيکەمان ئىتەر كويىخاى دىيکە يا باوكم ياخوشكىڭم دەستى دەگىرمۇم قورئانەكەم دەنایە بن دەستم و دەيرىدم بۇ لاي شىيخ و عەرزى دەكردىن: قوربان! ئەم منالە دەرسى نەخويىندوو، بەرمۇم دەرسەكەي پىن بلىنى! ئەويش خۆى و پىاو ماقوولەكانى مەجلىسەكەي بەرزەپى لەبەر قورئانەكە هەل دەسان و ئىنجا شىيخ سەرى من و بەرگى قوئانەكەي ماج دەكردو دەرسەكەي نۇرد بە جوانى پىن دەگۈرمۇم و دوعاى خىرى بۇ دەكرىم، خەلکى دىيکەش (جىڭە لە من) لەگەل پىاوهكانى شىخدا لە خزمەتى شىخدا دەھەستان، سەرنجى ئەم دىمەنە شىرىينەيان دەدا، جارى من و دوو سى فەقىي وردىلەي تىرلە خزمەتى مامۆستا مەلا عەلى سەرزەلدا چۈوين بۇ خزمەتى شىيخ مەحموودى حەفىيد (خودايى ئازى بن) مامۆستا بە شىيخى فەرمۇم: ياشىخ! من بۇ ئەوه دىيم بۇ دىيىنى تۆتا نەلىن مەلا عەلى دەعىيە زلە، شىيخ مەحموود لە دارىكەلى لە پەنایا يەتى كەچى سەرى ئى نەدا، دەنا من بۇ ئىش و شتى وا نايەم، شىيخ فەرمۇمۇ: مامۆستا بە راستى منىش هاتنى تۆم (لە هاتنى وەفدى دەولەتى) پى خۇشتە، چونكە دەلىن شىيخ مەحموود رېبازى باو باپىرى تەرك نەكىردوو، چونكە پىاۋى وەك مەلا عەلى دىيىنى دەكا كە خادىمى قورئانە! ھەر بە فەقىيەتى لە بىيارەش تەرىقەتى نەقش بەندىم لاي حەزرتى شىيخى عەلائىددىن (رمىزى خودايىان ئىبن) وەرگرتۇو، شىيخ ئەوهندە قەدرو رىزى ئەھلى قورئانى دەگىرت خۆى بە نەفسى خۆى دەستى دەنایە ناو دەستى فەقى و مەلا لەكتى تەرىقەت وەرگرتىندا، وەلى داخەكەم خۆم خويپى بۈوم لەو تەرىقەتە (غەيرى خۆشەويىستى بىنەمالەي شىيخى بىيارە) بەھەرم لى وەرنەگرت، شىيخ بابە عەلى كۆپى شىيخ عومەرى قەرەدا خىش،

له مزگه‌وتی حاجیحان له خزمه‌تی ماموستا مهلا که‌ریمی بیاره‌دا (که فهقینی باوکی بووه) دهرسی کیفایه‌ی دهخویند منیش سه‌ماعه‌یم دهکردو دهرسه‌کانی خوشم له‌لای ماموستا فاتیح و ماموستا موحه‌ممهد دهخویند، که ئەم دوو زاته کوری ماموستا مهلا که‌ریمن (خودا دهست به تەمه‌نی پیروزی بگری و ره‌حم به خۆی و مال و منالی بکا) جا جاری له مه‌جلیسی ماموستا مهلا خه‌لیل سه‌عید له مزگه‌وتی حاجی ئیبراھیم به‌گی تەکریتی له که‌رکووک له کلکه‌ی مه‌جلیس‌هه‌و دانیشتبووم ماموستا که خۆی هات زور به نه‌زاکه‌تەوه بردمیه لای سه‌ره‌وه و گوتی: برا‌ده‌رینه! ئەم‌ه جیی خۆیه‌تی، چونکه ماموستا فهقینی شیخ مه‌حموودی گه‌وره‌یه و مه‌نسووبی شیخ عه‌لائه‌ددینی بیاره‌یه و ئاما‌دھی کۆپی زانستی ماموستا مهلا که‌ریمی بیاره بووه، ئەم زاتانه‌ش (له‌بهر ئەوهی خادیمی قورئانی پیروزون) نوری چاوی هه‌موو موسولمانیکی پاک و کوردیکی مه‌ردن! به راستی که خوشم بهم حاله‌م زانی له حائی خۆم ته‌ریق بوومه‌وه، هه‌رچه‌ند ماموستا قسکه‌کی له کانی دلیه‌وه بوو به‌لام په‌یوه‌ندی من به‌و دلیلر مه‌ردانه‌وه ره‌نگ بنی بۆ ئەدنا مولابه‌سە بنی! به‌هه‌ر حال خودا له هه‌موویان خوش بنی و منیش له خاکو پای ئەم زاتانه دا په‌نا بدا. ئامین.

۳- باس باسی گهوره‌یی قورئانی پیروزه، که له سایه‌ی خوداوه تا ئیستا بووه به قه‌لایه‌کی پوّلایین بۆ پاراستنی گه‌لی کورد، وەمن لیم روونه ئەگه‌ر ئەم په‌نا جوانه نه‌بوایه ئیسته گه‌لی کورد بوو بوو به پوپی خوراو، قول‌خیشی نه‌مابوو، جا به نیازیکی پاکی دل‌سوزانه، بۆ پته‌و کردنی به‌ردى بنچینه‌ی بنیاتی برایه‌تی له نیوانی موسولمانان، به تایبەت له نیوانی دوو گه‌لی برای عه‌رەب و کورددا که وەکوو ره‌نگ و بۆی شاگولی قورئان وان ئەم چامه‌یه‌تان پیش که‌ش ده‌کەم، به سه‌رباسی (گه‌لی په‌روانه):

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

نازیز! نه‌ورۆزه، وەرزى بەھاره
 دل لە چەلپاوه چەله، دل زاره!!
 بولبول بە تەھماں گولى بۇنداره
 خونچەن گول بەدەم شەونم لە زاره
 گوآن زەواش تىنۇوو شىرەن گولزاره
 گویىن لە قىرەن بىت تەواو بىزازاره!!
 شەۋىن نەقامىن و سوپاڭ تارو مار
 شىرىنى يىسلاميان لىن كەوتۈتە كار
 قېربەت داكەوت لە لادىن و لەشار
 هەر بوت بۇ دەكرا بە قورى دىيوار!!
 بىت و بىخانە چۆل و سىيس و پىيس
 شەيتان نانومىيەت، بىپەرسىت نەگرىيىس
 لە چىباڭ سەۋو و نەشكەوتىن حىرا
 لە سايىھى خواوه ھەلکرا چرا!!
 گىزىگى تىشكى شۇرۇشىيىكىن پاك
 دەشت و دەرى كرد بە رۆزى رووناڭ
 بلىيىسى نۇورى قورنائىن پىيرۆز
 دەوهەزى و دلىن پەدەكىرد لە سۆز
 گویى دل يەخسىرى ناوازەن قورنائىن
 بە نەواش دەردى دل دەببۇ دەرعان
 شەستە بارانى بەھاره باران
 لە ھەۋى رەھمەت چاتىر لە جاران
 دەباران لەسەر مەدىنەن پىيرۆز
 لەسەر دانىشتۇوو درووودىن پىر سۆز!!

به بُون نه و گوله و تیشکی نه و خُوره
 که بُون و وورشه‌ی به سه‌دان جُوره
 پُول پُول پیاون مهرد خُون و خیزانی
 بوون به پهروانه‌ی تا ها و قورنایی !!
 کوچه و باریان کرد بهره و مهدینه
 حاشا له گشت شت جگه له و دینه
 که خوا نارد و ویله به موده‌مدهدا (د)
 تاقه ره‌هبه‌هی ریسی راستی خودا
 بُوو به مشخه‌لئن ره‌وگه‌هی مهدینه
 مانه‌ندی نه‌بن لهم سه‌ر زه‌مینه
 له و ساوه نیتر گومه‌زی نیسلام
 بُو خوا ناس بووه به چه‌تری سه‌لام
 له زانکوی قورنای همه‌زاران زانا
 ده‌رچوون و بوونه باشترين دانای !!
 شورشی نیسلام پهلو پُوی هاویشت
 ته‌رزی شاره و شار بهره و پیش رویشت
 شمشهه کویره گشت شهواره بوون
 خودان نا خودا پاره پاره بوون !!
 گولله سه‌وره ده‌شنه کینه وه
 به شنه‌ی باوهه ده‌هربینه وه
 بُون او دلی خاک ده‌هربینه وه
 به سینه‌ی نالی په‌برینه وه !!
 تووی نازادی له ناو دوو توییں خاک
 ده‌بوو به گهرا بُو چینی نووییں چاک
 تا له نه‌نجاما له سایه‌ی خواوه

کوردیش چوونه ژیئر سایه‌ی هوماوه!!
گهلهان خوا پیّداو کهاری بیّداده
فرهه داو چووه سیّبه‌ره شاده
له سایه‌ی خواوه کوردستانی جوان
سهرانسنه، چوته باوه‌شی قورنیان!
کوردان بیونه‌تله پهروانه‌ی کوردان
قورناییش بوته پهناگاه کوردان!
نهوهش ناهه‌قی کردوه‌وه لهم گله
به، شه‌قی قورنیان که‌وتوه به پله
گهپه گول بیوه، یا به پهند بیوه
سهره به گوپه بابی دا چووه!!
نهم گلهان کورده گلهان به دینه
هه، شاری ده‌گهاری ویته‌ی مهدینه
شه‌پولی عیلمنی مهلا له ناوی
دهق ده‌لیسی گومنی پرله مراوه!!
خودا! بهم کورده نهم نهخته عمرده
به زور نهزانی لهم ناو چوار بکرده
بو سه‌رو مالو ناموس و دینیان
بیکه‌ی به سه‌نگه، تا ناخزه‌مان!!
خاکی بیرونی کوردستانی خوا

(*) مهبهست سه‌دام و شای نیران و هامانه‌که‌ی جه‌زائیر بتو، که گه‌له‌کومه‌یه‌کی نامه‌ردانه‌یان
کرد، له‌شورشی گه‌لی کورد، له ۱۹۷۵‌ادا. وه خودا هه‌رسیکیانی کرد به په‌ندی بسات. نوخشه بی
له هه‌مwoo زورداریکی تر که گه‌لی کورد ده‌چه‌وسینیت‌وه، له‌هه‌ر کوینب. ئامین.

بست به بست پره له دوستانی خوا!!
 هه، لاین ده‌چی، شاخه یا ده‌شته
 له به، پیرو شه‌ذخ ده‌لیه به‌هه‌شته
 نهوانه‌ی ماؤن، هیبزه هه‌ناون
 بو کورد وون تاجی سه‌رمان
 نهوانه‌ی مردوون تاجی سه‌رمان!!
 خاکی سه‌ر گوریان خاکی به‌رمان!
 که واته ده‌فید، عمل، شیخ عومه،
 سوئاں چاوی من، تاجی گولان سه‌ر!!
 نهون دل‌سوزم بو نه‌م نی‌سلامه
 موسولمان هه‌موده له جیس برآمه
 نهون ناشقم به‌م گه‌لن کورده
 کی‌سرایه له‌لام کامه‌ی زور وورده!!
 ده‌ی نیووه کوردیه مه‌ردی ناودارن
 له‌لای خوداوهن گه‌لن نازدارن
 چن جوانه گلگوئ نه و پیاو خاسانه
 یاده نه‌زه‌گهه نه و خوا ناسانه
 که په‌خش و پیشنه له‌سر گرد و شام
 ده‌شه‌کیتله له سه‌ریان به‌یداخ!
 که له بن دارو ناو گویرستان
 گولی نیزراوی ناو کوردستان
 خنس سه، به‌رزیه، به‌یداخن سه، پیر
 له مه‌ردی ده‌چی پرپه که بن له‌تیر
 خفه، بن له دیار روله‌ی نازیزی
 مه‌بادا نامه‌رد بشکینه ریزی!!

نهمه من دهیلیم بروای کوردانه
 دهرباره‌ی خوگاه نه و پیر مردانه
 نیتر نه و نه و چه ده‌لین بیلین
 نه وان داویانه به یه کتر به‌لین!
 نووری! به قسسه زمان شیرینی
 نا به کردده‌وه که ناشیرینی!
 وهلن به خودا دوستی دیرینی
 گشت شیخ و مهلا و پیری نوورینی!
 نووری نامه‌لا و مهلا بهزینه
 کونه فهقینیه، جیره‌ی بتو بینه!
 به ده قنه راتو و مهینه‌له تینه
 دووعای بتو بکه و وازن لئن بینه!

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
الْحُكْمُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰالَمِينَ

نامه‌ی ته‌فسیر و راشه‌کردنی قورئانی پیروز

۱) خوپاراستن و کوکردن وه له راشه‌کردن و اتالیکدانه‌وهی قورئان به‌رای خویی (رهنیی شه خصی)

كتاب التفسير : ۱) الحذر من التفسير بالرأي

۳۶۸۶ - عن جندب بن عبد الله (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: مَنْ قَالَ فِي كِتَابِ اللّٰهِ بِرَأْيِهِ فَأَصَابَ لَفَظَ أَخْطَأً. رواه أصحاب السنن بسنده حسن^(۱).

جوندوبي کوبى عهبدوللا (خوداي ليپازى بن) گوتى: پيغەمبەر (دروودى خوداي لهسر بن) فەرمۇسى: هەركەسىن بەپىرو پاي خویى قسە له راشه‌ى قورئان بکاو بەبى ئەوهى كويى به دەستتۈرى راشه‌کردنی قورئانى پیروز بىدات دەم له راشه‌و تەفسىرکردنى بکوتى ئەوه گريمان پاشه و تەفسىرەكەشى پاست بىن هەربەھەلەدا چووه! (د/ت/ن-س/ح).

۳۶۸۷ - عن ابن عباس (رضي الله عنهما) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَلَيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَةً مِنَ النَّارِ. رواه الترمذى بسنده صحيح^(۲).

ئىبىنو عەبیاس (رمزاى خوداي لىن بن) له پيغەمبەرەوە دەفەرمۇسى (دروودى خوداي لهسر بن): ئەوهى بەبى ئاگادارى تەواو بەنەزانى قسە له راشه‌ى قورئان بکا ئەوه با جىڭەي خویى له ئاگردا بىگرى و خویى ئامادە بکا بۇ ناو دۆزەخ! (ت- س/ص).

۲) نەوهى له راشه‌ى سوورەتى فاتىحا ھاتووه : (ما ورد في تفسير الفاتحة)

۳۶۸۸ - ⇨ (ب/۱ ز/۷۲ ل/۲۴۷ ف/۴)^(۱).

^(۱) رواه أصحاب السنن بسنده حسن.

^(۲) رواه الترمذى بسنده صحيح.

^(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل: ۷۲ رقم: ۴ / ۴۷۲

۳۶۸۹ - عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتَمَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الْمَغْضُوبَ عَلَيْهِمُ الْيَهُودُ وَإِنَّ الضَّالِّينَ النَّصَارَىٰ . رواه أحمد وابن حبان والترمذى ولفظه: اليهود مغضوب عليهم والنصارى ضلالٌ^(۱).

عهدي کورى حاتهم (خوداي لىپازى بىت) له حەزره تەوه (دروودى خوداي لىسەربىن) دەفه رموئى: مەبەست له (المغضوب عليهم) واتە: ئەوانەي کە خودا پقىلى گەرتۇون مەبەست لىييان جوولەكەي کە پىشىان دەگوترى يەھوود بەناوى كۈرە نۆبەرەكەي حەزره تى يەعقولو بەوه (دروودى لىسەربىن) وەمەبەست له (الضاللين) واتە: ئەوانەي کە پىگەي پاستيان وون كردووه گاوارەكانە، كە پىشىان دەگوترى نەصارى، بەناوى ناصيرەوه چۈنكە له وىۋوھ دىنەكەيان سەرى ھەلداوه (ئە/ئىبىنۇ حەببىان/ات) گفتەي (ت): جوولەكە غەضەببارن و گاوار گومراو سەرلى شىۋاون!

۳) نەوهى له بارە سوورەتى بەقەرەوه ھاتووه : (ما ورد في سورة البقرة)
قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذْ قَالَ: رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً - صدق الله العظيم - ۳۰/۲}.

واتە: خوداي گەورە دەفه رموئى: ئەي موھەممەد! باسى ئەوكاتە پېلسامو حىكمەته بکە بۇ نەوهى ئادەم کە پەروەردگارى تو خوداي گەورەى كردگار بە فريشتەكانى فەرمۇو: دەمەوىي جىنىشىنى بۇ خۇم دروست بکەم و له سەر زەۋى داي بنىم، دەي ئىيۇھ دەلىن چى و پاتان چۈنە؟

۳۶۹۰ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِيَدِي فَقَالَ: خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْتُّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ وَخَلَقَ فِيهَا الْجِنَّالَ يَوْمَ الْأَحَدِ وَخَلَقَ الشَّجَرَ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ وَخَلَقَ الْمَكْرُوحةَ يَوْمَ الْثَّلَاثَاءِ وَخَلَقَ الثُّورَ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ وَتَثَّ فِيهَا الدَّوَابَ يَوْمَ

^(۱) سكت عن درجة هذا الحديث الشارح.

الخميس، وَخَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامَ بَعْدَ الْعَصْرِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فِي آخرِ الْخَلْقِ وَفِي آخرِ سَاعَةِ مِنْ سَاعَاتِ الْجُمُعَةِ. رواه مسلم وأحمد (رضي الله عنهم)^(۱).

ئه بو هورهيره (خودای لئن پازی بن) گوتى: پیغەمبەر (رسولی خودای لەسەر بن) دەستى گرتى و فەرمۇسى: خوداي گەورەو مەزن لە رۆژى شەممەدا زەۋى دروست كىدو له رۆژى دوو شەممەدا دارو درەختى دروست كىدو له رۆژى سى شەممەدا بەدىي و تاخوشىي دروست كىدو لەرۇچى چوار شەممەدا نۇورو رووناكيي دروست كىدو له رۆژى پىيىنج شەممەدا زىننەھەۋرانى دروست كىدو پەخش و بلاۋى كىدنه و بەناو زەۋى دا وەلە دوا دوايى دروستكراواانا ئادەمى دروست كىرد، لەپاش عەصرى رۆژى ھەينى، لە دواكاتىزىردا، لە كاژىرەكانى رۆژى ھەينى (م/ئه - رەزاي خوداييان لئن بن).

٣٦٩١ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَطُولُهُ سِتُّونَ ذِرَاعًا، ثُمَّ قَالَ: اذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلَى أُولَئِكَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، فَاسْتَمْعْ مَا يُحَيِّلُكَ، وَهِيَ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ دُرِّيْتَكَ. فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ. فَقَالُوا السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، فَزَادُوهُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ آدَمَ، فَلَمْ يَزَلِ الْخَلْقُ يَتَقْصُ حَتَّى الآنِ.

رواوه الشیخان والترمذی. ولفظه: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَنَفَخَ فِيهِ الرُّوحَ عَطَسَ فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ فَقَالَ: لَهُ رَبُّهُ رَحْمَكَ اللَّهُ يَا آدَمَ اذْهَبْ إِلَى أُولَئِكَ الْمَلَائِكَةِ فَقُلِّ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ. قَالُوا وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. ثُمَّ رَجَعَ إِلَى رَبِّهِ فَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ بَنِيكَ بَيْنَهُمْ. فَقَالَ: اللَّهُ لَهُ وَيَدَاهُ مَقْبُوضَاتَانِ اخْتَرْ أَيْهُمَا شِيفَتَ قَالَ: اخْتَرْتُ يَمِينَ رَبِّي وَكِلْتُ يَدِيهِ يَمِينَ مُبَارَكَةً. ثُمَّ بَسَطَهَا فَإِذَا فِيهَا آدَمُ وَدُرِّيْتَهُ قَالَ: يَا رَبِّ مَا هُؤُلَاءِ؟ فَقَالَ: هُؤُلَاءِ دُرِّيْتَكَ فَإِذَا كُلُّ إِنْسَانٍ مَكْتُوبٌ عُمُرُهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ^(۲).

(۱) مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۸۵.

(۲) بخاري. أحاديث الأنبياء: ۳۳۲۶ ، ۶۲۲۷. تجرید: ۱۳۳۶ = ۶۲۲۷ فتح.

دیسان گوتى: پیغەمبەر (رسودى خوداي له سەر بىن) فەرمۇوى: خودا كە ئادەمى دروست كرد، شەست باڭ بە بالى خۆى، يا بە بالى ئىيمە درېيىز بۇو وە حەوت بالىش پان بۇو پاشان پىيى فەرمۇو: بېرىق سلاڭ لەو فريشتانە بىكە كە لهوى دا دانىشتۇون، وە باش گۈئى بىگرە كە چۈن سلاۋاتلىنى دەكەن و روڭ باشىت لەكەل دەكەن، ئىتىر ئەو سلاۋاتان لىنى بىن. ئەوانىش سلاۋويان سەندەوھو گوتىيان: السلام عليك ورحمة الله: سلاۋو پەممەتى خودا لە تۆيىش. فريشتەكان ووشەي پەممەتى خوداييان بۇ ئادەم زىادىكەد، ئىتىر ھەموو كەسىن كە دەچىيەتە بەھەشت لەسەر شىيەتى ئادەمە بالاى شەست گەز بەرزە شىيەتى وەك ئەو شىرين و جوان و بىكەن و پىيىكە نەك وەك شىيەتى شىيواوى دنیاي خۆى! بەلام ئىتىر لەساكەوە بەرەبەرە ئەم خەلکە هەر بچۈوك دەبنەوەو كورت و ناشىرىيەن دەبن و هەتا ئىستاش هەر لەكەمى و كورتى بۇون. (ش/ت) كەتكەي (ت): كاتى خودا ئادەمى دروست كردو گىانى كرد بە بەرپاريا، ئادەم پژمى و فەرمۇوى: الحمد لله: سوپاس بۇ خودا، خودايىش پىيى فەرمۇو: رەحىك الله: بەر پەممەتى خودا بىكمىت، ئەي ئادەم! بچۇ بولاي ئەو فريشتانە كەلهوى دانىشتۇون پىيىان بلى: السلام عليكم: ئاشتى خواتان لەسەر بىن. فريشتەكان لەوهام دا گوتىيان: وعليك السلام ورحمة الله، لەپاشا كە گەپايە وە بولاي خودا پىيى فەروو: ئەمە سلاۋو روژباشى خۆت و وەچە كانتە لەناو خۆييان دا هەتا هەتايە، جا خودا هەر دەستى خۆى بە نۇوقاوى نىشانى ئادەم داو فەرمۇوى پىيى: بە ئارەززۇرى خۆت كاميان ھەل دەبىزىرىت ھەللى بىگرە بۇ خۆت! ئادەم (رسودى خوداي له سەر بىن) فەرمۇوى: دەستى راستى پەروردگارى خۆم بەبەش ھەل دەگرم بۇ خۆم، وە هەر دەستو دەستەكانى خودا هەر دەستە راستىن و موبارەك و پېرۇزىن، ئەوسا خودا دەستى راستى خۆى كىرىدەوە، تەماشاي كرد ئادەم خۆى و نەوهەتى لەناوى دايە، ئادەم فەرمۇوى: ئەي پەروردگارم! ئەمانە چىن؟ فەرمۇوى: ئەمانە نەوهە وەچە تۇن، وەھەر

ئەوکاتە ھەموو کەسى تەمنى خۆی چەندە لە نىوانى ھەردوو چاوى
نوسرابۇو:

دەرىيائى بىن پەيپە نەم جۇرە جىنىيە
دەم لىن كوتانى زۇر نابەجىن يە
پەن پەن بودنى پېرى سە پاسىن يە
نەسپت غار مەدە لەۋىلاپىن يە!
نەوەن گۈتراوه لەسەر سەرمانە
گۈتكەن پېغەمبەر گىشتى دەرمانە
بۇ تۆ، يَا بۇ من، يَا بولايىن تە
گەر نەم پاش نەبن، بەلكۈو رايىن تە!!

٣٦٩٢ - عَنْ أَبِي مُوسَىٰ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ آدَمَ مِنْ قَبْصَةٍ قَبْصَهَا مِنْ جَمِيعِ الْأَرْضِ فَجَاءَ بَنُو آدَمَ عَلَى قَدْرِ الْأَرْضِ فَجَاءَ مِنْهُمْ الْأَخْمَرُ وَالْأَيْضُنُ وَالْأَسْوَدُ وَبَيْنَ ذَلِكَ وَالسَّهْلُ وَالْحَزْنُ وَالْخَيْثُ وَالْطَّيْبُ. رواه الترمذى بسنده صحيح^(۲).

ئەبو مۇوسا (خوداي لىن بازى بىن) گوتى: حەزىزەت (دەرۋىدى خوداي لەسىرى بىن) فەرمۇوى: خوداي گەورە كە ويستى ئادەم دروست بىكا، چىنگىيکى گرت لە ھەموو خۆلى زەۋى و لهۇچىنگە خاكە ئادەمى دروست كرد، ئەوه بۇيە ئادەم مىزازىدەكان لەسەر شىيەتى جىاجىيات خاك هاتۇون دەق وەك پەنگو شىيەتى خاك، ھى وايان ھەيە سوورە، يَا سېپى يە، يَا پەشە، يَا پەنگىيکى تە، پەفتارىشىيان دىسان ھەر وايە وەك سرۇوشتى خاك: ھەيانە نەرم و نىانە، يَا پەق و وشكە، ھەيانە پىسە يَا پاکە. (ت-س/ص).

^(۲) رواه الترمذى بسنده صحيح.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَظَلَّلَنَا عَلَيْكُمُ الْعَمَامُ وَأَنْزَلَنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلَوَى كُلُّوا مِنْ طَيَّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمْنَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ - صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ - } .^(۵۷/۲)

۳۶۹۳ - (ب/۳ ۴۷ ل/۱۱۷ ف/۳)^(۴).

قال الله تعالى: {وَإِذْ قُلْنَا اذْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُّوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغْدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجًّدًا وَقُولُوا حِطْهَةً لَعَفْرَ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَرِيدُ الْمُخْسِنِينَ} (۵۸/۲).

واته: خودای گهوره ده فهرومی: یادی ئه و به سرهاتهی خوتان بکنهوه، که فهرمانمان کرد به پیغمه بری ئه و چه رخهی خومان که پیتان بلی: خودا فهرمانتان پن ده کا که بین برونه ناو شاره دی قودسهوه، وله خواردن و میوهی ئه وی بخون به تیرو ته سه لاهه رایه کهوه که ئاره زنوو ده کهن، وله ده رگاوه بچنه ژووره و به ملکه چی و کرنووش بردنوه بو خودای پهروه ردگار، وله همان کاتا ههستی دانیشتووه کانی زamar مهکنه و پهفتارستان شیرین بی لکاتی چوونه ناوی، دهم به دووعاوه بلین: پهروه ردگار! ئهی خودای به خشنده، ئیمه وا هاتووینه ته پهنای تو، له پهنای تؤدا ههواری خومان هه داوه، دهی وده میوانیکی ئازیز دامان بکه و له گوناھه کانمان خوش ببه، ئه و حله ئیمه ش له گوناھه کانتان خوش ده بین، وه پاداشی چاکه کاران به زیاده وه ده دهینه وه.

۳۶۹۴ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: قيل لبني إسرائيل ادخلوا الباب سجدة وقولوا حطة. فدخلوا يزحفون على أستاهم، فبدروا وقالوا حطة حبة في شعرة. رواه الشيخان والترمذى^(۵).

^(۴) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل / ۴۷ رقم ۲۱۶۱/۳

^(۵) بخاري. أحاديث الأنبياء: ۳۴۰۳ ، ۴۶۴۱. مسلم. تفسير: ۷۴۳۹. بخاري تفسير سورة البقرة: ۴۴۷۹ = تجرید / ۴ لـ ۴۱۲ رقم: ۱۶۳۲ = ۳۴۰۳ ، ۴۶۴۱. فتح الباري.

ئهبو هورهیره (خودای لئى پانى بن) له حەزره تەوه (دروودى خودای له سەر بن) دەفرمۇی: گوترا بە بەنی ئىسرايىل: {وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطْةً} كەچى ئەوان بە پىچەوانەوە، لەباتى ئەوهى بە ملکەچى و كەنۇوشەوە بچە ئۇورەوە بە قىنگە خشکى چۈونە ئۇورەوە لەباتى ئەوهى بلىن حىططە زمانيان گۆپى و گوتىيان: حىططە، حەببە فى شەعەرە كە قىسىمە كى بى مەعنایە، لە سەر گوتەي عەلامەي عەينى، (خودای لئى پانى بن) وەمە بەستيان لىيى دەمە وەرىي و شakanى فەرمانى خودا بۇوه. (ش/ات).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ئَمَّا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لِّلَّهُمْ مَمَّا كَتَبْتَ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لِّلَّهُمْ مَمَّا يَكُسِّبُونَ - صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ - } ۷۹/۲.

مال ويرانى و هاوار بۇ ئەو زانا نامەرداňە كە بە دەستى خۆيان نامە و كىتىپ دەنۇوسن، يا تەوراتە تىيىكىدراوه كەيان دەنۇوسنەوە، لەپاشا دەلىن بە نەخويىندەوارەكان: ئەم نامەيە لە خوداوه ھاتووە، تاكوو بە و تىيىكىدراوه بەھايىكى كەمى بى نرخى دنياىيى و هربىگىن، يا بىكىن، دىسان خانە خراپى و مال ويرانى بۇ ئەو مەلانامە لايانەيە كە بە دەست و خەتى خۆيان گىزى و ناپاكى لەنامە خودا دەكەن، وە ئەو نانەيش بە سىندان و زەقنىه بىن كە بە و حالە پەيدا بىكى.

٣٦٩٥ - عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: كَيْفَ تَسْأَلُونَ أَهْلَ الْكِتَابِ عَنْ شَيْءٍ وَكِتَابَكُمُ الَّذِي أُنْزِلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخَدَثُ تَقْرَئُونَهُ حَضَارًا لَمْ يُشَبِّهْ، وَقَدْ حَدَّثُكُمْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ بَدَّلُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ وَغَيَّرُوا وَكَتَبُوا بِأَيْدِيهِمْ، وَقَالُوا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، لِيَشْتَرُوا بِهِ ئَمَّا قَلِيلًا أَلَا يَنْهَاكُمْ مَا جَاءَكُمْ مِنَ الْعِلْمِ عَنْ مُسَاءَتِهِمْ، لَا وَاللَّهُ مَا رَأَيْتَا مِنْهُمْ رَجُلًا يَسْأَلُكُمْ عَنِ الَّذِي أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ. رواه البخاري في كتاب الاعتصام^(۱).

^(۱) بخاري. الإعتصام بالكتاب والسنة: ٧٣٦٢

ئیبنو عه‌بباس (خودایان لئن پانی بن) گوتی: چون پرسیاری شت له خاوهن نامه‌کان ده‌کهن، له کاتیکا که نامه‌کهی خوتان (که قورئانی پیروزه که خودا به سررووش ناردوویه‌تیبیه خواره‌وه بۇ پیغه‌مبه‌ره‌که‌تان) هیشتا ته‌برو تازه‌وه نوییه‌وه گه‌ردي نه‌گرتووه و هه‌میشہ به‌زمانی خوتان ده‌وری ده‌که‌نه‌وه، چون شتی وا ده‌کهن و له‌حال قورئانه‌که‌تان پیتیان ده‌فرمومی: که‌خاوهن نامه‌کان نامه‌ی خودایان گوپریوه و ده‌ست کارییان کردووه، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش شت به ده‌ستی خویان ده‌نوسن‌وه و بـه‌درؤ ده‌لین: ئه‌مه له‌لایه‌نى خوداوه هاتووه، بـوییه‌ش ئه‌مه ده‌کهن تا شتیکی که‌می پـن بـسین، ئه‌دیی لـه‌سـهـرـئـهـمـهـمـوـ زـانـسـتـ وـ زـانـیـارـیـیـهـداـ کـهـ بـوـ خـوتـانـ هـاـتـوـوـهـ چـهـوـهـ جـهـیـیـهـکـتـانـ بـهـ پـرـسـیـارـ کـرـدنـ لهـوانـهـ!ـ شـتـیـ وـ اـمـهـکـهـنـ بـهـ خـودـاـ هـیـشـتـاـ نـهـمـانـ دـیـوـهـ کـهـ پـیـاوـیـ لـهـوـانـ دـهـعـیـهـیـ بـیـنـیـ کـهـشـتـیـ لـهـئـیـوـهـ بـپـرـسـیـتـهـوـهـ لـهـبـارـهـیـ قـورـئـانـهـوـهـ!ـ (بـ خـودـایـ لـنـ پـانـیـ بنـ).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {قُلْ مَنْ كَانَ عَذُولًا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ يَا ذَنْ اللَّهُ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ - ٩٧/٢}.

واته: ئه‌ی خوتله‌ویست! تو بـلـی: هـهـرـکـهـسـیـ دـوـژـمنـیـ جـوـبـرـهـئـیـلـهـ ئـهـوهـ دـوـژـمنـایـهـتـیـ لـهـگـهـلـ خـواـ دـهـکـاوـ خـودـایـشـ دـوـژـمنـیـ ئـهـ وـ کـهـسـهـیـهـ،ـ چـونـکـهـ ئـهـ وـ بـهـفـهـرـمـانـیـ خـواـ ئـهـمـ قـورـئـانـهـیـ هـیـنـاـوـهـ بـوـ سـهـرـ دـلـیـ تـوـ،ـ حـائـیـ وـایـ رـیـکـ وـ موـافـیـقـیـ نـامـهـ وـ قـورـئـانـهـکـانـیـ پـیـشـ خـوـیـهـتـیـ کـهـلـ کـاتـیـ خـوـیـاـ هـاتـونـهـتـهـ خـوارـهـوـ بـوـ سـهـرـ دـلـیـ پـیـغـهـمـبـهـرـهـ پـیـشـیـنـهـکـانـ،ـ وـهـکـوـوـ تـهـوـرـاتـ وـ زـبـوـوـرـوـ یـئـنـجـیـلـ بـنـ،ـ لـهـهـمـانـ کـاتـاـ دـهـبـنـ بـهـ پـشـتـیـوـانـ بـوـیـانـ،ـ سـهـرـهـپـایـ ئـهـوهـشـ چـراـیـهـکـیـ بـنـ هـاـوـتـایـهـ وـ شـارـیـکـهـیـ پـاسـتـیـ وـ درـوـسـتـیـ روـشـنـ دـهـکـاتـهـوـهـ بـوـ دـهـسـتـهـیـ خـاوـهـنـ باـوـهـرـهـکـانـ.

٣٦٩٦ - عنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَلَامٍ يَقْدُومُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ فِي أَرْضٍ يَخْرُفُ فَأْتَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنِّي سَأَتْلُكَ عَنْ إِلَاثٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا بِنِي، فَمَا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ؟ وَمَا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ؟ وَمَا يَنْرِغُ الْوَلَدُ إِلَى أَبِيهِ أَوْ أُمِّهِ؟ قَالَ: أَخْبَرَنِي بِهِنْ جَبَرِيلٌ آنِفًا قَالَ: جَبَرِيلٌ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ:

ذَلِكَ عَدُوُّ الْيَهُودِ مِنَ الْمُلَائِكَةِ. فَقَرَا هَذِهِ الْآيَةُ: {مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجَنَاحِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ} أَمَّا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ فَنَارٌ تَحْسُنُ النَّاسَ مِنَ الْمَشْرِقِ إِلَى الْمَغْرِبِ. وَأَمَّا أَوَّلُ طَعَامٍ يَا كُلَّهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَرِيَادَةٌ كَبِيرٌ الْحَوْتُ. إِنَّا سَقَيْنَا مَاءَ الرَّجُلِ مَاءَ الْمَرْأَةِ نَزَعَ الْوَلَدُ وَإِنَّا سَقَيْنَا مَاءَ الْمَرْأَةِ نَزَعَتْ، قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ. يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْيَهُودَ قَوْمٌ بُهْتَ، وَإِنَّهُمْ إِنْ يَعْلَمُوا يَأْسِلَمُونَ قَبْلَ أَنْ تَسْأَلَهُمْ بَهْتُونَ، فَجَاءَتِ فِي قَالَ: الَّتِي (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَيُّ رَجُلٍ عَنْدَ اللَّهِ فِيْكُمْ؟ فَقَالُوا خَيْرُنَا وَابْنُ خَيْرِنَا وَسَيِّدُنَا وَابْنُ سَيِّدِنَا، قَالَ: أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَسْلَمَ عَنْدَ اللَّهِ. فَقَالُوا أَعْادَهُ اللَّهُ ذَلِكَ، فَخَرَجَ عَنْدَ اللَّهِ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ. فَقَالُوا شَرُّنَا وَابْنُ شَرِّنَا وَالنَّقْصُونَ، قَالَ: فَهُذَا الَّذِي كَتَ أَخَافَ يَا رَسُولُ اللَّهِ. رواه البخاري وتقديم لسلم بعضه في الفصل^(۷).

ئەنهس (خودای لىپازى بىن) گوتى: عەبدوللائى كورپى سەلام لەناو باخا باخ دەرنى لهو كاتەدا دەبىستى كە پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرى بىن) كۆچى كردووه بۇ مەدينەو تەشريفى هيىناوه، جادى بۇ خزمەتى و عەرزى دەكا: من سىنى شىت لىپەرسىم كەسى پىيغەمبەر نەبىن نايزانى: يەكەم نىشانەمى گەورەمى قىامەت چىيە؟ وەيەكەم خۇراكى بەھەشتى دەيخوا چىيە؟ وەھۆى چىيە كە مەنال لەباوكى دەچى، يَا لەدایىكى دەچى؟ پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرى بىن) فەرمۇسى: ئا ئىستا كۈونى زۇرىنىيە كە جوبىرائىل ئەمانەمى پىن گوتىم: عەبدوللائى دەلىنى: كى؟ جوبىرائىل؟ دەفەرمۇسى: بەلنى، ئەو، عەبدوللائى دەلىنى: دەسا جوولەكە لەناو خۆيانا لەناو ھەموو فريشته كانا جوبىرائىل بە دۈزمنى خۆيان دادەنин، كەوا دەلىنى پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرى بىن) ئەم ئايەتە دەخويىنىتەوه:

{مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجَنَاحِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ}.

ئىنجا حەزىزەت (دروودى خوداي لەسرى بىن) فەرمۇسى: يەكەم نىشانەمى گەورەمى قىامەت ئاگرىيکە خەلک لە خۆرەلاتەوه كلىير دەكاتەوه دەيان بات بۇ

خۆرئاوا، يەکەم خۆراکى بەھەشتىيەكانيش پارچە زياادە گۆشتەكەي جىگەرى نەھەنگە، ئاوى پياويسىش ئەگەر وەپىيىش ئاوى ئۇن كەوت منالەكە دەكىيىشىتە سەر خۆى، بەلام ئەگەر بەپىچەوانەوە بۇو ئاوى ئۇن وەپىيىش كەوت ئەوا منالەكە دەكىيىشىتە سەر خۆى عەبدوللە (خوداي لىپازى بىن) گوتى: شايىھتى دەدەم كە بىچىگە لە يەزدانى پاك خوداي هەقى تر نىيە وەشايىھتى دەدەم كە توپىيغەمبەرى خوداي، ئەي پىيغەمبەرى خودا! بىكومان جوولەكە ھۆزىيىكى بوختيانكەرو درۇنى و ھەلاتيان، لەپىيىش ئەمەدا كە بىزانن من موسولمان بۇوم پرسىيارى حالى مىيان لىپا بىكە، دەنا لەداخاناو لەرقانان بوختيانم بۇ دەكەن، كە جوولەكە كان هاتن عەبدوللە لە ژوررەوە خۆى شارددەوە، پىيغەمبەر (برۇدى خوداي لەسرىن) فەرمۇوى: عەبدوللە چۈن پياوىيىكە لەناوتانا؟ گوتىيان: چاترىنى ئىيمەيەو كۆپرى چاترىينما، خۆى بەگو بەگىزادەيەو كەورەي ئىيمەيەو كۆپرى گەورەشمان، حەززەت (برۇدى خوداي لەسرىن) فەرمۇوى: باشه پىيم بلىن ئەگەر عەبدوللە موسولمان بىنى ئىيۇ دەلىن چى؟ موسولمان دەبن يانا؟ گوتىيان: خوا ئەوه نەكا خودا پەنای بىدا لەشتى وا!! حەززەت (برۇدى خوداي لەسرىن) ئەم پرسىيارەي چەن جارى بۇ دووبارە كردنەوە، وەلى ئەوان لەكەلى شەيتان نەھاتنە خوارەوە هەر ئەو وەلامەيان دايەوە ئەو وەختە لەپر عەبدوللە (خوداي لىپا بىن) هاتە دەرەوە بەدەنگى بەرز گوتى: گەواھو شايىھتى دەدەم كەھەر يەزدانى پاك خوايەو موحەممەدى كۆپرى عەبدوللە پىيغەمبەرى خودايە. ئەوكاتە جوولەكە كان گوتىيان: خرابتىنى ئىيمەيەو كۆپرى خراپتىينما، ئىتر بەوهشەوە نەوەستان بەقسەي ناشىرين داييان شۇرد، عەبدوللە گوتى: قوريان! خۆ دىت؟! من عەرمىز نەكىدى؟! دەى من لەم زمانە پىسەيان دەترسام (ب) ⇨ (ب) / ز/ ۳۰ ل/ ۱۴۶ ف/ ۶) ⇨ (ب) / ز/ ۵۳ ل/ ۲۱۳ ف/ ۷) بەلام لىزەدا ئايەتەكە بەتەواوى نوسراوه وەك ئەم فەرمۇوەيەي لەدواوه دى.

۳۶۹۷ - عَنْ أَبْنَى عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُصَلِّي عَلَى رَاحِلَتِهِ تَطْوِعًا أَيْنَمَا تَوَجَّهَتْ بِهِ وَهُوَ جَاءَ مِنْ مَكَّةَ إِلَى الْمَدِينَةِ ثُمَّ قَرَأَ أَبْنَى عُمَرَ هَذِهِ الْآيَةَ: (وَلِلَّهِ الْمَشْرُقُ وَالْمَغْرِبُ) الْآيَةُ. وَقَالَ: أَنْزَلْتَ فِي هَذَا^(۸).

ئىيىنۇ عومەر (خوداييانلى بازى بىن) گوتى: جارى پىيغەمبەر (دروودى خوداي لە سەر بىن) لەمەككەوە دەھات بۇ مەدینە، لەرى بەسوارى ووللاخەكە نويىزى سوننەتى دەكىد، بەمەرجى ووللاخەكە لەزىزىيا پۇوى لەشۈيىنى مەبەست بوايە، ئىتىرپۇوى لەھەرلە بوايە دەرىبەستى ئەو نەبۇو. ئىنچا ئىيىنۇ عومەر بۇ پېشىوانى و پاست و دروستى ئەم فەرمایىشتە ئەم ئايەتە خويندەوە: {وَلِلَّهِ الْمَشْرُقُ وَالْمَغْرِبُ فَإِنَّمَا تُؤْلُوْنَ فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلَيْمٌ} وە فەرمۇوى: (ئەم ئايەتە بۇ ئەم جۆرە نويىزەيە هاتووه). (ت-س/اص).

۳۶۹۸ - ⇨ (ب/۱ ز/۵۳ ل/۲۱۳ ف/۷)^(۹).

{وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّهُ لَهُ قَائِمُونَ} (۱۱۶/۲).

دەلىن خودا مندالى ھېيە، كوبۇ كچى لى بۇوه، سوبحانەللا! شتى واو خودا كوجا مەرھەبا، خودا لەشتى وا پاك و بەدوورە، بەلكوو ھەرچى ھېيە لە ئاسمانان و زەويىدا ھى ئەو، ھەموو بەندەو فەرمانبەرى ئەوون و خۇى خاوهنىيانە.

۳۶۹۹ - عَنْ أَبْنَى عَبَّاسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اللَّهُ تَعَالَى: كَذَبَنِي أَبْنُ آدَمَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذَلِكَ. وَشَتَّمَنِي وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذَلِكَ، فَأَمَّا تَكْذِيبُهُ إِيَّاهُ فَزَعَمَ أَنِّي لَا أَقْدِرُ أَنْ أُعِيَّدَ كَمَا كَانَ، وَأَمَّا شَتَّمَهُ إِيَّاهُ فَقُولُهُ لِي وَلَدٌ، فَسُبْحَانِي أَنْ أَتَخِدَ وَلَدًا، رواه البخاري^(۱۰).

^(۸) رواه الترمذى بسنده صحيح (شرحه).

^(۹) رواه الترمذى بسنده غريب تقدم في المجلد الأول تسلسل / ۵۳ رقم: ۷ / ۳۹۲.

^(۱۰) بخاري. تفسير: ۴۴۸۲ = تجرید / ۴ / ۱۶۲۵ رقم: ۴۱۴.

ئېبنو عەبیاس (خودایان لى پازى بن) **گوتى**: پىيغەمبەر (دروودى خودايى له سەر بن) دەفرمۇى: خودايى گەورە دەفرمۇى: ئادەم مىزاز را دەي ئەوهى نىيە كەمن بە درۇ بخاتەوه يا جىنۇم پى بىدا، كەچى دەچى شتى وادەكى، ئەوهيان كەمن بە درۇ دەخاتەوه ئەو قىسىمەتى كە دەلى: گوايىھ من ناتوانم كەلەپاش مردن وەك جاران سەر لەنۇي دروستى بىكمەوه، جىنۇوه كەشى بە من ئەو قىسىمەتى كە دەلى: گوايىھ من مىنالىم هەيە! شتى وا نەبۈوه نابى من گەلىنى پاك و بە دوورم لهوه كە مىنالىم هەبى (ب).

۳۷۰۰ - ⇨ (ب/ ز/ ۵۳ ل/ ۲۱۱ ف/ ۵).^(۱۱)

ئايەتە كە لەم شويىنەدا رؤيىشت: ⇨ (ب/ ۲ ز/ ۱۳۴ ل/ ۲۶۸ ئايەتى دوووهم).

۳۷۰ - عَنْ أَبْنَى عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَوْلَى مَا أَنْجَدَ النِّسَاءُ الْمُنْطَقَ مِنْ قَبْلِ أُمٍّ إِسْمَاعِيلَ، أَنْحَدَتْ مِنْ طِلْقًا لَتَعْفَىْ أَنْرَهَا عَلَى سَارَةَ، ثُمَّ جَاءَ بِهَا إِبْرَاهِيمُ، وَبِإِيَّاهَا إِسْمَاعِيلَ ثُرْضِعَهُ حَتَّى وَضَعَهُمَا عِنْدَ الْبَيْتِ عِنْدَ دُونَحَةِ، فَوَقَ زَمْزَمَ فِي أَغْلَى الْمَسْجِدِ، وَلَيْسَ بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ، وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ، وَوَضَعَ عِنْدَهُمَا حِرَابًا فِيهِ تَمْرٌ وَسِقَاءَ فِيهِ مَاءً، ثُمَّ قَفَى إِبْرَاهِيمُ مِنْ طِلْقًا فَتَبَعَهُ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ فَقَالَتْ: يَا إِبْرَاهِيمُ أَيْنَ تَذَهَّبُ وَتَرْكُكَ بِهَذَا الْوَادِي الَّذِي لَيْسَ فِيهِ إِنْسٌ وَلَا شَيْءٌ فَقَالَتْ: لَهُ ذَلِكَ مِرَارًا وَهُوَ لَا يَلْتَفِتُ إِلَيْهَا فَقَالَتْ: لَهُ اللَّهُ الَّذِي أَمْرَكَ بِهَذَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَتْ: إِذَا لَا يُصِيبُنَا. ثُمَّ رَجَعَتْ، فَانطَلَقَ إِبْرَاهِيمُ حَتَّى إِذَا كَانَ عِنْدَ الثَّنَيْةِ لَا يَرَوْكَهُ اسْتَقْبَلَ بِوَجْهِهِ الْبَيْتَ، ثُمَّ دَعَا بِهُؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ وَرَفَعَ يَدَيْهِ، (رَبَّنَا إِلَى أَسْكَنْتَ مِنْ ذُرَيْتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ) حَتَّى بَلَغَ (يَشْكُرُونَ). وَجَعَلَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ ثُرْضِعَ إِسْمَاعِيلَ، وَتَشَرَّبَ مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ، حَتَّى إِذَا نَفَدَ مَا فِي السِّقَاءِ عَطَشَتْ وَعَطَشَنَ ابْنَهَا، وَجَعَلَتْ تَنْظَرُ إِلَيْهِ يَتَلوَى فَانطَلَقَتْ كَرَاهِيَّةً أَنْ تَنْظَرُ إِلَيْهِ، فَوَجَدَتِ الصَّفَا، أَقْرَبَ جَبَلَ فِي الْأَرْضِ يَلِيهَا، فَقَامَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ اسْتَقْبَلَ الْوَادِي تَنْظَرُ هَلْ تَرَى أَحَدًا فَلَمْ تَرَ أَحَدًا، فَهَبَطَتْ مِنَ الصَّفَا حَتَّى إِذَا بَلَغَتِ الْوَادِي رَفَعَتْ طَرَفَ دِرْعَهَا،

لَمْ سَعَتْ سَعْيَ الْإِلَسَانِ الْمَجْهُودِ، حَتَّى جَاءَرَتِ الْوَادِيَ، لَمْ أَتِ الْمَرْوَةَ، فَقَامَتْ عَلَيْهَا فَنَظَرَتْ هَلْ تَرَى أَحَدًا، فَلَمْ تَرَ أَحَدًا، فَفَعَلَتْ ذَلِكَ سَبْعَ مَرَاتٍ. قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): فَذَلِكَ سَعْيُ النَّاسِ بَيْنَهُمَا. (فَلَمَّا أَشْرَفَتْ عَلَى الْمَرْوَةَ سَمِعَتْ صَوْتًا، فَقَالَتْ: صَهِ. تُرِيدُ نَفْسَهَا، لَمْ تَسْمَعْتُ، فَسَمِعَتْ أَيْضًا، فَقَالَتْ: قَدْ أَسْمَعَتَ، إِنْ كَانَ عِنْدَكَ غُواصٌ. فَإِذَا هِيَ بِالْمَلَكِ، عِنْدَ مَوْضِعِ زَمْزَمَ، فَبَحَثَتْ يَعْقِبَهُ) (أَوْ قَالَ: بِجَنَاحِهِ) حَتَّى ظَهَرَ الْمَاءُ، فَجَعَلَتْ ثَحَوْضَهُ وَتَقُولُ بِيَدِهَا هَكَذَا، وَجَعَلَتْ تَعْرِفُ مِنَ الْمَاءِ فِي سِقَائِهَا، وَهُوَ يَقُولُ بَعْدَ مَا تَعْرِفُ: قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَرْحَمُ اللَّهُ أَمْ إِسْمَاعِيلَ لَوْ تَرَكْتَ زَمْزَمَ (أَوْ قَالَ: لَوْ لَمْ تَعْرِفْ مِنَ الْمَاءِ) لَكَانَتْ زَمْزَمُ عَيْنًا مَعِينًا. فَشَرِبَتْ وَأَرْضَعَتْ وَلَدَهَا، فَقَالَ: لَهَا الْمَلَكُ: لَا تَخَافُوا الضَّيْعَةَ، فَإِنْ هُمْنَا بَيْتُ اللَّهِ، يَبْنِي هَذَا الْفَلَامُ، وَأَبْوَهُ، وَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَهْلَهُ. وَكَانَ الْبَيْتُ مُرْتَفِعًا مِنَ الْأَرْضِ كَالرَّابِيَةِ، تَأْتِيهِ السُّيُولُ فَتَأْخُذُ عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَائِلِهِ، فَكَانَتْ كَذِيلَكَ، حَتَّى مَرَّتْ بِهِمْ رُفْقَةً مِنْ جُرْهُمْ (أَوْ أَهْلُ بَيْتٍ مِنْ جُرْهُمْ) مُقْبِلِينَ مِنْ طَرِيقٍ كَدَاءٍ فَنَزَلُوا فِي أَسْفَلِ مَكَّةَ، فَرَأَوْا طَائِرًا عَائِفًا. فَقَالُوا إِنَّ هَذَا الطَّائِرَ لَيَدُورُ عَلَى مَاءٍ، لَعْهُدُكُمْ بِهَذَا الْوَادِي وَمَا فِيهِ مَاءٌ، فَأَرْسَلُوا جَرِيًّا أَوْ جَرَيْنِ، فَرَجَعُوا فَأَخْبَرُوهُمْ بِالْمَاءِ، فَأَقْبَلُوا، وَأَمْ إِسْمَاعِيلَ عِنْدَ الْمَاءِ فَقَالُوا أَتَأْدِينَ لَنَا أَنْ نَنْزِلَ عِنْدَكِ؟ فَقَالَتْ: نَعَمْ، وَلَكِنْ لَا حَقَّ لَكُمْ فِي الْمَاءِ. قَالُوا نَعَمْ. قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَالْفَيْ ذَلِكَ أَمْ إِسْمَاعِيلَ، وَهُنَى تُحِبُّ الْإِنْسَانَ فَنَزَلُوا إِلَى أَهْلِهِمْ، فَنَزَلُوا مَعْهُمْ حَتَّى إِذَا كَانَ بِهَا أَهْلُ أَبْيَاتٍ مِنْهُمْ، وَشَبَ الْفَلَامُ، وَتَعْلَمُ الْعَرِيَّةَ مِنْهُمْ، وَأَنْفَسَهُمْ وَأَغْجَبَهُمْ حِينَ شَبَ، فَلَمَّا أَذْرَكَ زَوْجُهُ امْرَأَةً مِنْهُمْ، وَمَاتَتْ أَمْ إِسْمَاعِيلَ، فَجَاءَ إِبْرَاهِيمُ، يُطَالِعُ تَرْكَتَهُ، فَلَمْ يَجِدْ إِسْمَاعِيلَ، فَسَأَلَ امْرَأَةَ عَنْهُ فَقَالَتْ: خَرَجَ يَنْتَعِي لَنَا. لَمْ سَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهِيَتِهِمْ فَقَالَتْ: لَعْنُ بِشَرٍ، لَعْنُ فِي ضَيْقٍ وَشِدَّةٍ. فَشَكَتْ إِلَيْهِ. قَالَ: فَإِذَا جَاءَ جَاءَ رَوْجُكِ فَاقْرَئِي عَلَيْهِ السَّلَامَ، وَقُولِي لَهُ يُغَيِّرْ عَبَّةَ بَابِكَ. فَلَمَّا جَاءَ إِسْمَاعِيلُ، كَاهَهُ آئِسَ شَيْئًا، فَقَالَ: هَلْ جَاءَكُمْ مِنْ أَحَدٍ قَالَتْ: نَعَمْ، جَاءَكَا شَيْخٌ كَذَا وَكَذَا، فَسَأَلَنَا عَنْكَ فَأَخْبَرْتُهُ، وَسَأَلَنِي كَيْفَ عَيْشَنَا فَأَخْبَرْتُهُ أَنَا فِي جَهَنَّمْ وَشِدَّةٍ. قَالَ: فَهَلْ أَوْصَاكِ بِشَيْءٍ قَالَتْ: نَعَمْ، أَمْرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَقُولُ: غَيْرُ عَبَّةَ بَابِكَ. قَالَ: ذَاكِ أَبِي وَقَدْ أَمْرَنِي أَنْ أَفَارِقَكِ الْحَقِّ بِأَهْلِكِ. فَطَلَقَهَا، وَكَرَوْجَ مِنْهُمْ أُخْرَى، فَلِبْتَ

عنهُم إِبْرَاهِيمُ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ أَتَاهُمْ بَعْدُ، فَلَمْ يَجِدُهُ، فَدَخَلَ عَلَى امْرَأِهِ، فَسَأَلَهَا عَنْهُ.
 فَقَالَتْ: خَرَجَ يَسْتَغْفِي لَنَا. قَالَ: كَيْفَ أَثْمُ وَسَأَلَهَا عَنْ عِيشَهُمْ، وَهَيْئَتِهِمْ. فَقَالَتْ: نَحْنُ
 بِخَيْرٍ وَسَعْيٍ. وَأَنْتَ عَلَى اللَّهِ. فَقَالَ: مَا طَعَامُكُمْ قَالَتْ: اللَّحْمُ. قَالَ: فَمَا شَرَابُكُمْ قَالَتْ:
 الْمَاءُ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي اللَّحْمِ وَالْمَاءِ. قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ
 يَوْمَئِذٍ حَبٌّ، وَلَوْ كَانَ لَهُمْ دَعَا لَهُمْ فِيهِ. قَالَ: فَهُمَا لَا يَخْلُو عَلَيْهِمَا أَحَدٌ بَعْدِ مَكْهُ إِلَّا لَمْ
 يُوَافِقَاهُ. قَالَ: إِنَّمَا جَاءَ زَوْجُكَ فَاقْرَئْنِي عَلَيْهِ السَّلَامَ، وَمَرِيهِ يُبَيِّنُ عَتَّبَةَ بَإِيهِ، فَلَمَّا جَاءَ
 إِسْمَاعِيلُ قَالَ: هَلْ أَتَاكُمْ مِنْ أَحَدٍ قَالَتْ: نَعَمْ أَتَانَا شَيْخُ حَسَنُ الْهَيْشَةُ، وَأَنْتَ عَلَيْهِ
 فَسَأَلَنِي عَنْكَ فَأَخْبَرْتُهُ، فَسَأَلَنِي كَيْفَ عَيْشَنَا فَأَخْبَرْتُهُ أَنِّي بِخَيْرٍ. قَالَ: فَأَوْصَاكِ بِشَيْءٍ
 قَالَتْ: نَعَمْ، هُوَ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَأْمُرُكَ أَنْ تُبَيِّنَ عَتَّبَةَ بَإِيهِ. قَالَ: ذَاكِ أَبِي، وَأَنْتَ
 الْعَتَّبَةُ، أَمْرَنِي أَنْ أَمْسِكَكِ. ثُمَّ لَبِثَ عَنْهُمْ مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ جَاءَ بَعْدَ ذَلِكَ، وَإِسْمَاعِيلُ
 يَبْرِزُ تَبْلَأَ لَهُ تَحْتَ دَوْخَةً قَرِيبًا مِنْ زَمْرَةَ، فَلَمَّا رَأَهُ قَامَ إِلَيْهِ، فَصَنَعَ كَمَا يَصْنَعُ الْوَالِدُ
 بِالْوَالِدِ وَالْوَالِدُ بِالْوَالِدِ، ثُمَّ قَالَ: يَا إِسْمَاعِيلُ، إِنَّ اللَّهَ أَمْرَنِي بِأَنْفِرْ. قَالَ: فَاصْنَعْ مَا أَمْرَكَ
 رَبُّكَ. قَالَ: وَتَعْيَنْتِي قَالَ: وَأَعِينُكَ. قَالَ: فَإِنَّ اللَّهَ أَمْرَنِي أَنْ أَبْنِيَ هَا هُنَا بَيْتًا. وَأَشَارَ إِلَى
 أَكْمَةَ مُرْتَفِعَةَ عَلَى مَا حَوْلَهَا. قَالَ: فَعِنْدَ ذَلِكَ رَفَعَا الْقُوَّادِ مِنْ الْبَيْتِ، فَجَعَلَ إِسْمَاعِيلُ
 يَأْتِي بِالْحِجَارَةِ، وَإِبْرَاهِيمُ يَبْنِي، حَتَّى إِذَا ارْتَفَعَ الْبَيْنَاءُ جَاءَ بِهَذَا الْحَجَرِ فَوَضَعَهُ لَهُ، فَقَامَ
 عَلَيْهِ وَهُوَ يَبْنِي، وَإِسْمَاعِيلُ يُنَاوِلُهُ الْحِجَارَةِ، وَهُمَا يَقُولَانِ (رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَ إِنْكَ أَنْتَ
 السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) رواه البخاري في بدء الخلق^(۱۲).

ئىپىنو عەبىباس (خودايانلىق بازى بن) گوتى: بۇ يەكەمجار كە ژنان پشتىنىيان
 داھىيىنا لهلايەنى دايىكى ئىسماعيلەو بۇ چونكە خاتتو ھاجەرە كە سكى پې
 بۇ بەھەزەرتى ئىسماعيل، خاتتو سارە كە ئاغاژىنى بۇ پىلى لىن ھەلگرت و
 ھەۋىبارى لىن كىشا، دايىكى ئىسماعيل پشتىنى لەقدى خۆى بەست و لەناو
 مالا دەستى كرد بە خزمەت كردىن و خۆى وا نىشان دا كە كارەكھەرى خاتتو
 سارەيەو ھەۋىي نىيە هەتا بەھەر پىلى خاتتو سارەي خانمى پى

بنی‌شیدنیت‌و، به‌لام سوودی نه‌بwoo، له‌پاشا ئیبراھیم هاجره‌و ئیسماعیلی کوری هاجره‌ی لبه‌ی تولمه‌قديس‌و برد بو مه‌ککه‌و له‌وی له‌لای شوینی ئیستای به‌يتا له‌بن شیخه‌لیکی گه‌وره‌دا له‌ژور زه‌مزه‌مه‌و، له‌سرووی شوینی مه‌س‌جیدولحه‌رامه‌و داینان، ئوکاته ئیسماعیل ساوابوو به‌بردایکیه‌و بوو، کورپه‌یه‌کی مه‌مکه‌خوره‌بwoo، دایکی خوی مه‌مکی پن ده‌دا، وه ئه‌و سه‌رده‌مehش مه‌ککه ئاوه‌دان نه‌بwoo، نه ئاوه‌ن نه ئاوه‌دانی و نه‌که‌سی لئن نه‌بwoo، له‌وی داینان و هه‌مانه‌یه‌ک خورماو کوندیه‌یه‌ک ئاوه‌ی بو داینان و ئیتر خوی به‌ره‌و دوا گه‌پایه‌و بو شام، دایکی ئیسماعیل شوینی که‌وت و پیّی فه‌رمoo: ئه‌ی ئیبراھیم! تو بوكوی ده‌چیت و ئیمه له‌م شیوه چوّل و هوّله‌دا به‌ته‌نیا به‌جنی ده‌هیلی؟! که نه‌هاو ده‌نگی و نه‌شتیکی لئن نییه! چهن جاری هاجره‌ه ئه‌م قسیه‌یه‌ی عربزی ئیبراھیم کرد، به‌لام ئیبراھیم ئاپری لئن نه‌داییوه، هه‌تا پیّی گوت: توخوا! ئایا خودا فهرمانی پن کردووی که‌وا بکه‌ی؟ فه‌رمoo: به‌تی. هاجره‌ه فه‌رمoo: که‌وابی خودا په‌کمان ناخات، ئیتر هاجره‌ه خاتوون گه‌پایه‌و، ئیبراھیمیش رویشت تا گه‌یشته سه‌رکه‌ل و له‌دانه‌ی سه‌رو ئاوابوو که‌له‌وانه‌و دیار نه‌بwoo، ئه‌وجا پووی کرده به‌يت و به‌م ووشه پیروزانه‌ی کله‌قورئانی پیروزدا باس کراون نزای کرد، هردوو ده‌ستی هله‌لپری و فه‌رمoo:

{رَبَّنَا إِنَّى أَسْكَنْتُ مِنْ دُرْرِي بَوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَنِتَكَ الْمُحَرَّمٍ رَبَّنَا لِيَقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْيَدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْرِي إِلَيْهِمْ وَأَرْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ - ۳۷/۱۴}.

واته: ئه‌ی خودایه! ئه‌ی که‌سی بئ که‌سان! وامن بازی له‌وه‌چه و نه‌وهی خوّم جیّگه‌نشین کرد له ناو ئه‌م شیوه چوّل و هوّله‌دا، که دوّلی مه‌ککه‌یه‌و شیویکی ووشکی بئ کشتوكاله، له‌په‌نای ئه‌م خانه‌ی خوت‌هدا، که ریزت گرت‌ووه و قه‌ده‌غه‌ت کردووه که که‌سی ریزی بشکیّنی و قه‌دری نه‌زانی، دیاره ئه‌ركی به‌نده ئه‌وه‌یه که نویشو به‌نده‌یی بکا منیش بو ئه‌وهم لیره‌دا داناون،

پهروه ردگاری ئیمە! پووی دلی موسولمانانیان تیکه، كه به تاسه و شهوقه وه بیرون بولایان و بچن بو دینی کابه‌ی پیروز خودایه! خوت روزیده‌ری و بهس! دهی به میهری خوت همو مايه‌ی روزی و بهش و باره‌ی باش و زوری هه‌ردوو جیهانیان بو فهراهم بیتنه، میوه و سه‌وزه‌وات و بهری دارو دره‌ختیان پی بده، به لکوو ئه وانیش سوپاسی تو بکه نئیتر دایکی ئیسماعیل لە و ئاوه‌ی ده خوارده‌وه مه‌مکی دهدا به ئیسماعیل، كه ئاوه‌که براي‌وه ئوسا خوی و كوره‌که‌ی تونییان بوو، دایکی ئیسماعیل ته‌ماشای كرد ئیسماعیل له‌تاو توینیتی گینگله دهداو ته‌پاو تل دهکا، نئیتر ئۆقره‌ی پی نه‌گیراو چاوی به‌رایی نه‌دهدا كه له‌سر ئه و حاله ته‌ماشای جگه‌ر گوشه نوبه‌ره‌که‌ی بکا! له‌بئر ئه‌وه رویشت، روانی كهوا كیوی صهفا نزیکترین كیویه لییه‌وه له‌شوینه‌دا، سه‌رکه‌وته سه‌ری و له‌سه‌ری و هستاو رووی كرده ناو شیوه‌که، سه‌یری ده‌کرد تا بزانی که‌سیک ده‌بینی، به‌لام که‌سی نه‌دی، له‌صهفا هاته خوارده، تا گه‌یشته ناو شیوه‌که، له‌وی داونی کراسه‌که‌ی خوی هه‌لکردو خوی گورج كرده‌وه چاکی كرد به‌لا‌دا، ئینجا وەك مرؤفیکی شه‌که‌ت و ماندوو، به‌لام كول نه‌دهر تا ئاخـر هـناسـه دـهـستـی كـرـدـ بـهـ لـوـقـهـ كـرـدـنـ تـاـ لـهـشـیـوـهـکـهـ پـهـپـیـوـهـ، ئـهـمـجاـ سـهـرـکـهـ وـتـهـ سـهـرـهـروـهـ وـلـهـسـهـرـیـ رـاـوـهـسـتـاوـ تـهـماـشـایـ ئـهـمـ لـاوـ لـایـ كـرـدـ ئـاـیـاـ كـهـسـیـ دـهـبـینـیـ، وـهـلـنـیـ دـیـسـانـ کـهـسـیـ نـهـدـیـ وـهـ حـوـتـ جـارـ وـایـ كـرـدـ . ئـیـبـنـوـ عـهـبـیـاـسـ (خـودـایـانـ لـئـ پـانـیـ بـنـ) دـهـلـیـ: پـیـغـهـمـبـهـرـ (دـرـوـدـیـ خـودـایـ لهـسـرـ بـنـ)

‘پاره‌ئ تۆ خوشکن! کاتى تەنكانە
ھەول و تەقەلائ بەبن و وچانە
كىرىغان و دەرە پېشە نەزانانە
تەننیا كوششە بۆ دەرد دەرمانانە
دایکىن ئیسماعیل نەو مەردە كوردە
سەرەشق و دایكىن كشت ۋىن كوردە!

فرموموی: له بهر ئەمه‌یه و بۇ يادگارى پوودا و داستانی ئەم ئافره‌تە مەردە نېبەردەيە كە ئىستا له كاتى حەج و عەمرەدا حەوت جار خەلکى هەرادەكەن لەنیوانى ئەم دوو گرددەدا كەله سەرەت جارى حەوتە ما حاجەرە كە سەركەوتە سەرتەپۆلکەی مەروھ دەنگى بەر گوئى كەوت، خۆى بە خۆى گوت: ئا ووس! كە گوئى بەباشى هەلخست، دەنگەكەي بەباشى بىست، گوتى: گوئىم لەدەنگتە، لىقەوماوم، ئەگەر بەهاوارى ئىمەوه ھاتووی تازووە فريامان بکەوە! كە سەرنجى دا وا فريشتەكە لەلای شويىنى زەمزەم دايىه، له پەنا ئىسماعيل دا، بە پازنەي پىيى (يا گوتى: بە بالى) خەرەك بۇو زەویيەكەي دەكۆلىيەوە، هەلى كۆلى تا ئاوى لى دەركەوت، ئىتىر دايىكە حاجەرە لەخوشىياندا بەخۆل كردى بە گۆمۈلکەو بەدەستى ئا ئاوای لى دەكىرد، تا ئاوەكەي بلاو نېبىتەوە، وە خوش خوش بەمشت ئاوەكەي هەل دەھىنجاو دەيکرده كوندەكەيەوە، ئاوەكەش لەدوا مستەكەي ئەوەوە خوش خوش هەل دەقولا يەوە! پىغەمبەر (دوودى خوداى لەسرىبى) فەرموموی: دايىكى ئىسماعيل، بەحەمتى خوداى لىنى بىن) ئەگەر له كاتى خویدا دەست كارى زەمزەمى نەكىدايىه، يَا فەرموموی: ئەگەر بە لالەۋىچ هەلى نەكۆزىيا يە هەتا هەتايە زەمزەم دەبۇو بە كانيار بەخۇر لەبرى دەرۋىشت ئىتىر دايىكى ئىسماعيل ھەم خۆى ئاوى خواردەوە ھەم شىرى دا بە كورەكەي، جوبرائيل پىيى فەرمۇو: مەترىن پەكتان ناكەوى، چونكە خانەي خودا ئالىرەدا ھەيى، ئەم كورە باوکى دروستى دەكەن، وە خودا ئەهل و كەسى ئەوخانەي خۆيە زايە ناكاو دالىدەيان دەدا. بەيتىش ئەو سەرەدەمە پارچەيى زەوى قۆقز بۇو، وەك تەپۆلکە وابۇو لافاولىنى دەداو لەراسىت و لە چەپىيەوە لىنى دەبرەد، ئىتىر دايىكى ئىسماعيل ھەروا بەو شىيەيە لەوئى مايەوەو ئاوى زەمزەمى دەخواردەوە بىرىتىيى نان و ئاو دەكەوت بۆى و مەمكى دەدا بە ئىسماعيل ھەتا كاروانىيىكى جورھومى، يَا خىزانىيىكى جورھومى لەرىگەيى كەلى كەدا ئەوە ھاتقىن، لەخوار مەككەوە خستيان، كەچى بالندەيەكىان دى گېرى دەخوارد بەسەر ئاوەكەوە، گوتىيان: بېي و نېبى ئەم مەلە بەسەر ئاوەوە دەگەرى، ئەم دۆلەش ئىمە شك بەرين

شیویکی ووشک و بربینی بئ ناوه، دهی دهبن ئەمه چی بئ؟ جا نوینه‌رئ، دوو نوینه‌ریان نارد، که چوون ئاوه‌که‌یان دۆزییه‌ووه گەرانه‌ووه هەوالى ئاوه‌که‌یان بۇ بردنەوە ئەوانیش چوون بولای ئاوه‌که، دایکى ئیسماعیل لەسەر ئاوه‌که بۇو، گوتیان پیی: ریگه‌مان دەدەی کەله‌لای تو هەوار ھەن دەین؟ گوتى: بەلنى، بەلام ئاوه‌که ھى منه و مافى ئیوه‌ی پیوه نېيە مەگەر بە رەزاي من سوودى لى وەربىرن گوتیان: بەلنى باشە، پیغەمبەر (بىرودى خوداى لەسرىن) فەرمۇسى: جا ئاوا ئەوخىلە لەسەر ئەو حالە دایکى ئیسماعیل يان دۆزییه‌ووه تووشى بۇون، لەکاتىكى وادا كە خۆشى حەزى لە ئاوه‌دانى و ھاودەم و ئاودنگ ھەبۇو! ئىتير خۆيان لەۋى بەزىن و ناردىيان بەشۈن كەس و كارىيانا، ئەوانیش هاتن و لەگەل ئەوانا لەۋى بۇون بەچەن مالىئى و نۇر بۇون لەۋاشەوە كىرده‌وە! ھەتا بەرەبەرە لەۋى بۇون بەچەن مالىئى و نۇر بۇون لەۋاشەوە كورەكەيش گەورە بۇو، تا بۇو بە ھەرزەكارو ھەر لەوانه‌وە فيرى زمانى عەرەبى بۇو، كە گەورە بۇو دلىان گرتى و كەرسىدە بۇو ژىنلەپان لەخۆيان بۇ هيىنا، تەمەنی نەوەد سال بۇو، ئیسماعیللى كۆپى (بىرودى خودايان لەسرىن) لە حىجرا ناشتى پاش ژنهىنانى ئیسماعیل ئىبراھىم ھات سەر لە خىزانە جىماوه‌کەي بىدات، وا پى دەكەۋى ئیسماعیل لەمال نابى، لە ژنه‌كەي ئیسماعیل دەپرسى: لەكويىيە؟ دەلنى: چووه شتىكمان بۇ پەيدا بكا، لە گوزەران و حال و بارو دۆخى ژيانىشيانى پرسى، ژنه‌كە گوتى: حالمان شەرە نۇر خراپە و لەتەنگانە و سەخلىەتداين! وەشكات و سکالاچەكى نۇرى لاي ئىبراھىم كرد، ئىبراھىم (بىرودى خوداى لەسرىن) فەرمۇسى: كە مىزدەكەت ھاتەوە سلاۋى لى بکە و پىئى بلنى: ئاسانەي دەركاكەي بگۇردى، كە ئیسماعیل دېتەوە وەك سووسيه و بۇنى شتى بكا، دەفەرمۇسى: كەسى ھاتووه بۇ لاتان؟ ژنه‌كەي دەلنى: بەلنى پىرەمېرىدى لەم رەنگە لەم حالە ھاتبۇو، پرسىيارى تۆيىشى لى كردىن منىش پىئىم گوت: پرسىيشى كە گوزەرانمان چۆنە، گوتى: حالمان شەرە نۇر پەرۆش و سەخلىەتىن! فەرمۇسى: ئايا ھىچ ئامۇڭكارىيەكى نەكىرىدىت؟

ده‌لی: با، فه‌رموموی: سلاوت لی بکه‌م و ده‌شی فه‌رمومو: ئاسانه‌ی ده‌رگاکه‌ت بگوژه، فه‌رموموی: ئه و پیاوه باوکمه و فه‌رمانی پی کردووم کله‌تؤ جیاببیمه‌وه و ده‌ستت لی به‌ردهم ببروژه‌وه بولای که‌س و کاری خوت، ته‌لاقی داو ژنیکی تری لی ماره‌کردن. جا چه‌نده‌ی که خودا حەزکا ئەوهنده ئیبراھیم مايە‌وه و نه‌هاته‌وه بولایان، له‌پاشا که‌هاته‌وه بولایان دیسان ئیسماعیلی نه‌بینی، چوو بۇ ماله‌وه بولای ژنه تازه‌که‌ی و هەوالى ئیسماعیلی لی پرسی، گوتی: ده‌رچووه پیبېژیوییه‌کمان بۇ پەيدا بکا، ده‌فه‌رموموی: ئیوه چۈن و حال و گوزه‌رانتان چۈنە؟ ده‌لی: زۇرباشین و له‌خودا بەزیاد بى گوزه‌رانتان نۇر باشە عەرزى کرد: قوربان بفه‌رمومو دابەزه، پشۇويىت بده، نانى، ئاوى بخۇ. ده‌فه‌رموموی: خۇراكتان چىيە؟ ده‌لی: گوشته، ده‌فه‌رموموی: ئەی خواردنه‌وتان چىيە؟ ده‌لی: ئاوه، ده‌فه‌رموموی: خودايە؟ پیت و فەرو بەركەت بخەرە گوشت و ئاۋيانه‌وه بويان، پىيغەمبەر (دروودى خوداى لەسرىپن) فه‌رموموی: ئە و سەرددەمە دانە‌ویلەيان نەبۇو، ئەگىنا بۇ ئەويش نزاى پیت و فەرى بۇ دەکردن. گوتی: هەركەسىن لەشۈنىكى تر، جىڭىز لە مەككە، خۇراک و خواردنه‌وهى تەننیا ئاواو گوشت بى، پىيى ناكەۋى، بەلام لە مەككە پىيى دەكەۋى، فه‌رموموی: كە مىرددەكەت هاته‌وه سلاۋى لی بکە و پىيى بلنى: ئاسانه‌ی ده‌رگاکه‌ی (دارى ژىرده‌رگاکه‌ی) لەجىي خۆى چەسپ بکاو بىيەنلىتەوه، كە ئیسماعیل دىنتەوه ده‌فه‌رموموی: كەس هاتووه بولاتان؟ ده‌لی: بەلنى، پىرەمۇردىكى نۇورانى شىيوه شىريين هاتە مائىمان، گەلن وەسفى باشى كرد، پرسىيارى تۈرى لى كردم، هەوالى تۆم بۇي باس كرد، لە گوزه‌رانى پرسىين، پىييم گوت: كە نۇر باشىن، فه‌رموموی: راسپىيىرى كردىت؟ گوتى: بەلنى، سلاۋى لى دەكەدىت و دەيىفه‌رمومو: كە ئاستانه‌ی ده‌رگاکه‌ت مەحکەمەتىكە، فه‌رموموی: ئەوه باوکمه، ئاستانه‌ی ده‌رگاکه‌يىش مەبەست تۆيە ژن بەردى بىنچىنە مالە، باشى و خراپى خانوو بەندە لەسەر بەردى بناغاھەكەي جا بۇيە كە فه‌رمانى پى كردووم كەلەلای خۆم بتهىلەمە‌وه و بەرەلات نەكەم، جا چەندە‌ي کە خودا حەز بکات ئیبراھیم مايە‌وه و نه‌هاته‌وه بولایان، كە هاته‌وه ئیسماعیل لەبن ئە و

شیخه‌له گهوره‌دا که خوی یه که مجار له‌وی داینان، که له‌نزيکی بیری زه‌مزه‌مه‌وه بwoo، خه‌ریک بwoo تیریکی داده‌داو ده‌یتاشی، که چاوی به‌باوکی که‌وت به‌رزه پن له‌به‌ری هه‌لساو چوو به پیریه‌وهو له‌سهر شیوه‌ی باب و کور دهست و مؤچان و ئه‌مانه‌یان کردو له‌پاشا ئیبراھیم فه‌رمووی: ئه‌ی ئیسماعیل! خودا فه‌رمانیکی داوه به‌سهرما ئایا تو ده‌توانی کومه‌کیم بکه‌ی؟ فه‌رمووی: فه‌رمانی په‌روه‌ردگارت به‌جن بینه، فه‌رمووی: تو یارمه‌تیم ده‌ده‌ی؟ فه‌رمووی: منیش یارمه‌تیت ده‌دهم، ئیبراھیم ته‌پولکه‌یه‌کی به‌ئیسماعیل پینیشان دا، که ده‌پروانی به سه‌ردہ‌ورو به‌ری خوی داو فه‌رمووی: خودای گهوره فه‌رمانی پن فه‌رمووم که ئالیرانه‌دا خانه‌یه‌ک دروست بکه‌م، گوتی: ئیتر ئه و حله ده‌ستیان کرد به بناغه‌دانانی به‌یتی خانه‌ی خوداو به‌ره بناغه‌ی به‌یتیان دوو به‌دوو به‌رز کرده‌وه، ئیسماعیل شاگرد بwoo به‌ردی ده‌هینناو ئیبراھیمیش وهستا بwoo دروستی ده‌کرد يه‌ک شاگردو يه‌ک وهستا! تا خانووه‌که به‌رز بwoo، ئه‌وجا ئیسماعیل ئه‌م به‌رده‌ی بؤ باوکی هیننا، که پیّنی ده‌گوتري به‌ردکه‌ی ژیّر پیّنی ئیبراھیم، يا حه‌جه‌ری مه‌قامی ئیبراھیم، به‌ردکه‌ی بؤ‌دانانو ئیبراھیم له‌سهری وهستاو خانووه‌که‌ی دروست ده‌کردو ئیسماعیل به‌ردی بؤ ده‌هینناو ده‌یدایه ده‌ستی و ئه‌ویش له‌ریزی دیواره‌که دادای ده‌ناو پیکه‌وه به‌یه‌ک ده‌نگو يه‌ک دل به‌سوژه‌وه ده‌پارانه‌وهو ده‌یان فه‌رموو:

{ربَّنَا تَقَبَّلَ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ - ۱۲۷/۲}.

خودایه! ئه‌م کرده‌وه‌یه‌مان لئی قووبول بکه، چونکه هه‌ر خوتی که کویت له‌دنگمان بین و ئاگات له‌حالی دل‌مان بین (بوخاری-رهزای خودای له‌سهر بین):

کوره شاگرد» و باوکی وهستایه

خانووش به‌یتوللائی خانه‌ی خودایه

شتی و نایاب، به‌ده‌گمن وایه

بـهـهـرـهـهـسـ بـاـوـانـیـ رـهـسـوـلـهـلـلـلـیـهـ!

٣٧٠٢ - عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَلَمْ تَرَى أَنَّ قَوْمَكَ بَنَوُا الْكَعْبَةَ اقْتَصَرُوا عَنْ قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ. فَقَلَّتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنْ تَرُدُّهَا عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ. قَالَ: لَوْلَا حِدَّتُكُنْ قَوْمُكَ بِالْكُفْرِ. فَقَالَ: ابْنُ عُمَرَ لَئِنْ كَانَتْ عَائِشَةَ سَمِعَتْ هَذَا مِنْ مِنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَا أَرَاهُ ئَرَكَ اسْتِلامَ الرُّكْنَيْنِ اللَّذَيْنِ يَلِيَانِ الْحِجْرَ إِلَّا أَنَّ الْبَيْتَ لَمْ يُتَمَّمْ عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ^(۱۲).

عائیشه (خودای لئن پازی بن) گوتی: پیغه‌مبه (دیوودی خودای لسر بن) فه‌رمووی: ئایا دهزانیت ئەو کاتەی کە گەله‌کەی توخانووی کابه‌یان دروست کرده‌وه، بەتەواوی نەیان گەیاندەوه سەر بناغە‌کانی ئیبراھیم لهبەر ئەوهی کەئەو چەرده مالە حەلّەی کۆیان کردى‌پووه بەشى نەدەکرد، لەلای سەرروویه‌وه حىجرى ئىسماعىل بەجىما. منىش عەرزىم کرد: ئەی تو بۇ نايىبەيتەوه سەر بناغە‌کانی ئیبراھیم چونکە گەله‌کەی تو نۇ موسۇلماۇن و ھىشتا بەباشى دلىان نەگرتۇوه بە ئىسلامەتىيە‌وه دوور نىيە ئەگەر من کابه تىيك بىدەم و گەورەترى بىكم ئەوان شتى وا پەسەند نەکەن ئىبىنۇ عومەر دەيگوت: وابزانم بۆيەکا جاران پیغه‌مبه (دیوودی خودای لسر بن) لهکاتى تەواف کردىدا دەستى نەدەھىنَا بەدوو گوشە‌کەی پاڭ حىجرى ئىسماعىل دا لهبەر ئائەمەيە کە عائیشه دەلىن له پیغه‌مبه (دیوودی خودای لسر بن) کەوابىن دىيارە مالى کابه بەتەواوی له سەر بناغە‌کانى حەززەتى ئیبراھیم دروست نەکراوه‌تەوه، بەلكوو ھەنئى له حىجرى ئىسماعىلى لى دەركراوه (ب) $\Rightarrow$ (ب/۲ ز/۱۳۵ ل/۲۷۲ ف/۴ + ۵ + ب/۲ ز/۱۳۶ ل/۲۷۳ ف/۱).

٣٧٠٣ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَقْرَأُونَ التُّورَةَ بِالْعِبْرَانِيَّةِ وَيُفَسِّرُونَهَا بِالْعَرَبِيَّةِ لِأَهْلِ الْإِسْلَامِ، فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَا

تَصَدَّقُوا أَهْلَ الْكِتَابِ، وَلَا تُكَذِّبُوهُمْ. وَقُولُوا (آمَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ) الْآيَة. رواهما البخاري^(۱۴).

ئهبو هورهيره (خودای لئن پازی بن) گوتی: جاران خاوهن نامه‌کان تهوراتیان به زمانی عیبری ده خوینده‌هو و به عمره‌بی شهرح و رأهه‌یان ده کرد بوز موسوی‌مانان، پیغمه‌مبه‌ریش (برووی خودای لمسربن) فه‌رمووی: نه باوهر بهم قسانه‌ی خاوهن نامه‌کان بکه‌ن و نه به دروشیان بخنه‌وه، به‌لام بلین:

{آمَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ - ۱۳۶/۲}.

واته: باوه‌رمان هینا به خودا باوه‌رمان هینا به قورئان، که به‌هۆی موحه‌ممده‌دوه بوز ئیمه هاتووه، باوه‌رمان هینا به‌كتیب و شهريعه‌تی ئیبراهم و ئیسماعیل و ئیسحاق و يه‌عقووب و نه‌ته‌وه‌کانی يه‌عقووب، وه باوه‌رمان هه‌یه به تهورات که هاتووه بوز مووساو به ئینجیل که هاتووه بوز عيسا وه به و کتیبانه که دراون به پیغمه‌مبه‌ران به‌خه‌لاتی له‌لاین خودای خویانه‌وه، ئیمه جیاوازیخوازنین و جیایی ناکه‌ین له‌ناو ئه‌وانا هه‌موویان به پیغمه‌مبه‌رو خوش‌هويست و رهبه‌ری خودای گهوره ده‌زانین، ئیمه که گه‌لی ئیسلامین هرچی فه‌رمانی خودای له‌سهر بئن له‌سهر سه‌رو چاومانه و مل که‌چ و فه‌رمان‌به‌رداری خودای خومانین (ب - خودای لئن پازی بن).

٤- عن أبي سعيدٍ (رضي الله عنه) عن النبيٍّ (صلى الله عليه وسلم) قال: يُذْعَى سُوكَ يوم القيمة فيقول: لَيْكَ وَسَعدَيْكَ يَا رَبَّ. فيقول: هل بلغت؟ فيقول: نعم. فيقال: لأمّتي هل بلغكم؟ فيقولون ما أثنا من نذير. فيقول: مَنْ يَشْهَدُ لَكَ فيقول: مُحَمَّدٌ وَأَمْتَهُ فَتَشَهَّدُونَ أَنَّهُ قَدْ بَلَغَ . (ويكون الرسول عَلَيْكُمْ شَهِيدًا) فَذَلِكَ قَوْلُهُ: (وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أَمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونُ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا) رواه البخاري والترمذی^(۱۵).

^(۱۴) بخاري. تفسیر: ۴۴۸۵ - تجرید / ۴ ل / ۴۱۵ رقم: ۱۶۳۷ ، ۷۳۶۲ ، ۷۵۴۲ فتح الباري.

^(۱۵) بخاري. تفسیر: ۴۴۸۷.

ئهبو سه‌عیدی خودری (خودای لئى پازى بن) گوتى: پىيغەمبەر (دروودى خوداي
لەسرىن) فەرمۇسى: رۆزى قيامەت نووح پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىن) بانگ
دەكىرى، كەدى دەفەرمۇسى: ئەى پەرورىدگارى من! بفەرمۇو، تو سەرورەرۇ من
فەرمانبەر، فەرمانىت بەچىيە سەرم لەرىتايىھ، خودا دەفەرمۇسى: ئايا تو پەيامى
منت پاگەيىاند بەگەلەكەي خوت؟ نووح دەفەرمۇسى: بەلىنى پىيم پاگەيىاندن ئىنجا
دەگۇترى بەگەلى نووح: ئايا نووح وەك خۇرى دەلىنى پەيامى خوداي بەئىۋە
پاگەيىاندووه؟ دەلىن: كەس نەھاتووه بولالى ئىمە كە بۇ شتى وا ھۆشىارو
ئاگادارمان بکاتەوه! ئەوجا خودا بەنۇوح دەفەرمۇسى: كى شايىھتىت بۇ دەدا?
نووح دەفەرمۇسى: موھەممەدو گەلى موھەممەد شايىھتىم بۇ دەدەن، ئەوھەلە
ئىۋە شايىھتى بۇ دەدەن كەئەو زاتە پەيامى خوداي پىييان پاگەيىاندووه،
پىيغەمبەرەكەشتان دەبىن بەشايىھت لەسەر راستى ئىۋە، مەبەست لەم ئايەتە
ئەمەيە، كە دەفەرمۇسى:

{وَكَذِلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أَمَّةً وَسَطًا - ۲/۱۴۳}.

ھەروەکوو پۇوگەم بۇ گۇپىن بە پۇوگەيەكى وەھا كەپىي پازى بن و
لەھەمان كاتا پىيگەي پاستىم نىشان دان، ئىۋەشم كرد بە گەلييکى ميانەي
سەردىستە، نەوەك گەلى مۇوسا بە تەھاوى مادده خواھ بن، وە نەوەکوو گەلى
عيسا نەويىست (زاھيد) و پشت لەجىيەن بن، هەتا لەپاشە رۆزدا بىن بەشايىھت
لەسەر نەتەوەكانى پىيغەمبەرەكانى تر، وە پىيغەمبەرى خۆشتان بىنى بە
شايىھت لەسەر راستىي ئىۋە (ب/ت- خودايان لئى پازى بن).

.۳۷۰۵ - ⇨ (ب/۱ ز/۵۳ ل/۲۱۰ ف/۲ + ف/۳ + ف/۴)^(۱۶).

.۳۷۰۶ - ⇨ (ب/۱ ز/۵۳ ل/۲۱۰ ف/۳)^(۱۷).

^(۱۶) تقدم في المجلد الأول. تسلسل/ ۵۳ رقم: ۲۸۷/ ۲ + ۲۸۹ / ۴ + ۳۹۸ / ۴ + بخاري. تفسير: ۴۴۹۰.

^(۱۷) سبق تخریجه في الحديث الذي قبله.

۳۷۰۷ - عَنْ أَبْنَىٰ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: لَمَّا وُجِّهَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى الْكَعْبَةِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يَا خَوَانِتَنَا الَّذِينَ مَأْتُوا وَهُمْ يُصَلُّونَ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُوفٌ رَّحِيمٌ) الآية. روی هذه الثالثة الرمزی والبخاری^(۱۸).

ئیینو عهییاس (خودایان لئی پازی بن) دهلى: کاتن خودا فهرمانی به پیغەمبەر کرد که له نويژدا پرووبکاته کابهی نازدار، یاران عەرزی حەزره تیان کرد: ئەی پیغەمبەرى خودا! ئەی ئەو برا موسولمانانه مان چۈن کە ئىستا مردوون و جاران بەرەو بەيتولمه قدیس نويژيان دەکرد؟ جا خودا بۇ وەلامى ئەم پرسیارە ئەم ئايەتهی نارده خوارەوه:

{وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُوفٌ رَّحِيمٌ - ۱۴۳/۲}.

واته: خودا پایەی ئیمان و باوهرتان و پاداشی باشى کرده وەی چاکەتان هەركىز زايە ناكا، بەراستى خودا لەگەل ئەو خەلکە زۆر بەبەزەيى و بەرەمە (ت/ب).

{الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَغْرِفُونَهُ كَمَا يَغْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْثُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ - ۱۴۶/۲}.

دانەر (پېركىپەکى لە نوبىد پەخت بن) لە راقدە ئەم ئايەتهدا لە شەرە کەيدا دهلى: خاوهن نامەكان زۆر باش پیغەمبەرى خۆمان دەناسن، بەھۆى ئەو ناونىشانە کەلە تەپرات و ئىنجىل دا بۇ ناسىنى موحەممەد (برۇدى خودای لە سر بن) بۇيان هەلدرابون، زۆر باش دەزانىن کە موحەممەد پیغەمبەرى خودايە، وەکوو چۈن كۈپەكانى خۆيان دەناسن ئاوا، بەلام زوربەيان ئەو راستىيە دەشارنەوە لە خەلک، تەنانەت عومەر (خوداي لئی پازى بن) کە پرسیاري لەبارەي حەزره تەوە لە عەبدۇللازى كۈرى سەلام کرد (کەلە پىشا لە زانا كانى جولە كەبۇو، وە موسولمان بۇو بۇو) گوتى: من پیغەمبەر (برۇدى خوداي لە سر بن)

له کوره‌کانی خوْم باشت ده ناسم، چونکه له پیغه‌مبه‌ریتی موحه‌ممه‌دا هیج گومانیکم نییه، به‌لام له کوره‌کانی خوْم‌ما گومانم هه‌یه، چونکه ده گونجی دایکیان به‌درزی منه‌وه داوین پیسیی کردبی.

۳۷۰۸ - ⇨ (ب/۲ ز/۹۷ ل/۱۸۹ ف/۱ + ف/۲)^(۱۹).

۳۷۰۹ - ⇨ (ب/۲ ز/۹۷ ل/۱۹۲ ف/۴)^(۲۰).

۳۷۱۰ - عن أسماء بنت يزيد (رضي الله عنها) أن النبيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قال: أسمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ فِي هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ {وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهٌ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ} وَفَاتَحَةُ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ (إِنَّ اللَّهَ لَا إِلَهٌ إِلَّا هُوَ الْحَقُّ الْقَيُّومُ)، رواه الإمام أحمد وأبو داود والترمذی بسنده صحيح^(۲۱).

ئه‌سمای کچی یه‌زید (خودای لئ پانی بن) گوتى: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سر بن) فه‌رمووی: ناوه هه‌ره گهوره‌که‌ی خودا واته: ئیسمی ئه‌عظهم له‌م دوو ئایه‌ته‌دایه، له ئایه‌تی {وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهٌ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ} و له‌ئایه‌ته‌که‌ی سه‌رتای سووره‌تی ئالی عیمران دا که ده‌فرمومی: {إِنَّ اللَّهَ لَا إِلَهٌ إِلَّا هُوَ الْحَقُّ الْقَيُّومُ} (ئه/د/ت - س/اص).

۳۷۱۱ - عن أبي أمامة (رضي الله عنه) عن النبيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قال: أسمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ فِي ثَلَاثَ سُورَ مِنَ الْقُرْآنِ فِي الْبَقَرَةِ وَآلِ عِمْرَانَ وَطَهَ، رواه الطبراني والحاکم بسنده حسن^(۲۲).

ئه‌بو ئومامه (خودای لئ پانی بن) گوتى: حه‌زره‌ت (دروودی خودای له‌سر بن) فه‌رمووی: ئه‌وناوه گهوره‌یه‌ی خودا، که حالی وایه هه‌ركاتن یه‌کنی به‌وناوه هاواری لئ بکا دی به ده‌نگیه‌وهو مرازه‌که‌یی ده‌داتن ئه‌وناوه پیروزه‌یه له‌م

^(۱۹) تقدم في المجلد الثاني تسلسل / ۹۷ برقم: ۲۰۱.

^(۲۰) تقدم في المجلد الثاني تسلسل / ۹۷ برقم: ۴.

^(۲۱) سنده صحيح.

^(۲۲) رواه الطبراني والحاکم بسنده حسن.

سی سووره‌تە دایه، کەوان لە قورئان دا: لە بەقەرەو ئائى عيمران و طاھادا.
(طەبەرانى/حاکم - س/ح).

{وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَخَذُّ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنَّدَادًا يُجْهُونَهُمْ كَحْبَ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا
أَشَدُ حَبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذَا يَرَوْنَ الْعَذَابَ - ۱۶۵/۲}.

واته: هەندى كەسى واهمن كەچەن ھاو وىنھىي بۇ خوداي مەزنى بى
وىنھى بى چون لە خۆيانەوە بېرىار دەدهن، بە بېرىارى پۈوجى كەندەلى خۆيان
وا دەزانىن كە ئەو خودا داتاشراوا نە دەتوانى شان بىدەن لە شانى خودا و
نىيدىدا يەتى و دىۋايتى و ملەملەى لە گەل دا بىكەن، ئەوانىش وەکووبت و
ئەستىرەو شتانى لەم باپتە، لەھەمان كاتا وەکوو خوداي گەورە خۆشيان
دەويىن، چونكۇو بەھاوشانى خوايان دەزانىن بەلام خاوهن بېرىاى ساغ خوداي
گەورەيان لەھەمۇو شتى خۆشتى دەويى.

۳۷۱۲ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَلِمَةً وَقَلَّتْ
أُخْرَى. قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ نِدًّا دَخَلَ النَّارَ.
وَقَلَّتْ أَنَا مَنْ مَاتَ وَهُوَ لَا يَدْعُو لِلَّهِ نِدًّا دَخَلَ الْجَنَّةَ^(۲۳).

عەبدوللائى كۈرى مەسعود (خوداي لىن بازى بىن) دەلى: پىيغەمبەر (رسۇدى خوداي
لە سەربىن) فەما ياشتىكى فەرمۇو: منىش بەニشانە (دەلالەت) ئەو فەرمایشتهى
ئەو قىسييەكم گوتۇوه، حەزەرت فەرمۇویەتى: ئەوهى ھاوبەش بۇ خودا
بېرىارىداو لىپى پەشىمان نېبىتەوەو لە سەر ئەو باوھەر بىرى دەچىتە دۆزەخ.
منىش گوتۇومە: ئەوهى بېرىاى بە خودا ھېبى و ھاوبەشى بۇ بېرىار نەداو
لە سەر ئىمان و باوھەر بىرى سەرەنjam دەچىتە بەھەشت! (ب).

بەندەيش قىسييەكم ھەيە عەرزتاني دەكەم: ھەر موسۇلمانى دەگرىت،
خويىنهوارو نەخويىنهوار، زۇرباش خودا دەناسىو خودا بە خوداي خۆى
دەزانى و غەيرى خودا ھەمۇوى بە عەبدو بەندەى خودا دەزانى. واته تىڭىراي

موسولمانان له سایه‌ی خوداوه بیو پایان زور ساغ و پاک و دوروه له بتپه‌رستی و شتی وا. بگره له سه‌ره‌تای ئیسلامیشه‌وه تا ئیستا، به‌برچاوی مامؤستاو زانا ئایینیه کانه‌وه ته‌کیه و خانه‌قاو طه‌ریقه‌ت و شیخ و پیرو ده‌رویش و صوفی هر بون، وه‌لئی له موسولمانان (له‌بره‌هزای خودا) پیری، یا مه‌لاین یا شیخی، یا پابه‌رو مورشیدیکی خوش ده‌وی، له‌حالی ژیانیا دینی ده‌کاو داوای پینمومونی و نزای باشی لئی ده‌کا، وه له‌حالی مردنسیا دینی گوبو خزن و نه‌زگه‌ی ده‌کاو فاتیحای بو ده‌نیری و سلاوی لئی ده‌کاو له خزمه‌تیا له‌خودا ده‌پاریته‌وه کله‌بر خاتری ئه‌م به‌نده باشی خوی و به‌بره‌که‌تی عیلم و زانست و عیاده‌تی ساغی ئه‌و، په‌حم به‌حالی ئه‌ویش بکاو مرازی بدا، وه گله‌لیکی تریان خیرو نه‌ز ده‌کهن و ده‌یدهن به هه‌زاران و لیق‌هوماوان و پاداشی باشی ئه‌و خیرو چاکه‌ی خویانه به‌دیاری ده‌نیرن بو گیانی پاکی پیغه‌مبه‌رو ئه‌م شیخ و پیرو خواناسانه، وه مه‌ندیکی تریان به‌نیازیکی پاک خزمه‌تی ته‌کیه و خانه‌قاو ده‌رویش و صوفی ناویان ده‌کهن، هه‌روهک خزمه‌تی مزگه‌وت و فهقی و مه‌لاده‌کهن و دلسوزی و ئیخلاصی خویان به‌رابه‌ر به‌نه‌وهی پیغه‌مبه‌ر ده‌رده‌بین، ئه‌م هه‌مووی داده‌نری به‌ بشیکی باش له‌کرده‌وهی چاکی موسولمان، وه به‌هیچ کلوجنی به‌مه ناگوتری بتپه‌رستی و شتی وا، وه ئه‌وهی ههوا خوایه و به‌خوت خوپایی ئه‌م به شیرک و فره خواهی بزانی ئه‌وه ده‌بئی به‌قسه‌ی ئه‌و تیکرای موسولمانان (له سه‌ره‌تای ئیسلامه‌وه تا ئیستا) تاک تاکه‌ی لئی ده‌رچن هه‌موو کافربن و بتپه‌رست بن. داخه‌که‌م ئه‌م جوړه که‌سانه (به‌ناوی ئیسلامی ساخی په‌تییه‌وه) شاته شاتیکی زور بئی تام ده‌کهن و قیاسی که‌شك له مه‌شك ده‌کهن و قسه‌ی هه‌لهمه‌لق ده‌جونه‌وه. من به‌ش به‌حالی خوم نه‌ده‌رویشم و نه صوفی به‌پاستیم به‌لام خوا هه‌قه ئه‌وهی من له‌ئه‌هلى ته‌کیه و خانه‌قاو ته‌ریقه‌ت کانم دیوه خووی شیرین و په‌فتارو کرداری جوان و به‌ندیی ساغی خودایه و هیچی تر، ده‌رویشی ساغی هه‌زاری بیوه‌یی دلگه‌رمی وام دیوه فوو له کیو بکا هه‌لی ده‌کهنی! سویندم به خودا سه‌ییدی نعیمی وام به‌چاوى خوم

دیوه و دک ته‌رزه گولله باران کراوه و به‌پیوه و دک کیوی ئوحود و هستاوه و نووچی نه‌بردووه هه‌تا خودا له‌بهر حیکمه‌تى رېگه‌ی نووچدانی داوه. که‌واته توخوا با سوزیکی ده‌رویشانه بکه‌ین^{*}:

نوورا! چییه وا حالت ده‌رویش
سەرە لەن داون؟ دەلیشى ھەوجۇشى!
ھەر قىسەس بىوتى، تەنەكەس بوشى
بەقىسە ساغى، بىەدل نەخۇشى!
بىن سۈنۈيە وا پەست و پەرۋىشى
بىن مەسى و بادە مەست و سەرخۇشى!

٣٧١٣ - عن ابن عباسِ (رضي الله عنهما) قال: كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ الْفِصَاصُ، وَلَمْ تَكُنْ فِيهِمُ الدِّيَةُ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِهَذِهِ الْأَمَمَةِ (كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْفِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرُّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأَنْثَى بِالْأَنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ) فَأَعْفُواْ أَن يَقْبَلَ الدِّيَةَ فِي الْعَمَدِ (فَاتِّبَاعُ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءُ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ) يَتَبَعُ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَا لَهُ بِإِحْسَانٍ، (ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةً) مِمَّا كُتِبَ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ. (فَمَنْ اغْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ)^(٢٤).

^{*} لە شهرى قادسييەدا ، سيدىكى نەعيم ، ناوي سيد محمد بwoo ، باوكى له حەويچە تەكىيە و دەرويши هەبwoo ، لە ترسى عەسکەرى خۆى كردوو به‌حمایەتى عرت دوورى بەرۇتبەي ملازم لەگەن كۆمەنلى عەسکەرى راکىردوو دا لە خوار كەركۈكمەوە اعداميان كردن ، ھەرمەدۇمىن شەش رامى گولله بارانيان دەكىرد. كە دوكتورەكە سيد محمدى فەھىن كرد ، و دک نەمە عادەتە ، سيد محمد ساخ و سەلیم بwoo ، خوين له لووتى نەھاتىبوو مقدمىكى توركمان گوتى: مامۇستا توۋ بەشايىت بە خودا تۆلەي ئەم سيدە لەم حۆكمەتە دەستىتىنى! . وەرگىپ - ٢٨ / ٢ / ٢٠٠٨

^(٢٤) بخاري. تفسير سورة البقرة: ٤٤٩٨.

ئىيىنۇ عەببىاس (خودايىان لىن بازى بىن) گوتى: لەناو نەوهى ئىسراييل دا تۆلە كوشتن تەننیا كوشتنەوه بىو، خويىنبايى وەرگرتىنیان لەناودا نەبىو، بەلام خودايى گەورە لە قورئاندا دەفەرمۇئى بەگەلى موحەممەد:

{كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرُّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالأنَّى بِالأنَّى فَمَنْ غُنِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَأَتَبَاعَ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءَ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةً لَمَنِ اغْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ} ۲/۱۷۸.

واتە: راشه‌ى ئايەته‌كە لە سەرەتاتى بەرگى سىدا لە زنجىرهى (۲) و (۳) بۇ يېشىت.

ئىيىنۇ عەببىاس (خودايىان لىن بازى بىن) دەلى: مەبەست لە عەفو و بە خشىن لەم ئايەته‌دا ئەوهىيە: كەلە كوشتنى قەستى دا خاوهەن خويىن بە وەرگرتىنی خويىن بازى بىن، و بە پىياوانە و بەپىيى باۋى جوانى ناو كۆمەل داواى خويىنبايى بىكەت و بەرىيىك و پىيىكى خويىنى پى بىرى، دىيارە كە دامەززانى ئەم ياسايلىنى خوشبوون و خويىن وەرگرتىنە بارسۇوكى و ئاسانكارىيە لە چاۋ ئەو حۆكم و بېپىارى كوشتنەوهى بىن وەجەلەدا كەلە سەر نەوهەكانى پىش ئىيۇھ دانرابۇو.

(ب).

⇒ (ب/ ۳/ ۲/ ل/ ف/ ۳ + ف/ ۲).^(۲۵)

بۇ ئايەته‌كە تەماشاي سەرەتاتى زنجىره (۵) بەرگى دوو بىكە، ئايەتى يەكەم.

⇒ (ب/ ۲/ ز/ ۶۰ ل/ ۱۲۴ ف/ ۱).^(۲۶)

⇒ (ب/ ۲/ ز/ ۲۷ ل/ ۷۸ ف/ ۲).^(۲۷)

⇒ (ب/ ۲/ ز/ ۲۷ ل/ ۷۶ ف/ ۱).^(۲۸)

^(۲۵) تقدم برقم: ۲ / ۱۹۶۲ ورقم: ۲ / ۱۹۶۱ مجلد ثالث.

^(۲۶) تقدم برقم: ۱ / ۱۴۱۷ مجلد / ۲ تسلسل / ۶۰.

^(۲۷) تقدم برقم: ۲ / ۱۳۰۷ مجلد / ۲ تسلسل / ۲۷.

^(۲۸) تقدم برقم: ۱ / ۱۳۰۶ مجلد / ۲ تسلسل / ۲۷.

لِيَرْهَا ئَمْ نَهْخَتَهُ زِيَادَهِيْ هَيْهِ: كَهْ بِقَذْوَوِيْ بِهْ مَهْزَانَ دَاهَاتِ، پِيَاوَانَ
لَهْ مَانَگَى بِهْ مَهْزَانَأْنَا جَ بَهْ شَهَوَ وَهْ جَ بَهْ رَوْزَ نَهْدَهْ چَوْونَهْ لَايْ ژَنَانَ.

٣٧١٨ - ⇢ (ب/٢ ز/٢٧ ل/٧٦ ف/١) ^(٢٩).

٣٧١٩ - ⇢ (ب/٢ ز/٢٧ ل/٧٨ ف/٣) ^(٣٠).

٣٧٢٠ - عَنِ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ إِذَا أَخْرَمُوا أَكْنَوْا الْبَيْتَ
مِنْ ظَهِيرَهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: (وَلَيْسَ الْبَرُّ بِأَنْ تَأْثُرُوا الْبَيْتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبَرَّ مَنِ
أَنْقَى وَأَثْوَرَ الْبَيْتَ مِنْ أَبْوَابِهَا). رواه البخاري ومسلم ولفظه: كَانَتِ الْأَنْصَارُ إِذَا حَجُوا
فَرَجَعُوا لَمْ يَدْخُلُوا الْبَيْتَ إِلَّا مِنْ ظُهُورِهَا فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَدَخَلَ مِنْ بَابِهِ
فَلَامَهُ فَنَزَّلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (لَيْسَ الْبَرُّ بِأَنْ تَأْثُرُوا الْبَيْتَ مِنْ ظُهُورِهَا) ^(٣١).

به راء (خودای لئن پازی بن) گوتی: له سه رده می نه زانی دا ده ستوریان وابوو
که حه جیان ده کردو له حه ج ده گه رانه وه بُو ماله وه له پشتی خانووه کانیانه وه
ده چوونه ژووره وه، تا خودای گه وره ئه م ئایه تهی نارده خواره وه:
﴿وَلَيْسَ الْبَرُّ بِأَنْ تَأْثُرُوا الْبَيْتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبَرَّ مَنِ أَنْقَى وَأَثْوَرَ الْبَيْتَ مِنْ
أَبْوَابِهَا وَأَقْنَوْا اللَّهَ لَعْلَكُمْ تُفْلِحُونَ - ٢/١٨٩﴾.

واته: چاکه و کرده وه باش ئه وه نییه که هاتنه وه بُو ماله وه له
قنقگه بانه وه و له پشتی خانووه وه بچنه ژووره وه، به لکو چاکه ئه وه یه که پیاو له
خودای گه وره بترسی و پاریز له نافه رمانی ئه و بکا، له ده رگای ئاسایی
ماله کانتانه وه بچنه ژووره وه هاموشوبکه ن و بُو هه ممو مه بستنی له ده رگا و
پیکه ی ئاسایی خویه وه بیرون (ب/م) گفته ی (م) ئاوایه: جاران یاریده ده ران
که حه جیان ده کردو ده گه رانه وه له قنقگه بانه وه ده لاقه یه کیان ده کرده
خانووه که یان و له و کونه وه له پشتنه وه ده چوونه ماله وه، هه تا جاری پیاوی (له

^(٢٩) راجع الحديث السابق عليه.

^(٣٠) تقدم في المجلد الثاني تسلسل / ٢٧ رقم: ٣ / ١٣٠٨.

^(٣١) بخاری. تفسیر: ٤٥١٢ ، ١٦٠٣. مسلم. تفسیر: ٧٤٦٥.

یاریده‌دهران) له‌حج ده‌گه‌پیت‌وهو له‌ده‌رگاوه ده‌چیت‌وهه ماله‌وه، ئه‌وانیش لومه‌و سه‌زه‌نشتی ده‌کهن، جا ئهم ئایه‌ته هاته خواره‌وه {ولیس الْرُّبُّ بِأَنْ تَأْتُواْ.....}.

٣٧٢١ - عن نافع (رضي الله عنه) قال: جاء رجُلٌ لابن عمرَ فقال: يا أبا عبدِ الرحمن ما حملَكَ علىَ أن تَحْجُجَ عاماً وَتَعْتَمِرَ عاماً، وَتَنْتَرِكَ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وقد عَلِمْتَ مَا رَغِبَ اللَّهُ فِيهِ قال: يا ابنَ أخِي بْنِ الْإِسْلَامِ عَلَى خَمْسٍ إِيمَانٍ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَالصَّلَاةِ الْخَمْسِ، وَصِيَامِ رَمَضَانَ، وَأَدَاءِ الزَّكَوةِ، وَحَجَّ الْبَيْتِ. قال: يا أبا عبدِ الرحمن، لا تَسْمَعُ مَا ذَكَرَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ (وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ افْتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا) (فَأَتَلُوْهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً) قال: فَعَلَّمَنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَكَانَ الْإِسْلَامُ قَلِيلاً، فَكَانَ الرَّجُلُ يُفْتَنُ فِي دِينِهِ إِمَّا قَتْلُوهُ، وَإِمَّا يُعَذَّبُوهُ، حَتَّى كَثُرَ الْإِسْلَامُ فَلَمْ يَكُنْ فِتْنَةً. قال: فما قولك في عليٍّ وعثمان؟ قال: أمّا عثمان فكان الله عفاه عنه وأمّا أنتم فكرهتم أن تعفوا عنه، وأمّا عليٍّ فإنّ عم رسول الله (صلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وخنه وأشار بيده فقال: هذا بيته حيث ترون. رواه البخاري (٣٤).

نافع (رهنای خودای له‌سرین) گوتی: پیاوی هاته لای ئیبنو عومه‌ر گوتی: ئه‌ی باوکی ئه‌وره‌حمان! له‌به‌ر چی سالئی حج ده‌که‌یت و سالئی عه‌مره ده‌که‌یت، به‌لام ناجیت بؤ خه‌باتگیران و غهزا له ریگه‌ی خودادا، ئه‌مه له کاتیک دا که خوت زوریاش دهزانیت که خودا چهند به‌گه‌رمی مه‌دھی غهزاو په‌سنی خه‌بات ده‌کا؟ ئیبنو عومه‌ر (خودایان لئن بازی بن) گوتی: ئه‌ی کوری برام! ئایینی ئیسلام له‌سر ئه‌م پینج بنیاته دامه‌زراوه: باوهر به خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا، کردنی پینج نویزه و گرتنی پۇژووی مانگى پەمەزان و دانی زەکات و حەجى خانه‌ی خودا، گوتی: ئه‌ی باوکی ئه‌وره‌حمان! خوت باش دهزانی که خودا له‌قوئئانا، ده‌فرمومی:

{وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ افْتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا - ٤٩.}

واته: ئەگەر دوو تاقم لە موسولمانان بۇو بەجەنگیان و شەپیان لەگەل يەکدا كرد، ئەوه ناو بىزىيان بىكەن و گىرىي ناو بەينيان بىكەنەوه وەلە ئايەتىكى تردا دەفرمۇئى:

﴿وَقَاتُلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا يَكُونُ فِتْنَةً وَيَكُونُ الدِّينُ لِلَّهِ - ۲﴾.

واته: جەنگیان لەگەل بىكەن، تا دوزمنايەتى ئايین نامىنى، وە ئايىن و بەندەبىي هەر بۇخودا دەبى ئەي بۇ ئەمە دەلىي چى؟ ئىبىنۇ عومەريش گوتى: لەسەر دەمى پىيغەمبەردا (دروودى خوداى لەسرىن) ئەمەمان بەجى هىننا، ئەوسا موسولمانان كەم بۇون، وا دەبىوو پىياويان دەھىتىيە گىروگازو لەسەر ئايىن گەپىان پى دەكىد، يا دەبىوو وەرگەپى لە ئايىن، دەنزا يان دەيانكوشت، يان ئازارو ئەشكەنچەيان دەدا، ئەمە وابىوو تا موسولمانان زۆر بۇون، بەلام ئىستىتا ئايىنى ئىسلام پەرەي سەندۈوه گىروگاز نەماوه. گوتى: ئەي راي تو چىيە دەريارەي عەلى و عوسمان؟ گوتى: هەرچى عوسمانە وا دىيارە خودا لىي خۇش بۇوه، بەلام ئىيۇھ بەزۆر ناتانەۋى لىي خۇش بىن، وە هەرچى عەلىشە ئەوه دىيارە نومايانە كە ئامۇزاو زاواي پىيغەمبەرى خودايە (دروودى خوداى لەسرىن) وە بەدەستىيشى مالەكەي عەلى نىشان دان و گوتى: ئەوهش مالەكەيەتى بەبەرچاوى خۇتانەوه وە لەناوھەراستى مالەكانى پىيغەمبەردا (دروودى خوداى لەسرىن)(ب).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {وَأَنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَخْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ} (۱۹۵/۲).

واته: مائى خۇتان بەخت بىكەن لەرىگەي خودادا، وە بەدەستى خۇتان خۇتان مەخەنە ناو نەمان و تىياچۇونەوه، وە چاكە بىكەن و هەموو شتى لە سەرشىيۇھەكى چاكى شەرعى بىكەن، بەراستى خودا چاكەكەرانى خۇش دەھى، ئەوهى پىيشەي چاكەيە خۇشە ويستى خوايىه.
٣٧٢٢ – قال: حَدَيْفَةُ نَزَلتُ فِي النَّفَقَةِ. رواه البخاري^(۳۳).

^(۳۳) بخاري. تفسير سورة البقرة: ٤٥١٦

حوزه‌ی فه (خودای لئن پانی بن) گوتی: ئەم ئایەتە هاتوٽتە خواره‌وه، له بابه‌تى مال بەخت كردن، له پىگە خودادا بۇ غەزاو خەبات (ب).

٣٧٢٣ - عَنْ أَسْلَمَ التَّعْجِيِّيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا يَمْدُونَ الرُّومِ فِي رِزْ لَنَا صَفَّ عَظِيمٍ مِنْهُمْ وَخَرَجَ لَهُمْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ مِثْلُهُمْ أَوْ أَكْثَرُ وَعَلَى أَهْلِ مِصْرَ عَقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ وَعَلَى الْجَمَاعَةِ فَضَالَّةُ بْنُ عَيْنِيْدٍ فَحَمَلَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى صَفَّ الرُّومِ حَتَّى دَخَلَ فِيهِمْ فَصَاحَ النَّاسُ وَقَالُوا سُبْحَانَ اللَّهِ يُلْفِي بِيَدِيهِ إِلَى التَّهْلِكَةِ؟ فَقَامَ أَبُو أَيُوبَ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَنَازُلُونَ هَذِهِ الْآيَةُ هَذَا التَّأْوِيلُ وَإِنَّمَا تَرَكْتُ فِيمَا مَغَشَّرَ الْأَنْصَارِ لَمَّا أَعْزَ اللَّهُ الْإِسْلَامَ وَكَثُرَ نَاصِرُوهُ فَقَالَ: بَغَضْنَا لِيَغْضِي سِرًا إِنْ أَمْوَالَنَا قَدْ ضَاعَتْ وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَغْزَ الْإِسْلَامَ وَكَثُرَ نَاصِرُوهُ فَلَوْ أَقْمَنَا فِي أَمْوَالِنَا فَأَصْلَحْنَا مَا ضَاعَ مِنْهَا. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى يَبِيِّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَرُدُّ عَلَيْنَا مَا قُلْنَا (وَأَنْفَقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا ثُلُقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلِكَةِ) فَكَانَتِ التَّهْلِكَةُ الْإِقَامَةُ عَلَى الْأَمْوَالِ وَإِنْلَاهَهَا وَتَرَكْنَا الْفَزْوَ فَمَا زَانَ أَبُو أَيُوبَ شَاغِصًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى اسْتُشْهِدَ وَدُفِنَ بِأَرْضِ الرُّومِ. روایت اصحاب السنن
بسند صحيح^(۳۴).

ئەسلەمى نەجيبي (خودای لئن پازى بن) گوتی: لە قوستەنتەنەنیيە بووین خەريک بووین فەتحى بىكەين، لهوكاتەدا رىزىكى گەورەي ئەوانمان بۇھاتە مەيدان، له موسولمانانىش بەقەد ئەوان (بىگە پتريش) شىرانە دەرچۈون و بۇيان چۈونە مەيدان، عوقبەي كورى عامير سەركىرىدى خەلکى مىصر بۇو، سەركىرىدى كۆمەلەكەش فەزالەي كورى عوبىيەد بۇو، جا بىياۋى (لە موسولمانان) ھەلمەتى بىرده سەر ئەو پىزە لەشكەرى بۇم و نەوهستاو لەھېچ كۆي نەكرىدەوە ھەتا خۆى كرد بەناويانا و دېلى پىدان، خەلکەكەش هاواريان لىن ھەلساؤ گوتىيان: سوبحانەللا! شتىكى سەيرى كرد! بەدهستى خۆى خۆى دەھاوىيە ناو ئاگرى سوورەوە خوداش دەفەرمۇئى: {وَلَا ثُلُقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلِكَةِ} بەدهستى خوتان خوتان تووشى چورتم و سەرتىياچۇن مەكەن كەچى

ئهبو ئهییوبی ئهنصاری هەنسایه‌وهو گوتى: ئهی خەلکینه! ئیوه له خۆتانه‌وه ئەم ئايىته بهم شىیوه‌يە لىك دەدەنه‌وه، بەلام له راستى دا ئەم ئايىته دەرباره‌ى ئىمە هاتە خواره‌وه، كە كۆمەلى يارىدەدەرانىن چونكە كە خودا ئايىنى ئىسلامى سەرخست و كاتى يارمه‌تى دەرانى ئىسلام زۆر بۇون، ئىمە لهناو خۆمانا بەنهىنى بە يەكتىمان دەگوت: مال و سامانمان ھەموو تىاچوو، ئهوا خوداى گەورە ئىسلامى سەرخست و پشتىوانانى ئىسلام زۆر بۇون، دەي با ئىتر خەرىكى مال و باخەكانى خۆمان بىن و ئەوهى ماوه پەروەردەي بکەين، جا خوداى گەورە بەرپەرچى قسەكەي ئىمە دايىه‌وهو ئەم ئايىتهى بە تەواوى نارده خواره‌وه بۇ پىيغەمبەرى خۆى كە دەفرمۇى:

{وَأَنْفَقُوا فِي سَيِّلِ اللَّهِ وَلَا ثُلُقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَخْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ} .

كەواته له سەر ئەم بنياته تىاچوون و لهناوچوون و نەمان ئەوهى كە بەديار باخ و مال و سامانه‌وه كېكەويىن و خەرىكى مالدارىي كردن بىن و واز له غەزاو خەبات بىيىن! چونكە لهم حالدا گيانى له خۆبۇوردن و خۆبەخت كردن له پىيىناوى خودا نامىنى، دوزمن باشترين هەلى دەست دەكەۋى و دەتان فەوتىيىنى ئىتر ئهبو ئهییوب (خوداى لىپانى بىن) شەوقى كەوتە سەر غەزاو بەبىن پەروا بەپىيۇر پاوهستاو دەستى كرد بەشەركەن و تىكۈشان لەپىنگەي خودادا هەتا شەھيد كرا، وەله خاكى پۇم بەخاك سېپىردىرا (د/ت/ان - س/اص).

٣٧٢٤ - ب/ز/١٢٥ ل/٢٥٣ ف/١). ^(٣٥)

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَمَنْ تَمَّتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجَّ...} الآية: انظر: (ب/ز/٩٠) + (ب/ز/١٢٥ ل/٢٥٢).
ل/١٧٤)

٣٧٢٥ - ⇨ (ب/ز/١٢٥ ل/٢٥٣ ف/١). ^(٣٦)

^(٣٥) تقدم في المجلد الثاني ت / ١٢٥ رقم: ١ / ١٦٤٩.

^(٣٦) تقدم في المجلد الثاني ت / ١٢٥ رقم: ١ / ١٦٤٩.

۳۷۲۶ - ⇢ (ب/۲ ز/۸۱ ل/۱۵۸ ف/۱ + ف/۲).^(۳۷)

۳۷۲۷ - ⇢ (ب/۲ ز/۱۰۱ ل/۲۰۱ ف/۴).^(۳۸)

۳۷۲۸ - عَنْ أَنَسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: اللَّهُمَّ رَبَّنَا آتَنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقَنَا عَذَابَ النَّارِ، رَوَاهُ البَخَارِي: ^(۳۹).

ئەنهس (خودای لى پازى بىن) گوتى: ھەميشە پىيغەمبەر (دروودى خودايى لە سەربىن) دەيىھەرمۇو:

{رَبَّنَا آتَنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقَنَا عَذَابَ النَّارِ - ۲۰۱/۲}.

واتە: خودايىھە! ئەم پەروردگارى ئىيمە! ھەم لە جىهان داۋ ھەم لە رۆژى
پاشە رۆزدا بەشى باشمان بىدەرى و لەھەر دوو جىهان دا چاكمان بۆ بکە،
وەبمان پارىزە لە سزاى ئاگىرى دۆزەخ (ب).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَادْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمٌ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمٌ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى وَأَتَقْوَا اللَّهُ وَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ} (۲۰۳)
تەماشاي ئىيرە بکە: ⇢ (ب/۲ ز/۱۱۴ ل/۲۲۳).^(۴۰)

۳۷۲۹ - (ب/۲ ز/۱۰۳ ل/۲۰۲ ف/۱ + ف/۲).^(۴۱)

۳۷۳۰ - (ب/۳ ز/۱۲۲ ل/۳۲۰ ف/۱).^(۴۲)

{أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَهُمُ الْأَبْسَاءُ وَالضَّرَاءُ وَرَزُلُوا حَتَّى يَقُولُ: الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ - ۲۱۴/۲}.^(۴۳)

^(۳۷) تقدم في المجلد الثاني ت / ۸۱ رقم: ۱ / ۱۴۹۳ و ۲ / ۱۴۹۴.

^(۳۸) تقدم في المجلد الثاني ت / ۱۰۱ = ۴ / ۱۵۷۱.

^(۳۹) بخاري. تفسير سورة البقرة: ۴۵۲۲.

^(۴۰) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل / ۱۰۳ رقم: ۲ / ۱۵۷۶.

^(۴۱) تقدم في المجلد الثالث تسلسل / ۱۲۲ رقم: ۱ / ۳۱۵۱.

په‌نگ بى ئىوه وا بهتەمابن که هەروا بهبى ئارەق و بهئاسانى وەکوو بچى بۆ سەرکانى ئاوا بچنە بهەشت! بهبى ئەوهى که تووشى ساردى و گرمى بىن و بهبى فیداکارىي، يا بهبى ئەوه که وەك پىغەمبەرە پىشىنەكان و پەيرەوه کانيان تووشى نەبوونى و خۆشى و ناخۆشى و دووچارى ترس و لەرزو کارەسات و بەسەرهات و داستانى سامناك بىن! ئەوان لەپىزى خودادا تووشى هەموو جۆرە سەختى و زەرەرو زيانى بوون و گەلى جار لەتاوانا دەكەوتە لەرزو چركە چرىكى وا تەنانەت پىغەمبەرەكان و گەله کانيان وەھاتەنگاو دەبوون دەيانگوت: خۆ ئىمە وا لەزىز بارى زۇرۇ زۇردارىي دا پېپوكاين و بەرگەي پتر ناگرين، دەي ئەم يارمەتى و يارىدەي خوادىي، کە خودا بەلىنى ئەوهى بەئىمە داوه، ئەگەر بۆ ئىستا نەبى بۆ كەيەو سوودى چىيە؟ جا كاتى خاوهنى ئايىن ئاوا جانفيداو سەر لەپىتناوى دىنى خوياندا بوون و تا ئەم حالە كۆليان نەداو بەردهوام بوون لەسەر ھەولۇ و تەقەللاى خويان و خويان پاگرت لەزىز بارى خودادا، بىكومان که ئىتير يارىدەو كۆمەكى خودا نزىكە.

٣٧٣١ - (ب/٤ ز/١٢٢ ل/٣٦٤ ف/٢) (٤٢).

٣٧٣٢ - عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: (يا أية الله الذين آمنوا لا تقربوا الصلاة وأئتم سكاري) و (يسألكم عن الخمر والمسير قلن فيهم إثم كثير ومنافع للناس ساختهما التي في المائدة {إنما الخمر والمسير والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشيطان فاجتنبوه لعلكم تفلحون} رواه أبو داود في الأشربة (٤٣).

ئىبىنو عەبباس (خودابان لىن بازى بن) ئەم ئايىته کە دەفرمۇي:

{يا أية الله الذين آمنوا لا تقربوا الصلاة وأئتم سكاري - ٤٣/٤}.

(٤٢) تقدم في المجلد الرابع تسلسل / ١٢٢ رقم: ١ / ٢٤٥٧.

(٤٣) سكت عن درجه الشارح.

واته: ئەی موسوْلما‌نینه! ئىیوه له سەر دىنى خوداو پىيغەمبەرى خودان كەوابوو له قىسەی ئەوان دەرمەچن و لەكاتى سەرخۇشى دا نزىكى نويزىمەكەون، هەتا بىزانن چى دەلىن و چى نالىن. له گەل ئەم ئايەتەي تردا كە دەفرمۇي:

{يَسْأَلُوكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعٌ لِلنَّاسِ - ۲۱۹/۲}.

واته: پرسىيات لى دەكەن له حۆكمى ئارەخواردىنەوە مەى نۆشىن و قورما‌ركىدن: ئاييا دروستن ياخىدا دروست نىن، تۆلە وەلاميانا بفەرمۇو: خودا دەفرمۇي: لەم دووشتهدا تاوان و گۇناھى گەورە ھېيە وەچەند قازانچ و سوودىكىشيان تىا ھېيە بۇ مەردومن ئەم دوو ئايەتە نەسخ بۇونەتەوە بەم ئايەتەي تر كەله سوورەتى مائىدەدايە كە دەفرمۇي:

{إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَرْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعْلُكُمْ لُقْلُحُونَ - ۹۰/۵}.

واته: ئەی موسوْلما‌نینه! بىزانن عارەق و مەى و بادەو شەراب و قومارو يارى قورما‌رو پەرسىن و رىزگرتنى بىتەكان لەكىدەوەي شەيتان، كەوابىن خۇتانى لى بىپارىزىن تا بىزگارو سەرفراز بىن لەھەردوو جىهاندا (د).

٣٧٣٣ - ⇨ (ب/۱ ز/۳۳ ل/۱۵۸ ف/۱) ^(۴۴).

٣٧٣٤ - ب/۲ ز/۴۳ ل/۹۸ ف/۳) ^(۴۵).

٣٧٣٥ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: جَاءَ عُمَرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتُ قَالَ: وَمَا أَهْلَكَكَ قَالَ: حَوَّلْتُ رَخْلَى الْلَّيْلَةَ قَالَ: فَلَمْ يَرُدْ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شَيْئًا قَالَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

^(۴۴) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۲۲ رقم: ۱ / ۲۹۰.

^(۴۵) تقدم برقم: ۲ / ۲۱۲۲ مجلد / ۲ تسلسل / ۴۳.

وَسُلْمٌ) هَذِهِ الْآيَةُ {نِسَاؤُكُمْ حَرَثْ لَكُمْ فَأَثُوا حَرَثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ} أَقْبَلَ وَأَدْبَرَ وَأَئْتَقَ الدُّبْرَ وَالْحِيْضَةَ. رواه الترمذی بسنده حسن^(۴۶).

ئیینو عه‌بیاس (خودایان لئن بازی بن) گوتی: عومه‌ر هاته‌لای پیغه‌مبهر (بروودی خودای له‌سر بن) گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! به‌هه‌تاره‌ت چووم! فه‌رمووی: چون و بوجی؟ گوتی: ئه‌مشه‌و زینه‌که‌م هه‌سپوران واته: له پشته‌وه به‌پیش چوومه لای زنه‌که‌م و جووله‌که‌ش ده‌لین: که‌سی شتی وابکا منالی خیلی نه‌بی. پیغه‌مبهر (بروودی خودای له‌سر بن) هیچ ده‌نگی نه‌کرد، تا ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه که ده‌فه‌رموی:

{نِسَاؤُكُمْ حَرَثْ لَكُمْ فَأَثُوا حَرَثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ - ۲۲۳/۲}.

ئه‌وجا حه‌زره‌ت (بروودی خودای له‌سر بن) فه‌رمووی: چ له‌لای به‌ره‌وه، چ له‌لای پشته‌وه ئیشی شه‌رعی خوت بکه، به‌لام به‌مه‌رجی به‌کووم (به‌پاش) نه‌بی و له‌کاتی بینویزیدا نه‌بی (ت-س/ح).

۳۷۳۶ - عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ زَوَّجَ أُخْتَهُ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانَتْ عِنْدَهُ مَا كَانَتْ ثُمَّ طَلَقَهَا تَطْلِيقَةً لَمْ يُرَاجِعْهَا حَتَّى الْقَضَتِ الْعِدْدَةُ فَهَوَيْهَا وَهَوَيْتَهُ ثُمَّ خَطَبَهَا مَعَ الْخُطَابِ فَقَالَ لَهُ: يَا لَكُمْ أَكْرَمَتُكُمْ بِهَا وَرَوَّجْتُكُمْ فَطَلَقْتُهَا وَاللَّهُ لَا تَرْجِعُ إِلَيْكُمْ أَبَدًا قَالَ: فَعَلَمَ اللَّهُ حَاجَتَهُ إِلَيْهَا وَحَاجَتَهَا إِلَى بَعْلِهَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ قَبْلَغَنَ أَجَلَهُنَّ) إِلَى قَوْلِهِ (وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ) فَلَمَّا سَمِعَهَا مَعْقِلٌ قَالَ: سَمِعَ لِرَبِّي وَطَاعَةً ثُمَّ دَعَاهُ فَقَالَ: أَرَوْجُكَ وَأَكْرِمُكَ. رواه الترمذی والبخاری^(۴۷).

مه‌عقولی کوری یه‌سار (خودای لئن بازی بن) گوتی: له‌سه‌ردہ‌می حه‌زره‌ت دا (بروودی خودای له‌سر بن) خوشکیم هه‌بوو، دام به شوو به‌پیاویکی موسولمان، تا ماوهین له‌لای بوو، له‌پاشا یه‌ک ته‌لاقی داو نه‌یکه‌پانه‌وه بولای خوی تا

^(۴۶) حسن عند الترمذی.

^(۴۷) بخاری. تفسیر: ۴۰۲۹.

عیددهی به سه‌ر چوو، له پاشا حمزیان له یه کتری کرده‌وه، جا ئه‌ویش (وهک خوازبینی که رانی تر) سه‌ر له نوی هاته‌وه بـ خوازبینی، منیش پییم گوت: ئه‌ی سپله! ئه‌ی نامه‌رد! من له لای خوی پیاوه‌تیم له گهـل کردیت و زنم دایتنی و ریزم لـ گرتیت که‌چـی تو سپله ده‌رچوویت و له باـتی هـموو شـتـنـ چـوـوـیـتـ تـهـلـاـقـتـ دـاـ بـهـخـوـدـاـ بـبـرـایـ جـارـیـکـیـ تـرـ نـاـیـهـتـهـوـهـ لـاـتـ وـ نـاـبـیـتـهـوـهـ بـهـژـنـیـ توـ! گـوتـیـ: بـهـلـامـ خـوـدـاـ زـانـیـ کـهـهـمـ کـارـیـ بـهـوـهـ ئـهـوـیـشـ کـارـیـ بـهـمـیرـدـهـ کـهـیـهـتـیـ، ئـیـتـهـ ئـهـمـ ئـایـهـتـهـیـ لـهـمـ بـارـهـیـهـوـهـ تـاـ کـوـتـایـیـ نـارـدـهـ خـوارـهـوـهـ کـهـدـهـ فـهـرـمـوـیـ: {وَإِذَا طَلُقْتُمُ النِّسَاءَ فَلْيَغْنِمْ أَجْلَهُنَّ... - ۲۳۲/۲}.

واته: کاتن زنتنان ته‌لاق داو عیددهیان ته‌واو بـوـوـ، ئـیـتـرـ بـیـیـانـ لـنـ مـهـگـنـ (ئـهـیـ هـقـدارـهـ کـانـیـ ئـهـوـ رـنـانـهـ!) کـهـ بـ خـوـیـانـ شـوـوـیـهـ کـیـ تـرـ بـکـهـنـهـوـهـ، خـواـ بـهـمـیرـدـهـ کـوـنـهـکـانـیـانـ بـنـیـ، يـاـ بـهـمـیرـدـیـکـیـ نـوـیـ بـنـیـ بـهـمـهـرـجـیـ ئـهـوـهـ کـهـلـهـنـاـوـ خـوـیـانـاـ بـهـپـیـیـ يـاـسـاـوـ دـهـسـتـوـوـرـهـ کـانـیـ دـیـنـ لـهـسـهـرـ شـیـوـهـیـهـ کـیـ رـهـواـ رـیـکـ بـکـهـونـ! کـهـهـمـ ئـایـهـتـهـمـ رـنـهـوـتـ گـوتـمـ: بـهـگـوـیـیـ پـهـرـوـهـرـدـگـارـیـ خـوـمـ دـهـکـهـمـ وـ فـهـرـمـانـیـ لـهـسـهـرـ سـهـرـمـهـ، ئـهـنـجـاـ بـانـگـیـ پـیـاوـهـکـهـیـمـ کـرـدـوـ گـوتـمـ: لـهـتـوـیـ مـارـهـ دـهـکـهـمـهـوـهـ رـیـزـتـ دـهـگـرمـ لـهـبـهـرـ فـهـرـمـانـیـ خـودـاـ (تـ/بـ).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {وَالَّذِينَ يَتَوَفَّونَ مِنْكُمْ وَيَتَرُوْنَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصُنَ بِأَنفُسِهِنَ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا} ⇒ (بـ/۳ زـ/۷۹ لـ/۱۸۴).

۳۷۳۷ - عن عبدالله بن الزبير (رضي الله عنه) قال: قلت لعثمان (رضي الله عنه) (وَالَّذِينَ يَتَوَفَّونَ مِنْكُمْ وَيَتَرُوْنَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ) قد نسختها الآية الأخرى فلم تكتبه أو تدعها؟ قال: يا ابن أخي لا غير شيئا منه عن مكانه. رواه البخاري: ^(۴۸).

عـهـبـدـولـلـلـاـیـ کـوـرـیـ زـوـبـهـیـرـ (خـوـدـیـانـ لـنـ بـانـیـ بـنـ) گـوتـیـ: عـهـرـزـیـ عـوـسـمـانـ کـردـ: خـوـ ئـایـهـتـیـ {وَالَّذِينَ يَتَوَفَّونَ مِنْكُمْ وَيَتَرُوْنَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ

غَيْرِ إِخْرَاجٍ} بِهِ ظَاهِيَّةَ كَهْيَ تِرْ نَهْ سَخْ بُوْتَهُوهُ، كَهْوَاتِهِ ئَيْتَرْ بُوْ لَهْ نَاوْ قَوْرَئَانَدا
دَهْ يَنْوُوسِيَّتَهُوهُ؟ يَا گَوْتَى: گَوْتَم: بُوْ دَهْ يَخِيَّنَهُ نَاوْ قَوْرَئَانَهُوهُ؟ عَوْسَمَانْ (خُودَى
لَى بازى بىن) گَوْتَى: ئَهِيَ كَوْبَرِيَ بِرَامِ! مَنْ لَهْ خَوْمَهُوهُ هِيجَ شَتَّى لَهِمْ قَوْرَئَانَهُ
لَهْ شَوْيَّنِيَ خَوْيَ لَانَابِهِمْ وَبِهِمِيجَ جَوْرَى دَهْ سَكَارِيَ ظَاهِيَّتَهُ كَانِي نَاكِهِمْ (بُوْخَارِي
- رِمْزَى خُودَى لَى بَيْتِ).

۳۷۳۸ - قال: أَبْنَ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّونَ مِنْكُمْ وَيَدْرُونَ أَزْوَاجًا
وَصَيْهَةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ) فَسَخَّنَ آيَةُ الْمِيرَاثِ وَسَخَّنَ أَجَلُ الْحَوْلِ
بِأَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا. رواه أبو داود في الطلاق^(۶۹).

ئَيْبِنُو عَهْبَيْسَانْ (خُودَى لَى بازى بَيْتِ) گَوْتَى: ئَهِمْ ظَاهِيَّتَهُ:
(وَالَّذِينَ يُتَوَفَّونَ مِنْكُمْ وَيَدْرُونَ أَزْوَاجًا وَصَيْهَةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ
إِخْرَاجٍ - ۲۴۰).^(۷۰)

بِهِ ظَاهِيَّتِي مِيرَاثَ بِهِشَ كَرْدَنْ نَهْ سَخْ بُوْتَهُوهُ كَهْ دَهْ فَهْ رَمْوَى:
{وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا
تَرَكْتُمْ - ۱۲/۴}.^(۷۱)

⇒ (ب/۳/۶) گَوْتَى: عِيدَدَهِي سَالَهُ كَهْشَ بِهِمْ ظَاهِيَّتَهُ نَهْ سَخْ بُوْتَهُوهُ
كَهْ دَهْ فَهْ رَمْوَى: {يَتَرَبَّصُنَّ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا} (۲۳۴/۲) (د).
قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ}
(۲۳۸/۲) ⇒ (ب/۱/ز/۴).^(۷۲)

۳۷۳۹ - ⇒ (ب/۱/ز/۵ ل/۱۹۱ ف/۱)^(۷۳).

۳۷۴۰ - (ب/۱/ز/۴ ل/۱۹۲ ف/۳)^(۷۴).

^(۶۹) سَكَتَ عَنْ درْجَتِهِ الشَّارِخِ.

^(۷۰) تَقدِيمَ فِي مجلَدِ أَوَّلِ تَسْلِيسِ / ۴۵ رقم: ۱ / ۲۴۲.

^(۷۱) تَقدِيمَ فِي مجلَدِ أَوَّلِ تَسْلِيسِ / ۴۵ رقم: ۲ / ۲۴۴.

۳۷۴۱ - عَنْ أَبِي يُوْسَفَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) مَوْلَى عَائِشَةَ أَنَّهُ قَالَ: أَمْرَتِنِي عَائِشَةُ أَنْ أَكْتُبَ لَهَا مُصْحَّفًا فَقَالَتْ: إِذَا بَلَغْتَ هَذِهِ الْآيَةَ فَأَذْكُرْ (حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى) فَلَمَّا بَلَغْتُهَا آذَنْتُهَا فَأَمْلَأْتُ عَلَيْ حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَصَلَاةِ الْعَصْرِ. وَقَالَتْ: سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). وَاهْمَا التَّرْمذِيُّ بِسَنَدِينِ صَحِيحِينِ^(۵۲).

ئەبو یونس (خوداي لىن پازى بن) (كەبەندەي ئازادکراوى عائيشە بۇو) گوتى: عائيشە پىيى فەرمۇم كە قورئانىكى بۇ بنووسمەوه، وەپىيى گوتى: كاتى گەشتىتە سەر ئەم ئايەتە {حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى} ئاگادارم بىكىرەوه، جا كە گەيشتنە سەرى عائيشەم ئاگادار كىردهوه، ئەويش گوتى: بنووسە: {حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَصَلَاةِ الْعَصْرِ} عائيشە گوتىشى: ئاواام لەپىيغەمبەر (درودى خوداي لەسرىبن) بىستۇوه (ت-س/ص).

۳۷۴۲ - ⇨ (ب/۱ ز/۵۸ ل/۲۱۹ ف/۱)^(۵۳).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَإِنْ خَفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمْتَمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلِمْكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ - ۲۳۹/۲}.

واتە: خوداي گەورە دەفرمۇى: ئەگەر ترستان لى پەيدا بۇو، بەھۆى دۈرۈمن و درېنده و لافاواو شتى واوه، ئەوه ھەر چۈنۈكتان بۇ دەست دەدات نويىزەكانستان بىھەن، بەپىادەبىي بىن يىا بە سوارىيى، بەرەو كابەي پىرۇز بىن يىا پىشىتەو كابە، كاتى لەوتىرس و بىمە هيىمن بۇونەوه و گەيشتنە حالى ئاسايىي خۇتان ئەوسا نويىزەكانستان بىھەن بەپىيى ياساي ئايىن وەك جارى جاران، يادو سوپاسى خودا بىھەن لەسەر ئەوه كە فيرى ئەم شتە جوانانەي كىردوون كەلەمەوپىيىش نەتاڭزانىيە.

^(۵۲) رواه الترمذى بسند صحيح.

^(۵۳) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۵۸ رقم: ۱ / ۴۰۹.

٣٧٤٣ - كَانَ ابْنُ عُمَرَ (رضي الله عنهم) إِذَا سَلَّلَ عَنْ صَلَةِ الْحَوْفِ قَالَ: يَسْقَدُمُ الْإِمَامُ وَطَائِفَةً مِنَ النَّاسِ فَيَصْلَى بِهِمِ الْإِمَامُ رَكْعَةً، وَتَكُونُ طَائِفَةُ مِنْهُمْ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْعَدُوِّ لَمْ يُصْلَلُوا، فَإِذَا صَلَّى الَّذِينَ مَعَهُ رَكْعَةً اسْتَأْخِرُوا مَكَانَ الَّذِينَ لَمْ يُصْلَلُوا وَلَا يُسْلِمُونَ، وَيَسْقَدُمُ الَّذِينَ لَمْ يُصْلَلُوا فَيَصْلَلُونَ مَعَهُ رَكْعَةً، ثُمَّ يَنْصَرِفُ الْإِمَامُ وَقَدْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، فَقَوْمٌ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ فَيَصْلَلُونَ لِأَنفُسِهِمْ رَكْعَةً بَعْدَ أَنْ يَنْصَرِفَ الْإِمَامُ، فَيَكُونُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ قَدْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، فَإِنْ كَانَ حَوْفٌ هُوَ أَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ صَلَّلُوا رِجَالًا، قِيَامًا عَلَى أَقْدَامِهِمْ، أَوْ رُكْنَيَا مُسْتَقْبِلِي الْقِبْلَةِ أَوْ غَيْرَ مُسْتَقْبِلِيهَا. رواه البخاري^(٤).

نافیع (خودای لئے پانی بن) گوتی: جاران کەله بارهی نویزشی ترسه‌وه له‌عه بدوللای کوپری عومه‌ریان ده پرسی، ده گوت: له پیش دا پیشنویز پیش دهسته‌یی له موسولمانان ده که‌وی، یه ک پرکات نویزیان پی ده کا، له کاته دا دهسته‌یه کی تریان نویز ناکهن، به لکوو ئیشکی دهسته‌یی یه کم ده گرن و ده که‌ونه نیوانی ئه وان و نیوانی دوژمنه‌وه، جا هه رکاتی دهسته‌یی یه کم له پشتی پیشنویزه‌وه پرکاتیکیان ته او کرد ئه وجا به بئی ئه وهی که سلاو بدنه‌وه ئه وان لا ده چن و ده چن شوینی ئه و دهسته‌یه کی که هیشتا دهستیان نه کردووه به نویزه له شوینی ئه وان دهست ده کهن به ئیشک گرتن، ئه نجا دهسته‌یی دووه‌هم دین و ئه وانیش له گه ل پیشنویزدا یه ک پرکات ده کهن، ئیتر پیشنویز به ته نیا خوی سلاو ده داته‌وه، چونکه ئه و دوو پرکاتی خوی ته او کردووه، جا کاتی پیشنویز سلاوی نویزی دایه‌وه، ئه وسا هه ریه کن له و دوو دهسته‌یه هه ل ده سنه‌وه و هر که سه‌ی سه رو پرکات ده کهن، جا ئه گه ر ترسه‌که له مهش زورتر بسو به په نگیکی وا که پیگه نویزی له سه رئم شیوه‌یه شی نه ده دا ئه وه به پیاده‌یی بسو یا به ده رؤیشتنه‌وه بسو، یا

به سواری بیو، بهرهو کابه‌ی پیروز بیو یا بهرهو کابه نهبو، له سه
هه رحاله‌تی بی نویزه‌که بیان دهکن (ب- رمزای خودای له سر بن).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُومُ لَا تَأْخُذْهُ سَنَةٌ وَلَا يَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْهُ إِلَّا يَادُنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفُهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسَعَ كُرْسِيُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا يَؤُوذُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ}.

⇒ (ب/۵ ز/۸۲ ل/۲۹۸ رقم: ۳۵۹۶/۱).

٤- ٣٧٤- عن أبي موسى (رضي الله عنه) قال: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْأِمُ وَلَا يَتَبَغِي لَهُ أَنْ يَنَمَّ يَخْفِضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُ إِلَيْهِ عَمَلُ اللَّيلِ قَبْلَ عَمَلِ النَّهَارِ وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ عَمَلِ اللَّيلِ حِجَابُهُ الثُّورُ لَوْ كَشَفَهُ لَا خَرَقَتْ سَبَّحَاتُ وَجْهِهِ مَا اتَّهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ. رواه مسلم في الإيمان وابن ماجه: (٥٥).

ئه بو مووسا (خودای لئے پانی بن) گوتی: پیغه‌مبهر (دوودی خودای له سر بن)
مهلسایه‌وه ووتاری دا بومان، پینچ ووشی پیمان فه رموو، فه رمووی:
خودای گهوره و مهزن نانوی و شایسته‌ی زاتی ئه و نییه که بنوی، ئه و زاته
مهزنه ترا زووی دادو عهدی به دهسته‌وهی، تاوتووی پن دهکا، به رزو نزم و
سهرهو ژیرو سهرهو ژووری پن دهکا، به مهو سه رنا کا، کرده‌وهی شه‌وهی
بهنده‌گان به رز ده کردیت‌وه بولای، له پاش نویزی بهیانی به رله کرده‌وهی
رژی دوایی، وه کرده‌وهی رژی بهنده‌گان به رز ده کریت‌وه بولای له پاش
نویزی عصر به رله کرده‌وهی شه‌وهی دوایی، ئه و په رده‌یه کهوا
له نیوانی ئه وو بهنده‌گانیا، که نایه‌لئی بهنده‌گان خودا ببینن، ئه و په رده‌یه
له نوره، ئه گهه رئه و په رده‌یه لا ببا له نیوانا یا ئه گهه رئه و نوره ده بخا وه کوو
بوق مووساو کیوه‌که ده رخست ورشه ورش و تریفه و شه‌وقی بروی هه تا

(٥٥) مسلم. لایمان: ٤٤٤. ابن ماجه فی المقدمة: ١٩٥ ، ١٩٦.

چاوی کار دهکا مهخلووقات و دروستکراوانی خوی دهسووتینی، واته: خودا ئەگەر خوی دهربخا بونه‌وهر هیچی نامینی (م: ئىبىنۇ ماجە).

۳۷۴۵ - عَنْ أُلَيِّ هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَخْنُ أَحَقُّ بِالشُّكْ مِنْ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ: (رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُخْبِي الْمَوْتَىٰ) قَالَ: أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ: بَلَىٰ وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي) رواه البخاري هنا ومسلم في الإيمان^(۵۶).

ئەبو هورهیره (خودای لىپانى بازى بن) گوتى: پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسىرىنى) فەرمۇسى: گريمان ئەگەر من لەھېزى مەحال دا گومان و دوو دلىم ھەبى لە زىندىو بونه‌وەدا ئىبراھىم شتى واى نەبۇوه، بەلام ئەو گوفتوگۇ ئىبراھىمە كە لەم ئايەتەدا باس كراوه تەنیا بۇ ئەو بۇوه كە بەھۆى دىتن بەچاوى سەرەوه، تەواو دل ئەستورو دەنلىبابى وەكۈچ چۈن ئىمە بە بىستان بۇمان دەركەوتۈوه كەدەريايى گەورە گەورە ھەيە بەلام كاتى بەچاو ئەو دەريايانە دەبىنин ھەرچەند زانست و عىلمە كۆنەكەمان (كەلە رىيگە ئەنەنەنە و بۇوه ھىچ پەتر نابى) بەلام پتەوتىو دامەزراو تر دەبى، تەنانەت ئەگەر يەكىن لەۋەدوا بلىنى دەرييا و وجودى نىيە ئىمە بىروايى پىن ناكەين. ئايەتى گوفتوگۇ كە ئەمەيە: {رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُخْبِي الْمَوْتَىٰ} قَالَ: أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ: بَلَىٰ وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي -

. ۲۶۰/۲

واته: ئىبراھىم فەرمۇسى: پەرورىدگارى من! ئەى خوداي خاوهنى من! ئەى خاوهنى ھەردوو جىيەن! نىشانم بده ئەم خەلکە كە دەمن و سالەھاى سال دەبنەوه بەخاک و ئەندامەكانى لەشيان دەبىزىن و دەبن بە خۆل و خاشاك و باي رۇڭكار بە ئارەنزووی خوی شەن و كەويان دەكاو پەخش و پەرشيان دەكا لە ولاتا چۈن چۈنى تۆ لە قيامەتا زىندىوويان دەكەيتەوه و بەچى شىۋەيى ئەو پارچە پەرت و بىلاوانە يەك دەخەيتەوه؟ خودا (لەوەلامى ئىبراھىمدا) فەرمۇسى: ئەى ئىبراھىم! ئايا تۆ ھىشتىتا باورەت نەھىتناوه بەوه كە من دەتوانم

^(۵۶) بخاري. تفسير: ۴۵۳۷ ، ۴۶۹۴ ، مسلم. إيمان: ۲۸۰ ، ۱۰۹۴.

مردو و زیندو و بکه مهوه؟ عه رزی کرد: با، به خودا نزور باش ئوه دهزانم و باوه‌رم ههیه بهوه، به‌لام دهمه‌وئی که دلم ئاو بخواته‌وهو و هها دابمه‌زدی که ئیتر ریگه‌ی سووسه‌بای و هسواس و رارایی و دوو دلی نه‌فس و دهروون له‌دل و ناخی مندا نه‌میننی و ئوهی به‌دل باوه‌رم پی کردووه به‌چاوی سه‌ر بیبینم!! خودای مهزن بوخوی دهیزانی که ئیراهیم ئه‌مه دهزانی، وهلى بؤیه ئه‌م پرسیاره‌ی لئی کرد تا بیسه‌ران و‌لامه‌که‌ی ئیراهیم ببیستن! (ب/م).

قال الله تعالى: {أَيُوْدُ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ تُخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الشَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكَبِيرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعْفَاءُ فَأَصَابَهَا إِغْسَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ - ۲۶۶/۲}.

و اته: خودای مهزن ده فرموی: ئەی موسولمانەكان! ئایا کى لەئىو
حەز دەکا بەوه کە باخىكى باشى بېئى، پېرىنىڭ بىن لەدارى خورماو لەدارى مىيۇ،
وەچەن جۆبار بەناويا بېروا، لەھەمان كاتا پېرىنىڭ بىن لەھەمۇو جۆرە دارىكى ترى
بەردار، وەك پىرتە قال و گۈيىزۇ قەزوان و مۇزۇ ھەنجىرىو سىيۇو ھەرمىن و قۆخ و
بەرو مىوهى تر، ئەمەيش لەتەمەن يىكدا بىن كە كابرا خۆى پېرى بۇوبىنى و لەبەر
پېرى پەكى كەوتىنى و ئىش و كارى ترى بۇنەكىن و لەھەمان كاتا كۆشى
منالى و ووردى زۆرى بەسەردا كەوتىنى و جىڭە لەو باخەيش ھۆيەكى ترى نەبىن
بۇزىيان و گۈزەرانى ئەمەندا وردانە جا لە ناكاۋىكىا، كوتۇپېر
گىيىزەلۇوكەيەكى پېرى لە ئاڭر بىدا لە باخەكەي و سەرتاپا بىسىوتىنى و شەراو گەرە
بەرھەمى باخى ئاواتى بىبا؟ ديارە كەستان حەز بەم كارەساتە سامناكە
دلتەزىنە ناكەن بىگە شىيت و منالىش ئەمەي پىن خوش نىيە. دەي ئىيۇھ وەرن
بەراوەردى حالى خۇتان و كردهوھ باشەكانتان و پىيوىستىي ئىيۇھ بەو كردهوھ
باشانە و بىن دەستەلاتى و دەستە وسانى خۇتان بەرابەر بەلافاوو ھەرسى
مەرگ و مەردن بىكەن لەگەل حالى ئەم پېرەو باخەكەي و خىزانە وردهكەي و
گەردىلۇولەكەو پىدداوىستى خىزانەكەي و كەوتىنە سوالىيان لەپاش ئەم
كارەساتە، ئىيۇھ لە قىامەتاو ئەوان لە جىهان دا دەي كام لاتان رەنجلەرۇ

مال ويرانتن؟! بزانن ئەگەر خەرمانى هيواتان بەگىزەلۇوكەي ئاگرىنى دىمەنكارى و پوالتکارى ئاوورى تى بەربۇو ئەوه سووج سووجى خۆتانەو بەدەستى خۆتان ئاگرتان ناوه بەمالى خۆتانەوهو پاشە رۆزى خۆتان سوتاندۇوه بزانن خودا كە بەم شىيۇھ دلگىرە پەندو ئامۇزىڭاريتان دەكاو دەتان لاويىتەوهو ئايەتەكانى خۆيتان بۇ پۈوناك دەكاتەوه بۇ ئەوهەيە كە ئىيۇھ لەشت ووردىبىنەوهو لەھەر شتنى شتنى فير بن و خاس و خراپى خۆتان بزانن!.

٣٧٤٦ - قال: عَمَرُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) يَوْمًا لِأَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِيمَا تَرَوْنَ هَذِهِ الْآيَةَ تَرَكَتْ (أَيْوَدُ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةً) قَالُوا اللَّهُ أَعْلَمُ. فَقُضِيَ عَمَرُ فَقَالَ: قُولُوا تَعْلَمُ أَوْ لَا تَعْلَمُ. فَقَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ فِي تَفْسِيرِ مِنْهَا شَيْءٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. قَالَ: عَمَرُ يَا ابْنَ أَخِي قُلْ وَلَا تَحْقِرْ نَفْسَكَ. قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ ضَرِبَتْ مَثَلًا لِعَمَلٍ. قَالَ: عَمَرُ أَىْ عَمَلٍ؟ قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ لِعَمَلٍ. قَالَ: عَمَرُ لِرَجُلٍ غَنِيٍّ يَعْمَلُ بِطَاعَةَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، ثُمَّ بَعْثَ اللَّهُ لَهُ الشَّيْطَانُ فَعَمِلَ بِالْمَعَاصِي حَتَّى أَغْرَقَ أَغْمَالَهُ، رواه البخاري^(٥٧).

پۇزى عومەر (خوداي لىن پانى بىن) گوتى: بهاوارىيكانى پېغەمبەر (درورودى خودا لەخۇى و خۇشنوودى خودا لەهاوارىييانى) گوتى پىييان: ئەم ئايەتە كەدەفرەمۇي: {أَيْوَدُ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةً}، بهباوهرى ئىيۇھ لە شانى كىيدا هاتووهتە خوارەوه؟ گوتىيان: خودا بۇ خۇى باشتى دەزانى! عومەر تۈورە بىوو و گوتى: بلىن دەزانىن يازازانىن. ئىيىنۇ عەببىاس (خودايان لىن پانى بىن) كەلەۋى گوتى: ئەى فەرمانىرەواى موسۇلمان! لەدلىي مندا شتنى ھەيە لەم بابەتەوه، گوتى: ئەى برازام! دەبىلىي و خۆت بە بچووك مەزانە بلىيىت من رادەي ئەوهەم نىيە كە قىسە بىكم لەرەقا ئايەت جا ئىيىنۇ عەببىاس گوتى: ئەم ئايەتە كراوه بە نمۇونەو وىنە بۇ كردهوهىن. عومەر گوتى: بۇ كام كردهوه؟ ئەويش گوتى: بۇ كردهوهىن! جا عومەر (خوداي لىن پانى بىن) گوتى: ئەم ئايەتە سەركوروشتەو

نمونه‌ی پیاویکی دهوله‌مند که له پیشا پهفت دهکا به فهرمانه کانی خود او نزور کرده‌وهی باش دهکا، تا له پاشا شهیتان دیته سه‌ری و له خشته‌ی دهباو دهست دهداشه نافه‌رمانی خود او تاوان کردن، ئیتر ئوهنده خراپه دهکا کرده‌وه باشه‌کانی به‌فیروز دهدا و هک به‌ردی بن گوم (ب).

٣٧٤٧ - عن البراء (رضي الله عنه) قال: كُنَّا مغشَّرَ الْأَنْصَارِ أَضْحَابَ تَخْلِي فَكَانَ الرَّجُلُ يَأْتِي مِنْ تَخْلِيَهِ عَلَى قَدْرِ كَثْرَتِهِ وَقَلْبِهِ وَكَانَ الرَّجُلُ يَأْتِي بِالْقِنْوَنِ وَالْقِنْوَنِ فِيَعْلَقَةٍ بِالْمَسْجِدِ وَكَانَ أَهْلُ الصُّفَّةِ لَنَسْ لَهُمْ طَعَامٌ فَكَانَ أَحَدُهُمْ إِذَا جَاءَعَ أَتَى الْقِنْوَنَ فَضَرَبَهُ بِعَصَاهُ فَيَسْقُطُ مِنَ الْبَسْرِ وَالثَّمَرِ فَيَأْكُلُ وَكَانَ نَاسٌ مِّنْ لَأَيْرَنْغَبُ فِي الْخَيْرِ يَأْتِي الرَّجُلُ بِالْقِنْوَنِ فِيهِ الشَّيْصُ وَالْحَشْفُ وَبِالْقِنْوَنِ قَدِ الْكَسَرَ فِيَعْلَقَةٍ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (بِاَيْهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفَقُوا مِنْ طَيَّبَاتٍ مَا كَسَبُتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِّنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيْمِمُوا الْخَيْثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَا تُثْمِنْ بِاَخْذِنِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ) قَالُ: لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَهْدَى إِلَيْهِ مِثْلُ مَا أَغْطَى لَمْ يَأْخُذْهُ إِلَّا عَلَى إِعْمَاضٍ وَحَيَاءٍ قَالُ: فَكُنَّا بَعْدَ ذَلِكَ يَأْتِي أَحَدُنَا بِصَالِحٍ مَا عِنْدَهُ رواه الترمذی بسنده صحيح^(٥٨).

به‌راء (خودای لئے بازی بن) گوتی: جاران ئیمه (که کۆمەلی یاریده‌دهانین) باخه خورمای نزورمان هـبـو، جاھـهـر پـیـاوـی (بـهـپـیـیـ کـهـمـ وـ نـزـرـی داره‌خورماکانی) هـیـشـوـوـیـ خـورـماـ یـاـ دـوـوـ هـیـشـوـوـیـ دـهـهـیـنـاـ، وـهـلـهـ مـزـگـهـوـتاـ هـهـلـیـ دـهـوـاسـیـ، بـوـ خـوارـدـنـیـ خـهـلـکـیـ مـزـگـهـوـتـ، دـانـیـشـتوـانـیـ صـوـفـفـهـشـ (کـهـ مـیـوـانـخـانـهـیـ هـهـژـارـانـ بـوـ) نـانـ وـ مـوـوـچـهـوـ بـهـ رـاتـیـانـ نـهـبـوـ، لـهـ سـهـرـ خـیـرـیـ خـیـرـهـوـمـهـنـدانـ دـهـژـیـانـ، کـهـ یـهـکـیـکـیـانـ بـرـسـیـ دـهـبـوـ دـهـچـوـوـ بـوـلـایـ ئـهـ وـ هـیـشـوـوـهـوـ بـهـ دـارـدـهـسـتـهـکـهـیـ دـهـیـتـهـکـانـدـ، ئـیـترـ خـورـمـاـیـ کـالـ وـ خـورـمـاـیـ تـهـ دـهـوـرـیـ وـ ئـهـوـهـیـ دـهـخـوارـدـ، بـهـلـامـ باـزـیـ کـهـسـ کـهـزـورـ حـهـزـیـانـ لـهـخـیـرـکـرـدـنـ نـهـبـوـ دـهـچـوـوـنـ هـیـشـوـوـیـکـیـ پـوـوـچـهـلـ وـ خـراـپـیـانـ دـهـهـیـنـاـ، وـهـ یـاـ ئـهـوـ هـیـشـوـانـهـیـانـ دـهـهـیـنـاـ کـهـ بـهـ کـالـیـ وـ کـرـچـیـ شـکـاـبـوـوـنـ وـ ئـهـوـانـهـیـانـ دـهـکـرـدـ بـهـخـیـرـوـ لـهـمـزـگـهـوـتـ هـهـلـیـانـ

دھواسین، جا خودای گهوره ئەم ئايىتەي لەم بابەتەوە نارده خوارەوە كە دەفەرمۇي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفَقُوا مِنْ طَبَابَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِّنَ الْأَرْضِ
وَلَا تَيْمِمُوا الْحَيَثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَا سُتُّمْ بِإِحْدِيهِ إِلَّا أَنْ تُعْمَضُوا فِيهِ - ٢٦٧/٢}.

واته: ئەی کەسانى كە باوهەرتان هىناوه بە خودا! باوهەر بە خودا سەرچاوهى پۇوبارى خىرو چاكىيە قەدەغەكەرە لەھەمۇ خراپەيىن، كەوابوو بەشىڭى باش لە دەستكەوتى خۆتان سەرف بکەن لە خىرو خىراتدا، گرنگ ئەوهىي ئوشتهى دەيکەن بە خىرو چاكە پاك و حەلّى بىي و پىس و خراپ و حەرام نەبىي، ئىتە خواه بەرى كە سابەتى حەلّى بىي يا بەرۇ بۈومى زەۋىي و زارو بەرى گىياو داربىي، كەم بىي يا زۇربىي مادەم نيازى تان پاك بىي و بە پىنى تەوانا بىي قەيناكا، بەلام هەرگىزماز ھەرگىز نيازى ئەۋەتەن نەبىي كە بچەن شتى پىس بکەن بە خىرو گوايە ئەوه لە پىگەي خودا خەرجى دەكەن! باشە ئەگەر كەسى لە وشته پىسە بدا بە ئىيۇ، ئىيۇ وەرى دەگەرن؟ نەخەير، مەگەر بە نابەدلى و چاوى لىنى بقۇنجىلىن، كەوابوو خۆتان چۈن ئەوه دەكەن! حەزەرت (درودى خوداي لە سەر بىي) فەرمۇسى: ئەگەر ئەوهى بازى كەستان دەيدەن بە خەلک ئەوه يەكىنى تىرى بىدا بە خۇي لە بەر خراپى وەرى ناگىرى، مەگەر لەپۇو دابىمىنى و شەرم بكا. بەراء گوتى: ئىتە لەپاش ئەمە كامەي باش بۇو ئەوهمان دەكىرد بە خىرو دەمان بىد (ت - س / ص).

٣٧٤٨ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ لِلشَّيْطَانَ لَمَّةً بِابْنِ آدَمَ وَلِلْمَلَكِ لَمَّةً فَأَمَا لَمَّةُ الشَّيْطَانَ فَإِيَّاعَادُ بِالشَّرِّ وَتَكْذِيبُ بِالْحَقِّ وَأَمَا لَمَّةُ الْمَلَكِ فَإِيَّاعَادُ بِالْخَيْرِ وَتَكْسِيدُقُ بِالْحَقِّ فَمَنْ وَجَدَ ذَلِكَ فَلَيَعْلَمَ أَنَّهُ مِنَ اللَّهِ فَلَيَخْمَدِ اللَّهُ وَمَنْ وَجَدَ الْأُخْرَى فَلَيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ثُمَّ قَرَأَ (الشَّيْطَانُ يَعْذُّكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمُ بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعْذُّكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلَيْهِمْ). رواه الترمذى
بسند حسن (٥٩).

حدیث حسنه (۵۹)

عه بدوللأا (خودای لئی پازی بن) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لهسر بن) فهرموموی: شهیتان خته ختهی ئاده میزاد ده دات و خوتوره و خه یا لاتی خراب ده خاته ناو دلیه‌وه، هه رووه‌ها فریشته‌ش خته ختهی ده دات و شتی خیّر ده خاته ناو دلیه‌وه، جا خته خته خوتوره‌کهی شهیتان ئه مهیه که شتی خراب ده هاویتنه ناو دلی و گالی ده دا که با وه‌پ بهشتی هه ق نه کا و به‌شتنی دروو ده له سه و هیچ و پوچ و به گفت و به لینی درو دهسته شکینی ده کا، خته ختهی فریشته‌ش ئه مهیه که شتی باش ده هاویتنه ناو دلی و هانه هانهی ده دات که با وه‌پ بهشتی باش و پاست و دروست بکا، جا هه که سی شتی باش که وته ناو دلیه‌وه خه ترهی خیّر هات به دلیا با بزانی که ئه وه له لایه‌نی خود اویه، با سوپاس و ستایشی خودای لهسر بکا، وه هر که سی خه یا لاتی خراپی که وته ناو دلله‌وه بابلی: (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم): پهنا ده گرم به پهنای خودا له شهرو زیانی شهیتانی دوور له ره حمه‌تی خودا جا بو پشتیوانی ئه م فهرموده‌یه حه زهت (دروودی خودای لهسر بن) خویندیه‌وه:

{الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمُ بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مَنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلَيْهِ} ۲۶۸/۲.

واته: دیاره که ئیوه شتی خراب خه رج ده کهن یا هه له بنه ره ته وه هیچ خیرو چاکه ناکه ن، ئه مه ش له به ره ئه وهیه به گویی شهیتان ده کهن که واده‌ی که داییتتا پی ده داو پیتانا دلی: مالی خوتان به خورایی بو ده دهن بهم و به، بو بیری له سوودی خوتان ناکه نه وه، له هه زاری بترس، کویکه نه وه بو روزی خوی، پوولی سپی بو پوژی ره ش، به لام دوزمن کهی ئاموزگاری ده کا؟! و هلی خودای گهوره به لینتانا ده داتی که له سه ره بخت کردندی ماں له پیگهی خود دادا لیتانا خوش ده بئی و زیاتر دهوله مهندو داراتان ده کا، چونکه به باستی خودای گهوره که ره می زوره و به هر هی گهوره و به شی چاکی له لایه، و هله هه مموو شت ئاگاداره و ده زانی چون توله تان بو ده کاته وه (ت - س / ح).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَتَعْمَلُوهَا وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْثِرُوهَا الْفُقَرَاءُ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفَّرُ عَنْكُمْ مَنْ سَيَّئَاتُكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَيْرٌ - ۲۷۱/۲}.

واته: ئەگەر ئەو خىرو سەدەقە يە دەيىكەن دەرى بخەن و بە ئاشكرا بىدەن بە داماوان، ئەو باشە وەئەگەر بىشارىنە وە بەنهىنى بىدەن بە هەزاران ئەوە زور باشتەرە دەبىتى بەھۆى داپوشىنى تاوان بوتان، بەھەر حان خودا ئاكادارە بەحالى ئىيوا، خواه كرده وەتان، خواه نيازى دلتان.

٣٧٤٩ - عنْ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ (رضي الله عنه) عنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قالَ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْأَرْضَ جَعَلَتْ ئَمِيدًا فَخَلَقَ الْجِبَالَ فَعَادَ إِلَيْهَا عَلَيْهَا فَاسْتَقَرَتْ فَعَجَبَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ شِدَّةِ الْجِبَالِ قَالُوا يَا رَبُّ هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْجِبَالِ؟ قَالَ: نَعَمْ الْحَدِيدُ. قَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْحَدِيدِ؟ قَالَ: نَعَمْ النَّارُ. فَقَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: نَعَمْ الْمَاءُ. قَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْمَاءِ؟ قَالَ: نَعَمْ الرِّيحُ قَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الرِّيحِ؟ قَالَ: نَعَمْ ابْنُ آدَمَ تَصَدِّقَ بِصَدَقَةٍ يَمْنِينِهِ يُخْفِيَهَا مِنْ شَمَائِلِهِ. رواه الترمذى في آخر التفسير^(١٠).

ئەنەس (خودايلىنى بازى بىن) گوتى: پىيغەمبەر (برۇودى خودايلىسىرىنى) فەرمۇوى: كاتى كەخودا زەۋى دروست كرد، دەستى كرد بە جموجۇول و لەرىنە وە لەرلەر كردن، ئىتىر خودا چىاكانى دروست كردو دايىنان لەسەرى، ئەو جا زەۋى دامرکا، فريشتكان سەيريان هات لەزەبىر شىدەتى چىاكان، گوتىيان: ئەي خودايى! ئايىا لەناو دروست كراوانى تۆدا ھېچ شتى ھېيە لەچىا بەزەبر تربى؟ فەرمۇوى: ئا، ئاسن لەچىاش بەزەبر ترە، گوتىيان: ئەي پەروەردگارم! ئايىا لەناو دروست كراوانى تۆدا ھېچ شتى ھېيە كەلە ئاسن بەزەبر تر بى؟ فەرمۇوى: بەلى ئاگىر، گوتىيان: ئەي پەروەردگارم! ئايىا لە ناو دروستكراوانى تۆدا ھېچ شتى ھېيە كەلە ئاگىر بە شىدەت تربى؟ فەرمۇوى: ئا، ئاو، گوتىيان: ئەي پەروەردگارم! ئايىا لەناو دروستكراوانى تۆدا ھېچ شتى ھېيە كەلە ئاو

^(١٠) سكت عن درجه الشارح.

بەزه برتە بى؟ فەرمۇوی: بەلنى با، گوتىان: ئەی پەروەردگارم! ئایا لەناو دروستکراوانى تۆدا هېچ شتى ھەيە كەله با بە زەبرتە بى؟ فەرمۇوی: بەلنى، ئەو ئادەمیزادەی كە خىرى دەكا بە دەستى راستى وە نايەلنى كە دەستى چەپى پىيى بىزانى! (ت).

كەرەبەس لەخىر بەزاڭ خودايى

جوونسەوەن بەوشان زۆر بىن بەزايدە!

ذوا خىۋىن لەبازى دل بە ناكايى

خەلاتى كەورەن بۆ خودا خوايدە!

بىياو بۇوالەت ناگىرى بن كايى

ذەرمانى هيوات دەدا بەبايدە

پىن دل تەزىنە هەوارى خالى

لەكۈرا كاتىن كە تۇنۇ ماالىن

بەتەماں چاکەن پەكى دەستت بىن

بەدىھىتەرەن گشت مەبەستت بىن!

كەپىن ذەرمانى هيوات سوونتا بىن

كەپەن بەشەبائى چاوهەن لىن دابىن

٣٧٥ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) يقول: قال: النبىُ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِيُنَسَّ الْمُسْكِنِينَ الَّذِي تَرُدُّهُ التَّمَرَّةُ وَالثَّمَرَقَانُ وَلَا الْلَّقْمَةُ وَلَا الْقَمَّانُ. إِنَّمَا الْمُسْكِنِينَ الَّذِي يَعْفُفُ وَأَفْرَعُوا إِنْ شِئْمَ يَعْنِي قَوْلَةً (لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلَّا حَلَافًا). رواه البخاري^(١).

ئەبو ھورەيىرە (خودايى لىن بانى بىن) گوتى: حەزەرت (دروودى خودايى لىسەربىن) فەرمۇوی: هەزارى بەراستى ئەو كەسە نىيە كەلەم دەركاولەو دەركا دەستى

^(١) بخاري. تفسير سورة البقرة: ٤٥٣٩.

پيّوه دهنین و به‌دهنکي يا دوو دهنک خورما، ياخود به پاروويي يا دوو پاروو
به‌ريي ده‌كهن و ده‌ستى پيّوه دهنین چونكه رىي تى ده‌چنى كه‌ئم
ده‌رووزه‌كه‌رانه نوريان ده‌وله‌مه‌ند بن و خوويان به سواله‌وه گرتبي به‌لام هه‌زار
ئه‌و كه‌سهيه که خوي به‌دوور ده‌گرى له پيساويي سوال و بيزى نايي که سوال
بكا پياوي حال نه‌زانيش واده‌زانى كه‌ئه‌وه له‌بهر ده‌وله‌مه‌ندىيەتى جا
حه‌زرهت (دروودي خوداي له‌سربي) فه‌رمومي: ئه‌گهر حه‌زيش ده‌كهن ئه‌م ئايته
بخويينه‌وه که ده‌فرمومي:
 {لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلَّا حَافًا - ۲۷۳/۲}.

واته: به توتريکي داواي بهش له‌خه‌لک ناكهن (ب) $\Rightarrow$ (ب/۲ ز/۱۸)
ل/۲۴ ف/۳ رقم: ۱۲۴۶/۳ + ز/۲۰ ئايته‌تى يه‌كه‌م).
 قال الله تعالى: {يَمْحَقُ اللَّهُ الْرَّبُّا وَيُنْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ} (۲۷۶/۲) $\Rightarrow$ (ب/۲ ز/۱۵۴ ل/۳۲۵).

۳۷۵۱ - عن عائشة (رضي الله عنها) قالت: لَمَّا نَزَّلَتِ الْآيَاتُ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ
فِي الرَّبَا قَرَأَهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى النَّاسِ، ثُمَّ حَرَمَ التِّجَارَةَ فِي الْخَمْرِ. رواه
البخاري ^(۶۲).

عائيشه (خوداي له‌پانى بى) دهلى: که ئايته‌كانى كۇتاىيى سووره‌تى به‌قدره
هاتنه خواره‌وه، كله‌بابه‌تى سووده‌وهن، پيغه‌مبهر (دروودي خوداي له‌سربي)
خوييندىيەوه بۇ مهدوم، ئيت بازركانى و سهوداي مه‌مى و ئارهقى حه‌رامكىد
(ب).

قال الله تعالى: {وَأَتَّقُواْ يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ - ۲۸۱/۲}.

واته: خوتان بپارىزنى له‌ئيش و ئازارى بۇزى كله‌و بۇزه‌دا ده‌برىنە‌وه
بۇلاي خوداو به‌بىن ده‌سته‌لاتى ده‌چن‌وه به‌ر ديوانى خوداو ده‌ستان به‌كەسدا

^(۶۲) بخاري. تفسير سورة البقرة: ۴۵۴۰ ، ۴۵۴۱.

نگاو که س به که لکتان نایی، کرده‌وهی باشی خوتان نه‌بی، وهه مهو که سی پاداشی کرده‌وهی خوی به ته‌واوی و هرده‌گری، به قهی نووکی ده‌زیتی نورو ستم له که س ناکری.

٣٧٥٢ - عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: آخر آية نزلت على النبي (صلى الله عليه وسلم) آية الربا. رواه البخاري ^(٦٣).

ئیبنو عه‌بیاس (خودایان لى پانی بن) ده‌لئی: دواهه‌مین ئایه‌ت که هاته خواره‌وه بۇ پیغه‌مبیر (بروودی خودای لسمر بن) ئایه‌تی سوود بwoo واته: ئایه‌تی: {يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرِيزِي الصَّدَقَاتِ...}، به لام ته‌به‌ری له ئیبنو عه‌بیاسه‌وه کوتی‌یه کی تر ده‌گیزیت‌وه ده‌لئی: دواهه‌مین ئایه‌تی قورئان که هاته خواره‌وه بۇ پیغه‌مبیر (بروودی خودای لسمر بن) ئایه‌تی: {وَأَنْقُوا يَوْمًا ثُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ...} بwoo (ب).

٣٧٥٣ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) قال: لَمَّا نَزَّلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) (اللَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنْ تُبْدِوا مَا فِي أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يَحْسِنُكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَعْذِبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) اشتدَّ ذَلِكَ عَلَى أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَتَوْهُ ثُمَّ بَرَكُوا عَلَى الرُّكْبَ فَقَالُوا أَيُّ رَسُولُ اللَّهِ كَلَّفَنَا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا نُطِيقُ الصَّلَاةَ وَالصِّيَامَ وَالجِهَادَ وَالصَّدَقَةَ وَقَدْ أُنْزِلَتْ عَلَيْكَ هَذِهِ الْآيَةُ وَلَا نُطِيقُهَا. فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَغْرِيدُونَ أَنْ تَقُولُوا كَمَا قَالَ: أَهْلُ الْكِتَابِ مِنْ قَبْلِكُمْ سَمِعُنا وَعَصَيْنَا بَلْ قُولُوا سَمِعُنا وَأَطْعَنَا غُفرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ. قَالَهَا مَرْتَينَ فَلَمَّا افْتَرَاهَا الْقَوْمُ ذَلَّتْ بِهَا أَلْسِنَتُهُمْ أَنْزَلَ اللَّهُ فِي إِثْرِهَا (آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزَلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلُّ آمِنٍ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكَتِبِهِ وَرُسُلِهِ لَا تَفَرَّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطْعَنْنَا غُفرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ فَلَمَّا فَعَلُوا ذَلِكَ سَخَّنَاهُ اللَّهُ تَعَالَى فَأَنْزَلَ اللَّهُ غَرَّ وَجْلَ (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وَسَعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ كَسِيْنَا أَوْ أَخْطَلْنَا) قَالَ: نَعَمْ (رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْنَا إِنْزَلَتْنَا إِنْزَلَتْنَا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا) قَالَ: نَعَمْ (رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ) قَالَ: نَعَمْ (وَاغْفُ عَنَّا

وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَتَ مَوْلَانَا فَالْمُصْرِنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ) قال: نعم. رواه مسلم في الإيمان والبخاري والترمذی هنا والله أعلم^(۶۴).

ئەبو ھورھیره (رمای خودای لهسر بن) گوتى: كەئەم ئايەتە هاتە خوارھو: {اللّٰهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبَدِّلُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَزَّ تَخْفُوهُ يُحَاسِّنُكُمْ بِهِ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} ۲۸۴.

واتە: ھەرچى والە ئاسمان و زھوی دا ھەمووی ھى خودایەو مولىک و دروستکراوى خۆيەتى، وەھەرچى والە ناو دلۇو دەروونتنانا، چ ئاشکراى بىھن و چ بىشارنەوە خودا لە پۇزى قىامەتدا موحاسىبەی ئەۋەتان دەكاو پىستانى دەور دەكاتەوە، ئەوسا بە ئارەزۇوی خۆيەتى ھەركەسى خواستى لهسەر بىن چاپىۋىشى لىنى دەكا، ھەركەسى خواستى لهسەر بىن ئەشكەنجهى دەدا چونكە خودا دەسەلاتى بەسەر ھەموو شتىكى دەشكى. گوتى: كەئەمە سەخلەت بۇون، چوون بۇ خزمەتى و بەچۈك داھاتىن و عەرزىيان كرد: ئەمە پەوانەکراوى خودا! ھەتا ئىستا خودای گەورە ئەم ئەركانەی داوه بەسەرماناو ئەم كىدارانەی كىدووه بەئەركى سەرشانقان، وەك نويىژو پۇزۇوو خەبات و زەکات وە بۇ ئەمانە سەرمان پىيە نەبۇوه، چونكە تەوانى ئەۋەمان ھەبۇو وە لهۇزەمانا ھەبۇو، بەلام ئەۋەتانى ئەم ئايەتەت بۇ ھاتووه، بەراسلىتى تەوانى ئەمەمان نىيە! ئەويش (دەرۈدى خودای لهسر بن) فەرمۇوی: ھەمە ئەمە!! وادىيارە ئىۋەش دەتانەوى كەوەك مىللەتى ئەم دۇونامەيە كەلەپىش ئىۋەوە بۇون، كە تەورات و ئىنجىل، وەك ئەوان بلىن:

{سَمِعْنَا وَعَصَبْنَا - ۲/۹۳}.

واتە: كەچى ئەوان لەپاش فەرمانەكەی خودا گوتىان: خودایە! فەرمانەكەتمان وەرگرت و بەگوئى خۆمان گوئىمان لىنى بۇو، بەلام نافەرمانىت

^(۶۴) بخاري. تفسير: ۴۵۴۵ ، ۴۵۴۶. مسلم. إيمان: ۳۲۵. ترمذى. تفسير: ۲۹۹۲

دەکەین و گویی پى نادەین، واتە بەکوردی و کورتى: گویم لىتە بەلام بەگویت ناكەم حەزرت فەرمۇسى: نەكەن شتن وابکەن، بەلکوو بلىن: {سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ} - ۲۸۵/۲.

واتە: ئىمان و باوهېرى ھېيە پىغەمبەرى خوشەويست، بەو نامەيە كە پەروەردگارى لەلايەنى خۆيەوە بۆى نادرووه، كە قورئانى پىرۆزە، هەورەها موسولمانەكانىش باوهېر ئىمانيان پىيى ھېيە، ھەموويان باوهېريان هيئاوه بەخوداو بەفريشتەكانى و بە نامەكانى و بە پىغەمبەركانى، كە خۆى ناردۇونى بۆ تەمىۋ ئامۇزگارى ھوشياران، گشتىيان دەلىن: ئىمە جىاوازى ناكەين لهنىوانى ھىچ يەكىن لە پىغەمبەركانى خودادا لەوەدا كە يەك بەيەك بە پىغەمبەرى خوداييان دەزانىن، ھەم دەلىن: ئەى خودايى پەروەردگار! فەرمانەكانى تۆمان بىست، بەھۆى پىغەمبەرمانەوە، گەردن كەچ بۇوین بۇ ئەو فەرمانانە داواي ئەکەين لە تۆ كە بەكەرەمى خۆت چاپۇشى بکەى لە تاوانەكانمان، ئەگەر داواي چاپۇشى لەتۆنەكەين ئەى لەكىيى بکەين! لەپاشە پۇزدا لە قيامەتدا مەصىرو سەرئەنجاممان ھەر بۇ لای تۆيەو بە بىن دەستەلاتى و بەدەستەوسانى، دەولەمەندو گەدامان دېيىنەوە بەردەستى خۆت. جا كە ئەمەيان بەجى هيئنا خودا حوكىم ئەو ئايەتهى لابردۇ ئەم ئايەتهى ترى نارده خوارەوە كە دەفەرمۇى:

{لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذنَا إِنْ لَسِينَا أُوْ أَخْطَلْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْنَا عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْنَاهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ} - ۲۸۶/۲.

واتە: خودا ئەركىيکى وا نادا بەسەرشانى كەسىكا كەشانى ھەلى نەگرى و داوايىن لەيەكى ناكا كە لەتاقەتىا نەبى، ئەوهى چاکە بىا دەبى بە چەكى دەستى و سوودى چاکەكەى ھەر بۇ خۆيەتى، ھەروا ئەوهى خراپە بىا دەبى بە ملۇزمى گىيانى و زىيانى خراپەكەى ھەر بۇ خۆيەتى ئەى

موسولمانینه! ئیوهش وەك ياران بکەن و كردارو گفتاري ئەوان بکەن بهسەر مەشق و پەيرەو بۇ خۆتان، ئەو نزاو پاپانەوەي ئەوان كرديان ئیوهش بىكەن، ئەوان كەئەركى لە وزە بەدەر (تەكلىفي مالا يوطاق) يان لەسەر ھەلگىرا، لەسوپاسى خودا دا لەسەر پاپانەوەكەي خۆيان پۇيىشتىن و گوتىان: ئەي خودايە! ئەگەر ھەنى لەئەركى سەرشانى خۆمان لەيرچوو، يا بەھەلە كردىمان توْ ليّمان مەگرەو لەسەر ئەو سزاو ئازارمان مەدە ئەي پەروەردگارى ئىمە! بارى قورس مەهاوېرە سەرشانمان وەكىو خۆ كوشتن بۇ كىرابۇونى پەشيمانى و بېرىنى پارچە بەرگى كەپىس بوبىي، وەك ئەم بارە قورسەت دابۇو بەسەر شانى گەلى جوولەكەدا كەلەپىش ئىمە بۇون، ئەي پەروەردگارى ئىمە! دەردو بەلاو ئازاوهو ئاشۇوبىيکى وامان بەسەردا مەدە كەلە بارمانا نەبى، شويىنهوارى تاوان و كوناھەكانغان كويىر كەرەوهو ئازارمان مەدە، وە عەيب و نەنگەكانمان بېۋىشەو كردهوهى باشمان دەربخە، وە بە لوتفو كەرەمى خۆت پەحەمان پى بکەو نازو بەھەرەو پەحەمەت بېرىش بەسەرمان دا هەر توْ سەردارى ئىمە جەڭ لە توْ پىشت و پەناى ترمان نىيە سەرپاراي ئەمانەيش يارمەتىمان بىدە بۇ خەبات و تىكۈشان و زالمان بکە بەسەر كۆمەلەي كافرو بى بىرۋاكانا ياران كاتى ئەم دووعا يان دەكىرد خوداي گەورەو مەزن لەم چوار شويىنەدا دەيەرمۇو: بەلىنى باشە دووعا كەتان قەبۇول دەكەم.

يەكم لەپاش ووشەي: (إِنْ لُسِينَا أَوْ أَخْطَلْنَا).

دووەم: لەپاش ووشەي: (عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا).

سېيىم: لەپاش ووشەي: (مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ).

چوارم: لەپاش ووشەي: (فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ) (م/ب/ت).

سۇورەن بەقەرە پەواپ مەدەشەرە

سۇورەن مەدەكەمى دەورىپ سەقەرە

بەسەر و بەمآل بەدەستى بىتىھە!
 لەگەل ذەودادا دل دابھىتى
 دنياش جار جارە بەدەم بدوپىتى!!
 بەسەر براتا قەت ذەمەنۇپىتى
 بۆيە كەننە وىتى و ناوپىتى
 سوورەن بەقەرە بەمەدل بخويتى
 سېھى دەللى بەنەنە لاپىتى

٤) سورەتى ئالى عيمران

(بەناوى يەزدانى بەخشىدە مېھرەبان سورە آل عمران)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُّحَكَّمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأَخْرُ مُتَشَابِهَاتٍ فَمَمَا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَبَغَ فَيَتَبَعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ ثَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ ثَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلُّ مَنْ عِنْدَ رَبِّنَا وَمَا يَدْكُرُ إِلَّا أُرْتَأُوا الْأَلْبَابُ - ٧/٣}.

واتە: خودا ئەو خودايىته كە ناردووپەتە خوارەوە بۆ سەر دلى تو
 قورئانى پيرۆز كە نامه‌ی نووسراوی خودايى، هەندى لە ئايىته‌كانى واتاو
 مانايان ديارە ووشە‌كانى ديارى و ناسراون، لەبەر ئەوە جۆرە ئايىتانە
 دادەنرىن بە سەرچاوهە دايكانە لەتاو قورئانەكەدا، وە ئايىته‌كانى تر لەبەر
 پۈوناكى ئەوان و لەسەر خەت و ھىلى رەنگىرىزى ئەوان واتاييان دەردىكەۋى،
 وە هەندى تر لە ئايىته‌كانى چەن واتايىن ھەل دەگىن و فامى واتاييان
 پىيويستى ھەيە بە لىكۆلىنەوەيەكى وورد، جا ئەو كەسانە كە دلىان پېرە لە
 مەيلى رىنى چەوت و لەپىنى راست لادەدەن و ھەميشه منه‌بىي كويىرەپى و لارى
 دەكەن و لەشارى دەردىچن ئەو بەدبەختانە دەكەونە شوينى ئەم

ئایه‌تانه که چه ن واتایی هه ل ده گرن و هه ول نادهن که له به ر چوناکی ئایه‌ته موحکه‌مە کان واتای ئایه‌ته موتەشابیه‌کان لى بدهن وه ئەمەش کە دەکەن بە نامەردی دەیکەن و لە بەر ئەوھەیه کە حەز دەکەن کە بە گومان و خەیالاتی ھیچ و پیوچ موسولمانان لە ری دەربکەن و تووشی پشیویی ئایینی يان بکەن، ھمروهک دەیانھوئی لە سەر ھەواي نەفس و ئارەزۇوی دەرۈونى خۆيان تەئویلیان بکەن، وە لحال تەئویلی پاستى ئەو ئایه‌ته موتەشابیه‌چەن واتایانه بەس خودا بە باشى دەیزانى لە گەل زانا بە رزە کانى کە پایەیەکى دامەزداویان ھېیە لە عىلەم و زانستا. دەلین: ئیمان و باوھەمان ھېیە بەم موتەشابیه‌انه لە سەر ئەو تەرزە کە خودا قەصدى كردوون، خودا دەفەرمۇئى: ئەمانە خاوهن بیرو ھۆشى ساغن بؤیە وەها بە جوانى تەصەورى حەقىقتە دەکەن.

٤-٣٧٥ - قالت: عائشة (رضي الله عنها) تلا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَذِهِ الْآيَةُ (هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخْرُ مُتَشَابِهَاتٍ فَإِنَّمَا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ اِبْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَإِبْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ) إِلَى قَوْلِهِ (أُولُو الْأَلْئَابِ) قالت: ثُمَّ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ، فَأُولَئِكَ الَّذِينَ سَمِّيَ اللَّهُ، فَاخْتَدِرُوهُمْ^(۱).

عائیشە (خودا لى پانى بن) دەلین: پیغەمبەر (بروودى خودا لە سەربىن) ئەم ئایەتە خويىندە هو و لە پاشا فەرمۇئى: کاتى ئەو كەسانەت دى کە شويىنى ئەو ئایەتانه دەکەون کە چەن واتایی هه ل ده گرن و پییان دەگوترى: ئایەتە موتەشابیه‌کان و پوالتى ئەو ئایەتانه دەکەن بە بیانوو بەھانە و چاپوراۋى لە مەردووم پى دەکەن و خەلکى پى لە خىستە دەبەن، ئەمى گويدار! بىزانە كە ئەوانە ئەو كەسانەن كە خودا ناوى بىردوون و دەربارەيان لە قورئانى فەرمۇئىتى: {فَإِنَّمَا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ اِبْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ} دل

^(۱) بخاري. تفسير: ٤٥٤٧. مسلم. علم: ٦٧٦. أبو داود. سنة: ٤٥٩٨. ترمذى. تفسير القرآن: ٢٩٩٣ ، ٢٩٩٤ .

ده‌غه‌زاره‌کان له دووی ئایه‌ته چەن واتا هەلگره‌کان دەگەپرین، بەنیازى ئەوهى كەئاز اووه بەريابكەن حەزرهت فەرمۇسى: جا كەواته ئەي گەلى ئىسلام! خۇتانيان لى بىپارىزىن و مەترسیتاتن لىييان هەبى (ش/د/ت - خوداي لى بازى بن).

٣٧٥٥ - وَسَمِعَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلَيْنِ اخْتَلَفَا فِي آيَةِ فَعْرَفَ فِي وَجْهِهِ الْعَضَبِ وَقَالَ: إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِإِخْتِلَافِهِمْ فِي الْكِتَابِ. رواه مسلم في الإيمان^(۲).

پىغەمبەر (دروودى خوداي لىسرىن) جارى بەر گۈيى كەوت، دوو پىاو ناكۆكىيان بwoo لهسەر واتاي ئايەتى، تۈورەبىي بەرپوو پىغەمبەرەوە (دروودى خوداي لىسرىن) دىيارپوو، فەرمۇسى: مىللەتكانى پىش ئىۋە بويىه لەناو چوونو و فەوتان چونكە له سەرنامەي خۇيان دەبۇو بە ناكۆكىيان و دوو بەركىيان تى دەكەوت! (م).

٣٧٥٦ - عن ابن عباسٍ (رضي الله عنهما) عن النبيِّ (صلى الله عليه وسلم) قالَ: إِنَّمَا الأَعْظَمُ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ: {قُلِ اللَّهُمَّ مَا لِكَ الْمُلْكُ ثُرُونِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءَ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمْنَ تَشَاءَ وَتَعْزِزُ مَنْ تَشَاءَ وَتَنْذِلُ مَنْ تَشَاءَ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ}. رواه الطبراني^(۳).

لىرىدا دەلىنى: لە ئىبىنۇ عەبىاسەوە (خودايان لى بازى بن) لە پىغەمبەرەوە دەفەرمۇسى (دروودى خوداي لىسرىن): ئەو ناوه ھەرە گەورەيەي خودا كە حائى وايە ھەركاتى يەكتى بەو ناوهى ھاوارى لى بكا دى بە دەنگىيەوەو مرازەكەيى دەداتى، ئەو ناوه پېرۇزىيە لەم ئايەته دايە:

{قُلِ اللَّهُمَّ مَا لِكَ الْمُلْكُ ثُرُونِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءَ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمْنَ تَشَاءَ وَتَعْزِزُ مَنْ تَشَاءَ وَتَنْذِلُ مَنْ تَشَاءَ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ}. (تەبهرانى).

^(۱) مسلم. علم: ٦٧٨.

^(۲) سكت عن درجه الشارح.

۳۷۵۷ - ⇢ (ب/۴ ز/۱۱۷ ل/۳۸۵ ف/۳).^(۴)

۳۷۵۸ - وَعَنْ أَيِّ (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ) (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: كُلُّ بَنِي آدَمَ يَطْعُنُ الشَّيْطَانَ فِي جَنَاحِهِ يَا صَاحِبَهُ حِينَ يُولَدُ، غَيْرَ عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ، ذَهَبَ يَطْعُنُ فَطَعَنَ فِي الْحِجَابِ. رواه البخاري في بدء الخلق^(۵).

ئهبو هورهيره (خودای لئ بازی بن) له حهزرتهوه ده فرمومي (دروودی خودای له سمر بن): هه موو ئاده ميزادى (له کاتى له دايکبوونى دا) شهيتان به سرهه په نجهه ده زهنه بـهه ردوو تـه نشتى دا، تـه نـيا عـيسـاي كـورـى مـهـريـهـمـ نـهـبـىـ، شـهـيتـانـ چـوـوـ كـهـتـىـ سـرـهـوـيـنـىـ، بـهـلـامـ بـهـوـيـنـهـ كـراـوـ لـهـ جـيـاتـىـ بـسـرـهـوـيـنـهـ تـهـ عـيسـاـ خـوـىـ، سـرـهـوـانـدـيـهـ كـيـسـهـكـهـىـ! (ب).

۳۷۵۹ - ⇢ (ب/۵ ز/۹ ل/۶۵ ف/۶).^(۶)

۳۷۶۰ - عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: حدثني أبو سفيان من فيه إلى في قال: انطلقت في المدأ التي كانت بيني وبين النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: فبينما أنا بالشام إذ جيء بكتاب من النبي (صلى الله عليه وسلم) إلى هرقل جاء به دخية الكلبي فدفعه إلى عظيم بصرى، فدفعه عظيم بصرى إلى (هرقل) فقال: هرقل هل هنا أحد من قوم هذا الرجل الذي يزعهم الله تعالى؟ فقالوا نعم. فدعى به في نفر من قريش فدخلنا على هرقل، فأجلسنا بين يديه فقال: أيكم أقرب لسبا من هذا الرجل الذي يزعهم الله تعالى؟ فقال: أبو سفيان: أنا. فأجلسوني بين يديه، وأجلسوا أصحابي خلفي، ثم دعا بترجمانه فقال: قل لهم إني سائل هذا عن هذا الرجل الذي يزعهم الله تعالى، فإن كذبنا فكذبوا. قال: أبو سفيان وائمه الله، لو لا أن يؤثروا على الكذب لكذبنا. ثم قال: لترجمانه سلة كيف حسبة فيكم؟ قلت هو فيما ذُو حساب. قال: فهل كان من آبائه ملك؟ قلت لا. قال: فهل كنتم تتهمنه بالكذب قبل أن يقول: ما قال؟ قلت لا. قال: أتيتكم أشراف

^(۴) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل / ۱۱۷ رقم: ۳۲۱۱/۳.

^(۵) بخاري. تفسير: ۴۵۴۸.

^(۶) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل: ۹ رقم: ۳۲۹۳/۶.

الناس أَمْ ضَعْفَاؤُهُمْ؟ قُلْتُ بَلْ ضَعْفَاؤُهُمْ. قال: يَزِيدُونَ أَوْ يَنْقُصُونَ؟ قُلْتُ لَا بَلْ يَزِيدُونَ. قال: هَلْ يَرْتَدُ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنِ دِينِهِ، بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ، سَخْطَةً لَهُ؟ قُلْتُ لَا. قال: فَهَلْ قَاتَلْتُمُوهُ؟ قُلْتُ نَعَمْ. قال: فَكَيْفَ كَانَ قِتَالُكُمْ إِيَّاهُ؟ قُلْتُ تَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ سِجَالًا، يُصَبِّبُ مِنَا وَيُصَبِّبُ مِنْهُ. قال: فَهَلْ يَغْدِرُ؟ قُلْتُ لَا وَكَحْنَ مِنْهُ فِي هَذِهِ الْمَذَدَّةِ لَا يَذْرِي مَا هُوَ صَانِعٌ فِيهَا. قال: وَاللَّهِ مَا أَمْكَنْتُنِي مِنْ كَلْمَةٍ أَذْخُلُ فِيهَا شَيْئًا غَيْرَ هَذِهِ. قال: فَهَلْ قَالَ: هَذَا الْقَوْلُ أَحَدٌ قَبْلَهُ؟ قُلْتُ لَا. ثمَّ قال: لِتُرْجِمَاهُ قُلْ لَهُ إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ حَسَبِي فِيْكُمْ، فَرَعَمْتَ اللَّهُ فِيْكُمْ دُوْ حَسَبِي، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبَغْثُ فِي أَخْسَابِ قَوْمِهَا، وَسَأَلْتُكَ هَلْ كَانَ فِي آبَائِهِ مَلِكٌ فَرَعَمْتَ أَنْ لَا فَقُلْتُ لَوْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ قُلْتُ رَجُلٌ يَطْلُبُ مَلِكَ آبَائِهِ، وَسَأَلْتُكَ عَنْ أَتْبَاعِهِ أَضْعَفَاؤُهُمْ أَمْ أَشْرَافُهُمْ فَقُلْتَ بَلْ ضَعْفَاؤُهُمْ، وَهُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ كُنْتُمْ تَهْمُوْهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ: مَا قَالَ: فَرَعَمْتَ أَنْ لَا فَعَرَفْتَ اللَّهَ لَمْ يَكُنْ لِيَدْعُ الْكَذِبَ عَلَى النَّاسِ ثُمَّ يَذْهَبَ فِيْكِذِبٍ عَلَى اللَّهِ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَرْتَدُ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنِ دِينِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ سَخْطَةً لَهُ فَرَعَمْتَ أَنْ لَا، وَكَذَلِكَ الْإِعْانَ إذا خَالَطَ بَشَاشَةَ الْفُلُوبِ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَزِيدُونَ أَمْ يَنْقُصُونَ فَرَعَمْتَ أَنَّهُمْ يَزِيدُونَ، وَكَذَلِكَ الْإِيمَانُ حَتَّى يَتَمُّ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَاتَلْتُمُوهُ فَرَعَمْتَ أَنَّكُمْ قَاتَلْتُمُوهُ فَتَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ سِجَالًا، يَنَالُ مِنْكُمْ وَتَنَالُونَ مِنْهُ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبَغْثُ، ثُمَّ تَكُونُ لَهُمُ الْعَاقِبَةُ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَغْدِرُ فَرَعَمْتَ أَنَّهُ لَا يَغْدِرُ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ لَا يَغْدِرُ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَالَ: أَحَدٌ هَذَا الْقَوْلُ قَبْلَهُ فَرَعَمْتَ أَنْ لَا، فَقُلْتُ لَوْ كَانَ قَالَ: هَذَا الْقَوْلُ أَحَدٌ قَبْلَهُ قُلْتُ رَجُلٌ ثُمَّ يَقُولُ قَبْلَهُ. قال: ثُمَّ قَالَ: بِمَ يَأْمُرُكُمْ قُلْتُ يَأْمُرُنَا بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصَّلَةِ وَالْعَفَافِ. قال: إِنْ يَكُ مَا تَقُولُ فِيهِ حَقًا فَإِنَّهُ نَبِيٌّ، وَقَدْ كُنْتَ أَعْلَمُ أَنَّهُ خَارِجٌ، وَلَمْ أَكُنْ أَظْنَهُ مِنْكُمْ، وَلَوْ أَكَنْتَ أَعْلَمُ أَنَّى أَخْلُصُ إِلَيْهِ لِأَخْبِتُ لِقَاءَهُ، وَلَوْ كُنْتَ عِنْدَهُ لَقَسْلَتُ عَنْ قَدَمِنِي، وَلَيَلْعَنَ مُلْكُه مَا تَحْتَ قَدَمَيِّ. قال: ثُمَّ دَعَا بِكِتَابِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَرَأَهُ، فَإِذَا فِيهِ يَسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنْ مُحَمَّدِ رَسُولِ اللَّهِ، إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ، سَلَامٌ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى، أَمَّا بَعْدُ، فَإِنِّي أَذْعُوكَ بِدِعَائِيَّةِ الْإِسْلَامِ، أَسْلِمْ تَسْلِمْ، وَأَسْلِمْ يُؤْتِكَ اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، فَإِنْ تَوْلَيْتَ فَإِنَّ عَلَيْكَ إِئْمَانَ الْأَرِيسِيَّيْنِ، وَ(قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلْمَةِ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَا تَعْبُدُ إِلَّا اللَّهُ وَلَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِدَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا

مَنْ دُونَ اللَّهِ فَإِنْ تَوْلُواْ فَقُولُواْ اشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ). فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ قِرَاءَةِ الْكِتَابِ ارْتَفَعَتِ الْأَصْنَوَاتُ عِنْدَهُ، وَكَثُرَ الْلَّغْطُ، وَأَمَرَ بِنَا فَأَخْرَجَنَا قَالٌ: فَقُلْتُ لِأَصْحَابِي حِينَ خَرَجْنَا لَقَدْ أَمْرَ أَبْنَ أَبِي كَبِيشَةَ، أَللَّهُ لِيَخَافِهِ مَلِكُ بَنِي الْأَصْفَرِ فَمَا زَلَتْ مُوقَنًا بِأَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَللَّهُ سَيَظْهَرُ حَتَّى أَذْخَلَ اللَّهُ عَلَى الْإِسْلَامِ. قَالَ: الزُّهْرِيُّ فَدَعَا هَوَّاقُلُ عَظِيمَةِ الرُّؤُومِ فَجَمَعَهُمْ فِي دَارِ لَهُ فَقَالُ: يَا مَعْشَرَ الرُّؤُومِ، هَلْ لَكُمْ فِي الْفَلَاحِ وَالرَّشْدِ آخِرَ الْأَبَدِ، وَأَنْ يَبْثُتَ لَكُمْ مُلْكُكُمْ قَالُ: فَعَاصُوا حِيَصَةَ حُمُرِ الْوَحْشِ إِلَى الْأَبْوَابِ، فَوَجَدُوهَا قَدْ غُلِقَتْ، فَقَالُ: عَلَىٰ بِهِمْ. فَدَعَا بِهِمْ فَقَالُ: إِنِّي إِنَّمَا اخْتَبَرْتُ شِدَّتَكُمْ عَلَى دِينِكُمْ، فَقَدْ رَأَيْتُ مِنْكُمُ الدُّرْدِيَّ أَحْبَبَتُ. فَسَجَدُوا لَهُ وَرَضُوا عَنْهُ. رواه البخاري هنا ومسلم في الجهاد^(۷).

ئىيىنو عەببىاس (خودايىان لىن پازى بن) گوتى: ئەبو سوفىيان بەزمانى خۆى بۇيىكىرامە وە گوتى: لەكتى پىيکەوتىن (صلوحى)ى خودەيىبىيەدا كەلە نىيوانى من و پىيغەمبەردا كراببوو چۈوم بۇ شام لەوكاتىدا كەمن لەشام بۇوم لەكۆتايى سالى شەشەمى كۆچى دا دىحىيە كەلبى نامەيەكى هيىنا، لە پىيغەمبەرە وە (برۇدى خودايى لەسرى بن) نۇوسىراپبوو بۇ قەيىصەرى پۇم كە هەرقىلە، دىحىيە كاغەزەكەي پىيغەمبەر (برۇدى خودايى لەسرى بن) دەداتە دەست سەردارى بوصرا، سەردارى بوصرا يىش دەيداتە دەستى هېرەقل خۆى، هېرقل لەشكىرى فارس داببوسى بەسەرياو تەنكى پىن هەلچنى بۇو، شام و ھەموو دەورو بەرى شام تا جزىرە و گەلىن و ولاتى ترى لى داگىر كرد بۇو، خۆى پەنای بىردى بۇو بۇ قوستەنتەننېيە، لەويىشا ماوهىيەكى دوورو درېزگەمارقى داببوو، كەخوا لەشكىرى فارسى لەكۈل كىردى و بۇ سوپاسى ئەو بەھەرە گەورەيە لە حىمىصەوە بەپىييان چوو بۇ قودس كەنامەكەي پىن دەگا دەلىن: ئادەي بگەپىن بىزانن لېرەدا كەسىن ھەيە كە لەھۆزى ئەم پىياوه بىن كە ئەم كاغەزەي بۇ من

^(۷) بخاري. بداء الوجه: ۷ ، ۵۱ ، ۲۶۸۱ ، ۲۸۰۴ ، ۳۱۷۴ ، ۲۹۷۸ ، ۲۹۴۱ ، ۵۹۸۰ ، ۶۲۶۰ ، ۷۱۹۶ ،

مسلم. جهاد: ۴۵۸۲ ، ۴۵۸۴. أبوداود. أدب: ۵۱۳۶. ترمذى. استئذان: ۲۷۸

نووسیوو خۆی بە پیغەمبەر دەزانى؟ دەلین: بەلنى، گوتى: جا من و چەن کەسیکى ترى قوپەیشیان بانگ كرد، كە دەوري سىي كەسى دەبۈوين، بىدىنیان هەتا چۈوينە لای ھېرەقل لە قودس، لەبەر دەميا دايىان نىشاندىن قەيسەر لەسەر تەختى پاشايى دانىشتبوو، تاجى لەسەرابۇو، گەورە گەورە پۇرمۇ پەتريق و قەشەو راھىبى نۇرى لەدەورا بۇو گوتى: كامتان بە خزمائىتى نزىكتە بەم پىاوه كە گوايە خۆى بە پیغەمبەر دەزانى؟ ئەبو سوفيان گوتى: گوتى: من ئىتىر منيان لەبەر دەكەم خۆيا دانىشان و ھاۋپىكەنميان لە پېشتمەوه دانشان، ئىنجا زبانزان (تەرجمان) كەي خۆى بانگ كردو گوتى: پىيان بلىنى: ئەوا من لەم پىاوه پرسىيار دەكەم و ھەواڭى ئەو پىاوهى لى دەپرسىم كەدەلنى من پیغەمبەرم، جا ئەگەر ئەم لەو بارەيەوه بەدرو وەلامى منى دايەوه ئىۋە بەدرۇي بخەنەوه ئەبو سوفيان گوتى: بەخودا لەبەر ئەوه نەبوايە كەپىم شەرم بۇو درۇم لى دەركەۋى، ئەگىنا ئەو پۇزە درۇم دەكىردو قەيسەرم چەواشە دەكىردى بارەي ھەواڭى پیغەمبەرەوە، چونكە ئەو سەر دەمە من و حەزرتە ھاوداواي يەكتى بۇوين ئەنجا ھېرقلە بەز بانزانە كەي گوت: لىنى بېرسە: بىنەچەو رەسەنى چۆنە لەناوتانا خانەدانە يانا؟ گوتى: تا بلىيەت خانەدان و وەجاخزادەيە، گوتى: ئايىا لە ناو باوو باپىريا شايىان تىا ھەلکەوتۇوه؟ گوتى: خەير، گوتى: باشە ئەم پىاوه لەپىش ئەوهدا كەبلىنى من پیغەمبەرم درۇتان لى دىوه؟ گوتى: نە، گوتى: باشە ئەوانەي كە پەيرەوي دەكەن و دەچنە سەر ئايىنى ئەو لە خانەدانە كانى خەلکن يَا لە لازەبۇون و بىن نەواكانىيان؟ گوتى: نە، ھەر لازەبۇونە كانىيان پەيرەوي دەكەن، گوتى: بەرەبەرە زۆر دەبن يَا كەم دەكەن؟ گوتى: خەير، بەلکوو پۇز بە پۇز نۇر دەبن، گوتى: باشە كەس ھەيە لەوانەي كە دەچنە سەر ئەو ئايىنە لەپاشا لىيى بىزاز بىنى و پاش گەزبىيەوه و وەرگەپى و وازى لى بىننى؟ گوتى: نە، گوتى: ئەي شەپو شۇپو جەنگتەن لەگەل دا كردووه؟ گوتى: بەلنى: گوتى: شەركەرن و جەنگىنتان لەگەللىا چۆنە؟

گوتم: تا ئیستا جەنگ لەنیوانی ئیمەو ئەودا دوو بەختى بۇوه: بە نۆرەو سەرە بۇو، جارى واهەيە ئەو زال دەبىن بەسەر ئیمەداو جارى واش هەيە ئیمە زال دەبىن بەسەر ئەودا^{*} گوتى: باشە، ئەى پەيمان دەشكىننى يانا؟ گوتم: تا ئیستا نەيشكاندۇوە، بەلام ئیستاكە پەيمانىكمان لەنیواندا هەيە، پىكە وتۈرىن لەسەر شەر نەكىدىن، بۇ ماوەيەكى ناوبراو، جا نازانىن دەبىاتە سەر يانا، ئەبو سوفيان گوتى: بەخودا تەنيا ئەم ووشەيە نەبىن مەۋدای ترى نەدام، كە تىچىننىكى تى چىنەم و نەنگى لە پىغەمبەر بىگرم. گوتى: باشە ئەى كەسى تىر لە پىش ئەمەوھ قىسى وايىردووھ لەناوتانا؟ گوتم: نە، ئەنجا بەزوبانزانەكەي خۆيى گوت: پىيى بللى: من لىم پرسىت لەلايەنلى بىنەچەو رەسەنى ئەم پىاوەو، تو وەلامت دايەوھ گوتت: كەتا بللى خانەدان و وەجا خزادەيە لەناومانا، ئەوەش ئاداب و نەرىتى ھەموو پىغەمبەرلى بۇوە، ھەموويان وانە، ھەموو كاتى خودا كەسىكى خانەدان و وەجا خزادەي ھەلبىزاردۇوھو كردووھىتى بە پىغەمبەر ناردووھىتى بۇسەر ھۆزەكەي خۆي، لېش پرسىت كەثايَا باوو باپىرى ئەم پىاوە شاييان تىا بۇوە يانا، تو گوتت نە، منىش لەدللى خۆما گوتم: ئەگەر لەباوک و باپىريا پادشا ببوايە دەم گوت پىاوىيکە داواي مولك و دەولەتى باوک و باپىرى دەكا، پرسىيارىشىم ليت كرد ئايَا پەيرەوانى ئەم پىاوە رەشە خەلک و كۆمەلەي مسکىنەكان، يَا ئاغا و بەگزادەكان، ئەوەبۇ تو گوتت زەبۇون و مسکىنەكان پەيرەوى دەكەن، لە راستى دا ھەميشه زوربىي پەيرەوانى ھەموو پىغەمبەرلى ئەوانەن لېشتم

* نەم زۇرانبازىن خىرە شە ئاتاكەن!
 خۆ ئىمە سووتاين بە سۆئى پەتاكەن
 خوايىه! سەرددەن مەھدى بەرپاڭەن
 لە پلاڭى سەتم بۇوەن زەۋىن پاڭ كەن!!

پرسی ئایا له پیش ئوهدا که بلی من پیغەمبەرم دروتان لى دىبۇو، توڭوتت نە، منیش گوتم: چۆن دەبى پیاوى لەگەل خەلکا درۇ نەكا، بەلام له پاشا بچى درۇ لەگەل خودا بکاشتى وانابى، من لەتۆم پرسی ئایا كەسەھىيە لەشويىنکەوتوانى كە بچىتە سەر دىنەكەي و كە شارەزايى لى پەيداكرد وازى لى بىنلى و بەدلى نەبى، توڭوتت نە، لەپاستى دا هەر كاتى دل كە خوشىي باوهەرو ئيمان بچىزى و تام و چىزى لى وەربىرى ئىتەتەتا هەتايە ئەو فىنكى باوهەر لە دلە ئارامە دەرناجى و دەبن بە گول و بولبۇل! دل كە ئاودرا بەشەرابى نۇور. پیویستى نابى بەسەرابى دوور. من لەتۆم پرسی كە ئایا پەيرەوانى ئەو لەزۇرين يا لەكەمین، توڭوتت تا دى زۇرتىر دەبن! هەمۇو ئايىن و بىر باوهەرىكى دروست ئاوايە، هەر لە زىيادبۇونە هەتەتەنچاما سەر دەگرى و تەواو دەبى، من لەتۆم پرسی ئایا شەپو شۇپو جەنگتان لەگەل دا كەردووه، توڭوتت جەنگو شەرمان لەگەل دا كەردووه تا ئىستا جەنگى نىوانمان دوو بەختى بۇوه، جارى ئەو دەيباتەوه و جارى ئىمە دەيېھەينەوه، لەپاستى دا ئەمە پەوشى هەمۇو پیغەمبەر ئىزى بۇوه، لەسەرەتاوه تاقى دەكىرىنەوه و دووچارى سەراسىن و ئىش و ئازار دەبن، بەلام لەنچام دا ئەوان سەرەتكەون، كە خۇرەلەت بەرە بەرە سوپاى زۇرۇ ستەم و ناھەقى ئاۋ دەكىيەتە زىرى و گولۇلمى دەكەويتە لىزى من لە تۆم پرسى ئایا پەيمان و عەد دەشكىيەن يانا، توڭوتت: خاوهن پەيمانە و پەيمان ناشكىيەن، ئەمەش شىۋوھ و رەفتارى گشت پیغەمبەرانە، پیغەمبەران قەت پەيمان ناشكىيەن و بەلەن دەبەنە سەر، من لەتۆم پرسى ئایا كەسىكى تىرلەپىش ئەم دا ئەم داوايە ئەمى كەردووه لەناوتان او گۇوتۈيەتى من پیغەمبەرم! توڭوتت نە، منیش لەدلە خۇما گوتم ئەگەر كەسىكى تىرلە پىش ئەم دا ئەم قىسيەي بىردايە دەمگوت: ئەم پىياوهش لاسكايى ئەو قىسەكۈنەيە دەكاتەوه!! ئەبو سوفيان گوتى: ئەنجا هىرقەل گوتى: فەرمانستان بەچى پى دەكاو دەللى چى

بکهن و چی مهکنه؟ گوتم: پیمان دهلى: نویز بکهن، زهکات بدهن، خزم دوست
 بن و بو خزم باش بن و مافی خزمایه‌تی به جن بین، دهست پاک بن، داوین
 پاک بن، دهم و دل پاک بن بهنده‌یی ساغ بهس بو خودای گهوره بکهین، هیج
 شتن نهکهین به هاوهل بو خودا، واز له و بت و خودا درؤینانه بینین که باوک و
 باپیرمان لهکونا دهیانپه‌رستن هیرقهل گوتی: ئه‌می تو دهیلیت لمباره‌ی ئه‌م
 پیاوه‌وه ئه‌گه راست و دروست بی ئه‌وه پیغه‌مبه‌ره، من ده‌مزانی که‌ئم
 پیغه‌مبه‌ره بهزویی پهیدا ده‌بئی و دی، به‌لام نه‌م ده‌زانی که‌له ئیوه‌یه ئه‌ی
 کومه‌له‌ی عهرب! و من بهش به‌حالی خوم ئه‌گه بزامن قوتار ده‌بم و ده‌گه‌مه
 لای حه‌ز ده‌که‌م بچم بو خزمه‌تی، ئه‌گه‌ر له‌لای ده‌بووم قاچه‌کانیم ده‌شورد،
 به‌خودا قله‌مره‌وو ده‌سته‌لاتی ئه‌و ده‌گاته ئه‌م شوین پایانه‌ی منیش و‌هخاکی
 به‌یتولمه‌قدیس و هه‌موو ولاتی شام و پرم داگیر ده‌کا ئه‌بو سووفیان گوتی:
 له‌پاشا داوای نامه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری کردو خویندی‌وه، ناوه‌رۆکه‌که‌ی ئه‌م‌ه
 ببو: به‌ناوی یه‌زدانی به‌خشنده‌ی میهربان، له موچه‌مم‌ده‌وه که پیغه‌مبه‌ری
 خودایه، بو لای هیرقه‌لی مه‌زنی پرم، سلاوو دروود له په‌په‌وانی پیکه‌ی
 راستی، سلاو له‌پاستی خوازان! له‌پاش ئه‌مه من داوات لى ده‌که‌م که ئیسلام
 بیت، ئیسلام ببی له‌هه‌ردو جیهاندا سه‌لامه‌ت ده‌بیت، ئیسلام ببی خودا
 له‌باتی جاری دوو جار ئه‌جرو پاداشت ده‌راتی چونکه هه‌موو خاوه‌ن
 نامه‌یه‌کی نو موسویمان دوو پاداشی بو هه‌یه، سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ش که‌ده‌بی به
 ماموستای نیشانده‌ری خیز بو هه‌موو ده‌ست و په‌یوه‌نده‌که‌ی خوت و ده‌بی
 به‌سهر مه‌شق بؤیان ئه‌گه‌ر سه‌پیچیش ده‌که‌ی و گه‌ردن که‌چ ناکه‌ی بو
 ئیسلام ئه‌وه بزانه که‌هه‌م ئوبال و گوناهی خوت و هه‌م ئوبال و گوناهی
 مسکین و ورزیزه‌کانیش له‌ئه‌ستوی تؤیه چونکه ئه‌وان ژیز ده‌ستی تون و
 چاویان له‌ده‌می تؤیه. هه‌روه‌ها داوات لى ده‌که‌م به‌هه‌وی ئه‌م ئایه‌تەش‌هه‌وه که
 ده‌فه‌رموی:

{قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلْمَةٍ سَوَاءٌ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَا تَعْبُدُ إِلَّا اللَّهُ وَلَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَحْدَدْ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ ذُونِ اللَّهِ فِإِنْ تَوَلُّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوْا بِأَنَّا مُسْلِمُوْنَ .} ۶۴/۳

واته: ئهی ئهی هلهی کیتاب! ئهی خاوهن نامه‌کان! ئهی کۆمه‌لەیی که خودا نامه‌ی خۆیی بەهۆی پیغەمبەری لە پیغەمبەرە کانیه‌وە بۆ ناردوون! وەرن بۆسەر وەرگرتنى تاقه فەرمودەیی، کە بۆ ئىمە و بۆ ئىیوھ يەکسانە و چون يەکه بەبى جىاوازىي، کە بىتىپىيە لە نيازپاکى و ساغى لەگەن خودادا وەئەم مەبەستەش بەم چەن ياسايە دىتەجى، يەکەم عىبادەت و پەرسىن و خودا پەرسى بۆ كەسى تر نەكەين بۆ خوداى گەورە نەبى، دووھم هاوهەل و ھاوبەش و ژن و كۇپو كچ و باوکو دايىكى بۆ بېرىار نەدەين، سىيىھم لەناو خۆمانا يەكتى نەكەين بەخودا وەك خودا بىكەين بە خاوهن فەرمان و شت حەلّل و حەرام بكا بۆمان بەبى وەرگرتنى فەرمان لەخوداوه، جا ئەگەر ئەو خاوهن نامانه پشتىيان ھەلکرد لەم پەندو ئامۇزىگارى و فەرمایشته راست و دروستەو پۇوپىچيان لەيەكتايى پەرسى كرد ئەۋا تو ئەي پیغەمبەرا ھەم خۇت ھەم پەيرەوەكانت پىيان بلىّىن: ھەق ديارە، ئاشكرايە و بەلگە نەويستە، کە ئىیوھ قەبۈلۈ ناكەن ئەۋا ئاگاداربىن و بەشايىت بن ئىمە فەرمانبەردارى خوداين و موسۇلمانىن. ئەبو سوفيان گوتى: كە ھىرقەل لە خويىندەوەي نامەكە بۇوە، لەدەورى بۇو بەزىلە زىل و قاوو قىز، ئىتىر دەستور درا ئىمە كراينە دەرەوە، كە چۈويىنە دەرەوە بەھاپىيکانى خۆمم گوت: بەپاستى كارى كورەكەي ئەبو كە بشە گەورە بۇوە، خۇ ئەۋەتە شاي پۇمیش لىيى دەترىسى ئەبو كە بشە باوکى شىريى پیغەمبەر بۇوە، مىردى حەليمەيە کە دايەنى حەززەت بۇوە ئىتىر ھەر لە و كاتەوە من زانىم کە كارو بارى پیغەمبەر (درورى خوداى لەسر بىن) سەرداھكەوئى و كومانم لەوەدا نەبۇو، تا ئە و پۇزەي خودا كردى مى بە موسۇلمان و چۈومە سەر ئايىنى ئىسلام زوھرى کە ئەم فەرمودەيەي كىپراوهتەوە لە عوبەيدوللائى كورى عەبدوللائى كورى عوتبەوە لە ئىبىنۇ عەبباسه‌وە دەلىنى: ئەنجا ھىرقەل پىياوه گەورەكانى و لاتى پۇوم بانگ دەكات و

له‌مآلی خوی کویان ده‌کاته‌وهو پیّیان ده‌لی: ئهی کۆمه‌لەی پووم! ئه‌گه‌ر ده‌تانه‌وئی سه‌ریه‌رزو سه‌ر فراز بن هه‌تا هه‌تا یه وه ملک و ده‌وله‌تیشتن بەردەواام بىن و بەمیینى وەرن زووکەن موسوّلمان بىن. گوتى: بەلام ئه‌وان وەك كەره كىيۇي دەشەلەرثىن و بەرەو دەركاكان هەل دەتىزىنن، دەرۋانن دەركاكان داخراون جا ھيرقەل ده‌لی: بانگييان كەنه‌وه بولاي خۆم، كە بانگى كردن‌وه پیّیانى گوت: ئه‌وه من تاقیم كردن‌وه، ويستم بىزانم تا چ پاده‌يى ئايىنى خۇتاڭ بەتوندى گرتۇووه، باش بۇو كردارەكەتان بەدلى من بۇو. ئىتئ ئەوانىش كورپۇوشى بۇدەبەن و گله‌يیان لىيى نامىيىنی (ب/م – خودايان لى پانى بن).

٣٧٦١ - ونزل - لُّا قالت: اليهود نحن على دين إبراهيم وقالت: النصارى نحن على دين إبراهيم: (مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ^(٨)).

كاتى جوولەكە كان گوتىان: ئىمە له‌سەر دينى ئىبراھىمین، وە گاورەكانىش گوتىان: ئىمە له‌سەر دينى ئىبراھىمین، ئەم ئايىته هاتە خواره‌وه:

{مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ - ٦٧/٣}.

واته: به‌هیچ جۆرى ئىبراھيم له‌سەر ئايىنى جوولەكە نەبۇو، كە عوزه‌ير بە كورى خودا دەزانن، وەلە سەر ئايىنى گاور نەبۇو، كە عيسا بە كورى خودا دادەنن، بەلام مەردىكى لەپرو پۈچ لادەرەو موسوّلمان بۇوهو بۇوی لەپاستى كردووه، وەلەو كەسانە نەبۇوه كەهاوبەش دادەنن بۇ خوداو بىتپەرسى دەكەن.

٣٧٦٢ - عن عبد الله (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: إِنَّ لِكُلِّ أَبِيٍّ وَلَاءَةً مِنَ النَّبِيِّنَ وَإِنَّ وَلَيْتَ أَبِي وَخَلِيلِي وَخَيلَ رَبِّي. ئَمْ قَرَأَ (إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ

^(٨) لم ينسب إلى أي كتاب من قبل المؤلف.

لَلَّذِينَ أَتَبْعُوهُ وَهَذَا النَّيْٰ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُ الْمُؤْمِنِينَ). رواه الترمذی بسنده صحیح^(۱).

عه بدوللا (خودای لئے بازی بن) گوته: پیغه‌مبهه (دروودی خودای له سر بن) فهرموموی: هه موو پیغه‌مبهه له ناو پیغه‌مبهه ره کانا ئاشنایه کی هه بووه، ئاشنای منیش ئیبراھیم، که هم باوکمه و هم دوست و خوشه‌ویستمه هه روک دوست و خوشه‌ویستی خودایه ئینجا حه زرهت (دروودی خودای له سر بن) خویندیه وه:

{إِنَّ أُولَى النَّاسِ بِإِنْبَرَاهِيمَ لَلَّذِينَ أَتَبْعُوهُ وَهَذَا النَّيْٰ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُ الْمُؤْمِنِينَ - ۶۸/۳}.

واته: به‌راستی نزیکترین و له‌به‌رتین که س به ئیبراھیم ئه و که‌سانه بعون که له‌وهختی خویا په‌په‌هه ویان کرد ووه، و هئم پیغه‌مبهه رهیه که ناوی موحه‌ممه‌دهو ناوه جوانه‌کهی خوی پر به‌په‌هه وه ئه و که‌سانه‌یه که باوه‌پیان هیناوه به موحه‌ممه‌د، خودای گه‌ورهش خوی دوست و یارمه‌تیده‌ری موسولمانانه له‌هه‌ردوو جیهانا (ت-س/ص).

⇒ (ب/۲ ز - ۱۴۷ ل - ۳۰۱ چاپی/۱ ف - ۴۴) ^(۱۰).

۳۷۶۴ - عن أبي أَمَامَةَ (رضي الله عنه) عن النَّيْٰ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قال: مَنْ اقْطَعَ حَقًّا أَفْرَى مُسْلِمٍ بِيَمِينِهِ فَقَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ النَّارَ وَحَرَّمَ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ. فَقَالَ: لَهُ رَجُلٌ وَإِنْ كَانَ شَيْئًا يَسِيرًا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَإِنْ فَضِيَّا مِنْ أَرَاكِي. رواه مسلم في الإيمان^(۱۱).

ئه بو ئومامه (خودای لئے بازی بن) گوته: حه زرهت (دروودی خودای له سر بن) فهرموموی: ئه وهی به سویندو سویندکاری هه قى پیاویکی موسولمان به‌ناره‌وا بپچری بو خوی خودا ئاگری بو ده‌پریت‌هه و دهیکا به مووچه و جیره بوی و

^(۱) صحیح عند الترمذی.

^(۱۰) تقدم في مجلد / ۲ تسلسل: ۱۷۳ رقم: ۵ / ۱۹۱۷.

^(۱۱) مسلم. إيمان: ۲۵۱. نسائي: آداب القضاء: ۵۴۲۴.

به ههشتی لئن قده‌گه دهکا. پیاویکیش گوتی: ئهی پیغه‌مبه‌ری خودا! باشتیکی که میش بئی؟ فه‌رمووی: با چلن دار سیواکیش بئی! (م - (هزار به‌حصتی لئن بئن)). (ف/۲) + (ب/۲ ز/۱۴۷ ل/۳۰۱ ف/۴).
 ۳۷۶۵ - (ب/۲ ز/۱۴۷ ل/۳۰۱ ف/۴)^(۱۲).

۳۷۶۶ - عَنِ ابْنِ أَبِي مُنْيَكَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ امْرَأَيْنِ كَائِنَتَا تَخْرِزَانَ فِي بَيْتٍ - أَوْ فِي الْحُجْرَةِ - فَخَرَجَتِ إِحْدَاهُمَا وَقَدْ أَنْقَدَتِ يَاشْفَى فِي كَفَهَا، فَادْعَتِ عَلَى الْأُخْرَى، فَرُفِعَ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا)، فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَوْ يُغْطِي النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لَدَهُبَ دِمَاءُ قَوْمٍ وَأَمْوَالُهُمْ. ذَكَرُوهَا بِاللَّهِ وَاقْرَءُوا عَلَيْهَا (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ). فَذَكَرُوهَا فَاعْتَرَفَتْ، فَقَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ: الَّتِي (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْيَمِينَ عَلَى الْمُدَعَّى عَلَيْهِ. رواهم البخاري^(۱۳).

ئیبنو ئه‌بی موله‌یکه (خودای لئن پانی بئن) گوتی: دوو زن له‌چاوه‌یه‌کا، له مالیکا دره‌وشه‌کاریی دهکن، یه‌کیکیان بریندار ده‌بئن، دره‌وشه‌یین چوو بwoo بهناو له‌پیا، داوای ئه‌وه‌بwoo که گوایه ژنه‌که‌ی تروای لیی کردووه، داواکه‌یان برد بولای ئیبنو عه‌بیاس (خودایان لئن پازی بئن) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای له‌سمر بئن) ده‌فرمومی: ئه‌گه‌ر ئه‌و خه‌لکه له‌سهر داوای خویان بھبئن پیشیشاندانی به‌لکه‌و پاست کردن‌وه‌ی شایه‌ت هه‌رچی داوا بکه‌ن بدري پیشان ئه‌وا ده‌بئن به‌تیکه‌و لیکه‌و هه‌رکه‌سه‌یه بو خوی و سه‌ره‌نجام گه‌لئن سه‌رو مال و خوین و سامانی زورکه‌س به‌فیپو ده‌پروا ئیبنو عه‌بیاس (خودایان لئن پانی بئن) گوتی: ته‌می و ئاموزگاری ژنه گومانباره‌که بکه‌ن و ریزی خودای یاد بخنه‌وه‌و ترسی خودای بخنه بهن، به‌تايبة‌تی ئه‌م ئایه‌ته‌ی بو بخویننه‌وه:
 {إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ئَمَّا قَلِيلًا - ۳/۷۷}.

^(۱۲) تقدم في مجلد / ۲ تسلسل: ۱۴۷ رقم: ۴ / ۱۷۱.

^(۱۳) تجرید البخاری: ۴ ل / ۴۰ رقم: ۱۶۴۴ ، ۴۰۵۲ ، ۲۵۱۴ ، ۲۶۶۸. فتح الباری مجلد / ۲ ل / ۱۷۵ رقم: ۱۰۸۲. تجرید. مسلم. اقضیة: ۴۴۴۵.

واته: که سانی که عه‌هدو په‌یمان و به‌لین به‌خودا دده‌دن و سویند ده خون و له‌پاشا په‌یمانه که‌یان ده‌شکین و سویند کانیان نابهنه سه‌رو به‌به‌هایه کی دنیایی ده‌یانگورنه وه که‌ئه و به‌هایه کیهیه ئگه‌ر زوریش بئی هرکه‌مه، ئا ئه‌وانه ئگه‌ر ته‌وبهی به‌راستی نه‌که‌ن و له‌سهر ئه و ره‌وشه پیسه بمن ده‌بن به‌پو و ره‌شی لای خوداو له‌و دنیا هیچ به‌ش و باره‌یه کیان بؤ نییه، وه خودای گه‌وره له‌پرژی پاشه رپژدا نه‌نازیان ده‌گری و نه قسه‌ی خوشیان له‌گه‌ل ده‌کاو نه‌پو ویان ده‌داتی و نه به‌چاوی ریزو میه‌ره با نییه وه ته‌ماشیان ده‌کاو نه پاکیان ده‌کاته وه له‌تاوانه کانیان و نه تاریفی چاکی و باشیان ده‌کا، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش سزا‌یه کی زور سه‌خت و به‌ئیش و به سویان بوه‌یه. گوتی: که‌وايان کرد ژنه که چووه ژیری و ددانی پیانا که ئه و اوی لیی کردووه، ئیبنو عه‌بیاس (خودایان لئ بازی بن) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای له‌سر بن) ده‌فرمومی: له‌داواو داواکاری دا سویند خواردن له سه‌رداوا لئ کراوه (ب - مزار مزار په‌محمتی له‌گنبدی په‌عندی بن).

٣٧٦٧ - ⇨ (ب/ ٢ / ز/ ١٨٢ / ل/ ٣٧٤ / ف/ ١) زاد هناء: زاد في روایة: فجعلها لحسان وأبي (١٤).

لیزه‌دا له‌دواوه ئه‌مهی پتره: دای به حه‌سسان و به ئوبه‌یی.

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {كُلُّ الطَّعَامَ كَانَ حَلَّاً لِّبْنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التُّورَةُ قُلْ فَأُثُرُوا بِالْتُّورَةِ فَأَثْلُوْهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ - ٩٣/٣}.

واته: هه‌مو خواردنه‌نییه که حه‌لآن بwoo، بؤ نه‌وهی یه‌عقووب پیغه‌مبه‌ر، مه‌گه‌ر ئه وه نه‌بئی که یه‌عقووب حه‌رامی کردبوو له‌سهر خوی، له‌پیش نه‌وه‌دا که‌ئهم ته‌براته بیته خواره وه بؤ موسا، ئه‌ی پیغه‌مبه‌ر! تو بلئی به‌و جووله که در قزنانه: ئیوه ئه‌گه‌ر راست ده‌که‌ن له‌م داوایه‌تانا که گوایه ئه‌مهی ئه‌مرو له‌وان حه‌رامه له‌کون کونیشا له‌نوح و له ئیبراهمیش حه‌رام

ببووه، بفهربموو ئەگەر راست دەکەن و درۆ ناكەن تەورات بىيىن و بىخويىننەوە تا راستى و تاراستى دەربىکەوى.

٣٧٦٨ - عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: أقبلت يهود إلى النبي (صلى الله عليه وسلم) فقالوا يا آبا القاسم أخبرنا عاما حرم إسرائيل على نفسه؟ قال: اشتكي عرق النساء فلم يجد شيئا يلائم إلا لحرم الإبل وألبانها فلذلك حرمتها. قالوا صدقت. رواه الترمذى في الزهد بسند حسن^(١٥).

ئىپىنۇ عەبباس (خودايىانلىق بازى بىن) گوتى: جوولەكەكان هاتنە لاي پىيغەمبەر (دروودى خوداي لهسىرى بىن) گوتىيان: ئەى باوكى قاسىم! پىيمان بلى يەعقووب پىيغەمبەر (كە نازناوى ئىسراىيلە، كەبەمه عنا بهندەي ھەلبىزاردەي خوايى) چى لە خۆى حەرام كردىبوو؟ فەرمۇوى: يەعقووب تۈوشى نەخۆشى كەژۇك (عىرقولنەسا) بۇ ئاهى كرد ئەگەر خودا چاکى بکاتەوە لە خۆشتىرين شت نەخوا، جا خودا چاکى كردىوە، ئەويش هيچى وەك گۆشت و شىرى ووشتەر پى نەدەكەوت، جا لەبەر ئەو دوو شتەي لەخۆى قەدەغە كرد گوتىيان: راست دەكەي (ت-س/ح).

٣٧٦٩ - ⇨ (ب/٣ ز/٩٢ ل/٢٤٣ ف/٨)^(١٦).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لِلَّذِي يَكُونُ مَبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ} . {٩٦/٣}

تەفسىرى ئەم ئايەتە له پىشەوە لهم شويىنەدا پۇيىشت: ⇨ (ب/١ ز/١١٥ ل/٣٤٩).^(١٧)

٣٧٧٠ - ⇨ (ب/١ ز/١١٥ ل/٣٤٩ ف/١)^(١٧).

^(١٥) حسن عند الترمذى.

^(١٦) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ٩٢ رقم: ٨ / ٢٢٥٨.

^(١٧) تقدم في مجلد أول. تسلسل: ١١٥ رقم: ١ / ٦٩١.

قال الله تعالى: {فيه آيات بَيْنَاتٌ مَقْعُومٌ إِنْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجْثُ الْبَيْتِ مَنْ أَسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا} ٩٧/٣. ⇒ (ب/٢ ز ٧٩ ل ١٥٢).

۱۷۲/ج ۸۸/ج ۲/ب + ب/۵ ۱۵۴/ج ۷۹/ج ۲/ب $\Rightarrow -3771$
ف^(۳)/_(۱۸)

لیزهدا له سهره تاوه ئەم پترييەي هەيءە: قام رجل ف قال: يا رسول الله من الحاج؟ قال: الشعث التفل: پياوى هەلسا گوتى: ئەي پېغەمبەرى خودا! كى حاجىي بەراستىيە؟ فەرمۇسى: كۈلکن و بۇركەلەكانى كە لەبەر ئەوهى سەرگەرمى جى بەجى كردنى كىدارەكانى حەجن نايابنەرزىتە سەرپەروەردە كىردنى قىزو لهش و جل و بەرگى خۆيان.

قال الله تعالى: {كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ - ۱۱۰/۳} ⇒ (ب/۵ ز/۷۵). ل/۲۶۱.

٣٧٧٢ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) (كُنْتُمْ خَيْرَ النَّاسِ لِنَاسٍ، ثَانُونْ بِهِمْ فِي السَّلَالِسِ فِي أَعْنَاقِهِمْ حَتَّى يَدْخُلُوا فِي الْإِسْلَامِ). رواه البخاري (١٩).

ئەبو ھورھیرە (خۇشىوودى خوداى مەزنى لەسەر بىن) گوتى: ئىيۇھ چاكتىن كەسىن بۇئەم خەلکە، چونكە دىلىيان دەكەن و كۆت و زنجىر دەخەنە گەردەنیان و لەسەر ئەو حالە دەيانھىنن ھەتا موسولمان دەبن كەوابۇو ئىيۇھ بۇ ئەوان دەبن بە مايمەي بەختىيارى و كلىلى بەھەشت كە فەرمۇودەي (لا الله الا الله) يە دەدەنە دەستىنان (ب).

٣٧٧٣ - عن بَهْرَنْ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ) أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: فِي قَوْلِهِ (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أَخْرَجْتَ لِلنَّاسِ) قَالَ: كُنْتُمْ سَبْعِينَ أُمَّةً أَكْثَرُهُنَّا خَيْرٌ مِّنْهَا وَأَكْمَرُهُنَّا عَلَى اللَّهِ تَعَالَى. رواه الترمذى بسنده حسن^(٤٠).

(٤) تقدم في مجلد ثانٍ. تسلسل / ٧٩ رقم: ٥ / ١٤٨٣ + ١٥٢١ / ٣.

^(١٩) تفسیر : ٤٥٥٧ . بخاری .

(٤٠)

به هزی کوپری حه‌کیم له باوکیه‌وه له با پیریه‌وه (خودایان لئن پانی بن) گوتی: کویم لئن بیو پیغه‌مه‌بر (بروودی خودای لسر بن) خویندیه‌وه: (کتم خیر امة آخر جت للناس) ئینجا فه‌رموموی: ئیوه ئه‌ی گه‌لی موحه‌مم‌ه‌د! حه‌فتاهه‌مین گه‌لی خاوه‌ن ئیمان، که هه‌موویان له پیش ئیوه‌وه بیون و ئیوه به‌دوایانا هاتوون، ئیوه له‌وانه له‌هه‌موویان گه‌وره‌ترو چاکترن (ت-س/اص).

۳۷۷۴ - عن جابر (رضي الله عنه) يقول: فينا نزلتْ إِذْ هَمْتَ طَائِفَةً مِنْكُمْ أَنْ تَفْشِلَا وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا قَالَ: نَحْنُ الطَّائِفَةُ الْمُنْزَلُونَ بَنُو حَارِثَةَ وَبَنُو سَلَمَةَ، وَمَا يَسْرُنِي أَنَّهَا لَمْ تُنْزَلْ لِقَوْلِ اللَّهِ (وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا). رواه الشیخان^(۲۱).

جابر (خودای لئن پانی بن) دهلى: ئه‌م ئایه‌ته له‌شانی ئیمه‌دا دابه‌زیوه، که ده‌فرمومی:

{إِذْ هَمْتَ طَائِفَةً مِنْكُمْ أَنْ تَفْشِلَا وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ - ۱۲۲/۳}

واته: خودای گه‌وره خوی زانابوو به قسه‌ی دهم و نیازی دلتان له‌وکاته‌دا که دوو تاقم له‌ئیوه ویستیان بگه‌پینه‌وه بـو مه‌دینه و خویان بدؤپینن به‌لام خودا پاراستنی له و خه‌یاله ناهه‌مواره و له و بیره به‌ده لايان داو پشتی سوپای ئیسلامیان چوّل نه‌کرد، له‌به‌ر ئه‌وه خودا پاراستنی، چونکه خودا دوستی ئه‌وه دوو تاقمه‌یه و خوشی ده‌وین. جابر ده‌یگوت: ئه‌وه دوو تاقمه‌یه ئیمه بیوین، تاقمه‌ی بـه‌نی حاریس‌ه و تاقمه‌ی بـه‌نی سه‌له‌م، و همن بهش به‌حالی خوم هاتنی ئه‌م ئایه‌ته م زور پـی خوشه له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که خودا ده‌فرمومی له‌شانی ئه‌وه دوو تاقمه‌یه دا: والله وليه‌ما: خودا دوستی ئه‌وه دوو تاقمه‌یه و خوشی ده‌وین! (ش - (خودایان لئن پانی بن)).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَفْرِ شَيْءٌ أَوْ يَشُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ طَالِمُونَ} (۱۲۸/۳).

^(۲۱) بخاری. مغازی. ۴۰۵۱. مسلم. فضائل الصحابة: ۶۳۶۲.

واته: ئهی پیغەمبەرى خۆشەویست و نازدار! حۆكمى قەزاو قەدرو
بىريارى سەرنفیست بەدەستى منه و بەدەستى تو نىيە، دەی زۆر باش بزانە
ئەمانە خودا تەھوبە و پەشيمانىيان گيرا بكا، ياكى گيراي نەكا، وەلە هەردوو
جيھانا، ياكى كىكىيانا سزايان بدا ياسزايان نەدا ئەم شتانە كەم و نۇر
بەدەستى تو نىيە، چونكى بەپاستى ئەم بىباوهپۇ خودا نەناسانە شوولىان
لىنى هەلکىشاوه و زۆر سته مكارو لە پادە بەدەر سته مكارن.

۳۷۷۵ - ⇨ (ب/۱ ز/۹۲ ل/۲۸۸ ف/۴).^(۲۲)

لە گىرانەوەي ئىرەدا ئەم پىتىي (زيادە) يەي ھەيە:

ولفظ الرمزىي: قال: قال: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ أَخْدِ اللَّهُمَّ اعْنَ أَبَا سُفِيَّانَ اللَّهُمَّ اعْنِ الْحَارِثَ بْنَ هِشَامَ اللَّهُمَّ اعْنَ صَفْوَانَ بْنَ أَمِيَّةَ. قال: فَنَزَّلَتْ (لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ) فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ فَأَسْلَمُوا فَحَسِّنُ إِسْلَامَهُمْ.
گفته‌ي (ت) ئاوایه: لەرۆزى ئوحىدا پىغەمبەر (درودى خوداى لىسرىن)
فەرمۇسى: خودايە! نەفرىن و لەعنەت بکە لەئەبو سوفيان، خودايە! لەعنەت
بکە لە حارىسى كۈپى ھىشام، خودايە! نەفرىن بکە لە صەفوانى كۈپى
ئومەيىيە ئىتە ئەم ئايىتە هاتە خوارەوه:

{لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ طَالِمُونَ} . {۱۲۸/۳}

لەپاش دا خودا تەھوبە ئەوانەي قەبۈول كىدو ھەمووييان موسۇلمان
بۇون و سەرو موسۇلمانى جوانيانلى دەرچوو.

۳۷۷۶ - ⇨ (ب/۱ ز/۹۲ ل/۲۸۸ ف/۴).^(۲۳)

۳۷۷۷ - عَنْ أَنَسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كُسِّرَتْ رَبَاعِيَّةُ يَوْمَ أَخْدِ
وَشَجَّ وَجْهُهُ شَجَّةً فِي جَبَهَتِهِ حَتَّى سَالَ الدَّمُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَالَ: كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ فَعَلُوا هَذَا

^(۲۲) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۹۲ رقم: ۴ / ۵۶۲.

^(۲۳) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۹۲ رقم: ۴ / ۵۶۲.

بِئِيهِمْ وَهُوَ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ. فَنَزَّلَتْ (لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَشُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فِإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ). رواه الترمذی بسند صحيح^(۲۴).

ئنه س (خودای لى بازى بن) گوتى: له پرۇزى هەراي ئو خورددا دندانى پىشىنى پىغەمبەر (دروودى خودای لى سەر بن) شكا، له پىزى لاي راستى لە خوارەوە دانى چوارين (رباعييە) ئى شكا^{*} وەناو چاوانى شكاو خويىن بە دەمۇچاوايا ھاتە خوارەوە، پىغەمبەر (دروودى خودای لى سەر بن) فەرمۇسى: ھۆزى كە ناھەقى ئاوا لە پىغەمبەرى خوييان بىكەن چۈن سەردەكەون ئەۋەش لە كاتىكاكە ئەو دلسوزانە خەرەيك بىن بانگىيان بكا بۇ لاي خوداو پىشكە پاستيان پى نىشان بىدا جا (ليس لك من الأمر شيئاً) ھاتە خوارەوە (ت - س/ص).

٣٧٧٨ - (ب/١ ز/١٨٩ ل/٥١٣ ف/١).^(۲۵)

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِذْ تُصْنِعُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أَخْرَاجٍ فَأَثَابُكُمْ عَمَّا بَعْمَلْتُمْ لَكُنَّا تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَائَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَيْرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ}.^(۲۶)

واتە: خودا دەستى ئىوهى لا بىردى لە سەر دوژمنەكان و ئەوانى زالى كرد بە سەرتانا، لە كاتەدا كە ئىوه بەپەلەپپۇزە ھەل دەزنىن بە قەد كىوهەكەداو سوپاگاي خوتان بە جى هېشت و ئەوهندە پەريشان و بىن وورە بۇون ئاپورتان نەدەدا يەوه لە كەس و لە سەری نەدەھەستان و ھەركە سەستان دەيويست سەری خۆي قوتار بكا، بەلام پىغەمبەرى خودا حەزرتى موھەممەد، كەلەگەل تاقمى

^(۲۴) صحيح عند الترمذى.

^{*} ۱- ثەنييە ، ۲- رباعييە ، ۳- ناب ، ۴- ضەواحىك ، ۵ ، ۶ - أضراس ، ۶- سن العقل ، لە چوار تا چوار لە سەر و لە خوار = ضەواحىك. ددان لە شەۋىلەي سەرەوەوە لە شەۋىلەي خوارەوە يەك ناوى ھەيە ، ثەنييە = دوانىيە ، رباعييە = چوارينە ، ناب - كەلب ، ضەواحىك = زەرەدان ، ضىرس = خرى ، كاكيلىه ، سن العقل = ددانى ئەقلى.

^(۲۵) تقدم في المجلد الأول. تسلسل: ۱۸۹ رقم: ۱ / ۱۰۰.

دواييتنانا بُوو، حائى واببوو بانگى دەكىرنەوە دەيەرمۇو: ئەى بەندەگانى خودا! وورە بەرمەدەن، بگەرىنەوە بۇ مەيدانى جەنگ و بگەرىنەوە بولاي من، ئەوەي ھەلمەت بىتىنەتەوە پەلامارى دوزمن بىداتەوە ئەو بەھەشتىيە! جا خوداي گەورە پاداشى دانەوە لەسەر ئەم حالە نابارەتان و تووشى خەم و خەفتىيە زۇرى كردن، ئەوهش بؤئەوە خەوبىكىن بەم جۇزە كارەساتانەوە بەزۇويى وورە بەرنەدەن و جارىيەتى تر ئەگەر شتى وا بۇوي دا ليتان دلگران و زويىنەبن لەسەر زيانى مائى و گيانى، وەخودا خۆي ئاكاى لهنيازى دلتان و لەكارو كرده‌وەتان ھەيە.

٣٧٧٩ - عن البراء بن عازب (رضي الله عنهما) قال: جَعَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى الرَّجَالَةِ يَوْمَ أُحْدٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ جَبَّيرٍ، وَأَقْبَلُوا مُنْهَزِمِينَ، فَذَاكَ إِذَا يَذْعُو هُمُ الرَّسُولُ فِي أَخْرَاهُمْ، وَلَمْ يَنْقَضْ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) غَيْرُ الَّتِي عَشَرَ رَجُلًا. رواه البخاري^(۲).

بەپائى كوبى عازىب (خوداي لىن پانى بن) گوتى: لەپۇچى پووداوى ئوحددا پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسر بن) عەبدوللەللى كوبى جوبەيرى كرد بە سەركەدەي پياوهەكان كەپەنجا پىاواي تىر ھاوىيىز بۇون، پىيى فەرمۇون: ئەگەر بەچاواي خۇتان ئىمەتىن دى لەوناوهدا كۈزراوين و لاشەمان كەوتۇوه مەل و مۇرۇ جانەوەر دەمان خۇن ئىيۇھ لەم شوينەي خۇتان مەجوولىين و پېشتمان چۈل مەكەن، بەلام جەنگاوهەرە پياوهەكان فەرمانەكەي پىيغەمبەريان شكاند، كە دىيان ئەوا لەشكىرى ئىسلام سەركەوت بەسەر لەشكىرى كوفردا، لەسەرتاتى شەپەكەوه، ئىتر سەنگەرهە كانى خۇيان بەجي هيىشت و چوون بۇتالان كۆكىرنەوە، وەلەم كاتەدا خالىدى كوبى وەلید ھەنى دەست كەوتۇو هيىرشى بىدو بۇو بەھۆى شكانى سوپاى ئىسلام جالە پاشا ئەوانىش شكان و بەرھو دوا ھەلھاتن، ئەمە ئەو پووداوهەيە كە خودا لەقورئان دا بەم ئايەتە باسى دەكات و دەفەرمۇى: {وَالرَّسُولُ يَذْعُو كُمْ فِي أَخْرَاكُمْ}. وەئەو بۇزە دوانزە پىاونى بىن كەس لەگەل پىيغەمبەردا نەمايەوە ھەموو ھەلھاتن! (ب).

^(۲) بخاري. تفسير: ٤٥٦١.

٣٧٨٠ - عن أبي طلحة (رضي الله عنه) قال: غشيتنا النعاس وَخَنْ في مَصَافَتَا يَوْمَ أَحْدِ فَجَعَلَ سَيْفِي يَسْقُطُ مِنْ يَدِي وَأَخْذَهُ وَيَسْقُطُ وَأَخْذَهُ . رواه البخاري والزمي وزاد: وَالطَّائِفَةُ الْأُخْرَى الْمُنَافِقُونَ لِيَسَ لَهُمْ هُمْ إِلَّا أَنفُسُهُمْ أَجْبَنْ قَوْمًا وَأَرْغَبَهُ وَأَخْذَلَهُ للحق^(۲۷) .

ئهبو طله (خدای لئ بازی بتن) دهلى: له پژشی ئوحوددا، له پریزی شەپدا، لهناو سەنگەره کانی خۆماندا خەو دايگرتىن، خەويىكى قورسى وا كە خوش خوش بەدم وەنەوزىرىدنه وە شمشىزەكەم لەدەستم دەكەوتە خوارەوە وەلم دەگرتەوە (ب/ات) تىرمىزى (رەحمەتى خودای لئ بتن) ئەمەي پىرە: تاقمەكەي تريش بىرىتى بۇون له ناپاكەكان، ئەوانە هەر خەمى سوودو قازانچى خۆيانە، ترسنۇكتىن ھۆزىن و چاوجۇنۇكتىن تاقمن و گەورەترين دۈرۈمنى ھەقو پاستىن. بۇ تىيگە يىشتىنى تەواو لەم حەدىسە تەفسىرى ئەم ئايەتە دەكەين: {ئُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مَنْ بَعْدِ الْفَمِ أَمْنَةً نُعَاصِي يَغْشَى طَائِفَةً مَنْكُمْ وَطَائِفَةً قَدْ أَهْمَنْتُمْ أَنفُسُهُمْ - ۱۵۴/۳} .

واتە: پاش ئەو ترس و بىيمە خودای گەورەو مەزن بە مىھەربانى خۆى ئارامى و ئاسايىشى نارد بۇتان، بەرنگى سەرەوە نەوزىگرتىن تاقمىكتانى داگىر كرد، وە لحال تاقمىكى تريشتان (كەناپاك و مونافيقەكان) ھەرخەمى سەرەتكىن و بەرۋەندى خۆيان بۇو، ھىچ دەربەستى بەرۋەندى ئىسلاميان نېبۇو.

٣٧٨١ - وعده قال: رَفَعَتْ رَأْسِي يَوْمَ أَحْدِ فَجَعَلَتْ الْنُّظُرُ وَمَا مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ إِلَّا يَمْدُدُ تَحْتَ حَجَفَيْهِ مِنَ النُّعَاسِ فَذِلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ (ئُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مَنْ بَعْدِ الْفَمِ أَمْنَةً نُعَاصِي طَائِفَةً مَنْكُمْ) . رواه الزمدي بسنده صحيح^(۲۸) .

دېسان دهلى: له پژشی ئوحوددا لەوكاتەدا كە خودا بەبەخشىش كەرەم)ى خۆى دەنلىيى و ئاسايىش و ئارامى دلى بۇمان ناردو سەرەوەنەوز

^(۲۷) بخاري. تفسير: ۴۵۶۲

^(۲۸) حدیث صحیح.

دایگرین و کهوتینه خهوه نوچکی و ونهوزه‌کوتی، کاتی که سه‌رم هه‌لبری و ته‌ماشای سوپاکه‌ی خومانم کرد سه‌ره‌نجم دا وا هه‌موویان نوچ ده‌بهن و له‌ژیر قه‌لغانه‌کانیانا خهوه‌نوچکه یانه، ئه‌مه‌ی من دیم ئه‌و حاله‌یه که خودا له‌باره‌یه‌وه ده‌فرمودی:

{ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُم مِّنْ بَعْدِ الْعَمَّ أَمْنَةً لِعَاسًا يَغْشَى طَائِفَةً مُنْكَمْ} (ت-س/ص).

۳۷۸۲ - عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: افتقدت قطيفة حمراء يوم بذر فقال: بعض الناس لعل رسول الله (مثل الله عليه وسلم) أخذها فأنزل الله عز وجل (وما كان النبي أن يغسل ومن يغسل يأت بما غل يوم القيمة ثم ثوقي كل نفس ما كسبت وهم لا يظلمون) رواه أبو داود والترمذى بسنده حسن^(۲۹).

ئىبىنۇ عەبیاس (خودايانلىق بازى بن) گوتى: لهپۇزى بىدرا پارچەيەك قەيفەرى سوور لەتالانىيەكە بىز بىوو، جا ھەندىي كەس گوتىيان: رەنگ بى پىغەمبەر (دروودى خودايى لەسر بىن) بىرىدىتى! جا خوداي گەورە ئەم ئايەتهى ناردە خوارى: {ومَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغْلِلَ وَمَنْ يَغْلِلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ ثُوَقِيَ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ - ۱۶۱/۳}.

واته: شايسته‌ی شانى پىغەمبەران نىيە، كە دەستپىسى بىكەن لەمالى تالانى، كەندە دزى دوورە لەشانى پىغەمبەران، بەتايبەتى ئەم پىغەمبەر نازدارە قەت شتى واناشايىسته ناكا، وەھەر كەسى بە نارەوا شتى قول بداو بىبا بۇخۇرى لهپۇزى قيامەتا، بېبەر چاۋى دۆست و دۈزمنەوه، دەينىتى بەنەپەري شانىھەوھو دەيھىننى بۇ مەيدانى لىپرسىنەوه و شەرمەزار دەبىن، لهپاشا، ھەموو كەسى تولەو پاداشى خۆى لەسەر چاکەو خراپەي خۆى بەتەواوى وەردەگىرى، بەقەى سەرى دەرزىيەك زۇرۇ ستەمى لىنى ناكىرى (د/ت - س/ح).

۳۷۸۳ - عن جابر (رضي الله عنه) قال: لَقِيَنِي رَسُولُ اللَّهِ (مثل الله عليه وسلم) فَقَالَ: لَيْ يَا جَابِرُ مَا لَيْ أَرَاكَ مُنْكَسِرًا. قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اسْتَشْهِدْ أَبِي قُبَيلَ يَوْمَ أُحْدِ وَتَرَكَ عِيَالًا

^(۲۹) حدیث حسن.

وَدِيَّنَا. قَالَ: أَفَلَا أَبْشِرُكَ بِمَا لَقِيَ اللَّهُ بِهِ أَبَاكَ؟ قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: مَا كَلَمَ اللَّهُ أَحَدًا قَطًّا إِلَّا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ وَأَحْيَا أَبَاكَ فَكَلَمَهُ كَفَاحًا فَقَالَ: يَا عَبْدِي تَمَنَّ عَلَى أَغْطِيكَ. قَالَ: يَا رَبَّ ثُخِينِي فَأُقْتَلَ فِيكَ ثَانِيَةً. قَالَ: الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَ إِلَهٌ قَدْ سَقَ مِنْيَ أَهْمَمَ إِلَيْهَا لَا يُرْجَعُونَ. قَالَ: وَأَنْزَلْتَ هَذِهِ الْآيَةَ (وَلَا تَخْسِبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَائِهِنَّ بَلْ أَحْيَاهُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ) (۳۰).

جابیر (خودای لئی پازی بن) گوتی: پیغه‌مبهوم پی گهیشت (دروودی خودای نسمر بن) پیشی فرموم: ئهی جابیرا! دهتبینم قوباویت، چ خیرته؟ عمرزم کرد: ئهی پیغه‌مبهومی خودا! که پوژی ئوحود باوکم شهید بیو، خیزان و قهرزیکی نوری به سه‌ردا به جن هیشت‌توم بیر لهوه دهکه‌مهوه فرموموی: حه‌زده‌که‌ی باسی ئه‌وهت بوبیکه‌م که خودا چهند به خوشی پیشوازی له باوکت کرد؟ گوتی: فرمومو، ئهی پیغه‌مبهومی خودا! فرموموی: هه‌رگیز خودای گهوره (له‌پشتی په‌رده‌وه نه‌بی) قسه‌ی له‌گه‌ل که‌سی نه‌کردووه به‌لام باوکتی زیندوو کرده‌وه به‌بی په‌رده‌وه پوو به‌پوو، قسه‌و گوفتوگویی له‌گه‌ل داکرد، فرموموی پیشی: ئهی به‌منده‌ی خوم دلت چی ده‌خوازیت داوای بکه لیم ده‌یده‌م پیت ئه‌ویش گوتی: ئهی په‌روه‌ردگارم! زیندووم بکه‌ره‌وه، هه‌تا دیسانه‌وه له‌پیناوى تو‌دا نه‌کوژریمه‌وه! په‌روه‌ردگاری گهوره و سه‌روه‌ریش فرموموی: له‌میزه‌وه بپیاره و داومه ئه‌وهی لهم دنیایه ده‌رچوو جاریکی تر ناگه‌پیت‌وه بو جیهان جابیر گوتی: جا خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده خواره‌وه:

{وَلَا تَخْسِبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَائِهِنَّ بَلْ أَحْيَاهُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ -

. ۱۶۹/۲}

واته: گومان مه‌بهن به‌وکه‌سانه کوژراون له‌پیگه‌ی خودادا، که‌ئه‌وانه مردوون، به‌لکوو ئهوانه نه‌مردوون و زیندوون و له‌خزمه‌تی خودادان، وه زور به‌قه‌دره ریزه‌وه خودا رزق و پوژی یان بو دهنیری، له حه‌یاتیکی حه‌قیقی و

(۳۰) حدیث حسن عند الترمذی.

ژیانیکی پاستدا، له جهسته‌یه کی به رزه‌خیی ناسک، و هک جیسمی له تیفی فریشته هه تا پوژی قیامه‌ت ئاوا ده زین و ده میّن، تا کاتی حه شرئه‌وسا ده رونه‌وه به رگ و له شه پیش‌شوده‌کهيان و شادمان و دلخوشن بهو به هره و به خششه‌ی که خودا به هؤی سه‌ریه‌ریزی شهید بعونه‌وه، به فهزلی خوی داویه‌تی پییان، وه موژده ددهن بهو که سانه که هیشتا له ژیانان و شهید نه بعون که خه‌می مردن و شهید بعونیان نه بن، چونکه شهیدان و پیاو باشان له دنیادا نه ترسیان له سه‌ره و نه خه‌میان له بهره، که توون به سه‌ر خیرو خوشی داو خودا پووی خییری لییانه و نور نور بهم حاله‌ی خویان که یفخوش و دلشادن، به تایبہت له سه‌ره و هه رکه و تووه بؤیان که خودا پاداش و مزی موسولمانان به زیاده‌وه ده داته‌وه. (ت-ح/ح).

٣٧٨٤ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ سَأَلَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: (وَلَا تَخْسِنَ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْياءً عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ) فَقَالَ: إِنَّا سَأَلْنَا عَنْ ذَلِكَ فَأَخْبَرَنَا أَنَّ أَرْوَاحَهُمْ فِي طَيْرٍ خَضْرَ سَرَخْ فِي الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءَتْ وَتَأْوَى إِلَى قَنَادِيلَ مُعْلَقَةً بِالْعَرْشِ فَاطْلَعَ إِلَيْهِمْ رَبُّكَ أَطْلَاعَةً فَقَالَ: هَلْ تَسْتَرِيدُونَ شَيْئًا فَأَزِيدُكُمْ؟ قَالُوا رَبَّنَا وَمَا تَسْتَرِيدُ وَكَنْ فِي الْجَنَّةِ سَرَخْ حَيْثُ شِئْنَا ثُمَّ اطْلَعَ إِلَيْهِمُ الْأَنَيَةَ فَقَالَ: هَلْ تَسْتَرِيدُونَ شَيْئًا فَأَزِيدُكُمْ فَلَمَّا رَأَوْا أَنَّهُمْ لَمْ يَنْرَكُوا قَالُوا ثَيِّدُ أَرْوَاحَنَا فِي أَجْسَادِنَا حَتَّى تَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا فَنُقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ مَرَّةً أُخْرَى. وزاد في رواية: وتقرئ نبئنا السلام وتخبره عننا آنا قد رضينا ورضي عننا. رواهما الترمذی^(۳).

له بارهی هؤی هاتنی ئه م ئایه‌ته‌وه پرسیار کرا له عه بدو للا (خودای لئ بازی بین) گوتی: لهم باره‌یه‌وه ئیمه‌یش پرسیارمان کرد، له وه‌لاما پیمان گوتراوه: که گیانی شهیدان وان له ناو چهن مه‌لیکی سه‌وزدا وه ئه و مه‌لانه له ناو به ههشتا به ئاره زووی خویان گهشت ده‌که‌ن و حه‌زیان له‌چی بین ده‌یخون، جا ده‌گه‌پینه‌وه بؤ ناو چهن چرایی، که هه‌لاوه سراون له سیبه‌ری ته‌خت و باره‌گا

^(۳) مسلم. اماره: ٤٨٦٢. ترمذی. تفسیر القرآن: ٢٠١١. ابن ماجه. جهاد: ٢٨٠١.

(عersh)دا. جا جاری پهروهردگاری تو سه‌رده‌کیشیتە ناویان و دفه‌رموی: حەزتان لهچی تره هەتا بىدەم پیتەن؟ دەلین: ئەی پهروهردگاری ئىمە! لەمە زیاتر چى ترمان بوي، كەوا بۇ خۆمان لەناو بەھەشتا بەئارەززوی خۆمان دەخوین و رادەبويىرىن! بەلام دیسانەوە خودا سه‌رده‌کیشیتەوە بۇناویان و دفه‌رموی: حەزتان لهچی تره هەتا بىدەم بەئىوه؟ جا کاتى شەھىدەكان دەبىن خودا وازیان لى ناھىيىنى تا داواى شتى ترنه‌كەن عەرزى دەكەن: كیانمان بکەرەوە بەبرمان دا، هەتا بگەپىيىنەوە بۇ جىهان، هەتا جارىکى تىريش دیسانەوە لەپىناوى توّدا بکۈزۈيىنەوە (م/ت) لەگىپانەوە يەكى تىرمىزىدا ئەمەی پىرە: وە سلاۋمان بگەيەنە بە پىيغەمبەرمان ھەوالى خوش گوزەرانى ئىمەی پى بفەرمۇو، كەوا ئىمە لەخودايى گەورە خوش نوودىن و خوداش لهئىمە خوش نوودە.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : {الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمْ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَخْسَسُوا مِنْهُمْ وَأَثْقَلُوا أَجْزَرَ عَظِيمٍ - ۱۷۲/۳}.

واتە: ئەو كەسانەی كە گوئیيان شل كرد بۇ فەرمانى خوداو پىيغەمبەرى خوداو لەسەر فەرمانى ئەوان كەوتىنە بى شوينى دۈزمن دا، لەپاش ئەو ھەموو كوشت و كوشتارەي كە لىيان كرابوو لەغەزاي ئوحوددا، وە بەوه چاپىان نەشكاو وورەيان بەرنەدا، بۇ ئەوانە (كە خاوهنى ئەو چاكە و مەردايەتى و لەخۇ بوردىن و لەخودا ترسان و تەقوایەن) پاداشى باش و بەش و بارەيەكى گەورە ھېيە.

٣٧٨٥ - قالت عائشة (رضي الله عنها): لعروة بن الزبير يا اين اختي لم ااصاب رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ما اصاب يوم أحد، والصرف عنهم المشركون خاف ان يرجعوا فقال: من يذهب في إثرب؟. فانتداب منهم سبعون رجلاً، كان فيهم أبو بكر والزبير. رواه البخاري في غزوة أحد^(۳۲).

^(۳۲) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۸۱ رقم: ۴ / ۳۲۷۸

عائیشه (رمای خودای لسمر بن) به عوروه‌ی کوپی نوبه‌ییری گوت: ئهی خوشکه‌زام! کاتن کله‌پرۆزی غەزای ئوحوددا پىيغەمبەر (دروودی خودای لسمر بن) تووشى ئه و دەردی سەرییە بۇو، كە گەلنى له يارانى كۈزۈن و زامارىوون، كەلەشكىرى بىتپەرسىتە كان گەرانەوە بۇ مەككەی پىرۆز، پىيغەمبەر (دروودی خودای لسمر بن) مەترسى ئەوهى كرد كە دىسان له ناكاو دوزمن بگەپىتەوە بۇ سەریان، جا لە بەرئەوە لە بەر ئەوهىش كە وورەی موسولمانان بەرزىي و بەوزيان و كوشت و كوشتارە چاوه ترسىن نەبن و دلىان نەترسىن فەرمۇسى: كى دەپروا بەشويىنيانا؟ جا حەفتا پىاوا لىنى هەلبىزاردەن و ناردەن، ئەبو بەكرو نوبه‌یريشيان تىبابوو (ب) ▷ (ب/۵ ز/۱۰ ل/۸۱).

٣٧٨٦ - عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: (حسبنا الله ونعم الوكيل) قالها إبراهيم (عليه السلام) حين ألقى في النار، وقالها محمد (صلى الله عليه وسلم) حين قالوا (إن الناس قد جمعوا لكم فاخشوهم فزادهم إيماناً وقالوا حسبنا الله ونعم الوكيل) ^(٣).
 ئىيىنو عەبباس (خودايىان لىپانى بن) گوتى: ئەوكاتە كە ئىبراھىم فەدرايىه ناو مەنجەنيقەكەوە فەرمۇسى: {حسبنا الله ونعم الوكيل} وە موحەممەدىش (دروودی خودای لسمر بن) دىسان هەر وايفەرمۇو، ئەوكاتەي دەيان گوت پىيى:
 {إن الناس قد جمعوا لكم فاخشوهم فزادهم إيماناً وقالوا حسبنا الله ونعم الوكيل} - ۱۷۳/۳.

واتە: ئەو مەردانە مەردايەتىيەكى ترىشيان ھەيءە، کاتن كەھەندىي كەس (بۇ ئەوهى دلىان سارد بکەنەوە زەندەقيان بەرن، تا نەچن بۇ پۇو بەپۇوېي دوزمن) پىيىان دەگوتىن: كە سوپايدىكى كەورەي بىتپەرسىتەكانى مەككە، بە سەرۆكايەتى ئەبو سوفيان، گردىبۇونەوە كەلەكۆمەيەكى گەلنى كەورەيان لىنى كەردىوون و دەيانەوى بىدەن بە سەرتان او پىشە كەنتان بکەن، كەوابوو، دەرمەچن و مەپۇن بۇ شەپ لە كەلەيانا و شەپى خۇ تېرىن مەكەن و خەمى خۇتان

هه‌بئ و ترسی مال و منائی خوتان هه‌بئ و سه‌ری خوتان به‌لایه‌کا ده‌رکه‌ن، که‌چی ئه‌وان مه‌ردانه و شیرانه ئه‌وقسه ناباره‌و ئه‌و هه‌ره‌شه و گوره‌شه ناهه‌مواره‌و ئه‌و پیلانه زه‌هرداره ئه‌وهنده‌ی تر شیری کردن و ئیمان و باوه‌ری پتکردن و دلی ئه‌ستور تر کردن و ووره‌ی به‌رزتر کردن و له‌کانی دلیانه‌وه به‌زمانیکی پاراو دهیانگوت: {حَسْبَنَا اللَّهُ وَنَفْمَ الْوَكِيلُ} ئیمه خودامان به‌سه، خودا که‌سی ئیمه‌یه، هر خودایه پشت و په‌نامان دیاره که‌باشترين پشت و په‌نایش خودای گه‌وره و ته‌وانایه (بوخاری – پرگفته‌ی پعندی له‌شوری خودا بن).

۳۷۸۷ - وعنه قال: كَانَ آخِرَ قَوْلِ إِبْرَاهِيمَ حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ حَسْنِيَ اللَّهُ وَنَفْمَ الْوَكِيلُ. رواهما البخاري ^(۳۴).

دیسان ئه‌و گوتی: کاتن ئیبراهیم فری درایه ناو مه‌نجه‌نیقه‌که‌وه دوا ووته‌ی که گوتی ئه‌وه بwoo فرموموی: {حَسْنِيَ اللَّهُ وَنَفْمَ الْوَكِيلُ} من خودام به‌سه و باشترين پشت و پهنا هر خودایه و بهس (ب):

هه‌ركه‌سن که‌سه يه‌زدانی به‌سه

خودا بـ خواناس له‌جیس گشت که‌سه !

فه‌موده‌هی خوایه خولاسه‌ی قسه:

خودا بـ دوستی له‌جیس پاو ده‌سه !!

۳۷۸۸ - (ب/ ۲ / ل/ ۱۱ / ف/ ۳) ^(۳۵).

۳۷۸۹ - وعنه أی (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قال: إِنَّ مَوْضِعَ سُونَطِ فِي الْجَنَّةِ لَخَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا أَفْرَعُوا إِنْ شِئْتُمْ (فَمَنْ ذُخِرَ عَنِ النَّارِ وَأُذْخَلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ). رواه الترمذی بسنده صحيح ^(۳۶).

^(۳۴) بخاری، تفسیر: ۴۵۶۴.

^(۳۵) تقدم في مجلد ثانی. تسلسل / ۲ رقم: ۲ / ۱۱۸۴.

^(۳۶) حدیث صحیح عند الترمذی.

دیسان ئەبۇھۇرەپەرە (خودای لە پازى بىن) لە حەززەتەوە (دروودى خوداي لەسەر بىن) دەگىریتەوە دەفەرمۇئى: بەقەد شوينى يەك قەمچى لەبەھەشتا باشترە لەجىهان و لەھەرچى لەجىهان داھىيە، جا ئەگەر حەز دەكەن بۇ راست و دروستى ئەم قىسىم ئەم ئايەتە بخويىنەوە:

{فَمَنْ زُخِّرَ عَنِ النَّارِ وَأَدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ - .} ۱۸۵/۳

واتە: هەموو گيىاندارى پىاڭىمى مەرك دەنوشى، كەس نىيە (غەيرى خودا خۆى) كە تامى مەرك نەچىزى، زىنەدەوران هەموو گيىاي مردىن، وەكەلىن ھەلوىست و قۇناغى سەخت و ناخوشستان لەپىشەوهىيە، پاداش و تۈلەتى ھەرە تەواوېش تەنیا ئەو پۇزە وەردەگىرنەوە كەلە كۆپ ھەل دەسنىھەوە بەرەو دەشتى مەحشر دەكشىن و خىزى بۇ دەكەن، ھەلوىست و اشلوق دەبىن و پۇزە و ئاللۇز دەبىن ئەوهى بەپەلەپرووزە و بە چىنگە كېيش سەرى خۆى دەركاو لەدەس دۆزەخ خۆى قوتار كاو بەھەر حالى و بە ھەر جۆرى بىن خۆى بىگەيەنىتە ناو بەھەشت ئەوهى بەراستى بەئاواتى گەورەتى خۆى دەگاول مايەتى پىزگارى خۆى مسوگەر دەكا، ئەوهەش (باش باش) بىزانن زىيانى دەنيا خۆشى و راپواردىنى ئەم جىهانە لەچاۋ ئەو جىهانا دەرزى بەدەريايە، لەكەل ئەوهەشا كەلىن جار دەبىن بەھۆى لەخۆبایى بۇونى پىياو خراپان (ت-س/ص).

٣٧٩ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَجَالًا مِنَ الْمُنَافِقِينَ كَائِنًا إِذَا خَرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى الْغَزْوِ تَحَلَّفُوا عَنْهُ وَفَرَّحُوا بِمَقْعِدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَإِذَا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اعْتَدُرُوا إِلَيْهِ وَحَلَّفُوا وَأَجَبُوا أَنْ يُحَمِّدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَنَزَّلَتْ (لَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيَحْبِبُونَ أَنْ يُحَمَّدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسِبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ) رواه البخاري هنا ومسلم في صفة المنافقين^(۳۷).

ئهبو سه عید (خودای لئ پانی بن) دهلى: له کاتی پيغه‌مبهر خوپیدا (دروودی خودای لسمر بن) چهن پیاوی ههبوون، مونافق و ناپاک بعون، کاتی پيغه‌مبهر (دروودی خودای لسمر بن) ده چوو بـ غـ زـ اـ ئـ وـ انـ بـ هـ فـ يـ لـ وـ فـ هـ رـ جـ خـ وـ يـ اـ دـ دـ زـ يـ يـ هـ وـ هـ لـ گـ هـ لـ يـ اـ نـ دـ دـ چـ وـ وـ بـ وـ ئـ وـ غـ زـ اـ يـ هـ وـ وـ بـ هـ مـ الـ وـ وـ دـ اـ دـ هـ نـ يـ شـ تـ نـ وـ دـ هـ مـ اـ نـ هـ وـ وـ بـ هـ پـ يـ چـ وـ اـ نـ هـ يـ حـ زـ رـ تـ هـ وـ وـ (دروودی خودای لسمر بن) کـ هـ يـ فـ خـ وـ شـ بـ عـ وـ وـ کـ اـ تـ يـ کـ يـ شـ پـ يـ چـ وـ اـ نـ هـ يـ حـ زـ اـ يـ هـ وـ وـ بـ هـ اـ تـ هـ وـ لـ هـ وـ غـ زـ اـ يـ هـ دـ هـ چـ وـ وـ نـ هـ خـ زـ مـ هـ تـ وـ وـ بـ هـ اـ نـ هـ يـ دـ رـ وـ يـ اـ نـ دـ هـ يـ نـ يـ اـ وـ وـ سـ وـ يـ نـ دـ يـ اـ نـ لـ هـ سـ هـ دـ خـ وـ اـ رـ دـ وـ کـ هـ يـ فـ يـ اـ نـ بـ وـ وـ دـ هـ هـ اـ تـ کـ هـ بـ بـ لـ اـ شـ لـ هـ سـ هـ شـ تـ کـ هـ نـ يـ اـ نـ کـ رـ دـ وـ وـ سـ وـ پـ اـ سـ وـ تـ اـ رـ (دروودی خودای لسمر بن)!

ئيتر ئه ئايته دابهزي:

{لَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيَحْبِبُونَ أَنْ يُخْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا
تَحْسِبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْقَدَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ - ۱۸۸/۲}.

واته: ئه پيغه‌مبهری خوش‌ويست! توپيش ئه پیاوی موسولمان! وا
مهزانه ئه وانه که دلشادو شادمان دهبن به‌کرده‌وهی ناشيرینی خوپیان و حز
دهکن که له سه‌ر شتیکی باش که به درق دهلىن کردوومنه به‌لام نه‌یانکردووه
به‌بلاش سوپاس و وهسب بکرین، قهت و امهزانه که ئه وانه و وینه‌ی ئه
ساخته‌کارانه له دهست توله‌مو سزاو قاری خودا قوتار دهبن و له په‌نایه کا
ئاسووده سه‌رفراز ستار دهگن، شتی وانییه، به‌لکوو بـ ئـ وـ اـ نـ هـ هـ يـ هـ سـ زـ اـ
به‌سوی و ئازاری ئیش به‌ناو دل گهین! (ش - (خودای لئ پانی بن)).

۳۷۹۱ - قال: مَرْوَانٌ لِبْوَابِهِ ادْهَبَ يَا رَافِعُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَقُلْ لَيْسَ كَانَ كُلُّ
اَمْرٍ فَرِحَ بِمَا اُوتِيَ، وَأَحَبَّ أَنْ يُخْمَدَ بِمَا لَمْ يَفْعَلْ، مُعَذَّبًا، لَنَعْذَبَنَّ أَجْمَعُونَ. فَقَالَ: ابْنُ
عَبَّاسٍ وَمَا لَكُمْ وَلَهُنِّي وَإِنَّمَا دَعَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَهُودَ فَسَأَلَهُمْ عَنْ شَيْءٍ، فَكَتَمُوا
إِيَاهُ، وَأَخْبَرُوهُ بِغَيْرِهِ، فَأَرَوْهُ أَنَّ قَدْ اسْتَخْمَدُوا إِلَيْهِ بِمَا أَخْبَرُوهُ عَنْهُ فِيمَا سَأَلَهُمْ، وَفَرَحُوا
بِمَا أُتُوا مِنْ كِتْمَاهِمْ، ثُمَّ قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ (وَإِذَا أَخَذَ اللَّهُ مِيقَاتَ الْذِينَ أُتُوا الْكِتَابَ لَيَبْيَسْنَهُ

لِلنَّاسِ وَلَا تَكُنُمُؤْنَةً) وتلا: (لَا تَخْسِبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُجْبِونَ أَنْ يُخْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَخْسِبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ). رواه البخاري والترمذی^(۳۸).

کاتی که مهپوان سه‌رداری سه‌ر شاری مه‌دینه بسو، گوتی به‌دهرکه وانه‌کهی خوی: ئاهی رافیع! ئاده‌ی برق بولای ئیبنو عه‌بیاس پیی بلی: خو ئه‌گهر هه‌موو که‌سی سزاو ئازار بدري له‌سهر ئه‌وه که شادمان بیی به‌وهی که‌دهستی ده‌که‌وهی و حز بکا به خوپایی سوپاس بکری له‌سهر شتی که خوی نه‌یکردنی، خو ئه‌گهر ئه‌مه وابی ئه‌وا که‌سمان له‌قیامه‌تا پزکارمان نابی و هه‌موومان سه‌رجه‌م سزاو ئازار ده‌دریین چونکه کن هه‌یه (مه‌گهر به‌ده‌گمه‌ن) که‌مال و منال و مایه و پایه و وه‌سپی راست و درزی پی خوش نه‌بی؟ ئیبنو عه‌بیاس (خودایان لئ پازی بن) گوتی: ئیوه چیتانه به‌سهر ئه‌م باسه‌وه؟! ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه له‌شانی جووله‌که‌کانا، جاری حه‌زرهت (دروودی خودای له‌سهر بن) بانگی کردن و پرسیاری شتیکی لییان کرد، ئه‌وان شته‌که‌یان شارده‌وه و حه‌شاری وه‌لامه راسته‌که‌یان داو به پیچه‌وانه‌ی ئه‌وه‌وه شتیکی تریان پیی گوت ئه‌نجا وايان نیشانی حه‌زرهت ده‌دا که وه‌لامی پرسیاره‌کهی ئه‌ویان به‌راستی داوه‌ته‌وه که‌وا بی ده‌بی حه‌زرهت (دروودی خودای له‌سربن) سوپاس و تاریفیان بکا، وه شادمان بعون و دلشاد به‌وهی که راستییه‌که‌یان شاردبوبوه که‌تمی حه‌قیقه‌ته‌که‌یان کردووه، ئینجا ئیبنو عه‌بیاس ئه‌م دوو ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه ئایه‌ته‌ی:

{وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيَاثَقَ الَّذِينَ أَوْتُوا الْكِتَابَ لَكَيْنَتْ لِلنَّاسِ وَلَا تَكُنُمُؤْنَةً – ۱۸۷/۳}

که ئه‌م ئایه‌ته‌یان لهم شوینه‌دا له‌پیشه‌وه پویشت ⇒ (ب/۱۵ ز/۸۳) وه ئه‌م ئایه‌ته‌شی خوینده‌وه:

^(۳۸) بخاری. تفسیر: ۴۵۶۸ ، ۱۶۴۸ ، تجرید. مسلم: صفات المناقین: ۶۹۷۵. ترمذی: تفسیر القرآن:

{لَا تَحْسِبُنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَكَوْا وَيَحْبُونَ أَنْ يُخْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسِبُنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ - ۱۸۸/۳}. ⇔ (ب/ت - خودایان لئے پانی بن).

۳۷۹۲ - عن ابن عباس (رضی الله عنهم) قال: بِتُّ عِنْدَ خَالِتِي مَيْمُونَةَ، فَتَحَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَعَ أَهْلِهِ سَاعَةً ثُمَّ رَقَدَ، فَلَمَّا كَانَ ثُلُثُ اللَّيلِ الْآخِرِ قَعَدَ فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ: (إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْخِلَافِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ لَآيَاتٌ لِّأُولَى الْأَلْبَابِ)، إِلَيْ آخر سورة آل عمران. ثُمَّ قَامَ فَتَوَضَّأَ وَاسْتَنَ، فَصَلَّى إِلَهَيَ عَشْرَةَ رَكْعَةَ، ثُمَّ أَذَنَ بِلَالَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى الصُّبْحَ. رواه البخاري^(۲۹).

⇒ (ب/۱ ز/۱۸۴ ل/۵۰۳ ف/۲) لیرهدا چهن زیاده‌بئی ههیه: ئېبىنۇ عەبباس (خودایان لئے پانی بن) دەلىنى: شەوئى لهلاى مەيمۇونەی مىمكىم (كە ھاوسمەرى پىيغەمبەر بۇو) مامەوه تاواى حەززەت (رسوودى خودایان لئەسرىن) لهگەل خىزانى گوفتوگۆى كردو لهپاشا پاكسا نووست، كە دوو بهشى شەو پۇيىشت و بهشى سېيھەمى شەو دامات حەززەت لهخەو ھەلساۋ دانىشت و تەماشايەكى ئاسمانى كردو ئەم ئايەتاناھى خويىنده‌وھ هەتا كۆتايى سوورەتى ئالى عيمران لهوييە كە دەفرەرمۇى:

{إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْخِلَافِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ لَآيَاتٌ لِّأُولَى الْأَلْبَابِ - ۱۹۰/۳}.

ئەنجا ھەلساۋ دەسنۈيىژى گرت و سىياكى كردو ئەوچا يازدە رکات نویىژى شەو نویىژى كرد، لهپاشا بىلال بانگى دا بۇ نویىژى بەيانى، ئەنجا حەززەت (رسوودى خودایان لئەسرىن) دوو رکاتە سوننەتەكەي پىيىش نویىژى بەيانى كرد، ئەنجا پۇيىشت بۇ مزگەوت و لهوئى نویىژى بەيانى بە كۆمەل كرد (ب).

۳۷۹۳ - عن أم سلمة (رضي الله عنها) قالت: يا رسول الله لا أسمع الله ذكر النساء في الهجرة. وكانت أم سلمة أول ظعينة هاجرت إلى المدينة فأنزل الله تعالى:

^(۲۹) بخاري. تفسير: ۴۰۷۹.

(فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَتَيْ لَا أَضْبَعُ عَمَلَ عَامِلٍ مَنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى بَغْضُكُمْ مُنْ بَعْضٍ) (۱۹۵/۳). رواه الترمذی. نسأله حسن الروایة آمين.^(۴۰)

ئوم سەلەمه (رمزای خودای یتیمت) فەرمۇسى: ئەم پېغەمبەرى خودا، بەرگویمان ناكەۋى کە خودا لەقورئانا باسى ژنان لەبارەي كۆچكىرنەوه بکات؟ ئوم سەلەمه خۆى يەكەم ئافرهتى كەزاوهنىشىن بۇو، كە كۆچى كىدبوو بۇ مەدينه، جا خودا ئەم ئايەتهى نادە خوارەوه بۇ پېغەمبەر، كەواتىمى وايه: جا خوداي گەورە داواكەيانى بەجنى هيىناو فەرمۇسى: بەراستى من كىردهوهى هېچ خاوهن كارى لەئىوه زايە ناكەم و رەنجى بەبا نادەم، نىزى بى يا مى، چونكە ئىوه لەناو خۇتانا تىيەلکىشى و سەرۇ قىنگى يەكترين، كەواتە ژنىش وەك پىاو لەلاي خودا كىردهوهى بەزايە ناچى:

نالى عىمە دان و سوورەن بەقىدرە

پېشەنگن لەبۇ قورۇنانى گەورە!

رۇزى قيامەت كە تەشرىف دىتنىن

لەدۆستىن، دەستىن قەدرو پىز دەنن!

قورۇنان سەراسەر، ذەوانى مەولايە

ووشە بە ووشە فەرمۇددەن ذايدە

پەرسە، لەمېيىس خۇشىن جىا جىايە

مەموو پېتىكەن رازىكەن تىايە

دۈتىن ذوقىم دەن بە پاۋىن دلىم

خۆم لەبرىچاۋ كەون نەونەن سەرچىلەم

دل بەردى پەقىدە، پۇو ساجىن پەشە

چۈن مەلايەكم ذۆزكەن بە قەشە!

^(۴۰) سكت عن درجه الشارح.

نای نهوده منم، یا ذو بمه رازه!
ذوں مه لاس داوه لمه و بیشه تازه!
قهت باوه، ناکهه من بکهه نهندازه
دلهم بو تساوان بمن بمه دروازه!
نهون نالهه بار، نهون ذهون ذهواره لار
نهون بمه دره فتار، نهون بمه دکدار
نهون بمن شه عور، نهون لمه خوا دبور
نهون گویله مشت بو نه فسی شه عور!
یهاران دبور کهون نهک لمه ناکاوا
پرشنگی پهشیم بکا به ناوا،
گورگه ناسایی تیتان بکهون
روژان پهوناکتان لئن بکا به شهون!!
نهوری! گه، دروناکهه هه تاکهه
بهم هاشو هووشه خوت به پهمن نهکهه
وهره ته ازووه رو و لمه خوداکهه
ملت لهد اوی دنیا جوداکهه!
لهم دیوه خانن ذهودا ذهوت داکهه
چهش و نهکی سفرهه خوداکهه

* فهش: نهگیهت (فه رهه نگی خال). *

* خوداکردن ، خوچیگردنده و ده لین: نازه‌له کان داکمن ، واته: بیانکنه‌نه جیگه‌ی حهوانه‌وهی شه‌ویانه‌وه. و در گیر

۵) سوره‌تی نیسائے

بِهِنَوْيِ خُودَى بِهِخْسَنَدَى مِيهْرَهْ بَان (سورة النساء)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٧٩٤ - قال: عَزْوَةُ (رضي الله عنه) سَأَلَتْ عَائِشَةَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانكِحُوهُ مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثَلَاثَ وَرَبْعَ). فَقَالَتْ: يَا ابْنَ أَخْتِي، هَذِهِ الْيَتِيمَةُ تَكُونُ فِي حَجَرِ وَلِيْهَا، تَسْرِكُهُ فِي مَالِهِ وَيَعْجِجُهُ مَالُهَا وَجَمَالُهَا، فَيُرِيدُ وَلِيْهَا أَنْ يَتَزَوَّجَهَا، يَغْيِرُ أَنْ يُقْسِطَ فِي صَدَاقِهَا، فَنَهَا عَنْ ذَلِكَ، إِلَّا أَنْ يَتَلَعَّفَا لَهُنَّ أَغْلَى سَنَتِهِنَّ فِي الصَّدَاقِ، فَأَمْرَرُوا أَنْ يَنْكِحُوهُ مَا طَابَ لَهُمْ مِنَ النِّسَاءِ سَوَاهُنَّ^(۱).

عوروه (خودای لئے پانی بن) گوتی: پرسیارم کرد لہ عائیشہ (خودای لئے پانی بن) لہبارہی فہرمایشتی خودای گھورہوہ کہ دھفہرموی:

{وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانكِحُوهُ مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثَلَاثَ وَرَبْعَ - ۴/۳}.

کہ واتاکھی وایہ: ئەگھر ترستان لهو هېبوو کە عەدالەت و دادپھروھری نەکەن لهکەن ئەوکچە هەتیوانەدا کەوان لهژىر چاودىرى ئىۋەدا، لە کاتىكا کە خۇتان مارهيان بکەن بۇخۇتان، يا مارهيان بېن لە كەسىكى خۇتان ئەگھر لەم حالەدا ئەم ترسەتان هېبوو ئەوا بچىن ژىنلىكى تر ماره بېن بۇ خۇتان کە بەدلەن بىن و لەباربىن و واز لەو هەتیوانە بىيىن، وە دەتوانىن ژىن يا دوو ژىن يا سىن ژىن، يا چوار ژىن، بەپىيى ياساي شەرع بىيىن بەمەرجى كە بەمەرجى سەرەکى دادەنرى کە ئەوهىيە بتوانىن عەدالەت و دادپھروھریي بەجى بىيىن لهنىۋانىيانا. عائیشہ (خودای لئے پانی بن) گوتی: ئەی خوارزاي خۆم! ئەم ئايەته

^(۱) بخاری. تفسیر: ۴۵۷۴ ، ۲۴۹۴ ، ۵۰۶۴. مسلم. تفسیر: ۷۴۴۴ ، أبو داود. نکاح: ۲۰۶۸. نسائی: نکاح / ۳۲۴۶ = تحرید البخاری = مختصر صحيح البخاري / ۴ / ل / ۴۲۹ رقم: ۱۶۴۹ ، ۲۷۶۲ ، ۴۶۰۰ ، ۴۵۷۲

۵۰۶۴ ، ۵۰۹۲ ، ۵۰۹۸ ، ۵۱۲۸ ، ۵۱۳۱ ، ۵۱۴۰ ، ۷۹۶۵. مسلم. تفسیر: ۷۴۴۴. أبو داود. نکاح: ۲۰۶۸. نسائی.

نکاح: ۳۳۴۶

هاته خواره‌وه لهشانی کچانی بئی باوکدا که له لای حهقداریان بنو ئهو ههقداره بچن له بهر سامان و مالی کچه‌که يا له به رجوانیه که مارهی بکا له خوی، به لام ئه و هنده که باوبن مارهی بؤ دانه‌نی، جا خودا نه‌هی لئ کردن له کردنی شتی وا، مه‌گهه به مه‌رجنی که و هک ژنانی تر مارهی و مافیان بؤ دابنین ئه و ده بئی، دهنا خودا فه‌رموویه‌تی پییان بپون له ژنانی تر به دلی خوتان ژن بهیین و وا ز بیین له وان (ب - مزار ره‌همتی لئ بن).

قال الله تعالى: {وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ فَوَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا} (٤/٦). ⇨ (ب/٣/ز/٣٠).

⇒ (ب/٣/ز/١٤/ل/٣٠ ف/١) ^(٣).

⇒ (ب/٣/ز/٣/ل/٦ ف/١) + (ب/١/ز/٢١/ل/١٠٧ ف/١٣) ^(٣).

قال الله تعالى: {وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ} (٤/١٢).

⇒ (ب/٣/ز/٦/ل/١٤) ^(٤).

٣٧٩٨ - وعده قال: كائنو إذا مات الرجل كان أولياؤه أحق بامرأته، إن شاء بغضهم تزوجها، وإن شاءوا زوجوها، وإن شاءوا لم يزوجوها، فهم أحق بها من أهلها، فنزلت هذه الآية في ذلك (لا يحل لكم أن ترثوا النساء كرها ولا تغضلوهن لتشذبوا ببعض ما آتتكمون) ^(٥).

دیسان ئیبنو عه‌بیاس (خودایان لئ پانی بن) گوتی: له پیش دا دهستوریان وابوو که پیاوی ده مرد ژنه‌که‌شی و هکی ماله‌که‌ی ده بیوو به میرات و که له پیور بو ههقداره‌کانی، ئیتر یا یه‌کنی له که سوکاری میرده مردووه‌که‌ی ئه و ژنه‌ی

^(١) تقدم في مجلد / ٣ تسلسل / ١٤ رقم: ١ / ٢٠٠٣.

^(٢) تقدم في مجلد / ٣ تسلسل / ٣ رقم: ١ / ١٩٧١.

^(٣) تقدم في مجلد / ٣ تسلسل / ٤ رقم: ١ / ١٩٣٦.

^(٤) بخاری. تفسیر: ٤٥٧٩ ، ٦٩٤٨.

ماره دهکرد بۆ خۆی، وهیا مارهیان دهکرد له کەسیّکی تر، وهیا هەرنەیان دهدا بەشوو وە خۆیان له پیشترو شیاو تر بوون بەو زنە له مالی باوانی جائەم ئایه‌تە هاتە خواری:

{لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرَهًا وَلَا تَغْضِلُوهُنَّ لِتَنْهَبُوْا بِعَضٍ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ - ۴/۱۹}.

واته: ئەی کەسانی کە باوه‌رتان هیناوه به خوداو پیغەمبەری خودا! بۆ ئىووه رهوا نىيە کە زنان وەکوو میرات وەربگرن، له پاش مردنی خاوه‌نه کانيان بەزور، وەریگەی شووی تازه‌یان لى مەگرن، بۆئەوهی بازى له و مال و ماره‌بییەی کە دەیان کەه‌یان کەه‌ی بەم شىووه نازه‌وايە پیتانا بدەنەوه (ب).

۳۷۹۹ - و عنه قال: كَانَ الْمُهَاجِرُونَ لَمَّا قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَرْثُ الْمُهَاجِرُونَ الْأَنْصَارَيَ دُونَ ذَوِي رَحْمَةٍ لِلأَخْوَةِ الَّتِي آخَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَهُمْ، فَلَمَّا نَزَّلَتِ الْوِلْكُلَّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ نَسَخَتْ رواهما البخاري^(۱).

ديسانه‌وه گوتى: له پیش دا کاتنى کۆچه‌رييە كان هاتن بۆ مەدينە، ياساي ياران وابوو، کۆچه‌رى كەله پوورى وەردەگرت له يارىدەدەر، نەوهك كەس و کاري خۆی، بەپىئى ئەو پەيمانى برايەتىه کە پیغەمبەر (بروودى خوداي لى سرىن) له نىوانيان بەستبىووی، ئەم ياسايىه هەروا مايەوه، تا کاتنى ئەم ئايەتە هاتە خواره‌وه:

{وَلِكُلَّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ ... - ۴/۳۲}.

واته: بۆ هەموو کەسى بپيارى چەن خزم و کەس و کاريکمان داوه، له پاش مردنی كەله پووره کەی دەگرن ئىتر ئەو ياسايىه هەلوه‌شايه‌وه (ب).

۳۸۰۰ - ⇨ (ب/۳/۴۵ ل/۱۱۰ ف/۱)^(۲).

^(۱) بخاري. تفسير: ۴۰۸۰.

^(۲) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل / ۴۵ رقم: ۱ / ۲۱۴۷.

۳۸۰۱ - $\Rightarrow$ (ب/۳ ز/۸۱ ل/۲۰۳ ف/۸) + (ب/۳ ز/۱۲۵ ل/۳۲۶ ف/۱).^(۴)

۳۸۰۲ - عَنْ أُمٍّ سَلَمَةَ (رضي الله عنها) أَنَّهَا قَالَتْ: يَعْزُرُ الرِّجَالُ وَلَا يَعْزُرُ النِّسَاءُ وَإِنَّمَا لَنَا نِصْفُ الْمِيرَاثِ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ (ولَا تَعْمَلُوا مَا فَضَلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبَنَ). رواه الترمذی.^(۵)

ئوممو سهلهمه (رمای خودای لسر بن) گوته: عهرزی هزرهتم کرد: قوریان! ثم وہ تانی پیاوان بو خویان خبات ده گین و دیاره که پاداشی گهورهی له سه و مهنده گرن، وه دوو ئه وندهی ئیمه یش به شه کله پور له میراتی ده بن بو خویان! جا خودای مهندن ئه م ئایه تهی نارده خواره وه:
 {ولَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبَنَ} ۳۲/۴.

واته: به خیلی و حه سوودی به بشی یه کتری مه بن، به ش و باره یه که خودا به مه حزی فهزل و گهورهی و به خشندهی خوی داویتی به بازیکتان و نهیداوه به بازیکی ترتان و کرد ویه تهی به ما یه سه ره زی و پایه بلندی بیوان ئه و به ش و باره یه تان پی خوش بی و خوزگهی به لاشی بو مه خوازن نه بادا سه ر بکیشی بو حه سوودی به یه کتری بردن، و هسرا بو به ش و چاره نووسی خودایی دانه وینن و هر که سه به بشی خوی رازی بی و چاو نه بیریتھ به ش و به هر هی که سیکی ترا ئه مه له لایی، له لایه کی تریشه وه زن و پیاو به بھری کوششی خویان ده گه ن و بوئه مه زن و پیاو و هک یه کن و ئه وھی په یوهندی هه یه به کوشش و هه ول دانی به نده وه، به سیفه تی ئه وھی کوشش و که سبه فرق و جیاوازی پیاو و زن نییه (ت - خودای لئ پانی بن).

۳۸۰۳ - $\Rightarrow$ (ب/۴ ز/۷۹۰ ل/۲۹۰ ف/۱).^(۶)

^(۴) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل: ۸۱ رقم: ۸ / ۲۲۹۴.

^(۵) سكت عن درجه الشارح.

٤- ۳۸۰ - عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: صَنَعَ لَنَا أَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ طَعَاماً فَدَعَاهَا وَسَقَائِنَا مِنَ الْخَمْرِ فَأَخْدَتِ الْخَمْرُ مِنَا وَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَقَدِمْنَا فَقَرَأَتْ (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ وَنَحْنُ نَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ. قَالَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرِبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ). رواه أبو داود والترمذی بسنده صحيح^(۱).

عهلى (خدای لى بازى بن) گوتى: ئەپەھمانى كوبى عەوف نانى دروست كردىبوو بۇمان و بانگى كردىن و بادەي دەرخوارد دايىن، جا بەرهەبەرە شەراب و مەيەكە كارى تى كردىن و مەستى كردىن، كە نويژى بۇو منيان كرد بە بەرنويژى خۆيان و لهنويژەكەدا خويىندىنى قورئانەكەم لى تىك چوو، وە لهجياتى:

{قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ، وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ - .} ۱۰۹-۳

كە واتاى وايە: ئەي موحة مەدا بلنى بەو ناموسولمانانە: ئەي كۆمه‌لەي بى بىرپا! هەركىز من ئەوه ناپەرسىتم كە ئىيۇه دەپەرسىتن، وە ئىيۇھەش عىبادەت و پەرسىتىيارى ئەو خودا راست و دروستەيە ناكەن كە لهسايەي خوداوه من دەپەرسىتم. لهجياتى ئەمە خويىندىمەوه: قل يا أىها الكافرون لا عبد ما تعبدون ونحن نعبد ما تعبدون: بلنى: ئەي بى بىرۋايىنە! من ئەوه ناپەرسىتم كە ئىيۇه دەپەرسىتن، وە ئىيمە ئەوه دەپەرسىتىن كە ئىيۇه دەپەرسىتن. ئىيتر خوداي گەورە ئەم ئايەتەي نارده خوارەوه.

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرِبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ - .} ۴۳/۴

^(۱) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل: ۷۹ رقم: ۱ / ۳۶۲۷.

^(۲) صحيح عند الترمذى.

واته: ئەی موسوٰلما‌نینه! کارى نابەجى مەكەن، كەواته لەكاتى مەستى و سەرخۇشى دا نزىكى نويىز مەكەون، نويىز كۆلەكەی دىنە كورۇكى خوداناسىينه، كەواته نويىز سەر خۇشىييان نەگوتووه، چونكە نويىز دلى هۆشىيارى دەۋى، ھەتا بىزانن چى دەلىن و لەخزمەتى خوداي خۇتانا راوه‌ستاون (د/ات - س/ص).

۳۸۰۵ - ⇨ (ب/۱ ز/۳۹ ل/۱۷۱ ف/۱).^(۱۲)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : {إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرِكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاءُ وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَ إِنَّمَا عَظِيمًا} (۴۸/۴).

يەزدانى گەورە دەفرمۇئى: خودا خۇى فەرمانىرەواى ھەرە گەورەيە، بالادەستى نىيە، چى بكا دەيىكا، كەس مافى رەخنەي نىيە، خۇى لەسەر خۇى بېرىارى داوه كە خۇش دەبىئى (ئەگەر مەيل بكا) لەھەر كەسىن كە ھاوهەل و ھاوېشى بۇ بېرىار نەدا، كەرچى گوناھى گەورەش بكا، باته و بەش نەكا لەو كوناھە، وەلىن لەو كەسەيە قەت خۇش نابى كەلەسەر فەرخواھى و شىرك بىرى، چونكى ئەوه تاوانىتىكى كەلەن گەورەي ھەلبەستووه و ھەلاتىكى بىنى سەرو بەرى كردووه.

۳۸۰۶ - ⇨ (ب/۱ ز/۴ ل/۳۴ ف/۹).^(۱۳)

۳۸۰۷ - ⇨ (ب/۲ ز/۱۷۳ ل/۳۶۳ ف/۳).^(۱۴)

۳۸۰۸ - ⇨ (ب/۵ ز/۱۱۴ ل/۳۷۲ ف/۳+۲).^(۱۵)

۳۸۰۹ - عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابَتٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: (فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَتِنِ) رَجَعَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ أَحَدِي، وَكَانَ النَّاسُ فِيهِمْ فِرْقَتَيْنِ فِرِيقٌ يَقُولُ:

^(۱۲) تقدم في مجلد أول تسلسل / ۳۹ رقم: ۱ / .۳۱.

^(۱۳) تقدم في مجلد أول تسلسل / ۴ رقم: ۹ / .۳۱.

^(۱۴) تقدم في مجلد ثاني تسلسل / ۱۷۲ رقم: ۲ / .۱۹۱۵.

^(۱۵) تقدم ابعز تسلسل / ۱۱۴ رقم: ۲ / .۳۱۹۹ ، ۳۲۰۰ / .

اَقْتُلُهُمْ . وَفَرِيقٌ يَقُولُ : لَا فَتَرَأَتْ (فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةً) وَقَالَ : إِنَّهَا طَبَيْةٌ تَنْفِي
الْخَبَثَ كَمَا تَنْفِي النَّارُ خَبَثَ الْفِضَّةِ . رواه البخاري والترمذی هنا ومسلم في صفة
المنافقین^(۱۶) .

زهیدی کوری ثابیت (خدای لن بازی بن) دهلى: له‌غه‌زای ئوحددا، له‌پیش
پووبه‌روو بیونه‌وه له‌گەن سوپای دوزمندا، کۆمەله‌یی (کەبه‌ناو له هاپرییانی
حەزرهت (دروودی خودای له‌سر بن) حلیب ده‌کران) له‌سوپای حەزرهت (دروودی خودای
له‌سر بن) جیابوونه‌وهو کشانه‌وهو پشتى حەزرهتیان چۈن کرد، جا
موسولمانان له‌ناو خۆيانا له‌بارەی ئەمانه‌وه کە مەيدانی مەردايەتى و
ئازايەتیان چۈن کردىبوو، بیون به دووبه‌رهوه، بەرەيەکیان دەيانگوت
بەحەزرهت (دروودی خودای له‌سر بن) کەبیانکۈزى، بەرەيەکیشیان عەرزیان دەکرد
کە نەيانکۈزى، تا ئەم ئايەته دابەزى:

{فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةً - ۴ / ۸۸} .

واته: ئەوه ئىئوه چىتانه کەوا له‌شىتىكى زۇر ئاشكراو بیوندا (کە كوفرو
ناپاكى ئەو مونافق و ناپاكانىيە) بیون به دوو بەرەوهو قىستان يەك ناكەۋى.
حەزرهت (دروودی خودای له‌سر بن) فەرمۇسى: ئەوه مەدينەيە و ناوى خۆى به
خۆيەوەيە کە مەشھۇورو ناودارە به طەيىبە، کە بەمەعنە پاك و سازو سازگارو
خۇش و بۇنخۇش و فەردارە، له‌بەر ئەوهەيە کە چەپەل و پىسايىي و زەنگ
لا‌دەباو سەرپۈش له‌سەر ناپاكان ھەل دەمالىي و مۇرى ناپاكىييان پىوه دەنى،
ھەروك چۈن ئاگرى مووشەدەمە چىڭ و زەنگارى زىيىو لا‌دەباو بۇوه
پاستىيەکەي دەرده خا کە زىوهکەي باشە ياخراپە! (ب/ت/م).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَ آوَهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِيبَ اللَّهِ
عَلَيْهِ وَلَعْنَهُ وَأَعْدَدَ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا - ۴ } ۹۳/۴ ⇨ ب/۳ ز/۸۱ ل/۱۹۹ .

^(۱۶) بخاري. فضائل المدينة: ۱۸۸۴ ، ۴۰۵۰ ، ۴۵۸۹ ، ۶۹۶۲ ، ۲۲۴۳ . ترمذی. تفسیر

٣٨١٠ - قالَ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): اخْتَلَفَ فِيهَا أَهْلُ الْكُوفَةِ، فَرَحَّلَتْ فِيهَا إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَسَأَلَتْهُ عَنْهَا فَقَالَ: نَزَّلْتُ هَذِهِ الْآيَةَ (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ) آخِرًا مَا نَزَّلَ وَمَا تَسْخَحَهَا شَيْءٌ. رواه الشیخان وأبو داود في الفتن ولفظه قال: لَمَّا نَزَّلَتِ الْآيَةِ فِي الْفُرْقَانِ (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزَّعُونَ) قَالَ: مُشْرِكُو أَهْلِ مَكَّةَ نَحْنُ فَعَلَنَا ذَلِكَ كَلَمَ فَانْزَلَ اللَّهُ (إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّاتِهِمْ حَسَنَاتِهِمْ) فَهَذِهِ لَأُولَئِكَ قَالَ: وَأَمَا الْآيَةِ فِي النِّسَاءِ (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ) الْآيَةِ فَالرَّجُلُ إِذَا عَرَفَ شَرَائِعَ الْإِسْلَامِ ثُمَّ قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ لَا تَوْبَةَ لَهُ فَذَكَرَتْ هَذَا لِمُجَاهِدِ فَقَالَ: إِلَّا مَنْ نَدِمَ^(۱۷).

سَعِیدی کوپی جوبه‌ییر (رمزای خودای له‌سرین) دهلى: له شانی ئەم ئایەتەدا خەلکی کووفه قسەیان جیاجیا بۇو، منىش سواربۇوم چووم بۇلای ئىبىنۇ عەبیاس، كەلەم بارەيەوه لىم پرسى گوتى: ئەم ئایەتە {وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا} دواشته كە لەم بارەيەوه هاتە خوارەوه، وەھىچىش ھەللى نەوهشاندۇتەوهو حۆكم و بىريارەكەی وەك خۆئى ماوه (ش/د). گفتەی ئەبو داود (كەلەباسى فېتنەدا ئەم فەرمودەيە دەگىرېتەوه) ئاوايىه: كاتى ئەم ئایەتە دابەزى، كە لە سوورەتى فورقان دايىه، كە دەفرەرمۇى:

{وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزَّعُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَاماً - ٦٨/٢٥}

كەواتەی وايىه: بەندە باشەكانى خوداي مىھرەبان رەوشىيىكى بەرزى ترىشيان ھەيە كەئوھىيە: بەس خوداي گەورەو مەن دەپەرسىن و داواي ھەموو شتى ھەر لە خودا دەكەن، وەكەسى كە خودا كوشتنى ئەھى قەدەغە كەربلى نايکۈژى مەگەر لە بەر ھۆيەكى پەۋاي ھەق بە پىئى شەرع، وە لەھەمان

^(۱۷) بخارى. تفسير: ٤٥٩٠ ، ٤٧٦٣. مسلم. تفسير: ٧٤٥٧ ، ٧٤٥٨ ، ٧٤٥٩. أبو داود. ملاحم وفتنه:

٤٢٧٥. نسائي. تحريم الدم: ٤٠١١.

کاتا داوینچیسی ناکهنه و داوینچیپاک و پوپاک و پوسورن کاتی که‌ئم ئایه‌ته هات هاویه‌شپه‌یداکه‌رکانی مه‌ککه گوتیان: ئیمه ئم تاوانانه‌مان هه‌موو کردووه، که‌واته ئیسلام بیونمان چ سوود، جا خودای گه‌وره ئم ئایه‌ته‌ی نارده خواره‌وه:

{إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدَّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا - ۲۵ / ۷۰}.

که مه‌عنای وايه: هرکه‌سی يه‌کنی لەم تاوانانه بکا ده‌گا به تۆلەی سەختى تاوانى خۆى، مەگەر ئەوكەسە نەبىي كەله‌پاش کردنى ئەم گوناھانە تەوبه‌بکاو وازيان لىنى بىتىنی و موسولمان بىتى و چىڭى كوفر بەنورى ئیسلام بشۇرى و دەست بکا بە كردنى كردووه باش و كردارو رەفتارى خۆى باش بکا، ئەوه ئەمانه خوداي مەزن گوناھە‌كانيان دەپوشى و خراپە‌كانيان بۇدەكاكا بەچاکە و خوداي مىھەبان و گه‌وره هەميشە مىھەبان و تاوان بەخش بۇوه و هەروايىش دەبىي و دەركاى رەحمەتى لەئەزەلەوە هەتا ئەبەد هەروازە! ئىبىنۇ عەبباس (خودايان لىنى پانى بن) گوتى: دەي ئەم ئایه‌ته‌يە بۇ شەرھى حالى ئەمانه بۇو، هەتا پىيگەي ئیسلام بیونيان بۇ خوش بکا، بەلام ئەو ئایه‌ته‌يەيى كە لەسۈورەتى (نيساء دايىه، كە دەفرەرمۇئى):

{وَمَنْ يَقْتَلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَّ أَوْهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِيبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعْنَةُ وَأَعْدَادُ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا - ۹۳ / ۴}.

هرکه‌سی موسولمانى بە ناپەوا بەقەستى بکۈزى ئەوه پاداشى ئەو بکۈزە سزاي دۆزەخە، هەتا هەتايىه لەو سزا سەختەدا دەمىننېتىوە سەرەپاى ئەوهىشە خودا بىق و قارى لىنى دەگرى و پەيتاپاھىتىا نەفرىنى لىنى دەكاو تابى دۈورتى دەخاتەوە لە مىھەرى خۆى، وە بەدەستى خۆى سزايىھەكى پىر ئىش و ئازارى بۇ ئاماذه‌كردووه بەلام ئەم ئایه‌ته‌يە جىايىھە لەوهى پىشىوو، ئەمە بۇ كەسىكى وايه كەله‌پاش ئەوه شارەزاي شەريعەتى ئیسلام بىتى، بچى بەئارەزۇو، بەقەستى، بەناپەوا، موسولمانى بکۈزى دەم بکۈزە (بەلاى

منهوه) سزای ئاگری دوزه‌خه، تهوبه و پهشیمانی بۇ نییه، راوی دهلى: به‌لام کەئم قسەیه م باس کرد بۇ موجاهیدو پىئيم گوت کە ئىبىنۇ عەبباس راي واي، موجاهید گوتى: هەركەسىن تهوبه بكا تهوبه گيرايە.

٣٨١١ - عن ابن عباس (رضي الله عنهما) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: يَحْرِيءُ الْمَقْتُولُ بِالْقَاتِلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَاصِيَّةً وَرَأْسَهُ بَيْدَهُ وَأَوْدَاجَهُ تَشْجُبُ دَمًا يَقُولُ: يَا رَبِّ هَذَا قَتْلَنِي حَتَّىٰ يُذْكَرِيَّ مِنَ الْعَرْشِ. فَذَكَرُوا لِابنِ عَبَّاسِ التَّوْبَةَ فَتَلَّا: (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا) فَقَالَ: وَمَا لَسِخَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَلَا بُدِّلَتْ وَأَنِّي لَهُ التَّوْبَةُ. رواه الترمذى بسند حسن^(۱۸).

عەبدوللائی کورى عەبباس (خودایان لى بازى بن) له حەزره‌ته وە دەگىپىتەوە، دەفرمۇی (دېرىدى خودای له سەربىن): پۇزى قيامەت، شا رەگەكانى ملى كۈژداو كفارەت خويىنيان دى، وەك تازە كۈژدابى ئاوا، له سەرئەو حالە گودلەتى بکۈزەكەی دەگرى و بەقرە سەرى بەكىشى دەكاو دەيھىنى بۇ بەردەستى خودا هەتا له تەخت و بارەگاي خوداوه نزىكى دەكاتەوە عەرزى دەكا: ئەم خوداي من! ئەمە منى كوشىت! جا عەرزى ئىبىنۇ عەبباسىيان كرد: كە حال وابى ئايا بکۈز (قاتيل) پهشیمانىي بۇ هەيمەو ئەگەر تهوبه بكا خودا تهوبەتى قەبۈول دەكا؟ ئەويش {وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا} خويىنده وە گوتى: ئەم ئايەتە نە نەسخ كراوه‌تەوە نە حوكىمەكەی گۈرەراوه، كەوابىن لەكۈنى تهوبەتى بۇھەيە (ت-س/ح) ⇔ (ب/ز ۸۱ ف/۱۱ ل/۲۰۶).

ئىين بىووه بە چۆم، نىمەش گشت ماسىن

لەجىتن نۆكىسبىن خويىناو ھەمل دەھىزىن

٣٨١٢ - وَعَنْهُ قَالَ: مَرْ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَيْمٍ عَلَى نَفْرٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَمَعَهُ غَنَمٌ لَهُ فَسَلَمَ عَلَيْهِمْ قَالُوا مَا سَلَمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا لِيَتَعَوَّذَ مِنْكُمْ فَقَامُوا فَقَاتُلُوهُ وَأَخْذُوا غَنَمَةً فَأَتَوْا بِهَا رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم). فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا

^(۱۸) حسن عند الترمذى.

الذِّينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا). رواه الأربعة^(۱۹).

دیسان گوتی: پیاویکی بهنی سهله‌مهیی، رانه‌مه‌پیکی خویی پی دهبن، له‌لای دهسته‌ین له‌یارانی پیغه‌مبه‌رهوه راده‌بووری (دروودی خوا له‌سر خوی و پعنای خودا له‌یارانی) سلاویان لئی دهکا، که‌چی ده‌لین: ئه‌م سلاوه‌ی بویه‌کا لئی کردین، تا خوی پی بپه‌پینیته‌وه له‌ئیمه، جا هه‌ل دهستن بوی و دهیکوژن و رانه مه‌ره‌که‌ی ده‌بهن و دهیهین بوق پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سر بنی) جا بهم بونه‌یه‌وه ئه‌م ئایه‌ته دابه‌زی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا - ۹۴ / ۴}.

واته: ئه‌ی موسولمانینه! کاتن سه‌فار دهکه‌ن و ده‌چن بوق خه‌باتگیزان ئاگاتان له‌خوتان بین و بچنه بنج و بنه‌وانی کارو بارو ئه‌وسا بپیار بدهن، نه‌کا به‌هله‌و ناهه‌ق تووشی ناره‌وایی بین، وه مه‌لین به‌وکه‌سه که به‌سلاوی ئیسلام سلاوتان لئی دهکا: تو موسولمان نیت (ش/د/ات).

۳۸۱۳ - عن زَيْدَ بْنِ ثَابَتٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمْلَى عَلَيْهِ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ فَجَاءَهُ ابْنُ أُمّ مَكْتُومٍ وَهُوَ يُمْلِيهَا عَلَىٰ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ وَاللهُ لَوْ أَسْتَطِعُ الْجِهَادَ لَجَاهَدْتُ وَكَانَ رَجُلًا أَغْمَىٰ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَفِخِدَةً عَلَىٰ فَخِدِي فَنَقَلَتْ حَتَّىٰ خَفَتْ تَرْضُضُ فَخِدِي ثُمَّ سُرِّيَ عَنْهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ (غَيْرُ أُولَى الضرَرِ). رواه البخاري والترمذی^(۲۰).

زهیدی کوری ثابتت (خودای لئی بازی بین) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سر بین) خمریک بیو که {لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولَى الضرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ} بوق ده‌خویندمه‌وه تا بینووسمه‌وه، لم کاته‌دا ئیبنو ئوممى

^(۱۹) بخاری. تفسیر: ۴۰۹۱. مسلم. تفسیر: ۷۴۶۴. أبوداد. العروف والقراءات: ۳۹۷۴.

^(۲۰) بخاری. تفسیر: ۴۰۹۲.

مهکتوم (خودای لئن پازی بن) هاته خزمەتی گوتی: یا په سوله للا! ئەی رهوانە کراوی خوا! به خودا، به یەزدانی پاک، ئەگەر تەوانانی غەزاو تىکۈشان و خەباتگىرانم دەبۇو منىش درېغىم نە دەکردو تىدەکۈشام! ئىبىنۇ ئوممى مەكتوم پياويىكى كويىر بۇو. زەيد گوتی: له کاتەدا پانى پىيغەمبەر (دەرۈدى خودای لەسرىن) له سەر پانى من بۇو، دەست بە جى خودا لهم بارەيە و سرووشى بۇ ناردە خوارى، له کاتى هاتنى سرووشەكەدا پانى پىيغەمبەر (دەرۈدى خودای لەسرىن) له سەر پانم وا قورس و گران بۇو، وەختە بۇو پانم ووردو خاش بىن، له پاش دا كە پىيغەمبەر (دەرۈدى خودای لەسرىن) فەرامۆشى بۆھات خودا ئەم ووشەيە بە سرووش بۇنارىد: (غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ) (ب/ت). واتە: له پاش هاتنى ئەم ووشەيە ئايەتەكە ھەم حوكىمەكەي و ھەم شىيوهكەي گۇراو ئاواي لىن هات:

{لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ} . ۹۵/۴.

کەواتاوا راڤەكەي ئاوايە: وەکىو يەك نىن (له پاداش و تۆلەي باش دا) ئەم موسۇلمانانە كە دانىشتۇون و (بەبىن بەھانەيەكى رەوا، وەکىو شەلى و كويىرى و نەخۆشى) تەركى غەزاو خەباتيان كردووه له گەل ئەم موسۇلمانانەدا كە خەبات دەگىرن و تى دەكۈشن لەرىگەي خودادا. دىارە كە ئەم ووشەيە وەلامى پرسىيارەكەي عەبدوللەي كورى ئوممو مەكتوم بۇشىن دەكاتەوه، ئەويش ئەمەيە: ئەوانەي كە بەھۆى بەھانەي رەواوه ناچىن بۇ غەزاو خەبات و شەپىرەن له گەل دۈزمن دا، وەلەھەمان كاتا خاوهنى نىازى پاكن و دۆستو دلسوزى ئىسلامن ئەوانەيش خودا بە خەشى خۆى له سەر نىازى پاكىيان پاداشى تىكۈشەريان دەداتى! .

٤- ٣٨١ - قال: ابن عباس (رضي الله عنهم) أَنَّ نَاسًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا مَعَ الْمُشْرِكِينَ يُكَثِّرُونَ سَوَادَهُمْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (مثلى الله عليه وسلم) فَيَأْتِيَ السَّهُمُ أَحَدَهُمْ فَيُقْتَلُ أَوْ يُضْرَبُ فَيُقْتَلُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى ذِكْرَهُ إِلَيْهِمْ (إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ

قَالُوا فِيمْ كُتْمَ قَالُوا كُمَا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتَهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا رواه البخاري^(۲۱).

ئىبىنو عەبىباس (خودايىان لىن پازى بن) دەلىنى: ھەندى لە موسۇلمانان لهنار بېتىپەرسىتە كانى مەككەدا بۇون، ھىشتا كۆچيان نەكىرىدبوو بۇ مەدىنە رەشايىي و قەرەبالىغى ئەوانيان زۇر دەكىردو دەبۇون بەھۆى ئەوه كەلە كاتى جەنگ و پىتكەلپىزىاندا تارمايى لەشكىرى كوفىر لەبەر چاوى سوپاى ئىسلام زۇرتىر بنويىنى، جا وارى دەكەوت جارو بار تىرى دەھات دەيدا لەيەكىكىيان، ياخىد يىكۈشت يان زامارى دەكىرد موسۇلمانە كانىيش دەيانگوت: ئەمانە بەزۇر ھىنزاون، لەبەر ئەوه بۇيان دەپارانەوه، بەلام خودا پىگەي ئەوهى نەدان جا بۇيە خودا تەواوى ئەم ئايەتهى نارده خوارەوه:

{الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمٍ إِنَّهُمْ لَا يُنْسَهُمْ - ۹۷/۴}.

واتە: بەراسىتى ئەوكەسانەيى كە سەتمىان لەخۆيان كردووه، چونكى بەبىن بەھانەي رەوا تەركى كۆچ كردىيان كردووه لەباتى بىن بە مايەي خىرۇ خۆشى بۇ ئىسلام بۇون بەھۆى پىشت گىتنى بىن برواكان و پىرو پاگەندە بۇيان، بەراسىتى ئەو كۆمەلەيە مەلبەندى پاشە رۆژيان ناو ئاڭرى دۆزەخە، كە دىيارە سەرنجامييى زۇر زۇر خراپە، ئەمە حالىيانە بۇيە فريشتهى گيانكىيىشان تانەو تەشەريان لىن دەدەن و بە تەوسەوه پىيان دەلىن: ئەرىئىيە لەكۆي بۇون و خەرىكى چى بۇون؟ لەگۆيى گادا نوستبۇون؟ بۇ ئىيەش مەردانەو پىاوانە بەلايەكا سەرتان دەرنەكىردو بەرەو و لاتىكى باش رەوتان ئەكىد وەكىو ئەو خەلکەي تى؟ ئەوانىش گوتىيان: ئاخىر ئىمە مىسىن و بىن دەستەلات بۇوين و دەستەلاتى هىچمان نىيە لەۋاتا، لەبەر دەستەوسانى خۆمان و زۇر دارى ئاغا كانمان يارايىي رەوکردىمان نەبۇو! فريشتهكانىش بەرپەرچى ئەم بىيانووه پۇوچەيان دەدەنەوه دەلىن: و لاتى خودا بەو بەرگوشادىيەي خۆى، سەرپۇوى زەھى بەو گەورەيىيە خۆى جىيى ئىيە لىن نەدەبۇوه، كە بەلايەكا سەر دەركەن و رەوبىكەن بۇ شوينىيىكى باش (ب).

^(۲۱) بخارى. تفسير: ۴۰۹۶ ، ۷۰۸۵ = تجرید البخارى / ۴ ل / ۴۳۶ رقم: ۱۶۵۳

۳۸۱۵ - ثُمَّ خَفَّ اللَّهُ تَعَالَى عَنِ الْضُّعْفَاءِ الَّذِينَ مَعَ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ: (إِلَّا
الْمُسْتَضْعَفُونَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوُلْدَانَ لَا يَسْتَطِعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا,
فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَن يَغْفُرَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُورًا غَفُورًا) قال: ابن عباس (رضي الله عنهما):
كُنْتُ أَنَا وَأُمِّي مِمَّنْ عَذَّرَ اللَّهُ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۲۲).

گوتی: لهپاش دا خودای گهوره و مهزن، میهره بانی خوی نواند له گهله
ئه و موسولمانه لازه بیوون و بئ چاره و که ساسانه دا که مابوونه و له مهکه،
لەناو بـتـپـهـرسـتـهـ کـانـدـاـ، وـهـلـهـشـانـیـ ئـهـوـانـهـ دـاـ فـهـرـمـوـوـیـ:
{إِلَّا الْمُسْتَضْعَفُونَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوُلْدَانِ لَا يَسْتَطِعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ
سَبِيلًا - ۹۸/۴}.

واته: مهگهره و پیاوو زن و مندانه نه بئ که لازه بیوون و بئ چاره
که ساس و داماون و هکافره کان زال بیوون به سهريان دا، ئیتر نه خویان ده توانن
که به فیل و فرهج و مههانه یه به لایه کا سه ده کهنه و خویان دهرباز کهنه،
وهنه بئ برواکان مهیدانی ده رچوون و مهودای ره و کردن و کوچ کردنیان پئی
دهدهن، بهلئی ئه مانه که ئه مه حاليانه، دوور نییه له خودا بهدادو میهره بانه،
که لیبوردن و چاپوشی هر له خوی جوانه، چاپوشی بکا له حالي ئه م
به سه زمانه. ئیبنو عه بیاس (خودایان لئی پانی بئ) گوتی: من و دایکم لم
موسولمانه لازه بیوون و بئ چارانه بیوین، که خودا لم ئایه تهدا باسی
کردوون. له گیرانه و یه کا: من و دایکم له موسولمانانه بیوین که له مهکه،
لەناو بئ برواکانا به جنی مابووین، وهخوا بههانه رهوای ئه وانی قهبوول
کردووه و له م ئایه تهدا باسی کردووه (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَفْصِرُوا مِنَ
الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَن يَفْتَنَكُمُ الظَّرِفُونَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَائِنُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا -
۱۰۱/۴} ⇨ (ب/۱۵۵ ل/۴۴۶).

۳۸۱۶ - ⇢ (ب/ ۱۵۵ ل/ ۴۴۶ ف/ ۱).^(۲۳)

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقْمَتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلَتَقْمُ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ مَعَكَ وَلَيَخْدُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلَيَكُوُنُوا مِنْ وَرَآنُوكُمْ وَنَتَّأْ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلِّوْ فَلَيُصَلِّوْ مَعَكَ وَلَيَخْدُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَالِّيْنَ كَفَرُوا لَوْ ئَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتَعِكُمْ قَيْمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جَنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَدْيَى مِنْ مَطْرَأْ كُشَمْ مَرْضَى أَنْ ئَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخَدُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعْدَ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا - } ۱۰۲/۴

واته: یهزاداني پاك ده فرموي: کاتني تو له ناويانا بووی و پیشنهویزیت بۆ کردن، ئهوده با تاقمینکیان بەرهو پووی دوزمن راوهستى و، تاقمه‌کەی تريان پاست بىنەوەو دەس بکەن به نويز لەگەل تۆداو باھەر كەسى چەکى خۆی پى بىن و ئاماھەگى و ئىختياط وەربىگى نەبادا دوزمن بەھەمل بىزانى و هېرىش بىننى! جا کاتني ئەم تاقمه‌يە، سەجدەکانى رکاتى يەكەميان بىرد لە پىشتى تۆوه ئىتر با تو بەجى بەھىلۇن و بىرقۇن لەدواوه بەرهو پووی دوشمن راوهستن لەجىنگەی تاقمه‌کەی ترداو ئاگادارىن لەدوزمن، پاش ئەوه تاقمى يەكەم چۈونە دواوه با تاقمىن تر كە لەپاشەوه راوهستابۇون و، نويزيان نەکردووه با ئەوانە بىن لەپىشت تۆوه نويز دابەستن و رکاتى نويز بکەن لەگەل تۆدا، بەلام لەبەر ئەوهى لا بۆ دوزمن شل نەبىن با ئەوانىش وەك براکانى پىشىوپيان ئاماھەگى وەربىگىن و زىت و ووريما و هوشىيار بن و گوى قولاخ بن بۆ جموجۇولى ناخەزان و چەکەكانيان هەلبىگىن و واتىنەگەن كەئمەم هوشىيارى و لەسەر پىيەتىان دىزى خوشوع و خوضوعى ناو نويزە، چونكە دوزمن بۆھەل دەگەرئ خوا خوايەتى كە ئىيوه بىن ئاگابىن لەچەك و تفاقى خوتان و لەناكاوييکا، لە هەلىيکا بېيەك هەلمەت دابارىن بەسەرتانا و بېيەك جارو بەئىجگارى بەپرتان بکەن، كەواته شەپەكە شەپى سەرومال و ناموس و نىشتمان و ئايىن و بۇون و مان و نەماننانە.

^(۲۳) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۱۵۵ رقم: ۱ / ۸۹۷

۳۸۱۷ - عن أبي هريرة رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم نزل بين ضجتان وعسفان فقال: المشركون إن لهؤلاء صلاة هي أحب إليهم من آبائهم وأبناءهم وهي العصر فاجتمعوا أمركم فميلوا عليهم ميلة واجدة وإن جبريل أتى النبي صلى الله عليه وسلم فآمره أن يقسم أصحابه شطرين فيصلى بهم وتقوم طائفة أخرى وراءهم وليأخذوا حدرهم وأسلحتهم ثم يأتي الآخرون ويصلون معه ركعة واحدة ثم يأخذ هؤلاء حدرهم وأسلحتهم ف تكون لهم ركعة ولرسول الله صلى الله عليه وسلم ركعتان رواه الترمذى بسنده حسن ^(۲۴).

ئهبو هورهيره (خودای لئ بازی بن) دهلى: له سه فهريکا پيغه مبهر (بروودی خودای لسر بن) له نیوانی ضهجان و عوسفاندا دابه زی و لای دا، بتپه رسته کان گوتیان: ئه مانه نويژیکیان ههیه که نويژی عه صره لمباوک و دایک و مال و مثالی خویان خوش ویستره له لایان، جاکه وابوو ئادهی خوتان ئاماذه که ن و له کاتی کردنی ئه و نويژه دا به سه ریانا بدنه و به ئیچگاری بیان فه و تین، جا جوبرائیل (بروودی خودای لسر بن) هاته لای پيغه مبهر (بروودی خودای لسر بن) نهستووری دایه که: ها پریکانی بکا به دوو تاقمه وه، له پیشدا رکاتی نويژ به تاقمیکیان بکا، وه له کاته دا تاقمه کهی تربابه، دوزمن راوه ستن و له پاشه وه ئاگاداری ئیوه بکه ن، له پاش دا که تاقمی يه که رکاتیکیان ته او و کرد ئینجا تاقمه کهی تربین و رکاتی له گه ل پيغه مبهر دا بکه ن و تاقمی يه که دوو بچه شوینى ئه وان و ئاگاداری بیان بکه ن، و هدبهی له کاتی نويژه که دا هر دوو تاقمه که چه کی خویان پئ بی و ئاماذه بی ته او و هربکرن و، به تایبہ تی تاقمی پاسه وان، جا بهم پییه هر تاقمه یه ک رکات نويژ دکه ن، به لام پيغه مبهر (بروودی خودای لسر بن) خوی دوو رکات ده کات (ت-س/ح).

۳۸۱۷ - عن قتادة بن النعمان رضي الله عنه قال: سُرْقَ طَعَامٍ وَسَلَاحٍ لِعُمَّيْ رَفَاعَةَ بْنَ زِيدٍ فَأَخْبَرَنِي بِذَلِكَ فَسَأَلْنَا وَتَحْسَسَنَا فِي الدَّارِ فَقِيلَ لَنَا إِنَّهُمْ بَنُوا بِرِيقٍ وَهُمْ بَشِيرٌ

^(۲۴) حسن عند الترمذى.

و بشّرَ و مُبْشِّرٌ و كانَ بشّيرٌ مُنافقاً يهجو أصحابَ النّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بالشّعر و ينسبه لغيره، وكانوا أهل بيت حاجةٍ و فاقهٍ في الجاهلية والإسلام فأتيا النّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فأخبرَتُهُ والتّمسّت منه ردَ السلاح فقط، فقال: (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَأَمُرُّ في ذلِكَ فَسَمِعَ بْنُ أَبِي رِقَبْ يَهْدِي هَذَا فَأَوْفَدُوا لِلنّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَسِيدَ بْنَ عَرْوَةَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ بْنُو أَبِي رِقَبْ مَنَا أَهْلِ صَلَاحٍ و إِسْلَامٍ يَرْمُونَ بِالسُّرْقَةِ مِنْ غَيْرِ بَيْتَهُ وَلَا كُنْتَ، فَرَجَعَتْ وَتَبَيَّنَتْ أَنِّي خَرَجْتُ مِنْ بَعْضِ مَالِي وَلَمْ أَكُلْمَ رَسُولَ اللّٰهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فجاءني عَمِّي فَأَخْبَرَتُهُ بِمَا قَالَ لِي رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: اللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ فَلَمْ يَلْبِثْ أَنْ نَزَّلَ الْقُرْآنَ (إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللّٰهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ حَصِيمًا) بَنِي أَبِي رِقَبْ (وَاسْتَغْفِرُ اللّٰهُ أَئِ مِمَّا قُلْتَ لِقَنَادَةَ (إِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا لَا تَجَادِلُ عَنِ الدِّينِ يَخْتَلُونَ أَنفُسَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَانًا أَئِمَّاً يَسْتَخْفُونَ مِنَ النّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعْهُمْ إِذْ يُبَيِّنُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقُولِ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا هَأَنْتُمْ هُؤُلَاءِ جَادُلُتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللّٰهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا فَلَمَّا نَزَّلَتْ هَذِهِ الْآيَاتِ أَتَى رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالسلاحِ قَالَ: قَنَادَةُ وَكَنْتَ أَشْكُّ فِي إِسْلَامِ عَمِّي رِفَاةً لِأَنَّهُ كَانَ شَيْخًا فَذَ عَصَى فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَمَّا أَتَيْتُهُ بِالسلاحِ قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي هُوَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَعَرَفَتُ أَنَّ إِسْلَامَهُ كَانَ صَحِيحًا فَلَمَّا نَزَّلَتْ هَذِهِ الْآيَاتِ لَحِقَ بِشَيْرٍ بِالْمُشْرِكِينَ فَنَزَّلَ عَلَى سُلَافَةِ بَنْتِ سَعْدِ ابْنِ سُمِّيَّةَ فَنَزَّلَتْ: (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبَعَ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهُ مَا تَوَلَّ وَنُصْلِلُهُ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا إِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرِكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكَ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا) فَرَمَيَ حَسَانَ بْنَ ثَابِتٍ سُلَافَةَ هَذِهِ بِأَبِيَّاتٍ مِنْ شِعْرٍ، فَأَخْدَتْ رَخْلَ بَشِيرَ عَلَى رَأْسِهَا وَرَمَتْ بِهِ فِي الْأَبْطَحِ وَقَالَتْ: أَهْدَيْتَ لِي شِعْرَ حَسَانَ مَا كُنْتَ تَأْتِينِي بِخِيَرٍ.

(۲۵) رواه الترمذى بسنده غريب (شرحه).

قهتادهی کوپی نوعمان (زمای خودای لهسر بن) دهلى: همنی خواردهمهنى و بازى چهکى ريفاعهی کوپی زهید، که مامهی من بوو، دزرابوو، مامهم هات

هه والی ئوهی داپیم، که پرسمان کردو لهم لاولا ههستمان هه لخست پیمان گوترا: دزه کان بېشیرو بېشیرو موبهشین، که هه رسیکیان کوپی ئوبهیریق، بېشیریان ناپاک بیو، ده چوو خوی هه لبەستی داده ناو ده یکرد بهی یه کیکی ترو خوسپ (هه جو) یارانی پیغەمبەری پى ده کرد، ئه مانه خوشیان (چ له سەر دەمی نەزانی داوج له سەر دەمی ئىسلامەتی دا) خیزانیکی نەداراو ئاتاج و هەزار بۇون، جا خوم چوومە خزمەتی پیغەمبەر (دروودی خودای له سەربىن) وە مەسەلە کەم عەرزى کرد، وە عەرمىز کرد: کە هىچ نەبىن چەکە کانمان بۇ بسەنیتەوە، ئەویش فەرمۇوی: با بىازانم چۆنە بى، کوپانى ئوبهیریق، کە ئەمە دەبىستنەوە دەچىن ئوسەيدى کوپى عورو دەنیزىن بولاي پیغەمبەر (دروودی خودای له سەربىن) دەلى: ئەی پیغەمبەرى خودا! کوپانى ئوبهیریق له خۇمانن و خیزانیکى باش و موسولمان، بەبىن بەلگە و شايەت تۆمەتى دزىتىيان پىيادا دەکەن، کەی شتى وا رەوايە. قەتا دە گوتى: لە پاشا کە لەم بارەيە وە قىسم لە گەل پیغەمبەردا كەردىوە فەرمۇوی (دروودی خودای له سەربىن): بەبىن بەلگە و نىشان شەلتاخى دزىتى دەدەيت لە خیزانیکى باشى موسولمان! ئىتى منىش بە پەشىمانى كەرامە وە لە دلەوە حەزم دەكەد زىيانىكى مالى كەورەم لىنى بکەوتايە بەلام لەم بارەيە وە ئە و قىسىمەم عەرزى حەزەرت نەكەدايە، جاكە ماھەم ھات بولام پیغەمبەر (دروودی خودای له سەربىن) چى بە من فەرمۇو بۇ بۇم كىپايرە وە، ئەویش گوتى: كەواي لىنى ھات بىدەرە دەستى خودا، بە پشتى خودا هەمۇو شت بۇون دەبىتەوە، ئىتى نۇرى پى نەچوو قورئان لەم بارەيە وە ھاتە خوارەوە و فەرمۇوی:

{إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتُحَكِّمَ بَيْنَ النَّاسِ إِنَّمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِ
خَصِيمًا، وَاسْتَغْفِرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا} هەتا {يكون عليكم وكيلًا - .} ۱۰۹-۱۰۵

واتە: ئىمە قورئانمان ناردۇوە بۇ تۇ، تا بىبى بە سەرچاوهى ھەق و پاستى و کانگاى ھەق پەروھرى، هەتا تۇ لە بەر بۇوناکى ئەم چرا درەخشانە و

به پیّی ئهو یاساو دهستورانه‌ی که خودا نیشانی داویت حومک و بپیار بدھیت له نیوانی ئهو خەلکه‌دا، وه تو قهت مه به به پاریزه‌رو کۆمەکی پیاوی گزیکارو ناپاک، وەکوو کوپه‌کانی ئوبه‌ریق، وە داوای چاپووشی بکه لە خودا، لەھۆی ئهو قسەیه وە که گوتت به قهتاده، بەراستى خودا چاپووشی کەرو میهره‌بانه وەبپای بپای لە سەر ئەوکەسانه مەکەرهو کە گزیکارو ناپاکی لە خویان دەکەن، شتى والە تۆوه دووره و لایەنگیری ناھەقى و ناپەوايی لە پایەی پیغەمبەرانه وە دووره، وەلنى مەبەست ئەوھې کە توھەمیشە ھۆشیارو ئاگاداربى و لە خۆتەوە تا دەستورو سرووشت بۇنەيەو نەچیتە بنج و بنهوانى شتەکە بپیار نەدەی و تا چاکتر وەستابى چاک نەکەی! ئەوانه چەن نەقام و بەدن، شەرم لە خەلک دەکەن، لە بەر ئەوھە کارى شەرم ئاواھرى حەیابەرى خویان دەشارنەوەو حاشای لى دەکەن و لە بەرچاوى خەلک نايکەن و کە کاتىكىش تاوانەکەيان ئاشکرابوو حاشای لى دەکەن و بەھەزارو يەك فىل و فەرەج حەشارى دەدەن، کە چى شەرم لە خودا ناکەن و بە بەرچاوى خوداوه تاوان و گوناھ دەکەن و دەربەست نىن، خودا ئاگاى لەھەمۇو شتى، لەھەمۇو قسەيىن، لەھەمۇو كرده‌ھېتىنەيە، باش بىن خرالپ بىن، بەشەو بىن بە رۆز بىن، قسەي ناشيرىنى ئەوان بىن، ياهى يەكىكى تربىي، لە وون نابىن، خودا ئەگەر وانبىن خوا نابىن، باشە ئەوا ئىتىوھ لەم زىانى دنيا يەدا (کە زىانىكى كەم و كورت و بىن بە قايمەو پىنج و دوو رۆزىكەم و دەبپىتەوھ) ئەم بەرگرىيە يان لى دەکەن و لە سەريان دەکەن وە قسەيان بۇدەکەن، ئەم كى سېبەينى لە پۇزى رەستا خىزدا، كەھەمۇو شتى پاک و پىس دەكىرى، كى لەۋى لەلاى خودا دەتوانى لە سەريان بکاتەوەو بىن بە پاریزه‌رو دەمەراستىان؟! ديارە كەس. گوتى: جاكە ئەم چەن ئايەتە هاتن چەكەكەيان ھىنایەو بۇ پیغەمبەر (دروودى خوداى لە سەر بىن).

قهتاده گوتى: هەتا ئەوكاتە هەر بۇرەگومانىكەم بىوو لە چۈنۈتىي موسولمانەتىي رىفاعەي مامەمدا، چونكە پیاوىنەكى پىر بىوو، لە سەر دەمى نەزانى دا گەلنى لە خودا ياخى بىوو، بەلام کە چەكەكەيم بىر دەھو بۇي گوتى:

ئهی برازای خوم! ئهوجه‌که خیرو و هققی پىگه‌ی خودا بى، ئىتىر زانىم كه موسولمانه‌تىيەكەی بەراستىيە و موسولمانى تەواوه. لەپاش ئهوه كەئم ئىياتانه هاتن بەشىر رىسوا بۇو، لەبەر ئهوه ھەلھات و پۇيىشت بۇناو بېتەرسەتكان و چوو لەلائى سولافەی كچى سەعدى كۈرى سومەيىه دابەزى، جائەم دوو ئايەته هاتنە خوارهوه كە دەفەرمۇى:

{وَمَن يُشَاقِّ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبَعُ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ تُوَلِّهُ مَا تَوَلَّٰ وَلَنْصِلَهُ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا، إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشَرِّكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاءُ وَمَن يُشَرِّكُ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا - ۱۱۵/۴} ۱۱۶.

واته: هەركەسى (لەپاش ئهوه كەھەقى بۇدەركەوت) كەپرو تەشقىلە به پىيغەمبەرى خودا بکاو لەدژى بوهستى و لەھەق لابداو شوينى پى و شوينى ناموسولمانان بکەۋى و پىگەی راستى موسولمانان نەگرىن و گۆھەر بىگۈپىتەوه بە خەرمۇر، ئهوه ئه و پىگە پىسەى لى پىروزىنى، تا بەفەرمانى ئىيمە دەيباتە ناو نىرىينە ئاگرى دۆزەخەوه، دۆزەخىش (لەھەموان) دىارو نومايانە كە جىڭەيەكى زۆر خرآپ و ناھەموارە، بەراستى خوداى گەورە (ئەگەر خواتى ھەبى) لەھەمۇ كەسى خوش نەبى، بەلام ھەرگىز لەوكەسە خوش نابى كەھاوهل و ھاوېش و شتى وا بۇ خودا بېپيار بدا، وەھەر كەسى ھاپىئى و ھاوبەش قەرارىدا بۇ خودا ئهوه بەراستى لەپىگە دەرچووه و پىگەي پاستى گوم كردووه و لەخودا زۆر دووركەوتتەوه. گوتى: جا حەسسانى كۈرى ثابىت (خوداي لى پازى بىن) بەپارچەيىن ھۆنراوه زەمىنلى خەستى ئەم سولافە ناوهى كردو رىسواى كرد، سولافەش لەتاواندا كەل و پەلەكەي بەشىر دەخاتە سەر سەرى و ھەلى دەگرىن و دەبىا لە دوورە، لەشىوي ئەبطەح تۈپى دەدا، دەلىن: بەخىر نېيەيت و بەملى شكاو بىنیت، بۇئەم نەست و دىارييە بۇت ھېنناوم! ھۆنراوهى ھەجوى حەسسانت بەدياريي بۇھېنناوم، قەت نەبۇو جارى خىرت پىيوه بىن! (ت - سەمنەد غەریب).

۳۸۱۸ - عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَا فِي الْقُرْآنِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ هَذِهِ الْآيَةِ
إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرِكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ^(۲۶).

عهلى (خودای لن پازی بن) دهلى: هیچ نایه‌تیکی ترم له قورئاندا وهک ئەم
نایه‌ته پى خوش نىيە كە دەفرمۇئى:

{إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرِكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكَ بِاللَّهِ فَقَدْ
ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا - ۱۱۶/۴}. ⇨ (ت-س/ح).

۳۸۱۹ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَ (مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَى بِهِ) شَقَّ
ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ فَشَكَوُا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: قَارِبُوا وَسَدِّدُوا وَفِي
كُلِّ مَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ كَفَارَةً حَتَّى الشَّوْكَةَ يُشَاكِّهَا أَوِ النَّكْبَةَ يُنَكِّبُهَا. وَفِي الرِّوَايَةِ: هَذِهِ
مُعَابَةُ اللَّهِ الْعَبْدِ فِيمَا يُصِيبُهُ مِنَ الْحُمَى وَالنَّكْبَةِ حَتَّى الْبُضَاعَةَ يَضَعُهَا فِي كُمْ قَمِيصِهِ
فَيَفْقِدُهَا فَيَفْرَغُ لَهَا حَتَّى إِنَّ الْعَبْدَ لَيُخْرُجُ مِنْ ذُنُوبِهِ كَمَا يَخْرُجُ التَّبَرُ الأَحْمَرُ مِنَ الْكِيرِ.
روى هذه الثالثة الترمذى^(۲۷).

ئەبو هووهىرە (رمزا خودای لسىرىن) كە {وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَى بِهِ} واتە:
ھەركەسىن ھەر خراپەيى بکا دىيىتوھ بىيى و بەھۆى ئەھۆھ جەززەبە دەدرى،
دهلى كە ئەمەھات موسولمانەكان پىيى سەخلىت بۇون و ترسىيان لن نىشت،
چونكە كىنەيە كەكم ياخىر كوناھ و خراپەي نېبى، جا چۈونە خزمەتى
حەزرەت (درودى خودای لسىرىن) شەكواى حالىيان لە خزمەتىيا كرد، فەرمۇسى:
ئەوهندەي بۇتان دەلوى درېقى لەكردنى چاکە مەكەن و ھەميشە كارى باش
بکەن بە پىشەو ئامانجى خوتان، ھەرچىش دىيىتە پىگە موسولمان دەبى بە
كەفقارەتى گوناھ بۇيى، تەنانەت ئەگەر دېكىنلىكىش لە شويىنىكى ھەلچەقى
ھەروا، ياخىر چورتم و ناخوشىيەكى تۈوش دەبى ئەوانەش بىرىتىي تاوان
دەكەون و پاکى دەكەنەوە. لە گىزىانەوەيەكى: ئەم وورددە دەردو بەلايانە كە

^(۲۶) سنده حسن عند الترمذى.

^(۲۷) سنده حسن عند الترمذى.

دينه پيگه‌ي بهنده پازو گله‌ي خودايه، له‌گهـل بهنده‌ي خويـدا دهـيـكا، بوـئـوهـيـ كـهـبـهـنـدـهـ هـمـشـ بـكـاتـهـ وـهـ بـاـ بـدـاـتـهـ وـهـ بـكـهـپـيـتـهـ وـهـ، ئـهـوـهـشـ وـهـكـ ئـهـوـهـ جـارـوـ بـارـ بـهـنـدـهـ گـهـنـدـهـتـايـهـ كـيـ لـىـ دـيـ، يـاخـودـ توـوـشـيـ نـهـگـبـهـتـيـ وـ سـهـخـلـهـتـيـ نـهـبـيـ، بـكـرهـ ئـهـ وـ شـمـهـكـهـشـ كـهـبـهـنـدـهـ بـوـ هـلـگـرـتـنـ دـهـيـخـاتـهـ سـهـ قـوـلـيـ كـراـسـهـكـهـيـهـ وـهـ، يـالـهـ فـهـقـيـانـهـكـهـيـ دـاـ كـرـيـيـ دـهـداـ لـهـبـهـرـ كـهـمـ باـيـهـخـيـ وـهـلـهـپـاـشـ دـاـ بـزـرـ دـهـبـيـ، جـاكـاتـيـ كـهـبـوـيـ دـهـگـهـپـيـ دـهـپـروـانـيـ نـهـماـوـهـ وـ نـاـيـدـوـزـيـتـهـ وـهـ ئـيـترـ شـپـرـزـهـ دـهـبـيـ بـوـيـ، بـكـرهـ ئـائـهـمـ حـالـهـتـهـشـ كـهـ گـرـنـگـيـيـهـ كـيـ ئـهـوـتـوـيـ نـيـيـهـ بـهـرـگـونـاهـ دـهـكـهـوـيـ، هـهـتاـ بـهـرـبـهـرـهـ بـهـمـ وـورـدـهـ ئـازـارـانـهـ بـهـنـدـهـ وـالـهـ گـونـاهـ پـاـكـ بـهـبـيـتـهـ وـهـ وـهـ چـوـنـ شـوـوـشـيـ زـيـپـيـ سـوـوـرـهـ كـهـلـهـ كـوـوـرـهـ دـيـتـهـ دـهـرـهـ وـهـ پـاـكـ وـ بـنـ گـرـدـهـ وـ مـشـتـوـمـالـ كـراـوـهـ وـ ژـهـنـگـوـ چـلـكـيـ پـيـوـهـ نـهـماـوـهـ، ئـهـوـيـشـ ئـاـواـ لـهـگـونـاهـ پـاـكـ دـهـبـيـتـهـ وـهـ! (تـسـحـ).

. ۳۸۲۰ ⇨ (بـ/۳/۵۲ لـ/۱۳۰ فـ/۱ + ۲).^(۲۸)

لـيـرـهـداـ دـهـلـيـ: كـفـتـهـيـ تـيـرـمـيـزـيـ ئـاوـايـهـ: سـهـوـدـهـ كـهـ هـاـوـسـهـرـيـ حـزـرـهـتـ بـوـوـ، مـهـتـرـسـيـ هـبـوـوـ كـهـ حـزـرـهـتـ (دوـودـيـ خـودـايـ لـسـرـبـنـ) تـهـلـاقـيـ بـداـ عـرـزـيـ حـزـرـهـتـيـ كـرـدـ: تـهـلـاقـمـ مـهـدـهـ وـ بـمـهـيـلـهـرـهـ وـهـ لـهـخـزـمـهـتـ خـوتـاـ تـاـ لـهـدـنـيـاـوـ قـيـامـهـتـاـ هـاـوـسـهـرـتـ بـمـ، نـوـرـهـ شـهـوـهـكـهـشـ بـدـهـ بـهـ عـائـيـشـهـ، حـمـزـرـهـتـيـشـ ئـاوـايـكـرـدـ، جـاـ ئـايـهـتـهـ كـهـ هـاـتـهـ خـوارـهـ وـهـ، كـهـدـهـفـهـرـمـوـيـ: {وـإـنـ اـمـرـأـةـ خـافـتـ مـنـ بـعـلـهـاـ لـشـوـرـاـ} عـائـيـشـهـ دـهـلـيـ: ثـنـوـ مـيـرـدـ لـهـ بـارـهـيـهـ وـهـ لـهـسـهـرـچـيـ پـيـكـ بـكـهـونـ درـوـستـهـ.

قـالـ اللهـ تـعـالـيـ: {يـسـتـفـتـهـكـ قـلـ اللـهـ يـغـيـرـكـمـ فـيـ الـكـلـالـهـ إـنـ اـمـرـؤـ هـلـكـ لـيـسـ لـهـ وـلـدـ وـلـهـ أـخـتـ فـلـهـاـ نـصـنـفـ مـاـ تـرـكـ وـهـوـ يـرـثـهـاـ إـنـ لـمـ يـكـنـ لـهـاـ وـلـدـ فـيـانـ كـاتـاـ اـنـشـنـيـنـ فـلـهـمـاـ الـثـلـاثـانـ مـيـمـاـ تـرـكـ وـإـنـ كـاتـوـاـ إـخـوـةـ رـجـالـاـ وـنـسـاءـ فـلـلـدـكـرـ مـيـثـلـ حـظـ الـأـنـثـيـنـ يـبـيـنـ اللـهـ لـكـمـ أـنـ تـضـلـلـوـاـ وـالـلـهـ بـكـلـ شـيـءـ عـلـيـمـ - ۱۷۶/۴}. ⇨ (بـ/۳/۴ لـ/۸ + ۱).^(۲۹)

^(۲۸) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۵۰ رقم: ۵ / ۴ء ۲۱۳۹ / ۲۱۴۰ + مجلد / ثالث. تسلسل / ۵۲ رقم: ۱ / ۲ ۲۱۴۵ و ۲ / ۲۱۴۶.

۳۸۲۱ - ⇢ (ب/۴ ز/۲۵ ل/۸۵ ف/۲) ^(۲۹).

۳۸۲۲ - عن البراء (رضي الله عنه) قال: آخر سورة نزلت براءة، وآخر آية نزلت (يستغثوكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتَحُكُمْ فِي الْكَلَّالَةِ). رواه الشیخان والترمذی ^(۳۰).

بهراء خوای دهلى: دوا سوره‌ت که هات سوره‌ت به راهه بwoo، دوا ئايه‌تیش که هات ئايه‌تی: {يستغثوكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتَحُكُمْ فِي الْكَلَّالَةِ} بwoo (شات خوایان لى پانی بینت).

۳۸۲۳ - عن عبدالله بن عمر (رضي الله عنهم) قال: آخر سورة أنزلت المائدة: ^(۳۱). عهبدوللای کوری عهمر (رمزا خودایان لى بن) دهلى: دوا سوره‌ت که هاته خواره‌و سوره‌ت مائیده بwoo. (ت-س/ح).

۳۸۲۴ - وقال: ابن عباس (رضي الله عنهم) آخر سورة أنزلت (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ). رواهما الترمذی والأول بسنده صحيح ^(۳۲).

عهبدوللای کوری عهبابیش که مەشهوره به ئىبىنۇ عهباباس (خودایان لى پانی بن) دهلى: دوا سوره‌ت که هاته خواره‌و سوره‌تی: {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ} بwoo. (ت).

۶) سوره‌تی مائیده

بهناوى يەزدانى به خشنده مېھرەبان : (سورة المائدة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۸۲۵ - ⇢ (ب/۱ ز/۴ ل/۳۲ ف/۸) ^(۱).

^(۱) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل / ۲۵ رقم: ۲۷۰۱ / ۲.

^(۲) بخاري. مرضى: ۵۰۱، ۶۷۲۲، ۶۷۲۳، ۴۶۰۵، ۷۲۰۹. مسلم. فرائض: ۴۱۲۱. أبو داود. فرائض: ۲۸۸۶. ترمذی. فرائض: ۲۰۹۲.

^(۳) رواه الترمذی بسنده صحيح.

^(۴) سكت عن درجه الشارح.

۳۸۲۶ ⇒ (ب/۱/۴۱ ل/۱۷۶ + ب/۱/۳۹ ل/۱۷۱ ف/۱).^(۳)

۳۸۲۷ - عن المقداد (رضي الله عنه) أَلَّهُ قَالَ: يَوْمَ بَذَرَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَا نَقُولُ لَكَ كَمَا قَالَتْ: بَئُونِ إِسْرَائِيلَ لِمُوسَى (فَادْهَبْ أَنْتَ وَرِبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَا هُنَا قَاعِدُونَ) وَلَكِنْ أَنْضِ وَئِخْنُ مَعَكَ. فَكَانَهُ سُرِّيَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) روایة البخاری.^(۳).

میقداد (خدای لئی پانی بن) عەرزی حەزره‌تی کرد: ئەی پینغەمبەرى خودا! ئىنمە بەسەرو بەماں لهگەلتاین و سەرمان له بەرپیتایه، فەرمۇو بۆ پىشەوه ئىنمە له خزمەتتاین و پشتت دەگرین و پشتت بەرنادەین، ئەوه لهنىمەوه بۇورە کەوهک هوزى جوولەکە گوتیان بەمووسا ئىنمەش بەتۆ بلىن: {يَا مُوسَى إِنَّا لَنْ أَذْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَادْهَبْ أَنْتَ وَرِبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَا هُنَا قَاعِدُونَ} .^{۲۴/۵}

واته: ئەی مووسا! ئىنمە ئەمەی ئىۋوھ دەيلىن نايکەين دەھى خوت و خوداکەت بېرۇن لهگەن دۇزمىدا شەر بکەن، ئىنمە وا لىرەدا دانىيشتووين، چاوهپوانى ئەنجامى جەنگى نىوانى ئىۋوھ دەكەين! حاشا ئىنمە قىسى و رەق و نامە قوولى والە پووی تۆدا ناكەين. ئىتىر كەواى گوت پووی حەزرهت بىرودى خودای لەسر بىن) گەشايمەوھ لەسەخلىه تىيەدا فەراموشى بۆھات (ب - رەنزا خودای لەسر بىن).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْتَغْوِنُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادُوا أَنْ يُقْتَلُوا أَوْ يُصْلَبُوا أَوْ تُقْطَعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْنَ مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خَرْزٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ} ⇒ (ب/۳/۸۸ ل/۲۲۸).

لىرەدا ئەم پىرييەھى ھەيە:

^(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۴ رقم: ۸ / ۳۰.

^(۲) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۴۱ رقم: ۱ / ۳۱۷ + مجلد أول. تسلسل: ۳۹ رقم: ۱ / ۳۱.

^(۳) بخاري. تفسير: ۴۶۰۹.

قالَ أَبُو قِلَابَةَ: فَهُؤُلَاءِ سَرَقُوا وَقَتَلُوا وَكَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ، وَحَارَبُوا اللَّهُ وَرَسُولَهُ.
رواہ البخاری فی الطهارة:

ئهبو قیلا به دهلى: ئهمانه هم دزییان کرد بwoo، هم پیاویان کوشتبwoo،
هم پاش ئیسلامبۇونیان وەرگەرابۇون و بwoo بۇونهوه بە بى بپرو، سەرەرات
ئەوهیشە چوو بۇون بەگۈ خوداو پېغەمبەرى خودادا (ب).

(۴) ۳۸۲۸ ⇒ (ب/۳ ز/۸۸ ل/۲۳۰ ف/۳ + ب/۴ ز/۶۹ ل/۲۱۰ ف/۱)..

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ
لِيَقْتَدِوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ - ۵}.

واته: بىيکومان كافران ئهوانهن كەله سەر كوفر دەمن، جا ئهمانه ئەگەر
ھەرچى والەم زەوييەدا ھەمووی ھى ئهوان بى و ئەوهندەی تريشى له كەل
دابى وەبىدەن لەتۆلەی پزگارى سەرى خۆيانا تا له دەست ئىش و ئازارى
پۇزى بۇۋانەو خۆيان پزگار بىكەن لېيان قەبۇول ناكىرى، وە ئەو سىزا سەختە
كەبۈيان بىراوه‌تهوه لەكۈلىان ناكەۋى.

۳۸۲۹ - عنْ أَنَسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَقُولُ: اللَّهُ
بَارَكَ وَتَعَالَى لِأَهْوَنِ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا لَوْ كَائِنَ لَكَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا أَكُثْرَ مُفْتَدِيَا بِهَا
فَيَقُولُ: نَعَمْ فَيَقُولُ: اللَّهُ: قَدْ أَرَدْتُ مِنْكَ أَهْوَنَ مِنْ هَذَا وَأَلَّا فِي صَلْبِ آدَمَ أَنْ لَا يُشْرِكَ
بِي وَلَا أُذْخِلَّ النَّارَ فَأَبَيْتَ إِلَّا الشَّرْكَ. رواه الشیخان^(۵).

ئەنھەس (خودايلى بازى بىن) لە پېغەمبەرهو (دروودى خوداي لەسرىن) دەگىرېتەوه
دەفرمۇى: لە پۇزى قيامەتدا خوداي گەورە (بەوكەسەى كەله ناو ئاگىرى
دۆزە خدا سزاۋىئىش و ئازارى لەھەموو دۆزە خىيەكانى ترسووكتە) پىنى
دەفرمۇى: ئەگەر ئىستا جىهان و ھەرچى لەجىهان دا بwoo ھى توْ بوايە ئايا

^(۴) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل / ۸۸ رقم: ۳ / ۲۲۳۷.

^(۵) بخاري. أحاديث الأنبياء: ۲۳۴ ، ۶۵۷ ، ۶۵۸ = تجرید / ۱۳۲۹ بهـ رطـ / ۴ لـ / ۱۶. مسلم.

صفات المنافقين: ۷۰۱۳ ، ۷۰۱۴

نهیده‌یت له‌توله‌ی خوتدا که‌له‌م ئیش و ئازاره بزگار ببیت‌یا نا؟ دهلى: به‌لنى نهیده‌م. جا خودا پىّى ده‌فرمۇی: تو هېشتا له‌پشتى ئاده‌م دا بۇوی، من شتىكىم لى داواکردىت که گەلىن له‌مە ئاسانتر بۇو، كە ئەوهبۇو داواام لى كردىت: كە تو هاوېش بۇ بېرىار نەدەيت و منىش نەتخەمە ناوا ئاگەرە، كەچى توھەر حەزت له‌و بۇو كە هاوېش بۇ بېرىار بدهى (ش = شەيخەين = بوخارى و موسىلیم).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلْتُنَّ أَيْدِيهِمْ وَلَعْنُوا بِمَا فَاعَلُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُفَيْلًا وَكُفَّارًا وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَذَارَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَيْ يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلُّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَاهَا اللَّهُ وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ} ۶۴/۵.

واته: يەزدانى پاكى مەزن ده‌فرمۇی: جوولەكە نەفامەكان نامەقوولىيەك دەكەن دەلىن: دەستى خودا زنجىركراوهو بەكۆت شەتكە دراوه، بۇيە ئەوهنە دارايى و مال و سامان دابىش ناكا هەتا هەموو كەسىنە دەولەمەند بىنى! ياخوا دەستى خۆيان زنجىر بكرى و دوور بخرينى و له پەھمەتى خوداولە جەواھىرى و سەخىتى له سەرئەم قسە قۇرەيان، عەمرىيان نەمىنى و كوزەرانيان لى تال بى ئەنەنگە تانە بۇخۆيان و قسەى كال و تالىيان، با ئەوانە بۇخۆيان هەر بلىن، هەموو ھۆشىياران و دانىيان و زانىيان باش باش دەزانىن كە خودا نەك بە تاقە دەستى، بەلكۈو بەھەر دوو دەستى، وەنەك لەيەك جىهاندا بەلكۈو لەھەر دوو جىهاندا سفرەرە پەھمەت و خوانى كەرەم و بەخشش و سەخاوهتى پاھستووه، بەپىّى دانىايى و حىكمەتنى كەخۆى لەھەموو كەسى باشتى لى دەزانى كەرەم و سەخاوهت و بەخشش دەنويىنى و دارايى سەرف دەكا هەر چۈنى خواستى ھەبىن^{*}.

* ووشەی قورئانى هەمووی هەلبزارده و بپرواتايە، فرمەعنادەگەيەنى نەوهى كە قورئان بە تاقە ووشەين، يا بە ئىزافەين، يا بە پىتى، يا بە تەچمىنى، يا بەدەلالەتى پەيوەندى نىوانى ووشە و نايەته كان لەسەراسەرى قورئاندا، يا بەھەر شىۋىيەكى تر، نەوهى كە قورئان

به‌مانه ، یا به‌یه‌کن لهم شتانه دهیگه‌یه‌نی نیمه به کتیبی بومان روون ناکریته‌وه ، جائه‌گهر که‌سن لیزانانه لهم شوینه‌دا موتالای ته‌فسیری به‌یزاوی پیرۆزو ته‌فسیری مه‌واهیبی ره‌حمان و ته‌فسیری نامی زیرپین بکا دهزانی که‌به‌نده له ته‌فسیری راقدنی نایه‌ته‌کاندا زیاده‌ره‌ویم نه‌کردودوه ، ودلی به‌پیتی ته‌وانای نا ته‌واوی خوم همه‌ولم داوه که به‌کوردیبیه‌کی په‌تی قسه‌کان دارپیزم ، چونکه راقدنی پیت به‌پیت هم له‌نرخی کوردیبیه‌که هم له‌ره‌ونه‌ق و وورشه‌ی نایه‌ته‌کان که‌م ده‌کاته‌وه . گه‌رجی من نامه‌وی به په‌راویزی شرو پری خوم رووپه‌ره‌ی ئه‌م کتیبیه پیرۆزه مه‌زنه لکه‌دار بکه‌م ، یاخود باری چاپکردن و په‌خشبوونه‌وه‌ی گران بکه‌م ، ومه‌وه‌ی که‌له‌خودا داواری ده‌که‌م ئه‌وه‌یه که‌له‌چاپ بدري و له‌فه‌وتان رزگاری ببئی ، به‌لام هه‌ندی په‌راویزیش پیویسته ودک ئه‌مه‌ی که عه‌رزتانی ده‌که‌م :

قسه‌ی رهوان و ریک و پیک ، ووشه‌ی ناسک و نازدار ، سووک له‌سهر زمان و رهوان له‌سهر زار ، خوش له‌کن هه‌ست و له‌گوییدا ناوازه‌دار ، پرمه‌عناؤ واته پوون و ناشکرا ، ودک گولی ره‌نگینی به‌ر رهوناکی چرا ، پسته‌ی به‌پیز و به‌هیز و به‌چیز ، دوور له نالؤزی خوی و ووشه‌کانی ، نزیک له‌بیری ناده‌میزادو شاره‌زا به‌ناخی دهروون و گیانی ، قسه‌ی وانه‌سته‌ق و ووتاری وا به‌شه‌وق و به‌رهونه‌ق به‌رگ و کالاو والایه‌کی قه‌شنه‌نگه ، ودک بوروکه تازه واتاو معه‌عنا ده‌رازینیتیوه‌وه ، به ئاهیسته له‌ریی هه‌سته‌وه ، ودک مامزی به خه‌مزه بچی بو سه‌رکانیاو ، به‌رهو ساختمانی می‌شک ده‌کش و گولاو پرژینی ده‌کاو زاخاوی ده‌داو له‌هیوه رووه و پانای ناخو دهروون و دل شور ده‌بیت‌وه‌وه به‌ناسته‌م له ده‌گا ده‌داو ودک میوانیتکی نازیز جبی خوی ده‌کاته‌وه و سیحری حه‌لآلی خوی ده‌پرژینی ، جا هوش چه‌شی ده‌کاو گوش پیی گوش ده‌بی و دهروون تام و چه‌زو خوشی لئ ده‌مزی ، تا سه‌رنه‌جام دل ثارام ده‌بی و گیان ده‌حه‌سیت‌وه‌!

خدای گه‌وره ناده‌میزادی له‌سهر نه‌م ره‌وش و سروشته دروست کردووه ، بؤیه قورنانی پیرۆزو فه‌رموده‌کانی حه‌زه‌تو نامه پیرۆزه ناسمانیبیه‌کانی ترو فه‌رمایشتی پیغمه‌بران و گه‌وره پیاوان و زانیايان و دانیايان و بويژان ئه‌وه‌نده گرنگیيان داوه به فه‌رمایشتی به‌رزی جوان و ، به ئاخاوتني بی گری و قورت و ، به گوتاری رهوانی پاک و پوخت و رهوانبیز و جوان و ، به‌پسته‌ی سفتی سازی بی پیچ و په‌نا ، زمانی کوردی (له‌خودا به‌زیاد بی) لهم لايه‌نه‌وه بی که‌لینه و زور پیشکه‌وتووه ، بگره کورده‌کان خویان ئه‌مرؤ بی به پیی به‌هیز و به‌پیز و ته‌رو پاراویي زمانه‌که‌یان ده‌رناچن و له دلگیری و شه‌وق و ره‌ونه‌ق و ووشه ثارایی و رهوانبیز و سفتوا

سوئییه‌ی کله‌دهق و بربره‌و کورؤکی زمانه‌که یاندا همه‌یه دواکه‌وتونون گله‌ن به جیماون ، جار جارهش روشنیه‌ر بهناو روشنیه‌ر کانیشیان قیزو بیزی لئ دکه‌نهوه ، چونکه وک منائی به شیری قوتتو گوش و پهروهرده کرابن ناوا له زمانی زگماکی خویان ناموبونو و ئالوودی شیری ناپه‌سنه بعون! تهناههت شانازی بهوهوه ، دکهن که کوردی نازانن ، به‌لام نهوندەو نهوندە زمانی ترده‌زان!

پشت به لوتفی خوداو ببه‌ره‌که‌تی قورئانی پیروز (که نه مرو میللاتی کورد خوی هاویشتۆته باوهشی گرمی) نیمه ناگمینه نه و رادیه که بوزانینی زمانه‌که‌ی خۆمان لەم و لەو بپرسین ، وک چون خواجه شەلەموو لەم‌لای خۆمانی دەپرسی که‌ی جەزنى کەپرەشینیه ، که‌ی شەممیه!!

من بەش بەحالی خۆم لافو گەزافی نهوه لئ نادەم که شاسواری نەم مەيدانەم ، بگرە لەم گۆپه‌پانه بەرینه‌دا من شاگردو کەرسواریش نیم ، نهوه پسپۆرانی خوی همه‌یه ، به‌لام هەولو تەقەلا بەپیّی حال و تاقمت هەر باشە خوا پاربى بەرەبەرە گیانی بۇۋازانه‌وه دېتەوه بەبەرگەلەکەماناو زمانه شیرینه‌کەمان ، که لەبەرناسکی و نازداری و ووشەکانی و جوانی گوزارەکانی ، دەلیی زمانی فریشته و پەریانە ، پىر گەشەو نەشە دەکا ، نهودى نوی سەرددەنی نوی چەزى لئ وەردەگرئ و مەمکە فەرەنگى بەرددادو بەمژینى گۆی مەمەی دايە ناشنا دەبىتەوهو نەوکاتە تاھە و شەمیه‌کی کوردی پەتى به هەموو سامانی سەرزەھو ناداوا لە بىلەیەم چاوى خوي زیاتر ناگاداری دەکا. هەر گله‌ن خوي خوي نەخوا قەمت نامرى ، تا کوردی دەمرى دەی تر لەدایك دەبىن ، گەل کوردىش (بەتاپەتی لەبەر نەوهى که گەلتىکى موسولمانى پاکەو لەزىز نالاى موحەممەد دايە (درەوودى خوداى لەسەر بىن) کە گەورەو سەرەھە دوو گەل کوردو عەرەبى برايە) لەسايەی بەخششى خوداوه هەر لەزىاد بۇونە ، نامەخوا وک گەنمە قەندەھارى بە بىرپشە ، يەگى بە سەتە ، رۆز بە رۆزىش سوورى خولى چەرخىش لەسۈودى گەلانەو نەم رۇ رۆز رۆزى گەله ، وک حەزرەت (درەوودى خوداى لەسەر بىن) دەفەرمۇی: (لا كسرى.... ولا قىصر....). رۆز رۆزى جەماودرو مەرددومەو رۆزى ملەوورى و زۇرو زۇردارى و نەزدەھاكى بەسەر چوو ، نەمرو حەفيان خوي مىشكى بۇ دەرمان دەشى ، هاکا وک پىغەمبەرەكان فەرمۇویانە ، گورگ و مەر پىكەوه ناوخۇنەوه! وەبۇو بەشايى لۇغانى جەزنى برايەتى گەلانى پۇوی جىيەن!

دهلیّی وا به بهر چاومهوه ، له سه رانس هری عیراقی نیشتمانی نازاری خوش و یستماندا ، دهمه و بهیان که له باب له گوندو دی و شاره کان به دهنگه زولانه که دخوینی و مامؤستای مه لای گوند یا گمپهک له خمه و هله دهستینی و به ره مزگه و تی گوندو گمپهک به سه لاری ده جمن و له سه ره بانیزه هی مزگه و ت دهنگی (الله اکبر) ای بانگو سه لار دارو به ره دو زیندو مردو و له خمه و هله دهستینی ، دهشت و دهرو شاخ و چیا بوی دهستینی و ده دهنگ ده داته و ده ، به کفله کوونی کوئمه لی نویز که ران و دک ریزی فریشته هی ئاسمان له پشت مامؤستاوه ریز دمبهستن و نویز دا ده بهستن !

له گردهدا جیگه هی خویه تی که نه م سه رنجه شتان عه رز بکه م ، له ناخاوتتی کوردی نووسراودا ، بوئه و دی رهوان و گهوار او سفت و سوئل و جوان بی ، ده بن هه تا ده توانین به شه کانی پسته و ووشه کانی و ران او و زهمیر و پیتی چه سپ و به ستنه و ده حه رفی ره بت و نه م جو ره شتنه هه تا ده بن به هه دی ره سایی پسته و گوستاخی و به هیزی گفتار ، ده بن نه م جو ره شتنه هه تا ده توانین له سه ره دهستووری پهساو سازو خوش و ناسان و رهوان دایان بمه زرینین ، هم مه و به هیزو دیارو ناشکرا بن ، زور کرتاو و پچر پچر و تیمه لکیش و نالوز نه بن ، گه لی له گه له پیشکه و تووه کان ده سکاری ریزمانی خویان کرد و ده که له میزه ده دانراوه ، به ره ناسانی و یاسای باشتر بردو ویانه ، دهی ثیمه که ریزمانی زمانه که مان هیشتا ساوایه بوجی سو و دو به هره له به هره کانی زمانه کانی دهرو دراو سیکانمان و هرنگرین !

زمانی نه گهر له سامانی گه لی دراو سوی سو و دو به هره و هربگری به و نابی به زیرماله نه و هاو سایه ! نه و دتا نیمه ناگامان له بنج و بنه وانی کاره که نیمه ، دهنا چی زمانی همیه که ووشه هی بیانی تیا نه بن ، یا ریزمانی کی سه رب خوی و ای هم بن که له هیج ریزمانی کی تر نه چی ! لهو براوایه دام که له ناو گیانله به ره کانی تریش دا شتی وانی بیه !

که واته : نه گهر نیمه کورد برا یانه و دوستانه به هره له به هره کانی زمانی عمر بی و هربگرین نه و هی خویه تی و هیج نه نگو زیانی نیمه ، چونکه یه که م زمانی برا عمر به کانمانه و دو وهم زمانی دینه که مانه و سیبیم بوده بزمانی دو وهمی هم مه دهرو دراو سیکانمان ، چواره زمانی کی خزمه تکراویشه ، وه نه مهی من دهی لیم با وو با پیرانمان کرد و دو ویانه و شه قلی به زمانه که مانه و دیاره و ناشکرایه ، نیت نه و به هره لیو مرگرته ج هی ووشه سازی بی ، ج هی ریزمانی بی ج هی هم رایه کی تری زمانه وانی بی قهی ناکا . لیبرهدا بؤ نمونه هی پسته هی ره سای

کوردى پهتى ئەم وىنەيە دەھىيىنمەوهە: پىيغەمبەر فەرمۇوى پىيى لەم رېستەيەدا ھەرجەن فيعلەكە پىشکەوتتۇوه لەجارو مەجروورەكە، لەنەحوى كوردىشدا شتى وا ناپەسەندە، مەگەر لەبەر مەبەستىيەكى رەوا، بەلام ئەم رېستەيە پەساترۇ دامەزراوئە لەرېستەي (پىيغەمبەر پىيى فەرمۇو) چونكە بەشەكانى رستە ھەممۇ دىيارو ئاشكaran و قوتداراويان تىيا نىيە. وە بەمەش ناگۇترى لاسكايى كويرانەي زمانى عەرەبى، چونكە ئەمە بەپىيى رىزمانەكەي خۇمانە كە مەبەستى رەوا بۇوه يەھۇي لادان لە ياسا سەرەكىيەكە. ئەم باسە توپىزىنەوەو لىتكۈلىنەوەيەكى زۇر قۇولۇ و چەرخەستى كەمرەكە، بۇ ئۆزىرە دەست ئادا.

نهوهی که بؤنگره دهست دهدا ئەم چەن شىعرە عەرەبىيە يە ، كە لەپەسىنى نەم نامە پېرىۋەزدا گۆتۈومە ، كە بۇنى برايەتى كوردو عەرەبى لىنى دى ، خودا ھەردۇو لايان لەچەپۇلەمى زالىم بىپارىزى و لهزىر ئالا سەربەرزەكەي حەزرتى مۇحەممەد دا (درەوودى خوداى لەسەر بىن) پەنایان بىداو چاك بىكا بؤچاكيان و بەلابدا لەھەر بەدىيان!

٣٨٣ - (ب) ٢٣/ ل ٦٠ ف (٣) .

٣٨٣١ - عن عائشةَ (رضيَ اللهُ عنْهَا) قالتْ: مَنْ حَدَّثَكَ أَنَّ مُحَمَّداً (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَتَمَ شَيْئاً مِمَّا أُنْزِلَ عَلَيْهِ، فَقَدْ كَذَبَ، وَاللهُ يَقُولُ: (يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلَغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ). رواه الشیخان والرمذی^(٧).

كتاب الحمد لله رب العالمين

الرَّحْمَن / ١٩٨٩-٦-١٤

^(١) تقدم في المجلد الثاني، تسلسل، ٢٣، فهـ: ٣ / ١٢٨٤.

^(٧) يخارى. تفسير: ٤٦١٢، ٤٨٥٥، ٧٣٨٠، ٧٥٣١ = تحرير بد ٤ / ٤٣٧، قسم: ١٦٥٥ + ١٣٠٦ = ٣٣٣٤، ٣٣٣٥.

^{٣٢٧٨} مسلم، إيمان: ٤٣٨. ترمذى، تفسير القرآن: ٣٠٦٨.

عائیشه (خودای لئے پانی بن) گوتی: ئەوهی بلى: موحەممەد (بروودی خودای لەسر بن) شتىکی حەشارداوه لەو سرووشەی کە خودا ناردوویەتی بۆی ئەوه بىنگومان درق دەکا، ئەوهتانی خودای گەورە دەفرمۇی:

{يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلَغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ - .} ۶۷/۵

واته: ئەی پىغەمبەری نازدارو خۆشەویست! ھەرچى بەسرووش وەھىي من ناردووەم بۇ تو دەبى پايىگەيەنى بەو خەلکەو تەبلیغىان بکەي، ئەگىنە بىزانە كەتو پەيامى خودای خوتت پىييان نەگەيەندووە (ش/ات).

۳۸۳۲ - وعها قالت: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَرِّسُ حَتَّىٰ تَرَكَتْ: (وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ) فَأَخْرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأْسَهُ مِنَ الْقُبَّةِ فَقَالَ: لَهُمْ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ اصْرِفُوا فَقَدْ عَصَمَنِي اللَّهُ رواه الترمذى بسنده غريب^(۸).

ديسان دەلىن: لهپىش دا ئىشكى پىغەمبەريان دەگرت (بروودی خودای لەسر بن) هەتا ئەم ئايەتە هاتە خوارەوە:

{وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ - .} ۶۷/۵

واته: وە خودای گەورە تو دەپارىزى لەزيانى ئادەمیزاد جا پىغەمبەر (بروودی خودای لەسر بن) كەئو دەمە لەناو گوومەزىيەكا بۇو، سەرى لىيۇد دەرهىنداو بە ئىشكىچىيەكانى فەرمۇو: ئەی خەلکىنە! بىرونەوە بۇ مالى خوتان و بچن بەلاي کارى خوتانەوە، ئىتىر من لەسايەي خوداوه كارم بە ئىشك گىتنى ئىيۇد نەماوه ئىتىر من خودا خۆى دەمپارىزى (ت - س/غريب).

۳۸۳۳ - عَنْ أَبِي عَبْيَدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَمَا وَقَعَ فِيهِمُ النَّقْصُ كَانَ الرَّجُلُ يَرَى أَخَاهُ عَلَى الدَّرْبِ فَيَنْهَاهُ عَنْهُ فَإِذَا كَانَ الْفَدُ لَمْ يَمْتَغِفْ مَا رَأَى مِنْهُ أَنْ يَكُونَ أَكِيلَةً وَشَرِيعَةً وَخَلِيلَةً فَضَرَبَ اللَّهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِيَغْضِي وَكَنَّلَ فِيهِمُ الْقُرْآنَ (لَعْنَ الْدُّينِ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاؤْدَ وَعِيسَى

^(۸) رواه الترمذى بسنده غريب.

ابن مَرِيمَ حَتَّى بَلَغَ (وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَهُ وَمَا أُنْزَلَ إِلَيْهِ مَا أَنْخَذُوهُمْ أُولَئِكَ وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ). قال: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مُتَكَبِّلاً فَجَلَسَ وَقَالَ: لَا حَتَّى تَأْخُذُوا عَلَى يَدِي الظَّالِمِ فَأَطْرُوْهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْرَا. رواه الترمذی وأبو داود^(۴).

ئه بو عوبه يىدە (خودای لى پانى بن) گوتى: پىيغەمبەر (دروودى خودای لى سەر بن) فەرمۇسى: كاتى بارى نەوهى ئىسرائىل كەوتە لىيىشى، پىاواي وايان ھەبۇو برادەرىكى خۆى دەدى خەريكى گوناھى بۇو، پىيى دەگوت ئىشى وا مەكە ئەوه گوناھە، كەچى بۇ سېبەينى خۆشى دەچوو، دەبۇو بەهاو خۇراكو ھاو خواردنەھەو ھاو نوشو ھاو بەشى! جا خودا کردنى بە فيتنەو ئازاوه بۇ يەكتى، وە قورئان لەشانى ئەواندا دابەزى و پىسواى كردن، وەك دەفەرمۇسى: {لَعْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَنِي إِسْرَائِيلَ...} تادەگاتە {...وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ - ۷۸/۵}.

واتە: نەفرىن و لەعنةٖ له كافرو بىن بىراواكاني نەوهى ئىسرائىل كراوه، لەسەر زمانى داودو عيسىاي كورپى مەريم، چونكە له خودا ياخى دەبۇون و دەستدرىيىشى يان لەياساو لەشەريعەتى ئەو دەكرد، حالىان وەها بۇو لەناو خۆيان دا خراپەيان دەكردو چاپۇشىييان لە خراپەكەرەكە دەكردو پىييان نەدەگوت ئەوه خراپەيە، مەيكە، بە خودا كارىكى زۇر ناپەسەندو گەندو ناھەمواريان دەكرد، تەماشا دەكەي دەبىنى گەلىن كەس لەوان دەبن بە دۆست و برادەرى خودانەناسەكان، ئەمەش بۇو بەھۆى ئەوه كە خودا بىق و قاريان لى بىرى، وە دەبىن لەوه خراپىت چى بىن كەئم خانە خراپانە بە دەستى خۆيان بۇخۆيان سازاندۇوه؟! سەرپارى ئەوهش لەپاشە پۇزدا، لەناو ئاگرى دۆزەخ دا دەمىننەھەو و هەتا ھەتايە هەل دەتۈوتىن، بەلىن ئەمەي ئەمانە دەيىكەن لەپەفتارى باوھەدار ناجى، دەنا ئەگەر ئەوان، كەلەكەن خۆيان خاوهن نامەن، باوھەرى تەواويان ببوايە بە خوداو باوھە ئىمانيان بە جوانى

^(۴) رواه الترمذی هنا وأبوداود في كتاب السنة.

بەینایە بە پیغەمبەری خودا، کە موحەممەدەو بەو قورئانە پیروزەی کەلە خوداوه رەوانە کراوه بۆی ئەوه ئەو بىپەرسەت و خودا نەناسانەیان نەدەگرت بەدۆست و براادەری خۆیان، بەلام زوریەی ئەم ھۆزە لەری نەرچوون و گوئی بەدین و ئايین نادەن، مەگەر بۆ ھەندى مەبەست و مرازى جىهانى خۆیان! گوتى: لەپیش دا حەزرت (بروودى خوداى لەسەربىن) شانى دادابۇو، ئىنجا رېڭ دانىشت و فەرمۇسى: نەخەير رېزگار نابىن و قوبۇل نىيە هەتا نەدەن لەبائى سىتەمكارو نۇر دارو باى پى نەدەنەو بۆ سەرپىگەى پاست و لووقى پى دانەرەندىن بەسەريداو كىك نەنىتە ناو خەت! (ت/د).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحْرِمُوا طَيَّبَاتٍ مَا أَحَلَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُ الْمُعْتَدِلِينَ - ٨٧/٥}.

واتە: ئەی کەسانى کە باوەرتان ھىتاوه بەخودا، لەياساي خوداى گەورە دەرمەچن، ئەوشته پاك و خۆشانە، چ خۆراك بن، چ چتى تر، کە خودا بەھواى دىيە بۇتان و خۆى بۆى حەلائى كردوون لە خۆتانەوە لەسەر خۆتانى حەرام مەكەن، بەلام لەرەدە دەرمەچن نەوهەكا سەر بکىشى بۆ حەرام و بکەونە ناو بى شەرعىيەوە، ئەوهەش باش باش بىزانن خودا نەك ھەر ئەوكەسانەي خۆشناوى كەلە سنور دەرچوون و بەس، بەلكوو رقىشى لىيانە، وەھەمېشە بىكەن بەرھوش و پىشە ترسى خوداتان ھەبى، خودابى باكە مەلئىن باوەرپۇ ئىمان لەقارى خودا دەمانپارىزى، چونكە ئەوهەكتىن وايدى كەئىۋە لەياساو نەستورى باوەر بەخودا لانەدەن.

٣٨٣٤ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) كُنَّا نَعْزُو مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَيْسَ مَعَنَا نِسَاءٌ فَقُلْنَا أَلَا نَخْتَصِي فَقَهَا نَعْنَ ذَلِكَ، فَرَحَصَ لَنَا بَعْدَ ذَلِكَ أَنْ نَنْزُوجَ الْمَرْأَةَ بِالثُّرْبِ، ئِمَّ قَرَأَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحْرِمُوا طَيَّبَاتٍ مَا أَحَلَ اللَّهُ لَكُمْ). رواه الشیخان^(١٠).

^(١٠) بخارى. تفسير: ٤٦١٥ ، ٥٠٧١ ، ٥٠٧٥ = تجرید ٤ / ٤٢٨ رقم: ١٦٥٦. مسلم: نکاج: ٣٣٩٦ – ٣٣٩٨.

عهبدوللای کوپی مهسعوود (مزای خودای لسر بن) دهلى: گهلى جار وا
دهبوو له خزمەتى پىيغەمبەردا (بروودی خودای لسر بن) دهچووين بۇ غەزا، وەزىمان
لهگەل خۆمان نەدەبرد، جا گوتمان: ئەی پىيغەمبەرى خودا! رېڭەمان بده
خۆمان دەخەسىن؟ ئەويش رېڭەى ئەوهى نەداین، بەلام لەوهدوا رېڭەى
دەداین كەن بە صىغە ماره بکەين لەسەر جل و بەرگو شتى وا، ئىنجا ئىبىنوا
مهسعوود بۇ پشتىوانى راي خۆى لەبارەى دروستبۇونى ئىن صىغە كردنەوە
ئەم ئايەتهى خويىندهو (ش).

٣٨٣٥ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ:
يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي إِذَا أَصْبَتُ الْلَّحْمَ النَّثَرَتُ لِلنِّسَاءِ وَأَخْلَاثَتُ شَهْوَتِي فَحَرَّفْتُ عَلَىَّ
الْلَّحْمَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيَّبَاتٍ مَا أَحَلَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْنَدُوا إِنَّ
اللَّهَ لَا يُحِبُ الْمُعْنَدِينَ وَكُلُّوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيَّبًا). رواه الترمذى بسندة
حسن.^(١١).

ئىبىنوا عهباباس (خوداييان لىن بازى بن) دهلى: پياوى هاتە لاي پىيغەمبەر (بروودى
خودای لسر بن) گوتى: قوريان! ئەی پىيغەمبەرى خودا! من كە گوشت دەخۆم
ھەوهسم ھەل دەسى و حەز لەئىن دەكەم، لەبەر ئەوه گوشتم لەخۆم حەرام
كردووه، جا خودا بەم بۇنەيەوە ئەم دوو ئايەتهى نارده خواروه:
{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيَّبَاتٍ مَا أَحَلَ اللَّهُ لَكُمْ - ٨٧/٥} ⇔ (ت-
س/ح).

٣٨٣٦ - ⇔ (ب/٣ ز/١٢٧ ل/٣٢٩ ف/١)^(١٢).

٣٨٣٧ - وَعَنْهَا (أي عَنْ عَائِشَةَ) (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَنَّ أَبَاهَا كَانَ لَا يَحْتَثُ فِي يَمِينٍ
حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ كَفَارَةَ الْيَمِينِ. قَالَ: أَبُو بَكْرٍ لَا أَرَى يَمِينًا أَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، إِلَّا
قِيلَتْ رُخْصَةَ اللَّهِ، وَقَعْدَتْ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ. رواهما البخاري^(١٣).

^(١١) حسن عند الترمذى.

^(١٢) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ١٢٧ رقم: ١ / ٢٥١٣.

عائیشه (خودای لئے بانی بن) دهلى: له پیشدا باوکم هرگیز سویندی خوی نه ده خست، تا خودا له قورئاندا بریتی (که ففارهت) سویندی بپیاردا، ئه وجا ئبوبیه کر گوتی: هر سویندی که به باشی نه زانم، سویندەکەم دەشکىنم و ئه و که ففارهتهی که خودا دایناوه دهیدەم و ئه وھی که باشتره ئه وھ دەکەم (ب).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَنِيرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَرْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعْلُكُمْ تُفْلِحُونَ - ۹۰ / ۵}.

۳۸۳۸ - $\Rightarrow$ (ب/۴ ز/۲۵) + (ب/۶ ز/۳ ل/۴ ف/۴۳)^(۱۳).

۳۸۳۹ - $\Rightarrow$ (ب/۴ ز/۲۵ ل/۲۵ ف/۸۵)^(۱۴).

۳۸۴۰ - قال: عَمَرَ (رضي الله عنه): اللَّهُمَّ بَيْنَ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيْانٌ شِفَاءٌ فَنَرَأْتُ آيَةَ النَّسَاءِ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى) فَدُعَى عُمَرُ فَقَرِئَتْ عَلَيْهِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ بَيْنَ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيْانٌ شِفَاءٌ فَنَرَأْتُ آيَةَ الْمَائِدَةِ (إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ يَتَكُمُ الْعَدَوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَنِيرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ) فَدُعَى عُمَرُ فَقَرِئَتْ عَلَيْهِ فَقَالَ: التَّهِيَّةُ لِلتَّهِيَّةِ. رواه أصحاب السنن^(۱۵).

عومر (خودای لئے بانی بن) گوتی: ئهی خودایه! مەسەله‌ی خواردن‌وھی ئارەق و مەیمان بە تەواوی بۇ پوون بکەرهو، جا ئایەتەکەی سورورەتى بە قەرە هاتە خوارەوە، كە دەفرەرمۇی: {يَسْأَلُوكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَنِيرِ} عومر بانگ كراو ئەم ئایەتەی بۇ خويىندرایەوە، دىسان عومر گوتىيەوە: ئهی خوايە! مەسەله‌ی خواردن‌وھی ئارەق و مەیمان بە باشى بۇ پوون بکەرهو، جا ئایەتەکەی سورورەتى نيساء هاتە خوارەوە، كە دەفرەرمۇی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى}.

^(۱۳) بخاري. تفسیر: ۴۶۱۴ ، ۶۶۲۱.

^(۱۴) تقدم في المجلد السادس. تسلسل ۳ / رقم: ۳۷۳۲/۴۳.

^(۱۵) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل ۲۵ / رقم: ۲ / ۲۷۳۷.

^(۱۶) الترمذى هنا واصحابه في الأشربة (شرحه).

دیسان عومه‌ر بانگ کرايده‌وهو ئەم ئايەتەشى بهسەرا خويىندرايەوه، ئەمجارەيش گوتىيەوه: ئەی خودايە! مەسەله‌ی خواردنەوهى ئارەق و مەی و بادە نوشيمان بەباشى بۇ بۇون بىھەرەوه، جا ئايەتكەھى سوورەتى مائىدە هاتە خوارەوه كە دەفرمۇئى:

{إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَن يُوقَعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبُغْضَاءُ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ}.

دیسان عومه‌ر بانگ کراو ئەم ئايەتەش خويىندرايەوه بۇی، ئەو جا گوتى: ئەوا وا زمان لەبادە نوشى هيىنا، ئەوا دەسبەردار بۇوين لەئارەق و مەی. (د/ات/ن – خوداييان لىن پازى بىن).

٣٨٤ - عن البراء (رضي الله عنه) قال: مات ناس من أصحاب النبي (صلى الله عليه وسلم) وهم يشربون الخمر فلما نزلت تحريرها قال: ناس من أصحاب النبي (صلى الله عليه وسلم): يا رسول الله فكيف ياصحابنا الذين آمنوا وهم يشربونها فنزلت (ليس على الذين آمنوا وعملوا الصالحات جناح فيما طعموا إذا ما آتقوه وآمنوا وعملوا الصالحات ثم آتقوه وآمنوا ثم آتقوه وأحسنتوا والله يحب المحسنين) رواه البخاري^(١).

بەراء (خوداي لىن پازى بىن) دەلىنى: لەپېش دا مەی حەرام نەبۇو، چەند كەسىن لەيارانى پىيغەمبەر (دروودى خودايى لىسرى بىن) ھەتا ئەوان لەزىيان دا مابۇون بادەنوشى حەلاق بۇو، لەبەرئەوه بادەيان دەنوشى جا كاتى ئايەت هاتە خوارەوه مەی و ئارەقى حەرام كرد ھەندى كەس لە ھاۋپىيان گوتىيان: ئەی پىيغەمبەرى خودا! دەبىن حائى ئەو بىرادەرانەمان چۈن بىن كە ئىستا مردۇون و لەكتى خۆى دا شەرابيان نوشىيە؟ ئىتر ئەم ئايەتە هاتە خوارەوه:

{لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعْمُوا إِذَا مَا آتَقُوا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ آتَقُوا وَآمَنُوا ثُمَّ آتَقُوا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ - ٩٣/٥}

⇒ (ب/٥ ز/٢٦ ل/١٣٦ ف/٦). (ت/ب – رىزاي خوداييان لىسرى بىن)

۳۸۴۲ - عَنْ أَبْنَى عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَ قَوْمٌ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اسْتِهْزَاءً، فَيَقُولُ: الرَّجُلُ مَنْ أَبِي؟ وَيَقُولُ: الرَّجُلُ تَضَلُّ نَاقَةٌ أَيْنَ نَاقَةٌ؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءِ إِنْ ثَبَدَ لَكُمْ تَسْؤُكُمْ) رواه البخاري والترمذی.^(۱۷)

ئېپىو عەبىاس (خودايىانلىق بانى بىن) دەلىنى: هەندىي كەس (بۇ گاڭتە پېكىرىدىن و تەلفيسي) پرسىياريان له حەرزەت (بىرودى خودايى لە سەربىن) دەكرد، پياو ھەبۇو، دەيكوت: كىن باوكمە؟ پياوى وا ھەبۇو كە ووشترەكەي بىز دەبۇو دەيكوت: ووشترەكەم له كويىيە؟ جا خودا ئەمەي نارده خوارەوه:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءِ إِنْ ثَبَدَ لَكُمْ تَسْؤُكُمْ - ۱۰۱/۵}.

واتە: ئەم موسۇلمانىنى! پرسىيارى واله پېغەمبەرى خۇتان مەكەن كە بەدرەدتان نەخواو ئەركى سەرشاتتان گراتىر بىكا، بەتايمەتى پرسىيارى و ائەگەر وەلام بىرىتەوه راستى بىروداوه كەتان بۇ دەردىكەۋىي و تۈوشى تەرىقى و شەرمەزارى و ناخۆشى و دلتەنگى دەبن (ب/ت).

۳۸۴۳ - ⇨ (ب/۲ ز/۷۹ ل/۱۵۶ ف/۱).^(۱۸)

لەگىرەدا لە دواكەيەوه دەلىنى: جا ئەم ئايەته له خوداوه هات بۇ حەرزەت (بىرودى خودايى لە سەربىن) {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءِ إِنْ ثَبَدَ لَكُمْ تَسْؤُكُمْ}.
۳۸۴۴ - ⇨ (ب/۴ ز/۱۱۳ ل/۳۶۹ ف/۲).^(۱۹)

لەگىرەدا لە كۆتايىي فەرمۇودەكىدا دەلىنى: جا ئەم ئايەته دابەزى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءِ إِنْ ثَبَدَ لَكُمْ تَسْؤُكُمْ}.

^(۱۷) بخاري. تفسير: ۴۶۲۲.

^(۱۸) تقدم في مجلد ثاني تسلسل / ۷۹ رقم: ۱ / ۱۴۷۹.

^(۱۹) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل / ۱۱۳ رقم: ۲ / ۳۱۹۵.

٣٨٤٥ - عَنْ سَعْلَوْ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَعْظَمُ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمُسْلِمِينَ جُرْمًا مَنْ سَأَلَ عَنْ أَمْرٍ لَمْ يُحَرِّمْ فَحَرَّمَ عَلَى النَّاسِ مِنْ أَجْلِ مَسَأْلَتِهِ رواه مسلم في الفضائل^(۲۰).

سەعد (خودای لىن پازى بىن) لە حەزىزەتەوە (دروودى خوداي لىسىرى بىن) دەفەرمۇى: لەناو موسوّلمانى، تاوانبارتىرين موسوّلمانى ئەوكەسەيە كەلەشتى بەبى پىيوىستى زور بىكۈلىتەوە و پرسىيارى زورى لەبارەوە بىكا، شتەكە خۆى هيىشتا حەرام نەكراپى، بەلام بەھۆى پرسىيارەكەي ئەوەوە حەرام بىنى لە موسوّلمانانى تىريش (م - خوداي لىن پازى بىن).

٣٨٤٦ - عَنْ أَبِي بَكْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَللَّهُ قَالَ: إِنَّكُمْ تَقْرَءُونَ هَذِهِ الْآيَةَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) وَإِنَّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا ظَالِمًا فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدِيهِ أُوْشَكَ أَنْ يَعْمَلُمُ اللَّهُ بِإِعْقَابِ مِنْهُ.^(۲۱)

ئەبوبەكر (خوداي لىن پازى بىن) گوتى: ئىيۇھ ئەم ئايەتە دەخويىننەوە دەيىكەن بە بىيانوو دەلىن: ئىيمە پىكەي راستى خۆمان دەگرین و ھەقامان نىيە بەسىر ئامۇزىگارى خىرى خەلکى ترەوە واتە: ئەم ئايەتە كە دەفەرمۇى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ}.

واتە: ئەم بېۋادارەكان! ئىيۇھ خەمى خوتان بخۇن و چارەسەرى خوتان بىكەن، ئەگەر ئىيۇھ پىكەي راستى خوتان بىگرن و بىيگۈيى خوداي خوتان نەكەن ئىتىر بەدكارى و گومراھىيى خەلکى تر زىيان نادا لە ئىيۇھ، ھەر كەسى دەچىتە گۆرى خۆيەوە ئىيۇھ ئەم ئايەتە دەخويىننەوە بەم نيازە، بەلام ئەمە ھەللىيە، چونكە من بۇ خۆم لەزارى پىغەمبەر خۆيم بىستووه دەيفەرمۇو

^(۲۰) بخاري. اعتصام: ۷۲۸۹. مسلم. فضائل: ۶۰۷۹ ، ۶۰۷۰ ، ۶۰۷۱. أبو داود. سنة: ۴۶۱۰.

^(۲۱) رواه الترمذى بسند صحيح (شرحه).

(دروودی خودای لهسر بن): هر کاتن کومه‌لهی ناده میزاد چاویان که ووت به که سیکی نوردارو به چاوی خویان دییان که واسته مگه‌رهی سته ده کاو و ده گورگی بررسی و سه‌گی هار قولی ئهم و ئهو دهبا به ده ماو مالی ئهم ده خواو خوینی ئهو ده پیشی، ونه دهن لدهستی و دهستی پی هله‌نگرن له نولم و نوره ئوه نور نزیکه که خودا سزاو ئازاری هه موویان برات. (ت/د - س/ص).

٣٨٤٧ - وقال: أَبُو أُمِيَّةَ الشَّعْبَانِيُّ سَأَلَتْ أَبَا عَلَيْبَةَ (يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ) الآية. فقال: أَمَا وَاللَّهِ لَقَدْ سَأَلْتَ عَنْهَا خَيْرًا سَأَلْتَ عَنْهَا خَيْرًا، سَأَلْتَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: بَلِ اتَّمَرُوا بِالْمَغْرُوفِ وَتَنَاهُوا عَنِ الْمُنْكَرِ حَتَّى إِذَا رَأَيْتُ شَحًّا مُطَاعِنًا وَهُوَ مُتَّبِعًا وَذُنْبًا مُؤْكِرًا وَإِعْجَابًا كُلَّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ فَعَلَيْكَ بِخَاصَّةٍ بِنَفْسِكَ وَدَعْ عَنْكَ الْعَوَامَ فَإِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ أَيَّامَ الصَّبْرِ الصَّابِرُ فِيهِنَّ مِثْلُ الْقَبْضِ عَلَى الْجَمْرِ لِلْعَالَمِ فِيهِمْ مِثْلُ أَجْرِ خَمْسِينَ رَجُلًا يَعْمَلُونَ مِثْلَ عَمَلِكُمْ. قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْهَا، أَوْ مِنْهُمْ؟ قَالَ: بَلْ أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْكُمْ. رواهما الترمذی وأبو داود^(۲۲).

ئهبو ئومه‌يیهی ئهل-شەعيانی (خودای لى بازى بن) گوتى: پرسیارم کرد لە ئهبو شەعلەبە، لهواتەی {يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهتَدَيْتُمْ} ئهويش گوتى: ئهديي به خودا له پیاوايىکى شارەزاو ئاگادرات پرسى، چونكە من خۆم له شانى مە بهست و مرازى ئه ئايە تەدا پرسیارم له حەزرت (دروودی خودای لهسر بن) کرد، فەرمۇسى: خەير ئەمە كە بۇنى ئەوهى لى دى ئەگەر يەكى لەگەل خواي خۆ يا راست بى ئىيت واز له تەمىي خىر بىننى، ئەم بۇچۇونە بۇھەموو کاتى وانىيە بەلام دەبى ئىيە فەرمان بىكەن بە چاكە و نەھى بىكەن له خارپە، هەتا دەكەونە چەرخ و بۇزىگارىيىكە و رېزدىي و له چەرىي و چەرچەنلىكى و اپەرە دەسىننى ھەموو كەس دەگىرىتە وەو مەردومن شوين ھەواو ھەوھى و ئارەزۇو بازى دەكەون و پەلامارى دنيا دەدەن و، وەپىش پاشە رۇزى دەخەن و، خۆشى جىهان دەبى بە ئاواتى ھەرەگەورەيان، تەنانەت

^(۲۲) بسند حسن. روایة الترمذی هنا ، وأبی داود في الأمر بالمعروف.

شیرازه‌ی کار وا تیک ده چتی تا به چاوی خوت ده بینی هه مهو که سی پای خوی
له لای په سنه‌دهو به گویی که سی تر ناکا، جا ئه وکاته که بارو دو خی پوچگار
ئاوا گوپرا، ئه وکاته ئاگاداری خودی خوت بکه و بهس، وه چاوت له
به رژه‌وندی دین و دنیای خوت بی و بهس، وهواز له رهشه خله که بینه،
چونکه له پاش ئم روژه‌تانه وه چهند روژیکی وادیت خوکرتن له و روژانه‌دا
وه کوو ئه وهیه پشکوئین ئاگر بخهیته مشتته وه، وهله و روژانه‌دا هر که سی
کرده‌وهی باش بی و ئم کرده‌وه باشانه‌ی که ئیوه دهیانکه نه ویش بیانکا
ئه وه خیرو پاداشی پهنجا که س له ئیوه بوهه‌یه. عه‌زی کرا: ئه‌ی
پیغه‌مبه‌ری خودا! فه‌رموت پاداشی پهنجا که س له ئیمه یا مه‌بست
له خویان بwoo؟ فه‌رموموی: نه، له خویان نا، به لکوو، پاداشی پهنجا که س
له ئیوه (ت/د - س/ح).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَأَكْثُرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ} (۱۰۳/۵).

واته: یه‌زدانی گهوره ده فه‌رموی: خودای گهوره (به‌حیره) و (سائیبه) و
(وه‌صیله) و (حامی) ی دانه‌ناوه، به‌لام که سانی بی بیرو او کوئه‌له کافران
درؤه‌هه‌ل ده به‌ستن به‌دهم خواوه و ده لین ئه‌مانه هن و خودا بپیاری داون،
نوریه‌ی ئه‌مانه‌ش که ئم درؤیانه دروست دهکه ن بی هوش و بی ئه‌قلن.

٣٨٤٨ - عن أبي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عن النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رَأَيْتُ عَمَرَ بْنَ عَامِرٍ الْخَرَاعِيَّ يَجْرُّ قُصْبَةً فِي النَّارِ، كَانَ أَوَّلُ مَنْ سَبَّ السَّوَابِقَ. قَالَ: سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ: وَالْبَحِيرَةُ الَّتِي يُمْنَعُ دَرُّهَا لِلطَّوَاغِيَّةِ فَلَا يَخْلُبُهَا أَحَدٌ وَالسَّائِبَةُ كَائِنَةٌ يُسَيِّبُهَا لَا هُنْهُمْ لَا يَحْمِلُّ عَلَيْهَا شَيْءًا. وَالْوَصِيلَةُ النَّاقَةُ الْبَكْرُ ثَبَكْرٌ بَائِئِي ثُمَّ ثَنَى بُغْلُ بَائِئِي لَنِسَى بَيْتُهُمَا ذَكْرٌ وَكَائِنَةٌ يُسَيِّبُهَا لِلطَّوَاغِيَّةِ وَالْحَامُ فَحلَّ الْإِبْلُ بِضَرَابِ الْمَعْدُودِ فِإِذَا قَضَاهُ وَدَعَوْهُ لِلطَّوَاغِيَّةِ وَأَعْفَوْهُ مِنَ الْحَمْلِ. رواه الشیخان (٢٣).

(٢٣) بخاری. تفسیر: ٤٦٢٣. مسلم. جنة ونعمتها: ٧١٢٢.

ئهبو هورهیره (خودای لئ پازی بن) ده گیریتەوە له حەزەرتەوە (رسودی خودای له سمر بن) ده فەرمۇی: عەمرى كورى عامىرى خوزاعىم دى، له ناو ئاگرى دۆزەخ دا بۇو، (حالى نۇر شېر بۇو) رىخۇلەی خۆى بەناو ئاگرەكەدا بەكىش دەكىرد چونكە ئەو يەكەم كەسى بۇو كە سائىبەي داھىنواه. سەعىدى كورى موسەيىب (خودای لئ پازى بن) دەلىٽ: بە حىرە بەو ووشترە دەلىٽ كە شىرەكەيان قەدەغە دەكىرد بۇ بتەسەركەشە كانىيان لە بەر ئەو كەپىنج سك لە سەرىيەك زاوه دواسەكەكەي نىرپۇوه، ئىتىر بەرەلا يان دەكىدو نەسوارى دەبۈون و نە هيچيان پى دەكىرد و بۇ نىشانەش گوينيان شەق دەكىدو ناويان دەنا بە حىرە واتە: گوئەلدەراو، سائىبەش بەو ووشترە دەلىٽ كە هەندى كەس نە خۆش دەكەوت دەيگۈت: ئەگەر خودا لەم نە خۆشىنە چاكى كردىمەوه فىسارە، ووشتر سائىبە بنى، واتە: مەرەخەس و بەرەلاپى بۇ خوداوهندە كانىيان، ئىتىر نە سوارى دەبۈون و نە باريان لى دەنا، وەصىلەش ئەو ووشترە مىنگەيەيە بۇو كە نۇپەرەكەي و سكى دووھى لە سەرىيەك مىچكە بۈون و نىرەيان لە نىۋاندا نە بۇو، بۇيەش پىيان دەكۆت وەصىلە بە كوردى واتە: كەيىنەر چونكە دوو مىنى بەيەك دەكەياند، جا ئەويشيان بەرەلا دەكىدو تەرخانيان دەكىرد بۇ خودا درۇينە كانىيان، حامىش ووشترە نىرەيەكە دەيىكەن بەكەل، ئەندازەيەكى ديارى كراو دەپەرى و ووشترە مىنگەي بەكەل كەل دەدا، ئىتىر لەپاش ئەو ئازاديان دەكىرد لە باركىشان و سەربىرين و تەرخانيان دەكىرد بۇ خودا درۇينە كانىيان (ش).

٣٨٤٩ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: خَرَجَ رَجُلٌ مِنْ بَنَى سَهْمٍ مَعَ ئَمِيمِ الدَّارِيِّ وَعَدِيِّ بْنِ بَدَاءِ فَمَاتَ السَّهْمِيُّ بِأَرْضِ لَيْسَ فِيهَا مُسْلِمٌ فَلَمَّا قَدِمَ بِتَرَكِيَّةَ فَقَدُّوَا جَامِا مِنْ فِضَّةٍ مُخَوَّصًا بِالذَّهَبِ فَأَخْلَفُوهُمَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَجَدَ الْجَامُ بِمَكَّةَ فَقِيلَ اشْتَرَيْنَاهُ مِنْ عَدِيَّ وَأَمِيمٍ فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ أَوْلَيَاءِ السَّهْمِيِّ فَحَلَّفَ بِاللَّهِ لَشَهَادَتِنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَأَنَّ الْجَامَ لِصَاحِبِهِمْ. قَالَ: وَفِيهِمْ نَزَلتْ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَنِيكُمْ) الْآيَةُ. رواه الترمذى والبغارى.

ئیینو عه‌بباس (خودایان لى پازى بن) دەللى: پیاویکى بەنى سەھمى، لەگەل تەمیمی دارى و عەدى كورپى بەددائدا، دەچن بۇ سەفەر، بۇ بازىگانى بۇشام، كابراى بەنى سەھمى لەپى دەمرى، لەشويىنى دەمرى موسولمانى تىا نابى، كاتى دوو پیاوەكەي هاپرى كەلەپۇورەكەي يان ھىنایەوه، جامىكى زىو (كە مىخى زېرى تىيا بۇو) دىيار نەبۇو، پىغەمبەر (بروودى خودای لەسرىن) سويندى دان، دوايى جامەكە لەمەكە بەسەر گىريايەوه ئەوانەي جامەكە يان لەلا دۆزرايەوه گوتىيان: لەعەدى و تەميمان كېرىۋە، جا لەۋىدا دوو پیاو لەخزمانى يارۇى سەھمى ھەلسان سويندىيان خواردو گوتىيان: بەخودا شايەتىيەكەي ئىمە پاستره لە شايەتىي ئە دوانە. وە جامەكە جامى خزمەكەمانە. ئیینو عه‌بباس (خودایان لى پازى بن) گوتى: ئەم ئايەتە لەشانى ئەوانا دابەزى كە دەفرمۇي:

{بِإِنَّمَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةً بَيْنُكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمُ الْمَوْتُ - ۱۰۶/۵}.
(ت/ب).

٣٨٥ - عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِيرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَنْزَلَتِ الْمَائِدَةَ مِنَ السَّمَاءِ خَبْرًا وَلَخَمَّاً وَأَمْرُوا أَنْ لَا يَخْوُنُوا وَلَا يَدْخِرُوا لِقَدِ فَخَلُوا وَأَدْخَرُوا وَرَفَعُوا لِقَدِ فَمُسْخُوا قِرَدَةً وَخَنَازِيرَ. رواه الترمذى^(٢٥).

عەممارى كورپى ياسىر (خودایان لى پازى بن) لە پىغەمبەرەوه دەگىرپىتەوه (بروودى خودای لەسرىن) دەفرمۇي: خوانى لە ئاسماňەوه لەسەر داواى عيسا (بروودى خودای لەسرىن) هاتە خوارەوه، نان و كۆشتى لەسەر بۇو (عيسا: لەسەر داخوازىي حەوارىيەكانى خۆى و پىشىيارى كۆمەللى بەنى ئىسرائىل داواى ئەم خوان و سفرەيەيى كرد) خودا فەرمانى پى كردن كەدەست پىسىيلىنى نەكەن و لىنى ھەلنەگىن بۇ سېھى، كەچى ئەوان ھەم دەست پىسىيان لىنى

^(٢٥) سكت عن درجته الشارح.

کردو هم لیشیان پاشه‌که‌وت کردو هم لیشیان هه‌لگرت بو سبه‌ینی! جاله‌به‌ر
ئمه‌خودا کردنی به مه‌یمدون و به‌رازا (ت).

٣٨٥١ - عن ابن عباس (رضي الله عنه) قال: خطب رسول الله (صلى الله عليه وسلم)
فقال: يا أيها الناس إنكم مخسرون إلى الله حفاة غرلاً. ثم قال: (كما بدأنا أول
خلق بعيدة وعدها علينا إنما كنا فاعلين) إلى آخر الآية - ثم قال: - ألا وإن أول الخلق
يُنكسي يوم القيمة إبراهيم، ألا وإن الله يجاء برجال من أمتي فيؤخذ بهم ذات الشمال،
فأقول يا رب أصيحي بي. فيقال: إلك لا تذر ما أخذت بعذتك. فأقول كما قال: العبد
الصالح (و كنت عليهم شهيداً ما ذمت فيهم فلما توفيته كنت ألت الرقب علنيهم
وألت على كل شيء شهيد) فيقال: إن هؤلاء لم يزالوا مرتدين على أغفابهم من ثم
فارتفعهم. رواه الشيخان. نسأل الله الموت على الإيمان. آمين^(۲۶).

ئىپىنو عەبىاس (خوداييان لىن بازى بن) گوتى: حەزرهت (دروودى خودايىلىسىرىنى)
داوانىكى دا فەرمۇسى: ئەى كۆمەلەى ئادەمىزاد! بىيکومان كەئىۋە
بەپىخاوشى و بەپرووت و قووتى و بەختەنە نەکراوى كۆدەکردىنەوە بو
لىپرسىنەوە بولاي خودا ئىنجا خويىدىيەوە.
{كما بدأنا أول خلق بعيدة وعدها علينا إنما كنا فاعلين - ٢١/٤٠}.

ئىنجا فەرمۇسى: بىزانى! رۆزى زىنەوە يەكم كەسى كە پۇشته
دەكريتەوە بەرگى لە بەرده كريتەوە ئىيراهىمە، هوشيار بن! چەن پىياوى
لەئۆمەتى من دېنىن و بەرەولاي چەپ بۇناو ئاگرى دۆزەخ بەكىشيان دەكەن
لەتاقامەى ئەم ئايەتنە كە دەفەرمۇسى:
{وأصحاب الشمال ما أصحاب الشمال - ٥٦/٤١}.

منىش بەسەرسامى دەلىم: ئەى پەروەردگارم! خۇ ئەمانە لەكەن خۆيان
هاوريى من بۇون ئەوە بو كويىيان دەبەن؟ دەفەرمۇسى: تو ئاگات لىنىيە،

^(۲۶) بخاري. أحاديث الأنبياء: ٣٤٩ ، ٣٤٧ ، ٤٦٢٥ ، ٤٦٢٦ ، ٤٧٤٠ ، ٦٥٢٤ ، ٦٥٢٦. مسلم. جنة
ونعيمها: ٧٣٠.

کهنه‌مانه لهپاش مهرگی تو چی فهرته‌نه‌یه کیان به‌ریاکردنبوو، ئه‌جا منیش
وهک بهنده‌ی فرهباش عیسای کوبی مهربیم ده‌لیم:
 {وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا ذُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبُ عَلَيْهِمْ
وَأَنْتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ - ۱۱۷/۵}.

واته: وهمن هه‌تا له‌ناویانا بوم ئاگام لینیان بwoo چاودیریم ده‌کردن،
به‌پیّی ته‌وانا نه‌م ده‌هیشت له‌پی ده‌بچن، وهلى له‌وکاته‌وه که‌من له جیهان
ده‌چووم که تؤمنت برده‌وه بولای خوت و مهرگ بwoo به میوانم، ئیتر خوت
به‌ته‌نیا چاویری سه‌ریان بومی، چونکه تو ئاگات له‌هه‌موو حالیکه و که‌تؤمنت
برده‌وه بولای خوت و له‌جیهان ده‌چووم ئیتر تو هه‌خوت شایه‌تی له‌سهر
هه‌موو شتى. دیسان خودا ده‌فرمومی ئه‌مانه له‌پاش مردنی تو يه‌کس‌هه‌پاش
گه‌زبونه‌ت‌وه و له‌ئیسلامه‌تی هه‌لگه‌پارونه‌ت‌وه (ش).

سوروه‌ی مانید سفره‌ی ره‌حمه‌ت‌ه

خوانیکی گـهـورهـی بـهـبـن زـهـحـمهـتـه
 پـهـسـهـ لـهـمـیـوـهـی پـهـلـهـ نـیـعـمـهـتـه
 چـهـمـهـ مـوـسـوـلـمـانـهـ لـهـوـنـ دـهـعـوـهـتـهـ!
 خـواـبـهـ پـهـحـمـسـ خـوـنـ لـهـنـانـیـ سـهـرـیـ
 لـهـبـادـهـیـ بـهـهـشـتـتـ، لـهـرـهـزـوـ بـهـرـهـیـ
 دـهـهـمـانـ شـیرـینـ کـاـوـ چـاـوـ دـلـ روـشـنـ
 بـیـکـاـ بـهـ جـیـمـانـ کـامـ جـیـگـهـیـ خـوـشـنـ
 گـوـهـمانـ گـوـشـادـکـاـوـ باـخـیـ بـهـهـشـتـ بـنـ
 هـهـشـتـ دـهـرـگـاـیـ لـهـسـهـ، چـهـقـنـ هـهـشـتـ بـنـ!
 دـوـوـرـ لـهـهـالـلـوـیـ حـهـ وـ دـرـهـ گـاـیـ دـوـزـهـخـ!
 نـهـبـنـ بـهـچـهـالـمـانـ لـهـهـئـیـنـیـ بـهـرـزـهـخـ!
 خـوـمـانـ وـ دـوـسـمـانـ لـهـگـمـلـ کـهـسـوـ کـارـ
 لـهـگـمـلـ خـوـیـنـهـرـیـ نـیـازـیـنـیـ نـیـازـارـ

لەزیئر سیبەروش سوورکەی مانیشە
 خودا تۆ قورنیان! پەنا مان بىدە!
 نەم گەلی کوردەش لەسایەت تۆۋە
 سەپاڭ نىيىسلەمە لەكۈن و نۆۋە
 لەتۆلەن نەوە چاڭەن بىرىدە
 بىدەختىڭ ئۆز كەوتتۇسى بىخسەرەدە
 لەسەر سەخەن خوتت جىنى بىكەرەدە
 بىدەستىن رەدمەت پېشى بىكەرەدە!
 خوتت ناڭات لەنیه تۆن ھە، لەبىرە
 گەرپىش دەستت و پېشى لەناو زېبىرە
 لەسەر زمانى دەنگى تەكبيرە!
 موسولىمانى پاڭ وەك چۈرىشىرە!
 ھە، کوردەن دەگۈرى لازە يىا پېرە!
 دوسمەین بايىەتى و دەسەن باپېرە!
 خوشى دەرۋىش تاھام دەسەكىرە
 پاوا لەقابى خۇوان بىن وەزىرە
 کوردە! لەتاو تۆ ژيانم تالى
 بەشەوو بەرۆز تۆرم لەذەيالىم
 ھەرپىش دەنۋوسم بۆيە واڭالە
 لەبىر بىن كەسىت حالم بىن حالە
 بىووپ بەگۈش مەيدان رۆزگارى نامەرد
 پېت دەكا شەقىن بەدار شەقى بەرد
 رۆژان اينگايىززو، رۆژان نەمەمۈركى
 رۆزىن کوردەن خوتت، يارىت پىندەكا
 كەسىن شەنابەم بىتدەمە دەستى

بگه له و خوایه تو دهیپه‌رسنی
کورد! صه‌برکه باری خودایه
خوا باری من روژان روژان له‌دوایه!

و هرگیز / ۱۹۸۹/۶/۲۱

۷۹) سوره‌تی نه‌نعم

به‌ناوی بهزادانی به‌خشندو می‌هره‌بان : (سوره‌الْأَنْعَام)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى : {فَلَذَنْعَلَمَ إِلٰهٌ لَّيَخْرُثُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ} (۳۳/۶).

واته: زورباش دهزانین که‌ئه و قسه‌ی ئه و بى بروایانه دهیکه‌ن دلگرانست ده‌کا، ده‌ریه‌ستی ئه و قسانه مه‌به، چونکی ئه و قسانه هرچه‌ن به‌ناو له‌برووی توی دهدهن و به‌دیمه‌ن به‌گز تودا ده‌چن به‌لام له راستی دا ئه و سته‌مکارانه ئایه‌ت، فه‌رمایشت و به‌لگه‌کانی خودای گه‌وره به‌دروز ده‌خنه‌وه!

۳۸۵۲ - عَنْ عَلَيْ (رضي الله عنه) قال: أَنَّ أَبَا جَهْلٍ قَالَ: لِلَّتِيْ (مَنْيَ الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّا لَا يُكَذِّبُكَ وَلَكِنَّكَذِبُ بِمَا جِئْتَ بِهِ فَأَنْزَلَ الْآيَةَ: (فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ). رواه الرمذاني^(۱).

له عه‌لییه‌وه (خودای لس بانی بن) ده‌گیزنه‌وه ده‌لئی: ئه‌بو جه‌هل گوتی به پیغه‌مبه‌ر (برووید خودای له‌سر بن) ئه و ملعونه گوتی به و پیغه‌مبه‌ره نازداره: ئیمه باوهر به‌تؤ ده‌که‌ین که‌پیاویکی راستگوی درونز نیت، به‌لام باوهر به قورئانه‌که‌ت ناکه‌ین! ئیتر ئهم ئایه‌ت هاته خواره‌وه، له‌لایه‌نى خودای گه‌وره‌وه (ت).

۳۸۵۳ - عَنْ جَابِرٍ (رضي الله عنه) قال: لَمَّا نَزَّلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (فَلْ مُّوَلَّدٌ أَفَادِرُ عَلَى أَنْ يَنْعَثُ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقَكُمْ) قال: رَسُولُ اللّٰهِ (مَنْيَ الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَعُوذُ بِوَجْهِكَ. قال:

^(۱) سكت عن درجه‌ه الشارح.

(أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ) قال: أَغْرُدْ بِوْجَهِكَ (أَوْ يَلْبِسُكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ) قال: هَذَا أَهْوَنُ. أَوْ هَذَا أَيْسَرُ. رواه البخاري والترمذی^(۲).

جابیر (رمای خودای لسر بن) دهلى: کاتی ئەم ئايىته هاتە خوارى: {قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَعْصِمَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقَكُمْ} تو ئەی خوشويست! پىيان بىرمۇو: هەر خودايىه كەبەتەوانايىه لەشۈر سەرتانەوە سزاو ئازارو ئەشكەنجه تان بەسەردا داپبارىنى وەکوو كېھەو شەراو كەرده لەلولو باران و تۇف و كەرمائ سەرمائ تەرزەو برووسكەو بۇق باران و خوین باران و بەرده بارانى ئاسمانى و بۇمبا باران و شتى وا. لىرەدا حەززەت (رسودى خوداي لسر بن) فەرمۇوی: پەنا دەگرم بەزاتى تو! وەلە وىدا كە دەفەرمۇوی: {أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ} ياخود ئازارو سزاناتان بۇ بىنيرى لەزىز پىستانەوە، وەك بوركان و بۇومە لەرزەو تەقىنه وەلۇغۇمۇ و هېرىشى مشكۇ مارو كازندەز زەۋى و شتى ترى وا دىسان پىيغەمبەر (رسودى خوداي لسر بن) فەرمۇویيەوە: پەنا دەگرم بەزاتى تو. وە لەوىدا كە دەفەرمۇوی: {أَوْ يَلْبِسُكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ} ياخود دەستە تاقمە تىكەل و پىكەل و جياجىيا تان بکاو تىكتان بەربىدا لەيەكتىرىي هەركام چەقۇ لەۋى تر بسوئى و تالاؤى دووبەرهكى و خۇ خۇرى لەدەستى يەكتىر بچىشىن لىرەدا حەززەت (رسودى خوداي لسر بن) فەرمۇوی: هەرچۈنى بىن ئەمەيان سووكتەرە يا فەرمۇوی: ئەمەيان ئاساتىرە (ب/ات).

٣٨٥٤ - عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَاصٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فِي هَذِهِ الْآيَةِ: (قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَعْصِمَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقَكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ) فَقَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَا إِنَّهَا كَانَةَ وَلَمْ يَأْتِ تَأْوِيلُهَا بَعْدُ. رواه الترمذى بسنده حسن^(۳).

سەعدى كورى ئەبو وەققاصل (خوداي لىپانى بن) لەبارەي ئايىتى {قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَعْصِمَ} وە دەلى: پىيغەمبەر (رسودى خوداي لسر بن) فەرمۇوی: ئەدىي

^(۱) بخاري. تفسير سورة الأنعام: ٤٦٢٨ ، ٧٣١٣ ، ٧٤٠٦. تجرید بخاري: ٤ / ٤٤٢ رقم: ١٦٦٠.

^(۲) حدیث حسن عند الترمذی.

ئه‌و هه‌په‌شەو گوره‌شەیهی کەله‌دەقى ئەم ئايەتە پىرۆزه‌دا هەبىه دېتە دى، بەلام ھېشتا كاتى ماوهۇ پۇوی نەداوه (ت-س/ح).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَخْذُ أَصْنَاماً آلَّهُ إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ - ٧٤/٦}.

واتە: ئەی پىغەمبەرى خۆشەويىست و نازدارا بىربىكمەرەوە لەوكات و چەرخەدا كە تارىكى بتىپەرسى جىهانى داگىر كردىبوو، كە ئىبراھىم فەرمۇسى بەئازەرى باوکى: ئەمە چۈن حالىكە؟ تو پىاۋىكى زىرەكى، چۈن چۈنى ئەم بىتەدەستكىرده تاشراوانه بەخودا دەزانى؟ وەلەھەمان كاتا وەكىو خوداي كىدگار بەناھەق دەيان پەرسى، بەراستى تا ئىتۇھە لەسەر ئەم بىرو باوهەرە چەوتە بن من باوهەرم وايە خۆت و كۆمەلەكەت وان لەپەرى سەر لئىشىۋاوى و پى وون كردىدا.

٣٨٥٥ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَلْقَى إِبْرَاهِيمُ أَبَاهَا آزَرَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَعَلَى وَجْهِ آزَرَ قَتْرَةً وَغَيْرَةً، فَيَقُولُ: لَهُ إِبْرَاهِيمُ أَلَمْ أَقْلِلْ لَكَ لَا تَعْصِنِي فَيَقُولُ: أَبُوهُ فَالْيَوْمُ لَا أَغْصِبُكَ. فَيَقُولُ: إِبْرَاهِيمُ يَا رَبُّنَا، إِنَّكَ وَعَدْتَنِي أَنْ لَا تُخْرِيَنِي يَوْمَ يُبَعَّثُونَ، فَأَئِنِّي خَرِبْتُ أَخْرَى مِنْ أَبِيهِ الْأَبْعَدِ فَيَقُولُ: اللَّهُ تَعَالَى إِنِّي حَرَّمْتُ الْجَنَّةَ عَلَى الْكَافِرِينَ، ثُمَّ يُقَالُ: يَا إِبْرَاهِيمُ مَا تَحْتَ رِجْلِنِي؟ فَيَنْظُرُ فَإِذَا هُوَ بِذِيْخِ مُلْتَطِخٍ، فَيُؤْخَذُ بِقَوَائِمِهِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ. رواه البخاري في بدء الخلق^(٤).

ئەبو ھورەيرە (رمى خوداي لەسرىنى) لەھەزەر تەوهە (دەرۋىدى خوداي لەسرىنى) دەفەرمۇى: بۇزى رىينەوە ئىبراھىم (دەرۋىدى خوداي لەسرىنى) تۈوشى ئازەرى بابى دەبىنى، دەپوانى وارپۇوی ئازەر دۈرنىچ و تۇزۇ خۆلى لىنى نىشتووەو لىيوبەبارو دەل خەفتىبار داماواھ، جا ئىبراھىم پىيى دەفەرمۇى: ئەدىي پىيم نەگوتىت بەگويم بکەو لەقسەم دەرمەچۇ، كەچى هەرقسە قسە خۆت بۇو؟ بابىشى دەلى: ئەمپۇچى بلىيىت بەگويت دەكەم و لە فەرمانات دەرناجىم، تازە ئەوە

^(٤) بخاري. حدیث الأنبياء: ٢٣٥٠ ، ٤٧٦١ ، ٤٧٦٩. تجرید / ٤ ل / ٢٢ رقم: ١٣٤٤.

له دهستم چوو، جا ئىبراھيم دەفەرمۇي: ئەی خودايە! خۆ تو گفتت داومەتى كە لەپۇزى زىندۇو بۇونەوەدا رىسواام نەكەى و تەرىقىم بەسەر نەھىنى، ئەدىي چى پىسواىي و پۇو زەردىيەك پىسواىي ترە لەم پىسواىي و شەرمەزارى و ئابىروو چوونەى بەسەر ئەم باوکە نەگبەتە دوور لەرەحىمەتەم ھاتوووه؟ لەم پىسواىي تر دەبى چى بى؟ خوداي گەورە دەفەرمۇي: من بەھەشتم قەدەغە كردوووه لەناموسسولمانەكان و لەكافران، لەپاشا دەگوتى: ئەی ئىبراھيم تەماشاي بەر پىي خوت كە، ئەوه چىيە لەبەر پىتتا؟ كە تەماشا دەكا دەپوانى وَا باوکى بۇوه بە گۆلە كەمتىارىيکى تىسکن و لە پىسایي خۆى دا گەوزاوه، ئەنجا هەر چوار پەلى دەگىرن و تۈورى دەدەنە ناو ئاگرى دۆزەخ!
(بوخارى — رەزاي خوداي لەسرىي).

٣٨٥٦ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَّلَتِ {الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْآمِنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ} شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ، فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَأَيْنَا لَا يَظْلِمُ نَفْسَهُ؟ قَالَ: لَيْسَ ذَلِكَ، إِنَّمَا هُوَ الشَّرْكُ، أَلَمْ تَسْمَعُوا مَا قَالَ: لَقَمَانٌ لَإِنَّهُ وَهُوَ يَعِظُهُ {يَا بُنَىٰ لَا تُشْرِكُ بِاللَّهِ إِنَّ الشَّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ}. رواه الرزمي والشيخان^(٥).

عەبدوللە (خوداي لىن پازىيىن) دەلىن: كەئەم ئايەتە هاتە خوارەوە:
{الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْآمِنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ -
.{٨٢/٦}

واتە: موسولمانى راست و دروست بەپىتى دەستتۈرەكانى دەين و ئايىن ئەو بپوادارانەن كە باوهېرىكى ساخى رەسىي بىن كەردو باشىان ھېيە بە خوداي خۆيان و بەھەممو پىيغەمبەرانى پىش چەرخى خۆيان و بە پىيغەمبەرى

^(٥) بخارى. إيمان: ٣٢ ، ٣٨١ ، ٣٤٥ ، ٣٤٦ ، ٤٣٥٣ ، ٤٣٥٨ ، ٤٤٩٨ ، ٦٥٢٨ = تجرید بخارى / ١ ل / ٥١
رقم / ٢٠ = ٣٣٠ ، ٣٣٦ ، ٣٤٢٩ ، ٤٦٢٩ ، ٤٧٦ ، ٤٧٦ ، ٦٣٣٧ ، ٦٩٦. مسلم. إيمان: ٣٢٤ ، ٣٢٣.

ترمذى. تفسير: ٣٠٦٧.

سنه‌دهمی خویان، باوه‌پیکی په‌تی پووتی وا که تیکه‌لی ستهم و نورو ستهم نه‌بی، ئهوانه ئاسایش و ئارام و هیمنی داده‌باری به‌سەريانا، خوشیان شاره‌زای پیگه‌ی راستن و مرازیان هاتوته دی.

دەلی: کاتى ئەم ئايىتە هاتە خواره‌وه بۇو بەھۆى نىگەران بۇونى موسولمانەكان و ئازارى دلىان، گوتىيان: ئەم پېغەمبەرى خودا! دەبىن كىنى بىن لەئىمە كە زۇرو ستەمى نەكىرىدىن لە خودى خۆى؟ ئەويش فەرمۇسى: مەبەست ئەوه نىيە كە ئىۋە تىى كەيشتۇن، بەلکوو مەبەست لەو زولم و نۇرۇ ستەمگەریيە شىركە، واتە: ھاوبەش دانان بۇ خودا! ئايى نەتان بىستۇوه فەرمۇدەي لوقمان بەكۈرى خۆى كە قورئانى پېرۇز دەيکىپەتتەوە دەفەرمۇى:

{يَا بُنَيْ لَا تُشْرِكُ بِاللَّهِ إِنَّ الشَّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ - ۱۳/۱}.

واتە: بۇلەی خۆشەویستم! نەكەی ھەلەی وا گەورە بکەی، ھاوبەش و ھاوبى بۇ خودا بېيار بدهى، چونكى زولم و نۇرۇ ستەم و ناھەقى پېشە ملهۇرۇ خودانەناسەكانە، ھاوبەش دانانىش بۇ خودا گەلنی خراپە و بەنۇرۇ ستەمیکى گەلنی گەورە دادەنرئ (ت/ش).

رەحمةت لەو كەسەئى گوتۇويەتى:

پاومان قلیج بۇو، گویمان خىيل و خوار
مەسیح و مەھدى ھەر نەھاتنە خوار
سویندم بەخودا شىركى ناھەموار!
مەر بکا ھاوتىائى زۇردارى زۇردار!
مەبس ناشكۈرى نىيە لەم قىسە
بەلکوو بەيانى حاالم مەبەسە!
ھەرچەن مېھرەبان ناڭاڭى لەحالە
دەرگاڭى بەخشىش ھەمېيىشە والە
بەندەن زەبىوونىش چەشىنى مەنالە
سکالان ڈوشە! پۇن گۈرۈ گالە!

نیوورس! دھزانم حالت بنن حاله
دھروونت سیخناخ لہڈکو داله
خوداں میغره بان ناگ کاں لہ حاله
نیترو ج پیٹویست بیم کاله کاله

1987/7/24

قال الله تعالى: {وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونَسَ وَلُوطًا وَكُلُّا فَضْلُنَا عَلَى الْعَالَمِينَ - .}٨٦/٦

و اته: وه ئەم پىيغەمبەرە پايە دارانە يىش لەنەتە وەي پىيغەمبەر نووچن كە خودا پىيگەي ھەقى پى نىشان داون، كە ناوىيان ئىسماعىل و ئەلەيھە سەع و يۇونس و لووطە (بىرۇدى خودايان لەسىرىنى)، ھەموو يەكتى لەم زاتە پايە بەرزانە مان فەنلىك و باوداوه بەسەر خەلکى سەردەم و پۇزىگارى خۆيىاندا.

هەرکەس ناو دىئىنин لەدۇس و ياران
يىا وا لەجىدا يىا وا لەقەبران!
نېمە كىاڭ مەركىين ، پىالەن دەنۋەشىن
هاكا شايىن ئىزىن بىوو بە زارى و شىن
بۈرۈن بەپەلەم لە نووسىيەنەوە
بەلکۈو پېش نەوس سەر بىتىنەوە
كتىن بەلەفەوتان بىزكاربىن قوربان!
لەمەر تەوفىقى ذەودان مىھرەبان
دەنە لەسەر پېشت كەر نووسىيەنەوە
دەقەنى بىنۇسى ، خىنەر بەرىتەنەوە!!
چەوا لەدانەركە ، دانىا و زانايى
نۇمىرى فەقەنە ، الە نىزەنەنەلەنە!

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فِيهِدَاهُمْ أَفْتَدِه - ۹۰ / ۶}.

واته: ئه و كۆمه‌له كەلەمیردانه ئه و انه مەردى خوداو دەسته‌ی هەلبىزاردەی يەزدانن بۇ وەرگرتنى خەلاتى پىنەمۈونى خودايى، كە يەزدانى مەزن بۇخۆی شارەزاي راستى كردوون، دەی توپىش كە دواترين پىغەمبەرى چاو له پەفتارو كردارى جوانى ئه و مەردانى مەيدانى خودايى بکە.

٣٨٥٨ - عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: لَيُبُكِّمْ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ أَمْرٍ أَنْ يَقْتَدِيَ بِهِمْ. رواهما البخاري^(۷).

ئىپىنو عەبباس (خودايىان لىن پازى بن) دەلى: پىغەمبەرى ئىيۇھ كە موھەممەدە يەكىيکە لەو زاتانە كە خودا فەرمانى كردووه كە بىكىن بە پىشەواو سەرمەشق و چاويانلى بىكى (ب).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {لَا تُذْرِكُ الأَبْصَارُ وَهُوَ يُذْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَيْرُ - ۱۰۳ / ۶}.

واته: لەبەر ناسكى و نازدارى و وورشە وورشى رووى نازدارى چاوى سەر، وەھەروەها چاوى ترى دىنياىي كەبەس مادده دەبىنى، ئه و نابىنى و نايگاتنى، وەلى خودا خۆى دەركى چاوان و خاوهن چاوان دەكا، چونكە خۆى ناسك و نازدارەو بەئاكاو ئاكادارە.

٣٨٥٩ - قال: مَسْرُوقٌ (رضي الله عنه) قال: كُنْتُ مُتَكَبِّلاً عِنْدَ عَائِشَةَ فَقَالَتْ: إِلَّا ثَمَنْ تَكَلَّمُ بِوَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ فَقَدْ أَغْظَمَ عَلَى اللَّهِ الْفُرِيقَيْهُ مَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّداً رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ أَغْظَمَ الْفُرِيقَيْهُ عَلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَقُولُ: (لَا تُذْرِكُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُذْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَيْرُ) (وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَ اللَّهَ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ) وَكُنْتُ مُتَكَبِّلاً فَجَلَسْتُ فَقُلْتُ يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ أَلَظِيرِنِي وَلَا تُغْلِبِنِي أَلَيْسَ يَقُولُ: اللَّهُ (وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً

آخری) (وَلَقَدْ رَأَهُ بِالْأَفْقَ الْمُبِينِ) قال: أَنَا وَاللَّهُ أَوْلُ مَنْ سَأَلَ عَنْ هَذَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قال: إِنَّمَا ذَاكَ جَنْرِيلُ مَا رَأَيْتُهُ فِي الصُّورَةِ الْتِي خَلَقَ فِيهَا غَيْرُ هَاتِئِنَ الْمَرَئَتِينَ رَأَيْتُهُ مُنْهَبِطًا مِنَ السَّمَاءِ سَادًّا عِظَمًا خَلَقَهُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ. وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا كَتَمَ شَيْئًا مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَقَدْ أَغْظَمَ الْفَرِيَةَ عَلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَقُولُ: (يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلَغْ مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رِّبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ) وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا يَعْلَمُ مَا فِي غَيْرِ فَقَدْ أَغْظَمَ الْفَرِيَةَ عَلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَقُولُ: (قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ). رواه الترمذی والشیخان^(۴).

مهسرووق (خودای لئن بازی بن) دهلى: جاری لهلای عائیشه بووم، پالم دادابوو، عائیشه گوتی: هەركەسىن يەکى لەم سى قىسييە بىكا، ئەوه بەراستى ھەلاتىكى كەلىنى گەورەو زل ھەل دەبەستى بۇ خودا، ئەوهى بلىنى: موحەممەد (سەرو مال و مثال ھەموو بەقوربانى بن) خودای خۆى بەچاوى سەر دىووه ئەوه بە راستى درۆيەكى كەلىنى زلى ھەلبەستووه بەدهم خوداوه، چونكە خودا بۇخۆى دەفرمۇئى: {لَا تُذِرْ كُلَّا الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُذِرُّ الْأَبْصَارَ} چاوانى سەر خودا نابىن و دەركى كونھو چىيەتى ئەوناکەن، بەلام خودا زۆر باش دەركى چاوان و خاونەن چاوان دەكا ھەرووه دەفرمۇئى لەم لا يەنەوه: {وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ - ۴۲ / ۵۱}.

واتە: نەبووه بۇ ئادەمیزاد کە خودا قىسى لەگەلا بەفرمۇئى بەيەكى لەسىن جۇر نەبى:

يەكەم: بەشىوهى سرووشى راستەو خۆلەخوداوه بۇ بەندەی خۆى بەبى ئەوهى كەسىن لەنىۋاندا بى.

دووھم: دوو بە دوو بەبى ميانەگەريي كەسىكى تربەلام لەپشتى پەردهوھ نەك پۇو بەپۇو. مەسرووق گوتی: كە عائیشه واى گوت منىش پىك

^(۴) بخاري. تفسير: ۴۶۱۲ ، ۴۸۰۵ ، ۷۲۸۰ ، ۷۵۲۱ = تجرید / ۴ ل / ۴۳۷ رقم: ۱۶۵۵ و رقم: ۱۳۰۶ بەرگى

/ ۳ ل / ۴۳۷ = ۳۲۲۴ فتح. مسلم. ايمان: ۴۲۸. ترمذى. تفسير القرآن: ۳۰۶۸ ، ۳۲۷۸.

دانیشتم و گوتم: ئهی دایکی موسولمانان! مولهتم بدهو پلهلم لى مهکه، ئهی ئهوه نییه خودا فەرمۇویه‌تی:
 {وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى - ۵۳/۱۳}.

واته: له‌گەل ئهوهدا که جاریکی دیکەیش له‌دابەرینیکی دیکەدا له‌لاي
 درەختى سىدرە تولمۇنتە‌هادا حەزرهت ئهوى بىنى له‌ژورى ئاسمانى
 حەوتەمەوه، ئهی نېفەرمۇوه:
 {وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأَلْفِ الْمُبِينِ - ۸۱/۲۳}.

واته: موحەممەد (درويدی خودای له‌سر بن) به‌چاوى سەر له‌کەناري ئاسماندا
 به پۇونى ئهوى بىنى و چاوى پىنى كەوت كەوتە تو چۈن وادەلىيەت؟
 عائىشەش گوتي: من خۆم يەكەم كەس بۇوم كەئەم پرسىيارەت تۆم لە
 حەزرهت كرد، فەرمۇوی (درويدی خودای له‌سر بن): ئهوهى كەمن چاوم پىكە وتتووه
 جوبىرەئيل بۇو، تەنیا ئەم دوو جاره له‌سەر شىۋەت خۆى دىوومە، واته: له‌سر
 ئەم صورەت و شىۋەتى كەخودا له‌سەرتاواه له‌سەرى دروستى كردووه!
 وەلىن له‌سەر شىۋەتى تىر زۇرى دىووه، وەك ئهوهى گەلىن جار له‌سەر شىۋەت
 شەكلى دىحىيە ئەل-كەلبى دەبىيىنى، حەزرهت (درويدی خودای له‌سر بن)
 فەرمۇوی: جوبىرەئيل دى له‌ئاسمانەوه دابەرى، قەلاقەتى ئهوندە گەورەبۇو،
 وەلەش و لارى ئهوندە زل بۇو ناوهندى ئاسمان و زەھى داگرتبوو! دووھم
 ئهوهى بىلىنى موحەممەد شتىكى حەشارداوه لەو سرۇوشەتى كەخودا
 ناردوويەتى بۇى، ئهوه بىڭومان درۆيەكى زلى ھەلبەستووه بەدەم خوداوه،
 چونكە خوداي گەورە فەرمۇویەتى:

{يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلَغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ} ⇒
 (ب/۶ ز/۸ ل/۱۳۵ ف/۷).

سېيىم: هەر كەسى باوهەرى وابى کە موحەممەد عىلەمى غەيپى بۇوه
 له‌خۆيەوه بەبى سرۇوشى خودايى دەيزانى سېبەيىنى چى دەبى ئهوه دىارە
 درۆيەكى زلى ھەلبەستووه بەدەم خوداوه، چونكە دەفەرمۇى:

{قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يَيْتَعْلَمُونَ . ۶۵/۲۷}

واته: بفهرومو ئەوهى له ئاسمان و زەویدا عىلەمى غەبىي ھەبى ھەر خودايەو كەسى تەننېيە لەم دووهدا غەب زان بىن (ت/ش = تىرمىزى و يوخارى و موسلىم گىپراويانەتەوە) *

٣٨٦٠ - عَنْ أَبِي ذَرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَلْ رَأَيْتَ رَبِّكَ. قَالَ: نُورٌ أَكَيْ أَرَاهُ. رواه مسلم في الإسراء والمرد في الجم^(۱).

لەمەوه وادىارە كە حەزرەتى عائىشە (خوداي لى رازى بىن) كەيەكىكە لە زانا ھەرە گەورەكانى ئىسلام راي وايە: كەھەر قىسەو باسى نەگۈنچى لەگەل دەقى رۇشىن (نەصىنى صەرىج) ئى ئايەتى قورئاندا نەوه درؤيىھەكى رووتى پەتىيە، تەنانەت نەگەر كەسى نىسبەتى نەو قىسەيە لە پاستگۈيىھەكى وەك پىغەمبەريش بىدا ھەر بىۋابەوكمىسە ناكى، چونكى پىغەمبەر (درورودى خوداي لەسەر بىن) قىسەو فەرمایاشتى سرۇوشەو پىكى دەقى قوربانەو ھەممۇى پاستەو ھەلە ھەلەنەگەرە، بەلەم دوو ئايەت يا دوو ھەدىس، يا ئايەت و ھەدىث لەناو خۇيانا، نەگەر جۇرە جىاوازىيەك بۇو دەبىت مەبەست پۇون بىكىتىھەو تومنىل بىكىن، وەكى نەوهى عائىشە وەلەمى پرسىيارەكەي مەسرووقى دايەوه، من بەش بەحالى خۇم نەم پايەي ھەزرەتى عائىشەيە پەسەند دەكەم، چونكە نەمە بۇ نەم سەرددەمە زۇرباش و لەبارە كە دوژمنان دەميانىزەندۇتە زامەكانى نۆمەتكەمان و بەھەق و ناھەق دەلىن: دين وادىن وا. مەبەستم لەمە نەمەيە كە تەعن و قەدح لەبراوى، نەك لەخوداو پىغەمبەر و ئايەت و مەتنى ھەدىسى ھەزرەت (درورودى خوداي لەسەر بىن) بۇ نەم رۆزگارەي نىئىمە چارى گەلى ناچارى دەكاو دەرمانى گەلى دەرده، دىيارە تەعنيش جۇرى زۇرە، مەرج نىبىي بە درۆزنى دەركەبىن، لەوانەيە ھەلەبىن، لىپى تىكچۇوبى لەبىرى نەماپىن، بەمەعنى رىوايەتى كەپىن، مەنسۇوخ بىن، تەفسىر بىن... هەندى. نەوەندە ھەيە مەبەستم لەمە نەوەنېيە كە بىلەم دىتنى خودا دروست نىبىي، نەوه مەسەلەيەكى ترى سەربەخۇيە. وەرگىزپ-

^(۱) مسلم. إيمان: ٤٤٢. ترمذى. تفسير القرآن: ٣٢٨٢.

ئەبو زەپ (خودای لى بازى بن) گوتى: لەپىغەمبەرم پرسى: ئايَا خوداي خۆتت ديوه؟ فەرمۇسى: لەبەر نوور چۈن بىبىينم؟ (م/ات).

٣٨٦١ - عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: أَتَى أَنَاسٌ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَأْكُلُ مَا نَقْتُلُ وَلَا نَأْكُلُ مَا يَقْتُلُ اللَّهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (فَكَلُوا مِمَّا دُكِرَ أَسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُثُّنَمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ). رواه الترمذى بسنده حسن^(۱۰).

ئېبىنو عەبیاس (خودایان لى بازى بن) دەلى: دەستەين ھاتنە خزمەتى حەزىزەت (دروودى خوداي لەسرىن) عەرزىيان كرد: ئەمى پىغەمبەرى خودا! بۆچى ئەو ئازىلەى كە خۇمان دەيكۈزىن واتە: سەرى دەپرىن، حەلّە بۇمان و دەيخۆين كەچى ئەو ئازىلەى خودا دەيكۈزى واتە: بەدەرى خودا دەمرى، حەرامە و نايخۆين؟ جا ئەمە دابەزى:

{فَكَلُوا مِمَّا دُكِرَ أَسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُثُّنَمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ} ⇨ (ب/٤ ز/١٠) ل/٢٩ (ت-س/ح).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَمَنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقْرِ وَالْفَنَمِ حَرَمَنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَافِي أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظِيمٍ ذَلِكَ جَزِّنَا هُمْ بِيَعْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ - ١٤٦/٦}.

واتە: يەزدانى مەزن دەفرمۇسى: وەلە وەختى خۆيدا، لەسر جوولەكە كان خواردنى گۆشتى هەر گىانلەبەرىنى كەپەنجەى پىسى لىكابى بەيەكەوه، وەكىو وشتىو وشتىمرغ و سۆنھو قاز، وە هەروەها پىيۇ بەزى رەشە ولاخ و مەپو بىن، جىڭە لەھەوي پەيوهندى ھەبى بە پاشتىيانوھ، يَا بەناو سكىيانوھ، يَا تىكەلى ئىسقان بۇو بىن.

٣٨٦٢ - ⇨ (ب/٢ ز/١٤٨ ل/٣٥ ف/١)^(۱۱).

^(۱۰) حدیث حسن عند الترمذی.

^(۱۱) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل / ١٤٨ رقم: ١ / ١٧٨٠.

٣٨٦٣ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى الصَّحِيفَةِ الْيَسِّيِّعِ عَلَيْهَا خَاتُمُ مُحَمَّدٍ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَيَقُرَأُ هَذِهِ الْآيَاتِ (قُلْ تَعَالَوْا أَشْأَلُ مَا حَرَمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ) الْآيَةِ إِلَى قَوْلِهِ (لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ). رواه الرمذاني بسنده حسن^(۱۲).

عه بدوللا (خودای لئن پانی بن) دهلى: هر که سین حه زده کا ته ماشای لا په پهري
ئه و توماره بکا که موری موچه ممهدي پیوه نرابيوو، با ئه م ئايته تانه
بخويينيته وه، چونکي له بکه گرنگييان له و لا په په مورکراوه تومار كرابوون،
واته:

{قُلْ تَعَالَوْا أَشْأَلُ مَا حَرَمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَا تُثْرِكُوْا بِهِ شَيْئًا وَإِلَوَالِدَيْنِ إِخْسَائًا وَلَا تَقْتُلُوْا أُولَادَكُمْ مَنْ إِنْ لَاقَ لُخْنَ تَرْزُقُكُمْ وَإِيَاهُمْ وَلَا تَقْرِبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوْا النَّفْسَ الَّتِي حَرَمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَاعِدُكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ، وَلَا تَقْرِبُوا مَالَ النَّبِيِّ إِلَّا بِالْتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَلْعُجَ أَشْدَهُ وَأَوْفُوا الْكَيْنَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تَكْلِفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاغْدِلُوْا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَبَعْهُدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَاعِدُكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ، وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّقِعُوْا السُّبُلَ فَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَاعِدُكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ - ۱۵۱-۱۵۲}. {۱۵۲-۱۵۱}

واته:

رهببه! بـهـ رـموـوـ بـهـ پـهـ بـهـ وـانتـ
رهـ رـواـ بـهـ وـ ذـهـ لـكـهـ وـانـ لـهـ زـهـ مـانتـ
وـهـ رـنـ کـوـيـکـونـ لـهـ دـهـ قـىـ قـوـپـانـ
لـهـ قـهـ رـماـيـشـتـىـ ذـهـ دـاـنـ مـيـھـرـ بـانـ:
رهـ کـيـزـ دـامـهـ نـيـنـ هـاـوـپـنـ بـهـ خـودـاـ
باـشـ بـنـ بـهـ باـوـهـ دـايـهـ بـنـ جـوـداـ
بـكـهـ، کـوـشـهـ تـانـ مـيـوـهـ دـلـتـانـهـ
نهـ کـهـ بـيـکـوـنـ بـهـ بـهـ نـهـ قـلـانـهـ!

^(۱۲) حدیث حسن عند الترمذی.

له‌ترسی رۆزیسی یا خو لە به، عار
 رۆژبەدەر خوایە، نەک نیۆهان هەزار!
 خویتى بەندەن خوا قەمت بەنارەوا
 مەریش، ئېربىن مەكەن شتى وا،
 پاک بەبۇھەتىيو، باش بە بۇ مالى
 دەلیم: بەباشى لەحال بۇوى حالى،
 تەرازوو بازى، فىيىل لەپېۋانە
 رەفتارىن دەسپىر، پىشەن دېۋانە،
 پىتى لەتاڭەت خوا تەكلىف ناكا
 دەزىش لە قىسى نارەوا ناكا
 لەگەل ھەمۇو كەس خزم و بىيانى
 بەدادبە، دەلیم تۆ موسۇلمانى،
 وەفالەگەل خوا مایەن پەزايىه
 دۆستى بەنمەك چەشىنى برايىه،
 مەبەس لەتەمن و نامۆڭكارى خوا
 دلتان نەخەوان لەيادگارىنى خوا!
 دلتان نىنجانە، نەشقى خودا گۈل
 بەندىشك ناوى دەن، بەدلى بولبۇل!
 لەدزى و حىزى و لەبەد رەفتارى
 لەكارى خرآپ، دىارو نادىيارى
 دوور بن، تا دووربن لەناڭرى سوور
 خوا نزىكى كا بۇمان پىڭەن دوور!
 لەگەل مىھىرەبان مەبە بن نەمەك
 شووشى زېر مەدە بە شىشى تەنەك
 پىش خودا يەكە وەكى دووچۈر اسە

پیگه‌کانی تو وەک دەمە داسە،
 لارو خوارو خبیج لەرین دەرتەکەن
 پەیمانی دۆستى کەرت و پەرتەکەن،
 نەمانەی گوترا نامۆش خوايىه
 مەبەس گوتىسى پیگەن تەقۋايىه،
 بىريا بىراى مەركە مەوداى دابايىه
 تەفسىيون ناواام بنووسىي بايىه!

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلِ أُولَئِكَ سَبَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ - ۱۵۸/۶} .

واته: له پۇزەدا كەثەو بازە نىشانەي ھەلسانى پۇزى قىامەتە دېت، باوهەر ھىنان و موسولمان بۇونى ئەوكەسانە سوودى نىيە كەلهوھپىش ئىمان و باوهەرپى نەھىنابى، بەلام لەھوھپىش ئەگەر تەنبا باوهەرپى پووتى ھىنابى، باھىچ كردهوھىكى چاكەيشى نەبى ئەھەلە و پۇزەدا سوودى دەبى بۇى، وەلىنى ئىمان و كردهوھى چاكە كەلهپاش ھاتنى ئەو رۇزە پۇوبىدەن دادنا خواو سوودى نىيە بۆكەسى كە لەپىشانى موسولمان بۇوبىنى.

٣٨٦٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ أَبِي الْيَسِّى (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا، فَإِذَا رَأَاهَا النَّاسُ آمَنَ مَنْ عَلَيْهَا، فَذَاكَ حِينَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا. رواه البخاري^(۱۳).

ئەبو ھورھىرە (خوداى لىپانى بىن) گوتى: حەزىزەت (دروودى خوداى لىسمر بىن) فەرمۇيۇتى: پۇزى قىامەت ھەناسىنى ھەتا پۇز نەكەپىتەوھو خىرقە خۆرئاواھ ھەلنىيىن، جا كەخۆر لەخۆرئاواھ ھەلھات و خەلک بەچاوى خۆيىان دىييان ئەوسا ھەموو ئىمان و باوهەر دىيىن، بەلام ئەۋكاتە ئەو ئىمان و

باوه‌ره هیچ سوودی نابه‌خشنى، وەك لەم ئايىتەدا دەھرمۇي: {لَا يَنْفَعُ نَفْسًا
إِيمَانُهَا} (ب).

۳۸۶۵ - عن أبي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عن النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: كَلَاثٌ إِذَا
خَرَجْنَ (لَمْ يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلِ) الدَّجَاجُ وَالدَّائِبُ وَطَلْوُغُ الشَّمْسِ
مِنَ الْمَغْرِبِ أَوْ مِنْ مَغْرِبِهَا^(۱۴):

دیسان لهئبو هورهیرهه دەگىرنەوه: حەزرت (دروودى خوداى لىسىرىن)
دەھرمۇي: ئەم سى شىتكە پووييان داو پەيدا بۇون ئىتىر باوه‌رەيتان و
موسولمان بۇون سوودىيان نىيە، مەگەر بۆكەسىن كەلەپىش پۇودانى ئەمانەدا
باوه‌رپ ئىمامى بۇوبى:

يەكم: ھەلسانى ججال.

دووهم: پەيدابۇونى دابىبەتولئەرض.

سېيىم: ھەلماتنى خۆر لە خۆرنىشىنەوه يا فەرمۇوى: گەرانەوهى بۇڭ
لەخۆرئاواه بۇ خۆرەلات (ت-س/ص).

۳۸۶۶ - (ب/۱ ز/۱۱ ل/ف/۲ + ب/۱ ز/۱۵۹ ل/ف/۱۰) $\Rightarrow$.

سۈورەتى نەعراف (سورة الاعراف)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۸۶۶ - عن ابنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) قَالَ كَائِنَتِ الْمَرْأَةُ ئَطْوُفُ بِأَيْمَنِهِ وَهِيَ
غُرْيَانَةٌ فَقُولُ مَنْ يُعِينُنِي بِطَوَافِي تَجْعَلُهُ عَلَى فَرْجَهَا وَتَقُولُ:
الْيَوْمَ يَنْدُو بِغَضَّةٍ أَوْ كُلُّهُ قَمَابِدًا مِنْهُ قَلَا أَبْلُهُ
فَتَرَكَتْ هَذِهِ الْآيَةَ (خَذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ) ^(۱).

^(۱۴) حدیث صحیح عند الترمذی.

^(۱۵) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۱۱ ل/ ۶۵ رقم: ۲ / ۸۴.

ئیبینو عه‌بیاسن (خودایان لئی پانی بن) دهلى: جاران ئافرهت بەپرووتی تەواfi
بەیتیان دەکرد چونکى نەدەبۇو بەجلەکانى خۆیەوە تەواf بکا، لەبەر ئەوهى
گوناھى پىنیەوە کردووە، جا يادەبۇو دەستى بەرگى تەواf لە قورەيىش
بەکرى بگرى، يىا بەپرووتى هەل دەسۈورا بەگىدى بەيتاو دەيگوت: كى
دەستى جلکى تەواf بەخواستەمەنی دەداتى جا جلکەكەی دەدا بەسەر
شەرمگاىداو دەيگوت:

الْيَوْمَ يَنْدُو بَغْضَةً أَوْ كُلَّهُ   قَمَا بَدَا مِنْهُ فَلَا أَدْلُهُ
نَهْرُو لَهْجَتَهُمْ هَرْپِى دَهْرَكَهُونْ نِيَتْر   حَلَالْنَى نَاكَهُمْ بُوكَهُسَنْ جَارِيَكَى تَرْ!
بەپەخشانىش واتە: ئەمۇرۇكە لەشىم بازىكى يىا ھەمووی دەردىكەوى،
جا ئەوهى لەلەشىم ئەمۇرۇ دەرکەوى ئىتير بُوكَهُسَنْ حَلَالْنَى نَاكَهُمْ ئَمْ ئَايَهَتَه
هات،

{خُذُوا زِيَّتَكُمْ عِنْدَ كُلٍّ مَسْجِدٍ - ۳۳/۷}.

واتە: يەزدانى مەزن دەفەرمۇئى: ئەی پەھبەرا بەھەرمۇو: خوداي من
كەپەرەردەي کردووم لەسەر پەفتارى جوانى بەرز ئەوهى کارى ناپەسەندو
ناشايىستەو شەرم ئاواھر بىن حەرامى کردووە، ئىتير خواھ بە ناشكرا بکرى،
وەکوو ھەنئى شتى بىن شەرعى كە بە پىسى باۋى پۇڭۇ داب و نەرىتى
كۆمەلایەتى مەوداييان داوه بە خەلک و مەرقى كەم دىن بە بەرچاوى خەلکى
تەرەوە دەيىكا، وە خواپە نامەكى بىن، وەکوو ئەۋەزىز بەزىزى
ناشەرەييانەي كە خەلک بەدزىيەوە لەنان خۆيانا دەيانكەن، وە ھەرەوەها
مەموو تاوانىكى ترى قەدەغە کردووە وەك قومارو بادەنۇشىن و شتى وا،
وەھەوەها دەستدرېزى و زولم و زۇرۇ ستەمى حەرام کردووە بۇسەر خەلکى
بىن تاوان بەنارەوا، وەئەوهشى قەدەغە کردووە كە ھاوهەل بۇ خودا بېرىار بىدەن،
چونکى خودا رېكەي شتى وا نادا، بەپىچەوانەوە سەلماندۇويەتى بەبەلگەي

په‌سای روشن که‌خودا بئ‌هاوله، وه ئوه‌یشی یاساخ کردووه که‌له خوتانه‌وه به‌بئ بله‌گه‌یه‌کی رهوا دره به‌دهم خواوه بکمن، له‌خوتانه‌وه همنی نیشانه‌وه صیفه‌تی بو داتاشن، یاخود بلین: ئمه‌ی رهوا دیوه و ئوه‌ی رهوا نه‌دیوه.

⇒ (ب/۳ ز/۵۷ ل/۱۴۲ ف/۱+۲+۳).^(۳)

۳۸۶۸ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال ينادي منادٍ إِنَّكُمْ أَنْ تَصْبِحُوا فَلَا تَسْقُمُوا أَبَدًا وَإِنَّكُمْ أَنْ تَحْيُوا فَلَا تَمُوتُوا أَبَدًا وَإِنَّكُمْ أَنْ تَشْبُوا فَلَا تَهْرَمُوا أَبَدًا وَإِنَّكُمْ أَنْ تَنْعَمُوا فَلَا تَبْتَسِسُوا أَبَدًا. فَذَلِكَ قُولُهُ عَزْ وَجَلَّ (وَئُوذُوا أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ). رواه مسلم في صفة الجنة.^(۳)

ئهبو هوره‌يره (خودای لئ بازی بئ) ده‌گئیریت‌وه: حه‌زرهت (دروودی خودای لسمر بئ) ده‌فرموی: له‌به‌هه‌شتا جاپ‌چی جاپ‌دهدا: ئه‌ی دانیشتوانی به‌هه‌شت! خه‌لاتی خودایه بؤئیوه: هه‌تا هه‌تایه ساخلم ده‌بن و له‌شتان ساخ ده‌بئ و قهت نه‌خوش ناکهون، مژده بئ لیتیان که هه‌تا هه‌تایه به‌شادی و خوشی ده‌ژین و قهت نامرن، و‌هه‌تا هه‌تایه هر جه‌هیل ده‌بن و قهت پیر نابن، و‌هه‌تا هه‌تایه له‌خوشی و نازو نیعمه‌تا ده‌بن و قهت هه‌زارو که‌ساس ناکهون، ئه‌مه ئوه‌یه که‌خودای گه‌وره فرمومویه‌تی:

{وَئُوذُوا أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ - ۴۳/۷}.

واته: فریشته‌ی به‌هه‌شت بانگی به‌هه‌شتیه کان ده‌کهن: ئه‌وا ئه‌م به‌هه‌شتی به‌رینه بوبه‌مالی هه‌تا هه‌تاییتیان، به‌هه‌ی کرده‌وه باش‌هه‌کانتانه‌وه و‌هک ماله میراتی بوبه‌هی ئئیوه (م - خودای لئ بازی بئ).

قال الله تعالى: {وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَمَةً رَبِّهِ قَالَ رَبِّ أَرْنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِّي أَسْتَقِرُّ مَكَانَةً فَسَوْفَ تَرَانِي قَلَمَّا تَجْلِي رَبِّهِ}.

^(۳) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل / ۵۷ رقم: ۱ / ۲۲۰۲.

^(۴) مسلم. الجنة ونعيمها: ۲۰۸۶. ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۲۴۶.

لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرًّا مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تَبَتُّ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوْلُ الْمُؤْمِنِينَ} (١٤٣/٧).

کاتنی موسوسا (برودی خودای لسر بن) رویشت و گهیشته ئه و شوینه خودا بؤی دیاری کردبورو، خودا گوفتوگوی لهگه‌ل دا کرد جا موسوسا عه‌رزی باره‌گای بین نیازی کرد: پهروه‌ردگارا! خوتمن نیشان بده، با به چاوی سه‌ر بوت بروانم! خودای گهوره فه‌رموموی: تو لهم جیهانه‌دا من به‌چاوی سه‌ر نابینی، به‌لام تاتنی بکه‌ی هؤی چیه که‌توله‌م جیهانی ماددددا من نابینی ببروانه بؤئه‌و کیوه، جا کاتنی خودا جیلوه‌ی نوری خوی دا بؤ کیوه‌که کردی به گه‌ردو تونزو ئارد وه‌کوو سورمه‌ی چاو، وله‌حالی بعونی ئه‌م پروداوه پرسام و به‌سامه موسوسا بین هوش که‌وت، وه‌کاتنی هاته‌وه سه‌ر خوی گوتی: پهروه‌ردگارا! گهوره‌و بین باکی و گه‌لئی پاکی و بین نه‌نگو و بین وینه‌ی.

⇒ (ب/٤ ز/١١٦ ل/٣٧٩ ف/١) ^(٤).

٣٨٧٠ - عَنْ أَنَسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَرَأَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَذِهِ الْآيَةَ (فَلَمَّا تَجَلَّ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا) قَالَ حَمَّادٌ هَكَدًا وَأَمْسَكَ سُلَيْمَانَ بِطَرَفِ إِنْهَامِهِ عَلَى أَئْمَلَةِ إِصْبَعِهِ الْيُمْتَى قَالَ فَسَاخَ الْجَبَلُ (وَخَرًّا مُوسَى صَعِقًا). وَاهِ الزَّمْدِيُّ وَالْحَاكِمُ ^(٥).

ئنه‌س (خودای لئن پازی بین) ده‌لئی: پیغه‌مبهر (برودی خودای لسر بن) ئه‌م ئایه‌ته‌ی خویندده‌وه: {فلما تجلی رب‌ه لجبال جعله دکا}. سوله‌یمان نووکی په‌نجه‌که‌له‌ی خوی نایه‌سه‌ر جمگه‌ی په‌نجه توتوه‌ی خوی و گوتی: حه‌مماد گوتی: ئه و نوره ئه‌وه‌نده بwoo، ئیتر کیوه‌که تلیسا‌یه‌وه بwoo به خاک و خوّل و مت بwoo، وه موساساش خپ ببورایه‌وه بین هوش که‌وت (ت-س/اص - حاکم - س/اص).
قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَسِعَتْ كُلُّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ مُهْمَلْتُمْ} (١٥٦/٧).

^(٤) تقدم في المجلد الرابع تسلسل / ١٦ رقم: ١ / ٣٢٠٦.

^(٥) بسندين صحيحين (شرحه).

واته: یه‌زداني مه‌زن ده‌فه‌رموي: په‌حمه‌ت و ميه‌ره‌بانی من گوشاده‌و نوره‌و هه‌موو که‌سی هه‌موو شتی ده‌گریته‌وه و شت نییه که‌له‌ده‌ریایی په‌حمه‌تی مندا جئی نه‌بیت‌وه! له قیامه‌تیشا ئه و په‌حمه‌ته گه‌وره‌و بی سنووره‌م به‌تایب‌ه‌تی ده‌ننووسم بوئه‌و که‌سانه‌ی که‌خاوون ته‌قواو پاریزند و خویان له‌کوفرو گوناح ده‌پاریزند و زه‌کات ده‌دهن و باوه‌ر ده‌کهن به‌ثایه‌ت و به‌لگه‌و نیشانه‌کانی من که نیشانه‌و به‌لگه‌ی بعون و یه‌کیتی و ته‌وانایی و ته‌واویی من.

. ۳۸۷۱ ⇒ (ب/۱ ز/۶ ل/۳۷ ف/۱)^(۱)

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {وَإِذْ أَخْذَ رِبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتُهُمْ وَأَشَهَدُهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتَ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ } ۱۷۲/۷

ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوش‌ه‌ویست! باسی ئه‌وه‌بکه که و‌ختی خوی خودای تو و‌هری گرتووه له‌پشتی ئاده‌میزاد ماده‌و ماکی نه‌ته‌وه‌کانیان، وه ئه‌وانی کردووه به‌شایه‌ت له‌سهر خویان له‌به‌ستنی عه‌هدو په‌یمان داو فه‌رموویه‌تی پییان: ئایا من په‌روه‌ردگاری ئیوه‌م و ئیوه‌م له‌نه‌بعون دروست کردووه یانا؟ ئه‌وانیش گوتیان: به‌لئن تو په‌روه‌ردگاری ئیمه‌ی و تو خوت ئیمه‌ت دروست کردووه، مه‌بادا له‌بوزی قیامه‌تا بلین: ئیمه له‌یاسای ئاین و له‌سزاو پاداشی پوزی قیامه‌ت بئن‌ئاگا بعون و که‌سیکیش ئاگا‌ی له‌یاساین نه‌بئن و پیی پانه‌گه‌یه‌ندرا بئن ئیتر چون سزا ده‌دری شتی وا سته‌مه.

. ۳۸۷۲ - سُلَيْلَ عَمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ (رضي الله عنه) عنْ هَذِهِ الْآيَةِ (وَإِذْ أَخْذَ رِبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ) قَالَ قَرَأَ الْقُفْنَىُ الْآيَةَ. فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سُلَيْلَ عَنْهَا فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ آدَمَ ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ بِيَمِينِهِ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً فَقَالَ خَلَقْتُ هُؤُلَاءِ لِلْجَنَّةِ وَيَعْمَلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ يَعْمَلُونَ ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً

^(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۶ رقم: ۱ .۲۷

فَقَالَ خَلَقْتُ هُؤُلَاءِ لِلنَّارِ وَعَمَلَ أَهْلُ النَّارِ يَعْمَلُونَ . فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقِيمِ الْعَمَلِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلْجَنَّةِ اسْتَغْمَلَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِّنْ أَعْمَالِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُدْخِلَهُ بِهِ الْجَنَّةَ وَإِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلنَّارِ اسْتَغْمَلَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِّنْ أَعْمَالِ أَهْلِ النَّارِ فَيُدْخِلَهُ اللَّهُ النَّارَ . رواه الترمذی وأبو داود^(۷) .

له بارهی ئەم ئایەتهوه پرسیار کرا لەعومەری کوپى خەططاب (خوداي لىن بانى بن) گوتى: به گۈيى خۇم گۈيىم لىنى بۇو، ئەم ئایەتهيان پرسىيەوه لە پىيغەمبەر (دروودى خوداي نەسرىن) فەرمۇسى: كاتى خودا ئادەمى دروست كرد، لەپاشان دەستى راستى ھىننا بە پشتىباو نەھىيەكى لىنى دەرهىنداو فەرمۇسى: ئەمانەم بۇ بهەشت دروست كردووه بە كردهوهى ئەھلى بهەشت كاردهكەن، لەپاشان دەستى بە پشتىا ھىننایەوهو نەھىيەكى ترى لىنى دەرهىنداو فەرمۇسى: ئەمانەشم بۇ دۆزەخ دروست كردووه بە كردهوهى ئەھلى دۆزەخ كاردهكەن. جا پىياۋى گوتى: ئەم پىيغەمبەرى خودا! ئەمە چۆن كارىيە؟ فەرمۇسى: كاتى خودا بەندەيەكى بۇ بهەشت دروست كرد دەيختە سەرپىگەي خەلکى بەھەشت كارىيەكەن، تالە ئەنجاما لەسەر كردهوهى بەھەشتىيان دەمرى و بەھۆى ئەو كردهوهىوه خودا پەھىمی پى دەكاو دەيختە بهەشت وەكتى بەندەيەكى بۇ ئاگىر دروست كرد دەيختە سەرپىگەي خەلکى دۆزەخ هەتا لە ئەنجاما لەسەر ئەو كردهوه دەمرى و لەو ھۆيەوه خودا دەيختە ئاگىرەوه! (ت-س/ص-د) تا باش لەم فەرمۇدەيە حالى بىي تەماشاي ئەم فەرمۇدانەيەش لەم شوينانەدا بىكە: (ب/۱/ز/۶/ل/۴۰/۴/۸ + ۱۰) .

۳۸۷۳ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مَسَحَ ظَهَرَهُ فَسَقَطَ مِنْ ظَهَرِهِ كُلُّ نَسْمَةٍ هُوَ خَالِقُهَا مِنْ دُرِّيْتِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَجَعَلَ بَيْنَ عَيْنَيْ كُلِّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ وَيَصَا مِنْ نُورٍ ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى آدَمَ فَقَالَ أَيْ رَبٌّ مَنْ هُؤُلَاءِ

^(۷) ولكن أبو داود في القدر والتزمذی هنا بسند صحيح (شرحه).

قالَ هُوَلَاءِ دُرِيْتَكَ فَرَأَى رَجُلًا مِنْهُمْ فَأَغْجَبَهُ وَيَصُّ مَا بَيْنَ عَيْنَيْهِ فَقَالَ أَى رَبٌّ مَنْ هَذَا
فَقَالَ هَذَا رَجُلٌ مِنْ آخِرِ الْأَمَمِ مِنْ دُرِيْتَكَ يُقَالُ لَهُ دَاوُدُ. فَقَالَ رَبٌّ كَمْ جَعَلْتَ عُمْرَهُ
قَالَ سِتِّينَ سَنَةً قَالَ أَى رَبٌّ زَدْتَهُ مِنْ عُمْرِي أَرْبَعِينَ سَنَةً. فَلَمَّا أَنْقَضَيْ عُمْرُ آدَمَ جَاءَهُ
مَلِكُ الْمَوْتِ فَقَالَ أَوْلَمْ يَقِنَ مِنْ عُمْرِي أَرْبَعُونَ سَنَةً قَالَ أَوْلَمْ تُعْطِهَا إِبْنَكَ دَاوُدَ قَالَ
فَجَحَدَ آدَمُ فَجَحَدَتْ دُرِيْتَهُ وَكَسَيَ آدَمُ فَتَسِيَتْ دُرِيْتَهُ وَخَطَعَ آدَمُ فَخَطَعَتْ دُرِيْتَهُ. روای
الترمذی هنا وفي آخر التفسیر وزاد فيه: فَلَمَّا أَتَاهُ مَلِكُ الْمَوْتِ فَقَالَ: إِنَّكَ عَجِلْتَ قَدْ
كُتِبَ لِي أَلْفُ سَنَةٍ. قَالَ بَلَى وَلَكِنَّكَ جَعَلْتَ لَإِبْنِكَ دَاوُدَ سِتِّينَ سَنَةً فَجَحَدَ فَجَحَدَتْ
دُرِيْتَهُ وَكَسَيَ فَتَسِيَتْ دُرِيْتَهُ. قَالَ فَمَنْ يُؤْمِنُ أَمِيرَ بِالْكِتَابِ وَالشَّهُودِ.^(۸)

ئەبو ھورھیرە (رمزای خودای لەسر بىن) دەلىٰ: پىغەمبەر (دروودى خودای لەسر بىن)
دەفرمۇی: كاتى خودا ئادەمى دروست كرد دەستى هيىنا بەپشتىيا، ئەو
پەوانانەي كە خودا دروستىيان دەكا لهنەوهى ئادەم و لەسەرتاواهەتتا رۇژى
قيامەت ھەمووييان لەپشتى داکەوتىن، وەھەركەسەيان ترۇوسكە نۇورييکى دانا
لهنیوانى ھەردوو چاویدا، دوايىي نىشانى ئادەمى دان، ئادەم فەرمۇوى: ئەي
پەروردگارم! ئەمانە كىيىن؟ فەرمۇوى: ئەمانە نەوهى تۆن! جا ئادەم لهناؤ
نەوهەكەي خۆى دا پىياوييکى دى، برىقەكەي ناوجاوانى زۆر جوان بۇو
بەلايەوه، فەرمۇوى: خودايىه! ئەوهەكىيە؟ فەرمۇوى: ئەوه پىياوييکە لهنەوهى تۆ
لەدواترين نەتهەكان دەبىنى، ناوى داۋودە، فەرمۇوى: ئەي خودايىه! چەندت
تەمنەن بۇيى داناوه؟ فەرمۇوى: شەست سال، فەرمۇوى: خودايىه! لەتەمەنى من
چىل سالى بۇ بخەرە سەرى، جا كاتى تەمەنى ئادەم تەواو بۇو فريشتهى
كىيانكىيشان چۈوبولاي، ئادەم فەرمۇوى: خۆ من ھېشىتا چىل سال تەمەنم
ماوه! فەرمۇوى: ئەي لەوهەختى خۆيدا تۆ خۆت ئەوهەچىل سالەت نەدا بە
داۋودى كورت! فەرمۇوى: ئاوا ئادەم حاشايى كرد، بۇيە نەوهەكەشى حاشا
دەكەن، وە ئاوا ئادەم ھەلەيى كرد بۇيە نەوهەكەشى ھەلە دەكەن
لەگىرانەوهەيەكا: كاتى فريشتهى كىيانكىيشان ھاتە لاي فەرمۇوى: نزو

(۸) روای الترمذی في التفسیر بسند صحيح (شرحه).

هاتووی! من ههزار سال تهمنم بۇ نووسراوه، من ههزار سال تهمنم بۇ نووسراوه، ئەویش فەرمۇوی: بەلنى وايە بەلام تو خوت شەست سالت لىپى داوه بە داودى كورت، بەلام ئادەم نەچووه ژىرى و حاشاى كرد، بۇيە ئۇمەكەشى ناچنە ژىرى و حاشا له گفتى خۆيان دەكەن، وە ئادەم لەبىرى چوو، بۇيە نەوهكەيشى لەبىريان دەچى فەرمۇوی: ئىترلەو پۇزەوه خودا نەستورى دەركرد كە سەدەداو مامەلەو پەيمان و شتى وابنوسرى شايەت و شايەتكاريى لەسەريان پابگىرى (ت-س/ح).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَاهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ - ۱۹۰/۷}.

واتە: خوداي گەورە فەرمۇويەتى: كەچى كاتى كەخودا بەدلى خۆيان نەوە باشەكەي دا پىييان، چوون ديسانەوە بەگۈيى شەيتانيان كردەوە، وە دووبارە شەيتان له خشتهى بىردىنەوە وەلەي پىييان كردەوە، ئىشىكى واى پىييان كرد كەلەوان نەوهشىتەوە، چونكە بۇنى فېرە خوايىلى دەھات و گەرچى شىرك نەبۇو بەلام لەصۈورەتى شىركدا بۇو، لە ھەموو ژىرۇ داناد زانايە ديارو ئاشكرايە كە خوداي گەورەو بەرزو بلند بىۋىنەو بىن چوونەو گەلى دوورە لەو وىنەو ھاوهەل و ھاوتايانەي كەئەو خەلکانە بۇي بېيار دەدهن.

٣٨٧٤ - عَنْ سَمْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَمَّا حَمَلَتْ حَوَاءَ طَافَ بِهَا إِبْلِيسُ وَكَانَ لَا يَعِيشُ لَهَا وَلَذَ فَقَالَ سَمِّيَهُ عَبْدُ الْحَارِثِ فَسَمَّتْهُ عَبْدُ الْحَارِثِ فَعَانَ ذَلِكَ الْوَلَدُ وَكَانَ ذَلِكَ مِنْ وَخِي الشَّيْطَانِ وَأَمْرِهِ رواه الترمذى والحاکم وصححة^(۹).

سەمۇورە (خوداي لىپى بازى بىن) لە حەززەتەوە (دەرۋىدە خوداي لەسەر بىن) دەفەرمۇي: لەپىشىدا دايە حەوا مەندالى بۇ نەدەما، كەسکى پېر بۇو ئىبلىيس (نەغىرىن و لەعنەتى خودا له خوى و مەوا خوابىانى) چووه گىانى و گېرى داو پىيى گوت: ناوى بىنى

^(۹) صحيح عند الحاكم.

عهبدولحاریث، ئه‌ویش به گوینی کرده‌وه ناوی نا عهبدولحاریث، ئیتر ئه‌و
مناله‌ی بوما، ئهم که‌ین و به‌ینه له‌سهر رأوته‌کبیری شه‌یتان بمو وه به‌هوى
فیت و فه‌رمانی ئه‌وه بمو (تیرمیزی و حاکم ئهم فه‌رموده‌یه‌یان گیراوه‌ته‌وه،
تیرمیزی دهلى: حه‌دیسیئکی حه‌سنه‌نی غه‌ریبه، حاکمیش دهلى: حه‌دیسیئکی
صه‌جیحه).

لیزهدا ئه‌مه‌تان عه‌رز ده‌که‌م: گله‌لى جار ناچار ده‌بم که راشه‌ی قورئانه‌که
به‌شیوه‌یه‌کی وا دابپریزم کله‌گه‌ل فه‌رموده‌که جوش بخوا، تا ئایه‌ته‌که‌و
حه‌دیسه‌که بین به‌راشه و شه‌رح و ته‌فسیر بۆ‌یه‌کتری، جا بۆ‌یه له‌م شوینه‌دا من
پای ته‌فسیری جه‌لاله‌ینم هله‌لبزارد، که بريتییه له نیسبه‌تدانی بوزه
فره‌خوایی و صووره‌تى ئیشاراک له‌حه‌زده‌تى باوه ئاده‌م و دایه حه‌وا، (دوویدی
خودایان له‌سربن) ماموستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمیش (له‌هدرو و ته‌فسیره‌که‌یدا)
وه‌کوو ئهم راشه‌یه په‌سنه‌ند بکا وايه، دیاره ئیمە مانان که‌هه‌ر له‌منالیيەوه، له
حوجره‌ی قوتابیانه‌وه له حوجره‌ی فه‌قییانه‌وه تا ئه‌مرو زمانمان پژاوه
به‌كتیب و شیعرو فه‌رمایشتی ئهم زاته و گوینمان و دلمان کراونه‌ته‌وه به
ئیقبالنامه و ئیمان و ئیسلام و بارانی ره‌حمة‌ت و ته‌فسیری نامی و مه‌واهیبی
په‌حمان و ئه‌سه‌ره موباره‌که‌کانی ترى، دیاره ئیمە مانان که ئه‌مه‌نده
سوودمه‌ند بین له‌به‌هره‌ی ئهم پیره‌میرده‌ی که‌هه‌م موسولمانی پاکه‌و هه‌م
کوردى مه‌ردى چاکه (له ئیشاره‌تى ئه‌و ده‌رناجین). ماموستای دانه‌ریش (پر
کنپی له‌نوردن) ئه‌ویش واى ته‌فسیر کردووه، وله‌نى گه‌وره‌ی راشه نووسه‌رانی
قورئان شیخی بې‌یضاوی (ره‌زای خودای له‌سربن) ئه‌مه به‌قیل داده‌نى و ده‌لى:
ده‌شلین: حه‌وا دووگیان ده‌بى، ئیبليس خۆی لى ده‌کا به پیاوی و ده‌چى
بۇلای و پىئى ده‌لى: تو، چووزانی ئه‌مه چىيیه له‌سكتا، ره‌نگ بى جانه‌وهرى
بى، يا سه‌گى بى، تو چووزانی له‌کويوه ده‌رده‌چى، ئه‌ویش له‌وه ده‌ترسى و
ده‌یکىریت‌هه‌وه بۇئاده‌م، جا ده‌که‌ونه مشوور خواردنی ئه‌مه، تا کابرا دیت‌هه‌وه
بۇلای حه‌واو ده‌لى: من له‌لای خودا خاوهن پايهم، جائه‌گه‌ر له‌خودا داوا بکه‌ى
که‌ئه‌م سکه‌ی تو ئافه‌ریده و مه‌خلووقى بى وەك خۆت و بەئاسانى بىتتە ده‌ره‌وه

ئەوا بەگویم بکە ناوی بنی عبدولحاریث، ئىپلىس کاتى خۆی لەناو فريشته کانا ناوی حاریث دەبى، حەواش قىسەکەی وەردەگرى و كەمنالەكەي دەبى لەگەل ئادەما ناوی دەنیئەن عبدولحاریث، ديارە كەشتى والەشانى پىيغەمبەرانەوە دوورەو شتى والەوان ناوهشىتەوە.

من بەش بەحالى خۆم ئەم قىلەي كە سەرچاوهكەي ئەم فەرمۇدەيە يە زۇر بە باشتى دەزانم هەتا هەندى تەكەلوف كەھەندى راۋەنوس دەيکەن، كە سەرچاوهكەي تەصەننۇعى نەحوى و شتى وايە! هەرچەن خۆى بەنيازى پاك كراوه.

ئەگەر نېبى بېبى وىلى لە خزمەتى شىخى بەيزايدا، كە كوتە فەقىيەكى نىمچە خويىنەوارى وەكى من بەرۇكى پىن بىگرى ئەوا لە خزمەتتانا دەلىم: هەندى پىنەو پەپۇرى راۋەنوسە كان لەپىرەھوئى راۋەو تەفسىر دەردەچى و سەردەكىيىشى بۇ پىيچەوانەي مەبەست، چونكى مەبەستى سەرەكى لەكتىبە دىننېكەكان، ئەوهىيە كەپەيوەندى بەندە بەخوداوه قايىم و مەحکەم بىن و دامەزداو بىن لە سەر شىيۆھىيەكى جوانى وا كە ھۆش و گۆش پەسەندى بکاوش بېبى بەمايەي رەحم كردى خودا بەبەندە خۆى و بەھۆى نزىكبوونەوەي بەندەيش لە خوداي خۆى، جالەم حالەدا بەندە كان لەناو خۆيانا لەزىز سىيېھى ساباتى ئىمانا وەك براي خۆشەويىستى دەلسۆزى يەكتى دەزىن، بەلنى مەبەست لە ئايەتەكانى نامە پىرۇزەكەن و ئەو ھەموو قەصەص و داستان و سەرگۈزەشتەو رىوايەتانەي كەلەدین و ديانەتدا ھەن مەبەست لە مانە ئەمەيە كە مرۇۋە دل نەرم بىن، بەرەحم بىن، لە خودا بىرسى، بەدین بىن، بەداد بىن، ئاكاي لەپاش و پىيىشى خۆى بىن، لەھەلەت ھەل نەدىرى و بەرنەبىيەوە ناو ھەزارى پىيىشى! دەنا مەبەست نە توْمار كردى رووداوه مىڭۈوييەكانە، نە نووسيينى توْمار كردى حەقائىقى موجەپەدەيە، لە سەر شىيۆھىيەكى پىيازى ووشكى پەتى وا كە بهشى دل و دەرۈون و ھەست و سۆز و ھۆش و گۆشى تىيادا نېبى! وەنەبى بەھۆى گل و گۆى و يېڏان و دەرۈون!!

پیاوی زالمنی له خوا دووری دل پهقی خوینمژی ههزار کوزی
 نویزنه‌که‌ری و لاتویرانکه‌رچ سوودی له زانینی حه‌قائیقی پووت و مه‌سائیلی
 ته‌ئریخی و فله‌کی و هرده‌گری!! جگه له مه‌حکم کردانی کورسییه‌که‌ی
 که‌وابوو ته‌فسیرو شه‌رحی حه‌دیس (به‌تایبه‌تی ئه و به‌شانه‌ی که بوسودی
 گشتی داده‌نرین) ههتا دل هه‌ژین و هه‌ست بزوین و دل پوونکه‌ره‌وین باشتن،
 ههتا مه‌نگی ده‌روون و ویژدان شله‌قینترین له‌بارتن، ته‌نانه‌ت گله‌ی جار
 پیویسته داستان و ئه‌لچه و جه‌مسه‌ره‌کانی که‌من لیل و ته‌ماوی بن و ئه‌وهنده
 ساده‌و ئاشکرا نه‌بن که‌دل سام و شکویان لى نه‌کا، پووداوی نائاسایی و
 پچپچپو سه‌یر سه‌یر که‌مه‌که‌مه گله‌ی جار بای بال به‌خه‌یاں ده‌داو
 له‌ده‌ریای بئی په‌یی ئه‌م ژینه پرله ته‌له‌سمه‌دا سه‌دان گه‌شت و گه‌رداو و
 ده‌ستاو ده‌ستی پن ده‌کا!! تا به‌چاوی سه‌رو به‌چاوی دل قودره‌تی خودای بؤ
 ده‌رده‌که‌وئی و ناته‌وانایی و ناته‌واویی خوشی بؤ روون ده‌بیت‌هه‌و ده‌بئی به
 هؤی نزیکبوونه‌وهی له‌کردگاری نازار!

تا به‌زمانی قال و به‌زمانی حال ده‌لئی و ده‌لیت‌هه‌وه: {الَّذِينَ يَذَكُّرُونَ اللَّهَ قِيَاماً وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ}.

ئه‌وهنده هه‌یه گله‌ی جار له‌له‌لويستی خوم ده‌که‌وه شکه‌وه و توهمه‌ت و
 شه‌لتاخی دوو پوویی و دوو زمانی ده‌روون و نه‌فس له‌خوم ده‌دهم و ده‌لیم که
 توئه‌مه گفتوكوو قسه‌ته ئه‌ی ئه‌م شیعره‌ت له‌کوئی هیناوه که‌ده‌لئی:

مه‌بیس له‌م قسه راچه‌ی مه‌قامه

ده‌نا و این تر په‌سنه‌ندی لامه!

ئه‌ویش خویم لى ده‌کا به‌مه‌لاو و هک مه‌لا به‌زین به‌م شیعرانه بهر په‌رچم
 ده‌داده‌وه و ده‌مکوتم ده‌کاو ده‌لئی:

نه‌نعم و نه‌عرف زور له‌بک دوورن

نه‌دیس عه‌جـهـبا وا هـاـو سـنـوـون !!

نەناعام نازەلە، نەنفال تالانە

نەعراف شوورەم کرد بەینى نەو دوانە !

واتە بسازىن بەپىش شەرەن خوا

لەگەل زەمانا، نەوە عەبىش كوا؟

خوايىھ ! بەسىرىنى نەم سوورەتانە

نەبىن بەنەناعام لەپرووچى زەمانە

لە نەعراف دوور بىن لەنەنفال دوورتى

(تأمل) دەممەم دووراوه نىيتر !!

1989/7/4 - وەركىز

٩) سوورەتى ئەنفال : (سورة الأنفال)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٨٧٥ - عَنْ مُضْعَبِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَذْرٍ جَاءَ
بِسَيْفٍ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ قَدْ شَفَى صَدْرِي مِنَ الْمُشْرِكِينَ أَوْ تَحْوِي هَذَا هَبْ لِي
هَذَا السَّيْفَ. فَقَالَ هَذَا لَيْسَ لِي وَلَا لَكَ. فَقُلْتُ عَسَى أَنْ يُغْطِي هَذَا مَنْ لَا يُنْلِي بِلَائِى
فَجَاءَنِي الرَّسُولُ فَقَالَ إِنَّكَ سَأْتَنِي وَلَيْسَ لِي وَقْدَ صَارَ لِي وَهُوَ لَكَ. قَالَ فَنَزَّلَتْ
(يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ) الآيَة. رواه الترمذى وصححه^(١).

موصعەبى كورى سەعد (خودايىانلىخۇش نۇودىنى) دەلىنى: باوكم گوتى:
لەپۇزى پووداوى بەدردا شمشىرىيڭىم له مالى تالانىيەكە هەلگرت و بىردىم بولايى
پىيغەمبەر (برۇوپى خودايى لەسەرىنى) عەرزىزم كرد: ئەم پىيغەمبەرى خودا! لەسايەمى
خوداوه، لەخودا بەزياد بى داخى دلى خۆم بە فەخوايى (موشرييڭ)ەكان
پىشت لەتۆلەي عومەيرى بىرامدا سەعىدى كورى عاصىم كوشت و ئەمە
شمشىرىيەكەيەتى واهىناوەم بولايى تۆئەم شمشىرىم پى بېھخشە، فەرمۇوى:

^(١) صحيح عند الترمذى.

ئەمە نەھى منھو نەھى تۆيە! منيش گوتم: دوور نېيە كە ئەمە بدرى بەكەسىن كەوهکوو من تى نەكۆشابى، جا لە پاشدا كە تالانىيەكە دابەش كرا پىغەمبەر (دروودى خودايى له سىر بن) هات بولام، فەرمۇسى: كە تو داواي ئەم شمشىرهتلىنى كىردىم ئەوساھى من نەبۇو، بەلام ئىستا كە بۇوه بەھى من ئەوا دام بە تو كوتى: جا ئەم ئايىتە هاتە خوارەوە:

{يَسْأَلُوكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ يَنِثْكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ - ۱/۸}.

واتە: پرسىيات لىنى دەكەن لە حوكىمى ئەمە مالى تالانىيەي كەبەجەنگ، بەزەبرى شىرو كوللەو بەھىزى بازوو، لە ناموسولمانەكان وەرى دەگىن، دەبىتى چۈن دابەش بىرى و بدرى بەكىتى، تو (بە فەرمانى من) وەلاميان بىدەرەوە بىلىنى ئەومالە مالى خودا و پىغەمبەرى خودايى، پىغەمبەرى خودا بە فەرمانى خودا بەكىتى بويى دەيدا، ئىيۇ بەردى بناگەي ئىسلامىن، هەتا هەتايى دەبن بە سەر مەشق و پىشەوا بۇ نەوهى دواي خۆتان، كەواتە چاوتان لە مالى دنيا نەبىن، چاوتان لە بەرژەوندى ئىسلام بىن، ئاشۇوب مەكىنن و لە سەر چىلىكى دەست ئازاواه بەپارمەكەن و لە نافەرمانى خودا خۆتان بىپارىزىن و نىوانى خۆتان رىتكەن و گوپىرايەللى خودا و پىغەمبەر بن، ئەگەر ئىيۇ بە راستى موسولمانى ساغن! (ت: ص).

٣٨٧٦ - عَنِ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّ أَصْنَابَ بَذْرَ الْأَكْمَائِ وَيَضْعُفُ عَشَرَ، بِعِدَّةِ أَصْنَابٍ طَالُوتَ الَّذِينَ جَاؤُزُوا مَعَةَ النَّهَرِ، وَمَا جَاؤُزَ مَعَةً إِلَّا مُؤْمِنٌ^(۱).

بەرلە (خودايى لىنى بازى بىن) دەلىنى: جاران لەناو خۆمانا دەماو دەم دەمانكىپىرايەوە: كە ژمارەي ئەمە ھاپىرىيانيە موحەممەد (دروودى خودايى له سىر بن) كە لە غەزايى بە دردا لە كەلى دا بۇون سى سەدو دەو چەن كەسى بۇون، دەق بە قەد ژمارەي ھاپىرىيکانى طالووت كە كاتى خۆي لە كەلىيا لە پۇوبارەكە پەپىنهو، ئەوه يىشى موسولمان نەبىن لە كەلىيا لە پۇوبارەكە نەپەپىيەوە (ب).

^(۱) تجرید البخاري / ۴ ل / ۲۵۰ رقم: ۳۹۵۷-۱۵۲۵ ، ۳۹۵۸ ، ۳۹۵۹ ، فتح الباري شرحه صحيح بخاري.

۳۸۷۷ - عَنْ أَبْنَى عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَوْمَ بَدْرٍ: اللَّهُمَّ إِنِّي أُشْدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، اللَّهُمَّ إِنِّي شَفِتَ لَمْ تُعْبُدْ بَعْدَ الْيَوْمِ. فَأَخَذَ أَبُو بَكْرَ بْنَيْهِ فَقَالَ حَسْبُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَدْ أَلْحَنْتَ عَلَى رَبِّكَ، وَهُوَ فِي الدُّرْزِ، فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ (سَيْهَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُونَ الدُّبْرَ) رواهما البخاري في غزوة بدر^(۳).

ئىيىنۇ عەبىباس (خودايىانلىق زانى بىن) دەلىنى: پىيغەمبەر (دروودى خودايى لەسرىبىن) لەرۈزى بەدردا دەفەرمۇئى: ئەى خودايى من! تو خوا! ئەو پەيمان و بەلینەى كە داوتە پىيم، بۇمى بەجييىنە و بەينەرەدى بۇم و سەرم بخە بەسەر ئەم دۈژىمنانىدا، خودايى! خۆت باش باش دەزانى ئەگەر من و ئۆمەتم لەم شەپى مان و نەمانەدا بەدەستى ناموسۇنانەكان لەناو بچىن ئىتىر كەسى نامىنى لەسەر پۇوى زەھى كەلەسەر شىيۇھىيەكى رەوا تو بېرسىتى كەوايىه ئەگەر خۆت ھەۋەست ھەيە ئەوا ئىتىر لەپاش نەمانى ئىنمە كەس تو ناپەرسىتى! تا ئەبو بەكر چوو دەستى كىرت و گوتى: قوربان! ئىتىر بەستە. پىيغەمبەرىش لەجييىكەى دەردىچى و مىژىدە سەركەوتىيان دەداتقى و دەفەرمۇئى: {سَيْهَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُونَ الدُّبْرَ - ۵۴/۵۴}.

واتە: بىزانن بەم زۇوانە ئەو كۆمەلەى كە ئىيۇھ پىيىانەوە دەنانىن دەشكىن و پشتىان دەشكىن و بەشكانىنىكى و دەشكىن قوشقەقۇوت بەرەودوا ھەل دىين و كونە مشكىيان لى دەبىن بە قەيسەرى! (ب).

۳۸۷۸ - قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) نَظَرَ تَبَّى اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى الْمُشْرِكِينَ وَهُمْ أَلْفُ وَهُمْ أَلْفُ وَأَصْحَابُهُ ثَلَاثَمَائَةٌ وَبِضُعْفَةٍ عَشَرَ رَجُلًا فَاسْتَقْبَلَ تَبَّى اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، الْقِبْلَةَ ثُمَّ مَدَ يَدَيْهِ وَجَعَلَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ اللَّهُمَّ أَلْجِزْ لِى مَا وَعَدْتَنِي اللَّهُمَّ آتِنِي مَا وَعَدْتَنِي اللَّهُمَّ إِنِّي تَهْلِكُ هَذِهِ الْعِصَابَةَ مِنْ أَهْلِ الْإِسْلَامِ لَا تُعْبُدْ فِي الْأَرْضِ. فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ مَاذَا يَدَيْهِ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ حَتَّى سَقَطَ رِدَائِهُ مِنْ مَنْكِبِيهِ فَأَكَاهُ أَبُو بَكْرَ فَأَخَذَ رِدَائِهُ فَأَلْقَاهُ عَلَى مَنْكِبِيهِ ثُمَّ اتَّزَمَّهُ مِنْ وَرَائِهِ فَقَالَ يَا تَبَّى اللَّهِ كَفَاكَ مَنَاشِئُكَ رَبَّكَ فَإِنَّهُ

^(۳) بخاري. غزوة البدر: ۲۹۵۳

سَيِّنْجُرُ لَكَ مَا وَعَدْكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (إِذْ تَسْتَغْيِثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمْدُوكُمْ بِالْفِي
مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ). رواه الترمذی ومسلم في الجہاد^(٤).

عومه‌ری کوری خه‌تتاب (خودای لن پازی بن) دهلى: له‌پروژی به‌دردا پیغه‌مبهر (دروودی خودای نسر بن) کاتی ته‌ماشای له‌شکری ناموسولمانه‌کانی کرد زور بعون، ههزار که‌س بعون، هاپریکانی خوشی له‌چاو ئه‌وانا که‌م بعون دهوری سئ سه‌دو ده‌که‌س بعون، پووی کرده پووگه و هردوو دهستی دریثکردوو دهستی کرد به‌هاوارکردن له‌خودا: خودایه! ئه‌و گفته‌ی که‌داوته پیم جی به‌جیی بکه بوم، خودایه! خوت ئاگات له‌حاله‌که‌یه ئه‌گه‌ر ئه‌م تاقمه موسولمانه بفه‌وتئی ئیتر له‌سهر پشتی گؤی زه‌وی که‌سی نامینی که تو بپه‌ستی و به‌نده‌یی ساغت بوبکا ئیتر له‌سهر ئه‌م شیوه‌یه سه‌رگه‌رمی دوو عاو نزاو پارانه‌وه بwoo له خوداو دهسته‌کانی دریث‌دهکردن و هاواری له‌خودای خوی دهکرد، ههتا به‌رماله‌که‌ی له‌شانی که‌وته خواری، ئه‌بو به‌کر چوو به‌رماله‌که‌ی هه‌لگرت و دایه‌وه به‌سه‌رشانیاو له‌پشتله‌وه باوه‌شی پیاکردو گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! زور لاایته‌وه له‌خودای خوت، ئیتر به‌سته، بنی گومان که‌خودا ئه‌و به‌لینه‌ی داویتی پیت بوتی به‌جئ دینی، جا خودای گه‌وره ئه‌مه‌ی نارده خواره‌وه:

{إِذْ تَسْتَغْيِثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمْدُوكُمْ بِالْفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ - . ۹/۸}

واته: ئالای حه‌ق سه‌رکه‌وت و سه‌ری ناهه‌ق شوپ بwoo، ئه‌مه‌ش له‌وکاته‌دا بwoo که ئیوه به‌کوئی دل و سوزی سینه له‌خودای خوتان ده‌لاانه‌وه و داوای هه‌ناو په‌ناتان لیی دهکرد، ئه‌وه بwoo خودای گه‌وره‌ش هات به ده‌نگتانه‌وه و مزگیتی سه‌رکه‌وتتی پئی دان و فه‌رموموی: ئه‌وا بؤ دل‌نیایی ئیوه فریشته‌ی فریا له‌پیشستان و له‌پشتانه‌وه کۆمه‌ل، به‌رو دوا هاتن و دین

^(٤) مسلم. جهاد: ۴۵۶۳. أبو داود. جهاد: ۲۶۹۰. ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۱۸۱.

بۇ يارمه‌تیتان، واھەزاریان گەيىشتىنە جى و دابەزىن! وە دوو ھەزارى ترىش لەدوا ئەمانەوە وان بەریوھ (ت/م).

٣٨٧٩ - عَنْ أَبْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ لَمَّا فَرَغَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ بَذْرِ قِيلَ لَهُ عَلَيْكَ الْعِيرَ لَيْسَ دُونَهَا شَيْءٌ فَنَادَاهُ الْعَبَّاسُ وَهُوَ فِي وَتَاقِهِ لَا يَصْنُلُحُ وَقَالَ لَأَنَّ اللَّهَ وَعَدَكَ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ وَقَدْ أَعْطَاكَ مَا وَعَدَكَ قَالَ صَدَقْتَ. رواه الرومى

وصححة^(٥).

ئىپىنۇ عەبباس (خودايىانلىق بانى بن) دەلىي: كاتىنى پىيغەمبەر (بروودى خودايى لەسرى بن) لەغەزاي بەدر لېپپۇوه عەرزيان كرد: ئادەتى بابچىن بۇ كاروانەكەيش، ئەويش بىگرىن، ئىستا كاروانەكە بىن پاسەوانە و كەسى لەدەور نىيە، عەبباسىش پىيى لەكۆتىدا بۇو، چونكە تازە لەغەزاي بەدردا بەدىل كىرابۇو، لەوييە باڭى پىيغەمبەرى كردو گوتى: شتى وانەكەي، ئەمە دەست نادا، چونكە خودا بەلىيىنى سەرخىستنى داوه بە تو، كەبەسەر يەكتى لەم دوو تاقىمەدا سەرت بخا، يا بەسەر كاروانەكەدا، يا بەسەر لەشكەر كەدا، وە ئەوهتانى خوا بەلىيەكەي خۆى بەجى هىنناوه بىوت! پىيغەمبەريش (بروودى خودايى لەسرى بن) فەرمۇوى: راست دەكەيت (ت/ص).

٣٨٨٠ - وَعَنْهُ: (إِنَّ شَرَ الدَّوَابَ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُ الْبَكُّمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ) قَالَ هُمْ نَفَرُّ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ. رواه البخاري^(٦).

لەبارەي ئەوكەسانەوە كەلەم ئايەتەدا ھېرەشەيانلىق كراوه دىسان ئە و گوتى: ئەمانە چەن كەسى بۇون لەخىلىي بەنى عەبدولدار خوا لەشانياندا دەفەرمۇوى: {إِنَّ شَرَ الدَّوَابَ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُ الْبَكُّمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ - ٢٢/٨}.

واتە: بەدىرىين ولاخ لەلاي خوداوهند ئە و كەپولالەن بەھىچ پەند ناگىن ب - ھەزار پەھمەتى لىق بىن):

^(٥) صحيح عند الترمذى.

^(٦) بخاري. تفسير سورة الأنفال: ٤٦٤.

۳۸۸۱ - ⇢ (ب/۵ ز/۸۱ ل/۲۹۲ ف/۱) ^(۷).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {وَأَتَقْوَا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَ الْذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ} . ۲۵/۸.

یه‌زدانی مه‌زن فهرم‌مویه‌تی: خوتان بپاریز لوهه‌ی و موصیبه‌تی که‌تاوانبارو بن تاوان ده‌گریت‌هه‌وه، بزانن که‌خودا سه‌ختگیره.

۳۸۸۲ - عن ابن عمر (رضي الله عنهما) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: إذا أزلَ اللَّهُ يَقُولُ عَذَابًا، أَصَابَ الْعَذَابَ مَنْ كَانَ فِيهِمْ، ثُمَّ بَعْثَوْا عَلَى أَعْمَالِهِمْ. رواه الشیخان ^(۸).

ئیینو عومه‌ر (خودایان لئ پانی بن) له‌حجه‌زره‌تله‌وه (برودی خودای له‌سمر بن) ده‌فه‌رموی: کاتن خودا خواستی له‌سمر نه‌وه‌بوو که هوزی تووشی عه‌زاب و سرازابکا، سزاکه پاک و پیس ده‌یانگریت‌هه‌وه، به‌لام له‌پاش داله قیامه‌تدا هه‌رکه‌سه‌یان به‌پیی کرده‌وهی خوی سزای خوی یا پاداشتی خوی و هر ده‌گری (ش).

۳۸۸۳ - عن أنس (رضي الله عنه) قالَ أَبُو جَهْلٍ (اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ أَلْنَا بِعَذَابَ أَلْيِمٍ) فَنَزَّلَتْ (وَمَا كَانَ اللَّهُ يُعَذِّبُهُمْ وَأَلْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ * وَمَا لَهُمْ أَنْ لَا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أُولَيَاءَ إِنْ أُولَيَاءُهُ إِلَّا الْمُتَقْرُونَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ). رواه الشیخان ^(۹).

ئنه‌س (خودایان لئ پانی بن) گوتی: ئه‌بو جه‌هل گوتی: خودایه! ئه‌گه‌ر نه‌هم قورئانه راسته و نامه‌ی تؤیه، ئه‌وا به‌رد ببارینه به‌سه‌رماندا، یا سزا‌یه‌کی

^(۷) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ۸۱ رقم: ۱ / ۳۶۳۰ - ۸۱.

^(۸) بخاري. فتن: ۷۱۰۹ = تجرید / ۵ / ۲۵۷ رقم: ۲۰۹۹ = ۷۱۰۸ فتح الباري شرح صحيح البخاري.

مسلم. الجنۃ ونعمیها: ۷۱۶۳

^(۹) بخاري. تفسیر: ۴۶۴۸ ، ۴۶۴۹. مسلم. صفات المناقفين: ۶۹۹۵. تحفة الأشراف. ۹۷۹.

فره‌سه‌ختمان بۆ بنیّره، چونکه ئیمە په سه‌ندی ناکهین، و هلیمان پوونه کەئەمە له لایه‌نى تۆوه نییە بۆیە وائەم دووعاو نزاى شەرە له خۆمان دەکهین، کەئەبو جەھل و کۆمەلە پیسەکەی ئەم نامه‌قۇولىيەيان کرد خودا ئەم ئايەتەی نارده خواره‌وه:

﴿وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَامْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ اثْسِنَا بِعِدَابِ أَلِيمٍ، وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبُهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ، وَمَا لَهُمْ أَلَا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصْدُرُونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أُولَيَاءً إِنْ أُولَيَاءُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ - ۳۲/۸﴾.

واته: ئەو نامه‌ردانه دەلّىن: خودا یە! ئەگەر موحەممەد پېغەمبەرى تۆیە و ئەم قورئانه راسته و فەرمودەتی تۆیە ئەوا له ئاسمانه و بەرده بارانمان بکەو تازووه بنه بىرمان بکە، بەھەر سزاو تۆلەيەکى سەخت كە تۆ بۆمان بنیّرى پىيى قايلين، وەلى ئەی خۆشە ويست! تۆمايەی پەحمەت و خىرۇ خۆشى بۆ عالەم، لە بەر ئەوه خوداشتى و اناكاو ھەتا تۆماوى و تۆلەناو يانا بى به بەرەكەتى و وجوودى تۆوه خودا سزايان نادا، ھەروەھا لە بەر ئەوه ييش سزاو عەزابيان نادا چونکە له کاتى تەواف و ھەلسۈوران بەدەورى كابەدا (کە مائى خودا یەو خانە مېھرەبانە و جىڭەی ئەمن و ئاسايىش و ھىمنىيە) له خودا دەپارىنە و داواى لى خۆشبوونى لى دەكەن، دەنە ئەگەر لە فەرۇ بەرەكەتى تۆو لە پىيت و فەرى دووعاي ئىستىغفارە و نەبى ئەم نەگبەتانە چى چاكە و پياوه‌تىيەكىيان ھېيە كە لە بەر ئەوه خودا سزايان نەدا، بە پىيچە وانه و نەك هەرچاكە يان نىيە بەلكو خراپەشيان زۇرە و بە پىيى سەگە، ئەوه تانى سەرەپاي كوفرو فە خوايى پىيگەي ھاموشۇو تەوافى تۆو موسولمانان قەدەغە دەكەن لەوه كە بە سەر بەستى له ناو مەسجيدولھەراما پەرسىتشى خۆتان بکەن، لە گەل ئەوه شدا كە ئەمانە ئەو حەقە يان نىيە، چونکە خۆ ئەوان خاوهن کارو كاربەدەستى كە عبە نىن، چونکە كاربەدەستى ئەوخانە پیرۆزە دەشى له خودا ترسە كان بن و ئەوانىش زۇر لە خوداي گەورە دوورن! بەلام

ئهی پرهبهری خوشویست! زوربه‌ی ئهوانه سه‌رکهشی و لاساری گویندی کردوون و ئه‌م زانسته جوانه نازانن (ش = شەیخان = ب+م = بوخاری و موسیلیم).

٣٨٨٤ - عن أبي موسى عن النبي ﷺ قال: أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ أَمَائِينَ لِأَمْتَىٰ (وَمَا كَانَ اللَّهُ يُعَذِّبُهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ) (وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبُهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ) إِذَا مَضَيْتُ تَرَكْتُ فِيهِمِ الْإِسْتِغْفارَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رواه الرمذاني^(۱۰).

ئهبو موسسا (خودای لئى بانى بن) له حەزره‌تەوه (درودی خودای لەسر بن) دەفرمۇی: خودا لەم ئايەتەدا دوو ئهمانى بۇ ئۆمەتم ناردووه بۆم، يەکەم ئهۋەيە كە دەفرمۇی: وَمَا كَانَ اللَّهُ يُعَذِّبُهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ: له بەرخاترى تۆى خوشویست هەتا تۆوايى له ناویيانا خودا سزايان نادا دووھم ئهۋەيە كە دەفرمۇی: وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبُهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ: هەتا ئهوان ترسى خوداييان ھېبى و لىيى بىپارىئنەوە داوايى غوفران و لىبۈوردىنى لى بىھن و خودا بە خوداي خۇييان بىزانن خوداش سزاو تۆلەی سەختيان ناداوه بەچورىم و قورت و بەلاى كەورە قىريان ناكا. فەرمۇوی (درودی خودای لەسر بن): كاتى خوشم مردم و بەجهىستە نەمام له ناویيانا ئهوا له سايىھى خوداوه ئىستىغفارو پارانەوە له پاش منىش ھەر دەمىنلى و هەتا پۇزى قيامەت له باقى من دەبىن بە مايىھى ئاسايىش و بەھۆى ئەمان بوييان! (ت).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغَفَرُ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعْرُدُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ} ٣٨/٨.

واته: يەزدانى مەزن بە خوشویستى خۆى دەفرمۇی: ئهی پرهبهر! بە فەرمۇو بەوانەيى كە تائىيىستا كافر بۇون، وەرن پىنگەي راست بىگىن و واز لە سەركەشى و دۇزمىايەتى ئىسلام بىيىن خودا له تاوانى له مەوبەرتان خوش دەبىن و لاپەپەيىن تازەتان بۇ دەكاته‌وە.

^(۱۰) سكت عن درجته الشارح.

۳۸۸۵ - عَنْ أَبْنَىٰ مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتُوا خَدْمَ بِمَا عَمَلْنَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ قَالَ مَنْ أَخْسَنَ فِي الْإِسْلَامِ لَمْ يُؤَاخِذْ بِمَا عَمِلَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَمَنْ أَسَاءَ فِي الْإِسْلَامِ أَخْذَ بِالْأُولِيَّةِ وَالآخِرِ^(۱۱).

عهبدولللا (خودای لئی پانی بن) گوتی: عهربزی پیغه‌مبه‌رمان کرد: قوریان! ئهی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئهوهی له‌کاتی نه‌زانی دا کردو و مانه پرسینه‌وهی ههیه؟ فه‌رمووی: هه‌رکه‌سی له‌ئی‌سلامه‌تی دا کارو کرده‌وهی جوان و شیرین بنی ئیتر ئهوهی کله سه‌رده‌می نه‌زانی دا کردو و یه‌تی لیپرسینه‌وهی نییه، به‌لام ئه‌گهر له‌کاتی ئی‌سلامه‌تی‌یدا کاری خراب بی ئهوه توله‌ی به‌رو دوای لئی ده‌سینری! (م).

۳۸۸۶ - وَقَالَ حَكِيمٌ بْنَ حِيزَامٍ: أَيُّ رَسُولُ اللَّهِ أَرَأَيْتَ أَمُورًا كُنْتُ أَتَحَثَّ بِهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مِنْ صِلَةٍ وَعَنَاقَةٍ وَصَدَقَةٍ، هَلْ لِي فِيهَا مِنْ أَجْرٍ؟ قَالَ: أَسْلَمْتَ عَلَىٰ مَا سَلَفَ مِنْ خَيْرٍ. رواهما مسلم^(۱۲).

حه‌کیمی کوری حیزام (خودای لئی پانی بن) گوتی: ئهی پیغه‌مبه‌ری خودا! پیم بفه‌رموو ئه‌وچاکه و کاروبارانهی کله سه‌رده‌می نه‌زانی دا کردو و من و به‌عیباده‌تم زانیون ئایا هیچ ئه‌جرو پاداشتیان بوم ههیه؟ ئه‌وانه‌یش و هکوو خیرکردن و به‌نده ئازادکردن و په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی و شتی تری وا، فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سر بن): له‌سهر بناغه‌یه‌کی باش و چاک ئی‌سلام بوویت و په‌ریزت پاکه و بنه‌توقوت چاکه (م).

۳۸۸۷ - عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَذِهِ الْآيَةَ عَلَى الْمُتَبَرِّ (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا أَسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) قَالَ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْنُ ۖ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَلَا إِنَّ اللَّهَ سَيَفْتَحُ لَكُمُ الْأَرْضَ وَسَتُكْفُنَ الْمُؤْتَمَةَ فَلَا يَعْجِزُنَّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَلْهُو بِأَسْهَمِهِ. رواه الرمذی (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)^(۱۳).

^(۱۱) بخاری. استتابة المرتدین: ۶۹۲۳ ، ۶۹۲۱ = تجرید / ۵ / ۳۳۹ رقم: ۲۰۸۰. مسلم. ایمان: ۳۱۵.

^(۱۲) بخاری. زکاة: ۱۴۳۶ ، ۲۱۰۷ ، ۲۴۰۱ ، ۰۹۹۲. مسلم. ایمان: ۳۱۹.

^(۱۳) سكت عنه الشارح.

عوچه‌ی کوری عامیر (خودای لئ پازی بن) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لمسر
بن) ئەم ئايەتەی خويىندەوه:

{وَأَعْدُوا لَهُم مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ - ۶۰/۸}.

واته: چیتان له دهست دئ و چەندەтан له باردا هەيە له بارهی جەنگەوه
ئاماھەی بکەن، له چەك و تفاقي ترى شەپو هەموو جۆره ھىزىكى ترى وا
کەدەبى به ما يەی سەركەوتىن و رووخاندىنى وورەي دۇزمۇن ئەمەي خويىندەوهو
سى جار له سەرييەك بۇ دووپاتىرىنەوه فەرمۇوى: ھوشيار بن كە خودا
زەويىتان بۇ فەتح دەكاو له سايەی خوداوه ولا تىكى زۇر دەگىن و واتان لئ دئ
كە خەمى ئازۇوقەو پۇزىتىان نابى، بەلام نەكەن بەوه ساردىبىنەوهو واز
له تىربازى و مەشق كىرىن بەچەك بىيىن! (ت):

پەكى دۈتىيىكە نەمەرە چەقۆيە

پەكى نەمەرەكەش سېھىپەرە

پەك نەو پەكەيە نەمەرە لەشانە

(نان نەو نانەيە نەمەرە لەخوانە)

گشت شت دەگۈرۈن بەپېتى زەمانە

دەقايق نەبن، وەكى خۇمانە

نەكۈرۈ يەك دىن، مەردەن مەيدانە

پەن لىتەنانىيى پېشەن نەزانە!

مەبەس لەخۇمان گەلەن نىسلامە

دېنلى ناكۈرۈن تاپۇي قىامە

٣٨٨٨ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ لَمَّا نَزَّلَتْ (إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ) شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حِينَ فُرِضَ عَلَيْهِمْ أَنْ لَا يَقْرَأُ وَاحِدَةً مِنْ عَشَرَةَ، فَجَاءَ التَّخْفِيفُ فَقَالَ (الآن خَفَفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنْ فِيكُمْ ضُعْفًا فَإِنْ يَكُنْ

مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَعْلَمُونَ مِائَتَيْنِ). قَالَ فَلَمَّا خَفَفَ اللَّهُ عَنْهُمْ مِنَ الْعِدَّةِ نَقَصَ مِنَ الصَّبَرِ
بَقَدْرٍ مَا خَفَفَ عَنْهُمْ. رواه البخاري^(۱۴).

ئىيىنۇ عەبىباس (خودىيان لىن پانى بن) گوتى: كەئم ئايىته هاتە خوارهوه:
﴿إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَعْلَمُونَ مِئَتَيْنِ - ۶۵/۸﴾.

واتە: ئەگەر بىىست كەسى خۆگرى بەصەبرو بېپشۇو بىنى لەئىوە
بەفرمانى خودا كە هەمىشە لەگەل موسولىمانى خۆگر دايىه، ئەوا ئىيۇھ زال
دەبن بە سەر دووسەد كەسى كاferدا كە ئەمەھات موسولىمانەكان نىگەران
بۇون و تەواو سەخلىتى كردن، چونكە بەپىي ئەم ئايىته لەسەر موسولىمانان
دانرا بۇو: كە تاقىيەك موسولىمان دەبىن پۇو بەپۈرى دە كافر راپوهستى و نابى
لەبەريان راپكا، لەپاش دا خودا بارى سوووك كردن و كارى بۇ ئاسان كردن و
ئەم ئايىته تى ترى نارده خوارهوه كە دەفرەرمۇى:

﴿الآن خَفَفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيْكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِئَةً صَابِرَةٌ يَعْلَمُونَ مِئَتَيْنِ - ۶۶/۸﴾.

واتە: ئىيىستا خودا بارى ئىيۇھى سوووك كردو لە ئەركى سەرشانتانى كەم
كردەوه، خودا خۆى دەزانى كە ئىيۇھىش هەر ئادەمیزادن و ئادەمیزادىش
بەپىي سرووشى خودايى تووشى كىزى و زەبۈونى و بىن وورەيى دەبىن، لەبەر
ئەوه بېرىارى دا: ئەگەر لەئىوە سەد جەنكاوهرى خۆگر هەبىن سەردىكەون
بەسەر دووسەد كەس لە كافرهكان. بەلام كاتى خودا بارى سوووك كردن بە
ئەندازەھى ئەو بارسۇوكىيە لەصەبرو خۆگرى و ئازايەتىيانى كەم كردەوه (ب -
خودىيان لىن پانى بن).

۳۸۸۹ - عن ابن عباس (رضي الله عنه) ان النبيَّ (صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): يَوْمَ بَذْرٍ قَالَ لِأَبِي
بَكْرٍ وَغُمَرَ: مَا تَرَوْنَ فِي هَذِهِ الْأَسَارِ؟ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا أَبَيُّ اللَّهِ هُمْ شُوَالُ الْعَمَّ
وَالْعَشِيرَةُ أَرَى أَنَّ تَأْخُذَ مِنْهُمْ فِدِيَّةَ فَتَكُونُ لَنَا قُوَّةً عَلَى الْكُفَّارِ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَهْدِيهِمْ

لِإِسْلَامَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) : مَا تَرَى يَا ابْنَ الْخَطَابِ؟ قَالَ: لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَرَى إِلَّا أَبْوَ بَكْرٍ وَلَكِنِي أَرَى أَنَّ ثُمَّكُنَا فَتَضَرَّبَ أَعْنَاقَهُمْ فَثُمَّكُنَّ عَلَيْهَا مِنْ عَقِيلٍ فَيَضَرَّبَ عَنْقَهُ وَتُمْكِنَنِي مِنْ فُلَانَ فَأَضَرَّبَ عَنْقَهُ فَإِنَّ هُؤُلَاءِ أَئِمَّةُ الْكُفَّارِ وَصَنَادِيدُهُمْ فَهُوَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَا قَالَ أَبْوَ بَكْرٍ وَلَمْ يَهُوَ مَا قَالَ عُمَرُ فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْقَدْحِ جَئْتُ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَبْوَ بَكْرٍ قَاعِدَيْنِ يَنْكِيَانِ قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي مِنْ أَيِّ شَيْءٍ تَبْكِي أَنْتَ وَصَاحِبُكَ فَإِنَّ وَجَدْتُ بُكَاءً بَكَيْتُ وَإِلَّا بَكَيْتُ لِكَانِكُمَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) : أَبْكِي لِلَّذِي عَرَضَ عَلَيَّ أَصْحَابُكَ مِنْ أَخْذِهِمُ الْفِدَاءَ لَقَدْ عَرَضَ عَلَيَّ عَذَابُهُمْ أَذَنَّيْ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ . وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُنْخِنَ فِي الْأَرْضِ ثُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) الآياتِ الْثَلَاثَ . رواه مسلم في الجihad والترمذی^(۱۰) .

عهبدوللای کوبی عهباباس (خودایان لئی پانی بن) که مهشهوروه به ئىپىنو
عهباباس دەلىنى: بۇزى غەزاي بەدر کە دىلەكانىيان گرت حەزرهت (برۇوي خوداي
لەسرىن) بەئەبو بەکرو عومەرى فەرمۇو: بۇ ئەم دىلانە ئىيۇھ راتان چۈنە؟ ئەبو
بەکر گوتى: ئەم پېغەمبەرى خودا! ئەمانە خزم و كەس و كارى خۆمان،
ھەموو ئامۇزاو ھۆزى خۆتن، من وا بەباش دەزانم کە سەرانەيان لىنى
وھربىگى، ئەم فىدييە و سەرەانەيە دەبىي بەھىزىو ھەناو بۇمان بەرابەر بەکافران،
سا بەلکوو خوداش بىيانھىنېتى سەرپىسى ئىسلامەتى، جا حەزرهت (برۇوي خوداي
لەسرىن) فەرمۇوى: ئەم عومەر! ئەم توپات چۈنە، تو دەلىنى چى؟
گوتى: نەبە خودا ئەم پېغەمبەرى خودا! من پام وانىيە، من ئەم پايمەي
ئەبوبەكر بەباش نازانم، بەلام من پام وايە کە توپىگەمان بەدەيت و فەرمان
بکەيت کە يەكە بەدەين لەگەردىنيان، عەقىل بەدرە دەست عەلى براي کەله
گەردىنى بىدات، وە فيسارتەكەس کە خزمى منه بىدەرە دەست من تا بەدەستى
خۆم بىدم لەگەردىنى، چونکە ئەمانە سەرۆك و پېشەوابى مىللەتى كوفرن و

گهوره گهوره کانی جیهانی بی ئایینین ئه گهه سهره نگونون بکرین
 قهلای کوفرو بتپه رستی ده تلیسیتەوە! عومەر (خودای لى بازى بن) گوتى: وەلى
 پیغەمبەر (دروودی خودای لەسر بن) خوشی حەزى له قسەکەی ئەبوبەکر پتر بۇو، وە
 زۇر ھەوھسى لە قسەکەی عومەر نەبۇو، وە له ئەنجامدا رايان ھاتە سەر
 وەرگرتنى سەرانە، كەچى بۇ سېھىنى كە چۈوم بۇ خزمەتى حەززەت (دروودی
 خودای لەسر بن) پوانىم كەوا پیغەمبەر و ئەبۇ بهەکر پیكەوە دانىشتۇون دەگرین
 گوتەم: ئەی پیغەمبەرى خودا! پىم بفەرمۇ خوت و ھاپىكەت لە بەرچى
 دەگرین، ئەگەر بىزانم گريان ھەل دەگرى ئەوا منىش دەگريم ئەگەرنا هىچ
 نەبى منىش لە بەر ئىيۇھ خۆم دەكەمە گريان؟! ئەويش (سروودی خودای لەسر بن)
 فەرمۇوی: بۇ ئەو دەگريم كە ھاپىكەنلى تۇ راۋىيژيان بۇ كردم، كە سەرانە
 وەرىگرین لە دىلەكانى بەدرو نەيانكۈزىن، ئەوه بۇ وامان كرد، بەلام ئەوەتانى
 لەپەنای ئەم درەختەدا كەوا لەپەنامدا ئەو سزايمى كە خودا ناردوویەتى
 بۇيان لەسەر ئەو راۋىژە پىم نىشان درا! جا خوداي گەورە سەرۇمە ئەم
 ئايەتهى نارده خوارەوە:

{ما كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّىٰ يُنْجِنَ فِي الْأَرْضِ ثُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا
 وَاللَّهُ يُوَيْدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ}، هەتا: ان الله غفور الرحيم - ۶۷/۸-۶۹.

واتە: لەسەرەتاي دامەزراندى ئايىنه وە ئابى پیغەمبەران و پەيرەوانيان
 چاوليان لە مالى دنياو پىرو پىتى ئەم كۆنە جييانە بىن، وە خەرىكى دىل
 پاگرتىن بن و خۇيان بەشتى واوه خەرىك بىكەن، ھەلوىست زۇر ناسكە، كە ھەل
 لەكىس چۈلەكىس دەچى، دەشى زەبرۇ زەنگ بنوين و خويىنى دوژمنى
 دىينتان بېرىش وەك لافا، وامەزانى كە خودا خويىن پى خوشە نەء،
 بەلام خودا بەرژەوندى ئىوهى دەوى، خوى تەوانا دانايە لەھەمۇ كەس لە
 شت باشتى دەزانى، چاوتان لە فەرمایىشتى ئەو بىن، گۈئ بەلازگە لازگى
 كىرەشىۋىن مەدەن، كە دەلىن: ئاشتى سەرچاوهى بەھەشتى ھەردوو جييانە،
 لەسەر ئەمەي كە كردتان خەرىك بۇو خودا تۆلەيەكى گەورەتان لى بىتىنى،

به لام نامه‌ی ئەزەلی له‌و حولمە حفوظ فریاتان كەوت، دەی بخون له‌دەست كەوتى ئەم جەنگەتان بە حەلائی و بەپاکى، ئەم پازوگله‌يىبە بۇ ئەوه نىيە كەئەوەتانلىنى حەپام بىن، به لام سەر پشته‌يى كار ئەوه يە كەھە مىشە له‌خودا بىرسىن و له‌فەرمانى دەرمەچن، بەراستى خوداي ئىيواه گەلىنى ليپۇوردەو مىھەرەبانە (م/ت).

٣٨٩ - عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال لمن تحمل الغائم لأحد سود الرؤوس من قبلكم كانت تنزل نار من السماء فتأكلها قال سليمان الأعمس فمن يقول هذا إلا أبو هريرة الآن فلما كان يوم بيبر وقعوا في الغائم قبل أن تحمل لهم فأذن الله تعالى لولا كتاب من الله سبق لمسكم فيما أخذتم عذاب اليم رواه الترمذى بسند صحيح. نسأل الله صحة القول والفعل آمين^(١).

ئەبو ھورەيرە (خوداي لە پانى بن) پىيغەمبەر (بىرودى خوداي لە سەربىن) فەرمۇسى: لەپىش ئىيواهدا غەnimەت و تالانى بۇ كەسى تر پەروا نەبوبو، جاران لەشۈينىكدا مالى تالانىيە كەيان خەرمانە دەكىرد، ئىنجا لە ئاسمانە و ئاگىرى دەھاتە خوارەوە دەي�وارد! به لام كاتى پۇزى بەدر بىرىدىا لەپىش ئەوهدا كە غەnimەت و تالانىيەن بۇ حەلابىرى خود سەر پەلاماريان دا، جا خوداي كەورە ئەمەي نارىدە خوارەوە:

{لُولَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ - ٦٨/٨}.

(ت-س/ص).

١٠) سوورەتى تەۋىبە مەددەنیيە، (سەدوبىست و نۇ ئايەتە)

سورة التوبة: مدنیة وهي مائة وتسعة وعشرون آية

٣٨٩١ - عن ابن عباس رضي الله عنهما قال قلت لعثمان رضي الله عنه ما حملكم أن عمدتم إلى الأنفال وهي من المثاني وإلى براءة وهي من المئين فقررت

^(١) صحيح عند الترمذى.

يَتَهُمَا وَلَمْ يَكْتُبُوا بِيَنْهُمَا سَطْرًا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَوَضَعْتُمُوهُمَا فِي السَّبْعِ الطَّوَّلِ مَا حَمَلْتُكُمْ عَلَى ذَلِكَ فَقَالَ عُثْمَانٌ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِمَّا يَأْتِي عَلَيْهِ الزَّمَانُ وَهُوَ تَنْزِلُ عَلَيْهِ السُّورُ دَوَاتُ الْعَدْدِ فَكَانَ إِذَا تَنَزَّلَ عَلَيْهِ الشَّيْءُ دَعَا بِعْضَ مَنْ كَانَ يَكْتُبُ فَيَقُولُ ضَعُوا هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذَكَّرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا وَإِذَا تَنَزَّلَتْ عَلَيْهِ الْآيَةُ فَيَقُولُ ضَعُوا هَذِهِ الْآيَةَ فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذَكَّرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا وَكَانَتِ الْأَنْفَالُ مِنْ أَوَّلِ مَا أُنْزِلَتْ بِالْمَدِينَةِ وَكَانَتْ بَرَاءَةً مِنْ آخِرِ الْقُرْآنِ وَكَانَتْ قِصَّتُهَا شَيْهَةً بِقِصَّتِهَا فَظَنَنتُ أَنَّهَا مِنْهَا فَقُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَمْ يُبَيِّنْ لَنَا أَنَّهَا مِنْهَا فَمِنْ أَجْلِ ذَلِكَ قَرِئَتْ يَتَهُمَا وَلَمْ يَكْتُبْ بِيَنْهُمَا سَطْرًا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَوَضَعْتُهَا فِي السَّبْعِ الطَّوَّلِ رواه الترمذی^(۱).

ئىپىنۇ عەبىباس (خودايىان لىنى بازى بىن) دەلىٰ: گوتى بە عوسمانى: سوورەتى ئەنفال لە سوورەتە كورتەكانەو سوورەتى تەوبە لە سوورەتە درىزەكانە و لەو سوورەتانا يە كەلە سەدد ئايەت زىاتىن، ئەدى بۇچى بەرۇ دوا داتان ناون و لەننیوانىياندا (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) تان نەنۇوسىيۇ؟ سەرەپاي ئەۋەيش سوورەتى ئەنفال تان لەناو حەوت سوورەتە درىزەكەدا دانادە، ئەمە تان لمېرچى وا كردووه؟ ئەۋەيش (رمازى خودايى لەسىرى بىن) گوتى: جاران پىغەمبەر (برۇودى خودايى لەسىرى بىن) ھەموو كات سوورەت لەسەر سوورەت دەھاتە خوارەوە بۇى، كەھەر سوورەتەي بىرىتى بۇو لە ژمارەيى ئايەت، بەلام ئەگەر ئايەتنى بەتەنیا، يا چەن ئايەتىكى بۇ بەباتبايە كەلە سوورەت كەمتر بۇونايدە، ئەوا نۇوسەرىيکى بانگ دەكردو دەيفەرمۇو: ئەم ئايەتە يا دەيفەرمۇو: ئەم ئايەتانا لەفلانە سوورەتا دابىنىن كەباسى ئەۋەھى تىادا كراوه بەم پىنە پىغەمبەر (برۇودى خودايى لەسىرى بىن) خۆى جىيگەي سوورەت و جىيگەي ئايەتى دىيارى دەكرد، جاھەر چەند سوورەتى ئەنفال لەسوورەتە پىشىنە كان و لەمەدینە ھاتۇتە خوارى، وە سوورەتى بەرائەت لەئاخرو ئۆخۈرى قورئاندا لە مەدینە نازل

(۱) رواه الترمذى بسند صحيح (شرحه).

بووه، هەرچەند ئەمە وايە بەلام لەبەر ئەوهى کە داستانى ئەم دوو سورەتە لەيەكتى دەچى و واتاۋ ئەحکامە كانيان لەگەل يەكتى دەگونجىن من واتى گېيشتم کە ئەمېش بەشىكە لەئەنفال، سەرەرای ئەوهىش پىغەمبەر (رسووپى خوداي لىسرىن) هەتا كۆچى دوايى كرد جىڭەي ئەم سورەتەي دىيارى نەكىد، جا لەبەر ئەوه لەپاڭ يەكدا نۇوسىمەن و دامنان و ھەر لەبەر ئەوهىش (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) مەن نىوانىيانا نە نۇوسى، ھەر لەبەر ئەوهىش سورەتى ئەنفالى دانا لەنيوانى حەوت سورەتە درىزدەكەدا، كە بىرىتىن لەم حەوت سورەتە: بەقەره، ئالى عىمران، نىسائى، مائىيدە، ئەنعم، ئەعراف، تەوبە (ت-س/ص).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : {وَأَذَانَ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحِجَّةِ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بِرِيَّةُ مُنَمْشِرٍ كَيْنَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْثِمُ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تُوَلِّتُمْ فَأَغْلَمُوا أَلْكُمْ غَيْرُ مُغْلِزٍ لِلَّهِ وَبَشِّرُ الظَّاهِرَ كَفَرُوا بِعَذَابِ أَلِيمٍ } (٣/٩).

يەزدانى مەن دەفەرمۇى: ئەمە كە ئىستە بەيانى دەكەين پەيامىكە، لەلايەنى خودا و پىغەمبەرى خودا وەيە، لە پۇزى حەجي زۇر گەورەدا جاپى دەدەين بەناو كۆمەلەي ئادەملىزىدا، كە خودا و پىغەمبەرى خودا بەرين و دوورىن و بىن پەيوەندن لەگەل ھۆزى ناموسۇلمان و ھاوېشپەيداکەردا، بەھىچ جۈرى دانوولەيان بەيەكەوە ناكولى و ميانەيان پىيەكەوە نىيە، ئەمە مەرددوم! ئەگەر تۆبە بىخەن و پەشىمان بىنەوە لەكافرىتى و موسۇلمان بىن و ئايىنى تاک و تەننیايى بىگرنە ئەستۆي خۆتان ئەوه زۇر باشە بۇ ھەردوو جىهانتان، بەلام ئەگەر پشت ھەل بىخەن لەم ئايىنە پاست و دروستە ئەوه بىزانن كە بىزكار نابىن لە دەستمان و ئىيە ئەو كۈرە نىن كە بىتوانن خۆتان لەھەويىلى چىنگى خوداى تەوانا قوتار بىخەن، زۇو يا درەنگ بەرەتى دەكەون و ھەقى بەرو دواتان لىت دەكاتەوه، ئەمە موھەممەد! موزىدەي سزايدەكى سەخت و بەسوئى بىدە بەوانە كەبىن بېرواو كافرن.

۳۸۹۲ - عَنْ عَمْرُو بْنِ الْأَخْوَصِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، أَنَّهُ شَهَدَ حَجَّةَ الْوَدَاعِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَذَكَرَ وَعَظَّمَ فَقَالَ أَيُّ يَوْمٍ أَخْرَمْ أَيُّ يَوْمٍ

آخرمُ أَيْ يَوْمُ أَخْرَمْ. قَالَ فَقَالَ النَّاسُ يَوْمُ الْحِجَّةِ الْأَكْبَرِ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا أَلَا لَا يَجْنِي جَانِ إِلَّا عَلَى نَفْسِهِ وَلَا يَجْنِي وَاللَّهُ عَلَى وَلَدِهِ وَلَا وَلَدَ عَلَى وَاللَّهِ أَلَا إِنَّ الْمُسْلِمَ أَخْرُو الْمُسْلِمِ فَلَيْسَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ إِلَّا مَا أَحَلَّ مِنْ نَفْسِهِ أَلَا وَإِنَّ كُلَّ رِبَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ لَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ غَيْرُ رِبَا الْعَبَاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَإِنَّهُ مَوْضُوعٌ كُلُّهُ أَلَا وَإِنَّ كُلَّ دَمٍ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ وَأَوْلُ دَمٍ أَصْبَعُ مِنْ دِمَاءِ الْجَاهِلِيَّةِ دَمُ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ كَانَ مُسْتَرْضِيًّا فِي بَيْتِ لَيْشِ فَقَاتَتْهُ هَذِيَّلَ أَلَا وَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ حَيْرًا فَإِنَّمَا هُنَّ عَوَانٌ عِنْدَكُمْ لَيْسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذَلِكَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ فَإِنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرَبَتِهَا غَيْرُ مُبَرِّحٍ فَإِنْ أَطْعَنُكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا أَلَا إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا وَلِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا فَإِنَّمَا حَقُّكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ فَلَا يُوْطِنَ فُرْشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ وَلَا يَأْدُنَ فِي يُوْتِكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ أَلَا وَإِنَّ حَقَّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُخْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ.

رواه الترمذی ومسلم^(۱).

ئەم فەرمۇودە پیرۆزەيە لەم دوو شويىنەدا لە پىيىشەوە راپورد: (ب - ۲ ز - ۱۱۲ ل - ۲۱۹ ف - ۲) + (ب - ۲ ز - ۱۱۶ ل - ۲۲۸ ف - ۱). بـلـام لىرانەدا لە عەمرى كىوبى ئەحۋەصەوە (خوداي لىن پانى بن) دەلىنى: لە حەجى مالئاوايى (حەججە تولويداع)دا لە خزمەتى پىيغەمبەردا بۇوم، حەززەت (بۇودى خوداي لىسرىن) لەپاش سوپاپاس و ستايىش كردنى خوداي گەورە دەستى كرد بە پەندو ئامۇڭكارى كردن و فەرمۇوى: چ بۇزى زۇر گەورە بەقەدرە سى جار ئەم پرسىيارە دوپاپات كردهو، خەلکە كەيش عەرزىيان كرد: بۇزى حەجى زۇر گەورە واتە: بۇزى جەژنى قورىبان ئەي پىيغەمبەرى خودا! فەرمۇوى: دەسا خوين و مال و نامووستان بەيەكتى حەرام و ناپەوايە، وەك چۈن ئەم رۇزەتان گەلى بەپىزۇ بەقەدرە شىكاندىنى پىزۇ حورمەتى تاوانىيىكى كەلى

^(۱) مسلم. الحج: ۲۹۴۱. تقدم في المجلد الثاني. تسلسل / ۱۱۲ رقم: ۲ / ۱۱۵.

گهوره‌یه ئهوانیش ئاوەها، نەخوازەللا شکاندنسی بیزى ئەم رۆزەشتنان لەم شارەتانا بى کە شارى مەككەيەو بەستەو لەم مانگەشتانا بى كەيەكىكى لەمانگە حەرامەكان. ھۆشیار بن! تاونى تاوانکار تەنیا ھەر لەسەر خۆيەتى و ناتەنیتەو بۇ كەس و كارى، كەوابوو تاوانى باوک و دايىك پەيوەندى بەسەر مەنالىيانەو نىيە، وە ھەروەها بە پىچەوانەشەوە، بىزانن كە موسولىمان براى موسولىمانە، وە سەرو مالى موسولىمان لەبراى موسولىمانى ناپەوايەو حەرامە مەگەر شتنى كەبەپەزاي خۆى بى و خۆى پەواي بىدىنى بۇى، بىزانن ھەموو سوودى كەلەسەر دەمى نەزانى داببووه ھەمووی بەتاڭەو پۈوچە، وەك خودا دەفرمۇي:

{فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَإِذَا نُوا بِحَزْبٍ مِّنَ الَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتَمِ فَلَكُمْ رُؤُسُ أَمْوَالِكُمْ لَا يُظْلِمُونَ وَلَا يُنْظَلِمُونَ - ٢٧٩/٢}.

سەرمایىھى قەرزەكانتان ھەرچەنلى بى ئەۋەتان دەكەويتەوە، بەبن زىادو كەم وەرى بىگرنەوە، نەستەم لەخەلک بىكەن و نەكەسىش سەتم لەئىوھ بىا بەلام سوودەكاني عەبباسى كورپى عەبدولمۇطەلەلېب كەمامەي منە ھەموو پۈوچ و بەتاڭە بەسەرمایىھو قازانچەوە! مەندە (بەقىيە) فەرمۇودەكە وەك گۇتمان لەپىشەوە لە دوو شوينەدا راپورد (ت/م).

. ۳۸۹۳ - (ب/ز ۱۱۲/۲۱۹ ف/۲).

۳۸۹۴ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) قال: يعني أبو بكر في الحجّة التي أمره رسول الله (صلى الله عليه وسلم) علينا قبل حجّة الوداع في رهط يؤذنون في الناس يعني لا يحج بعد العام مشركا ولا يطوف بالبيت عريانا ثم أردف النبي (صلى الله عليه وسلم) يعني يؤذن ببراءة فأذن معنا على في أهل منى يوم النحر ببراءة. رواه البخاري والترمذى ولفظه: بعث النبي (صلى الله عليه وسلم) أبا بكر وأمره أن ينادي بهؤلاء الكلمات، ثم أتبعه علينا فيما يلي في الطريق سمع رغاء ناقة رسول الله (صلى الله عليه وسلم) القصوأة فخرج

^(۱) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل / ۱۱۲ رقم: ۲ / ۱۶۰۸.

فَرَغَ عَلَيْنَا فَطَنَ أَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَإِذَا هُوَ عَلَيْنَا فَلَدَعَ إِلَيْهِ كِتَابَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى
اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَمَرَ عَلَيْنَا أَنْ يُنَادِيَ بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ فَانْتَلَقَ فَحَجَّا فَقَامَ عَلَيْنَا أَيَّامُ التَّشْرِيقِ
فَنَادَى ذِمَّةُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ بِرَبِّيَّةٍ مِّنْ كُلِّ مُشْرِكٍ فَسَيِّخُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةً أَشْهُرٍ وَلَا يَحْجُّنَّ
بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ وَلَا يَطْرُفُنَّ بِالْيَنْتِ عَرْيَانٌ وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَكَانَ عَلَيْنَا يُنَادِيَ
فَإِذَا عَيَّنَ قَامَ أَبُو بَكْرٍ فَنَادَى بِهَا^(۴).

ئەبو ھورەیرە (خودای لىن پازى بىن) دەلىنى: لەو حەجهدا كە پىيغەمبەر (برۇودى خوداي لىسرىبىن) ئەبوبەكرى كىرد بە فەرمانىۋاى حەج، كەبەر لە حەجي مالىناوايى بۇو ئەبو بەكىر من و چەند پىاوايىكى ترى نارد كە لەميانە بەناو خەلکەكەدا بانگەواز ھەل دەين و جاپ بىدەين: كەلم سال بەدواوه نابى بىتپەرسىت و فەرەخوا (موشريك) بىيىن بۇ حەج، وەنابى كەسىش بەپرووتى تەۋافى بەيت بىكا، لەپاشدا حەزرت (برۇودى خوداي لىسرىبىن) عەليشى نارد كە بانگەواز ھەل دا بە خويىندەوهى سورەتى بەرائەت بەسەر خەلکەكەدا، ئىتىر لە پۇزى جەژن دا عەلى لەكەل ئىتمەدا لەناؤ خەلکى مىتادا بە سورەتى بەرائەت جاپو بانگەوازمان ھەل دا (ب/ت) گفتەرى (ت) ئاوايىه: پىيغەمبەر (برۇودى خوداي لىسرىبىن) ئەبوبەكرى كىرد بە سەركىدەي حەج و لەكەل حاجيان دا ناردى بۇ حەج و فەرمۇوى پىيى بەم ووشانە جاپ بىداو بانگەواز ھەل بىدا، لەپاشدا عەليشى بەشويىندا نارد، ئەبوبەكر ھېشتا لەپىكە بۇو لەپر قۇرەتى ووشترەكەي پىيغەمبەرى ژنهوت، كەناوى قەصواء بۇو، جا راچەنى و هاتە دەرى، وايزانى كەئەوە پىيغەمبەر خۆيەتى، بەلام تەماشاي كرد ئەو نەبۇو، بەلام عەلى بۇو بە سوارى قەصواء، عەلى كاغەزەكەي پىيغەمبەرى دا بەئەبوبەكر، كاغەزەكەي ئەوهى تىادا بۇو: كە پىيغەمبەر (برۇودى خوداي لىسرىبىن) فەرمانى داوه بەعەلى كەبەم ووشانە جاپ ھەل بىدا بەناؤ حاجيان دا، جا هەم ئەبوبەكر و ھەم عەلى پۇيىشتن و حەجييان كرد، وە عەلى لەپۇزى جەژن و لەسى پۇزەكەي پاش يەكەم پۇزى

(۴) مسلم. حج: ۲۲۷۴. بخاري. تفسير: ۴۶۰۵ ، ۳۶۹ ، ۱۶۲۲ ، ۳۱۷۷ ، ۴۳۶۳ ، ۴۶۵۶. أبو داود. مناسك:

. ۲۹۷۵. نسانى. مناسك الحج: ۱۹۷۴.

جهش دا که ناودارن به أيام التشريق: پروزانی هەلخستن: پروزانی له تکا کوشت کردن له بەر تىينى خۆر عەملى لەم پروزانەدا راده‌وەستاو باڭگەوازى هەز دەدا: خوداو پىيغەمبەرى خودا بەرين لەھەموو ھاوبەش پەيداکەرى، وەھىئ عەهدو پەيمانى نەماوه لەما بهينا، وەك ئەم ئايىتە دەفرمۇي:

﴿فَسَبِحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةً أَشْهُرٍ - ۲/۹﴾.

تەنبا ماوهى ئەۋەتان ھېيە ئەم كۆمەلەی كافران! كە تاچوار مانگ لهناو ولاتا بەبىن ترس بگەپىن، بەلام لەپاش تەواو بۇونى ئەم قەيران و مۇلەتا لهەركۈي بەررەتمان بىکەون دەتاكۈژىن! وەلەم سال بەدواوه فەرخوا نەيى بۇ حج، وە مرۆقى پووت و قووتىش تەوافى خانەی خودا نەكا، وە ئەم كەسەشى بىروادار نەبىي و خاوهنى دىن و ديانەت نەبىن قەت ناچىتە بەھەشت لە پىيش دا عەلی خۆى ئەم باڭگەوازى هەل دەدا، جاکە ئەم شەكەت دەبۈر ئىنجا ئەبو بەكر هەل دەسايەوەو ھەمان باڭگەوازى هەل دەدا.

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدُوكُمْ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَكُمْ يُظَاهِرُوا أَنَّكُمْ أَحَدًا فَاتَّمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ - ۴/۹} . واتە: يەزادانى پاڭ دەفرمۇي: خوداو پىيغەمبەرى خودا ئىعلانى بەرائەت و نەمانى پەيمان دەكەن لەگەل ھاوبەشپەيداکەرەكانا، ئەوانەيان نەبىن كە پەيمانتاز لەكەليان دا كردووەو لەپاشا هىچ مەرجى لەمەرجە كانىيان نەۋەتان و نەيان دايما پاڭ دوزمنى ئىيۇ، ئەو پەيمانەكەيان چەندەرى ماوه بۆيان تەواو بىكەن و زىيانىازلى مەدهن تاماوهى ئەم پەيمانە تەواو دەبىي، بەراستى خودا ئەم كەسانەي خوش دەويى كە خۆيان دەپارىيىن لەپەيمان شکاندىن.

٣٨٩٥ - سُلَيْلَ عَلَيْ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) بِأَيِّ شَيْءٍ بُعْثِتَ فِي الْحَجَّةِ قَالَ بُعْثِتُ بِأَرْبَعَ أَنَّ لَا يَطْرُفَ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ وَمَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَهْدٌ فَهُوَ إِلَى مُدَّتِهِ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ عَهْدٌ فَأَجَلُهُ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسٌ مُؤْمِنَةٌ وَلَا يَجْتَمِعُ الْمُشْرِكُونَ وَالْمُسْلِمُونَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا^(٥).

⁽⁵⁾ رواد الترمذى بسنده حسن (شرحه).

له‌عه‌لی (خودای لئن بازی بن) پرسیار کرا: لهو حجه‌دا که حهزه‌ت (بروودی خودای لئسر بن) توی نارد تا یاخه هله‌کاندنی خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا له‌فره خواکان جاپ بدھی چی فهرمانیکت پن کرابوو؟ گوتی: بهم چوار شته فهرمانم پن کرابوو: یه‌که‌م ئاده‌میزادی رووت ته‌واقی کابه نه‌کا، دووه‌م: ئه‌وانه‌ی په‌یمانیان هه‌یه له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا (بروودی خودای لئسر بن) ئه‌وه‌تا ماوه‌ی ئه‌و په‌یمانه ته‌واو ده‌بئ موله‌ت ده‌درین، وه‌ئه‌وه‌ی په‌یمانی نییه چوار مانگ موله‌ت ده‌دری، سئییم: ناچیت‌هه بـه‌هـشت مـهـگـهـرـهـ کـهـسـنـ کـهـئـیـمانـ وـ بـاـوـهـپـرـی بـبـنـ. چواره‌م: له‌م سـالـ بـهـدوـاـوـهـ نـابـیـ بـتـپـهـرـسـتـانـ وـ مـوـسـوـلـمـانـانـ پـیـکـهـوـهـ حـجـ بـکـهـنـ. وـاـتـهـ: فـرـهـخـوـاـکـانـ نـهـیـهـنـ بـوـ حـجـ (تـسـاحـ).

. ۳۸۹۶ - (بـ - ۱ زـ - ۲ لـ - ۲۴ فـ - ۱۴) ^(۱).

عنْ عَدِيٍّ بْنِ حَاتِمٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَفِي عَنْقِي صَلَبٌ مِنْ ذَهَبٍ. فَقَالَ يَا عَدِيًّا اطْرَحْ عَنْكَ هَذَا الْوَكْنَ. وَسَعَثْتُهُ يَقْرَأُ فِي سُورَةِ بَرَاءَةَ (ائْتَخَذُوا أَخْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ) قَالَ أَمَا إِنَّهُمْ لَمْ يَكُنُوا يَعْبُدُوْهُمْ وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا أَخْلَوُا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحْلَوْهُ وَإِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئًا حَرَّمُوهُ. رواه الترمذی ^(۲).

عه‌دی کوری حاته‌م (خودای لئن بازی بن) گوتی: چووم بـو خزمه‌تی حهزه‌ت (بروودی خودای لئسر بن) خاچ (صلیب) یکی زینم له‌ملدا بـوو، فـهـرـمـوـوـیـ: ئـهـیـ عـهـدـیـ! ئـهـمـ بـتـهـ لـهـخـوتـ دـوـرـبـخـهـرـهـوـهـ کـوـیـمـ لـهـحـزـهـتـ بـوـ ئـهـمـ ئـایـهـتـهـیـ خـوـیـنـدـهـوـهـ:

{ائْتَخَذُوا أَخْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أَمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ - ۳۱/۹}.

^(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلس / ۲ رقم: ۱۴ / ۱۶.

^(۲) سكت عن درجته الشارح.

واته: ئهوانه زاناو مهلاکانی خویان و سوْفیلکه له خودا ترسه کانیان و مهسیح (عیسای کوری مهربانی) یان کرد ووه به خود او هندو به قسسهی ئهوان نهکەن و گوئی بە یاساو فەرمانه کانی خودا نادەن منیش گوتم: قوریان! خۆ نهیان دەپەرسن فەرمۇوی: ئەدی خۆ بە پەرسن نایەن پەرسن بەلام ئەگەر ئەم مالۇوم و پەبەن و قەشانه له خویانە وە شتىکى حەراميان بۆ حەلّ بکەن بە حەلّى دەزانن، وە ھەروەھا ئەگەر حەلّىشیان لى حەرام بکەن بە حەرامى دەزانن (ت).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الْذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُوهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُم بِعِدَابٍ أَلِيمٍ} ⇒ (ب/ز/۲ ل/۹).
⇒ (ب - ۲ - ز - ۲ ل - ۹ ف - ۱ + ۲ + ۳) ^(۸).

۳۸۹۹ - عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ (رضي الله عنه) قَالَ مَرَأْتُ عَلَى أَبِي ذَرَ بِالرَّبَّةِ فَقُلْتُ مَا أَنْزَلَكَ بِهَنْئِ الْأَرْضِ قَالَ كُنَّا بِالشَّامَ فَقَرَأْتُ (وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الْذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُوهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُم بِعِدَابٍ أَلِيمٍ) قَالَ مُعَاوِيَةً مَا هَذِهِ فِيَنَا، مَا هَذِهِ إِلَّا فِي أَهْلِ الْكِتَابِ . قُلْتُ إِلَهًا لَفِينَا وَفِيهِمْ ^(۹).

زەيدى کورى وەھب (خوداي لى پانى بىن) گوتى: لەرەبەزە چۈومە لاي ئەبو زەھر، گوتى: چى تۆى گەياندۇتە ئەم خاكە؟ گوتى: كاتى لەشام بۈوم ئەم ئايەتەم دەخويىنده وە كە دەفەرمۇوی: {وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الْذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ} موعاوبىيە گوتى: ئەمە بۆ ئىئىمە نىيە، ئەو بۆ خاوهەن نامەكان، بۆ ئەھلى كىتاب وايە، منیش گوتى: با ئەمە بۆ ئىئىمە يىش و بۆ ئەوانىشە ئىيت لەم قسەوە تەننېيە وە كىشەكە گەورە بۇو، سەرەنجام من دوور خرامەوە بۆ ئەم شوينە (کورد ووتەنى: ھەر قسەيە دەبىي بەپاست، واتە: فِ الْبَدْوِ كَانَتِ الْكَلْمَهُ - وەرگىن) (ب-رمى خوداي لەسرى بىن).

^(۸) تقدیم في المجلد الثاني. تسلسل / ۲ رقم: ۱ / ۱۱۹۱ و رقم: ۲ / ۱۱۹۲ و رقم: ۳ / ۱۱۸۲ و رقم: ۲ / ۱۱۸۳ او رقم: ۲ / ۱۱۸۴.

^(۹) بخاري. تفسير: ۴۶۰.

٣٩٠٠ - وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) هَذَا قَبْلَ الزَّكَاةِ فَلَمَّا أُنْزِلَتْ جَعَلَهَا اللَّهُ طَهْرًا لِلأَمْوَالِ. روی الشافعی^(۱۰).

تیبینو عومه‌ر (خودایان لن پانه بی) دهلى: ئەمە له پیش دانان (فەرزکردن)ی زەکاتدا وابوو، به‌لام کاتى خودا زەکاتى فەرز کرد ئىتر زەکاتى كرد بە پاک‌وه‌کەرى ھەموو جۇره سامان و مالى (ب = بوخارى).

٣٩٠١ - عَنْ ثُوبَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتِ الْدِينَ يَكْتُبُونَ الدَّهْبَ وَالْفِضَّةَ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ أَنْزَلَ فِي الدَّهْبِ وَالْفِضَّةِ مَا أُنْزِلَ لَنَا عِلْمَنَا أَىُ الْمَالُ خَيْرٌ فَتَشَحَّدَهُ فَقَالَ أَفْضَلُهُ لِسَانٌ ذَاكِرٌ وَقَلْبٌ شَاكِرٌ وَرَزْجَةٌ مُؤْمِنَةٌ نَعِيْنَةٌ عَلَى إِيمَانِهِ. روای الترمذی بسند حسن^(۱۱).

شەبان (رمزای خودای لەسر بن) گوتى: كە ئايەتى: {وَالَّذِينَ يَكْتُبُونَ الدَّهْبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرُهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ}؛ دابه‌زى، جارى له سەفرىيکا، لە خزمەتى جەهزەتدا بۇوىن، ھەندى كەس لە ھاپىيکانى عەرزيان كرد: ئەم پېغەمبەرى خودا! بۇ خوت زۇرباش دەزانى كە خودا لەم ئايەتەدا چەرەشەيەكى توندو تىزى لەو كەسانە كردوووه كە زېپۇزىو كەلەكە دەكەن، بىريا دەمانزانى كەكام جۇره مالە باشە، تاكۇو مالىلىى بىكەين؟ فەرمۇسى (دەرسى خودای لەسر بن) بىزانن باشتىرين مال و دەسمايە زمانىيکە بەيادو زىكىرى خودا پاراو بىن و، دلىكە لەشۈكرو سوپاسى غافل نەبىن و، ھاوسەرييکە، كە موسولمان و بپوادارىن و كۆمەكى مىرددەكەي بىكا لە سەر بپوادارىي و موسولمانەتى! (ت-س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ عِدَّةَ الشَّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافِةً كَمَا يُقَاتِلُوكُمْ كَافِةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ - ٣٦/٩}.

^(۱۰) بوخارى. تفسير: ۴۶۶۱.

^(۱۱) حدیث حسن عند الترمذی.

واته: خودای مهزن فه‌رموویه‌تی: له‌پاستی دا ژماره‌ی مانگه‌کان له بپیاری خودا دوازده مانگن، له‌و پوژه‌وه که خودا ئاسمانه‌کان و زه‌وی دروست کردووه، چوار مانگ له‌و دوازده‌یه خاوهن قیمه‌ت و نرخیکی تایبه‌تین له‌بهر ئه‌وه جه‌نگ و ئاشووب و تاوانی له‌واندا زورتر قه‌ده‌غه کردووه وه‌ئمه ياسای دینی پاسته، که‌وایه له‌م مانگانه‌دا زورو ستم له‌خوتان مه‌کهن، وه‌شپرو شوپرو هراو زه‌نابه‌رپا مه‌کهن.

۳۹۰۲ ⇨ (ب - ۲ ز - ۱۱۲ ل - ۲۲۱ ف - ۳).^(۱۲)

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {إِلَّا تَصْرُوْهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُواْ ئَانِيَ الثَّيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْفَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزِنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِيْنَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجَنَوِدِ لَمْ تَرُوهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُواْ السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ} ⇨ (ب - ۴ ز - ۱۰۱ ل - ۳۰۸).^(۱۳)

۳۹۰۳ - عنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ أَبَا بَكْرَ حَدَّثَهُ قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَتَخْنُونَ فِي الْفَارِ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ يَنْظُرُ إِلَى قَدْمَيْهِ لَا يَبْصِرُنَا تَحْتَ قَدْمَيْهِ فَقَالَ يَا أَبَا بَكْرِ مَا ظَنَّكَ بِائْتِينَ اللَّهَ ؓاَلِهَهُمَا رواه الترمذی والبخاری^(۱۴).

ئنه‌س (خودای لئے پانی بن) گوتی: ئه‌بوبه‌کر بومی گیپایه‌وه گوتی: ئه‌وکاته کله‌ناو ئه‌شکه‌وته‌که‌ی چیای سه‌وردان بیوین، عه‌رzi حه‌زره‌تم کرد: خو ئه‌گه‌ر یه‌کیکیان ته‌ماشای ژیز پیی خوی بکا له‌بهر پیی خوی دا ده‌مان بینی، فه‌رمووی (دوودی خودای لئسر بن): ئه‌ی ئه‌بوبه‌کر! گومانت چییه به و دووکه‌سه که خودا خوی که‌سی سی‌یه‌میانه واته: خه‌مت نه‌بئ خودای گهوره له‌گه‌لمانه (ت/ب).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أَعْطُوْهُمْ مِنْهَا رَضُواْ وَإِنْ لَمْ يُغْطِئُهُمْ مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ - ۵۸/۹}.^(۱۵)

^(۱۲) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ۱۱۲ ل / ۲۲۱ رقم: ۳ / ۱۶۰۹.

^(۱۳) بخاری. تفسیر: ۴۶۶۲.

واته: هەندى لەوان لەکاتى دابەشکردنى صەدەقەو خىراتدا نەنگو پەخنة لەتۆ دەگرن، جا ئەگەر بەشيان بدرى لەو خىراتە ئەوا رازى دەبن و كې دەبن، وەئەگەر بەشيان نەدرى ئەوا كوتۇ پېرەلەچن و توورە دەبن و دەست دەكەن بە بولە بول.

٤ - ٣٩٠ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (صَحَّى اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ بَعْثَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِشَائِعٌ، فَقَسَمَهُ بَيْنَ أَرْبَعَةِ وَقَالَ أَتَالْفُعُلُومُ. فَقَالَ رَجُلٌ مَا عَدْلَتْ. فَقَالَ يَخْرُجُ مِنْ ضِئْضِيٍّ هَذَا قَوْمٌ يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ. رواه البخاري^(١).

ئەبو سەعید (رمزای خودای لىسرىپىن) دەلتى: عەلى لەيەمەنەوە هەننى زىپىزى نارد بۇ حەزرهت (برۇودى خودای لىسرىپىن) دابەشى كرد بەسەر ئەم چوار كەسەدا: ئەقرەعى كۈپى حابىس و عویيەينەي كۈپى بەدرو زەيدى طائى و عەلقەمەي ئەل-عامىرى، فەرمۇوى: دەمەۋى بەم خەلاتە دل نەوايى يان بىكمۇ دلىان خۆش بىكمۇ هەتا بەرەبەرە ھۆگرى ئىسلام دەبن زولخۇوه يىسەرەتى مىمەيش گوتى: بە عەدالەت بەشت نەكىد! حەزرهت (برۇودى خودای لىسرىپىن) فەرمۇوى: لەنەوەي ئەمە كۆمەلنى پەيدا دەبن فېريان بەسەر ئىسلامەتىيەوە نىيەو لەئاين بەلەسە دەبن (ب) $\Rightarrow$ (ب - ٥ - ٢٨٧ ل - ٢٨٨ ل - ٩+٨ ف - .).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : {الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَوْعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَعْدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ } . ٧٩/٩

واته: يەزادانى پاك دەفەرمۇى: ئەوكەسانەي كە پەخنة و لەقەم دەگرن لەو موسولمانە خىركەرە ساغ و پاستانەي كە ساغ لەبەر رەزاي خوا خىرو خىرات دەكەن، يالەو موسولمانە كەم دەستانەي كە بەپىي تەوانانى خۆيان لەو مالەكەمەي هەيانە بەزىادەوە خىرى لىنى دەكەن، تەنانەت لەو مالەيىش كە بەئارەقى ناوچەوان و بەرەنجى شان پەيداى دەكەن بەشى خودايلىنى دەدەن، ئەوكەسانەي كەبەم دوو دەستتىيە لاقرتى و قەشمەرى دەكەن و تىروتوانجيان

تى ده گرن و ده يانه‌وي دليان سار بکه‌نه‌وه، ئه وانه به پيچه‌وانه‌وه خودا خويان ده کا به گالته جاپو ده يانکا به پهند، له روزى دوا روزدا که هه موسشت به دهستي خودا خويه‌تى سزا ياه‌کى سه ختيان بو ده بريته‌وه.

٣٩٠٥ - عن أبي مسعود (رضي الله عنه) قالَ لَمَّا أَمْرَتَنَا بِالصَّدَقَةِ كُنَّا نَتَحَمَّلُ فَجَاءَ أَبُو عَقِيلٍ يَنْصُفُ صَاعَ، وَجَاءَ إِلَيْنَا يَأْكُلُ مِنْهُ، فَقَالَ الْمُنَافِقُونَ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنْ صَدَقَةٍ هَذَا، وَمَا فَعَلَ هَذَا الْآخَرُ إِلَّا رِثَاءً. فَنَزَّلَتْ (الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطْوَعِينَ). رواه البخاري^(۱۵).

ئه بو مه سعوود (خوداي لئن بازى بن) گوتى: کاتى فه رمانمان پى کرا به خيرکردن هه مان بولو نه بيوو، ده چوو حه مالي ده کردو ده يکرد به خير، جا ئه بو عه قيل نيومه‌ن خيرى هيئنا له سهر فه رما يشتنى ته فسيرى نامي: تاقه صاع (مهن) ئ خورماي هيئنا، وه گوتى: ئه پيغمه‌به‌ري خودا! ئيمشه‌وه به ولاخ ئاوم كيشاوه به دوومه‌ن خورما، وا مهنيكىانم هيئناوه بو خير، وه حهزه‌ت (درودي خوداي له سر بن) ليى وهرى گرت وه پياوييکى تريش له و زياترى هيئنا، جا دوو پووو مو نافقه ناپاکه‌كان گوتيان: خودا چ هه و هجييکى هه يه بهم شته بى نرخه‌يىه که ئه مه کردو ويه‌تى به خير؟ وه ئه م پياوه‌ي تريش بو پرياو به رچاوى واده‌کا. جا ئه م ئايته هاته خواره‌وه (ب).

٣٩٠٦ - عن ابن عمر (رضي الله عنهما) قالَ لَمَّا ثُوُقَيَ عَبْدُ اللَّهِ جَاءَ ابْنَهُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَسَأَلَهُ أَنْ يُغْطِيَ قَمِصَةَ يُكَفِّنُ فِيهِ أَبَاهُ فَأَغْطَاهُ، ثُمَّ سَأَلَهُ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيْهِ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُصَلِّيَ فَقَامَ عُمَرُ فَأَخَدَ بَثُوبَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ تُصَلِّي عَلَيْهِ وَقَدْ نَهَاكَ رَبُّكَ أَنْ تُصَلِّي عَلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّمَا خَيَّرَنِي اللَّهُ فَقَالَ (اسْتَغْفِرُ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً) وَسَأَرِيدُهُ عَلَى السَّبْعينَ. قَالَ إِنَّهُ مُنَافِقٌ. قالَ

فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَاتَ أَبْدًا وَلَا تَقْمِ عَلَى قَبْرِهِ). رواه الشیخان والترمذی^(۱۶).

تیبینو عومه‌ر (خودایان لتن پانی بن) گوتی: که عهبدوللای کوپری ئوبه‌یی کوپری سه‌لوول (سه‌رۆکی ناپه‌کان) مرد، عهبدوللای کوپری ئه‌م عهبدوللایه، که‌یه‌کتی بتو له‌ها پری پاست و باش‌کانی حه‌زره‌ت (دوودی خودای له‌سر بن) هات بولای حه‌زره‌ت، عه‌رزی کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! کراسیکی خوتم بدده‌هی، تا بیکم به‌کفن بو باوکم ئه‌ویش کراسیکی خویی دایه، له‌پاشا داواشی لتن کرد که نویژی مردووشی له‌سهر بکا، پیغه‌مبه‌ریش (دوودی خودای له‌سر بن) هه‌لسما که نویژی له‌سهر بکا، عومه‌ر هه‌لسما جله‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری گرت و عه‌رزی کرد: قوریان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! تو خودا ریگه‌ی ئه‌مه‌ی نه‌داویت، ئیتر نویژی چی له سه‌رده‌که‌ی! فه‌رمووی (دوودی خودای له‌سر بن) خودا منی کرد و به‌سه‌رپیشک و خاتر خوی کرد و ده‌فرمومی:

{استغفِر لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِر لَهُمْ إِن تَسْتَغْفِر لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِإِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ - ۸۰/۹}.

واته: ئارهزووی خوته داوای لتن خوش بون بکه بؤیان یا مه‌یکه، ئیممه بی‌نگه‌ی ئه‌وهت لتن ناگرین، به‌لام ئه‌وه بن سووده، ئه‌گه‌ر نه‌ک جارو دوو جار حه‌فتا جاریش داوای لتن خوش بونیان بو بکه‌ی خودا لیتیان خوش نابی. فه‌رمووی: دهی من له‌حه‌فتا جار زیاتر داوای لتن خوشبوونی بو ده‌کم، عومه‌ر (خودای لتن پانی بن) گوتی: ئاخر ئه‌مه ناپاک و مونافیقه. قسه‌به‌ر گوتی: جا کاتی حه‌زره‌ت (دوودی خودای له‌سر بن) نویژی له‌سهری کرد خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده خواره‌وه که ده‌فرمومی:

{وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَاتَ أَبْدًا وَلَا تَقْمِ عَلَى قَبْرِهِ - ۸۴/۹}.

^(۱۶) بخاری. تفسیر سوره براءة: ۴۶۷۰ ، ۷۸۲۶ ، ۶۹۵۸ ، مسلم. فضائل: ۶۱۵۷

واته: به هیچ جوئیز مهکه له سه‌ر هیچ کامن له دواکه و توانه کاتنی که مرد، و له سه‌ر گوپه‌که‌ی رامه و هسته بو نزاکردن بوی، چونکه ئهوانه بین باوه‌ر بعون به خود او پیغه‌مبه‌ری، وه به فاسیقی و له په‌تبه‌ربووی مردوون! (ش/ت).

قال الله تعالی: {وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلاً صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ} ۱۰۲/۹.

واته: که سانیکی تر هن، ئهوانیش له ئیوه‌ن، به لام تنووشی تاوان و گوناه بعون، تهنانه‌ت خوشیان پی له‌وه دهنین، به لام له‌گه‌ل ئهوهش دا رابوورده‌یه‌کی باش و په‌ریزیکی پاکیان هه‌یه واته: کرده‌وه‌ی چاک و کرده‌وه‌ی خراپیان هه‌یه و له‌هه‌ر دوولا تییان کوشیوه، جا ئه‌مانه و مانه‌ندی ئه‌مانه هیوا وايه که خودا ته‌وه‌و په‌شیمانی یان لی گیرا بکا، چونکه به‌راستی تا تۆ بلیتی له راده به‌دهر خودا تاوان‌به‌خش و میهربانه!

۳۹۰۸ - عن سمرة بن جندب (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: أثاني الليلة آتيان فابتاعناي، فائتهينا إلى مدينه مبنية بليل ذهب وليل فضة، فقلقاها رجال شطر من خلقهم كأحسن ما ألت رأي، وشطر كأقبح ما ألت رأي قالا لهم: اذهبوا فقعوا في ذلك النهر. فوقعوا فيه ثم رجعوا إلينا قد ذهب ذلكسوء عنهم، فصاروا في أحسن صورة قال لي: هذه جنة عدن، وهذه أكمل منزلتك قالا أما القوم الذين كانوا شطر منهم حسن وشطر منهم قبح فإنهم خلطا عملا صالحا وآخر سينا تجاوز الله عنهم. رواه البخاري^(۱۷).

سه مووره‌ی کوپی جوندوب (رمای خودای لئی بینت) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (مووره‌ی خودای لئی بینت) فه‌رمووی: ئه‌م شه‌و دوو فریشته هاتن بو لام، له خه‌و هه‌لیان ساندم و بردمیان له‌گه‌ل خویاندا، پویشتنی هه‌تا که‌یشتنیه شاری دروست کرابوو، خشتیکی له زیپ بوو، خشتیکی له زیو بوو، پیاو گه‌لیکمان تنووش

بۇون نیوه‌ی لە شیان تابلییت جوان بۇو، ئەو نیوه‌کەی تابلییت ناشیرین بۇو، دوو فریشته‌کەی کە له‌گەل من بۇون پییان گوتىن: بېرىن خۇتان بخنه ناو ئەو چۆمەوە، ئەوانىش چوونە ناو چەمەکەوە لەپاشدا هاتنەوە بۇ لای ئىمە دەنك ناشیرىنى يەكەيان نەمابوو، وە تا بلىيit جوان بۇو بۇون، گوتىان پىم: ئەمە بەھەشتى ئىجگارى (جەننەتولعەدن)^۵، ئا ئەوە جىگە تۆيە، ئەو پیاوانەش کە نیوه‌يان جوان و نیوه‌يان ناشیرين بۇو ئەوە بۆيە وابۇون چونكە کارى باش و کارى خراپيان ئاۋىتە كردىبوو، وەلە كردارى چاك و لە كردارى خراپ تىييان گوشى بۇو، بەلام لە ئەنجامدا خودا چاپ پوشىلى كىدەن. (ب - بىزاي خواي ئىبن).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {لِمَسْجِدٍ أَسَّنَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَظْهَرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ - ۱۰۸/۹}.

واتە: يەزدانى مەنن دەفرمۇئى: ئەو مزگەوتەي کەلە سەفرى كۆچتا، پىش ئەوهى بىگەيتە مەدینە لە خاکى قوبا دروستت كرد، كە لە سەرەتاوه بناگەي لەسەر تەقاوو ترسى خودا دانراوه، ئەوه شاياني ئەوهىيە كە تو تاعەت و نويىزى تىيا بىكەي، ئەم مزگەوتە سەرەپاي ئەوهش چاكەيەكى ترى مەيە كۆمەلنى پىياوى موسولمانى ساغى پاك و تەمیزى تىيايە، حەز بەپاكى دل و دەرۈون و دەست و جل و بەرگ و جىن و شوين دەكەن، لە بى دەسنويىزى و لە شىپىسى دوورن، بەسە بۇ سەربەرزى ئەوان كە خودا ئەو كەسانەي خۇش دەوئى كە حەزىيان لە پاكى و خاۋىنى يەو خۇيان پاك و خاۋىن پادەگىن.

٣٩٠٩ - قالَ أَبُو سَعِيدٍ الْخُذْرِيُّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): تَمَارَى رَجُلًا فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي أَسَّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ فَقَالَ رَجُلٌ هُوَ مَسْجِدٌ قُبَاءٌ. وَقَالَ الْآخَرُ: هُوَ مَسْجِدُ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): هُوَ مَسْجِدٌ هَذَا. رواه الترمذى هنا و مسلم في الحج^(۱۸).

ئەبو سەعیدی خودری (رمزای خودای لى بىت) گوتى: دوو پیاو بۇو بە دەمە قالیان لەسەر ئەو مزگەوتەی کە خودا له وەسفى دا دەفەرمۇئى: {لَمَسْجِدٌ أَسْسَ عَلَى التَّقْوَىٰ}؛ کە ئەم مزگەوتە كامەيە، پیاوايکيان گوتى: مزگەوتى قوبايە، ئەويترييان گوتى: نە، ئەوھە مزگەوتەكەي پىيغەمبەرە، جا حەزەرت (درودى خوداي لى سەربىت) فەرمۇوى: ئەوھە ئەم مزگەوتەي منه (ت/م).

٣٩١٠ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: تَرَكَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي أَهْلِ قُبَّةِ كَانُوا يَسْتَشْجُونَ بِالْمَاءِ فَنَزَّلَتْ فِيهِمْ رُوَاہُ التَّرْمِذِيِّ وَالْبَزاَرِ^(۱۹).

ئەبو ھورەيرە (رمزای خودای لى بىت) گوتى: پىيغەمبەر (درودى خوداي لى سەربىت) فەرمۇوى: ئەم ئايىتە له پەسەن (مەدح)ى خەلکى قوبادا ھاتە خوارەوه، لەبەر ئەوھە كە تاراتيان بەئاۋ دەگرت! (ت/ بهزار).

قال الله تعالى: {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَئِيْ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنْهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ} - ۱۳/۹.

واتە: خوداي گەورە دەفەرمۇئى: رەوا نىيە بۇ پىيغەمبەرو بۇ موسۇلمانان كە داواي لىخۇشىوون له خوداي گەورە بىھەن بۇ كافرو ھاوبەش پەيدا كەرهكان، بۇ ئەوانەيان كە لەسەر كوفرو بىن ئايىنى دەمن، مادەم بۇيان دەركەوت كە ئەوانە دۆزەخىن، بالە خزم و كەس و كارى خۇشىان بن.

٢٠ - عن سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَمَّا حَضَرَتْ أَبَا طَالِبَ الْوَفَاءَ جَاءَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَوَجَدَ عِنْدَهُ أَبَا جَهَنَّمَ، وَعِنْدَهُ اللَّهُ بْنَ أَبِي أُمِيَّةَ بْنَ الْمُغِيرَةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): يَا عَمَّ، قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، كَلِمَةً أَشْهَدُ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللَّهِ. فَقَالَ أَبُو جَهَنَّمَ وَعِنْدَهُ اللَّهُ: يَا أَبَا طَالِبٍ، أَتُرْغِبُ عَنْ مِلَّةِ عَنْدِ الْمُطْلِبِ؟ فَلَمْ يَزَلْ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْرِبُهَا عَلَيْهِ، وَيَعِدَّانَ لَهُ تِلْكَ الْمَقَالَةَ، حَتَّىٰ قَالَ أَبُو طَالِبٍ آخِرَ مَا كَلَمَهُمْ هُوَ عَلَى مِلَّةِ عَنْدِ الْمُطْلِبِ، وَأَبَى أَنْ يَقُولَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. فَقَالَ

^(۱۹) سكت الشارح عن درجته.

رَسُولُ اللَّهِ (مَنْعِي اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَا وَاللَّهُ لَا سُتُّفِرَنَ لَكَ، مَا لَمْ أَلِهَ عَنْكَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ} الآية^(۲۰):

سه عیدی کوپری موسسه‌ی بیب (رمای خودایان لن بینت) گوتی: باوکم گوتی: کاتتی نیشانه‌ی مردن له ئهبو طالیب دیاری دا و هاته سهر مردن پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای لسمر بینت) چوو بو لای، لهو کاته‌دا ئهبو جه‌هل و عه‌بدوللای کوپری ئهبو نومه‌ییه‌ی کوپری موغیره‌ی لهلا بوون، پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای لسمر بینت) فرموموی: ئهی مامه! بلنی: لا الله الا الله، دهیکم به‌هله‌کی باوه‌پو شایه‌تیت بو ندهم له‌لای خودا له‌سهر ئهوه که توئه‌م ووشه پیروزه‌یه‌ت قه‌بوول کردووه، به‌لام ئهبو جه‌هل و عه‌بدوللای - که‌له و کاته‌دا له‌وی بوون - چوونه بن کلیشه‌یی و پییان گوت: ئهی ئهبو طالیب! ده‌تھوئی له ئایینی عه‌بدولم‌وططه‌لیب و باو باپیری خوت لابدھیت و حاشای لی بکھیت؟ ئیتر نه‌مانه گه‌لی قسه‌یان لهم باره‌یه‌وه له‌گه‌ل دا کردو دلیان سارد ده‌کرده‌وه، هه‌موو جاری که پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای لسمر بینت) دهی دا به گوئی دا که شایه‌تمان بیتنی ئهوانیش و هک شملی شه‌ر به‌ر په‌رچیان ده‌دایه‌وه و دووباره نه‌یانگوت‌هه‌وه: ئای حاشا ده‌که‌ی له میلله‌ت و ئایینی باوو باپیری خوت، هه‌تاکوو دوا قسه‌ی ئه‌وه‌بوو گوتی پییان: که ئه‌وه له‌سهر ئایینی عه‌بدولم‌وططه‌لیبی باوکیتی، وه قاییل نه‌بوو که‌بلنی: لا الله الا الله. ئیتر پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای لسمر بینت) فه‌رموموی: ئه‌دیی به خودا هه‌ر بوت نه‌پاریمه‌وه و داوای لیخوش بوونت له‌خودا بو ده‌که‌م، به‌مرجحی خودا ئهوه قه‌ده‌غه نه‌کا لیم، جا خودای گه‌وره و مه‌زن ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده خواره‌وه، که نه‌فه‌رموموی: ما کان للنبي.. تا کوتایی ئایه‌ت (ش).

^(۲۰) بخاری. تفسیر: ۴۸۷۵ ، (تجزیه / ۲ ل / ۶۵ ذ / ۶۴۵ ، ۴۷۷۲ ، ۴۷۷۵ ، ۲۸۸۴ ، ۶۶۸۱). مسلم.

٣٩١٢ - عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَذِكْرَ عِنْدَهُ عَمَّهُ أَبُو طَالِبٍ فَقَالَ: لَعْلَهُ تَنْفَعُهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيُجْعَلُ فِي ضَحْضَاحٍ مِنَ النَّارِ، يَنْلَعُ كَعْبَيْهِ، يَغْلِي مِنْهُ دِمَاغُهُ^(۲۱).

ئەبو سەعیدی خودری (خۇشنوودى خوداى ئىبن) گوتى: لە خزمەتى حەزرتا (دەرسى خوداى لەسرىيەت) باسى ئەبو طالىبى مامەيان كرد، فەرمۇسى: هيوماھە يە كەلە پۇژى زىنەوه دا تکاو شەفاعەتى من سوودى هەبى بۇى، سا بەشكۇو بخىریتە ناو ئاگرىكى تەنكەوه، دەگاتە قولەپىرى، وهى مىشىكى دەكولى پىنى (ش).

٣٩١٣ - عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَفْعٌ أَبَا طَالِبٍ بِشَيْءٍ؟ فَإِنَّهُ كَانَ يَحْوُطُكَ وَيَقْضِيَ لَكَ قَالَ: نَعَمْ، هُوَ فِي ضَحْضَاحٍ مِنَ النَّارِ، وَلَوْلَا أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ. وَفِي رِوَايَةٍ: قَالَ: نَعَمْ، وَجَدَتِهِ فِي غُمَرَاتٍ مِنَ النَّارِ، فَأَخْرَجَتِهِ إِلَى ضَحْضَاحٍ. روی هذه الشیخان^(۲۲).

عەبىاسى كورى عەبدولمۇطەلیب (رمزاخوداى لەسرىيەت) گوتى: ئەم بىيغەمبەرى خوا! ئایا هېيج كەلکو سودىكت هەبۇو بۇ ئەبو طالىب؟ چونكە بەراستى ئەۋ زاتە لە كاتى خۆيدا دالدەھى توئى دەداو لەسەرى دەكردىتەوه فەرمۇسى: بەللى، والە ناو ئاگرىكى تەنكدا، خۇ ئەگەر من نە بۇومايه جىنگەى چىنى بن بىنهوهى دۆزەخ دەبۇو! لە كىرانەوهىكە: بەللى خۇى لە ناو كىيىۋاوه نىرينى ئاگرەكەدا بۇو، بەلام من لەۋى دەرم ھىنناو بىردىم ناو تەنكايى ئاگرەكەوه! (ش):

نەمەن نووسىيمان قىسى كىتىب
كتىبى حل بۇوش قىسى حلې!

^(۲۱) تەجرىدى بوخارى بەکوردى / ۴ / ل / ۲۰۱ / ۱۰۰۱ ، ۲۸۸۵ ، ۷۵۶۴. مسلم. إيمان: ۵۰۹+۵۱۲.

.۵۱۲

^(۲۲) بخارى (تەجرىد) / ۴ / ل / ۱۹۹ رقم / ۷۵۷۲ ، ۶۲۰۸ ، ۳۸۸۳ ، ۱۵۱۰. مسلم. إيمان: ۵۱۲-۵۰۹.

لان، دانه‌ر - گوپیش که‌یلی په‌حمدت بن -
 مه‌یلی له وه‌یه: نه‌هله‌ن په‌حمدت بن
 منیش وه‌ک فه‌قانی نه‌م باش مه‌لایه
 په‌حمدت ده‌ون بتو همه‌میوو لایه !!
 وه‌زار خودایی نه‌وه‌ن ده زوره !
 نه‌ک به‌سده‌دانه، به‌هه‌زار جوپه!
 مه، له ئیپه خاکا په‌یان پن به‌رین
 نیمه تانه‌میوین زور بن خه‌بهرین !
 به‌دنمه‌کنیه بتو نیمه‌ان نوممهت
 قسسه خیپه نه‌که‌ین بوكه‌سی ده‌زرهت
 درود و سه‌لام لنه‌خوی و خزمی
 هه، له به‌ریزی بن، نه‌که‌ونه نزمی !
 نه‌ی لنه‌نوری خوا دروستکراو تو
 نه‌ی له‌گول جوانتر شیوه و ره‌نگ و بو
 له‌بهر بن که‌سی لیم هه‌لسا بو سو
 گشت لیم تو راون، قوربان! نه‌تو بو!
 تو بوی بو گشت لاده‌چیت و ده‌رپی
 بو شادی ژینمان مانگی نوی ناسوی
 به‌رپیز نیرگسی و به‌شه‌ویش شه و بوی
 خویم هه‌ستم په‌سته بویه ناکه‌م بوی
 له‌بهر خاتری خزم و خوبشی توی
 بو جه‌ژنم ببه به مانگی نو بوی !!
 به‌لکوو له‌سایی خوداون فه‌ردارمان
 روپی رووت هه‌مل بن له‌گوپی تارمان
 نووری کوتایی ژینی په‌له ژان
 بکا به شایی جه‌ژنی ره‌هه‌زار !!

٣٩١٤ - عَنْ عَلِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا يَسْتَغْفِرُ لِأَبْوِيهِ وَهُمَا مُشْرِكُانْ فَقُلْتُ لَهُ: تَسْتَغْفِرُ لِأَبْوِيهِكَ وَهُمَا مُشْرِكُانْ كَانُوا فَلَدَّكْرَتْ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَنَزَّلَتْ: {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ}. رواه الترمذی وأحمد والحاکم^(۲۲).

عهی (خودای لئے رازی بنت) گوتی: پیاوی باوک و دایکی بت په رست بون، کویم لیئی بونو بؤیان ده پارایه وہ، منیش پییم گوت: تو باؤک و دایکت بت په رست بون، چون بؤیان ده پاریتی وہ، ئه ویش گوتی: خو باؤکی ئیبراہیمیش بت په رست بونو که چی بوشی پار او هته وہ، جا منیش ئه مهم گیپرایه وہ بو پیغمه بهر (دووی خودای له سمرینت) ئه وجاهه ئه نایه ته هاته خواره وہ {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ} تادوایی کله پیشه وہ راشه کهی رابورد. (ت - س/ح - س/ص).

٣٩١٥ - عَنْ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمْ أَتَخْلُفْ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي غَزْوَةِ غَزَّا هَا قَطُّ إِلَّا فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ غَيْرَ أَنِّي قَدْ تَخَلَّفْتُ فِي غَزْوَةِ بَدْرٍ وَلَمْ يُعَاقِبْنِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَحَدًا تَخَلَّفَ عَنْهُ إِلَمَا خَرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَالْمُسْلِمُونَ يُرِيدُونَ عِرَقَرِيشَ حَتَّى جَمَعَ اللَّهُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ عَدُوِّهِمْ عَلَى غَيْرِ مِيعَادٍ. وَلَقَدْ شَهَدْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَيْلَةَ الْعَقْبَةِ حِينَ تَوَافَقْنَا عَلَى الإِسْلَامِ وَمَا أَحِبُّ أَنْ لَيْ بِهَا مَشْهَدَةَ بَدْرٍ، وَإِنْ كَانَتْ بَدْرٌ أَذْكَرَ فِي النَّاسِ مِنْهَا، وَكَانَ مِنْ خَبَرِي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ أَنِّي لَمْ أَكُنْ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْهُ فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ وَاللَّهُ مَا جَمَعْتُ قَبْلَهَا رَاحِلَتِنِ قَطُّ حَتَّى جَمَعْتُهُمَا فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ. فَغَزَّا هَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي حَرَ شَدِيدٍ وَاسْتَقْبَلَ سَفَرًا بَعِيدًا وَمَفَازًا وَاسْتَقْبَلَ عَدَدًا كَثِيرًا فَجَلَّا لِلْمُسْلِمِينَ أَمْرَهُمْ لِتَاهُوا أَهْبَةً غَزْوَهُمْ فَأَخْبَرَهُمْ بِوَجْهِهِمُ الَّذِي يُرِيدُ وَالْمُسْلِمُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَثِيرٌ وَلَا يَجْمَعُهُمْ كِتَابٌ حَافِظٌ فَقَلَ رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَتَعَقَّبَ يَطْنُ أَنَّ ذَلِكَ سَيْخَفَى مَا لَمْ يَنْزِلْ فِيهِ وَخَىٰ مِنَ اللَّهِ. وَكَانَتْ تِلْكَ الْغَزْوَةُ

^(۲۲) رواه الترمذی بسند حسن والحاکم بسند صحيح (شرحه).

حين طابت الشمار والظلال فلما إليها أصفر، فتجهزَ النبِيُّ (صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) والمُسلِّمُونَ معاً وَطَفِقَتْ أَغْدُو لِكَ أَجْهَزَ مَعَهُمْ فَأَرْجِعَ وَلَمْ أَفْضِ شَيْئاً. فَأَقُولُ فِي نَفْسِي أَنَا قَادِرٌ عَلَى ذَلِكَ إِذَا أَرَدْتُ. فَلَمْ يَزُلْ ذَلِكَ يَتَمَادَى بِي حَتَّى اسْتَمَرَ بِالنَّاسِ الْجَدُّ فَأَصْبَحَ النَّبِيُّ (صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) غَادِيَاً وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ وَلَمْ أَفْضِ مِنْ جَهَازِي شَيْئاً ثُمَّ غَدَوْتُ فَرَجَعْتُ وَلَمْ أَفْضِ شَيْئاً فَلَمْ يَزُلْ ذَلِكَ يَتَمَادَى بِي حَتَّى أَسْرَعْتُ وَتَفَارَطَ الْغَزوُ فَهَمِّتُ أَنْ أَرْتَحِلَ فَأَذْرَكُهُمْ فِي لَيْتِنِي فَعَلْتُ ثُمَّ لَمْ يَقْدِرْ لِي فَطَفِقَتْ إِذَا خَرَجْتُ فِي النَّاسِ بَعْدَ خُرُوجِ النَّبِيِّ (صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَخْرُجُنِي أَنِّي لَا أَرَى لِي أَسْوَةً إِلَّا رَجُلًا مَغْمُوسًا عَلَيْهِ فِي النَّفَاقِ أَوْ رَجُلًا مِمَّنْ عَلَرَ اللَّهُ مِنَ الْمُضْعَفَاءِ وَلَمْ يَذْكُرْنِي النَّبِيُّ (صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّى بَلَغَ تَبُوكَ فَقَالَ وَهُوَ جَالِسٌ فِي الْقَوْمِ مَا فَعَلَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ حَبَّسَهُ بُرْذَاهُ وَالنَّظَرُ فِي عَطْفِيَّهِ. فَقَالَ لَهُ مَعَاذُ بْنُ جَبَلٍ بِشَسَّ مَا قُلْتَ وَاللَّهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا. فَسَكَتَ النَّبِيُّ (صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَبَيْنَمَا هُوَ عَلَى ذَلِكَ رَأَى رَجُلًا مُبِيِّضًا يَزُولُ بِهِ السَّرَّابُ فَقَالَ (صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كُنْ أَبَا خَيْثَمَةَ فَإِذَا هُوَ أَبُو خَيْثَمَةَ الْأَنْصَارِيُّ الَّذِي تَصَدَّقَ بِصَاعِ التَّمْرِ حينَ لَمَرَةِ الْمُنَافِقُونَ. فَلَمَّا بَلَغَنِي أَنَّ النَّبِيَّ (صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَدْ تَوَجَّهَ قَافِلاً مِنْ تَبُوكَ حَضَرَنِي بَشَّيَّ فَطَفِقَتْ أَتَدْكُرُ الْكَذِبَ وَأَقُولُ: يَمْ أَخْرُجُ مِنْ سَخْطِيِّهِ غَدًا. وَأَسْتَعِنُ عَلَى ذَلِكَ كُلَّ رَأَى مِنْ أَهْلِي: فَلَمَّا قِيلَ لِي إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَدْ أَظَلَّ قَادِمًا زَاحَ عَنِ الْبَاطِلِ حَتَّى عَرَفْتُ أَنِّي لَنْ أَنْجُو مِنْهُ بِشَيْءٍ أَبْدَا فَاجْمَعْتُ صِدْقَهُ وَصَبَّحَ رَسُولُ اللَّهِ (صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَادِمًا وَكَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرِ بَدَا بِالْمَسْجِدِ فَرَكَعَ فِيهِ رَكْعَتِينِ ثُمَّ جَلَسَ لِلنَّاسِ فَجَاءَهُ الْمُخْلُفُونَ فَطَفِقُوا يَعْتَدِرُونَ إِلَيْهِ وَيَخْلِفُونَ لَهُ وَكَانُوا بِضُعْفِهِ وَكَمَانِينَ رَجُلًا فَقِيلَ مِنْهُمُ النَّبِيُّ (صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَيْهِمْ وَبِأَيْمَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ وَوَكَلَ سَرَايِرَهُمْ إِلَى اللَّهِ حَتَّى جِئْتُ فَلَمَّا سَلَّمَتُ تَبَسَّمَ الْمُغَضِّبُ ثُمَّ قَالَ تَعَالَى: فَجِئْتُ أَمْشِي حَتَّى جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ لِي: مَا حَلَّ فَكَ أَلَمْ تَكُنْ قَدْ ابْتَغَتَ ظَهِيرَكَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي وَاللَّهِ لَوْ جَلَسْتُ عِنْدَ غَيْرِكَ مِنْ أَهْلِ الدِّينِ لَرَأَيْتُ أَنِّي سَأَخْرُجُ مِنْ سَخْطِهِ بِعُذْرٍ وَلَقَدْ أَغْطَيْتُ جَدَلًا وَلَكِنِي وَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُ لَيْنَ حَدَّثْتُكَ الْيَوْمَ حَدِيثَ كَذِبٍ تُرْضِي بِهِ عَنِي لَيُوشِكَنَ اللَّهُ أَنْ يُسْخِطَكَ عَلَىٰ وَلَيْنَ حَدَّثْتُكَ حَدِيثَ صِدْقٍ تَجِدُ عَلَىٰ فِيهِ إِنِّي لَأَرْجُو فِيهِ عُقْبَيِ اللَّهِ وَاللَّهِ مَا كَانَ لِي عَتَرْ

وَاللَّهُ مَا كُنْتُ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْكَ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَا هَذَا فَقَدْ صَدَقَ فَقُمْ حَتَّى يَقْضِي اللَّهُ فِيكَ. فَقَمْتُ وَتَارَ رِجَالٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ فَاتَّبَعُونِي فَقَالُوا: إِنَّ اللَّهَ مَا عَلِمْتَكَ أَذَّنْتَ ذَبْباً قَبْلَ هَذَا لَقَدْ عَجَزْتَ فِي أَنْ لَا تَكُونَ اعْتَذَرْتَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِمَا اعْتَدَرْتَ بِهِ إِلَيْهِ الْمُخْلَفُونَ فَقَدْ كَانَ كَافِيكَ ذَبْبَكَ اسْتِغْفَارُ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَكَ. قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا زَالُوا يُؤْبِسُونِي حَتَّى أَرَدْتُ أَنْ أَرْجِعَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَكَدَّبَ نَفْسِي ثُمَّ قُلْتُ لَهُمْ: هَلْ لَقِيَ هَذَا مَعِي مِنْ أَحَدٍ؟ قَالُوا: نَعَمْ لَقِيْهِ مَعْلُوكَ رَجُلَانِ فَلَا مِثْلَ مَا قُلْتَ فَقِيلَ لَهُمَا مِثْلُ مَا قِيلَ لَكَ، قَلْتَ: مَنْ هُمَا؟ قَالُوا: مُرَارَةُ بْنُ الرَّبِيعَةِ الْعَامِرِيُّ وَهَلَالُ بْنُ أُمِيَّةِ الْوَاقِفِيُّ فَدَكَرُوا لِي رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ فَلَمْ شَهَدُوا بِذَذِبْباً فِيهِمَا أُسْوَةَ فَمَضَيْتُ حِينَ ذَكَرُوهُمَا لِي. وَتَهَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْمُسْلِمِينَ عَنْ كَلَامِنَا أَيْهَا التَّلَاهَةِ مِنْ بَنِي مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ فَاجْتَبَبَا النَّاسُ وَتَغَيَّرُوا لَنَا حَتَّى تَنَكَّرْتُ لَيْ فِي نَفْسِي الْأَرْضُ لَمَّا هِيَ بِالْأَرْضِ الْأَغْرِفُ فَلَبِسْتَا عَلَى ذَلِكَ خَمْسِينَ لَيْلَةَ فَأَمَّا صَاحِبَيَّ فَاسْتَكَانَا وَقَعَدَا فِي بَيْوِتِهِمَا يَبْكِيَانِ وَأَمَّا أَنَا فَكُنْتُ أَشَبُ الْقَوْمِ وَأَجْلَدُهُمْ فَكُنْتُ أَخْرُجُ فَأَشْهَدُ الصَّلَاةَ وَأَطْوُفُ فِي الْأَسْوَاقِ، وَلَا يَكْلُمْنِي أَحَدٌ وَآتَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَسْلَمْ عَلَيْهِ وَهُوَ فِي مَجْلِسِهِ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَأَقُولُ فِي نَفْسِي هَلْ حَرَكَ شَفَتِيَّ بِرَدِ السَّلَامِ أَمْ لَا تُمْ أَصْلَى قَرِيبًا مِنْهُ وَأَسَارَقَهُ النَّظَرُ فَإِذَا أَقْبَلْتُ عَلَى صَلَاتِي نَظَرَ إِلَيَّ وَإِذَا التَّفَتَ نَحْوَهُ أَغْرَضَ عَنِّي حَتَّى إِذَا طَالَ ذَلِكَ عَلَى مِنْ جَفْرَةِ الْمُسْلِمِينَ مَشَيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ جِدَارَ حَائِطِ أَبِي قَنَادَةَ وَهُوَ ابْنُ عَمِّي وَأَحَبُ النَّاسِ إِلَيَّ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَوَاللَّهِ مَا رَدَ عَلَى فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا قَنَادَةَ أَشْدُكَ بِاللَّهِ هَلْ تَعْلَمَنَّ أَنِّي أَحَبُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَسَكَتَ فَعَدْتُ فَنَاشَدْتُهُ فَسَكَتَ فَنَاشَدْتُهُ فَقَالَ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَفَاضَتْ عَيْنَائِي وَعَدْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ الْجِدَارَ. فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِي فِي سُوقِ الْمَدِيَّةِ يَقُولُ: مَنْ يَدْلُلُ عَلَى كَعْبِيِّ بْنِ مَالِكٍ فَطَفِقَ النَّاسُ يُشَيِّرُونَ لَهُ إِلَى حَتَّى جَاءَنِي فَدَفَعَ إِلَيَّ كِتَابًا مِنْ مَلِكِ غَسَانَ وَكُنْتُ كَاتِبًا فَقَرَأَهُ فَإِذَا فِيهِ: أَمَا بَعْدُ فَإِنَّهُ قَدْ بَلَغَنَا أَنَّ صَاحِبَكَ قَدْ جَفَاكَ وَلَمْ يَجْعَلْكَ اللَّهُ بِدَارَهُ وَلَا مَضِيَّةَ فَالْحَقُّ بِنَا لَوْا سِكَ. فَقُلْتُ حِينَ قَرَأَهُ: وَهَذِهِ أَيْضًا مِنَ الْبَلَاءِ. فَتَيَامَمْتُ بِهَا التَّسْرُرَ فَسَجَرْتُهَا بِهَا حَتَّى إِذَا مَضَتْ أَرْبَعُونَ مِنَ الْخَمْسِينَ وَاسْتَلْبَثَ الْوَحْىَ إِذَا رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَأْتِيَنِي فَقَالَ: إِنَّ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَأْمُرُكَ

آن تَعْزِلَ امْرَأَتَكَ . فَقُلْتُ أَطْلَقُهَا أَمْ مَاذَا أَفْعُلُ؟ قَالَ: لَا بَلْ اعْتَزِلُهَا فَلَا تَقْرَبَنَّهَا وَأَرْسَلَ إِلَيْ صَاحِبِيْ بِمِثْلِ ذَلِكَ فَقُلْتُ لِامْرَأَتِي الْحَقِّيْ بِإِهْلِكَ فَكُونِي عِنْدَهُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ فِي هَذَا الْأَمْرِ، قَالَ: فَجَاءَتِ امْرَأَةٌ هِلَالَ بْنَ أُمَيَّةَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ هِلَالَ شَيْخٌ ضَانٌ لَّيْسَ لَهُ خَادِمٌ فَهَلْ تَكْرِهُ أَنْ أَخْدُمْهُ؟ قَالَ لَا وَلَكِنْ لَا يَقْرَبَنَّكَ . فَقَالَتْ: إِلَهُ وَاللَّهُ مَا يَهِي حَرَكَةٌ إِلَى شَيْءٍ وَوَاللَّهُ مَا زَالَ يَنْكِي مُنْذَ كَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ إِلَى يَوْمِهِ هَذَا . قَالَ: فَقَالَ لِي بَعْضُ أَهْلِي لَوْ اسْتَأْذَنْتَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي امْرَأَتِكَ فَقَدْ أَذِنْ لِامْرَأَةٍ هِلَالَ أَنْ تَخْدُمَهُ فَقُلْتُ: لَا أَسْتَأْذِنُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَمَا يُدْرِيَنِي مَاذَا يَقُولُ لَيْ إِذَا اسْتَأْذَنْتَهُ فِيهَا وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌ قَالَ: فَلَبِثْتُ بِذَلِكَ عَشْرَ لَيَالِ فَكَمْلَ لَنَا خَمْسُونَ لَيْلَةً مِنْ حِينَ نَهَيَ عَنْ كَلَامِنَا ثُمَّ صَلَّيْتُ صَلَاتَ الْفَجْرِ صَبَّارَ خَمْسِينَ لَيْلَةً عَلَى ظَهْرِيْ بَيْتِ مِنْ بَيْوَتِنَا فَبَيْنَا أَنَا جَالِسٌ عَلَى الْحَالِ الْتِي ذَكَرَ اللَّهُ بِنَّا قَدْ صَافَتْ عَلَى نَفْسِي وَضَاقَتْ عَلَى الْأَرْضِ بِمَا رَجَبْتُ سَمِعْتُ صَوْتَ صَارِخٍ أُوْفَى عَلَى سَلْعٍ يَقُولُ بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ أَبْشِرْ فَخَرَرْتُ سَاجِدًا وَعَرَفْتُ أَنْ قَدْ جَاءَ فَرَجْ . فَأَذَنَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) النَّاسَ بِتَوْبَةِ اللَّهِ عَلَيْنَا حِينَ صَلَّى صَلَاتَ الْفَجْرِ فَذَهَبَ النَّاسُ يُبَشِّرُونَا فَذَهَبَ قَبْلَ صَاحِبِيْ مُبَشِّرُونَ وَرَكَضَ رَجُلٌ إِلَى فَرَسَا وَسَعَى سَاعَيْ مِنْ أَسْلَمَ قَبْلِي وَأَوْفَى الْجَبَلَ فَكَانَ الصَّوْتُ أَسْرَعَ مِنَ الْفَرَسِ فَلَمَّا جَاءَنِي الْذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ يُبَشِّرُنِي فَنَزَغْتُ لَهُ تَوْبَيْ فَكَسَوْتُهُ إِيَّاهُمَا بِإِشَارَتِهِ وَاللَّهُ مَا أَمْلِكُ غَيْرَهُمَا يَوْمَيْ وَاسْتَعْرَتْ تَوْبَيْنِ . فَلَبِسْتُهُمَا فَأَنْطَلَقْتُ أَتَأْمَمُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَتَلَقَّانِي النَّاسُ فَوْجًا فَوْجًا يَهْتَشُونِي بِالتَّوْبَةِ وَيَقُولُونَ لِتَهْتَشَكَ تَوْبَةَ اللَّهِ عَلَيْكَ . حَتَّى دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ وَحْوَنَّهُ النَّاسُ فَقَامَ طَلْحَةُ بْنُ عَبْيَدِ اللَّهِ يُهَرِّبُونُ حَتَّى صَافَحَنِي وَهَنَّانِي وَاللَّهُ مَا قَامَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ غَيْرُهُ . فَكَنْتُ لَا أَلْسَاهَا لَهُ فَلَمَّا سَلَمْتُ عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ وَهُوَ يَرْقُ وَجْهُهُ مِنَ السُّرُورِ قَالَ: أَبْشِرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرْ عَلَيْكَ مُنْذَ وَلَدَتْكَ أُمُّكَ . فَقُلْتُ أَمِنْ عَنْدَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ؟ فَقَالَ لَا بَلْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ . وَكَانَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا سُرَّ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ كَانَ وَجْهُهُ قِطْعَةُ قَمَرٍ وَكَانَ تَعْرِفُ ذَلِكَ . فَلَمَّا جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَلْخَلَعَ مِنْ مَالِي صَدَقَةً إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ فَقَالَ: أَمْسِكْ بِعَضِ مَالِكَ فَهُوَ

خیز لَكَ. فَقُلْتُ: إِنِّي أَفْسِكُ سَهْمِيَ الَّذِي يَخْبِرُ. وَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ إِنَّمَا أَنْجَانِي بِالصَّدْقِ وَإِنَّ مِنْ تَوْبَتِي لَا أَحْدَثُ إِلَّا صِدْقًا مَا بَقِيَتُ، قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ أَنَّ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَبْلَأَهُ اللَّهُ فِي صِدْقِ الْحَدِيثِ مُنْذَ ذَكَرْتُ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى يَوْمِي هَذَا أَخْسَنَ مِمَّا أَبْلَأَنِي اللَّهُ بِهِ. وَاللَّهُ مَا تَعْمَدْتُ كَذَبَةً مُنْذَ قُلْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى يَوْمِي هَذَا وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَحْفَظَنِي اللَّهُ فِيمَا بَقَى، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ أَتَبْعُرُهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَغْدَادِ) مَا كَادَ يَرِيْغُ قُلُوبَ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ وَعَلَى الْمُلَائِكَةِ الَّذِينَ خَلَقُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحَبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمُ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُوا أَنَّ لَا ملْجَأً مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَعْبُرُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُوِّنُوا مَعَ الصَّادِقِينَ قَالَ كَفَّبٌ: وَاللَّهِ مَا أَلْعَمُ اللَّهُ عَلَىٰ مِنْ نِعْمَةٍ قَطُّ بَغْدَادِ إِذْ هَذَانِي اللَّهُ لِلإِسْلَامِ أَغْظَمَ فِي نَفْسِي مِنْ صِدْقِي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَّا أَكُونَ كَذَبَتُهُ فَأَهْلِكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَبُوا فَإِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الْوَحْيَ فِيهِمْ بِشَرٍّ مَا قَالَ لِأَحَدٍ، قَالَ: (سَيَخْلُفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا الْفَلَيْتُمُ إِنَّهُمْ لِتَغْرِبُوا عَنْهُمْ فَأَغْرِبُوْنَاهُمْ إِنَّهُمْ رِجَسٌ وَمَا وَاهِمُ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ). يَخْلُفُونَ لَكُمْ لِتَرْضُوا عَنْهُمْ فَإِنَّهُمْ فَإِنْ تَرْضُوا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ. رواه الشیخان والترمذی. وفي رواية: فَاجْتَبَبَ النَّاسُ كَلَامَنَا، فَلَبِثَتْ كَذِلِكَ حَتَّى طَالَ عَلَى الْأَمْرِ، وَمَا مِنْ شَيْءٍ أَهُمْ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ أَمُوتَ فَلَا يُصْلَى عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَوْ يَمُوتَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَكُونُ مِنَ النَّاسِ يَتْلُكُ الْمُنْزَلَةَ، فَلَا يُكَلِّمُنِي أَحَدٌ مِنْهُمْ، وَلَا يُصْلَى عَلَى، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَوْبَتَنَا عَلَى نَبِيِّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِينَ بَقَى الْثَلَاثُ الْآخِرُ مِنَ الْلَّيْلِ، وَهُوَ عِنْدَ أَمْ سَلَمَةَ، وَكَانَتْ مُحْسِنَةً فِي شَانِي مَغْنِيَةً فِي أَمْرِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَا أَمْ سَلَمَةَ تَبَّعَ عَلَى كَفْبٍ. قَالَتْ: أَفَلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْهِ فَأَبْشِرَهُ قَالَ: إِذَا يَخْطَمْكُمُ النَّاسُ فَيَمْتَغِيْنَكُمُ التَّوْمَ سَائِرَ الْلَّيْلَةِ. حَتَّى إِذَا صَلَّى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) صَلَاةَ الْفَجْرِ آذَنَ بِتَوْبَةِ اللَّهِ عَلَيْنَا، وَكَانَ إِذَا اسْتَبَشَرَ اسْتَبَارَ وَجْهُهُ حَتَّى كَأَكَهُ قِطْعَةً مِنَ الْقَمَرِ^(۲۶).

که عبی کوپی مالیک (رمای خودای نبینت) دهلى: جگه له غهزای تهبووک له هیچ غهزایه کی تردا له پیغه مبهر (دروودی خودای نسمرینت) دوانه که تووم و له هه موو غهزاكاني دا له خزمته تی دا بیووم، وهلى له غهزای بهدريشدا له خزمته تی دا نهبووم به لام لهم غهزایه دا حهزه ت (دروودی خودای نسمرینت) گله يی لهوانه نه کرد که لهم غهزایه دواکه و تبون، چونکه پیغه مبهرو موسولمانان لهم غهزایه دا که دهر چونون له مال مه به ستيان کردنی ئه م غهزایه نهبوو، به لکوو مه به ستيان گرتني کاروانه کهی قوبه يش بوو، که به ماليکی بازگانی نزره وه له شام گهرا بیوونه وه، به لام ئه وه بوو که خودا به بین واده له گه ل دوزمنی خوياندا به ره نگاري يه کتری کردن و ئاو قهدي يه ک بیون، و همن له شه وه کهی عهقه به دا له خزمته تی پیغه مبهر دا بیووم (دروودی خودای نسمرینت) له وکاته دا که په يمانمان له گهلى دا به سرت له سهه ئيسلامه تی، و همن بهش به حالي خوم له دل و باوهه ری خوما خیرو گهوره يی ئه م شه وه ناگورمه وه به فهزلی حازر بیوونی غهزای به در، هر چهند له ناو خه لکا غهزای به در به ناو بانگتره له مشه وی عهقه بیه، له راستی دا ئه وکاته که له غهزای تهبووک دواکه و ته و له پیغه مبهر به جیمام هر گیز و هک ئه وکاته ئاوا به هیزو تهوانا و ده ست پر ییوو به تفاق نهبووم، به خودا له وه پیش هر گیز دوو ولاخی سواریم پیکه وه نهبووه، به لام له کاتی ئه و غهزایه دا دوو ولاخم ههبوو، پیغه مبهر (دروودی خودای نسمرینت) که چوو بؤئهم غهزایه کات جه نگهی گه رما بوو، پیکه يه کی دورو دریزی گرته به رو پووی کرده بیابانیکی وشك و برينگ و به ره دوزمنیکی نزرو بی شومار که وته ری، جا له بئر ئه وه له پیش دا هه موو شتیکی به باشی پوون کرده وه بؤ موسولمانان و پی کوتن که ده يه وئي بچي بؤ کوي، هه تا تفاقی جه نگ بخنه و که رسته ه پیویست ئاما ده بکه ن بؤ غهزاكه يان، سوپای موسولمانان يش (که لم غهزایه دا له خزمته تی حهزه تدا بیون) له بئر زوری له ژماره نه ده هاتن و ده فته و تومار نه يده گرتن. له بئه وه ئه گه رکه سئ بیویستایه که خوی

بشاریت‌هه و نه‌چی بؤئه و غهزایه وايده‌زانی که که‌س پیّی نازانی، مه‌گهر تاک و تهرا، مه‌گهر له‌حاله‌تیکدا پیّی بزانن که‌خودا سررووش نازل بکا ده‌باره‌ی! که ئەم غهزایه رووی دا جه‌نگه‌ی میوه‌بوو، به‌رسیبه‌ر ته‌واو خوش بwoo بwoo منیش خۆم له‌خۆما حەزم له‌شتی وايه‌و حەز دەکەم کە‌بە‌دەستی خۆم به‌ری باخ و په‌زېرپن، جا پیّغه‌مبه‌رو موسولمانان (درووی خودا له‌حەزره‌ت و زمای خودا لوان بن) تفاقیان خست، منیش دەمویست بچ تفاق بخەم له‌گەلیان به‌لام دەگە‌پرامه‌وو هیچ نه‌ده‌کرد، وە له‌دلی خۆم دا دەمگوت: ئاسانه هەركاتنی بمه‌وی دەتوانم تفاق بخەم، ئیتر ئەم دله‌پاوكییەم دریزه‌ی کیشا تا خەلکەکه به‌گەرمى پەلاماری تفاق خستنیان دا، وهلى من هیچم دیار نەبwoo تا رۇذى پیّغه‌مبه‌رو موسولمانان سەرلەبەيانه‌کی کە‌وتنه بى، منیش له‌گەلیان دەرچووم به‌لام بەبى تفاق، وهله دوایى دا خۆم دزىيە‌وو گە‌پرامه‌وو نه‌چووم، ئیتر ئەم راپايسىم دریزه‌ی کیشا هەتا ئەوان خىرا دووركە‌وتنه‌وو غهزاكەم لەکیس چوو هەرچەند تاماوه‌یه کیش نیازم هەبwoo کە‌بېرۇم شوینیان بکە‌ووم تاپیّیان دەگەم به‌لام ئە‌وەشم له‌چاره نەنوسرابوو خۆزگەم ئە‌وەم بکردايە، جا (لەپاش ئە‌وو کە‌پیّغه‌مبه‌ر (درووی خودا لەسرینت) رۆیشت) هەرچەند دەچوومە دەرھوو دەچوومە ناو خەلک ته‌واو پەشيمان دەبۈومە‌وو خەم دايده‌گرتم، چونکە کە‌تەماشام دەکرد کە‌سیئىکى وام نه‌دەدى کە‌بىكەم بە سەرمەشق بۆخۆم جگە لە وانه کە‌تاناھی نيفاقیان لى دەدان و گومانى ناپاکىييان لى دەکراو تانه له‌شويىن بۇون! تەنبا ئە‌و بىھىزۇ لازەبۇونانه نەبى، کە خوداي گەورە بەهانه‌و عوزرى ئەوانى قەبۇول كەردووه‌و هەقى داونەتى، ئیتر پیّغه‌مبه‌ر (درووی خودا لەسرینت) باسى من ناكا هەتا دەگاتە تەبۈوك، جا لە تەبۈوك لە‌و دەمەدا کە‌لەناو كۆپى موسولماناندا دادەنیشت دەفه‌رمۇي: دەبىنى كە‌عبي كۆپى مالىك خەريکى چى بىن واتە: بۆ نەھات بؤئەم غهزایه! پياویتى بەنى سەلەمەيى دەلى: ئە‌ي پیّغه‌مبه‌ر خودا! ئە‌وو له‌خۆى بايى بwoo و دەعىيە نايەت بىن بۆ غەزاو هەرسەرنجى جله‌كانى دەداو بەپەلە پىتكە خۆى دەتەكىنى! موعازى كوبى جەبەلیش پیّى دەلى: قسەيەکى نابەجات كرد،

به خودا ئهی پیغەمبەری خودا! ئەوهی باش نەبى لەپیاوەمان نەدیوه، ئیتر پیغەمبەر (بروودی خودای لسمر بینت) بى دەنگ دەبى، تا لەکاتەدا لەدۇورەوە تارمايى پیاوى دەبىنى، لەناو سەراب (بەرده خۆى) دا كەرويىشكە دەكا، دەفرمۇئى: دەى ئەم زەلامە ئەبو خەيسەمهبى! جا كە دېتە بەرهوھ خۆى دەبى، ئەم ئەبو خەيسەمهبى ئەو پیاوە ئەنشارىيە بۇو كەمەنى خورماي كردىبوو بەخىر، وە مونافيق (ناپاكەكان تەوسىيان پى كردىبوو لەسەر ئەوه لەقەميان لىي گرتىبوو، جا كاتى كەھوالم زانى وا پیغەمبەر (بروودی خودای لسمر بینت) خەرىكە دەگەپىتەوەو لە تەبۈوك دېتەوە خەم و پەزارە دايگىرم، وە دەستم دايە درۇ رىڭىختن، وە دەمگوت: سېبەينى بەچى خۆم، رىزگار بکەم لەعاجز بۇون و پەنجاندى دلى پیغەمبەر، وەبۇئەمە پرس و پام بە هەموو كەسىكى خاوهن راۋ تەگىر كرد لە كەس و كارى خۆم. جا هەر لەگەل گوتىيان ئەوا حەزىزەت (بروودی خودای لسمر بینت) گەيشتە بەرهوھ ئەم خەيالانە پەپوپوچانە لەدلم پەويىنەوەو بەرچاوم رۇشىن بۇوه و زانيم كەبەدرۇ سازىردن لەدەستى رىزگارم نابى، جالەبەر ئەوه بېرىارم دا چى پاست و پەوانە ئەوهى عەرز بکەم، جا حەزىزەت (بروودی خودای لسمر بینت) سەر لە بېيانىيەك تەشىرىفي هاتەوە دەستورى وابۇو كەلەسەفەر دەگەپايەوە لەپىشدا دەچوو بۇ مزگەوت دوو پەکات نويژى سوننەتى لى دەكىد، ئىنجا لەۋى دادەنىشت بۇ پېشوازى خەلک، جا كەئەمەي كرد ئەوکاتە دواكەوتۇوهكان (واتە ئەوانەي نەچۈوبۇون بۇئەم غەزايەو خۆيان دىزى بۇوه) بەروردوا چۈون بۇ خزمەتى و دەستيان كرد بەپاكانە كردىن بۇيى و كەم و نۇر بىيانۇوو بەهانەيان دەدۇزىيەوە بۇيى ژمارەي ئەمانە لەھەشتا زەلام پىتر بۇو، پیغەمبەريش (بروودی خودای لسمر بینت) بەرۋاھت ئەم بەهانەيەي لى وەركىرن و پەيمانى بەست لەگەل يانداو بۇيان پاپايەوەو پازو نەيتىنى دلىشيانى پۇو بەپۇوي خوداي كەورە كردىوھ، جامنىش رۇيىشتىم بۇ خزمەتى و سلاّوم لىيى كرد وەكۈو مەرۇقىكى كەمن زويرو عاجزو زىز زەرده خەنەيەكى و اتادارى كردو فەرمۇوى: وەرە منىش چۈومە بەرهوھ تا لە بەردهميا دانىيىشتىم فەرمۇوى پىم: لەم سەفەرە بۇچى پاشكەوتى، خۆ تۆ

لای خوت ولاخت کریبوو بو خمهاتگیران! منیش عه‌رزیم کرد: قوربان! ئەی پیغەمبەری خودا! خودا گوساخى و دەمپولیکى واى داوه پیم ئەگەر لە خزمەتی تۆدا نەبۇومايمەو لەلای هەركەسیکى تر بۇومايمە لە خەلکى ئەم سەرزەمینە دەمتوانى بە قالەی دەم و بە عوززو بەهانەو درۇ خۆم قوتار بکەم لە دەستى، بەلام بە خودا من باش دەزانم ئەگەر ئەم روش لە خزمەتتا قسەيەكى دروت بوبىکەم و بە وە لە خۆمەت پازى بکەم دوور نىيە كە خودا توورەو عاجزت بکا لیم و ئەوهندەی تر بارى خۆم گراتر بکەم، و ئەگەر قسەي پاستىشت بوبىکەم (ھەرچەند لەوانەيە كە ئىستىتا تۆبەو قسەيە لیم دلگران ببى) بەلام لە راستى پە حەمەت دەبارى، سەرەنجام ئومىد دەكەم كە لەلای خودا بە گوتىنى پاستى و پىينان لە هەق بىزگارم ببى! ئەوي راست بى بە خودا ھېچ بەهانەم نەبۇو، بە خودا ھەرگىز وەك ئەم جارە ئاوا تەواناو دەولەند نەبۇوم، بەلام چارەنۇوس وابۇو كە لەم سەفەرە دا لە تۆ دوابىكەوم حەزەرت (دەرۈدى خوداي لە سەر بىت) فەرمۇسى: ئەمە راست دەكى، دەي ھەستە بىرۇ ھەتا بىزائىن خودا چى دە فەرمۇيىت جامنىش ھەلسام و كۆمەلنى لە پىياوانى بەنى سەلەمە شوينىم كە وتنو سەرزەنشتىيان كردم و گوتىيان: بۆچى تۆيىش وەك ئەو دواكە و تۈوانەي تر عوزرت نەهاوردەوە بۆي، دەستە لاتى ئەوهندەيىشت نەبۇو، چونكە ئەم گوناھەي تۆ ئەوهندەي بەس بۇو كە پیغەمبەر (دەرۈدى خوداي لە سەر بىت) داوايلى خۆشبوونت لە خودا بوبىكا، و گوتىيان: بە خودايە لە پىيىش ئەمە دا ئاگامان لېت نىيە كە گوناھى ترت كردىنى، كە عب گوتى: بە خودا ئەوهندەيان سەرزەنشت كردم تەنانەت خەرىك بۇوم بگەرىمەوە بولاي پیغەمبەر و خۆم بە درۇ بخەمەوە، بەلام لەپاش دا پىيىم گوتى: ئايا كەسى تر لە گەل مەندا ئاواي بە سەر ھاتووە؟ گوتىيان: بەلنى دوو پىاوى تريش ھەمان شتىيان بە سەر ھاتووە، تۆچىت گوتىوو ئەوانىش ھەرئەوهەيان گوتىووە، وە بە تۆچى گوتراوه بەوانىش ھەر ئەوه گوتراوه، گوتىم: كىن و كىن؟ گوتىيان: سەرارەي كۆپى پە بىعەي ئەل- عامىرى و ھىلالى كۆپى ئومەيىھى ئەل- واقىفي، كەناوى ئەم دوو پىاوه باشەيان بۆم ھىيىنا كەمى سەبۇورىم بۆھات و پۇانىم ئەم دووه دەست دەدەن

بؤئه‌وه که بیانکه‌م به سه‌ره‌مه شق و پیش‌هوای خوم و چاویان لیبکه‌م، ئیتر رویشتم و نه‌گه‌رامه‌وه بؤخزمه‌تی حهزه‌ت (دروودی خودای له‌سر بینت) چونکه ئه‌م دووانه موسولمانی ساغ بوون و ئاماذه‌ی غهزای به‌در بوو بوون! جا حهزه‌ت (دروودی خودای له‌سر بینت) موسولمانه‌کانی قه‌ده‌غه‌کرد له‌وه‌ی که قسه بکهن له‌گه‌ل ئیم‌ه‌دا که‌ئه‌م سئی‌که‌سه بويين و به‌س، به‌لام قسه‌و گفتوكوی له‌گه‌ل دواکه‌و تووه‌کانی تردا قه‌ده‌غه‌ن‌کرد، ئیتر خه‌لکی هه‌موو دووره‌په‌رنیزان لی‌گرتین و له‌گه‌لمانا، کوپان به‌جوری دنیام له‌لاتاریک و ته‌نگ بوو له‌وجیهانه‌ی له‌وه‌پیشی نه‌ده‌کرد! جا له‌سهر ئه‌م حاله‌تاله په‌نجا شه‌وی دهق ماینه‌وه، هه‌ردوو هاپریکه‌م دوش داما بوون و له‌ماله‌وه‌یان داده‌نیشتون و کورووشکه‌یان ده‌کردو ده‌گریان، به‌لام من که‌له‌وان لاوتر بووم چالاکتربووم، ده‌پویشتم له‌گه‌ل موسولمانانا نویژم ده‌کردو به‌بازارا ده‌گه‌رام، به‌لام که‌س قسه‌ی له‌گه‌ل‌مدا نه‌ده‌کرد، له‌پاش نویژ ده‌پویشتم بؤ کوپری دانیشتني پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سر بینت) سلاوم لی‌ی ده‌کرد، له‌دلی خومدا ده‌مگوت: ئایا لی‌یوی جو‌لاند بؤ وه‌لامی سلاوه‌که‌م یانا!! و هجار به‌جار له‌رنیزیکی حهزه‌ته‌وه نویژم ده‌کردو به‌دزییه‌وه له‌ژیره‌وه سه‌رنجیم ده‌دا، کاتنی بووم ده‌کرده سوچده‌گاکه‌م ئه‌و به‌لاچاوی بؤمی ده‌پوانی و هکاتنی من به‌گوشه‌ی چاو بؤ ئه‌وم ده‌پوانی ئیتر ئه‌ولای تئی‌ده‌کردم و به‌قنقه‌چاو ته‌ماشای نه‌ده‌کردم، له‌سهر ئه‌م حاله‌ماوه‌یه‌کی نور مامه‌وه‌و جه‌خاریکی نورم خورادو جه‌فایه‌کی نورم کیشا له‌لووته‌لایی موسولمانان هه‌تا روزی که‌یشت به‌گیانم و رویشتم به‌شوروای باخه‌که‌ی ئه‌بو قه‌تاده‌ی ئاموزامدا هه‌لزنیم (رهنگ بئی بؤیه پیا هه‌لزنیبی ده‌گاکه‌ی لی‌ن‌کردنیت‌وه - و هرگئین) که ئه‌م پیاوه خوش‌هه‌ویستین که‌سم بوو که‌سلاوم لی‌کرد به‌خودایه وه‌لامی سلاوه‌که‌می نه‌سنه‌ده‌وه، جا‌گوت: ئه‌ی ئه‌بو قوتاده! توخودا ئایا ده‌زانیت که‌وامن خوداو پیغه‌مبه‌ری خودام خوش ده‌وی، که‌چی نقه‌ی نه‌کرد، دووباره سوینندم دایه‌وه هه‌ر نقه‌ی نه‌کرد، سیباره که‌سوینندم دایه‌وه به‌س ئه‌وه‌نده‌ی گوت: خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا باشتري لی‌دهزان! ئیتر ئاو به‌چاوه‌کانمدا هاته خواره‌وه‌و به‌ره‌و دوا گه‌رامه‌وه‌و

به دیواری با خهکهدا هلهزینمه و. رۆژن لە رۆزان له باز اپدا ده سوورامه و، ته ماشام کرد وا جوتیاری (له نه به تییه کانی خه لکی شام که خوارده مهنه و شتی وا ده هینن بوشاری مه دینه و له وی ده یگۆرنە و ده یفروشن) پرسیاری من ده کاو ده لئى: کن که عبی کوپی مالیکم پن نیشان دهدا، خه لکه که ش به ئیشارهت منیان پنی نیشان دا، جاهات بولام و کاغه زیکی دا پیتم، شای غە سسان نوسیببۇی بۆم، منیش خۆم خویندەوارم که خویندەمه و ئەمە تیادا نوسرابوو: "لە پاش ئەمە کە بیستومانه تەوه کە ھا پریکەت (واته: پیغە بەر (برودی خودای لە سر بینت) لیت لە ووتەلايە تویش خودا بىلانە و بى دالدەی نە کردو ویت بە فەرمۇو وەر بولاي ئیمە تا دلنه واییت بکەین و قەدرەو رېزۇ نازت بگرین، منیش کە خویندەمه و گوتى: ئەمە يش سەرەرای دەردی خۆم بەلاؤ مەینە تیکی ترە، جا چۈومە وە لە مالە وە نامە کەم خستە ناو تەندۇرۇ سووتاندەم، جا کە لە پەنجا شە وە کە چل شە وى رویشت فرستادەی حەزەرت (برودی خودای لە سر بینت) هات بولام گوتى: پیغەمبەر (برودی خودای لە سر بینت) فەرمانن پن دە کا کە لە زنە کەت دوور کە ویتە وە، منیش گوتى: واتە تەلەقى بىدەم يا چى لى بکەم؟ گوتى: نەء، تەلەقى مەدە بەس توخنى مەکە وە نزىكى مەبەرە وە، لەھەمان کاتدا هەمان فەرمایشى کرد بەھەر دوو ھا پریکانم، منیش ژنە کەم نارده وە بۇ مائى باوکى و گوتى: بچۈرە وە بۇ مائى باوانى توخنە و له وی بە، هەتا بى زانىن خودا چى دە فەرمۇی، کە عب گوتى: بەلام ژنە کەی ھىلالى کوپى ئومە بىيە چۈو بۇ خزمەتى حەزەرت (برودی خودای لە سر بینت) گوتى: ئەی پیغەمبەری خودا! ھىلال ئىختىارىکى کە فەکارە و نۆکەریشى نىيە کە خزمەتى بکا خۆپىت ناخوش نىيە کە من خزمەتى بکەم فەرمۇوی: نەء، بەلام توختن نەکە وى ژنە کە گوتى: خۆ بە خوا تاقەتى سەرچىيى و شتى واي نە ماوه، وە بە خودا لەو رۆزە شە وە ئەم کارە لى قە و ماوه هەتا ئەمۇ سەرەو مېھەر دەگرى! جا خىزانە کەی منیش بە منیان گوت: بۇ چى توش عەرزى حەزەرت (برودی خودای لە سر بینت) ناکەيت کە ژنە کەت پن بە تەھە، خزمەتت بکا، ئە وەتا رېكەی ژنە کەی ھىلالى داوه کە خزمەتى بکا، گوتى: داواي شتى والە حەزەرت (برودی خودای لە سر

بین) ناکەم، یەکەم لەبەرئەوەی کت دەلئى ئەگەر پووی ئەوەی لى بىنیم ژنەکەم دەداتەوە، دوھمیش من پیاویکى گەنجم و دەتوانم خۆم خزمەتى خۆم بکەم، دەشتىم کەنەفس و ھەوھسی خۆم پى زەوت نەکری و توخنى ژنەکەم بکەم و تۇوشى گوناح بىم، كەعب (رمزى خودای لەسرىنت) گوتى: لەسەر ئەم حالەيش دە شەوی ترىش مائىنەوە، بەم پىيە لهوکاتەوە كە پىغەمبەر (پورىدى خودای لەسرىنت) قەدەغەی كرد كەمەر دوم قىسەمان لەگەل بکەن پەنجا شەوی دەقمان تەواو كرد، جا بۇ بەيانى شەوی پەنجاھەم لەسەر سەربىانى خانوویەکى خۆمان نويىشى بەيانىم دەكەد، وەلە سەر ئەو حالە دانىشتبۇوم، لەگىانى خۆم وەرس بۇوم و گىانى خۆم لى بۇ بۇو بە بارو گۆزى زەوی و سەر پووی زەوی بەمەمۇو گەورەبىي و گوشادىيە خۆيەو لەبەرچاوم تەنگ و تروسك بۇو بۇو، لەم كاتى سەباي صەلخانەداو لەم حالى دلتەنگىيەدا دەنگى چىرنىدەيەكم بەرگۈئى كەوت لە دوورەوە دەھات، كەسەركەوتىبۇوه سەركىيى سەلع وە بە هەمۇو ھېنىزى خۆي باڭى دەكەد: ئەي كەعبى كورى مالىك! مۇزىدەت لى بىن، ئىتىر يەكسەر لەپەو پوو كەوتىم و سەجده كەپنۇوشى سوپاسى خودام بىردو زانىم كە خودا دەرۈمى مىھەرەبانى خۆي كردۇتەوە بۇمان، وە حەززەت (رسووی خودای لەسرىنت) لە پاش نويىشى بەيانى ئەو پۇزە، رادەگەيەنلى كە خودا توبەي ئىتمەي قەبۈل كەدوووه، جا خەلگى دەستە دەستە دەھاتن مۇزىدەيان پى دەداین، وە چەند كەسى مىزدە دەبەن بۇ ھەر دوو ھاۋىتىكەم دوو پیاویش مۇزىدەيان دا بە من: پیاویکىيان مائىنەكەي غار دەدا بەرەو من، ئەويتىشيان لە ئەسلىمەوە رادەكاو سەر دەكەويتە سەرچىاي سەلع و لەويتە پېر بە دەم باڭ دەكا: ئەي كەعب! مۇزىدەت لى بىن، لەبەر ئەوەي دەنگەكە لە ئەسپەكە خىراتر بۇو، دەنگەكە زۇوتىرگەيىشت، جا كاتى كابراى خاوهن دەنگ كەيىشتە لام جله كانى خۆم بۇ داکەندو لە باتى مژدانە، دامن بەو، جا دوو جلکم لە برادەرە خواتى و لەبەرم كردن و پۇيىشتىم بۇ خزمەتى پىغەمبەر (رسووی خودای لەسرىنت) بىرادەران پۇل پۇل پىيم دەگەيىشتىن و دەھاتن بە پىرمەوەو پىرۇزبایىي قەبۇولى

ته‌وبه‌یان لی ده‌کردم: دهیانگوت: پیروزت بی قهبوولی ته‌وبه له‌لایه‌نی خوداو، که چوومه مزگه‌وت حه‌زرهت (بروودی خودای له‌سرینت) دانیشتبوو، خه‌لک له‌ده‌وریدا خه‌رمانه‌یان دابوو، ته‌لحه‌ی کوری عوبه‌یدیلاه به‌هه‌راکردن هات به پیرمه‌وه و ته‌وقه و پیروزبایی له‌گه‌ل کردم، به خودا له و زیاتر له کوچکاران که‌سی تر هه‌ل نه‌ساو نه‌هات به‌پیرمه‌وه! ئه‌م پیاوه‌تی یه‌ی ته‌لحه فه‌راموش ناکه‌م. جا کاتن سلاوم کرد له حه‌زرهت (بروودی خودای له‌سرینت) پووی موباره‌کی له خوشی یانا شهوق و به‌رقی ده‌داو ده‌دره‌وشایه‌وه و فه‌رمووی: موژده‌بین له‌تۆ، ئه‌وه‌تی له دایک بوویت پوژی و هک ئه‌مېژ ئاوا باش و پیروزت به سه‌ردا نه‌هات‌ووه منیش عه‌رزمیم کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له‌لایه‌نی تۆوه‌یه یا له‌لایه‌نی خوداو‌هیه؟ فه‌رمووی: نهء، به‌لکوو له‌لایه‌نی خوداو‌هیه پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای له‌سرینت) عاده‌تی وابوو که که‌یف خوش ده‌بیوو پووی و هک مانگی چارده ده‌دره‌وشایه‌وه، و ه ئىمە ئه‌وه‌مان ده‌زانی که حه‌زرهت (بروودی خودای له‌سرینت) له حالی خوشی دا روخساری نوری لی ده‌با ری و هک تریفه‌ی مانگه‌شدو، جاکه له بهرده‌میا دانیشتتم گوتم: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له ته‌واو کردندی ته‌وبه‌کەم کەله هەموو دارایی خۆم ده‌سبه‌ردار ببم بۆ موسولمانان و هەمووی ببەخشم به خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا. فه‌رمووی (بروودی خودای له‌سرینت): نهء، هەندئ لە ماله‌کەت بىئلەرەوه بۆ خوت باشتره، گوتم: باشە، ئه و پشکم کەله خەببەردا هەیه ئه‌وه‌گل ده‌ده‌مەوه بۆ خۆم، و ه گوتم: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! پاستی منی پىزگارکرد، و ه بەشى بىن له‌تەواوى ته‌وبه‌کەم هەتا ماوم قسەی پاست نه‌بىن نه‌يکم. كەعب (رمزای خودای لينيت) گوتى: به خودا كەس گومان نابەم له موسولمانان که و هک من خودا و ا به جوانى گوتارى پاستى پى بەخشى بىن له و پوژه‌وه، ديسان به خودا له و پوژه‌وه که ئه‌وه‌م عه‌رزمی پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای له‌سرینت) كردووه هەتا ئه‌مېژ هېشتتا به قەستى درۆم نه‌كىردووه، و ه ئومىيّدم هەیه که تاماوم خودا بم پارىزى. جا خودای گەورەو سەروره ئەم ئايەتەی نارده خواره‌وه:

{لَقَدْ ظَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارَ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَرِيْغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ ظَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ - ۱۱۷/۹ - ۱۱۹}.

واته: خودای گهوره بارانی په حمه‌ت و تهوبه‌ی داباراند به سه‌ر پیغه‌مبهرو کوچکاران و یاریده‌ده‌راندا، ئهوانه‌ی کله‌و کاته ناسکو نهاته‌دا شوین پیغه‌مبهرو که‌وتون، پاش ئه‌وه که نزیک بیو دلی تاقمن لهوان لابدا له پیکه‌ی په‌یره‌وی، وه پاش ئه‌وه هم دیسان خودای گهوره سره‌نجام له باره‌ی ئه‌وه وورده خه‌ی‌الاته‌وه ئه‌وانی به‌خشی و بارانی میهرو په‌حمه‌ت و تهوبه‌ی پژاند به سه‌ریاندا، هه‌روا ته‌وبه‌ی قه‌بیول کردو په‌حمه‌تی پژاند به سه‌ر ئه‌وه سئ که‌سه موسولمانه‌دا که پاش خران له‌لایه‌نی پیغه‌مبهره‌وه‌و فه‌رموی پییان: هه‌سته بیو هه‌تا بزانین خودا چی ده‌فرمومی له‌باره‌ی دواکه‌وتني تووه، وه ئه‌م سئ که‌سه له‌و ماوه‌یه‌دا ته‌واو په‌ریشان بیون، هه‌تا وايان لی هات که ئه‌م زه‌وی یه‌یان له‌سه‌ر ته‌نگ بیو به‌وه هه‌موو گوشادیه‌وه که هه‌یه، وله گیانی خویان جاپس بیون وه باوه‌پی پاستیان هاته سه‌ر ئه‌وه که پشت و په‌نا هر خودایه و پاسارو په‌نا له قاپی خودا نییه مه‌گه‌ر له‌لای خودا عه‌فوی خویی پی نیشان دان، وه ئه‌وانیش پوویان کرده قاپی که‌ره‌می خوداو ته‌وبه‌یان کرد، به‌راستی خودای گهوره ته‌وبه‌ی قه‌بیول که‌ره‌و میهربان و به‌ره‌م و به‌به‌زه‌یی یه. ئه‌ی که‌سانی که خاوه‌نی ئیمان! ئه‌ی موسولمانینه! ئه‌ی بروادرینه! ته‌قوای خودا بکه‌ن و هه‌میشه له خودا بترسن، وه به‌دل و به‌گیان و به‌گوفتارو به‌کردار هه‌میشه بیکه‌ن به پیشه له‌گه‌ل پیاو پاستان و پاستان و پاستگوییاندا بن! که‌عب (رمای خودای لیبیت) گوتی: به خودا به‌لامه‌وه له ژیانما گهوره‌ترین به‌هره‌و نازو نیعمه‌ت و خه‌لات و به‌خشش که خودای گهوره به‌خشیبیتی به من یه‌که‌م ئه‌وه‌یه که هیدایه‌تی داوم بیو قه‌بیول کردنی ئایینی ئیسلام و دووه‌میش ئه‌وه‌یه که ئه‌و پوژه قسه‌ی پاستم عه‌رزی حه‌زره‌ت کرد له ره‌حمه‌تی خوداوه بیو که دروم له خزمه‌تیا نه‌کرد، ئه‌گینا خوا نه‌خواسته

منیش وەک درۆکەرەکان بە فەتارەت دەچووم ئەوەتانى خودای گەورە لە ئايەتى قورئاندا خراپترین ھەرەشەو گورەشە لى کردوون، لە شانیاندا دەفرمۇی:

﴿سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُغَرِّضُوا عَنْهُمْ فَأَغْرِضُوا عَنْهُمْ إِلَيْهِمْ رِجْسٌ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءٌ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ ۹۵/۹

واتە: کاتى ئىیوه گەرانەوە بۆ لای ئەو ناپاکانە بە درۆ بەگەرمى سويندى گەورە گەورەتان بۆ دەخۇن و دەلىن: ئىيمە بۆيە نەھاتىن بۆ ئەم غەزاي تەبۈوكە چونكە عوزىمان ھېبوو، ئەو سويندانەش بۆيە دەخۇن كە ئىیوه گلەيى يان لى نەكەن و وازيان لى بىيىن، ئىیوه واز لەوانە بىيىن و لۆمەيان مەكەن، بەپاستى ئەوانە ناپاکن لە دىلداو لە بىرۇ باوھەرا نەسويندىيان پاستەو نەبەگلەيى و سەرزەنىشت بىر دەكەنەوە وەجىڭىاي پاشە پۇزىيان دۆزەخە لەسزاي كردهوە نابارو ناشىرىيەنەكانىياندا، ئەوانە سويندى دروتان بۆ دەخۇن بۆ ئەوە كە ئىیوه لىييان پازى بن، جا ئەگەر ئىیوهش لىييان پازى بن بەپاستى خودا لىييان پازى نابى، چونكى ئەوانە لەپى دەرچۈونو لە ياساي حەق بەدەرن و خودايىش پازى نابى لە كۆمەلى لە پىدەرچۇو (ش/ت).

لەگىرەنەوەيەكا: ئىيت لەوە بەدواوه موسولمانان دەنگىيان دابىرى لە كەلماندا، وە من ماوھيەكى زۇر لەسەر ئەو حالە مامەوە هەتا تەواو سەخلىەتى كردىم، وەلە ھەموو شتى گىرنىكتىر بەلامەوە ئەوە بۇ كە لەماوھيەدا خوا نەخواستە بىرم و حەززەت (دەرۈدى خوداي لەسرىيەت) نويىز لەسەر تەرمەكەم نەكا، ياخود حەززەت (دەرۈدى خوداي لەسرىيەت) بىرى و من لەسەر ئەو حالەتە بىيىنمەوە لە ناو خەلکاوا كەس قىسم لەگەل نەكاوا حەززەت (دەرۈدى خوداي لەسرىيەت) نويىز ثەسەر نەكا، تا خوداي گەورە - لەكاتى سىيەكى دوايىي ي شەودا گىرابۇنى تەوبىي ئىيمە بە سرۇوش دەنئىرى بۇ پىيغەمبەرى خۆى، لەو دەمەدا حەززەت (دەرۈدى خوداي لەسرىيەت) لەلای ئوممو سەلەمە دەبىنى، ئوممو سەلەمە ئافرەتىيىكى زۇر باش بۇ لەم كارەي مەندا قىسى خىرى زۇر دەكردو كەلى مەبەستى بۇو،

جا پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسمر بیت) ده فه‌رموی: ئهی ئوممو سەلەمه! خودا
تهوبه‌ی کەعبي گира کرد ئه‌ویش (رمای خودای لیبین) دەلی: بۇ ھەوالى بۇ نەنیرم و
ئەم مژده خوشەی بدهمن! ده فه‌رموی: ئاخربەم شەوه دەبن به ژیز پیّی
خەلکەوە خەلکەکە تابه‌یانی خەوتان لى دەزپىن! جا کاتى پیغه‌مبهر (دروودی
خودای لسمر بیت) نویزشی بەیانی دەکا ھەوالى قەبۇول کردنی تهوبه (لەلایه‌نى
خودای گەورەوە) لەسەر ئىمە بە موسولمانان را دەگەيەنلى. حەزرت (دروودی
خودای لسمر بیت) عادەتى وابوو لەحالەتى خوشى و شادى دا پۇوی وەك مانگى
چا رە دەدرەوشایه‌وە خەرمانەی دەدا:

بەسپېرىش سوورەن تهوبه خودايە!

بىن تهوبه نەرپىن بۇ نەو دنیايدە

تهوبه‌يەكى سامىخ دل زاخاۋ بىدا

پەپەن گۈلن ناسا پۇچ ناراۋ بىدا

سايەن پەھمەت تاجى سەرييان بىن!

نالان ناسايىش كالان بەرييان بىن

قەبۇول كە، خوايە! زوو بەھەست و بىد!

وەك گەللى يوونس تهوبه‌ن گەللى كورد

لە گەل نەوانا نىمەش بە پەھمەت

حەشر كە لە گەل نومەتى دەزرت

(نوورى) بەقسە هېچ بەھېچ نا بىن

سېپىكارى ساف بىن مالېچ نا بىن!!!،

مەدۇن گەلەيى لە واعيىز زۇرە

گوایە قىسىم و كارى دوو جۆرە:

قسەن شىرىينە و رەفتا رەن شۇرە

نە سائى سېبەرە و نە خۇرۇن خۇرە

نەم جۆرە رەفتەش بېشەن دوو مۇرە

که دلی و کوو دوو چاو، کووه!
 نوره! له تاوان بین سهره و نوره!
 بیزت گرتووه و ک گورگی بوره!
 ده میش ده کوتی له توبه و موبه
 و ک ده هولکوتی شایی ناو هوبه

۱۱) سوره‌تی یوونس : (سوره یونس)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱- عَنْ صُهَيْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِلَّذِينَ أَخْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةً} قَالَ: إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ نَادَى مَنَادٍ إِنَّ لَكُمْ عِنَّدَ اللَّهِ مَوْعِدًا. يُرِيدُ أَنْ يَنْجِزَ كُمُوْهُ. قَالُوا أَلَمْ يُبَيِّضْ وُجُوهَنَا وَيَنْجُونَا مِنَ النَّارِ وَيَدْخُلُنَا الْجَنَّةَ. قَالُوا بَلَى. قَالَ فَيُكَشِّفُ الْحِجَابَ قَالَ فَوَاللَّهِ مَا أَعْطَاهُمْ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَيْهِ. رواه الترمذی ومسلم في الإعان(۱).

له صوهه‌یبه وه (خوای لئ رازی بنی) دهلى: له بارهی فه رموودهی خودای
 گهوره وه:
 {لِلَّذِينَ أَخْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةً - ۱۰ / ۲۶}.

واته: ئهوانه‌ی چاکه‌یان کرد ووه به ده سمایه‌ی دهستیان سهره‌پای ئه و
 هه موو پاداشت و بهش و بارهی که خودا بو یانی داناوه مه قام و پایه‌یه کی له
 هه موو نازو نیعمه‌تی بهرز تریشیان بو براوه‌ته وه، که ئه وه‌یه لهو دنيا شاد
 ده بن به خزمه‌تی خودای خویان و بنی بهش نابن له دیتنی. دهلى: له بارهی
 ئهم ئایه‌ته وه حهزه‌ت (برووی خودای لسرینت) فه رمووی: کاتی به هه شتی یه کان
 له بهه‌شتا سه قامگیربوون، جاپکیش جاپدهدا به ناویاندا: ئهی دانیشتوانی

(۱) مسلم، ایمان: ۴۴۸ ، ۴۴۹. ترمذی. صفة الجنۃ: ۲۵۰۲.

بەھەشت! بەلینیکتان لەسەر خودایە، خودا دەھیوئى بۇ تانى جى بەجى بکا. ئەوانىش دەلین: ئەی پەروەردگارى ئىمە! چ پاداشىنىڭ ترمان ماوه، ئەي ئەۋە نىيە كە بۇوت سېپى كردووين و لە ئاگىرى دۆزەخ پىزگارت كردووين و لە بەھەشتا داتناوين ئىتىر چى ترمان ماوه لەسەر تو؟ فەرمۇسى (دەرۈدى خوداي سەرېتىت): ئەوجا خودا پەردهي شىكۆمەندىي لەسەر بۇوى خۇي لادەداو بەھەشتى يەكان بە چاوى سەرتەما شاي خوداي خۆيان دەكەن، دەسا بەزاتى خودا ھەمۇ ئەو بەخشش و خەلاتانەي كە هەتا ئەو كاتە خودا لەھەن پىش بە خشىويتى بەوان ھىچيان وەككۈ ئەو خوش و خۆشەويىست نىيە لەلایان كە دەنوابن بۇ ئەو زاتە! (ت/م):

ھەر پاكە پاكە لائ خوا وون نابىن

مايەنى نەھىيەنى خوانى بىنچوون نابىن

قال الله تعالى: - {أَلَا إِنَّ أُولِيَاءَ اللَّهِ لَا خُوفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ، لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ} ٦٢/١٠.

واتە: ئاگادارىن! دۆستانى خودا، خوشەويىستانى خودا، كە بىرىتىن لەو كەسانەي كە باوەپى كامىل و تەواويان ھېيە و لە خودا دەترىن و پارىز دەكەن و لە كوفرو بى دىنى و شتى خراپ، ئا ئەم بەھرەوەرانە دەگەنە مەقام و پايەيەكى وا ترس و بىيميان لە غەيرى خودا لە ھىچ شتىنىڭ تر نامىنى و خەم و خەفت لە ھىچ شتى ناخۇن، چونكە سەرومال و منال و هەست و نەستيان دەدەنە دەست خودا، جا ھەركاتى بەندە باشەكانى خودا گەيشتنە ئەم پايەي ويلايەت و خوشەويىستى و دۆستايەتى يە ئىتىر مژده و مزگىنى خوش لە ھەمۇ لايەكەوە دادەبارى بە سەرياندا، ھەم لەماوهى زىيانى دنيادا بەھۆى بۇشنى بۇونەوەي چاواو دل و دەرۈون و موکاشەفاتى بۇھى يەوە، يَا بەھۆى خەوو شتى واوه، ھەم لە بۇزى قيامەتا بەھۆى فريشتنەي رەحمەتەوە كە دىن و خەبەريان پى دەدەن كە ئىيۇھ ئىتىر بە ھەمۇ جۇرئى پىزگارىوون و

که وتنه خوشی و کامه‌رانی و بهختیاری نیچگاری‌یه وه، ئه وهی که بپریا رمان داوه بو ئه هله ویلایه‌ت، بو دوستانی خوا گشتی پا سته و هه قه و دیته جی و فرموده‌ی خودایه و ناگوپری گه یشتن به پایه‌ی موژده و هرگرتن گه یشتنه به پله و پایه‌یه کی هه ره گه وره له لای خودا، گه یشتنه به ئاواتی هه ره گه وره.

۳۹۱۷ - قال رَجُلٌ مِّنْ أَهْلِ مِصْرَ سَأَلَ اللَّهَ عَزَّ ذِيْلَهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (لَهُمْ أَبْشِرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) فَقَالَ مَا سَأَلْتَنِي عَنْهَا أَحَدٌ غَيْرَكَ إِلَّا رَجُلٌ وَاحِدٌ مَنْذَ سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ مَا سَأَلْتَنِي عَنْهَا أَحَدٌ غَيْرَكَ مَنْذَ أُنْزِلْتَ هِيَ الرُّؤْيَا الصَّالِحةُ يَرَاهَا الْمُسْلِمُ أَوْ ثُرَى لَهُ رواه الترمذی والحاکم وصححه^(۲).

پیاویکی خه‌لکی میصر گوتی: بو ئه م ئایه‌ته (لهم البشري في الحياة الدنيا) پرسیارم له ئه بو ده ردا کرد، گوتی: ئه وهتی ئه م ئایه‌ته له پیغمه‌مبهر (دروودی خودای له سر بینت) پرسیوه‌ته وه، تو نه‌بئ که سی تر له منی نه پرسیوه‌ته وه، حه زره‌تیش (دروودی خودای له سر بینت) که لییم پرسی فرمومی: ئه وهتی ئه م ئایه‌ته دابه‌زیوه، تو نه‌بئ، که سی تر لییمی نه پرسیوه‌ته وه فرمومی: ئه و موژده و مزگینی یه‌ی که لهم ئایه‌ته‌دا باس کراوه بربیتی یه له خهونی باش، که موسولمان خوی له خهودا دهیدینی، یا که سیکی تر له خهونا بوی ده بینی! (ت/حاکم: ص).

۳۹۱۸ - عَنْ أَبْنَ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَمَّا أَغْرَقَ اللَّهُ فِرْعَوْنَ قَالَ آمَنْتُ أَللَّهَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ. فَقَالَ جِبْرِيلُ: يَا مُحَمَّدُ فَلَوْ رَأَيْتَنِي وَأَنَا آخْذُ مِنْ حَالِ الْبَحْرِ فَأَذْسُهُ فِي مَخَافَةِ أَنْ تُدْرِكَهُ الرَّحْمَةُ. رواه الترمذی بسند حسن. نسأله الله حسن الحال آمين^(۳).

^(۱) صحیح عند الحاکم.

^(۲) حسن عند الترمذی.

ئیبینو عه‌بباس (رمای خودای نبیت) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سر بین) فه‌رمووی: کاتی خودا فیرعه‌ونی نوقم کرد له ناو ده‌ریادا، له ده‌م‌دا فیرعه‌ون گوتی: آمنتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَمْتَ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ: واته: باوه‌رم هینا بهو خودایه که نه‌وهی ئیسرائیل ئیمانیان پیشی هیناوهو هیچ خودایی نییه ئه‌و نه‌بئی جوبیرائیل (دروودی خودای له‌سرین) فه‌رمووی: ئه‌ی موحه‌مم‌دا بریا له‌و کاته‌دا چاوت لیم ده‌بوو که چون قوبو لیته‌ی ناو ده‌ریاکه‌م ده‌خنیه ناو ده‌می مه‌بادا به‌ره‌حمه‌تی خودا بکه‌وی به هوی گوتنی ووشه‌ی (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) وه ت س/ح) داوای گوزه‌رانیکی خوش و باش له خودا ده‌کهین.

(۱۲) سوره‌تی هوود : (سوره هوود)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {أَلَا إِلَهُمْ يُشْتُونَ صُدُّرَهُمْ لَيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَغْلِمُ مَأْيِسُرُونَ وَمَا يُعْلَمُنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ - ۵/۱۱}.

واته: ئاگاداریه! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوم! به‌راستی ئه‌و بیپروایانه سینه‌هی خویان هله‌لده سووپینن بوقئه‌وه که خو بشارنه‌وه له تو یا خودای تو، به‌لام ئه‌وه بئی سووده، بیدار بن له‌و کاته‌دا که خویان داده‌پوشن به‌برگ و نوینی نووستنیان خودای گهوره ئاگای له نهینی و ئاشکرايانه هه‌یه ده‌زانی چی له ناو دلیاندا هه‌یه و ئاگای له چاکه و خراپه‌یان هه‌یه و خودا هیچی لی وون نابی، قسه‌ی سه‌ر زارو خه‌یالی ناو دل بوقئه‌وه چون یه‌که.

۳۹۱۹ - سُلَيْلَ ابْنَ عَبَّاسَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عنْ هَذِهِ الْآيَةِ قَالَ: أَنَاسٌ كَانُوا يَسْتَحْبِيُونَ أَنْ يَتَخَلُّوْنَا فَيَقْضُوْنَا إِلَى السَّمَاءِ، وَأَنْ يُجَامِعُوْنَا نِسَاءُهُمْ فَيَقْضُوْنَا إِلَى السَّمَاءِ، فَنَزَّلَ هَذِهِ الْآيَةَ. رواه البخاري^(۱).

^(۱) بخاري. تفسیر: ۴۶۸۱ ، ۴۶۸۲ ، ۴۶۸۳.

لهباره‌ی ئەم ئایه‌تەوە پرسیا ر کرا له ئىبىنۇ عەبیاس (خودایان لىن پازى بىت) گوتى: گەلٰى كەس هەبۈون كە دەچۈن بۇ سەراو پىييان شەرم بۇو شەرمگاى خۆيان بەرەو ئاسمان پووت بىكەن، لەبەر ئەوە خۆيان دەكۆماندەوە بە سەر عەورەتى خۆياندا هەتا دەرنەكەۋى! وە گەلٰى كەسى تر هەبۈون كە دەچۈنە لاي ىش و حەللى خۆيان پىييان شەرم بۇو شەرمى خۆيان بەرەو ئاسمان پووت كەن، لەبەر ئەوە سەرى خۆيان دا دەپۈشى گوايە خۆيان له خودا دەشارنەوە! جا بەم بۇنەيەوە ئەم ئایەتە دابەزى (ب).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سَيَّةٍ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشَهُ عَلَى الْمَاءِ لَيَنْلُوكُمْ أَيْكُمْ أَخْسَنُ عَمَلاً - ٧/١١}.

واته: خودا ئەو خودایەيە كە له نەبۈون ئاسمانەكان و زەمینى دروست كردووه، له ماوەي شەش پۇزدا له پۇزانى خودا، كە پۇزى واي ھەيە بە قەد هەزار سالى ئىيۇدەبئى، وە له پېش دروست كردنى ئەماندا عەرش (بارەگا) ئى خۆى و ئاوى دروست كردىبوو، وە بارەگاكەي لهسەر ئاوا بۇو، واتە: جەنە لەعەرش و ماددهى ئاوا هيچى تر نەبۇو، خوداي گەورە بۆيە ئەمانەي دروست كردووه تا بەراوردتاتان بکاو تاقىتان بكتاوه كە كامەتانا رەفتارو كردارى باشتە لهوي تر.

٣٩٢ - عَنْ أَبِي رَزِينَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ أَيْنَ كَانَ رَبُّنَا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ خَلْقَهُ؟ قَالَ كَانَ فِي عَمَاءِ مَا تَحْتَهُ هَوَاءُ وَمَا فَوْهُ هَوَاءُ وَخَلَقَ عَرْشَهُ عَلَى الْمَاءِ. رواه الترمذى. بسنـد حـسن^(٢).

ئەبۇ پەزىزىن (خوداي لىن پازى بىت) گوتى: گوتى: ئەي فرستادەي خودا! خودا له پېش ئەوهدا كە ئەم دروستكراوانەي خۆى دروست بكا خۆى له كوى بۇوه؟ فەرمۇسى: خودا هەربۇوهو هەر خۆى بۇوه بەس، له پاشدا بارەگاى خۆى دروست كردووه لهسەر ئاوا دايىناوه! (ت س/ح) ئىبىنۇلئەثىر (پەزاي خوداي

^(٢) حـسن عـند التـرمذـى.

بن بن) له (النهاية في غريب الحديث والأثر) دا ده فرمومی: (العَمَاءُ السَّحَابَ) واته: عه ما ههوره، به پیی ئەم راشه‌یه واته‌ی فەرمۇدەكە ئاواى لى دى: خودا له ناو ههوردا بۇوه، سەرەو ژىرى با (ھەوا) بۇوه! وە دە فرمومی: ئەبو عویيەيد (خودايى سەپانى بىت) دە فرمومی: كەس نازانى ئەو ههوره چۈن بۇوه! بۆيە بەندەش دەلىم:

جىتگەسىن وا جىتگەسىن ھەلذىلىك سكانه
جىنىڭىز جىلىتبازىسى شۇقىه سوارانه،
كە رسوار لەم رىزىيە ھەم خۇنى و كەرەن
سەر لە جىنى پىزىيە و پىن لە جىنى سەرىنى!

٣٩٢١ - عن ابن عمر (رضي الله عنهما): سمعت النبيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يقولَ يَدْعُونَ
الْمُؤْمِنِ مِنْ رَبِّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّىٰ يَضْعَفَ عَلَيْهِ كَثْفَهُ فَيَقْرَرُهُ بِذَنُوبِهِ: تَعْرَفُ ذَلِكَ كَذَا ئَمْ
يَقُولُ يَا رَبِّ أَغْرِفْ مَرْتَينِ. فَيَقُولُ أَكَا سَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا وَأَكَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ ثُمَّ
يُغْطِي صَحِيفَةَ حَسَنَاتِهِ وَأَمَّا الْآخَرُونَ أَوِ الْكُفَّارُ فَيَنَادِي بِهِمْ عَلَىٰ رُءُوسِ الْأَشْهَادِ (هَؤُلَاءِ
الَّذِينَ كَلَّبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ). رواه الشيبانى^(۳).

ئىيىنۇ عومەر (رمزاى خودايان لىنىت) دەلى: به گوئى خۆم زىنهوتى له پىيغەمبەر (برۇودى خوداى لە سەر بىت) دە يە فرمۇو: لە بۇزى قىامەتا، موسوٰلمان لە خوداى خۆى نزىك دە بىتەوە، بەرنىكىيکى وا خودا لە پەناى خۆيدا دالىدەي دەداو لە پەناى پەردەي مىھەربانى خۆيدا دەپىۋىشى، هەتا خەلکى دەشتى مەحشر چاويان لى نەبى، ئەوجا خودا يەكە يەكە پىي پى دەنى لە كوناھە كانى: پىي دە فرمومى: ئايا پى دەنىيەت لەم كوناھە و لەو كوناھە كە كردووتن؟ بەندەكەش گشت جارى لە باشى جارى دووجار لە سەرييەك دەلى: بەلى ئەى خوداى من! پىييان لى دەنىم و لە دنیادا ئەم تاوانانەم ھەموو كردوون، ئىيتىر بەندەكە دە ترسى و دە حەپەسى و لە دلى خۆيا دەلى: سەرم تىيا دەچى، جا

^(۳) تحرير النخاري / ۲ ل / ۱۵۲ رقم: ۱۰۵۸ ، ۲۴۴۱ ، ۶۰۷۰ ، ۷۵۱۴ . مسلم. توبه: ۶۹۴۶.

خودا ده‌فرمودی: مهترسه، من له جیهاندا ئەم گوناھانەم بۇ پوشیویت ئەوا ئەمروکەش لىيت خۆش بۇوم لهو گوناھانە، له پا ش ئەمە نامه‌ی کردەوە باشەکانى دەدەنە دەستى پا ستى، ئەمە حالى موسولمانە، بەلام ئەوانى تر - واتە: كا فرو بى برواكان - جا ركىش له بەرچاوى شايەتەکانى كردەوە كانيان بانگەواز هەل دەداو دەلى: -

{هُؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ - ۱۸/۱۱}.

واتە: ئا ئەمانە بۇون كە درؤيان بەدهم خوداوه دەكىرد، بىزانن كە نەفرىن و له عنەت و سزاي سەختى خودا بۇ سىتمكارانه (ش).

٣٩٢٢ - عن أبي موسى (رضي الله عنه) عن التبّى (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قال: إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ لِلظَّالِمِ حَتَّى إِذَا أَخْذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ . قَالَ ثُمَّ قَرَأَ (وَكَذَلِكَ أَخْذَ رَبِّكَ إِذَا أَخْذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ) . رواه الشیخان والترمذی^(٤).

ئەبو موسسا (رمزاي خوداي لىنى بىت) له حەززەتەوه (رسودى خوداي لىسىرى بىت) ده‌فرمودى: له راستى دا خودا تاماوهىنى مۆلھەتى پىاوى زۇردارو سىتمكار دەدات و تا ماوهىنى جلھوي بۇ شل دەكات هەتا بىزانى دەگەرىتەوه يانا، له وانەكانى پۇزىگار پەندو ئامۇزىگارى وەردىگرى يانا، بەلام كە كاسەپپىبوو ئەوسا قۇپىتمى دەگرى ئىتىر قوتا رى نابىنى! ئىنجا پىغەمبەر (رسودى خوداي لىسىرى بىت) ئەم ئا يەته يى خويىندەوه: -

{وَكَذَلِكَ أَخْذَ رَبِّكَ إِذَا أَخْذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ - ۱۰۲/۱۱}.

واتە: ئاوهەما پاش مۆلھەت و ماوهىنى، خوداي تو سزاي سەخت دەنیرى و قارو خەشم و غەزەب دەگرى لە خەلکى ئەو وولات و دېھاتانە كە زۇرۇ سىتم و ناھەقى و بى پەوايى لە ئاۋىياندا پەرە دەستىنى و دەلى ئى گوندو شارەكان سەرجەم بۇون بە زۇردارو سىتمكار! وەلى لە مەكرى خودا ئەمین

^(٤) تجرید البخاري / ٤ / ٤٥٠ رقم: ١٦٦٧. مسلم. بىر وصلة: ٦٥٢٤.

مهن، چونکه به راستی کاتی خودا قورتی زالم دهگری پشووی دهبری، ئیشی باشی پین دهگه‌یه‌نی و برسی دهبری! (ش/ت):

زولم و زورو ناهەقى نەوهەن بلاوە باون

دانان له بن باکى خوا هەموو واقى وورمان!

٣٩٢٣ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَرْحَمُ اللَّهُ لُوطًا لَقَدْ كَانَ يَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ وَلَوْلَيْتُ فِي السَّجْنِ مَا لَيْثَ يُوسُفُ ثُمَّ أَتَانِي الدَّاعِي لِأَجْبَتْهُ رَوَاهُ الشِّيخَانُ^(۵).

ئەبو ھورەيرە (خودای لى پازى بىت) گوتى: پىيغەمبەر (دروودى خودای لەسر بىت)
فەرمۇسى: پەحمەتى خودا لە لووت پىيغەمبەر بى لە سەرچى ئەساسى
فەرمۇويەتى:

{قَالَ لَوْلَأْنَ لَيْ بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ - ٨٠/١١}.

واتە: حەززەتى لووت پاش نائومىد بۇون لەو نامەردانە فەرمۇسى:
كاشکى من خۆم ھىزىكىم ببوايە، هەتا چارەي ئەم بى شەرمى و نامەردى و
زىادەپوی ئىۋەمە پى بىرىدايە، ياخود لە پەناى زاتىكى تەواناۋ بە ھىزدا،
دەبۈوم؟ خۇ ئەو لە پاستى دالە پەناى زاتىكى تەواناۋ بە ھىزدا بۇو كە
خوداي گەورەيە، لە لايەكى تىريشەوە، ئافەريم بۇ حەززەتى يووسف، بۇ
خۆى و بۇ سەبرو خۆگرتىنى، بەپاستى مەردو يەسەبرو ئازاۋ بە پېشىپو،
ئەوەبۇو كە پاشا ناردى بە شوينى دا كە بچى بۇ لاي، ئەو مەردانە لە
بەندىخانە دەرنەچۈو، وە پەلەي نەكىد، وەويىستى لە پېشدا بى سەلمىتى كە
ئەو بە ئاپەوا بەندىكراوه، بۇيە بەفروستادەكەي پاشاي فەرمۇو: بېرۇ عەرزى
پاشا بکە فەرمان بدا ئەو ژنانە كە دەستى خۆيان لەت و پەت كرد لە كەل ژنى
وەزىردا، لە كاتى دەعوه تەكەدا، كۆيان بکاتەوەو لىييان بېرسى: حالى ئەوان
چۆن بۇو حالى منىش چۆن بۇوه؟ تا پاك و پىس دەربكەۋى بۇ ھەموو لايى،

^(۵) بخارى. تفسير: ٤٥٣٧ ، ٤٦٩٤. مسلم. ايمان: ٥٣٨٠ ، ٣٨١.

ئهوسا من دیم بو لای پاشا ئهنجا پیغەمبەر فەرمۇسى: وەل ئەگەر من له جىگەی ئەبوومايمەن ئەوهندەي ئەوا زۆر لە بهندىخانە دا بمايمەتەوە هەر كە دەھاتن بە دوامدا گورج بە بىن چەندو چۈون دەچۈوم لە گەلیان بو لاي پاشا! (ش).

۳۹۲۴ - (ب - ۱ ز - ۴۳ ل - ۱۸۵ ف - ۹).^(۱)

۳۹۲۵ - عَنْ أَبِي الْيَسَرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ أَتَشِنِي امْرَأَةٌ تَبَاعُ ئَمْرَا فَقُلْتُ لَهَا: إِنَّ فِي الْبَيْتِ ئَمْرَا أَطْيَبَ مِنْهُ. فَدَخَلَتْ مَعِي فِي الْبَيْتِ فَأَهْوَيْتُ إِلَيْهَا فَقَبَّلَهَا فَأَنْتَيْتُ أَبَا بَكْرَ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ قَالَ اسْتَرْ عَلَى نَفْسِكَ وَتَبْ وَلَا تَغْيِيرْ أَحَدًا. وَتَبْ إِلَيَّ اللَّهِ فَلَمْ أَصْنِرْ فَأَنْتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ. فَقَالَ: أَخْلَفْتَ غَازِيَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فِي أَهْلِهِ بِمِثْلِ هَذَا. حَتَّىٰ ئَمْنَى اللَّهُ لَمْ يَكُنْ أَسْلَمَ إِلَّا تِلْكَ السَّاعَةَ حَتَّىٰ ظَنَّ اللَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ. قَالَ وَأَطْرَقَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) طَوِيلًا حَتَّىٰ أُرْخَى اللَّهُ إِلَيْهِ (أَقِيمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَرَزْلَفَا مِنَ اللَّيْلِ) إِلَى قَوْلِهِ (ذَكْرَى لِلَّذِي كَرِبَنَ). قَالَ أَبُو الْيَسَرِ فَأَتَيْتُهُ فَقَرَأَهَا عَلَىٰ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ أَصْحَابُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَهَدَا خَاصَّةً أَمْ لِلنَّاسِ عَامَّةً؟ قَالَ: بَلْ لِلنَّاسِ عَامَّةً. رواه الترمذى بسنده حسن. نسأل الله السر وحسن الحال والمال آمين.^(۷).

ئېبولىيەسەر (خودايلى بازى بىت) گوتى: ئىنى هات بو كىنم خورما بىرى، گوتىم: لە ژوورەوە خورماى باشتىلى يە، ئەويش له گەلما هاتە ژوورەوە منىش دەستىكىم بو يېردو ماچم كرد، لە پاشا پەشىمان بۇومەوە بو ئەم مەسىلەيە لە ئەبو بەكرم پرسى، گوتى: بازى خوت بېپوشەو قىسە بو كەس مەكەو لە لاي خودا تەوبە بىكە، منىش ئۆقرەم لى ھەلگىرا ھەتا لە پىغەمبەرم پرسى، فەرمۇسى (بروودى خودايلى سەرىبىت): ئاوا چاودىيىرى نامووسى خىزانى جەنگاوهرو تىكۈشەر لە رېكەي خودا دا دەكەي! گوتى: ئەوهندە پەشىمان

^(۱) تقدم برقى: ۹ / ۲۳۹ مجلد أول / ل / ۱۸۵.

^(۷) حسن عند الترمذى.

بوومه‌وه بەراده‌یه کی وا خۆزگەم خواست که لەوھو پیش نیسلام نەبۇومايه و لە پاش ئەو کاتە موسولمان ببومايه تەنانەت گومانم وابوو کە بوم بە دۆزەخى! جا پىغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىيەت) تاۋى راماو ماتبۇو ھەتا خودا ئەم ئايەته بە سرۇوش بۇينارد: {وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَى النَّهَارِ وَزَلْفًا مِّنَ اللَّيلِ} تا كۆتاىى ئايەت، كە راچەی لەبەرگى يەكەما لە زنجىرە چلۇ سىدا، لە فەرمۇودەي نۆھەما راپورد، ئەوجا پىغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىيەت) ئايەته كەي بۇم خويىندەوە، يارانىشى عەرزىيان كرد: ئەي پىغەمبەرى خودا! ئەم بېيارە هەر بۇ ئەم وايە، يا بۇ ھەموو كەسىكى تىريش وايە؟ فەرمۇوى: نەء، ھەر بۇ ئەم وانى يە، بەلكۇو بۇ گشت كەسى وايە (ت - س/ح).

(۱۳) سوورەتى يۈوفى (دروودى خوداي لەسەربى)

سورة يوسف (عليه السلام)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيَعْلَمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيَتَمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَى آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَى أَبْوَيْكَ مِنْ قَبْلِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ - ۶/۱۲}.

واتە: چۈن خودا تۆى ھەلبىزارد بۇ ئەو خەوه جوانە ئاوه‌هايش ھەلت دەبىزىرى و دەتكا بەزانانو داناو فيرى قىسى بەرزو نامە پىرۆزەكانى دەكاو شارەزاي توپىزىنه‌وه لىكدانه‌وهى باشت دەكا، وە بەھەرە لەسەر بەھەرە دەپىزىنى بەسەرتا، وەك پىغەمبەرايەتى و دارايى، ھەروەك لە كاتى خۆى دا بەھەرە‌يەكى زۇرى دابوو بە باپىرەكانى كە ئىبراھىم و ئىسحاق بۇون، خوداي تۆزانانو داناىيە، دەزانانى شانى بەندەي خۆى چى ھەلدەگرى.

۳۹۲۶ - عَنْ أَبْنَى عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْكَرِيمُ أَبْنُ الْكَرِيمِ أَبْنُ الْكَرِيمِ يُوسُفُ أَبْنُ يَعْقُوبَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ. رواه البخاري والترمذی^(۱).

ئىيىنۇ عومەر (خودايىان لى بازى بىت) لە حەزىزەتھەوە دەفەرمۇى (دروودى خودايى لىسرىيىت): مەردى كۈپى مەردى كۈپى مەردى كۈپى مەرد، كە خۇى و باوباپىرى مەردو بېرىز بۇون ئەوھە يوسفى كۈپى يەعقوبى كۈپى ئىسحاقى كۈپى ئىبراهىمە (ب/ت).

۳۹۲۷ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَيُّ النَّاسِ أَكْرَمُ قَالَ أَكْرَمُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَاهُمْ. قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا ؎سْأَلْكَ. قَالَ: فَأَكْرَمُ النَّاسِ يُوسُفُ نَبِيُّ اللَّهِ أَبْنُ نَبِيِّ اللَّهِ أَبْنُ خَلِيلِ اللَّهِ. قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا ؎سْأَلْكَ. قَالَ فَعَنْ مَعَادِنِ الْعَرَبِ ؎سْأَلْوَنِي. قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ فَخِيَارُكُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُكُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقِهُوا. رواه البخاري^(۲).

ئەبۇو ھورھىرە (خودايى لى بازى بىت) گوتى: لە پىيغەمبەر (دروودى خودايى لىسرىيىت) پرسىيار كرا: كام كەس گەورەترو بېرىز ترە؟ فەرمۇوى: گەورەتىرىنىان لەلاي خودايى گەورە ئەو كەسەيە كە زۆرتر لە خودا بىرسى!. عەرزىيان كرد: مەبەستىمان ئەوھە نىيە. فەرمۇوى: دەي گەورەتىرىنىان بە رىشته نەسەب و بىنەچەو رەسەن نامە يووسفە، كە خۇى پىيغەمبەرى خودايى، باوکى پىيغەمبەرى خودايى، باپىرەشى پىيغەمبەرى خودايى، با پىرە گەورەيشى دۆستى خودايى! گوتىيان: لەمەيش ناپرسىين. فەرمۇوى: دىيارە لە بىنەچەى بىنەمالە و خانەدانەكانى عەرب پرسىيار دەكەن كە وەك كان وان؟ عەرزىيان كرد: بەلىٰ مەبەسمان ئەوانە، فەرمۇوى: دەي ئەو كەسانەتان كە لەسەر دەمى پىيش هاتنى ئا يىىنى ئىسلامدا با ش بۇوىن، ھەر ئەوانىش لەسەر دەمى

^(۱) بخاري. تفسير: ۴۶۸۸.

^(۲) بخاري. تفسير: ۴۶۹۹.

ئیسلامه‌تى دا باش دهبن، به مه‌رجى شاره‌زاي ئايین بىن و به جوانى په‌فتاري پى بکەن! (ب).

۳۹۲۸ - قال الله تعالى: {وَغَلَقْتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ. قَالَ مَعَادَ اللَّهِ}.
قال عكرمة: هيـت لـك بالحـوارـيـه هـلـمـ. وقال ابن جـبـيرـ: تعالـهـ روـاهـ البـخارـيـ^(۳).

خودای گـهـورـهـ لـهـ قـورـئـانـیـ پـیـرـۆـزـداـ دـاـ سـتـانـیـ حـمـزـلـیـ کـرـدـنـیـ زـلـیـخـاـ لـهـ
حـمـزـهـتـیـ يـوـوسـفـ دـهـ گـیـرـیـتـهـوـ دـهـ فـهـرـمـوـیـ: {وَغَلَقْتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ. قَالَ مَعَادَ اللَّهِ - ۲۲/۱۲}.

واتـهـ: زـلـیـخـاـ ئـاـگـرـىـ ئـهـشـقـ وـ ئـهـقـىـنـىـ زـوـرـىـ بـوـ هـيـنـاـ، بـهـرـهـ بـهـرـهـ بـهـ
عيـشـوـهـ نـازـ دـلـىـ رـادـهـگـرـتـ وـ يـوـسـفـ (بـهـ قـسـهـىـ خـوـشـ وـ بـهـ گـفـتـىـ شـيرـينـ)
دهـکـرـدـهـ خـوـىـ، تـاـ تـهـواـوـ مـرـخـىـ لـىـ خـوـشـ كـرـدـوـ بـرـيـارـىـ دـاـ كـهـ كـاتـىـ ئـهـوـهـ
هـاتـوـوـهـ لـهـ پـهـنـايـهـكـاـ، لـهـ كـوـرـيـكـىـ تـايـبـهـتـىـ ئـاشـقـانـهـ دـاـ كـولـوـكـوـىـ دـلـىـ خـوـيـانـ
دامـرـكـيـنـ، هـاتـ دـهـرـگـاـ لـهـسـهـرـ دـهـرـگـاـ دـايـخـسـتـ، لـهـسـهـرـ خـوـىـ وـ يـوـوسـفـ وـ پـيـشـ
گـوـتـ: فـهـرـمـوـوـ دـهـيـ زـوـبـهـ بـاـپـيـكـهـوـ، بـادـهـيـ دـلـىـ دـارـىـ نـوـشـ كـهـيـنـ! ئـهـويـشـ
مـهـرـدـانـهـ گـوـتـىـ: منـ وـ كـارـىـ خـرـاـپـيـانـ نـهـ گـوـتـوـوـهـ، پـهـنـادـهـگـرمـ بـهـ خـودـاـ لـهـ شـتـىـ
وانـاـشـيـرـيـنـ عـيـكـرـمـهـ (خـودـاـ لـىـ باـزـيـ بـيـتـ) دـلـىـ: وـوـشـهـيـ (هيـتـ لـكـ) بـهـ زـمانـيـ
حـهـوـرـانـيـ يـانـيـ: زـوـوـ وـهـرـهـ، ئـيـبـنـوـ جـوـبـهـيـرـيـشـ دـلـىـ: وـاتـهـ: خـيـراـوـهـرـهـ (بـ).

قال الله تعالى: {إِنَّمَا يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعُ شِدَادٍ يَا كُلُّنَّ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مَمَّا تَحْصِنُونَ - ۴۸/۱۲}.

واتـهـ: پـاـشـ ئـهـ وـ حـهـوـتـ سـالـهـ حـهـوـتـ سـالـىـ نـاـھـهـمـوـارـىـ قـاتـىـ دـيـنـهـ
پـيـشـهـوـهـ، هـهـمـوـوـ ئـهـ وـ بـنـقـ وـ بـرـقـيـهـىـ هـلـتـانـ گـرـتـوـوـهـ دـاـتـانـ نـاـوهـ بـوـ ئـهـ وـ سـالـهـ
گـرـانـيـانـهـ هـهـمـوـوـيـ دـهـخـونـ، كـهـمـىـ نـهـبـىـ لـهـوـهـ دـهـيـشـارـهـوـ بـوـ تـوـوـيـ كـشـتـوـكـالـ
(يـابـوـ كـاتـىـ قـاتـهـسـالـ).

^(۳) ذـكـرـهـ الـبـخـارـيـ تـعلـيقـاـ فـيـ التـفـسـيرـ بـيـنـ الرـؤـمـيـنـ: ۴۶۹۱ وـ ۴۶۹۲. سـوـرـةـ يـوـوسـفـ.

٣٩٢٩ - قال عبد الله (رضي الله عنه) أَنْ قُرِيَشًا لَمَّا أَبْطَلُوا عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالإِسْلَامَ قَالَ: اللَّهُمَّ أَكْفِنِيهِمْ بِسَبَعَ كَسْبَعِ يُوسُفَ فَأَصَابَتْهُمْ سَنَةٌ حَصَّتْ كُلَّ شَيْءٍ حَتَّىٰ أَكَلُوا الْعِظَامَ حَتَّىٰ جَعَلَ الرَّجُلُ يَنْتَظِرُ إِلَى السَّمَاءِ فَيَرَى بَيْنَهَا وَبَيْنَهَا مِثْلَ الدُّخَانِ قَالَ اللَّهُ (فَارْتَقِبْ يَوْمَ ثَأْتِي السَّمَاءَ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ) قَالَ اللَّهُ (إِنَّا كَاشِفُ الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ) أَفَيُكُشِّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَقَدْ مَضَى الدُّخَانُ وَمَضَتِ الْبَطْشَةُ. رواه الشيخان^(٤).

عهبدوللا (خودای لتن پانی بین) گوتی: هوزی قورهیش ذرهنگ ئیسلام بیون و ههتا ماوهی ملیان نهدهدا به پیغه‌مبهر (بروودی خودای لسر بین) ئه ویش فهرومومی (بروودی خودای لسر بین): خودایه! تو له باقی من چاری ئه مانه بکه و به حوت سال قات و قپی (وهکوو حوت ساله گرانی یهکی کاتی یووسف) یارمه‌تیم بدھ به سه‌ریانا ئیتر توشی قاتوو قپی یهکی وھابیون هر مه‌پرسه، قپی خسته هه موو شتیکیان، تهناهه‌ت له برسانا ئیسقانیان دهخواردو له‌بهر بی هیزی و برسیتی پیاو چاوی پیشکه و پیشکه‌ی دهکردو که ته‌ماشای ئاسمانی دهکرد له به‌رچاوی تم و دووکه‌لی دهکرد، جا خودای گهوره ئه م ئایه‌ته دابه‌زاند:

{فارتقبْ يَوْمَ ثَأْتِي السَّمَاءَ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ - ١٠/٤٤}.

جا تو چاوه‌پی ئه و روزه‌یه بکه، که له‌بهر بی بارانی تم و مژو ته‌پو توزیکی رهشی به ده رهزا له چه‌شنى دوو که‌ل رهوی ئاسمان دا ده‌گری عهبدوللا ده‌لئی: مه‌بست له دو خان و تم و دووکه‌له له ئایه‌ته دا ئه مه بیو که من روونم کردھو، وه ئه مه‌یش وھکوو گوتم رهوی داو له کاتی خویدا پویشت، چونکه خودا له پاش ئه م ئایه‌ته وه روونی ده‌کاته وه که که‌منی ئه و سزاو تو له‌یان له سه‌ر لاده‌بری به‌لام دیسان تئی هه‌ل ده‌چنه وه ده‌ست ده‌کنه وه به لاساری و ناعالی وھکوو ده‌فه‌رمومی:

^(٤) تجرید البخاری / ١ ل / ٤٩٢ رقم: ٥١٨ تجرید = ١٠٠٧ فتح. أطرافه: ٤٧٤ ، ٤٧٧ ، ٤٦٩٢ ، ٤٧٦٧ ، ٤٧٤ ، ٤٧٣ ، ٤٧٢ ، ٤٧١ ، ٤٧٠.

.٧٠٠١ ، ٦٩٩٧ صفات المنافقين: ٤٨٢٥ ، ٤٨٢٣ ، ٤٨٢٤ ، ٤٨٢١ ، ٤٨٢٠ ، ٤٨٠٩.

{إِنَّا كَاسِفُ الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ - ۱۵/۴۴}

واته: نیمه له بهر تو بوواره مان دان

که چو چوونه و سه رخوون ناسه ردان!

جا ئه مه معنای وايه که ئهو سزاو عه زابه يه که لهم ئايته دا باس
کراوه ههتا ماوهی لە سەريان لاده چى و ديسان دەگەرىنە و سەربارى بەرە
بۇريان و هە مدیسان خودا سزاکە يان بۇ دەنیرىتە وە، وەک لە دوا ئەم
ئايته شە وە دە فەرمۇسى:

{يَوْمَ تُبَطِّشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنْتَقِمُونَ - ۱۶/۴۴}.

واته: هەر خۆيان زيان دەکەن وابپيارمان دا کە لە بۇزى بە دردا تۆلەی
بە رو دوايانلى بستىنەن و هەلمەتى گەورە يان بۇ بەرين و جەززە بەيان بدهىن و
تەمنى خواريان بکەين عە بە دوللە گوتى: جا ئە مه معنای وايه که ئهو سزاو
عه زابه تاماوهی لە سەريان لاده چى و ديسان دەست دەگەنە وە بە
خرابە كردن و ديسانە و سزاکە دەگەرىتە وە سەريان، جا چۈن شتى والە
قىامەتا پۇو دەدا، لە قىامەتا سزاکە هات تا تەواو نېبى لاناچى، يَا هەر
لاناچى، لە سەر ئەم را فە يە دىارە بە طشە و هەلمەتە گەورە كە يىش وەك
مە سەلەي دوخان و تەم و دووكەلە کە بۇوي داوه و مە بەست لىيى غەزاي
بە دربۇوه و ئە ويش رابۇور دوووه! (ش).

- ۳۹۳۰ - ⇒ (ب- ۶ ز- ۱۲ ل- ۲۴۵ - ف- ۱ + ف- ۲) + (ب- ۶ ز- ۱۲ ل- ۲۴۲ ف- ۵)^(۵).

لىزەدا ئەم پىتى يە هە يە: فما بعث الله بعده نبيا الا في ذروة من قومه:
واته: ئىتىر لە دوا لۇوت خودا هەر پىيغەمبەرىكى دەنارىد سەركولى ھۆزە كەي
خۆى بۇو، كە دە بۇون بە پشت و پەنا بۇي.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : {حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وَظَلُّوا أَنَّهُمْ فَدَ كُذِبُوا جَاءُهُمْ نَصْرٌۏ فَنَجَحُوا مَنْ لَئَنَّهُمْ وَلَا يُرَدُّ بِأَسْنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ - ۱۱۰/۱۲} .

واته: بابی بپرواکانی ئەم چەرخە بایی نەبن بەو مۆلھەتی بەوان دراوە، چونکە کافره کانی چەرخە کانی پیشتوویش تا ماوەیەکی زۆر مۆلھەت يان دراو دوزمنایەتی ی پیغەمبەرە کانیان دەکرد، هەتا رادەیین ئەو رەھبەرانە بىن هيوا دەبۇون لەوە کە قىسىم يان كاريان لى بىكا، ياخود بىن ئومىد دەبۇون لەوە کە يا رەھتى يان لەلای خوداوه بۇ بىن و گومانى کافره کان ھاتە سەر ئەوە ئەو پیغەمبەرەنە درۆيان لەگەل دا کراوه.. جا لەم تەنگو چەلەمەيدا کوتۈپر لەلای خوداوه، يارمەتى يان بۇ ھات و ئەوانە کە خودا خواستى لەسەر پىزگاربۇونيان بوبىنى پىزگاربۇون و باقى مەندەکەيان بە فەتارتەت چۈن چۈنكى ئەوانە تاوانباربۇون، وە سزاي ئىمەش کە بۇويى كرده تاوانبا ران ئىتەر ناگەرىتەوە تا پەلى خۆى نەوهشىنى.

عوروه (خوداى لىن بازى بىت) گوتى: بە عائىشە پۈورم گوت: ئایا ئەم، ووشەيە لەم ئايەتەدا بە (كىذبوا) دەخويىنرىتەوە بەبىن گىراوىسى يا بە (كىذبوا) دەخويىنرىتەوە بە شەددەي ذالەكە؟ گوتى (كىذبوا) دەخويىندرىتەوە بە شەددە، گوتىم: دەی خۆ پیغەمبەرە کان سورىلەيان بۇون و ئاشكرا بۇوە کە هوزەکانیان تەكذىبىيان دەكەن واتە: باوهېيان پى ناكەن و بە درۆيان دەخەنەوە كەواتە كەی ئەوە (ظن) و گومانە؟ عائىشە گوتى: بەلىنى، بە گىانى خۆم سورى ئەوەيان دەزانى، پىم گوت: خۆ ئەوە يىش ئەقل نايگىرى كە بلىنىن پیغەمبەرە کان گومانى ئەوەيان بۇ پەيدا بۇوە کە خودا درۆى لەگەلدا كردوون؟ گوتى: پەنا بە خودا لە بەدگومانى وا، پیغەمبەران بە دوورن لە باوهېرى واوه بە خوداى خۆيان و شتى والە پیغەمبەران ناوه شىتەوە، گوتىم: ئەى ئايەتە کە مەعنای چىيە؟ گوتى: مەبەست لەم گومانە بە پەيرەوە کانى پیغەمبەرە کانە لە لايمەنى پیغەمبەرە کانەوە لەسەر ئەم شىۋەيە: لە پىش دا هەنلى لە هوزى پیغەمبەرە کان باوهېرو ئىمان دەھىيىن بە خوداو پیغەمبەرانى،

وهدبین به پهپهوانی ئهوان، ههتا له دوايى دا دهاردو ئازارو مهينه‌تیان درېزه دهکىشى و نه صرهت و سه‌رکه‌وتن دوا دهکه‌وى، بەراده‌يەكى وا كە پىغەمبەرەكان نا ئومىد دهبن لە ئىمانهينانى ئەو كەسانه كە ههتا ئىستا ئىمانيان نەھىناوه لە هوزەكانيان، سه‌رەراي ئەوهىشە گومانى ئەوهىشيان بو پەيدا دەبى كە پهپهوهەكانىشيان باوهپريان پىيان نەماوه، جا له و كاته ناسكەداو لهو حالى پەريشانى و جانبازى يەدا خودا سه‌ريان دەخاو يارمهتى يان بو دەنيرى! (ب).

(۱۴) سورەتى رەع : (سورة الرعد)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٩٣١ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قُرْلِهِ تَعَالَى: (وَنَفَضَّلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ) قَالَ الدَّقْلُ وَالْفَارِسِيُّ وَالْحَلْوُ وَالْحَامِضُ^(۱). ئەبو ھورەيرە (خوداي لىن بازى بىت) گوتى: پىغەمبەر (دروودى خوداي لىسمر بىت) له شانى ئەم فەرمایشته خودادا كە فەرمۇويەتى: {وَنَفَضَّلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ - ٤/١٣}.

واته: ئەم باخ و پەزو شىنايى و دارو درەختە جۆراو جۆرانە هەر چەندە گشتىيان له يەك ئاودەدرىئەن و له يەك زھويدا دەپويىن كەچى لە گەل ئەوهىشدا بەرەكانيان جىا جىا يەنگو بۇو تامو لەززەت و چىڭو شىۋەو قەوارەو شەكل و كات و گەلى شتى تردا، وە بازىكىيانمان باشتىو خۆشتەر كردووه له بازىكى ترىيان. گوتى: حەززەت لەبا رەى ئەم ئايەتەوه فەرمۇوى: وەك قەسپ و خەستەوى، وەك شىرىن و ترش (ت-س/ح).

٣٩٣٢ - عَنْ أَبْنَى عَبَّاسِ (رضي الله عنهما) قَالَ: أَقْبَلَتْ يَهُودَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا يَا أَبَا الْقَاسِمِ أَخِيرُنَا عَنِ الرَّعْدِ مَا هُوَ؟ قَالَ: مَلَكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُوَكِّلٌ

^(۱) رواه الترمذى بسنده حسن.

بِالسَّحَابِ مَعَهُ مَخَارِقُ مِنْ نَارٍ يَسُوقُ بِهَا السَّحَابَ حَيْثُ شَاءَ اللَّهُ فَقَالُوا فَمَا هَذَا الصُّونَتُ الَّذِي تَسْمَعُ؟ قَالَ: زَجْرَةٌ بِالسَّحَابِ إِذَا زَجَرَهُ حَتَّى يَتَهَى إِلَى حَيْثُ أَمْرَ قَالُوا: صَدَقْتَ رواهما الترمذی بسندهم حسین. نسأله حسن الروایة آمين^(۴).

ئېېنۇ عەبیاس (خودایان لىن بازى بىت) گوتى: جوولەكە كان هاتن بۇ لاي پېغەمبەر (بروودى خودايى لىسرى بىت) گوتىيان: ئەى ئەبۈلاقىم! پېمان بلىنى رەعد (واتە: ھەورەگىرمە = ھەورەتىريشقا) چىيە؟ فەرمۇسى: فرىشتەيە كە لە فرىشتەكان ناوى رەعده، ھەورى پى سپىردىراوه، گورزىكى ئاگىرىنى پىيە، ھەورى پى لى دەخپۇرى، بۇ ئەو شويىنانە خودا بىيەۋى، گوتىيان: ئەدى ئەو گرمەيە چىيە كە دەيىيستىن؟ فەرمۇسى: ئەو دەخپۇرىتە ھەورەكە تا بېروا بۇ ئەو شويىنهى كە فەرمانى پى كراوه بچى بۇ ئەۋى، گوتىيان: پاست دەكەي (ت-س/ح).

۱۵) سوورەتى ئىبراھىم (درودى لىنى بىن) : (سورة إبراهيم (عليه السلام))

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٩٣٣ - عن أنس (رضي الله عنه) قال أتى رسول الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يقتناع عليه رُطْبٌ فَقَالَ مَثُلُّ كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةً طَيِّبَةً أَصْنَلَهَا ظَابِتٌ وَفَرَغَهَا فِي السَّمَاءِ ثُؤْنَى أَكْلَهَا كُلُّ حَيْنٍ يَأْذَنُ رَبُّهَا. قَالَ هِيَ الْخَلْلَةُ (وَمَثُلُّ كَلِمَةً خَيِّبَةً كَشَجَرَةً خَيِّبَةً) اجْتَسَتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَارِ فَإِنْ هِيَ الْحَنْظَلُ. رواه الترمذى^(۱).

ئەنەس (خواى لىن رازى بىن) گوتى: ھەنلى بۇوتاپ (واتە: تەرە خورما) يان لهسەر سەھلەيى بۇ پېغەمبەر ھىننا (بروودى خودايى لىسرى بىت) فەرمۇسى: {مَثُلُّ كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةً طَيِّبَةً أَصْنَلَهَا ظَابِتٌ وَفَرَغَهَا فِي السَّمَاءِ، ثُؤْنَى أَكْلَهَا كُلُّ حَيْنٍ يَأْذَنُ رَبُّهَا} - ۱۴/۲۴-۲۵.

^(۱) رواه الترمذى بسندة حسن.

^(۲) سكت عنه الشارح. راجع صحيح مسلم رقم: ۷۰۲۹-۷۰۳۳ وصحیح البخاری رقم: ۶۱.

واته: نمونه‌ی ووشه‌ی جوان و ووتاری خیردارو قسمه‌ی خیر و هکوو دره‌ختیکی پاکی جوانی بوشناخی به‌رداری سایه‌دار وایه، که بنه‌کهی به‌ره‌گه دریزه ئه‌ستوره کانیه‌وه دامه‌زرا بئ له بنی عه‌رزداو لقه‌کانیشی به‌رزه‌وه بیوبن و بؤیی بئن به‌ئاسماندا، بای سه‌فای ره‌حمهت هه‌میشه دهیان له‌رینیته‌وه ده ده ده ده‌گه‌شینه‌وه تو زاه ده‌بنه‌وه، وه ئه‌م دره‌خته نازداره به‌ری خۆی ده‌دا به‌شایسته‌گان و موسته‌حه‌ققان، له هه‌موو کاتیکا به‌فرمانی خودای خۆی. حه‌زرهت (دروودی خودای له‌سر بیت) فه‌رموموی: ئه‌وه دار خورمایه فه‌رموموی:

{وَمَثُلُّ كَلِمَةٍ خَيْرَةٍ كَشَجَرَةٍ خَيْرَةٍ اجْتَثَتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ - .} ۲۶/۱۴

وه نمونه‌ی ووشه‌و ووتاری پیس و قسمه‌ی خراپیش و هکوو دره‌ختیکی پیسی بی سوود وایه، که نه‌به‌ری هه‌بی و نه‌سیبیه، هر که دهستت بؤیبرد به‌ئاسانی هه‌ل ده‌گه‌نری، چونکی ره‌گو پیشه‌ی دانه‌کوتاوه به ناخی زدویدا، به‌لکوو به‌حال و ناحال خۆی گرتووه به چینی سه‌روروی عه‌رده‌وه، وه شایسته‌ی ئه‌وه نییه که پایه‌دار بئ له عه‌رزدا فه‌رموموی (دروودی خودای له‌سر بیت) ئه‌وه‌یش گووز‌الکه‌یه (ت).

. (۱) ⇒ (ب-۱ ز- ۲۲۴ ل- ۵۸۰ ف- ۱).

له‌گردهدا ئه‌مه‌ی پتره: گفته‌ی (ت) ئاوایه: ئه‌م ته‌وفیق و ته‌سبیت و دامه‌زراندن له‌سر ئیمانه له گوپدا ده‌بئ، له‌وکاته‌دا که فریشته‌کان پیّی ده‌لیّن: خودای تو کیّیه؟ ده‌لیّت: خودای من یه‌زدانی پاکه ده‌لیّن: دین و ئایینت چیّیه؟ ده‌لیّت: دین و ئایینم ئیسلامه ده‌لیّن: پیّغه‌مبهرت کیّیه؟ ده‌لیّت پیّغه‌مبهرم موحه‌مم‌ده (دروودی خودای له‌سر بیت).

^(۱) تقدم برقم: ۱ / ۱۱۴۵ مجلد اول / ل- ۵۸۰ چاپی یه‌که‌م

قال الله تعالى: {أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللَّهِ كُفْرًا وَاحْلَوْا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ، جَهَنَّمَ يَصْلُوْنَهَا وَيَنْسَ أَقْرَارُ - } ۲۸/۱۴.

واته: ئایا تەماشا ناکەی کە چۆن ئەو سېلەو پى نەزان و بەدنەھەكانه له جيياتى ئەوهى کە سوپاسى خودا بکەن لەسەر بەھەرە نازو نىعەمەتەكانى دەچن ناسوپاسى ئەو دەكەن و بەرابەر بەچاکەو بەھەرەكانى خوا خراپەو بەدنەھەکى و بى ئەمەکى دەكەن، هەر بەخۆشىان دەسېردار نابن، بەلکۇو ھۆزۈ خزم و گەل و كەسوکارى خۆشىان تۈوشى فەلاکەت و فەرتەنەو مالۇيرانى دەكەن، وە بەھەرە خانەی وىرانى ناو ناخى ئاگرى دۆزەخ لەگەل خۆياندا دەيانبەن وە ئەو جىگە خراپ و ناخوش و بەدە دەكەن بە مۇلگەی خۆيان و ئەوان!.

٣٩٣٥ - قال ابن عباس (رضي الله عنهما) هم كفار أهل مكة. رواه البخاري (٣).
 ئىبىنو عەبیاس (خۇشىوودى خودا يانلىنى) دەيگۈت: ئەوانەی لەم ئايەتەدا باس كراون بى بىرواكانى خەلکى مەككە بۇون (ب).
 ٣٩٣٦ - عن مسروق (رضي الله عنه) قال: ثلت عائشة (رضي الله عنها) هذه الآية (يوم تبدل الأرض غير الأرض والسموات) قالت: يا رسول الله فَإِنَّ يَكُونُ النَّاسُ يَوْمَئِذٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ عَلَى الصِّرَاطِ. رواه الترمذى. نسأل الله كامل الإسلام. آمين (٤).
 مەسروق (خوداى لىن بازى بىت) گوتى: عائيشە (خوداى لىن بازى بىت) ئەم ئايەتە خويىندەوه:

{يَوْمَ تُبَدِّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزَوْا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ - } ٤٨/١٤.

واته: ئەو تۆلە سەندنە وا لەو بۇزەدا کە ئەم زەمینەی کەوا ئىيىستا ئىيۇھ لەسەری دەثىن دەگۇپى و دەكىرى بەزەمىنېكى تر، ھەروەھا ئاسمانىش

(٣) بخاري. تفسير: ٤٧٠٠.

(٤) مسلم. صفات المنافقين: ٦٩٨٧. ترمذى. تفسير القرآن: ٣١٢١.

دەگۇرى و دەبى بە ئاسمانىكى تر، لە پۇزەدا ھەموو سەر لە گۇر
دەردىھىيىن و خواھ ئادەمەيزادو خواھ پەرى گىردى دەبنەوه بۇ حىساب و
لىپرسىنەوهى خودايى مەسروق گوتى: عائىشە كە ئەم ئايەتەي خويىندەوه
گوتى: ئەي پىيغەمبەرى خودا! لەكتى لە حظەي گۈرىنەكەدا ئەم خەلکە
دەچن بۇ كوى و لەكوى دەبن؟ فەرمۇسى: لەسەر پىرىدى صىرات دەبن! (ت/م).

١٦) سورەتى حىجر : (سورة الحجر)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٩٣٧ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي تَفْسِيرِ
هَذِهِ الْآيَةِ (رَبُّمَا يَوَدُ الظِّنَنَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ) قَالَ: إِذَا أَخْرَجَ أَهْلُ التَّوْحِيدِ مِنَ
النَّارِ وَأَذْخِلُوا الْجَنَّةَ يَوَدُ الظِّنَنَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ. رواه الترمذى في الإيمان^(١).
ئەبو ھورىرە (خودايى لىن بازى بىت) گوتى: پىيغەمبەر (دروودى خودايى لەسەر بىت) لە
راچە ئەم ئايەتەدا:
 {رَبُّمَا يَوَدُ الظِّنَنَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ - ٢/١٥}.

واتە: لە پۇزى ژىنەوەدا گەن جار ئەم ناپىياوو نامەرداňە كە ئىستا
بەبى باكانە كوفرى خودا دەكەن زۇر بەكەساسى و بەپەرۋىشەوه دەلىن:
خۆزگە ئىمەش لە جىهاندا ھەست و ھۆش و گۆشمان ببوايەو وەك ئەم خودا
پىيداوانە موسولمان بوبىيانىھەو پۇزمان نەگەيشتايە بەم پۇزە رەشە! حەزەت
لە راچەكەيدا فەرمۇسى: كاتى كە دەستەي خودا پەرسىت (كەناودارن بە
دەستەي تاكپەرسىت و ئەھلى تەوحيد) لە ئاگىر دەردىھىنرىن و دەيانبەن بۇ
بەھەشت و بىباوھەران خۆيان بەتەنها لە دۇزەخا دەمېنەوه ئەوجا كافران
خۆزگە بە موسولمانان دەخوازن و لەعەززەتا بەحەسرەتەو دەلىن: بىرا
ئىمەش وەك ئەم خودا پەھم پى كردووانە لە كاتى خۆيدا موسولمان
دەبوبىين، ئىستە پىزگارمان دەببۇو (ت).

^(١) سكت عنه الشارح.

۳۹۳۸ - عَنْ أَبْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كَائِتِ امْرَأَةٌ حَسَنَتْ مِنْ أَخْسَنِ النَّاسِ نُصَلِّى خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانَ بَعْضُ الْقَوْمِ يَتَقدَّمُ حَتَّى يَكُونُ فِي الصَّفَّ الْأَوَّلِ إِنَّا لَمْ يَرَاهَا وَيَسْتَأْخِرُ بَعْضُهُمْ حَتَّى يَكُونُ فِي الصَّفَّ الْمُؤَخَّرِ فَإِذَا رَأَعَ نَظَرَ مِنْ تَحْتِ إِبْطَيْهِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ) ^(۲).

ئېپىنۇ عەبىباس (خوشنودى خودا له خۇى و باپى) دەلى: ئاقىرەتى ھەبۇو، ئىچگار جوان بۇو، ژىنىكى كەلى باش بۇو، لە پاشى پىيغەمبەرەوە (دۇرۇدى خوداى لە سەربىت) نويىشى جەماعەتى دەكىرد، جا ھەندى كەس وە پىيش دەكەوتىن و دەچۈونە پىزى يەكەمەوە هەتا ئە و ژىنە نەبىين نەبادا تووشى نەزەر و پوانىنى حەرام و ناپەوا بىن، ھەندى كەسى ترىش وەپاش دەكەوتىن و دەچۈونە پىزەكانى پاشەوە! جا لەكاتى پوكۇوع بردن و چەمىنەوەدا لە ژىر بىنباڭىانەوە بە گۆشەي چاۋ تەماشاي ژىنەكەيان دەكىرد، جا خودا بۇ ھۆشىيارى كردىنەوە ئەم دوو تاقمەيەو بۇ پەسىنى پىشىنان و سەركۈنەي پاشىنان، ئەم ئايەتە ئارىدە خوارى:

{وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ - ۱۵ / ۲۴}.

واتە: بەپاستى ئىيمە ئاكامان لە پىشىنان و پاشىنانتانە (ت - خوداى ئازىيەن).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ - ۱۵ / ۴۴}.

واتە: دۆزدەن خەوت دەرگاى ھەيە، ھەر دەرگايدەيان بەشىكى دىيارى كراوى ھەيە، لەو كافرو لەپىدەرچوانە، بەپىرى بەدبەختى خۆيان لەو دەرگايدە دەچەنە دۆزدەن خەوە.

۳۹۳۹ - عَنْ أَبْنِ عَمْرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِجَهَنَّمَ سَبْعَةُ أَبْوَابٍ بَابٌ مِنْهَا لِمَنْ سَلَّ السَّيْفَ عَلَى أُمَّتِي أَوْ قَالَ عَلَى أُمَّةٍ مُحَمَّدٌ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ^(۳).

^(۱) مسکوت عنه عند الترمذى.

^(۲) رواه الترمذى بسنده غريب (شرحه).

ئیبنو عومنه (خودای لئے پانی بینت) **گوتی**: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له سمر بینت) فه‌رموموی: دوزه خ حه‌وت ده‌گای هه‌یه، ده‌گایه کیان بو ئه و که‌سانه‌یه که چهک هه‌ل ده‌گرن له ئۆمه‌تی من یافه‌رموموی: که‌شیر هه‌ل ده‌کیشن له ئۆمه‌تی موحه‌ممهد (ت-س / غه‌ریب).

٤٣٩ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ((صَاحِبِ الْمُؤْمِنِ)) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: ائْقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ. ثُمَّ قَرَأَ (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ). روی هذه الشّاشة
الترمذی^(٤).

ئه‌بو سه‌عید (خودای لئے پانی بینت) **گوتی**: حه‌زرهت (دروودی خودای له سمر بینت) فه‌رموموی: خوتان بپاریز نه فیراسه‌ت و تیپوانینی موسولمانی پاک، چونکه ئه و به نووری خودای گه‌وره ده‌نوواری و له‌به‌ر تیشك و وورشه‌ی خودایی سه‌رنجی شت ده‌دا، له‌به‌ر ئه‌وه په‌ی به گه‌لی شتی ووردو نهیتی ده‌با ئینجا ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه:

{إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ - ١٥/٧٥}.

واته: به‌راستی له‌م داستان و کاره‌ساته‌دا چه‌ن نیشانه و به‌لگه‌یی هه‌یه له‌سه‌ر ته‌وانایی خوداو له‌سه‌ر توله‌سه‌ندنی سه‌ختی، به‌تايبة‌ت بو ئه و که‌سانه که‌به ووردي سه‌رنجی پرووداوه‌کانی جیهان ده‌دهن و به‌چاوى دل و به نووری ئیمان و به‌تیشكی باوه‌ر له ژین و بوون و له پووپه‌ری بیونه‌وهر تى ده‌پوان (ت - سه‌نه‌د غه‌ریب).

قال الله تعالی: {وَلَقَدْ كَذَبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ - ١٥/٨٠}.

واته: یه‌زادانی پاک ده‌فه‌رموموی: به‌راستی ئه و گه‌له که‌ناویان ده‌بری به ئه‌صحابو لحیجر، که هۆزی شه‌موودن، که‌باوه‌ریان به حه‌زرهتی صالح پیغه‌مبهر نه‌کردو به‌درؤیان خسته‌وه به مه‌عنانه ئه و نامه‌ردانه هه‌مومو پیغه‌مبهره کانیان به‌درؤ خسته‌وه.

^(٤) رواه الترمذی بسنده غریب (شرحه).

٣٩٤١ - عَنْ أَبْنَىْ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لِأَصْحَابِهِ: لَا تَدْخُلُوا عَلَىٰ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ إِلَّا أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا بَاكِينَ فَلَا تَدْخُلُوا عَلَيْهِمْ أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَهُمْ^(۵).

ئىيىنۇ عومەر (خودايىان لىن بازى بىت) دەلىنى: لە غەزاي تەبۈوكا پىيغەمبەر (درودى خودايى لىسرى بىت) بە يارانى خۆى فەرمۇو: مېرۇنە ناو شوينەوارو شوين ھەوارى ئەم كەلە دوا بىراوه وە، مەكەر بەگريانە وە، خۇ ئەگەر كريانتان نەدەھات ئەوا مەرۇنە ناو وولاتەكەيان، مەبادا بەسەرھاتە ناخوش و پىر ناسۇرەكەى ئەوان لە ئىيۇش پۇو بدات! (ش).

٣٩٤٢ - وَعَنْ أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَمَّا نَزَلَ الْحِجْرَ أَرْضَ ثَمُودَ فِي غَزُوَةِ ثَبُوكَ أَمْرَهُمْ أَنْ لَا يَشْرُبُوا مِنْ بَرْهَا، وَلَا يَسْتَقْوِيُّوْ مِنْهَا فَقَالُوا قَدْ عَجَّنَا مِنْهَا، وَاسْتَقَيْنَا. فَأَمْرَهُمْ أَنْ يَطْرَحُوا ذَلِكَ الْعَجِينَ وَيَهْرِيقُوا ذَلِكَ الْمَاءَ. رَوَاهُما الْبَخَارِيُّ فِي بَدْءِ الْخَلْقِ وَمُسْلِمُ فِي الزَّهْدِ وَزَادَ وَأَمْرَهُمْ أَنْ يَسْتَقْوِيُّوْ مِنْ الْبَرِّ الَّتِي كَانَ تَرْدَهَا النَّاقَةُ.

دىيسان ئەو (خودايى لىن بازى بىت) گوتى: لە غەزاي تەبۈوكدا، كاتى پىيغەمبەر (درودى خودايى لىسرى بىت) كەيشتە خاكى حىجر كە وولاتى هوزى ثەموودە لەوى دابەزى و لاي دا و فەرمانى بەھاۋىيىانى كرد: كە نەلە ئاوى بىرەكەى بخۇنە وە نە ئاوى لى بىرىن، ئەوانىش عەرزىيان كرد: ساخۇ ھەویرىشمان پى شىيلەوە ئاوىشمان لى ھەلگرتۇوه! ئەويش فەرمانى پى كردن: كە ھەویرەكە فېرىدەن بەر ووشترە كانىيان و ئاوه كە يىش بېرىشنىن (ش = ب + م) كىپرانە وەى (م = موسىليم) ئەم رىستەيە پىرە: بەلام فەرمانى پى كردن كەلە و بىرە ئاوبىرىن كە كاتى خۆى ووشترەكەى صالح پىيغەمبەر (درودى خودايى لىسرى بىت) ئاوى لى دەخواردە وە.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنْ الْمَكَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ} ⇒ (ب/۵ ز/۸۱ ف/۱).

^(۵) بخارى. أحاديث الأنبياء: ۳۳۸۰. مسلم. زهد: ۷۳۹۰.

-۳۹۴۳ ⇒ (ب-۱ ز-۷۲ ل-۲۴۷ ف-۴) + (ب-۵ ز-۸۱ ل-۲۹۳ ف-۱) + ف-۲^(۷).

۳۹۴۴ - عن ابن عباس (رضي الله عنهما) (الذين جعلوا القرآن عضين) قال: هم أهل الكتاب، جزءوا أجزاء، فامتهوا ببعضه وكفروا ببعضه. رواه البخاري^(۸).

ئىيىنۇ عەبىباس (خوداى لى بانى بىت) له تەفسىرى ئەم ئايەتەدا:
{الذين جعلوا القرآن عضين - ۹۱/۱۵}

واته: وەئىنزاپان دەكەم بە ويىنهى ئەو سزايدى كە رەوانەمان كرد بۇ سەر ئەو كافرانەي كە قورئانىيان بەش بەش كردىبوو گوتى: مەبەس لەم ئايەتە خاوهن نامەكانە، واته: گاورو جولەكەكانە، ئەمانە قورئانىيان بەش بەش كردىبوو، ھەرچى پىك و موافقىي كتىبى خۆيان بۇو باوهېيان پى دەكىد، وەھەرچى بەدلیان نەبوايە حاشايان لى دەكىد (ب).

۳۹۴۵ - عن أنس (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) في قوله تعالى (لَنْسَأَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ، عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ) قال: عن قول لا إله إلا الله. رواه الترمذى^(۹).

ئەنەس (خواى لى رازى بىت) گوتى: له تەفسىرى ئەم ئايەتەدا:
{فَوَرَبَّكَ لَنْسَأَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ، عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ - ۹۲/۱۵}

واته: سوپىندىم بە خوداى توڭى كە توڭى پەروەردە كرد ھەتا پى ئى گەياندى، پرسىيار دەكەين لەو كافرانە يەك بەيەك لەو كردىوانە كە لە دنیادا دەيکەن گوتى: لە راشهى ئەمەدا حەزرت (دروودى خوداى لەسرى بىت) فەرمۇسى: لەبارەي ووشەي پىرۇزى (لا إله إلا الله) وە پرسىياريان لى دەكىز (ت).

قال الله تعالى: {وَاعْبُدْ رَبِّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْقِرْنُ - ۹۹/۱۵}.

^(۷) تقدم برقم: ۴ / ۴۷۲ تسلسل / ۷۲ مجلد أول + مجلد خامس / تسلسل / ۸۱ رقم: ۳۶۳۰/۱.

^(۸) بخاري. تفسير: ۴۷۰۵.

^(۹) بخاري. تفسير: ۴۷۰۵.

واته: بهنده‌یی و عیباده‌تی ساخ بکه بُو پهروه‌ردگاری خوت بهرد و ام ههتا مردن، ههتا کاتی مهrg و ئاکام، که شتىکه ئاشکراو دیارييەو هەقەو راسته و بهقە نووكى دەرزى گومانى تىدا نيه.

١٠ - قال سالم بن عبد الله: اليقين الموت. رواه البخاري^(١).

سالمى كورپى عەبدوللۇ (خوداي لى بازى بىت) گوتى: مەبەست لە (اليقين) لەم ئايەتهدا مهrg و مردنه (ب) بە بۆنەي ئەم ووشترەي هوزى ئەمموودە وە ئەم چەن شىعرەتان پېشىكەش دەكەم، وە پېشىكەشى دەكەم بەگەلى فەلهستىنى برا، خودا دەررووى رەحىمەتى خۆيىمان لى بکاتەوه:

يا شعب ثورة الجارة المسومات في

عينيك ما في عين أمتى من التأسف
على قريب خاتب قد لاذ بالتأسف
أغرى العدو بالاذى من كثرة التسوف
على عدو غاشم قد داس بالتعبرف
كل القيم، بلا حياء ما، ولا تخوف!
حتى شمنت ما يدل أنهم أقارب
بعضهموا لبعضهم، نحن وهم أجانب
كأنكم ونحن في دار معا نحارب
عدونا المشترك الخبيث او نضارب!
فسد في وجهي جميع الدرب غير واحد
هو الرجالنا كما هو الفنا لحاقد،،،
يامن ترى النمال في جدورها الدجن كما
ترى الشموس والنجمون الزهر في جو السما

^(١) بخاري. تفسير: ذكره تعليقا في باب (وابعد ربك حتى يأتيك اليقين. سورة الحجر بعد رقم / ٤٧٠٦ مبشرة.

یامن لاجل ناقه دمرت قوماً کاملاً

الا ترى الأذى الذي قد عم شعبي شاملاً
 اليس فيهم مؤمن كلف فوق الطاقة
 أو طفلاً يتيمة برينة كالناقة!
 اليس فيهم شيخة أمرت بالبر بها
 لأنها قد آمنت مع قومها بربها!
 يا أرحمـاً من كل راحمين رحماك المنى
 لكل مظلوم، وقهرـك المنى لمن جنى

المترجم - كركوك - ١٩٨٩/٨/١٥

١٧) سورة تى نه حل : (سورة النحل)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

.٣٩٤٧ - (ب-١ ز - ١٨٠ ل - ٤٩٠ ف - ٢)^(١).

قال الله تعالى: {وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ - ٦٠/٧٠}.

واته: هى واتان ههيه که زور پير دهبي و وهکي مندالى وورده سال و
پهتيارهی لى دهی و بهره هره هرچي زانيوه هيچي له بير ناميتنی و بهمه
دهگوتری: ئەرزەلولعومر، واته: تەمهنى كەسييفى و كەفتەكارىي.

٣٩٤٨ - عن أنس (رضي الله عنه) أن النبي (صلى الله عليه وسلم) كان يدعوا أعدوكَ مِنَ الْبَخْلِ وَالْكَسْلِ، وَأَرْذَلِ الْعُمُرِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ، وَفِتْنَةِ الدَّجَّالِ، وَفِتْنَةِ الْمُحْيَا وَالْمَمَاتِ^(٢).

ئەندەس (خوداي لى پازى بىنت) گوتى: هەميشە پىيغەمبەر (دەرسى خوداي لەسىرى بىنت)
ئەم نزايدى دەكىد: (أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبَخْلِ وَالْكَسْلِ وَأَرْذَلِ الْعُمُرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ وَفِتْنَةِ

^(١) سبق في: رقم / ٢ / ٩٦٤ مجلد أول تسلسل / ١٨٠.

^(٢) بخاري. تفسير: ٤٧٠٧.

الدجال وفتنه المخيا والممات): خودایه! پهنا دهگرم به‌هزاتی تو له پژدی و چرووکی و له تهمه‌لی و ته‌وهزه‌لی و له ته‌مهنی که‌سیفی و که‌فته‌کاری و له عه‌زابی قه‌برو سزا‌ای گوپو له فیتنه و نازاوه‌ی جه‌جال و له پشیوی و نازاوه‌ی ثیان و مردن! (ب).

قال الله تعالى: {إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً فَانِتَأَلِلَهُ حَيْنًا - ۱۶۰/۱۶}.

واته: به‌راستی ئیبراھیم باپیره گه‌وره‌ی ئیوه به‌ته‌نیا خوی ئۆمەتنی بوو بو خوی! وەملکەچ و فەرمانبەر داری خودا بوو، وەلای دابوو له ئایینی به‌تال و پووج و به‌دل پووی کرد بووه خودا.

عه‌بدولللا (خودای لئن پانی بینت) گوتى: (امه) واته: مامۆستاي خىرو چاكه (قانت) يش يانى گويپايەل و ملکەچ (ب).

٤- عن أبي بن كعب (رضي الله عنه) قال لما كان يوم أحد أصيـبَ مِنَ الْأَنصَارَ أَرْبَعَةً وَسَتُّونَ رَجُلًا وَمِنَ الْمُهَاجِرِينَ سِتَّةً فِيهِمْ حَمْزَةُ فَمَثَلُوا بِهِمْ فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ لَئِنْ أَصَبَنَا مِنْهُمْ يَوْمًا مِثْلَ هَذَا لَتُرِيَنَ عَلَيْهِمْ قَالَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ فَتحِ مَكَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَإِنْ عَاقَبْتَمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عَوْقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَرَّثْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ) فَقَالَ رَجُلٌ لَا قُرْيَشَ بَعْدَ الْيَوْمِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كُفُوا عَنِ الْقَوْمِ إِلَّا أَرْبَعَةً. رواه الترمذی بسنده حسن^(٤).

ئوبه‌یی کورپی کەعب (خودای لئن پانی بینت) گوتى: له‌پۇزى غەزاي ئوحووددا له‌يارىدەدەران شەست و چوار پیاو كۈژان، له كۆچكارانىش (بەحەمزەی مامەی پىيغەمبەرەوە) شەش كەس كۈژان كافرەكان لچو لىيۇ شەھىدەكانىان كرد بوو، جا يارىدەدەران گوتىيان: ئەگەر دەستمان پۇيى بەسەرياندا ھەقى

^(٣) بخاري. تفسير. ذكره البخاري تعليقا قبل رقم / ٣٤٩ في كتاب الانسae.

^(٤) حسن عند الترمذى.

خۆمانیان بەزیاده‌وە لى دەکەینەوە، جا کاتى فەتحى مەکكە پۇوى دا خوداي
گەورە ئەم ئایەتەي دابەزاند:

{وَإِنْ عَاقِبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِّبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَرَّثْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ -
. ۱۲۶/۱۶}.

واتە: لەسەر نەشرى ئىسلامو پەخش بۇونەوهى، ئىۋە تۇوشى گەلى
بەرهەلسى و قىسو كارى ناھەموار دەبن، لە كافرانەوە، جا ئەگەر ويستان
مەقى خۆتان بکەنەوە توڭى خۆتانيان لى بکەنەوە، ئەوە دەبىن ھەق بەھەق
بکەنەوە بەس، گەرچى خۆبىگىن و لى بوردىنان ھېنى ئەوە گەلى باشتە،
دیارە ھەميشە پاداشى باش بۇ خۆگىران و لە خۆبۇردووانە. پىياۋى گوتى:
ئەمۇ قۇرەيىش بىنەبىر دەبن! پىيغەمبەرىش (برۇدى خوداي لەسەر بىنت)
فەرمۇوى: چوار كەسى لى دەرچى واز لەوانى تىريان بىتن (ت - س/ح).

(۱۸) سوورەتى ئىسرا : (سورة الْأَسْرَاء).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عن عبد الله (رضي الله عنه) قال: في بنى إسرائيل والكهف، ومريم إلهن من العتاق
الأول، وهن من تلادى. رواه البخاري^(۱).

عەبدوللائى كورى مەسعود (خوداي لىن بانى بىنت) گوتى: سوورەتى بەنى
ئىسراييل (كە پىشى دەلىن سوورەتى ئىسرا) و سوورەتى كەف و سوورەتى
مەرييم لە سوورەتە دىرىينە نايابەكانن، كەلە مەككە دابەزى بۇون، وە من لە^(۲)
مېزەوە ئەم گەنجى درەخشانانەم كردوون بەمال و لە بەرم كردوون! (ب).
قال الله تعالى: {سَبَّحَانَ اللَّهِ أَسْرَى بَعْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ - الآية
⇒ (ب - ۴ ز - ۱۰۰ ل - ۲۹۸).

^(۱) بخاري. تفسير: ۴۷۰۸

٣٩٥٢ - عَنْ أَنَسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَتَى بِالْبُرَاقَ لِلَّيْلَةَ أَسْرَى بِهِ مُلْجَمًا مُسْرَجًا فَاسْتَصْبَعَ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ أَيْمُحَمَّدٌ تَفْعَلُ هَذَا فَمَا رَكِبَكَ أَحَدٌ أَكْرَمٌ عَلَى اللَّهِ مِنْهُ قَالَ فَارْفَضْ عَرَقاً ^(۲).

نهنهس (خودای لئن بازی بینت) گوتی: ئهو شهوهی که پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسر بینت) دهبری بقوئی سراو شهوره‌وی پئی دهکنه، بقو راق لغاوو زین دهکنه و بقوی دهیهین، بهلام بوراق لاملى و لامنجی دهکاو پیکه نادا که حهزه‌ت (دروودی خودای لسر بینت) سواربی، جوبره‌ئیل (دروودی خودای لسر بینت) پئی ده فرمومی: ئهوه له‌گه‌ل موحه‌مه‌ددا ئمه دهکه‌ی! ئوهه‌تی تو ههیت هیشتا که‌سیکی تری وه‌کوو ئهم ئاوا خوش‌هه‌ویست و به‌پیزو نازارو به‌قه‌درو هیئت‌لای خودا پیی نه‌ناوته سه‌ر پشتنی تو! گوتی: ئیتر بوراق مل دهداو له‌ته‌ریقیدا له‌شی دهکه‌ویته سه‌ر ئاره‌ق (ت - س/ح).

٣٩٥٣ - عَنْ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمَّا أَنْتَهَيْنَا إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ قَالَ جِبْرِيلُ يَا صَبِيعَهُ فَخَرَقَ بِهِ الْحَجَرَ وَشَدَّ بِهِ الْبُرَاقَ. رواه‌ما الترمذی بسندين حسنین ^(۳).

بوره‌یده (خودای لئن بازی بینت) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسر بینت) فرموموی: که گه‌یشتینه به‌یتولمه‌قدیس له‌وی جوبره‌ئیل به‌په‌نجه‌ی ئاماژه‌ی له به‌ردی صه‌خره‌تول‌لأکردو به‌ردکه‌ی به‌په‌نجه‌ی کون کردو بوراقی پیوه به‌سته‌وه! (ت - س/ح).

٣٩٥٤ - (ب - ۴ ر - ۲۴ ل - ۸۲ ف - ۱ + ۲ + ۱ - ۴ ز - ۱۱۵ ل - ۳۷۸ ف - ۴ + ب - ۴ ز - ۱۶ ف - ۳ + ب - ۴ ز - ۱۷ ف - ۱ + ۲) ^(۴).

^(۱) عند الترمذی بسنند حسن.

^(۲) رواه الترمذی بسنند حسن (شرحه).

^(۳) تقدم برقم: ۱ / ۲۲۰۵ مجلد رابع تسلسل / ۲۴ و ۲ / ۲۷۳۱ + مجلد رابع تسلسل / ۱۵ رقم: ۴ / ۳۱۶۸ + مجلد رابع تسلسل / ۱۶ رقم: ۳ / ۲۶۲۸.

۳۹۰۵ - (ب - ۴ ز - ۲۴ ل - ۸۲ ف - ۲) ^(۵).

۳۹۵۶ - (ب - ۴ ز - ۱۰۰ ل - ۲۹۹ ف - ۲ + ف - ۱) ^(۶).

قال الله تعالى: {وَمَا كُنَّا مُعْذِيْنَ حَتَّىٰ بَعثْ رَسُولًا وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ تُهْلِكَ قَرْيَةً أَمْرَنَا مُنَزَّهَةً فَسَقَوْا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَرْنَا هَا تَدْمِيرًا - ۱۷/۱۵}.

یه زدانی پاک فرموده‌یتی: خودا له خوپایی که س ئازار نادا، له پیشا را بهر دهنیری پیکه‌ی چاک و خراپ به خه‌لک دهلى، وه کاتن کاتی ئوهه هات که خودا ئاوه‌دانی يهک ویران بکا، فه‌رمان دهدا به گه‌وره پیاوان و ئاغاو به‌گه‌کان، که خوویان گرتووه به‌رابواردنی خوش‌هوه هه‌میشه خه‌ریکی عه‌یش و نوشن، که‌واز له‌هه‌وهس په‌رسنی و ئاره‌زوو بازی بینن و له پی‌ی شه‌رعی خوا دهر نه‌چن، به‌لام ئهوان زیاتر له یاسا لاده‌دهن و له پی ده‌رده‌چن، نیتر له‌سهر فه‌رموده‌ی خودا سزا دهرووا بو سه‌ریان و وولا‌تیان ویران ده‌بی و خاکیان به‌تووره‌که ده‌بیژدی!

۳۹۲۱ - عن عِمَرَانَ بْنِ حُصَيْنِ أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَمَّا نَزَّلَتْ (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ) إِلَى قَوْلِهِ (وَلَكِنْ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ) قَالَ أَنْزَلَتْ عَلَيْهِ هَذِهِ وَهُوَ فِي سَفَرٍ فَقَالَ أَتَذَرُونَ أَيُّ يَوْمٍ ذَلِكَ. فَقَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَغْلَمُ. قَالَ ذَلِكَ يَوْمٌ يَقُولُ اللَّهُ لَآدَمَ ابْعَثْتَ بَعْثَ النَّارِ فَقَالَ يَا رَبِّ وَمَا بَعْثَتَ النَّارَ قَالَ تِسْعَمَائِةً وَتِسْنِعَةً وَتِسْعَوْنَ إِلَى النَّارِ وَوَاحِدَةً إِلَى الْجَنَّةِ. قَالَ فَأَنْشَأَ الْمُسْلِمُونَ يَنْكُونُونَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَارِبُوا وَسَدِّدُوا فَإِنَّهَا لَمْ تَكُنْ بُرْؤَةً قَطُّ إِلَّا كَانَ بَيْنَ يَدَيْنَاهَا جَاهِلِيَّةً قَالَ فَيُؤْخَذُ الْعَدُدُ مِنَ الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنْ تَمَّتْ وَإِلَّا كَمْلَتْ مِنَ الْمُنَافِقِينَ وَمَا مَئَلُكُمْ وَالْأَمْمَ إِلَّا كَمَلَ الرَّقْمَةَ فِي ذِرَاعِ الدَّائِيَةِ أَوْ كَالشَّامَةِ فِي جَنْبِ الْعِيْرِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ لِأَزْجُو أَنْ تَكُونُوا رَبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ. فَكَبَرُوا ثُمَّ قَالَ إِنَّ لِأَزْجُو أَنْ تَكُونُوا ثُلَثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

^(۵) تقدم برقم: برقم: ۲ / ۲۷۳۱ مجلد رابع تسلسل / ۲۴.

^(۶) تقدم برقم: ۱ / ۳۱۵۴ مجلد رابع تسلسل / ۱۰۰ ورقم ۲ / ۳۱۵۵.

فَكَبَرُوا ثُمَّ قَالَ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ. فَكَبَرُوا قَالَ وَلَا أَدْرِي قَالَ
الثَّلَاثَيْنِ أَمْ لَا. رواه الترمذى في الحج والبخارى في بدء الخلق^(٧).

عیمرانی کوپی حوصله‌ین (خودای لئن پانزی بنت) گوتی: له سه‌فریکا، ئەم دوو ئایاه‌تە بۇ حەزىزەت‌هاتنە خوارى (دیبودى خودای له سەر بنت): -

{يا أيها الناس اتقوا ربكم إن زلزلة الساعة شيء عظيم يوم تروتها تذهل كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَكَسْبَعْ كُلُّ ذَاتٍ حَمْلٍ حَمَلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُم بِسُكَارَى وَلَكِنْ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ - ٢٢}

وشه: ئەی مەرددوم! لەپەروھەر دگارى خۇتان بىرسىن و خۇتان لە بىئەمرى ئە و بىپارىزىن، بەپاستى پۇزىانى كەلى سەخت و پېلە سام و تۈستان و اله پىشىوه، يەكى لە وانە پۇزى زىيە وەيە، كە دەبى بەفەرتهنە و پېشىويىيەكى وا كەس سەركەسى ناپەرەزى بەتايىبەت بۇومەلەرزە يەكى گەورە پۇودەدا، گۆى زەۋى وەك لانكى شېرۇ شەق پادەزەننى، ئەو پۇزە كە مەرددوم ئەو حالە بە چاوى سەر دەبىين، لە تۈستان او لە تاوانا منال بەبەرئاگاى لە بەچىكەي خۇرى نامىنى و دووگىيان خورپىھى لى دەكەۋى و سكەكەي لە باردەچىن، بىگە هەممو بەردارى بەردەخا، وېستاو و اشلىق و ئالقۇزو سامناك دەبىن كە تەماشاي مەرددوم دەكەي لە تو وايە مەست و سەر خۇشىن و ئارەق و بىادە نۇشىن و ئەوهندە حەپەساوو شەلەزىاوو پەرۇشىن، بەلام سەرخۇشى و مەستى چى، كىن دەپەرەزىيە سەر شتى وا، نە نە مەست و سەرخۇش نىن بەلام سزاي توندى ئەو پۇزە و ووبۇ كىزىۋو وېزى كردوون. جا حەزەرت (بىرودى خوداي لەسرىيەت) فەرمۇسى: ئەرى دەزانىن ئەو كام پۇزە يە؟ گوتىيان: خودا و پىيغەمبەرى خودا باشتى دەزانىن، فەرمۇسى: ئەو ئەو پۇزە يە كە خودا بە ئادەم دەفەرمۇسى: ئەي ئادەم! دەستەي دۆزەخ جىاوه كە باپرۇن بۇ ئاواى! ئادەمىش دەفەرمۇسى: ئەي بەر دگارىم! دەستەي دۆزەخ جەند لە

^(٤) بخاري. تعداد / ٤ ل/ ٢٠ رقم / ١٣٤٢ = رقم فتح الباري شرح صحيح البخاري / ٣٤٨. مسلم. إيمان: ٥٣٦.

چهنده؟ دهه‌رموی: له هه‌مoo هه‌زار که‌سی نوّسه‌دو نه‌وه‌دو نوّی به‌شی ئاگری دوزه‌خه و تاقه یه‌کیکی به‌شی به‌هه‌شته! گوتی: که ئه‌مه‌ی فه‌رموو موسولمانه کان دهستیان کرد به گریان، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای لسرینت) فه‌رمووی: له هه‌مoo کاریکتانا منه‌بی میانه‌ره‌وی بکه‌ن و ئامانجتان چاکه بی و چاو بېرنه کاری خیرو له کاری خیرا کوتاهی و دریغی مه‌که‌ن، هه‌ر چه‌ند ئه‌مه وده گوترا وايه ئومیدتان به به‌خششی خودا قه‌وی بنی چونکه هه‌مoo جاری که خودا پیغه‌مبه‌ری نارد بنی له پیش‌هاتنى ئه و پیغه‌مبه‌رده ماوه‌یه‌کی نه‌زانی و کافری هه‌بووه. فه‌رمووی: جا ئه و زماره‌یه (که نوّسه‌دو نه‌وه‌دو نوّیه) له خه‌لکی ئه و سه‌ردەمی جاهیلییت و نه‌زانی يه ته‌واو ده‌کری، ئه‌گه‌ر ئه‌وان به‌شیان کرد ئه‌وا باشه ئه‌گینا ئه و زماره‌یه له مونافیق و ناپاکه‌کانی ئه و ئوممه‌ته ته‌واو ده‌کری، سه‌رہ‌رای ئه‌مه‌یش ئیوه له چاو نه‌ته‌وه و میله‌ته‌کانی تری پیش‌خوتاندا وده ئه و پووله که رقه‌لیه وان که وا به دیوی ناوی ره‌فیسکی وولاق‌خه و که ده‌لیی پینه‌یه بلاقیه‌وه، يا ئیوه به‌قد خالنی ده‌بن که به‌ته‌نشتی ووشتریکه‌وه‌بئ، له پاشدا فه‌رمووی: ئه‌من به‌ته‌مای ئه‌وه‌م که ئیوه چواریه‌کی خه‌لکی به‌هه‌شت بن، يارانیش له‌خوشیانان گوتیان: ئه‌للاه‌و ئه‌کبهر. ئه‌وسا فه‌رمووی: من به‌هیوای ئه‌وه‌م که ئیوه سی يه‌کی خه‌لکی به‌هه‌شت بن دیسان ياران گوتیان: ئه‌للاه‌و ئه‌کبهر، ئینجا فه‌رمووی: بگره من به‌هیوای ئه‌وه‌م که ئیوه نیوه‌ی خه‌لکی به‌هه‌شت بن دیسان ياران گوتیان: ئه‌للاه‌و ئه‌کبهر! عیمران ده‌یکوت: ئه‌دیی نازانم حه‌زرهت (دروودی خودای لسرینت) فه‌رمووی: به‌لکوو ئومید ده‌که‌م که ئیوه دوو سی يه‌کی دانیشتوانی به‌هه‌شت بن يانا (ت/ب).

٣٩٥٨ - قال عبد الله (رضي الله عنه): كُنَّا نقول للحَيِّ إِذَا كُثِرُوا فِي الْجَاهِلَيَّةِ أَمْرٌ
بِنُوْفُلَانِ . رواه البخاري^(٨).

عه بدولللا (خودای لئن پازی بینت) دهلى: له سه‌ردنه‌می نه‌زانی دا که خیل
به‌ره‌به‌ره نه‌ته‌وه‌یان ده‌خسته‌وهو زور ده‌بیون پیمان ده‌گوتون: امر بنو فلان:
نه‌وهی فیسار په‌ره‌یان سه‌ند، واته: زوربیون واته: له‌سه‌ر ئه‌م راقدیه
ووشی (أمرنا مترفیها) واته‌ی وايه: که‌یف‌که‌ره‌کانی ئه‌و وولاته‌مان زور
ده‌کرد و ئه‌وانه‌ی که وه‌کی ئاژه‌ل هه‌ر خه‌ریکی رابوواردنی دنیا‌یان په‌ره‌یان
ده‌سه‌ند (ب)

قال الله تعالى: {وَآتَيْنَا دَاوُدَ زِبُورًا - ۱۷ / ۵۵}.

واته: زه‌ببورمان داوه به پیغمه‌بر داود (درودی خودای له‌سرین).

۳۹۵۹ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ النَّبِيِّ) (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ حَفَّفَ عَلَى
ذَاوَدَ الْقِرَاءَةِ، فَكَانَ يَأْمُرُ بِدَائِبِهِ لِتُسْرَحَ، فَكَانَ يَقْرَأُ قَبْلَ أَنْ يَقْرُعَهُ . رواه البخاري^(۴).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای لئن پازی بینت) له حه‌زره‌ته‌ووه ده‌فرمودی (درودی خودای
له‌سرین): خویندنی زه‌ببور وا سووک و ئاسان کرابوو بو داود، که‌لی جار که
فه‌رمانی ده‌کرد وولاخه‌که‌یی بوزین بکری خوی لهو ماوه که‌مده‌دا طه‌یی
زه‌مانی بو ده‌کرا له خویندنی زه‌ببور ده‌بیوه که‌چی هیشتا کابرا له زین
کردنشی وولاخه‌که نه‌بیو بووه! (ب):

طه‌یی زه‌مانیش وه‌ک طه‌یی مه‌کان

ثابیته به پهان هه‌دیش و قورنان!

نیسراو و میعراج نه‌گهه‌ر تان بگه‌هی

نیسپاتن هه‌ردوو به‌هه‌ر دوو ده‌که‌هی

په‌ن کاری گه‌وره و په‌ن ساله پیگه

په‌ن په‌ن کردیه و په‌ن گه‌ییه جیگه

^(۴) بخاری. تفسیر: ۴۷۱۳.

قال الله تعالى: {أُولَئِكَ الَّذِينَ يَذْعُونَ يَتَّغَوْنَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيْهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا - ۵۷/۱۷}.

واته: ئهوانه‌ی ئهوان بهندی یا بـو دـهکـهـن خـوـیـانـ منـهـیـ هـوـیـیـ بهـکـهـنـ وـ مشـوـورـیـ شـتـنـ دـهـخـوـنـ کـهـلـهـ خـوـداـوـهـ نـزـیـکـیـانـ بـکـاتـهـوـهـ، کـامـیـانـ کـهـ بـهـ بـیـرـیـ خـهـلـکـیـ لـهـ خـوـداـوـهـ نـزـیـکـتـرـ لـهـ هـمـوـوـیـانـ زـیـاتـرـ دـهـگـهـرـیـ بـهـ شـوـیـنـ شـتـنـ بـبـیـنـ بـهـمـایـهـیـ رـهـزـایـ خـوـداـ وـ ئـومـیـدـیـ رـهـحـمـهـتـیـ خـوـدـاـیـ لـیـ بـکـرـیـ، کـهـواتـهـ ئـهـوـهـیـ نـزـیـکـ نـهـبـیـ دـهـبـیـ حـالـیـ چـوـنـ بـیـ، ئـهـوانـ بـهـ هـیـوـایـ رـهـحـمـهـتـیـ خـوـدـاـ وـ لـهـسـزاـوـ ئـیـشـ وـ ئـازـارـوـ زـهـحـمـهـتـیـ ئـهـوـزـاتـهـ بـیـ باـکـهـ دـهـتـرـسـنـ، کـهـواتـهـ چـوـنـ هـمـلـهـیـ واـ گـهـوـرـهـ دـهـکـهـنـ خـوـیـانـ بـکـهـنـ بـهـ خـوـادـرـؤـینـهـ! هـقـیـشـیـانـهـ کـهـ لـهـ مـهـکـروـ عـمـزـابـیـ خـوـداـ ئـهـمـیـنـ نـهـبـنـ، چـوـنـکـیـ بـهـرـاستـیـ ئـهـوـهـیـ تـوـزـقـالـیـ هـوـشـ وـ کـوـشـیـ هـبـیـ لـهـسـزاـیـ خـوـدـاـیـ تـوـ دـهـتـرـسـیـ.

٣٩٦٠ - قال عبد الله (رضي الله عنه) كان ناس من الإنس يعبدون ناسا من الجن، فأسلم الجن، وتمسك هؤلا بدينهم. رواه الشيخان^(۱۰).

عـبـدـولـلـاـ (پـهـزـایـ خـوـایـ لـیـ بـیـ) گـوتـیـ: چـهـنـ کـهـسـنـ لـهـ کـوـمـهـلـهـیـ ئـادـهـمـیـزـادـ چـهـنـدـ کـهـسـیـکـیـانـ دـهـپـهـرـستـ لـهـ کـوـمـهـلـهـیـ جـنـوـکـهـ، جـاـ جـنـوـکـهـکـانـیـانـ بـوـ خـوـیـانـ ئـیـسـلـامـ بـوـونـ، کـهـچـیـ ئـهـوانـ هـرـیـهـخـهـ ئـایـیـنـهـ پـوـوـچـهـکـهـ خـوـیـانـیـانـ بـهـرـنـهـدـهـداـ (شـ).

قال الله تعالى: {وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْتَكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ - ۶۰/۱۷}.

واته: وـهـ ئـهـوـ خـهـونـهـیـ کـهـ نـیـشـانـیـ تـوـمـانـ دـاـ کـرـدـماـنـ بـهـ فـیـتـنـهـ بـوـ باـزـهـکـهـسـنـ، کـهـ باـوـهـرـیـانـ لـاـواـزـهـ، هـهـرـوـاـ، باـسـیـ ئـهـوـ درـهـخـتـهـ نـاـهـمـوـارـهـ دـوـورـهـ پـهـحـمـهـتـیـ ئـیـمـهـیـیـشـ کـهـلـهـ نـاـوـ ئـاـگـرـیـ دـوـزـهـخـدـاـ دـهـیـرـوـیـنـیـنـ ئـهـوـیـشـمانـ کـرـدـوـوـهـ بـهـ فـیـتـنـهـ بـوـ باـزـیـ بـیـ ئـهـقـلـ وـ نـهـفـامـ.

^(۱۰) بخاري. تفسير: ۴۷۱۴ ، ۴۷۱۵. مسلم. تفسير: ۷۴۷۰ ، ۷۴۷۱.

٣٩٦١ - قال ابن عباس (رضي الله عنهم) (وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الِّتِي أَرَيْتاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ) قال هي رؤيا عنين أريها رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ليلة أسرى به (والشجرة الملعونة) هي شجرة الزقوم. رواه البخاري والترمذی^(۱۱).

ئىيىنۇ عەبىباس (پەزاي خوايان ئىبن) دەلى: ئەم نىشاندان و پۈئىايمە كە لەم ئايەتەدا ھەيە بىرىتى بۇوه لە دېتىنى راستى بە چاوى سەر، نەك بە خەون و خەيال، ئەوهىش لەو شەوهدا بۇوى داوه كە پىيغەمبەر (درودى خوداي لەسەرىنت) برابۇو بۇ شەو پەھۋى و ئىسرا، كە بەچاوى يەقىن و بىدارى كەلى شتى سەير سەيرى دىبۇو لەخوداوه پىشانى درابۇو، ئەو درەختەيش كەلەم ئايەتەدا ناوى براوه بە (الشجرة الملعونة) درەختى زەقنىه مۇوتە. (ب/ت).

٣٩٦٢ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي قَوْلِ اللَّهِ (يَوْمَ نَذَغُو كُلَّ أَنْاسٍ بِإِمَامِهِمْ) قَالَ يُذَغَّى أَحَدُهُمْ فَيُغَطَّى كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ وَيَمْدُدُ لَهُ فِي جَسْمِهِ سِتُّونَ ذِرَاعًا وَيُبَيَّضُ وَجْهُهُ وَيَجْعَلُ عَلَى رَأْسِهِ تَاجَّ مِنْ لُؤْلُؤٍ يَتَلَاقِعُ إِلَى أَصْحَابِهِ فَيَرَوْنَهُ مِنْ بَعِيدٍ فَيَقُولُونَ اللَّهُمَّ اتَّبَعْنَا بِهَذَا وَبَارَكْنَا بِهَذَا حَتَّى يَأْتِيَهُمْ فَيَقُولُ أَبْشِرُوْا لِكُلِّ رَجُلٍ مِنْكُمْ مِثْلُ هَذَا. قَالَ وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيَسُودُ وَجْهُهُ وَيَمْدُدُ لَهُ فِي جَسْمِهِ سِتُّونَ ذِرَاعًا عَلَى صُورَةِ آدَمَ فَيَلْبَسُ تَاجًا فَيَرَاهُ أَصْحَابُهُ فَيَقُولُونَ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا اللَّهُمَّ لَا تَأْتِنَا بِهَذَا. قَالَ فَيَأْتِيَهُمْ فَيَقُولُونَ اللَّهُمَّ اخْزُهُ فَيَقُولُ أَبْعَدْكُمُ اللَّهُ فَإِنْ لِكُلِّ رَجُلٍ مِنْكُمْ مِثْلُ هَذَا. رواه الترمذى بسنده حسن^(۱۲).

ئەبو ھورھىرە (خوداي لى خۆش نوود بى) دەلى: پىيغەمبەر (درودى خوداي لى بى) لە شانى فەرمۇودەي خوداي گەورەدا (يوم ندعو كُلَّ أَنْاسٍ بِإِمَامِهِمْ): لە بۇزى ژىنەوەدا، كۆمەل و دەستە دەستە، بەرھى ئادەمیزاد بەناوى پىيشه واكانيانەوە بانگ دەكەين و فريشته بانگ دەكەن: با پەيرھوانى فلاڭ پىيغەمبەر ياخىدا فەرسىنەوە دەفتەرى خۆيان

^(۱۱) بخاري. تفسير: ٤٧٦.

^(۱۲) حسن عند الترمذى.

و هر بگرن حهزه‌ت له شانی ئەمەدا فەرمۇوی: پېشەواي وا ھەيە كە باڭ دەكىرى، نامه‌ی كرده‌وهى پى دەدرى، بەدەستى راستى وەرى دەگرى، وە قەدو بالاى شەست بال كەلەگەت دەكىرى، وە تاجىكى لە مروارى لەسەر دەكىرى، لە دوور دووره‌و دەدره‌و شىيٰتەوە ئەوجا بەشادى و خوشى دەگەپىتەوە بۇ لاي ھاپرىكاني، ھەر كە لە دووره‌و دەبىبىن يەكسەر دەلىن: ئەي خودايە! ئەمبەختەوەرە بەھىنە بۇ ناومان و بىكە بەمايەي خىرۇ بىرۇ فەرۇبەرەكەت بۇمان، جا كاتى كە دەگاتە لايان دەلى: مىژىدىنى لە ئىۋوش ھەمو پىاۋى لە ئىۋوھ ئەم خەلاتەي بۇ دانراوه فەرمۇوی: ھەر چىكۈپىشە واي كوفربىت بېرىيىشە، رووي پەش دەكىرى و لە شى شەست بال درېز دەكىرى، لەسەر شىيٰوهى بابە ئادەم لە بازى رىوايەتدا: كاكىلەي كافر لە ناو ئاگرى دۆزە خدا بەقەي كىيۆكى لى دى ئەوجا تاجىكى ئاگرىنى لە سەر دەكىرى ھەر لە دووره‌و ھاپرىكاني كە دەبىبىن دەلىن: پەنا بە خودا لە وەي و شەپرى ئەم رەمۇزىن، خودايە! لاماندە لە هاتنى ئەمە بولاي ئىيمەفەرمۇوی: جا كە دەگاتە لايان دەلىن: ئەي خودايە تەرىق و پىسواي كە، ئەويش پىيان دەلىن: خودا بەپەندتاناڭ لە ناوا تانبا، ھەمو پىاۋى لە ئىۋوھ ئەم سەمەرەو تەپنەي بۇ دانراوه (ت- س/ح).

٣٩٦٣ - وعنه عن النبيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قال: فَضْلُ صَلَاةِ الْجَمْعِ عَلَى صَلَاةِ الْوَاحِدِ خَمْسَةَ وَعَشْرِينَ دَرَجَةً وَتَجْتَمَعُ مَلَائِكَةُ الْلَّيلِ وَمَلَائِكَةُ النَّهَارِ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ. قال ثمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ وَأَقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ (وَقُرْآنُ الْفَجْرِ إِنْ قُرْآنُ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُورًا). رواه البخاري والترمذى^(۱۲).

ديسان دەلىن: پېغەمبەر (برۇدى خوداي لەسەر بىت) فەرمۇوی: نويىز بەكۆمەلى لەگەل كۆمەلدا بىست و پىنج پلەو دەرەجە خىرەترو گەورەترە لە نويىزى كەسى كەبەتنەا خۆى بى، ئەو فريشتانەي كەلە شەودا پاسەوانى ئادەمىزادن لەگەل ئەو فريشتانەدا كە لە بۇزدا نىكابانى ئەون لە كاتى نويىزى

^(۱۲) بخاري. تفسير: إسراء: ٤٧٧. مسلم. سورة إسراء / ١٤٧١.

بەیانی دا يەك دەگرن ئەبو هورهیرە (خودای لىن بانى بىت) دەلىٽى: ئەگەر حەزىش دەكەن كە بەلگەي ئەم قسەو باسەيەتان لە قورئاندا پى نىشان بىدەم، فەرمۇون ئەمە بخويىن:

﴿وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا - ۷۸/۱۷﴾.

واتە: وەنويىشى كاتى دەركەوتى سبەينىش بەجى بىنە، چونكە بەپاستى نويىشى بەياني فريشته پۇل پۇل دىيەن ديارى (ب/ت). قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمِنَ اللَّيلِ فَتَهَجَّذَ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَى أَن يَعْثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا - ۷۹/۱۷}. ⇒ (ب-۱ ز-۱۸۱ ل-۴۹۱)

⇒ (ب-۱ ز-۶۲ ل-۲۳۱ ف-۲) ^(۱۴).

ـ ۳۹۶۵ - وسیلَ النبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ فَقَالَ: هِيَ الشَّفَاعَةُ^(۱۵). لەبارەي ئەم ئايەتەوە پرسىياركرا لە پىيغەمبەر (درويدى خوداي لەسىرى بىت) مەبەست لەم پايەو مەقامە مەحموودو پەسەندىدەيە چىيە؟ فەرمۇوى: مەبەست لەم بارەگا پەسەندىدەيە مەقامى شەفاعةتى گەورەيە كەلە پۇژى قيامەتا دەدرى بەمن (ت-س/ح).

ـ ۳۹۶۶ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَنَا سَيِّدُ الْأَدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرٌ وَلَا بَيْدَى لِوَاءُ الْحَمْدِ وَلَا فَخْرٌ وَمَا مِنْ نَبِيٍّ يُؤْمِنُهُ آدَمُ فَمَنْ سِوَاهُ إِلَّا تَحْتَ لِوَائِي، فَيَأْتِيَنِي النَّاسُ فَأَنْطَلِقُ مَعَهُمْ إِلَى أَنْ قَالَ: فَأَخِرُّ سَاجِدًا فِيْلَهْمَنِي اللَّهُ مِنَ النَّاسِ وَالْحَمْدُ فَيَقَالُ لِي ارْفَعْ رَأْسَكَ سَلْ تُعْظِّمَ وَاشْفَعْ ثُشْفُعَ وَقُلْ يُسْمَعْ لِقَوْلِكَ وَهُوَ الْمَقَامُ الْمَحْمُودُ الْذِي قَالَ اللَّهُ (عَسَى أَن يَعْثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا)^(۱۶).

⇒ (ب-۴ ز-۸۱ ل-۲۴۶ ف-۲+۸+۱۰) ^(۱۷).

^(۱۴) تقدم برقم: ۲ / ۴۲۸ مجلد اول. تسلسل / ۶۲.

^(۱۵) حسن عند الترمذى (شرحه).

^(۱۶) حسن عند الترمذى (شرحه).

لیزهدا ئەمهى پىرە: فەرمۇوى (دروودى خوداي لەسر بىت) خەلکە كە دىيىن بۇ تكا بۇلاي من تا ئەوي كەدەفەرمۇى: جامنېش لەپەو بۇو كۈپنۈوشى دەبەم بۇ خودا، خودا بۇ خۆى ستايىش و سوپاسى كەشايانى ئەو جىو و مەقامە بىن دەيخاتە ناو دىلم و دەيکەم، جا پىيم دەگوترى: ئەي خۆشەويىست! سەرت هەلپەر، داوات چىيە بىكە، هەرجى داوابكەي دەيدەم پىيت، تكا بىكە تكأت دەگىرى، فەرمۇو بەفەرمۇو قسە بكە، گويمان لەقسەتەو قسەت نادىرىتە دواوه، ئەمە ئەو پايەو بارەگايە پەسەندەيە كە خودا لەشانيا فەرمۇویەتى: {عَسَى أَن يَعْنَكَ رَبُّكَ مَقَاماً مُحْمُودًا}. (ت-س/ح).

٣٩٦٧ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِمَكَّةَ ثُمَّ أَمَرَ بِالْهِجْرَةِ فَنَزَّلَتْ عَلَيْهِ (وَقُلْ رَبُّ أَذْخُلْنِي مُذْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا). روی هذه الثالثة الترمذى^(١٧).

ئىبىنو عەبباس (خوداي لى بازى بىت) دەلى: لەپىشدا پىغەمبەر (دروودى خوداي لەسر بىت) لەمەككە بۇو، لەپاشدا كە خودا فەرمانى پىكىد كە كۆچ بكا بۇ مەدىنە ئەم ئايەتەي بۇنارد:

{وَقُلْ رَبُّ أَذْخُلْنِي مُذْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا} - ١٧-٧٩.

واتە: ئەي خۆشەويىست! ئەي بەندەي بەرىزى خۆم! لەخوداي خۆت بىپارىپەوە بلىنى: پەروەردگارا! ئەي خوداي من! بەمېھەبانى و لوتۇ و كەرەم و بەخشى خۆت بە خىرۇ خۆشى داخلى شارى مەدىنەم بكە، وە ھەروەھا بە خىرۇ خۆشى و بەبى وەي لە شارى مەككەي پىرۇز بەرىم بكە، وەلەلايەنى خۆتەوە بە ھىزىكى يارمەتىدەر چاودىرىم بكەو ھەمېشە چاوى خىرت لىم بىن (ت-س/ص).

^(١٧) صحيح عند لاترمذى (شرحه).

۳۹۶۸ - عَنْ أَبْنَدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَكَّةَ يَوْمَ الْفَتْحِ
وَحَوْلَ الْبَيْتِ سِتُّونَ وَكَلَّا ثَمَائِةً نُصُبٍ، فَجَعَلَ يَطْعُنُهَا بِعُودٍ فِي يَدِهِ وَيَقُولُ جَاءَ الْحَقُّ
وَرَاهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهْوًا، جَاءَ الْحَقُّ، وَمَا يُنْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ. رواه
البخاري والترمذی^(۱۸).

عه بدوللا (خودای لئن پازی بیت) گوتی: پژوهی گرتني مهکه که پیغمه بهر (دروودی خودای لهسر بیت) هاته ناو شاری مهکه وه، لهو کاته دا به گردی مائی بهيتا سئی سه دو شهست بتی لی بیو! پیغمه بهر (دروودی خودای لهسر بیت) دار دهستیکی به دهسته وه بیو دهیکرد به (چاوی) بتنه کانداو دهیفرمومو:

{وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَرَاهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهْوًا - ۸۱/۱۷}.

واته: ههق و پاستی واهات، ئایینی پیروزی خودا و اهات ئیسلام سه رکه وت، جیگهی به شتی هیچ و پوچ و ئایینی پیرو پوچی بتپه رستی لهق کرد، له پاستی دا سه رده می پیرو پوچی به سه ره چوو، شتی وا باوی نه ما، پژوه پژوهی ئیسلامه که پیکی هوشی ساغه، پژوه کوفرو بتپه رستی و شتی وا ته واو. وهه روهها حهزه ت (دروودی خودای لهسر بیت) دوا به دوای ئهمه ئهم ئایته تی تریشی ده خوینده وه:

{قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُنْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ - ۴۹/۳۴}.

واته: بفرمومو: وا پژوهی حهق هلهات و نوری ئیسلام بلاو بودوه به جیهاندا، ئیتر ئایینی بت په رستی و شتی وا هیچ و پوچ باوی نه ما و کاتی به سه ره چوو وه بنه بپیوو، وه بپای بپای جاریکی تر پیز پهیدا ناکاته و هو سه ره هل ناداته وه! (ب/ت) له پاستی دا ئه وهی له بهر چاوه ئهم فرمایشته پاست و دروسته، ئه وه تانی پژوه بپژوه پوشنبیری نوی و زانستی پاست و دروست په ره ده سینی و ئایینی پاست سه رده که وهی و دلی مردوم پوشن ده کاته وه و جن بپیرو باوه بزیوی گهنده لی کون لهق ده کا. گه رچی سه ره بپوی زهوي ئهمه حالیه تی:

^(۱۸) بخاری. تفسیر. اسراء: ۴۷۲۰

گوئی زهوار یہ یا بے لامہ لہناو دھریاں سنتہما

یاقنگل‌اشکه‌یه له ناو گه‌ردله‌لووولی تۆزۈ تەما

وەلی خواھەقە پۇز بە پۇز بىرى پۇشىن و چراي زانست و ئالاي خودا
پەرسىتى بەرھو پىش دەرپۇن، ئەگەر بىتتو فيرۇعەونانى سەردەم مەۋدای نۇوکى
خامەي پۇشنبىران بىدەن و بە پەشەبای سەبۈونى ئەتۆم بلىسەمى چراكەيان
نەكۈزىننەوە، لە ماوەكى كەما بەرھبەر سەرپۈرى زەھى دەبى بەباخى
بەھەشت. (وەرگىن)

٣٩٦٩ - وعنه كُنْتُ أَمْشِي مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي حَرَثِ الْمَدِينَةِ، وَهُوَ يَتَوَكَّلُ عَلَى عَسِيبٍ مَعَهُ، فَمَرَّ بِنَفَرٍ مِنَ الْيَهُودِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ لَوْ سَأَلْتُمُوهُ فَقَالُوا: لَا تَسْأَلُوهُ فَإِنَّهُ يُسْمِعُكُمْ مَا تَكْرَهُونَهُ. فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَنْسَأَلَنَّهُ. فَقَالُوا: يَا أَبَا الْفَاقِسِ، حَدَّثَنَا عَنِ الرُّوحِ، لَقَامَ النَّبِيُّ سَاعَةً وَرَفَعَ رَأْسَهُ فَعَرَفَتُ اللَّهُ يُوحِي إِلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: (وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا). رواه الترمذى
والشيخان^(١٩).

دیسان عهبدوللاؤ گوتی: جاری له مهدينه له خزمته تی هزره تدا بوم،
لهناو باخه خورمايه کا دهرويشتین، پيغه مبهر (بروودی خودای له سر بیت) په لکه دار
خورمايه کی پن بوو، خوی دهدا به سه ریدا له کاتی پويشتنه که دا، له لای
دهسته یعنی جووله که وه رابورد، بازيکيان گوتیان: بو پرسیاري له موحه ممهد
نه کهین، بازيکي تريان گوتیان: پرسیاري لی مهکهن، نه بادا وهلامه که يتان
به دل نه بي، له پاشدا گوتیان: ئهی باوکی قاسم! قسهی پو حمان بو بکه، روچ
که گيانى گيانله بهره) چييه؟ جا پيغه مبهر (بروودی خودای له سر بیت) تاوی
پراوه ستاو راما، ئو جا سهري به رزگرده وه، زانيم که ئه وه سرووشى بو هات،
ئه وجا فه رموموي:

وَيَسْأَلُوكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّيِّ وَمَا أُوتِيْتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًاً . {٨٥/١٧}

^(١٤) يخاري. سورة الإسراء. ٤٧٢١، ٧٣٩٧، ٧٤٥٦. مسلم. سورة الإسراء: ٦٩٩٠. ترمذى. تفسير القرآن/٣٤١/٣٤١.

واته: پرسیارت لی دهکنه له حهقيقه‌ت و پاسته‌کی روح، له کونه و ماهییه‌ت و چییه‌تی ئه و شته که پیی دهلین گیان که گیاندار به بیوونی ئه و گیانداره و زیندووه و به نه بیوونی ئه و بن گیانه و مردووه، له وەلامیانا بلنی: روح له و شتله‌یه که بهه‌وی فهرمانی خوداوه پهیدا دهبن، ئیوه نایزانن و تیی ناگنه، له سنوری هوش و فامی ئیوه بهدهره، له مهیش سهرتان سور نه میتنی، چونکی ئه‌وهی ئیوه دهیزانن له چاو ئه‌وهی که خودا دهیزانن نزور نزور که‌مه (ت/ش).

قال الله تعالى: {وَنَخْرُشُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمِّيَا وَبَكْمًا وَصُمًّا مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ كُلُّمَا خَبَتْ زِدَاهُمْ سَعِيرًا - ۹۷/۱۷}.

وەله پۇژى قیامه‌تیشا زیندوویان دهکه‌ینه‌وهو له گۈرەلیان دەستیئین و له سەرپوویان به کېشیان دهکه‌ین بۇ دەشتى مەحشەر، بەکوپىرى و لاڭى و كەرى!! له ويشه‌وه ھەروا له سەر ئه و حاله و بهو شىيوه‌یه له سەردەم پایان دەكىشىن تا دەيانخەینه ناو دۆزەخ‌وه، حالى دۆزەخ وايىھەر کاتى بلىسەکەی نىشته‌وه دىسانه‌وه بلىسە و كلپەکەی زياتر دهکه‌ینه‌وه، هەتا زياتر ئازاريان بدا، وە ئەمە حالیانه هەتا هەتا ياه.

۳۹۷۰ - عن أنس (رضي الله عنه) أنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يُخْشِرُ الْكَافِرُ عَلَىٰ وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ أَلَيْسَ الَّذِي أَمْشَأَهُ عَلَىٰ رَجْلِيهِ فِي الدُّنْيَا قَادِرًا عَلَىٰ أَنْ يُمْشِيَهُ عَلَىٰ وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ فَتَادَهُ: بَلَىٰ وَعَزَّزَ رَبِّنَا. رواه الشیخان^(۲۰).

ئەنهس (خوداى لى پازى بىت) گوتى: پىچەمبەرى خودا! له پۇژى قیامه‌تدا بى بىرپا له سەرپوو چۈن حەشر دەکرى؟ فەرمۇوى: ئه و خودايى کەلەم جىهانه دا دەتوانى كاريکى وا بكا كە ئادەمیزاد له سەر دوپىپى بىروا ئايى ناتوانى کەلەم جىهاندا كاريکى وا بكا كەلەسەرپوو بىروا. قەتادە گوتى: با، بەگەورەيى خودا دەتوانى و زياتريش (ش).

^(۲۰) بخاري. تفسير: ۴۷۶۰ ، ۶۵۲۳. مسلم. صفات المنافقين: ۷۰۱۸. تجرید / ۴ ل / ۴۶۸ رقم: ۱۶۷۷.

۶۵۲۲ ، فتح الباري شرح صحيح البخاري.

۳۹۷۱ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عن النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُخَشِّرُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةَ أَصْنَافٍ صِنْفًا مُشَاهَةً وَصِنْفًا رُكْبَانًا وَصِنْفًا عَلَى وُجُوهِهِمْ. قَيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يُمْشِّيُونَ عَلَى وُجُوهِهِمْ قَالَ إِنَّ الَّذِي أَمْشَاهُمْ عَلَى أَقْدَامِهِمْ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُمْشِّيَهُمْ عَلَى وُجُوهِهِمْ أَمَّا إِلَهُمْ يَتَقَوَّنُ بِوُجُوهِهِمْ كُلُّ حَدَبٍ وَشَوْكٍ. رواه الترمذی بسنده حسن^(۲۱).

ئهبو هورهيره (خودای لئے بازی بینت) له حهزرتهوه (دروودی خودای له سره بینت) ده فرمومی: کۆمەلهی ئادەمیزاد، پۆژى زىنه ووه هەستانه ووه به سەن تاقم حەشر دەکرین: دەسته‌یەکیان بە پیادەھی دەپۇن بۇ ئىستىگای مەحشەر دەسته‌یەکى تىريان بە سوارى دەپۇن، دەسته‌یەکى تىريان له سەر پۇو حەشر دەکرین گوترا: ئەم پېغەمبەرى خودا! جا ئەمە چۈن له سەر پۇو دەپۇن؟ فەرمومى: ئەم کەسەمی کە توانىويەتى له سەر قاچ بىيان پۇيىنى هەر ئەم و كەسە خۇشى دەتوانى كەلە سەر پۇو بىيان پۇيىنى، ئەدى لەم و كاتەدا و قال دەبن لە پۇيىن پۇوی خۇيان دەپارىزىن له قوقازىي و كلەتكو دېك و دال و شتى وا، وەك چۈن ئەگەر له سەر پى بېپۇن و ئەوانەيان بىتە پىگە خۇيانى لى لادەدەن ئاوا له گىپانە وەيەكا: ئىيە يا بە پیادەھی يابە سوارىي ييا له سەر دەمۇچا و حەشر دەکرین و دەبرىن بۇ ساراي گرددەوه بۇون!

قال الله تعالى: {وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيْنَاتٍ فَأَسْأَلْنَاهُنَّى إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءُهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظْلَلُكَ يَا مُوسَى مَسْحُورًا - ۱۰۱/۱۷}.

لە كاتى مووسى كورى عيمراندا (دروودی خودای له سره بینت) نۇ موعجيزەمى گەورە گەورە پۇوناکى دىيارىم بە خشى بە پېغەمبەر مووسا (دروودی خودای له سره بینت) كەلە هەندى پۇواياتدا دە فرمومى ئەمانەن:

يە كەم: عەساكەمی مووسا، كە دەبۇو بە ئەزىزەها.

دۇوەم: دەستى كە وەك چرا دەگەرا.

^(۲۱) حسن عند الترمذی.

سییه‌م: هیّرشی کولله بُو سه‌ر کشتوكالیان.

چواره‌م: سپن دایه لهشی خویان و مهپو بنن و مالاتیان.

پینجه‌م: هیّرشی بوق، که دهکه‌وتنه ناو نان و چیشت و شتی تریانه‌وه.

شەشەم: خوین، نان و هەویرۇ ئاواو شتیان پې بۇو لهخوین.

حەوته‌م: کاتى لهزىی نیل پەرینه‌وه خودا نۇ دەلاقەی له قەویی یا يى
ئاوه‌کەدا وەکوو نۆکۈلانى ووشك بُو دروست كردن له نۇ كۆلانه‌وه به
ئاسایى لە نیل پەرینه‌وه.

ھەشتم: دوازده سەرچاوه‌یی له گا بەردئى دروست كرد، بُو دوازده
تىرەکەی نەوهى يەعقووب پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسر بىنت) کاتى کە گەيشتنە
دەشتى سينا.

نۆھەم: ئەوبۇو گەزوو شەلاقە له دەشتى سینادا بەسەرياتا دەبارى.
جگە له مانەش گەل موعجيزەی گەورە گەورە فەرمۇودە فەرمایشنى وەك
گەوهەرى پى نىشان دان، يَا پىيى فەرمۇون وەك له حەدىثەکەی راچەی ئەم
ئايه‌تەدا باس كراوه، بەلام دل كەمۇيى بۇو بە پىسەوه له پاك نامۇيى دەكا،
نابىنن جگەره خۆر جگەره، بۇي دوو كەل تۇوتى كەرت كەرتە كەچى سەد گول
دەفرۇشنى بُو دوو كەل جگەره، بۇي دوو كەل بەبۇي ياس و نىزگەز نادا، جا
تۆئەی موھەممەد! پرسىيار له نەوهى ئىستىاي ئىسرائىل بکە له حالى
مووسا، له گەل فيرۇھونى زەمانى خۇيدا، کاتى کە چوو بُو سەرى و داۋايلى
كرد كە لەكەلى شەيتان دابەزى و پى بىنلى له هەق و دان بىنلى بەوهدا كە ئەويش
(وەك خەلکى تر) بەندەيەكە له بەندەكانى خودا، بەلام فيرۇھون لەكەلى شەيتان
نەھاتە خوارى، وەك فيرۇھونەكانى هەمۇو چەرخ و سەردەمنى كە راپەرەي پىييان
بلى: شەرمى لە خودا بکە، دنيا بىيستانى بەرەللانىيە، بەندەكانى خودا بۇ
عىيادەتى تۇو بۇ فيرۇھون پەرسىتى خەلق نەكراون، فيرۇھون وەك ئەم
فيرۇھونانە بى شەرمانە و نامەردانە گوتى: ئەو شىتت بۇوى، دەستييانلى
وەشاندووى، بۇيە قسەي وا پېپو پۇوچ لە پۇوی گەورەيەكى وەك مندا دەكەي

که لاف و گهزافی (انا ربکم الاعلی) ده کا؟! دیاره ئەم شیعرانەش وەلامی ھەممو
رەھبەریکە بۇ گشت فیرعەونى:

لە نادەز وايىه باخى بەرەللاين
بەلام بە خودا وەك قەلائى پوللاين
كەمەندى دەسمان نامەن خودايىه
دلمان لەت لەت كەن قورنائى تىايىه
پىرىھ مەگروونمان نەو بەرزە چىايىه
كە بۇ مۇھەممەد لە ناو دلىايىه
بەفۇسى جا دووگەر قەت لەبن نايىه
بەشى جا دووباز لە عنەتى خوايىه!

٣٩٧٢ - عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ يَهُودَيْنِ قَالَا أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ
أَذْهَبَ إِنَّا إِلَى هَذَا النَّبِيِّ سَأَلَهُ فَقَالَ لَا تَقْتُلُ لَهُ كَبِيرٌ فَإِنَّهُ إِنْ سَمِعْنَا تَقُولُ كَبِيرٌ كَائِنٌ لَهُ
أَرْبَعَةُ أَعْيُنٍ فَأَتَيَا النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَسَأَلَهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى
تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَا تُشْرِكُوْا بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا تَزَنُوْا وَلَا
تَقْتُلُوْا النَّفْسَ الَّتِي حَرَمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا تَسْرُقُوْا وَلَا تَسْحَرُوْا وَلَا تَمْشُوا بِرَبِيعٍ إِلَى
سُلْطَانٍ فِي قِتْلَةٍ وَلَا تَأْكُلُوْا الرَّبَّا وَلَا تَقْدِفُوْا مُخْصَّةً وَلَا تَفْرُوْا مِنَ الزَّحْفِ وَعَلَيْكُمْ بِا
مِعْشَرِ الْيَهُودَ خَاصَّةً أَنْ لَا تَعْدُوْا فِي السَّبَّتِ. فَبَلَّا يَدْنِيهِ وَرَجْلِيَهُ وَقَالَ أَنْ شَهَدَ أَنْكَ كَبِيرٌ.
قَالَ فَمَا يَمْتَغِكُمَا أَنْ تُسْلِمَمَا. قَالَ أَنْ دَاؤُدَ دَعَا اللَّهَ أَنْ لَا يَزَالَ فِي دُرْبِتِهِ كَبِيرٌ وَإِنَّا نَخَافُ
إِنْ أَسْلَمْنَا أَنْ تَقْتَلَنَا الْيَهُودُ. رواه الترمذى بسنده صحيح^(۲۲).

صەفوانى كۈپى عەسسىال (خودايى لىن بازى بىنت) گوتى: دوو جوولەكە دىن،
بەكىكىيان دەلىن بە ھاورييکە: ھەستە باپرۇين بۇ لاي ئەو پىيغەمبەرە

^(۲۲) صحيح عند الترمذى.

پرسیاری لی بکهین لهو نو ئایه‌ته، ئه‌ویش دهلى: مهلى پىغەمبەر چونكە ئەگەر گوئى لى بى پىيى بايى دەبى و هەر چاوىكى دەكا بە چوار چاو بۇ فيزىكردن بەسەرمانا، دوايى هاتنە لاي پىغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىيەت) له مەعناؤ مەبەستى ئەم ئایه‌ته پرسیارييان لى كرد: (ولقد آتينا موسى تسع آيات بىنات) حەزىزەت (دروودى خوداي لەسرىيەت) فەرمۇسى: ئەو نو ئایه‌تانە ئەمانەن: كە ھاوبەش و ھاپرى بۇ خودا بېرىار مەدەن و زيناو داۋىن پىسى مەكەن و كەس بە نارەوا مەكۈژن و دىزى مەكەن و سىحىرو جادۇو بازى مەكەن و پىياوى بى تاوان پىيوه مەكەن و بە نارەوا مەيدەنە دەستى دەستەلەتدار كە بەناھەق لەسەر قسەي ئىيۇھ بېكۈژى چونكە قازى تەماشاي دەمى ئىيۇھ دەكاو بە پىيى قسەو شايەتى ئىيۇھ بېرىار دەردەكا وەسوود مەخۇن و بوختان بۇ ژنى داۋىن پاكى بى ئاگا مەكەن بە تايىبەتى لەسەر ئىيۇھ (ئەي كۆمەلەي جوو!) كەلە پۇزى شەمەدا دەست درېشى نەكەن ئىتەر ھەردوکييان ھەستان ھەردو دەست و ھەر دوو پىيى حەزىزەتىيان ماچ كردو گوتىيان: ئىيمە شايەتى دەدەين كە تو پىغەمبەرى خوداي، فەرمۇسى: ئەي بۇ ئىيچگارى موسۇلمان نابن؟ گوتىيان: چونكە داۋود داۋاي لە خودا كردووە كە پىغەمبەر لە نەوهى ئەو نەپىرى سەرەرای ئەوهىشە دەترسىن ئەگەر ئىسلام بىن جوولەكە كان بمانكۈژن (ت-س/ح) وەك گوترا ژمارەي ئايەت و موعىزەكان پتن لە نو، گەورەمان مامۆستا مەلا كەريمى بىيارە - خودا پايەدارى بکاو ئەم چرا پۇشەمان لى نەستىننەتەو (لە تەفسىرىي نامى زىپىندا) دەفەرمۇسى: بەقاعدەي عىلەمى ئوصول عەدد مەفھومى موخاليفى بۇ ئىعىتىبار ناکرى. مەبەست لە فەرمایىشەكەي مامۆستا ئەمەيە: بەپىيى زانستى شەرعشناسى و ياسازانى ژمارە مەبەستى جىاوازى بۇ حلېب ناکرى و ھەل دەگرى لە پاستىدا ژمارەي ژمېردرار پىر بى لە ژمارەي دىيارىكراو، وەك ئەوه بلىيەن: خودا حەوت ئاسمانى دروست كردووە، ئەمە بى لەوە ناگرى كە خودا زىاترى لە حەوت ئاسمان دروست كردىبى. (وەرگىن)

۳۹۷۳ - عَنْ أَبْنَ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) فِي قَوْلِهِ تَعَالَى (وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا) قَالَ نَزَّلْتَ وَرَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مُخْتَفِي بِمَكْثَةً، كَانَ إِذَا صَلَّى بِأَصْحَابِهِ رَفَعَ صَوْتَهُ بِالْقُرْآنِ فَإِذَا سَمِعَهُ الْمُشْرِكُونَ سَبُّوا الْقُرْآنَ وَمَنْ أَنْزَلَهُ، وَمَنْ جَاءَ بِهِ، فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِنَبِيِّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ) أَيْ بِقِرَاءَتِكَ، فَيَسْمَعُ الْمُشْرِكُونَ، فَيَسْبُّو الْقُرْآنَ، (وَلَا تُخَافِتْ بِهَا) عَنْ أَصْحَابِكَ فَلَا تُسْمِعُهُمْ (وَأَتَغْ يَئِنَ ذَلِكَ سَيِّلًا). رواه البخاري والترمذی (رضي الله تعالى عنهم)^(۲۳).

عهبدوللای کورپی عهباباس، که مهشهوروه به ئىيىنۇ عەبباس (بەزاي خودا له خزى و يابىن) لهبارهی راشه‌ی ئەم ئايەتهوه لييان پرسى كە دەفرمۇسى:

{ولَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا - ۱۱۰ / ۱۷}.

كەمەعنای وايە: لە قورئان خويىندى ناو نويىزدا نە زۆر دەنك بەرزکرهوھو نە زۆر نزم، ئەۋىش لە وەلامدا گوتى: ئەم ئايەته لە كاتىيکى وادا دابەزى كە پىيغەمبەر (دروودى خوداى لهسەر بىت) لە مەككە لە تاوى فەر خوايىيەكان خۆى دەشاردەوھو خۆى دەرنەدەختى پىيغەمبەر (دروودى خوداى لهسەر بىت) دەستتۈرى وابۇو كە بەر نويىزىي بۇ ھاپىيەكانى دەكرد لە كاتى قورئان خويىندىدا دەنكى بەرزدەكردەوھ، جا كاتى ھاوبەش پەيدا كەرەكان دەنگىيان دەبىست جىنيويان دەدا بە قورئان و بەھو كەسەش كە ناردوویەتى و بەھو كەسەيش كە ھىنناویەتى بۇ سەرەزەسى (واتە: جىنىييان بە خودا و قورئان و پىيغەمبەر و جوپىرەئيل دەدا) ئىتەر خوداى مەزن ئەم ئايەتهى ناردو فەرمۇسى بە پىيغەمبەرى خۆى: (ولَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ) واتە: بەدەنكى بەرز لە ناو نويىزدا قورئان مەخويىنە، تا كافىرەكان نەبىيىسن و جىنىو نەدەن بە قورئان، وەئەوهندەيش دەنك نزم مەكەرەوھ كە ھاپىيەكانى نەبىيىستن و سەريان لى تىڭ بچى لە شويىن كەوتى تۆدا له ناو نويىزەكەدا بەلكوو بە دەنكى بىخويىنە كەلە ناوهندى ئەم دوو پايەدا بى نەزۆر بەرزو نەزۆر نزم (ب/ت). واتە: ئىمامى

^(۲۳) بخاري. تفسير. سورة الإسراء / ۴۷۲۲ ، ۷۵۲۵ ، ۷۴۹۰ ، ۷۵۴۷ + ۴۷۲۳.

بوخاری و ئیمامی تیرمذی- په‌زای خودایان له سه‌ر بى ئەم فەرمۇودە
پیرۆزه‌یان گىپراوه‌تەوە).

نیسرا: شەۋەرسى، بەخېرىو خۆشى

دەماذمان پە بىوو لە بىون خۆشى
پوو لە نەشكەوت كە بچۈرە كۆشى
بادەن مە جەمعى بەدرەين بنوشى!
نەگەر يەك كەون باطىن و ظاھر
دەبىسى بەدان او زانايىن ظاھر
ظاھر چىرايە، باطىن ھەتاواه
چىرا بۆ شەۋە كە دز لەناواه!!
بەپۇش نىسوه پۇچرام بۆ چىيە?
من كە خوام ھەبىن عەسام بۆ چىيە!
عەساكەن مووسا گۆچانى شوان بىوو
بۆ لېپۈرەن و عائىان مە، جوان بىوو
زانستى خىدر كانىنى ئىيان بىوو
ھەتا بۆ مووساسىش ھەنگۈينى شان بىوو!
برائى موسولمان! پەيپەرسى قورنار!
موسولمانى پاك، كاكەن كورد زمان!
گۈون شل كە لە بۆ برائى دلىسۆزت
رەھمەت لە خۇت و عەشرەت و ھۆزت
بزانە برا! مەردن لە پېشە
لەپاش مەدىنيش چەن گىتىرە و كىتىشە
رۇزىن واوامان لە بىرە نىازىز!
بەردار بەردەذا وەك گەلائىن پايىز
كىيە دەھەزىنن، گۆشى زەۋىسى وەك گۆم

جمهوری دان، وینه‌ی ناووکی نه تووم!
 سووره‌ی زلزله وینه‌ی ناوینه
 روون ده کاته‌وه نه جووه شوینه
 جامی جه منومان (مثقالة ذرة)
 دینیتیه سه بره پس له بن بره!!
 پرده‌ی سه رتاوان هنل ده دیریتیه
 شهرمن له شه رما ده بوریتیه
 تساوان فیلمی همه میوو گیراوه
 هیچی گوم نابن هه پس کراوه!!
 گهان روو ده بن به ساج، پهش و پیس
 ته پاوه قوپاوه، چرجو لوجه و سیس
 هه بیه ده بیتیه کاله یا کلاش
 له سه‌ی ده پون بو مه حشه، باش باش!!!
 دیمه‌ی نن سه بیره له سه‌ی سه رهیین
 دوو قاچ له حهوا سه، له سه زهین!!
 هه بیه توڑاوه خه ماوه و که سیف
 پوچخاوه به وینه‌ی که ندی ناوی شیف!
 که واته کاکه! روو له خودا که
 چونکه به راستی خودا بن باکه!!
 خوایش بس باکی، سه رهکی دادگانی!
 له بمهربن باکی ده لیسی بن ناگانی!!
 هه، له خوت جوانه شیته‌یین و نارام
 ده لیسی نه بیوبن، جهسته‌ی پر له زام!
 نه همه میوو زولم و زووه ده بینی
 سه رهان ناهه‌قی و کوفرو بن دینی

که‌چی هیشتاکه جه‌بره نانویتی
 بگره وک مندال به‌نده دهدویتی
 به‌قسه‌ی جوانست ده‌مان لاویتی
 به‌شده‌وو به‌رور ده‌مان ده‌ویتی
 به‌شه‌و نیوه شه‌و دریژ ده‌که‌ی ده‌س:
 نه‌ی به‌ندهم! هنم بو هه‌مموو که‌س که‌س!
 وهره تازووه ژیز سیبه‌ری من
 هه‌تاکه‌ی ده‌که‌ی پقه‌به‌ری من؟!
 نه‌من خودای توم، نه‌توش به‌نده‌ی من
 بو بو یه‌کتری بین به دوژمن؟!!
 هه‌ر نه‌زنه‌ک ده‌دهم بو دامه‌نس گول
 گول‌له دلما بداقولو گول!!
 ببم به هاوده‌م جه‌نابی بولبول
 لهدل ده‌ریکه‌م جه‌خاری په‌یکول!
 هه‌ر نه‌زنه‌ک ده‌دهم سه‌رکه‌وم له کل
 ده‌ستم بگاته داویتی نه‌همه‌مل!
 ده‌ستم بگاته داویتی مه‌ردن
 په‌نامان بداله په‌نا به‌ردن!
 به‌ری ساجی رووم به خوله‌که‌وه
 بگردن و دل بین به‌ردن شه‌وه!
 روو به کاره‌با، نه‌زه‌رد و نه‌ردهش
 به‌بؤی به‌ردهش نورانی و گهش گهش
 یه‌زدانی گه‌وره! نه‌ی پاشای بن باک!
 که‌م تو ده‌ناسن به ده‌گممن تاک تاک
 نه‌وهنده گه‌وره‌ی نیمه سه‌د په‌نده

بچووکین، وابسن پیژه‌مان چنده؟!
 نیسبه‌تی نیمه له چاوی تؤدا
 نیسبه‌تی گهرده له چاوی کودا!
 قله‌پان ذودا مله‌ربیخویتیتنه
 مه، عیله‌که‌یان ته بمان دوزیتنه!
 دهنا وهک گهردن گوم بن له هه‌ردن
 ده‌بین به تؤزی لاقه‌دی بمه‌ردن
 سویندم به زاتی پاکی بن گه‌ردت
 به‌جهن سه‌رپه‌نجه‌ی فینکو سه‌ردت
 گه، له بن باکیت نه‌ترسم خواهی!
 سه‌رم به‌فرزی تؤدا نه‌دایه
 به‌شـهـوو به‌رـهـوـزـهـ گـونـامـ کـرـبـایـهـ
 له گـهـلـ نـهـوـشـاـ تـرـسـمـ نـهـبـوـایـهـ
 هـیـوـاـیـ بهـهـشـتـیـ تـوـشـمـ هـهـبـوـایـهـ
 نـهـوـنـدـهـ گـهـوـرـهـ وـبـنـ باـکـیـ خـواـکـهـ!
 نـهـتـاـکـهـیـ دـلـتـ وـهـهـاـ بـنـ باـکـهـ؟ـ!
 نـهـوـنـ بـنـ نـاـکـاـیـ دـهـلـیـیـ بـنـ باـکـیـ
 دـهـلـیـیـ گـاـیـ پـهـشـیـ بـوـ قـوـبـانـ پـاـکـیـ
 گـهـرـچـیـ نـاـمـهـلـاـ مـهـلـاـ بـهـزـیـتـیـ
 بهـهـاـشـهـ وـهـوـوـشـهـ هـهـوـشـهـ دـهـتـهـزـیـتـیـ
 قـسـهـنـ خـوـتـ بـکـهـ بـوـ دـادـهـمـیـتـیـ؟ـ!
 خـوـ کـفـرـ نـاـبـنـ، دـهـمـنـ هـهـلـ بـیـتـیـ!!ـ
 نـوـوـرـیـ حـالـ گـرـتـیـ، دـهـرـوـیـشـ نـاـسـایـیـ
 گـوـتـیـ: هـهـتـاـکـهـیـ منـیـ شـهـیدـایـیـ

لەم چوڭلۇ قولقە وەكىوو فيدايى
 ئەودال بەم لە شوين نۇورى خودايى
 لەگەل نەم و نەو، يابە جودايى
 كەپى لىيەم بىگرن بەردى پوشنايى!!
 بۇيە ھەمېشە واكاس و پەستم
 ناخ! نېيە دەستىن دەس باتە دەستىم
 لەناو چىلىقاوى لىكماوى زىندان
 تەرىمى دل دەركاۋىسى با بۆ گەردان
 پىن ھى بكا گەشتى سەيرانگاھ مەردان
 بىباتە كۆپى سەر خەنەبەندان!
 ناواں گۈيىن دادا بە نەشقى ياران
 فيئرېن شىۋازا دەستتۈرۈ سەيران!
 ھەوارى ياران مەولەم و خانى
 شارەزا بىن گەلن بە جوانى
 تانەكەن گەشتى سۆلەف و بىخال
 نازانى مانايى چى سېدىرى دەللى!
 واتە: تاشەتاو لە ھەردوو چاوان
 سەر ئەكەن وىتنەن تانجەرۇو سېروان
 نازانى تامى دىنەدارىي چۈنە
 چۈن مەلە دەكابەن ناوسۇنە؟!!
 واتە: لەم قىسە نەمەم مەبەستە
 بەخەيالى خاۋ پاشتى مەبەستە
 بەهاشە و هووشە هېيج بە هېيج نابىن
 سېيىكارى جوان بىن مالىيە نابىن
 واتە: لەم واتە نەمەم ناواتە:

باخن بـهـرـدـارـبـن بـهـرـی خـهـبـاتـه
 نـهـنـ کـاـکـهـنـ وـاعـیـظـ! دـیـارـهـ تـهـمـاتـه
 بـهـفـوـوـ بـاـینـجـانـ کـهـیـتـهـ تـهـمـاتـهـ؟ـ!
 وـاـمـ لـنـ بـیـنـنـ سـهـرـکـزـ کـهـمـ هـهـنـنـ
 خـواـمـ دـهـرـمـ نـهـکـهـنـ لـهـ کـوـنـنـ
 پـوـنـکـهـ هـهـژـارـمـ بـهـمـنـ دـهـوـیـونـ
 نـاـیـ لـهـ پـاـسـتـنـ مـنـ هـهـمـوـوتـانـ شـیـرـنـ!
 نـهـگـهـرـ بـهـرـاـسـتـنـ دـاـخـلـوـازـیـ خـیـرـنـ
 تـرـوـزـنـ تـرـوـوـسـکـهـمـ لـهـ بـوـ بـنـیـرـنـ!
 نـافـهـرـیـمـ وـاعـیـظـ! خـاـوـهـنـ مـهـعـرـیـفـتـ
 قـسـهـنـ نـهـسـتـهـقـتـ حـیـکـمـتـهـ حـیـکـمـتـ

وا دـهـزـانـمـ بـوـ رـاـقـهـیـ ئـهـمـ هـوـنـرـاـوـانـهـ ئـهـمـ لـیـکـدانـوـهـیـ پـیـوـیـسـتـ بـنـ:

۱. روو له ئەشکەوت كە، ئىشارەتە بـوـ ئـايـهـتـىـ (فـأـوـرـواـ إـلـىـ الـكـهـفـ) كـهـ بـوـوـهـ
 بـهـ درـوـشـمـىـ كـاتـىـ ئـيـعـتـيـزـالـ وـ گـوـشـهـگـىـرىـ لـهـ كـاتـىـ بـلـأـوـبـوـنـهـوـهـىـ شـهـپـولـىـ بـىـ
 ئـايـيـنـىـ دـاـ، هـهـرـوـهـكـ مـهـبـهـسـتـ ئـهـوـشـهـ كـهـلـهـ دـوـاـ سـوـوـرـهـتـىـ ئـىـسـرـاـ سـهـرـهـىـ
 سـوـوـرـهـتـىـ كـهـهـفـ، بـادـهـىـ مـهـجـمـعـىـ بـهـحـرـهـيـنـ: ئـىـشـارـهـتـهـ بـوـ ئـهـمـ دـوـوـ
 مـهـبـهـسـتـهـ: يـهـكـمـ: بـوـ عـيـلـمـىـ باـطـنـ وـ عـيـلـمـىـ ظـاهـرـ، كـهـلـهـ سـهـرـ فـهـرـمـاـيـشـتـىـ
 كـهـوـرـهـمانـ شـيـخـىـ بـهـيـزاـوىـ (بـمـزـاـيـ خـودـاـيـ نـبـىـ) ئـايـهـتـىـ: (حـتـىـ أـبـلـغـ جـمـعـ الـبـحـرـيـنـ)
 ئـىـشـارـهـوـ ئـاماـزـهـيـكـىـ بـوـ ئـهـمـ فـهـرـمـاـيـشـتـ (قـوـلـ) هـ تـيـاـيـهـ. دـوـوـهـمـ: مـوـسـوـلـمـانـيـكـىـ
 پـاـكـوـ كـوـرـدـيـكـىـ چـاـكـ بـىـ، وـهـكـوـ خـوـانـاسـىـ باـشـ جـهـنـابـىـ مـاـمـؤـسـتـاـ مـهـلـاـ رـهـشـيدـ
 بـهـگـىـ بـاـبـاـنـ كـهـ خـاـوـهـنـىـ كـتـيـبـىـ (اقـرـانـ النـيـنـ فـيـ جـمـعـ الـبـحـرـيـنـ) هـ، كـهـ غـهـرـيـبـىـ وـ
 ئـاوـاـهـيـيـ كـوـلـىـ پـىـ نـهـداـوـهـ بـهـلـكـوـوـ مـوـسـوـلـمـانـانـهـ وـ مـهـرـدـانـهـ بـوـ خـيـرـىـ
 مـوـسـوـلـمـانـانـ وـ كـورـدـانـ (كـهـ سـهـرـجـمـ مـوـسـوـلـمـانـ) تـيـكـوـشـاـوـهـ.

۲. دـهـلـيـيـ ئـيـيـوبـيـ جـهـسـتـهـىـ پـرـ لـهـ زـارـمـ، لـهـ ئـايـهـتـ وـ حـهـدـيـثـاـ تـهـشـبـيـهـىـ
 نـاقـصـ زـورـهـ، هـهـرـ وـهـكـ تـهـشـبـيـهـىـ خـودـاـ بـهـبـنـدـهـىـ خـوـيـهـوـهـ بـوـ مـهـبـهـسـتـهـ كـانـىـ

لیکچوون زوره، وەك: (الله نور السماوات والأرض مثل نوره كمشکاة فيها مصباح) وەك (وضرب الله مثلاً رجلىن أحدهما أبكم) وەك (الله ارحم بعباده من هذه بولدها).

۳. لەبەر بىنى باكى دەلىيى بىنى ئاگايى. ئەم جۆره تەعبيەر لە قۇئان و حەديثاً هاتووه، وەك: (فاليلوم ننساهم كما نسوا لقاء يومهم هذا).

۴. هەر ئەز نەك دەدەم بۇ دامەنى گول. مەبەست مزگەوت و پىاوانى مزگەوتە، مەبەست لە بولبۇل بانگدەرە، كە لە سەر كەمەرەيى منارە دەلىيى بولبۇل ناو ھىلانەيە و دەخويىنى! جەخارى پەيكۈل: ئەسەرو شوينەوارى پىاوى خrap و بنەماي خrapى ئىنى كۆن. مەبەست لە داۋىنى مەرد: پىاوانى طەريقەتى پاست و دروستە.

۴. شەوه: بەردىيکى رەشى جوانى بەنرخە، واتە: بەلکوو يار بىكىرى كارەبا: شتىيکى زەرد يارەشە، زۆر بەنرخە، شت رادەكىيىشى، واتە: وەك موقناتىس دلى يار بکاتە خۆى، چەمك و مەبەستەكەي ئەمەيە: ئەسەرو نىشانەيى گوناھ و تاوان وەك جى خالى سووتاۋ هەرمىنىن چارى نىيە، بەلام قەلائى قەلەمى لىبۇوردى خوايى سېپى دەكاتە وەو رەقى و رەشى دل و پۇ دەكا بە شتى بە نرخ و باش.

۵. مەبەست لە جى سەر پەنجەي فىنڭىك و سەردى خودا ناو دلى پىيغەمبەرە. تەماشاي بەرگى يەكەمى ئەم كتىبە بکە، لاپەرە (۳۷۲). چاپى يەكەم يەكسانە بە زنجىرە / ۱۲۲ ژمارە / ۷۴۸ چاپى دووهەم.

۶. بۇ قوربان چاكى. واتە: مەگەر لە غەزادا شەھىد بىي ئەوسا لە تاوان پاك ببىتەوە، ياخۇت بەخت بکەي لە رېتكەي خوادا!

۷. لە ناو چىپاوى ليكاوى زىندان.. تاد. واتە: دل وانو قەبووه لە ناو خۇشەويسىتى جىيەندا ئەو زىندانە پىيسەيلى بۇوه بە باخ و بولاخ و ليكاوى دەمو فلقى ئەو كۆنە فلقەيلى بۇوه بە شىرەي ھەنكۈين و دەلىيى مىشى توپىيە جووته پى كەوتۇتە ناوى و وەك مريشكە بەكىر لە سەرى كې كەوتۇوھ! ئاگايى لە خۆى نەماوه، نەقلى بەباش و خrapى خۆى ناشكى، مەگەر مەردى

نه‌زه‌ری ئی بکاو به خیّری خوی به چوکلی ده‌ری بیتني و وهک ده‌رویشی سه‌برپارو کوپری زیکری له‌سهر بگیری و به‌هیمم‌هه‌تی شیخ و مشایه‌خان چاک ببیت‌هه‌و له خوینی ئالی زامی لاملى خوی ده‌ست و پیسی له خه‌نه‌بکرن و بیکهن به بوبوک و به بوبوکی بیبین بو مه‌عشووقه‌که‌ی، به‌لام کن ده‌لئی یاره‌که‌ی قه‌بوولی ده‌کات‌هه‌و وه؟ کن به گولی ژاکاو ژازی ده‌بئی؟ بو یه‌ری بو خوی پاک ده‌کات‌هه‌و ده‌لئی: من له‌بهر بئی لوتفی یار ئه‌م هه‌موو به‌زم و ره‌زمه تووش بووم، که‌چی چونکه من هه‌زارم و ئه‌و بالا‌دسته‌و کار به‌ده‌سته هه‌مووتان تانه له‌من ده‌دهن و مه‌رایی بو ئه‌و ده‌که‌ن!

به‌لام ئه‌گه‌ر ئیوه‌ه پاست ده‌که‌ن له‌گه‌ل مندا تانه‌م لی مه‌دهن به‌لکوو یارمه‌تیم بدهن، هیچ نه‌بئی به‌ری پوشناییم لی مه‌گرن و یارم پتر لی مه‌تقریبن با به‌دزییه‌و له دووره‌و ته‌ماشای پوخساری بکه‌م و بقون و به‌رامه‌ی بئی به‌سهرما.

وەرگیپ (نوری فارس حممه‌خان)

۱۹۸۹/۹/۱۱

۱- سوره‌تی که‌هف

ئه‌م سوره‌ته مه‌ککییه، واته له مه‌ککه هاتووه‌ته خواره‌و به‌ پیغه‌مبه‌ر (سه‌دو یازده ئایه‌ته).

سوره الکهف (مکیه و هي مائة واحدى عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

.۳۹۷۳ → (ب-۱ ز-۱۸۱ ل-۴۹۵ ف-۱۰)^(۱).

واته: ده‌قی ئه‌م فه‌رموده‌یه له شوینه‌دا رابورد: به‌رگی یه‌که‌م (زنجیره‌ی ۱۸۱ لاپه‌په/۴۹۵) فه‌رموده‌ی ده‌یه‌م له‌باسی شه‌ونویژو گه‌وره‌یی شه‌ونویژدا.

^(۱) تقدم برقم: ۹۸۴/۱۰ مجلد اول / تسلسل/ ۱۸۱.

قال اللہ تعالیٰ: {وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لَا أَبْرَخُ حَتَّى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقْبًا} (۶۰/۱۸).

واته: ئهی خوشویست! باسی ئه داستانه خوش بکه که
حەزرهتی مووسا پیغەمبەری گەورەی نەوهى يەعقووب فەرمۇسى
بەنۆكەرەکەی خۆی، كەناوی يوشەعى كورى نۇون بۇو، كە خوشكەزاي
خۆی بۇو، كە فەرمۇسى پىيى: من هەر بەردىۋام دەپقۇم ھەتا ئەگەم بە
(مجمع البحرين = دواوانى دوو دەرياكە) كە ئىستا قەناتى سویسىلى
ھەلکەندراوە بۇ ئەوه بکەم بە و بەندە خودايە كەلەمن زاناترە، خۆئەگەر
لەوشويىنهدا پىيى نەگە يىشتم ئەوا ماوهى چەن سالىن دەپقۇم تا
دەيدۈزمەوه.

٣٩٧٤ - عن سعيد بن جبير (رضي الله عنه) قال قلت لابن عباس إن توفى
البكالى يزعم أن موسى صاحب الخضر ليس هو موسى صاحب بنى إسرائيل،
فقال: كذب عدو الله حدىئي أبي بن كعب أنه سمع النبي (صلى الله عليه وسلم): يقول:
«إن موسى قام خطيبا في بنى إسرائيل، فسئل أى الناس أعلم؟ قال: أنا. فعتب الله
عليه إذ لم يردد العلم إليه. فأوحى الله إليه إن لي عبدا بمجمع البحرين هو أعلم
منك». قال موسى: يا رب فكيف لي به؟ قال: تأخذ معلك حوتا، فتجعله في مكتل،
فحينما فقدت الحوت فهو تم، فاخذ حوتا في مكتل، ثم الطلاق ومدة فتاة يوشع بن
نون، حتى إذا أتيا الصخرة، وضعا رurosهمانا فناما، وأضطراب الحوت في المكتل
فخرج منه فسقط في البحر، فأخذ سبلة في البحر سربا، فأمسك الله عن
الحوت جريمة الماء، فصار عليه مثل الطاق، وفي رواية: في أصل الصخرة عين
يقال لها الحياة لا يصيب من مائها شيء إلا حي، فأصاب الحوت من مائها، فتحرك
والسائل من المكتل فدخل البحر، فلما استيقظ موسى نسي صاحبه أن يخبره
بالحوت فانطلق بقيه يومهما وليلتهما حتى إذا كان من الغد قال موسى لفتاه آتنا
غداءنا لقد لقينا من سفرنا هذا أصبنا. قال: ولم يجد النصب حتى جاوز المكان
الذى أمر الله به قال له فتاه: أرأيت إذ أتينا إلى الصخرة فإلى نسيت الحوت، وما

أَسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ، وَأَئُخْدَهُ سَيِّلَةً فِي الْبَحْرِ عَجَبًا، قَالَ: فَكَانَ لِلْحُوتِ سَرَبًا وَلَمْوسي وفتاه عَجَبًا. قَالَ مُوسَى: ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِي، فَارْتَدَّا عَلَى آثارِهِمَا قَصَصًا، قَالَ: رَجَعَا يَقْصِصَانَ آثارِهِمَا حَتَّى اتَّهَيَا إِلَى الصَّخْرَةِ، فَإِذَا رَجُلٌ مُسْجَّى بِثُوبٍ، فَسَلَمَ عَلَيْهِ مُوسَى. فَقَالَ الْخَضِرُ: وَأَنَّى يَأْرِضِكَ السَّلَامُ. قَالَ: أَنَا مُوسَى. قَالَ: مُوسَى بْنِ إِسْرَائِيلَ؟ قَالَ نَعَمْ، أَتَيْتُكَ لِتَعْلَمَنِي مِمَّا عَلِمْتَ رَشَدًا. قَالَ: إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِعَ مَعِي صَبَرًا يَا مُوسَى إِنِّي عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ، عَلِمْنِيهِ اللَّهُ لَا تَعْلَمُهُ أَنْتَ، وَأَنَّتَ عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ عَلِمْكَهُ اللَّهُ لَا أَغْلَمُهُ. فَقَالَ مُوسَى: سَتَجْدِنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكِ أَمْرًا. فَقَالَ لَهُ الْخَضِرُ: إِنَّمَا تَبَعَّنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أَحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذَكْرًا، فَأَنْطَلَقَ يَمْشِيَانَ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ، فَمَرَّتْ سَفِينَةٌ كُلُّمُوْهُمْ أَنْ يَخْمِلُوهُمْ، فَعَرَفُوا الْخَضِيرَ، فَحَمَلُوهُمْ بِعَيْرِ نَوْلٍ، فَلَمَّا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ لَمْ يَفْجُأَا إِلَّا وَالْخَضِرُ قَدْ قَلَعَ لَوْحًا مِنَ الْوَاحِ السَّفِينَةِ بِالْقَدْوُمِ. فَقَالَ لَهُ مُوسَى قَوْمٌ حَمَلُونَا بِعَيْرِ نَوْلٍ، عَمِدْنَا إِلَى سَفِينَتِهِمْ فَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا، لَقَدْ جِئْنَا شَيْئًا إِمْرًا. قَالَ: أَلَمْ أَقْلِ إِلَكَ لَنْ تَسْتَطِعَ مَعِي صَبَرًا؟، قَالَ: لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا ظَسِيْتُ وَلَا تُزْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْنَرًا، قَالَ: وَجَاءَ عَصْفُورٌ فَوَقَعَ عَلَى حَرْفِ السَّفِينَةِ فَنَقَرَ مِنَ الْبَحْرِ نَفْرَةً، قَالَ لَهُ الْخَضِرُ: مَا عَلِمْنِي وَعَلِمْكِ فِي عِلْمِ اللَّهِ إِلَّا مِثْلَ مَا نَقَصَ هَذَا الْعَصْفُورُ مِنْ هَذَا الْبَحْرِ، ثُمَّ حَرَجَ مِنَ السَّفِينَةِ فِيمَا يَمْشِيَانَ عَلَى السَّاحِلِ إِذْ أَبْصَرَ الْخَضِرَ غَلَامًا يَلْعَبُ مَعَ الْغَلْمَانِ، فَأَخَذَ الْخَضِيرُ رَأْسَهُ بِيَدِهِ فَاقْتَلَهُ، فَقَالَ لَهُ مُوسَى: أَقْتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِعَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْنَا شَيْئًا لَكُرًا. قَالَ: أَلَمْ أَقْلِ لَكَ إِلَكَ لَنْ تَسْتَطِعَ مَعِي صَبَرًا؟. قَالَ: وَهَذِهِ أَشَدُّ مِنَ الْأُولَى. قَالَ: إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي، قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِي عَذْرًا. فَأَنْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطَعُمَا أَهْلَهَا فَأَبْوَا أَنْ يُضَيْقُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جَدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقُضَ فَقَالَ الْخَضِيرُ بِيَدِهِ فَأَقامَهُ فَقَالَ مُوسَى: قَوْمٌ أَتَيْنَاهُمْ فَلَمْ يُطْعِمُوْنَا وَلَمْ يُضَيْقُوْنَا لَوْ شِئْتَ لَا تَخْدَنْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا. قَالَ هَذَا فِرَاقٌ بَيْنِي وَبَيْنِكَ، سَأَبْثِكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعَ عَلَيْهِ صَبَرًا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «وَدِدْنَا أَنْ مُوسَى كَانَ صَبَرًا، حَتَّى يَقُصَّ اللَّهُ عَلَيْنَا مِنْ

خَبَرِهِمَا». قَالَ سَعِيدِينَ جَبِيرٌ: وَكَانَ أَبْنُ عَبَّاسٍ يَقْرَأُ: وَكَانَ أَمَامَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِيَّةٍ صَالِحَةٍ غَصْبًا، وَكَانَ يَقْرَأُ: وَأَمَّا الْغَلَامُ فَكَانَ كَافِرًا وَكَانَ أَبُوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ. رواه الشیخان والترمذی (رضوان الله عليهم) ^(۲).

سَهْ عَيْدِی کوری جوبه‌ییر (خودای لی رازی بن) گوتی: به ئىپىنۇ عەبباسم گوت: كه (نهوف بەككالى) دەلى: گوايىه ئەو مووسايىه كە ھاۋىرىي خدرى زىنده بووه داستانەكەيان لە قورئاندا باس كراوه ئەو مووسا مەشھورە نىيە كە پىيغەمبەرى نەوهى ئىسرايىل بووه!.

ئىپىنۇ عەبباس (خودای لی رازی بن) گوتی: ئەو دوشمنى خودايىه درق دەكى، چونكە من ئوبېيىي کورى كەعب خۆى قىسى بۈكىردىم گوتى: بە گوئى خۆم ژنەوتى لە دەمى حەزىزەت (دروودى خودايى لە سەربىن) دەيىھەرمۇو: مووسا ھەلسايىوه لەناو نەوهى ئىسرايىل (بنى اسرائىل) دا گوتارىتكى دا، لېيان پرسى: كىن لەھەمۇو كەسى زاناترە؟ فەرمۇوى: من! خودايى گەورەيىش (لە بەرئەوهى كە زانىنى ئەم باسەي ھەوالە نەكىد بە عىلەمى خودا) گلەيى لە مووسا كردو سرۇوش و نىڭاى نارد بۇي: ئەي مووسا! بەندەيەكى من ھەيە ئەو لە تۈز زاناترە، ئىستا وا لەمە جەمە عولىبە حەرەين (واتە: لە دواوانى دوو دەريايى فارس و رۆم، كە ئىستا پىيان دە گوتىرى دەريايى سوورو دەريايى سېپى، كە ئىستە ئەو جەمسەرە ھەلکەن زارەدە كراوه بە پاپەرەي پاپۆرى گەورە بەناوى قەناتى سوپىس). مووسا فەرمۇوى: ئەي پەروردىگارم! جا ئەوه چۈن خۆمى پى بگەيەنم؟ فەرمۇوى: ماسىيەك بېرىشىنەو لە گەل خۆتدا لە زەمیلەيەكاكا بىبىه، جا لە كويىدا ئەو ماسىيەت وون كرد ئەوبەندەيە وا لە ويىدا، جا لە زەمیلەيەكاكا ماسىيەكى ھەلگرت و خۆى و يۆشەعى كورى نوون كەھم سوختەي بۇو،

^(۱) تجرید البخاري، مجلد أول رقم: ۱۰۱ = ۱۲۲ فتح الباري شرح صحيح البخاري أطرافه في: ۷۸، ۷۴، ۶۱۱۲ - ۶۱۱۸، ۲۲۶۷، ۲۲۷۸، ۲۲۷۸، ۳۴۰۱، ۴۷۲۵، ۴۷۲۶، ۲۷۲۶، ۶۶۷۲، ۶۶۷۸. مسلم. فضائل ۶۱۱۲ - ۶۱۱۸.

هم خوشکه‌زای بwoo که‌وتنه‌پری هه‌تا گه‌یشتنه لای تاویره‌که‌ی قه‌راخ ده‌ریاکه، که خدری زینده له‌وی بwoo، ئیت‌له‌وی سه‌ریان نایه‌وه‌و خه‌وتن، ماسییه‌که‌یش له زه‌میله‌که‌دا پاپه‌پری و هاته ده‌ره‌وه‌و که‌وته ناو ده‌ریاکه‌وه، وه به‌ناو ئاوی ده‌ریاکه‌دا خه‌نده‌کیکی بۆخۆی دروست کردو ریگه‌ی خۆی گرته به‌رو که‌وته پری، خودای گه‌وره‌یش شلپاواي ئاوه‌که‌ی که به‌پرۆیشتني ماسییه‌که شه‌ق ده‌بwoo ودک تاقی سه‌ر ده‌رگاو په‌نجه‌ره کرد به‌کون و خه‌نده‌ک له ژیّر ئاوه‌که‌وه! له‌گیپانه‌وه‌یه‌کا: له‌بن ئه‌و گابه‌رده‌دا کانیاوی هه‌یه ناوی کانی ژیانه‌و مه‌شه‌ووره به‌ئاوی حه‌یات، هه‌رچی شتئ له‌وئاوه‌ی لئی‌بکه‌وه‌ی زیندوو ده‌بیت‌وه، جا ماسییه‌که له‌ئاوی ئه‌و کانییه‌ی لئی‌دکه‌وه‌ی و ده‌جولیت‌وه‌و پاده‌چه‌نی و له‌زه‌میله‌که ده‌رده‌په‌پری و ده‌چیّه ناو ده‌ریاکه‌وه، که مووسا خه‌بری ده‌بیت‌وه یوشەعی هاپری‌ی له‌بیری نابی باسی ئه‌م حاله‌ی ماسییه‌که‌ی بۆبکا، جا ماوه‌ی ئه‌و رۆژه‌و شه‌ویکی ته‌واو هه‌تا به‌یانی ده‌پون، تا بۆس‌بە‌ینى مووسا به یووشه‌ع ده‌فه‌رموی: نانی به‌یانیمان بۆ‌بینه، به‌پاستی لەم سه‌فره‌مانا توووشی ماندوویی بwooین! فه‌رمووی: هه‌تا له‌و شوینه‌پهت نه‌بوون که‌خودا کردووی به‌نیشانه بۆی هه‌ستی به‌ماندوویی و کفتی و شه‌که‌تى نه‌کرد، خزمه‌تکاره‌که‌ی عه‌زی کرد: {أَرَأَيْتَ إِذْ أَوْتَنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنَّي نَسِيْتُ الْحُوتَ وَمَا أَنْسَانِي إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنَّ أَذْكُرَهُ وَأَتَخَدَ سَيْلَةً فِي الْبَحْرِ عَجَبًا} (۱۸/۶۳). قوربان! پیّم نالیّی که بۆچی من وام به‌سەرهات؟ ده‌زانی کاتئ گه‌یشتنه لای بردکه‌و تو نووستیت، من ته‌ماشام کرد ماسییه بزراوه‌که‌مان له‌ناو زه‌میله‌که ده‌ریه‌پری و خۆی فرەدا ناو ده‌ریاکه‌و من له‌بیرم چوو ئه‌م روداوه‌ت بۆ بگیپرمه‌وه که‌سیش له‌بیری نه‌بردمه‌وه شه‌یتان نه‌بئی به‌هۆی خه‌یالی دل‌هه‌وه، وکاتیکیش ماسییه‌که خۆی فرەدايه ناو ده‌ریاکه‌وه زۆر به‌شیوه‌یه‌کی سه‌رسوره‌ینه‌ر به‌ناو ئاوه‌که‌دا پویی فه‌رمووی: ئه‌و خه‌نده‌ک که بۆ ماسییه‌که له‌غەم و قوموش بwoo، ودک بۆشایی ناو بۆری وابوو، به‌لام بۆ مووسا و شاگرده‌که‌ی سه‌رسوره‌ینه‌ر بwoo مووسا به یوشەعی فه‌رموو: {ذَلِكَ مَا كُنَّا تَبْغِي فَأَرَدَّا

علی آثارِ همَا قَصَصًا {٦٤} دهی ئیّمه بو ئمه دهگه پرین که تو دیوته، جا پریک به سه رشیونی خویاندا گه پرانه و فه رموموی: واته: به شویونی خویاندا پریک گه پرانه و شویونه واری خویانیان ده قاو ده ق هه لگرته و تا گه يشتنه وه لای تاویره که، ته ما شایان کرد وا پیاوی به نویونی خوی دا پوشیوه جا موسسا سلاوی لئی کرد، خضریش فه رموموی: له کوئ لهم ولا تی تویه ئمه جو ره سلاوو پوژباشییه هه یه. فه رموموی: من موسسام، خدری زیندہ فه رموموی: موسسای پیغه مبه ری به نی ئیسرائیل؟ فه رموموی: به لئی ئهوم، هاتووم بولای تو که لهم عیلم و زانسته نایابهی که له کن خود اوه فیزکراوی هه ندیکم فیزکهی که ببین به هوی گه يشتنم به ره زای خودا، خدر فه رموموی: تو ناتوانی له گه ل مندا خوت بگری و صه بر بکهی. ئهی موسسا! من خودا له عیلم و زانستی خوی بازه عیلم و زانیارییه کی وای فیزکردووم تو به ته واوی نایزانیت و وهک من شاره زاییه کی ته واوت نییه له وبابه تهدا که پیی ده گوتري: عیلمی حه قیقهت، یا عیلمی له دوننی، یا زانستی به هر یی (علمی لدنی) و هه روهها تو ش خودای مه زن له عیلم و زانستی خوی بازه عیلم و زانیارییه کی فیزکردووی که بربیتییه له شه ریعه ت و عیلمی ظاهر من و هک تو نایزانم، که وابوو وا بیتنه تو به پریکهی خوت و من به پریکهی خوم، موسسا فه رموموی: {سَعَدْجُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَغْصِي لَكَ أَمْرًا} {٦٩/١٨}. خودا یاربی ئه گهر پریکه بدهی له خزمه تتا بم، ده بینی به باشی ئارام ده گرم و سه رپیچی له فه رمانت ناکه، خدریش فه رموموی: {فَإِنِّي أَبْعَثْتُنِي فَلَا أَسْأَلُنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أَخْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا} {٧٠/١٨}. باشه، به لام به مرجن له شت زور مه کوله ره و، هه رچیم کرد قسه مه که و هه قت به سه رمه و نه بی، هه تا خوم تیت ده گه یه نم. فه رموموی: پاش ئه وه که له سه رئه مه رجه ریکه وتن هه ردوکیان له قه راخی ده ریا که وه که وتنه پری، تا پا پوری هات قسه یان له گه لدا کردن که هه لیان بگرن، خدریان ناسی به بی کری، به خوپایی هه لیان گرتن، که سواری پا پوره که بوون له پر موسسا چاوی لئی بوو که وا خدر به ته شوی ته خته یه کی له ته خته کانی پا یوره که هه لقند، موسسا یئی فه رموموی: ئه وه

چیت کرد! لای خوی ئەم پیاوانه پیاوەتییان له‌گەلمان کردو بەبەلاش ئىمەيان هەلگرتۇوه كەچى تو دەچیت پاپۇرەكەيان كون دەكەي، تاكوو سەرنشىنەكانى نوقم بکەي و لەئاودا بخنکىن، بەراستى تاوانى گەورەو ناھەموارت کرد، خدر فەرمۇسى: ها! ئەدىيى من پىيم نەگوتىت كەتو له‌گەل من هەلناكەيت و ناتوانى ئۆقرە بگرى؟ مۇوسا فەرمۇسى: لهبىرم نەبۇو، لىم مەگرەو ھاپىيەكى باش بەو چاۋ پۇشىم لېبىكە، با نەبى بەمايەي بارى زەحەمت بۆم فەرمۇسى: ئەم جارى يەكەمەيان مۇوسا لە يادى نەبۇو فەرمۇسى: لهوکاتەدا چۈلەكەيىن هات له سەرلىيوارى پاپۇرەكە نىشتەوەو دەندووکىيەكى ژەند بەئاوى دەرياكەدا، خدر پىيىن فەرمۇسى: زانىيارى من و زانىيارى تو له چاۋ زانىيارى خودادا وەك دەنۈوك ژەندىنى ئەم چۈلەكەيە وايە بەم دەريايىدە. ئىنجا له پاپۇرەكە ھاتنە دەرىي و ھەردووکيان بەكەنارى دەرياكەدا دەستىيان کرد بەرۇيىشتەن، له ناكاو خدر چاۋى كەوت بە كۈپىيەكى منالكار لەناو مەنداڭاندا يارى دەكىرد، يەكسەر پېرى کرد بە سەرياو بەدەست وەك بەچكە چۈلەكە سەرىي ھەلکەندو ملى ھەلکىيشاو بە بىن قسەو پرسىيارو چەندو چۈن كوشتى! مۇوسا پىيى فەرمۇسى: {أَقْتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لُقْدٌ جِئْتَ شَيْئًا لُكْرًا} (٧٤/١٨). ئەو مەنداڭان بىن تاوان و گيانە پاکەت بەناھەق چۈن كوشت بە بىن ئەوهى كەسييکى كوشتبىن لەخۆتەوە كوشتت؟ بەراستى كارىيەتى زۇر نازارەوات کردو كارى و اناشىرين كەس پەسەندى ناكا. لە شهرەكەدا دەلىنى: دەگىرەنەوە: خدر لەم پەددەي مۇوسايە زۇر تۇورە دەبىي، دەچى دەفەي شانى چەپى مەنداڭەكە دەر دەھىيىن و گۆشتەكەي لىنى دادەمالىنى، سەير دەكەن لىنى نووسراوە: ئەم كۇرە كافرە قەت ئىيمان و باوھر ناھىيەن! ئىتىر مۇوسا هيۋاش دەبىتەوە خدر دەفەرمۇسى: {أَلَمْ أَقْلِ لَكَ إِلَكَ لَنْ تَسْتَطِعَ مَعِي صَبَرًا} (٧٥/١٨). كۇرە! من پىيم نەگوتى كەتو له‌گەل مندا هەلناكەي و ناتوانى خوت بگرى؟! پىيغەمبەر (دەرۋىدى خوداى لەسرىن) فەرمۇسى: پەددى ئەم جارەي خدر توندو تىيىز تر بۇو لەپەددى جارى يەكەم، مۇوسا فەرمۇسى: {إِنْ سَأَلْتَكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبِنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِي عُذْرًا} (٧٦/١٨). ئەگەر جارىيەكى تر

پاش ئەم جاره ھەلەی وام کردو لەمەرجى خۆم دەرچووم ئىتەر ھاوبىتىم مەكە ئىتەر بىيانو بەهانەت بېرىم فەرمۇسى: پاش ئەوه كەوتىنەوه پىڭەو روېشتن ھەتا چۈونە ناو ئاوهدانىيەك (شارى ئەنطاكييە) لەۋى داواي نان و ئاويان لەھەمو خەلکى ئەو دىيىھ كرد كە بىخۇن، بەلام كەسيان قايىل نەبۇن كە مىواندارىيىان بىكەن و بەنائومىيىدى روېشتن جا دىوارىكىيان بىنى خەرېك بۇو ھەرس بىننى و بکەوي خدر دەستىكى پىادا هيئاوا پاستى كردهوه، مۇوسا پىيى فەرمۇسى: خەلکى ئەم شارە بىن و يېزدان و چرووكو پىسکەن ئەم ھۆزە لای خۆى ئىيمە بۇوين بە مىوانىيان، كەچى نەنان و ئاويكىيان پىيىمان داوا نە مىواندارىيىان پى كردىن ئەگەر ھەوەست ببوايە كريتلىنى وەرده گرتىن و بەكىرى دىوارەكەت پاست دەكردەوه، خدر فەرمۇسى: {هَذَا فِرَاقٌ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأَبْلُكُ بِتَأْوِيلٍ مَا لَمْ أَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبَرًا} (۱۸/۷۸). ئەمە كاتى جىابۇنەوهى من و تۆيىھ لەيەك، بەنزووپى ئەو شتانەت بۇ رۇون دەكەمەوهونھېننېيەكە يىانت پى دەلىم كە تۆخوت بۇ نەگىرا بەرابەريان. پىيغەمبەرى خۇمان (دروودى خوداي لەسرىن) فەرمۇسى: خۆزگا مۇوسا پىتر ددانى بەخۇيدا بىگرتبايە ھەتا خودا زىاتر داستانى ئەم دوو زاتەي باس بىكىدىبايە بۇمان! سەعىدى كورپى جوبەير (خوداي ئازى بىن) گوتى: ئىبىنۇ عەببىاس (خوداي ئازى بىن) ئەم ئايەتهى بەم قىرائەتە دەخويند: {وَكَانَ أَمَامُهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ صَالحةً غَصْبًا}. وەئەم ئايەتهى تىريشى بەم قىرائەتە دەخويند: {وَأَمَّا الْغَلَامُ فَكَانَ كَافِرًا وَكَانَ أَبُوهُهُ مُؤْمِنِينَ} (ش/ت).

٣٩٧٥ - عَنْ أَبِيِّ بْنِ كَعْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): «إِنَّ الْغَلَامَ الَّذِي قَتَلَهُ الْخَضِيرُ طَبِيعَ يَوْمَ طَبِيعَ كَافِرًا». رواه الرمذى وصححه وأبو داود في القدر، وزاد: (لو عاش لأرهق أبويه طغياناً وكفراً) ^(۲).

ئوبىيى كورپى كەعب (خوداي ئازى بىن) گوتى: پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىن) فەرمۇسى: ئەوكورپەى كە خدرى زىنده كوشتى و سەرى

^(۲) صحيح عنت أبي داود.

هلهچرکان ئهو رۆژهی کەخودا دروستى کردو مۇرى پيادانا بەکافرى دروستى کردو مۇرى کافرى پيادا نا (ت: ح/ص-د) ئەبو داود لەسەرباسى قەدەردا گىپاراویه تەھوھو ئەمەی زیاترە: ئەگەر ئهو كوره بمايە باوک و دايىكى خۆى لەخشتە دەبردو لەرىگە دەرى دەکردن و ئەوانىشى وەکوو خۆى بەدىئىش و بەدىئەندىئىش و كافر دەکردا!.

٣٩٧٦ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «إِنَّمَا سُمِّيَ الْخَضِيرُ لِأَنَّهُ جَلَسَ عَلَى فَرْوَةِ يَعْصَمَاءِ فَاهْتَزَّ تَحْتَهُ خَضْرَاءً». رواه الترمذى
بسند صحيح^(٤).

ئەبوهورهيرە (خودای لى رازى بىن) گوتى: حەزرهت (دروودى خودای لەسەربىن)
فەرمۇوى: خضر بۇيە ناونرا خضر چونكە كاتنى دادەنىشت لەسەر زەھى سافى سېپى گىياتى لى دەپرواو سەۋۆز دەببۇ، جا لە بەرئەمەبۇو ناوبرابە خضر (واتە: سەۋازىيى و شىنىايى). (ت-س/ص).

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {قَالُوا يَا ذَا الْقَرْبَى إِنَّ يَاجُوحَ وَمَأْجُوحَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ تَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا؟ قَالَ: مَا مَكْنِي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا} (١٨/٩٤).

واتە: گوتىيان: ئەى زولقەرنەين! بەراسلىنى نەزىادى تۈركى مەغۇول كە مەشھۇورىن بە يەئجۇوج و مەئجۇوج ھەميشە خراپە دەكەن، خوین دەپىشىن، مال بەتاراج دەبەن، ولات كاول دەكەن، ئايىا تۆپازى دەبى بەوهى كەھەندى مالى خۆمان بەھەين بەتۆ لە باتى ئەھە كەدەر بەندى دروستىكە لەبەينى ئەو دووكىيەداو پىگەي ھاتتو چۆى ئەو گەلە بەدىكارە بىرى و ئىتەرتەن توانى لەبەينى ئەو دوو كىيەوە بىن بەسەرماندا.

٣٩٧٧ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي السَّدَّ قَالَ: «يَخْفِرُونَهُ كُلَّ يَوْمٍ حَتَّى إِذَا كَادُوا يَخْرِقُونَهُ قَالَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ارْجِعُوهُ فَسَتَخْرِقُونَهُ

^(٤) رواه الترمذى سند صحيح.

غَدَا فَيَعْيِدُهُ اللَّهُ كَمَأْتَلَ مَا كَانَ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مُدَّهُمْ وَأَرَادَ اللَّهُ أَن يَنْعَثِمْ عَلَى النَّاسِ
قَالَ الَّذِي عَلَيْهِمْ ارْجَعُوا فَسَتَخْرُقُوهُ غَدَا إِن شَاءَ اللَّهُ وَإِنْ شَاءَ
فَيَجِدُونَهُ كَهَيْتَهُ حِينَ تَرَكُوهُ فَيَخْرُقُونَهُ فَيَخْرُجُونَ عَلَى النَّاسِ فَيَسْتَقُونَ الْمِيَاهَ وَيَفْرُ
النَّاسُ مِنْهُمْ فَيَرْمُونَ بِسِهَامِهِمْ فِي السَّمَاءِ فَتَرْجِعُ مُخَضَّبَةً بِالدَّمَاءِ فَيَقُولُونَ قَهْرَنَا مَنْ
فِي الْأَرْضِ وَعَلَوْنَا مَنْ فِي السَّمَاءِ قَسْرًا وَعَلَوْا. فَيَبْعَثُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ نَعْفًا فِي أَقْفَائِهِمْ
فَيَهْلِكُونَ قَالَ فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنْ دَوَابُ الْأَرْضِ تَسْمَنُ وَتَبْطَرُ وَتَشْكُرُ
شَكْرًا مِنْ لُحُومِهِمْ». رواه الترمذی بسنده حسن^(۵).

ئەبو هورهیرە (خودای ئازى بىن) گوتى: پىيغەمبەر (دروودى خودايى له سەربىن)
لەبارەي ئەم دەرىبەند (سەدد: بەست) دوه فەرمۇسى: هەموو بۇزىنى
خنەخنیانە بەدەستىيەوە كەنلى دەكەن و دەيکۈلنەوە هەتا بەراادەيىن
ھەلى دەكۈلن بەس ئەوهندەيان دەمەتىنى كە كوناودەرى بىكەن، ئىتر
سەركارەكەي سەريان دەلى: بگەرىيەوە، ئەمپۇڭ كاركىدىن بەسە ئەوهندەي
نەماوه سبەينى كونى دەكەين! بەلام بۇ سبەينى خودا گەلى لەجاران
ئەوبەستە قايمىترو مەحكەمتى دەكاتەوە ئەم حالە هەروا بەردىۋام دەبىن،
ھەتا ئەوكاتە كە خودا دەيھۆي بەرەللايان بىكاتە گىيانى مەردۇم، ئىتر ئەو
دەمە سەركارەكە كەوا بە سەريانەوە پىييان دەلى: دەي با بگەرىيەوە،
سبەي خودا ياربىن كوناوا دەرى دەكەين ئەمجارە وادەبىن سەركارەكەيان
(إن شاء الله: خودا ياربىن: خودا حەزكى) دەكا، ئىتر بۇ سبەينى كەدىيەوە
بۇسەر بەستەكە دەبىىن وەك خۇى بەھەلکەنراویي چۈنیان بەجى
ھېشتۈوه ئاوا ماوهە كون و دەلاقەو لەغەم و قومۇوشەكەي تىييان كردووھ
پېنەبۇتەوە، ئىنجا گورج بەستەكە دىيواو دەر دەكەن و يەكسەر پەلامارى
خەلکەكە دەدەن، وە دەگەپىن بەشۈيىن ئاودا خەلکەكە يىش لەبەريان
ھەلدىن، وە خۇيان بايى دەبن دەچن تىر دەننىن بەئاسمانەوە، تىرەكان
خەلتانى خويىن دەبن و پاشان دەكەونە خوارەوە، ئىتر دەلىن: بەزەبرۇ

(۵) روه الترمذی بسنده حسن.

زه‌نگو زورو زورداری‌ی ئوه‌هی له‌سهر زه‌وی بwoo بۆزه‌مان کردو ئوه‌هی
له‌ئاسمان بwoo به‌زاندمان!.

جا خودا جۆره کرمى ده‌نیزى، وەك ما‌فه‌تەی مەپ وايە، كرمەكە
ده‌داتە پشت مليان و ده‌يان توپىنى، ده‌ى بەو كەسە كەگىيانى منى وا
لەدەسا، دەعباو جانه‌وھرى سەر زه‌وی لەگۆشى ئەمانه تىرۇ تەسەل
دەبن و قەلەوو زيت دەبنەوە! (ت-س/ح).

قال اللهُ تَعَالَى : {قُلْ هَلْ نَبَّكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا، الَّذِينَ حَلَّ سَعْيُهُمْ فِي
الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَخْسِبُونَ أَلَّهُمْ يُخْسِنُونَ صُنْعًا} (١٠٣/١٠٤).

ئەی خۆشەویست! بەوكافرانە: بفەرمۇو ئایا حەزدەكەن پىستان بلىم
كەكى لەم دنیايەدا لەھەمۇو كەسى مالۇيرانترو پەنجەپۇترە؟
پەنجەپۇترىن كەس ئەو خانە خراب و سەر لىشىپواوانەن كەھەمۇو ھەول و
كۆششو تىكۈشانىكىيان لەماوه‌ى ئىيانى جىهاندا بەزايدەچووه و تىشكائون،
كەچى عارناگىن و لەكەلى شەيتان نايەنە خوارى و سەرەرای ئوه‌يش و
دەزانن كەھەر خۆيان باش دەكەن و كردارو پەفتاريان كەلى جوان و
شىرينىه!.

بەلىن (لەم چەرخەي ئىمەدا) زوربەي خەلک بەم دەردو موصىبەتە مال
ويران و گىرۇدەن، نوچىن لەناوتاوانا، لەناو ئارەق خواردىنا، لەناو حەرام
خواردىنا، لەناو ئازارى خەلک دانا، لەناو بەرتىل و قومارو لرف لىدانا،
دۇورىن لەكۆپى زاناو دانا، بەشەوو بە رۆژلەمەلهاو سىنەماو شوپىنى
خرابىن، بىست و چوار سەعاتە، مەگەر چۈنەها، لەخودا دىن و رۆژى
قيامەت بى ئاگان، لەگەل ئوهشا لەمنالەو بىگىرە هەتا پىن، لەئۆمىيەوە
بىگىرە هەتا خويىنەوار ھەمۇوى خۆى بەفەيلەسۈوف دەزانى، ھاپرىيەكى
كاتى فەقىتىم ھەبۇو ئىيىستا لەخودا بەزىاد بى لەپىزى مەلايان نەماوه،
رۆژى بەچاوى خۆم دىم تا ئىوارى دووجار ئارەقى خواردەوە، كەچى ئەو
ئامۇزىكارى خىرى منى دەكردو دەيفەرمۇو: بۇ خەلەفاوى؟!! بۇ حەيياتى

خوٽ دهبه‌ی، دهچی تاج ته‌رجه‌مه دهکه‌ی!؟ کورد مردو برايه‌وه! دین
باری کردو ته‌واو! گوایه تو مردوو زیندوو دهکه‌یته‌وه!؟ سوبحانه‌للّا!
پهکوو لهم بن عه‌قلی و نه‌فامی و گه‌وجییه! منیش – وه شیخ ره‌زای
تالله‌بانی (رحمه‌تی خودای نی بن) ده‌لیم: ئه‌گه‌ر ئه‌فه‌ندی هه‌موویان وهکوو ئه‌م
جاش ئه‌فه‌ندییه وابن گه‌ردنی نا ئه‌فه‌ندی سه‌د هه‌زار جار ئازاد بنی[⊕]
(وه‌رگیز).

۳۹۷۸ – قالَ مُصْنَعِبٌ بْنُ سَعْدٍ (رضي الله عنهما) سَأَلَتْ أُبَيَّ (قُلْ هَلْ تُبَئِّكُمْ
بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا) أَهُمُ الْحَرُورِيَّةُ؟ قَالَ: لَا، هُمُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى، أَمَّا الْيَهُودُ
فَكَذَّبُوا مُحَمَّدًا (صلی الله عليه وسلم) وَأَمَّا النَّصَارَى فَكَفَرُوا بِالْجَنَّةِ وَقَالُوا لَا طَعَامَ فِيهَا
وَلَا شَرَابٌ، وَالْحَرُورِيَّةُ الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيَاتِقِهِ، وَكَانَ سَعْدٌ
يُسَمِّيهِمُ الْخَاسِرِينَ. رواه البخاري والحاكم^(۱).

موسوعه‌بی کورپی سه‌عد (خودای نی رازی بن) گوتی: پرسیارم له باوکم کرد:
مه‌به‌ست لهم ره‌نجه‌رؤیانه، که‌لهم ئایه‌ته‌دا باس کراون کییه ئه‌م
حه‌روورییانه‌ن که‌هه‌ن؟ گوتی: نهء، مه‌به‌ست له‌مانه جووله‌که‌و
گاوره‌کانن، جووله‌که له‌به‌رئه‌وه باوه‌ر به موحه‌ممهد (درودی خودای لسرین)
ناکه‌ن گاوره‌کانیش سه‌ره‌رای ئه‌وه‌یش باوه‌ریان به‌نانزو به‌هره و نیعمه‌تی
به‌هه‌شت نییه و ده‌لیین گوایه: به‌هه‌شت خواردن و شت خواردن‌وهی تیا
نییه و ژیانی روژی دوایی بریتی‌یه له‌ژیانیکی گیانی په‌تی پووت و به‌س!
به‌لام ئه‌م حه‌روورییانه به‌رئه‌وه تاقمانه دهکه‌ون که په‌یمانی
مه‌حکه‌می‌خودای گه‌وره ده‌شکینن، گوتی: سه‌عد به‌مانه‌ی ده‌گوت:
ره‌نجه‌رؤکان (ب/حاکم).

[⊕] ئیستا ئه‌و به‌ریزه ماوه کورد چییه، منیش (له‌بهر هه‌مان هۆی پیشتوو) له‌سهر
فه‌رمایشتنی راگه‌یاندنی چه‌واشه‌ی ئه‌مپۇ عه‌رەبچیتی دهکه‌م. پهکوو!! (وه‌رگیز)

^(۱) بخاری – تفسیر: ۴۷۲۸

۳۹۷۹ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ «إِنَّهُ أَيَّتَى الرَّجُلَ الْعَظِيمَ السَّمِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يَرُونَ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ وَقَالَ افْرُوا (فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَرَبُّهُمْ).

ئەبوھورھيرە (خودای لى رازى بىن) دەلى: پىيغەمبەر (دروودى خودايى لە سەرىنى) دەفرمۇى: لە رۆزى قيامەتدا پىاواي نىل زى قەلھە و قەلھە دەھىن لە لاي خودا سەنگايى بالى مىشۇولەيى قورس نىن و بە قەد تو سقالى دەگەرە قەدرىان بۇ دانانرى. فەرمۇوى: فەرمۇو ئەم ئايەتە بخويىن، بۇ پىشتىوانى ئەم باسە كە دەفرمۇى: {فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَرَبُّهُمْ} (۱۰۵/۱۸). واتە: لە رۆزى زىنە وەدا نىخ و دەگەرە رېز بۇ ئە سەرلىشىۋاوه رەنجەپۇيانە بە قەد تو سقالى دانانىن، وەھەتا بلىنى بىن سەنگ و بىن نىخ و بىن كىش و بىن نمۇونەن (ش- رەزاي خودايىان لىيېنى).

قال اللَّهُ تَعَالَى : {إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَائِنُوا لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ ثُرُّلًا، خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَنْغُونَ عَنْهَا حِلَالًا} (۱۰۷/۱۸).

واتە: بەراسىتى ئەو خوداناسە مەردانە كەلەپاڭ ئىمامانى ساغى تەۋاوا دەستى خۆيان وەشاندووه گەلى كردىوهى چاكىيان كردىووه لەكارى خىرۇ كردىوهى باش كۆتايى ناكەن و بۆچاکە كردن سەرىيان پىيۇھ نىيە، بەراسىتى ئەم كەلە مىرداňە لەناو بەھەشتى فيردىوس دا دەزىن، بە خۆشى و شادى و ئاسودەيى، هەتا هەتايى، ئەوهندە جىڭكەكەيان بە دەلە قەت خەيالى ئەوه ناكەن كەلەۋى بگوئىزە و بۇ شۇينىيىكى تر.

۳۹۸۰ - عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ أَبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ «إِنَّ الرَّجُلَ مِنْ أَهْلِ عِلْيَّينَ لَيُشَرِّفُ عَلَى أَهْلِ الْجَنَّةِ فَتُضِيَءُ الْجَنَّةُ بِوَجْهِهِ كَانَهَا كَوْكَبَ دُرْزَى وَإِنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعَمَرَ لَمِنْهُمْ وَأَنَّعَمَا» رواه أبو داود بسند صحيح^(۸).

^(۷) بخاري. تفسير: ۴۷۲۹. مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۷۶، ۲۹۴۵.

^(۸) صحيح عند أبي داود.

ئەبو سەعید (خودای لى رازى بىن) دەلى: حەزرت (دروودى خوداي لهسەربىن) دەفرمۇئى: پىياو لە دانىشتowanى بەھەشتى بالا كە سەرددەكىشى بۇناو خەلکى بەھەشتى خواروو، بەھەشت خۆى بە شەوقى پۇوى ئەو پىياوه وەك ئەستىرەي گەشى پىرىشنىڭدارى پىرتەو دار شەوق دەداتەوەو پۇوناك دەبىتەوە! جا دەبىن ئەو پىياوه بەختەوەرە خۆى لەچى نازو نىعەمەتىكدا بىن؟ ئەبو بەكرو عومەرىش لەدانىشتowanى ئەم بەھەشتى بالاين و پىرت لەھەمۇو كەسى بەھەرەدارو نازدارن (د - س/ص) تەماشاي ئەم باسە بىكە (مناقب أبى بكر و عمر) فەرمۇودەي چوارم.

٣٩٨١ - قالَ أبْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَتْ قُرَيْشٌ لِيَهُودَ اغْطُونَا شَيْئًا نَسْأَلُ عَنْهُ هَذَا الرَّجُلُ فَقَالُوا: سَلُوْهُ عَنِ الرُّوحِ قَالَ فَسَأْلُوهُ عَنِ الرُّوحِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَيَسْأَلُوكُمْ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّيِّ وَمَا أُوتِيْتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا) قَالُوا: أُوتِيْنَا عِلْمًا كَثِيرًا التَّوْرَاهُ وَمَنْ أُوتِيَ التَّوْرَاهَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا فَأَنْزَلَتْ {قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّيِّ لَنَفَدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّيِّ وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا} رواه الترمذى في الإسراء^(٩).

ئىپىنو عەبباس (خوداي لى رازى بىن) دەلى: قورەيش گوتىيان بەجوولەكە كان شتىكمان پىن بلىن كەلە موھەممەدى بىرسىنەوە، گوتىيان: لەبارەي گييانەو پرسىيارى لى بىكەن، كەلەم بارەيەوە لىييان پرسى، خودا ئەمەي نارد: {وَيَسْأَلُوكُمْ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّيِّ وَمَا أُوتِيْتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا} جوولەكەكانىش گوتىيان: ئىيمە زانىارييەكى زۇرمان پى دراوه كە تەوراتە، چونكە لەراستى دا ئەوهى كە تەوراتى پى دراوه خىرىيەكى نۇرى پى دراوه، ئىتىر خودا ئەمەي نارد: {قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّيِّ لَنَفَدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّيِّ وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا} (١٠٩/١٨) ئەمى پىيغەمبەرى زاناو دانا! بەفرمۇۋەگەر ئاوى دەريا ھەمۇوي مەركەب بىن

^(٩) سكت عن درجه الشارح.

به شی نووسینه و هو تو مارکردنی فه‌رمایشت و زانیاری خودان‌کا، بگره وینه‌ی ئهو ده‌ریایه‌ی که ئیستا هه‌یه ئاوی تریش زیاد بکه‌ین ئاوه‌که دیسان ته‌واو ده‌بی به‌لام عیلمی خودا ته‌واو نابی! (ت) ته‌ماشای ته‌فسیری سوره‌تی ئیسرا، فه‌رموده‌ی (۱۹) بکه.

قال اللہ تعالیٰ: {فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا}. → (ب-۱ ز-۱۳ ل-۷۲ چاپی یه‌که‌م).

→ (ب-۱ ز-۱۳ ل-۷۶ ف-۶)^(۱۰).

لەناو نەشكەوتا پاکانى خودا

خەلۆھە دەكىيىش لەكۆن و نۆدا!!

بەھەمان ياسا دەزەرەتى مەرييەم

لەبۇ كولكىردىن دوور كەوت لە عالەم

خودا بە سېپىسى سوورەتى كەھفت

كوردستان پەركە لەمېھرو لو طفت!

۲- سوورەتى مەرييەم (رەزاي خوداي لى بى) : (سورة مریم)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۸۳ - عن المُغيرة بن شعبة (رضي الله عنه) قال: بعثني رسول الله (صلى الله عليه وسلم) إلى تجران فقالوا لي: ألسْتُم تَقْرَءُونَ (يا أخت هارون) وقد كان بين عيسى ومُوسى ما كان فلما أذر ما أجيئهم. فرجعت إلى رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فأخبرته فقال: «ألا أخبركم أنهم كانوا يسمون بآئيائهم والصالحين قبلهم». رواه الترمذى هنا ومسلم في الأدب^(۱).

^(۱۰) مجلد أول: تسلسل-۱۳ تقدم برقم: ۹۷/۶ مسلم. زهد: ۷۴۰۰.

^(۱۱) مسلم. آداب. ۵۵۶۳. ترمذى. تفسير: ۳۱۰۵.

موغیره‌ی کوپری شوعبه (خودای فی رازی بن) دهلى: پیغه‌مبه (دروودی خودای له‌سرین) منی نارد بُو ولاٰتی نه جران له‌یه‌من، له‌وی گاوروه کان له‌م ئایه‌ته ره‌غنه‌یان ده‌گرت و گوتیان به من: ئیوه له‌قورئانی خوتانا ئه‌م ئایه‌ته ده‌خوینن که دهلى: (یا اخت هارون) وه‌به‌پی‌ی ئه‌مه بنی ده‌بی مه‌ریه‌م خوشکی هاروونی برای مووسا بنی وله‌حال مووسا و عیسای کوپری مه‌ریه‌م سه‌رده‌میان زور زور له یه‌کتری دووره! منیش وه‌رامی ئه‌م په‌خنه‌یه‌م نه‌زانی، هه‌تا گه‌پامه‌و بُو خزمه‌تی پیغه‌مبه (دروودی خودای له‌سرین) وه‌ئه‌مه عه‌رزی کرد، فه‌رمووی: ده‌بوو بتکوتبايیه پییان: که‌ئه‌وان مه‌به‌ستیان ئه‌وه‌بوو که مه‌ریه‌م ئه‌وه‌نده باش و پاک و پاکیزه خواناس بوو ده‌تکوت خوشکی راستی هاروونی برای مووسایه و وینه‌ی ئه‌وه، وله‌ناو هوزی مه‌ریه‌مدا ئه‌م جوّره بانگ کردنه باو بووه ئیستاش ئه‌م جوّره ناویردن‌هه عاده‌ته، دهلىن: ئه‌ی روله‌کانی خالیدو صه‌لاحه‌ددین، ئه‌ی کورانی ئیسرائیل، ئه‌ی برایانی خانی! ئه‌ی خوشکانی رابیعه‌ی عه‌ده‌وییه (ت/م).

۳۹۸۴ - عن أبي سعيد الخذري (رضي الله عنه) قال قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم) «يُؤتى بالموت كهيئة كبس أملح حتى يوقف على السور بين الجنة والنار فينادي منادياً يا أهل الجنة، فيشربون وينظرون فيقول: هل تعرفون هذا؟ فيقولون: نعم هذا الموت، وكلهم قد رأه، ثم ينادي يا أهل النار، فيشربون وينظرون، فيقول: هل تعرفون هذا؟ فيقولون: نعم هذا الموت، وكلهم قد رأه، فيضجع فيذبح ثم يقول: يا أهل الجنة، خلود فلا موت، ويا أهل النار، خلود فلا موت ثم قرأ (وَأَلِذْهَمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ) وهؤلاء في غفلة أهل الدنيا (وَهُمْ لَا يُؤْمِنُون). رواه الشیخان والترمذی وزاد: فلو لا أن الله قضى لأهل الجنة الحياة فيها وأبقاء لمائتها فرحا ولنولا أن الله قضى لأهل النار الحياة فيها وأبقاء لمائتها فرحا». أی حزنا^(۲).

^(۲) بخاری. تفسیر: ته جرید: ۱۶۷۴ / ۴۷۳۰ مسلم. جنة ونعمها: ۷۱۰. ترمذی. تفسیر: ۳۱۵۶.

ئەبو سەعید (خودای نی رازی بن) لە حەزرەتەوە دەفەرمۇی (دروودى خودايى لەسەربىن): لە رۆژى قيامەتا مردن دىيىن (لەشىيەتى بە رانىيکى تەودا) دەيھىيىن تا لە سەر شۇورەتكەن نىوانى بەھەشت و دۆزەخ كەپىيى دەگوتى ئەعراف پايدەگرن، ئەوجا جاپچى جاپ هەل دەداو بە دەنگى بەرز بانگ دەكا: ئەى خەلکى بەھەشت! ئەى بەھەشتىيەكان! گوئى بىرىن، ئەوانىش گوئى قولاخ دەكەن و دەنواپن، جارچىيەكە دەلىنى: ئايا ئەمە دەناسن؟ دەلىنى: بەلىنى ئەمە مردنە، هەموو ييان بە باشى چاويان لىيەتى، ئىنجا جاپچىيەكە بانگ دەكا: ئەى دانىشتowanى دۆزەخ! ئەى دۆزەخىيەكان! گوئى بىرىن، ئەوانىش هەموو گوئى قولاخ دەكەن و دەنواپن بۆي، جارچىيەكە دەلىنى: ئايا ئەمە دەناسن؟ دەلىنى: ئا، ئەمە مردنە، هەر كەسەشيان لە جىي خۆيە وە بە باشى چاوى له بەرانەكە يە، كە تەمىسىلى مردن دەكا، جا يە حىيائى كۈرى زەكەرييا بەرانەكە پاڭ دەخاول سەرى دەبېرى، ئىنجا جاپكىش بانگواز هەل دەدا: ئەى خەلکى بەھەشت! خوشى لە ئىيە مىزدەتانلىنى بى ئىتى مردن نەما، هەتا هەتايىه لە بەھەشتتا بە خوشى دەزىن! وە ئەى دۆزەخنىشىنەكان! قۇپ بە بانى چاوتان، دەركاى ئومىيەتنانلىنى داخرا ئىتى مردىش نەما هەتا هەتايىه ئەمە شويىنتانە! جا حەزرەت (دروودى خودايى لەسەربىن) خويىندىيەوە: {وَأَنِّي زَهْمٌ يَوْمَ الْحُسْنَةِ إِذْ فُضِّيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ} (۱۹/۳۹) وە ئەو كافرانە بىرسىنەوە ھەر شەھى ئەو رۆزە ييانلىنى بکە كە رۆزى داخ و خەفت و ئاھو هەناسەي سەردەللىكىشانە، لە دەمە ناسك و ھەلۋىستە ئاللۇزو شلۇقەدا كە كار لە كار دەتە رازى و ئىش هەموو دەبېرىتەوە و خەلکى دۆزەخ لە خەلکى بەھەشت جوئى دەكىرىنەوە، بەلام ئەم بى بىروا بى گوئىيانە ئىستا وان لە حاچەتى كاسى و بى ئاگايى و نە فامىداو گالىتەيان بەقسەتى هەقى پەھبەران دىي و، لە بارو دۆخى ئەو رۆزە سەخت و دىژوارە تى ناگەن، كەسى قسەتى خىریان بۇ بىكا ئەوان بەشىتى دەزانن، لە بەرئەوە بە چاوى دۆزمن سەيرى ئامۆژگارى دەلسۇزۇ ناصىحى ئەمین دەكەن! حەزرەت (دروودى خودايى لەسەربىن) فەرمۇي: ئەوانەي

که ئىستا وان لم حالتى بى ئاگايى و نەفامىيەدا ئەوانەى كە بۇ دنيا مردوون و دنيا پەرسىن! (ش/ت) تيرمزى (خوداي لى رازى بن) ئەمەى زياتره: فەرمۇسى (دروودى خوداي لەسەرين): ئەگەر لەبەرئەوه نەبى كە خودا بېرىارى داوه كەزيان و مانى بەھەشتىيەكان لەبەھەشتا هەتا هەتايىه، دەنا ئەو رۆزە له خۆشيانا ھەموو گەشكەيان دەكردو شادەمەرگ دەبۈون! ھەروەها ئەگەر لەبەر ئەوهش نەبى كە خودا بېرىارى داوه كەزيان و مانى دۆزەخىيەكان لەدۆزەخدا هەتا هەتايىه و بېپانەوهى بۇ نىيە، ئەگىننا ئەو رۆزە لەداخ و خەفەتانا ھەموو شەقيان دەبردو له تاوانا دەمن!!.

قال اللہ تعالیٰ: {وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِذْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صَدِيقًا لَّيْلًا، وَرَفِيقًا مَّكَانًا عَلِيًّا} (۱۹/۵۶-۵۷).

واتە: له قورئانى كە باشتىرين گەنجىنەيە بۇ تۆماركىرىنى يادى مەردان و پاراستنى ناوى خواناسان، يادى شاپىباوى خوداناسى گەورە حەززەتى ئىدرىيس بىكە، كە پىيغەمبەرىيکى گەورە خودايىه، تابلى پاستىگۇو پاستان بۇو، يەكەم ئادەمیزادى بۇو كە به خامە نامەى نۇوسى، وەتەماشاي ئەحوالى ئەستىرەكانى كردو حسېبى شەھو رۆزۇ وەرزەكانى سالى پاڭرت، وە بەرزمان كردهو بۇ پايىھەيەكى بەرز.

٣٩٨٥ - عن أئسٍ (رضي الله عنه) عن النبىٰ (صلى الله عليه وسلم) قال: «لَمَّا عُرِجَ بِي رَأَيْتُ إِذْرِيسَ فِي السَّمَاءِ الرَّأِبِعَةِ». رواه الترمذى^(۳).

ئەنس (خوداي لى رازى بن) گوتى: پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسەرين) فەرمۇسى: كاتى شەھو مىعراج منيان بەرزكىردهو بۇ مىعراج لەئاسمانى چوارەم چاوم بەئىدرىيس پىيغەمبەر كەوت (دروودى خودا لەسەر پىيغەمبەرى خۇمان و لەسەر ئەويش بن) (ت-س/ح).

^(۳) حسن عند الترمذى.

۳۹۸۶ - عَنْ أَبْنَى عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِجَبْرِيلَ «مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَنْزُرُنَا أَكْثَرَ مِمَّا نَرَوْنَا فَنَزَّلَتْ {وَمَا نَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذِلْكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا}» (۶۴/۱۹) رواه البخاري والترمذی^(۴).

ئیینو عه‌باس (رهنای خودای لئن بن) فه‌رموموی: پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سرین) به جوبرائیل ده‌فرمومی: بوجی سه‌ردانه کانت زیاتر ناکه‌ی له‌مه‌ی که‌ئیستا هه‌یه، پتر نایه‌یت بولامان؟ نئیتر ئه‌م نایه‌ته هاته خواره‌وه {وَمَا نَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذِلْكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا} واته: ئه‌ی خوش‌هه‌ویست! ئیمه به‌بئی فه‌رمانی خودای گه‌وره نایه‌ینه خواره‌وه، هاتنی ئیمه‌ی فریشته گه‌ل بو خزمه‌تی توو پیغه‌مبه‌رانی پیش تو بدهست خومان نییه، له‌سر فه‌رمانی خودایه، له‌ئزه‌ل هه‌تا ئه‌به‌د کارو باری هه‌ردوو جیهان له‌راستی‌دا له‌دهستی خودادایه و خوی هه‌موو به‌باشی ده‌زانی و بوونه‌وهر به‌بئی جیاوازی مولک و دروست کراوی خویه‌تی، ئاگای له‌هه‌مووی هه‌یه، هیچی لیوون نابئی، گه‌ردی به‌رووی به‌ردیکی ناو هه‌ردیکی ناو ریزه چیاو شاخ و هه‌له‌ت و هه‌زار به‌هزاره‌وه له عیلمی خودادا چون يه‌که له‌گه‌ل کومه‌له‌ی روزی‌دا له‌ناو کاکه‌شانی خویدا، ئه‌ی خوش‌هه‌ویست! که دره‌نگ دیین بو خزمه‌ت حیکمه‌تی خودایی تیادایه، خودا هیچی له‌بیر ناچی، خه‌م مه‌خو خودا داناو زانایه (ب/ت).

۳۹۸۷ - عَنِ السُّدَّيِّ (رَحْمَةُ اللَّهِ) قَالَ: سَأَلْتُ مُرَأَةَ الْهَمَدَانِيَّ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا) فَحَدَّثَنِي أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودَ حَدَّثَهُمْ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَرُدُّ النَّاسُ النَّارَ ثُمَّ يَصْنَدِرُونَ مِنْهَا بِأَعْمَالِهِمْ فَأَوْلَاهُمْ كَلْمَنْحُ الْبَرْقِ ثُمَّ كَالْرِيْحِ ثُمَّ كَحُضْرِ الْفَرَسِ ثُمَّ كَالْرَّأْكِبِ فِي رَجْلِهِ ثُمَّ كَشَدَ الرَّجْلِ ثُمَّ كَمَشِيهِ». رواه الترمذی بسنده حسن^(۵).

^(۴) بخاری. تفسیر: ۴۷۳۱.

^(۵) حسن عند الترمذی.

سوددی (خودای نی رازی بن) گوتی: له باره‌ی معنای {وَإِنْ مُنْكِمْ إِلَّا وَارْدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتَّمًا مَقْضِيًّا} (۱۹/۱۷) که معنا دیمه‌نییه‌کهی و هایه که هموو که‌سی ده‌بی بچیته ناو دوزه‌خه‌وه. له موره‌یه‌مه‌دانیم پرسی، گوتی: عه‌بدوللای کوری مه‌سعوود فه‌رموده‌یه‌کی له باره‌یه‌وه بومان گیرایه‌وه، که حه‌زرهت (بروودی خودای لسرین) فه‌رموویه‌تی: مه‌ردم هه‌موویان ده‌پون بوناوا دوزه‌خ، له‌پاشا هرکه‌سه به‌پیی کرده‌وهی خوی لیی ده‌رده‌چی و به‌جیی دیلی، یه‌که‌مه‌کانیان و دک برقه‌ی برووسکه لیی ده‌رده‌چن و به‌ناویدا گزه‌و گفته‌ی لیده‌که‌ن، ده‌سته‌یه‌کی تر خیرا و دک با تیده‌په‌بن ده‌سته‌یه‌کی تر و دک سواری ماین له‌تاوی غارا ئاوا، ده‌سته‌یه‌کی تر و دک سوار به‌رهوت و نه‌رمه‌غار، ده‌سته‌یه‌کی تر و دک سه‌لته زه‌لام به‌هه‌راکردن، ده‌سته‌یه‌کی تر و دک زه‌لامی پیاده به‌پریشتني ئاسایی (ت-س/ح) له (مواهب الرحمن) دا ده‌فرمومی: حه‌زرهت (بروودی خودای لسرین) ده‌فرمومی: چاک و خراب، که‌س نامی‌نی که نه‌چیته ناوی، به‌لام و دک چون بؤ‌ئیبراهمی بوبو به‌مایه‌ی فینکی و خوشی هه‌روا بؤ موسولمانیش ده‌بی به فینکی و خوشی، ته‌نانه‌ت ئاگری دوزه‌خ له‌تاو ساردی و فینکی جه‌سته‌ی موسولمانان ده‌ست دکا به بوله بول و خوته خوت! له‌پاشا خودا خاوهن ته‌قواکان بذگار دکا.

۳۹۸۸ - قالَ خَبَابٌ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) كُنْتُ قَيْتَنَا بِمَكَّةَ، فَعَمِلْتُ لِلْعَاصِي بْنَ وَائِلَ السَّهْمِيَّ سَيْفَا، فَجِئْتُ أَنْقَاضَهُ فَقَالَ لَا أُغْطِيكَ حَتَّى تَكُفُّرَ بِمُحَمَّدٍ. قُلْتُ لَا أَكُفُّرُ بِمُحَمَّدٍ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّى يُمْبَثَكَ اللَّهُ، ثُمَّ يَعْثُثَكَ. قَالَ: وَاللَّهِ فَذَرْنِي حَتَّى أَمُوتَ ثُمَّ أَبْعَثَ فَسَوْفَ أُوتَيْ مَالًا وَوَلَدًا فَأَقْضِيَكَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: (أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِاِيمَانِنَا وَقَالَ لَاُوتَيْنَ مَالًا وَوَلَدًا * أَطْلَعَ الْغَيْبَ أَمْ اتَّخَذَ الرَّحْمَنَ عَهْدًا). رواه الشیخان والتزمدی^(۱).

^(۱) بخاری. بیوو: ۲۰۹۱، ۲۲۷۵، ۴۷۳۲، ۴۷۳۴، ۴۷۳۵. ته‌جریدی بوخاری: ۹۴۹ = ۲۰۹۱ فتح

الباری. مسلم. صفات النافقين: ۶۹۹۳. ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۱۶۲.

خه‌باب (خودای نی رازی بن) دهلى: له‌سه‌رده‌می نه‌زانی دا له‌مه‌ککه ئاسنگه‌ر بووم، شمشيرىكم بۇ عاصى كوبى وائىلى سەھمى دروست كرد دوايى چووم داواى هەقدەستەكەيم لىيى كرد، گوتى: ناتدەمى هەتا له موحەممەد هەلنىڭهەپىتىھەو، منىش گوتىم: بەخودا قەت له دينى موحەممەد هەلنىڭهەپىتىھەو نە بە زىندۇيى و نە بە مردووپى و نە ئەوكاتەيش كەخودا توْ دەمرىننى و له پاشدا له قيامەتدا زىندۇوت دەكتەوه!

گوتى: كەوابوو ئىستا وازم لېبىنە هەتا دەمرم و زىندۇو دەبىھەو، مادام وابى ئەوكاتەيش مال و منالىم دەبى، چا ئەو حەله وەرەوە قەرزەكەت دەدەمەوە!! جا ئەمە دابەزى: {أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوَيْنَ مَالًا وَوَلَدًا، أَطَلَّعَ الْغَيْبَ أَمْ اتَّحَدَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا} (١٩/٧٨-٧٧) واتە: دەبىن حالى ئەو كابرايە چۈن بى، كە گالتەرى بە قەبرىو قيامەت دى و بە تەوسەوە بە موسولمانان دهلى: من له قيامەتىشا مال و منالىم دەبى، ئەگەر هەقىكتان له‌سەرمە پەلەم لى مەكەن له‌وى دەتان دەمەوە، دىارە كە ئەم كابرايە غەيىزان نىيە و ئەوهندەش پىاۋىيکى پىرۇزوباش نىيە كە عەهدو پەيمانى له‌خودا وەرگرتىنى، كەواتە با گالتەرى بە ئايەتى ئىيە كردىنى، رۆزى دەبىن خۇى دەبىن ئىتەوە (ش/ات).

قال اللہ تَعَالَى: {وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَنَحَّى وَلَدًا، إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتَيِ الرَّحْمَنِ عَبْدًا، لَقَدْ أَخْصَاهُمْ وَعَدَهُمْ عَدًّا} (١٩/٩٢-٩٤).

واتە: خودای مىھربان زۇر دوورە له‌وه كەمنال و ثۇن و خىزانى هەبى، زەھى و ئاسمانى كان و هەرچى لەم دوهدا هەمەيە هەمووی مولك و سامانى خودايە و عەبدى خۆيەتى و هەموويانى سەرژمیرى كردوون و بە ژماردن ژماردوونى.

٣٩٨٩ - تەماشاي (ما ورد في سورة البقرة) بکە حەديشى دەيەم =
(ب-٦ ز-٣ ل-١٤ ف-١٠).^(٧)

۳۹۹۰ - عنه عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال «إذا أحب الله عبداً نادى جبريل إليني قد أحببت فلاناً فاجبها قال فينادي في السماء ثم تنزل له المحبة في أهل الأرض فتلوك قول الله (إن الذين آمنوا وعملوا الصالحات سيجعل لهم الرحمن ودآ) وإذا أبغض الله عبداً نادى جبريل إليني قد أبغضت فلاناً فينادي في السماء ثم تنزل له البغضاء في الأرض». رواه الترمذى والشیخان.^۸

ئهبو هورهيره (خودای نی رازی بن) گوتی: پیغه‌مبه (دروودی خودای لسرین) فه‌رموموی: کاتن که خودا بهندیه‌کی خوشیست بانگی جوبرائیل دهکات، پیّی ده‌فرمومی: ئهی جوبرائیل! من فیسار که سم خوش ده‌ویت، دهی توش خوشت بوی فه‌رموموی: ئیتر جوبرائیل بهناو دانیشتوانی ئاسمانا بانگه‌واز ههـل دهداو ئهـم هـوالـه پـهـخـش دـهـکـاتـهـوـهـ، ئیـترـ خـوشـهـوـیـسـتـیـ ئـهـوـکـهـسـهـ قـورـسـ دـهـبـهـسـتـیـ، لـهـدـلـیـ دـانـیـشـتـوـانـیـ سـهـرـزـهـوـیدـاـ، ئـهـمـهـ مـهـبـهـسـتـهـ لـهـمـ ئـایـهـتـهـ کـهـ دـهـفـهـرـمـومـیـ: {إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وَدًا} (۹۶/۱۹) ئـهـوـکـهـسـانـهـ کـهـباـوـهـ دـهـکـهـنـ بـهـخـودـاـ بـهـ پـیـغـهـمـبـهـ رـانـیـ خـودـاـوـ کـرـدـهـوـ بـاـشـهـکـانـ دـهـکـهـنـ وـ بـهـ پـیـیـ شـهـرـیـعـهـتـیـ خـودـاـ رـهـفتـارـ دـهـکـهـنـ، ئـهـوـانـهـ خـودـاـیـ گـهـورـهـوـ مـیـهـرـهـبـانـ رـهـزاـشـیرـینـیـانـ دـهـکـاـوـ خـوشـهـوـیـسـتـیـیـانـ دـهـخـاتـهـ نـاوـ دـلـیـ هـمـمـوـ خـوانـاسـیـکـهـوـهـ. فـهـرمـومـیـ (دـروـودـیـ خـودـایـ لـسـرـینـ) کـاتـیـکـیـشـ خـودـاـ رـقـ لـهـ بـهـندـهـیـنـ دـهـگـرـیـ گـازـیـ جـوبـرـائـیـلـ دـهـکـاـ، دـهـفـهـرـمـومـیـ: ئـهـیـ جـوبـرـائـیـلـ! منـ رـقـ لـهـ فـیـسـارـهـکـهـسـ گـرـتـوـوـهـ تـوـیـشـ رـقـیـ لـنـ بـگـرـهـ، جـاـ ئـهـوـیـشـ بـهـنـاوـ دـانـیـشـتـوـانـیـ ئـاسـمـانـدـاـ بـانـگـهـواـزـ هـهـلـ دـهـداـوـ ئـهـمـ هـهـوالـهـ پـهـخـشـ دـهـکـاتـهـوـهـ، ئـیـترـ هـرـ کـهـسـتـیـ لـهـلـایـ خـوـیـهـوـهـ، لـهـسـهـرـ رـوـوـیـ زـهـوـیـ، رـقـیـ لـهـوـنـگـبـهـتـهـ دـهـبـیـهـوـهـ! (تـ/شـ – رـمزـایـ خـوـایـانـ لـنـبـنـ).

مـهـرـیـمـ نـهـوـاـوـ بـوـوـ، عـلـیـهـاـ السـلامـ

بـهـخـوشـ وـاهـاتـ طـاهـاـیـ دـلـ نـارـامـ!

لـهـبـهـ، خـاتـرـیـ نـهـمـ سـوـوـرـهـتـانـهـ:

نـهـبـیـنـ بـهـنـیـشـانـ بـوـ تـیـرـوـ تـانـهـ !!

^۸ مسلم.. برّوصلة: ۶۶۴۷.

۳- سوره‌تی طاه‌ها (دروودی خوای لس‌بس)

سوره طه (علیه الصلاة والسلام)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۹۱ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) قال: لَمَّا قَفَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ حَيْثِ أَسْرَى لَيْلَةَ حَسَنَى أَذْرَكَهُ الْكَرَى أَنَاخَ فَعَرَسَ ثُمَّ قَالَ «يَا بِلَالُ أَكْلًا لَنَا اللَّيْلَةَ». قَالَ فَصَلَّى بِلَالٌ ثُمَّ تَسَاءَلَ إِلَى رَاحِلَتِهِ مُسْتَقْبِلَ الْفَجْرِ فَلَبَّيْتَهُ عَيْنَاهُ فَقَامَ فَلَمْ يَسْتِيقِظْ أَحَدٌ مِنْهُمْ وَكَانَ أَوْلَاهُمُ اسْتِيقَاظًا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). فَقَالَ «أَيْ بِلَالُ». فَقَالَ بِلَالٌ يَأَبِي أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْدَتِ بِنَفْسِي الَّذِي أَخْدَتِ بِنَفْسِكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «اقْتَادُوا». ثُمَّ أَنَاخَ فَتَوَضَّأَ فَأَقَامَ الصَّلَاةَ ثُمَّ صَلَّى مِثْلَ صَلَاةِ اللَّوْقَتِ فِي تَمَكُّثٍ ثُمَّ قَالَ {أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي}. رواه الترمذی^(۱).

ئەبو ھورهیرە (خودای نی رازی بىن) دەلىنى: كاتى حەزرهت (دروودی خودای لەسرىين) لەغەزاي خەبىرگەپايەوە شەھوئى دەستى كرد بەشەو پەھوئى تاخەو نۇرى بۇھىننا، ئىتىر فەرمانى كرد لايان دا بۇ ووچان گرتىن، لەپاشا فەرمۇسى: ئەي بىلال! ئاگات لەشەوبىنى، كەي بانگ بۇو، بۇ نويىز خەبەرمان بىكەرەوە، جا بىلال دەست دەكا بەنويىز كىرىن، لەپاشا پاڭ دەدا بەولۇخەكەيەوە، بەلام چاوى دەچىتە خەوو دەخەوئى و كەبەيان دەدا خەبەرى ئابىتىھەوە، يەكەم كەس كە ئاگادار دەبىتىھەوە حەزرهت خۆى دەبىنى، دەفەرمۇسى: ئەي بىلال! بىلال گوتى: ئەي پىيغەمبەرى خودا! باوكم بە قورباشت بىن، عەفۇوم كە منىش وەك ئىيۇھ خەو بىرمىيەوە، حەزرهت (دروودی خودای لەسرىين) فەرمۇسى: لىخۇپىن لەم جىيگەيە بىكۈزىنەوە، ئىرە شەيتانى لىيە لەپاشا و شتەركانيان يىخ داو حەزرهت فەرمانى دا قامەت كرا بۇ نويىز نويىز بەيانى بە جەماعەت بۇ كىرىن، دەق وەك لەكتى خۆيدا بىكا ئاوا، ئىنجا فەرمۇسى: خودا دەفەرمۇسى: {أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي} (ت). → (ب ۱ ز-۴۹ ل-۲۰۱ ف-۱۲+۲+۳).

^(۱) سكت عن درجه الشارح.

→ (ب-۱ ز-۶ ل-۳۸ ف-۳) (۲).

طاهاسه‌رگه‌وره‌ی نهنبییا کانه

بؤیه بؤیان بسو بهسدر ده رگانه!

۴- سوره‌تی نهنبییا (دروودی خودایان لئی بنی) : (سورة الأنبياء)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَالِمِينَ} (۱۴/۲۱).

۳۹۹۳- عن أبي سعيد (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: «الوَيْلُ وَادِ في جَهَنَّمَ يَهْوِي فِي الْكَافِرِ أَرْبَعِينَ حَرِيفًا قَبْلَ أَنْ يَنْلُغَ قَفْرَهُ»^(۱).

ئهبو سه عید (خودای فی رازی بنی) دهلى: همزه دت (دروودی خودای له سه بین) ده فهرومی: وهیل ناوی شیوییکه له دوزه خدا، کافری تی ده که وی، به چل سال ناگاته بنی! (ت- به سه نه دیکی غریب).

۳۹۹۴- عن عائشة (رضي الله عنها) قالت: قَعَدَ رَجُلٌ بَيْنَ يَدَيِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي مَمْلُوكَيْنِ يُكْذِبُونِي وَيَخْوُلُونِي وَيَغْصُونِي وَأَشْتَهِمُهُمْ فَكَيْفَ أَنَا مِنْهُمْ؟ قَالَ «يُخْسِبُ مَا خَانُوكَ وَعَصَوْكَ وَكَذَبُوكَ وَعَقَابُكَ إِيَّاهُمْ فَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ بِقَدْرِ ذُنُوبِهِمْ كَانَ كَفَافًا لَّكَ وَلَا غَلَبَكَ وَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ ذُونَ ذُنُوبِهِمْ كَانَ فَضْلًا لَّكَ وَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ فَوْزٌ ذُنُوبِهِمْ أَفْضَلٌ لَّهُمْ مِنْكَ الْفَضْلُ». قَالَ فَسَخَّنَ الرَّجُلُ فَجَعَلَ يَنْكِي وَيَهْتَفِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «أَمَّا تَقْرَأُ كِتَابَ اللَّهِ (وَكَسَعَ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا ظُلْمٌ لَّفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ) الْآيَةَ. فَقَالَ الرَّجُلُ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَجِدُ لِي وَلَهُوَ لَأَءِ شَيْئًا خَيْرًا مِنْ مُفَارِقِهِمْ أَشْهِدُكُمْ أَنَّهُمْ أَخْرَارٌ كُلُّهُمْ». رواهـما الترمذـي والله أعلـى وأعلم^(۲).

^(۱) تقدم برقـم: ۳۹/۳ مجلـد أول تسلـسل ۶.

^(۲) رواهـما الترمذـي بـسند غـرـیـب (ـشـرحـهـ).

^(۳) رواهـما الترمذـي بـسند غـرـیـب (ـشـرحـهـ).

عائیشه (خودای نازی بن) گوتی: پیاوی له بهردەمی پیغەمبەردا دانیشت عەرزى
کرد: ئەی رەوانە کراوی يەزدان! ئەی فروستادەی خودا! من چەن بەندەيە كم
ھەن، ئەوان درۆم لەگەل دەكەن و گزیم لى دەكەن و بەگویم ناكەن، مەنيش لەسەر
ئەو جەمینيان پى دەدەم و لىييان دەدەم، جا حالم چىيە لەگەليانا؟ فەرمۇسى:
(دروروى خودای لەسەربىن) گزى و بى گوينى و درۆكەي ئەوان حلېب دەكىنى لەگەل ئەو
سزايدەي كەتۆ هى ئەوانى دەدەي، جا ئەگەر سزاکەي تۆ رىك بەقەي گۇناھەكانى
ئەوان بۇو ئەوا تۆۋ ئەوان بەرابەر دەوەستن و ھىچتان لەھېچ و پاكتان لەپاڭ! بەلام
خۇ ئەگەر تۆلەسەندەكەي تۆ لەگۇناھەكانى ئەوان كەمتر بۇو ئەو پیاوەتىيە و بۇ
تۆ دەمىننەتەو، وەلى ئەگەر زىاتر بۇو ئەو تۆلەي ئەو زىادەيە لەتۆ دەسىنرى
بۈيان! ئىتىر پیاوەكە كلا بۇو دەستى كرد بەگرىيان و ھاوار لەخودا. پیغەمبەر
(دروروى خودای لەسەربىن) فەرمۇسى: ئەدى نامە خودات نەخويىندۇتەو كەدەفەرمۇسى:
{وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرَدَلٍ
أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ} (٤٧/٢١). واتە: لەپۇرۇشى ژىنەوەدا تەرازووی عەدالت
دېيىن و كردهوهى چاك و كردهوهى خراپىيان دەكىيىشىن و زۇرو سىتم (كەم و زۇر)
لەھېچ كەس ناكىنى، چاكەو خراپە ئەگەر بەقەد دەنكە خەرتەلەيە كىش بى
دەيھىيىن و لە قەپانى دەدەين و لەتەرازووی دادى ئىمەداھېچ وون نابىنى، نە
تەرازوو بازى ھەيە، نە بەرتىلول ئەرخە ھەيە، چونكە ھەرشتنى كەخودا خۆى
سەرپەرشت و سەر حىسابى بى ئىتىر بەسە بۇ دادىپەرەرە و كىفاياتە بۇ ئەمېنى و
سەرپەراستى! پیاوەكە گوتى: ئەي پیغەمبەرى خودا! كەوابىن بەخودا چ بۇ خۆمۇ
چ بۇ ئەوان، لەمە باشتى نابىن كە لىييان جىابېمەوە، ئىيۇھ بەشايدىن كەوا
ھەمۇيىانم ساخ بۇ پەزاي خودا ئازاد كرد. (ت-سند غريب).

٥- سورەتى حەج : (سورة الحج)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٩٩٥ - عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ
«يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى يَا آدَمْ. فَيَقُولُ لَيْسَكَ وَسَعْدَنِيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ. فَيَقُولُ أَخْرِجْ

بَعْثَ النَّارِ. قَالَ: وَمَا بَعْثُ النَّارِ؟ قَالَ: مِنْ كُلِّ الْفِيْرِ تِسْعَمَائِةٍ وَتِسْعَةٍ وَتِسْعِينَ، فَعِنْدَهُ يَشِيبُ الصَّفِيرُ، وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتٍ حَمْلَهَا، وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى، وَمَا هُمْ بِسُكَارَى، وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَأَيْنَا ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ «أَبْشِرُوا فَيَانَ مِنْكُمْ رَجُلًا، وَمِنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفًا». ثُمَّ قَالَ «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنِّي أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا رُبُيعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَرُوا. فَقَالَ «أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَرُوا. فَقَالَ «أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَرُوا. فَقَالَ «مَا أَنْتُمْ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّعَرَةِ السَّوْدَاءِ فِي جِلْدِ رَجُلٍ ئَوْ أَنْ كَشْعَرَةِ يَنْضَاءِ فِي جِلْدِ تُورَ أَسْوَدَ». رواه الشیخان والترمذی ولفظه: (مِنْ كُلِّ الْفِيْرِ تِسْعَمَائِةٍ وَتِسْعَةٍ وَتِسْعِينَ إِلَى النَّارِ وَوَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ). فَيُشَسِّنَ الْقَوْمُ حَتَّى مَا أَبْدَوُا بِضَاحِكَةٍ فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الَّذِي يَأْصَحُّهُ بِهِ فَقَالَ «أَعْمَلُوا وَأَبْشِرُوا فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنْكُمْ لَمَعَ خَلِيقَتِنِي مَا كَانَتَا مَعَ شَيْءٍ إِلَّا كَثْرَتَا يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَمَنْ مَاتَ مِنْ بَنِي آدَمَ وَبَنِي إِبْلِيسَ». قَالَ فَسُرِّيَ عَنِ الْقَوْمِ بَعْضُ الَّذِي يَجِدُونَ. فَقَالَ «أَعْمَلُوا وَأَبْشِرُوا فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا أَنْتُمْ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّامَةِ فِي جَنْبِ الْبَعِيرِ أَوْ كَالرَّقْمَةِ فِي ذِرَاعِ الدَّابَّةِ»^(۱).

ئەبو سەعیدی خودری (خودای نی رازی بن) له گىپرانەوهى خۆيدا لەم فەرمۇودىيەدا كەله پىيشەوه روپىشت، له تەفسىرى سوورەتى ئىسرادا، لهۇى فەرمۇودىي ژمارە حەوتە، له پاش ووشە: لهەمۇو ھەزار كەسى نۇسەدو نەوهەدو نۇرى بەشى ئاگىرى دۆزەخە ئاواى دەگىپرىتەوه: ئەمە ئەمە رۇزەيە كە مناڭ له ترسا پىر دەبى و سەرەتى سېپى دەبى و بەردار بەردىخات و تەماشا دەكەي ئەمە خەلکە دەلىنى سەرخۇشنى ئەمەندە كاس و ووپو پەرۇش و شەلەڑاون، له پاستىدا سەرخۇش نىن بەلام عەزاب و سزاى خوداي گەورە فەرسەخت و توندە گوتىيان: قوربان! جا ئەمە تاقە

^(۱) تەجرىدى بوخارى/ ۴ / ل/ ۲۰ / رقم: ۱۳۴۲ = ۳۳۴۸، ۴۷۴۱، ۶۵۳۰، ۷۶۸۲. مسلم. إيمان: ۵۳۱. ترمذى.

که سه‌یه ده‌بی کاممان بی؟! فه‌رمووی (درووی خودای له‌سرین): موژده‌تان لئی بی: له‌ئیوه یه‌کی بو به‌هشت و له‌یه‌ئجوج و مه‌ئجوج نوچه‌دو نه‌وه‌دو نو بو دوزخ جا فه‌رمووی: به‌که‌سه که‌گیانی منی به‌دهسته، دیاره که خودای گه‌وره‌یه من ئومیدده‌کم که ئیوه چواریه‌کی خه‌لکی به‌هشت بن هه‌تا ئه‌وی که ده‌فه‌رموی: نیوه‌ی خه‌لکی به‌هشت بن. لیره دا ئاوایه: له‌پاشا فه‌رمووی: ریزه‌ی ئیوه له‌چاو خه‌لکی تردا و هکوو تاقه موویه‌کی په‌ش له پیستی گایه‌کی سپیدا وايه، يا و هکوو تله موویه‌کی سپی له پیستی گایه‌کی ره‌شداوان (ش/ت) گفته‌ی (ت) ئاوایه: له‌هه‌موو هزار که‌سین نوچه‌دو نه‌وه‌دو نوی بو دوزخ ده‌بی و تاقه یه‌کیکی بو به‌هشت ده‌بی جا ياران (خودایان لی رازی بی) خه‌م و په‌زاره دایگرتن، به‌رنگیکی وا پیکه‌نین نه‌ما، پیغه‌مبه‌ریش (درووی خودای له‌سرین) که‌تماشای کرد هاپریکانی چیيان به‌سەرهاتووه فه‌رمووی: دلتان ساردنەبیتەوه ئیوه کرده‌وهی باش بکەن کرده‌وهی باش نیشانه‌ی مزگىنى خودایه، به‌که‌سه که‌گیانی موچه‌ممەدی واله‌دهستا، ئیوه له‌سەرئەم خاکە دوو جۆر دروستکراوو مەخلووقى ترستان له‌گەن دايە (که‌بریتین له‌یه‌ئجوج و مه‌ئجوج) ئەو دوو چەشنه مەخلووقه له‌گەن هەرشتىکى تردا بىن وا زورى دەکەن ئەبىيە (ته‌نانه‌ت له‌بەر زورى ئەوان ئەو شتە دەرناکه‌وهی) ئەمە سەرەپای ئەو که‌سانه‌یش له نه‌تەوه‌کانى تر، کە‌دەمن، چ له‌نەوهی ثادهم بن، چ له‌وه‌چە ئىبلىس! ئىتير ياران هەندى فەراموشىيان بۆھات، ئەو جا فه‌رمووی: تىكۈشن و هەول و تەقەلاو كۆشش بدهن، به‌خودایه که‌گیانی موچه‌ممەدی واله‌دهستا ئیوه له‌چاو خه‌لکدا وەک خالى وان كە‌لاقەبرغەی ووشترىکە‌وه‌بى، يا وەک ئەو پوولەکە‌يە وان كە‌وا به‌ديوی ناوی رەفييىكى ولاخوه!.

قال اللہ تعالیٰ: {وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ أَطْمَأْنَ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَسِيرًا الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ} (۲۱/۲۲).

واته: یه‌زدانی مه‌زن فه‌رمویه‌تی: بازه که‌سی هن به‌پیّی
به‌رژه‌وهندی خویان به‌نده‌بی بُخودا ده‌کهن، وه‌ک گوله به‌رژه چون
له‌گه‌ل خورددا ده‌سووری ئه‌وانیش ئاوا بُخ‌سوودی خوپه‌رسن و له‌گه‌ل
پارووی چه‌وردا ده‌گه‌رین، بُخ‌سویچی دین و ئابروو نامووس ده‌فرقش،
ئه‌گه‌ر خودا کردی تووشی خیرو خوشی بعون ئه‌وا عیباده‌ت و به‌نده‌گی و
دین شتیکی چاک و پیرۆزه ئه‌وان پیّیان رازین و ده‌یانکهن، وه‌لى ئه‌گه‌ر
تووشی کاره‌ساتی یا ناخوشی‌بیک یا تاقی کردنه‌وهیه‌کی خودایی بعون،
ئه‌وا له‌په‌ورو ده‌که‌ون و چاویان به‌رپیّی خویان نابینی و له‌خوداو
له‌شوکرو سوپاسی خودا، لوطه‌لان، به‌پاستی ئه‌م جوره که‌سانه
گه‌وره‌ترین زیان له‌خویان ده‌دهن و زیانه‌و مه‌دن له‌هه‌ر دوو جیهاندا.

۳۹۹۶ – قال ابن عباس (رضي الله عنهما): كَانَ الرَّجُلُ يَقْدِمُ الْمَدِينَةَ، فَإِنْ وَلَدَتْ امْرَأَةٌ غَلَامًا، وَتَبَعَّجَتْ خَيْلَةً قَالَ هَذَا دِينٌ صَالِحٌ. وَإِنْ لَمْ تَلِدِ امْرَأَةً وَلَمْ تُتَنَجِ خَيْلَةً قَالَ هَذَا دِينٌ سُوءٌ. رواه البخاري^(۲).

ئیبنو عه‌بیاس (خودای ئی رازی بن) گوتی: بازی پیاو که کوچی ده‌کرد بُخ
مه‌دینه سه‌یری به‌رژه‌وهندی خویی ده‌کرد، جا ئه‌گه‌ر له‌وه دوا ژنه‌که‌ی
کوپری ببوایه‌و ماينه‌که‌ی بزابایه به‌دلی خوی، ده‌یگوت: به‌پاستی ئه‌م
دینه دینی چاکه‌و ئه‌م شاره پی و قه‌دهمی به‌خیره، به‌لام ئه‌گه‌ر ژنه‌که‌ی
سکی نه‌کردايیه‌و ماينه‌که‌ی قسریوایه ئه‌وا ناسوپاسی ده‌کردو ده‌یگوت:
به‌پاستی ئه‌م ئایینه ئایینیکی خراب بیو، پی و قه‌دهمی شه‌پیو! (ب).

قال الله تعالى: {هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِعَتْ لَهُمْ شِيَابٌ مِّنْ تَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقَ رُؤُسِهِمُ الْحَمِيمُ، يُصَهَّرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ، وَلَهُمْ مَقَامَعٌ مِّنْ حَدِيدٍ} (۱۹-۲۲).

واته:

موسولمانان و کافران دوو دوزمنی راسته‌کی یه‌کترین، که وتونه‌ته دوو
به‌ره‌کی و شه‌رکردن له‌سهر دینی راستی خودا، موسولمانان ده‌فرمومون:

دینی موحده‌مهبد دینی خودایه

لهم دینه چه وته نیوه جودایه !

زمانی حالت کافره‌کانیش ده‌لی: و هک له‌نایه‌ته‌که‌ی پیشتر
ده‌ردکه‌وی:

دینیکمان ده‌ون چه‌رخ و فله‌ک بن

جارن که‌وابن و جارن کورته‌ک بن

وه‌لی ئه‌ی خوش‌هويست! خوت و موسولمانان به‌دل سه‌رنجی ئه‌م
ديمه‌نه سامناکه بفه‌رمون، که چاوه‌پوانی دوزمنه‌کانی خودایه: له
رۇزى ژينه‌وه‌دا کافره‌کان کالاًی ئاگرینيان به به‌ردەپری و که‌واو کراسى
تىزلاوی قه‌ترانیان بەبلا ده‌گىرى، سه‌رەپاي ئه‌وه‌يش ئاواي داخى كولاوى
له‌كول لەناو دۆزه‌خدا ده‌كري بەسهر سه‌رياندا، بهو ئاوه له كوله هەرچى
والله ناو سكىياندا دەتوبىتە‌وهو چەرم و پىستى لەشيان دادەپلۇخنى،
سه‌رباره‌ى ئه‌مەيشه بەچەکوشى ئاسنین سه‌رو گوپلاكىان ميراز ده‌كري
ھەركاتى بىان‌هوي لەئاگرى دۆزه‌خ دەرچن (لەتاو خەم و خەفت و
پەريشانى) تەسيان پى ده‌كري و ديسان دەبرىئە‌و بۇناو چاله ئاگرە‌کان
كەله بەر پىسى و پۆخلى و كيم و زووخ دەلني گەپرى ولاخه! له‌مەموسى
خوشتر ئه‌وه‌يە كه فريشته‌کان بەتەوسە‌وھ پىيان ده‌فرمومون: بچىشنى تام و
چىشى سزاي هەلچزان بەئاگرى دۆزه‌خا.

٣٩٩٧ - كَانَ أَبُو ذَرَّ (رضي الله عنه) يَقُسِّمُ إِنْ هَذِهِ الْآيَةُ نَزَّلَتْ فِي حَمْزَةَ
وَصَاحِبِيهِ، (وَهُمَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَعَبِيدَةُ بْنُ الْحَارِثِ بْنُ عَمْهُ) وَعَتْبَةَ وَصَاحِبِيهِ
يَوْمَ بَرَزَوا فِي يَوْمِ بَدْرٍ^(۳).

^(۳) بخاري. تفسير: ٤٧٤٣. مسلم. تفسير: ٧٤٧٨.

جاران ئەبو ذھر (خودای لی رازی بن) له سه‌ر ئەم سویندی دھوارد: کە ئەم ئایه‌تە له شانى حەمزەو ھەردۇو ھاپریکەيداو عەتبەو ھەردۇو ھاپریکەيدا نازل بۇو، ئەوکاتە كە له رۆزى غەزاي بەدردا چوونە مەيدان بۇ يەكتىر، ھاپریکانى ئىمامى ھەمزە ئىمامى عەلى و عوبىيەدى كۈرى حارىشى ئامۆزاي بۇون (بىزاي خودايىان له سه‌ر بن) (ش) دياره كەم بەستى ئەبو ذھر (خودای لی رازی بن) سەبەبى نۇوزۇولى ئایه‌تەكەي، دەنا بەپىنى ته‌فسىرەكان ئایه‌تەكە عاممەو گشتى يە.

٣٩٩٨ - عَنْ عَلَىٰ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (رضي الله عنه) قَالَ: أَنَا أَوَّلُ مَنْ يَجْثُو بَيْنَ يَدَيِ الرَّحْمَنِ لِلْخُصُومَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ。 قَالَ قَيْسٌ وَفِيهِمْ نَزَّلَتْ (ھەدان خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ) قَالَ هُمُ الَّذِينَ بَارَزُوا يَوْمَ بَذْرٍ عَلَىٰ وَحْمَزَةُ وَعَيْنَدَةُ وَشَيْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ وَعَتْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ وَالْوَلِيدُ بْنُ عُثْبَةَ。 رواهما الشیخان^(٤).

عەلى (خودای لی رازی بن) دەلى: له رۆزى ثىنەوەدا من يەكم كەس دەبم، كەلەبەر دەمى خودايى گەورەدا بەچۈڭى دىيم و سکالاى حائى خۆم دەكەم. قەيس دەيگۈت: ئەم ئایه‌تە {ھەدان خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ} له شانى ئەم دوو دەستەيەدا ھاتە خوارى، كەله رۆزى غەزاي بەدردا چوونە مەيدان بۇ يەكتىر، دەستەي موسولمانەكان عەلى و حەمزەو عوبىيەدە بۇون دەستەي كافره‌كانىش شەيېھى كۈرى پەبىعەو عوقبەي كۈرى پەبىعەو وەليدى كۈرى عوتىبە بۇون (ش).

٣٩٩٩ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيرِ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) «إِنَّمَا سُمِّيَ الْبَيْتُ الْعَتِيقَ لِأَنَّهُ لَمْ يَظْهُرْ عَلَيْهِ جَبَارٌ»^(٥).

عەبدولللاي كۈرى زوبىهير (خودای لی رازی بن) گوتى: پىيغەمبەر (بىزىدى خودايى له سەربى) فەرمۇسى: كەعبە بۆيە ناو نراوه بېتولەتىق، واتە: خانەي ئازاد

^(٤) بخارى. تفسير: ٤٧٤٤، ٣٩٦٦، ٤٩٦٩، ٣٩٦٩، ٤٧٤٣. مسلم. تفسير: ٧٤٧٩، ٧٤٧٩.

⁽⁵⁾ صحيح عند الترمذى (شرحه).

کراو، چونکه ئازادکراوه له ده سەلاتى سىتەمكاران و هىچ نۇردارو زەبردارى زال نەبووه بەسەريما (ت-س/ص) مەبەست لەم فەرمۇدەيە راۋھى ئايەتى سىيىسى سوورەتى حەجە كەدەفەرمۇى: {لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعٌ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ} هەيە بۇ ئىيۇھ لەو ئازەلانەدا كە دەيان بەن بۇ حەرم (بەست) ئى مەككە چەن بەھزەيىن، وەکوو شىرو ماشت و دۇو روۇن و پەنیرو ژاڻى و دۇ ووشکەو كەشكەو كەرەو فرۇو دەلەمەو قەيماخ و سەرتويىش خەستەو شىرىيىش سوپەرەكەو لۆرك و سزك و دۇوووك و ماستاو، وەکوو كولك و موو خورى و تووك، وەکوو گۆشت و پىستەو شاخ و رىخۇلەو ئىسىك، وەکوو سواربىيون و بارپىن ھەلگىتن و جووت، ئەم ھەمو قازانچانەيان بۇ ئىيۇھ ھەيە تاكاتى ناوابراو، واتە: تا ئەوكاتەي دەيانكەن بەھەدى و دىيارى مالى خودا، كە كۆنە مالىكى دېرىنه‌ي چەن ھەزار سالە خودايە، ئىتىر دەبىن لەوئى سەريان بېن بۇ شايىستەگانى كەوان لەوئى (وەرگىن).

٤ - قَالَ ابْنُ عَبَّاسَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) لَمَّا أَخْرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ مَكَّةَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَخْرَجُوا لَيْهُمْ لَيْهُمْ كُنْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ {أَذْنَنَ لِلّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ، الَّذِينَ أَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ...}. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّهُمْ سَيَكُونُ قِتَالٌ. رواهما الترمذى.
والله أعلم^(١).

ئىيىنۇ عەبباس (خودايان ئى رازى بىن) دەلىنى: كاتى كەپىيغەمبەريان وەدەرنا لەمەككە دروودى خوداي لەسەربىن و سەرەو مال و بىچ و چاواو دل بەقوريانى خاکى شىرىپاى پىرۇزى بىن، بەم بۇنەيە وە ئەبوبەكر گوتى: ئەم كافرانە پىيغەمبەرەكەي خۇيانيان وەدەرنا، بەپاستى ئەمە نىشانەي ئەوهىيە كە خودا لەناويان دەداو دەيان فەوتىيىنى، ئىتىر خودا ئەم ئايەتەي

^(١) حسن عند الترمذى (شرحه).

نارده خواری: {أَذْنَ لِلّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلِيمُوا وَإِنَّ اللّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ، الَّذِينَ أَخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللّهُ} (۴۰-۳۹/۲۲) واته: ریگه‌درا بهو موسوی‌لمانانه که به ناحه‌ق و ناپه‌وا شهپریان له‌گه‌لدا دهکری.. که جه‌نگ بکه‌ن له‌گه‌ل دوزمنه‌کانا، چونکه ستهمیان لئی کراوه و بی‌گومان خودای گهوره ده‌توانی یارمه‌تیبیان بداو هؤی سه‌رکه‌وتنيان بؤ بسازینی، ئهوانه خانه و لانه‌یان لئی تیک چووه، په‌رده‌وازه و ئاواره و ده‌ربه‌دهر بعون، به‌ندوون و په‌راگه‌ندی کردوون، له‌به‌ر هیچ نا ته‌نیا له‌به‌ر ئه‌وه نه‌بی که ده‌لین: په‌روه‌ردگاری ئیمه خودای گهوره و بی‌گه‌رده! چونکه قسی‌هی هه‌ق له‌لای ستهمکار گهوره‌ترین جنیوه پئی (ت-س/ح).

۶- سووره‌تی مؤمنینون (مه‌کییه سه‌دو هه‌ژده ئایه‌ته)

سورة المؤمنون (مکیه وهی مائة و ثانی عشرة آیة)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ، الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ الْلُّغُورِ مُغَرِّضُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاهُ فَاعْلَوْنَ، وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ، إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أُوْزِيَ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مُلُومِينَ، فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاغُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ، أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ، الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ} (۲۳-۱/۲۲).

واته و مه‌به‌ستی ئایه‌ته پیرۆزه‌کان بهم شیعرانه ده‌زانری:

پیگه‌س رزگاری کوشش ده‌ون

قولی لئن هه‌لکه‌س به‌روزو شه‌ون

نویشیں پیک و پینک له‌گه‌ل دلکه‌رسی

دورو له‌ناشه‌رسی و کاری بن شه‌رسی

زه‌کاتس سامان به‌بان دوو چاوان
 بدەن بۆ خودا، به‌شایسته گان!
 ده‌سپاک، داسه‌نپاک چون نمه‌ی باران
 ته‌ماع نه‌که‌یته نامووسى خه‌لکان
 له‌گه‌ل حه‌لائی خوتا به‌جوانی
 رابویره به‌پیش یاسایی یه‌زدانی!
 نه‌وه په‌سنه‌ند، نه‌کوو ناشیوین
 زالیم که‌سیکه لابدا له‌دین
 ده‌سپاکی و په‌یمان خووی موسولمانه
 نه‌وه‌ی لیسی لادا دیاره نه‌زانه
 نامان سه‌د نامان هه‌تا ده‌توانی
 نویش نه‌فه‌وتیتنی، بیکه به‌جوانی
 که نه‌مانه‌ت کرد خوش موسولمانی
 پزگاری، به‌پیش ده‌قی قورنیانی
 ده‌بی به‌وارث فه‌یزی ره‌همانی
 فه‌یضن وا به‌هه‌شت بن به‌قوربانی!

* واتاو مه‌به‌ستی قورنان به‌شیعر روون ده‌کریته‌وه مامؤستا مه‌لاکه‌ریم (خودا پایه‌دار تری
 بکا) له‌برگی پینجه‌می ته‌فسیری نامی پیرۆزدا له‌ته‌فسیری ئەم ئایه‌ته‌دا: {علم مابین أيديهم وما
 خلفهم ولا يحيطون به علم} له‌لایپه‌ر (۱۵۲) دا به‌شیعر ده‌فرمومی: واته:

زانیان به‌هه‌ن، حالان بن
 بی پاپورد بیز ج لە مەولا بن
 زه‌ریان ون بن کاتس سیاهی
 نازان بن حه‌لائی (لامتن‌سیاهی)

هه‌روا مامؤستا له سه‌رانسه‌ری ته‌فسیره‌که‌یدا، له‌زور شوین مه‌به‌سته‌کانی به‌شیعری جوان
 لیکداوه‌ته‌وه، ودک له‌م شیعر دا ده‌فرمومی:

٤٠٠١ - قالَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ (رضي الله عنه) كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ سَمِعَ عِنْدَ وَجْهِهِ كَدَوِيًّا التَّخْلُ فَأَنْزَلَ عَلَيْهِ يَوْمًا فَمَكَثَتِ سَاعَةً فَسُرِّيَ عَنْهُ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ «اللَّهُمَّ زِدْنَا وَلَا تَنْقِصْنَا وَأَكْرِمْنَا وَلَا ثِنَّاهَا وَأَعْطِنَا وَلَا تَحْرِمْنَا وَآتِنَا وَلَا تُؤْثِنْ عَلَيْنَا وَأَرْضِنَا وَارْضَ عَنَّا». ثُمَّ قَالَ (صلى الله عليه وسلم) «أَنْزَلَ عَلَى عَشْرِ آيَاتٍ مِنْ أَقَامَهُنَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ». ثُمَّ قَرَأَ (قد أفلح المؤمنون) حَتَّى خَتَمَ عَشْرَ آيَاتٍ^(۱).

عومه‌ر (خودای نی رازی بن) گوتی: هر کاتنی پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسرین) سرووشی بوده‌هات له‌دهوری سه‌روچاوی گیزه‌یی ده‌بیسترا و هکی گیزه‌یی هه‌نگ، روزی نیمه له‌خرزمه‌تیا بیوین سرووشی بوهات، له‌پاش تاوی فه‌راموشی بوهات و گرانی هاتنی سرووشه‌که به‌ری دا، ئه‌وجا رووی کرده قبیله و هه‌ردوو ده‌ستی به‌رزه‌وه‌کردوو فه‌رمووی: خودایه! ئه‌م په‌حمه‌ته پتر بکه و که‌می مه‌که‌ره‌هو و قه‌دروو ریزمان بکره و سووکمان مه‌که و به‌شی باشمان پی‌بدهو نائومیدو بی به‌شمان مه‌که و نازمان بکره و نازی که‌س مه‌ده به‌سه‌رمانداو، پازیمان بکه و لیمان پازی به پاش ئه‌م فه‌رمووی (دروودی خودای لسرین): ده ئایه‌تم بوهاتوون هرکه‌سی رایان بکری و ره‌فتاریان پی بکا ده‌رواته به‌هه‌شت له‌دواییدا ئه‌م ده‌ئایته‌ی خوینده‌وه به‌ته‌واوی: {قد أفلح المؤمنون} (ت-س/ص).

٤٠٠٢ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) قال: أَتَتِ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) الرُّبِيعَ بِنَتَ النَّضْرَ وَكَانَ ابْنُهَا حَارِثَةُ بْنُ سُرَاقَةَ أُصَيْبَ يَوْمَ بَدْرٍ أَصَابَهُ سَهْمٌ غَرَبَ فَأَتَتْ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَتْ أَخْبِرْنِي عَنْ حَارِثَةَ لَئِنْ كَانَ أَصَابَهُ خَيْرًا

نهمه‌یه مه‌ب‌هس نه‌گه، بزانی

له (کل یوم هه‌و فی شان)

(وهرگیز)

که‌واته به‌نده له‌پیپه‌وی زانیان ده‌رنه‌چووم. له‌خودا به‌زیاد بی.

^(۱) حدیث صحیح عند الترمذی (شرحه).

اَخْتَسِبْتُ وَصَبَرْتُ وَإِنْ لَمْ يُصِبِ الْحَيْرَ اجْتَهَدْتُ فِي الدُّعَاءِ. فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «يَا أُمَّ حَارِثَةَ إِنَّهَا جِنَانٌ فِي جَنَّةٍ وَإِنَّ ابْنَكَ أَصَابَ الْفِرْدَوْسَ الْأَغْلَى وَالْفِرْدَوْسَ رَبْوَةً الْجَنَّةَ وَأَوْسَطَهَا وَأَفْضَلَهَا». رواهما الترمذی بسندين صحيحين^(۲).

ئەنه سەن (خوداي لى رازى بىن) گوتى: حارىشى كورى پۇبەيىعى كچى نەضر لە رۆزى بەدردا بەتىرى ويلى كۈزىرا، دايىكى هاتە خزمەتى پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسىرىپىن) گوتى: ئەى پىيغەمبەرى خودا! هەوالى حارىشىم پى بەرمۇو، حالى چۈنە، ئەگەر كەوتۇوه بەسەر خىر خوشىدا ئەوا منىش پاداشى خۆم لەسەر ئەم جەرگ سووتانە لەخوداي گەورە داوا دەكەم و صەبرو وەقرە دەگرم، ئەگىينا هەتا دەتوانم بۆى دەپارىمەوە. فەرمۇوى (دروودى خوداي لەسىرىپىن): ئەى دايىكى حارىشە! خۆى بەھەشتە لەناو بەھەشتە و كورەكەي تۆيىش فيردىھوسى هەربالاى وەبەر كەوتۇوه، ئەو فيردىھوسەي كەھەرە پۆپەي بەھەشتە و لەچەقى ناوه‌راسىتى دايىھە خوشترىن جىكەيەتى. (ت/س/ص = تيرميذى بەسەندىكى صەھىح گىراويمەتەوە).

٤٠٣ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): «أيّها الناسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ وَلَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ (يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ) وَقَالَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُّوا مِنْ طَيِّباتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ). ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطْبِلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمْدُدُ يَدِيهِ إِلَى السَّمَاءِ يَا رَبِّ يَا رَبِّ وَمَطْعَمَةً حَرَامٌ وَمَشْرُبَةً حَرَامٌ وَمَلْبُسَةً حَرَامٌ وَغُذِيَّةً بِالْحَرَامِ فَأَتَى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ». رواه الترمذى ومسلم^(۳).

لەئەبو هورەيرەوە، لەھەززەتەوە دەفەرمۇى (دروودى خوداي لەسىرىپىن): ھەى مەردومن! ئەى نەھەى ئادەم! بىزانن خودا بۆخۆى پاك و خاوىنە، ھەرچىش

^(۱) صحيح عند الترمذى.

^(۲) مسلم: زکاة: ۲۴۲. ترمذى. تفسير القرآن: ۲۹۸۹.

پاک و حه‌لآن و خاوین نه‌بئ و هری ناگری و قه‌بوولی ناکا، بزانن خودا چی فه‌رمانیکی کردووه به‌پیغه‌مبه‌ران، له‌باره‌ی هندی شته‌وه هه‌مان فه‌رمانیشی کردووه به‌موسولمان و خاوهن باوهره‌کان، ئه‌وه‌تانی به پیغه‌مبه‌ره‌کان ده‌فرمومی: {يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيَّاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِلَيْيٰ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ} (۵۱/۲۳) وه به‌موسولمانان و خاوهن باوهره‌کانیش ده‌فرمومی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيَّاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ} (۲/۱۷۲). ئه‌بو هوره‌یره گوتی: حه‌زرهت (سروودی خودای له‌سه‌رین) باسی هندی که‌سی کرد، که طاعه‌تیکی جوانی خودا ده‌کهن به‌لام نان و ئاوه‌که‌یان حه‌رامه، فه‌رموموی: هندی که‌س ده‌چن بو سه‌فه‌ری دورو رو دریش و قریان گف ده‌بئ و چلک و توزیان لئ ده‌نیشی و سه‌رگه‌رمی به‌ندیبی خوان و به‌کول و به‌دل دهست دریش ده‌کهن به‌رهو ئاسمان که قبیله‌گای نزاو پارانه‌وه‌یه و ده‌لین: خودایه! ئه‌وه‌م پئ بده، خودایه! له‌و ده‌ردو به‌لایه لام بده، ئه‌و خواردنه‌که‌ی حه‌رامه، خواردنه‌وه‌که‌ی حه‌رامه، به‌حه‌رام گوش کراوه، ئیتر له‌کوی دووعاو نزای ئه‌و جوره که‌س‌یه گیرا ده‌بئ! (ت/م) واتای ئایه‌ته‌کان له‌سه‌رتای (كتاب الطعام والشراب)دا رویشت.

٤ - ٤ - قَالَتْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عَنْ هَذِهِ الآيَةِ (وَالَّذِينَ يُؤْثِنُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَّةٌ) قَالَتْ عَائِشَةَ أَهُمُ الَّذِينَ يَشْرِبُونَ الْخَمْرَ وَيَسْرِقُونَ؟ قَالَ «لَا يَا بُنْتَ الصَّدِيقِ وَلَكِنَّهُمُ الَّذِينَ يَصُومُونَ وَيَصَلُّونَ وَيَصَدَّقُونَ وَهُمْ يَخَافُونَ أَنْ لَا يُقْبَلَ مِنْهُمْ أُولَئِكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ»^(٤).

عائیشه (خودای لی رازی بن) گوتی: له‌پیغه‌مبه‌رم پرسی بو ئه‌م ئایه‌ته {وَالَّذِينَ يُؤْثِنُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَّةٌ} (۶۰/۲۳). واته: وه ئه‌و که‌سانه که‌خیز ده‌کهن و زهکات ده‌رده‌کهن، له‌هه‌مان کاتا به‌کردنشی خیزو زهکات و

^(٤) صحيح عند الترمذی.

چاکه له خویان بایی نابن و ناگوپین، به لکوو له ترسی خودا دلیان دله‌رزوی و له مه‌کری خودا ئه مین نین و مه‌ترسی ئه وهیان ههیه که ئه وهیان لئی و هرنه‌گیری. گوتم: ئایا ئه مانه‌ی لهم ئایه‌تەدا باس کراون ئه و که سانه‌ن که مه‌ی ده خونه‌وهو دزی ده‌کهن، بویه ده ترسن که طاعه‌تەکه‌یان بدریت‌تەوه به سه‌ریاندا؟ فه‌رموموی نهء، ئه‌ی کچی ئه بوبه‌کری صدیدق! به لکوو ئه مانه ئه و که سانه‌ن که زور به جوانی روژوو ده‌گرن و نویز ده‌کهن و خیرو خیرات ده‌کهن و زهکات ده‌دهن، له‌گه‌ل ئه وهیشدا هر ده ترسن له خوداو مه‌ترسی ئه وهیان ههیه که خودا بئی باکه، بالا دهستی نییه، ئه‌گه‌ر لییان گیرا نه کا چاریان چییه حه‌زرهت (دروودی خودای له‌سرین) فه‌رموموی: ئه وانه خودا ده‌ره‌قیان ده‌فه‌رمومی: {أَوْلَئِكَ يَسَارِ عُونَ فِي الْخَيْرَاتِ} (۲۳/۶۱) واته: ئا ئه وانه بوکاری خیرو بو خیرو خیرات و بوچاکه کردن سه‌ریان پیوه نییه و گشت کاتن له مه‌یدانی باشی و خودان‌اسیدا له‌پیشه‌ومن، ئیتر چون باده نووشی ده‌کهن و دزی و فزی ده‌کهن!.

٤٠٥ - عن أبي سعيد الخدري (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال (وَهُمْ فِيهَا كَالْحُوْنَ) قال «ئشنیه النّارُ فَتَقْلُصُ شَفَتُهُ الْعُلْيَا حَتَّى تَبْلُغَ وَسَطَ رَأْسِهِ وَتَسْتَرْخِي شَفَتُهُ السُّفْلَى حَتَّى تَضْرِبَ سُرَّهُ». رواهما الترمذی بسنده صحيح. نسأل الله السر والسلامة، آمين^(۵).

ئه‌بو سه‌عیدی خودری (خودای نازی بن) له حه‌زرهت‌تەوه ده‌فه‌رمومی (دروودی خودای له‌سرین) ئه‌م ئایه‌تە {تَلْفَحُ وُجُوهُهُمُ النّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالْحُوْنَ} (۲۳/۱۰۷) که مانای وایه: ئه وانه‌ی له‌پاش کیشانه‌ی کرداریان ده‌برین بو دوزه‌خ، حالیان زور شره، هرجاره‌ی به‌جوری جه‌زره‌به ده‌درین، زمانه و بلیسه‌ی ئه و ئاگره هه‌تا هه‌تاییه دهم و چاویان باوه‌شین ده‌کاو هه‌لی ده‌پروزینی و

^(۵) صحيح عند الترمذی.

له‌وینه‌ی داری سوت‌هه‌مرق هه‌لی ده‌قرچینی و لیویان نل ده‌بئ و هکوو
قهراخی کولیره‌ی سووتاو فه‌رمووی: ئەم ئایه‌تە باسی ئەحواله‌ی
دۆزه‌خییه، که لیوی سه‌رروی هه‌ل ده‌قرچی و هه‌ل ده‌گه‌پریت‌هه‌و هەتا
ده‌گاته ناوه‌پاستی سه‌ری وەک چون کلاشی په‌پوین لوط‌هکه‌ی هه‌ل
ده‌گه‌پریت‌هه‌و ئاوا و هلیوی خوارووشی شوپدەبییه‌و هەتا ده‌دا له‌ناوکی
خودا په‌نامان بدا، به‌پاستی ده‌بئ به‌پموون (ت-س/ص) ره‌حمه‌ت
له‌وکه‌سە دەلنى:

گە، تۆ لە گوتار مەبەستت خوايە
قسەن پەواى تۆ جىنگەن پەزايە
كەواته دىيمەن گەپچى ساماناکە
دۇورى مەزانىھ، خودا بىن باكە
خودا! له‌چارەن نورى دادمەين:
دابىن: مۇرى (نورى مۇئىمەنلەن)
ھەروا له‌چارەن فارسى باوکى
ھەروا له‌چارەن نامىنەن دايىكى!
ھەروا له‌چارەن گشت موسوٰلمانى
لەجىن سەجدەكەن مۇرىن جوان دانى!

٧- سوورەتى نور

(ئەم سوورەتە مەددەنیيە، شەست و دوو، ياشەست و چوار ئایه‌تە)

سورة النور (مدنية وهي ثنتان أو أربع وستون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٦ - عَنْ مَرْئِيْدُ بْنِ أَبِي مَرْئِيْدٍ (رضي الله عنه) قَالَ: كَائِنَ امْرَأَةً بَغَىْ بِمَكَّةَ يُقَالُ
لَهَا عَنَاقٌ وَكَائِنَ صَدِيقَةً لِي فَقَابَلَتِنِي بِمَكَّةَ لِيلَةً، فَقَالَتْ: هَلْمُ، فَبَتَّ عِنْدَنَا الْلَّيْلَةَ.
فَقُلْتُ يَا عَنَاقٌ حَرَّمَ اللَّهُ الزَّنَى. فَلَمَّا قَدِمْتُ الْمَدِيْنَةَ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)

فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَكْحُ عَنَّا، فَأَمْسَكَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَمْ يَرُدْ عَلَى شَيْءًا حَتَّى نَزَّلَتِ (الرَّازِيَ لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانَ أَوْ مُشْرِكٌ وَحَرَمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «يَا مَرْئِيَ لَا يَنْكِحُهَا». رواه الترمذی (أی مطولاً بسنده حسن).^(۱)

مهرشەدى كۈرى ئېبو مەرشەد (خوداي ئازى بىت) گوتى: لەمەككە ئافرهتىيکى خراب ھەبۇو، ناوى عەناق بۇو، كۆنە دۆستم بۇو، شەۋى ئەمەككە تۈوشم بۇو، گوتى: ئەمە مەرشەدا وەرە ئەم شەو لەلاي من پابويىرە، گوتىم: ئەمە عەناق!! خودا داوىنپىسى قەدەغە كردووه، حىزايەتى و موسولمانەتىيان نەگوتووه، جا كە چۈوم بۇ مەدينە چۈوم بولالى پىيغەمبەر (بروودى خوداي لەسرىبىن) عەرزىزم كرد: قوربان! عەناق مارە دەكەم، حەزىزەت (بروودى خوداي لەسرىبىن) نە دەنكى كردو نە وەلامى دامەوە، هەتا ئەم ئايەتە خوارەوە {الرَّازِيَ لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٌ أَوْ مُشْرِكٌ} (٤/٢٣) واتە: سەتمە بۇ پىاواي موسولمانى لە خودا ترس بتوانى لەگەل ئافرهتى بە دخووى داوىن پىسدا ھەلباكا، لە بەر ئەوە زۆر تروايمە كە پىاواي داوىنپىس ژى داوىنپىس دىنى، ياخىنى بىچەرسەت دەھىنىن ھەروەها ژى داوىنپىس پىاواي بە قەدرو بەرىزىو باش مارە ئاكا، مەگەر پىاوايىكى زىنالكار مارە بىكا، ياخىنى كافرى بى دين پىيى رازى بىن و بىخوازى بۇ خۆى، ئەم دەستوورو باوه وەها قورسى بەستووه لەناو دلى خەلکا و واسەرى گرتۇوه دەلىي حەرامە لەناو موسولمانان). ئەوجا پىيغەمبەر (بروودى خوداي لەسرىبىن) فەرمۇمى: ئەمە مەرشەدا مارە مەتكە (ت-س/ح) قال المصنف (رَحْمَةُ اللَّهِ وَرَضْوَانُهُ عَلَيْهِ) في شرحه على تاجه المباركين الميمونين: والواجب التزوج بالعفيفات لحديث: (تخروا لنطفكم فان العرق دساس) واتە: دانەرى تاجى پىرۇز لە شەرەحە پىرۇزەكەي سەرتاج دا كە بە خامەي خۆيەتى دەفەرمۇمى: پىيويستە، پىاواي موسولمان ژىنېكى

^(۱) حسن عند الترمذى.

مه‌رد بخوازی له بهر ئەم فەرمۇودەيە كە دەھەرمۇئى: دايکىكى باشى پەسەن هەلبىزىرن بۇ نەوهى خۆتان و له خاكىكى پاكا تۆماوى خۆتان بوهشىن! چونكە رەگ دزەو دەمار دەپرواو پەھۋىشى باش و خراپ له بنه‌چەى خۆى وەردەگىرى و مناڭ دەچىتەوە سەر پەگەنزو پەسەنلى خۆى لەھەر دوو سەرەوە، چونكە له مناڭ دا خويىنى باوان و خالوان تىيکەن دەبى (له كوردى دا دەلىن: كىيا له سەر بىنجى خۆى دەپرويىتەوە). (وەركىن)

٤٠٧ - عن ابن عباس (رضي الله عنهما) أن هلال بن أمية قد فَدَ امرأة عند النبي (صلى الله عليه وسلم) بشرىك ابن السحماء فقال النبي (صلى الله عليه وسلم) «البينة أو حدة في ظهرك». فقال يا رسول الله إذا رأى أحدنا الرجل على امرأته ينطلق يتهمس البينة. قال فجعل النبي (صلى الله عليه وسلم) يقول «البينة وإلا فحد في ظهرك». قال فقال هلال بن أمية والذى يعثك بالحق إلی الصادق ولينزلن الله في أمرى ما يبرئ به ظهري من العهد قال فنزل جبريل - قال - فأنزلت عليه (والذين يرثون أزواجاً لهم) حتى بلغ (والخامسة) أن غضب الله عليها إن كان من الصادقين قال فانصرف النبي (صلى الله عليه وسلم) فازسل إليهما قال فجاء فقام هلال بن أمية فشهد والنبي (صلى الله عليه وسلم) يقول «إن الله يعلم أن أحدكم كاذب فهل منكم من تائب». فقامت فشهدت فلما كان عند الخامسة قال النبي (صلى الله عليه وسلم) «وقفوا فإنها موجبة». قال ابن عباس فتكلأت وتكلأت حتى ظنت أنها سترجع ثم قالت لا أفضح قومي سائر اليوم. قال فمضت ففرق بينهما قال وقال النبي (صلى الله عليه وسلم): أبصروها فإن «وإن جاءت به أكحل العينين ساقع الإلتين خدلاج الساقين فهو لشريك ابن سحماء». فجاءت به كذلك فقال النبي (صلى الله عليه وسلم) «لو لا ما مضى من كتاب الله لكان لي ولها شأن». زاد في رواية: ثم قضى بالولد للمرأة وفرق بين الملاعنين ثم جرت السنة في الميراث أن يرثها وترث منه ما فرض الله لها. روله البخاري والترمذى^(۲).

^(۱) بخارى. تفسير. ٤٧٤٥، ٤٧٤٦، ٤٧٤٧. تقدم برقم ٢٢٥٠/١ و ٢٢٥١/٢ مجلد ثالث. تسلسل ٦٩

تجريد/٤ لـ ٤٦٦ رقم: ١٦٧٦ - ٤٧٤٧ فتح الباري.

→ (ب-۳-ز-۶۹ ل-۱۶۷ ف-۱+ف-۲) ئەم فەرمۇدەيە لەبەرگى سىیدا لەباسى شەپەنەفرىندادا رابورد والىرەش دەينوسىن، چونكە زىادەي بەسۇودى نۇرى ترى تىادايە: ئىبىنۇ عەبباس (خودايىانلى رازى بىن) دەلى: هىلالى كورى ئومەيىە ھاتە لاي حەززەت (درودى خودايى لەسرىبىن) شەرىكى كۆپى سەحمى نا بەقىكى ژنەكەي خۆيەوە گوتى: بەسەر ژنەكەمەوە گرتۇومە، حەززەت (درودى خودايى لەسرىبىن) فەرمۇوى: شتى وا بەقسەي پۇوت ناسەلمىن، يَا بەلگەو شايەت پاست دەكەيتەوە يَا دارى حەددى بوختىان لەپشتت دەدرى! گوتى: ئەي پىيغەمبەرى خودا! ئەمە چۆن حالىكە، كاتى پىياوى بەسەر پىشتى ژنى خۆمانەوە بىگرىن بېرىۋىن بەشۈين، بەلگەو شايەتدا بىگەرىيىن! حەززەت (درودى خودايى لەسرىبىن) فەرمۇوى: ھەرئەوھىيە يَا خود بەلگە پەيدا دەكەي يَا خۆت ئامادەكە بۇ دارى حەددى بوختان بۇ ژنى مەرد. هىلالىش گوتى: بە خودايە كەئەم ئايىنە پاست و دروستەي بەتۇدا بۇ ئىمە ناردۇوه قسەكەم پاستە، كەوابۇو لىم پۇونە كە خودا سرووشت بۇ دەنیئى و پشتى من رىزگار دەكا لەدارى حەدد، چونكە خودا لەگەل ھەقە، ئىتىر جوبىائىل ئەم ئايەتەي بۇ حەززەت (درودى خودايى لەسرىبىن) مەيىنا: {وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَرْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ شُهَدَاءِ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّمَا لَمِنَ الصَّادِقِينَ} (۴/۶) واتە: ئەم مىزدانەي كە بەدهمى خۆيان تۆمەتى حىيىتى دەدەن لە ژنەكانىيان و جىڭە لە خۆيان شايەت و بەلگە تريان نىيە، ئەمە بۇ ئىسپاتى ئەم داوايە دەبى خۆي لەلاي قازى، لەناو كۆمەلېلىكى چوار جار شايەتى بىدا: بلى: شايەتى دەدەم بە خودا كەمن پاست دەلىم لەودا كە دەيلىم بەزىنەكەم، وەكۈ داۋىنپىسى بىن. وەئەگەر ويستى حاشا لەهاپىشتى و باوكىتىي مەنداھەكەيشى بىكا ئەوا لەھەمو شايەتىيەكانىدا بلى: وە ئەم مەنداھەيش كەلەلاي ژنەكەيە لەمن نىيە. وە بۇ جارى پىنچەم بلى: لەعنەت و نەفرىنى خودام لەسەر بىن ئەگەر درۆ بكم لەم وەپاڭدان (نسبت) دا. ئىتىر حەززەت (درودى خودايى لەسرىبىن) وازى لەھىلال مەيىناو ناردى بەشۈين ژنەكەيداو مەيىل

هات شایه‌تیبیه‌کهی خۆی لەسەر شیوه‌ی پیشودا، حەززەت (دروودی خودای لەسرین) ئامۆزگاری کردن و فەرمۇوی: خودا بۆخۆی دەزانى کەئیوھ لایەكتان درۆ دەكەن، دەی کەستان دەیەوئ لەقسەی خۆی پەشیمان ببیتەوەو تەوبەی لى بکا بەلام ژنەکەش هەلساز چوار جار شایه‌تى داو گوتى: شایه‌تى دەدەم بەخودا بىگومان ئەم مىرددە من درۆزنىھو ئەوھ شەلتاخ بۇو کردى بەمنا بەلام کە گەيشتە سەرشایه‌تى جارى پېنجەم، بەريان لى بپېيەوەو رايان وەستان و گوتیان: ئەم پېنجەم يان سزاو تولەی خودا مسوگەر دەكا، ئەگەر دەتەوئ پى لە راستى بنىيى ھېشتا ماوەت ماوە، ژنەکەش هەلويىستىكى كردو پاماو چاش بۇو، تەنانەت ئىمە زەينمان بۆئەو چوو كەوا پەشیمان دەبىيەوە لەقسەی خۆی و دەچىتە زىر تاوانەکەی، كەچى سەرنجام گوتى: نابم بەمايەی سەرشۇرى بۇ كەسوکارەکەم و ھۆزى خۆم بەدناناكەم هەتا هەتايە، وەشایه‌تى پېنجەميشى دا، جا حەززەت (دروودی خودای لەسرین) فەرمۇوی: چاوى تىپىن، ئەگەر ئەم ژنە منالىيکى چاورەشى چاو قەويلە سمت قەوي سمت پانى قول قەويلە بۇو ئەوە وادەزانم كەمىرددە كەپ راست دەكاو ژنەکە درۆدەكاو ئەومنالە هي شەريکى كۈرى سەحمايە. جاكاتى كە منالەكە لەدایك بۇو، حەززەت چۈنى فەرمۇو ئاوابۇو، بۇيە كەبەم حالەی زانى فەرمۇوی: حۆكم و بېيارى قورئانى فەرمۇودەو نامەی خودا پابورد، وەجىنى خۆی گرت و ھەلناوەشىيەوە، دەنا ئەگەر لەبەر حۆكمى ئايەتى شەرە نەفرىن نەبى خۆم دەمزانى چىم لەم ژنە دەكرد! لە گىرلانەوەيەكا: ئەمە پەتكەرە: ئەوجا پېيغەمبەر (دروودی خودای لەسرین) بېيارى دا كە منالەكە هي ژنەكەيە و ژنۇ مىرددە كەيش (كەشەرەنەفرىنيان لەناو خۆيانا كرد) لەيەكى جياكىدەوە. لەپاشا بۇ كەلهپوريش بۇو بە ياساو دەستوور كە منالى ژن لە هەل و مەرجى وادا بەپىي پشكى دىاري كراوى خۆی كەلەپۇور لەدایكى وەردەگىرئ، وە دايىكىشى هەروەها بەشە كەلەپۇورى خۆی لەو منالە بەردهكەوئ (ب/ت). لەعەينى دا شىيخى

عه‌ینی (په‌زای خودای لئن بن) ده‌فه‌رموی: عیکریمه (خودای نی رازی بن) ده‌لی: ئه‌م
مناله له‌پاشا بولو به فه‌رمان‌ره‌واو ئه‌میرله‌سهر می‌صر، وهناوی باوکی
نه‌ده‌زانرا!. (وه‌رگیپ)

قال الله تعالى: إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مَنْكُمْ لَا تَحْسِبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ
هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ أَمْرٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِيمَنَ وَالَّذِي تَوَلَّ إِبْرَاهِيمَ مِنْهُمْ لَهُ
عَذَابٌ عَظِيمٌ {١١/٢٤}.

٤٠٠٨ - عن عائشة (رضي الله تعالى عنها) قالت: كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) إِذَا
أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ سَفَرًا أَقْرَعَ بَيْنَ أَزْوَاجِهِ، فَأَيَّتُهُنَّ خَرَجَ سَهْمُهَا خَرَجَ يَهَا مَعَهُ، فَأَقْرَعَ
بَيْتَنَا فِي غَزَوَةِ غَزَاهَا فَخَرَجَ سَهْمِي، فَخَرَجْتُ مَعَهُ بَعْدَ مَا نَزَلَ الْحِجَابُ، فَلَمَّا أَخْمَلَ
فِي هَوْدَجٍ وَأَنْزَلَ فِيهِ، فَسِرْتُ حَتَّى إِذَا فَرَغَ رَسُولُ اللهِ (صلى الله عليه وسلم) مِنْ غَزَوَتِهِ
تَلَكَّ، وَأَغْلَى وَدَتُونَا مِنَ الْمَدِيْنَةِ، آذَنَ لَيْلَةً بِالرَّحِيلِ، فَقَمْتُ حِينَ آذَنُوا بِالرَّحِيلِ،
فَمَهَتْ حَتَّى جَاءَرْتُ الْجَيْشَ، فَلَمَّا قَضَيْتُ شَأْنِي أَقْبَلْتُ إِلَى رَحْلِي، فَإِذَا عَدَدْتُ لِي
مِنْ جَزْعِ أَطْفَارِ قَدِ الْقَطْعَ، فَالْتَّمَسْتُ عَقْدِي وَحَبْسِي أَبْتَغَاؤَهُ، فَأَقْبَلَ الرَّهْفَطُ الْدِيْنَ
كَانُوا يَرْحَلُونَ لَيْ، هَوْدَجِي فَرَحْلُوَهُ عَلَى بَعِيرِي وَهُمْ يَخْسِبُونَ أَنَّى فِيهِ، وَكَانَ
النَّسَاءُ إِذْ ذَاكَ خِفَافًا لَمْ يَقْلِهِنَ اللَّحْمُ، وَإِلَمَا يَأْكُلْنَ الْعُلْقَةَ مِنَ الطَّعَامِ، فَلَمْ يَسْتَكِرِ
الْقَوْمُ خَفْفَةُ الْهَوْدَجِ حِينَ رَفِعُوهُ، وَكُنْتُ جَارِيَةً حَدِيثَةَ السَّنَنِ، فَبَعْثَوْا الْجَمَلَ وَسَارُوا،
فَوَجَدْتُ عِقْدِي بَعْدَ مَا اسْتَمَرَ الْجَيْشُ، فَجِئْتُ مَنَازِلَهُمْ وَلَيْسَ بِهَا دَاعٍ وَلَا مُجِيبٍ،
فَأَمَمْتُ مَنْزَلِي الَّذِي كُنْتُ بِهِ وَظَنَّتُ أَنَّهُمْ سَيَقْدِدُونِي فِيْرَجُونَ إِلَيْ، فَبَيْنَا أَنَا جَالِسَةٌ
فِي مَنْزَلِي غَلَبْتُنِي عَيْتَنِي فَيَمْتُ، وَكَانَ صَفْوَانُ بْنُ الْمَعْطَلِ السُّلَمِيُ الدَّكْوَانِيُّ مِنْ
وَرَاءِ الْجَيْشِ، فَأَصْبَحَ عِنْدَ مَنْزَلِي فَرَأَى سَوَادَ إِنْسَانِيَّ نَائِمٍ فَأَتَانِي، فَعْرَفْنِي حِينَ رَأَنِي
وَكَانَ يَرْأَنِي قَبْلَ الْحِجَابِ فَاسْتَقْطَعْتُ بِاسْتِرْجَاعِهِ حِينَ عَرَفْنِي. فَخَمَرَتْ وَجْهِي
بِجَلْبَابِي وَالله ما كَلَمْتِي كَلْمَةً وَلَا سَعَتْ مِنْهُ كَلْمَةً غَيْرَ اسْتِرْجَاعِهِ حَتَّى أَنَاخَ رَاحِلَتِهِ،
فَوَطَئَ عَلَى يَدَهَا فَرَكِبْتُهَا فَأَطْلَقَ يَقْوُدَ بِي الرَّاحِلَةَ، حَتَّى أَتَيْنَا الْجَيْشَ بَعْدَ مَا نَزَلُوا
مُوْغَرِينَ فِي تَحْرِيزِ الظَّهِيرَةِ، فَهَلَكَ مَنْ هَلَكَ، وَكَانَ الَّذِي تَوَلَّ إِلَيْكَ عَنْدُ اللهِ بْنُ
أَبِي ابْنِ سَلْوَانَ، فَقَدِمْنَا الْمَدِيْنَةَ فَاشْتَكَيْتُ شَهْرًا وَالنَّاسُ يُفِيضُونَ فِي قَوْلِ أَصْنَابِ

الإِلْفَكِ، لَا أَشْعُرُ بِشَيْءٍ مِّنْ ذَلِكَ وَبِرِيبِي فِي وَجْهِي أَتَى لَا أَرَى مِنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْلَّطْفَ الَّذِي كُنْتُ أَرَى مِنْهُ حِينَ أَشْتَكَيْ، إِنَّمَا يَدْخُلُ عَلَيَّ فَيَسْلُمُ ثُمَّ يَقُولُ: كَيْفَ تِيكُمْ ثُمَّ يَنْصُرُفُ وَلَا أَشْعُرُ بِالشَّرِّ. حَتَّى خَرَجَتْ بَعْدَمَا نَقَهْتَ، فَخَرَجَتْ مَعِي أُمُّ مِسْطَحٍ قَبْلَ الْمَنَاصِعِ وَهُوَ مُتَبَرِّزُنَا، وَكُنَّا لَا نَخْرُجُ إِلَّا لَيْلًا إِلَى لَيْلٍ، وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ تَتَّخِذَ الْكُتُفَ قَرِيبًا مِنْ بَيْوَتَنَا، وَأَمْرُنَا أَمْرُ الْعَرَبِ الْأَوَّلِ فِي الْبَرِّ قَبْلَ الْغَائِطِ، فَكُنَّا تَأْدِي بِالْكُنْفَ أَنْ تَتَّخِذَهَا عِنْدَ بَيْوَتَنَا، فَانْطَلَقَ أَنَا وَأُمُّ مِسْطَحٍ بْنُ أَثَاثَةٍ وَهِيَ بَنْتُ أَبِي رَهْمَةَ بْنِ عَبْدِ الْمَنَافِ وَأُمُّهَا حَالَةُ أَبِي بَكْرِ الصَّدِيقِ فَأَقْبَلَتْ أَنَا وَأُمُّ مِسْطَحٍ قَبْلَ بَيْتِي، وَقَدْ فَرَغْنَا مِنْ شَانِنَا فَعَشْرَتْ أُمُّ مِسْطَحٍ فِي مِرْطَهَا فَقَالَتْ: تَعْسِنَ مِسْطَحَ، فَقَلَّتْ لَهَا: يَسْنَ مَا قُلْتِ، أَتَسْبِّنَ رَجُلًا شَهِدَ بَدْرًا، قَالَتْ: أَيْ هَنْتَاهُ أَلَمْ تَسْمَعِ مَا قَالَ. قَلَّتْ: وَمَا قَالَ؟ فَأَخْبَرَتْنِي بِقَوْلِ أَهْلِ الْإِلْفَكِ، فَازْدَدَتْ مَرَضَنَا عَلَى مَرَضِي، فَلَمَّا رَجَعْنَا إِلَى بَيْتِنَا وَدَخَلْنَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ثُمَّ قَالَ: كَيْفَ تِيكُمْ. فَقَلَّتْ: أَتَأْذَنْ لِي آتِيَ أَبْوَيِ. قَالَتْ: وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسْتَقِنَ الْخَبَرَ مِنْ قِبَلِهِمَا، فَأَذَنْ لِي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَجَئَتْ أَبْوَيَ فَقَلَّتْ لِأَمْيَ: يَا أَمْتَاهَ مَا يَتَحَدَّثُ قَالَتْ: يَا بُنْيَةَ هَوْنَى عَلَيْكَ فَوَاللَّهِ لَقَلَّمَا كَانَتِ امْرَأَةً قَطْ وَضَيَّعَةً عِنْدَ رَجُلٍ يُحِبُّهَا لَهَا ضَرَائِيرٌ إِلَّا أَكْثَرُنَّ عَلَيْهَا. فَقَلَّتْ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَلَقَدْ تَحَدَّثَ النَّاسُ بِهَذَا؟ قَالَتْ: فَبَكَيْتِ تِلْكَ اللَّيْلَةَ حَتَّى أَصْبَحْتُ لَا يَرْقَأُ لِي دَمْعٌ وَلَا أَكْتَحِلُ بِنَسُومٍ حَتَّى أَصْبَحْتُ أَبْكِي فَدَعَاهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَأَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) حِينَ اسْتَأْلِبَتِ الْوَحْيُ، يَسْتَأْمِرُهُمَا فِي فِرَاقِ أَهْلِهِ، فَأَمَّا أَسَامَةُ فَأَشَارَ عَلَيْهِ بِالْذِي يَعْلَمُ مِنْ بِرَاءَةِ أَهْلِهِ وَبِالْذِي يَعْلَمُ لَهُمْ فِي نَفْسِهِ مِنَ الْوُدِّ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَهْلُكَ وَمَا تَعْلَمُ إِلَّا خَيْرًا، وَأَمَّا عَلَيَّ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَمْ يُضِيقَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَالنِّسَاءُ سِوَاهَا كَثِيرٌ، وَإِنْ تَسْأَلُ الْجَارِيَةَ تَصْدِقُكَ قَالَتْ: فَدَعَاهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِرِيرَةَ فَقَالَ: أَيْ بَرِيرَةَ هَلْ رَأَيْتَ مِنْ شَيْءٍ بِرِيرَكَ. قَالَتْ: لَا وَالَّذِي بَعْثَكَ بِالْحَقِّ، إِنْ رَأَيْتُ عَلَيْهَا أَمْرًا أَغْمِصَهُ عَلَيْهَا أَكْثَرَ مِنْ أَلْهَا جَارِيَةً حَدِيثَةَ السِّنِّ تَنَامُ عَنِ عَجِينِ أَهْلِهَا فَتَأْتِي الدَّاجِنُ فَتَأْكُلُهُ. فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَاسْتَغْفَرَ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي ابْنِ سَلْوَنَ فَقَالَ: وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَا مُعْشِرِ الْمُسْلِمِينَ مَنْ

يَغْذِرُنِي مِنْ رَجُلٍ قَدْ بَلَغَنِي أَذَاهُ فِي أَهْلِي، فَوَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا خَيْرًا، وَلَقَدْ ذَكَرُوا رَجُلًا مَا عَلِمْتُ عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا، وَمَا كَانَ يَدْخُلُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا مَعِي، فَقَامَ سَعْدُ بْنُ مَعَاذٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا أَغْذِرُكَ مِنْهُ، إِنْ كَانَ مِنَ الْأُوْنَسِ ضَرَبَتْ عَنْهُهُ، وَإِنْ كَانَ مِنْ إِخْرَاجِ الْخَزَرَجِ أَمْرَتَنَا فَفَعَلْنَا أَمْرَكَ فَقَامَ سَعْدُ بْنُ عَبَادَةَ وَكَانَ قَبْلَ ذَلِكَ رَجُلًا صَالِحًا وَلَكِنَّ احْتَمَلَتْهُ الْحَمَيَّةُ فَقَالَ لِسَعْدٍ: كَدَبْتَ لَعْنَرَ اللَّهِ، لَا تَقْتُلُهُ وَلَا تَقْدِرُ عَلَى قَتْلِهِ، فَقَامَ أَسِيدُ بْنُ حُضِيرٍ فَقَالَ لِسَعْدٍ بْنَ عَبَادَة: كَدَبْتَ لَعْنَرَ اللَّهِ لَنْ قُتْلَهُ، فَإِنَّكَ مُنَافِقٌ تُجَاهِدُ عَنِ الْمُنَافِقِينَ. فَشَاعَرُ الْحَيَّانُ الْأُوْنَسُ وَالْخَزَرَجُ حَتَّى هَمُوا أَنْ يَقْتُلُوا وَرَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى الْمِنْبَرِ فَلَمْ يَزُلْ يُخْفِضُهُمْ حَتَّى سَكَنُوا وَسَكَتَ (وَانْصَرَفَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى بَيْتِهِ) قَالَتْ: فَبَكَيْتُ يَوْمِي ذَلِكَ لَا يَرْقَأُ لِي دَمْعٌ وَلَا أَكْتُحِلُّ بِنَوْمٍ، فَأَصْبَحَ عِنْدِي أَبْوَاءِي، عَنْدِي وَقَدْ بَكَيْتُ لَيْلَتَيْنِ وَيَوْمَاً وَهُمَا يَظْنَانُ أَنَّ الْبُكَاءَ فَالِقَ كَبِيرٌ. فَبَيْتَا هُمَا جَالِسَانِ عِنْدِي وَأَنَا أَبْكِي فَاسْتَأْذَنْتُ عَلَيْهِ امْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ فَأَذْنَتْ لَهَا، فَجَلَسَتْ تَبَكِّي مَعِي، قَالَتْ: فَبَيْتَا لَخْنُ كَذِلِكَ دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَسَلَّمَ ثُمَّ جَلَسَ، وَلَمْ يَجْلِسْ عِنْدِي مِنْذِ قَبْلَ مَا قَبْلَ قَبْلَهَا، وَقَدْ لَبِثَ شَهْرًا لَا يُوحَى إِلَيْهِ فِي شَأْنٍ قَالَتْ: فَتَشَهَّدُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِينَ جَلَسَ ثُمَّ قَالَ: أَمَا بَعْدَ يَا عَائِشَةَ فِإِنَّهُ قَدْ بَلَغَنِي عَنْكِ كَذَا وَكَذَا، فَإِنْ كُنْتِ بِرِيَّةَ فَسِيرِيْكِ اللَّهُ، وَإِنْ كُنْتِ أَمْمَتِ بَذَنْبِ فَاسْتَغْفِرِي اللَّهُ وَتُوبِي إِلَيْهِ، فَإِنَّ الْعَبْدَ إِذَا اعْتَرَفَ بِذَنْبِهِ ثُمَّ تَابَ تَابَ إِلَى اللَّهِ تَابَ عَلَيْهِ. قَالَتْ: فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَقَاتَلَةَ قَلْصَ دَمْعِيَ حَتَّى مَا أَحِسْ مِنْهُ قَطْرَةً فَقُلْتُ لِأَبِي أَجِيبِ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). فِيمَا قَالَ، قَالَ: وَاللَّهِ مَا أَدْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). فَقُلْتُ لِأَبِي أَجِيبِي: أَجِيبِي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَتْ: مَا أَدْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). قَالَتْ: فَقُلْتُ وَأَنَا جَارِيَةٌ حَدِيثَةُ السُّنْنِ لَا أَقْرَأُ كَثِيرًا مِنَ الْقُرْآنِ فَقُلْتُ إِلَيْهِ وَاللَّهُ لَقَدْ عَلِمْتُ لَقَدْ سَمِعْتُ هَذَا الْحَدِيثَ حَتَّى اسْتَقْرَرَ فِي أَنْفُسِكُمْ وَصَدَقْتُمْ بِهِ، فَلَئِنْ قُلْتُ لَكُمْ بِأَمْرِ، وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنِّي مِنْهُ بَرِيَّةٌ لَتَصْدِقُونِي وَاللَّهُ مَا أَجِدُ لَكُمْ مَثَلًا إِلَّا قَوْلُ أَبِي يُوسُفَ قَالَ: (فَصَبَرْ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصْفِونَ) قَالَتْ: ثُمَّ تَحَوَّلْتُ فَاضْطَجَعْتُ

علی فِرَاشِي، وَأَنَا أَعْلَمُ أَنِّي بِرِيشَةٍ وَلَكِنَّ وَاللَّهِ مَا كُنْتُ أَظْنَنُ أَنَّ اللَّهَ مَنْزَلٌ فِي شَأْنِي
وَحْيًا يَتَلَى، وَلَشَأْنِي فِي نَفْسِي أَحْقَرُ مِنْ أَنْ يَتَكَلَّمَ اللَّهُ فِي بِأَمْرٍ يَتَلَى وَلَكِنَّ كُنْتُ
أَرْجُو أَنْ يَرَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي النَّوْمِ رُؤْيَا يُبَرَّغِي اللَّهُ بِهَا، قَالَتْ:
فَوَاللَّهِ مَا رَأَمَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَا خَرَجَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ حَتَّى أُنْزِلَ
عَلَيْهِ، فَأَخْذَهُ مَا كَانَ يَأْخُذُهُ مِنَ الْبَرَحَاءِ، حَتَّى إِنَّهُ لَيَتَحَدَّرُ مِنْهُ مِثْلُ الْجَمَانِ مِنَ
الْعَرَقِ فِي يَوْمِ شَاتٍ، مِنْ ثَقْلِ الْقَوْلِ الَّذِي يَنْزَلُ عَلَيْهِ، فَلَمَّا سُرِّيَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ
(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ يَضْحَكُ، فَكَانَ أَوَّلَ كَلِمَةً تَكَلَّمُ بِهَا: يَا عَائِشَةَ أَمَّا اللَّهُ عَزَّ
وَجَلَّ فَقَدْ بَرَّأَكِ فَقَالَتْ أُمِّي: قُومِي إِلَيْهِ (فَاجْلِسِي بِجُوارِهِ عَلَى بِشَارَتِهِ لَكِ) فَقَلَتْ:
وَاللَّهِ، لَا أَقُومُ إِلَيْهِ، وَلَا أَحْمَدُ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَأُنْزَلَ اللَّهُ (إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْلَكَ
عَصْبَةً مِنْكُمْ) الْعَشْرُ الْآيَاتُ كُلُّهَا، فَلَمَّا أُنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى هَذَا فِي بَرَاعَتِي قَالَ أَبُو بَكْرُ
الصَّدِيقُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): وَاللَّهِ لَا أَنْفِقُ عَلَى مِسْطَحِ شَيْءًا أَبْدًا بَعْدَ مَا قَالَ فِي عَائِشَةَ وَكَانَ
يُنْفِقُ عَلَيْهِ لِقَرَابَتِهِ مِنْهُ وَفَقْرَهُ، فَأُنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَا يَأْتِلُ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ
وَالسَّعْدَةَ أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَيِّلِ اللَّهِ وَلَا يُغْفِرُوا
وَلَا يُصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ} قَالَ أَبُو بَكْرٌ: بَلَى، وَاللَّهُ
إِنِّي لَأَحِبُّ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لِي، فَرَاجَعَ إِلَيِّ مِسْطَحِ النَّفَقَةِ الَّتِي كَانَ يُنْفِقُ عَلَيْهِ وَقَالَ:
وَاللَّهِ لَا أَنْزِعُهَا مِنْهُ أَبْدًا. قَالَتْ عَائِشَةٌ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَسْأَلُ
زَيْنَبَ ابْنَةَ جَحْشٍ عَنْ أَمْرِي، فَقَالَ: يَا زَيْنَبُ، مَاذَا عَلِمْتَ أَوْ رَأَيْتَ، قَالَتْ يَا رَسُولَ
اللَّهِ، أَخْمَى سَمْعِي وَبَصَرِي، مَا عَلِمْتُ إِلَّا خَيْرًا، قَالَتْ: وَهَيْ التِّي كَانَتْ تُسَامِيَنِي،
مِنْ أَزْوَاجِ الْبَيْتِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَعَصَمْهَا اللَّهُ بِالْوَرَعِ وَطَفَقْتُ أَخْتَهَا حَنَةُ ثَحَارِبُ هَا
فَهَلَكَتْ فِيمَنْ هَلَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْإِفْلَكِ. رواه الشیخان والترمذی^(۳).

عائیشه (خودای نی رازی بن) گوتی: پیغه‌مبه (دروودی خودای لمسه‌برین)
دهستوری وابوو کاتی دهرویشت بو سه‌فهربی، لهنیوانی خیزانه کانیدا

(۳) ته‌جریدی بوخاری/ ۲ ل ۱۹۵ رقم ۱۱۰۷ + ۲۵۹۲ ل ۲۶۶۱ / ۱۱۲۱. مسلم. توبه: ۶۹۵۱.

ترمذی. تفسیر: ۳۸۰.

تیرو پشکی دهکرد، ئیتر بەناوی هەر کامیکیانه و پشک دەربچوایه ئەو
ژنه‌ی لەگەل خۆیدا دەبرد بۆ ئەو سەفەره، وە لەسەر ئەم یاسایە جارى
پشکی خست لە ناو ماندا، دەیویست بچى بۆ غەزاي بەنى موصطەلەق و
پىكەوت پشک بەناوی منه‌وه دەرچوو، وەمن لە خزمەتىدا چووم بۆ ئەو
غەزايە، ئەم سەفەرە يىش پاش ئەو بۇو كە ئايەتى حىجاب و
حىجابگرتنەوە ھاتبۇوە خوارەوە، دەربارەی ھاوسەرەكانى حەزرت
(دروودى خوداي لەسرىن) لەبەر ئەو من بە بەرگى حىجاب وە لەناو كەژاوهىيە كا
ھەلىان دەگرتەم و دەيان خستەم سەرپىشتى و ووشترەكەم و هەر بە
كەژاوه كەيىشەوە لە وشترەكە دايىان دەگرتەم، روېشتنىن هەتا حەزرت (دروودى
خوداي لەسرىن) لەغەزا كە لىبۇوە گەپايەوه و گەيىشتنىن نزىكى مەدينە،
لەويىدا لەشەودا پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىن) دەستوورى دا كە بىكەونە
پى و بەرەو مەدينە بجمىن، منىش لەوكاتەدا كە خەلکە كە خەريكى
بارکردن بۇون ھەستام چووم بۆ سەراوو دووركە و تەمەوە لە قەرمى بالغى
سووپاڭە⁺ كاتى سەراوه كەم تەواو كرد، ھاتمەوە بولاي شوينەكەي خۆم،
تەماشام كرد گەردا نەيەكى بەرده شەوهى ظەفارم ھەبۇو، پسا بۇو،
وەچەن دانەيەكى لى داكەوت بۇو، منىش بە پىكەكەي خۆما گەرامەوه و
گەپام بۆ ملەويىنكەكەم، جائەم گەپان و خەرىكى بۇونە درەنگى
بەسەرهىنام و لەكەژاوه كەم بى ئاگابۇوم، تەز ئەوانە كە خزمەتى
ئىمەيان دەكردو وشترەكەيان بۇم كۆپان دەكرد ھاتتون كەژاوه كەي منيان
بە خالى ھەلگرتۇوە ناويانەتە سەرپىشتى و شترەكەم، بەبىرى خۆيان
وايان زانىوە كەمن وام لەناو يىدا ئەو سەردىمە يىش ئافرەتان ھىشتى
سووکەلە بۇون و قەلەوو كۆشتن و قورس نەبۇو بۇون، چونكە خواردىيان
كەم بۇو، بەقەد بەركۈلى دەبۇو نەدەبۇو، سەرەپاي ئەمەشە من خۆيىش

⁺ نەمە دەستوورىتكى گەللى جوانە، زنان كەدەچن بەلايەكى بەر لەدەرچوون دەچن بۆسەراو، يَا دەسنويىز دەشكەتنىن و دەسنويىز دەگرنەوە، تا لەملاولا كارى سەراويان نەبى. (وەرگىن)

ئه‌وچله هیشتا کچوله بیوم و که‌نیشکیکی منال‌کار بیوم و ته‌واو سووکه‌له بیوم، ئیتر له بهر ئه‌م هؤیانه و دیاره چاره‌نوسی خودایی وابووه، کاتی پیاوه کان که‌ژاوه خالییه که هله‌لده‌گرن و دهینین له‌وشتله که‌ی زیز من ههست به سووکی و چولییه که‌ی ناکه‌ن و یه‌کسهر و شتره که هله‌لده‌سینن و ده‌رۇن، کاتی مله‌وانه که‌م به‌ته‌واوی دوزییه‌وه رویشتمه‌وه بۇ شوینه‌هه‌واری سوپاکه، ته‌ماشام کرد که‌سی لى نه‌ماوه، ئیتر رویشتم بۆسهر شوینه پیششووه که‌ی خۆم و به‌ناچاری له‌وئی دانیشتم، به‌هیوای ئه‌وه که‌ها پریکانم درەنگ یا زوو ئاگادار ده‌بن له‌وه که‌من له که‌ژاوه که دا نیم و هله‌ی خۆیان بۇ ده‌رده که‌وه که که‌ژاوه که به‌تاله‌و من له‌بهر هر هۆیی بى وون بیوم و ده‌گه‌رینه‌وه بېشويىنما.

که‌می مامه‌وه له‌شويىنه‌داو خه‌وم پیاکه‌وت، که‌چاوم کرده‌وه صه‌فوانی کوبى موعه‌طەلى سوله‌می ندکوانی کله پاش سوپاکه‌وه بیو هات، صه‌فوان له‌بهر بەیانا سەر خه‌وئی دەشکىنی و له‌پاشا شەو له‌ناو شەو دەگرئ بە‌دەم‌وه و دەکه‌ویتە رئ و لە‌دەمی بېیاندا گەیشته لای من صه‌فوان عاده‌تى وا دەبىن هەممو جارى له‌سوپاکه دوا دەکه‌وئ تا ده‌رۇن، ئوچا بې‌سەر شوینه‌واری سوپاکه‌دا تى دەپەرئ ئەگەر شتنى له‌سوپاکه‌دا کە‌وتبى هەلی دەگرىتە‌وه و شوینيان دەکه‌وه، کە‌نزيك دەبىتە‌وه لە‌من لە‌دووره‌وه رەشايى و تارمايى مرۆقىيکى نووستتو دەبىنى، کە دېتە پیش‌هه‌وه دەگاتە سەرم کە‌تەماشام دەکا دەمناسىتە‌وه، چونکە له‌پیش ئە‌وەدا کە‌پەچه‌و چارشىوگرتنه‌وه دابى و بەرگى حىجاب پەيدا بېنى ئە‌وه منى دەدى، کە دەمناسىتە‌وه دەست دەکا بە گوتنى: (انا الله وإنما إليه راجعون) ئیتر له‌دەنگى ئه‌م ووشە‌یه خەبەرم بۇوه، که‌چاوم کرده‌وه صه‌فوان دەیگوت: (انا الله وإنما إليه راجعون). ئیتر من خۆم يەکسەر داپوشى و گورج چارشىوھ که‌ی خۆم دا بە‌پرووی خۆمدا، بەزاتى خودا يەك ووشە چىيە، قسە‌ئى ترى له‌گەل نە‌کردم، جگە له و ئايە‌تە زىياترم لى نه‌بىست، ئە‌وه نه‌بى كە‌کىشاي بە‌دەستى و شتره‌کە‌يداو يېخى داو منىش (بېنى يارىدەي ئە‌وه

که بالم بگری یا قاچم ههـل بپـی) سواربوم، جـا کـهـوـتـهـ پـیـ وـ جـلـهـوـیـ وـشـتـرـهـ کـهـیـ بـوـ رـادـهـ کـیـشـامـ، هـهـتاـ لـهـسـهـرـ ئـهـمـ حـالـهـتـهـ گـهـیـشـتـیـنـهـ وـهـ بـهـسـوـپـاـکـهـ. کـهـلـهـقـرـچـهـیـ گـهـرـمـایـ نـیـوـهـرـوـدـاـ بـوـ وـچـانـ لـایـانـ دـابـوـوـ، جـا ئـیـتـرـ سـهـبـارـهـتـ بـهـمـ تـیـاـ چـوـوـ ئـهـوـهـیـ تـیـاـ چـوـوـ وـهـ دـهـلـیـنـ: باـوـیـلـکـهـ، باـیـهـکـیـ بـهـسـهـ، دـاخـ لـهـدـلـهـ کـانـیـشـ ئـهـمـیـانـ بـهـهـلـ زـانـیـ وـ بـهـنـیـازـیـ ئـابـپـوـوـ بـرـدـنـیـ حـهـزـرـهـتـ وـ تـانـهـدانـ لـهـخـانـهـ وـادـهـیـ پـاـکـوـ مـهـرـدـوـ دـاوـیـنـ پـاـکـیـ وـیـسـتـیـانـ، خـهـنـجـهـرـهـ کـوـلـ وـ کـوـلـهـکـهـیـ خـوـیـانـ تـاـ مـشـتـوـوـهـ رـیـزـیـوـهـکـهـیـ بـدـهـنـ لـهـکـوـلـهـیـ ئـیـسـلـامـ بـوـیـهـکـاـ سـهـرـهـکـیـ نـاـپـهـکـهـ کـانـ عـهـبـدـوـلـلـایـ کـوـپـیـ ئـوـبـهـیـیـ، کـهـ پـیـشـیـ دـهـگـوـتـرـیـ عـهـبـدـوـلـلـایـ کـوـپـیـ سـهـلـوـولـ، چـونـکـهـ دـایـکـیـ نـاوـیـ سـهـلـوـولـهـ، ئـهـ وـ سـهـرـچـوـپـیـ گـوـبـهـنـیـ هـهـلـاتـ وـ بـوـخـتـانـهـ زـلـهـکـهـیـ دـهـکـیـشاـوـ خـوـشـ خـوـشـ ئـاـگـرـیـ ئـاـژـاـوـهـکـهـیـ بـهـدـسـتـهـ چـیـلـهـ خـوـشـ دـهـکـرـدـ، کـاتـنـ گـهـیـشـتـیـنـهـ وـهـمـدـینـهـیـ نـازـدارـ وـاـرـیـکـهـوـتـ منـ یـهـکـ مـانـگـیـ رـهـبـهـقـ نـهـخـوـشـ کـهـوـتـ، ئـیـتـلـهـبـهـرـ ئـازـارـیـ خـوـمـ ئـاـگـامـ لـهـوـخـلـکـهـ نـهـبـوـوـ، کـهـلـهـ نـاـوـ خـوـیـانـاـ بـاسـیـ ئـهـ وـ بـوـخـتـانـهـ دـهـکـهـنـ کـهـدـسـتـهـیـ هـهـلـتـبـاـزـهـکـانـ هـهـلـیـانـ بـهـسـتـبـوـوـ بـوـمـ، وـهـکـرـدـبـوـوـیـانـ بـهـ بـنـیـشـتـهـ خـوـشـهـیـ خـوـیـانـ، سـهـرـهـپـایـ ئـیـشـ وـ ئـاـزـارـیـ نـهـخـوـشـیـنـهـکـهـشـمـ منـ لـهـکـراـسـیـ خـوـمـاـ پـاـکـ بـوـومـ * هـیـچـ ئـاـگـامـ لـهـمـ کـهـیـنـ وـ بـهـیـنـهـ نـهـبـوـوـ، بـهـلـامـ لـهـوـ دـوـوـ دـلـ بـوـومـ کـهـ پـیـغـهـمـبـهـرـ (دـرـوـودـیـ خـوـدـاـیـ لـهـسـهـرـبـنـ وـهـزـایـ خـوـدـاـیـشـ لـهـ کـشـتـ هـاـوـسـهـرـهـکـانـیـ) لـهـوـ نـهـخـوـشـیـنـهـمـداـ وـهـکـ نـهـخـوـشـیـنـیـ جـارـانـ نـازـیـ نـهـدـهـگـرـتـمـ وـهـوـ مـیـهـرـهـبـانـیـ جـارـانـهـیـ نـهـمـاـبـوـوـ لـهـکـلـماـ ** جـارـ جـارـ دـهـهـاتـهـ بـهـرـدـهـرـگـاـیـ هـوـدـهـکـهـمـ وـ سـلـاـوـیـ

* من لـهـلـاـیـ خـوـدـاـ سـهـرـبـهـرـوـ پـاـکـمـ

بـوـیـهـ لـهـتـانـهـ خـلـکـیـ بـنـ بـاـکـمـ

** بـوـلـبـولـ نـازـهـکـاـ لـهـکـوـلـ دـهـتـورـانـ

بـوـیـهـ بـهـنـهـسـرـاـنـ دـهـسـنـوـیـثـ دـهـشـوـرـانـ

واتـایـ ئـهـمـ شـیـعـرـهـ: حـهـزـرـهـتـ (دـرـوـودـیـ خـوـدـاـیـ لـهـسـهـرـبـنـ) لـهـکـاتـیـ سـهـرـمـهـرـگـاـ، لـهـبـاـوـهـشـیـ حـهـزـرـهـتـیـ عـائـیـشـهـداـ گـیـانـیـ سـپـارـدـ، دـیـارـهـ لـهـوـدـهـمـهـداـ عـائـیـشـهـ فـرـمـیـسـکـیـ بـوـ حـهـزـرـهـتـ (دـرـوـودـیـ)

لئ دهکردين و دهیفه‌رموو به‌دایکم که بؤ چاودییری له‌لام بwoo: نه خوشکه‌تان چونه؟ ئیتر دهرویشت، به‌س له‌مه دوو دل بووم به‌لام هه‌ستم به‌شتی خrap نه‌دهکرد، تا روزی‌پاش ئه‌وهی توزی بووزامه‌وهو که‌منی چاک بوومه‌وه لگه‌ل دایکی می‌سطه‌حدا (که‌پورزای باوکم بwoo) چوومه دهره‌وه بؤ مه‌ناصیع که جیگه‌ی سه‌راومان بwoo، شه‌واو شه‌و نه‌بوایه ده‌نه‌ده‌چ‌ووین ئه‌وكاته هیشتا ئاوده‌ستمان له‌نزيک ماله‌کانمانه‌وه دروست نه‌کرده‌بوو له‌سر عاده‌تی عه‌ربه پیشینه‌کان له‌چوله‌وانی سه‌راومان دهکرد، چونکی ئه‌وسا ئاوده‌ستی لای مال ئازاری ده‌داین! جاکاتن له‌ئیشی خومان بووینه‌وه و گه‌پاینه‌وه بؤ ماله‌وه دایکی می‌سطه‌ح له‌پیگه قاچی له‌عه‌باکه‌ی گیراو پئی‌ی هله‌که‌وت و نزایه‌کی خراپی له می‌سطه‌ح کوری کردو گوتی: می‌سطه‌ح سه‌رنگری بئی و له‌ناو چئی؟ ئه‌م دایکی می‌سطه‌ح ناوی سه‌لما بwoo، کچی ئه‌بو رهمی کوری موظطه‌لیبی کوری عه‌بدولمه‌ناف بwoo، دایکی سه‌لماش کچی سه‌خری کوری عامیر بwoo، پوری هه‌قی ئه‌بوبه‌کری صه‌دیق بwoo، می‌سطه‌ح کوری سه‌لماش کوری ئوئاشی کوری عه‌ببادی کوری موظطه‌لیب بwoo، که‌واته می‌سطه‌ح پورزارای ئه‌بوبه‌کری صه‌دیقه. که‌ئه‌و دووعای شه‌په‌هی له می‌سطه‌ح کرد پییم گوت: بؤ نزای لئ دهکه‌ی، می‌سطه‌ح له‌به‌شدارانی جهنگی به‌دره و پیاوی باشه قسه‌ی خrap هه‌لناگری؟ ئه‌ویش گوتی: ئه‌ی هینه! ئه‌ی گیله! تو نازانی ئه‌و چی گوت‌ووه؟ گوت‌تم: بؤچی گوت‌ووه؟ جا به دوورودریزی باسی داستانی بوختانه‌که‌ی بؤ گیپرامه‌وه. ئیتر نه‌خوشینه‌که‌م لیزیندوو

خودای له‌سر بئی) رژاندووه، حه‌زره‌تیش له‌م سه‌رمه‌رگه‌دا، بؤ سرینه‌وهی گه‌ردي ئه‌م رووداوه، که لیره‌دا باسکراوه، له‌لای عائیشه ماوه‌ته‌وه، هه‌تا گیانی سپاردووه، واته: چون بولبول، به‌شه و که‌تاریکی داهات، خوی له‌گول ده‌زنته‌وه، به‌لام به‌یانی زوو ده‌چن خوی هه‌لندسوی له‌بون و به‌رامه و شه‌ونمی سه‌ر په‌رکانی، حه‌زره‌تیش له‌به‌ربه‌یانی ژیانی ناو به‌هه‌شتا ده‌سنويیز به فرمیسکی عائیشه ده‌گری.

بویه‌وه بارم گرانتربوو، که چوومهوه بو مالمهوه کاتی حهزه‌ت (دروودی خودای لمسه‌ین) هاته‌وه بولامو وەک جاران سلاوی کرد و فرموموی: ئەوهکه‌تان چونه، واته: نه خوشەکه‌تان چونه عه‌رزیم کرد: ریگه‌م دده‌هی بپرمه‌وه بولای باوک و دایکم؟ عائیشە دهیگوت مەبەستم ئەوه بووکه‌ئەم دهنگ و باسە لەلای ئەوان پوون بکەمەوه بچمه بنج و بنه‌وانی، جا حهزه‌ت ریگه‌ی پئی‌دام و منیش رویشتمه‌وه بولای باوک و دایکم، جا عه‌رزی دایکم کرد، دایکه! ئەوقسانه چین، خەلکی دهیانکەن؟ ئەویش گوتى: كچکم! لەسەره خۆ بهو گوئی مەدھری، پەتى درۆ کورتە، زوو دەردەکەوی، بەخودا بەدەگمەن رى دەکەوی کەزنى شوخ و شەنگ و جوان بى و لەلای میردەکەی نازدارو خوشەویست بى و هەویباربى، وەک حالى حازرى ئىستاي تو، بەلام لەپلارو توانچ و زمان و دەمی ھەویکانى و كەسانى سەربەھەویکانى، بىزگارى بى و قسەی زورى بۆھەلنه‌بەستن، منیش گوتى: سوبحانەللأ لهم سەيرە! ئایا شتى واپىسى تى دەچى كەئه و خەلکە ئەوهندە دەربەستى پەزاي خودا و پىيغەمبەرنەيەن و قسەی وانارەوا بکەن؟!

ئىت شەو کردی و من کردم، ئەوشەوه تاشەبەقى داھەر گريام و فرمىيىكىم ووشك نەبۇوه و خەو نەچۈوه چاوم^{*} وەھەتا سبەينى سەرۇ مېرەردەگريام. جالەبەر ئەوهى كەلەوکاتەدا سرۇوش نەدەھات بو پىيغەمبەر (دروودی خودای لمسه‌ین) لهم لايمەنەوه درەنگ‌هات، حهزه‌ت (دروودی خودای لمسه‌ین) عەلى كۈپى ئەبو تالىب و ئوسامەی كۈپى زەيدى بانگ کرد، وە بو جىابۇونەوه لە هاوسەرى خۆى كەدەيىزانى لەپاكى و پاكىزەيى و مەردايەتى رازى بى) زۇر بە جوانى ئەوهى كەدەيىزانى لەپاكى و پاكىزەيى و مەردايەتى خىزانەکەی حهزه‌ت (دروودی خودای لمسه‌ین) بەيانى کرد، بەھۆى ئەو دۆستى و

* دلـم تـەنراوـه بـەپـۇـل دـەـكـەـزـى

پـاوـلـەـبـاتـىـذـەـوـ پـەـلـەـدـەـزـى

دلسوزییه‌ی کله‌ناو دهروون و ناخی دلی خویدا هستی پی ده‌کرد به‌رابه‌ر
به خیزانه‌کانی پیغه‌مبهر (دربودی خودای لسرین) به‌هؤی ئه‌وه‌ه گوتی: ئه‌ی
پیغه‌مبهری خودا! خیزانی خیزانی تو بی خراب نابی و هر قabil به‌خوت‌ه
دلت چه‌که‌ره نه‌کاو ئیم‌ه به‌ش به‌حالی خومان ئه‌وه‌ه باش نه‌بی لیمان
نه‌دیوه. به‌لام عه‌لی (خودای لرازی بی) گوتی: قوریان! خو خودا ده‌رووی
ژنه‌یانی لئن نه‌به‌ستوویت و ژنی تریش زورن له‌دنیادا، ئه‌ی پیغه‌مبهری
خودا! ئه‌وه‌ه‌بی له قسه‌یه مه‌به‌ستم ئه‌وه‌ه‌بی خوا نه‌خواسته من دلم
له‌ئاستی په‌وشی به‌رزی عائیشه گه‌ردی گرتبی، یا حه‌زم له‌وه‌بی که‌تۆ
ده‌ستبه‌رداری ببی، نه‌ء مه‌به‌ستم ئه‌مه نییه، به‌لکوو مه‌به‌ستم ئه‌وه‌ه‌یه که‌تۆ
به‌هم رحائی خوت به‌باشی دهزانی فه‌راموشتیت بؤبی، دهنا ئه‌گه‌ر حه‌ز
ده‌که‌ی به‌باشی له‌حاله‌که حالی ببی ئه‌وا منیش له‌تۆ باشتی لئن نازانم،
بؤئه‌مه ئه‌گه‌ر پرسیار له‌بریره بکه‌ی که که‌نیزیه‌تی و له‌گه‌لی هه‌لس و
که‌وت ده‌کا ئه‌وه‌ه قسه‌ی راستت بؤ‌ده‌کا، ده‌لی: جا حه‌زه‌ت (دربودی خودای
لسرین) به‌ریره‌ی بانگ کرد و فه‌رمووی: ئه‌ی به‌ریره! هیچت له عائیشه دیوه
جیکه‌ی گومان بی؟ به‌ریره گوتی پی: سوینندم به‌وه‌کس‌هی تۆی به‌پراستی
ناردووه کردويتی به پیغه‌مبهری راست و دروست هیچی وام لیی نه‌دیوه
که خوانه‌خواسته مایه‌ی سووکی بی بؤ‌پایه‌و شان و شوین و جیکه‌ی ئه‌وه،
ته‌نیا ئه‌وه نه‌بی که که‌نیشکیکی منالکاره، هیشتا هه‌لسوکه‌وتی له‌منال
ده‌کا، چونکی جارو بار که هه‌ویر ده‌شیلی به‌سهر هه‌ویره‌که‌وه خه‌وه لئن
ده‌که‌وه گه‌لئن جار ئاژه‌لی ناومال دین هه‌ویره‌که‌ی ده‌خون!^{*}

* واده‌زانم مه‌به‌ستی به‌ریره (خودای لئن رازی بی) نه‌مه‌یه: نه‌م هه‌زاره هیشتا بؤنی شیری خاو
له‌ده‌می دی‌و به‌رائه‌تی طوفوله‌ت و پاکیتی منالی پیوه‌یه و نه‌گه‌یوه‌ت راده‌ی ژنی کارامه‌ی سل
له‌پیاو شکاو، تاگومانی شتی خرابی لئبکری، نیت ئه‌وه خه‌لکه بؤلای خودایان به‌رداوه و کو له
بوختانه ناکه‌نه‌وه، نه‌وكاته عائیشه (خودای لئن رازی بی) پازده سالی ته‌واویش نه‌بوبوه. نه‌م

جا پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسربین) که توزی دلی ئارام بwoo، هرئه و
رۆژه رویشت بو مزگه‌وت و ته‌شريفی رویشته سه‌رمینبه‌رو سکالاًی حائی
کرد له دهست سه‌رۆکی ناپاکه کان عه‌بدوللای کوری ئوبه‌یی کوری
سه‌لولو و فه‌رمووی: ئهی گهی موسولمانینه! کن هق ده‌داتی و یارمه‌تیم
ده‌داو له‌سه‌رم ده‌کاته‌وه ئه‌گه‌ر بچم به‌گزئم پیاوه نا پیاوه‌دا، که شه‌رم و
شکو له‌خودا ناکاو به‌خوت و خۆپایی ئازار به‌خۆم و خیزانم ده‌گه‌یه‌نی و
بwoo به‌درپکی مهم و زین لیمان، ده‌سا به‌زاتی خودا من به‌ش به‌حائی خۆم
که پیغه‌مبهری خودام و له‌قسه‌ی راست و له‌شایه‌تی هق به‌موو لاناده‌م،
شایه‌تی ده‌دهم بو خیزانی خۆم ئه‌وهی باش‌و چاکه نه‌بئی له‌و خیزانی
خۆم‌ه نه‌مدیووه، هه‌روه‌ها ئه‌وپیاوه‌یش که به‌خراپه ناوی ده‌بئن له‌ویش
ئه‌وهی باش نه‌بئن نه‌مدیووه له‌گه‌ل خوشمندا نه‌بئن سه‌رمی به‌مالی مندا
نه‌کردووه جا سه‌عدی کوری مواعاذ مه‌ردانه هه‌ستا گوتی: ئهی پیغه‌مبهری
خودا! من یارمه‌تیت ده‌دهم و هه‌قت ده‌دهمی و له‌سه‌ر تۆ ده‌چم به‌گزیدا،
ئه‌گه‌ر ئه و نامه‌رده گیره شیوینه له‌هۆزی ئه‌وسه که‌خۆم سه‌رۆکیانم ئه‌وا
به‌س تۆ فه‌مان بفه‌رمووتا بدهم له‌ملی، خۆ ئه‌گه‌ر له‌برا خه‌زره‌جییه کانمانه
ئه‌وا چیمان له‌باره‌یه‌وه فه‌مان پی بفه‌رمووی ده‌یکه‌ین!

که‌چی له‌ویدا سه‌عدی کوری عوباده‌ی سه‌رۆکی خیلی خه‌زره‌ج
راسته‌وه بwoo، بـه‌رپه‌رچی سه‌عدی کوری مواعاذی دایه‌وه و گوتی: دروت
کرد! به‌زاتی خودا نایکوژی و ناتوانی بیکوژی! عائیشه (خودای فی‌رانی بئن)
گوتی: سه‌عد له‌وه‌بهر پیاویکی باش بwoo، به‌لام له و کاته‌دا ده‌مارو ته‌نگه
گرتبووی!

جا له‌ویدا ئوسه‌یدی کوری حوضه راسته‌وه بwoo، که ئامۆزای
سه‌عدی کوری مواعاذ بwoo، گوتی به‌سه‌عدی کوری عوباده: تۆ درۆ ده‌که‌ی!

په‌راویژه له‌ناو که‌وانه‌یشدا جوی ده‌بؤوه به‌لام ده‌ترسم له‌کاتی چاپدا که‌وانه‌که بـه‌رپه‌تو
موسولمانان وابزانن که‌من به‌ئاره‌ززووی خۆم فاج و قووج له‌فه‌رمووده‌کان ده‌که‌م. (وهرگنپ)

سا به گهوره‌ی خودا دهیکوژین، به‌راستی تو له ناپاک و مونافیقانی، ئوه‌هتانی به‌ئاشکرا له‌سهر ئهوان دهکه‌یته‌وهو پاسی ناپاکان دهکه‌ی (چون موسولمان پشتی پیغه‌مبه‌ر به‌ردده‌داو پشتی دزه‌که‌ی ده‌گرئ، تو چاو بکه‌ره‌وه، ئه‌ی موسولمانی خودا! ده‌زانی قسه‌که‌ت کوئ ده‌گریته‌وه) جا له‌وی‌دا هه‌ر دوو هوزی ئه‌وس و خه‌زرهج هوروزان و نزیک بوو که بقه‌ومی و بچن به‌گرثی يه‌کاو په‌لاماری يه‌کتر بدهن، حه‌زره‌تیش هه‌ر له سه‌رمینبهره‌که راوه‌ستاو له‌ویوه به‌فرمایشتن شیرین خه‌ریک بوو هیندی ده‌کردن‌وه، هه‌تا به‌ره‌به‌ره خاوی کردن‌وه و بی‌دهنگ و ئارام بوون و خوشی خاموش و ئارام بوو.

عائیشه (سه‌د هه‌زار به‌زای خودای له‌سه‌ربن)، که خوا کردوویه به هۆی ئه‌م هه‌موو ئایه‌ت و فه‌رمایشته شیرین و به‌سوودانه که به‌زمانی پیروزی خۆی بۆمان ده‌گیریت‌وه، فه‌رمووی: ئه‌و رۆزه‌یش که ئه‌م هه‌رایه پووی دا دیسانه‌وه سه‌رو مېگریام و خهونه‌چووه چاوم و فرمیسکم و شک نه‌کرده‌وه، وه‌باوک و دایکم هه‌ر به‌لامه‌وه بوون، وه‌من دوو شه‌وهو پۆزی هه‌ر ده‌گریام، باوک و دایکم له دلسوزی خۆیان له و باوه‌رده‌دا بوون که من له‌بهرگریان سویم ده‌بیت‌وه و گریان جگه‌رم لهت لهت ده‌کا جا له‌وکاته‌دا که‌باوک و دایکم له‌لام دانیشتبوون و من له‌سه‌ئه‌و حاله ده‌گریام ژنیکی ئه‌نصاری ئیزنى خواست که بی‌بۆلام منیش ریگه‌م پییدا، ئه‌ویش هات دانیشت له‌گه‌لما ده‌ستی کرد به‌گریان! *

عائیشه (خودای لی‌رازی بن) فه‌رمووی: له‌م کاته‌دا که‌له‌سه‌ئه‌م حاله بووین ته‌ماشام کرد پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) هاته ماله‌وه بۆلامان و سلاوی

* بۆیه خوا نه‌سران هه‌قى پىن خۆشە

نه‌شکن نېزگەزه و رەنگان و نه‌وشە

وانه: ڪولاؤس دووچاوا پاکه

(وهرگنیر)

نالان رووسریس دللى رووناکه

کردو دانیشت، لهو روژوهه کهنه و قسانه دهرباره‌ی من کرابوون ئهوه یه‌که‌م
 جار بwoo کله‌لام دابنیشی، ئهوا بوبوو به‌مانگیکی ره‌به‌قیش کله‌م
 باره‌یه‌وه نیگای بو نه‌هاتبwoo، جا حهزه‌ت (دروودی خودای لسربین) له‌پاش
 دانیشتن شایه‌تمانی هینتاو فه‌رمووی: له‌پاش سوپاس و ستایشی خودا،
 ئهی عائیشه! دهرباره‌ی تو هندی قسه‌ی ناشایسته‌م بیستوت‌وه، ئه‌گهر
 تو پاک بی و لهوانه به‌دوربی ئهوا خودا به‌زوودی پاکی تؤ ئاشکرا
 ده‌کات، ئه‌گهر قه‌رهی گوناهیش که‌تووی ئهوا ته‌وبه بکه‌و داوای
 لیخوشبوون له خودا بکه، چونکه خودا میهربانه له‌گه‌ل به‌نده‌ی خوی دا،
 هرکارتی به‌نده‌ی گوناهی بکاو ته‌وبه‌ی لی بکا، وه پی له‌گوناهی خوی
 بنی، ئیتر خودای گه‌وره ته‌وبه‌و په‌شیمانی لی‌گیرا ده‌کا. عائیشه (خودای لی
 رازی بین) فه‌رمووی: کاتی حهزه‌ت (دروودی خودای لسربین) فه‌رمایشته‌که‌ی خوی
 ته‌واو کرد فرمیسک له‌چاوما قه‌تیس ماو وشك بwoo هه‌ستم به‌تنوکن ئه‌شك
 نه‌کرد (چونکی خه‌م و خه‌فهت که‌زوری هینتا ده‌گای فرمیسک ده‌بستن!)
 جا به‌باوکم گوت: بابا! تو له‌باتی من وه‌لامی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسربین)
 بدھره‌وه بؤ ئه‌م قسه‌یه که ده‌یفه‌رموی، باوکم فه‌رمووی: به‌خوا نازانم
 وه‌لامی بدھمه‌وه، جا گوتم به‌دایکم: دهی تو وه‌لامی حهزه‌ت (دروودی خودای
 لسربین) بدھره‌وه، ئه‌ویش فه‌رمووی: نازانم چی عه‌رزی حهزه‌ت (دروودی
 خودای لسربین) بکه‌م. عائیشه (خودای لی‌رازی بین) فه‌رمووی: من ئه‌وکاته که‌نیشکنی
 مثالکار بووم و نزوریشم له‌قورئان نه‌خویندبوو، له‌به‌رئه‌وه له‌به‌ر په‌ریشانی
 دلی خوی ناوی حهزه‌تی یه‌عقووبی باوکی حهزه‌تی یووسفم له‌بیرچوو
 بwoo، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا خودای گه‌وره سه‌ری خستم که به‌گوساخی
 وه‌لامی حهزه‌ت (دروودی خودای لسربین) بدھمه‌وه، بؤیه‌کا گوتم: به‌خودا من
 باش ده‌زانم که ئیوه ئه‌وه‌نده ئه‌م قسه‌و باسه چووه به‌گوییچه‌تانا
 له‌دلتنان چه‌سپیوه باوه‌رستان پی کردووه، جا ئه‌گهر من پیشستان بلیم: من
 پاک و به‌ری و بی ئاگام له‌م بوختانه، ئیوه باوه‌ر ناکهن، هه‌چه‌ند خودا
 به‌وبانی سه‌رهاوه بؤخوی ده‌زانی و باش باش ئاگاداره که من له‌گول

پاکترم و لە منالى ساوا بى تاوانترم، بە لام ئەگەر بە درق پىيىنېم لە كردنى كارى كەنە مكىدووه، ئەوا ئىيۇ باوھرم پى دەكەن، بە لام سەببورىم بە وەدى كە خودا بۇخۆي ئاگادارە و دەزانى كە من وەك دەنكى تەرزە پاك و بىن گەردم، سويىندم بە خوداي بانى سەرلەم هەلۋىستە ناسكەدا، كە جەنگەي خەم و خەفتە و خورپەملىنى كە وتووه لە تاو ھىرىشى بوختان، سويىندم بە خودا لە ئاوا هەلۋىستىكە باشترين داستانى كە بىكەم بە سەر مەشق و كە بشى بۇ بەيانى حالى من و حالى ئىيۇ فەرمایشىتەكەي باوکى حەزىزەتى يووسفە، كە كۈرەكانى پىلانىيان لە يووسفى برايانى كردو بە درق پاكانەيان بۇ باوکيان كردو گوتىان كۈرەكتەت گورگ خواردوو يەتى و سەرەپاي ئەۋىش ئەوان تانەي ئەۋەيان لە باوکيان دەدا: كە گوايە ئىيمە قىسى ۋاستت بۇدەكەين و تو لە بەرئەوهى دلت پىسە لە ئىيمە بىرۇمان پىن ناكەي، ئەۋىش لەم حالىدا كە لە دووللاوه جەرگى داخ كرابۇو، وەك ئەم حالەي من، كارى خۆي سپارد بە خودا و فەرمۇسى: {فَصَبَرْ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ} (۱۲/۱۸). واتە: بەش و بارەي من سەبورو ئارامىيڭى جوانە لە بەربارى خوداي گەورەدا، هەر خودايە داواي يارمەتى لىنى دەكىن و دەتوانى كە سەببورى دلەم بىداو تەوانايىيم پىن بىدا بۇ ھەلگىتنى ئەم بارە قورسەي كە ئىيۇ دەيلىن. گوتى: ئىتە لەوشۇنە ھەستام و روپىشتمەوە بۇ سەرنوپەنەكەي خۆم و لە سەرى پاڭكەوتمەوە!

عائىشە (خوداي لى رازى بىن) فەرمۇسى: من هەر ئەوكاتە (قەسىم بە خودا) سوور سوور دەمزانى كە من پاكم و دەمزانى كە خودا پاكى و پاكىزەيى من بەيان دەكا، زۇو يا درەنگ ئەو تۆمەتە ناھەقە بە درق دەخاتەوە، من ئەممەم بە باشى دەزانى بە لام بە خودا زەيىنم بۇئەوە نە دەچوو كە خودا ئايەتى قورئان لە شانى مىدا بنىيەتە خوارەوە ئەو ئايەتانە لە ناو قورئانى پىرۇزدا بەمېنن و ھەتا ھەتايە دەوربىكىيەوە! چونكە لە بىرۇ باوھرى خۆمدا خۆم لەوە بە كەمتر دەزانى كە خوداي گەورە لە ناو ئايەتى قورئاندا باسى من بىكاو ھەتا ھەتايە ئەو ئايەتانە دەوربىكىيەتەوە لەھەمۇلايىن!

وەلىٰ هیوم هەبۇ کە پىيغەمبەر (دروودی خودای لەسرىن) لەخەودا خەوى بىيىنى و حالى بىرى كەمن بە دوورم لەشتى وانا شايىسته، گوتم: جا سوينىندم بەخودا ئىتەر لەھەويىدا پىيغەمبەر (دروودی خودای لەسرىن) لەشۈيىنى خۆى نەبزۇوت وەكەسى تىريش لە دانىشتوانى ناو كۆرەكە لەمال دەرنەچۈون ھەتا سرۇوش ھاتە خوارەوه، حەززەت (دروودی خودای لەسرىن) سرۇوش گرتى، وەك ھەموو جارى كە سرۇوشى بۆدەھات ئەمجارەيش ئاوا قورسى سرۇوش دايگرت وەك تايىھى كى گران و جەستەي پىرۆزى نىشتە سەر ئارەق، تەنانەت دلۇپى ئارەق، دانە دانە وەگ گۆى مروارى بېپوخساري پىرۆز و جەستەي نازداريا، بېرۇ دوا دەھاتە خوارى! ئەوهېيش لەبەر زەبرو قورسىي وەحى و سرۇوشەكە، لەگەل ئەوهېيشدا كە ئىمە لەھەرەتى سەرمائى زستاندا بۇوين و رۆزەكەشى رۆژىيىكى تۆقى تووشى سارد بۇو جا كاتى پىيغەمبەر (دروودی خودای لەسرىن) فەراموشىي بۆھات و سرۇوشەكەي وەرگرت و ھاتەوە سەر بارو دۆخى ئاسايى خۆى لەپىش ھەموو شتىكىا، لە خۆشياندا پىيکەنلى و فەرمۇوى: ئەي عائىشە! مۇزىدەبى، ئەوا خوداي گەورەي خاوهەن شكۇ دەرى خىست كەتۆپاك و دوورى لەوتاوانە!

جا دايىم گوتى: ئەي عائىشە! ھەلسە بچۇ بۇلاي حەززەت (دروودی خودای لەسرىن و سەرەمال و منال و رېوح و مەست و نىست بەقوريانى خاکى ئىترپايى بىن) لەخزمەتىا دانىشە، لەخۆشى ئەم مىزىدە خۆشەيە، منىش گوتم: بەخودا ناچ بۇلاي و سوپاسى خودانىبىن سوپاسى كەس ناكەم، كە بەمېھرو گەورەيى خۆى ئالاى سەربەرزىيى بۇمن ھەلکردى. ئىتەر خوداي گەورەو سەرور ئەم دە ئايەتەي نارده خوارەوه: {إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْأَفْلَكِ عُصْبَةٌ مَّنْكُمْ...} ھەتا {.... وَأَنَّ اللَّهَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ} (۲۴-۱۱) واتە: (ئەو كەسانە كەئەو ھەلاتە ھەرە گەوهيان ھەلبەست تاقمىن بۇون لەخۆتان، وەلى ئىشى خوا بىن سېنىيە و كارى خودا بىن حىكمەت و دانايى نىيە، كەواتە بەھەلەدا مەچن و گومان مەبەن كەئەم درۇو بۇختانە شەپ بۇو بۇ ئىيەو زيان لەقەللى قايىمى ئىسلام دەدا، بەلكوو خودا

کردی به‌مایه‌ی خیرو خوشی بُو ئیوه و بُو هه‌موو گه‌لی ئیسلام، له‌لایه‌که‌وه بُو به‌که‌فاره‌تى گوناهو له‌لایه‌که‌وه بُو به‌هُوی هاتنى هه‌ژدە ئایه‌تى پیروزى قورئان، که‌شتى واقه‌ت خیرو نرخى ته‌واو نابى ئه‌و هه‌لاتبازانه‌يش هه‌ر که‌سـه‌يان به‌پـيـي بهـشـدارـيـي خـوـى لـهـدـرـوـسـتـ كـرـدـنـى ئـهـمـ تـاـوانـه دـهـسـتـهـهـلـبـهـسـتـهـداـ سـزـايـرـهـوـاـيـ تـاـوانـيـ خـوـيـانـ وـهـرـدـهـگـرـنـ، بهـتـايـبـهـتـى عـهـبـدـولـلـاـيـ كـوـپـىـ سـهـلـوـولـ كـهـكـيـشـىـ تـاـوانـهـكـهـيـ هـاـويـشـتـهـ سـهـرـشـانـيـ خـوـىـ) ئـهـيـ مـوـسـوـلـمـانـيـنـهـ! دـهـبـوـ هـهـرـلـهـ سـهـرـهـتـاـوهـ كـهـهـمـ هـهـلـاتـهـ نـاهـهـمـوـارـهـتـانـ بـيـستـ، گـورـجـ پـيـاوـوـ ژـنـتـانـ بـتـانـگـوـتـبـاـيـهـ: درـؤـيـنـ كـهـلـهـكـيـشـانـهـبـىـ ئـهـقـلـ نـايـگـرـيـ ئـيـمـهـ كـهـ مـوـسـلـمـانـيـنـ باـوـهـرـمـانـ وـاـيـهـ كـهـخـودـاـبـىـ رـيـزـيـ نـايـهـنـىـ بـهـشـانـيـ مـوـحـهـمـمـهـداـوـ ئـاـبـرـوـوـ نـامـوـوسـىـ خـوـىـ وـخـانـهـوـادـهـىـ لـهـهـمـوـ گـهـرـدـوـ لـكـهـيـنـ دـهـپـارـيـزـىـ، كـهـوـاتـهـ ئـهـمـهـ درـؤـيـهـكـىـ ئـاـشـكـرـاـيـهـ. ئـهـوـ درـؤـ هـهـلـبـهـسـتـانـهـ، كـوـشـايـهـتـيـانـ، كـوـبـهـلـكـهـوـ نـيـشـانـيـانـ، ئـهـگـهـ رـاستـ دـهـكـهـنـ وـدـرـؤـزـنـ نـينـ باـ چـوارـشـايـهـتـ لـهـسـهـرـداـوـاـكـهـيـانـ رـاستـ بـكـهـنـهـوهـ، جـاـ مـادـامـ شـايـهـتـيـانـ نـيـيـهـ، دـيـارـهـ مـهـبـهـسـتـيـانـ گـيـرـهـشـيـوـيـنـىـ وـ روـوـخـانـىـ قـهـلـاـيـ ئـيـسـلـامـهـ، وـهـ خـودـاـ بـقـوـخـوـىـ باـشـ دـهـزـانـىـ كـهـهـوـانـهـ درـؤـ دـهـكـهـنـ وـ لـهـلـاـيـ خـودـاـ بـهـ درـؤـزـنـ لـهـقـلـهـمـ درـاـونـ. لـهـفـهـضـلـىـ خـودـاـوهـ بـوـوـ، بـهـرـهـحـمـهـتـىـ خـوـىـ لـهـدـنـيـاـوـ دـوـاـ رـوـزـداـ پـارـاسـتـنـىـ، دـهـنـاـ لـهـ تـوـلـهـيـ ئـهـمـ وـوـتـىـ وـوـتـيـيـهـداـ، كـهـ سـهـرـتـانـ تـيـزـهـنـدـبـوـوـ سـزـايـهـكـىـ گـهـلـىـ گـهـورـهـ چـزـهـىـ لـىـهـلـدـهـسـتـانـدـنـ! بـهـتـايـبـهـتـىـ لـهـگـهـرـمـهـيـ ئـهـمـهـوـكـاتـهـداـ كـهـهـمـ درـؤـيـهـتـانـ كـرـدـبـوـوـ بـهـبـنـيـشـتـهـ خـوـشـهـىـ بـنـ دـدـانـتـانـ، وـاـتـانـ دـهـزـانـىـ كـهـهـمـهـ شـتـيـكـىـ سـوـوـكـوـوـ ئـاـسـانـهـ، كـهـسـتـنـىـ نـامـوـوسـىـ مـوـسـلـمـانـانـ هـهـرـواـ بـهـدهـمـ خـوـشـهـ، بـهـلـامـ شـتـىـ وـالـيـاسـايـ خـوـادـاـ بـهـتـاـوانـيـكـىـ گـهـلـىـ گـهـورـهـ دـادـهـنـرـىـ، دـهـبـوـوـ هـهـرـلـهـ يـهـكـهـمـجـارـهـوـهـ باـوـهـرـتـانـ نـهـكـرـدـاـيـهـوـ بـهـدـرـوـتـانـ بـخـسـتـايـهـتـهـوـهـ وـ بـتـانـگـوـتـايـهـ: خـوانـهـكـاـ كـهـهـيـمـهـ قـسـهـىـ وـاـنـاـرـهـواـ بـهـسـهـرـ زـمانـمانـاـ بـىـ، سـوـبـحـانـهـلـلـاـ لـهـمـ درـؤـ عـهـنـتـيـكـهـيـهـ، دـهـلـيـيـ شـاخـ وـ گـوـيـيـ هـهـيـهـ ئـهـوـنـدـهـ هـهـلـاتـيـكـىـ نـلـ وـ گـهـورـهـيـهـ، بـهـرـاـسـتـىـ درـؤـ هـهـرـواـ دـهـبـىـ، بـوـخـتـانـىـ پـوـتـىـ بـىـ بـهـلـكـهـوـ نـيـشـانـ وـ شـايـهـتـ هـهـرـواـ دـهـبـىـ!

خودا لە برووی شەفەقت و جەرگسۆزییە و تەمی و ئامۆستان دەکا، کە جاریکى تر هەلەی وانەکەن و هەتا هەتايە و بېرىای بېرىای نەبن بە کۆمەکى بۆ بەکریگىراوانى شەيتان، بۆ بلاوکردنە وەی تۆۋى ئازا وەنانە وە بەناو گەلى ئىسلاما، ئەگەر بە راستى ئىيۇھ خاوهن باوه بۇ ئىمانى ساخن. خودا هەميشە وەك مامۆستايىھ کى مىھرەبانى دللسۆز گۈي لە دەرس و دەورتان دەگرى و بەنە زاكەت هەلەتان بۆ راست دەكاتە وە ياساو نىشانە و ئايەت و حۆكمى خۆيتان بۆ پۇون دەكاتە وە، چونكە خودا دانايە بە حال و زانايە لە کارى خۆيا، دەزانى شانى بەندەی خۆى چى هەلدەگرى.

کەسانى کە حەز دەکەن قاوى ناشيرين دابكە وى و ئابپۇوي موسولمانان بە خوت و خۇپاىي لە دار بکەن و بە درۇو بە راست شەن و كەوى باس و خواسى ناشيرين بکەن، لەھەر دووجىهانا سزاي خۆيان وەر دەگرن، خودا خۆى ھەمۇ شتى بە باشى دەزانى، بەلام ئىيۇھ گەلتى شت هەيە لە خوتانە وە نايزانى، مەگەر كەسى تر فيرتانى بكا خولاصلە كەلام و پالفتەي فەرمائىشت ئەمەيە: لە سايە و فەضىل و رەحمەتى خودا وە لە بەرخاترى بۇونى پىيغەمبەر (دروودى خوداى لە سەربىن) لە ناوتانا ئەم جارە لەم قورت و سەخلىەتىيە بىزگارتان بۇو وە خودا لەوانە خۆش بۇو كەلە بەر ساويلكەيى و كەم تەر خەمى، ئەم دەنگوباسە پىسەيان دەماو دەم دەقۇستە وە، دەنا كەستان لە تۆلەي سەختى ئەم تاوانە قوتارى نە دەبۇو.

كاتى خوداى گەورە ئەم ئايەتەي نارده خوارە وە بۆ دەرىپىنى پاکى و بى تاوانى من، باوکم (ئەبوبەكرى صەدىق (خوداى لى رازى بىن)) گوتى: بە خوا چونكە مە سطەح ئە وەي بە عائىشە گۇوتۇھ ئىتەنابى كەھىچ مە سرەفييکى بۆ بکەم، بۆ يە وايگوت چونكە لە وەوبەر مووجانەي دەدا بە مە سطەح، لە بەرئە وە كەھەم خزمى بۇو وە ھەزار بۇو، تا خوداى گەورە ئەمەي نارده خوارە وە: {وَلَا يَأْتِلُ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعْدَةُ أَنْ يُؤْثِرُوا أُولَى الْفُرْقَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَيَقْفُوا وَلَيُصْنَفُحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ} (۲۴/۲۲) واتە:

(باخاوهن پایه‌ی ئایینی و خاوهن مایمه‌ی جیهانی ئیوه، به‌هۆی ئەم پووداوهوه، لە خیّرکردن و پیاواهتى كردن دلىان سارد نەبىتەوه، سويند خواردن و شتى وانه‌كەن بەمەهانه بؤئەوهى مۇوچەو بەراتى خزم و خويش و هەزاران و ئەوانەئى لەمەككەوه لەبەر رەزاي خوا كۆچيان كردووه بۇ مەدىنه، بېن، لەناو خوتانا بە حەوسەلەو نەرمونيان بن، چاپۇشىتان ھەبى، لېبوردىنتان ھەبى، نابى لەسەر ھەموو شتى دەست بەدەنە شىرو تىر لەيەكترى ساپىن، گەلى شت ھەيە لە سەرتاوه تالە، لە ژىرەوه شىرىنە، ئیوهىن كەئەوهندە پق ئەستۇورىن نەتانەوى لەكەسىن خوش بىن كەھەلەيەكتان لە گەل دەكا، ئىتر بەچى روویەكەوه لە خودا داوا دەكەن كەلەتاۋانتان خوش بىن، دەمى باش باش بىزانن كە خودا ھەم تاۋانپۇشەو ھەم بە رەحم و مىھەرەبانە كەواتە ئیوهش رەفتارتان رەفتارتى رەحمان بىن و دوور بن لە ھەنگاوهكاني شەيتان). جا ئەبویەكەرمۇسى: بەلىنى، بە خوا حەز دەكەم كە خودا لە گۈنام خوش بىن، ئىترەو خەرجى و مەسرەفەي دەيکرد بۇ مىسطەح كە راندىيەوه بۇيى و فەرمۇسى: بە خودا ئىترەم خەرجى و مەسرەفەي هەتا سەر دەھمىن و قەت نايپەر.

عائىشە (خوداى ئىرازى بىن) گوتى: پىيغەمبەر (بروودى خوداى لە سەربىن) بۇ مەسەلەكەي من پرسىيارى لە زەينەبى كچى جەحش كرد، وە فەرمۇسى: ئەي زەينەب! چى لىنى دەزانىت؟ يَا چىت دىيۇ؟ زەينەب دەلىنى: ئەي پىيغەمبەرى خودا! من بە گۈيى خۆم ھىچى خراپىم لەم ئافرەته نە بىستۇوه، وە بە چاوى خۆم ھىچى ناشىرىيەن لىنى دىيۇ، ئىتر لە خۆمەوه درۆي چى بکەم، كەواتە گۈي و چاوى خۆم لە درۆ و بوختان و ئاگرى دۆزەخ دەپارىزىم! من خىرۇ چاکە نەبىن ھىچم لە عائىشە نە دىيۇ. عائىشە (خوداى ئىرازى بىن) گوتى: لەناو خىرزاڭەكانى حەزرەتدا (بروودى خوداى لە سەربىن) ھەر زەينەب ھەبۇو كەهاوتاى من بکاو وەك من لەلائى خاترى ھەبى و بە جوانى خۆي لەكەن حەزرەت ناز بکاو شان لە شانى من بدا، بەلام خوا ھەقە خودا بەهۆى دىندارى و لە خودا ترسىي خۆيەوه پاراستى و باشى گوت و خراپى

نه‌گوت و قسه‌ی هه‌قی کرد، به‌لام حه‌منه‌ی خوشکی، وهک ئاگری بن کا، له‌خوّیه‌وه له‌سهر زهینه‌ب شه‌پری به‌من ده‌گیپراو ئاگری ئازاوه‌که‌ی خوش ده‌کرد، تاله‌سهر حیسابی من پایه‌ی خوشکه‌که‌ی به‌رزبکات‌وه، ئه‌وه بwoo ئه‌ویش تیا چوو له‌گه‌ل ئه‌وانه‌دا که‌تیا چوون، وهداری حه‌ددی بوختانی لیدرا (ش/ات واته: ئه‌م فه‌رموده پیزه‌یه بوخاری و موسیلم و تیرمیزی گیپراویانه‌ته‌وه. خودا لییان پازی بی و ئیمه‌یش له‌خاک و پای ئه‌م مه‌رده نازادارانه دا پهنا بدا. ئامین).

٤٠٩ - (ب/٣ ز/٩٥ ل/٢٥٠ ف/٢). واته: له‌برگی سى‌دا، له‌باسی حه‌ددی بوختیان و جمین و جادو و بازی دا رابورد. له‌لاپه‌ره (٢٥٠) دا. فه‌رموده‌ی دووه‌م^(٤).

٤٠١ - وفي روایة: أَخْذَنَ أُزْرَهُنْ فَشَقَقُنَّهَا مِنْ قِبَلِ الْحَوَاشِي فَاخْتَمَرْنَ بِهَا.
رواه البخاري^(٥).

له‌گیپرانه‌یه‌کا، که‌ئیمامی بوخاری (خودای ئازی بن) گیپراویه‌ته‌وه ده‌فه‌رموی: کاتنی { ولیضربن بخمره‌ن علی جیوبه‌ن ... } (٣١/٢٤) هاته خواره‌وه، ژنان ده‌چوون داوینسی عاباو به‌ركوشه‌کانی خوّیان ده‌پری، يا په‌شته‌مال و ئاوه‌لکراسه‌کانی خوّیانیان ده‌هیناوا له‌قراخه‌وه پارچه‌یه‌کیان لى‌هه‌ل ده‌هینایه‌وه ده‌یان کرد به له‌چک و ده‌یان ئالاند به‌سهو رو ملي خوّیانه‌وه.

٤٠١ - عنْ جَابِرِ (صَاحِبِ الْأَنْوَارِ) قَالَ: كَانَ لَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي سَلْوَلَ جَارِيَتَانِ، إِحْدَاهُمَا تُسْمَى مُسَيْكَةً وَالْأُخْرَى تُسْمَى أَمِيَّةً فَكَانَ يُكْرِهُهُمَا عَلَى الزَّنْبِيِّ فَشَكَّتَا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَلَا تُكْرِهُوْا فَتَبَيَّنَ لَكُمْ عَلَى الْبِيَّنَاءِ) إِلَى قَوْلِهِ (غَفُورٌ رَّحِيمٌ). رواه مسلم:^(٦).

^(٤) تقدم برقم: ٣٣٦٩/٢ مجلد ثالث. تسلسل/٩٥.

^(٥) تقدم برقم: ٢١٢٣/٢ مجلد ثالث. تسلسل/٤٠.

^(٦) مسلم. تفسیر: ٧٤٦٨.

جابیر (خودای نیازی بئ) دهلى: عهبدوللای کوپری ئوبهی، كه بهئینو سه‌لوول مه‌شهووره و ناوی نداوه، چونکه دایکی ناوی سه‌لوول بwoo، ئه‌م نامه‌رده دوو كه‌نيزه‌كى هه‌بwoo، ناویان موسه‌يکه و ئومه‌يمه بwoo، ده‌چوو به‌نور ده‌يدان به‌کرى بؤ ئيشى خراب، واته: بؤ داویتپيسى، جا ئه‌ونيش چوون لەلای حەزرهت (دروودی خودای له‌سەربىن) سکالاً لى حالىان كرد، عەرزيان كرد: ئه‌ي پىيغەمبەرى خوا ئىمە موسولمانىن و ئەم به‌درەوشتەش، بؤ پوول و پاره به‌زۇرى زۇردارى زەلامان دەكاته پال! جا بهم بۆنەيە وە ئەم ئايەتە دابەزى: {وَلَا تُكْرِهُوا فِتَّاَتُكُمْ عَلَى الْبَغَاءِ إِنَّ أَرَادُنَا لَتَحَصَّنُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَن يُكْرِهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ} (۳۳/۲۴)

واته: شەرم و شکۆ لەخودا بکەن و رىزى به‌ندەو دروستکراوانى بگرن و بؤ رىتوبىت و پېپوو پىتى دنیاى بئى به قاو راپواردنى چەن رۇزى خودا لەخوتان مەرەنجىنن و ژيانى نەبپاوهى به‌هەشت لەكىس خوتان مەدەن كەواته ئەو كەنيزه‌كانەتان كەحەزيان لە مەردى و پووسورى و سەربەرزىيە و به‌دەمى خۆيان هاواردەكەن: يا مردن به‌مەردى يا ژىن به‌سەر بەرۇزى، به طەريقى ئەو لا شاييانى ئەوهن كەناھەقىيان لى نەكەن و قەدرو رىزى ئەو مەردايەتىيەيان بگرن و به‌زۇرى زۇردارىي ئيشى خرابپيان پى مەكەن و مەيانكەن به‌ماشەو مەقاش و پەيزە بؤ وەدەستتەينانى ئارەزۇو بازى خوتان، وەكەسى لەخودا نەترسى و به‌زۇرى زۇردارى ئيشى خراب و داویتپيسى به ژنى مەرد بكا، چ كەنيز بئى، چ ئازاد بئى، ئەوه خودا پاشايەكى به‌دادە، تەكاييفى مala يوطاق لەكەس ناكا لەبەر ئەوه چاپۇشى لەۋەنە دەكاو بەرەحەت و مىھەربانى خۆشى هەقى ئەو داماوييەيشى بۆدەكتەوه(م).

بەفەرەن سوورەن نوورو فورقانىت

پاومان رۇشنىكا: نوورى قورنانت!

۸- سوره‌تی فورقان

(مهکیه، هفتاد و هوت نایه‌ته)

سورة الفرقان (مکیه و هي سبع و سبعون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {الَّذِينَ يُخْشِرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَى جَهَنَّمَ أُوْلَئِكَ شَرٌّ مَّكَائِنًا وَأَضَلُّ سَبِيلًا} (۲۵/۳۴).

۴۰۱۲ - ئەم فەرمۇدەيە لە تەفسىرى سوورەتى ئىسرادا را بورد، فەرمۇدەي ژمارە بىیست، تەماشاي ژمارە بىیست و يەكىش بىكە^(۱).

۴۰۱۳ - عنْ عَبْدِ اللَّهِ (رضي الله عنه) قَالَ: سَأَلْتُ أَوْ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) - أَيُّ الدَّلِيلُ عِنْدَ اللَّهِ أَكْبَرُ؟ قَالَ: أَنْ تَجْعَلَ لِلَّهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ. قُلْتُ ثُمَّ أَيْ؟ قَالَ: ثُمَّ أَنْ تَقْتَلَ وَلَدَكَ خَشِيَّةً أَنْ يَطْعَمَ مَعْكَ. قُلْتُ: ثُمَّ أَيْ؟ قَالَ: أَنْ تُزَانِي بِحَلْبَلَةٍ جَارِكَ. قَالَ وَنَزَّلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ تَصْدِيقًا لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ إِلَّى حَرَمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَنْزُونُ). رواه الشیخان والترمذی^(۲).

عەبدوللە (خودای ئىرازى بن) گوتى: خۆم پرسىيارم كرد، يَا گوتى: يەكى پرسىيارى كرد لە پىيغەمبەر (بروودى خودای لەسرىپى) لەلای خودا چ تاوانى نۇر بە زل دادەنرى؟ فەرمۇسى: ئەوه كە ھاوېش و ھاوتا بېرىارىدەي بۇ ئەو خودايى كەھەر خۆى تۆى دروست كردووه لهنەبۈون! گوتى: لەدوا ئەوه چى كوناھى دى و بەگەورەتىرين كوناھ دادەنرى؟ فەرمۇسى: ئەوه كەله ترسى ھەزارى مەندالى خوت بىكۈزىت، مەبادا بىبىن بەھاوېشى نان و ئاوت. گوتى: لەپاش ئەمە چى تى؟ فەرمۇسى: ئەوه كە بەنامەردى داۋىيىپىسى بکەي لەگەل حەلائى و ھاوسەرى ھاوسىيەتاو خۇوى ژنه كەي خراپ بکەي ئىتىر بۇ پشتىوانى و مۇرکەرنى ئەم فەرمایىشته حەززەت (بروودى خودای لەسرىپى) ئەم ئايەتە دابەزى:

^(۱) تقدم تخریجه برقم: ۳۵۵۲/۲ مجلد السادس تسلسل/۶.

^(۲) بخارى. تفسير: ۴۷۶۱. مسلم: إيمان: ۳۲۸.

{وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَرْثُونَ} (٦٨/٢٥) → (تهفسیری ئەم ئایەتە له تهفسیری سوورەتى نىسائە دا رابورد). (ش/ات - (خودايىان لى رانى بىن)).

٤٠١٤ → (ب/٣ ز/٨١ ل/٢٠٦ ف/١٢+١١) : له تهفسیری سوورەتى نىسائىشدا، پیواتىكى ترى رابورد، ژمارەتى فەرمۇدەكە لهوئى حەقدەوە هەزىدەيە^(٣).

٤٠١٥ - له باسى تهفسیری سوورەتى نىسائىدا رابورد، له فەرمۇدەتى ژمارە حەقدەدا، لهوئى بەمە دەست پېيدەكتات: قال: لما نزلت التي في الفرقان: {وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا...} تادوا يايى^(٤).

٤٠١٦ - عن عبد الله (رضي الله عنه) خمسة قدمة مضيئة: الدخان والقمر والرُّومُ والبطشة واللزم (فسوف يكون لزاماً). رواه الشيخان^(٥).

→ (له تهفسیری سوورەتى يووسفا رابورد، فەرمۇدەتى چوارەم).

فۈرقان قورنائى، قورئان چارايدى

فەرمۇددەن خودا نەك شوعەرایە

٩- سوورەتى شوعەرایە

(مەككىيە سەدو بىستو شەش ئایەتە)

سورة الشعرا (مكية وهي مائة وست وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠١٧ → له راچە سوورەتى ئەنعامدا رابورد، كەئم فەرمۇدەيە يە: (يلقى إبراهيم أباه آزر.... تاد).

^(٣) تقدم تخریجه برقم: ٢٢٩٧/١ مجلد الثالث تسلسل ٨١.

^(٤) تقدم تخریجه برقم: ٣٨١٠/١٧ مجلد السادس تسلسل ٥.

^(٥) تقدم تخریجه برقم: ٣٩٢٩/٤ مجلد السادس تسلسل ١٢.

١٨ - عن عائشة (رضي الله عنها) قالت: يا رسول الله ابن جذعان كان في الجاهلية يصل الرحم ويطعم المنسكين فهل ذاك نافعه؟ قال: «لا ينفعه إله لم يقول يوماً رب أغفر لي خطبتي يوم الدين» رواه مسلم في كتاب الإيمان^(۲).

عائشة (خودای نی رازی بن) گوتی: ئەی پىيغەمبەری خودا! جاران له سەردهمی نەزانیدا ئىبىنۇ جەدعان پىاۋىيکى خزم دۆست و نانبىدە بۇو، ئايَا ئەوه سوودى دەبى بۇي؟ فەرمۇوى: نەخەير! چونكى رۆژى لەرۆژان نېيكوتۇوه: خودايە! لەرۆژى قيامەت و رۆژى پاداشدا لەتاوان و گوناھم خۆش بە(م).

١٩ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): حين أتول علىه (وأنذر عشيرتك الأقربين) قال: «يا معاشر قريش اشتروا أنفسكم من الله لا أغنى عنكم من الله شيئاً يا بني عبد مناف لا أغنى عنكم من الله شيئاً يا عباس بن عبد المطلب لا أغنى عنك من الله شيئاً يا صفيه عمّة رسول الله لا أغنى عنك من الله شيئاً ويأ فاطمة بنت رسول الله سليمي ما شئت من مالي لا أغنى عنك من الله شيئاً». رواه الشيخان والترمذى^(۳). ولفظه: يا معاشر بني عبد المطلب أنقذوا أنفسكم من النار فإني لا أملك لكم ضراً ولا نفعاً، يا فاطمة بنت محمد أنقذني نفسي من النار، فإني لا أملك لك ضراً ولا نفعاً إن لك رحماً سابلها ببلاها.

ئەبو ھورەيرە (خودای نی رازی بن) گوتی: كاتى خودای گەورە ئەم ئايەتهى نارده خوارەوه: {وأنذر عشيرتك الأقربين} (٢٦/٢٤) واتە: مادەم تو لەم ھەموو پازو نھىئىيە تىكەيشتىت، ھەميشە پەيوەندى خوت لەگەل خودا بەھىزكەو ئەو خزمانەت كە زۆر نزىكىن و تىكەلنى لەگەلتا، بىيان ترسىيەنە لەسزاي خودا.

^(۱) مسلم. إيمان. ٥١٧.

^(۲) تجرید البخاري (مختصر صحيح البخاري) مجلد/٢ ل/ ٢٧٠ رقم/ ١١٤٠ = ٢٧٥٣ فتح الباري، ٣٥٢٧، ٤٧٧١.

کاتی ئەم ئایه‌تە هاتە خواره‌و، حەزرهت (درووی خودای لەسرین) روپیشت لەسەر تەپولکەی صەفا پاوه‌ستاو بەدەنگى بەرز فەرمۇوی: ئەی ھۆزى قوره‌یش! نەفسى خوتان لەخوداي گەورە بىرەن، من لەلايەنى خوداوه ھىچ سوودى بەئىۋە ناگەيەنم ئەی نەوهى عەبدولمەناف! من لەلايەنى خوداوه ھىچ سوودى بەئىۋە ناگەيەنم، ئەی عەبیاسى كوبى عەبدولمۇتەلیب! من لەلاي خودا ھىچ سوودى بەتۆ ناگەيەنم، ئەی صەفييەئى پۈورى پىغەمبەرى خودا! من لەلاي خودا ھىچ سوودى بەتۆ ناگەيەنم، ئەی فاتىمەئى كچى موحەممەد! ئەگەر داواي مائى دنیا دەكەي ئىستا بىكە، دەنا لەقىامەتدا من ھىچ سوودى بەتۆ ناگەيەنم (ش/ت).

گفتە ئىرمىزى: ئەی خزمانى نەوهى عەبدولمۇتەلیب! لە ئاگرى دۆزەخ خوتان قوتاركەن، بەوەرگىتنى ئايىنى ئىسلام، ئەگىينا من لە رۆژى قىامەتدا، نەدەسەلاتى سوودو قازانجم ھەيە بۆتان و نەزىيان، ئەي فاتىمەئى كچى موحەممەد! خوت رىزگار كە، لەئاگرى دۆزەخ، ئەگىينا من لە رۆژى قىامەتدا نەدەسەلاتى سوودم ھەيە بۆت نەزىيان، راستە كە تۆكەسى منيت، وەلى من ھەر ئەوهندەم لەدەست دى كە لەدنىادا مافى خزمايەتى و كەسايەتى خوتت بەپىئى تەوانا پى بىدەم و بەس!

شوعەراش (نەملن) لەيەكتە دانە

دەذن، دەيىكەن بەگۈئ گەردانە!

۱۰- سوورەتى نەمل

(مەككىيە نەوهەدو سى ئايەتە)

سورة النمل (مکية وهى بضم وتسعون آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال اللہ تعالیٰ: {وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَائِبًةً مِّنَ الْأَرْضِ ثُكَلَّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ} (۲۷/۸۲).

واته: کاتن فهرمانی سزادان و قاری خودا هاته سهر ئه و کافرانه ئه وه لهو کاته دا لهزه‌ی صه‌فادا، له‌نزيکي کابه‌توللادا، له‌شاري مه‌کكه‌دا، حه‌يوانى ده‌ده‌که‌ين، به‌ناوي داببه‌تولئه‌رض كه به‌فهرمانی ئيمه ديته زمان و قسه ده‌کا له‌گه‌ل خه‌لکه‌که‌دا، كه ئاده‌ميزاد ئه و روزه‌ه يشتوونه‌ته راده‌ي‌كى وا هيج ئيمان و باوه‌ريکيان نه‌ماوه به‌قسه‌ي خودا و پيغه‌مه، له‌بهر ئه وه کاتن ئه وه هاتووه په‌رده لابيرى و به‌چاوي خويان حه‌قايق ببین.

٤٠٢٠ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) أنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ «تَخْرُجُ الدَّائِبَةُ مَعَهَا خَاتَمُ سُلَيْمَانَ وَعَصَا مُوسَى فَتَجْلُوا وَجْهَ الْمُؤْمِنِ وَتَخْتِمُ أَنْفَ الْكَافِرِ بِالْخَاتَمِ حَتَّى إِنَّ أَهْلَ الْخِوَانِ لَيَجْتَمِعُونَ فَيَقُولُ هَا هَا يَا مُؤْمِنُ وَيَقَالُ هَا هَا يَا كَافِرُ وَيَقُولُ هَذَا يَا كَافِرُ وَهَذَا يَا مُؤْمِنُ»، رواه الترمذى بسنده حسن:^(١).

ئه‌بو هوره‌ي‌ره (خودا‌ي زانى بىن) گوتى: پيغه‌مبه‌ر (دروودی خودا‌ي له‌سه‌رين) فه‌رمۇسى: داببه‌تولئه‌رض كه ده‌ده‌چى ئه‌موستىله‌كەي سوله‌يمان و عاساكەي مووساي و اپى، به‌داردەسته‌كە ده‌دا له‌ته‌ويلى موسولمان له جى سه‌جهدەكەي، خالىتكى سېپى پىوه دهنى، به‌ره به‌ره بلاو ده‌بىتە‌وه و پووى پووناك و گەش ده‌بىتە‌وه و له‌نيوانى هەردوو چاوه‌كانى دەنۋوسرى: موسولمان. وەبە ئه‌موستىله‌كە ده‌دا له‌سەر لwooتى كافرو مۇرييکى رەشى پىوه‌ده‌نى و به‌ره به‌ره رەشىيەكە زۇر ده‌بى و دەموجاوى گشت داده‌گرى و پووى رەش ده‌بىن، تەنانەت موسولمان و كافر والەيەكترى ئاشكرا دەبن، کاتن دەسته‌يى لەخەلک له‌سەر خوانى داده‌نىشىن و شت دەدەن دەستى يەكترى به‌يەكترى دەلىن: ئه و بگرە ئەي موسولمان! ئه‌گەر كابرا ووشەي موسولمان له‌ناو چاوه‌نى نووسرابى، يا دەلىن: ئه و بگرە ئەي كافر! ئه‌گەر كابرا ووشەي كافر له‌ناو چاوانى نووسرابى، وەلە سەر ئەم شىوه‌ي، به‌بىن په‌روا، بانگى يەكترى دەكەن (ت-س/ح).

^(١) حسن عند الترمذى.

نهمل و قهصهص و عهنكهبووت و رووم!

خودا بتانکا به رووناکییں رووم

۱۱- سوره‌تی قهصهص

(مهکییه ههشاو ههشت نایه‌ته)

سورة القصص (مکیة، وهی بضع وثمانون آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۲۱ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم) لعنة أبي طالب: «قل لا إله إلا الله أشهد لك بها يوم القيمة». قال لولا أن ثيبرى قریش يقولون إنما حملة على ذلك الجزع لأقررت بها عينك فأنزل الله (إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ). رواه الشیخان والترمذی^(۱).

ئەم فەرمۇودەيە پیوايەتىکى ترى له تەفسىرى سوره‌تى تەوبەدا پابورىد، فەرمۇودەي ژمارە بىىست. كېپانەوە ئىرە ئاوايە: ئەبو ھورەيرە (خودايى رازى بىن) گوتى: ئەبو تالىب مامەي پىيغەمبەر (دەرسى خودايى لەسىرىنى) لەسەرەمەرگا بۇو، حەزىزەت چوو بولى، پىيى فەرمۇو: مامە! بەگويم كە، شايەتمان بىنەو بلىنى: لا إله إلا الله، تا لەرۋىزى قىامەتا بىكەم بەبەلكە و شايەت بۆت. گوتى: نەبادا ھۆزى قورەيش تانۇوتى لى بىدەن و بلىنى: لەترساندا شايەتمانى ھىننا، ئەگىنە بەگوتى ئەم ووشەيە دلى تۆم خوش دەكىردو چاولو دلىتم رۆشن دەكىردهو! جا بەم بۇنەيەو ئەمە ھاتە خوارەوە: {إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ} (۵۶/۲۸)

واتە: ئەم خوشەويىست! ھيدايەت، بەمەعنە قەبۇولكىرىدىنى حەق و گرتىنى رىيگەي راست، ئەوه بەدەستى خودايەو بەدەستى تو نىيە، بۇيە گەلىنى كەسکەھەيانە خوشەويىستى خۆتە، تو حەز دەكەي كە ھيدايەتى بىدەي

^(۱) تحرید البخاري. ۲/۶۰ رقم: ۶۴۵ = ۱۳۶۰، ۴۷۷۵، ۴۷۷۲، ۴۷۷۱، فتح. مسلم. ايمان: ۱۳۱.

به لام چونکه خودا خواستی له سه‌ر هیدایه‌تی ئه و نبیه ملی ریگه‌ی راست ناگرئ، دهی ئه وهی له سه‌ر تؤیه ئه وهیه ریگه‌ی راستیان پینیشان بدهی و رابه‌رییان بکه‌ی (ش/ت).

٤٠٢٢ - عَنْ عُثْمَانَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ». رواه مسلم في الإيمان^(۱).

عوثمان (خودای نی رازی بن) گوتی: پیغه‌مبهر (دربودی خودای له سه‌رین) فه رموموی: هر که سی له سه‌ر باوه‌رو نیمان بمري و یه‌قین و باوه‌ری وابی که بیجگه له خودای تاک و ته‌نیا خودای ترنییه ئه وه ده‌چیته به‌هه‌شت (م).

قهصه‌ص! خوا حافظ، عه نکه‌بووت! هاتن

به خیرو بیش، یادن نه شکه‌وتی هاتن!

سنه‌فر خوش بیگه‌ی هاتوو نه هاته

بويه بؤه به‌ری نانه و دوو زاته!

پاره‌نوس تنه‌نی زویه‌ی تیخن نه بیر

له تهونه‌که‌ی تؤو له هیلاکه‌ی کوترا!

١٢- سوره‌تی عه نکه‌بووت

(مه‌کیه نه و دو نو نایه‌ته)

سوره العنكبوت (مکیه و هي تسع و تسخون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٢٣ - عَنْ مُصْعِبِ بْنِ سَعْدٍ (رضي الله عنه) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: أُنْزِلَتْ فِي أَرْبَعِ آيَاتٍ → (ب/۵ ز/۱۲ ل/۸۷ ف/۳)^(۱).

ئەم فه رموده‌یه له (مناقب سعد بن أبي وقاص)دا رابورد.

^(۱) مسلم. إيمان: ۱۳۵.

^(۱) تقدم تخریجه برقم: ۳۳۲۸/۳ مجلد خامس تسلسل/۱۲.

٤٠٢٤ - عَنْ أُمّ هَانِيٍّ (رضي الله عنها) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي قَوْلِهِ تَعَالَى
(وَتَأْثُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ) قَالَ: «كَانُوا يَخْدِفُونَ أَهْلَ الْأَرْضِ وَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ». رواه الترمذی:^(۲).

لهبارهی ئەم ئايەته وە {وَتَأْثُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ} (٢٩/٢٩) ریوایەت کراوه، لەئۆممۇ ھانىيە وە، دەلىٰ: دەچۈون پەلەپىتكە يان دەنا بەخەلکە وە لا قىرى و قەشمەرييان پىيىدە كىرىن (ت-س/ح). قال الله تعالى: {وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالْتِي هِيَ أَخْسَنُ...}. (٤٦/٢٩).

واتە: بەشىۋەيەكى گەلىٰ جوان دەمەتەقى و گفتۇگۇو دەمە قالىنى لەگەل خاوهەن نامە كان بىخەن، وەكۈو گاورو جوولەكەبى، بەناسكى و بەنەرمۇنيانى مشتومرييان لەگەل بىخەن.

٤٠٢٥ - لە تەفسىرى سوورەتى بەقەرەدا رەت بۇو، فەرمۇودە چواردە كەدە فەرمۇى: (كان أهل الكتاب يقررون التوراه)^(۳).
نەمل و قەصەص و مەنكە بووت و رۆم
دىيىتىھە يىادم: رۆئى خۇلۇخلىكەن رۆم!

١٣- سوورەتى رۆم

(مەكىيە، شەست ئايەتە)

سورة الرۆم (مکیة و هي ستون آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٢٦ - عَنْ نِيَارِ بْنِ مُكْرَمِ الْأَسْلَمِيِّ (رضي الله عنه) قَالَ لَمَّا نَزَّلَتْ (الم غُلَبَتِ)
الرُّومُ فِي أَذْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي يَضْعُفِ سَيْنَى) فَكَائِنَ فَارِسُ
يَوْمَ نَزَّلَتْ هَذِهِ الْآيَةَ قَاهِرِينَ لِلرُّومِ وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ يُحِبُّونَ ظُهُورَ الرُّومِ عَلَى فَارِسَ

^(۱) رواه الترمذی بسند حسن (شرحه).

^(۲) تقدم تخریجه برقم: ٣٧٠٣/١٤ مجلد سادس تسلسل/٢.

لَأَنَّهُمْ وَإِيَّاهُمْ أَهْلُ كِتَابٍ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى (يَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ) فَكَائِنَ قُرْيَشٌ ثُجِبٌ ظُهُورُ فَارسَ لَأَنَّهُمْ وَإِيَّاهُمْ لَيُسُوا بِأَهْلِ كِتَابٍ وَلَا إِيَّاهُنْ بِبَعْثٍ فَلَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى هَذِهِ الْآيَةَ خَرَجَ أَبُو بَخْرٍ الصَّدِيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَصْبِحُ فِي نَوَاحِي مَكَّةَ (الْمَغْلِبَةُ الرُّومُ فِي أَذْنِي الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَقْلِبُونَ فِي بَضْعِ سِنِينَ) قَالَ نَاسٌ مِنْ قُرْيَشٍ لِأَبِي بَخْرٍ فَذَلِكَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ زَعْمَ صَاحِبِكُمْ أَنَّ الرُّومَ سَتَغْلِبُ فَارسًا فِي بَضْعِ سِنِينَ أَفَلَا تَرَاهُنَ عَلَى ذَلِكَ؟ قَالَ: بَلَى. وَذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِ الرِّهَانِ فَارْتَهَنَ أَبُو بَخْرٍ وَالْمُشْرِكُونَ وَتَوَاضَعُوا الرِّهَانَ وَقَالُوا لِأَبِي بَخْرٍ كَمْ تَجْعَلُ الْبَصْنُ ثَلَاثَ سِنِينَ إِلَى تَسْعَ سِنِينَ فَسَمَّ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ وَسَطَا تَنْتَهِي إِلَيْهِ. قَالَ فَسَمَوْا بَيْنَهُمْ سِتَّ سِنِينَ قَالَ فَمَضَتِ السَّتُّ سِنِينَ قَبْلَ أَنْ يَظْهُرَ الرُّومُ فَأَخَذَ الْمُشْرِكُونَ رَهْنَ أَبِي بَخْرٍ فَلَمَّا دَخَلَتِ السَّنَةُ السَّابِعَةُ ظَهَرَتِ الرُّومُ عَلَى فَارسٍ فَعَابَ الْمُسْلِمُونَ عَلَى أَبِي بَخْرٍ تَسْمِيَةً سِتَّ سِنِينَ لَأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ (فِي بَضْعِ سِنِينَ) قَالَ وَأَسْلَمَ عِنْدَ ذَلِكَ نَاسٌ كَثِيرٌ^(۱).

ینازی کوری موکره‌می ئهسله‌می (خودای لی رازی بن) گوتی: کاتنی ئایه‌یتی {أَلَمْ، غُلِبَتِ الرُّومُ، فِي أَذْنِي الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَقْلِبُونَ، فِي بَضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلٍ وَمِنْ بَعْدٍ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ} (۱/۳۰-۴) واته: سوپای بۇم له‌به‌رابه‌ری سوپای فارس‌هه‌و شکان، له‌خاکیکا ئەم شەپە قەوما کە نزیکترین ولاته له‌ولاتی حیجازی ئیوه‌و، کە دەکە ویتە نیوانی ئەزرووات و به‌صراوه، کە دووشارن له‌ولاتی شام، کە ئەو سەردهمە نزیکترین ولاته دەولەتی رۆم بۇون له‌خاکى بەست (حەرمە) مەککە‌و، وەلى لەماوهی چەن سالىكى كەمی داھاتوودا، رۆمە‌كان له‌پاش ئەم شکانە يان سەردهکەون و زال دەبن بەسەر سوپای فارسدا. گوتی: کاتنی ئەم ئایه‌تە هاتە خواره‌و، وەك له‌ئایه‌تە كەدا دەفه‌رموي ئەو سەردهمە فارسە‌كان زال بۇو بۇون بەسەر پۇمیيە‌كاندا، ئەو رۆزگاره موسوْلما‌كان و رۆمە‌كان ھەردوو لا ئەھلى

^(۱) رواه الترمذی بسنده حسن (شرحه).

کیتاب و خاوەن نامه‌ی خودایی بۇون لەبەر ئەوه موسولمانەکان حەزیان دەکرد کە رۆمەکان زال بین بەسەر فارسەکاندا، ئەمەی گوتمان خودای گەورە بەم ئايەته باسى كىدوووه كەدەفەرمۇي: {يَوْمَئِنْ يَفْرَخُ الْمُؤْمِنُونَ، بَئْصَرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ} (۳۹/۴-۵). واتە: لەرۋىژەدا كە لەسەر فەمانى خودا، رۆمەکان زال دەبن بەسەر فارسەکاندا موسولمانەکان بەو سەركەوتىنى ھاوكىيىشى خۆيانە بەو يارمەتىدانە خودایە بۇ سوپاى رۆمەکان شادو شادمان دەبن، وە خوداي گەورە خواتى لەسەر يارمەتىدانى ھەركەسى بىتى يارمەتى دەدا وە خودا شكۆمەندو مىھەبانە. گوتى: وەكىو گوتمان موسولمانەکان حەزیان لەمەبۇو، بەلام كافرەكانى قورەيش زۇريان پى خوش بۇو، كەفارسەکان زال بۇو بۇون بەسەر رۆمەکاندا، چونكى ھەردو ولايان ھاو مەشرەبى يەك بۇون، ھەردوو لايان نەنامە خودایيان ھەبۇو، وە نەباورەريان بە رۆژى زىندۇو بۇونە وە ھەبۇو، جا كاتى ئەم ئايەته ھاتە خوارەوە ئەبوبەكر (خوداي ئازى بن) دەرچۈو، وەبەناو كۈوچەو كۆلانەكانى مەككەدا دەسۈپايدە وە ھاوارى دەکردو بەدەنگى بەرز ئەم ئايەتهى ھەتا دوايى دەخويىندهو: {أَلَمْ غُلِبَتِ الرُّومُ.....}. جا تاقىمىن لەكافرەكانى قورەيش بە ئەبوبەكريان گوت: با ئەمە لەنیوانى ئىيمەو لەنیوانى ئىيۇدا بەيىننى، تا بىزانىن لەئەنجامدا قىسى كامعان راست دەردهچى، گوايە موحەممەدى ھاپرىتان دەلىن: لەماوهى چەن سالىيىكى كەمدا دىسان پۇم سەر دەكەونە وە فارس دەبەزىنن، جا ئەگەر ئەمە وايە بۇ گرەومان لەگەل ناكەيت لەسەر ئەمە. گوتى: باشە، ئەمەيش بەرلەوە بۇو كە گرەو لەسەر قومار قەدەغە بىرى، ئەوساكە ئەبوبەكر بىتپەرسىتكان گرەويان كردو لەسەر مالۇ كاتى گرەوەكە رىيڭ كەوتىن، بە ئەبوبەكريان گوت: (بعض) خۆى لەسييۇھىيە ھەتا نۇ، جا تو خۆت ماوهىيەكى مامناؤەندى دابنى كە ھەردوولامان پىيى رازى بىن. گوتى: جا بېرياريان دا كەماوهى گرەوەكە شەش سال بىتى، بەلام شەش سالەكەھات و روېشت كەچى رۇم سەرنەكەوتىن، لەبەرئەوە بىتپەرسىتكان گرەوەكەيان بىردهوە مالى گرەوەكەيان لەئەبوبەكر سەند، بەلام لەسالى حەوتەما پۇم سەركەوتىن بەسەر فارسدادو بەم بۇنەيەوە،

که قسسه‌ی خواو پیغه‌مبهربی خودا راست ده رچوو له و روژه‌دا خه لکیکی زور موسولمان بیون، له لایه‌کی ترهوه موسولمانه کان سه رکونه‌ی ئه بوبه‌کریان له سه‌ر ئه وه‌کرد، که بؤ ماوه‌ی گرهوه‌که شهش سالی دانا بیو، چونکه خودای گه‌وره ده فه‌رموی: في بعض سنین: له ماوه‌ی سالیکه‌وه تا نو سال. (ت- س/ص).

٤٠٢٧ - عَنْ أَبْنَىْ عَبَّاسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ الْبِطْشَعَ مَا بَيْنَ الْتَّلَاثَ إِلَى التَّسْنَعَ. رَوَاهُما التَّرمذِيُّ^(٢).

ئىپنۇ عەبباس (خودايىان لى رازى بىن) دەلى: پىيغەمبەر (دروودى خوداى لەسەربىن) فەرمۇوى: بىيضع لەسى وەيە تا نۆ. (ت-سند غريب).
 .(٣) ف/٢ ل/٣٧ ب/١ → ٤٠٢٨

لوقمان و سهند نام سیزده

ناویں سین سوہن، ھے رسن ھاوسن یہ!

۱۴ - سووره‌تی لوقمان

(مهکیہ، سپی و چوار ناپہتہ)

سورة لقمان (مكية وهي أربع وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

→ -٤٠٢٩ (ب/٢ ز/١٥٢ ل/٣٢٢ ف/١٩)

۴۰۳۰ → (لته فسیری سووره‌تی ئەنعام دا رابوورد، حەدیپى پىنجەم كەدەفەرمۇئى: لانزلت {الذين آمنوا ولم يلْبِسُوا إيمانهم بِظُلْمٍ} (۲).

^(٢) رواه الترمذى بسند غريب (شرحه).

^(٣) مکرر - تقدم تخریجہ برقم: ۲۸/۲ مجلد اول تسلسل/۶.

^(٩) تقدم تخریجہ برقم: ۱۹/۱۶۲۳ مجلد ثانی تسلسل/ ۱۵۲.

^(٢) تقدم تخریجه برقم: ٣٨٥٦/٥ مجلد سادس تسلسل/٧.

٤٠٣١ - عن ابن عمر (رضي الله عنهما) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: «مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ خَمْسٌ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا اللَّهُ لَا يَعْلَمُ مَا فِي غَدِ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا يَعْلَمُ مَا تَعْيَضُ الْأَرْحَامُ إِلَّا اللَّهُ وَلَا يَعْلَمُ مَتَى يَأْتِي الْمَطْرُ أَحَدٌ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا تَدْرِي نَفْسٌ بِإِيَّى أَرْضٍ تَمُوتُ، وَلَا يَعْلَمُ مَتَى تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا اللَّهُ عَلِيمٌ خَبِيرٌ». رواهما البخاري (ض)^(۳).

ئىيىنۇ عومۇر (خوداييان قى دازنى بىت) گوتنى: پىيغەمبەر (دوودى خودايى له سەرىپى) فەرمۇسى: كلىلى نەھىنى (غەيىب) ئەم پىينجەن كە خودا لەم ئايەتەدا دەفەرمۇسى: {إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِإِيَّى أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} (٣٤/٣١) بەراستى بەس خودايى گەورە دەزانى (بەزانىارىيەكى دامەزراو) كە قيامەت دادى و خودا خۆى باران دەبارىيىنى و كاتەكەى دەزانى و دەزانى چى لەمنالىدا نەيە، نىرە، مىيە، چىيە و چى نىيە، هىچ كەسى نازانى سېھىنى چى دەكاوج ئىشىيىكى دەبىن و كەس نازانى كەى و لەكۈن دەمرى بەراستى هەر خودا زانايە و ئاگادارە (ب).

١٥- سوورەتى سەجدە

(مەكىيە، سىيى ئايەتە)

سورة السجدة (مكية، وهي ثلاثةون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٣٢ - عن أئْسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) أنَّ هَذِهِ الْآيَةَ (تَتَجَافَى جَنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ) تَرَأَتْ فِي الْتَّظَارِ هَذِهِ الصَّلَاةُ الَّتِي تُدْعَى الْعَتَمَةُ. رواه الترمذى بسند صحيح^(۱).

^(۱) بخاري. تفسير: ٤٧٨.

^(۲) صحيح عند الترمذى.

→ (ب/۲ ل/۲۶ ف/۷) به لام لیرهدا ئاوایه: ئەنەس (خودای نی رازی بن) گوتى: ئەم ئايىتە له مەدح و ستايىشى ئەوکە سانەدا هاتۇتە خوارەوه كە چاوه‌نواپى كردنى نويىزى خەوتنان دەكەن. (ت-س/ص).

٤٠٣٣ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي ﷺ: «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى أَعْذَذْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنَ رَأَتْ، وَلَا أَذْنُ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، ذُخْرًا، بَلْهُ مَا أَطْلَعْتُمْ عَلَيْهِ». ثُمَّ قَرَأَ (فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أَخْفَى لَهُمْ مِنْ قُرْءَةٍ أَغْيَنِ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ). رواه الشيخان والترمذى: ^(۲).

ئەبو ھورهيره (خودای نی رازی بن) گوتى: پىيغەمبەر (دروودى خودای لەسەرين) فەرمۇسى: خودای گەورەو سەرور دەفەرمۇسى: ئەو بەھەرەو نازو نىعمەت و خۆشى و شادىيە، كە خۆم ئاماڭەم كردووھو ھەلم گرتۇوه بۇ بەذ ھېاش و خاسەكانى خۆم ئەوهندە باش و نايابن نە بەچاو بىنراون و نە بەگى بىسراون و نە بەدلى كەسدا هاتوون و نە بە خەيالىدا، رابۇوردوون، جىگە لەھەيش كەخۇتان ئاگادارىنى و لە قورئان و حەدىشا باس كراوه بۇتان. ئەنجا حەزىزەت (دروودى خودای لەسەرين) ئەمەي خويىندهوه: {فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أَخْفَى لَهُمْ مِنْ قُرْءَةٍ أَغْيَنِ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ} (۱۷/۳۲) → (ب/۲ ز/۲۶ ل/۷۴ ف/۷) (ش/ت).

٤٠٣٤ - عن المُغِيرَةَ بْنَ شَعْبَةَ (رضي الله عنه) قالَ عَلَى الْمِنْبَرِ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ «إِنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ سَأَلَ رَبَّهُ فَقَالَ أَيْ رَبُّ أَيُّ أَهْلِ الْجَنَّةِ أَدْنَى مَنْزِلَةً؟ قَالَ رَجُلٌ يَأْتِي بَعْدَ مَا يَدْخُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ فَيَقَالُ لَهُ اذْخُلِ الْجَنَّةَ. فَيَقُولُ كَيْفَ أَذْخُلُ وَقَدْ تَرَلُوا مَنَازِلَهُمْ وَأَخْدُوا أَخْدَاهُمْ. قَالَ فَيَقَالُ لَهُ أَتَرْضَى أَنْ يَكُونَ لَكَ مَا كَانَ لِمَلِكٍ مِنْ مُلْوِكِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ نَعَمْ أَيْ رَبُّ قَدْ رَضِيتُ. فَيَقَالُ لَهُ فِإِنَّ لَكَ هَذَا وَمِثْلَهُ وَمِثْلَهُ فَيَقُولُ رَضِيتُ أَيْ رَبُّ. فَيَقَالُ لَهُ

^(۱) تجرید البخاري / ۴ ل/ ۴۷۱ رقم: ۱۶۷۹ = ۴۷۸۰، ۴۷۷۹، ۳۲۴۴، ۴۷۹۸. مسلم جنة ونعيها: ۷۰۶۴.

ترمذى. تفسير القرآن: ۳۱۹۷

فَإِنَّ لَكَ هَذَا وَعَشْرَةً أُمَّالِهِ فَيَقُولُ رَضِيَتُ أَعْيُ ربٌ. فَيَقُولُ اللَّهُ فَإِنَّ لَكَ مَعَ هَذَا مَا اشْتَهَيْتَ نَفْسُكَ وَلَدَّتْ عَيْنَكَ». رواه الترمذى ومسلم فى الإعان: ^(٣).

موغیره‌ی کوپری شوعبه (خودای لی رازی بن) گوتی: به‌گوئی خوّم گوئم
لیبتو پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای لمسه‌ین) له‌سهر دوانگه دهیفه‌رموو: موسسا
(بروودی خودای له‌سهرین) له‌خودای گهوره‌ی پرسی، فه‌رمووی: ئه‌ی خوای من!
کن له خه‌لکی به‌هه‌شت پایه‌ی له‌هه‌موو که‌سی نزمه‌تله؟ فه‌رمووی:
پیاویکه کاتئ دی بو به‌هه‌شت، ده‌پروانئ به‌هه‌شتیکه کان هه‌موو چوونه‌ته
ناو به‌هه‌شت‌وه، پیی ده‌لین: تؤیش بچوّره ناو به‌هه‌شت، ده‌لین: چون
چوّنى بچم، ئه‌وان هه‌موو به‌جیگه و پایه‌ی خوّیان شاد بوون و به‌شو
باره‌و به‌رات و خه‌لاتی خوّیان و هرگرت‌ووه، جا پیی ده‌لین: ئایا رازی ده‌بى
به‌وه‌نده که‌بئه‌قەی پاشاین له‌پاشاکانی جیهان مولک و ده‌وله‌ت و سامانت
پی بدرئ له‌بئه‌هستا؟ ده‌لین: به‌لئ ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! رازیم جا پیی
ده‌گوتري: ئه‌وا دام به‌تۆ به‌قەد ده‌وله‌ت و مولک و سامانی پادشاين له
پادشاکانی جیهان، و هسى ئه‌وه‌نده‌یت‌ریش له‌گه‌لیا، ده‌لین: خوش‌نوودم
ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! پیی ده‌فه‌رموی: ئه‌وادام به تۆ ئه‌وه‌دو ده‌ئه‌وه‌نده‌ی
تریش له‌گه‌لیا، ده‌لین: ئه‌ی په‌روه‌ردگام! به‌راستی خوش‌نوود بووم،
ده‌فه‌رموی: ئه‌وا سه‌ره‌رای ئه‌وه‌یش دام به تۆ هه‌رجی تر که‌دلت حه‌زی
بی‌ده‌کا و حاوت خوشی لئی و هر ده‌گرئی (م).

قال الله تعالى: {وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ} (٢١/٣٢).

وشه: ئىمە لەم زىيانەدا بەم بىباوهەرانە جۆرەھا ئىش و ئازارىيان پى دەچىزىن، وەك قاتوقرى و تالۇ سوپىرى و نەخۆشى و هەزارى و شتى زۇرى لەم يابىتىنە كە ئەمانە لەجاو سزاي كەورەي رۇزى دوا رۇزدا

^(۲) مسلم. إيمان: ۴۶۴. ترمذی. تفسیر: ۳۱۹۸.

سووکه‌له و ئاسانن، بەمیوای ئوه کەئمانه لەبیرو باوهپى نابارو
کرده‌وهی ناھەموارى خۆیان بگەرینه‌وهو دەسبەردار بىن.

٤٠٣٥ - عنْ أَبِيّ بنِ كَعْبٍ (رضي الله عنه) فِي هَذِهِ الْآيَةِ: الْعَذَابُ الْأَدْنِي مَصَائِبُ
الدُّنْيَا وَالرُّومُ وَالْبَطْشَةُ أَوِ الدُّخَانُ. رواه مسلم في صفة القيمة^(۴).

ئەم فەرمۇودەيە، لەپىشەوه لە تەفسىرى سوورەتى فورقانا راپورد،
فەرمۇودەي پىنچەم. لەگىپانەوهى ئېرەدا ئاوايىه: ئوبەيى كۆپى كەعب
(خوداي نى رازى بىن) لەبارەي ئەم ئايەتەوه گوتى: (الْعَذَابُ الْأَدْنِي) كەلەم
ئايەتەدا باسکراوه، كەبەمانا سزاى سووکەله و ئاسانە، بىرىتىيە لە
ناخوشى و قورت و وەي و ناكاميي جىهان، لەگەل ئايەتى رۇم و دەست
لى وەشاندەكەي رۇذى غەزاي بەدردا، كە قورئان پىيى دەلىن: (الْبَطْشَةُ
الكىرى)، لەگەل داستانەكەي ئايەتى دوخاندا، كە دەفەرمۇي: {فَارْتَقَبْ يَوْمَ
ئَئِي السَّمَاءَ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ}:

ووشەن قورئانى ھەممۇ سەركۈلن

وينەن شاڭولىنى بەرزى سەرچەن!

ھەر وشەيەكى بەرىيىكە بۆ خۇنى

يا باقچەيەكە، زۇر بەرەنگە و بۇنى

ووشەن پىر واتا، ناسك و نازادار

بۈونە كەرەستەن رىستەن خۇش لەزار

وەك سەجدە و نەحزاب، سەبەء و فاطىر

سافات و صاد و زومەر و غافير!!

ھۇنى چىيە و بۆچىن و لەبەرچىن كەۋا

نەم دوو پارچەيە، وەك كراس و كەۋا

لەناو قورئانى لەيەك نىزىكىن

^(۴) تقدم تخریجہ برقم = ۲۹۵۲/۲ مجلد سادس تسلسل/۱۸.

يا بونه‌ی چیبه لهیه ک ته‌ریکن!
 لهبو وه‌ل‌امن نه‌م جووه پرسه
 مه‌ته‌لی دواوه باشتربن ده‌رسه:
 (یاسین نقیمی قورئانه داده!)
 پیشی فایه که و پاشی دوو صاده!
 (قورئان خاتمه لهبو نامه گه‌ل)
 سرووش دوا چووه هلهات له‌دهم که‌ل!!

۱۶- سووره‌تی نه حزاب

(مه‌دنه‌بیه، حه‌فتاو سی نایه‌تہ)

سورة الْحَزَاب (مدنیة وهي ثلات وسبعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠ - ٣٦ - قيل لابن عباس (رضي الله عنه) أرأيت قول الله عز وجل (ما جعل الله لرجل من قلبيين في جوفه) ما عنى بذلك قال قام نبی الله (صلی الله علیه وسلم) يوماً ما يصلى فخطر خطرة فقال المนาقون الذين يصلون معه ألا ترى أن له قلبي قلباً معكُم وقلباً معهم. فأنزل الله (ما جعل الله لرجل من قلبيين في جوفه). رواه الترمذی بسنده حسن^(۱).

* لمحه‌دیشا دفه‌رموی: یاسین قه‌لب و دلی قورئانه، به‌نقیمی نه‌نگوستیله‌ش به‌عه‌ره‌بی ده‌گوت‌ری، فوصن - یاقه‌لبی خاتمه، یه‌که‌م پیتی (فاطر) که‌فیه له‌گه‌ل یه‌که‌م پیتی صافات و یه‌که‌م پیتی صادا، که‌دوو صادن ریک ده‌کاته (فص). نه‌مه‌یش ره‌مزه بؤ نه‌وه که یاسین قه‌لبی ختمه‌ی قورئانه و قورئانیش خاتمه‌ی نامه ئاسمانی‌بیه‌کانه، ده‌گای هاتنی نامه‌ی ئاسمانی مؤکردووه نیتر له‌پاش قورئان نامه‌ی ئاسمانی دانابه‌زی. (وهرگیپ)

(۱) حسن عند الترمذی.

عه‌رذی ئيبنوا عه‌بباس (خودايان فی رازی بن) کرا: تو چى ده‌فرمومى له‌هوى ئەم ئايىته‌وه: {مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبِينِ فِي جَوْفِيهِ...} (٤/٣٣) واته: خودا برياري نه‌داوه بوهيج پياوئى كه دوو دلى ببى. ئيبنوا عه‌بباس گوتى: رۆژى حەزرهت (دروودى خوداي له‌سەرين) هەستا نويزى كردو له‌نويزەكەدا به‌هەلەدا چوو، جا ھەندى (له‌وناپاك و مونافيقانه كه له‌پشتىيەوه نويزىيان دەكىرد) گوتىيان: تەماشاكەن موحەممەد دوو دلى ھەيە، به‌دلى والىگەل ئىمەداو به‌دلىكەي ترى والىگەل خۆياندا، جا بهم بونه‌يەوه ئەم ئايىته هاته خواره‌وه (ت-س/ح).

٤٠٣٧ - عن عبد الله بن عمر (رضي الله عنهما) أن زيد بن حرثة مولى رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ما كان لذعوة إلا رزيد^(٢).

→ له‌پيشەوه له‌سەر باسى (فضل زيد بن حرثة)دا رابورد.

٤٠٣٨ - → (ب/٢ ز/١٦٤ ل/٣٤٦ ف/٩) + (ب/٣ ز/٩ ل/٢٢) ف/(٣).^(٣)

٤٠٣٩ - عن أنس (رضي الله عنه) أن عممة غاب عن قتال بذر فقال غبت عن أول قتال قاتلته رسول الله (صلى الله عليه وسلم) المشركون لشن الله أشهدنى قتالاً للمشركون لترى الله كيف أصنع فلما كان يوم أحد الكشف المسلمين فقال الله إني أبرا إليك مما جاء به هولاء يعني المشركون وأغتصب إليك مما يصنع هولاء يعني أصحابه ثم تقدم فقاتل حتى قتل فوجده فيه بضع وثمانون من ضربة بييف وطعن برمح ورمي سهم فكان يقول فيه وفي أصحابه نزلت (من المؤمنين رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه فمنهم من قضى نحبة ومنهم من ينتظرون وما بدأوا تبديلاً). رواه الترمذى والبخارى^(٤).

^(١) تقدم برقم: ٣٣٨٧ مجلد خامس تسلسل ٢٣.

^(٢) تقدم برقم: ١٨٣/٩ مجلد ثانى ت/١٦٤.

^(٣) تجريد/٢ ل/٢٨٦ ڙماره/١١٥٦ = ٤٧٨٣، ٤٠٤٨، ٢٨٠٥ .

ئنه‌س (خودای نی رازی بن) گوتی: مامه‌م ئنه‌سی کوپری نه‌ضر ئاماذه‌ی غه‌زای بهدار نه‌بwoo بwoo، له‌بهر ئه‌وه گوتی: يه‌که‌م جه‌نگنی که حه‌زره‌ت (درودی خودای لس‌سرین) له‌گه‌ل کافراندا کردی به نصیبم نه‌بwoo، که هاویه‌شی ئه‌وه جه‌نگه پیروزه‌یه بکه‌م، جا ئه‌گه‌ر خودا فرسه‌تی دام و حازری جه‌نگنی بwoo، له ئایینده‌دا، له‌گه‌ل کافره‌کاندا ئه‌وه‌کاته خودای گه‌وره ده‌م بینی که چلۇن جه‌نگنی ده‌که‌م، جا کاتى رووداوى ئوحود هاته پیش و واریکه‌وت زوربەی موسولمانه کان شکان و ده‌وری حه‌زره‌تیان چوڭل کرد، مامه‌م گوتی: خودایه! من به‌ری و به‌دوورم له خزمه‌تی تۇو له‌م کاره ناشیرین و نامه‌ردىيیه که ئه‌م کافرانه ده‌رباره‌ی پیغەمبەری تو کردنیان، وە پیۋىش خوارى ده‌که‌م و عوززدەھىننمەوه بۇ تۇلەوه‌یش که‌ئه‌م موسولمانانه کردیان و بەداخه‌وه ئه‌م هاوارى نازدارانه‌ی من له‌م جه‌نگه پیروزه‌دا، که شەری مان و نه‌مانه تېشكان و هەلھاتن!

پاش ئه‌م شىرانه هەلمه‌تى بىدو چووه پیشەوه بۇناو كۆپى شەپو دەستى کرد بەشەر کردنىيکى مەردانه و وازى نەھىيىنا هەتا كۈزىاو شەھيد كرا، له پاش تەواو بۇونى شەپەكە کە تەرمەكەيمان دۆزىيەوه تەماشامان كرد هەشتا پىتر بىرىنى پىوه بwoo، جىيگەي دەمەشىرۇ دەمەتىرۇ پىكانى رم و پەيكان!

جا بويه ئىمە له‌بىاوه‌رەدا بwooين و دەمانگوت: كەئه‌م ئايەتە بۇ شهرى حالى ئه‌وو ويئەي ئه‌و دابەزىوه کە دەفرەرمۇئ: {مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ...} تا كۆتايى ئايەتەکە كە راقد کە لەپىشەوه له‌باسى (خاتمة في جمع القرآن) دا رابورد. (ت/ب).

٤٠ - → لەپىشەوه پابورد، له‌باسى (خاتمة في جمع القرآن) دا فەرمۇدەی دووه‌هم، لىرەدا ئەم پىستەيەي ئاوايىه: لم أجدها مع أحد إلا مع خنزيمة الأنصاري الذي جعل رسول الله (صلى الله عليه وسلم) شهادته شهادة رجلين: واته: ئايەتەکەم بەس له‌لای خوزەيمەي ئەنصارى دەست كەوت، كەئه‌م

خوزه‌یمه‌یه ئەوهنده پیاویکی هەقانی و پاستگوو پاستال بۇو، پیغەمبەر (دروودی خودای لهسەربىن) شایه‌تى ئەوی لەباتى شایه‌تى دوو پیاو قەبۇول دەکرد^(۵).

٤٤ - عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ: لَمَّا أَمْرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِتَخْبِيرِ أَزْوَاجِهِ بَدَا لَيْ فَقَالَ «إِنِّي ذَاكِرٌ لِكَ أَمْرًا فَلَا عَلَيْكَ أَنْ لَا تَعْجَلِي حَتَّى أَسْتَأْمِرَ إِبْوَينِكَ». قَالَتْ وَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّ أَبَوَيْ لَمْ يَكُونَا يَأْمُرُانِي بِفِرَاقِهِ، قَالَتْ ثُمَّ قَالَ «إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ثَنَاءً هُوَ قَالَ (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُثِّنَ ثُرَذَنُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَزِّيَتُهَا) إِلَى (أَجْرًا عَظِيمًا)». قَالَتْ فَقُلْتُ لَهُ فَقِي أَيْ شَيْءٍ أَسْتَأْمِرُ أَبَوَيْ فَلَيْ أُرِيدَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالدَّارُ الْآخِرَةَ، قَالَتْ ثُمَّ فَعَلَ أَزْوَاجُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِثْلَ مَا فَعَلْتُ. رواه الشیخان والترمذی^(٦).

عائیشە (خودای لى رازى بن) گوتى: کاتى خودا فەرمانى بە پیغەمبەر (دروودی خودای لهسەربىن) کرد، کە ھاوسمەركانى خۆى بکا بە سەرپىشك (یا بە ژىتىيى حەزرهت رازى بن، بەته‌ماى رەزاي خودا و شادبوون بەپايەرى گەورەي رۆژى دوايى، يا ئەگەر حەزيان لە رابواردىنى ژيانى دنیا يەۋا پیغەمبەر تەلاقىيان بدا) پیغەمبەر (دروودی خودای لهسەربىن) لەپىش پىشدا لەمنوه دەستى کرد بەرگەياندىنى ئەم فەرمانى خودايى، فەرمۇوى (دروودی خودای لهسەربىن): شتىكت بۇ باس دەكەم، حەزناكەم كە پەلە پەلى تىيا بکەي، بېپيارى لهسەر مەددە هەتا پىرسو و پا بە دايىك و باوكت نەكەي! عائیشە گوتى: پیغەمبەر (دروودی خودای لهسەربىن) خۆى دەيزانى كە باوک و دايىك حەز بەشتى وا ناكەن و رازى نابن كەمن لە پیغەمبەر (دروودی خودای لهسەربىن) جىابىمەوه، حەزرهت (دروودی خودای لهسەربىن) فەرمۇوى: خوداي گەورە (وھىپ و ئەناخوانىي ئەو لەزىيادى و نۇرى بىن) بە من دەفەرمۇوى: {يَا أَيُّهَا

^(۵) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل/٩٤. رقم: ٣٦١٤.

^(٦) بخاري. تفسير: ٤٧٨٥، ٤٧٨٦. مسلم. ٣٦٦٥، ٣٦٧٤. ترمذى. تفسير القرآن: ٢٢٠٤. نسائي. نکاح:

الَّتِيْ قُل لَّاَرْوَاجِكَ...} وَاتَّه: ئَهی پیغَمْبَرِی خُودا! بِفَهْرَمَووْ بَه
هاوسَهْرَه کانت: ئَهگَهْر حَمْزَتَان وَالَّه سَهْر خَوْشَی وَرَابِوَارَدَنی ئَهْم جَيْهَانَه
بَنِي بَهْقَايَه: ئَهْوَا شَتَّى وَالَّه لَای من دَهْسَت نَاكَهَوَنی كَهْوَاتَه بَفَهْرَمَووْن،
وَهَرَن هَهْتَا لَهْسَهْر شَيْوَهِیه کَی جَوَان، بَهْبَن دَلْ ئَيْشَان وَنَاخَوْشَی هَقَی
شَهْرَعَی خَوْتَان بَدَهْمَن وَتَهْلَقَتَان بَدَهْمَه هَهْتَا بَرَون بَهْرَیی خَوْتَانَه وَه، ئَهگَهْر
ئَهْوَهْشَتَان نَاوَی وَحَمْزَتَان لَهْوَهِیه کَه بَهْرَنِیی وَحَلَّ وَهَاوسَهْرَه
حَمْزَرَهْتَ پَازَی بَن وَبَیْکَهْن بَهْهَوَی پَهْزَای خُودَووْ پِیغَمْبَرَوْ بَهْمَایَهِی
بَهْشَی باشَی خَانَهِی دَوَایَی، ئَهْوَه کَارِیکَی زَوَّر جَوَانَه، لَهْبَهْر ئَهْوَه خُودَای
گَهْوَرَه بَپِیَارَی دَاوَه بَوْ ئَیِّوَه کَه هَمَوْوتَان ئَافَرَهَتَی خَاسَ وَبَاشَ وَ
چَاكَهَکَهْرَو خَیْرَخَوان پَادَاشْتَیِکَی گَهْوَرَهِی وَاتَّان بَدَاتَنی کَهْدَنِیا وَچَی
تَيَادِایَه لَهْچَاوَی ئَهْوَهْدَا بَهْهِیج دَهْچَی. حَمْزَرَهْت (دوَدَی خُودَای لَهْسَرِین) کَه
ئَایَه تَهْکَهِی خَوْيَنْدَهَوَه لَهْمَبَهْسَتَه کَه حَالَی بَوَوم، عَهْرَزِیم کَرَد: بَوْ ئَهْمَه
پَرسَ وَپَا بَهْدَایَک وَبَاوَکم بَکَهْم! شَتَّى وَپَرسَی پَیْ نَاوَی چَونَکَه من
خَواستَم لَهْسَهْر پَهْزَای خُودَووْ پَهْزَای پِیغَمْبَرَهَو لَهْوَهِیشَه مَهْبَسَتَم
پَایَهِی بَهْرَزِی مَالَی دَوَایَیَه، عَائِیشَه (خَوَای لَنِ پَازَی بَنَت) گَوَتَی: ئَیِّتَر لَهْپَاشَ
مَنَهَوْ خَیْرَانَه کَانَی تَرَی پِیغَمْبَرِیش (دوَدَی خُودَای لَهْسَرِین) هَمَوْ چَاوَیَانَ
لَهْمَن کَرَدَو من چَیَم کَرَدَبَوو ئَهْوَانِیش وَهَک من کَرَدِیَان وَهَمَان وَهَلَمِیَانَ
دَایَه وَه بَهْ پِیغَمْبَر (ش/ات - رَهْزَای خَوَایَان لَنِ بَنَ).

٤٠٤ - → ئَهْم فَهْرَمَوَوْدَهِیه لَهْپَیِشَهَوْ رَابِوَورَد، لَه فَهْضَائِیل دَا،
لَهْبَاسِی (مناقِب أَهْل الْبَيْت) دَا، فَهْرَمَوَوْدَهِی دَوَوَهَم^(٧).

٤٠٤ - عَنْ أَئْسِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَمْرُرُ بِبَابِ
فَاطِمَةَ سِئَةَ أَشْهُرٍ إِذَا خَرَجَ إِلَى صَلَاةِ الْفَجْرِ يَقُولُ «الصَّلَاةَ يَا أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّمَا يُرِيدُ
اللَّهُ لِيُذَهِّبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا»^(٨).

^(٧) تقدم في المجلد الخامس في مناقب أهل البيت. تسلسل ١٦ / رقم ٣٤٢.

^(٨) رواه الترمذى بسنده حسن (شرحه).

ئنه‌س (خودای فی رازی بن) گوئی: تا ماوهی شهش مانگ، پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سرین) کاتن خوی ده‌چوو بو نویژه به‌یانی، به به‌رده‌گای مالی فاتیمه‌ی کچیدا رهت ده‌بwoo، ده‌یفه‌رمoo: ئهی ئه‌هلى به‌یت! ئهی خانه‌نیشانی مالی پیغه‌مبهر! هه‌لسن بچن به‌لای نویژه‌وه! ئه‌وجا به‌شوین ئه‌م فه‌رمایشته‌دا، بو باش حالت بوون لهمه‌به‌سته‌که‌ی ئه‌م ئایه‌تله‌ی ده‌خوینده‌وه: {إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذَهِّبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ} أهل‌البيت! (ویطهر کم تطهیرا) (۳۳/۳۳). راشفه‌ی ئه‌م ئایه‌تله‌ی باسی (مناقب أهل‌البيت) دا، رابورد (ت-س/ح).

٤٤ - عنْ أُمّ عُمَارَةَ الْأَنصَارِيَّةِ (رضي الله عنها) أَنَّهَا قَاتَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ مَا أَرَى كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا لِلرِّجَالِ وَمَا أَرَى النِّسَاءَ يُذَكَّرُنَّ بِشَيْءٍ فَتَرَكْتُ هَذِهِ الْآيَةَ (إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ). رواه‌ما الترمذی^(۹).

ئوممو عومارهی ئنه‌صاریبه (خودای فی رازی بن) عه‌رزی حه‌زرهت (دروودی خودای له‌سرین) ده‌کا: ئهی پیغه‌مبهری خودا! ده‌بینم بو هه‌موو شتی ناو هه‌ر ناوی پیاوانه‌و هه‌موو شتی هه‌ر ده‌باره‌ی ئه‌وانه، نابینم که ئایه‌تله‌ی شتی، ده‌باره‌ی ژنان بیت‌ه خواره‌وه له‌شتیکا، ناویان ببری‌و باسیان بکری!

جائهم ئایه‌تله‌ی هاته خواری، که ده‌فرمومی: {إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ...}. (ت-س/ح) (۳۵/۳۳)

٤٥ - عنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَاتَتْ لَوْ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَاتِمًا شَيْئًا مِنَ الْوَحْيِ لَكُمْ هَذِهِ الْآيَةُ (وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَعْلَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ) يَعْنِي بِالْإِسْلَامِ (وَأَلْعَمْتَ عَلَيْهِ) بِالْعِقْدِ فَأَعْنَقْتَهُ (أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَأَئِقَ اللَّهُ وَتَخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشِي النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ) إِلَى قَوْلِهِ (وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولاً) وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَمَّا تَزَوَّجَ جَهَّا قَالُوا تَزَوَّجْ حَلِيلَةَ ابْنِهِ فَأَنْزَلَ

^(۹) رواه الترمذی بسنده حسن (شرحه).

اللّهُ تَعَالَى (مَا كَانَ مُحَمَّدًا أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّنَ) وَكَانَ رَسُولُ اللّهِ (صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تَبَيَّنَاهُ وَهُوَ صَفِيرٌ فَلَيْثٌ حَتَّى صَارَ رَجُلًا يُقَالُ لَهُ زَيْدُ بْنُ مُحَمَّدٍ فَأَنْزَلَ اللّهُ (إِذْعُوهُمْ لَا يَأْتُهُمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللّهِ فَإِنَّ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْرَاجُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيْكُمْ فَلَانِ مَوْلَى فُلَانِ وَفُلَانُ أَخْرُوْ فُلَانِ. رواه الترمذی والبخاری^(۱۰).

عائیشه (خودای لی رازی بن) دهلى: ئەگەر خوانە خواسته پىغەمبەر (دروودى خودای نەسرىپىن) لەوانە بوايە كەشتى لە سرۇوش و وەھى حەشار بدا، يا كەتم بکا، ئەم ئايەتهى حەشار دەداو دەرى نەدەخىست، كە دەفەرمۇى: {وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمْتَ عَلَيْهِ} مەتا {وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا} (۷/۳۳) واتە: باسى ئەو كاتە بکە كە تو بە زەيدى مىردى زەينەبت دەگوت: دەست لەژنەكەت هەن مەگەرەو ژىنى خوت تەلاق مەدەو لەخودا بىرسە لەم ھۆيەوە. لەدلى خۇشتا ئەوهەت دەشار دەوهە كە خودا دەرى دەخا، كە بىرىتىيە لەمارە كردى زەينەب بۇ خوت ئەگەر زەيد تەلاقى بدا، كە ئەم زەيدە ھەم خودا دەستى قەدرو رېزى لى ناوهەو ھەم تو، خودا بەھەرى باوھىپى راستى پى خەلات كردووھ، توش بەھەرى ئازادى جەستەي و رىزگارى گىيانى، لەھەمان كاتا لەتانەو تەشەرى خەلکان دەترسای و مەترسى ئەوهەت ھەبۇو كەئەو خەلکە ئەم مەسەلەيە بکەن بە مەھانەو لىت بکەونە تەقەكردن، بەلام تو دەبى لەتانەو تەشەرى ناپەۋاي مەردومن نەترسى، بەلکۇو بۇ ھەمو شتى لەخوداي خوت بىرسى، عەيىب ئەوهەيە كەشەرع بەعەيىبى دابنى، بىن عەيىب ئەوهەيە كەشەرع بەجوانى دابنى، ئىتىر قىسى ئەم و ئەو بايەخى نىيە، جا كاتى زەينەب لەلايەنى زەيدى مىردىيەو تەلاقىداو فېرى ئەوي بەسەرهەو نەماو دلى لىتى ھەلکەوت و عىددەي شەرعىشى تەهاو بسوو... لەتۆمان مارەكىد، مەتا لەناو موسۇلمانانا باوو خۇوى ناشىرىنى سەرەتەمى نەزانى بەھېچ جۇرى

بره‌وی نه‌بی و برشتی نه‌مینی، که یه‌کن له و بی شه‌رعیانه که خه‌لک به عه‌یب و عاری ده‌زانن ئه‌وه‌ه: که پیاو کونه‌زنی کوری جه‌علی خوی ماره بکاته‌وه بؤ خوی، و هک ئه‌م حاله‌ته‌ی تؤو زه‌یدی کوری حاریثه، فه‌رمانی خودا ره‌تبونه‌وه‌ی نییه، کاری که خودا بپیاری له‌سهر دابی ده‌بی ببی.

گوتی: کاتیکیش که حه‌زرهت (دروودی خودای له‌سرین) زه‌ینه‌بی ماره‌کرد بؤخوی ده‌یانگوت: موحه‌ممه‌د زنی کوری خویی ماره‌کرد و ته‌وه، چونکه له‌پیشدا، له‌سهر ده‌ستوری کونی پیش هاتنی ئیسلام، له پیش بیعثه‌تدا، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) زه‌یدی کوری حاریثه‌ی کری و ئازادی کرد و کردی به کوری خوی، جا خودا بؤ به‌په‌رچی ئه‌م بوختانه ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده خواره‌وه: {مَا كَانَ مُحَمَّدًا أَبَا أَحَدٍ مِّنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمُ النَّبِيِّنَ} (۴۰/۳۳) واته: موحه‌ممه‌دی کوری عبدوللا باوکی هیچ پیاوی له‌ئیوه نییه و کوری وا گه‌وره‌ی نییه له پشتی خوی که بوبی بی به پیاو و زنی هینابی، که واته له‌سهرچی بیرو باوهری ئیوه ده‌لین: کونه بیوکی خوی ماره‌کرد و ته‌وه، ئه‌وه‌نده همیه ئه‌و زاته ره‌وانه‌کراوی خودایه و دوا پیغه‌مبه‌ریشه، له‌بهر ئه‌وه له‌فه‌رمانی خودا ده‌رناچی و له‌هه‌مو شتیکا ره‌زای خودای خوی مه‌به‌سته و ده‌ربه‌ستی لازگه‌لارگیی ناحه‌ز نایه‌ت گوتی: له‌پیشدا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) زه‌یدی (به‌مندالی) کرد بیو به‌کوری شیوه‌یی و جه‌علی خوی، هه‌تا بیو بیو به‌پیاویش هه‌رانگیان ده‌کرد: زه‌یدی کوری موحه‌ممه‌د، تا ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه: {إِذْ عَوَّهُمْ لِأَبَاهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْهُ اللَّهُ فِيمَا لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءُهُمْ فَلِخَوَائِكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيْكُمْ} (۵/۳۳) واته: ئه‌وکه‌سانه‌ی که به‌کوری ئیوه له‌قله‌لهم دراون و له‌پاستی دا کوری ئیوه نین و کوری که‌سیکی ترن ئه‌وانه به‌ناوی باوکی خویانه‌وه بانگیان بکهن، ئه‌وه ریکی ده‌ستوری لای خودایه. جا ئه‌گه‌ر نه‌تاند هه‌زانی که کن باوکیانه ئه‌وه برای ئاینیتیان و یه‌براو برادر بانگیان بکهن و، دوستی ئیوه‌ن، به‌وشه‌ی خوش‌هه‌ویستم و

شتنی وا بانگیان بکهن. گوتی: ئیتر لهوه دوا دهیانگوت: فیساره‌که‌سی کوپری فیساره‌که‌سی، بهناوی باوکی راسته‌قینه‌ی خویه‌وه بانگیان دهکردن، بهلام ئهگه‌ر ناوی باوکی نه‌زانرايی دهیانگوت: فیساره‌که‌سی سه‌ر به فیساره‌که‌سی، یا فیساري برای فیسار (ت/ب).

٤٤ - عن أنس (رضي الله عنه) قال: نزلت هذه الآية في زينب بنت جحش (فلما قضى زيد منها وطرا زوجناها) قال فكانت تفتخر على أزواج النبي (صلى الله عليه وسلم) تقول زوجك أهلك وزوجي الله من فوق سبع سموات. ^(۱۱)

ئهنه‌س (خودای لئے رازی بن) دهلى: ئەم ئايته لهشانی زهينه‌بى كچى جەحشدا هاتۆتە خواره‌وه، كەدەفه‌رمۇئى: {فلما قضى زيد منها وطرا زوجناها...} بويه زهينه‌بى گەلى جار شانازى ئەوهى دەکرد بەسەر ژنه‌كانى ترى پىيغەمبەردا (دروودى خودای لهسەرين) دەيگوت: ئىيە كەس و كارو ھەقداره‌كانستان ماره‌يان کردوون لە پىيغەمبەر، بهلام من خودا خوی (لهسەرووی حەوت ئاسمانه‌وه) بە نەصصى ئايەت ماره‌ى بېرىم لىنى (ت-س/ص).

٤٥ - عن أم هاني بنت أبي طالب (رضي الله عنها) قالت خطبني النبي (صلى الله عليه وسلم) فاغتدرت إلينه فعدرتني ثم أنزل الله تعالى (إنا أخلتنا لك أزواجاك اللاجئين أتيت أجرهن وما ملكت يمينك مما أفاء الله عليك وبنات عمك وبنات عمائك وبنات خالك وبنات خالاتك اللاجئين هاجرزن معك وأمرأة مؤمنة إن وهبت نفسها للنبي) الآية قالت فلم أكن أحيل له لائى لم أهاجر كنت من الطلقاء. رواهما الترمذى: ^(۱۲).

ئوممو هانىء كچى ئەبو تالىب (خودای لئے رازی بن) گوتی: پىيغەمبەر (دروودى خودای لهسەرين) خوازبىتىنى کردم بۇ خوی، منىش عوززم بۇ ھىتايەوه،

^(۱۱) رواه الترمذى بسند صحيح (شرحه).

^(۱۲) رواه الترمذى بسند صحيح (شرحه).

ئه‌ویش عوزره‌کهی په‌سنه‌ند کردم، جا خودای گه‌وره ئه‌مه‌ی نارده خواره‌وه: {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَخْلَقْنَا لَكَ..... وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا} (۳۳/۵۰) واته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوش‌ویست! ئیم‌ه حه‌ل‌مان کردووه بوت‌و ئه‌و ژنانه‌ی تو که به‌عاده‌تی دهیان‌خوازیت و ماره‌ییان ده‌ده‌یتی، هه‌روه‌ها ئه‌و که‌نیزانه‌ش که خودا داونی به‌تو له‌ده‌ست که‌وتی جه‌نگ، که به‌پینی ده‌ستورو باوی کو‌مه‌لا‌یه‌تی سه‌رده‌می خوت ده‌بن به به‌شی خوت له‌تالانی جه‌نگ، هه‌روه‌ها حه‌ل‌ام کردووه بو‌تو، ئه‌گه‌ر بت‌ه‌وی که‌سی له‌مانه‌ی باسی ده‌که‌م بوت به‌ئاسایی ماره‌ی بکه‌ی بو‌خوت: کچانی مامت، کچانی پوره‌کانت مه‌به‌ست کچانی خوشکی باوکه، کچانی خالت کچانی می‌مکه‌کانت، مه‌به‌ست کچانی خوشکی دایکه، ئه‌وانه‌یان که‌له مه‌ککه‌وه له‌گه‌لتا کوچیان کردووه بو‌مه‌دینه، وه به‌موه‌اجیر حلیب ده‌کرین، هه‌روا حه‌ل‌ام کردووه بو‌تو هه‌رژنیکی موسول‌مان که‌خوی به‌خشی به‌تو، وه داوای ماره‌یی و جیازی نه‌کا، به‌مه‌رجی ئه‌وه که تو بت‌ه‌وی و به‌ژنی خوتی قه‌بوقل بکه‌ی، ئه‌م مه‌سنه‌له‌ی خو پیج‌ه‌خشینه به‌س بو‌تو دروسته، نه‌ک بو‌هه‌مو موسول‌مانی، تا نه‌بئ به تیکه و لیکه و هه‌رژن و پیاوی هه‌لسن و ده‌ست تیکه‌لکه‌ن و بلین ئیم‌ه خومان به‌خشیوه به‌یه‌کتری. ئیم‌ه خومان باش ده‌زانین که‌له‌م باره‌یه وه چی ده‌ستورو و یاسایه‌کمان به‌پینی حالی خویان بو داناون، چی له‌باره‌ی ژنه‌کانیانه‌وه، وه چی له‌باره‌ی که‌نیزی مالی خویانه‌وه، که‌بوون به‌مال و مولکیان مه‌به‌ست له‌م به‌یانی حاله به‌م دوورو دریزییه ئه‌وه‌یه که‌له‌م لایه‌نه ناسکه‌وه لومه‌ی تاحه‌زو گله‌یی دوستت نه‌یه‌ته سه‌ر، وه خودای گه‌روه تاوان‌به‌خش و میه‌ره‌بانه.

ئوممو هانی گوتی: ئیتر به‌پینی ئه‌م ده‌ستورانه واله‌م ئایه‌تله‌دا منی پی نه‌ده‌شیام، چونکی من کوچم نه‌کردبوو، وه‌ئه و مه‌رجه‌م تیا نه‌بوو، من له به‌رەل‌کراوه‌کان (طلقاًء)ی فه‌تحی مه‌ککه بووم (ت-س/ص).

٤٠ ٤٨ - عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ كُنْتُ أَغَارُ عَلَى الْلَّهِيْ وَهَبْنَ أَنْفُسَهُنَّ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَأَقُولُ أَتَهُبُ الْمَرْأَةَ نَفْسَهَا فَلَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (ثُرْجِيْ)
مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ ابْتَغَيْتَ مِمْنَ عَزَّلَتْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ
قُلْتُ مَا أَرَى رَبِّكَ إِلَّا يُسَارِعُ فِي هَوَاهُ^(۱۲).

عائیشه (خودای ن رازی بن) گوتی: پقو بیزم لهوزنانه دهبووه که دهچوون
خویان ده به خشی به پیغه مبهر (دروودی خودای ن سمرین) ده مکوت: خو ئافرهت
(دیاری و ده سنه و شمهک نییه) چون خوی ده به خشی! کاتی ئه م
ئایه‌تەش هاته خواری: {ثُرْجِيْ مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ
ابْتَغَيْتَ مِمْنَ عَزَّلَتْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ} (۵۱/۳۲) واته: لمکمل ئوهدا کەئم
ژنانه م بق حەلآل کردووی، تو خوت خاترخوبه، بەئارهزووی خوت
لهگەلیان هەلسوکهوت بکەو کامیان دوا دەخەی و درەنگ ده چیته لاي
تاوانت له سەر نییه، وە کامیان بانگ دەکەيت بولای خوت و له نووستنى
شەواندە پیشى دەخەی ئارهزووی خوتە، وە ئەو ژنەی کەکەلات
خستووهو لىيى دور کە توویتەوە گوناھت ناگا کە سەر لەنوي له خوتى
نزيك بخەيتەوە داي بکەيتەوە.

عائیشه گوتی: کەئەمهیش هاته خوارهون به پیغه مبهرم (دروودی خودای
ن سمرین) گوت: واده زانم خودا بەکەيېنى دلى تو دە جوولىتەوە زوو زوو
ھەوەس و ئارهزووت جى بە جى دە کا! (ش).

٤٠ ٤٩ - و عنها قالت: كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم): يَسْتَأْذِنُ فِي يَوْمِ الْمَرْأَةِ مِنَ
بَعْدِ نُزُولِ هَذِهِ الْآيَةِ (ثُرْجِيْ مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ) فَقَالَتْ لَهَا
مَعَادَةً قُلْتُ لَهَا: فَمَا كُنْتَ تَقُولِينَ؟ قَالَتْ: كُنْتُ أَقُولُ لَهِ إِنْ كَانَ ذَاكَ إِلَىٰ فِلَانِي لَا
أُوْتِرُ عَلَيْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللَّهِ. رواهما البخاري (ومسلم - العیني)^(۱۴).

^(۱۲) بخاری. تفسیر. تحریر/ ۴۷۲/ ۴ رقم: ۱۶۸۰ = ۴۷۸۸، ۵۱۱۲ فتح الباری. مسلم. رضاع: ۳۶۱۶ - ۳۶۱۷.

^(۱۴) بخاری. تفسیر. ۴۷۸۹.

دیسان عائیشه (خوبای نی رازی بن) گوتی: له‌پاش هاتنی ئەم ئایته
 {ئۇزجى مَنْ ئَشَاءِ مِنْهُنْ} كەئه‌وهی تیاییه پیغەمبەر خۆی خاتر خۆیه و
 سەرپیشکە بۆ شەونووستن له‌لای هەركامنی له‌ژنه‌کانی كەخۆی بىه‌وهی،
 له‌گەل ئەوهشدا ھېشتا پیغەمبەر (دروودی خودای لەسرین) بۆ راگرتنى دلى
 ئىمە، له‌پۆزى سەرهى خۆماندا ئەگەر بیویستبايیه بچى بولاي يەكىنى
 ترمان پرسى پى دەكردین و پاي وەردەگرتىن مواعاده گوتی: پىم گوت:
 ئى لەحالەتى وادا تو دەتكوت چى؟ گوتی: منىش پىم دەگوت: ئەم
 پیغەمبەرى خودا! ئەگەر شتەكە بەدەستى خۆم بى بەش و سەرهى خۆم
 له‌ها پىتى خزمەتى تو بەكەسى تر نادەم! (ب/م).

٤٠٥٠ → (ز/٣ ٤٠ ل/٩٤ ف/٥).^(١٥)

لېرەدا ئەم پىتىيەتى ھەيە: ھەتا گەيشتە بەردهرگاي ھۆدەكەي عائیشه
 فەرمۇسى: سلاۋاتان لەسرىنى ئەم خانەنشىنانى پیغەمبەرى خودا! له‌گەل
 سۆزو مىھەبانى خودادا. ئەويش گوتى: وعليك السلام ورحمة الله، كيف وجدت
 أهلک؟ بارک الله لك: سلاۋو سۆزو مىھەرى خودا لەسەر تۆيىش بى، خىزانى
 تازەت چۈن بۇو، خودا لىتى پىرۆز بكا. ئەوجا پیغەمبەر (دروودی خودای لەسرین)
 يەكە يەكە چۇو بۆ مالى گشت ھاو سەرەكانى ترىشى، وەچى بەعائیشه
 فەرمۇو بەوانى ترىشى ھەروا فەرمۇو، وە عائیشه چى بەو گوت ژنەكانى
 ترىشى ھەروايان پى گوت، له‌پاشا كەرایەوه بۆ مالەوه كەچى ھېشتا سى
 پىاوهكە ھەر لەمالەوه قىسىيان دەكىرد، پیغەمبەرىش (دروودی خودای لەسرین) زۇر
 بەشەرمۇ شىڭۇ بۇو.

٤٠٥١ → (ب/١ ز/٥٣ ل/٢١١ ف/٥).^(١٦)

٤٠٥٢ → (ب/٣ ز/٤٨ ل/١١٩ ف/١).^(١٧)

^(١٥) تقدم برقم: ٢٠٩١/٥ مجلد ثالث تسلسل/٤٠ رقم: ٢٢٣٦.

^(١٦) تقدم في مجلد الأول. تسلسل/٥٣ برقم: ٣٩٠/٥.

قال اللہ تعالیٰ: {إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلِّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلَوْا عَلَيْهِ وَسَلَّمُوا تَسْلِيمًا} (۵۶/۳۳).

واته: خوداو فریشته کانی خودا صهلاوات ددهن له سهه پیغه‌مبهه، ئهی که سانی که ئیماننان ههیه به خوداو پیغه‌مبهه صهلاواتی له سهه بدهن و سهلامی لئی بکهن.

٤٠٥٣ - عن كَعْبٍ بْنِ عَجْرَةَ (رضي الله عنه) قيل: يا رسول الله أَمَّا السَّلَامُ عَلَيْكَ فقد عرفناه، فكيف الصَّلَاةُ عَلَيْكَ؟ قال: «قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ» رواه البخاري والتزمي ولفظه: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، فِي الْعَالَمَيْنِ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ» وَالسَّلَامُ كَمَا عَلِتَمْ^(۱۸).

که عبی کوری عوجره (خودای لی رازی بن) گوتی: گوترا ئهی پیغه‌مبهه ری خودا! شیمه دهزانین سهلام له دیاري تو بدهین و هک ئهه له ته حیاتا دهلىن: (السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته) بهلام نازانین صهلاوات له سهه تو چون دهدري؟ حهزرهت (دروودی خودای له سربین) فه رمووی: بلین: (اللهم صلي على .....) ههتا (... حميد مجید) تهرجهمه کهشی لهم شوینهدا رابوورد → (ب/۱ ز/۷۲) ل/۲۵۲ ف/۱۲) (ب/ت). گفته‌ی تیرمیزی ئاوایه: (اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما باركت على ابراهیم وعلى آل ابراهیم، وبارک على محمد وعلى آل محمد كما باركت على ابراهیم وعلى آل ابراهیم في العالمين إنك حميد مجید): عیباره‌تی سهلام کردنیش له من له سهه ئهه شیوه‌یه که خوتان دهیزانن.

^(۱۷) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل ۴۸/ برقم: ۲۱۶۶.

^(۱۸) تقدم برقم: ۴۸۱/۱۳. مجلد الأول. تسلسل ۷۲/.

٤٤ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «أَنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ رَجُلًا حَيَّا سِتِّينَ مَا يُرَى مِنْ جِلْدِهِ شَيْءٌ فَآذَاهُ مَنْ آذَاهُ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَقَالُوا مَا يَسْتَشْرِفُ هَذَا السَّنَرُ إِلَّا مِنْ عَيْنِبِ بِجِلْدِهِ إِمَّا بَرَصٌ وَإِمَّا أَذْرَةٌ وَإِمَّا آفَةٌ وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَرَادَ أَنْ يُبَرِّئَهُ مِمَّا قَالُوا وَإِنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ خَلَّا يَوْمًا وَحَدَّهُ فَوَاضَعٌ ثَيَابَهُ عَلَى حَجَرٍ ثُمَّ اغْتَسَلَ فَلَمَّا فَرَغَ أَقْبَلَ إِلَى ثَيَابِهِ لِيَأْخُذَهَا وَإِنَّ الْحَجَرَ عَدَّا يَتَوَبِّهِ (أَيْ فَرَّ بِهِ) فَأَخَذَهُ مُوسَى عَصَاهُ فَطَلَبَ الْحَجَرَ فَجَعَلَ يَقُولُ ئَوْبِي حَجَرُ ئَوْبِي حَجَرُ حَتَّى اتَّهَى إِلَى مَلِإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَرَأَوْهُ عَرَبَيَاً أَخْسَنَ النَّاسِ خَلْقًا وَأَبْرَأَهُ مِمَّا كَانُوا يَقُولُونَ قَالَ وَقَامَ الْحَجَرُ فَأَخَذَهُ ئَوْبَةٌ وَلَبَسَهُ وَطَفِقَ بِالْحَجَرِ ضَرَّبَهَا بِعَصَاهَهُ فَوَاللَّهِ إِنَّ بِالْحَجَرِ لَنَدَبَا مِنْ أَثْرِ عَصَاهَهُ ئَلَّا كَمَا أَوْ أَرَبَعاً أَوْ خَمْسَأَ فَدِلِكَ قَوْلُهُ ئَعَالَى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا ئَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا). رواه الشیخان والترمذی. والله أعلم^(١٩).

ئەبو ھورهيره (خودای لى رازى بى) گوتى: پىيغەمبەر (درودى خوداي لەسىرىپى) فەرمۇسى: مووسا (درودى لەسىرىپى) پىياوېكى زۇر بە شەرم و شىڭ بۇو ھەمېشە خۆى باش دا دەپۈشى، بەرەنگىكى وا پىستى لەشى هېچ نەدەبىنرا، جا ھەندى كەس لە نەوهى ئىسرائىل بەم جۇرە قسانە ئازارى دلى مووسايان دەداو دەيانگوت: مووسا بۇيە بەم شىيەيە خۆى دا دەپۈشى دىارە نەنگى بەلەشىيە و ھەيە، سايا بەلەكە، يادەبە و قۆرە، يادەرىيەكى ترى ھەيە. جا خوداي گەورە سەرورە و يىستى ئەم قسە و باسەي ئەوانە بەدۇق بخاتە و ھەپاكى و بىنەنگى مووسا دەربخات جا بۇيە رۇزى مووسا (درودى لى بى) بەتهنىيا خۆى لەوان كلاكىردو روپىشت بۇ چۆلىيەك خۆى بشۇرى و جله‌كانى خۆيى لەبەر داکەندو لەسەر بەردى دايىنان، جا كاتى كەخۆى شۇردو لى بۇوە چۈپ بۇلای جله‌كانى تاکوو لەبەريان بکاتەوە، بەلام بە فەرمانى خوداي گەورە بەردىكە جله‌كەي مووسايش داردەستەكەي خۆى ھەلگرت و

^(١٩) تجرید البخاري ١/٢٧٨ رقم: ٤٧٩٩، ٣٤٠٤، ٢٧٨. مسلم، حیض: ٧٦٨، ٦٠٩٨.

نیشته سمر بهردهکه و پایکرد بهشوینیاو بانگی دهکرد: بهردهکه! جله‌کانم دانی، بهردهکه! جله‌کانم دانی، بهردهکه‌یش رویشت، مووسایش لمشوینی رویشت، ههتا گهیشت بهکومه‌لنى لهنهوهی ئیسرائیل و ههموو ته ماشای لهشی مووسایان کرد، بهپرووت و قووتی و بهچاوی خویان دییان كلهش و لارلهوه جوانترو پاکتر نابی و زور دووره له درقیانهی كهئوان دهیانلین! جا ئه وهجا بهردهکه رهق راوه‌ستاو مووسایش جله‌کانی هملگرت‌هو و دهستی کرد بهلیدانی بهردهکه و بهگۆچانه‌کهی چەن كوتەکىكى باشى لىدا!! ئېبو هوره‌یره (خودای ئازى بىن) گوتى: سويندم به خوداي گەورە مووسا وا بهتوندى و بەزەبرو هيىز و نەيم بەعاساكەي بەردهکەي داپلۇسى بۇو، سى يا چوار، يا پىنج خالى لى كردىبوو، وەك جىيگە بىرين، ئەمە ئەم داستانەيە كەخوداي گەورە بەم ئايەتە ئىشارتى بۈدەكاو دەفرمۇي: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَنَا مُوسَى فَبَرَأَاهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا} (٦٩/٣٣) واتە: ئەم كەسانى كەباوەرتان هەيە به خوداو پىغەمبەرى خودا! ئىيە وەكىو ئەوانە مەبن كە ئازارى دلى مووسایان دەدا، تا خوداي گەورە پاکى و بىن نەنگى مووساي دەرخست و قسە ناھەقە كانى ئەوانى به درق خستمۇ، لەپاستىدا مووسا لەلای خوداي گەورە گەلنى خاوهن خاترو پايەو پىز بۇو. (ش/ت):

لەبەر خاتمىن سوورەتى نەحزاب

خودا لامان دا لەپىباوس خەۋاپ

١٧ - سوورەتى سەبەھە

(لەسوورەتە مەكىيەكانه پەنجاو چوار ئايەتە)

سورة سباء (مکية: وهي أربع وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٥٥ - عَنْ فَرْوَةَ بْنِ مُسَيْبِكِ الْمَرَادِيِّ (رضي الله عنه) قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا أَقْاتِلُ مَنْ أَدْبَرَ مِنْ قَوْمِي إِمَّا فَقْبَلَ مِنْهُمْ فَأَذْنِ لِي فِي

قِتَالُهُمْ وَأَمْرَنَى فَلَمَّا خَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ سَأَلَ عَنِّي مَا فَعَلَ الْفُطَيْفِيُّ فَأَخْبَرَ أَنِّي قَذَ سِرْتُ قَالَ فَأَرْسَلَ فِي أَثْرِي فَرَدَنِي فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ فِي نَفْرَ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ «إِذْعُ الْقَوْمَ فَمَنْ أَسْلَمَ مِنْهُمْ فَأَقْبَلَ مِنْهُ وَمَنْ لَمْ يُسْلِمْ فَلَا تَعْجَلْ حَتَّى أَخْدِثَ إِلَيْكَ». قَالَ وَأَنْزَلَ فِي سَيِّا مَا أَنْزَلَ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا سَبَّا أَرْضَ أَوْ امْرَأَةَ قَالَ «لَيْسَ بِأَرْضٍ وَلَا امْرَأَةً وَلَكِنَّهُ رَجُلٌ وَلَدَ عَشْرَةَ مِنَ الْعَرَبِ فَتَبَاعَنَّ مِنْهُمْ سِتَّةَ وَتَشَاءَمَ مِنْهُمْ أَرْبَعَةَ فَأَمَّا الَّذِينَ تَشَاءَمُوا فَلَخُمْ وَجْدَامْ وَغَسَانْ وَعَامِلَةَ وَأَمَّا الَّذِينَ تَيَامَنُوا فَالْأَرْدُ وَالْأَشْعَرُيُونَ وَجِمِيرْ وَمَذْحِيجْ وَأَنْمَارُ وَكِنْدَةَ». فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا أَنْمَارُ قَالَ «الَّذِينَ مِنْهُمْ خَتَّمْ وَبَجِيلَةَ» رواه الترمذی وأبو داود^(۱).

فهروهی مورادی (خودای لی رازی بی) گوتی: چووم بولای پیغه‌مبهر (درودی خودای لسرین) گوتی: قوربان! ئەگەر ریگەم بدھی بە وانھی كەله‌ھۆزەکەی خۆم موسولمان بۇون شەپەدەکەم لەگەن ئەوانھی كە هيشتا موسولمان نەبۇون، فەرمۇوی: باشە جا كاتى من دەرچووم، حەزەرت (درودی خودای لسرین) پرسیارى من دەكاو دەفرمۇی: فەروھى قوتەيەنى چى لىنى هات؟ دەلىن: رۇيىشتەوە ئەويش دەنیرى بەشۈيىنما، كە چوومەو بۇ خزمەتى لەناو دەستمېي لە ياراندا بۇو، فەرمۇوی: كە چووپەتەو بەقسەتى خۆش بانگى ھۆزەکەت بکە بۇ سەر دىنى ئىسلام، جا ئەوهى ئىسلام بۇو ئەوا زۇر باشە، ئەمۇھىشى ئىسلام نەبۇو پەلەی لى مەكە هەتا خۆم پەيامت بۇ دەنیرم! فەروھى گوتی: كاتى ئايەت لەبارەت سەبەئەوە هاتە خوارەوە پىاۋى ئەنەن گوتی: ئەن پیغەمبەری خودا! سەبەء چىيە؟ ولاتە يَا ئافرەتە؟ فەرمۇوی: نە ولاتەو نە ئافرەتە، بەلآن ناوى پىاۋىيکى عمرەب بۇوە، دەمنالى بۇوە، شەشيان لەلائى پاستەوە لەيەمن و چواريان لەلائى چەپەوە لەشام نىشتەجى دەبن، ئەوانھى كە لەشام نىشتەجى بۇون لەخەم و جۇذا م و غەسسان و عامىلەن، ئەوانھىشى كە لەيەمن نىشتەجى بۇون ئەشەرييەكان و حىمەنەر مۇذھىج و ئەنمارو

^(۱) رواه الترمذی بسنده حسن (شرحه).

کیندهن پیاوی گوتی: قوربان ئەنمار کیهایه؟ فرموموی: ئەو عیله‌یه کە هوزی خەشەم و هوزی بەجیله دەچنە و سەری! (ت-س/ح-د).

٤٠٥٦ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال «إذا قضى الله الأمر في السماء ضربت الملائكة بأجنحتها خضعاً لقوله كأنه سلسلة على صفوان، فإذا فزع عن قلوبهم قالوا: ماذا قال ربكم؟، قالوا: الحق و هن الغلٰى الكبير، فيسمعها مسترقوا السماء، فيلقيها إلى من تحته ثم يلقيها الآخر إلى من تحته حتى يلقيها على لسان الساحر أو الكاهن فربما أذرك الشهاب قبل أن يلقيها وربما ألقاها قبل أن يدركه فيكذب معها مائة كذبة فيقال: أليس قد قال لنا يوم كذا وكذا كذا وكذا، فيصدق بذلك الكلمة التي سمعت من السماء». رواه البخاري والترمذی هنا وأبو داود في السنة، ولفظه: «إذا تكلم الله تعالى بالوحى سمع أهل السماء للسماء صلصلةً كجر السلسلة على الصفا فيصنقون فلا يزالون كذلك حتى يأتيهم جبريل فإذا جاءهم فزع عن قلوبهم فيقولون: يا جبريل ماذا قال ربك؟ فيقول: الحق فيقولون: الحق». (٢)

ئەبو ھورھیرە (خوداى ئازى بن) گوتى: پىغەمبەر (دروودى خوداى لهسەرين) فرموموی: کاتى خوداى گەورە له ئاسمان کارىّكى بېيارداو فەرمایشتىكى فرمومو، فريشته كان باڭ دەدەن بېيەكاو ملکەچ دەكەن بۇ فەرمایشتىكە خودا، دەنگى ئەو فەرمایشتە وەکوو دەنگى نزەھى زنجىرى سەرتاۋىر وايە ئىتر فريشته كان له ترسى خودا دەشەلەرثىن و دەتۆقىن کاتى تۈزى ترسەكەيان دەنىشىتە وە دەزانن كەئەو نىيە كەئەوان لىيى دەترسان، لەناو خۇيانا، بېيەكتى دەلىن: پەروەردگارتان چى فەرمومۇ؟ فريشته گەورە پايەدارەكانىش (وەك جوبرائىل و ميكائىل) وەلاميان دەدەنە وە دەفەرمۇن بەوانەي كەئەم پرسىيارە دەكەن: خوداى پايە بەرزۇ پايە

(٢) مختصر صحيح البخاري = تجريد البخاري/٤ ل/٤٥١ = ١٦٦٨، ٤٧٠١، ٤٨٠٠ رقم/٧٤٨١ فتح الباري شرح صحيح البخاري.

گهوره و تاریکی پاست و دروستی فرموده ئه و پرسیارو و لامه‌یه که خودای گهوره له قورئاندا لهم ئایه‌تەدا باسی کردووه که ده فرمومی: {وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّىٰ إِذَا فُزِعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ} (۲۳/۳۴) واته: تکا کردن لای خودا سوودی نییه، بۆ که سین نه بین که خۆی ریگه‌ی بدا که یه کی تکای بۆ بکا، وه لهوماوه دا ترس و بیم وا دایان ده گری، که س سه رکه‌سی ناپه‌رژی، هه تا توژی ترسه‌که‌یان ده په‌ویته‌و ده لین: خودای گهوره چی فرمودو؟ ده لین: خودای پایه‌به‌رژی پایه‌گهوره گوتاریکی پاست و دروستی فرمودو. جا وا پی ده که‌وی ئه و شه‌یتاناھی که گوئی هه ل ده خەن و گوئی له قسەی فریشته‌کان ده گرن ئه و وته‌یه ده بیستن و ده یفریتن و ئه م ده یکه‌یه‌نی به‌وهی ژیز خۆی و ئه و ده یکه‌یه‌نی به‌شه‌یتانیکی تر له خوار خۆی‌و، ئیتر هه روا ده ماو ده می پی ده کەن و ئه م ده یدا به‌و و ئه و ده یدا به‌م هه تا شه‌یتانی له هه ل و مرجیکا ده یچیتنی به‌گوئی جادوو بازیکا، یا ده یخاته سه‌ر ده می کاهینی، ئه ویش له گیرفانی خۆی‌و سه‌د دروی پیوه ده‌نی، جا بۆیه خه لک باوه‌ر به‌قسەی کاهین و جادوو گه‌ر ده کەن و ده لین: ئه وه نه بuo له فیساره رۆژو مانگا ئه و قسەیهی بۆ کردن و قسە‌که‌شی پاست ده رچوو، هۆی ئه و باوه‌ر پی کردن، ئه و تاقه ووشە راسته‌یه که شه‌یتانه‌کان له ئاسمان له فریشته‌کانیان بیستووه و به‌م شیوه‌یه گه‌یاندوویانه به جادوو گه‌رو کاهین و کۆله‌نانيه‌کان، جا گه‌لئی جار به‌ر له‌وه که‌شه‌یتانه‌که ئه و ووشە‌یهی ده یرفیتنی، گه‌لئی جاریش و ادھبی ره‌تی ده کا، ئه وسا شووله ئاگرو بزووتكه که ده یگاتن (ب/ت/د).

گفتەی (د) ئاوايە: کاتئ خودای گهوره سه‌ر و هر ووتاری سرووش ده فرمومی دانیشتوانی ئاسمان زپوهوری ده بیستن، له چەشنى زپه‌ی زنجیرى که به سه‌ر تاشه بەردیکا پابکیشیریت ئاوا، ئه و زپو هوره‌ش له ئاسمان خۆی‌و هه ل ده ستى، ئیتر له ترساندا هه مۇو له هوش خۆیان ده چن و هه روا بەبى هوشى له شوینى خۆیان ده مىننە‌و هه تا جوبرائیل (سرووی لئى بى) ده چى

بۇلایان، كەئەو دەچى بۇلایان بەرهبەرە دلىان دەھەۋىتەوە دەلىن: ئەي جوبىائىل! ئەم زېھىيە چى بۇو، پەروەردگارى تۆ چى فەرمۇو؟ دەفەرمۇى: ووتارىيەكى پاستو دروستى فەرمۇو، كە ئەمەيەو ئەوهىيە.

بەندە (كەوەرگىپى ئەم نامە پىرۇزەيەم كە نورى فارس حەمە خان حەسەنم پى دەلىن^{*}) دەمەوى لە گىرفانى خۆمەوە شتىكتان عەرزىكەم، كە بىنى بە كلىلى وەلامى گەلىن پرسىيارو چارەرى گەلىن وەسوھسەو پاپايى و دلە راواكىن، كە مۇقۇ موسولمان لەزىيانى خۆيا بەھۆى بەراووردۇ تەجربە و ئىكتىشافاتى عىلەمى و طىبى و فەلەكى تازەوە تووشى دەبىن، ئىترىچ هى خۆى بىچ هى يەكىنلىكى تەرىن، بۆيەش دەلىم لە گىرفانى خۆمەوە تا كەس بەقسەكەم دەسخەپۇزەبىن، هەتا بەباشى ھەلى دەسەنگىنلىنى جا ئەگەر باش بۇو لەخودا بەزىادبىن، ئەگەر ھەلەش بۇو ئەوا بەخىرى خۆى پەددى لىنى بەداتمۇه:

۱- ئىمە، كە موسولمانىن و باوهەرمان بەخوداو پىغەمبەر و فەرمایشتى ئەوان ھەيە، باوهەر كەشمان لەسەر بۇرھان و دەلىل و بەلگەي روشنى دامەزراوه كە گەيۋەتە رادەي يەقىنى تەواوو خۆى لە دارەتانا دا كە خوانەخواستە گومان و شۇرۇشى گومان و شەكك جىيى پىن لەق بکا، وەك چۈن دەزانىن ۲+۱ ئاواش دەزانىن كەھەرچى قسەي دىنە ئاوا پاستەو ھەلەي تىانىيە.

بەلام.... بەلام چى؟.. بەلام گەلىن جار، لەئايەتى قورئانا، يا لەحەدىشى صەھىھى پىغەمبەردا، يا لەقسەو فەرمایشت و داستان و سەرگۇروشتە زاناو داناو پىغەمبەر و پىشەوا ئايىنييەكانا گەلىن شتى سەير سەيرى وَا

* ئەم فەرمایشتەي مامۇستا مەلا مۇحەممەدى كۆيى چەمندە جوان و ناسك و شىرينى، كەلەكۆتايى پىشەكى تەفسىر كەيدا دەفەرمۇى: منىش كە جەل زادە كاك حەممەدم پى نەلىن دەستم پى كەد بە تەفسىرى قورئانى حەكىم و ناوم لىن نا (تەفسىرى كوردى لەكەلامى خوداوندى). داخەكەم ئەم تەفسىرە زېپىنه گومە. (وەرگىپ)

ههیه، مرؤفه سه‌رسام دهکا، ههیانه له‌به‌رزه‌قى و په‌قى و هك كېچ خمو له‌چاوی دلی ئارام ده‌تەقىینى، ههیانه و هك زىخى ناو چاوه‌ناو مۇخى مېشکى هۆشا هەزاره دهکا، ئەمە واو ئەمە وا، ئەم جۆره شتاتنه‌يش كه موسولمان (بەتايىبەتى موسولمانى رۆشنېرى ئەم رۆژگاره) دەسته‌وسان دهکا، و هك: باسى يەئجوج و مەئجوج و دابىبەتولئەررض و كەلەكەي شەياتىنى بۇ دىزىنى پەيامى ئاسمانى و سووتانيان بەسەرەبزۇوت و چۈلەچراو شتى وا، و هك بۇونى مانگ لەفلان ئاسمان و دوورى و نزىكى ئاسمانى‌كان و ئاسمان سەقفى مەحفووظه، و هك پىيغەمبەر (دروودى خوداى بىسىرىن) لەشەوي مىعراجا ئەوهى دى لهوى، و هك سەددى يەئجوج و مەئجوج، و هك باسى ججال و هەلھاتنى خۆرو ئاوابۇونى لېرەو لهوى، و هك هەندى باسو خواسى تايىبەتى زىيانى پىيغەمبەرەكان و خواناسە گەورەكان، و هك داستانى يوسف و زىلیخاو سەرگوروشتەي داودو نورىاى حىتشى و و هك باسى لەدایكبوونى عيساى كورى مەريم بەبى باب، و هك باسى مارەکردنى زەينەب لەلايەنى خوداوه لە پىيغەمبەر، لەگەل ئەمە مو و وېرەپىركىانەمە (پەزاي خودايان لىنى بىن) بۇ ئەم موفەسىرىن، بەگەورەو بچووكىيانەمە، و هك هەراو هورىاى نىوانى يارانى پىيغەمبەر، يانىوانى پىياوانى شەريعەت و طەريقةت و هك گەملەن شتى ترى پىزىشكى و ئاسمانى و زانستى، كەلېرەو لهوى ناو بەناو لەگەل بىرۇ باوهەر ئايىنېيەكانا، بەيەكا هەل دەتەقىن! بەديمەن و هك دوو دىۋان كەقت يەك نەگرن!

دەبى ئەمە بۇ وابى؟ ئايَا خودا لەزاناكانى ئەورۇوپا زانا تر نىيە، وەخۆى (أحکم الحاكمين) و (أعلم العالمين) نىيە؟ (بلى وأنا على ذلك من الشاهدين). كەلەن جار زانا كان دەفرەرمۇون: ئەمە پىيته لە شوينەدا بۇ ئەم ووشەيە زىادكراوه لەبەرئەمە، يا لەبەر ئەمە، و هك دەفرەرمۇون: ئەلەفى (سلام) بۇئەوهىيە كەلمەگەل ئەلەفى تۇنويىنى (أгла لا) پاست بېيىتمە، يا دەفرەرمۇون:

ژیاری لامی (وأرجلكم) بۆ جیوارو هاوسايی سینی ژیارداری (برؤسكم).^۵ وە گەلنی شتى لەم بابەتە وورده‌کارييە، لەھەموو بابەتە دينييە کانا ھەيە، بۆ نموونە: دەلىن: ژمارەی رشتنى چاوا تاك بىن، يَا مۇوى لووت بەمەقەست بکرى باشه، يَا خواردىنى ئەو شتەيە بۇيە خراپە چونكە دەبىن بەھۆي زەينكۈرىيى، باشه خودا كە ئەوهندە گرنگى بەشتىن وابەديمەن كەم تەئىش لەزىيانى گەل ئىسلام دا داوه ئەدىي ئەم ئومەتى ئىسلامەن بۇلەم ھەموو موعەمماء مەتەل و گىرۋاھدا ھېشتۈتەوھ؟! مەبەستم لەئاپاستەكردنى ئەم پرسىيارانە ئىنكارو ئىعtrapض نىيە، مەبەستم رۇشىنكردنەوەي باسەكەيە. لە قورئانا ئەم جۆرە پرسىيارانە زۆرە. لەپىشا پرسىيار، لەپاشا وەلام.

كەواتە براالە! بزانە گەلنی پرسىيارو پەخنەي ترى لەم بابەتە زۆرن، بەلام ھەموويان لەجىي خۆيان وەلاميان ھەيە، ئەگەر مروي موسولمان زۆر ئاگادارو ھوشيار نەبىن و شارەزايىيەكى باشى لە قورئان و عىلمى تەئىيل و ئوصوولى حەديث و تەفسىر و مەسائىلى كەلام و عەقائيد و باقى مەندەي عولوومە دينييە کان نەبىن، سەرى لى دەشىۋىت و بەسەر كوفردا دەچى، خودا پەنامان بدا.

بەلام زاناي گەورە كە شارەزايىتە و اويان لە عولوومى دنيايى و عولوومى دينى ھەيە، وەك زەرەنگەرى دەسپەنگىن مەقاش و چەكوش و مۇوكىش و مەقەستى خۆيى لى دەخاتە كارو لە كۈورەي بىرى تىزى خۆي پارچە زىپرى نەخشىنى رەنگاوا پەنگى لى دەردەھىنى كە بەجوانى زاخاواو ميرازو چەكوشكارى و نەخشكارى كرابىن كە قابىل بىن بەوەي دابىرى لەناو خشلى گەنجىنه‌ي پاشايان.

دەي ئەگەر ئىنصاف بىدەين تىيەگەين خودا بەھۆي ئەم جۆرە شتانەو بەھەزار زاناو داناو پياوى دينى خاوهن پاداش دەبن و ناودەرده‌كەن و لەھەردوو جىهاندا سەربەرزى لاي خوداو بەندە دەبن،

دەنا ئەگەر مەسائیلی دینی هەممووی وەك $1+1=2$ بەدوو وابى، دەبى ئىتىر زاناو راڭەزان و فەرمۇودەزان و ئەمانە ئىشىيان چى بى. كەواتە ئامان سەد ئامان خوت مەدە لەم دارەتەو مەبە بە كەلەشىرى ناوهخت و لەشتى مەكۆلەرهەو كە كەرسەتەو ئەھلىيەتى ئەوهەت نەبى، وەك سۆفيلىكەيىن دەفەرمۇي: من لەباتى ئەوهى لەعنەتنى لەشەيتان بىكەم، دەپرۇم شايەتمانى دەھىيىم، صەلّاواتى لەدىارى پىيغەمبەر دەدەم، دەى تۆيىش مەرد بەو مەردى خودابەو پەلامارى طاعەتىكى پىك و پىك بەدەو شەونوپىشى خوتى لى بىكەو دەورى قورئان بىكەرهەو هاۋپىتى پىاوى باش بىكەو ھامشۇي مزگەوت و خانەقاو حوجرهى فەقى و شوپىنە پېرۆزەكانى تر بىكەو خوت لە كۆپى پىاوى خراپ لادە وەك گۇتراوه (گوتىارەكەي خۆم):

يَا عاشِقَةُ الْأَذْكَارِ أَبْشِرْ لَقَدْ مَسَكَتْ بِالْأَذْكِارِ
جَالِسٌ وَجَاءُوْرِ نِسْمَةُ الْأَبْرَارِ وَاسْتَنْشَقَنْ رَانِدَةُ الْأَزْهَارِ
وَفَرَّ مِنْ مَجَالِسِ الْأَشْرَارِ فَرَارٌ ظَبِيٌّ مِنْ أَذْنِ الْخَوَارِ!

كەئەمەت كەدو بەحەللى خوا قىنياتت كەدو لەگەل خواي خوتا گونجاي و لەگەل موسولمانا رووت خوش بۇو، وەهاوبەشىي خوشى و ناخوشىيانت كرد، دەى تو ئەگەر ئەمانە بىكە لەماوهىيەكى نىسبەتەن كەما، دەبىنى چاواو دىلت پۇشىن دەبىتەوە، پەخنەو مەخنەت نامىنى، دەچىتە عالەمىكى ترەوە، كە پىيى دەگوتى عالەمى يەقىن! كەمن نەمدىوە، بەلام مەردى ئەو مەيدانەم بەچاواي خۆم زۆر دىوە، كەپروا بەقسەي دين دەكەن و هەستى خۆيان بەدېق دەخەنەو!

دەنا بەخودا ئەگەر ئەمە نەكەي، ئەگەر بەپىي خوت بچىتە سەرسەدى يەجوج و مەجوج و بەزمانى خوت قىسىيان لەگەل بىكەي و بەچاواي خوت تىر تەماشايىان بىكەي كەھاتىتەوە، دىسانەوە بە قىسى ئەم و ئەو گومانت بۇ پەيدا دەبىتەو!

۲- ههروا بزانه: کهئم پهخنه و پرسیاره تازانه و هك پهخنه و پرسیاره کونه کان هه رئیمه و دینه کهی رئیمه ناگریته و به لکوو ئایینه ئاسما نییه کانی تریش ده گریته وه، میللەتی مووساو میللەتی عیسایش، و هك رئیمه باوهريان بهم جوړه شتانه هه یه و بگره هه لویست و مهوقیفي ئهوان لههی رئیمه گه لئن گه لئن ناسکتره، چونکه ئیسلام خوی له سه رئم دووپایه یه بهنده: ئه قل و هوشی ساع و زانست و عیلمی پاست، و هله چاودینه کانی تردا دینی خومان ته واو ته واو دووره لهشتی پېو پوچ و مهسله‌ی و اکله له گه له هوش و گوشانه گونجی.

۴۰۵۷ → ئه فرموده‌یه له (الکهانة والخط والطرق) دا رابوورد، لهوی ژماره‌کهی سئی یه^(۲).

سنه و فاطمیر لهناو قورنانا

یاسین ده فویتن به سه، شارانا

ده لین به جوړان تیس ده گا دانا:

(تیره کهی سنه و اله که وانا

نهی ذه لکه جیتان شاره یا دنیه

گه، واز نه هیین لهم وا لا پنیه

توفانی دووههم واله سه، پنیه

نه توم ده باران له هه موو جنیه

هاکا جار درا وا جه نگی سئیه

بوو به فه، تنه و وسی کن به کنیه !!)

^(۲) مکرر - تقدم في المجلد الرابع. تسلسل ۷۹/ ۳۰۵۷ رقم:

۱۸- سوره‌تی فاطیر

(مهکیه چل و بینج نایه‌ته)

سوره فاطر (مکیه، وهی خس واربعون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۵۸ - عن أبي سعيد الخدري (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال في هذه الآية {لَمْ أُرْثَنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ يَادُنَ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ} قال: «هَؤُلَاءِ كُلُّهُمْ بِمَنْزِلَةِ وَاحِدَةٍ وَكُلُّهُمْ فِي الْجَنَّةِ». رواه الترمذی. نسأل الله حسن التوفيق، آمين^(۱).

ئهبو سه عیدی خودری (خودای نی رازی بن) گوتی: لمباره‌ی ئه م ئایه‌ته وه {ثم اورثنا} ههتا {فضل الكبير} (۳۲/۳۵) حهزه‌ت (برووی خودای له سربن) فه مووی: ئه مانه (هه رچه‌ند هه ر تاقمه‌ی به پیشی کرده‌وهی خوی پله‌ی به رزه یا نزمه به لام) هه موویان وان له‌یه ک پایه‌دا، که پایه‌ی شادبوونه به به هشت! (ت- به سه‌ندیکی غریب).

مه بهست له ئایه‌ته که ش ئه مهیه: که لی ئیسلام که که لی په سه‌ندکراوی خودایه، که خودا قورئانی پی خه لات کردوون ده بن به سئ به شه وه: باش و مامناوه‌ندی و خراب، وه لی هرسنی به شه که مادام ئیسلامن ئه هلی نه جاتن.

۱۹- سوره‌تی یاسین

(له سوره‌تی مهکیه کانه، هه شتاو دوو نایه‌ته)

سوره یس (مکیه، وهی ثنتان وثمانون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۵۹ - → (ب/۱ ز/۱۱۴ ل/۳۴۶ ف/۲۲)^(۱).^(۱) رواه الترمذی بسند غریب (شرحه).^(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل/ ۱۱۴ رقم: ۶۸۶/۱۲

لیرهدا ده‌فرمومی ئەم ئایەتە بەم بۆنەيەوە هاتە خوارهوه کە ده‌فرمومى: {إِنَّا نَحْنُ نُخْبِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآتَاهُمْ} (۱۲/۳۶) واتە: ئىمە ئەو كەسەين، كە ھەموو کارىكى لە لائاسانە، مردوو زىندۇو دەكەينەوە يەك بەيەك، وەھەرچىيان كردووه، كەم و زور، باش و خراب، ھەموومان نووسىيە، شوينەواريان لەپاش خۆيان بەجىمامى ئەويشمان نووسىيە.

٤٠٦٠ - عَنْ أَبِي ذَرٍ (رضي الله عنه) قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي الْمَسْجِدِ عِنْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ فَقَالَ: «يَا أَبَا ذَرٍ أَتَدْرِي أَنِّي نَغْرِبُ الشَّمْسَ». قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: «فَإِنَّهَا تَذَهَّبُ حَتَّى تَسْجُدَ تَحْتَ الْقَرْشِ، فَتَسْتَأْذِنَ فِيَوْمَنِ الْلَّهِ وَرَسُولِهِ أَعْلَمُ». قَالَ: «فَإِنَّهَا تَذَهَّبُ حَتَّى تَسْجُدَ تَحْتَ الْقَرْشِ، فَتَسْتَأْذِنَ فِيَوْمَنِ الْلَّهِ وَرَسُولِهِ أَعْلَمُ». قَالَ: «فَإِنَّهَا تَذَهَّبُ حَتَّى تَسْجُدَ فَلَا يَقْبَلُ مِنْهَا، وَتَسْتَأْذِنَ فَلَا يُؤْذَنُ لَهَا فِيَوْمَنِ الْلَّهِ: ارجعي مِنْ حِيثِ جِئْتِ فَتَطْلُعُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَلَمْ يَلْكِنْ قَوْلَهُ تَعَالَى: (وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقْرَرٍ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ)» رواه البخاري والترمذى^(۲).

ئەبو ذھەر (خوداي ئىرازى بن) گوتى: لەكاتى ئاوابۇونى رۆزدا، لەمزگەوت بووم، لەخزمەتى حەزەتقا (دروودى خوداي لەسرىپىن) فەرمومى: ئەي ئەبو ذھەر! دەزانى كە خۆر لەكۈنى ئاوا دەبىن؟ گوتى: خوداو پىيغەمبەرى خودا باش دەزانى، فەرمومى: ئەم خۆرە ھەروا دەپروات، ھەموو رۆزى ئەمە ئىشىيەتى دەچىت لەئىرەتەرەشا كورپۇوش و نووج دەباو داوا دەكتەوه لەخودا كە دىسانەوە رېڭەي پىن بىاتەوه تا لەشويىنى خۆيەوە جارىكى تريش ھەلبىتەوه، ھەر لەكىرنۇوشدا دەبىن خودا رېڭەي پىن دەداو سەرلەنۈى، وەك جارى جاران لەشويىنى خۆيەوە ھەل دېتەوه بەلام ھاكا ئەو رۆزەھات كە خۆر دەچى وەك جاران كورپۇوش دەباو لىيى قەبۈول ناكىرى و داواي روخصەت دەكا وەك جاران لەشويىنى خۆيەوە ھەل بېتەوه خودا رېڭەي ئەوهى پىن ناداو ده‌فرمومى پىنى: بەسەر شوينى خۆتا پىك بگەپىرەوه

^(۲) بخاري. تفسير: ٤٨٠٢.

دواوه، لهوشوینه‌وه هلهبی که لیئی ئاوابووی! ئیتر خور له خورئاواوه همل دی، مه بهست ئهمه‌یه له فه‌رموده‌ی خودایه که ده فه‌رموی: {وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقْرِرٍ لَّهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ} (۳۶/۳۸) واته: خور له سه‌رئم یاسای هاتوچوی خویه هه‌موو روزی به‌ریک و پیکی دی و ده‌چی و له خورئاواوه همل دی و له خورئاواوه ئاوا ده‌بین (ب/ت). لیرهدا عه‌رزم ئه‌مه‌یه: ماموستا مه‌لا په‌شید (پر گوپی پیروزی له نووری قورئان و نووری حه‌دیشی پیغه‌مبهر (برودی خودای له‌سه‌رین) بین) له ئه‌شراط‌وفیت‌من، له به‌رگی سیّیه‌می مه جموعه‌ولبه‌حرینه‌که‌یدا، به‌جوانی راچه‌ی ئه‌م فه‌رموده‌یه و ئه‌م ئایه‌ته‌ی بونون کردوت‌وه.

دانه‌ری تاجیش (تاجی نووری خودای له‌سه‌رکری) لیرهدا له شه‌رخه‌که‌دا ده فه‌رموی: (وفي رواية: سألت رسول الله (صلى الله عليه وسلم) عن هذه الآية: فقال: مستقرها تحت العرش، هذا ما قالوه. وفي النفس منه شيء، فان الشمس في السماء الرابعة والعرش أعظم مخلوق، يعلو الملك والملائكة، ولكننا نؤمن بهذا، ونفوض أمره إلى الله ورسوله (صلى الله تعالى عليه وسلم) واته: له‌گیپرانه‌وه‌یه‌کا: ده‌لئی: له حمزه‌تم پرسی مه‌به‌ستی ئه‌م ئایه‌ته چییه؟ فه‌رمووی: جیگه ستاری گوی خور (واته: قورسی روز) له‌ژیّر عه‌رشدایه) (موسیلم).

دانه‌ر پای خوی (که بونی په‌خنه‌ی لئی دی لهم روایه‌ته) ئاوا ده‌رده‌پری: ئه‌مه‌ی گوترا فه‌رموده‌ی پیشینانه بؤئه‌م فه‌رمایشته، به‌لام دل به‌مه ئاوا ناخوات‌وه، چونکه گوی خور له‌ناو ئاسمانی چواره‌مدایه و عه‌رش و باره‌گای خودا له‌هه‌موو شتیکی دروسکراو گه‌وره‌تره و له‌سه‌رورو هه‌موو مولک و مه‌له‌کووته‌وه‌یه، دهی چون خور له‌ژیّر عه‌رشایه، له سه‌رورو خوره‌وه سی ئاسمانی تر‌هه‌یه، کورسی هه‌یه، به‌لام هه‌ر چونی بی ئیمه به‌قسه‌ی ئه‌و زاتانه باوه‌ر ده‌که‌ین و کاروباری خومان ده‌سپیّرین به‌خوداو به‌پیغه‌مبه‌ری خودا. مه‌به‌ستی دانه‌ر ئه‌مه‌یه: ئیمه به‌فه‌رمایشتی دین پتر متمانه‌مان هه‌یه تا به‌چاوه‌ر هوشی خومان!.

مه‌به‌ستم ئەمەیه کە خوینھرى هىزى دلنىا بى، كە زاناكان شت نېيە
 چاريان بۇ دانەنابى، فەرمایىشته‌كەي کە مامۆستا مەلا رەشيد خالىكى
 كەلىن گرنگى تىايىه کە دەفەرمۇئى: حوكەماي ئىيىستە ئىنكارى
 ئاسمانانەكان ئەكەن، ئاسمانيان لەلا نېيە، چونكى تەماسىيان ناكەن،
 ئاسمانانەكانىش ئەوهندە لە طېفن لەھەوا لە طېف تىن بە چاواو دووربىن
 نەيان بىنېيە! تەماشاى دووپەرە لەمەپىش بىكە:
 (ياسىن تەواو بۇو، صافات باي بالىان

دەدەن، ناماداھەن بۇ ڪارو خالىان:
 نەن گەورە شارىن هيئانەن تاوان!
 مۇلەن لىن داوى درەندەن كېۋان!
 بەنۇوكى قەلەم، بەجۇولەن لېۋان
 شارىن دەكەيتە خۇراكى دېۋان!
 نۇرەن نىمەيە ئىيرە و ۋۇورتان كەين
 رەھىنەن ناخى ناو تەنۇورتان كەين
 بەقاوەلتۇونى ناڭرى سوورتان كەين
 يَا بە خۇراكى مارو موورتان كەين!!^(*)

^(*) ئەم شىعرانە بەھۆى كىميابارانى ھەلەبجەوە گوتراوە، رەقابەي بەغدا، مىژۇوه‌كەو چەن دېپىكى لى لابردووە، وەك لە جەنابى (مامۆستا شىخ محمد عەلە قەردەنگى) م بىستووە، كتىبەكانى من ئەوهى لە بەغدا چاپ دەكران، رەقابە دەيدان بە (شوڭر مصطفى) و (جميل رۆزبەيانى) بۇ تەماشاڭدىيان، نەوانىش خواھەقە ئەوهى بۇنى دىرى رېزىم و بەعسى لى بەهاتبايە (حذفيان) دەكىرد. سوپاس بۇخودا كەئەم تنبأه ھاتە دى.

٢٠- سووره‌تی صافات

(مه‌کییه، سه‌دو هه‌شتو دوو نایه‌ته)

سورة الصافات (مکیه، وهی هائة واثنتان وثمانون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٦١ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «مَا مِنْ دَاعٍ دَعَ إِلَى شَيْءٍ إِلَّا كَانَ مَوْقُوفًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَازِمًا لَهُ لَا يُفَارَّقُهُ وَإِنْ دَعَ رَجُلٌ رَجُلًا». ثُمَّ قَرَأَ قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَى: {وَقَفُوْهُمْ إِنَّهُمْ مَسْتَوْلُونَ مَا لَكُمْ لَا تَنَاصِرُونَ} (١).

ئەنه سى كورى مالىك (خوداي ئىدازى بن) گوتى: پىيغەمبەر (دروودى خوداي بىسىرىن) فەرمۇسى: ھەرانگىكەرنى خەلک بانگ بىكا بۇ پەرسىتنى ھەر شتى، لەرۇزى قيامەتدا ئەوشتە پەرسىراوه ۋادەوەستىئىرنى و ئەو بانگىكەرە دەلكى پىيىھەوە لىيى جوئى نابىيەتھە، تەنانەت ئەگەر پىياوى لە دنیادا پىياوى تر بپەرسىنى لەرۇزى قيامەتدا دەلكى پىيىھەوە لىيى جىانابىيەتھە! ئەو جا ئەم گوتە پېرۇزە خواى گەورە خويىندەوە: {وَقَفُوْهُمْ إِنَّهُمْ مَسْتَوْلُونَ، مَا لَكُمْ لَا تَنَاصِرُونَ} (٣٧-٢٤/٢٥) واتە: جا خودا فەرمان دەدا بەقىرىشتەكان و دەفەرمۇيىت: ئەو كافەر سەتكارانە خۆيان و ھاواوىنە كانىيان لە بىچەرسىتمەكان گىردى بىكەنەوە لەگەل ئەو بتانەدا كە دەيانپەرسىتن و گوئىيان بەخودا نەدەدا، جا رىيگە دۆزەخيان نىشان بىدەن و رايىان بىگىن، بەپەرسىتى ئەوانە بەر پېرسىياران و پېرسىياريان لىنى دەكىرى. ئەو چىتانە بۇ وەكۈو جىبهان پىشتى يەكتى ناگىن و ئاوا سەر شۇپۇر كزو داماون؟ (ت-سەنەدەكەي غەرېبە).

٤٠٦٢ - عَنْ سَمْرَةَ بْنِ جَنْدَبٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي قَوْلِ اللَّهِ (وَجَعَلْنَا ذُرِيَّتَهُمُ الْأَبَاقِينَ) قَالَ «حَامٌ وَسَامٌ وَيَافِثٌ». رواهما الترمذى (٢).

(١) رواه الترمذى بسنده غريب (شرحه).

(٢) رواه الترمذى بسنده حسن (شرحه).

سنه موره (خودای فی رازی بن) گوته: له باره‌ی ئەم ئايي‌تەوه: {وَجَعَلْنَا دُرِّيَّةً
هُمُ الْبَاقِينَ} (۷۷/۳۷) واته: تەنيا نەوهە وەچەی نووچمان له سەر زەويدا
ھېشته‌وه گوته: حەزرهت (درودی خودای لەسرین) فەرمۇسى: نەوهەکەی ئەم
سى كورەی بۇون: حام و سام و يافىت، ئىتىر لەوانەوهى هەرچى مرۋە بۇو
كەوتۇونەتەوه (ت-س/ح).

٤٠٦٣ - له پىشەوه پەت بۇو، فەرمۇودەي ژمارە سى، له سەر باسى
(فضل العرب والحجاج)^(۲).

٤٠٦٤ - ئايي‌تەكه و فەرمۇودەكە له (كتاب النبوة) دا را بورد له سەر
باسى (يونس وزکریا صلی الله علیہما وسلم) دا^(۴).

٤٠٦٥ - قال أَبِي بْن كَعْبٍ (رضي الله عنه) سَأَلَتْ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عَنْ
قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ) قَالَ «عِشْرُونَ أَلْفًا». رواه
التزمذى بسنده غريب^(۵).

ئوبىيى كورى كەعب (خودای فی رازی بن) گوته: بۇئەم ئايي‌تە: {وَأَرْسَلْنَاهُ
إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ} (۱۴۷/۳۷) له حەزرهتم پرسى: خودا دە فەرمۇنى
يۇونس پىغەمبەرم پەوانە كرد بۇ سەرگەلى كە ژمارەيان سەد ھەزار
كەس بۇون و بەلكۇو له و ژمارەيش زىاتر بۇون، ئايى ئەو زىادەيە چەند
بۇوه؟ فەرمۇسى: (بىست ھەزار بۇو!).

صافات و صادو زومەر و مۇنەمین

بۇونەتە مايىھى خوشى ھەر دوو ۋىزىن

بۇ تا فەرەتى باش، بۇ پىباوس بە دىن

بۇ نىمەش، نەڭگەر خواناس و مەردىن

^(۱) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل ۷۰/ رقم: ۳۵۶۰/۳.

^(۲) تقدم في المجلد الرابع تسلسل ۱۱۸ رقم: ۲۲۱۵/۲.

^(۳) حدیث غریب عند التزمذى.

٢١- سووره‌تی (ص)

لَهُ سووره‌تِه مَهْكَمَه‌یَه کَانَه، هَهْشَتَاوَ شَهْشَ يَا هَهْشَتَاوَ هَهْشَتَ نَاهِيَه‌تَه)

سورة (ص) (مکیة وھی ست او ثمان وثمانون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٦٦ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ مَرْضِنَ أَبُو طَالِبٍ فَجَاءَهُ قُرَيْشٌ وَجَاءَهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَعِنْدَهُ أَبُو طَالِبٍ مَجْلِسٌ رَجُلٌ وَاحِدٌ فَقَامَ أَبُو جَهْلٍ كَمْ يَمْنَعُهُ وَشَكْوَهُ إِلَى أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ يَا ابْنَ أَخِي مَا تُرِيدُ مِنْ قَوْمِكَ؟ قَالَ: «إِنِّي أُرِيدُ مِنْهُمْ كَلِمَةً وَاحِدَةً تَدِينُ لَهُمْ بِهَا الْعَرَبَ وَتُؤَدِّي إِلَيْهِمُ الْعَجَمُ الْجِزَيْةَ». فَقَالَ: كَلِمَةً وَاحِدَةً قَالَ: «كَلِمَةً وَاحِدَةً». فَقَالَ: كَلِمَةً وَاحِدَةً، يَا عَمَّ يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ». فَقَالُوا إِلَهُنَا وَاحِدًا (مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَلِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ) قَالَ فَنَزَّلَ فِيهِمُ الْقُرْآنُ (ص وَالْقُرْآنُ ذِي الدَّكْرِ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ إِلَى قَوْلِهِ (مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَلِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ). رواه الترمذی^(۱).

ئېپىنۇ عەبیاس (خوداييانلى رازى بىن) گوتى: ئەبو تالىب نەخوش بۇو، گەورە پىاوه‌کانى خىلى قورپەيش دەسته دەسته دەچۈون بۇلای بۇ سەرلىيدانى و ھەوالپىسى. ھەروا پىيغەمبەرىش (دروودى خودايى لەسەربىن) چوو بۇلای بۇ ھەوالپىسى، لەلای ئەبوتالىب دا جىڭىھى دانىشتنى تاقه زەلامنى ھەبۇو، پىيغەمبەر (دروودى خودايى لەسەربىن) ويىستى لەو شوينە دا دانىشت، بەلام ئەبو جەھل ھەلسا كە نەيەيلى لەۋى دابىنيشى! ئىتىر كۆمەلەنلى قورپەيش دەستىيان كرد بە سکالاڭى حالى خۆيىان، لەلای ئەبوتالىب، لەدەست پىيغەمبەر (دروودى خودايى لەسەربىن) كە برازايەتى، ئەبو تالىب گوتى: ئەى برازاي خۆم توچىت دەۋى لەھۆزى خوت؟ داواى چى لەم خزمانە دەكەى؟ فەرمۇوى: من تاقەيەك ووشەم لەوان دەۋى، كە دەبى بەكلىلى پىرۇزىي، كە بەھۆزى ئەو تاقە ووشەيەوە ھەرچى عەرەب ھەيە ملکەچ دەبن بۇيان و عەجمەم غەيرى عەرەبىش سەرانەيان پى دەدەن! ئەبو تالىب

^(۱) رواه الترمذى بسند حسن (شرحه).

گوتى: تاقه‌یك ووشه ئەو تاقه ووشەيە چىيە كەدەبىن بەسىرمايى ئەم
ھەموو خىرو بىرە؟ فەرمۇرى: بەلنى! ئەى مامى خۆم! تاقه يەك ووشەم
دەۋى لېيان ئۇھىيە كە بىللىن: (لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) ئەوانىش گوتىان: تاقه يەك
خودا!! قىسى واشتىكى تازە قەللايىمۇ لەم چەرخە دوايىيەدا نەمان
بىستۇوه، ئەمە بېبىن و نېبىن درۇو دەلەسەيمۇ ھىچى تىر، جا لەشانى
ئەوانەدا ئەم ئايەتانە خاتىنە خوارەوە {ص وَالْقُرْآنُ ذِي الدُّكْرِ، بَلِ الْذِينَ
كَفَرُوا فِي عَزَّةٍ وَشَفَاقٍ} هەتا دەگاتە: {مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمُلْكِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا
إِلَّا اخْتِلَاقٌ}. (ت-س/ح).

٤٠٦٧ → (ب/١ ز/١١٨ ل/٣٦٠ ف/١٥) ^(٣).

٤٠٦٨ → (ب/١ ز/٤٤ ل/١٨٨ ف/١ + ب/١ ز/٩٢٢ ل/٣٧٢) ^(٤).

٤٠٦٩ - قالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ (رضي الله عنه)، يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ عَلِمَ شَيْئًا
فَلْيَقُلْ بِهِ، وَمَنْ لَمْ يَعْلَمْ فَلْيَقُلْ اللَّهُ أَعْلَمُ، فَإِنَّ مِنَ الْعِلْمِ أَنْ يَقُولَ لِمَا لَا يَعْلَمُ اللَّهُ
أَعْلَمُ، قالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِسَيِّدِهِ (صلى الله عليه وسلم) (قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا
مِنَ الْمُتَكَلَّفِينَ). رواه البخاري والترمذى ^(٤).

عەبىدوتللائى كۈپى مەسعود (خوداى لى رازى بىن) دەيگوت: ئەى
موسۇلمانىنە! ئەمە شتى دەزانىن باپىلىنى و نەترسىنى و بەپىنى پلەى
زانىنى خۆى حۆكمى پى بىكا، وە ئەمە كەشتى نازانى با بىللى: نازانم،
خودا خۆى ئەمە باشتر دەزانى، چونكە ئەگەر كەسى شتى نەزانى و ئاوا
بىللى، ئەم قىسىيەش بەشىكە لەزانىن چونكە: نەزان ئەو كەسىيە كە
بەغەلەت فەتوابداو شتى نەزانى و بىللى دەيزانم خودا لەم بارەيمۇ

^(٣) تقدم في المجلد الأول. تسلسل/١١٨ برقم: ٧٢٠/١٥.

^(٤) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل/٤٤ برقم: ٣٣٧/١.

^(٤) بخاري. تفسير: ٤٨٠٩.

بِهِ پَيْغَهْ مَبْهَرِي خَوْيِ دَهْ فَهْ رَمْوَى: {قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ} (۳۸/۸۶) (ب/ات).

خودا له (زومهه) لە دووهەمی زومەر

حەشربىن لە گەل نۆمەتى سەرەوەر

۲۲- سوورەتى زومەر

(حەفتاؤ پېنج ئايەتە)

سورة الزمر (مكية، الا بضع آيات وهي خمس وستون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٧٠ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيرِ (رضي الله عنهما) قَالَ لَمَّا تَرَكَتْ (ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ) قَالَ الزُّبَيرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَكَرَّرُ عَلَيْنَا الْخُصُومَةُ بَعْدَ الَّذِي كَانَ بَيْنَنَا فِي الدُّنْيَا قَالَ «نَعَمْ». فَقَالَ إِنَّ الْأَمْرَ إِذَا لَشَدِيدٌ. رواه الترمذى^(۱). كاتى ئەم ئايەته هاتە خوارەوە: {ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ} (۳۹/۳۱). تۆۋەوان لەرۇزى قىامەتدا له حوزوورى خوداي خوتان دەھەستن و دەبىن بەدەمە قال و بەربەركانىتان، تۆ دەلىيى من ئەركى سەرشانى خۆم بەجى هيىناوه ئەوانىش دەلىن حاشا هيچى بەئىمە پانەگەياندووه. عەبدوللەللى كورى زوبەير (خوداي ئىرازى بن) گوتى: ئەرى پېغەمبەرى خودا! ئايا جارىكى ترييش لەقىامەتدا ناكۆكى و بەربەركانى بىرۇ دەداتەوە لەنىوانى ئىمە و ئەواندا، لەپاش ئەمەي كە لەجيهاندادا بىرۇ داوه لەنىوانماندا؟ فەرمۇوى: بەللى. گوتى: وادىيارە ئىشەكە كەللى دشوارو ناھەموارو سەختە (ت-س/ح) مامۆستاي مەزن، مامۆستا مەلا عەبدوللەللى كەريم، خودا پايەدار ترى بكا، لەتەفسىرى نامى زىرىندا، ئەم پىستەيەي دوايى ئاوا تەرجمە كردووه: قال: نعم، فقال: إن الأمر أذن لشديد: ئەويش فەرمۇوى: كاتى ئەوه بۇۋەدا كارى

^(۱) رواه الترمذى بسند صحيح (شرحه).

ئاده‌میزاد له و رۆژهدا دشوارو ناهه‌مواره. جا نازانم ئەم پیوایه‌تىكى ترى ئەم حەدیثەيە، يَا هەمان حەدیثە و مەقۇولى ھەردوو (قال) ھەكى بەفرمايشتى حەزرهت داناوه، بەلام من بەبىرى خۆم وا دەزانم مەقۇولى (قال) ھى دووهەم عەبدوللە بنى نەك حەزرهت. (وھرگىن)

٤٠٧١ → (لەتفسیرى سوورەتى نىسادا پابوورد، فەرمۇدەي حەقدەھەم). لەگىپانەوەي ئىرەدا ئاوايە: ئىبىنۇ عەبباس (خودايىان ئى بازى بنى) گوتى: گەلى لەبىچەرسەكان، خەلکىكى زۇريان كوشتبۇو، وەزىناو داۋىنپىسىز زۇريان كردىبوو، جا بەپىي خۆيان هاتنه لاي پىياءھمبەر (دروودى خودايى سەرىن) گوتىان: ئەمەي تۆ دەھىلىيەت و خەلک بانگ دەكەي بۆي شتىكى نۇر جوان و شىرىنە، بەلام خۆت دەزانى ئىمە حالەكەمان وايە، جا ئايا ئەم كرده وە خراپانە كە ئىمە كردوومانە، كەفقارەت و برىتى و پاكبۇونەوەيان بۆھەيە يانان؟ جا بەم بۆنەيەوە ئەم ئايدەتە دابەزى: {وَالَّذِينَ لَا يَذْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَرْثُونَ} ھەروەها ئەم ئايدەتە تىريش دابەزى: {فَلْمَنِيَ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا} (٥٣/٣٩) واتە: ئەم موحەممەد! ئەم خۆشەويست! بەفرموو بەندەگانى من لەسەر زمانى خۆم: ئەم بەندەيىنە! ئەم ئەم كەسانەي كەستەم و تاوانىكى زۇرتان كردووه بارى دواپۇزى خۆتان گران و دشوار كردووه، نائومىيد مەبن لە پەھمەتى خودا، ئەگەر ئىيۇھ بەراستى پۇو لە خودا كەن و خۆتان فېھبەندە قاپى ئەپاشا كەورەيە ئەمۇش لەھەمۇوتاوانە كانتان خوش دەبىن. (بوخارى - ھەزار پەھمەت لەگۇپى نازدارى)^(٣).

٤٠٧٢ - وللترمذىي: قَرَأَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {وَلَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ}. ولا يبالي^(٤).

^(١) تقدم برقم: ٣٧٩٥/١. مجلد سادس. تسلسل/٥.

^(٢) رواه الترمذى بسند حسن (شرحه).

تیرمیزی (خودای لی رازی بن) به سنه دیکی حه سنه دهگیریتهوه: جاری
حه زرهت (دروودی خودای له سهربین) ئه م ئایه‌تهی خویندهوه: {لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَّحْمَةِ
اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا} هیوا بپراو مه بن له پرهمه‌تی خودای
میهره‌بان، به راستی خودای کهوره، ئه گهر خواستی هه‌بن له هه‌موو
گوناهه‌ی خوش ده‌بی. جا پیغه‌مبهر (دروودی خودای له سهربین) به شوین
خویندنهوهی ئه م ئایه‌ته پیروزه‌دا فه‌رمومی: و هه‌ر باکیشی نییه! (ت-
س/ح).

٤٠٧٣ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رضي الله عنه) قَالَ جَاءَ حَبْرٌ مِنَ الْأَحْبَارِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ
(صلی الله علیه وسلم) فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ، إِنَّا نَجِدُ أَنَّ اللَّهَ يَجْعَلُ السَّمَوَاتِ عَلَى إِصْبَعِ
وَالْأَرْضَينَ عَلَى إِصْبَعِ، وَالشَّجَرَ عَلَى إِصْبَعِ، وَالْمَاءَ وَالثَّرَى عَلَى إِصْبَعِ، وَسَائِرَ
الخَلَائِقِ عَلَى إِصْبَعِ، فَيَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ. فَضَحِكَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) حَتَّى بَدَأَ
نَوَاجِذُهُ تَصْدِيقًا لِقَوْلِ الْحَبْرِ ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) (وَمَا قَدَرُوا اللَّهُ حَقًّا
قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ). رواه الشیخان والترمذی^(٤).

عبدوللا (خودای لی رازی بن) گوتی: یه کن لهزانا کهوره‌کانی جووله‌که هاته
لای پیغه‌مبهر (دروودی خودای له سهربین) گوتی: ئه م موحه‌ممهد! له ته‌وراتی ئیمه‌دا
هه‌یه: که خودا له روزی قیامه‌تدا ئاسمانه‌کان داده‌نی له سه‌ر په‌نجه‌یی و
زه‌وییه‌کان داده‌نی له سه‌ر په‌نجه‌یی و دارو دره‌خت داده‌نی له سه‌ر په‌نجه‌یی و
ئاواو خاک داده‌نی له سه‌ر په‌نجه‌یی و هه‌موو دروستکراوه‌کانی تریش داده‌نی
له سه‌ر په‌نجه‌یی واته: بعونه‌وهر، سه‌رو خواری به‌دهستی قودره‌تی وهک تؤپی
ده‌گری و ئه‌وه‌جا بونواندنی جه‌بره‌و شان و شکوئی خوشی و به‌یانی یه‌کتایی
خوشی و بی نمودی یادشاو قراله‌کانی جیهان، ده‌فرمومی: پادشا هه‌ر خوّم
پادشاکانی سه‌رزه‌مین و ناو جیهان کوان؟ له کوین؟

^(٤) بخاری. تفسیر: ٤٨١١، ٧٤١٤، ٧٤١٥، ٧٤٥١، ٧٥١٣ = ١٦٨٩ تجرید ٤٨٣/٤ مسلم. صفات المناافقین: ٦٩٧٧

ترمذی. تفسیر القرآن: ٢٢٢٨.

پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سرین) بـو پشتیوانی قسـه‌ی مـالـوـومـهـکـهـ وـهـاـ پـیـکـهـنـیـ، دـدـانـهـ پـیـشـینـهـ کـانـیـ وـهـرـدـهـکـهـ وـتـنـ، لـهـ پـاـشاـ حـهـزـهـتـ (دـروـودـیـ خـودـایـ لـهـسـرـینـ) ئـهـمـئـایـهـتـهـیـ خـوـیـنـدـهـوـهـ: (وـماـ قـدـرـواـ) هـهـتـاـ (عـمـاـ يـشـرـکـونـ) (شـ/ـتـ).

٤٠٧٤ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ مَرَّ يَهُودِيٌّ بِالْيَهُودِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ لَهُ الْيَهُودِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «يَا يَهُودِيُّ حَدَّثْنَا». فَقَالَ كَيْفَ تَقُولُ يَا أَبَا الْفَاقِهِ إِذَا وَضَعَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ عَلَى ذِهَ وَالْأَرْضِينَ عَلَى ذِهَ وَالْمَاءِ عَلَى ذِهَ وَالْجِبَالِ عَلَى ذِهَ وَسَائِرِ الْخَلْقِ عَلَى ذِهَ. وَأَشَارَ أَبُو جَعْفَرَ مُحَمَّدَ بْنَ الصَّلَتِ بِخِصْرَهُ أَوْلَأَ ثَمَّ تَابَعَ حَتَّى بَلَغَ الْإِنْهَامَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمَا قَدَرُوا اللَّهُ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ}. رواه الترمذی بسنده صحيح^(۵).

ئـبـيـنـوـ عـهـبـيـاسـ (خـودـایـانـ لـیـ رـازـیـ بـنـ) گـوتـیـ: پـیـاوـیـکـیـ جـوـولـهـکـهـ، لـهـلـایـ پـیـغـهـمبـهـرـوـهـ (دـروـودـیـ خـودـایـ لـهـسـرـینـ) رـاـبـورـدـ، فـهـرـمـوـوـیـ: ئـادـهـیـ ئـهـیـ جـوـوـهـ! قـسـهـمانـ بـوـ بـکـهـ. گـوتـیـ: ئـهـیـ باـوـکـیـ قـاسـمـ! تـوـ چـیـ دـهـلـیـتـ بـوـ ئـهـوـکـاتـهـ کـهـ خـودـاـ ئـاسـمـانـهـ کـانـ دـادـهـنـیـ لـهـسـرـ ئـهـمـ پـهـنـجـهـیـهـ وـ ئـاـوـ دـادـهـنـیـ لـهـسـرـ ئـهـمـ پـهـنـجـهـیـهـ وـ کـیـوـهـکـانـ دـادـهـنـیـ لـهـسـرـ ئـهـمـ پـهـنـجـهـیـهـ وـ درـوـسـتـکـراـوـهـ کـانـیـ تـرـیـشـ دـادـهـنـیـ لـهـسـرـ ئـهـمـ پـهـنـجـهـیـهـ! مـوـحـهـمـهـدـیـ کـوـپـرـیـ صـهـلتـ لـهـپـیـشـداـ، لـهـ یـهـکـهـمـ ئـیـشـارـهـتـهـوـ لـهـ پـهـنـجـهـتـوـوـتـهـیـ خـوـیـهـوـ دـهـسـتـیـ کـرـدـ بـهـزـمـارـدـنـیـ پـهـنـجـهـکـانـیـ وـ لـهـگـهـلـ هـهـرـ ئـیـشـارـهـتـیـکـاـ پـهـنـجـهـیـهـکـیـ خـوـیـ بـهـرـیـزـ دـیـارـیـ دـهـکـرـدـ هـهـتـاـ پـهـنـجـهـ کـهـلـهـیـ خـوـیـ وـاتـهـ: مـهـبـهـسـتـ لـهـیـکـهـمـ ئـیـشـارـهـتـ پـهـنـجـهـ تـوـوـتـهـیـهـ وـ لـهـدـوـوـهـمـ ئـیـشـارـهـتـ بـرـاـتـوـوـتـهـیـهـ وـ...ـ تـادـ. جـاـ خـودـایـ گـهـوـرـهـ ئـهـمـهـیـ دـاـبـهـزـانـدـ: {وـماـ قـدـرـواـ اللـهـ} هـهـتـاـ {يـشـرـکـونـ} (٦٧/٣٩) وـاتـهـ: شـانـ وـ شـکـوـیـ خـودـاـ گـهـلـنـ گـهـوـرـهـ مـهـزـنـهـ، ئـهـوـ کـافـرـهـ دـلـ وـ چـاوـ کـوـرـانـهـ، وـهـکـ پـیـوـیـسـتـ بـنـ وـ شـیـاوـیـ

^(۵) صحیح عند الترمذی.

پیزی باره‌گای خود او هندی بی ناوا قه درو پیزی نازان، دلمردوو
چووزانی سوزو ئەشق چىيەو كويىرى زكماك چووزانى پەنكى رەنگين
چىيە، مىثالى بۋئەوهى ئىيە لهەورەيى و دەستەلاتى خودا تى بگەن
ئەمەيە: ئەم زەويىيە هەمووى، يەك مۇوى كەم نەبى لەگەل هەموو
ئاسمانەكانا، وەك گوئىنى، هەلماقى، وايە لەناو چىنگى خودادا، خودا
پاڭ و بىن گەردو گەلىن گەورەيەو بەدۇورە لەم لاشگە لازگى بىچەرسنانە، كە
پېيارى هاوهەل و كوبو كچ و هاوسەرى بۇ دەدهن (ت-س/ص).

٤٠٧٤ - وللشىخين: «يَقْبِضُ اللَّهُ الْأَرْضَ، وَيَطْوِي السَّمَاوَاتِ بِيمِينِهِ، ثُمَّ
يَقُولُ آتَنَا الْمَلِكُ، آتَنَا مُلُوكَ الْأَرْضِ»^(۱).

ئەبو هورەيرە (خوداي نى بازى بى) گوتى: لەپىغەمبەرم (درودى خوداي لەسرىيە)
ژنهوت دەيىھەرمۇو: خودا، لەپرۇزى قيامەتا گۆى زەوي دەكا بە يەك
چىنگو ئاسمانەكان بەدەستى پاستى دەپىچىتەوە ئەوجا دەفەرمۇي:
پادشاى بىن ھاوشاڭ هەر خۆمم، پادشاكانى زەوي لەكويىن (ش).

٤٠٧٥ - (لەباسى ته‌فسىرى سوورەتى ئىبراھىما راببورد. ف/٤)^(۲).
قال الله تعالى: {وَنَفَخَ فِي الصُّورِ فَصَعَقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ
إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنظُرُونَ →}.

٤٠٧٦ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: «بَيْنَ
النَّفَخَتَيْنِ أَرْبَعُونَ». قَالُوا: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَرْبَعُونَ يَوْمًا؟ قَالَ: أَبَيْتُ. قَالَ: أَرْبَعُونَ سَنَةً؟
قَالَ: أَبَيْتُ. قَالَ: أَرْبَعُونَ شَهْرًا؟ قَالَكَ أَبَيْتُ، وَيَبْلَى كُلُّ شَيْءٍ مِنَ الْإِنْسَانِ إِلَّا
عَجْبَ ذَكِيَّهُ، فِيهِ يُرَكِّبُ الْحَلْقَ. رواه الشیخان^(٣).

^(۱) بخاري. رقائق: ٦٥١٩، ٧٢٨٢. مسلم. صفات المنافقين: ٦٩٨١.

^(۲) تقدم برقم: ٣٩٣٦/٤ مجلد سادس تسلسل ١٥.

^(۳) بخاري. تفسير: ٤٩٣٥. مسلم. فتن: ٧٣٤٠.

ئەبو هورهیره (خودای ئازى بن) گوتى: پىيغەمبەر (دروودى خودای لەسرىن) فەرمۇسى: لەم فۇو تا ئەو فۇو چلە! ياران گوتىيان: ئەی ئەبوهورهيره! مەبەست لەماوهى بەينى دوو فۇوهكە كە مەشھورىن بە نەفخەتەين كەئەم فەرمۇودەيە ئاماژەي بۇدەكا چل رۆزە؟ گوتى: نازانم، گوتىيان: ئەی مەبەست چل سالە؟ گوتى: نازانم، گوتىيان: ئەی مەبەست چل مانگە، گوتى: نازانم چونكە من ژمیردراوهكەم لە حەززەت نەبىستووه كە چىيە، لە خۆمەوە ناتوانم بېپيار بىدەم كە سالە، رۆزە، مانگە، حەفتەيە، چىيە گوتى: حەزرت (دروودى خودای لەسرىن) فەرمۇوشى: لەش و ئەندام و ھەموو پارچەكانى جەستەي ئادەمیزادىش ھەمووى دەپىزى، نۇوكى بىنخى جوچىكەي سەمتى نەبىن كە بەقەد دەنكى خەرتەلەيەك دەبىن لەۋىوە فريشتەكان بەفەرمانى خودا سەرلەنوى ھەموو كەسىن وەك حالى ژيانى دروستى دەكەنەوە (ش) لەرىوايەتىكى شەرەكەدا: دەلىنى: دەگىرنەوە لەئىنۇوعەبىاس و حەسەنەوە (رمائى خوايانلىنى بن) كە پىيغەمبەر (دروودى خودای لەسرىن) دەفەرمۇسى: بەينى دوو فۇوهكان چل سالە، بەفۇوى يەكەم بەفەرمانى خودا ھەموو گىاندارى دەمرى، بەفۇوى دووەم بەفەرمانى خودا ھەموو مردووين زىندۇو دەبىتەوە!.

٤٠٧٧ - عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «كَيْفَ أَلْعَمْ وَقَدِ الْتَّقَمْ صَاحِبُ الْقَرْنَ الْقَرْنِ وَحَنَى جَهَنَّمَ وَأَسْفَى سَمْعَةً يَتَنَظَّرُ أَنْ يُؤْمِرَ أَنْ يَنْفُخَ فَيَنْفُخَ». قَالَ الْمُسْلِمُونَ: فَكَيْفَ تَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «قُولُوا: حَسْبُنَا اللَّهُ وَنَعْمَ الْوَكِيلُ، عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا».^(٤).

ئەبو سەعید (خودای ئازى بن) گوتى: حەززەت (دروودى خودای لەسرىن) فەرمۇسى: من چۈن خۆشى بکەم و رابويىرم، لەكتىكى كە ئىسراپىل، كە مەئمۇورى نەفخى صوورە، كەرەناكەي ناوه بە دەمىيەوە بەھەر دوو لىتى گرتۇوېتى و تەويىلى دانەواندووھو گويى ھەلخستووهو چاوهنوارە

^(٤) رواه الترمذى وأبوداود بسندين صحيحين (شرحه).

که هه دهه فه‌رمانی پی‌بکری گورج فووی پیا بکاو کوتایی به‌جیهان
بینی !! موسولمانه کانیش گوتیان: ئهی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئهی ئیمە چى
بکەین؟ فه‌رموموی: بلىن: (حسبنا الله ونعم الوكيل – علی الله توکلنا)
(ت/د-س/ح).

٤٠٧٨ - وَسَيْلَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنِ الصُّورِ قَالَ: «الصُّورُ قَرْنٌ يُنْفَخُ
فِيهِ». رواهما الرتمذی وابو داود^(۱۰).

پرسیار کرا له پیغه‌مبه‌ر (رسوی خودای له سه‌ربن): صور چییه؟
فه‌رموموی: صور شاخیکه وەک ئه و بۆریهی کەسەرباز فووی پیادەکەن
بۇ کۆ بۇونەوە بىلۇ بۇونەوە لەرۇتى قیامەتا فووی پىدا دەکرى. (ت/د-
س/ح).

(موئمین) دووناوه زور سوورەتى تى
ھەبەتى چەن ناولەيەكەن پىتر،
بە فوویىن مردووین، بە فوویىن زىندووین
بە باى خوا دەزىن گەر نەبوو مردووین
نەم ھەمۆو بەزم و سەبىر و سەمايە
بناغەن لەسەر پېسى ھەوايە !!
سەرم دەرناتىن لەم کارە خوايە !
بۇون و نەبوونم گشت بەدەست بايە !!
تازەم زانىوە کەمن شىرى بام
پەپوولە پايىزەن دەمىز رەشە بام
پەپولە پايىزەن دەمىز رەشە با
مەر خوا بزانىن، با بۇ كويىت دەبا

^(۱۰) رواه الرتمذی وابو داود بسندين صحیحین (شرحه).

۲۳- سوره‌تی مؤمنین

(بیشی ده‌کوتیری سوره‌تی غافیر - مه‌کمیه ۸۵ نایه‌ته)

سورة المؤمن (مکیه، وهی خمس وثمانون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴- سُلَيْلَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرُو (رضی الله عنہ) عَنْ أَشَدَّ مَا صَنَعَهُ الْمُشْرِكُونَ
بِرَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) فَقَالَ: بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) يُصَلِّی بِفَنَاءِ
الْكَعْبَةِ، إِذْ أَقْبَلَ عُقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعِيَّطٍ، فَأَخْدَى بِمَنْكِبِ رَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم)
وَلَوَى ظَوْبَهُ فِي عَنْقِهِ فَخَنَقَهُ خَنْقًا شَدِيدًا، فَأَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ فَأَخْدَى بِمَنْكِبِهِ، وَدَفَعَ عَنْ
رَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) وَقَالَ {أَنْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ}. رواه البخاري^(۱).

له عبداللای کوری عمر (خودایان لی رازی بنی) پرسیار کرا: ناخوشترین شت که
 بتپه‌رسنه کان دهرباره‌ی پیاوه‌مبهر (دروودی خودای لهسرین) کردیان چی بوو؟ گوتی:
 جاری، پیغه‌مبهر (دروودی خودای لهسرین) له‌جهوشه‌ی که‌عبه‌دا نویشی دهکرد، عوقبه‌ی
 کوری ئه‌بو موعه‌یط پهیدا بوو، سه‌ر شانی پیغه‌مبه‌ری گرت و جله‌که‌ی توند
 لوول دا له‌گه‌ردنیاو ته‌واو تاساندی ائه‌بوبه‌کریش هات قولنی عوتبه‌ی گرت و
 له‌کولنی پیغه‌مبه‌ری کردده‌هو گوتی: {أَنْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ
 بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ} (۴۹/۳۸). واته: له‌سه‌رچی ئهم پیاوه باشه‌یه دهکوشن؟ له‌سه‌ر
 ئه‌وه که‌خودای راست و دروست به‌خواه خوی دهزانی، وه بو دامه‌زناند و
 سه‌لماندنی داوای خوی موعجیزه و به‌لگه گه‌لیکی زور روشن و ئاشکرای
 له‌لایه‌نى خودای ئیوه‌وه پئی دراوه، که‌به‌چاوی خوتان دهیان بیبن (ب).

۴- عَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ (رضی الله عنہ) عَنِ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) قَالَ:
«الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ». ثُمَّ قَرَأَ (وَقَالَ رَبُّكُمْ اذْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ
يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَذْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ). رواه الترمذی^(۲).

^(۱) بخاری. تفسیر: ۴۸۱۵.

^(۲) رواه الترمذی بسنده صحيح (شرحه).

نوع عمانی کوبی به شیر (خودای نی رازی بن) گوتی: پیغه مبهر (دروودی خودای له سهربن) فه رموموی: دووعا و موشته ققاتی ووشی دووعا له قورئاندا به مه عنا عیباده ت و په رستنه. جا حمزه هت (دروودی خودای له سهربن) بو سه لماندنی ئه مه سهله يه، كه دووعا به مه عنا عیباده ته، ئه مه ئایه تهی خوینده وه: {وَقَالَ رَبُّكُمْ اذْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ} (۶۰/۴۰) واته: په روهر دگاری ئیوه فه رمومویه تی: هاوار له خوم بکه ن، پهنا هر په نای منه، په نای تر نییه، كه واته ئه گه ر ئیوه پهنا بومن بیتن و به ندهی ساغ بومن بکه ن، ئه وا منیش دیم به هاوار تانه وه و په ذاتان ده دهم، وه لئه بی هوش و گوشانهی كه له به ر فیزو ده عیه زل بیز له به ندهی من ده كه نه وه، ئه وانه زور به كه ساسی و داما وی سه ری خویان شور ده که ن و ده چنه ناو گه ور کانی دوزه خه وه! (ت-س/ص).

(فصلت) واته: جیا جیا و سه ربه خه

نه ک تیکه ل- پیکه ل، وه کو و گه نم و جو

واته: نامه بین دانار داناره

له فظی وه ک مه عنان پیک و نازاره !!

۲۴- سوره تی (فصلت)

(مه کییه ۵۳ ئایه ته)

سوره فصلت (مکیه، وھی ثلات و خمسون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۸۱ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رضي الله عنه) قَالَ: اجْتَمَعَ عِنْدَ الْبَيْتِ قُرَشِيَّانٌ وَّقَفَّيْ (أوْ قَفِيَّانٌ وَّقَرْشَىٰ) كَثِيرٌ شَحْمٌ بُطْوِنَهُمْ قَلِيلَةٌ فِقْهٌ قُلُوبَهُمْ فَقَالَ أَحَدُهُمْ: أَتَرَوْنَ أَنَّ اللَّهَ يَسْمَعُ مَا تَقُولُونَ قَالَ الْآخَرُ: يَسْمَعُ إِنْ جَهَرْتَنَا وَلَا يَسْمَعُ إِنْ أَخْفَيْنَا. وَقَالَ الْآخَرُ: إِنْ كَانَ يَسْمَعُ إِذَا جَهَرْتَنَا فَإِنَّهُ يَسْمَعُ إِذَا أَخْفَيْنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَمَا كُنْتُمْ

يَسْتَهِنُونَ أَن يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ) الآية. رواه الشيخان وال沫ذى: ^(١).

عهبدوللّا (خودای لی رازی بن) گوتی: لهلای بهیتا، دوو قورهیشی و یهک شهقه‌فی، یا دوو شهقه‌فی و یهک قورهیشی کوّدهبنهوه، بهلهش قهبه و قله‌هو و فیله‌تهن، بهدل که و دهن و نادان، یهکیکیان دهلى: ئایا ئیوه له و باوه‌هده‌کهن که خودا گویی لییه، ئیمه چی دهلىین؟ یهکیکی تریان دهلى: ئهگه‌ر به دهندگی بهرز قسه بکه‌ین دهیبیستی، بهلام ئهگه‌ر بهپنهانی قسه بکه‌ین نایزن‌هه‌وی! ئه‌وی تریشیان دهلى: ئهگه‌ر به دهندگی بهرز قسه بکه‌ین گویی لی بنی، بهپنهانیش قسه بکه‌ین هر گویی لی ده‌بئی، جا خودای گهوره‌ومهزن ئه‌مهی نارد: {وَمَا كُنَّا مُّسْتَرُونَ أَنْ يَشَهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَّنَّنَا أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مَّا تَعْمَلُونَ} (۴۱/۲۲). (ش/ات).

۲۵- سه شنبه ۹۵

(لہ سوورہ تھے مہ کیسے کانہ تھے نیا جیوار نایا ہتی نہیں، ۳۵ نایا ہتے)

سورة الشورى (مكية إلا أربع آيات وهي ثلات وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٨٢ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرُو (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَفِي يَدِهِ كِتَابًا فَقَالَ: «أَتَدْرُونَ مَا هَذَا الْكِتَابَانِ». فَقُلْنَا لَا يَعْلَمُ
رَسُولُ اللَّهِ إِلَّا أَنْ تُخْبِرَنَا. فَقَالَ لِلَّهِ فِي يَدِهِ الْيُمْنَى «هَذَا كِتَابٌ مِّنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ
فِيهِ أَسْمَاءُ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلَهُمْ ثُمَّ أَجْمَلُ عَلَىٰ آخِرِهِمْ فَلَا يُزَادُ فِيهِمْ
وَلَا يُنْقَصُ مِنْهُمْ أَبَدًا». ثُمَّ قَالَ لِلَّهِ فِي سِمَالِهِ: «هَذَا كِتَابٌ مِّنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ فِيهِ
أَسْمَاءُ أَهْلِ النَّارِ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلَهُمْ ثُمَّ أَجْمَلُ عَلَىٰ آخِرِهِمْ فَلَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا

^(١) بخاري. تفسير: ٤٨١٦، ٤٨١٧. ٧٥٢١. مسلم: صفات المنافقين: ٦٩٦٠. ترمذى. تفسير القرآن: ٣٢٤٨.

يُنَقْصُ مِنْهُمْ أَبْدًا». فَقَالَ أَصْحَابُ الْعَمَلِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ كَانَ أَمْرٌ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ؟ فَقَالَ: «سَدَّدُوا وَقَارُبُوا فَإِنَّ صَاحِبَ الْجَنَّةِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلٍ أَهْلَ الْجَنَّةِ وَإِنَّ عَمَلَ أَىٰ عَمَلٍ وَإِنَّ صَاحِبَ النَّارِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلٍ أَهْلَ النَّارِ وَإِنَّ عَمَلًا أَىٰ عَمَلًا». ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) پَيَّدَيْهِ فَنَبَّدَهُمَا ثُمَّ قَالَ: «فَرَغَ رَبُّكُمْ مِنَ الْعِبَادِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعَيرِ». رواه الترمذی في القدر^(۱).

عه بدوللای کوپی عه مر (خودایان لی رازی بن) گوتی: جاری پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سرین) هات بو ناومان، دوو کتیبی به‌دهسته‌وه بwoo، فه‌رمووی: ئایا دهزانن که‌ئهم دوو کتیبیه چین؟ گوتمان: خه‌یرا ئهی پیغه‌مبهری خودا! مه‌گهر خوت پیمان بفه‌رموویت، ئه‌وجا حه‌زرهت (دروودی خودای له‌سرین) به‌ونامه‌یه‌یان کله دهستی راستی دابوو فه‌رمووی: ئه‌مه‌یان نامه‌یه‌که له‌لایه‌نى خودای هه‌موو جیهانه‌وه، ناوی هه‌موو به‌هه‌شتییه‌کانی تیدایه، ناوی خویان و ناوی باوباپیریان و ناوی عیل و تیره و هۆزیانی يه‌ک به يه‌ک تیدایه، سه‌رتاپا دیاری کراون، هه‌تا هه‌تایه هه‌ر ئه‌وه‌نده دهبن، نه‌که‌م ده‌کهن و نه‌زورتر دهبن! وه به‌ونامه‌شیان کله دهستی چه‌پی دابوو فه‌رمووی: ئه‌مه‌ی تریشیان نامه‌یه‌که له‌لایه‌نى خودای هه‌موو جیهانه‌وه، ناوی هه‌موو دۆزه‌خییه‌کانی تیدایه، ناوی خویان و ناوی باوباپیریان و ناوی عیل و تیره و هۆزیانی يه‌ک به يه‌ک تیدایه، سه‌رتاپا دیاری کراون، هه‌تا هه‌تایه هه‌ر ئه‌وه‌نده دهبن نه‌که‌م ده‌کهن و نه‌زور دهبن يارانیش عه‌رزیان کرد: قوربان! که‌وابی و هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه چاره‌نووسی هه‌موو که‌سی دیاری کرابی که به‌هه‌شتییه، يا دۆزه‌خییه، ئیتر ئیمه بوقچی خۆمان ماندوو بکه‌ین و کارو کرده‌وه له‌پای چی؟ فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سرین): کاری پاک و پوخت بکه‌ن و بو کردنی چاکه کوتایی مه‌کهن و چه‌ندھی له‌دهستان دئی هه‌ولی باشه بدهن، له‌راستی دا شته‌که خۆی ئاوایه: ئه‌وهی له‌بنه‌ره‌ته‌وه به‌هه‌شتی دانرابی

^(۱) رواه الترمذی بسند صحيح (شرحه).

سەرەنجام دەگەریتەوە سەركارى باش و خوداناسى، كە نىشانەي ئەوهىه خاوهەنەكەى بەھەشتىيە، ئىتىر گريمان لەوەو بەر هەر كاريکى كردىنى كار لەم سەرەنجامە ناکات، هەروەها ئەوهى لەسەرەتاوە بەئەھلى دۆزەخ لەقەلەم درابى، سەرەنجام بادە داتەوە بۇ سەركارى خراپ و بى شەرعى، ئىتىر لەوەو بەر هەركاريکى كردىنى كار لەم سەرەنجامە ناپەسەندەي ناکات.

ئەجا حەزرت (بۇودى خوداي لەسرىبى) ھەردوو دەستى خۆى ھەلتەكاندو دوو كتىبەكەى ھەن داو فەرمۇسى: خوداي پەروەردگارى ئىۋە لە مىزەوە چارەنۇوسى ھەرىيەكى لەئىۋەي دىيارى كردووھو لەو مەسەلەيە بۆتەوە. ئەجا بۇ پېشىوانى و راستى و دروستى فەرمۇودەكەى خۆى ئەم ئايەتەي خويىندهو: {فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ} (٤٢/٧) واتە: لە رۆزەدا تاقمىن وان لەبەھەشتاۋ، تاقمىن وان لەناو دۆزەخا! (ب-س/ص).

٤٠٨٣ - ئەم فەرمۇودەيە لەپىشەوە راپورد، لەباسى (مناقب أهل البيت) دا فەرمۇودەي يەكەم^(۲).

٤٠٨٤ - عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «سِتَّةٌ لَعَنْتُهُمْ لَعْنَهُمُ اللَّهُ وَكُلُّ تَبَّىٰ كَانَ: الزَّانِدُ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَالْمُكَذَّبُ بِقَدَرِ اللَّهِ وَالْمُتَسْلِطُ بِالْجَبَرِ وَتِلْيَعْ بِذِلِّكَ مَنْ أَذَلَّ اللَّهَ وَيَذَلِّ مَنْ أَعْزَّ اللَّهَ وَالْمُسْتَحْلِ لِحَرَمِ اللَّهِ وَالْمُسْتَحْلِ مِنْ عِتْرَتِي مَا حَرَمَ اللَّهُ وَالنَّارُكُ لِسُنْتِي»^(۳).

عائىشە (خوداي ئازى بى) گوتى: پىغەمبەر (بۇودى خوداي لەسرىبى) فەرمۇسى: ئەم شەش كەسە ھەم من بەلەعنەتم كردوون و ھەم خودا بەلەعنەتى كردوون و ھەم ھەمو پىغەمبەرى لەپىش مندا بەلەعنەتى كردوون، يەكەم ئەوهى شتى

^(۱) تقدم برقم: ٣٤١/١ مجلد خامس تسلسل/١٦.

^(۲) رواه الترمذى بسنده صحيح (شرحه).

زياد بکا، لهنامه‌يین لهنامه‌کاني خودا، دووهم ئهوهی چاره‌نووسی خودايي به‌درق بزانى و بپرواي پئى نه‌بى، سىييم ئه و زهبر به‌دهسته‌ي كه به‌زورى نورداي و به‌زهبرى ملھورى خوى، خوى دەسەپىنى و ئهوجا به‌كەيفى خوى ئهوهى خودا سەرى ئهوي شۇرۇكىدووه و سوووك و ترۇي كردۇوه ئه و دەچى سەرى ئهوه بەرزدەكاتەوه و رووی دەداتى، وھ ئهوكەسەي كە خودا سەرى ئهوي بەرزهوه كردۇوه ئه و دەچى سەرى ئهوه نهوي دەكاو رووی ناداتى و سوووك و ترۇي دەكا!!

چواره‌م ئهوكەسەي كە حەرامى خودا بەحەلّ دەزانى!! پىنجەم ئهوكەسەي كە زۇرو سىتم لەئالوبەيتى من بکا و بەپىنى شەريعەتى خودا پەفتيان ھەكەل نه‌كا، شەشەم ئهوكەسەي تەركى پىتابازى من بکا! (ت-س/ص). ٤٠٨٥ - عَنْ أَبِي مُوسَىَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «لَا يُصِيبُ عَبْدًا ئُكْبَةً فَمَا فَوْقَهَا أَوْ دُونَهَا إِلَّا بَذَلَبٍ وَمَا يَغْفُلُ اللَّهُ عَنْهُ أَكْثَرُ». قَالَ وَقَرَأَ (وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِبَّةٍ فِيمَا كَسَبْتَ أَيْدِيكُمْ وَيَغْفُلُ عَنْ كَثِيرٍ). رواه الترمذى^(٤).

ئەبو موسسا (خوداي لى بازى بىن) گوتى: پىغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىين) فەرمۇسى: هەر ئىش و ئازارى (كەم تا زۇر) كە تۈوشى بەندەيىن دەبى بەھۆى گوناھەوهى، وەلى ئهوهنەبىن كەلەسەر ھەموو گوناھىن خودا بەندە ئازار بدا، بەلكوو ئەو گوناھانەي كە خودا چاپوشىيان لى دەكا گەلى زۇرتىن لەو گوناھانەي كە خودا خاوهنەكانىيان تۈوشى ئىش و ئازاردەكا. گوتى: جا حەزىزەت (دروودى خوداي لەسرىين) خويىندىھەوه: {وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِبَّةٍ فِيمَا كَسَبْتَ أَيْدِيكُمْ وَيَغْفُلُ عَنْ كَثِيرٍ} (٤٢/٣٠) واتە: هەر ئازارو بەلايەكتان تۈوش دەبى و هەر ناخوشىيەكتان دىتە پى بەھۆى كردەوهى نابارى خۇتانەوهى، كە بەدەستى خۇتان دەيکەن، گەرجى خودا لەزۇر كردەوهى خراپىشتان چاو پوشى دەكاو دەبۇورى! (ت-سند غريب).

^(٤) رواه الترمذى بسند غريب (شرحه).

قال اللہ تعالیٰ: {وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَ اللَّهَ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٌ} (۵۱/۴۲)۔

۰۴ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: «ما من الأئمَّةِ إِلَّا قد أُغْطِيَ مِنَ الْآيَاتِ مَا مِثْلُهُ آمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ، وَإِنَّمَا كَانَ الَّذِي أُوتِيتُ وَحْيَاهُ أَوْحَاهُ اللَّهُ إِلَيَّ فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ تَائِبًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»۔ رواه مسلم في الإيمان^(۵)۔

ئهبو هورهيره (خودای نی رازی بنی) گوته: پیغه‌مبهه (دروودی خودای لهسه‌ربین) فه‌رموموی: هه‌موو پیغه‌مبهه رئ له‌کاتی خویدا، نیشانه‌ی گه‌وره گه‌وره و موعجیزه‌یه کی وای پی دراوه که ئاده‌میزاده‌کانی چه‌رخی خوی به‌هه‌ی ئه و نیشانه و موعجیزانه وه ئیمان و باوه‌ریان پی هیناوه، وه‌لئ ئه و موعجیزه‌یه که خه‌لات کراوه به‌من ئه‌م قورئانه‌یه، که‌خودا به‌هه‌ی بؤی ناردووم بؤیه ئومیدم گه‌وره‌یه که‌له‌پوژی قیامه‌تدا من له‌هه‌موو پیغه‌مبهه‌رکانی تر ئۆمه‌تم زور تربی (م).

۲۶- سووره‌تى زوخرف

(مه‌که‌بیه ۸۹ ئایه‌تە)

سورة الزخرف (مکیة وھی تسع وثمانون آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۰۴ - عن أبي أمامة (رضي الله عنه) قال: «ما ضلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَانُوا عَلَيْهِ إِلَّا أُوْتُوا الْجَدَلَ». ثمَّ تَلَّا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) هَذِهِ الآيَةُ (ما ضرَبَ بُوْلَهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ حَصِيمُونَ). رواه الترمذی^(۱).

ئهبو ئومامه (خودای نی رازی بنی) گوته: پیغه‌مبهه (دروودی خودای لهسه‌ربین) فه‌رموموی: هر گه‌لئ پیگه‌ی پاست بزریکه‌ن مسوکه‌ر تووشی ده‌مبازی و

^(۵) مسلم. إيمان: ۳۸۳. بخاري. فضائل القرآن: ۴۹۸۱، ۷۲۷۴ = تجرید/۴ ل/۵۲۲ رقم: ۱۷۲۲.

^(۱) رواه الترمذی بسند صحيح (شرحه).

هاوردو بردى قسه دهبن له پاشان دا پیغه‌مبهر (برودی خودای لسربین) ئەم ئايه‌ته‌ی خويىنده‌وه: {وَقَالُوا أَلَا هُنَّا خَيْرٌ أُمُّ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلَ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِيمُونَ} (ت-س/ص).

٤٠٨٨ - ئەم فەرمۇودەيە له پېشەوه رابورد، له ته‌فسیرى سوورەتى ئەعراف دا، فەرمۇودەي سىيىھم^(۲).

٤٠٩٧ - سوورەتى دوخان

(مەكىيە ٥٧ ئايە‌ته)

سورة الدخان (مکیة، وهى سبع و خمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٨٩ - له پېشەوه رابورد، له ته‌فسیرى سوورەتى يووسف دا، فەرمۇودەي چوارم^(۱).

٤٠٩٠ - عنْ أَنَسَ (رضي الله عنه) قَالَ: «مَا مِنْ مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَهُ بَابٌ يَصْنَعُهُ مِنْهُ عَمَلُهُ وَبَابٌ يَنْزَلُ مِنْهُ رِزْقٌ فَإِذَا ماتَ بَكَيَّا عَلَيْهِ فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ (فَمَا يَكْتُنُ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ). رواه الترمذى^(۲).

ئەنس (خودای نازى بن) گوتى: پېغەمبەر (برودی خودای لسربين) فەرمۇسى: ھەموو موسولمانى دوو دەرگايى ھېيە، كرددەوەي له دەرگايىھەكىيانەوه سەردەكەھى، بىزق و روپىشى له دەرگاكەي تىريانەوه دىتە خوارەوه، كاتى دەمرى ھەردوو دەرگاكان بۆي دەگرىن، ئەمە مەعنای ئەم فەرمایشتنى خودايى كە دەفەرمۇسى: {فَمَا يَكْتُنُ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ} (٤٤/٢٩) واتە: ھەرگىز ئاسمان و زەھى بۆيان

^(۱) تقدم في المجلد السادس. تسلسل/٨ رقم: ٣٨٦٨/٣

^(۲) يقدم في المجلد السادس. تسلسل/١٣ رقم: ٣٩٢٩/٤

^(۳) رواه الترمذى بسندة غريب (شرحه).

نهگريان و مولهتى ئوهيشيان نه درا كه فه وتانيان دوا بخري، چونكە ئەمانە پياوى خrap بۇون، بەلام مرؤفى موسولمان ھەم ئاسمان بۇي دەگرىي و ھەم زھوي. (ب-يەسەندىنلىكى غەریب).

دوفان والهیش سوورہ (حاشیۃ)

(نهداف) تهیهٔ لم و هکو و ماسنیه

۲۸- سوورہ تی چائیہ

(لہ سوورہ مہ کبیہ کانہ ۳۷ نایا تھے)

سورة الجاثية (مكية، وهي سبع وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٩١ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: يُؤْذِنِي ابْنُ آدَمَ، يَسْبُ الدَّهْرَ وَأَنَا الدَّهْرُ، بِيَدِي الْأَمْرُ، أَفْلَكُ اللَّيلَ وَالنَّهَارَ». رواه البخاري^(١).

ئەبو ھورھیرە (خودای فی رازی بن) گوتى: پىيغەمبەر (دروودى خوداى لەسەربىن) فەرمۇسى: خودای گەورە سەرور دەفەرمۇنى: ئادەمىزاز ئازارى من دەدا، كاتى جىنپۇ بەچەرخ و گەردۇون دەدات وەكى ئەوھەست بەئازارى دەكى دەلىنى: ئەم فەلەك واوات لى بىرى، يَا دەلىنى: ئەم گەردۇونى چەپگەرد! گەردۇون، يَا فەلەك، يَا چەرخ ھىچى بەدەست نىيە، ئەوهى ئىيۇھ نىسبەتى دەدەن لەگەردۇون و دەلىن گوايمە هەموو كارو بارى چەرخ و گەردۇون ھەلى دەسۈورىنى ئەوه وانىيە، بەلكۇو من خۆم ھەموو شتى ھەل دەسۈورپىئىم، گەردۇون من دروستم كردىووه، ئەوچى بەدەستە، ھەموو كاروبارى بەدەستى خۆمە، خۆم ئەم شەوو روژە تاو توئى دەكەم و دەيانھېنىم و دەيانھەم (بوخارى: رەحمةت لەگۇرى نازدارى).

^(۱) سخاری. تفسیر: ۴۸۲۶.

٢٩- سووره‌تى نە حقاف

(مەكىيە، ٣٥ ئايەتە)

سورة الأحقاف (مكية، وهي خمس وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٩٤ - كان معاوية (رضي الله عنه) استعمل على الحجاج مروان فخطب فجعل يذكر يزيد بن معاوية، لكن يتابع له بعد أبيه، فقال له عبد الرحمن بن أبي بكر شيئاً، فقال خذوه. فدخل بيته عائشة فلم يقدرها { عليه } فقال مروان إن هذا الذي أنزل الله فيه (والذي قال لوالديه أفالكم أتعذاني أن أخرج الآية، فقالت عائشة من وراء الحجاب: ما أنزل الله فينا شيئاً من القرآن إلا أن الله أزل عذري. رواه البخاري^(١).

موعاوييە مەپوانى كردىبوو به سەردارى ولاٽى حيجان، مەپوان لە خوتىدا باسى يەزىدى كوبى موعاوييە بۇ خەلکە كە دەكىد، هەتا لەپاش باوکى پەيمانى خەلافەت بدرى بە وو ئە و بېنى بە جىڭشىن لە جىڭگە بابى!

عەبدولپەھمانى كوبى ئەبوبەكريش قىسىملىكى لەپۈرى مەرواندا كرد گوتى: بۇچى ئەمە هيرقلېيەتە، كوب لەشويىنى بابى بېنى بە پاشا، يَا پىيغەمبەرايەتى و جىنىشىنایەتىيە، ئەمە ئەبوبەكرو عومەر و عوثمان ئەمەيان بۇ نەكىدو لەجىڭگە خۇيانى دانە نا؟ مەپوان گوتى: ئادەي بىگرن! ئەورەھمانىش خۆى كرد بەمالى عائىشە خوشكى دا، ئىتىر پىيان نەويىرا، جا مەپوان گوتى: ئەم ئايەتە دەرىارە ئەم عەبدولپەھمانە هاتە خوارەوە كە دەفرەرمۇي: { وَالَّذِي قَالَ لِوَالدَّيْهِ أَفَ لَكُمَا أَتَعْذَانِي أَنْ أَخْرَجَ وَقَدْ خَلَتُ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَغْفِيَانِ اللَّهَ وَيُلَكَّ آمِنٌ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ } (٤٦/١٧) واتە: بەدبەختى

^(١) بخاري. تفسير: ٤٨٢٧

وا هه‌یه که‌دایک و باوکی ته‌میّی خیری ده‌کهن و پیّی ده‌لین: خانه خراب! باوه‌پو ئیمان بیّنه، به‌راستی به‌لینی خودا راسته، که‌چی ئه‌و له‌پروویانا هه‌لده گه‌پریته‌وهو ده‌لی: ئۆه! له ده‌ست ئیوه! ئەم قسه پرو پووچه چییه که ئیوه ده‌یکه‌ن، که گوایه من له پاش مردن زیندوو ده‌کریم‌هه‌وهو له‌گوپ ده‌رم ده‌کهن و ده‌مبهن بۇ حەشرو لىپرسىنەوه، ئەمەی ئیوه ده‌یلین کونه و قسەی ئەمېق نییه، هەر ئەفسانە کونه‌کەی پیّشىنانه و ده‌یلینه‌وه، ساله‌های ساله ئه‌و خەلکه دیّن و دەمن و گوم دەبن، ئەی کوا بويه‌کى نەگە‌پايە‌وه دواوه؟!

عائیشە‌یش کەله‌پشتى پەردەوه بۇو به مەروانى گوت درۆدەکەی خودا له‌بارەی ئیمەوه کە کەسوکارى ئەبوبەکرى صەديقىن ھىچ شتىكى واکەبۇنى خراپىي ئیمەیلىنى بىن له قورئاندا نەيناردوتەوه خوارەوه، بەلکوو ئه‌و ئايەتانەی ناردۇوه کەبەيانى پاكى و مەردى و داوىنپاکىي من دەکەن (ب).

٤٠٩٣ - قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا): مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَاحِكَا حَتَّى أَرَى مِنْهُ هُوَ أَنَّهُ، إِنَّمَا كَانَ يَتَبَسَّمُ، قَالَتْ: وَكَانَ إِذَا رَأَى غَيْمًا أَوْ رِيحًا عَرَفَ فِي وَجْهِهِ. قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الْغَيْمَ فَرَحُوا، رَجَاءً أَنْ يَكُونَ فِيهِ الْمَطَرُ، وَأَرَاكَ إِذَا رَأَيْتَهُ عَرَفَ فِي وَجْهِكَ الْكَرَاهِيَّةُ. فَقَالَ «يَا عَائِشَةُ مَا يُؤْمِنُ أَنْ يَكُونَ فِيهِ عَذَابٌ عَذَابٌ عَذَابٌ قَوْمٌ بِالرِّيحِ، وَقَدْ رَأَى قَوْمٌ الْعَذَابَ فَقَالُوا (هَذَا عَارِضٌ مُمْطَرٌ لَنَا)». رواه الأربعة^(۲).

عائیشە (خوداى ئىرازى بىن) گوتى: قەت نەم دىوه کە پىيغەمبەر (درۇودى خوداى لەسىرىن) وا پىيىكەننى کە زماňه بچۈلەي دەركەۋىي و دەم دابچەقىيىنى و بدالە قاقاۋ ترييقەي پىيىكەننەن! بەلام بە سەلارى بەزەردەخەنە پىيىدەکەننى، عائیشە گوتى: كاتى هەور يىا با هەللى دەكرد رەنگى دەگوپا، عەرزىم

^(۲) بخاري. تفسير: ٤٨٢٨، ٤٨٢٩، ٤٨٣٢، ٦٠٩٢ = تجرید/٤ ل/ ٤٩٠ رقم: ١٦٩٥. مسلم: صلاة أستقاء: ٢٠٨٣

کرد: ئهی پیغەمبەری خودا! خەلک کە هەور دەبىنن خۆشى دەكەن، بە ئومىدی ئەوە كەبارانى پیوهبى، كەچى دەبىنم تو کە هەور دەبىنى خەم و پەزارە لەپرووت ديارە؟ فەرمۇسى: ئهی عائىشە! دەترسم كەئەوە هەورى مەينەت و سزاپى، عادى هوزى هود (دەرسى خوداى لەسرىن) كاتى سزاکە هاتە سەريان و بەچاپى خۆيان شەپقى باو گەردىلۈولەكەيان دى و چاپيان بەبەرايى سزاکە كەوت گوتىيان: {هَذَا عَارِضٌ مُّنْطَرُنَا} (۲۴/۴۶) واتە: ئەمە هەورى بارانە، بارانمان بۇ دەبارىننى (ش/د/ات).

بەلام خۆى وانەبوو، بەلكوو هەورى غەضب بۇوه، وەك حەزرهتى هوود (دەرسى خوداى لەسرىن) وەلامى دانەوە: {إِنْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحَ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ} (۲۴/۴۶) واتە: نەخەير هەور نىيە، بەلكوو ئەو سزاپىيە كە ئىپەلەپەلتان بۇو بۇھاتنى، ئەوە بايەك و شەپقەلە هەوايەكى ئاسماپىيە سزاپىيەكى سەختى تايە. (وەرگىن).

٤٠٩٤ - و للشَّيْخِينَ: نُصْرَتْ بِالصَّبَّا وَأَهْلَكَتْ عَادَ بِالْدَّبَّورِ^(۱).

حەزرهت (دەرسى خوداى لەسرىن) فەرمۇسى: خوداي گەورە بەھۆى باي خۆرەلەتەوە كەبەعەرەبى پىيى دەلىن صەبا، لەشەپرى غەزاي خەندەقا سەرى خستم بەسەر دوزمندا، وەهوزى عادىش بەبای رەشەبا لەناو چوون (ش).

قال اللّٰهُ تَعَالٰى: {وَإِذْ صَرَقْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمْعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوْهُ قَالُوا أَنْصِبُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلُوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ} (۲۹/۴۶).

باسى ئەوكاتەيان بۇ بکە، كەله (وادى النخلە) دا نۇ كەسمان (له جنۇكە) نارد بۇلای تو، كە گەيشتنە لاي تو لەوكاتەدا تو شەو نويزىت دەكردو قورئانت دەخويىند، لەناو خۆيانا گوتىيان: ئابى دەنگ بن و گوئى

^(۱) بخاري. إسناده: ۴۰۵، ۳۲۰۵، ۳۲۴۲، ۴۱۰۵ = تجرید ۱/ ۴۹۹ رقم: ۵۲۶. مسلم: صلاة الاستسقاء:

بگرن با بزانین ده‌فرمودی چی، کاتنی قورئان خویندنه‌که ته‌واو بwoo، گه‌رانه‌وه بولای گله‌که‌یان و دهستیان کرد به هوشیاری کردن‌وه‌یان.

٤٠٩٥ - عن علقة (رضي الله عنه) قال قلت لابن مسعود (رضي الله عنه) هلن صاحب النبي (صلى الله عليه وسلم) ليلة الجن منكم أحد؟ قال: لا، ولكن قد افتقدها ذات ليلة وهو بمكة فقلنا اغتيل أو استطير فيتنا بشر ليلة بات بها قوم حتى إذا أصبخنا إذا نحن به يجيء من قبل حراء قال فدكره الله الذي كانوا فيه فقال «أثاني ذاعي الجن فأيتمهم فقرأت عليهم». فانطلق فارانا آثارهم وآثار نبرائهم. قال الشعبي وسألوا زاد و كانوا من جن الجزيرة فقال «كُل عظيم يذكر اسم الله عليه يقع في أيديكم أوف ما كان لكم وكل بغيره أو رؤته علف لدوايكم». فقال رسول الله (صلى الله عليه وسلم) «فلا تستنجوا بهما فإنهم زاد إخوانكم من الجن».

رواه الرمذني^(٤).

عهقله‌مه (خدای لی رازی بن) گوتی: گوتم به ئیبینو مه سعوود: لهوشه‌وه‌دا که وهدو نوینه‌ری جنوكه هاتنه خزمه‌تی پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسربین) ئیوه لهوکاته‌دا که‌ستان له خزمه‌تیدا بون؟ گوتی: نه، به‌لام پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسربین) هیشتا له مه‌که بwoo، شهوانی لیمان بزر بwoo، گوتمان: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسربین) بويه دیار نییه يا له‌ناکاو کوژراوه، يا فریندر اوه. ئیتر او شهوه کله‌ئیمه رویی قهت نهی بینینه‌وه، که‌چی بوبه‌یانی روانیمان واله‌لای ئه‌شکه‌وتی حیراوه دیته‌وه، که بوبیان گیرایه‌وه که‌ئم شه و به‌هوی تووه چیمان به‌سره‌هاتووه، فه‌رمویی: نوینه‌ری جنوكه هاتبوو به‌شوینمداو بانگی کردم بولایان، منیش چووم بولایان و قورئانم بخویندن. ئینجا له خزمه‌تی دا چووین، شوینه‌وارو ئاگردانه‌کانیانی پینیشان داین، لهوشه‌وه‌دا جنوكه‌کان داوای خوارده‌مه‌نى و تویشیوی لی ده‌کهن، ئه‌ویش ده‌فرمودی: هر ئیسکن

^(٤) رواه الرمذني بسند صحيح (شرحه).

له‌کاتی سه‌بریندا، یا له‌کاتی کپانه‌وه‌دا، یا له‌کاتی فره‌داندا ناوی خودای لیبه‌ینری، کاتی ده‌که‌ویته، دهستی ئیوه له‌هه‌موو کاتیکی تر گوشتی پتر پیوه بى! وه‌هه‌موو پشقل و شیاکه و ته‌پاله و ته‌رسیکیش ئالیک بى بو ولاخه کانتان، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سربی) فه‌رمووی: که‌واته به‌و دوو شته و اته: به ئیسقان و په‌بین له‌پاش سه‌راوکردن گیانی خوتان پاک مه‌که‌نه‌وه، چونکه ئه‌م دووشته خوراکی براجنوه‌که کانتان. (ت-س/ص).

٤٠٩٦ - وَقَيْلَ لِعَبْدِ اللَّهِ مَنْ آذَنَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالْجَنِّ لِيلَةً إِسْتَمَعُوا
الْقُرْآنَ؟ قَالَ: آذَنْتُ بِهِمْ شَجَرَةً^(٥).

به‌عه‌بدوللا (خودای لی رازی بى) گوترا: ئه‌و شه‌وه که و‌فدى جنوه‌که گوئی له قورئانه که ده‌گرن کنی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سربی) ئاگادار ده‌کاته‌وه له‌وه؟ گوتی: دره‌ختن جنوه‌که کان ئاشکرا ده‌کا له‌پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سربی) (ب).

٤٠٩٧ - وَقَيْلَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): مَا بَالُ الْعَظِيمِ وَالرَّؤُثِ لَا يُسْتَنْجِي
بِهِمَا؟ قَالَ «هُمَا مِنْ طَعَامِ الْجِنِّ، وَإِلَهُ أَتَانِي وَفَدَ جِنٌّ نَصِيبِينَ وَنَعْمَمُ الْجِنِّ، فَسَأَلْوَنِي
الزَّادَ، فَدَعَوْتُ اللَّهَ لَهُمْ أَنْ لَا يَمْرُرُوا بِعَظِيمٍ وَلَا بِرَوْءَةٍ إِلَّا وَجَدُوا عَلَيْهَا طَعَاماً». رواهما البخاري في المناقب^(٦).

عه‌رزی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سربی) ده‌کری: بوجی نابی تارات به ئیسقان و ته‌پاله و ته‌رسه قول بگیری؟ فه‌رمووی: چونکه ئه‌و دووشته له‌خوراکی جنوه‌که‌ن، حال وابوو کاتی نوینه‌ری جنوه‌که‌کانی خه‌لکی نه‌صیبین له جه‌زیره‌ی ئیبنو عومه‌ر، که ده‌که‌ویته ناو کوردستانه‌وه هاتنه لام داواری خوراکیان لى کردم، منیش له‌خودا پارامه‌وه بويان! كه‌بلاي هر ئیسك و ته‌رسیکا برون له‌خوداوه خوراک بگرن بويان و وه کاتی پیش خواردنیان لى بیت‌وه، ئیسکه که پر بى له‌گوشت و ته‌پاله که‌یش خواردنیان لى بیت‌وه به

^(٥) بخاري. مناقب. ٣٨٥٩ = تجرید/٣/ل ١٩٧ رقم/١٥٠٧.

^(٦) بخاري. مناقب: ٣٨٦٠ = تجرید/٣/ل ١٩٧ رقم/١٥٠٨.

دانه‌ویله‌کهی جاران حەزرت (دروودی خودای له‌سه‌ربی) که‌ناوی جنوکه‌کانی نه‌صیبینی هینا فه‌رموی: به‌راستی ئه‌و جنوکانه جنوکه‌ی چاک بوون^{*} (ب).

٣٠- سووره‌تی موحه‌مهد (دروودی خودای له‌سه‌ربی)

(له‌سووره‌تە مەدەنیبەبیه‌کانه، ٣٩ نایه‌تە)

سورة محمد (صلی الله علیہ وسلم) (مدنیة، وهي تسعة وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٩٨ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) (وَاسْتَغْفِرْ لِذَلِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمَنَاتِ) فَقَالَ النَّبِيُّ (صلی الله علیہ وسلم) «إِنِّي لاأسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً». رواه الترمذی^(١).

* له‌خودا به‌زیادبین که‌نم صه‌حابانه پاش نه‌وهی خۆیان ئیسلام بوون گه‌رانه‌وه بوناو گه‌له‌کهی خۆیان له کوردستان و بوون به یه‌که‌نم نوینه‌ری ئیسلام له‌کوردستاندا. نه‌مه‌ش به‌هردیه‌کی گه‌وردیه، نیشانه‌ی پیرۆزی ئه‌م خاکه‌یه.

سووره‌هی (محمد) علیه السلام

مژده‌هی (فتح) دا به‌گهله‌نی‌سلام

حوجرات فه‌تى به فووس (قاف) ده‌بن

(زاریات) بو (طوور) به‌تەناف ده‌بن

یه‌که‌نم که‌س که‌دەرگای گۆری بو ده‌کریت‌هودو له‌گۆر دەردەچى پېغەمبەری خۆمانه، که گۆرەکهی وا له‌ناو حوجره‌کهی عائیشەدا، که يه‌کیکه له (حوجرات) ئۇممۇلۇئىمېننەکان! كلىلى كردنەوهى گۆرەکانىش نەفحى صورى دوودمە، كه‌له‌نایه‌تى بىست و يه‌کى سووره‌تى قافا باس كراوه پېش نه‌وهىش بەپېنى نایه‌تەکانى سەدو دوو هەتا سەدو هەشتى سووره‌تى طاها كىۋەکان (که يه‌کیکيان كىۋى طووره) بەھۆى ذاريات‌هود، که بەمەعنა باى بەھىزە، بەخش و بىرش و بلاو دەبنەوهە رووی زھۆى دەبن بە گۆئى بىن گرىۋ قۇرت وەك ھىلکە. (وەرگىن)

^(١) رواه الترمذی بسند صحيح (شرحه).

ئهبو هورهيره (خوداي لى رازى بى) گوتى: حەزەرت (دروودى خوداي لهسەرين) فەرمۇسى: من لە رۆژىكە، حەفتا جار داوايلىخۇشبوونى گوناھ لە خودا دەكەم، بۆ خۇم و بۆئىوه، بۆ بەجىھىنانى فەرمانى ئەم ئايىتە كە دەفەرمۇسى: {وَاسْتَغْفِرُ لِذَنِبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمَنَاتِ} (١٩/٤٧) واتە: داواي تاوان پوشى لە خودا بىكە بۆ خوت و بۆ پياوو ۋىنى موسولمان (ت-س/ص).

٤٠٩٩ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ، فَلَمَّا فَرَغَ مِنْهُ قَامَتِ الرَّحْمُ فَأَخَذَتْ بِحَقْوِ الرَّحْمَنِ فَقَالَ لَهَا مَهْ. قَالَتْ هَذَا مَقَامُ الْعَائِدِ بِكَ مِنَ الْقَطْعِيَّةِ. قَالَ أَلَا تَرْضَيْنَ أَنْ أَصِيلَ مَنْ وَصَلَكَ وَأَقْطَعَ مَنْ قَطَعَكِ؟ قَالَتْ: بَلَى يَا رَبِّ. قَالَ فَدَاكِ لَكِ». قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَفْرَغُوا إِنْ شِئْتُمْ (فَهُنَّ عَسِيْتُمْ إِنْ تَوَلَّتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقْطِعُوا أَرْحَامَكُمْ). رواه الشیخان^(٢).

ديسان لهوهوه (خوداي لى رازى بى) حەزەرت (دروودى خوداي لهسەرين) فەرمۇسى: ئەوكاتەي كە خوا ئەم بۇونەوەرەي دروست كردو لى بۇوهوه لىيى، خزمایەتى (رەحەم) ھەلسا كەمەرى خوداي مىھەربانى گرت و گوتى: دەستم دامىنت! خودا فەرمۇسى پىيى: مەكە بۆ وادەكەي داوات چىيە بىلەن؟ خزمایەتى گوتى: بۆ ئەوه ھەلساومو لهوشويىنەدا كەمەرت دەگرم و پەنام بۆ ھىننايت: كە سکالا دەكەم لە دەستى ئەوكەسانەي كەمافي من بەجي ناھىين و رىشەي پەيوەندى خزمایەتى دەبىن، خوداي گەورەيش فەرمۇسى: ئايا رازى دەبى بهوه كە ھەركەسىنى پى لە تۆ نېپى و پەيوەستى ھەبى لە گەلتا منىش پى لەو بېرم و پەيوەستىم ھەبى لە گەلتا منىش پى لەو بېرم و پەيوەستىم ھەبى لە گەلتا ئەي پەروەردگارم! من بەمه رازىم، فەرمۇسى: دە ئەمە پەيمان بى لە بەينى

^(٢) بخاري. تفسير: ٤٨٣٠، ٤٨٣١، ٤٨٣٢، ٥٩٨٧، ٧٥٠٢، تجرید البخاري/٤ ل/ ٤٩١، رقم/١٦٩٦، مسلم. البر والصلة ٦٤٦٥.

من و توْدا ئەبو هورهیره (خودای ئازى بن) گوتى: ئەگەر ئارهزوو دەكەن، بۇ پشتىوانى ئەم فەرمۇدەيە ئەم ئايەتە بخوينن: {فَهُلْ عَسِيْتُمْ إِنْ تَوَلَّتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ} (۲۲/۴۷) واتە: چى چاوهپوان دەكىرى لەسەر كارى بەدو لەكارىبەدەستى ناموسولمان غەيرى ئەوه كەدەس بکەن بەخراپەو بشىوھ لە ولاتاو پشتهى خزمایەتى بېچىن؟ (ش).

۴۱۰ - → لەسەر باسى (فضل فارس)دا رۆيىشت، (ف/۱ + ف/۲).
بەلام لىزىدا بۇ راشه‌ى ئەم ئايەتە: {وَإِنْ تَتَوَلُّوْا يَسْتَبْدِلُنَ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ} (۳۸/۴۷) واتە: ئەگەر پشت لەدىنى خودا بکەن ئەوه خودا ئىيۇھ بەرباد دەكاو گەلىكى تىر دىننەتە رووى كارو ئەوانە فەرمانى خودا ناشكىيەن و وەكۈو ئىيۇھ نابن^(۳).

۳۱- سوورەتى فەتح

(مەدینەيىيە، ۲۹ ئايەتە)

سورة الفتح (مدنية، وهي تسعة وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۰ - (ب/۱ ز/۱ ۱۸۱ ل/۴۹۳ ف/۷ + ب/۱ ز/۱۸۵ ل/۵۰۷ ف/۱۰)^(۱).

لەگىزىرانەوەي ئىزىدا ئەم پىرييەي ھەيءە: بەدانىشتىنەوە نويىزى سوننەتى دەكىد، بەلام كەدەيويىست بچەميتەوە ھەن دەسايە سەربى ئەوسا بوكۇوعىدەبرد.

۴۱۲ - عَنْ أَنَسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) لَمَّا نَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَلِكَ وَمَا تَأْخَرَ) مَرْجِعَةً مِنَ الْحُدُبَيْيَةِ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «لَقَدْ أَنْزَلْتَ عَلَى آيَةً أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا عَلَى الْأَرْضِ ثُمَّ قَرَأَهَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

^(۱) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل/ ۷۲ برقم: ۲۵۷۲/۱ و رقم: ۲۵۷۳/۲

^(۲) تقدم برقم ۹۷۱/۷ مجلد أول. تسلسل/ ۱۶۱.

عَلَيْهِمْ فَقَالُوا هَنِئْنَا مَرِيشًا يَا أَبَيَ اللَّهِ قَدْ بَيْنَ اللَّهِ لَكَ مَاذَا يَفْعَلُ إِنَّكَ فَمَاذَا يَفْعَلُ بِنَا فَنَزَّلَتْ عَلَيْهِ {إِلَيْدِخَلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا} حَتَّىٰ بَلَغَ (فَوْزًا عَظِيمًا). رواه الترمذی^(۲).

ئەم فەرمۇودەيە لهېيىشەوە راپورد، لهسەر باسى (فضل سورە الفتاح) دا گىرانەوهى ئىرە كە لهئەنەسەوهىيە ئەمەي پىرە: ياران (خودىيان ئىرازى بىن) عەرزىيان كرد: قوربىان! نۆشى گىيانات بىن، باشە ئەمە خەلاتى خودايىه بۇ تۆ، ئەى چى خەلات دەكا بە ئىمە؟ ئىت ئەم ئايىتە هاتە خوارەوە: {إِلَيْدِخَلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا} (٤٨/٥) (ت-س/ص).

٤١٠ - ئەم فەرمۇودەيە لهېيىشەوە راپورد، لهسەر باسى (الفصل الثالث في أخلاق النبي) دا. فەرمۇودەي سىيىھەم^(۳).

قال الله تعالى: {لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلَمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا} (٤٨/٤٨).

واتە: خودايى گەورە زۇر پازى بىوو لهو موسولىمانانەي كە لهېرەوداوى خودەيىبىيەدا، لەزىز دارسەمۇرەكەدا، پەيمانى مەشەھور بە بېيعەتلىرىخساۋانىيان لەگەل تۇدا بەست، خودا ئاگای لەنيازى پاكى ناودلىيان بىوو، بۇيە بارانى ھىمنى و رەحمەت و دامەزراوى داباران بە سەرياندا، سەھرەرای ئەوهىشە خەلاتىكى ترى گەورەيى كىرىن، بەگىرتىنىكى نزىك بۇ شارىيەكى پېر لە خىرۇ بىئىر.

٤١٠ - عن أبي وائل (رضي الله عنه) قال: كُنَّا بِصِفَيْنَ فَقَالَ رَجُلٌ: ألم ئَرَ إِلَى الَّذِينَ يُدْعَونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ؟ فَقَالَ عَلِيُّ: نَعَمْ، فَقَالَ سَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ: أَئْهُمُوا أَنفُسَكُمْ فَلَقَدْ رَأَيْتُمُ الْحَدِيثَيَّةَ فِي الصُّلُحِ الَّذِي كَانَ بَيْنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

^(۱) رواه الترمذی بسند صحيح (شرحه).

^(۲) تقدم في المجلد الرابع برقم: ٣١٨/٢ تسلسل/٩٠.

والمشرکین ولو نری فِتَالاً لَقَاتَنَا، فَجَاءَهُ عُمَرُ فَقَالَ: أَلَسْنَا عَلَى الْحَقِّ وَهُمْ عَلَى الْبَاطِلِ؟ أَلَيْسَ قَاتَلَنَا فِي الْجَهَنَّمِ وَقَاتَلَاهُمْ فِي النَّارِ؟ قَالَ: «بَلَى»، قَالَ: فَفِيمْ نَعْطِي الدِّينِيَّةَ فِي دِينِنَا وَتَرْجِعُهُ وَلَمَّا يَحْكُمِ اللَّهُ بَيْنَنَا، فَقَالَ: يَا ابْنَ الْخَطَابِ، إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ، وَلَنْ يُضِيقَنِي اللَّهُ أَبَدًا، فَرَجَعَ مُتَغَيِّظًا فَلَمْ يَصِرْ حَتَّى جَاءَ أَبُو بَكَرَ، فَقَالَ: أَلَسْنَا عَلَى الْحَقِّ وَهُمْ عَلَى الْبَاطِلِ؟ قَالَ: يَا ابْنَ الْخَطَابِ، إِنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ، وَلَنْ يُضِيقَنِي اللَّهُ أَبَدًا، فَنَزَّلَتْ سُورَةُ الْفَتْحِ. رواه البخاري ومسلم في الحديبية^(۴).

ئەبو وائیل (خوداى لى رازى بن) گوتى: له صەفەين بۇوين، پىباۋى گوتى: ئايا تەماشاي ئەمانە ناكەي، بانگ دەكىرىن بۇ حۆكم كردن بەپىيى نامەي خودا كە قورئانى پیرۆزە كە دەفرەرمۇي: {وَإِنْ طَائِفَاتٍ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَفْتَلُوا فَأَصْلِحُوهَا بَيْتَهُمَا} كەچى رازى نابىن؟ عەلى (خوداى لى رازى بن) گوتى: بەلى، من بەم پىشىيارەي دەستەي موعاوىيە رازىم، كە قورئان لەبەينا بىن، چونكە ئەگەر نىاز پاك بىن و مەبەست ئەوهېنى كە خويىنى موسولىمان بەدەستى براي موسولىمانى نەرىيىدى و كىدارو پەفتار بەنامەي خودا بکرى من بۇ ئەمە لەپىشەوەم و سەرم پىيۆنەيىيە، وەلى هەندى كەس پەخنەيان لە سولج و پىيىكەوتىن دەگرت، لەبەر ئەوه سەھلى كۈپى ئەحنەف گوتى: زۇر لەپاى خۆتان رازى مەبن و گومان لەخۆتان بکەن، چونكە مەرج نىيە كە هەرچى ئىيۇ بەباشى بىزانن ئەوه باش بىن، لەرۇزى پىيىكەوتىن حودەيىبىيەدا ئىيىمەش زۇر رازى نەبۇوين بەو رىيکەوتەنەي كەلە نىيوانى پىيىغەمبەرو ھاوبەشپەيدا كەرەكاندا بۇوي دا، وەحەزمان لەشەر بۇ بەرادەيەك عومەر چوو گوتى: باشە ئەدى ئىيىمە لەسەر ھەق نىن و ئەوان لەسەر باتىل و بوش و ھىچ و پۈوج نىن؟ ئايا كۈژاوهكانى ئىيىمە لە بەھەشتىدانىن و كۈژاوهكانى ئەوان لە دۆزەخدانىن؟ حەزەرت (دەبۈدى خوداى لى سەرين) فەرمۇوى: با، چۈنى دەلىيى وايە، عومەر گوتى: كەوايە ئىيىر بۆچى سووكايدىتى بەسەر ئايىنى خۆمان بىيىن و بەرلەوه كە خودا لەننیوانى ئىيىمە و ئەواندا بېرانى و حۆكم بكا، بگەرېيىنه وە ئەم ھەمۇ مەرجە ناقۇلایانەي ئەوان

^(۴) بخاري. الجزية والمودعة: ۳۸۱، ۳۸۲، ۴۱۸۹، ۴۸۴۴، ۷۳۰۸، مسلم جهاد: ۴۶۰۹.

که نیشانه‌ی دهسته‌وسانی ئیممه‌یه قهبوول بکهین؟ حەزرت (دروودی خودای له‌سربن) فەرمۇوی: ئەی کوپى خەططاب! من پىيغەمبەر و رەوانەکراوى خودام و پشت ئەستوورم لەيارمەتى خوداي خۆم و هەركىز خودا فەراموشم ناكا! جا عومەر بەتۇورەھىي گەپايەوە و ئۆقرەھى نەگرت: هەتا چوو بولاي ئەبوبەکرو پىيى گوت: باشە ئىمە لەسەر ھەق نىن و ئەوان لەسەر باطىل؟! ئەويش گوتى: ئەی کوپى خەططاب! ئە و خۆي پىيغەمبەرى خودايە، خودا خۆي رەوانەى كردووه، كەواتە قەت خودا بەگورگان خواردۇووی نادا! ئىتىر سوورەتى فەتح هاتە خوارەوە، لەپىگە مەدینە، كاتى گەپانەوەي حەزرت (دروودی خودای له‌سربن) لەحودەبىبىيە (ش).

٤٤ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ ثَمَانِينَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ هَبَطُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَصْحَابِهِ مِنْ جَبَلِ التَّنْعِيمِ عِنْدِ صَلَاةِ الصُّبْحِ وَهُمْ يُرِيدُونَ قَتْلَهُ، فَأَخْدُلُوا أَخْذَنَا فَأَعْتَقُهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {وَهُوَ الَّذِي كَفَأَ أَيْدِيهِمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيْكُمْ عَنْهُمْ يَبْطِنُ مَكْثَةً مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا}. رواه الترمذى ومسلم^(۵).

ئەنهس (خوارى لى رازى بىن) گوتى: جارى، لەحودەبىبىيە، هەشتا كەس لەكاتى كردنى نويىزى بەيانىدا، لەچيائى تەنعمىمەوە دابارىن بەسەر پىيغەمبەر و يارانى دا، دەيانويسىت كە پىيغەمبەر (دروودی خودای له‌سربن) بکۈشىن، بەلام ھەموويان بەگىتن گىران و بېيدەست و يەخسىر كران، لەپاشدا پىيغەمبەر (دروودی خودای له‌سربن) ھەموويانى ئازاد كرد، جا خودا بۇ توْماركىردى ئەم داستانە ئەم ئايەته‌يى نارده خوارەوە {وَهُوَ الَّذِي كَفَأَ أَيْدِيهِمْ...} هەتا {.. تَعْمَلُونَ بَصِيرًا} (۲۴/۴۸) واتە: خودا ئە و خودا مىھەبانەيە، كەلەنزىكى شارى مەككەدا، دەستى كافره‌كانى گرت و نېھىيىشت كە دەست درېزى لەئىوه بکەن، وەپاش ئەوهى كەئىوهى زال كرد بەسەر ئەوانا دەستى ئىوهىشى گرت و نېھىيىشت

^(۵) مسلم. جهاد. ۴۶۵۶. أبو داود. جهاد: ۲۶۸۸. ترمذى. تفسير القرآن: ۲۲۶۴.

که ئیوه‌یش ئازاری ئهوان بدهن، ئهوهبوو ئازادتاتن کردن، وه ئهم پیاوەتتییەی ئیوه‌یه بتو بەھەوینى ئه و ریکەوتنه پیروزه‌یه، بزانن که خودا بینایە بەھەمۇو کارو کرده‌وەتتەن (ت/م).

٤١٠٦ - عن أبي بن كعب (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم): وألزمهم كلمة التقوى قال: لا إله إلا الله. رواه الترمذى^(۱).

ئوبەیی کوبى كەعب (خوداي تى رازى بن) گوتى: لەبارەت ئەم ئايەتەوە: {وَالْزَّمْهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى} (٤٨/٢٦) واتە: وەخودا بىرى بەبلايىان ووشەی لەخودا ترسى و كەليمەتى تەقوای وەك بەرگى باش و كالاچىكى چاك بىرى بەبەريان گوتى: لەبارەت ئەمەوە حەزرت (دەبودى خوداي لەسرىپى) فەرمۇسى: مەبەست لەم ووشەيە ووشەي پیروزى (لا إله إلا الله يه)، كە لكاوهو نووساوه بەناو دلى هەمۇو خواناسىيىكى خاسى ساغەوە (ت).

٣٢- سوورەتى حوجرات

(مەدەننېيە، ۱۸ ئايەتە)

سورة الحجرات (مدنية، وهي ثمان عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٠٧ - عن عبد الله بن الزبير (رضي الله عنه) قال: قَدِمَ رَكْبٌ مِنْ بَنِي تميمٍ عَلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَمْرَ القَعْدَى بْنَ مَعْبُدٍ بْنَ زُرَارَةَ. قَالَ عُمَرُ بْنُ أَفْرَعَ بْنَ حَابِسٍ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ مَا أَرَدْتَ إِلَّا خِلَافَى. قَالَ عُمَرُ مَا أَرَدْتَ خِلَافَكَ. فَتَمَارَى حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْنَاعُهُمَا فَنَزَلَ فِي ذَلِكَ {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا يُنَزَّلُ مِنْ رَبِّكُمْ بِالْحَقِيقَةِ}. رواه البخاري^(۱).

^(۱) سكت عن درجته الشارح.

^(۱) بخاري. تفسير: ٤٨٤٧.

عه‌بدوللای کوپری زوبه‌ییر (خودایان نی رازی بن) گوتی: دهسته‌یی سواری به‌نی ته‌میمی هاتنه خزمتی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) ئهبو به‌کر عه‌رزی حه‌زره‌تی کرد: که قه‌عقاعی کوپری مه‌عبه‌د بکه به گه‌وره‌یان، عومریش عه‌رزی کرد: که ئه‌قره‌عی کوپری حابیس بکه به گه‌وره‌یان، ئهبو به‌کر دلگران بwoo گوتی: تو هر مه‌به‌ست دژایه‌تی و به‌ربه‌رکانی من بwoo لهم قسه‌یه‌دا! عومریش گوتی: مه‌به‌ستم شتی وا نییه ئیتر بwoo به‌مشت و مپیان و دهنگیان به‌رزه‌وه بwoo. ئیتر ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقْدِمُوا لَمَّا يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولُهِ وَأَنْقُوا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ} (۱/۴۹) واته: ئه‌ی موسولمانینه! هیچ کاری خود سهرله خوتانه‌وه به‌بن فهرمانی خود او پیغه‌مبه‌ری خودا مه‌کهن (ب).

۱۰۸ - عَنِ ابْنِ أَبِي مُنْيَكَةَ (رضي الله عنه) قَالَ كَادَ الْخَيْرَ أَنْ يَهْلِكَ أَبَا بَكْرَ وَعُمَرَ (رضي الله عنهما) رَفَعَا أَصْنَوَاتِهِمَا عِنْدَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) حِينَ قَدِمَ عَلَيْهِ رَجُلٌ بَنْيَ ثَمِيمٍ، فَأَشَارَ أَحَدُهُمَا بِالْأَقْرَعِ بْنِ حَابِسٍ أَخِي بَنِي مُجَاشِعٍ، وَأَشَارَ الْآخَرُ بِرَجُلٍ آخَرَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لِعُمَرَ مَا أَرَدْتَ إِلَّا خِلَافَيِّ. قَالَ مَا أَرَدْتُ خِلَافَكَ. فَأَرْتَفَعَتْ أَصْنَوَاتِهِمَا فِي ذَلِكَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْنَوَاتِكُمْ) الْآيَةَ. قَالَ ابْنُ الزُّبَيرِ فَمَا كَانَ عُمَرُ يُسْمِعُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بَعْدَ هَذِهِ الْآيَةِ حَتَّى يَسْتَفْهِمَهُ. رواه البخاري والترمذی (رضوان الله عليهمما)^(۲).

ئهبو موله‌یکه (خودای نی رازی بن) گوتی: دوو پیاوه باشه‌که، واته: ئهبو به‌کرو عومه‌ر خه‌ریکبوون تیا بچن! کاتنی دهسته سواره‌که‌ی به‌نی ته‌میم هاتن بو خزمتی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) له‌خزمتی پیغه‌مبه‌ردا دهنگیان به‌رزه‌وه بwoo، وه‌کردیان به‌مشت و مړ، ئهبو به‌کر دهیویست که پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) قه‌عقاعی کوپری مه‌عبه‌د بکا به‌سهر گه‌وره‌یان، عومریش دهیویست که ئه‌قره‌عی کوپری حابیس بکا به

سەرگەورەيان. جا ئەبو بەکر بە عومەرى گوت: تو هەر مەبەستت بەر پەرچدانەوەي قىسەكەي منھو هيچى ترا ئەويش گوتى: مەبەستم ئەوە نىيە، جا لەسەر ئەوهبوو، بەقەرە قرو دەنگەدەنگىيان، جا خودا تەواوى ئەم ئايەتهى نارده خوارەوە: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَخْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ} (۴۹/۲) واتە: موسۇلمانىنە! لە خزمەتى پىغەمبەرى خودا گالە گال و دەنگ مەكەن، بەئەدەب و بەرىزەوە، بەھىۋاشى و نەرم و نىيانى لە خزمەتىيا بدوين، مەيكەن بە چەقەخانەي خۆتان، دەنا تۈوشى بىنى وىلى دەبن و كردىوەي باشتان بەزايە دەپوا، وە بەخۆتان نازان. ئىبىنو زوبىير دەيگوت: ئىتەر عومەر لە دوا ئەم ئايەتە لە خزمەتى حەزرتدا بەچىپە نەبوايە قىسەي نەدەكرد بۇ حەزرت (دەپەدى خوداى لە سەرين) وادەبىو كە پىغەمبەر پرسىيارى لىت دەكرد، كە توزى دەنگ ھەلبە باش تى نەگەيشتم! (ب/ت).

٤١٠٩ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) افْتَقدَ ثَابِتَ بْنَ قَيْسَ، فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا أَعْلَمُ لَكَ عِلْمًا. فَأَتَاهُ فَوْجَدَةً جَالِسًا فِي بَيْتِهِ مَنْكَسًا رَأْسَهُ، فَقَالَ لَهُ: مَا شَائِكَ؟ قَالَ: شَرٌّ، كَانَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ: «اذْهَبْ إِلَيْهِ فَقُلْ لَهُ إِنَّكَ لَسْتَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَلَكِنْكَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ». رواه الشیخان^(۳).

ئەنس (خوداى لى رازى بن) گوتى: جارى حەزرت (دەپەدى خوداى لە سەرين) پرسىيارى لە ثابىتى كوبى قەيس كردو لەھەوالى ئەوي پرسى. پىاوى گوتى: قورىبان! هەر ئىستە منھەوالى ئەوت بۇ دەزانىم جا پۇشت بە شويىنى دا، تەماشاي كرد وا لە مالەوە كزو مات سەرى داخستووه دانىشتتووه، پىاوەكە

^(۳) مسلم، إيمان: ۳۱۰. بخاري: تفسير: ۴۸۴۶.

پینی دهلى: ئوه چيته بۇ وا دەكەی؟ دهلى: خراپم لى قەوماوه، ھەرچى كرده‌وھى باشم ھەيە ھەمۈوم بەفيق داناو بۇوم بە دۆزەخى، بىن وىللىم لە خزمەتى حەزرتدا كردووهو پاداشى باشم بەزايىھ چووه، چونكە من پىياوېكى دەنگ گەورەم و كەله خزمەتى حەزرتدا قىسەدەكەم دەنگم لەدەنگى ئەو بەرز ترە، خوداش فەرمۇويەتى: لَا تَرْفَعُوا أَصْنَاعَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ: دەنگتان سەر دەنگى پىيغەمبەر نەكەۋى. ئوه لەبەر ئەوهىيە كەوا مات و داماوم!.

پىاوەكەيش هاتەوە بۇ خزمەتى حەزرت و داستانەكەي قەيسى بۇ گىيرايەوە. حەزرت (دروودى خوداي لەسرىين) فەرمۇوى: بچۆرەوە بولالى و مژدەي بىدەرى: كە تو دۆزەخى نىت، بەلكۇو تو بەھەشتىت! (ش).

١١٤ - عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ (رضي الله عنه) فِي قَوْلِهِ (إِنَّ الَّذِينَ يُنَادِيُوكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُّرَاتِ أَكْثُرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ) قَالَ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ حَمْدِي زَيْنٌ وَإِنَّ ذَمَّى شَيْنَ فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «ذَاكَ اللَّهُ»^(٤).

لەبارەي ھۆى دابەزىنى ئەم ئايەتەوە: {إِنَّ الَّذِينَ يُنَادِيُوكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُّرَاتِ أَكْثُرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ} (٤/٤٩) واتە: ئوه نەفامانەي كەله دەرەوە، دوور بە دوور دەيکەن بە بانگە بانگ و وەك شوان و گاوان بانگ بکەن ئاوا بانگى تو دەكەن: هو موحەممەد! هو پىيغەمبەر! بەراستى ئەمانە لازىگ و بىن ھۆشىن، دەنا دەستوورو وىلى ناو كۆمەلا يەتىيان دەزانى و بەھۆھۇ گازى تۆيان نەدەكرد. لەھۆى ھاتنى ئەم ئايەتەوە بەپایى كۆپى عازىز (خوداي ئازى بىن) گوتى: پىاوى ھەلسا گوتى: ئەي پىيغەمبەرى خودا! من پىياوېكى وام ھەركەسى من ستايىش و مەدھى بكم دەبىن بەسەربەرزى بۇى و ھەركەسى من زەم و خوسپى بکەم دەبىن بەررووزەردى و سەرشۇپى بۇى!!

حەزرتىيش (دروودى خوداي لەسرىين) فەرمۇوى: ئوه بەس خودا وايە خۇ تو خودا نىت، تۆيىش بەندەيەكى قىنگ ھەلپىچراوى (ت-س/ح) يقول

^(٤) رواه الرتمذى بسنـد حـسن (ـشرحـهـ).

المصنف (رضوان الله عليه) في هذه المناسبة: فالواجب على كل مسلم الأدب في حضرة النبي (صلى الله عليه وسلم) ولو كان يزور قبره، لأنه حي فيه، ومجلس حديث النبي (صلى الله عليه وسلم) كمجلسه.

دانهه (خودای نازی بن) له شه رجه که دا بهم بونه یه و ده فه رموی: ئه رکی سه رشانی گشت موسولمانیکه، کله خزمتی هنره تدا سه لارو به ویل و به ئه ده ب بن، هه رو ها له کاتی دینی کوپری پیروزی شی دا، و هه درو ریزی کوپری مه جلیسی فه رموده هی پیغه مبهه ریش (دروودی خودای نه سه ربی) و هه که درو ریزی مه جلیس و کوپری دانیشتتنی کاتی مانی هنره ت خوی (دروودی خودای نه سه ربی) وا یه. (وه رگیز)

نووراں که واته قسه‌ی هیچه و پوچه

له تاج مه نووسه، با نه بن به سووجه

٤١١ - قَرَأَ أَبُو سَعِيدٍ (وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْلَا يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ) قَالَ هَذَا لَيْسُكُمْ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُوحَى إِلَيْهِ وَخَيَارٌ أَتَمَّتُكُمْ لَوْلَا أَطَاعَهُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعِشْوا فَكَيْفَ يُكَمِّلُ الْيَوْمَ. رواه الترمذی.^(۵)

ئه بو سه عید (خودای نازی بن) ئه م ئایه تهی خوینده و ده فه رموی: {وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْلَا يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعِنْتُمْ} ئه می موسولمانه کان! بزانن پیغه مبهه ری خودا واله ناو تانا ئه گهر له گه لئی کارا به گوئی ئیوه بکا به فه تاره ت ده چن و تووشی رهنج و مهینه ده بن. ئینجا گوتی: ئه مه له کاتیکدا که پیغه مبهه (دروودی خودای نه سه ربی) خوی مابنی و په یتا په یتا سرووشی له ئاسما نه و بونی و پیشه و باشه کانتان له خزمتیا بن هیشتا ئه مه حاله که بن کله م ئایه ته پیروزه دا دیاری کراوه، ئه مه ده بنی ئه میرو و له مه و دوا حالتان چون بن! (ت-س/ص).

^(۵) رواه الترمذی بسنده صحيح (شرحه).

۱۱۲ - عن أَئْس (رضي الله عنه) قَالَ قِيلَ لِلَّئِيْ (صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَوْ أَتَيْتَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِيْ. فَأَنْطَلَقَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ (صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَرَكِبَ حِمَارًا، فَأَنْطَلَقَ الْمُسْلِمُونَ يَمْشُونَ مَعَهُ، وَهُنَّ أَرْضَ سَيْحَةً، فَلَمَّا أَتَاهُ النَّبِيُّ (صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ إِلَيْكَ عَنْيَ، وَاللَّهُ لَقَدْ آذَانِي نَثْنُ حِمَارَكَ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَلْصَارِ مِنْهُمْ وَاللَّهُ لَحِمَارُ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَطْبَبُ رِيحًا مِنْكَ. فَغَضِيبَ لِعَبْدِ اللَّهِ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِهِ فَشَتَّمَا، فَغَضِيبَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَصْحَابُهُ، فَكَانَ بَيْنَهُمَا ضَرَبٌ بِالْجَرِيدِ وَالْأَيْدِي وَالْتَّعَالِ، فَبَلَغَنَا أَنَّهَا أُنْزَلَتْ (وَإِنْ طَائِفَاتٍ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ افْتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا). رواه مسلم في الجہاد^(۱).

ئەنس (خودای ئازى بىن) گوتى: عەرزى حەزەرتىيان كرد: خۇزىدا چووپى بولاي عەبدوللائي كورپى ئوبىيى كورپى سەلولول و باڭكت دەكىرد بۆسەر ئايىينى ئىسلام، جا حەزەرت (دروودى خوداي لەسىرىن) سوارى گۈيىدىرىزى بىوو لەگەن چەند پىاوى لە موسۇلماناندا رۆيىشت بولاي، رىگەكەش سۆرهكەت بىوو (لەبەر ئەوه كەمن تۆزۈ خۆلى هەبىو) تۆزۈ خۆلى سمى گۈيىدىرىزەكە چوو بە سەر كورپى دانىشتنهكەي عەبدوللادا كاتى پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسىرىن) دابەزى، عەبدوللائى گوتى: تو خىنم مەكەوه بچۇ بەولاؤھ، بە خودا بىنى كەرەكەت ئازارم دەدا، پىاوىيکى ئەنصارى لەياران وەلامى عەبدوللائي دايەوه و گوتى: بە خودا بۇنى گۈيىدىرىزەكەي پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسىرىن) لەبۇنى تو خۆشتە! لەو لا يشهوه پىاوى لە كۆمهلەي عەبدوللائى لە سەر عەبدوللائى هەلى دايە و پىاوى لە كۆمهلەي ئەنصارييە كە لە سەر ئەنصارييەكە هەلى دايە و بىو بەھەراو ھەردوو لا چوون بە گۈزى يەكداو بە دەست و شەپلاخ و دارو لقى خورماو پېيلاو دايىان بە سەر گۈيىلاكى يەك دىداو تا حەزەرت خۆى (دروودى خوداي لەسىرىن) كەوتە بە يىنيانەوه خاموشى كردنهوه، گوتى: بەئىمە كەيشتوه

كَهُنْمَ نَائِيَهَتَه لَهُوَنَدَا هَاتَوْتَه خَوارَهَوَه: {وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَفْسَلُوا فَأَصْبِلُهُوَا بَيْنَهُمَا} → (م-رمزای خوای لئن بنی).

٤١١٣ - قَالَ أَبُو حَيْرَةَ بْنِ الصَّحَّافِ: كَانَ الرَّجُلُ مِنَ يَكُونُ لَهُ الْإِسْمَانُ وَالثَّلَاثَةَ فَيُدْعَى بِعَضِهَا فَعَسَى أَن يَكْرَهَ قَالَ فَنَزَّلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (وَلَا تَنَابِزُوَا بِالْأَلْقَابِ). رواه الترمذی وأبو داود في الأدب بلفظ. قَدْمَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) وَمَا مِنَ رَجُلٍ إِلَّا وَلَهُ إِسْمًا أَوْ ثَلَاثَةَ فَجَعَلَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) يَقُولُ يَا فُلانَ فَيَقُولُ مَهْ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّهُ يَغْضَبُ مِنْ هَذَا الْإِسْمِ، فَنَزَّلَتْ آيَةً: ^(٧).

ئەبو جوبەيرەي كورپى ضەحھاك گوتى: پىياوى واماڭ ھەبۇو دووناۋ سىنى ناوى ھەبۇو، وا دەبۇو كەبەناۋى لەوناوانەي بانگ دەكرا پىيىسى ناخوش بۇو (وەكۈو بەھەندى كەس دەلىن: دېيۇھ، گۈرگە، سەمەشەل، شەمەكەل، خلەخىل، خولەكىل و ناوى ترى وا) كە خاوهەنەكەي پىيىنى ناخوشە. جا ئەم ئايەتە هاتە خوارەوە: {وَلَا تَنَابِزُوَا بِالْأَلْقَابِ} (٤٩/١١) واتە: وە ناتۆرە بۇ يەكتىرى فەرمەدەن و ناواو ناتۆرە ناشىرین لەيەكتىرى مەننىن (ت-س/ص) ئەبو داودىش لە (الأدب) دا بەم گفتەيە دەيگىرىتەوە: كاتى پىيغەمبەر (دۇرۇدى خوداى لەسەربىن) هات بۇناومان، بۇ مەدينه، پىياو نەبۇو لەئىمە كە دووسىنى ناوى نەبىن، جا كەلىن جار، كە پىيغەمبەر (دۇرۇدى خوداى لەسەربىن) بەناۋى لەو ناوانە بانگى لە زەلامى دەكىد، دەيانگوت: نا، وا بانگى مەكە، ئەم پىيغەمبەرى خودا! چونكە ئەم پىياوه بەوناوه توورپەو قەلس دەبىن! جا ئەم ئايەتە هاتە خوارەوە: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَى أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّنْ نِسَاءٍ عَسَى أَن يَكُنْ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا ئَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابِزُوَا بِالْأَلْقَابِ بِشَسَ الْإِنْسُمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِبْرَاقَ وَمَنْ لَمْ يَتَبَّعْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ} (٤٩/١١) واتە: ئەم موسولىمانىنە! سەرمەكەنە كاالتەو گەمەو لا قرتى و، يەكتىرى مەكەن بەنيشانەي تىرو تانەو توانجى

^(٧) رواه الترمذی بسنده صحيح (شرحه).

خوّتان، بوْ ئەمەیشە پیاوو ژن وەك يەکن، كى دەلى ئەو پیاوەي يَا ئەو ژنه‌ي كە ئىيوهى پیاوان، يَا ئىيوهى ژنان گالتەي پى دەكەن لەلای خودا لەئىوه باشتىر نىيىه، زۇر ناشىرىينه ناواو ناتۆرەو قىسىمەك كە پىچەوانەي ياساي ئىسلام بى دواى ئەوهى كە مروۋە باوهەرى بە خودا كرد، وەھەر كەس تۆبە لەم كارانە نەكا، ئەوه لەستەمكاران دەڭىزدىرى.

٤١١٤ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله عنهما) قالَ حَطَبَ الْتَّبَّىٰ (صلى الله عليه وسلم) النَّاسَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبَيْبَةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَتَعَاظَمَهَا بِأَبَائِهَا فَالنَّاسُ رَجُلٌ بَرُّ تَقِيٌّ كَرِيمٌ عَلَى اللَّهِ وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ هَمِّنَ عَلَى اللَّهِ وَالنَّاسُ بَنُو آدَمَ وَخَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مِنْ تُرَابٍ». قَالَ اللَّهُ (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْقَاصُكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ^(٨).

عەبدوللەللى كورى عومەر (خوداي ئىرازى بىن) گوتى: لەرۇزى ئازاد كردن و گىرتى شارى مەككەدا، پىيغەمبەر (دەرۈدى خوداي لەسەربىن) دوانىيىكى بوْ مەردو مەكە دا، فەرمۇوى: ئەى خەلکىنى! ئەى مەردو! بىزانى كەوا خوداي كەورەي ئىيوه خۆپەرسىتى و دەعىيە و فيزى لەناوتانا هەلگرتۇوه، ئەم جۆرە خwooە ناپەسەندانەي كەلەكتى نەزانى پىيش ھاتنى ئايىنى ئىسلام دا لەناوتانا باو بۇو، وەك خۆبەزلى زانىن و كەش و فش بە باوو بىپىرەوە، ئەم جۆرە شتانە لە ئىسلام و سەرددەمى ئىسلام دا نەماوه، ئادەمیزاز بەپىيى ياساي خودا يەكىكە لەم دووكەسە: يَا باشەو لە خوا ترسەو بەپىزەو نازدارە لەلای خودا، يَا بە دەو بەدكارەو بەدېھوشت و بەدېھخت و سوووك و رىسواو ترۆيە لەلای خودا! ئەمە بەپىيى كردەوە، وەكى ترىيش ئادەمیزاز ھەموو يان نەتەوهى ئادەمن و خودايىش ئادەمى لەگىل دروست كردۇوه، وەك خۆى فەرمۇويەتى: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ

^(٨) رواه الترمذى بسنده غريب (شرحه).

مَنْ ذَكَرَ وَأَنْتَيْ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْقَاصُكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} → (ت-به سهندیکی غهربی).

۱۱۵ - عن سَمْرَةَ بْنِ جُنَاحَبِ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قال: «الْحَسَبُ الْمَالُ وَالْكَرَمُ التَّقْوَى». رواهما الترمذی^(۴).

سهمنوره (خودای لی رازی بن) گوتی: پیغمه‌بهر (درووی خودای لمسربن) له باره‌ی ثایه‌تی {إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ فَهُرَمُووی: حانه‌دانی به ماله واته: که مالت هبوو خانه‌دانی، که مالت نبوو سه دخانه‌دان بی که س قه درت ناگری پیزو گهوره‌ییش له لای خودا به پیی ته قواو له خودا ترسان و پاریز له گوناهانه (ت-س/اص).

۳۳- سووره‌تی قاف

(مهکه‌بیه، ۴۵ نایه‌ته)

سورة ق (مکیه، وهی خمس وأربعون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۱۶ - عن أبي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قال: «يُقَالُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأَتْ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ فَيَضَعُ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَدَمَةُ عَلَيْهَا فَتَقُولُ قَطٌّ قَطٌّ». رواه الشیخان والترمذی^(۱).

ئهبو هوره‌یره (خودای لی رازی بن) دهلى: پیغمه‌بهر (درووی خودای لمسربن) ده فهرومی: له روزی قیامه‌تا دهسته دهسته خه‌لک برک دهدهنه ناو دوزه‌خه‌وه به لام دوزه‌خ له بهرگه‌وره‌یی و پان و پوریی خوی هر پر نابی، جا گشت جاری که به دوزه‌خ دهلىن: ئایا پر بwoo؟ یا ماوته که پر ببی؟ ئه‌ویش دهلى: ئایا هی ترماده؟ ئه‌گه‌ر هی ترماده بابی! ئهم حال و

^(۱) رواه الترمذی بسنند صحيح (شرحه).

^(۲) بخاری. تفسیر: ۴۸۴۸، ۴۸۵۰ = ۱۴۴۹. رقم: ۴۹۲/۴. مسلم. جنة: ۷۱۰۸.

پرسیارو وهلّامه ههروا بهردہوام دهبی، همتأ خودای پیروزه گهوره پای خوی داده‌نی له سه‌ری و ده مکوتی دهکا، ئه‌وجا دهلى: به‌سمه، به‌سمه (ش/ات) عه‌لامه‌ی عه‌ینی (خودای لی رازی بن) ده‌فه‌رموی: ریبازگه (مه‌ذه‌ب) ی زاناکان له‌وینه‌ی ئه‌م فه‌رموده‌یه‌دا که ئیسباتی صیفات بوق خودا دهکا، وهک دهست و قاچ و چاو، دهبی به‌دوو راره‌و، يه‌کنیکیان که پیبازی دهسته‌ی به‌خوا سپیرہ‌کان (المفوضة) ئه‌م‌یه: باوه‌رمان به‌م صیفه‌ت و نیشانانه‌ی خودایه‌هه‌یه، به‌پی خواستی خودا خوی له‌مانه، که‌واتایه‌کی وايان هه‌یه شایه‌نی شانی ئه‌و زات‌هه‌بی، به‌لام و اتا دیمه‌نییه‌که‌ی و معنا به‌رووه بووه‌که‌ی مه‌بهست نییه.

قسه‌ی دهسته‌ی دووه‌م دوورو دریزه، به‌لام ئه‌که‌ر که‌سن دهیه‌وی ئاگای لی‌ی بی‌ئه‌وا له‌عه‌ینی دا، له ته‌فسیری سووره‌تی قافدا نووسراوه، به‌لام به‌نده که به‌ووردی سه‌رنجی پای ئه‌هله‌ی ته‌ئویلم دا واهات به‌یادما که سه‌رنجامی هردوو رایه‌که‌یه‌که، که‌هه‌م جوهره ووشانه ظاهیریان مه‌بهست نییه، مه‌عنایه‌کی تایبه‌تی خویان هه‌یه، ئه‌هله‌ی ته‌فویض ده‌م له‌و مه‌عنایه ناکوتون و زانینی ئه‌وه هه‌واله به‌عیلم و زانستی خودا دهکن، وهلى ئه‌هله‌ی ته‌ئویل هه‌ولی ئه‌وه دهدهن که‌م‌ه‌ب‌هسته‌که بدوقزنه‌وه (وه‌رگیز).

٤١٧ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «إِنَّ حَاجَتَ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ فَقَالَتِ النَّارُ أُوثِرْتُ بِالْمُتَكَبِّرِينَ وَالْمُتَجَبِّرِينَ. وَقَالَتِ الْجَنَّةُ مَا لِي لَا يَدْخُلُنِي إِلَّا ضُغَافَ الْأَنْسِ وَسَقَطُهُمْ. قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِلْجَنَّةِ أَنْتِ رَحْمَتِي أَرْحَمْ بِكِ مَنْ أَشَاءَ مِنْ عِبَادِي. وَقَالَ لِلنَّارِ إِنَّمَا أَنْتِ عَذَابِي أَعَذِّبُ بِكِ مَنْ أَشَاءَ مِنْ عِبَادِي. وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا مِلْوُهَا، فَأَمَّا النَّارُ فَلَا تَمْتَلِئُ حَتَّى يَضَعَ رَجُلٌ فَنَقُولُ قَطِّ قَطِّ قَطِّ. فَهَنَالِكَ تَمْتَلِئُ وَيُزْرَوِي بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ، وَلَا يَظْلِمُ اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - مِنْ خَلْقِهِ أَحَدًا، وَأَمَّا الْجَنَّةُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُنْشِئُ لَهَا حَلْقًا. رواه الشیخان^(۲).

^(۲) بخاری. تفسیر: ۴۸۵۰، مسلم. جنة و نعيمها: ۷۱۰۴.

دیسان گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لمسربن) فرمومی: به هشت و دوزه خ
دهبی به دمه قالیان، دوزه خ دهلى: خو بهزلان و به زه برو زه نگه کان ته رخان
کراون بؤمن، به هشتیش دهلى: ئهی من چیمه، کهوا هر لازه بونه کان و
بینه وايانی ئه و خه لکه م تى دین و بوم به جيگه دوا روزی ره ش و
رووتکان! ئه وجای خودای گه وره و سه روه ده فرمومی: ئهی به هشت! تو
په حمه‌تی منی، هر که سی خوم بمه‌وی له بنه ده کانی خوم، ره حمی پی
ده که م و تو ده که م به شوینی په حمه ت بؤی، وه به دوزه خیش ده فرمومی: تو
هؤی سزای منی، هر که سی خوم بمه‌وی، له بنه ده کانی خوم به تو سزای
ده ده م و تو ده که م به جيگه سزادانی، وه به لینه له سه رم که هر دوو لاتان
پربکه م، هر که سه تان له ئه هلی خوی، به لام دوزه خ هر لرفه دی، هر
پرنابی، په یتا په یتا هر خه لکی تى فره ده دهن و هر دهلى: ئه گهر ماوه با بی!
هه تا خودا پیی عیزه تی داده نی له سه ری ئه وده مه و از دینی و دهلى: ئیتر
به سه، ئیتر به سه، جيگه نه ما جا ئه وجای په ده بی و ده په چنی به سه ریه کاو
له ناو خویدا په نگ ده خواته وه! دیاره که خودای گه وره و خاوه ن شکو نورو
سته م له کس نا کا، له دروست کراوانی خوی، وه هر ودها به هشتیش هر پر
نابی و شوینی وای هه یه که هر چو له، تا خودا له نوی خه لکی تری بو
دروست ده کاو به وانه پری ده کا! (ش).

۱۱۸ - → (ب/۱ ز/۴۴ ل/۱۹۰ ف/۲)^(۳).

قال اللہ تعالیٰ: {وَمِنَ النَّلِيلِ فَسُبْحَةٌ وَأَذْبَارٌ السُّجُودُ} (۵۰/۴۰).

واته: وله هندی له شه ويشا یا دوو ته سبیحی خودای خوت بکه و
له پاش نویزه کانیش.

۱۱۹ - قال ابن عباس (رضی الله عنهم) أَمْرَةٌ أَنْ يُسَبِّحَ فِي أَذْبَارِ الصَّلَوَاتِ
كُلُّهَا. رواه البخاري^(۴).

^(۳) تقدم في المجلد الأول. تسلسل/ ۱۴ رقم: ۳۴۷/۲

ئىپىنۇ عەبباس (خوداي ئىرازى بىن) فەرمۇسى: خودا لەم ئايىتەدا فەرمانى كىردووه بە پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسەربىن) كەلە پاش ھەموو نويىزى تەسبىحات و زىكرو يادى خودا بىكاو وىردى بخوينى (ب).

٣٤- سوورەتى دازىيات

(مەكىيە، شەست ئايىتە)

سورة الدازيات (مكية، وهي ستون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٢٠ - عن الحارث بن يزيد البكري (رضي الله عنه) قال قدمنت المدينه فدخلت على رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فذكريت عنده وافد عاد فقلت أعود بالله أن أكون مثل وافد عاد. قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم) «وما وافد عاد؟». قال: فقلت: على الخبر سقطت إن عاداً لما أفحطت بعنت قيلاً فنزل على بكر بن معاویة سقاها الخمر واغتنثه الجرادات ان ثم خرج يزيد جبار مهرة فقال اللهم إنني لم أتيك لمريض فأداؤيه ولا لأسيير فأفاديه فاستق عبتك ما كنت مُستقيمة واسق معه بكر بن معاویة. يشكر له الخمر الذي سقاها فرفع له سحابات فقيل له اختر إحداهن فاختار السوداء منه فقيل له خذها رماداً رمداداً لا تذر من عاد أحداً وقال: الله لم يرسن عليهم من الريح إلا قذر هذه الحلقة يعني حلقة الخائم. ثم قرأ (إذ أرسلنا عليهم الريح العقيم ما تذر من شيء أنت عليه إلا جعلته كالرميم) الآية. رواه النسائي والزمي. نسأل الله حسن الصناعة والرواية آمين^(١).

حارىشى كوبى يەزىدى ئەل-بەكىرى (خوداي ئىرازى بىن) گوتى: چۈرم بۇ مەدىنە، چۈرمە خزمەتى پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسەربىن) باسى نويىنەرەكەى هۆزى عادم بؤىكىرد، وە عەرزىم كىرد: پەنا دەگرم بە رەحىمەتى خودا لەوه

^(١) بخاري. تفسير: ٤٨٥٢.

^(٢) سكت عن درجته الشارح.

که منیش و دک ئوم بـسـهـرـبـی، فـهـرـمـوـی: بـوـچـی نـوـینـهـرـکـهـی هـوـزـی عـادـ چـی بـسـهـرـهـاتـبـوـو؟ گـوـتـم: بـهـرـاستـی لـهـکـهـسـیـکـی شـارـهـزـای ئـمـ باـسـ وـ خـواـسـهـت پـرـسـی، هـوـزـی عـادـ کـهـ توـوـشـی قـاتـوـقـرـی وـ نـهـهـاتـی وـ بـنـ بـارـانـی بـوـونـ، قـهـیـلـ نـاوـیـکـیـانـ نـارـدـ بـوـ حـهـرـهـمـی مـهـکـکـهـ، کـهـلـوـیـ لـهـخـوـدا دـاـوـاـیـ بـارـانـیـانـ بـوـیـکـاـ، قـهـیـلـیـشـ لـهـپـیـشـاـ چـوـوـ بـوـوـ بـهـ مـیـوـانـی بـهـکـرـیـ کـوـپـرـیـ مـوـعـاـوـیـیـهـ کـهـلـ مـهـکـکـهـ بـوـوـ، بـهـکـرـیـشـ هـهـمـوـوـ رـوـزـیـ مـهـسـتـیـ دـهـکـرـدـ لـهـمـهـیـ وـ بـادـهـوـ ئـارـهـقـ، وـ دـوـوـ گـورـجـیـ دـهـنـگـخـوـشـیـشـ هـهـمـوـوـ رـوـزـیـ بـهـزـمـ وـ ئـاهـهـنـگـیـانـ بـوـ دـهـگـیـپـاـ، تـامـاـوـهـیـ مـانـگـنـ ئـمـهـ کـارـیـ بـوـوـ لـهـپـاشـدـاـ دـهـرـچـوـوـ بـهـرـهـوـ چـیـاـکـانـیـ خـیـلـیـ مـهـهـرـهـ، لـهـوـیـ گـوـتـیـ: خـوـدـایـهـ! مـنـ نـهـهـاـتـوـوـمـ بـوـلـایـ تـوـ لـهـ بـهـرـ نـهـخـوـشـنـ تـاـچـارـیـ بـکـهـمـ يـاـ لـهـبـهـرـ دـیـلـیـ تـاـ سـهـرـانـهـیـ بـوـ بـدـهـمـ وـ بـهـرـلـایـ بـکـهـمـ، بـهـلـامـ بـوـ ئـهـوـهـ هـاـتـوـوـمـ کـهـوـهـ جـارـیـ جـارـانـ بـارـانـ بـیـارـیـنـهـ بـوـ ئـهـمـ بـهـنـدـهـیـ خـوتـهـ وـ بـوـ بـهـکـرـیـ کـوـپـرـیـ مـوـعـاـوـیـیـهـشـ لـهـگـهـلـ ئـهـوـدـاـ، جـاـ بـهـفـهـرـمـانـیـ خـوـداـ چـهـنـدـ پـهـلـهـ دـهـوـرـهـوـهـ بـوـیـ دـهـرـکـهـوـتـنـ وـ لـهـنـاـوـ هـهـوـرـهـکـهـوـهـ دـهـنـگـنـ پـیـیـ گـوـتـ: بـوـخـوـتـ پـهـلـهـیـنـ لـهـمـ هـهـوـرـانـهـ هـهـلـبـیـثـیـرـهـ، پـهـلـهـیـهـکـیـ رـهـشـیـانـ تـیـابـوـوـ، ئـهـوـهـیـانـیـ هـهـلـبـیـثـارـدـ بـوـ خـوـیـ. لـهـ غـیـبـیـهـوـهـ پـیـیـ گـوـتـراـ: هـاـ وـهـرـیـ بـکـرـهـ، ئـهـوـهـ هـهـوـرـیـ بـارـانـ نـیـیـهـ بـهـلـکـوـوـ ئـهـوـهـ خـوـلـهـمـرـیـکـیـ پـرـ لـهـ زـیـلـهـمـوـیـهـ، کـهـسـ لـهـهـوـزـیـ عـادـ قـوـتـارـ نـاـکـاـ، چـوـلـهـکـهـ بـکـوـثـیـانـ لـئـ دـهـبـرـیـ!

وـ گـوـتـیـ: کـوـنـیـ ئـهـوـبـایـهـیـ خـوـداـ نـارـدـیـهـ سـهـرـیـانـ وـ تـهـفـرـوـ تـوـنـایـانـیـ کـرـدـ پـیـیـ بـهـقـهـیـ ئـهـمـ ئـلـقـهـیـ بـوـوـ (واتـهـ: بـهـقـهـیـ کـوـنـیـ ئـلـقـهـیـ ئـهـمـوـسـتـیـلـهـکـهـیـ دـهـسـتـیـ) ئـینـجـاـ ئـهـمـهـیـ خـوـیـنـدـهـوـهـ: {إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ، مَا تَدْرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَنَاهُ كَالْأَرْمِيمِ} (٤١/٥١) وـاتـهـ: وـهـلـهـگـهـلـیـ عـادـیـشاـ نـیـشـانـهـیـهـکـیـ گـهـوـرـهـهـیـهـ، بـوـ مـوـسـوـلـمـانـیـ هـوـشـیـارـ، لـهـوـکـاتـهـداـ کـهـ قـارـماـنـ لـئـ گـرـتنـ، بـایـهـکـیـ سـهـخـتـیـ بـنـ خـیـرـوـ بـیـرـمـانـ نـارـدـ سـهـرـیـانـ دـهـیدـاـ لـهـهـرـچـیـ شـتـیـ دـهـیـکـرـدـ بـهـ خـوـلـهـمـیـشـ (نـ/ـتـ) لـهـخـوـداـ دـاـوـاـ دـهـکـهـیـنـ بـهـجـوـانـیـ کـارـیـ خـوـمـانـ سـازـ بـدـهـیـنـ وـ کـارـجـوـانـ بـیـنـ وـ فـهـرـمـوـودـهـیـ حـهـزـهـتـیـشـ بـهـجـوـانـیـ بـکـیـپـیـنـهـوـهـ. ئـامـینـ خـوـدـایـهـ.

-۳۵- سووره‌تى طور

(مهکه‌بيه، چل و نو ئايته)

سورة الطور (مکية، وهی تسع وأربعون آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٢١ - قالَ بْنُ جُبَيْرٍ بْنِ مُطْعِمٍ (رضي الله عنه) سَمِعْتُ النَّبِيًّا (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ فِي الْمَغْرِبِ بِالظُّورِ فَلَمَّا بَلَغَ هَذِهِ الْآيَةَ أَمْ خَلَقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ * أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُوقِنُونَ * أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رِبْكَ أَمْ هُمُ الْمُسَيْطِرُونَ كَادَ قَلْبِي أَنْ يَطِيرَ. رواه البخاري^(۱).

جوبيه‌يرى كويىم موطبعىم (خوداي ئىرازى بن) گوتى: كويىم لى بوو پىيغەمبەر (دروودى خوداي لهسربىن) لهنويىشى شىيواندا سووره‌تى طورى دەخويىند، كە گەيشتە سەرئەم ئايەتانه {أَمْ خَلَقُوا...} ھەتا {..الْمَسِطَرُونَ} (٣٥/٥٢-٣٧) واتە: ئايَا ھۆش و بىرى ساخ رىيى ئەوه دەدا كە ئەو خەلکەو ئەو بۇونەوەرە سەيرە ھەروا لەخوييەوە بەھەواتتە، بەبى دروستكارىيکى داناو زانا پەيدا بوبىنى، يَا ئەم لەپەتبەربۇوانە خۆيان دروستكەرى خۆيان بۆيە بەندەيى بۇ خوداتاكەن، يَا بەئەقلى كى دادەچى كەئەم ھەموو ئاسمانە گەورانە، ئەم زەھوييە بەرينە بەدەستى ئەو خوييىر و لازگانە دروست كرابىن، ديارە كەئەم داوايانە ھەمووييان پووجىن، كەوا بۇ ئەم بى باكى ئەمانە ئەوهىيە كە نەزان و نەقام و بى باوهېن، ديارە بۆيەيش ددان نانىن بە پىيغەمبەر ايەتىي تۆدا چونكە خۆيان كليل بەدەستى گەنجىنەكانى خودان! ياخود خۆيان بۇ ھەموو شتى بەدەستەلاتن و بە بى پەزاي ئەوان كەس ناتوانى پەنجه بكا بە ئاوا. جوبىهير (خوداي ئىرازى بن) گوتى: كە حەزرت (دروودى خوداي لهسربىن) گەيشتە سەرئەم ئايەتانه وا بەجوانى و بە تەئسىر خويىندى كارى تى كىردم و سام و شكۈيەكى وا گىرمى وەختە بۇو دىلم، بفرى و بەندى دىلم بىچىرى (ب) → (ب/۱ ز ۸۰ ل/۲۶۷ ف/۲).

^(۱) بخاري. تفسير: ٤٨٥٤ = تجرید البخاري/٤ ل/٤٩٥ رقم: ٤١٦ + ١٦٩٩ = ٧٦٥ فتح.

١٢٢ - و للترمذی: «إِذْبَارُ النَّجْوُمِ الرَّكْعَانِ قَبْلَ الْفَجْرِ وَإِذْبَارُ السُّجُودِ الرَّكْعَانِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ». نسأله تمام التوفيق^(٣).

تیرمیزی (خودای نازی بن) دهگیریتهوه: مهبهست له تهسبیحی (أدبار النجوم) لهئایه‌تی {وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبَّحَةٌ وَأَذْبَارَ السُّجُودِ} (٤٠/٥٢) دا دوو رکات نویژی سوننه‌تی پیش نویژی بهیانیه و مهبهس له تهسبیحی (ادبار السجود) لهئایه‌تی {وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبَّحَةٌ وَأَذْبَارَ السُّجُودِ} (٤٠/٥٠) دا دوو رکات نویژی شیوانه.

له (طور) دابهze (نهجم) به یادکه
بهره‌همن (به‌همان) دلی خوچ شادکه
خوشه ققوله‌مه، نابن نهگه، تو
یهک دهه به بادهه خهص کون و نو!

٣٦- سوره‌تی نهجم

(مهکیه، شهست و دوو نایه‌ته)

سورة النجم (مکیه، وهی إِثْنَانٌ وَسِتُّونَ آیَةً)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٢٣ - قال الشیبانی^(٤) (رضی الله عنہ) سأله زر بن حبیش عن قول الله تعالى: (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنَ أَوْ أَدْنَى، فَأَوْحَى إِلَيْهِ عَنِيْدِهِ مَا أَوْحَى، مَا كَدَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى). قال أخْبَرَنَا أَبْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ مُحَمَّداً (صلی الله علیه وسلم) رأى جِبْرِيلَ لَهُ سِتُّمِائَةٍ جَنَاحٍ. رواه الشیخان والترمذی^(٥).

^(٣) راجع رقم: ٤١٩ / في تسلسل/ ٣٣ من هذا المجلد.

^(٤) بخاری. تفسیر: ٤٨٥٦، ٤٨٥٧، ٣٢٣٢ = تجرید/ ٣/ ٤٣٦ رقم: ١٣٠٤. مسلم. ایمان: ٤٢٣، ٤٢٢.

ترمذی، تفسیر القرآن: ٣٢٧٧

شهیبانی (خودای نازی بن) گوتی: پرسیارم له زیرکرد له فهرموده‌ی خودا: {فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدَنَى، فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أُوْحَى، مَا كَذَبَ الْفُرَادُ مَا رَأَى} (۱۱-۹/۵۳) ودها له پیغه‌مبهر نزیک بوهوه، که نیوانیان به‌قده دووکه‌وان دهبوو، یا که‌مت، جا له و شوینه‌دا وه‌حی و سرووشی کرد بو لای به‌نده‌ی خوش‌ویستی خودا، که موحه‌ممه‌ده، ئه و سرووش و وحیه، حه‌قائق و ته‌فاصل و ئه‌سراره‌که‌ی هر خوداو پیغه‌مبهر خویان زور به‌جوانی ده‌زانن که چیه و چی نییه، ئه‌وه‌ی که موحه‌ممه‌ده به‌چاوی سه‌ربینی به‌چاوی دلیش بینی و هه‌ست و هوش له‌بونی ره‌حمه‌ت و ره‌فعی زه‌حمه‌ت مه‌ست بعون و چاوه دل بو یه‌کتری بعون به‌شايه‌تی داوای یه‌کتری! شهیبان گوتی: له‌و‌لاما زیر گوتی: له‌م باره‌یه‌وه عه‌بدوللای کوری مه‌سعوود هه‌والی به‌ئیمه‌داوه: که پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سرین) له‌م جی‌که‌یه‌دا جوبرائیلی دیوه، دروودی خودا له‌سهر هردوکیان بی، شهش سه‌د بالی بوهه! (ش/ت).

۱۲۴ - وَقَالَ مَسْرُوقٌ لِعَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَيْنَ قَوْلَهُ تَعَالَى: (ثُمَّ ذَكَرَ فَتَدْلِيٰ...) إلی آخر الحدیث^(۲).

ئه‌م فهرموده‌یه به دوروو دریزشی له ته‌فسیری سوره‌تی ئه‌نعماما را بورد، فهرموده‌ی هه‌شتتم.

۱۲۵ - وَقَالَتْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) رَأَى النَّبِيُّ جِبْرِيلَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) فِي صُورَتِهِ (الأَصْلِيَّةِ) مَرَّتَيْنِ. رواه الشیخان والترمذی وزاد: مَرَّةً عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى وَمَرَّةً فِي جِيَادِ لَهُ سِتُّمَائَةٍ جَنَاحٍ قَدْ سَدَ الأَفْقَ^(۳).

عائیشه (خودای نازی بی) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سرین) دووجار به‌چاوی سه‌ر جوبرائیلی له‌سهر شیوه‌ی راسته‌قینه‌ی خوی دیوه (ش/ت)

^(۱) تقدم في تفسير سورة الأنعام في حديث طويل، الحديث الثامن، ل/ ۱۵۸.

^(۲) بخاری. تفسیر. ۴۸۵۶، ۴۸۵۷، ۳۲۳۲ = تجرید/ ۳ ل/ ۴۳۶، رقم/ ۱۳۰۴، مسلم. الایمان: ۴۲۲، ۴۲۳.

ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۲۷۷

گیپرانه‌وهی (ت) ئەمەی پتره: جارى له لای شەجهەری سیدرەتولمۇنتەھاداو
جارى له جىيادا، كە شويىنىكە وا لهنزيكى ئەشكەوتى حىرادا، لهو كاتەدا
شەش سەد بالى بۇوه، له بەر گەورەيى خۆى رووی ئاسمانى بە تەواوى
داگرتىبوو.

١٢٦ - حەديشى (نور آنى أراه) له تەفسىرى سوورەتى ئەنعامدا رابورد
(ف/٩).^(٤)

١٢٧ - ئەم فەرمۇودەيەش له تەفسىرى سوورەتى ئەنعاما رابورد،
(ف/٨). لىرە دەفەرمۇئى: عىكرەمە (خودايلى رازى بىن) دەللى: ئىبىنۇ عەببىاس (خوداييان
لى رازى بىن) گوتى: موحەممەد خوداي خۆى بەچاوى سەر دىووه، منىش گوتى:
چۈن وادەفەرمۇوى، ئەدى خودا نافەرمۇئى: {لَا تَذْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ يُذْرِكُ
الْأَبْصَارَ؟} گوتى: بىنوهى بىت! ئەوه كاتىن وايە كە بە نۇورە خۆى بنوينى كە
نۇورى حەقىقى خۆيەتى. گوتى: بەلام دووجار خودا خۆى نىشانى
موحەممەد داوه (ت-س/ح)^(٥).

١٢٨ - قَالَ الشَّعْبِيُّ: لَقَى ابْنُ عَبَّاسٍ كَعْبًا (رضي الله عنهم) يَعْرَفَةَ فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ
فَكَبَرَ حَتَّى جَاءَتِهِ الْجِبَالُ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنَّا بَنُو هَاشِمٍ. فَقَالَ كَعْبٌ: إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ رُؤْبَيَّةَ
وَكَلَامَةَ بَنِي مُحَمَّدٍ وَمُوسَى فَكَلَمَ مُوسَى مَرْتَيْنِ وَرَآءَهُ مُحَمَّدٌ مَرْتَيْنِ. رواهما التزمذى^(٦).
شەعبى (خودايلى رازى بىن) گوتى: له كىيۇي عەرهفات ئىبىنۇ عەببىاس تۈوشى
كەعب بۇو، (رەزاي خوداييانلى بىن)، پرسىيارى شتىكى لى كرد، كەعېسىش
بەدەنگى بەرز، بەرەنگى ئەللاھونەكبهرى كرد، كىيۇه كان دەنگىيان دايەوه!
ئىبىنۇ عەببىاس گوتى: پىياوى خوت بناسە، ئىمە نەتەوهى هاشمین (و
سەرچاوهى ئايىين و زانستىن، كە پرسىيارىكت لى دەكەين، خوت لى نەگۇپى).

^(٤) تقدم بالجلد السادس. تسلسل/٧ برقم: ٣٨٦٠/٩.

^(٥) تقدم بالجلد السادس. تسلسل/٧ برقم: ٣٨٥٩/٨.

^(٦) بسند لاطعن فيه (شرحه).

جا کهعب گوتي: خودا ديتني خوي و قسه‌کردنی خوي دابه‌شکردووه له‌نيوانی موحه‌ممه‌دو مووسادا (دروودی خودای له‌سرین) له‌سهر ئه‌م شیوه‌ييه: خودا دووجار قسه‌ي له‌گه‌ل مووسادا کردwooه، وه موحه‌ممه‌د دوو جار چاوي به‌خودا کهوتوروه (ت).

١٢٩ - وَقَالَ أَنْسٌ (رضي الله عنه): **رَأَى مُحَمَّدًا رَبَّهُ.** رواه ابن خزيمة، ياسناد قوي^(٧).

ئه‌نس (خودای نازی بن) **ده‌لى:** موحه‌ممه‌د (دروودی خودای له‌سرین) په‌روه‌ردگاري خوي چاو پيکه‌وتوروه! (ئيبنو خوزه‌يمه به‌رشنتمه‌ييه‌كى به‌هېز ئه‌م فه‌رمایشته‌ي كىراوه‌ته‌وه).

١٣٠ - قَالَ عَبْدِ اللَّهِ (رضي الله عنه) **لَمَّا بَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ** (صلی الله عليه وسلم) سِدْرَةَ الْمُنْتَهَى قَالَ «إِنَّهُ إِلَيْهَا مَا يَعْرُجُ مِنَ الْأَرْضِ وَمَا يَنْزَلُ مِنْ فَوْقِهِ». قَالَ فَاغْطَاهُ اللَّهُ عِنْدَهَا ئِلَّا كَا لَمْ يُعْطِهِنَّ تَبِيًّا كَانَ قَبْلَهُ فُرِضَتْ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ خَمْسًا وَأَعْطَى حَوَاتِمَ سُورَةِ الْبَقَرَةِ وَغَيْرَ لِأَمْتِهِ الْمُقْحَمَاتُ مَا لَمْ يُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا». رواه الترمذی ومسلم^(٨).

عه‌بدوللا (خودای نازی بن) **گوتي:** كاتى پيغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) كاتى پيغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) له‌شه‌وي ئيسرادا ده‌گاته سيدره‌تولمونته‌ها، له‌وي خودا سى خه‌لاتى كهوره‌ي واي پى به‌خشى، كله‌وهو پيش خه‌لاتى وا كهوره‌ي به‌هېچ پيغه‌مبه‌رېكى ترنەداوه: يه‌كم خودا، شه‌وو رۇژى پىنج نويز لە‌سهر خوي و يه‌ك به‌يەكى ئوممه‌تى دا ده‌نى. دووهم: ئايته‌كانى كوتايى سووره‌تى به‌قهره‌ي پى خه‌لات ده‌كا، سىيەم: لە‌گوناه و تاوانه زله‌كانى ئۆممه‌تى خوش ده‌بى، واته: ئەو گوناه و تاوانه زلانه‌ي كە خاوه‌نه‌كانيان ده‌كەن به قورداو به رەو دۆزەخ دەيان بەن، بەلام به‌مەرجى كە هېچ ھاوبه‌ش و شەرىك بۇ خودا پەيدا نەكەن، واته: لە‌سەر ئىمان بىمن. عه‌بدوللا گوتي:

^(٧) بسند قوي رواه ابن خزيمة.

^(٨) مسلم. إيمان: ٤٢٠، ترمذى تفسير: ٣٢٧٦، نسائي: صلاة: ٤٥٠.

سیدره‌تولمونته‌ها بؤیه ناوونراوه سیدره‌تولمونته‌ها به کوردی واته: دارموردی سه‌ره‌نجام، یا دارموردی هه‌ره ئه‌وپه‌ر چونکه هه‌رجی له زه‌وییه‌وه سه‌رده‌که‌وی و هه‌رجی له‌لای سه‌ره‌وه دیتھ خواره‌وه سه‌ره‌نجام له‌وی و هرده‌گیری (ت/م) ئیمامی نه‌وه‌وی (ره‌زای خودای له‌سەر بىن) دەفرمۇی: مەبەست ئه‌وه نییه کەھەر کەسەن تاوانە گەورەکان بکا به مەرجى له‌سەر ئیمان و باوھ بەری یەك سەر بەبى پرسینه‌وه دۆلە لى سەندن دەبروا بۆ بەھەشت، بەلکو مەبەست لەم لى خوشبوونە ئوهیه کە بەئیجگاری له‌دۇزەخا نابى. (وەرگىن)

قال اللہ تعالیٰ: {لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّ الْكُنْدَرِ} (۱۸/۵۳).

واته: بىگومان لەم کاتەدا موحەممەد گەلنى نىشانەی گەورە گەورە دى، لهو نىشانانەی کەدەبنە بەلگەی گەورەي و تەوانايى و دانايى خودا.

۱۳۱ - قال عَبْدُ اللَّهِ (رضي الله عنه): رَأَى رَفَرَفًا أَخْضَرَ قَدْ سَدَ الْأَفْقَ. رواه البخاري^(۴).

عەبدوللە (خودای نازى بىن) گوتى: حەزرت (درودی خودای له‌سەرين) له‌شەوی ئىسرادا جوبرائىل دەبىنى له‌سەر پايدەخىتكى گەورە سەوز دەبىن، له‌بەر گەورەي وەك تارا پووی ئاسمان دادەپوشى (ب).

۱۳۲ - قال ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما): (اللَّاتُ وَالْعَزَّى) كَانَ اللَّاتُ رَجُلًا يَلْتَ سَوْيِقَ الْحَاجَ. رواه البخاري^(۵).

ئىبىنو عەبىباس (خوداييان نازى بىن) دەلنى: لات لەم ئايەتەدا: {أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعَزَّى} (۱۹/۵۳) واته: ناوى پىباۋى بۇوه ئىشى ئه‌وه بۇوه له‌کاتى حە جدا قاوت و پۇنى بۇ حاجيان دەگرتەوه دەرخواردى دەدان کەمەد پەيكەرىيکيان له‌بەرد بۇي دروست كردو دەستىيان كرد بەپەرسىتنى (ب).

^(۴) بخاري. تفسير: ۴۸۵۸.

^(۵) بخاري. تفسير: ۴۸۵۹.

۱۳۳ - عن ابن عباس (رضي الله عنه) (الذين يجتبيون كباراً الإثم والفواحش إلا اللهم) قال النبي (صلى الله عليه وسلم) «إن تغفر اللهم تغفر جمماً وأئ عندي لك لا ألمّا». رواه الترمذی^(۱۱).

ئىيىنۇ عەبىاس (خودايىان لى رازى بىن) فەرمۇسى: لەبارەي {الذين يجتبيون كباراً الإثم والفواحش إلا اللهم} (۵۲/۵۳) واتە: ئەوكەسانە كەنار دەگىرن لەكۈناھە كەورەكان و خۆيان دەپارىيىن لەكارە شەرم ئاوهرو ئابپرو بەرەكان، با جارو بارىش وورده گۈناھيان لىيۇھ پۇو بىدا، ئەم جۆرە كەسانە بەر لىخۇشبوونى بەرۋالىي گەورە خودايى تو دەكەون، كە ھەميشە بەچاوى مېھرو پەحمەت تەماشاي خوت و ئۆمەتت دەكا. گوتى: پىيغەمبەر (دروودى خودايى لەسرىن) بەم بۇنەيە وە ئەم شىعرە ئۆمەيىيە كورى صەلتى خويىندەوە، كەدەلى:

إِنْ تَغْفِرِ اللَّهُمَّ تَغْفِرْ جَمَّا

واتە:

سەرجەم گۈناھمان بىپوشە خوايىه! كام بەندەت ھەيە كە بىن گۈنايىه؟

يا ئاوا:

بەندەي بەن نەنگ كوا ھەيە خوايىه؟ كەوايىه خوش بە لەھەمۇو لايە!

(ت-س/ص)

۱۳۴ - وَعَنْهُ قَالَ: سَجَدَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) بِالْجُمْ وَسَجَدَ مَعَهُ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْجِنُّ وَالإِنْسَانُ^(۱۲).

دىسان گوتى: پىيغەمبەر (دروودى خودايى لەسرىن) سوورەتى نەجمى خويىندو خۆى كورۇنووشى قورئانخويىندىن (سەجدەتى تىلاوەت) بىردى، موسولمانان و

^(۱۱) رواه الترمذى بسنده صحيح (شرحه).

^(۱۲) بخارى. تفسير: ۴۸۶۲.

بٰتِپه‌رستان و جنُوكه‌و په‌ري و ئاده‌میزاد هه‌رچى له‌وي ئاماذه بوون له‌گه‌لیدا كورنۇوشيان برد! (ب).

۱۳۵ - وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رضي الله عنه) أَوَّلُ سُورَةً أُنزَلَتْ فِيهَا سَجْدَةً (وَالنَّجْمُ). قَالَ فَسَاجَدَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَسَاجَدَ مَنْ خَلَفَهُ، إِلَّا رَجُلًا رَأَيْتُهُ أَحَدَ كَفَّا مِنْ ثُرَابٍ فَسَاجَدَ عَلَيْهِ، فَرَأَيْتُهُ بَعْدَ ذَلِكَ قُتِلَ كَافِرًا. رواهما البخاري. نسأل الله التوفيق آمين^(۱۲).

عه‌بدولللا (خودای نی رازی بن) گوتى: يەكەم سوورەت کە ئايەتى سەجدە بردنى تىيدابوو سوورەتى نەجم بwoo، پىيغەمبەر (دروودى خودای لىسىرىن) له‌دواى ئايەتى سەجدەكەوه سەجدەي برد، ئەوانەيشى كەله‌وي بسوون له‌دوايەوه كورنۇوشيان برد، تەنیا پياوى نەبى كەچاوم لى بwoo پېلەپى خۆلى هەلگرت و كورنۇوشى له‌سەر برد، له‌ودوا ئەو پياوەم دى به‌کافرى كوشدا، ناوى ئومەييە كورپى خەلەف بwoo (ب).

۳۷- سوورەتى قەھەر

(له‌سوورەتە مەككەييەكانه، ۵۵ ئايەته)

سورة القمر (مکیة، وهى خمس وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۳۶ - عَنْ أَنَسِ (رضي الله عنه) قَالَ: سَأَلَ أَهْلَ مَكَّةَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) آيَةً فَأَنْشَقَ الْقَمَرَ بِمَكَّةَ مَرَّتَيْنِ فَقَالَ (اَقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَ الْقَمَرُ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُغَرِّضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌ)^(۱).

ئەنس (خودای نی رازی بن) گوتى: خەلکى مەككە داواى موعجىزەيان له پىيغەمبەر (دروودى خودای لىسىرىن) كرد وەلەناو خۆيانا، رىكەوتن له‌سەر ئەوهى موعجىزەكەيان له‌مانگا دەرىكەوى، جا شەويىكىيان بېيارداو له‌وشەوهدا گرد

^(۱۲) بخارى. تفسير: ۴۸۶۳.

^(۱۳) بخارى. تفسير: ۴۸۶۴، ۴۸۶۸، ۴۸۶۷، ۳۶۳۷، ۳۶۳۶، ۳۸۷۱، ۳۸۷۹، ۴۸۶۴، ۴۸۶۵ = تجرید/ ۴ / ل/ ۱۲۲ رقم: ۱۴۴۷.

مسلم. صفات المنافقين: ۷۰۱۰-۷۰۰۲. ترمذى: تفسير القرآن: ۳۲۸۵، ۳۲۸۶.

بوونه‌وهو حه‌زهت هات و به‌نهجه‌ی ئیشاره‌تى كرد بۇ مانگو مانگ دوو لهت بwoo، كوتىكىيان لهسەر كىيوي ئەبو قوبەيس دا بەزى و ئەوكوته‌كەى ترىيان لهسەر كىيوي قەعان دابەزى، ئەم پوداوه لهو سەردەمەدا بwoo كەھىشتا پىيغەمبەر لەمەككە بwoo، كۆچى نەكربىبو بۇ مەدینە، بەم بۇنەيەوه ئەمە هاتە خوارى: {إِنَّمَا يُعْرِضُونَ مَا يَنْهَا وَيَقُولُوا سِخْرُ مُسْتَمِرٌ} (۱۵۲-۲) واتە: هاتنى كاتى تايىبەتى تىكچۈونى ئەم دنياو دەركەوتىنى جىهانىكى تازەي نەبراوهى هەتا هەتايى نزىكەوه بwoo، وە مانگ لهت بwoo له سەرداوا كردنى پىيغەمبەرى ئاخىر زەمان، وەلى ئەم كافره بى بىرۇا و سەر سەختانە ئەگەر چاۋيان بەنىشانەو موعجيزە خودايى بکەۋى باوهەرى پى ناكەن و بق لاسارى و بى گۈنېي دەلىن: ئەم جۆرە شتانە سىحرو جادۇو چاۋ بەستەو هەميشه له جىهاندا بwoo و دەبىن! (ت/ش).

۱۳۷ - وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): يَيْنَمَا تَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِمَنِي فَالشَّقَقُ الْقَمَرُ فَلَقَّتِينِ فِلْقَةً مِنْ وَرَاءِ الْجَبَلِ وَفَلْقَةً دُوَئَةً فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «أَشْهَدُوا» رَوَاهُما الرَّمْذَنِيُّ وَالشِّيخَانُ^(۲).

عەبدوللە (خودايلى رازى بىن) دەفرمۇي: جارى لمىنا لە خزمەتى حەزەرتدا بwooين (بىرۇدى خودايلى سەرين) مانگ بwoo به دوو كەرتەوه، كەرتىكىيان كەوتە پشت كىيوه‌كەوهو ئەوكەرتەكەى ترىشيان كەوتە ئەو دىيوىوه، پىيغەمبەريش (بىرۇدى خودايلى سەرين) پىيمانى فەرمۇو: تەماشاکەن و بەشايەت بن كەئەم موعجيزە كەورەيەтан بەچاوى خۇتان لەمن دى (ت/ش).

۱۳۸ - وَلِلرَّمْذَنِيِّ: الشَّقَقُ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّى صَارَ فِرَقَتِينِ عَلَى هَذَا الْجَبَلِ وَعَلَى هَذَا الْجَبَلِ فَقَالُوا سَحَرَكَا مُحَمَّدٌ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَئِنْ كَانَ سَحَرَكَا مَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْحَرَ النَّاسَ كُلُّهُمْ^(۳).

^(۱) بخاري. مناقب. ۳۶۳۶ (راجع الرقم السابق) مسلم. صفات المناقين: ۷۰۰۲. ترمذى. تفسير

القرآن. ۳۲۸۵، ۳۲۸۶.

^(۲) سكت عنه الشارح.

تیرمیزی (خودای لی رازی بن) ریوایه‌ی دهکا: که له زه‌مانی پیغه‌مبه‌ردا (دروودی خودای له سربین) کافره‌کان داوای موعجیزه‌یه کی ئاسمانی له پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له سربین) دهکه‌ن، ئیتر به فه‌رمانی خودا له سه‌ر داواکردنی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له سربین) مانگ ده‌بئ بهدو پارچه‌وه، پارچه‌یه کیان دهکه‌ویته سه‌ر کیوی ئه‌بو قوبه‌یس و ئه‌و پارچه‌که‌ی تریشیان دهکه‌ویته سه‌ر کیوی قوعه‌یقیعان که‌چی هیشتا کافره‌کان دهیانگوت: موحه‌ممهد چاو به‌ست و جادووی لی کردین! به‌لام هه‌ندیکیان گوتیان: ئه‌وا باشه جادووی له‌ئیمه کردووه خو ناتوانی سیحرو جادوو له‌م هه‌موو خه‌لکه‌ی تربکا، با له خه‌لکی ئه‌م لاو لا بپرسین، بزانین ئه‌مه‌ی ئیمه دیمان به‌چاوی خومان ئه‌وانیش دیویانه یانا، که‌له‌کاروانی و ئه‌مه‌نه‌یان پرسی گوتیان: ئیمه‌یش دیمان.

قال اللہ تعالیٰ: {وَلَقَدْ ؤَرْكَنَا هَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُّذَكَّرٍ} (۱۵/۵۴).

واته: وه ئه‌و که‌شتییه‌ی نووحمان کرد به‌یادنامه‌یی و به‌یادگارو نیشانه‌یی، تاخاوهن هوش و داناو زاناکان بیری لی بکه‌نه‌وهو سوود له‌م سه‌رگوزه‌شته‌یه و هربگرن و پهندی پن بگرن.

۱۳۹ - قال قتادة (رضي الله عنه) أَبْقَى اللَّهُ سَفِينَةً لُّوْحَ حَتَّى أَدْرَكَهَا أَوَّاَئِلُ هَذِهِ الأَمْمَةِ^(۴).

قه‌تاده (خودای لی رازی بن) فه‌رمووی: هه‌تا ئه‌م ماوه‌یه‌یش به‌فه‌رمانی خودا که‌شتییه‌که‌ی نووح هه‌مابوو، پیشینانی ئه‌م گه‌لی ئیسلامه‌یش فربایی که‌وتن (ب).

۱۴۰ - له‌تەفسیری سووره‌تى ئه‌نفالا رابورد، فه‌رمووده‌ی سیتیه‌مو چواره‌م^(۵).

۱۴۱ - (ب/۱ ز/۶ ل/۴ ف/۶)^(۶).

^(۴) رواه البخاري تعليقاً في التفسير قبل الرقم: ۴۸۶۹ مباشرة.

^(۵) تقدم برقم: ۲۸۷۷/۲ مجلد سادس. تسلسل/۹ ورقم: ۲۸۷۸/۴.

^(۶) تقدم برقم: ۴۲/۶ مجلد أول: تسلسل/۶.

٤٤ - وَعَنْهُ أَيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَكَحْنَ تَنَازَعَ فِي الْقَدْرِ فَفَضَّبَ حَتَّى اخْمَرَ وَجْهَهُ حَتَّى كَانَمَا فُقِيَّ فِي وَجْهِنَّمِ الرُّمَانُ فَقَالَ «أَبْهَدَا أَمْرِيْمُ أَمْ بَهَدَا أَرْسِلْتُ إِلَيْكُمْ إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حِينَ تَنَازَعُوا فِي هَذَا الْأَمْرِ عَزَّمْتُ عَلَيْكُمْ عَزَّمْتُ عَلَيْكُمْ أَلَا تَنَازَعُوا فِيهِ». رواه الزمخدي في القدر^(٧).

ئەبو ھورەيرە (خودای ئازى بىن) فەرمۇسى: جارى حەزەت (دروودى خودايى لەسمىرىن) ھات بەسەرمانا، لەو كاتەدا ئىمە لهنار خۆمانا لەسەر چارەنۇوس و قەزاو قەدەر دەمە قال و مشتومپمان بۇو، پىيغەمبەر (دروودى خودايى لەسمىرىن) واتۇورەبۇو، بۇوى سوور داگىرسا دەتكوت ھەنار تلىقاوهەتەوە بەسەر گۈنایا، فەرمۇسى: ئەوە چىتانە بۇ وادەكەن، بۇ لەسەر شتى وا سەر سەر دەكەن، كەى خودا بەئىوهى گۇتووە كەلەسەر شتى وا چەندو چۈون بکەن، ياكەى من خودا پەوانەيى كردووم بۇناوتان و كردومى بەپىغەمبەرتان كەفيىرى ئەم گېرەگىپو بىگەرە بەردىيەتان بکەم؟! لەراستىدا ئەمە كارىكى زۆر خراب و دەردىكى كوشىنەيە چونكە مىللەت و نەتەوەكانى پىش ئىوه كاتى سەريانكىدە ئەم جۆرە باسەو لەسەر ئەم جۆرە كارە بۇو بەھەراو كىشىمەكىش لهنارياندا ئىتىر بۇخويان فەوتان و تەفرو توونا بۇون و لهنار چۈون، من جەختتەن لى دەكەم، دىسان زۆر بە توندى بە جەخت و داواتان لى دەكەم و فەرمانستان پى دەكەم: كە جارىكى تر لەم باسە مەكۈلنىھەوە لەسەر شتى وا كىشەو ھەرا بەرپا مەكەن! (ت-رەحمەتى خواى لى بىن).

رەھمان بەكوردى واتە مېھرەبان

خاۋەنسى رەھمە لەھەردوو جىھان

^(٧) سكت عن درجه الشارح.

۳۸- سووره‌تی ره حمان

(مهکیه، ۷۸ نایه‌ته)

سورة الرحمن (مکة، وهی ثمان وسبعون آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۴۳ - عنْ جَابِرٍ (رضي الله عنه) قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عَلَى أَصْحَابِهِ فَقَرَأَ عَلَيْهِمْ سُورَةَ الرَّحْمَنَ مِنْ أُولَاهَا إِلَى آخِرِهَا فَسَكَتُوا فَقَالَ «لَقَدْ قَرَأْتُهَا عَلَى الْجِنِّ لَيْلَةَ الْجِنِّ فَكَانُوا أَخْسَنَ مَرْذُوذًا مِنْكُمْ كُنْتُ كُلُّمَا أَتَيْتُ عَلَى فَوْلَهٖ (فَيَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا ظَكَدَبَانِ) قَالُوا لَا يُشَنِّعُ مِنْ نِعْمَكَ رَبَّنَا ظَكَدَبُ فَلَكَ الْحَمْدُ». رواه الترمذی والحاکم^(۱).

جابیر (خودای نی رازی بنی) فه‌رموموی: جاری پیغه‌مبهر (دوودی خودای لمسربین) له‌مال هاته ده‌ره‌وه هات بتو ناویارانی و سووره‌تی ئه‌په‌حمانی سه‌رتاپا به‌سه‌ریاندا خویند، به‌لام یاران نقه‌یان نه‌کرد، جا حمزه‌ت (دوودی خودای لمسربین) فه‌رموموی: له‌شه‌وه‌که‌ی له‌یله‌تولجیندا، کله‌گه‌ن نوینه‌ره‌کانی جنوکه‌کاندا کوبوومه‌وه ئه‌م سووره‌تهم به‌سه‌ریاندا خوینده‌وه، ئه‌وان له‌ئیوه باشت وه‌لامیان ده‌سه‌ندوه، چونکه گشت جاری که ئه‌م ئایه‌تهم ده‌خویند {فَيَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا ظَكَدَبَانِ} جنوکه‌کان بؤیان ده‌سه‌ندمه‌وه و ده‌یانگوت: (لا بشیء من نعمتك ربنا نکدّب فلك الحمد) ئه‌ی په‌روه‌ردگاری ئیمه! هیچ به‌هره‌وه نازو نیعمه‌تیکی تو به درو نازانین، سوپاس و ستایشی گه‌وره هر بتو تزو بووه و هر بتو تزو ده‌بی (ت/حاکم). مه‌عنای ئایه‌ته که ئاوایه: ده‌ی ئه‌ی به‌هه‌ی ئاده‌میزادو ئه‌ی به‌هه‌ی په‌ری! ئیتر له‌پاش ئه‌م به‌یانی حاله له‌لایه‌نی خوداوه بتو ئیوه کام نیعمه‌ته کانی خودا به‌درو ده‌زانن و به‌کام به‌هره‌وه چاکه‌ی خودا باوه‌رنکه‌ن و به‌درؤی ده‌خنه‌وه. له‌کاتی خویندنی بازی ئایه‌تدا جووه کوته‌یه ک یا دوواعیه‌کی تایبه‌تی سوننه‌ته، وه‌کوو گوتونی (ثامین). له‌پاش خویندنی سووره‌تی فاتیحاوه، یا گوتونی (بلی و أنا علی ذلك من الشاهدين) له‌پاش

^(۱) سکت عن درجه‌هه الشارح.

خویندنی ئایه‌تی کوتایی سووره‌تی تین، جاله‌م فه‌رموده پیروزه‌دا و اده‌رده‌که‌وی کله‌پاش خویندنی ئه‌م ئایه‌تەیش‌هه‌و ئه‌م گوته‌یه سوننه‌ت بى، و همن هه‌رچه‌ند مه‌لانیم (واته: زانای ئایینی نیم با پیشم بلىّن مهلا) به‌لام وا به‌باشی ده‌زانم که گوته‌و عیباره‌ت و که‌لیماتی دووعاو عیباده‌ت هر له‌سهر ئه‌و ئه‌صله‌که‌ی خویان بمیّنن‌هه‌و باشتره چونکه ئه‌وانه هر هیچ نه‌بى له‌سهر ئه‌و شیوه‌یه له‌سه‌رزاری حه‌زدہ‌ت و یارانی جاری بونو و له‌ناو قورئان و کتیبه‌ گه‌وره‌کانی سوننه‌تدا نوسراون، له‌بهر ئه‌و به‌ره‌که‌ت و پیروزی‌یه‌کی جیایان هه‌یه، دیاره ته‌رجه‌مه‌که‌یان سوودی زوره چونکه تیگه‌یشتن له‌واتا ده‌بى به‌هؤی به‌هره لئی و هرگرتني ته‌واو (و هرگیّ).

قال الله تعالى: {وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ} (٤٦/٥٥).

هه‌یه بوئه و که‌سانه‌ی که ده‌ترسن له‌گه‌وره‌یی و شان و شکوی خودای خویان و سام و شکوی‌یه‌کی باش له‌خودای خویان ده‌که‌ن دوو به‌هه‌شت.

٤٤ - عنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قال: «جَنَّاتٌ مِنْ فِضَّةٍ، آنِيَّتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَجَنَّاتٌ مِنْ ذَهَبٍ آنِيَّتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا، وَمَا بَيْنَ الْفُؤُمِ وَبَيْنَ أَنَّ يَنْظُرُوا إِلَى رَبِّهِمْ إِلَّا رِدَاءُ الْكِبِيرِ عَلَى وَجْهِهِ فِي جَنَّةِ عَدْنٍ». رواه الشیخان^(۲).

عه‌بدوللای کوبی قهیس (خودای ن رازی بى) فه‌رموموی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) فه‌رموموی: هه‌موو خوا پیداوی له‌ناو به‌هه‌شتا دوو به‌هه‌شتی هه‌یه، که قاپ و قاجاخ و که‌رسته و تفاقی ناویان هه‌مووی له‌زیون، و ه دوو به‌هه‌شتی تریشی هه‌یه که قاپ و قاجاخ و تفاقی ناویان هه‌مووی له‌زیرن، به‌هه‌شتی‌یه‌کان وان له‌ناو به‌هه‌شتی عه‌دندا، هه‌موو ئاواتیکیان هاتوته دی ته‌نیا ئه‌و ئاواته‌یان ماوه که ته‌ماشای زاتی خودا بکه‌ن، ئه‌گه‌ر له به‌رتارای مه‌زناتی و په‌رده‌ی گه‌وره‌یی نه‌بى که‌وا له‌سهر زاتی خودا ئه‌و ئاواته‌شیان ده‌هاته دی و به‌چاوی سه‌رچاویان ده‌که‌وت به‌زاتی په‌روه‌ردگاری خویان (ش).

^(۲) بخاری. تفسیر: ٤٨٧٨، ٤٨٨٠، ٧٤٤٤ = تجرید = مختصر صحيح البخاری: ١٧٠٢.

٤٤٥ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ خَيْمَةً مِنْ لُؤْلُؤَةٍ مُجَوَّفَةً، عَرْضُهَا سِتُّونَ مِيلًا، فِي كُلِّ زَاوِيَةٍ مِنْهَا أَهْلٌ، مَا يَرَوْنَ الْآخَرِينَ يَطُوفُ عَلَيْهِمُ الْمُؤْمِنُونَ». رواه البخاري. نسأل الله حسن الرواية، آمين^(۲).

دیسان فه‌رموموی: پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای له‌سرین) فه‌رموموی: له‌به‌هه‌شتا چادری واهه‌یه، بریتیه له‌یه‌ک ده‌نک مرواری هلول، پاناییه‌که‌ی شهست میله‌ا له‌هه‌موو گوشه‌یین له‌گوشه‌کانیدا، خیزانیکی تیادایه، که‌هه‌میشه چاویان بپیوه‌ته هاوسره‌کانی خویان و دلیان لای که‌سی ترنییه، ئه‌وانه‌ی که‌وان له‌ناویه‌کن له‌م گوشه‌یانه‌دا چاویان له‌و خیزانانه‌ی ترنییه که‌وان له‌ناو گوشه‌کانی تری ئه‌م چادره‌دا، ئیتر پیاوه موسولمانه‌کان به ئاره‌زووی دلی خویان گوشه به‌گوشه ده‌سوپرینه‌وه به‌سهر ئه‌م خیزانانه‌ی خویاندا (وهک خودا له قورئاندا ده‌فرمومی: {حُوَرٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ} ۷۲/۵۵) واته: له‌به‌هه‌شتا په‌ری ناسکو نازداری، خوشروو خوشرفتاری تیایه، وان له‌ناو ده‌وارو پشمال و چادردا، هۆگری میزدی خویانن و چاویان به‌س له‌میزدی خویانه (ب).

واقیعه! نامان له ده‌ستن (هدید)

بووم به موخته‌به‌ر بو (باس شدید)!

٣٩- سوره‌تی واقیعه

(مه‌ککه‌یه، ۹۷ نایه‌ته)

سورة الواقعه (مکیه، وهی سبع و تسعون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٤٦ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ شَجَرَةً يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةً عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا، وَأَقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ (وَظِلَّ مَمْدُودٌ)». رواه الشیخان والترمذی^(۱).

دەگىپنهوھ لەئەبو ھورەپەر (خوداي لى رازى بن) پىيغەمبەر (دروودي خوداي لى سەربىن) فەرمۇويەتى لە بەھەشتدا درەختى ھەيە سوار سەد سال بە سىبەرە كەيدا دەپروا ھېشتا ناگاتە ئەپەپەرى، ئەگەر حەزىش دەكەن ئەم ئايەتە بخويىننەوە كە دەفرموسى: {وَقُلْ مَدْعُوٌّ} (۵۶/۳۰) واتە: وەوان لە سىبەرە خەستى درېشى ئاو رشىنكرادا! (ش/ات).

١٤٧ - عن أبي سعيد (رضي الله عنه) عن النبي ﷺ (صلى الله عليه وسلم) في قوله (وَفُرِشَ مَرْفُوعةً) قال «ارتفاعها كمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ وَمَسِيرَةً مَا بَيْنَهُمَا خَمْسُمِائَةَ عَامٍ»^(۱). ئەبو سەعىد (خوداي لى رازى بن) فەرمۇوى: لەبارەي فەرمۇودەي خواوه: {وَفُرِشَ مَرْفُوعةً} (۵۶/۳۴): فەرش و رايەخ و قالى و ئۆرتەي جۆر بە جۆرى نۇر لەھەمۇولايىن راخراون و بەرزاھوھ بۇون و كەلەكەيان كردۇوھ لە سەرييەك حەزەرت لەبارەي ئەم ئايەتەوە فەرمۇوى: بەقەد نىيوانى ئاسمان و زەھى بەرزاھوھ بۇون! نىيوانى ئەم دوانەيىش پىنج سەد سالە پىيە! (ت- سەنە دەكەي غەرېبە).

١٤٨ - عن أنسٍ (رضي الله عنه) عن النبي ﷺ (صلى الله عليه وسلم) (إِنَّ أَنْشَآتِ الْلَّاتِي كُنَّ فِي الدُّنْيَا عَجَائِزٌ عُمْشًا رُمْصًا). رواهما الترمذى^(۲).

ئەنەس (خوداي لى رازى بن) فەرمۇوى: پىيغەمبەر (دروودي خوداي لى سەربىن) لەبارەي ئايەتى: {إِنَّ أَنْشَآتِ الْلَّاتِي كُنَّ فِي الدُّنْيَا عَجَائِزٌ عُمْشًا رُمْصًا} (۵۶/۳۵) كە معنای وايە: ئىيمە ئەو پەرييە ناسك و نازەنин و نازدارانەمان سەر لەنۇي دروست كردۇوھتەوە فەرمۇوى: پىرېزىنە چاۋ كزو كوتۇ كويىرۇ چاۋ رىپۇقاوېيەكانى دنیا بەر ئەم ئايەتە دەكەون و ئەوانىش خودا لە بەھەشتا سەر لەنۇي دروستيان دەكاتەوە بە دروستى كەنىكى تايىبەتى و سەرېھ خۇۋ دەيانكاتەوە بەكچى ناسك و نازدارى

^(۱) بخاري. تفسير: ۴۸۸۱. مسلم: جنة ونعيمها: ۷۰۶۹ ترمذى. صفة الجنة: ۲۵۲۳.

^(۲) رواه الترمذى بسندة غريب (شرحه).

^(۳) رواه الترمذى بسندة غريب (شرحه).

لاوی گهنجی شوخ و شهنگ، عهیبی روژگاریان تیا نامینی. (ت-سهنه‌ده‌کهه غه‌ریبه).

قال الله تعالی: {إِنَّمَا قَدْرُنَا بِيَنْكُمُ الْمَوْتَ وَمَا أَخْنُ بِمَسْبُوقِنَ، عَلَىٰ أَنْ لُبْدَلَ أَمْثَالُكُمْ وَتَشْيَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ} (۶۰/۵۶).

واته: ئیمە لهناوتانا مردنمان بپیارداوه هۆوكات و ساتیکمان بۆ دیارى کردووه، ئیمە بى دەسەلات و دەسته‌وسان نین کەله‌باتى ئیوه هاووینە ئیوه لە ئىنسانىيەتا دروست بکەين و ئیوه دروست بکەين و داتانبىمه زىرىنە وە لهناو شىوه و سيفەتىكا كە ئىستە بەپېرو خەياتان دا نايى.

٤١٤٩ - قال أَبُو بَكْرٍ (رضي الله عنه) يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ شِبَّتْ. قَالَ «شَيَّشَىٰ هُودٌ وَالْوَاقِعَةُ وَالْمُرْسَلَاتُ وَ (عَمٌ يَتَسَاءَلُونَ) وَ (إِذَا الشَّمْسُ كَوَرَتْ)». رواه الترمذى^(٤).

ئەبوبەکر (خوبای ئىرازى بن) فەرمۇسى: ئەى پىيغەمبەرى خودا! بەپاستى وا پىربوويت! فەرمۇسى: سوورەتى هوودو سوورەتى واقىعەو سوورەتى مورسەلات و سوورەتى عەممەو سوورەتى تەکویر پېريان كىدم (لەبەر ئەھەم داستان و باس و خواسە دلتەزىيانە كەوان لەم سوورەتانەدا). (ت-س/ح).

٤١٥٠ - عنْ عَلَىٰ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) «(وَكَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْكُمْ تُكَذِّبُونَ) قالَ شُكْرُكُمْ تَقُولُونَ مُطْرُوتًا بَنْوَةَ كَذَا وَكَذَا وَبَنْجُمَ كَذَا وَكَذَا». رواه الشیخان والترمذى. ولفظ مسلم: مُطْرَ النَّاسُ عَلَىٰ عَهْدِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ «أَضَبَّ مِنَ النَّاسِ شَاكِرٌ وَمِنْهُمْ كَافِرٌ قَالُوا هَذِهِ رَحْمَةُ اللَّهِ وَقَالَ بَغْضُهُمْ لَقَدْ صَدَقَتْ نَوْءَ كَذَا وَكَذَا». قالَ فَنَزَّلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (فَلَا أَقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ) حَتَّىٰ بَلَغَ (أَنْكُمْ تُكَذِّبُونَ). صدق الله عظيم^(٥).

^(٤) رواه الترمذى بسنده حسن (شرحه).

⁽⁵⁾ مسلم. إيمان: ٢١٣.

عَهْلِي (خودای لی رانی بن) فَهْرَمُووی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سرین) فَهْرَمُووی
له‌باره‌ی مه‌به‌ست لهم ئایه‌تهوه که‌ده فَهْرَمُووی: {وَكَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْكُمْ تُكَذِّبُونَ} (۸۲/۵۶)
واته: کاتئ له‌سایه‌ی به‌خششی خوداوه بارانتان بۇ ده‌باری و ده‌بن به
هۆی رزق و روزى بۇتان له‌باتی ئەوهی سوپاس و ستایishi خودا بکەن له‌سەر
ئەم به‌خششە گەوره‌یهی، كەچى دەچن بەدرۇ دەلىن: له‌فلانه بورجدا بارانمان بۇ
بارى. عەلی فَهْرَمُووی: حەززەت (دروودی خودای له‌سرین) ئەم ئایه‌تهی خويىندەوە
فَهْرَمُووی: له‌جياتی سوپاسی خودا له‌سەر نىعەمەتی بارىنى باران كەدەبى
بەهۆی رزق و روزى بۇتان دەچن دەلىن: له‌فلانه بورجدا بەهۆی فلانه ئەستىرەوە
بارانمان بۇ بارى! (ش/ت) → (ب/۱ ز/۱۷۶ ل/۴۷۹ ف/۳ + ف/۴).

٤- سوورەتى ھەدىت

(ھەدىتىنەيىه، ۲۹ ئایەتە)

سورة الحديد (مدنیة، وهي تسعة وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٤ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) قالَ يَبْنَمَا تَبَّى اللَّهُ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جَالِسٌ
وَأَصْحَابُهُ إِذْ أَتَى عَلَيْهِمْ سَحَابٌ فَقَالَ تَبَّى اللَّهُ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «هَلْ تَدْرُونَ مَا هَذَا؟».
فَقَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «هَذَا الْعَنَانُ هَذِهِ رَوَابِيَ الْأَرْضِ يَسُوقُهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى
إِلَى قَوْمٍ لَا يَشْكُرُونَهُ وَلَا يَذْعُونَهُ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَدْرُونَ مَا فَوْقَكُمْ؟». قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ
أَعْلَمُ. قَالَ «فِيْهَا سَقْفٌ مَحْفُوظٌ وَمَوْجٌ مَكْفُوفٌ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَدْرُونَ كَمْ يَبْنَكُمْ
وَبَيْهَا؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «بَيْنَكُمْ وَبَيْهَا مَسِيرَةُ خَمْسِيَّةٍ سَنَةً». ثُمَّ قَالَ
«هَلْ تَدْرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّ فَوْقَ ذَلِكَ سَمَاءَيْنِ
وَمَا بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِيَّةٍ عَامٍ». حَتَّى عَدَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ مَا بَيْنَ كُلَّ سَمَاءَيْنِ كَمَا بَيْنَ
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ. ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَدْرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ
«فَإِنَّ فَوْقَ ذَلِكَ الْعَرْشَ وَبَيْنَ السَّمَاءِ بُعْدٌ مِثْلٌ مَا بَيْنَ السَّمَاءَيْنِ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ
تَدْرُونَ مَا الْذِي تَحْكُمُ». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فِيْهَا الْأَرْضُ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ

ئَذْرُونَ مَا الَّذِي تَعْتَذَرْتَ عَنْ ذَلِكَ». قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «إِنَّ تَحْتَهَا الْأَرْضَ الْآخِرَى
بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِينَ سَنَةً». حَتَّى عَدَ سَبْعَ أَرْضَيْنَ بَيْنَ كُلَّ أَرْضَيْنَ مَسِيرَةً خَمْسِينَ سَنَةً
سَنَةً ثُمَّ قَالَ «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ يَدِيهِ لَوْ أَنَّكُمْ دَلِيلُمْ رَجُلًا بَعْلَى الْأَرْضِ السُّفْلَى
لَهَبَطَ عَلَى اللَّهِ». ثُمَّ قَرَأَ (هُوَ الْأَوَّلُ وَالآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالباطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ)
رواه الترمذی (بسند غریب)^(١).

ئَهْ بُو هُوره ییره (خودای لی رازی بن) ده فه‌رموموی: جاری پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسمربین)
خُوی و یارانی دانیشتبون، له‌وکات‌هدا پهله‌یین هُوری هینا، پیغه‌مبه‌ری خودا
(دروودی خودای لسمربین) فه‌رموموی: ئایا دهزانن ئه‌مه چییه؟ عه‌زیان کرد: خوداو
پیغه‌مبه‌ری خودا باشتري دهزانن، فه‌رموموی: ئه‌مه هُوره، ئه‌مه ئاودیری زه‌وییه
ئه‌م هُوره خودا ده‌بیبا بو هُوزی که نه‌سوپاسی ده‌کهن و نه ده‌پیه‌رسن فه‌رموموی:
ئه‌ی دهزانن ئه‌مه چییه لسمرووتانه‌وه؟ گوتیان: خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا باشتري
دهزانن فه‌رموموی: ئه‌وه سه‌قف (بنمیچ) یکی پاریزراوو، شه‌پولیکی
په‌نگخواردووه! فه‌رموموی: ئایا دهزانن که لیره‌وه هه‌تا ئه‌وهی چه‌نده؟ گوتیان
خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا باشتري دهزانن، فه‌رموموی: لیره‌وه هه‌تا ئه‌وهی پینچ سه‌د
ساله‌ری‌یه فه‌رموموی: ئه‌ی دهزانن له‌ژوور ئه‌وهیشه‌وه چییه؟ گوتیان خوداو
پیغه‌مبه‌ری خودا باشتري ده‌زان، فه‌رموموی: له‌ژوور ئه‌وهیشه‌وه دوو ئاسمانی
ترن، نیوانیان پینچ سه‌د ساله‌ری‌یه جا هه‌تا حه‌وت ئاسمانی ژمارد که‌نیوانی
هه‌ردوو ئاسمانی به‌قده نیوانی ئاسمان و زه‌وی بن. ئینجا فه‌رموموی: ئه‌ی دهزانن
له‌ژوورووی ئه‌وهیشه‌وه چییه؟ گوتیان خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا باشتري دهزانن،
فه‌رموموی: له‌ژووری ئه‌وهیشه‌وه عه‌رش (ته‌خت و باره‌گا)ی خودایه، به‌ینی
عه‌رش و ئاسمانی ژییری به‌قده به‌ینی دوو ئاسمان له‌یه ک دوورن فه‌رموموی: ئه‌ی
دهزانن له‌ژییر ئیوه‌وه چی هه‌یه؟ گوتیان خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا باشتري دهزانن،
فه‌رموموی: زه‌وییه‌کی تر هه‌یه فه‌رموموی: ئه‌ی دهزانن له‌ژییر ئه‌وهیشه‌وه چی تره؟
گوتیان خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا باشتري دهزانن، فه‌رموموی: له‌ژییر ئه‌وهیشه‌وه

^(١) رواه الترمذی بسند غریب (شرحه).

زهويه‌کي تره نيوانيان پيّنج سه‌د ساله پري‌يه جا هـتا حهـوت زهـوي زـمارـد، كـه نـيوـانـي ئـهـم زـهـوي تـاـئـهـو زـهـوي پـيـنج سـهـد سـالـهـپـريـبـيـ، لـهـپـاشـا فـهـرـموـوـيـ: بـهـوكـسـهـ كـهـ گـيـانـيـ موـحـهـمـهـدـيـ بـهـدـهـسـهـ، كـهـ خـودـاـيـ گـهـوـرـهـيـ، ئـهـگـهـرـ گـريـمانـيـ ئـيـوهـ پـيـاوـيـ بـهـ گـوريـسـيـ شـوـرـبـكـهـنـهـوـ بـهـ زـهـويـ هـهـرـهـ خـوارـوـوـ لـهـوـيـشـ هـهـرـدـهـ چـيـتـهـوـ بـهـرـدـهـسـتـيـ خـودـاـوـ خـودـاـ لـهـهـمـوـوـ شـوـيـنـيـ حـازـرـهـ ئـهـجـاـ خـوـيـنـدـيـهـوـ {هـوـ الـأـوـلـ وـ الـأـخـرـ وـ الـظـاهـرـ وـ الـبـاطـنـ وـ هـوـ بـكـلـ شـيـءـ عـلـيـمـ} (۵۷/۳) وـاتـهـ: خـودـاـ لـهـهـمـوـوـ مـهـجـوـودـيـ لـهـ پـيـشـتـرـهـوـ يـهـكـمـ مـهـجـوـودـهـ، وـهـلـهـ هـهـمـوـوـ مـهـجـوـودـيـ لـهـدـوـاتـرـهـوـ دـواـهـهـمـيـنـ مـهـجـوـودـهـ كـهـ دـهـمـيـنـيـ، وـهـهـمـ خـودـاـيـهـ كـيـ نـاشـكـرـاـيـهـ وـهـمـ خـودـاـيـهـ كـيـ پـهـنـاهـنـهـ، وـهـهـمـيـشـهـ نـاـگـايـ لـهـوـرـدوـ درـشـتـيـ ئـهـمـ بـوـونـهـوـرـهـ هـهـيـهـ (تـيرـمـيزـيـ خـودـاـيـ نـ رـازـيـ بنـ)، بـهـرـشـتـهـيـهـ كـيـ نـابـلـاـوـ (غـهـرـيـبـ) ئـهـمـ فـهـرـمـوـوـدـيـهـيـ گـيـراـوـهـتـهـوـهـ).

۱۵۲ - قـالـ عبدـ اللهـ (رضـيـ اللـهـ عـنـهـ) مـاـ كـانـ بـيـنـ إـسـلـامـنـاـ وـبـيـنـ أـنـ عـائـبـنـاـ اللـهـ بـهـذـهـ الـآـيـةـ (أـلـمـ يـأـنـ لـلـدـيـنـ آـمـنـواـ أـنـ تـخـشـعـ قـلـوبـهـمـ لـذـكـرـ اللـهـ) إـلـاـ أـرـبـعـ سـيـنـينـ. روـاهـ مـسـلـمـ (۱۶/۵۷).
عـهـبـدـولـلـاـ (خـودـاـيـ نـ رـازـيـ بنـ)، فـهـرـمـوـوـ: لـهـنـيوـانـ مـوـسـوـلـمـانـ بـوـونـيـ ئـيـمـهـ وـگـلـهـيـ خـودـادـاـ لـهـئـيمـهـ، كـهـواـئـهـ وـگـلـهـيـهـ لـهـمـ ئـايـهـتـهـداـ باـسـ كـراـوـهـ تـهـنـياـ چـوارـسـالـ بـوـوـ، كـهـ دـهـفـهـرـمـوـيـ: {أـلـمـ يـأـنـ لـلـدـيـنـ آـمـنـواـ أـنـ تـخـشـعـ قـلـوبـهـمـ لـذـكـرـ اللـهـ} (۱۶/۵۷) وـاتـهـ:
هـهـتـاكـهـنـ نـيـوـهـسـ پـهـيـرـهـوـسـ قـورـنـانـ

دلـ دـانـاهـيـنـ بـهـيـادـهـ يـهـزـدانـ! (مـ)

۴- سوره‌تى موجادله

(صـهـدـيـنـهـيـيـهـ، ۲۲ نـايـهـتـهـ)

سورة المجادلة (مدنية، وهي ثنتان وعشرون آية)

بـسـمـ اللـهـ الرـحـمـنـ الرـحـيمـ

۱۵۳ - عن خـوـيـنـلـهـ بـنـ مـالـكـ بـنـ ئـغلـبـهـ (رضـيـ اللـهـ عـنـهـ) قـالـتـ ظـاهـرـ مـنـيـ زـوـجـيـ أـوـسـ بـنـ الصـائـمـ فـجـعـتـ رـسـوـلـ اللـهـ (صلـيـ اللـهـ عـلـيـهـ وـسـلـمـ) أـشـكـوـ إـلـيـهـ وـرـسـوـلـ اللـهـ (صلـيـ اللـهـ عـلـيـهـ وـسـلـمـ)

يَجَادِلُنِي فِيهِ وَيَقُولُ «أَتَقِيَ اللَّهَ فِإِنَّهُ أَبْنُ عَمْكٍ». فَمَا بَرَخْتُ حَتَّى نَزَّلَ الْقُرْآنَ (قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الْتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا) إِلَى الْفَرْضِ فَقَالَ «يُغْتَقُ رَقَبَةً». قَالَتْ لَا يَجِدُ قَالَ «فِي صُومُ شَهْرِيْنِ مُتَّابِعَيْنِ». قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ شَيْخٌ كَبِيرٌ. قَالَ «فَلْيَطْعِمْ سِتِّينَ مِسْكِينًا». قَالَتْ مَا عِنْدَهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَصَدَّقُ بِهِ قَالَتْ فَأَتَيْتَ سَاعَتَنِي بَعْرَقٍ مِنْ ثَمَرٍ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنِّي أَعِنْهُ بَعْرَقَ آخَرَ، قَالَ «قَدْ أَخْسَنْتِ اذْهَبِي فَأَطْعِمِي بِهَا عَنْهُ سِتِّينَ مِسْكِينًا وَارْجِعِي إِلَى أَبْنِ عَمْكٍ». رواه أصحاب السنن^(۱).

خهولهی کچی مالیکی کوپری شهعلهبه (خودای لی رازی بن) فهرموموی: ئهوسن کوپری ثابتیت کەمیردم بورو، ظیهاری لهگەل کردم و پیشی گوتم: تو لهسەر من وەکوو پشتی دایک و خوشکم واى، منیش چوومە خزمەت پېغەمبەر (خودای لهسەربىن) و هاوارم بۇ بردو داستانەکەم بؤیکىرایەوە، فهرموموی: لەم بۇوهوه هېچ سرووشىّكەم بۇ نەھاتووه، بەلام تو لهسەر دەستورى كۈنى جاران لە میردەكەت قەدەغە دەبىت منیش گوتم: بۆچى؟ خۇ تەلاقى نەداووم، جالەسەر ئەمە لهگەل حەزەرتدا بورو بە دەمەقاڭى و گوفت و گۆمان و فەرموموی: لەخودا بىرسەو لاي خودا بەرمەدەو لەھېچ حالىكا بىنگۈيى خودا مەكە، میردەكەيىشت هەرچۈن بى خۇ ئامۇزاي خۆتە. ئىت لەجىگەي خۆم نەجوولام تا ئەم قورئانە هاتە خوارەوە: {قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الْتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا: تَا ئَهْمَ قَوْرَانَهُ هَاتَهُ خَوَارَهُو:} ..... وَتَلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلَلْكَافِرِينَ عَدَابٌ أَلِيمٌ (۱/۵۸-۴) پالفتەرى ماناى ئايەتكان (نەك دەقى ماناکەيان) ئەمەيە: خودا قىسى هەق دەبىستى، بۆيە گوينى شل كرد بۇ سکالاى ئەۋىزى كەلهگەل تۆدا گوفتوگۈمى بورو، وەھات بەھاوارىيەوە ئەم بېرىارەي لەم لايەنەدە: ئەم میردانەي كە بەزى خۆيان دەلىن: تو دایك و خوشكى منى يا وەك دایك و خوشکم واى، ئەمە بەقسە بۇوتە بى بەلگە و پالپىشته ژنهكانىيان نابىن بە دایك و خوشكىيان چونكە دایك لەشەرع و لەعورفا بەو ژنه دەگوتىرى كە ئادەمیزادى لى دەبىن، وەلى دەبىن ئەمە بىزانن كە قىسى و گوتار نابىن بە گوتەرە و ھەوانىتە بىرى، دەبىن ئاكاتان لەبەرۇ دواى قىسى.

^(۱) رواه الترمذى لسلامة بن صخر بسنده صحيح (شرحه).

خوّتان بی، قسه‌یی نه‌کهن که دژی یاساو شه‌رعی خودا بی، و هک ئه‌م جوّره قسه ناشیرین و ناپه‌سنه‌نده که ظلیهارکه دهیلی، ئه‌مه زور ناشیرین و ناپه‌سنه‌ندو دروو نابه‌جییه. له‌به‌رئه‌وه که خودا هه‌میشه چاپیوشی له هله‌تان ده‌کاو دهیه‌وهی بارتان بؤ‌پاست بکاته‌وه ئه‌وا بپیاری دا! ئه‌و میردانه‌ی که زیهار ده‌کهن له‌گه‌ل ژنی خوّیانداو له‌پاشا پاشکه‌ز ده‌بنه‌وهو حه‌ز ده‌کهن چاری قسه‌که‌یان بکهن ده‌بئی له‌پیش ئه‌وه‌دا کله‌گه‌ل ئه‌و ژن‌هدا جووت بین ئه‌م که‌فقاره‌ته بدهن. یا به‌نده‌یی ئازاد بکهن، یا دوومانگ له‌سهریه‌ک به‌پیی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خودا میرده‌که‌ت ده‌بئی به‌نده‌یی ئازاد بکا ئه‌وسا تویی بو حه‌ل‌ل ده‌بیت‌وه. گوتم: نییه‌تی، فه‌رمووی: ده ده‌بئی دوو مانگ له‌سهریه‌ک به‌روژوو بی. گوتم: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! پیریکی ئیختیاره ناتوانی به‌روژوو بی، فه‌رمووی: که‌واته ده‌بئی نانی شه‌ست هه‌زار بدا. گوتم: هه‌ر هیچ شتیکی نییه که بیکا به‌خیز. خه‌وله گوتی: جا له‌و کاته‌دا حه‌لانه‌یی خورما‌یان هیتنا بو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) فه‌رمووی: من نیوه‌ی خورما‌که‌ی بو دده‌م و ئه‌م پووشه خورما‌یه‌ی دده‌منی. منیش عه‌رزیم کرد: دهی منیش ئه‌و نیوه‌که‌ی تری بو دده‌م فه‌رمووی: ئافه‌ریم زور باشه، ده‌بچو له‌جیاتی میرده‌که‌ت که‌فاره‌ته‌که‌ی بو بدهو نانی شه‌ست هه‌زاری لئی بدهو بگه‌پیره‌وه بولای ئاموزای میردت. (ت-س/ص/د/ن).

١٥٤ - قَالَ أَئْسُونُ بْنُ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ يَهُودِيًّا أَتَى عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَصْنَاعِيهِ فَقَالَ السَّامُ عَلَيْكُمْ فَرَدَ عَلَيْهِ الْقَوْمُ فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «هَلْ تَذَرُونَ مَا قَالَ هَذَا؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ سَلَّمَ يَا نَبِيُّ اللَّهِ. قَالَ «لَا وَلَكَئِنَّهُ قَالَ كَذَا وَكَذَا رُدُوْهُ عَلَيْهِ». فَرَدُوا فَقَالَ «قُلْتَ السَّامُ عَلَيْكُمْ؟». قَالَ: نَعَمْ. قَالَ نَبِيُّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عِنْدَ ذَلِكَ «إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَقُولُوا: «عَلَيْكَ مَا قُلْتَ». قَالَ: (وَإِذَا جَاءُوكَ حَيْوَكَ بِمَا لَمْ يُحِيكَ بِهِ اللَّهُ) ^(٢).

^(٢) رواه الترمذى بسنده صحيح (شرحه).

ئەنس (خودای نازی بن) فەرمۇوی: جوولەکەیىن هات بولاي پىغەمبەر (دروودی خودای لەسرىن) حەزرت (دروودی خودای لەسرىن) لەناو يارانىدا بسو، جوولەکە لەجياتى (السلام عليكم) گوتى: (السلام عليكم) كۆمەلەی ياران وەلاميان دايەوە بەشىوه‌ي وەلامى سلاو. جا حەزرت (دروودی خودای لەسرىن) فەرمۇوی: زانىتان ئەو كابرايە چى گوت؟ گوتىان: خوداو پىغەمبەرى خودا بەباشى دەزانىن، لهئىمە وابسو كە سلاوى كرد، ئەم پىغەمبەرى خودا! فەرمۇوی: نەخەير سلاوى نەكىد، بەلام لەباتى سلاو گوتى: السلام عليكم. واتە: مردن بۇئىوه، ئادەتى باڭىكەنەوە بۇم، كەبانگىيان كردهوە بۇم، فەرمۇوی: كە هاتىت گوتت: السلام عليكم؟ گوتى: بەلىن وام گوت: حەزرت (دروودی خودای لەسرىن) فەرمۇوی: كاتى ئەم خاوهن ناماھە، كە ناسراون بەئەھلى كىتاب، سلاوييانلى كردىن لەۋەلامياندا بلىن: علېك ما قلت: لەھەي گوتت لەسەرت بىن. ئىنجا خويىندىھە: {وَإِذَا جَاءُوكَ حَيْوُكَ بِمَا لَمْ يُحِيطُكَ بِهِ اللَّهُ} (۵۸/۸) واتە: كاتى دىن بۈلات سلاوتلى دەكەن، بە سلاويىكى جىا لە سلاوه‌ي كە خودا دايىناوه بۇئىوه، لەجياتى (السلام عليكم) پىستان دەلىن: (السلام عليكم). (ت-س/ص).

١٥٥ - قَالَ عَلَيْهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَمَّا نَزَّلَتْ {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدَّمُوا بَيْنَ يَدَيْنِكُمْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً}. قَالَ لِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «مَا تَرَى دِيَنَارًا؟». قُلْتُ: لَا يُطِيقُونَهُ. قَالَ: «فِي الصَّفَرِ دِيَنَار؟». قُلْتُ: لَا يُطِيقُونَهُ. قَالَ: «فَكَمْ؟». قُلْتُ: شَعِيرَةً. قَالَ: «إِنَّكَ لَرَهِيدٌ». قَالَ فَنَزَّلَتْ {أَلَّا شَفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْنِكُمْ صَدَقَاتٍ} الآيَةَ. قَالَ فَيَ خَفَفَ اللَّهُ عَنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ. رواهما التزمدي^(۳).

عەلی (خودای نازی بن) فەرمۇوی: كاتى ئايەتى {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ} تا كۆتايى هاتە خواره‌وە، كە ئايەتى دوازدەھى لە سورەتى پەنجاو ھەشت، كە ماناكەی وايە: ئەم كەسانى كە بپواتان ھىنناوه! كاتى دەتانھەوئى

^(۳) رواه التزمدي بسنده حسن (شرحه).

قسه‌ی دوو به دوو به په‌نامه‌کی له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا بکه‌ن، ئه‌وا له‌پیش قسه کردنکه‌دا خیری بکه‌ن به هه‌زاران، کاتنی ئه‌مه هاته خواره‌وه حه‌زرهت (درودی خودای له‌سرین) راویزی پی کردم و پیشی فه‌رموم: ئه‌وه خیره چه‌ندی بی؟ به‌پارای تو لیره‌یین باشه؟ گوتم: لیره‌یه زوره له‌تاقه‌تیاندا نییه، فه‌رموموی: ئه‌ی نیولیره باشه؟ گوتم: ئه‌ویش هه‌ر زوره، فه‌رموموی: ئه‌ی چه‌نی باشه؟ گوتم: سه‌نگی ده‌نکه جوینی زیر به‌سه. فه‌رموموی: به‌پاستی توکه‌م خوازی و نورکه‌مت دانا جا ئه‌م ئایه‌ته تا دوایی هاته خواره‌وه: {أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ} (۱۳/۵۸) واته: وادیاره له‌وه ده‌ترسن کله‌پیش چپه و قسه کردنی دوو به‌دووی په‌نامه‌کی له‌گه‌ل حه‌زره‌تدا خیری بکه‌ن، له‌بهرئه‌وه ئه‌مه‌تان نه‌کرد، وه خودایش چاپوشی لئی کردن، ده‌ی نویزه‌کاناتان بکه‌ن و، زه‌کاتی ماله‌کانتان بدنه‌ن و، په‌یرده‌وی فه‌رمانی خودا او پیغه‌مبه‌ری خودا بکه‌ن، خودا ئاگای له‌هموو کارو کرده‌وه و گوتارو ره‌فتاریکتانه.

عه‌لی (خودای نی‌رازی بن) فه‌رموموی: خودا به‌هؤی منه‌وه ئه‌م بارو ئه‌ركه‌ی سووک کردو ئه‌م دیاریبیه‌ی له‌سهر شانی ئه‌م گه‌لی ئیسلامه لا برد (ت-س/ح).

پیاو که‌سه‌یری ئه‌وه هه‌موو شه‌پول و لافاوه گه‌رده‌لورو و هی‌رشی بی دینی و خراپه و زولم و زورو بی ره‌ووشتیه ده‌کا که له‌هه‌موو لا یه‌که‌وه وورووژمی هیناوه و سه‌ر بروی زه‌وی سه‌راسه‌ر ده‌لیی گومه و لافاوی تاوان په‌نگی تیا خواردؤته‌وه، پیاو که ئه‌م حاله به‌چاوی سه‌ری خوی ده‌بینی زه‌نده‌قی ده‌چنی، ووره به‌رده‌دا، ده‌ستی سارد ده‌بیت‌وه، خوی به‌شیت ده‌زانی، خوی به‌خوی ده‌لیی: ئه‌رئی تو خه‌ریکی چیت، وهک کابراتی ئاره‌قخور گوتی: دیاره خه‌له‌فاوی و ده‌ته‌وهی مردووی ناو گوپ زیندوو بکه‌یته‌وه!

به‌لام وهک ئه‌هلی ئه‌عراوف که ئاپری له به‌هه‌شتییه‌کان ده‌ده‌ینه‌وه خیره‌ت ده‌ده‌ینه به‌رخومن و ووره‌مان به‌رز ده‌بیت‌وه و ئومیدمان به‌که‌رهم و به‌خششو سوژه‌بای می‌هروه‌حمدتی خودا قه‌وی ده‌بیتی، وهک ده‌نگی له پشت په‌رده‌ی غه‌یبه‌وه بچپیننی به گویی پیاوانی خودادا: ئیوه ته‌نیا نین، دلتان سارد

نه بیت‌هه، خودا له‌گه‌ل ئیوه‌یه، نه صرهت و سه‌رکه‌وتن به دهستی خودایه، به‌زوری و بوری سوپا نییه، فه‌رمایشته‌که‌ی حه‌زره‌تی ئیبراهمیم (درودی خودای له‌سمرین) بکه‌ن به سه‌رمه‌شق، کله دهست زولم و زور، ولا‌ت‌هه و لات، بو پاراستنی دینی خوی کوچی ده‌کرد تا سه‌ره‌نجام فیرعه‌ونی می‌صر تماعی کرده ناموسی و، خاتوو سارای خیزانی برد بو ئیشی خراب، به‌لام ئیبراهمیم ووره‌ی به‌رنه‌داو دهستی له‌دینی خوی هله‌نگرت و به‌یانی حال و بارو دوخی ئه‌هلى ئیمانی سه‌رپووی زه‌وی زه‌مانی خویی بهم ووشیه کردو فه‌رموو: والله ان على الأرضِ مُؤْمِنٌ غَيْرِكَ: سویندم به‌خودا له‌سه‌رپووی زه‌وی خوم و خوت نه‌بئی ئه‌ی ساره! يه‌ک موسولمانی تر نییه! جا ئه‌هبوو خودا ناموسی پاراست و سه‌ری خست و سه‌رپووی زه‌وی پرکرد له‌ئیمان و ئیسلام و به‌نده‌گانی باشی خوی، ئیتر قسه هه‌زاره‌و يه‌کی به کاره، پهنا به خودا، ئه‌وهی له‌سه‌ر ئیمه‌یه و هکوو کوردان ده‌لین: هه‌تا مردن کردن. له خوداش داوا ده‌که‌ین که ره‌نجه‌پو نه‌بین و لهم کوشش پیروزه‌دا کرده‌ی ئیمه‌و برده‌ی بانه‌بئی. ئه‌مه‌یش حالی دنیایه لهم چه‌رخه‌ی ئیمه‌دا:

گه، له‌گه‌ل دنیا (موجاده‌له) که‌ین

تا (ده‌ش رو) ده‌بئن بازو گله‌که‌ین

گوتم به‌دنیا: نه‌ران به‌س نییه

له‌م (تیکه و لیکه و که‌س به‌که‌س نییه؟)

گوتن: پیاوی خواهیج به‌ده‌س نییه

نیتر چی ده‌بئن، هیچ مه‌بئس نییه

بؤیه و هک ده‌زه‌خ هه، ده‌لیم: بابن

گه‌دهم به‌م هه‌مو و گه‌نده په‌نابن!!

۴۲- سوره‌تی ههشتر

(مه‌دینه‌بیه، ۲۴ نایه‌تە)

سورة الحشر (مدنیة، وهی أربع وعشرون آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۵۶ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ (رضي الله عنه) قَالَ لِابْنِ عَبَّاسٍ سُورَةُ التَّوْبَةِ قَالَ التَّوْبَةُ؟ هِيَ الْفَاضِحَةُ، مَا زَالَتْ تَنْزَلُ وَمِنْهُمْ وَمِنْهُمْ، حَتَّىٰ ظَنُوا أَنَّهَا لَمْ يُنْبَقِ أَحَدًا مِنْهُمْ إِلَّا ذُكِرَ فِيهَا. قَالَ قُلْتُ سُورَةُ الْأَنْفَالِ؟ قَالَ تَرَكْتُ فِي بَذْرٍ. قَالَ قُلْتُ سُورَةُ الْحَشْرِ. قَالَ تَرَكْتُ فِي بَنِي النَّضِيرِ. رواه الشیخان^(۱).

سەعیدی کوپى جوبهير (خوداي لى رازى بن) فەرمۇسى: گوتىم بە عەبدوللائى کوپى عەبباس ئامۇزاي پىيغەمبەر (دەرۈدى خوداي لە سەربىن) و پەزاي خوداش لە عەبدوللائى ئامۇزاي بىن: هوى ھاتنى سوره‌تى تەوبە چى بۇو؟ فەرمۇسى: سوره‌تى تەوبە چى؟! بۇ نالىي سوره‌تى ئابروو بردن و رىسواكىرىنى ناپاک و موناققەكان! لە كاتىن خۆيىدا هەموو جارى كە ئايەتە كانى ئەم سوره‌تە دەھاتنە خوارەوە و كۆمەل كۆمەل ناپاکە كانىيان كە شەف دەكىدو دەيانفەرمۇسى: هەندىيکيان حالى ئەمەيە و هەندىيکى تريان حالى ئەوهەيە، نا پاکە كان زەندەقىيان دەچۈو، لە دلەوە دەيانگوت: وابپۇا كە سمان لى دەرناكا: يەك بېيەك هەموومان كە شەف و رىسوا دەكىا. گوتىم: ئەمە هوى ھاتنى سوره‌تى ئەنفال چى بۇو؟ فەرمۇسى: لە بارەي جەنگى بە درەوە هاتە خوارەوە، گوتىم: ئەمە سوره‌تى حەشر؟ فەرمۇسى: لە بارەي جوولەكە كانى ھۆزى بەنى نە ضىيرەوە هاتە خوارەوە (ش).

۱۵۷ - قَالَ ابْنُ عُمَرَ (رضي الله عنهم) حَرَقَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) تَخْلَى بِنِي النَّضِيرِ وَقَطَعَ وَهِيَ الْبُوَيْرَةُ فَتَرَكَتْ (مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِيَتَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا فَإِنَّمَا عَلَى أَصْوَلِهَا فَيَادُنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِي الْفَاسِقِينَ). رواه البخاري والترمذى^(۲).

^(۱) بخاري. تفسير: ۴۸۸۳، ۴۰۲۹، ۴۸۸۲، ۴۶۴۵. مسلم: تفسير: ۷۴۷۴.

^(۲) بخاري. تفسير: ۴۸۸۴.

ئېبنو عومەر (خودایان ئى رازى بىن) فەرمۇسى: كاتى پىيغەمبەر (دروودى خودايى لهسەرين) رەزەدار خورماكانى بەنى نەضىرى سووتاندو فەرمانى دا بەپىنيان، كەلە بووهيرە بۇون، كە نزىكى دوو مىل لە مەدىنه وە دوورە، جوولەكە كان بهمە ئاگىريان تى بەربۇو، گوتىيان: ئەى موحەممەد! تو لە لا يەكەوە دەلىيىت من پىيغەمبەرم، كەچى لەلا يەكى ترەوە دەچى رەنزو باخ دا دەھىنڈى و دارى بەرىي و درەختى بەردار دەسووتىنى و دادەپاچى، ئەمە چى بەسەر چىيە وەيە؟ جا خودا ئەم ئايەتهى نارد: {مَا قَطَعْتُمْ مِّنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أَصْوَلِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْرِيَ الْفَاسِقِينَ} (۵۹/۵) واتە: هەرچى ئىيۇه بېرىتان لە باخەكانى بەنى نەضىرى، يا ھېشتانەوە بەراوه‌ستاوى لهسەر رەگ و رىشەي خۆى، ھەموسى بەفەرمانى خودا بۇو، ھەتا كافرانى پىچاوشكىن بىن و ئەو بەدكارو فاسىق و لەپەيمان دەرچوانە پەنجەپرۇو رىسوا بىن بە فەرمانى خودا (ب/ات).

۱۵۸ - قَالَ عُمَرَ (رضي الله عنه) كَائِنَ أَمْوَالُ بَنِي النَّضِيرِ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ (صلى الله عليه وسلم) مِمَّا لَمْ يُوجِفْ الْمُسْلِمُونَ عَلَيْهِ بِخَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ، فَكَائِنَ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) خَاصَّةً، وَكَانَ يُنْفِقُ مِنْهَا عَلَى أَهْلِهِ نَفْقَةَ سَنَتِهِ، ثُمَّ يَجْعَلُ مَا بَقَى فِي السَّلَاحِ وَالرُّكَاعِ، غَدَّةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ. رواه البخاري (بل رواه الخمسة. أنظر بحث الفيء من كتاب الجهاد^(۳)).

عومەر (خودايى ئى رازى بىن) فەرمۇسى: ئەو مال و تالانىيە كە دەستى پىيغەمبەر (دروودى خودايى لهسەرين) كەوت، لەمالى بەنى نەضىرى، خودا دەستى پىيغەمبەرى خستبۇو، موسولىمانان بەتاودانى ماين و ئەسپ و بەغاردانى و شترو بەجهنگ پەيدايان نەكىرىبۇو، وە ئەو مال و تالانىيە بەر ئەم ئايەته دەكەۋى كە دەفەرمۇسى: {وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ} ئەوي خودا دەست پىيغەمبەرى خۆى خست لەمالى مفتى بىن ئارەقى بەنى نەضىرى ئىيۇه (ئەى لەشكىرى ئىسلام!) بۇ پەيداكردنى ئەو مالە ھىچ ئەسپ و

^(۳) بخاري. تفسير: ۴۸۸۵.

ووشتریکتان تاونه‌داوه، به لکوو خودا به لوتی خوی په خساندبووی بُوی.
عومه‌ر فه‌رمووی: جا له‌بهر ئه‌وه ئه‌م مال و سامانانه به تایبەتی هه‌ربوو بیون
بە‌ھی پیغەمبەر (برووی خودای له‌سەربىن) ئازووچەو مەصرەفی سالیکی خیزان و
کەس و کاری خوی لى داده‌ناو هه‌رچى دەمايەوه له‌وه دايده‌نا بُو ئىش و کارو
پیویستی موسولمانان و صەرفی دەکرد بُو ئاماذه‌کردنی چەك و تفاقي
جەنگ و ووڭخ، له پیگەی خودادا دەيکرد بە‌کەره‌ستەی جەنگ (ش/د/ت/ان).

٤١٥٩ → (ب/٣ ز/٤٥ ل/١٤٦ ف/٣).^(٤)

٤١٦٠ → (ب/١ ز/٩ ل/٥٣ ف/٥).^(٥)

٤١٦١ → (ب/٥ ز/٧ ل/٣٤ ف/١).^(٦)

له ئەصلی عەرببىيەكەدا بەرگى سىن (ص/٣١٩) حەديثى يەكەم باسى
(وصية عمر والبيعة لعثمان).

٤١٦٢ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) قال جاء رجل إلى النبي ﷺ (صلى الله عليه وسلم) فقال:
يا رسول الله أصابني الجهد فأرسل إلى نسائه فلم يجد عندهن شيئاً، فقال رسول الله
(صلى الله عليه وسلم) «ألا رجل يضيق هذه الليلة يرحمه الله». فقام رجل من الأنصار فقال:
أنا يا رسول الله فذهب إلى أهله فقال لأمرأته: ضيف رسول الله (صلى الله عليه وسلم) لا
يَدْخُرِيه شائعاً. قالت: والله ما عندي إلا قوت الصيحة. قال: فإذا أراد الصبية العشاء
فتوّمِيهِمْ، وتعالى فاطفي السراح وتطوى بطونها الليلة. ففعلت ثم غدا الرجل على
رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فقال: «لقد عجب الله عز وجل - أو ضحك - من فلان
وفلانة». فأنزل الله عز وجل (ويؤثرون على أنفسهم ولو كان بهم خاصصة). رواه
الشيخان والترمذى. نسأل الله التوفيق لما يحب ويرضى.^(٧)

^(٤) بخاري. تفسير: ٤٨٨٦، ٤٨٨٧، ٤٨٨٩، ٥٩٣١، ٥٩٤٣، ٥٩٤٨، ٥٩٤٩.

^(٥) تقدم في المجلد الأول. تسلسل ٩ رقم: ٦٥/٥.

^(٦) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل: ٧ = ٣٢٧١/١.

^(٧) بخاري. مناقب الأنصار: ٣٧٩٨ = ٤٨٨٩ = تجريد/٤ ل/١٧٤ رقم: ١٤٨٩. مسلم: أشربة: ٥٣٢٧.

ترمذى. تفسير القرآن: ٣٢٠٤.

ئهبو هورهیره (خودای لی رازی بن) فرموموی: پیاوی هاته خزمتی حزرهت (دروودی خودای لهسرین) گوتی: ئهی پیغه‌مبه‌ری خودا! له برسانا لاکهی سه‌رم دی! ئه‌ویش يه‌که يه‌که ناردي بۇ خواردن بولای هاوسه‌ره‌کانی خۆی، (پەزای خودایان لهسرین)، بەلام هیچی لى هەلنه‌کراندن، ئه‌وجا فرموموی: ئای بۇ پیاوی ئەم شەو دالدھی ئەم پیاوە بدار میوانداریی پى بکا، (رەحمەتی خودای لى بن) پیاوی له ياریدەدھران (ئەنصار) هەلسا گوتی: ئهی پیغه‌مبه‌ری خودا! من میوانداریی بۇ دەکەم. جا رویشتنه‌وھو له مالھو بەزنه‌کەی خۆی گوت: ئەمە میوانی پیغه‌مبه‌رە (دروودی خودای لهسرین) هیچ دریغی له‌گەل مەکە، زنه‌کەی گوتی: به‌خودا بەس خۆراکی مەن‌دالەکان گومان دەبەم، گوتی: کاتنى مەن‌دالەکان داواي شیویان کرد گورگانه شەوییان بۇ بکەو بیانخەوینەو كەنانەكەت بۇ ئىمە دانا، بەبیانووی چراچاک کردنەوە خۆشت وەرەو چراکە بکۈزىنەوە، ئەم شەو خۆمان بەسکى خالى شەو دەکەينەوە، با میوانەكەی پیغه‌مبەر (دروودی خودای لهسرین) بى خزمەت زنه‌کەيشى واي کرد، جا بۇ بەيانى كە پیاوەكە چۆوه بۇ خزمتی حزرهت (دروودی خودای لهسرین) فرموموی (دروودی خودای لهسرین): به‌راستى خودای بالادەست و شکۇدار ئەم شەو سەيرى هات له‌كارى ئەم پیاوەو زنه‌کەی يا فرموموی: خودا پىكەنینى له‌كارى شىرين و جوانيان هات ئەوهندەي پى خوش بۇو جا خوداي گەورەيش ئەمەي نارده خوارەوە: {وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانُ بِهِمْ خَاصَّةٌ} (۹/۵۹) واتە: هەرچەند خۆشيان نەداراو كەم دەستن و دەستيان كورتە له‌گەل ئەوهشا چاويان له‌پیاوەتى و خىرکردن نەترساواه → (ش/ت).

٤٣- سورەتى مومتە حىنە

(مەدینەيىيە، ۱۳ نايەتە)

سورة المتحنة (مدنية وهي ثلاثة عشر آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٦٣ - عنْ عَلَيْ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَعْنَتِي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَا وَالْزُبَيْرُ وَالْمِقْدَادُ فَقَالَ: الْطَّلِقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاخِ، فَإِنْ يَبْهَا طَعِينَةً (امرأةً في هَوْذَجِ إِسْمُهَا

سَارَةَ) مَعَهَا كِتَابٌ، فَخَدُوهُ مِنْهَا. قَالَ فَأَنْطَلَقْنَا تَعَادِي بِنَا خَيْلُنَا حَتَّى أَتَيْنَا الرَّوْضَةَ، فَإِذَا
ئَخْنُ بِالظُّعِينَةِ قُلْنَا لَهَا: أَخْرِجِي الْكِتَابَ. قَالَتْ: مَا مَعِي كِتَابٌ. فَقُلْنَا لَتَخْرِجِنَ الْكِتَابَ أَوْ
لَنَفِقَنَ الشَّيْبَ، قَالَ: فَأَخْرَجْنَهُ مِنْ عِقَاصِهَا (شعرها المضفور)، فَأَتَيْنَا بِهِ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَإِذَا فِيهِ مِنْ حَاطِبٍ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى نَاسٍ بِمَكْكَةَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، يُخْبِرُهُمْ بِعَضِ
أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «يَا حَاطِبُ مَا هَذَا».
قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا تَعْجَلْ عَلَى، إِنِّي كُنْتُ أَمْرًا مُلْصَقاً فِي قُرَيْشٍ وَلَمْ أَكُنْ مِنَ الْفُسِيْهِمْ
وَكَانَ مَنْ مَعَكَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ مَنْ لَهُمْ قَرَابَاتٌ، يَحْمُونَ أَهْلِيهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ، فَأَحْبَبْتُ إِذْ
فَأَنَّى ذَلِكَ مِنَ النَّسَبِ فِيهِمْ أَنْ أَتَخْدِ عِنْدَهُمْ يَدًا يَحْمُونَ قَرَابَاتِي، وَلَمْ أَفْعُلْهُ ارْتِدَادًا عَنْ
دِينِي، وَلَا رِضَا بِالْكُفْرِ بَعْدِ الْإِسْلَامِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «أَمَا إِلَهُ قَدْ
صَدَقَكُمْ». فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعَنِي أَضْرِبْ عَنْهُ هَذَا الْمُنَافِقِ. فَقَالَ «إِنَّهُ قَدْ شَهَدَ
بَدْرًا، وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهُ اطْلَعَ عَلَى مَنْ شَهَدَ بَدْرًا قَالَ أَغْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ
لَكُمْ». فَأَنْزَلَ اللَّهُ السُّورَةَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَخَذُوا عَدُوّي وَعَدُوّكُمْ أَوْلَيَاءُ ثُلُقُونَ
إِلَيْهِمْ بِالْمَوْذَةِ). رواه الأربعة^(۱).

له عهلييه وه (په زای خودای له سرین) ده گیپنه وه، ده فه موی: کاتن بی پرواکانی
مهککه په یمانه کهی حوده بیبیه یان شکان پیغه مبهه (دروودی خودای له سرین)
برپیاری دا که شاری مهککه بکری، وه فهرمانی دا به موسولمانه کان که خویان
ئاماده بکهن بو جه نگ، حاطه بی کورپی ئه بوبه لته عه، له ژیره وه کاغه زی
ده نووسنی بو دانیشتونی مهککه، که ئاگاتان له خوتان بی، چونکه پیغه مبهه
(دروودی خودای له سرین) لهم روژانه دا دیته سهرتان و دهدا به سهرتانا، وه به دزیبیه وه
به ژنیکی مهککه بی دا دهینیری بؤیان، جا حهزه تی جوبره ئیل (دروودی خودای
له سرین) دیت بولای حهزه ت و ئه هه والهی پی دهداو پیغه مبهه (دروودی خودای
له سرین) من و زوبه یرو میقدادی ناردو فه رمووی: برۇن هەتا دەگەنە باخچەی

^(۱) بخاری. مقازی: ۴۸۹۰، ۴۸۹۱، ۳۰۰۷، ۳۰۰۸، ۳۹۸۲، ۶۲۵۹، ۶۲۷۴، ۶۹۳۹ = ته جرید/ ۴ / ۴۹۹ ژماره/ ۱۷۰۴.

مسلم. فضائل الصحابة: ۶۲۵۱ ترمذی. تفسیر القرآن: ۲۳۰۵، أبو داود. جهاد: ۲۶۵.

خاخ لهویدا ئافرهتیکی كەزاوهنشینى لىيىه، كاغەزىكى پىنيه لىيى بسىنن ئەگەر كاغەزەكەي نەدانى بىكۈش، جا بەغار روېشتىن و ماينە كانغان تاودا هەتا چويىنه باخچەكە، كە سەيرمان كرد واژنەكە لهوپىيە، وەداواي كەغازەكەمان لىن كرد، حاشايى كردو گوتى كاغەزم پى نىيە، جا گوتمان: يا كاغەزەكەمان دەدەيتى يا دەبى خوت پرووت و قووت بکەيتەو يا دەتكۈشىن، ئو جا زىنەكە كاغەزەكەي لهناو لۇي پەلكەكانى دەرىيىناو زىنەكەو نامەكەمان بىردى بولاي پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىن) كەنامەكەمان خويىندهو ئەمەي لىن نووسرابابو، له حاطەبى كورپى ئەبو بهلتەعەوە بۇ فلان و فلان، كەناوى چەن كەھىنى بىون لهېتىپەرسەتكانى مەككە، وەھەوالى ھەندى لەكارو بارى پىيغەمبەر بۇ نووسىبۇون كە دەيەوى بچى بۇ سەريان، جا پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىن) حاطەبى بانگ كردو فەرمۇوى: ئەى حاطەب! ئەمە چىيە؟ ئەم كاغەزەت بۇ نووسىبۇوه؟ ئەو يىش گوتى: ئەى پىيغەمبەر خودا! پەلەم لىن مەكە تامەسەلەكە تان بۇ رۇون دەكەمەوە بەخوا ئەوەتى موسولمان بۇوم نەلەدين هەلگەراوەتەوە و نەناپاكى و موناققىم كردووە، بەلام من بابەيەكى بەرپانى بۇوم لهناو هۆزى قورپەيش داو لە خۆيان نەبۇوم و ئىز و مەندالەكانم لهناو ئواندا بەجىيمائون، ئەم ھەموو كۆچكەرانەي كەلەگەن تۆدان ھەموو كەسوکارو خزم و خويىشيان لەمەككە ھەيە، كە ئاگادارى مال و مەندالەكانيان دەكەن لهوپى، تەنبا من نەبى، جا لهېر ئەوەي كە بەخزمایەتى ھېچم بۇناڭرى، و يىستم بەم شىۋەيە دەستىياوېكىان لەگەن دا بکەم، هەتا بەرابەر بەوە ئەوانىش ئاگادارى خزمەكانم بکەن، ئەگىنا نە لهېر بى بىرلەپەن بەلگەرانەوە لەئاينى خۆم ئەممەن نەكىردووە.

پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىن) فەرمۇوى: قىسەي پاستى بۇ كردن عومەر (خوداي ئى رازى بىن) گوتى: ئەى پىيغەمبەر خودا! لىم گەپى ئەمە ناپاكە با لەملى بىدەم؟ فەرمۇوى (دروودى خوداي لەسرىن): ئەمە لەيارانى بەدرە، چۈنى دەكۈزۈت تو چۈوزانىت؟ بەلکۇ خوداي بالادەست و خاوهن شكۇرۇو قىسەي كرد بىتە يارانى بەدرە مىژدەي دابىنى و پىيى فەرمۇوبىن: بەئارەزۇوی خوتان چى دەكەن

بیکەن، من هەر لەئىستاوه لىتەن خۇش بۇوم، لەبەر ئەوهى كە بەشدارى ئەم جەنگە پىرۆزەيەتان كردووە جا لەشانى ئەودا ئەم ئايەتە دابەزى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَحَدَّوْا عَدُوِّي وَعَدُوُّكُمْ أَوْلِيَاءِ} (۱/۶۰) واتە: ئەی كۆمەلەی موسوٰمانان! هەرگىز كاپرو بى بېرىپاييان (كەھم دوزمنى منن و ھم دوزمنى ئىۋەن) مەگىن بەدۇستى خۇستان. (ش/د/ت).

قال اللہ تعالیٰ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عِلِّمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تُرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ} (۱۰/۶۰) واتە:

ئەی كەسانى كەباوهپى ساغتان بە خودا او پىغەمبەرى خودا ھەيە، كاتى ژنه خاوهن باوهەكان كۆچيان كردو هاتن بۇناو ئىۋە، ئەوه لە پىشا تاقىيان بىكەنەوە، كەھر بۇ پەزاي خودا كۆچيان كردووەو پەنايان ھىناواه بولاي ئىۋە، نەوهك لەبەر دىلدارى و شتى وا، هەرچەند خودا خۆي پاستىي ھەمۇو بۇوداوى زۇر بەباشى دەزانى و ئاگای لە باوهپى ئىيمانى ئەوانە، جا ئەگەر بۇتان دەركەوت كەئەو ژنانە لەدەستى كوفر كۆچيان كردووەو موسوٰمانن ئىتەمىيەن دەنەوە بەمېردى بى بېراڭانىيان، چونكە نە ئەمانە حەللان بۇ ئەوان و نە ئەوانىش حەللان بۇ ئەمان!.

٤٦٤ - قالت عائشة (رضي الله عنها) إنَّ رسول الله (صلى الله عليه وسلم) كان يمتحن من هاجر إليه من المؤمنات بهذه الآية، يقول الله (يَا أَيُّهَا الَّذِي إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَيِّنُنَّكَ) إلى قوله (غَفُورٌ رَّحِيمٌ). قال عزوة قالَت عائشة فَمَنْ أَقْرَأَ بِهَذَا الشَّرْطِ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ قَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «قَدْ بَيَّنْتُكِ». كَلَامًا وَلَا وَاللَّهِ مَا مَسَّتْ يَدُهُ يَدَ امْرَأَةٍ قَطٌّ فِي الْمُبَايِعَةِ، مَا يُبَيِّنُهُنَّ إِلَّا بِقَوْلِهِ «قَدْ بَيَّنْتُكِ عَلَى ذِلِّكَ». رواه البخاري والترمذى^(۲).

عائیشه (خودای لی رازی بن) فرموده: جاران ئه و ئافره‌تانه‌ی که موسولمان دهبوون و کوچیان دهکرد بولای پیغامبهرو مال و میردی خویانیان بهجن دههیشت و دههاتنه ناو موسولمانان حهزه‌ت (بروودی خودای لهسرین) بهپیی ئه م ئایه‌ته تاقی دهکردنوه: {یا ایها النبی....} تا دوایی. ئه م ئایه‌ته له شوینه دا پابورد → (ب/۱ ز/۸ ل/۴۹ ف/۶) عائیشه فرموده: جا هرژنی له و ژنانه که موسولمان ببوقنایه ددانی بنایه بهم شهش مهرجه دا ئیتر پیغامبهر بهدهم پیی دهفه‌رموو: ئهوا پهیمانم له‌گهله بهستیت منه‌دی فرموده‌که‌ش له‌پیشنه‌وه له‌هه‌مان شویندا رویشت (ب/ت).

٤٤- سوره‌تی صهف

(ههندی ده‌لین مکه‌بیه و ههندی ده‌لین مدینه‌بیه، چوارده ئایه‌ته)

سورة الصف (مکیه او مدینه، وهی أربع عشرة آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٦٥ - قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ قَعْدَنَا نَفَرْ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) فَتَذَكَّرْنَا فَقُلْنَا لَوْ نَعْلَمُ أَيِّ الْأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ لَعَمِلْنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (سبح اللہ ما فی السموات و مَا فی الأرض و هُوَ العزیزُ الْحَکِيمُ یا ایها الذین آمُنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ). رواه الترمذی^(۱).

عبدوللای کوبی سه‌لام (رمزای خودای لهسرین) دهفه‌رموی: کومه‌لی له‌یارانی پیغامبهر (بروودی خودای لهسرین) بیوین، دانیشتبووین و له‌ناو خومانا گوفت و گومان دهکرد، گوتمان: ئه‌گهه بمانزانیایه چ کرده‌وهیی له‌لای خودا نور چاکه و په‌سنه‌ده ده‌مان کرد جا خودا ئه‌مهی نارده خواره‌وه: {سبح الله..} تاد. واته: سه‌رو خوارو زور، ئاسمان و زهوي، خویان و هرچی له‌ناویانایه خودا به‌ههق ده‌زانن و به‌پاک و بی‌گه‌ردو بی‌خه‌وشی داده‌نین، خودا خودایه‌کی

^(۱) سكت عن درجته الشارح.

خاوهن دهسته لاتو داناو زانایه. ئەی موسولمانینه! مەنی بپیون
کەسەربگری، قسەین بکەن كەجى و شوينى هېبى، ووتارو كردارتان
ئاسمان و پىسمان نەبى (ت).

قال اللہ تعالیٰ: {وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ
مُّصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيِّي مِنَ التُّورَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي أَسْمَهُ أَخْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ} (۶/۶۱) واته:

خدای گەورە دەفرمۇی: ئەی خۆشمۇیست! ئەو داستانە جوانە
شىرىنه‌ی عىساى كورى مەريم باس بکە بۇ موسولمانان، كە تەبلىغى قەومى
جووی كردو پىنى فەرمۇون: ئەی نەوهى ئىسرايىل! باش بىزانن يەكەم من
پىيغەمبەرى خودام رەوانە يىكىردووم بۇسەر ئىيۇھ دووھم باوھرم ھەيە بەتەورات
كەلەپىش مندا خودا بە سرۇوش ناردوویەتى بۇ مۇوسا، نامەی خودايە و
پاستەو دروستە سىيەم مۇژىدە دەم بە ھەموو كەسى، كە پىيغەمبەرىكى پاست
لەپاش من دىت ناوى ئەحمدەد، جاڭاتى ئەو پىيغەمبەرە كە ناوى ئەحمدەد
ھات بۇناویان، بەبەلگەو نىشانە ئاشكراوه، لەباتى باوھرمى پى بکەن
گوتىان: ئەم قورئانە جادۇويەكى دىيارىيە!

۱۶۶ - → لەپىشەوە رابورىد، لەباسى (مولد النبى (صلى الله عليه وسلم)
ونسبە وأسماوە) فەرمۇودە ئەلمارە چوار^(۲).

۴۰- سۈورەتى جومعە

(ھەدېنەيىھ، ۲۱ ئايەتە)

سورة الجمعة (مدنية، وهي أحدي عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۶۷ - لەباسى (فضل فارس)دا رابورىد، فەرمۇودە يەكەم دووھم^(۱).

٤٤ - عَنْ جَابِرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَقْبَلَتْ عِيرٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَكَحْنُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَارَ النَّاسُ إِلَّا أَنَا عَشَرَ رَجُلًا فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أُزْ لَهُوَا انْفَضُوا إِلَيْهَا). رواه البخاري والترمذی والله أعلم^(۱).

جابیر (خودای لی رازی بن) فه‌رموموی: له‌پرۇزى ھەینى دا، لە خزمەت پېغەمبەردا بۇوین، خەریکبۇو خوتبەی ھەینى دەخويىندهوه، لەوکاتەدالە شامەوه کاروانى هات، دەھۆل و زورىنا لەپىشىيەوه بۇو، تا مەردۇوم بىزانى كەوا کاروانەكە گەيىشته جى، ئىتىر خەلکەكە ووتارەكەيان بەجى ھىشت و لەمزگەوت دەرچوون و دەرپەرین بۇلای کاروانەكە، بۇ شت كېرىن، تەنیا دوازدە كەس لەخزمەتى حەزرتدا مانەوه (لەشەرەكەدا: دەفه‌رموموی: ھەندى دەلىن: سىيازىدەكەس و ھەندى دەلىن چواردە كەس و ھەندى دەلىن: چل كەس لەخزمەتى دا مانەوه، ئەمەيش بۇوه بەھۆى جىايى پاى پىشەواكان لەبارەي زمارەي ئەو نويىزكەرانەوه كەنويىزى ھەینى يان پى دادەمەزدى). جا خودا ئەم ئايەتەی ناردە خوارەوه: {وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أُزْ لَهُوَا انْفَضُوا إِلَيْهَا} (١١/٥٢) واتە: ئەوانەي لەدەورى تۆ بۇون، كاتى چاويان بەبازرگانى و مامەلە و ئەوكارە بىھۇودىيە كەوت، كەلەكتى واداوا لەزۇر كاتى تريش دا ئادەمیزاز خەریک دەكاو لەبەندەيى كردنى ساغ بۇ خوداي مەزن دوورى دەخاتەوه، ئەوانە لەم كاتەدا دەورى تۆيان چۆل كردو بلاۋەيان لى كردو چوون بۇلای ئەو بەزم و پەزمه (ب/ات - رەزاي خوداي لىن بن) لەشەرەكەدا دەفه‌رموموی: (پەزاي خوداي لەسرىبن) لە حەيىث دا دەفه‌رموموی: ئەگەر ھەمووتان، يەك لەدواي يەك لاي منتان چۆل بىردايەو كەستان لەلاي من نەمايەتەوه يەكسەر لىشماوى بلىسەي ئاگر بەناو ئەم شىوهدا پاپىچى دەكىدىن!

^(۱) تقدم برقم: ۲۵۷۳/۲ مجلد خامس. تسلسل/٧٢.

^(۲) بخاري. تفسير: ٤٨٩٩.

٦- سوره‌تی مونافیقوون

(مه‌دینه‌ییه، ۲۱ نایه‌نه)

سورة المافقون (مدنیة، وهی أحدی عشرة آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٤- عَنْ زَيْنُدِ بْنِ أَرْقَمَ (رضی الله عنہ) قَالَ كُنْتُ مَعَ عَمِّي فَسَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُبَيِّ ابْنَ سُوْلَ يَقُولُ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُوا مِنْ حَوْلِهِ وَقَالَ: لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجُنَّ الْأَغْرِيَّ مِنْهَا الْأَذْلَّ، فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لِعَمِّي فَذَكَرَهُ لِلَّئِنَّ (صلی الله علیه وسلم) فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُبَيِّ وَأَصْحَابِهِ فَحَلَّفُوا مَا قَالُوا فَكَذَّبَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) وَصَدَّقَهُ فَأَصَابَنِي هُمْ لَمْ يُصِيبُنِي مِثْلَهُ قَطُّ، فَجَلَسْتُ فِي الْبَيْتِ فَقَالَ لِي عَمِّي مَا أَرَدْتَ إِلَى أَنْ كَذَّبَكَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) وَمَقْتَكَ. فَأَلْرَأَلَ اللَّهُ تَعَالَى (إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ) إِلَى قَوْلِهِ (هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تَنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ) إِلَى قَوْلِهِ: (لِيُخْرِجُنَّ الْأَغْرِيَّ مِنْهَا الْأَذْلَّ) فَأَرْسَلَ إِلَيَّ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) فَقَرَأَهَا عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ قَدْ صَدَّقَكَ يَا زَيْنَدُ»^(۱).

زهیدی کوری ئەرقەم (خودای لی رازی بن) فەرمۇسى: جارى له خزمەتى مامەمدا بۇوم، گويم لى بۇو عەبدوللائى کورى سەلۈول دەيگۈت: مالى خوتان بۇ ئەوانە خەرج مەكەن كەوان لەكەل پىيغەمبەرى خوادا، ھەتا بلاۋەى لى بىكەن و لىيى بىتەكىنەوە. وە دەيگۈت: ئەگەر كەپايىنەوە بۇ شارى مەدینە، لەوى لەئىمەو لە دەستەتى موھەممەد كىيىمان بە دەست و بە دەسەلات و ئازاتلىقى، شارى مەدینە بە دەستەكۈونى و بىن دەستەلاتەكەى ترمان چۈل دەكەين! منىش ئەمەم بۇ مامەم كىپايىنەوە، ئەويش بۇ حەزەتى دەكىپىتەوە، پىيغەمبەرىش (برۇرى خودای لە سەربىن) ناردى بەشۈيىن عەبدوللائى کورى سەلۈول و ھاورييكانى داوباسەكەى بۇ باس كردن، ئەوانىش حاشايان لى كردو بە درق

^(۱) بخاري. تفسير: ۴۹۰۰، ۴۹۰۳، ۴۹۰۴، تجرید/ ۴ / ۵۰۵ رقم: ۱۷۰۷ مسلم. صفات المافقين:

. ۳۳۱۲، ترمذى. تفسير القرآن: ۶۹۵۵

سویندیان خوارد که ئیمە قسەی وامان نەکردووهو حەزرهت باوهرى پى
کردن و باوهرى بەمن نەکرد مامەيىشم پىنى گوتە: چ كارىكت بەم قسەيە هەبۇو
كە بۇو بەھۆي ئەوھە پېغەمبەر باوهرت پىنەكاو رقى لىت بى منىش تووشى
خەمنى بۇوم، ھەركىز تووشى خەمى وا نەبۇوم و لەمالەوە دەستە ئەژنۇ
بەخەم و خەفەتەوە لىتى دانىشتىم تا خواو پاسان خوداي بالا دەست و خاوهن
شکو ئەم ئايەتاناھى نارده خوارهەوە لە {إِذَا جَاءَكُمْ مُّسَافِرُونَ...} ھەتا {...
لَيُخْرِجَنَ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلُّ} جا حەزرهت (بروودى خوداي لەسرىن) ناردى بەشۈيىنمەو
ئايەتەكانى بەسەرما خويىندەوەو فەرمۇسى: ئەى زەيد! قسەكەت راست
دەرچوو، چۈنت گوت وابۇو، ئەوهەتاناھى خوا بەم ئايەتاناھى راستىيى قسەكەي
تۆى دەرخست و ئەوانى بەدرۇخستەوە (ش/ات). رەحمەت لەوکەسەي
كوتۇويە:

دەلىن: خواوهن خواوهن منالىھ

موعجيزەن حەزرهت گشت فيل و فالە
من چۈن بىزگارىم، خوداو پېغەمبەر،
رزگاريان نەبۇوه لەتاناھى بەشەر!
بەم پىتو دانەبىن، دەبن من وەك كا
وورد وورد بىكوتىن، بە جەنجىر و گا!
بەلەم زوربەن خەلک قسە وادەكى
تاج تاجى گولە لەدلى خەلکا،
پىيم دەلىن نوورى! دەزانى كاكە!
ساجى رووت پوشى بەم تاجە چاکە!

٤- عن جابر (رضي الله عنه) قال كنأ فى غزاؤ فكسع رجل من المهاجرين رجلاً
من الأنصار فقال الأنصارى يا للأنصار. وقال المهاجرى يا للمهاجرين. فسمع ذلك
رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فقال «ما بال داعى جاهيلية» قالوا يا رسول الله كسع رجل
من المهاجرين رجلاً من الأنصار. فقال «داعوها فإنها منتنة». فسمع بذلك عبد الله بن

أَبَيْ فَقَالَ فَعَلُوهَا، أَمَا وَاللَّهِ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعْزَزُ مِنْهَا الْأَذْلَّ. فَبَلَغَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَامَ عُمَرُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعْنِي أَضْرِبَ عَنِّي هَذَا الْمُنَافِقِ. فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «دَعْهُ لَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ أَنَّ مُحَمَّداً يَقْتُلُ أَصْحَابَهُ». رواه ما الشيخان والترمذی^(۳).

له جایره وه (خودای نی رازی بنی) ده گیرنه وه دده رموی: له غهزای ته بیوک دا بیوین، پیاوی (له کوچکاران) شه پاله یه که کیشا به پاشه لی پیاوی کی یاریده ده ردا، ظیتر پیاوه یاریده ده رکه زور تووړه بیو، هاواری لی هه لساو بانگی کرد: ئهی یاریده ده رینه! هاوار فریام کهون، وہ کابرای کوچکه ریش هاواری له کومه لی خوی کردو گوتی: ئهی کوچکارینه، هاوار فریام کهون، پیغه مبه ریش (برووی خودای له سربین) گویی له مه بیو ده رچوو بونا ویان فه رموی: ئه م بانگه وازو هاتوو هاواری سه ردہ می نه زانی و جاھلیتھ چییه؟ گوتیان: ئهی پیغه مبه ری خودا! پیاوی کی کوچکار شه پلا خیکی له پیاوی کی یاریده ده ر داوه، فه رموی (برووی خودای له سربین) واژ له م جو ره پیشه پیسه بینن، چونکه به راستی خووی کی بوګه ن و گهنده، جا عه بدو للای کوپی سه ل wool، که ئه مهی بیسته وه گوتی: ئ اوای لئن هات، ئه مه شیان کرد؟ ده سا بهو خودایه ئه گه، گه راینه وه بو مه دینه کیمان ئازاو به ده سه لات بی شاری مه دینه به کونی و بی ده سه لات کانمان چوں ده کهین!! ئه م باسه گه یشته وه به پیغه مبه ر (برووی خودای له سربین) جا عومه ره لسایه سه رپن گوتی: ئهی پیغه مبه ری خودا! لیم گه پن بابدهم له گه ردنی ئه م دوو پووی ناپاکه. فه رموی: وازی لی بینه با خه لک نه لین: مو حه ممه ده اه او پیکانی خوی ده کوزی! (ش/ت).

٤١٧٤ - عنْ قَيْسِ بْنِ عَبَادٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قُلْنَا لِعَمَّارٍ أَرَأَيْتَ قِتَالَكُمْ مَعَ عَلَيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) لِأَهْلِ الشَّامِ أَرَأَيْتُمُوهُ فَإِنَّ الرَّأْيَ يُصِيبُ وَيُخْطِئُ أَوْ عَهْدَهُ إِلَيْكُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ مَا عَهْدَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شَيْئًا لَمْ يَعْهَدْهُ إِلَى النَّاسِ

^(۳) بخاری. تفسیر: ٤٩٠٠، ٤٩٠٢، ٤٩٠١، ٤٩٠٤، ٤٩٠٣، ٤٩٠٥، ٤٩٠٧. مسلم: صفات امنافقین: ٦٩٥٧.

كَافِهُ. وَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ «إِنَّ فِي أُمَّتِي أَثْنَا عَشَرَ مُنَافِقًا لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يَجِدُونَ رِيحَهَا حَتَّى يَلْجُ الجَحَّمَ فِي سَمَّ الْخِيَاطِ ئَمَانَةً مِنْهُمْ تَكْفِيكُهُمُ الدُّينَلَةُ سِرَاجٌ مِنَ النَّارِ يَظْهَرُ فِي أَكْنَافِهِمْ حَتَّى يَنْجُمَ مِنْ صُدُورِهِمْ».^(۳)

قهیسی کوری عوبیاد (خودای نی رازی بنی) فه‌رمووی: به‌عه‌ماریان گوت: هه‌والمان بدهری ئایا ئهم جه‌نگی ئیوه‌و عه‌لییه له‌گه‌ل موعاوییه و خه‌لکی شامدا له‌سهر بیرو باوه‌ری خوتان بwoo، دیاره بیرو رایش گه‌لنى جار ده‌پییکی و هه‌ندی جاریش به هله‌داده‌چی، یاخود په‌یمانی بwoo له‌لایه‌نى پیغه‌مبه‌ره‌وه (درودی خودای له‌سرین) ئه و هصییه‌تی بو کربوون و بو ئه‌مه ئیوه‌ی راسپاردبوو؟ ئه‌ویش فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سرین) په‌یمان و عه‌هدی وای له‌گه‌ل ئیمه‌دا نه‌کردووه کله‌گه‌ل سه‌راپای یارانی ترى دا نه‌یکردبی. وه فه‌رمووشی: پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سرین) فه‌رموویه‌تی: له‌ناو ئوممه‌تی مندا دوازده ناپاک (مونافیق) هن، نه ده‌چنه به‌هه‌شته‌وه و نه‌له دووریشه‌وه بونی به‌هه‌شت ده‌کهن، مه‌گه‌ر له‌فرزی مه‌حالا و شتر بچنی به‌کونی ده‌زییه‌وه ئه‌وسا ئه‌وانیش بچنه به‌هه‌شت هه‌شت که‌س له‌م دوازده که‌سه خه‌یاره (که دوومه‌لیکی گه‌وره‌یه) له‌کولی ئیوه‌یان ده‌کاته‌وه، دوومه‌لئی و هکوو چراووک له‌سهر شانیان ده‌ردی، له سه‌ر سینگیانه‌وه سه‌ره‌هه‌ل ده‌دات و له‌ویوه ده‌رگا ده‌بئی و ده‌یانکوژئی (م).

۱۷۲ - عنْ جَابِرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَدِيمَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ سَفَرِ فَلَمَّا كَانَ قُرْبَ مِنَ الْمَدِينَةِ هَاجَتْ رِيحٌ شَدِيدَةٌ تَكَادُ أَنْ تَدْفِنَ الرَّاكِبَ فَزَعَمَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ «يُعَذَّتْ هَذِهِ الرِّيحُ لِمَوْتِ مُنَافِقٍ». فَلَمَّا قَدِيمَ الْمَدِينَةَ فَإِذَا مُنَافِقٌ عَظِيمٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ قَدْ مَاتَ.

^(۳) مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۶۶.

^(۴) مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۷۲.

جابیر (خودای لی رازی بن) فهرموموی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سرین) له‌سه‌فره ده‌گه‌رایه‌وه، که گه‌یشته نزیکی مه‌دینه له‌وئی بایه‌کی سه‌خت هه‌لی کرد، نزیری نه‌مابوو که‌سوار به‌ماینه‌وه ببات و له‌برچاو وونی بکات، ده‌یکوت: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سرین) فهرموموی: ئه‌م بایه سه‌خته به بوئنه‌ی مردنی پیاویکی ناپاک (دووو روو - دوو دل - مونافیق) هوه خودا ناردوویه‌تی. گوتی: جا کاتن حه‌زرهت (دروودی خودای له‌سرین) گه‌یشته‌وه مه‌دینه ته‌ماشامان کرد وا پیاویکی ناپاکی گه‌وره له‌مونافیق و ناپاکه‌کان مردووه (م).

عنه‌بدوللای کورپی عومهر (خودایان لی رازی بیت) فهرموموی: پیغه‌مبهر ۱۷۳
کمئل الشأة العائرة بين الغنمين تغير إلى هذه مرأة وإلى هذه مرأة». روی اثلاطه مسلم في كتاب المنافقين^(۵).

عنه‌بدوللای کورپی عومهر (خودایان لی رازی بیت) فهرموموی: پیغه‌مبهر
(دروودی خودای له‌سرین) فهرموموی: ناپاک ودک مه‌پری ئاوه‌کی وایه، ویل و پارایه،
جاری بهم لایه‌دا باهه‌داته‌وه و جاری بهو لایه‌داو حول حول ده‌بئ و سه‌ری
لیده‌شیوی و رانی خوی نانا‌سیت‌وه! (م).

عنه‌بدوللای کورپی عومهر (رضی الله عنهم) قال من كان له مال يبلغه حج بيت ربّه أو
تحبّ عليه في الزكاة فلم يفعل سائل الرجعة عند الموت. فقال رجل يا ابن عباس أئ
الله إنما يسأل الرجعة الكفار قال سأله عليه ذلك قرآننا (يا أيها الذين آمنوا لا
تلهمكم أموالكم ولا أولادكم عن ذكر الله) (وأنفقوا مما رزقناكم من قبل أن يأتي
أحدكم الموت) إلى قوله (والله خير بما تعلمون) قال فما يوجب الزكوة قال إذا بلغ
المال مائة درهم فصاعداً. قال فما يوجب الحج قال الزاد والبعير. رواه الترمذی.
سائل الله التوفيق^(۶).

^(۴) مسلم صفات المنافقين: ۶۹۷۴.

^(۵) سكت عن درجه‌هه الشارح.

ئیبنو عه‌بیاس (خودایان لئن رازی بیت) فه‌رموموی: هر که‌سی ئه‌وهنده دارایی هه‌بی که بتوانی حه‌جی پئی بکا، ونه‌یکا وه یاخود زه‌کاتی لئی بکه‌وی و زه‌کاته‌که‌ی نه‌دا، ئه‌وه له‌کاتی سه‌ره‌م‌ه‌رگا (بو جه‌بری مانه‌ق‌ه‌ص) داوای مؤله‌ت و گه‌رانه‌وه بو دنیا له‌خودا ده‌کا، وه خودایش ریکه‌ی ئه‌وهی نادات جا پیاوی گوتی: ئه‌ی ئیبنو عه‌بیاس! له‌خودا بترسه، ئه‌وه که‌سانه داوای گه‌رانه‌وه بو دنیا ده‌که‌ن که به‌کافری ده‌من! ئه‌ویش فه‌رموموی: ئیسته ئایه‌تی قورئانت له‌سهر پاستی و دروستی ئه‌م فه‌رمایشته‌یه بو ده‌خوینمه‌وه، خودا فه‌رمومویه‌تی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ ...} تا کوتایی سوره‌ته‌که (تهرجه‌مه‌ی ئایه‌ته‌که له‌به‌رگی دوو، له‌لاپه‌ره په‌نجاو هه‌شت پابورود) جا پیاوه‌که عه‌رزی کرد: چی ئه‌ندازه‌یین له‌مال زه‌کاتی لئی ده‌که‌وی؟ فه‌رموموی: کاتی نرخی مال بکا به دووسه‌د درهم یا زیاتر ئیتر زه‌کاتی ده‌که‌وی. کابرا گوتی: ئه‌ی که‌ی حه‌ج فه‌رز ده‌بی له‌سهر موسولمان و به‌چی حه‌جی ده‌که‌ویت‌ه سه‌ر؟ فه‌رموموی: خه‌رجی ریکه‌ی هه‌بی و وشتی سواری هه‌بی ئیتر حه‌جی له‌سهر پیویست ده‌بیت (ت).

٤٧- سوره‌تی ته‌غابون

(له‌سوره‌ته مه‌دینه‌بیه‌کانه، هه‌زده ئایه‌ته)

سورة التغابن (مدنیة، وهی ثمان عشرة آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٤ - عَنْ أَبْنَى عَبَّاسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ) وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجَكُمْ وَأَوْلَادَكُمْ عَدُوًا لَكُمْ فَاخْتَرُوهُمْ) قَالَ هُؤُلَاءِ رِجَالٌ أَسْلَمُوا مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ وَأَرَادُوا أَنْ يَأْتُوا النَّبِيًّا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَبَيَ أَزْوَاجَهُمْ وَأَوْلَادَهُمْ ذَلِكَ وَمَنْعَوْهُمْ أَنْ يَأْتُوا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمَّا أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَرَأَوْا النَّاسَ قَدْ فَقِهُوا فِي الدِّينِ هَمُوا أَنْ يُعَاقِبُوهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ الْآيَةَ. رواه الترمذی بسنده صحيح^(١).

^(١) رواه الترمذی بسنده صحيح.

پیاوی پرسیاری کرد له ئىبىنۇ عەبیاس (خودایانلى رازى بىت) له مانای ئەم ئايەته: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأُنْسَادِكُمْ عَدُوٌّ لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ} (۶۴/۱۴) واته: ئەی کەسانى كەوا باوهېتان هىناوه! بىزانن كە هەندى لەژن و مىنالەكانتان دوزمۇتىنان، خوتانيانلى بىپارىزنى. ئەويش فەرمۇوى: ئەمانە چەند پیاوىيکى موسولىمان بۇون خەلکى مەككە بۇون، ويستيان لەمەككەوە كۆچ بىھن بۇ مەدینە، بۇ شارەكەي پىيغەمبەر (درودى خوداي لەسىرىن) بەلام ژن و مىنالەكانيان نەيان دەھىشت و رىگەيان نەدەدا، جا كاتى خودا بۇيانى رىڭخست و كۆچيان كرد بۇلای پىيغەمبەر (درودى خوداي لەسىرىن) تەماشايان كرد كەوا خەلکى هەمۇو رۇشنىبىرو شارەزاي ياساي ئايىن و دىنى خۆيان بۇون و ئەمان لەولايەنەوە دواكەوتۇون، جا لەبەر ئەوە ويستيان تۆلەی ئەو نەھىشتە لەژن و مىنالەكانيان بىستىنن، جا خودا ئەم ئايەتهى نارده خوارەوە: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا....} تاد. (ت-س/ص).

٤٨- سوورەتى تەلاق

(۱۴۵-۱۲ نايەته)

سورة الطلاق (مدنية وهي ثنتا عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٧٦ → (ب/۳ ز/۶۴ ل/۱۵۷ ف/۱)^(۱).

٤١٧٧ → (ب/۳ ز/۷۹ ل/۱۸۵ ف/۱)^(۲).

^(۱) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل/۶۴ رقم: ۲۲۳۲. بخاري. تفسير: ۴۹۰۸، ۵۲۵۱، ۵۲۵۲، ۵۲۵۳، ۵۲۵۸، ۵۲۶۰، ۵۲۶۴، ۵۲۶۳.

^(۲) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل: ۷۹ برقم: ۲۲۷۴/۱.

۴۹- سوره‌تی ته حريم

(له سوره‌تی مه دینه بیه کانه، ۱۲ نایه‌تی)

سورة التحريم (مدنیة، وهی ثنتا عشرة آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۷۸ - عن عائشة (رضي الله عنها) قالت كأن رسول الله (صلى الله عليه وسلم) يشرب عسلاً عند زينب ابنة جحش و يمكنه عندها فواطئنا و حفصة عن أيتنا دخل عليها فلشنل له أكلت مغافير إللي أحجد منك ريح مغافير. قال «لا ولكتني كنثاً أشرب عسلاً عند زينب ابنة جحش فلن أغود له وقد حلفت لا تخبرني بذلك أحداً». رواه الثلاثة^(۱).

عائشة (خودای لی رازی بن) فهرمووی: گهلى جار که پیغه‌مبهر (دروودی خودای هسرین) لمه‌مالی زهینه‌بی کچی جه‌حش ده‌مایه‌وه شهربه‌تی هنگوینی ده‌خوارد، جا من و حه‌فصه قسه‌مان کرد به یهک و بپیارمان دا: هر کاممان له پیشدا پیغه‌مبهر (دروودی خودای هسرین) ته‌شریفی هات بولای پیی بلیت: مه‌غافیرت خواردووه، من بوئنی مه‌غافیرت لی ده‌که‌م، جا کاتنی ئه‌م قسه‌یه‌مان عه‌رزی حه‌زره‌ت کرد، فهرمووی: نه‌خهیر، به‌لام له‌لای زهینه‌بی کچی جه‌حشی خیزانم شهربه‌تی هنگوینم خواردووه، سویندم خواردووه ئیتر نایخومه‌وه، ئه‌م قسه‌یه به‌که‌س مه‌لئی (ش/د).

مه‌غافیر شیله‌ی داریکه، به‌عه‌ره‌بی پیی ده‌لین: (عورفوط)، تامی شیرینه، به‌لام بوئنی ناخوشه، نازانم به‌کوردي چی پی ده‌لین. ئیمامی نه‌وه‌وهی (پرگنبدی له‌ده‌هات و نوری خودا بن) له شه‌رحی صه‌حیحی موسیلم دا ده‌فهرمووی: عورفوط داریکه له‌ولاتی حیجاز هه‌یه (وهرگنپ).

۱۷۹ - قال ابن عباس (رضي الله عنهما) مكثت سنة أريده أن أسأله عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) عن آية، فما أستطيع أن أسأله هيبة له، حتى خرج حاجا فخرجت معه فلما رجعت وكنا ببعض الطريق عدل إلى الأراك لحاجة له - قال - فوقفت له حتى فرغ

^(۱) بخاری. تفسیر: ۴۹۱۲، ۵۲۶۷، ۶۶۹۱، تحرید: ۱۷۰۹. مسلم. طلاق: ۳۶۶۲، ۳۶۶۴.

سِرْتُ مَعَهُ فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَنِ الْكَانَ تَظَاهِرَتْ عَلَى التَّبَّىٰ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ أَزْوَاجِهِ فَقَالَ تِلْكَ حَفْصَةُ وَعَائِشَةُ. قَالَ فَقُلْتُ وَاللَّهِ إِنْ كُنْتُ لَأُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْ هَذَا مِنْذُ سَنَةٍ، فَمَا أَسْتَطِعُ هَيْنَةً لَكَ. قَالَ فَلَا تَفْعَلْ مَا ظَنَنتَ أَنَّ عِنْدِي مِنْ عِلْمٍ فَاسْأَلْنِي، فَإِنْ كَانَ لِي عِلْمٌ خَبَرْتُكَ بِهِ - قَالَ - ثُمَّ قَالَ عُمَرُ وَاللَّهِ إِنْ كُنَّا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَا يَعْدُ لِلنَّاسَ أَمْرًا، حَتَّىٰ أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِنَّ مَا أَنْزَلَ وَقَسَمَ لَهُنَّ مَا قَسَمَ - قَالَ - فَبَيْنَا أَكَانَ فِي أَمْرٍ أَسَمَّرَهُ إِذْ قَالَتِ امْرَأَتِي لَوْ صَنَعْتَ كَذَّا وَكَذَا - قَالَ - فَقُلْتُ لَهَا مَالِكٌ وَلِمَا هَا هُنَا فِي تَكْلِفٍ فِي أَمْرٍ أَرِيدُهُ. فَقَالَتْ لِي عَجَبًا لَكَ يَا ابْنَ الْخَطَابِ مَا تُرِيدُ أَنْ تُرَاجِعَ أَنْتَ، وَإِنْ ابْتَكَ لَتَرَاجِعَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّىٰ يَظْلَمَ يَوْمَهُ غَضْبَانَ. فَقَامَ عُمَرُ فَأَخْدَى رِدَاءَهُ مَكَانَهُ حَتَّىٰ دَخَلَ عَلَى حَفْصَةَ فَقَالَ لَهَا يَا بُنْيَةَ إِلَكَ لَتَرَاجِعِينَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّىٰ يَظْلَمَ يَوْمَهُ غَضْبَانَ. فَقَالَتْ حَفْصَةُ وَاللَّهِ إِنَّا لَتَرَاجِعُهُ. فَقُلْتُ. تَعْلَمِينَ أَنِّي أَحَدُكُمْ عَقُوبَةُ اللَّهِ وَغَضَبُ رَسُولِهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَا بُنْيَةَ لَا يَغْرِيكَ هَذِهِ الْأَنْجَبَهَا حُسْنُهَا وَحُبُّ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِيَّاهَا - يُرِيدُ عَائِشَةَ - قَالَ ثُمَّ خَرَجَتْ حَتَّىٰ دَخَلَتْ عَلَى أُمِّ سَلَمَةَ لِقَرَابَتِي مِنْهَا فَكَلَمْتُهَا. فَقَالَتْ أُمِّ سَلَمَةَ عَجَبًا لَكَ يَا ابْنَ الْخَطَابِ دَخَلْتَ فِي كُلِّ شَيْءٍ، حَتَّىٰ تَبَغِي أَنْ تَدْخُلَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَزْوَاجِهِ. فَأَخَدْتُهُنِي وَاللَّهُ أَخْدَى كَسْرَتِي عَنْ بَعْضِ مَا كُنْتُ أَجِدُ، فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِنَّ، وَكَانَ لِي صَاحِبٌ مِنَ الْأَنْصَارِ إِذَا غَبَّتِ أَثَانِي بِالْخَبَرِ، وَإِذَا غَابَ كُنْتُ أَنَا آتِيهِ بِالْخَبَرِ، وَكَنْهُ تَخْوُفُ مَلِكًا مِنْ مُلُوكِ غَسَانَ، ذَكَرَ لَنَا أَنَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَسِيرَ إِلَيْنَا، فَقَدِ امْتَلَأَتْ صُدُورُنَا مِنْهُ، فَإِذَا صَاحِبِي الْأَنْصَارِيُّ يَدْعُ الْبَابَ فَقَالَ افْتَخِ. فَقُلْتُ جَاءَ الْقَسَانِيُّ فَقَالَ بَلْ أَشَدُ مِنْ ذَلِكَ. اغْتَرَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَزْوَاجَهُ. فَقُلْتُ رَغْمَ أَلْفِ حَفْصَةَ وَعَائِشَةَ. فَأَخَذَتْ ئَوْبِي فَأَخْرَجَ حَتَّىٰ جِئْتُ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي مَشْرُبَةٍ لَهُ يَرْقَى عَلَيْهَا بِعَجَلَةٍ، وَغَلَامٌ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَسْوَدٌ عَلَى رَأْسِ الدَّرَجَةِ فَقُلْتُ لَهُ قُلْ هَذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَابِ. فَأَذَنَ لِي - قَالَ عُمَرُ - فَقَصَصْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَذَا الْحَدِيثَ، فَلَمَّا بَلَغَتْ حَدِيثَ أُمِّ سَلَمَةَ بَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَإِنَّهُ لَعَلَى حَصِيرٍ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ شَيْءٌ، وَكَحْتَ رَأْسِهِ وَسَادَةَ مِنْ أَدَمٍ حَشُوْهَا لِيْفَ، وَإِنَّ عَنْدَ رِجْلَيْهِ قَرَاطًا مَصْبُوبًا، وَعِنْدَ رَأْسِهِ أَهَبَ مُعْلَقَةً فَرَأَيْتُ أَنَّ الرَّحْصِيرَ فِي جَنْبِهِ فَبَكَيْتُ فَقَالَ «مَا

يُنِكِيكَ». فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كِسْرَى وَقَيْصَرٌ فِيمَا هُمَا فِيهِ وَأَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ. فَقَالَ «أَمَا تَرْضِيَ أَنْ تَكُونَ لَهُمُ الْدُّنْيَا وَلَنَا الْآخِرَةُ». رواه الشیخان والترمذی^(۲).

ئىپىنۇ عەبىباس (خودايىانلى رازى بىن) دەگىرېتەوە دەفەرمۇئى: ماوهى سالىنى چاوهپىرى ھەل بۇوم، بۇ ئەوه پرسىيار لە عومەرى كورى خەتاب بىكم لە مەعنای ئايەتنى بەلام بۇم نەكراو لىيم نەپرسى، چونكە ئەوهندە سامى ھەبۇو لەدلما. ھەتا چوو بۇ سەفەرى حەج و منىش لەگەلە چووم بۇ حەج كاتى گەپاينەوە لەپىگە لاي دارسىۋاکىيەكدا لاي دا، بۇ سەراو، منىش لەسەرى وەستام ھەتا لى بۇوه، جا لەگەلە چووم بۇيىشتىم گوتىم: ئەم فەرمانەۋاى موسۇلمانان! ئەم دوو ژىنە كى بۇون كەلەناو ژىنەكانى پىيغەمبەردا گەلەكۆمە (تەظاھور) يان لە پىيغەمبەر كردىبوو (وەك خودا باسى ئەم باسە دەكا لە سەرەتاي سوورەتى تەحرىمەوە)? ئەويش فەرمۇوى: ئەوه حەفصەمى كچى من و عائىشەى كچى ئەبوبەكر بۇون. منىش گوتىم: بەخودا سالىيەكى رەبەقە دەمەوى بۇئەمە پرسىيارت لى بىكم، بەلام لە بەر سامى توپىركىيەتىم نەدەكىد. فەرمۇوى: شتى وامەكە، ئەگە بەزەينى خوت وات دەزانى كەشتى ھەيە من دەيرزانم و لەلاي من ھەيە پرسىيارم لى بکە شەرمەكە، ئەگەر بىرزاڭم پىتى دەلىم لەپاشدا عومەر (خودايىلى رازى بىن) فەرمۇوى: بەخودا ئىيمە لەسەرەتەمى نەزانى پىش ھاتنى ئىسلامدا ئافرەتمان بەھىچ دانەدەنا و ھىچ حەق و حىسابىيەكمان بۇ ژىن نەدەكىد، ھەتا خودا ئايەتى قورئانى لەبارەى ژنانەوە نارده خوارەوە بەش و بارەو مافى بۆدیارى كردن. عومەر فەرمۇوى: ئەوا جارىيەكىان خەريکى كارىيەكى خۆمم و بىرى لى دەكەمەوە، لەوكاتەدا ژىنەكەم پىيى گوتىم: بۇ ئاوا نايىكە؟ پىيىم گوتىم: ئەمە عومەر! تو بۇ خوت لەكارى من هەلە قورتىيەن؟ ئەويش گوتى پىيم: ئەمە عومەر! تو چەندە سەيرىت! تو ناتەۋى كەس قىسە لەقسەتا بكا كەچى كچەكەت روژ تا ئىوارى دەمەدەمىن لەگەل پىيغەمبەرى خودادا دەكاو دەچىتەوە بەگۈزەميا، روژى واهەيە بەم

^(۱) بخارى. تفسير: ۴۹۱۳، ۴۹۱۴، ۴۹۱۵، ۷۲۶۲، ۷۲۵۶، ۵۸۴۲، ۵۲۱۸. مسلم: طلاق: ۳۶۷۶ - ۳۶۷۹.

بُونه‌یه‌وه تا ئیواره حەزرهت (دروودی خودای له‌سرین) بەزویری و قاره‌وه ده میّنیت‌وه؟ فهرمooی: جا هەستام و پوشاكەکەی سەرشانم هەلگرت و چووم بولای حەفصە و پییم گوت: کچم! راسته کە تو دەچیت‌وه بەگزدەمی پیغەمبەرداو چەندو چوونی لەگەلدا دەکەيت و رۆژى واهەیه پیغەمبەر (دروودی خودای له‌سرین) تائیواری بەزیزى و زویری دەمیّنیت‌وه؟ گوتى: ئەرى بەخودا راست وايە ويرھويپى لەگەل دەكەين! منيش پییم گوت: تو دەزانى كەمن تو دەترسینم لەسراي خودا لەسەر زىز كردنى پیغەمبەر (دروودی خودای له‌سرین) کچم! تو بەھۆى ئەو رېنه‌وه (واتە بەھۆى عائىشە‌وه) لەخوت بايى مەبە، ئەو بەجوانىي خۆى دەنازى و پیغەمبەر (دروودی خودای له‌سرین) خۆشى دەھۆى، تو خوت مەبەسته بەوه وە. لەپاشدا رۆيىشتىم، ئوممو سەلەمەيش خزمم بۇو، چووم بۇ مالى ئەويش و لەگەل ئەويشدا قسم كرد، فەرمooی: ئەى كۈرى خەتنى! سەيرم لەتو دى، لەھەمۇ شىيىكدا هەل دەدىتى! تەنانەت دەتھۆى لەنیوانى پیغەمبەر و ژنه‌كانىشىيا خوت تى هەلبۇرۇتىنى!

بەخودا بەراسىتى قسەكانى ئوممو سەلەمە واكاريان تى كردم توزى خاويان كردمەوه! ئىنجا رۆيىشم ھاپرپىيەكى ئەنصارىم ھەبۇو، من و ئەو بەسەرە دەچووين بۇ خزمەتى پیغەمبەر (دروودی خودای له‌سرین) بۇ ھەوالزانىن و دەنگوباسى سرۇوش و شتى وا، ئەگەر من نەچوومايە ئەو ھەوال و باس و خواسى بۇم دەھىننا ئەگەر ئەويش نەچوایە من دەنگوباسم بۇ دەبرد، وە لەوسەرەمەدا مەترسیمان لەپاشايانى لەپاشاكانى غەسسان ھەبۇو، واماڭ بىستبوو كەدەيەوى بەسوپاواه بىتتە سەرمان، زۇرلىقى دەترساین، لەناكاو تەماشام كرد ئەو ھاپرپىيەن صارىيەم داي لە دەگاوا گوتى: بىكەرهە بىكەرهە! گوتى: ديارە كابراي غەسسانى هاتۇتە سەرمان! گوتى! بەلكوو لەوە خراپتىش رووی داوه پیغەمبەر (دروودی خودای له‌سرین) كەنارى لەخىزانەكانى گرتۇوه!

منيش گوتىم: ھەى لووتى حەفصە و عائىشە بتەوسىت‌وه! جا جله‌كانم هەلگرت و دەرچووم و چووم بولای پیغەمبەر (دروودی خودای له‌سرین) تەماشام كرد حەزرهت (دروودی خودای له‌سرین) والە بالەخانەيەكا بەپەيژە بۇي سەرەدەكەوى،

خولامیکی رهشی پیغه‌مبه رهبوو، ناوی رهباح بwoo، لهسەر تهوقه سەرى پەيژەکە بwoo پیم گوت: عەرزى حەززەت بکە کە عومەرى كورى خەتتاب دەيەويى بىن بۇ خزمەتت، پیغه‌مبه (دروودى خوداي لەسرىن)، رىڭەي دام، گوتى: کە چۈومە خزمەتى، باسەكەم بۇ حەززەت كىرایەوه، تا گەيشتمە سەرقسەكەي ئۆممۇ سەلەمە زەرده خەنەيەكى كرد. پیغه‌مبه (دروودى خوداي لەسرىن) له وکاتەدا لهسەر حەسیرىكى بۇوت بwoo، حەسیرەكە هيچى ترى به سەرهەوە نەبwoo، سەرىنىكى چەرمى لەۋىزى سەردابوو، ناواخنەكەي بېشال (ليف)ى خورما بسوو، له پايىنىيەوه هەندى بەرەدارشىلان کە كەولى پى خۆشە دەكىرى هەلۈزابوو، لەزۇور سەريشىيەوه چەن كەولى هەلۋاسىرابوو، تەماشايىم كرد گىرىي حەسیرەكە لاقە برغەي حەززەتى دابېبىوو، منىش دەستم كرد بەگريان. فەرمۇوى: بۇچى دەگرىت؟ گوتى: ئەي پیغه‌مبەرى خودا! كىسراو قەيسەر وان لهو هەممو نازو خۆشىيەدا کە تىايىدان و خۆمان دەزانىن، كەچى تۆيىش پیغه‌بەمەرى خوداي و ئەمە حالتە كە دەيىبىنин. فەرمۇوى: ئەدى تو بەوه رازى نابى كەدونيا بۇ ئەوان بىن و پاشەپۇزىش بۇ خۆمان بىن (ش/ت).

١٨٠ - له باسى (ما ورد في سورة البقرة)دا پابورد، فەرمۇودەي يازدەھەم^(۳).

٥- سورەتى تەبارەك

(مەككەيىه، ۳۰ نايەتە)

سورة تبارك (مكية، وهي ثلاثةون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٨١ - تەماشاي (فضل سورەتى الـملک) بکە: (ف/۱ + ف/۳)^(۱).

^(۱) تقدم في مجلد اساسى. تسلسل ۲/ رقم: ۳۷۰۰/۱۱ = مجلد أول. تسلسل: ۵۳ رقم: ۵۹۰/۵.

^(۲) راجع المجلد الخامس. تسلسل ۸/۸.

۵۱ سوره‌تی نوون

(مه‌که‌بیه، ۵۲ نایه‌ته)

سوره ن (مکیه، وهی اثنان و خمسون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۸۲ - عَنْ عَبَادَةَ بْنِ الصَّابِطِ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلْمَ فَقَالَ لَهُ اكْتُبْ فَجَرَى بِمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى الْأَبَدِ». رواه الترمذی^(۱).

عوباده‌ی کوری صامتیت (خودای نی رازی بن) فهرموموی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای نمسرین) فهرموموی: یه‌که‌م شت که خودا دروستی کرد (له‌و حول مه‌حفوظ) بwoo، له‌پاش ئهو یه‌که‌م شت که خودا دروستی کرد قه‌لهم بwoo، جا پیّی فهرمومو: ئه‌ی قه‌لهم!! بنووسه، ئیتر قه‌لهم هرچی ده‌بی و پوو ده‌دات هه‌تا هه‌تایه کشتی تومار کرد! (ت-س/ح).

۱۸۳ - عَنْ حَارِثَةَ بْنَ وَهْبٍ عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «أَلَا أَخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ كُلُّ ضَعِيفٍ مُّتَضَعِّفٍ لَوْ أُفْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَا يَرَهُ، أَلَا أَخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ كُلُّ غُلَّ جَوَاطٍ مُّسْتَكِبِرٍ»^(۲).

حاریشه‌ی کوری و هب (خودای نی رازی بن) فهرموموی: حه‌زرهت (دروودی خودای نمسرین) فهرموموی: ئه‌دی با هه‌والتن بدهمی و نیشانه‌ی پیاوی خودا پی‌داوی به‌هه‌شتیتان نیشان بدهم: هه‌موو موسولمانیکی لازه‌بوونی بن نموده‌ی بن فیزی خو بکه‌م زانی بن ناز بـهـهـشتـیـهـ، ئهـوـ جـوـرـهـ کـهـسـانـهـ هـهـرـچـهـندـ خـهـلـکـ بـهـبـنـ نـمـوـودـ سـهـیـرـیـانـ دـهـکـهـنـ بـهـلـامـ لـهـلـایـ خـوـداـ ئـهـوـنـدـ بـهـقـهـدـرـوـ بـهـ رـیـزـنـ هـهـمـوـوـ دـوـوـعـاـوـ نـزـایـهـ کـیـانـ کـیـرـایـهـ، ئـهـگـهـرـیـهـ کـتـنـ لـهـوـانـهـ سـوـیـنـدـ بـخـواتـ لـهـسـرـ شـتـنـ بـهـ پـشـتـیـ کـهـرـهـمـیـ خـوـداـ، خـوـداـ دـلـیـ نـاـشـکـیـدـیـ وـ سـوـیـنـدـهـ کـهـیـ بـوـ دـهـبـاتـهـ سـهـرـ. ئـهـدـیـ بـاـ پـیـشـتـانـ بـلـیـمـ کـهـ کـتـنـ دـوـزـهـخـیـیـهـ وـ نـیـشـانـهـیـ خـهـلـکـیـ دـوـزـهـخـ

^(۱) رواه الترمذی بسند حسن (شرحه).

^(۲) بخاری. تفسیر: ۴۹۱۸، ۶۰۷۱، ۶۶۵۷، تحرید/۴ ل/۵۰۹ رقم: ۱۷۱۰. مسلم: صفة الجنۃ: ۷۱۱۶.

چییه و چونه: هەموو ئادەمیزادیکى چارە قوورسی مرقنى گۆشتىنى فیزىنى بەدەعیه و دەمارى زۆر خۆر دۆزەخییه (ش/ت).

١٨٤ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رضي الله عنه) قَالَ عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «يَكْسِفُ رَبُّنَا عَنْ سَاقِهِ فَيَسْجُدُ لَهُ كُلُّ مُؤْمِنٍ وَمُؤْمِنَةٍ، وَيَنْقَى مَنْ كَانَ يَسْجُدُ فِي الدُّنْيَا رِئَاءً وَسُمْعَةً، فَيَذَهَبُ لِيَسْجُدَ فَيَعُودُ ظَهِيرَةً طَبَقاً وَاحِدًا». رواهما البخاري. نسأل الله حسن الرواية آمين^(۲).

ئەبو سەعید (خودای فی رازى بى) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (دروودى خودای له سەربىن) فەرمۇسى: لە رۆزى قیامەت دا خودای پەروەردگارمان لاقى خۆى ھەل دەمالى، ئىتەر ھەموو موسولمان و بىپوادارى (چ پىاو چ ژىن) كورپۇوشو سەجدەتى بۇدەبەن، ئەوانەيش كەلەجيھاندا بۇ چاوه و روپامايى و ناوابانگ كورپۇوشيان بىردووه دەمیئنەوە و لەپاش ئەوان دەچن كە كورپۇوش بېبەن بۇ خودا، بەلام لە خوداوه پىشىيان رەق دەبى و دەبى بە يەك پارچە تەختە و ھەرچى ھەول دەدەن ناتوانى سەجدە بېبەن، ئاوا لە بەرچاوى ئەوعەشاماتە تەرىق و چاوه شۇپۇرپىسوا دەبن (بۇخارى - پېرگۈپەكە لەنور بى).

تەلاق و تەحرىم، مولك و سوورەن نوون

چوار سوورەن لەناو قورئانى خوا پۇون!

٥٢- سوورەتى الحاقە

(مەككىيە، ٥٢ نايەتە)

سورة الحاقة (مکیة، وهى ثنتان وخمسون آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ئَمَائِيَّةٌ} (١٧/٦٩).

^(۱) بۇخارى. تفسیر: ٤٩١٩ = تجرید / ٤ / ٥١٠ رقم: ٢١ = ١٧١١، ٢٢، ٤٥٨١، ٤٩١٩، ٦٥٦، ٦٥٧٤، ٦٥٧٤.

٧٤٣٩، ٧٤٣٨. فتح.

واته: کاتنی قیامه‌ت پووی دا، شیرازه‌ی بیونه‌وهر به‌ته‌واوی ده‌پچری، زه‌وی ده‌بوخنی به‌سهر یه‌کا، ئاسما‌نه‌کان ده‌ته‌پین و پارچه پارچه ده‌بن و وه که‌لاوه کونیان لى دی و وه ک ئاشنی ئاوه‌که‌وتتو له‌گه‌پ ده‌که‌ون و ئه‌و فریشتانه‌ی که‌وان له‌ناویانا به پهله پرپروزه خویان ده‌گه‌یه‌ننکه که‌نارو قه‌راخیان، و‌هه‌موو کومه‌ل لهم لاو له‌و لاوه ده‌ویستن تابزانن بیونه‌وهر چی به‌سهر دی، و‌له‌و روزه‌دا هه‌شت فریشته عه‌رش و ته‌ختی په‌روه‌ردگاری تو هه‌ل ده‌گری، له‌ژوور هه‌موو فریشته‌کانی تره‌وه.

٤١٨٥ - قَالَ الْعَبَّاسُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) كَنْتُ جَالِسًا فِي الْبَطْحَاءِ فِي عِصَابَةٍ وَرَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جَالِسٌ فِيهِمْ إِذْ مَرَّتْ عَلَيْهِمْ سَحَابَةً فَنَظَرُوا إِلَيْهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «هَلْ تَدْرُونَ مَا اسْمُ هَذِهِ؟». قَالُوا: نَعَمْ هَذَا السَّحَابَةُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «وَالْمُزْنُ». قَالُوا وَالْمُزْنُ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «وَالْغَنَانُ». قَالُوا وَالْغَنَانُ. ثُمَّ قَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «هَلْ تَدْرُونَ كُمْ بُعْدُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْغَنَانِ؟». فَقَالُوا: لَا وَاللَّهِ مَا نَدْرِي. قَالَ: «فَإِنَّ بُعْدَ مَا بَيْنَهُمَا إِمَّا وَاحِدَةٌ وَإِمَّا اثْنَانٌ أَوْ ثَلَاثٌ وَسَبْعُونَ سَنَةً وَالسَّمَاءُ الَّتِي فَوْقَهَا كَذِيلُكَ». حَتَّى عَدَّهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ كَذِيلُكَ ثُمَّ قَالَ «فَوْقَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ بَخْرٌ بَيْنَ أَغْلَاهُ وَأَسْفَلِهِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى السَّمَاءِ وَفَوْقَ ذَلِيلِكَ ثَمَانِيَّةُ أَوْ عَالَ بَيْنَ أَظْلَافِهِنَّ وَرُكَبِهِنَّ مَا بَيْنَ سَمَاءِ إِلَى سَمَاءِ ثُمَّ فَوْقَ ظُهُورِهِنَّ الْعَرْشُ بَيْنَ أَسْفَلِهِ وَأَغْلَاهُ مَا بَيْنَ سَمَاءِ إِلَى سَمَاءِ وَاللَّهُ فَوْقَ ذَلِيلِكَ». رواه الترمذی وأبو داود (رضوان الله تعالى عليهم).^(۱)

عه‌بیباس (خودای لی رازی بن) فه‌رمووی: له‌و ده‌شته له‌گه‌ل ده‌سته‌ین له یاراندا له‌خزمه‌تی حه‌زره‌تدا دانیشتبووین، له‌و کاته‌دا په‌لے‌ین هه‌ور له‌سهر سه‌ریانه‌وه را بورد، ته‌ماشایان کرد پیغه‌مبه‌ر (دوودی خودای له‌سرین) فه‌رمووی: ئایا ده‌زانن ئه‌مه ناوی چییه؟ گوتیان: به‌لئن ئه‌مه هه‌وره، حه‌زره‌ت (دوودی خودای له‌سرین) فه‌رمووی: گه‌واله‌یشی پی ده‌لین گوتیان به‌لئن گه‌واله‌یشی پی ده‌لین.

^(۱) رواه أبو داود في السنة والترمذی هنا بسند حسن (شرحه).

(ت-س/ح-د) ته ماشای فه رموده کهی سووره‌تی حه دیدیش بکه،
ده بینی به دیمه‌ن که می جیاوازی له نیوانی ئه م دوو فه رموده دا هه یه، و هک
ژماره‌ی ساله‌کان له وی پینچ سه د ساله، لیره حه فتا ساله. له پاستی دا ئه م
جوره شوینه، و هک چهند جاری له مهوبه‌ر په نجه‌مان بو دریز کرد، ده ریایه‌کی
بئ په یه و گه دوونیکی گهوره و ووراقه، به زه رنه قووته‌یه کی بئ په رو بالی و هک
من له ناو ئه م لانه‌ی له شه رو و خاوه دا نه په یه ده کری و نه په یی پی ده بربی!
ته نیا من ئه و هندم له سه ره که ته رجه مه‌یه کی پاک و پوختی فه رموده که
بکه م و وه ری بگیزمه سه ر زمانی شیرینی کوردی، وه لئ را قه و شه رح و
ته ئویل و ره خنه و وه لامی ره خنه و شیکردنه وهی ههندی شوین و ته و فیق له
بئینی حه دیس کانداو پیکه وه سازاندنی فه رموده کان له ناو خویاندا،
بابه تیکی تره و کات و کوشش و مه و دایه کی تری گه ره که، که ئیستا من
له ترسی بارگران کردنی ئه م کتیبه وازم له و لا ینه هیناوه. مه گه ر ناو به ناو
و هک حراو گه، قسمه، له م نا به ته ندهم به گونی، خوته ری ئازیزدا، که زور به

قوولی پی دانه‌گری له‌شوینانه‌دا که‌هست به‌زقی و پهق و تهقی و گیرو گرفت دهکا، جا بؤئه‌وهی خوینه‌ری ئازیز دلنيا بنی که زانا گهوره‌كان له‌کون و نودا ئەم جۆره شوینانه‌يان به‌جوانی پوون کردۇته‌وه، چەند نموونه‌يەكتان له‌فەرمایشتنی ئەو زاتانه بؤ دەھینمه‌وه:

۱- مامۆستا مەلا عەبدولكەريمى بىياره (خودا پايىه بەرزترى بفەرمۇى) له‌ويىنه‌ی ئەم شوينه‌دا دەفەرمۇى:

لەبؤ تەعىنىن جىڭىز جەننەت و نار

نەصىيىكىن صەرىج هېچ نىيە دىيار!

پاكوايىه دەستى هېچ لىننەدران

تەفوپىش بە عىلىمى زاتى حەق كىرن

۲- دانه‌ری تاج (رەزاي خوداي له‌سەر بىن) دەفەرمۇى: مەبەست روون كردنەوهى دوورىيى نىوانە، نەك پىوانەيى نىوان بەسال، كەواتە جىاوازى دژايەتى نىيە لەبەينى ئەم فەرمۇودەيەو فەرمۇودەكەي سوورەتى حەدىد دا.

۳- مەولەوى (خوداي ئازى بىن) لەلايەنى جىڭەو ڕىڭەو كاتى بۇونى خوداوه دەفەرمۇى:

متى متى؟ حتى أتى علىه من أين أين؟ ينتمي اليه

بەكوردىيەكەي خۆمان لەھەمان بەحر (كەبەحرى رەجهزە) واتە:

كەن كەن ھەبوو؟ ھەتا خودا لەون بىن

لەكۈن لە كۈن بىو؟ تا خودا لەو جىن بىن!

۴- شىيخى بەيزاوى له‌تەفسىرى ئەم ئايەتەدا ئاماژە بؤ جۆره تەئويلىكى دوور دەكى، كە دەفەرمۇى: ھەلىش دەگری كە مەبەست لەم ئايەتە مەبەستە بولەتىيەكەي نەبىن، بەلكۇو تەمسىل و نمايشتى حالى گهورەيى خودا بىن، بەھۆى حالى لەبەر چاوى پادشايانه‌وه گهورەيى خودا دەربكەوى.

۵- ماموستا شیخ موحده‌مهدی خال (برهای خودای له‌سر بن) له‌پاچه‌ی ئەم ئایه‌تەدا دەفه‌رموئی: مەبەست لە (عرش) گەورەیی و دەسەلات و دەست روینە، وە ئەم ئایه‌تە نمۇونە هىننان (تىشىل)ە بۇ باسى گەورەیی و دەسەلاتى خوا له‌پرۇزى دوايى دا تا ئەۋى كە دەفه‌رموئی: ئەگەر راستت ئەۋى ئەم ووتە و ووتارانە كە بەکوردىيى، يَا عەرەبى، يَا بەھەر زمانىيىكى تر دانراون بۇ تەعبير دانەوەيە لەمەبەسان (معانى) جىهانى، مەبەسانى رۆزى دوايى لەجىهان دەپتەيان بۇ دانەنراوه، كەوابۇو تەعبير دانەوە لەمەبەسانى رۆزى دوايى بەووتەيى جىهانى، وەك باسى فەلسەفە و نەيىنى سروشت (طبيعت) وايى، كە بەئاماژەي دەست و چاواو سەر بى كەيت... تاد.

وادەزانم مەبەستى ماموستا مەلا عەبدولكەريم ئەم رەوشەيە بەگشتى: كەپياو بەبهانەي لواز لەنەصصى صەريحى ئایەتى قورئان و حەديثى صەحىح لانەدا، مەبەسانى جىهانى و مەبەسانى رۆزى دوايى بە پىيى فام و تىكەيشتنى زانىيان و عورف و عادەتى لۇغەت و زمان و بەشەر لەسەر ظاھيرى خۆيان بەيىنەوە، بەلام ئەگەر مەعناي ظاھيرى پىويىستى بە تەئویل بۇ ئەوە دەبى تەئویل بکرى، پالفتەي شىعەركەي ماموستا ئەمەيە:

برا! بابەتى نايىن كە غەيىب بىن

قىسىن بىكە تەواو بىن مەيىب بىن

كۈلىنەوەن دىن بە خەيالى رووت

كىرەن گولشەنە بەسمى گاجووت!

من بەش بەحالى خۆم لەسەر ئەم رايمى ماموستا مەلا كەريم، بەلىنى راستە كە:

كات و جىڭە و ھەند، تەن و دەنگ و رەنگ

بۇ بەندە بەھەن، لە بۇ خودا نەنگ

به لام گله ووشو زاراوه يش مه به ستي ئايینى تاييجه‌تى خوي هئي، له كاتى گوتني ئهو ووشەيەدا پىشىنەن و پاشىنەن ھەست بە مە به ستي تاييجه‌تى خوي دەكەن، بۇ نمۇونە كە گوتت: عەرش، واتە: تەخت و بارەگاي حوكىمرانى خودا، كە گوتت: پردى صيراط، واتە: ئهو پردهي كەوا له سەر پشتى دۆزەخ و رۆژى قيامەت خاس و خراب بە سەرىدا دەپۇن، كە گوتت: خودا، واتە ئەو كەسەي كەئەم بۇونەوەرەي لە نەبۇون دروست كردووهو حال و نىشانەو صىفەتى ئەمە و ئەوەيە كە لە قورئان و فەرمۇودەكانى حەزىدەت دا بەيان كراون، بە كوردى و كورتى: زاراوهو نااو و شەي ئايینى (وهك: خودا، پىغەمبەر، فريشته، قيامەت، عەرش، كورسى قەلەم، حەشر، ميزان، كېشانى كىردار، حەج، نويىز، زەكات و رۆزىوو، ژنهينان، ئاسمان، زەوي، خۇر، مانگ، سال و رۆز، دايىك، باوك، برا، خوشك، ژن، وەك ئەم ووشانەو وينەي ئەم ووشانە كەلەناو قورئان و حەدىسىدا واريد بۇون ئەمانە) ھەموو مە به ستي ديارى ئاشكراي زانزاوى خويان هئي، ھەندىكىيان كەوان لە بەرچاومان ئەوە نۇر بە باشى لە حەقىقەت و كونەھەكەي دەگەين، ھەموو كەس وەك يەك دەزانى خۇر كامەيە، زەوي كامەيە، ژن چىيە، براو دايىك و خوشك لە شەرعا معنای چىيە، نويىز رۆزىوو زەكات و حەج ئەوەيە كە مامۆستاكان شەرھيان دەكەن بۇمان، به لام كونەو حەقىقەتى خودا كەس نازانى چىيە، وە كۆلىنەوەي شتى وا كاريکى ناشايىستەيە، ھەروا حەقىقەتى عەرش و فريشته و تەرانزوو كورسى و قەلەم و ئەوشتانەي كەلەم بابه تانەن ئەوەي كەلە سەر ئىتمەيە بېرۇامان بە بۇونى ئەم شت گەلە بىي لە سەر ئەو شىيەيە كەلە شەر يەعتدا پۇون كراونەتەوە، وە نەھىصى صرىحى ئايەت و حەديث بە خۇرایى و بە تەئىيلى ضەعيف لە مەعنای ظاھيرى موتەعارەفيان لانەدەين، دەنا ئەگەر وانەبى و ھەركەسىن ھەلسىن و بلى ئەمە وانىيە و ئاوايە چونكە مىستەر مشكە وادەلى، ئەوە سەرەدە كىشى بۇ پاشاكەردانى و هىچ شتىيکى نەيىنى و غەيى بى ئىسپات نابى و بەپىي رۆز وەك نرخى گەنم و جۇ، مەعناكەي دەگۆپى.

پاسته خودا ده فرمودی: {وَأَثُرْأُ بِهِ مُتَشَابِهً} وہ ئىبنو عەبباس (بەزای خوداي له سربىن) ده فرمودی: (لیس في الجنة من أطعمه الدنيا الا الأسماء: خواردهمهنى و خواردنهوهى بهەشت و جيھان بەس ناويان يەكە، دەنا تام و چىڭو خوشى و شتى تريان هەموو جيایە!) وەلى ئەمە مەعنائى وانىيە كەئىمە بەنى بەلگە و نىشانەی پۇشىن قىاسى هەموو شتىكى ترى رۆژى دوايى لە خۇداك بکەين.

٥٣- سورەتى مەعارىق

(مەكەبىه، ٤٤ ئايەتە)

سورة الماراج (مکية، وهى أربع وأربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٨٦ - عن أبي سعيدٍ (رضي الله عنه) عن النبيٍّ (صلى الله عليه وسلم) في قوله (كالمُهْلِ)
قال «كَعَكَرِ الزَّيْتِ إِذَا قَرَبَهُ إِلَى وَجْهِهِ سَقَطَتْ فَرْوَةُ وَجْهِهِ فِيهِ». رواه الترمذى^(١).

ئەبو سەعید (بەزای خوداي له سربىن) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (دروودى خوداي له سربىن) لە بارەي ووشەي (كالمەل) يەوه كەله ئايەتى: {يُعَاثِرُوا بِمَاءِ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ} و ئايەتى: {يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ} دايە فەرمۇسى: واتە: وەكۈو خلتەي زەيت و دۆووكى پۇنى داخ، كاتى دۆزەخىيە كان لە تۈونىيانا ھاوار دەكەن بۇ ئاۋ، ئاوىيىكى وايان دەدەنلى، وەكۈو خلتەي زەيت و دۆووكى پۇنى دا خىراو وايە، كاتى نزىكى دەمۇچا وييان دەكىرىتەوه، ھەر ھالاۋى تىينە كەي دەمۇچا وييان دادەپلۇخىنى و چەرمى دەم و چا وييان دادەمالىتە ناوى! خودا پەنامان بدا (ت-س/غ).

قال الله تعالى: {إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هُلُوعًا، إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا، {وَإِذَا مَسَّهُ الْحَيْرُ مُتَنَعِّمًا} (٢١-١٩/٧٠)

^(١) رواه الترمذى بسند غريب (شرحه).

واته: ئاي له ئاده ميزاد كه بى ئوقره و بى هوره و دهم به‌هاواره: نه له شادي دا خوي ده‌گري و نه‌له‌شيندا، كاتى خودا مال و خيرو دارايى ده‌داتنى ده‌ست قووچا او خيرنه‌كهره، كاتى تووشى زهره‌رو زيان و ناخوشى ده‌بى، دهم به‌هاوارارو بولله بولکه‌رهو به‌هاتتو هاور ئاساييش له‌خوي ههـل ده‌گري.

١٨٧ - أتى اللَّٰهُ عَلَيْهِ رَسُولٌ مَا لَمْ يَأْتِيْ أَغْطِيَ قَوْمًا وَمَنَعَ آخَرِينَ، فَلَعْنَةُ اللَّٰهِ عَلَيْهِمْ فَقَالَ: «إِنِّي أَغْطِي الرَّجُلَ وَأَدْعُ الرَّجُلَ، وَالذِّي أَدْعُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الذِّي أَغْطِي، أَغْطِي أَقْوَاماً لِمَا فِي قُلُوبِهِمْ مِنَ الْجَزَعِ وَالْهَلَعِ وَأَكِلُّ أَقْوَاماً إِلَى مَا جَعَلَ اللَّٰهُ فِي قُلُوبِهِمْ مِنَ الْخَيْرِ وَالْغَنَى، مِنْهُمْ عَمْرُو بْنُ ثَعْلَبَ». فَقَالَ عَمْرُو بْنُ ثَعْلَبَ مَا أَحِبُّ أَنْ لَيْ بِكَلِمَةٍ رَسُولِ اللَّٰهِ (صَلَّى اللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حُمْرَ النَّعْمٍ. رواه البخاري في التوحيد. نسأل الله خالص التوحيد، آمين^(۲).

ده‌گيپنهوه: كه هندى مال دىنن بۇ پىيغەمبەر (دروودى خودايى له‌سرىن) ئەويش بەشى بازىكى لى ده‌دات و بەشى بازىكى ترى لى نادات دوايى خەبەر ده‌گاتەوه بەپىيغەمبەر (دروودى خودايى له‌سرىن) كەئهوانەي بەشى نه‌داوون گله‌يى دەكەن. ئەويش بەم بۆنەيەوه دەفه‌رمۇئى: گەلى جار وادەبى من بەش دەدەم بە پىاۋى و بەش نادەم بەپىاۋىكى تر، بەلام لە دلىشەوه ئەو پىاۋەيام خۆشتە دەۋى كەبەشيم نەداوه، دەى دەزانن ئەوه بۇ وادەكەم چونكە هەندى كەس دەيانبىيەم ھەلپە دەكەن و چاوبرسىن و چاو چنۆكىن، بۆيە منىش بەشيان دەدەم، هەتا دلىان رابگرم و بىانكەم بە دۆستى ئىسلام، وەلى بەشى هەندى كەسى تر نادەم چونكە پىشته ئەستوورم لەوهى كەئهوانە بەرچاوتىن و خىرخوان، ئىتە دەيان سېپىرم بە خودايى كەئاوا بەرچاوتىرۇ دل پېلە خىرى دروست كردوون. يەكىك لەم خودا پىداوانەي كەمن دلىيام لە دلفراؤنىييان عەمرى كورى تەغلىبە! جا ھەموو جارى عەمر دەيفەرمۇو: ئەم ووشە مەدحەي پىيغەمبەر، كەلە بارەي منهوه فەرمۇويەتى، بەھەموو رانە

و شتره سووره‌کانی عه‌رهبی ناده‌م، که‌رهنگیان ده‌لیّی رهنگی مه‌رهزه، و هباشتین و نایابترین سامانی عه‌ره‌بابن (بوخاری – بزمای خودای له‌سر بن).

(نه‌لاقه) که‌م که‌م دیت‌ه پیش‌ه وه

وه‌ک به (مه‌عاریج) بن له‌پیش‌ه وه

تاوه‌ک توفانی (نوم) له‌ناکاوا

وه‌کوو (جن) له‌پرده‌کا به ناوا

(موزه‌همیل) که‌وا له‌پیش (موده‌شیر)

له (قیامه‌ت!) دا هه‌یانه ته‌نثیر!

بو (انسان) ده‌بن له (ده‌هری) دووه‌هه

جاری بنه‌نوره جاری بنه مه‌ره‌هه

مه‌عاریج واته: نه‌دهوان و په‌یزه، نه‌لاقه ناوی قیامه‌ته. (وهرگیز)

٤- سووره‌تی نوح (درودی خودای له‌سر بن)

(مه‌که‌بیه، ۵۹ نایه‌ته)

سورة النوح (علیه السلام) (مکیة، وهی تسع وعشرون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال اللَّهُ تَعَالَى: {وَقَالُوا لَا تَدْرُنَ الْهَمَّٰنْ وَلَا تَدْرُنَ وَدًا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعْوَقَ وَتَسْرًا} (٧١/٢٣).

و اته: وه‌کافره‌کان له‌ناو خویانا گه‌وره‌کانیان به بچووکه‌کانیان ده‌گوت: واز له خوداکانی خوتان مه‌هیّنن، ده‌سبه‌رداری (وودد) و (سواع) و (یغوث) و (یعوق) و (نسر) مه‌بن، له‌پاستی دا ئه‌م بتانه ئاده‌میزادیکی زوریان گومراکرد.

٤- قال ابن عباس (رضی الله عنهما) صارت الاوئانُ الْتِي كَانَتْ فِي قَوْمٍ ثُوْجٍ فِي الْعَرَبِ بَعْدُ، أَمَّا وُدُّ كَانَتْ لِكَلْبٍ بِدَوْمَةِ الْجَنَّدِ، وَأَمَّا سُوَاعٌ كَانَتْ لِهُدَنِيلٍ، وَأَمَّا يَغُوثُ

فَكَائِتُ لِمُرَادٍ ثُمَّ لِبْنِي غُطَيْفٍ بِالْجُرْفِ عِنْدَ سَبَأ، وَأَمَّا يَعْوَقُ فَكَائِتُ لِهَمْدَان، وَأَمَّا ئَسْرَرُ فَكَائِتُ لِحِمِيرَ، لَآلِ ذِي الْكَلَاعِ. أَسْمَاءُ رِجَالٍ صَالِحِينَ مِنْ قَوْمٍ نُوحٍ، فَلَمَّا هَلَكُوا أَوْحَى الشَّيْطَانُ إِلَيْ قَوْمِهِمْ أَنَّ الصَّبُوَا إِلَى مَجَالِسِهِمُ الْتِي كَائِنُوا يَجْلِسُونَ أَصْبَابًا، وَسَمُوهَا بِأَسْمَائِهِمْ فَفَعَلُوا فَلَمْ تُغْبَدْ حَتَّى إِذَا هَلَكَ أُولَئِكَ وَتَسَخَّعَ الْعِلْمُ عِدَّتُ. رواه البخاري. نسأل الله حسن الرواية، آمين^(۱).

ئىپىنۇ عەبباس (خودايىان ئىرازى بىن) فەرمۇسى: ئەو بتانەي كەلهناو كەلى نووح دا ھەبۈون لەپاش ئەو بۇو بۇون بەھى عەرەبىش، ووددىيان بۇو بۇو بەبىتى ھۆزى كەلب، لەدەوە تولجه‌ندەل بۇو، لەۋى دەيىانپەرسىت، سواعىشىيان بۇو بۇو بەھى ھۆزى ھۆزەيل، يەغۇوشىشىيان بۇو بۇو بەھى موراد، لەپاشدا بۇو بۇو بەبىتى بەنى غوطەيەيش، لەخاکى جەرف لەولاتى سەبەء، يەعۇوقىش بىتى ھەمدان بۇو، نەسرىش بىتى حىميمىر بۇو، كە خانەوادەي ذولكەلاعن وەلى ئەم ناوانە لەپىش ئەوەدا بىن بەناوى ئەم بتانە ناوى چەن پىياو چاكيڭى كەلى نووح بۇون، كاتى دەمردن شەيتان ختەختەي كەله كەيان دەدا، كەلەجيڭەي كۆپى دانىشتىنە كەياندا كۆتەلىان بۇ بىكەن و وىنەيان بىكىشىن و ناوى ئەو پىياو باشانانەيان لى بىنىن، بۇ ئەوه پىرۆزبایيان لى وەربىگىن، ئەوانىش وايانىكىرد، جا كە ئەمانە شوينەواريان كويىر بۇوه ئەوجا نەوهى ئەوانەي كەئەو پەيكەرانەيان دروست كردىبوو، وەلەوشۇينانەدا، داييان نابۇون دەستىيان كرد بە پەرسىنى ئەو بتانە! (ب (خودايى ئىرازى بىن))

۵۵- سوورەتى جىن

(مەكتەبىيە، ۲۸ ئاينەتە)

سورة الجن (مكية ثمان وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۸۹ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ الطَّلَقَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي طَائِفَةٍ مِنْ أَصْنَاحِهِ عَامِدِينَ إِلَى سُوقِ عَكَاظٍ، وَقَدْ حِيلَ بَيْنَ الشَّيَاطِينِ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ،

^(۱) بخاري. تفسير: ۴۹۲۰.

وَأَرْسَلْتُ عَلَيْهِمُ الشَّهْبُ، فَرَجَعَتِ الشَّيَاطِينُ فَقَالُوا: مَا لَكُمْ؟ قَالُوا: حِيلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ خَبْرِ السَّمَاءِ، وَأَرْسَلْتُ عَلَيْنَا الشَّهْبُ. قَال: مَا حَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ خَبْرِ السَّمَاءِ إِلَّا مَا حَدَثَ، فَاضْطَرَبُوا مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا، فَأَنْظَرُوا مَا هَذَا الَّذِي حَدَثَ، فَانْطَلَقُوا يَنْظَرُونَ فَالَّذِينَ تَوَجَّهُوا نَحْوَ تَهَامَةَ سَمَعُوا قِرَاءَةَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ يُصَلِّي بِأَصْحَابِهِ صَلَاةَ الْفَجْرِ بِنَخْلَةٍ فَتَسْمَعُوا لَهُ، فَقَالُوا: هَذَا الَّذِي حَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ خَبْرِ السَّمَاءِ. فَرَجَعُوا إِلَى قَوْمِهِمْ فَقَالُوا: يَا قَوْمَنَا (إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا). يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَأَمَّا بِهِ وَلَنْ تُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا) وَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَلَمَّا أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمْعَنَّ نَفَرَ مِنَ الْجِنِّ} وَإِنَّمَا أُوحِي إِلَيْهِ قَوْلَ الْجِنِّ. رواه البخاري والترمذمي وزاد: لِمَا رَأَى الْجِنُّ النَّبِيًّا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَصْحَابَهُ يُصَلِّونَ بِصَلَاتِهِ فَيَسْجُدُونَ بِسُجُودِهِ فَمَجَّبُوا مِنْ طَوَاعِيَّةِ أَصْحَابِهِ لَهُ وَقَالُوا لِقَوْمِهِمْ: (لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا). نَسَأَلَ اللَّهُ كَمَالَ الطَّاعَةِ آمِينَ^(۱).

ئىيىنۇ عەببىاس (خودايىانلى رانى بىن) فەرمۇوى: پىيغەمبەر (درودى خودايى لەسەرىپىن) لهكەل دەستەيىن لەيارانى دالە مەككەوە دەرچۈون بۇ بازارى عوكاظ (كە كاتى گىردىوھ بۇونى عەرەب بۇو لەو شويىنەدا) ھەتا عەرەبەكان بانگ بىكا بۇ سەر ئايىنى ئىسلام، ئەمە لەو كاتەدا بۇو كە شەياطىن رېيگەي ئەوهيانلى كىرابوو كە بەئاسماندا سەركەون بۇ ھەوالو دەنگوبىاس، ئەو شەيتانانەي ئەمەيان بىكردایە بلېسەي ئاگرو برووسكەو چەخماخە بەرەنگاريان دەبۇو، جا كە بە ئائومىدى دەگەرانەوە ھۆزەكەيان پىييان دەكوتىن: ئەوه چىتانە؟ دەيانگوت: دەنگوبىاس و ھەوالى ئاسمانمانلى قەدەغەكراوهە كەدەچىن دەدرىيىنە بەر شۇولە ئاگرو برووسكە. جا شەيتان دەلىنى: دىيارە شتى پۇوى داوه لەدنىيادا، بۇيە رېيگەي ئاسمانستانلى كىراوه، دەسا دەي كون و قۇزىنى سەرزەۋى چ لە رۇزھەلات و چ لە رۇزئاوا بگەپىن و بىزانن چى پۇوى داوه كە

بووه بهه‌وی ئەم ئاگریارانه. جا ئەوانیش بە هەر چوارلا دا بۇ ئەم مەبەستە دەردەچن و دەکەونە جم و جۇولۇ سووسە کردن، تا ئەوانەی کە پۇوهو مەککە هاتن لە بەطنونە خلە تووشى پېغەمبەر دەبن، خەریک دەبىتى بەرنویشى نویشى بەيانى بۇ ھاپپىکانى دەكاو گوئى لە قورئانخوینىندە كەی دەگرن جا گوتیان: ئەم قورئانیيە کە دەبىتى بەهه‌وی ئەوە کە نايەلىٰ ئىمە بە ئاسماندا سەركەوین و ھەوال و ھەر بگرین، ئەوسا دەگەپىنەوە بۇلای كەلەكەيان و دەلىن: ئەی گەلی ئىمە! ئىمە قورئانىيکمان بىستووه، جىڭە سەر سۈرمانە رىڭە پاست نىشانى ئادەم مىزادو پەرى دەدا، ئىمە يىش باوھەرمان پى كردو ھەرگىز كەس ناكەين بەھابەش و ھاۋى بۇ خوداى پەھەر دگارمان. جا خوداى گەورە ئەمەي ناردە خوارەوە: {قُلْ أَوْحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ لَفَرَّ مِنَ الْجِنِّ} ئەم پەھبەر خۆشەويىست! تۇ بەفرمۇو: لەلایەنى خوداوه سرۇوش و وەحيم بۇھاتووه كەچەن كەسىن لەبەرەي جنۇكە گوپىيانلىٰ راگرتۇوم، لەكاتى قورئانخوینىندە بەلام تەواوى قىسى جنۇكە كان بەھەرەي بەيان كرابۇو، بۇ پېغەمبەر (دروودى خوداى لەسىرىن) (ب/ت) پەوايەتى تىرمىزى ئەمەي پىترە: كاتى جنۇكە كان دىييان كە يارانى پېغەمبەر (دروودى خوداى لەسىرىن) ئاوا بەو رەنگە بەبىتى گىرۇگرفت پەيرەوى حەززەت دەكەن و نویش بە نویش ئەو دەكەن و بەشۈين سەجدە ئەوا سەجدە دەبەن و ئەويان كردووه بەپەھبەر سەرمەشق و نموونەي بالا كاتى ئەم حالەيان دى زۇر بەدلەيان بۇو، وە بە گەلەكەي خۆيان گوت: {وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَنْدُ اللَّهِ يَذْعُوْهُ كَادُوا يَكُوُنُونَ عَلَيْهِ لَبَدًا}.

٥٦- سوورەتى موزە ميل (سورة المزمل)

لم يرد في الأصول حديثٌ فيها:

دانه‌ر (پر گوئی له‌نور بی) ده‌فرمومی: له‌سهرچاوه‌کانی تاج دا هیچ حه‌دیشی له‌باره‌ی ئه‌م سووره‌ته‌وه نه‌هاتووه به‌لام له‌تله‌فسیری (مواه‌ب الرحمن) دا، له‌سهره‌تای ئه‌م سووره‌ته‌دا ده‌فرمومی:

١٩٠ - عن سعد بن هشام قال: قلت لعائشة (رضي الله عنها) أليستني عن قيام رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فقلت ألمست تقرأ هذه السورة (يا أيها المُزَمِّل) قلت بلـى. قالت فإن الله عز وجل افترض قيام الليل في أول هذه السورة فقام رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وأصحابه حولـا حتى انتفخت أقدامهم وأمسك الله عز وجل خاتمتها في السماء الأخرى عشر شهرا ثم انزل الله عز وجل التخفيف في آخر هذه السورة فصار قيام رسول الله (صلى الله عليه وسلم) الليل ظوعا من بعد فريضته. أخرجـه مسلم وأبو داود والنـسائي^(١).

سـهـعـدـیـ کـوـرـیـ هـیـشـامـ فـهـرـمـوـوـیـ: کـوـتـمـ بـهـ عـائـیـشـهـ (خـودـایـ نـازـیـ بـیـ): پـیـمـ بـفـهـرـمـوـوـ کـهـشـهـ وـ نـوـیـشـیـ پـیـغـهـمـبـهـ (دـرـودـایـ خـودـایـ لـهـسـمـرـبـینـ) چـونـ بـوـوـ؟ فـهـرـمـوـوـیـ: دـیـارـهـ کـهـتـقـ ئـهـمـ سـوـورـهـتـهـ دـهـخـوـیـنـیـ کـهـنـاوـیـ (یـاـ آـیـهـ الـمـزـمـلـ)؟ کـوـتـمـ: بـهـلـىـ. فـهـرـمـوـوـیـ: دـهـیـ بـهـپـیـ سـهـرـهـتـایـ ئـهـمـ سـوـورـهـتـهـ خـودـایـ گـهـوـرـهـ شـهـوـ نـوـیـشـیـ دـانـاـ لهـسـهـرـ حـزـرـهـتـ وـ يـارـانـیـ، ئـیـترـ حـزـرـهـتـ خـوـیـ وـ يـارـانـیـ تـامـاـوـهـیـ سـالـیـ بـهـپـیـ سـهـرـهـتـایـ ئـهـمـ سـوـورـهـتـهـ شـهـوـ نـوـیـشـیـانـ دـهـکـرـدـ، تـهـنـانـهـتـ پـیـیـانـ پـهـنـهـماـ بـوـوـ، ئـیـترـ تـامـاـوـهـیـ سـالـیـ خـودـایـ گـهـوـرـهـ لـهـنـاسـمـانـ کـوـتـایـیـ ئـهـمـ سـوـورـهـتـیـ گـیرـداـ، جـاـ لهـپـاشـ دـاـ لـهـمـ سـوـورـهـتـهـ دـاـ لـهـنـاخـرـهـ کـهـیـهـ وـ ئـهـرـکـیـ سـوـوـکـ کـرـدـ، ئـیـترـ شـهـوـ نـوـیـشـ لـهـپـاشـ ئـهـوـ کـهـلـهـ پـیـشـاـ فـهـرـزـ بـوـوـ، بـوـوـ بـهـ سـوـنـنـهـتـ.

مامـؤـسـتاـ مـهـلـاـ کـهـرـیـمـ (خـودـایـ نـازـیـ بـیـ) لـهـکـوـتـایـیدـاـ دـهـفـرـمـوـوـیـ: موـسـلـیـمـ وـ ئـهـبـوـ دـاـوـوـدـوـ نـهـسـائـیـ ئـهـمـ حـهـیـثـهـ يـانـ گـیـرـاـوـهـتـهـوـهـ.

^(١) راجع: بخاری: تهجد: ٦٤٧١، ٤٨٣٦، ١١٣٠. مسلم: صفات المناافقين: ٧٠٥٥ - ٧٠٥٧. ترمذی: صلاة:

٤١٢. نسائي: قيام الليل: ١٦٤٣. ابن ماجه: إقامة الصلاة: ١٤١٩.

٥٧- سوره‌ی موده‌ی تفسیر

(مه‌که‌بیه، ۵۵ نایه‌تی)

سورة المدتر (مکیة، وهی خمس و خمسون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٩١ - عن يحيى قال: سالت أبا سلمة (رضي الله عنهما) أيُ القرآن أنزل أول. سبق هذا الحديث في كتاب النبوة والرسالة في مبحث (أول نزول الوحي بالنبوة والرسالة) ^(١).

١٩٢ - عن أبي سعيد (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: «الصَّعُودُ جَبَلٌ مِنْ ثَارٍ يُتَصَعَّدُ فِيهِ الْكَافِرُ سَبْعِينَ حَرِيفًا وَيَهُوِي فِيهِ كَذِيلَكَ مِنْهُ أَبْدًا» ^(٢).

ئه‌بوسنه‌عید (خودای لی رازی بن) فه‌رموموی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لی سه‌ربین) ده‌هرموی: صه‌عوود (له‌نایه‌تی): سارهقه صعودا) دا کیویکی ئاگرینی نور سه‌خته، کافر حه‌فتا سال پیادا سه‌ردکه‌وی، ئنجا به‌حه‌فتا سالی تر گلور ده‌بیته‌وه به‌ناو ئه و شاخ و داخه‌دا، ئیتر هه‌میشه ئه‌مه‌کاریه‌تی هه‌تا هه‌تایه (ت- به‌سنه‌ندیکی غه‌ریب).

١٩٣ - عن جابر (رضي الله عنه) قال: قال: ناس من اليهود لأناس من أصحاب النبي (صلى الله عليه وسلم) هل يعلمونكم كم عدد خزنة جهنم؟ قالوا: لا ندرى حتى نسأل ئييـنا. ف جاءه رجل إلى النبي (صلى الله عليه وسلم) فقال يا محمد غلب أصحابك اليوم. قال «وَسِرْ غُلْبُوا؟». قال: سألهـم يهود هل يعلمونكم كم عدد خزنة جهنـم قال «فَمَا قـالـوا». قال قالـوا لا ندرى حتى نسأل ئيـنا. قال «أـفـلـيـلـبـ قـوـمـ سـئـلـوا عـمـاـ لـاـ يـعـلـمـونـ فـقـالـوا لـاـ يـعـلـمـ

حتى نسأل ئيـنا لـكـنـهـمـ قد سـأـلـوا ئـيـهـمـ فـقـالـوا أـرـنـا اللـهـ جـهـرـةـ عـلـىـ بـاعـدـاءـ اللـهـ إـنـي سـأـلـهـمـ عن ثـرـيـةـ الـجـنـةـ وـهـيـ الدـرـمـكـ». فـلـمـا جـاءـوا قـالـوا يـاـ أـبـا القـاسـمـ كـمـ عـدـدـ خـزـنـةـ جـهـنـمـ قال «هـكـذا وـهـكـذا». فـيـ مـرـةـ عـشـرـةـ وـفـيـ مـرـةـ تـسـنـعـ «أـيـ عـدـدـهـمـ تـسـنـعـ عـشـرـ خـازـنـاـ». قالـوا:

^(١) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل: ٩٨ رقم: ٣٤٩/٣.

^(٢) رواه الترمذى بسنده غريب (شرحه).

ئَعْمٌ. قَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «مَا ئَرْبَةُ الْجَنَّةِ؟». قَالَ فَسَكَّتُوا هُنَيْهَةً ثُمَّ قَالُوا: أَخْبِرْنَا يَا أَبَا الْقَاسِمِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): «الْخُبْزُ مِنَ الدَّرْمَكِ»^(۳).

جابیر (خدای لر رازی بن) فرموده: چهن جووله‌که بین به چهن که سن له یارانی حهزرهت (دروودی خودای له سربین) ده لین: ئایا پیغه‌مبهره‌که‌ی ئیوه ژماره‌ی کار به دهست و دهرگاوانه‌کانی دوزهخ ده زانی؟ گوتیان: نازانین، تاليی نه پرسین. جا پیاوی ده چن بو خزمه‌تی پیغه‌مبه (دروودی خودای له سربین) ده لین: ئه‌ی موحه‌ممد! یارانی تو ئه‌میز بپردران، ده فرمودی: چون چونی بپردران؟ ده لین: جووله‌که کان پرسیاریکیان لی کردن، که‌چی گوتیان: نازانین تا له پیغه‌مبه‌ری خومان نه پرسین. به‌لام ئه و جووله‌کانه نه وهی ئه وانه‌ن کله پیغه‌مبه‌ری خویان ده پرسی دهیانگوت پینی: أرنا اللَّهُ جهرا: به‌اشکرا خودامان پی نیشان بده، که به‌چاوی خومان، به‌چاوی سه‌رمان چاومان پی بکه‌وی ئاده‌ی ئه و دوشمنانی خودایهم بو بینن، پرسیاری خاکی به‌هشتیان لی ده‌کم که ئاردي بی‌گه‌رده کاتن جووله‌که کان هاتن گوتیان: ئه‌ی باوکی قاسم! ژماره‌ی پیشخرزمه‌ته‌کانی دوزهخ چهن که سن؟ حهزرهت (دروودی خودای له سربین) به پهنه‌هی دهستی ئاماژه‌ی کرد که نوزده که سن، وده خودای گهوره له قورئانی پیروزدا ده فرمودی: {عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ} (۳۰/۷۴) دوزهخ نوزده فریشته، یاخود نوزده چه‌شن فریشته سه‌ریه‌رشتی ده‌که‌ن) گوتیان: به‌لین واشه. پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له سربین) فرمودی: خاکی به‌هشت چیه؟ جا توزی مات بعون و گوتیان: ئه‌ی باوکی قاسم: تو پیمان بلن چیه فرمودی: نانی ئاردي بی‌گه‌رده (ت- سه‌نه‌د غه‌ریب).

^(۳) رواه الترمذی بسنده غریب (شرحه).

٤٤ - عَنْ أَنَسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَّهُ قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ (هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ) قَالَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَا أَهْلٌ أَنْ أُتَقَىٰ فَمَنْ أَتَقَانِي فَلَمْ يَجْعَلْ مَعِي إِلَهًا فَأَنَا أَهْلٌ أَنْ أُغْفَرَ لَهُ». روی هذه الثالثة الترمذی. والله أعلم^(٤).

نهن‌س (خودای نی رازی بن) فهرمومی: پیغه‌مبهار (دروودی خودای لرسین) له بارهی ئهه نایه‌تهوه که ده فه‌رمومی: {وَمَا يَذَكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءُ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ} (٥٦/٧٤) خودای گهوره شایسته‌یه بوئهوه که همه‌موو که‌سنی نزور به باشی شه‌رم و شکوو سامی لئی بکاو لیی بترسن، هه‌روه کوو له‌شانی دا هه‌یه کله توانی به‌ندھی خوی خوش ببین. فه‌رمومی: خودای بالاده‌ست و شکوومه‌ند ده فه‌رمومی: من شایسته‌م بوئهوه که همه‌موو که‌سنی شه‌رم و شکووم لئی بکاو لیم بترسن، جاهه‌ر که‌سنی له‌من بترسن و خودای تر له‌گه‌ل مندا نه‌کا به‌خودا، ئهوه ئه‌ویش شایه‌نی ئه‌وه‌یه که‌من لیی خوش ببم! (ت-سنده غریب).

٥٨- سووره‌تی قیامه‌ت

(مه‌ککه‌بیه، ٤٠ نایه‌ته)

سورة القیامۃ (مکیہ و هي أربعون آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٥ - قَالَ ابْنُ عَبَّاسَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَزَلَ جِبْرِيلَ بِالْوَحْيِ، وَكَانَ مِمَّا يُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَهُ وَشَفَتَيْهِ فَيَشْتَدُّ عَلَيْهِ وَكَانَ يُعْرَفُ مِنْهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ (لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَائِلَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ) إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَةً وَقُرْآنَهُ قَالَ: عَلَيْنَا أَنْ تَجْمَعَهُ فِي صَدْرِكَ، وَقُرْآنَهُ (فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَأَتْبِعْ قُرْآنَهُ فَإِذَا أَنْزَلْنَاهُ فَاسْتَمْعْ (ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ) عَلَيْنَا أَنْ تُبَيِّنَهُ بِلِسَائِلَكَ - قَالَ - فَكَانَ إِذَا أَتَاهُ جِبْرِيلُ أَطْرَقَ، فَإِذَا ذَهَبَ قَرَأَهُ كَمَا وَعَدَهُ اللَّهُ (أَوْلَى لَكَ فَاؤْنَى) تَوَعَّدَ. روایه البخاری والترمذی^(١).

^(١) روایه الترمذی بسنده غریب (شرحه).

^(٢) بخاری. تفسیر: ٤٩٢٩.

ئىبىنۇ عەبباس (پەزاي خوداي لەسرىن) دەيھەرمۇو: لەپىش دا كاتى جوبيرائىل (دروودى خوداي لەسرىن) وەحى و سرووشى دەھىننا بۇ پىغەمبەر (دروودو صەلاوات و سەلامى خوداي گەورەمى لەسرىن) گەلى جار نۇر پەلە پەلى دەكىدو خۆش خۆش لېۋۆ زمانى خۆى بۇ دەبزاواندو ئەم حالە نۇر پەرىشانى دەكىد، لەبەر ئەوه ئەم حالەي پىيوه دياربىوو، جا خودا ئەم ئايەتەي نارده خوارەوه بۇى: {لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَائِكَ لِتَعْجَلَ بِهِ، إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَةً وَقُرْآنَهُ} لەكاتى وەركىتنى قورئاندا، كاتى جوبيرائىل بەوهەمى دەيھىننى بۆت، پەلە پەلى لى مەكەو دەمت نەيەت بەيەكاو مەترسى ئەوهەت نەبىن كەبۆت رەوان ناكى، چونكە ئىمە لەسرمانە كە كۆى بکەينەوە لەفەوتان بىزگارى بکەين و نۇر بەجوانىش بە تۆى رەوان بکەين، ئىبىنۇ عەبباس (خوداييان ئىرازى بن) فەرمۇوى: واتە ئىمە لەسرمانەو بەلىنەو دەيدەين بەتق كە ئەم قورئانە بەجوانى پىت رەوان بکەين و لەسر زمانى ئاسانى بکەين و بەدل باشباش تىيى بگەيت تا تۇش كەلى خۇت فىرى خويىندن و ماناي قورئان بکەيت! ئىبىنۇ عەبباس (خوداييان ئىرازى بن) فەرمۇوى: ئىتىر لەوه دوا كە جوبيرائىل وەحى و سرووشى بۇى دەھىننا كە دەيھىننەو بۇى ئەومات دەببۇو، گوئى دەگرت و قىسى نەدەكىد كاتى جوبيرائىل دەرۋىشت حەززەت (دروودى خوداي لەسرىن) قورئانەكەى بەرەوانى و بەشىنەيى دەخويىند، وەك خودا بەلىن و مىزدەي ئەوهە پىنداپۇو لەم ئايەتەدا.

ئىبىنۇ عەبباس (خوداييان ئىرازى بن) فەرمۇويسى: ئەم ئايەتەيش لەم سوروھتەدا كە دەفەرمۇى: {أُولى لَكَ فَأُولَى} (٣٤/٧٥) ئەمە ووشەي هەپەشەيە كە لەئادەمى بىن باوهە كراوه. ئايەتەكە واتە: ئەى بىن بىرواي بەدبەخت! ئەى ئەو كەسەي كەلەژيانى جىيانا نەنويىزت دەكىد، نە زەكاتت دەدا، نەخىرت دەكىد، چونكە هەموويت بەدرق دەزانى، لەبەرئەوهى كەباوهەرت بەخودا نەببۇو، وەئەمانەت گىشتى پشت كۆى خستبۇو، ئەى ئەوهە كەسەي كەئەمە پەوشى بەدى تۆ بۇو بىزانە كە ئەم سزايە كە ئىيىستا دەيچەزى ئەمە پېر بە پىيىستە و تۆلەي ئەو كوفرو بىن باوهەپىيە خۇتە، وە ئەمە جىيى كومان نىيە.

(ب/ت = بوخاری و تیرمیزی غهربی و رحمه‌تی (خودای فی رازی بنی) گهوره‌بن ظهیر
فهرموده‌یه‌یان گیّراوه‌ته‌وه)

۱۹۶ - عن ابن عمر رضي الله عنهما عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «إن أذني أهل الجنة منزلةً لمن ينظر إلى جنابه وأرواجه وتعيمه وخدمه وسرره مسيرة ألف سنة وأكثراً ممّهم على الله من ينظر إلى وجهه غدوةً وعشيةً». ثم قرأ رسول الله صلى الله عليه وسلم (وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ). رواه الترمذی^(۲).

عهبدوللای کوری عومه‌ر که بهناوبانگه به ئىپىنۇ عومه‌ر (پەزاي خودایان له سەر بن) فهرمۇوى: پىيغەمبەر (دروودی خودای له سەر بىن و سەرومال و منال گشتى به قوربانى گەردى سەر گۆرى پېرۇزى بىن) فهرمۇوى: نزمتىن پايىه له بەھەشتا پايىه‌ي ئەو كەسانەيە، كە هەزار سالە رى هەرتەماشاي باخ و بىستان و زىن و كارەكەرو نۆكەرو تەخت و چارپايى خۆيان دەكەن ئەو بەھەشتىيانەيشى كەزۆر بەقەدرو بەپىزىن لەلای خودا ئەوانە سبەينى و ئىوارى وان له خزمەتى خودادا و تەماشاي زاتى پېرۇزى ئەو دەكەن، ئىنجا پىيغەمبەر (دروودی خودای له سەرين) ئەم ئايەتەی خويىندەوه، بۇ پشتىوانى ئەم فەرمایىشتن: {وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ} (۷۵-۲۳/۷۵) واتە: لەو رۆزەدا گەلىن لە بەھەشتىيەكان وورشە وورشى رۆخساريان دى، دەلىيى نۇوريان لىن بارىو، شادبۇون بەدىدارى پەروردگارى خۆيان و بەھەردۇو چاوى سەر خودای خۆيان دەبىين (ت-بەسەنەدىيکى غەریب).

۱۹۷ - عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «من قرأ منكم بالتين والرئيتين فائته إلى آخرها (أليس الله بأحکم الحاکمين) فليقل: بلى وأنا على ذلك من الشاهدين، ومن قرأ (لا أقسم بیوم القيمة) فائته إلى (أليس ذلك بقادير على أن يحيي الموتى) فليقل بلى، ومن قرأ (والمرسلات) فبلغ (فيما حديث بعده يؤمّنون) فليقل: آمنا بالله. رواه أبو داود في الرکوع والسجود والتزمذی^(۳).

^(۱) رواه الترمذی بسنده غریب (شرحه).

^(۲) سكت عن درجه‌هه الشارح.

دەگىرنه‌وه لهئبو هورهيره‌وه (خوداي تى رازى بن) له پىغەمبەره‌وه (بروودى خوداي لەسرىن) دەفه‌رمۇنى: هەر كەسىكتان سوورەتى (والتين والزيتون)ى خويىند كاتى كەيىشته كۆتايىيەكەي بابلى: بلى وأنا على ذلك من الشاهدين: بهلى خودا لهەمۇ فەرماندارى باشتەرەو لهەمۇ فەرمانزەرواين عادلترەو فەرمانزەواترەو لهەمۇ كەسى كار دروستتە. وەھەر كەسى سوورەتى (لا أقسام بيوم القيمة)ى خويىندو كەيىشته دوايىيەكەي بابلى: بلى، بهلى ئەو خودايىي كەلە تنۆكى ئاو، بەچەن پلەيەكى يەك لە يەك سەيرتەم ئادەمیزادە بلىمەت و هوشىيارە لەم قالبە رېكۈپىك و شىيۇھ نازدارەدا دروست كردووه، زۇر بەباشى دەتوانى مردووه كان زىندىو بکاتەوه! وەھەر كەسى سوورەتى: (والمرسلات)ى خويىند كە كەيىشته ئايەتى: {فِيَأَيْ حَدِيثٍ بَعْدَهُ
يُؤْمِنُونَ} بابلى: آمنا بالله: باوهەرمان بەيەزدانى پاك ھەيە (د/ت = ئەبو داودو تىرمىزى ئەم حەديثەيان كىپراوەتەوه):

(هل اتى) هەلھات وەك باى (مورسەلات)

جزمى (تەبارەك) كۆتايىن پىنھات

نۇرەن (عەممە) يە، لەبرايمادە!

جزمىن قورنامەم ھەبۇو بەم ناوه!

مەلايى لىن دەرچىن لەنەلکى ناودەن

من ھولەيان بىووم لەپاش نەلغوبىن!

٥٩- سوورەتى ھەل نەتا

(صەدىقەيىھ، ٣١ نايەتە)

سورة ھەل اتى (مدنية، وهى أحدى وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَمَا يَشَاءُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا} (٣٠/٧٦).

واته: هـتا خودا خواستی له سـر بـوونـی شـتـی نـهـبـی ئـیـوه لـهـخـوتـانـهـوـه
خـود سـهـر نـاتـوانـنـ خـواـسـتـی ئـهـوـشـتـهـ بـکـهـنـ، بـهـرـاستـیـ خـودـاـ دـانـاـوـ زـانـایـهـ.

١٩٨ - عـنـ آـبـیـ هـرـیـرـةـ (رـضـیـ اللـهـ عـدـهـ) عـنـ النـبـیـ (صـلـیـ اللـهـ عـلـیـ وـلـمـ) «الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَالْمُؤْمِنُ الْمُعْنَى ضَعِيفٌ وَفِي كُلِّ خَيْرٍ أَخْرَصَ عَلَىٰ مَا يَنْفَعُكَ وَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَلَا تَغْرِزْ وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقْلُنْ لَوْ أَتَىٰ فَعَلْتُ كَانَ كَذَا وَكَذَا. وَلَكِنْ قُلْ قَدْرُ اللَّهِ وَمَا شَاءَ فَعَلَ فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحْ عَمَلَ الشَّيْطَانِ». رواه مسلم في القدر^(۱).

له ئـهـبوـ هـورـهـيرـهـوـهـ (رمـزـایـ خـودـایـ لـهـسـهـرـبـنـ) له پـیـغـمـبـرـهـوـهـ (درـوـودـیـ خـودـایـ لـهـسـهـرـبـنـ)
دهـفـهـرمـوـیـ: مـوـسـوـلـمـانـیـ تـهـوـانـاـوـ بـهـهـیـزـ لـهـ مـوـسـوـلـمـانـیـ نـاتـهـوـانـاـوـ بـیـهـیـزـ
باـشـتـرهـ، هـهـرـدوـوـ لـایـشـ مـادـهـمـ مـوـسـوـلـمـانـنـ وـ ئـهـهـلـیـ ئـیـمـانـنـ زـوـرـ باـشـنـ، هـهـرـچـیـ
سوـوـدـیـ رـهـوـایـ هـهـرـدوـوـ جـیـهـانـیـ هـهـیـهـ بـوـتـ سـوـوـرـوـ مـجـیـزـ بـهـ لـهـسـهـرـیـ وـ بـوـیـ
تـیـکـوـشـهـ، هـهـمـیـشـهـ یـارـمـهـتـیـ لـهـخـودـایـ گـهـوـرـ دـاوـابـکـهـوـ، بـهـ پـشـتـیـ خـودـاـ دـهـستـ
بدـهـرـهـ کـارـیـ خـیـرـوـ تـهـمـبـهـلـ وـ تـهـوـهـزـهـلـ مـهـبـهـوـ خـاوـهـخـاوـوـ سـسـتـیـ تـیـاـمـهـکـهـ، خـودـاـ
دهـتـگـهـیـهـنـیـ بـهـنـاـوـاتـ چـونـکـهـ خـوـیـ بـهـلـیـنـیـ ئـهـوـهـیـ دـاـوـهـوـ دـهـفـهـرمـوـیـ: {وَمَنـ
يـتـوـكـلـ عـلـىـ اللـهـ فـهـوـ حـسـبـهـ} ئـهـوـهـیـ بـهـرـاستـیـ پـشتـ بـهـ خـودـایـ بـبـهـسـتـیـ، خـودـایـ
بـهـسـهـوـ کـارـیـ بـهـکـهـسـیـ تـرـنـیـیـهـ ئـهـگـهـرـ توـوـشـیـ شـتـیـکـیـشـ بـوـوـیـتـ مـهـلـیـ: ئـهـگـهـرـ
وـامـ بـکـرـدـایـهـ واـواـ دـهـبـوـوـ! بـهـلـامـ بـلـیـ: ئـهـمـهـ چـارـهـ نـوـوـسـیـ خـودـاـ بـوـوـ
چـارـهـنـوـوـسـیـ خـودـایـشـ رـهـتـبـوـوـنـهـوـهـیـ نـیـیـهـ وـ خـودـاـ خـواـسـتـوـ وـیـسـتـیـ لـهـسـهـرـ
هـهـرـ شـتـنـیـ بـیـ دـهـیـکـاـ، چـونـکـهـ ئـهـگـهـرـ بـلـیـیـ ئـهـگـهـرـ وـامـ بـکـرـدـایـهـ وـادـهـبـوـوـ (ئـهـگـهـرـ)
دـهـرـگـاـ بـوـکـارـیـ شـهـیـتـانـ دـهـکـاتـهـوـهـوـ سـهـرـ دـهـکـیـشـ بـوـ خـرـاـپـهـ گـرـتنـ
لـهـچـارـهـنـوـوـسـ وـ سـهـرـنـقـیـشـتـ کـهـوـاتـهـ: خـوـتـ تـهـسـلـیـمـیـ ئـهـمـرـیـ خـودـاـکـهـوـ لـهـدـوـایـ
چـوـوـهـ مـهـچـوـوـهـ (مـخـ - = ئـیـمـامـیـ مـوـسـلـیـمـ، (رـهـزـایـ خـودـایـ لـهـسـهـرـ بـنـیـ) لـهـ
صـهـحـیـ مـوـسـلـیـمـ دـاـ ئـهـمـ فـهـرـمـوـوـهـیـ گـیـرـاـوـهـتـهـوـهـ).

۱۰- سوره‌تی مورسلاط

(مه‌ککه‌بیه پهنجا نایه‌ته)

سوره المرسلات (مکیه، وهی خمسون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۹۹ - قالَ عَبْدُ اللَّهِ (رضي الله عنه) بَيْنَمَا تَخْنُ مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي غَارٍ
بِيَمِنِي، إِذْ نَزَلَ عَلَيْهِ (وَالْمُرْسَلَاتِ) وَإِلَهٌ لَيُتَلَوُهَا، وَإِلَهٌ لَا تَلَقَاهَا مِنْ فِيهِ، وَإِنَّ فَاهَ لَرَطْبٌ
بِهَا، إِذْ وَكَبَتْ عَلَيْنَا حَيَّةً فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «أَفْتَلُوهَا». فَابْتَدَرَتْنَاها، فَذَهَبَتْ،
فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «وَقَيْتَ شَرَكُمْ كَمَا وَقَيْتُ شَرَهَا». رواه الشیخان. نسأله
السلامة آمين^(۱).

عه بدوللا (خودای لی رازی بن) فه رمووی: جاری له شهروی عه رفه دا له خاکی
مینا، له ئەشكه‌وتیکا، له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا بیووین (دروودی خودای له سهربین)
له وکاته‌دا سوره‌تی (وَالْمُرْسَلَاتِ) بؤهات، حه زرهت (دروودی خودای له سهربین) خوی
ئه‌م سوره‌ته‌ی به‌قه درو ریزه‌وه ده خوینده‌وه و منیش ووشه به ووشه و ئایه‌ت
به‌ئایه‌ت له‌ده‌می حه زرهت (دروودی خودای له سهربین) و هرم ده‌گرت و له‌بهرم ده‌کرد، جا
له‌م کاته‌دا که هیشتا سوره‌ته‌که به‌سه‌رزاري پیغه‌مبه‌ره‌وه بیو (دروودی خودای
له سهربین) و ه ده‌می پیروزی پیی ته‌پو پاراو بیو، له‌پر له‌ناکاو ماری ده‌په‌پری و
په‌لاماری داین! پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له سهربین) فه رمووی: ئاده‌ی بیکوژن. به‌لام
ماره‌که ده‌ربازبیو رویشت پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له سهربین) فه رمووی: هم
ئه‌و قوتاری بیو له‌چنگی ئیوه‌وه هم ئیوه قوتارتان بیو له‌چنگی ئه‌و! (ش).

(عه‌ممه) و (نازعات) له گهله (عه‌بهمه)

بؤ بین چاو له جیس پاو چاوو ده‌سنه!

بؤ بیناش بؤون و بیون و هه بیون

له گهله (تەکویر) دا چون پرائی بیون:

^(۱) بخاری. تفسیر: ۴۹۳۰، ۴۹۳۱. مسلم. سلام. ۵۷۹۹-۵۷۹۶.

پوون ده که نه ووه روئی قیامه
 چون ده نه و خه لکه چون ده بن سه خله
 له تاو (انفطار) دلآن شهق شهق بسوون
 به (موطه ففیفین) چاوان نه بلهق بسوون
 که (نینشیقاد) بسوون، (بورووج) و (طایق)
 نامیتن، سوین بن به (نمعل) خالیق،

۱۱- سووره‌تی عه ممه

(مه که بیه، ۴۰ نایه ته)

لم يرد في تفسيرها شيء.

له سه رچاوه کانی تاجول نوصولدا هیچ له باره‌ی ئه م سووره‌ته وه نه هاتووه.

۱۲- سووره‌تی نازیعات

(له سووره‌ته مه که بیه کانه، چل و شهش نایه ته)

سورة النازعات (مکیة، وهی ست وأربعون آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠٠ - عن سهيل بن سعيد (رضي الله عنه) قال رأيت النبي (صلى الله عليه وسلم) قال:
 ياصبعيْه هكذا بالوسطي والتي تلى الإبهام «بعثت والساعة كهائين». رواه الشيخان^(۱).
 سه هلى کوري سه عد (خودای لی رانی بن) فه رمووی: به چاوه خوم چاوم لى
 ببو که پیغه مبهر (دروودی خودای لسرین) پهنجه‌ی ناوه راست و پهنجه‌ی شایه تمانی
 ئاوا جووت کردو ئاراسته‌ی یارانی کردن و فه رمووی: من و قیامه‌تن وه ک ئه م
 دوو پهنجه‌یه دوا به دوای یه ک هاتووین و من دواهه مینی پیغه مبهه رانم و له دوای
 من هه تا قیامه‌ت هه ل دهستنی، پیغه مبهه ری تر ناییش (ش).

^(۱) بخاری. تفسیر: ۴۹۳۶، ۵۲۰۱، ۶۵۰۲، مسلم. فتن: ۷۲۳۰، ۷۲۲۴، ۷۲۲۹، ترمذی: فتن: ۲۲۱۴.

٦٣- سوره‌تی عه‌به‌سه

(مه‌که‌بیه، ۴۲ نایه‌ته)

سوره عبس (مکیه، وهی اثستان وأربعون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠١ - عن عائشة (رضي الله عنه) قالت: جاءَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومِ الْأَعْمَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَجَعَلَ يَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرْشِدْنِي، وَعِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلٌ مِّنْ عَظَمَاءِ الْمُشْرِكِينَ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُغْرِضُ عَنْهُ وَيُقْبِلُ عَلَى الْآخِرِ وَيَقُولُ «أَتَرَى بِمَا أَقُولُ بَأْسًا». فَيَقُولُ لَا فَيَّ هَذَا نُزَّلَتْ: (عَبْسَ وَتَوَلَّ أَنْ جَاءَهُ الْأَغْمَى) الآيات. رواه اترمذی^(١).

عائیشه (خودای لی رازی بن) فه‌رمومی: بِذَيْ پَيْغَهْ مَبَهْ (دروودی خودای لسربین) قسهی له‌گه‌ل پیاوینکدا ده‌کرد، که‌یه‌کنک بوو له‌گه‌وره پیاوانی بتپه‌رسنه کانی قووره‌یش، له‌وکاته‌دا عه‌بدوللای کوپری مالیک، که به‌ئیبنو ئوممى مه‌كتووم ناوبانگی ده‌کردووه، که پیاویکی کوپری مجرّد بوو هات بولای و عه‌رزی کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئېرشادو رینمۇونىم بکه، دوو سى جارئه‌م قسهیه دووباره ده‌کاته‌وه چونکه چاوى لى نابى و نازانى که پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسربین) له‌گه‌ل گه‌وره‌کانی قوره‌یشدا خەریکه و دەیه‌وئی ئىسلاميان تى بگەیه‌نى بەلام پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسربین) پوو له‌عه‌بدوللای وهر ده‌گىپری و وەلامی ناداته‌وه و هر خەریکی گوفتوگۇ دەبىن له‌گه‌ل كابراى ترداو پىسى دەفه‌رمومی: ئايا ئەمەی که ئىمە دەيلىنىن بەپرای تو قەيدى هەيە؟ كابرايش دەلى: نەخەير قەيدى نىيە. جا لە بارەي ئەم رووداوه‌وه بەشىوه‌ى سەرزەنشتى حەززەت (دروودی خودای لسربین) ئەم چەند ئايەته دىتە خواره‌وه، که دەفه‌رمومی: {عَبْسَ وَتَوَلَّى، أَنْ جَاءَهُ الْأَغْمَى،...} هەتا {كَرَامَ بَرَرَةً} (ت-س/ح).

٤٢٠٢ - وَعَنْهَا عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَثْلُ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَهُوَ حَافِظٌ لَهُ مَعَ الْحَدِيثِ^(٢).

^(١) رواه اترمذی بسنده حسن (شرحه).^(٢) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل/٧٦، رقم: ٣٥٩١/٢، بخاري. تفسير. ٤٩٣٧.

له سهرهاتی (كتاب فضائل القرآن) دا رابوورد فه رموده‌ی یه‌که‌م و دووه‌م و سی‌یه‌م. → (ب/۵ ز/۷۶ ل/۲۷۱ ف/۲).

٤٢٠٣ - عَنْ أَبْنَ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ «تَخْشِرُونَ حَفَّةً عَرَاءً غُرْلًا». فَقَالَتِ امْرَأَةٌ أَيْنَصِرُ بَعْضُنَا عَوْرَةَ بَعْضٍ؟ قَالَ: «يَا فُلَانَةُ (لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ»). رواه الترمذی^(۳).

ئىيىنۇ عەبىباس (خودايىان ئى رازى بىن) دەلىٰ: حەزىزەت (دروودى خودايى لەسىرىن) فه رمومى: ئىيۇھ له پۇزى قيامەتدا به پرووت و قووتى و به پىيّخاوسى و به سوننەت نەكراوى حەشر دەكىرىن و كۆ دەكىرىنەو بۇ لېپرسىنەو. ئافرەتىيکىش عەرزى كرد: ئايا عەورەت و شەرمگاى يەكتى به چاوى خۆمان دەبىينىن؟ فه رمومى (دروودى خودايى لەسىرىن) كچى! وەك خودا دەفه رمومى: {لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ} (٣٧/٨٠) لەو رۇزەدا بارو دۆخ و ھەلۋىست وَا دژوارو سەخت و سەخلەت دەبىن، كەس ناپەرژىتە سەر شتى وَا، كەس سەركەسى ناپەرژى و ھەركەسىن پلکاوه بە دەردى خۆيەوە و مشورى كارى خۆى دەخوات! (ت-س/ح).

٦٤- سوورەتى تەكوير

(مەككەيىه، ٢٩ نايەته)

سورة التكوير (مكية وهي تسع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠٤ - عَنْ أَبْنَ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُ رَأَى عَيْنِ فَلَيَقِرَأْ (إِذَا الشَّمْسُ كُوْرَتْ) وَ (إِذَا السَّمَاءُ الْفَطَرَتْ) وَ (إِذَا السَّمَاءُ الشَّقَقَتْ)». رواه الترمذی^(۴).

^(۳) رواه الترمذی بسنده حسن (شرحه).

^(۴) رواه الترمذی بسنده حسن (شرحه).

ئىپىچەمپەر (خوداييان ئى رازى بىن) **فەرمۇسى**: **پىيغەمبەر** (دروودى خوداى لەسەرين) **فەرمۇسى**: ھەر كەسى حەز دەكە وەك بەچاوى خۆى روژى قىامەت بېيىنى با ئەم سوورەتانە بخويىنى: سوورەتى {إِذَا السَّمْنُ كُوْرَتْ} و سوورەتى {إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ} و سوورەتى {إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ} (ت-س/ح).

٦٥- سورة الناطق

لم يرد فيها شيء في أصولنا.

۶۶- سووره‌تی موطه‌ففین

(سی و شش نایه ته)

سورة الموطفين (مدنية، وهي سنت وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٥ - عَنْ أَبْنَىْ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ «(يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ) حَتَّىٰ يَغْبِيَ أَحَدُهُمْ فِي رَشْحِهِ إِلَى أَنْصَافِ أَدْنِيهِ». رواه البخاري والترمذى^(١).

ئىيىنۇ عومەر (خوداييان ئى رازى بىن) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (دروودى خوداي لە سەرىپىن)
فەرمۇسى: ئەم ئايىتە كە دەفەرمۇسى: {يَوْمَ يَقُولُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ} (٦/٨٣)
ئەو روژە رۆزىكى گەلنى گەورەيە، ئەو خەلکە سەرتاپا لە بەر بارەگاى
پەروەردگارى ھەردوو جىهاندا بۇ پرسىنەوە دادپرسى دەستەو نەزەر
رادەوەستن. لە كاتى پوودانى ڕاوهەستانى ئەم روژەدا ھەلۈيىست وائالۇز
دەبىي و ئەوهندە بەپىيوە دەوەستن و ئەوهندە ماندۇو شەكەت دەبن، ھى وايان
ھەدە ئەوهندە دەوەستى: ھەتا بىنا گۈنى، لە ئارەقى، خۇيدا دەجەقى (ب/ت).

^(۱) بخاری. تفسیر: ۴۹۳۸.

٤٢٠٦ - عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَخْطَأَ حَطِينَةً لَكِتَّ فِي قَلْبِهِ لُكْتَةً سَوْدَاءً فَإِذَا هُوَ نَرَعَ وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ سُقِّلَ قَلْبُهُ وَإِنْ عَادَ زِيدَ فِيهَا حَتَّى تَغْلُظْ قَلْبُهُ وَهُوَ الرَّأْنُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ (كَلَّا بَلْ رَأَنَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ)». رواه الترمذى. نسأل الله التوفيق آمين^(۲).

ئېبو ھورەيرە (خوداي ئازى بىن) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (بىوودى خوداي لە سەرىپىن) دەفرەرمۇسى: كاتىن بەندەيىن لە بەندەكانى خودا يەكمەجار گوناھىيىكى كرد، خالىيىكى رەش لهناو دلىا پەيدا دەبىت، جا ئەگەر خۆى لەو گوناھە كىشايمە وە داواى لى خوش بۇونى لە خودا كردو تۆبەيى كردو پەشىمان بۇوه، ئەوا دلى پاك و پۇوناك دەبىتتەوە، بەلام ئەگەر كەپايدە بۆسەرى و سەرى تى كرد ئەوا ئەو خالى بەرەبەرە زىياد دەكاو پەرە دەسىننى: ھەتا سوارى دلى دەبىت و چراى دلى و دەرۈونى دەكۈزۈتتەوە ئەمە ئەو (ران)ەيە كە خودا لە قورئانا باسى دەكاو دەفرەرمۇسى: {كَلَّا بَلْ رَأَنَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ} (١٤/٨٣)

حاشا شتى وانىيە، بەلكوو ئەو تاوان و كردهو خراپانەي كە ئەيان كەن پەرەدەي پەشى هيىناوه بەسەر چاوى دلىان او ترسىكەي باوهەرى تىا كۈزاندۇتەوە (ت-س/ص).

٦٧- سورەتى ئىنىشقاق

(مەكەبىيە، ٢٥ ئايەتە)

سورة الإنساق (مكية، وهي خمس وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠٧ - قالَتْ عَائِشَةَ رضي الله عنها سمعتُ سول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «لَيْسَ أَحَدٌ يُحَاسِّبُ إِلَّا هُنَّكُ». قلت يا رسول الله جعلني الله فداءك أَنْسَ اللَّهُ تَعَالَى يَقُولُ:

^(۱) رواه الترمذى بسنده صحيح (شرحه).

«فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا» قَالَ: «ذَاكِ الْعَرْضُ يُغَرَّضُونَ وَلَكِنْ مَنْ لُوقِشَ الْحِسَابَ هَلَكَ». رواه الشیخان والترمذی^(۱).

عائیشه (خدای لی رازی بن) فه‌رموموی: به‌گویی خوم گویم لی بیو، پیغمه‌به‌ر (دروودی خودای له‌سرین) ده‌یفه‌رمومو: له قیامه‌تدا هه‌ر که‌سی حیساب و لیپرسینه‌وهی له‌گه‌ل دا بکری مسوکه‌ر سه‌ری تیا ده‌چی! منیش عه‌رزیم کرد: ئه‌ی پیغمه‌به‌ری خودا! خودا بمکا به قوریانت! ئه‌ی ئه‌وه نییه خودای گه‌وره ده‌فه‌رموموی: {فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيمِينِهِ، فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا} {۸-۷/۸۴}

واته: هرکه‌سی به‌دهستی راستی نامه‌ی کرداری خوی و هربکری ئه‌وه به‌ئاسانی حیساب و لیپرسینه‌وهی له‌گه‌ل دا ده‌کری ئه‌ویش فه‌رموموی (دروودی خودای له‌سرین): ئه‌وهی که لیره‌دا وا ده‌فه‌رمومی مه‌بهست ده‌ورکردن‌هه‌وهو پانوندیکی سه‌رها تاییه که خودا له‌گه‌ل به‌نده‌که‌دا، دوو به دوو چاوی به‌نامه‌ی کرداری دا ده‌خشینی و ده‌فه‌رمومی پیی: ئایا پیدده‌نییت له‌م گوناهانه، ئه‌ویش عه‌رزی ده‌کا: به‌لی، خودایش ده‌فه‌رموموی: مه‌ترسی و مه‌حه‌په‌سی من له‌جیهاندا ئه‌م گوناهانه بؤ پوشیویت، ئه‌وا ئه‌مرؤکه‌یش خوش ده‌بم لیت له‌و گوناهانه، ئه‌مه‌یش به‌س به دیمه‌ن حیساب و لیپرسینه‌وهیه، ئه‌گینا هه‌ر که‌سی له‌حیساب و لیپرسینه‌وهدا له‌گه‌لی بکولنه‌وه به‌ر باد ده‌بنی (ش/ات).

٦٨- سوره‌تی بوروج

(مه‌که‌بیه، ۲۲ نایه‌ته)

سورة البروج (مکیه، وهی ثنتان وعشرون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠٨ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي ﷺ قال: «الْيَوْمُ الْمَوْعُودُ يَوْمُ الْقِيَامَةِ وَالْيَوْمُ الْمَشْهُودُ يَوْمُ عَرْفَةَ وَالشَّاهِدُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ وَمَا طَلَعَ الشَّمْسُ

^(۱) بخاری. تفسیر: ۴۹۳۹، ۶۰۳۷. مسلم: جنة ونعيمها: ۷۱۵۶. ترمذی. تفسیر: ۳۲۲۷.

وَلَا غَرَبَتْ عَلَى يَوْمِ أَفْضَلِ مِنْهُ فِيهِ سَاعَةٌ لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ يَدْعُ اللَّهَ بِخَيْرٍ إِلَّا
اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُ وَلَا يَسْتَعِدُ مِنْ شَرٍ إِلَّا أَعَادَهُ اللَّهُ مِنْهُ». رواه الترمذی^(۱).

له گیرانه‌وهی نیره‌دا ئاوایه: ئېبو هورهیره (خدای نازی بن) فه‌رمووی:
پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سرین) فه‌رمووی: مه‌بهست لهم روزانه که خودای گهوره
لهم ئایه‌تەدا سویندیان پى دەخواو دەخواو دەفه‌رموی: {وَالْيَرْمِ الْمَوْعُودُ، وَشَاهِدٌ
وَمَشْهُودٌ} (۲/۸۵-۳) واته: سویندم به روزى واده‌پىدرارو بۇ دانه‌وهی
پاداشتى خىرۇ شەپ، ھركامى بەپىنى خۆى، وە سویندم بە پۇزى شايىت
لەسەر خىر، وە سویندم بە روزى مەشهوود كە دىننە دىاري، فه‌رمووی:
مەبەست له روزى واده‌پىدرارو روزى قيامەته، وە مەبەست له روزى مەشهوود
روزى عەرفەيە، وە مەبەست له روزى شايىت روزى ھەينىيە كە شايىتى دەدا
لەسەر ھاتن و نەھاتنى نويزىكەرهكان بۇ نويزى جومعە، باقى مەندەى
فرمۇودەكە لهم باسەدا رویشت: (ب/۱ ز/۱۵۰ ف/۲ + ف/۳ + ف/۴).

٤٢٠٩ - عنْ صَهِيبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ «كَانَ مَلِكٌ فِيمَنْ
كَانَ قَبْلَكُمْ وَكَانَ لَهُ سَاحِرٌ فَلَمَّا كَبَرَ قَالَ لِلْمَلِكِ إِنِّي قَدْ كَبَرْتُ فَأَبْعَثْتُ إِلَيْيَّ غُلَامًا أَعْلَمُهُ
السَّاحِرَ فَبَعَثَ إِلَيْهِ غُلَامًا يُعْلَمُهُ فَكَانَ فِي طَرِيقِهِ إِذَا سَلَكَ رَاهِبًا فَقَعَدَ إِلَيْهِ وَسَمِعَ كَلَامَهُ
فَأَغْرَجَهُ فَكَانَ إِذَا أَتَى السَّاحِرَ مَرَّ بِالرَّاهِبِ وَقَعَدَ إِلَيْهِ فَإِذَا أَتَى السَّاحِرَ ضَرَبَهُ فَشَكَّا ذَلِكَ
إِلَى الرَّاهِبِ فَقَالَ: إِذَا خَشِيتَ السَّاحِرَ فَقُلْ حَسَنِي أَهْلِي. وَإِذَا خَشِيتَ أَهْلَكَ فَقُلْ
حَسَنِي السَّاحِرُ. فَيَنِمَّا هُوَ كَذَلِكَ إِذَا أَتَى عَلَى ذَائِبَةٍ عَظِيمَةٍ قَدْ حَبَسَتِ النَّاسَ فَقَالَ الْيَوْمُ
أَغْلَمُ الْسَّاحِرُ أَفْضَلُ أَمِ الرَّاهِبُ أَفْضَلُ فَأَخَذَ حَجَراً فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ أَمْرُ الرَّاهِبِ
أَحَبَّ إِلَيْكَ مِنْ أَمْرِ السَّاحِرِ فَاقْتُلْ هَذِهِ الدَّآبَةَ حَتَّى يَمْضِي النَّاسُ. فَرَمَاهَا فَقَتَلَهَا وَمَضَى
النَّاسُ فَأَتَى الرَّاهِبَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ لَهُ الرَّاهِبُ أَىْ بُنَى أَلْتَ اِلْيَوْمَ أَفْضَلُ مِنِّي. قَدْ بَلَغَ مِنْ
أَغْرِكَ مَا أَرَى وَإِلَكَ سَبْتَلَى فَإِنِ ابْتَلَتَ فَلَا تَدْلُ عَلَىٰ. وَكَانَ الْغَلامُ يُنْرِي الْأَكْمَةَ

^(۱) بسند حسن (شرحه).

وَالْأَبْرَصَ وَيُدَاوِي النَّاسَ مِنْ سَائِرِ الْأَدْوَاءِ فَسَمِعَ جَلِيلُ الْمَلِكِ كَانَ قَدْ عَمِيَ فَأَتَاهُ
بِهَدَايَا كَثِيرَةً فَقَالَ مَا هَا لَكَ أَجْمَعُ إِنْ أَلْتَ شَفَيْتَنِي فَقَالَ إِنِّي لَا أَشْفِي أَحَدًا إِنَّمَا
يَشْفِي اللَّهُ فَإِنْ أَنْتَ آمَنْتَ بِاللَّهِ دَعَوْتَ اللَّهَ فَشَفَاكَ فَأَمَنَ بِاللَّهِ فَشَفَاهُ اللَّهُ فَأَتَى الْمَلِكَ
فَجَلَسَ إِلَيْهِ كَمَا كَانَ يَجْلِسُ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ مَنْ رَدَ عَلَيْكَ بَصَرَكَ؟ قَالَ رَبِّيْ. قَالَ وَلَكَ
رَبٌّ غَيْرِيْ؟ قَالَ رَبِّيْ وَرَبُّكَ اللَّهُ فَأَخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذَّبَهُ حَتَّى دَلَّ عَلَى الْغَلَامِ فَجَيَءَ
بِالْغَلَامِ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ أَنِّي بَنِيْ قَدْ بَلَغَ مِنْ سِحْرِكَ مَا تُبَرِّئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ وَتَفَعَّلُ
وَتَفَعَّلُ فَقَالَ إِنِّي لَا أَشْفِي أَحَدًا إِنَّمَا يَشْفِي اللَّهُ فَأَخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذَّبَهُ حَتَّى دَلَّ عَلَى
الرَّاهِبِ فَجَيَءَ بِالرَّاهِبِ فَقِيلَ لَهُ أَرْجِعْ عَنْ دِينِكَ فَأَبَيَ فَدَعَاهُ بِالْمِشَارِ فَوَضَعَ الْمِشَارَ
فِي مَفْرَقِ رَأْسِهِ فَشَقَّهُ حَتَّى وَقَعَ شِقَاهُ ثُمَّ جَيَءَ بِجَلِيلِ الْمَلِكِ فَقِيلَ لَهُ ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ
فَأَبَيَ فَوَضَعَ الْمِشَارَ فِي مَفْرَقِ رَأْسِهِ فَشَقَّهُ بِهِ حَتَّى وَقَعَ شِقَاهُ ثُمَّ جَيَءَ بِالْغَلَامِ فَقِيلَ لَهُ
اِرْجِعْ عَنْ دِينِكَ فَأَبَيَ فَدَعَاهُ إِلَى نَفَرِ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ اذْهَبُوا بِهِ إِلَى جَبَلٍ كَدَا وَكَدَا
فَاصْنَعُدُوا بِهِ الْجَبَلَ فَإِذَا بَلَغْتُمْ دُرُونَتَهُ فَإِنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإِلَّا فَاطْرَحُوهُ فَذَهَبُوا بِهِ فَصَعَدُوا
بِهِ الْجَبَلَ فَقَالَ اللَّهُمَّ أَكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ فَرَجَفَ بِهِمُ الْجَبَلُ فَسَقَطُوا وَجَاءَ يَمْشِي إِلَى
الْمَلِكِ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ مَا فَعَلَ أَصْحَابِكَ؟ قَالَ كَفَانِيهِمُ اللَّهُ فَدَفَعَهُ إِلَى نَفَرِ مِنْ أَصْحَابِهِ
فَقَالَ اذْهَبُوا بِهِ فَاحْمِلُوهُ فِي قُرْقُورٍ فَتَوَسَّطُوا بِهِ الْبَحْرِ فَإِنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإِلَّا فَاقْذِفُوهُ
فَذَهَبُوا بِهِ فَقَالَ اللَّهُمَّ أَكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ فَأَنْكَفَاهُمْ بِهِمُ السَّفِينَةُ فَعَرَقُوا وَجَاءَ يَمْشِي إِلَى
الْمَلِكِ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ مَا فَعَلَ أَصْحَابِكَ؟ قَالَ كَفَانِيهِمُ اللَّهُ فَقَالَ لِلْمَلِكِ إِنِّي لَسْتَ
بِقَاتِلٍ حَتَّى تَفْعَلَ مَا أَمْرُكَ بِهِ قَالَ وَمَا هُوَ قَالَ تَجْمَعَ النَّاسَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَصَلَبُنِي
عَلَى جِذْعٍ ثُمَّ خُذْ سَهْمًا مِنْ كِنَائِتِي ثُمَّ ضَعِّ السَّهْمَ فِي كَبِدِ الْقَوْنِسِ ثُمَّ قُلْ بِاسْمِ اللَّهِ رَبِّ
الْغَلَامِ ثُمَّ ارْمِنِي فَإِنِّي إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ قَتَلْتَنِي فَجَمَعَ النَّاسَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَصَلَبَهُ عَلَى
جِذْعٍ ثُمَّ أَخْدَ سَهْمًا مِنْ كِنَائِتِهِ ثُمَّ ضَعِّ السَّهْمَ فِي كَبِدِ الْقَوْنِسِ ثُمَّ قَالَ بِاسْمِ اللَّهِ رَبِّ
الْغَلَامِ ثُمَّ رَمَاهُ فَوَقَعَ السَّهْمُ فِي صُدْغِهِ فَوَضَعَ يَدَهُ فِي مَوْضِعِ السَّهْمِ فَمَاتَ فَقَالَ النَّاسُ
آمَنَّا بِرَبِّ الْغَلَامِ آمَنَّا بِرَبِّ الْغَلَامِ آمَنَّا بِرَبِّ الْغَلَامِ فَأَتَى الْمَلِكُ فَقِيلَ لِلْمَلِكِ: قَدْ وَقَعَ مَا
كَنْتَ تَحْذِرُ قَدْ آمَنَ النَّاسُ فَأَمَرَ بِالْأَخْدُودِ فِي أَفْوَاهِ السَّكَلِ فَخَدَّتْ وَأَضْرَمَ السَّيْرَانَ
وَقَالَ: مَنْ لَمْ يَرْجِعْ عَنْ دِينِهِ فَأَخْمُوْهُ فِيهَا أَوْ قِيلَ لَهُ اِقْتِحِمْ فَفَعَلُوا حَتَّى جَاءَتِ اِمْرَأَةٌ

وَمَعْهَا صَيْ لَهَا فَتَقَاعَسَتْ أَنْ تَقَعَ فِيهَا فَقَالَ لَهَا الْغَلَامُ يَا أُمَّهِ اصْبِرِي فَإِنَّكِ عَلَى الْحَقِّ^(۱).
رواہ مسلم والترمذی^(۲).

صوھهیب (خودای نازی بن) فه‌رموموی: حه‌زرهت (دروودی خودای له‌سه‌ربن)
فه‌رموموی: پادشایه‌ک بووه، جادووگه‌ریکی هه‌بوو، که پیرده‌بئی به پادشا
نه‌لئی: ئه‌وا من پیربووم، کوپیکی جه‌هیل بینیره بولام، هه‌تا بەره‌بەره فیئری
عیلمی سیحرو زانستی جادووگه‌ریی بکه‌م، ئه‌ویش کوپیکی نارد بولای که
فیئری بکا، ئه‌و کوپه هه‌موو رئی ده‌رؤیشت بولای جادووگه‌رکه ده‌رزی
ده‌خویند جا له‌سه‌ر ریگه‌ی کوپه‌که‌دا خواناس (راهیب)ی هه‌بوو لای ده‌دا
بولای و گوئی له‌قسه‌ی ده‌گرت و قسه‌که‌یی زور بەدل بوو، بەلام که ده‌چوو
بولای جادووگه‌رکه له‌سه‌ر ئه‌وه لیئی ده‌دا، جا سکالاًی ئه‌م حاله‌ی له‌لای
خواناسه‌که کرد، ئه‌ویش ته‌گبیری بۆکردو پئی گوت: له‌مه‌ولا ئه‌گه‌ر ترست
له‌جادووگه‌رکه هه‌بوو ئه‌وا بلئی له‌ماله‌وه دوایان خستم، وه‌ئه‌گه‌ر ترست
له‌ماله‌وه هه‌بوو بلئی: جادووگه‌رکه دوای خستم، ئیتر هه‌تا ماوهیئن له‌سه‌ر
ئه‌م حاله‌مایه‌وه، هه‌تا رۆژئی له ریگه‌که‌یدا ماریکی حه‌فیانیی دی پئی له
پیبار بەستبیوو، کوپه‌که گوتی: ئه‌مڕۆ بۆم ده‌رده‌که‌وئی که‌ئایا جادووگه‌رکه
باشتله یا خواناسه‌که، وه دیاری ده‌دا که‌ریگه‌ی کامیان دروسته و راست،
ئه‌و جا بەردیکی هه‌لگرت و گوتی: خودایه! ئه‌گه‌ر کاری خواناسه‌که‌ت خۆشت
دەوی له‌کاری جادووگه‌رکه ئه‌وا بەم خرکه ئه‌م ماره بکوزه هه‌تا ریگه‌که
بکریت‌وه بۆ ئه‌م خه‌لکه و بێون بەریگه‌ی خۆیاندا، وه په‌لە بەردە‌که‌ی
پیاداکیش او ماره‌که‌ی کوشت و ریگه‌که بەربیوو، خه‌لکه‌که رؤیشتئن بەریگه‌ی
خۆیانه‌وه. ئینجا فه‌قیکه چوو بولای سۆفیلکه‌ی مامۆستای و باسه‌که‌ی
بۆکیپایه‌وه، ئه‌ویش پئی فه‌رمومو: ئه‌ی کوپی خۆم! ئه‌مڕۆ تو لەمن باشتی،
ئه‌وه‌تائی له‌سایه‌ی خوداوه گه‌یشتیت بەم پایه بەرزه، بەلام بزانه که‌ئه‌مری
خودا وایه له‌لایه‌نى خوداوه دووچاری تاقیکردنوو ده‌بی و گیرۆدە ده‌بی، جا

^(۱) مسلم. زهد: ۷۴۳۶. ترمذی: تفسیر القرآن: ۳۳۴۰.

ئەگەر گىرۇدە بۇوي، راستى لەمن مەلى و ناوى من مەھىنە. ئىتىر رۇژ بە رۇژ كورەكە كارى گەورەتى دەكىد، هەتا واي ليھات بەرەزاي خودا كۈيىرى سكوماى چاك دەكىرده وەو بەلەكى خوش دەكىرده وەو دەرمانى ھەمۇ دەردىكى ترى دەكىد.

لەو سەردىمەدا وەزىرى پاشا كۈيىرەبىتى و ناوبانگى كورە فەقى دەبىستى و بەدىيارى و دەسەنەيەكى زۇرەوە دى بۇلاي و دەلى: ئەمانە ھەموويم بۇتۇ ھىنناوه، بەمەرجى چاوم چاك بەكەيتەوە ئەويش دەلى: من كەس چاك ناكەمەوە، ھەر خودا نەخوش چاك دەكاتەوە، بەلام ئەۋەندە ھەيە، ئەگەر باوەر بېھىنى بەخودا منىش لەوداوا دەكەم و دەپاپىمەوە خودايىش چاكت دەكاتەوە، ئەوسا وەزىر ئىمان دەھىنلى و خودا چاكى دەكاتەوە، ئەوجا وەك جارى جاران دەچىتەوە بۇلاي پاشاولەلای دادەنىشى، پاشا پىنى دەلى: كى چاوتى چاك كردىوە؟ دەلى: خودا، دەلى: بۇ تۇ جە لە من خودايىكى ترت ھەيە؟ وەزىر دەلى: خودايى من و خودايى تۆيەك كەسە كەناؤى يەزدانى پاكە، تۆكەي خودايى تۆيىش بەندەيەكى قىنگ ھەلىپچراوى وەكoo من! جا پاشا دەيگرى و ھەر سزاو ئەشكەنجهى دەدا ھەتا راستى لەكۈرەكە دەدا، جا كورە فەقىكە دىنن، پاشا پىنى دەلى: روڭەكەم! بۇويت بە جادووگەرىيکى واقچاك كە كۈيىرى سكوما چاك دەكەيتەوە و بەلەك خوش دەكەيتەوە ئەمە دەكەيت و ئەوه دەكەيت، بەراستى گەيشتىووی بەپايدەيەكى بەرز لەزانستى جادوو گەريدا، ئەويش دەلى: من لەخۆمەوە كەس چاك

عَلَيْكَ بِالسُّدُّعَاءِ فَالسُّدُّعَاءِ لَكَلْ دَانْتَا هُوَ السُّدُّوَاءِ
لَكَلْ سَقْمَنَا هُوَ السُّفَاءِ لَكَلْ سَوْلَنَا هُوَ الدَّبَاءِ
وَذَذَمَنَ الْقُرْآنَ مَاتَشَاءِ لَمَاتَشَاءِ يَدْصُلُ الرَّجَاءِ
وَأَعْلَمَ إِذَا تَأْمَرَ الْعَطَاءَ، أَخْتَارَ غَيْرَهُ لَكَ الْقَرَاءَ

(المترجم)

ناکه‌مهوه، هر خودا نه خوش چاک ده کاته‌وه، ئه‌وهی له‌دهست من دی ئه‌وهندیه نزا له‌خودا ده‌که‌م و لیّی ده‌پاریمه‌وه. جا پادشا ئه‌ویش ده‌گری و ده‌یخاته ژیر ئازارو ئه‌شکه‌نجه‌وه و چه‌رمه سه‌ریی ده‌دا هه‌تا راستی له‌ماموستا خواناسه‌که‌ی ده‌دا، ئه‌وجا سو‌فیلکه دینن، پیّی ده‌لین: واز له‌م ئایینه بیّنه، ئه‌ویش قاییل نابی، جا پادشا فه‌رمان ده‌دا به‌شهقه مشار له‌ته‌وقی سه‌ریه‌وه ده‌یکن به‌دوو له‌ته‌وه، که‌رته‌کانی یه‌کیکیان ده‌که‌وهی به‌م دیوداو ئه‌ویتیریان ده‌که‌وهی به‌دیودا!

ئینجا هاوده‌مه‌که‌ی پادشا‌یشیان هیناوا داوایان له‌ویش کرد کافر ببیت‌وه، به‌لام قه‌بوولی نه‌کرد (که بؤ‌لا‌لویچی خوین دینی بفرؤشی) جا پادشا به‌دهستی خوی مشاری دانا له‌سهر ته‌پلی سه‌ری و کردی به‌دوو پارچه‌وه و پارچه‌کانی ئه‌ویش که‌وتن به‌م دیوو ئه‌و دیودا!.

ئه‌وجا کوپه فه‌قییان هیناوا پیّیان گوت: واز له دینی خوت بیّنه، ئه‌ویش قه‌بوولی نه‌کرد. جا پادشا کوپه‌که‌ی دایه دهستی چه‌ند که‌سی له‌دهست و پای خوی و گوتی: بسون بیبهن بوسه‌ر لووتکه‌ی ئه‌و کیوه، ئه‌گه‌ر له‌ئایینه‌که‌ی خوی په‌شیمان بوهه‌وه ئه‌وا باشه، ئه‌گینا له لووتکه‌ی کیوه‌که‌وه بیخه‌نه خواره‌وه، جا کاتن ده‌بیبهن و سه‌ری ده‌خنه سه‌ر چیاکه کوپه‌که له‌خودا ده‌پاریت‌وه و ده‌لی: خودایه! خوت چون به‌باشی ده‌زانی ئاوا ئه‌مانه‌م له‌کوّل بکه‌ره‌وه، ئیتر کیوه‌که ده‌که‌وهیت له‌رزه له‌رزو هه‌موویان له‌ماهی زه‌ردکه هه‌لده‌دیرین و هه‌پروون هه‌پروون ده‌بن و ده‌مرن و کوپه فه‌قی به‌پئ ده‌گه‌پیت‌وه بولای پادشا، پادشا پیّی ده‌لی: ها دیمانه‌ت به‌خیرا! ها‌پریکانت کوان چییان به‌سهرهات؟ ده‌لی: خودا بؤ‌خوی چاری کردن و له‌کوئمی خستن!

ئه‌مجار پادشا ده‌یداته دهست دهسته‌یه‌کی تر له‌یارانی خوی و ده‌لی: له که‌شتییه‌کدا بیبهن هه‌تا ده‌بیبهن ناو نیرینه و ناوه راستی ده‌ریا، له‌وهی ئه‌گه‌ر کافر بوهه‌وه ئه‌وا باشه ده‌نا تووپری بدنه ناو شه‌پوّل ده‌ریاکه‌وه، له‌پئ کوپه‌که ده‌لی: خودایه! خوت چونی به‌باش ده‌زانی ئاوا ئه‌م نامه‌ردانه‌م له‌کوّل

بخه‌رهوه، ئیتر کەشتییه‌که هەل دەگەپریتەوە هەموویان لە ئاوه‌کەدا دەخنکىن، تەنیا كوره فەقى بىزگارى دەبى و رەپ و راست و قىت قىت دېتەوە بولاي پادشا، پادشايش بە قىنه‌وە پىيى دەلى: ئەوە هاپرىكانت كوان؟ دەلى: خودا چارى كردن و لەكۆلمى خستن، ئەوجا كوره‌كە بە پادشا دەلى: ئەگەر دەته‌وئى من بکۈزىت ئوا من چىت پى دەلىم ئەوە بکە، دەلى: ئادەي بلىنى چى بکەم، دەلى: لە دەشتىكىا هەموو خەلکەكە گرد بکەرهوھو من بەللى دارىكىا هەلبواسە تىرى لە تىردانەكەي خۆم دەربىنەو لەناو مالى كەوانەكەدا دايىنى و بلىنى: بەناوى يەزدانى خوداي ئەم كوره، ئىنجا بىهاويىرە بۇم، كاتى ئەمەت كرد ئەوسا من دەكۈزى، جا پادشا كوره‌كە چى پىيگوت كردى، ئىنجا گوتى: بەناوى يەزدانى خوداي ئەم كوره، ئىنجا تىرەكەي تى گرت و تىرەكە داي لە لاجانگى و كوره‌كە دەستى خۆى نايە سەر شويىنى تىرەكە و مرد!.

ئیتر جەماوەرو عەشاماڭەكە كاتى ئەمەيان چاو پىيکەوت گوتىيان: باوهەپو ئىمانمان بە خوداي ئەم كوره هىننا، باوهەپو ئىمانمان بە خوداي ئەم كوره هىننا، ئەوجا بە پادشايان گوت: ئەوەي كە تۆلىي دەترسای بۇوى داوهو قەمواھ، ئەوەتا ئەو خەلکە دەن، لە چواردە پى و دەركاي كۆلانەكاندا خەندەقىيى زۇريان هەلکەندو ئاگرىيىكى گەورەيان تىيا كردىھوھو فەرمانى دا: كە ھەركەسىن نەگەپايدە بۇ سەر دىنى پادشا بىخەنە ناو ئەو ئاگرە سورەھو، جا وايانكىد: تا ژىنەت مەندالىيىكى ساواى پى بۇو، لە قەراخ چالە ئاگرەكە ئىستىكى كردو گەپايدە دواوه نەيوىست بچىيە ناوى، بەلام مەندالەكەي هاتە زمان و پىيى گوت: دايە! بچۆرە ناوى و ئارام بىگرە لە بەر ئەم بارەداو ددان بە خۇوتدا بىگرە، چونكە تۇ لە سەرھەق و راستىت. (م/ت).

٤٢١٠ - وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا صَلَّى الْعَصْرَ هَمَسَ - فَسُئِلَ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: «إِنَّ نَبِيًّا مِنَ النَّبِيِّينَ كَانَ أَغْرِبَ بِأُمَّتِهِ فَقَالَ مَنْ يَقُولُ لِهُؤُلَاءِ

فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنْ خَيْرُهُمْ بَيْنَ أَنْ أَنْتَقُمْ مِنْهُمْ وَبَيْنَ أَنْ أَسْلَطَ عَلَيْهِمْ عَذَّرَهُمْ فَاختارَ النَّقْمَةَ فَسَلَطَ عَلَيْهِمُ الْمَوْتَ فَمَا تَمِنُهُمْ فِي يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفًا». رواه الترمذی^(۲).

دیسان فه‌رموموی: ماوهی حه‌زرهت (برودی خودای لسربین) که‌نویشی عه‌صری ده‌کرد، پاشا لیوه‌کانی خوی ده‌جوولان و هکوو دووعا بخوینی، که بوئمه لییان پرسی، فه‌رموموی: پیغه‌مبه‌ری (له پیغه‌مبه‌ره پیشینه‌کان) ده‌نازی به گه‌له‌که‌ی خویه‌وهو ده‌یکوت: کن خوی لبه‌ر ئه‌مانه‌دا ده‌گری! جا خودا سرووش ده‌نیری بوی: که خویان بکه به‌سهر پشك و خویان خاتر خو بکه له‌به‌ینی یه‌کن له‌م دووشه‌دا: یا خویم توله‌یان لئی ده‌سیینم، یا دوژمنی خویان زال ده‌که‌م به‌سهریاندا، پیغه‌مبه‌ر به‌وه بازی بوو که‌خودا خوی توله‌یان لئی بسینی، خودا قریان تئی ده‌خا، به‌تاقه روزی حه‌فتا هه‌زار که‌سیان لئی ده‌مری! (ت-س/ح).

۶۹- سوره‌تی طاریق

لم يرد فيها شيء.

۷۰- سوره‌تی نه علا

(مه‌که‌بیه، ۲۹ نایه‌ته)

سورة الأعلى (مکیة، وهی تسع وعشرون آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۱ - عن البراء (رضي الله عنه) قال: أول من قدم علينا من أصحاب النبي ﷺ (صلى الله عليه وسلم) مصعب بن عمير وأبن أم مكتوم، فجعلوا يقرئاننا القرآن ثم جاء عممار وبلال وسعد ثم قديم عمر بن الخطاب في عشرين ثم جاء النبي ﷺ (صلى الله عليه وسلم)، فما رأيت أهل المدينة فرحاً بشيء فرحهم برسول الله ﷺ (صلى الله عليه وسلم)، حتى رأيت الولائد

^(۲) رواه الترمذی بسنده حسن (شرحه).

والصَّابِيَانَ يَقُولُونَ: هذا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَدْ جَاءَ فَمَا جَاءَ حَتَّىٰ قَرَأَتْ (سبع اسمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى) فِي سُورَ مِنَ مُثْلِهَا. رواه البخاري^(۱).

به راء (خودای نی رازی بنی) فه رمووی: یه که م که س له یارانی پیغمه مبه ر (بروودی خودای له سربین) که له مه ککه وه کوچیان کرد بولای ئیمه، بو مه دینه موصعه بی کوپی عومه یرو ئیبنو ئوممو مه کتووم بورو، جا دهستیان کرد به خویندنی قورئان پیمان، ئینجا عه ممارو بیلال و سه عدیش هاتن، له پاشا عومه ری کوپی خه تتاب به خوی و بیست که سه وه هات، ئینجا، پیغمه مبه ریش (بروودی خودای له سربین) هات، به چاوی خوم نه مدیوه که خه لکی مه دینه به هیچ شتی و هک هاتنی حه زرهت (بروودی خودای له سربین) شادمان بین، ته نانه ت که نیزه ک و مندانیش به چاوی خوم ده مدين دهیانگوت: ئوخه هی پیغمه مبه ری خودا ته شریفی هینا!.

جا هر که حه زرهت (بروودی خودای له سربین) ته شریفی هینا، ئیتر دهستم کرد به خویندنی قورئان هه تا له لای سوره‌تی {سبع اسمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى} و چه ن سوره‌تیکی تری لهم چه شنه یه له خزمه تیدا له برکرد. (ب- غریقی په حمه تی خودابن).

۷۱- سوره‌تی غاشیه

(مه ککه بیه، ۲۶ ئایه‌تی)

سورة الغاشية (مکیة، وهی ست وعشرون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(۱) → (ب/۲ ز/۲ ل/۱۲ ف/۴).

کیپرانه وهی ئیره تیرمیزی به سه نه دیکی صه حیج له جایره وه دهی گیپریتله وه، له کوتاییه کهیدا ده فه رموی: ئینجا ئهم ئایه‌تی خوینده وه: {إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكَّرٌ، لَّسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَنِّطِرٍ} (۲۱-۲۲/۸۸).

^(۱) بخاری. تفسیر: سورة الأعلى: ۴۹۴۱.

^(۲) تقدم في الجلد الثاني، تسلسل ۲/ رقم ۱۱۸۵/۴.

(غاشییه) و (فه‌جر) و (بهله) له گەل (شەمس)
 (له‌لەل) و (ضوحا) و (شەرم) (تین) دەدەن بە نەفس
 كە بە تەزكىيە و بەكارى پاڭە،
 كەللەت لە شەيتان بەھاڭە !!
 داد لە دەس نەفسى پىسى نەمەرەم
 گۆدو نېغلىبى زەھەرى نەمەرەم !!
 وەك (علەق) نۇورى ناودامى مىڭىز
 له بەر بىن (قەدر) اىن بۇوه بىوو بە رەۋىيى

٧٢- سوورەتى فەجر

(مەكەبىيە، ۳۰ ئايەتە)

سورة الفجر (مکیة، وهي ثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٤ - عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) سُئِلَ عَنِ الشَّفْعِ وَالْوَثْرِ فَقَالَ «هِيَ الصَّلَاةُ بِغَضْبِهَا شَفْعٌ وَبِغَضْبِهَا وَثْرٌ». رواه الترمذى (بسند غريب)^(١).

لە عیمرانى كورى حوصەينەوە (خودای ئىرازى بىن) فەرمۇوى: عەرزى پىيغەمبەر (دروودى خودای لە سەربىن) كرا: مەبەست لە (الشفع والوثر) چىيە لەم شويىنەدا؟ فەرمۇوى: مەبەست نويزە، كەزمارەي رکاتەكانى هەندىكىيان شەفعە واتە: جو وته و ژمارەي رکاتەكانى هەندىكى تىريان وەترە، واتە: تاكە. (ت- سەنەد غەريب).

^(١) رواه الترمذى بسند غريب (شرحه).

٧٣- سوره‌ی البلد

لَمْ يَرِدْ فِيهَا شَيْءٌ.

٧٤- سوره‌ی شه‌مس

(مه‌که‌بیه، ۱۱ نایه‌ته)

سوره‌ی الشمس (مکیه، و هي أحد عشر آیه)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

٤٢١٤ - عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ زَمْعَةَ ((رضی الله عنه)) أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمًا يَخْطُبُ وَذَكِّرَ النَّافَّةَ وَالَّذِي عَقَرَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): «إِذَا أَبَغَثَ أَشْقَاهَا» الْبَغْثَ لَهَا رَجُلٌ عَارِمٌ عَزِيزٌ مَبِيعٌ فِي رَهْطِهِ مِثْلُ أَبِي زَمْعَةَ». ثُمَّ سَمِعَتُهُ يَذَكُّرُ النِّسَاءَ فَقَالَ «إِلَّا مَمْعِدُ أَحَدُكُمْ فَيَجْلِدُ امْرَأَتَهُ جَلْدَ الْعَبْدِ وَلَعْلَهُ أَنْ يُضَاجِعَهَا مِنْ آخِرِ يَوْمِهِ». قَالَ ثُمَّ وَعَظَهُمْ فِي ضَرْبِهِمْ مِنَ الضرْبَةِ فَقَالَ «إِلَّا مَمْضِحُكُمْ مِمَّا يَفْعَلُ». رواه الشیخان والترمذی^(۱).

عه‌بدوللای کوری زه‌معه (خودای لازی بن) فهرموموی: گوییم لئی بوو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) خوتبه‌ی ده‌خوینده‌وه، له‌وکاته‌دا باسی ووشتله‌که‌ی شه‌موودی کردو نیشانی ئه و پیاوه نه‌گبه‌ته‌ی باس کرد، که ووشتله‌که‌ی په‌یکردو له ته‌فسیری ئه م نایه‌تهدادا که ده‌فهرمومی: {إِذَا أَبَغَثَ أَشْقَاهَا} فه‌رموموی: ئه م پیاوه چاره رهش بهد به‌خته‌ی که خودا له‌م نایه‌تهدادا ناوی ناوه به‌دترين و خراپترين پیاوی ئه و هوزه له خودا یاخبيه، پیاویکي به‌دهسه‌لاقتی به‌هیز بوو، خاوند دهسته‌لات و که‌س و کارو خزمیکی نوری بوو که پشتیان ده‌گرت و هکوو ئه بو زه‌معه چون له‌ناو هوزی قوره‌یشا خاوند دهسته‌لات و که‌س و کاره، ئه‌ویش ئاوا بوو، به‌لام هه‌تا بلیئی بن رهزاو شه‌رانی بوو، بؤیه رویشته گیان ووشتله‌که‌ی صالح پیغه‌مبه‌رو ووشتله‌که‌ی په‌ی کرد، وه‌حه‌زرهت باسی ژنانیشی فه‌رموموی، فه‌رموموی: ئه وه چون کاریکه، پیاوی

^(۱) بخاری. تفسیر: ۴۹۴۲

واتان تیا ههیه خود سه‌ر هه‌ل ده‌کوتیتے سه‌ر ژنه‌که‌ی و وهک به‌نده‌یه‌کی پیاو دارکاری بکا ئاوا ئه‌و ژنه به‌سته زمانه فه‌لاقه ده‌کا، دورو نییه که‌هه‌ر لە‌کوتایی ئه‌و رۆزه‌یدا ده‌ست بکاته ملى و لە‌گەلیا دروست ببى! ئه‌و جا له‌باره‌ی ئه‌وهوه که به‌تپو تسى يە‌کترى پى‌ده‌کەن، تە‌مى و ئامۆزگارى کردن و فەرمۇوى: ئەمە چۆن حالىيکە شتى کە خۆشتان دەيکەن ئەگەر لە‌يە‌کىكى ترتان رووبدات، بۇ پىّى پى‌ده‌کەن، کارى و امەکەن (ش/ات). رەحمەت له‌وكەسەی دەلنى:

ئن گوله بۇ دل، نەك تۆپى پىن يە
تا رېزى بىگرى زىاتر بەجىن يە
پیاوا خراپىش پشکو نەسپىن يە
كەن نەوە مېرودە؟ بىلکوو هەۋەن يە!

٧٥- سوورەتى لە‌يل

(مە‌كەببىه، ۲۱ نايەت)

سورة الليل (مکية، وهي إحدى وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢١٥ - عَنْ عَلَىَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ كَتَأَ مَعَ الَّتِيْ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَقِيعِ الْعَرْقَدِ فِي جَنَازَةٍ فَأَخَذَ شَيْئًا فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِهِ الْأَرْضَ فَقَالَ «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَدْ كُتِبَ مَقْعِدَةٌ مِنَ النَّارِ وَمَقْعِدَةٌ مِنَ الْجَنَّةِ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تَشْكِلُ عَلَىَ كِتَابِنَا وَنَدَعُ الْعَمَلَ قَالَ «أَعْمَلُوا فَكُلُّ مُيَسِّرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ، أَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَيُيَسِّرُ لِعَمَلِهِ أَهْلُ السَّعَادَةِ، وَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ فَيُيَسِّرُ لِعَمَلِهِ أَهْلُ الشَّقَاءِ». ثُمَّ قَرَأَ (فَأَمَّا مَنْ أَغْطَى وَأَثْقَى * وَصَدَقَ بِالْحُسْنَى) الآيَةَ. رواه الشیخان والترمذی. نسأل الله التوفيق لليسرى آمين^(۱).

^(۱) بخاري. جنائز. ۱۳۶۲، ۴۹۴۵، ۴۹۴۶، ۴۹۴۷، ۴۹۴۸، ۴۹۴۹، ۶۶۰۵، ۶۲۱۷، ۷۵۰۲. مسلم. قدر: ۶۶۷۳

- ۶۶۸۰. تجرید البخاري = مختصر صحيح البخاري: ۲ ل/ ۶۹ رقم/ ۶۴۶ -

عهلي (خوداي لى رازى بن) فهرمووى: جارى له خزمەتى حەززەتدا (دروودى خوداي لى سەربىن) بۇوين، لە گۆپستانى بە قىيغۇلغەرقەد، تەرمىكمان بەرى دەكىد، پىيغەمبەر (دروودى خوداي لى سەربىن) داردەستىكى بە دەستەوە بۇو، خوش خوش دەيخشان لە عەردىكە، وەك كەسى بىر لە شتن بکاتەوە فەرمۇوى: يەك بە يەكتان لە ئەزەلدا جىڭەمى نۇوسراوە هەم لە بەھەشتداو هەم لە دۆزە خدا. ياران فەرمۇويان: ئەي پىيغەمبەرى خودا! كەوايە بۇ بەو نۇوسراوەمان پشت نە بەستىن و پشتى لى نە دەينەوە ئىتەر واز لەكارو كردىوە باش بىيىن، ئىمە چى بکەين و چى نەكەين جىڭەمان لە وەپىش ديارى كراوه. فەرمۇوى: ئىۋە لەكارى چاكە ساراد مەبنەوە كارو كردىوە خوتان بکەن قەدەر سېرىكى خودايىيە، هوش و ئەقلى ئىۋە ئىستا دەركى حىكمەت و دانايى ئەو نەتىننەيە تاکات هەركەسىن لە ئەزەلدا لە عىلىمى خودادا بۇ كۈنى دروست كرابىن رىڭەيە شوينە دەگرىن و لە سەر ئەم بىناتە بە ختىار رىڭەي چاكە دەگرىن و بە دكار رىڭەي خراپە دەگرىن، بەم پىيە كارى باش نىشانەي بەھەشتەو كارى خراپ نىشانەي دۆزە خە، ئىنجا حەززەت (دروودى خوداي لى سەربىن) لە بۇ پشتىوانى ئەم مەسەلەيە ئەم ئايەتەي خويىندەوە كە دەفەرمۇوى: {فَامَّا مَنْ أَغْطَى وَأَثْقَى، وَصَدَقَ بِالْحُسْنَى، فَسَنِسِّرُهُ لِلْيُسْرَى} (٧-٥/٩٢) واتە: جا هەركەسىن مالى خۆى لەرىڭەي خودادا بىداو، زەكات و سەرفترەو بەشى بە شدارانى لى بىداو، لە خودا بىرسىن و كۆلەگوناھ و تاوان بکاتەوە، بىن پەروا پەلامارى سەرو مال و نامووسى خەلکى نەدا، وە لەھەمان كاتدا باوھى وابى كە چاكە چاكەيە خراپە خراپەيە، ئۇوە ئىمەيش كە خوداي بەھەقى ئىۋەين ئەو كەسە دەخەينە سەر رىڭەي چاكەو ئاماھى دەكەين بۇ گەيىشتەن بە پلهى باش كە شادبۇونە بە ديدارى خوداي مەزن و چوونە ناو بەھەشتى بەرینەوە! (ش/ات).

٧٦- سوره‌تی ضوها

(مه‌که‌بیه، ۱۱ نایه‌ته)

سورة الضحى (مکیة، وهی أحدى عشر آیة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢١٦ - عن جندب بن سفيان (رضي الله عنه) قال اشتكى رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فلم يقم ليلتين أو ثلاثة، فجاءت امرأة (هي العوراء بنت حرب أخت أبي سفيان، زوجة أبي لهب) فقالت يا محمد إليني لأرجو أن يكون شيطالك قد تركك، لم أر قربك منذ ليلتين أو ثلاثة. فأنزل الله عز وجل (والضحى * والليل إذا سجى * ما ودعك ربك وما قل). رواه الشیخان (عليهمما الرحمه والرضوان)^(١).

جوندوبی کوبی سوفیان (خدای لی رازی بنی) فهرموموی: حهزرهت (درودی خودای نمسین) توژی ناساخ بیو، دوو شهو یا سی شه و هله سا بو شهونویش، جا عهورای ژنی ئهبو لهه بی لهعنہتی هاته گیانی حهزرهت و گوتی: ئهی موحه‌ممد! دهنگت نییه، ئهی دوو سی شه و نابینم شهیتانه‌کهت سهرت لی بدا، ئومیند دهکم که‌وازی لی هیتابیت. ئیتر خودا ئهه مهی نارد: {والضحى، والليل إذا سجى، ما ودعك ربک وما قل} (٣-٩٢) سویند به‌کاتی چیشتنه‌نگاو که جوانترین کاته، وه سویند به‌شه و که‌ته او دهزنگیت‌هه و هو به‌تارای پهشی تاریکی خوی هه‌موو شت ده‌پوشی و کاتی ئه‌وه دی ماندوو بجه‌سیت‌هه و هه‌موو شت ئارام بگری، ئهی موحه‌ممد! خودای توکه توی په‌روه‌رده کردووه هه‌میشه و هه‌تا هه‌تایه وازت لی نایه‌نی و دهست به‌ردارت نابی، تو خوش‌هه‌ویستی منی، قهت لیت زینو دلگیر نابم چجای ئه‌وهی پرمیم لیت بن (ش = بخاری و موسیم).

^(١) بخاری. تهجد: ١١٢٥، ٤٩٨٣، ٤٩٥٠، ١١٢٤ = تجرید ١/ ل ٥٣٨، رقم: ٥٦٠ مسلم. جهاد. ٤٦٢٤، ٤٦٢٢.

ترمذی: تفسیر: ٢٣٤٥

٤٢١٧ - وَعَنْهُ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي غَارٍ، فَدَمِيتُ إِصْبَعَهُ، فَقَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ):
هَلْ أَنْتَ إِلَّا إِصْبَعٌ دَمِيتِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لَقِيتِ
 قَالَ: فَأَبْطَأَ عَلَيْهِ جَبَرِيلٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقَالَ الْمُشْرِكُونَ: قَدْ وَدَعَ مُحَمَّدًا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ
 (مَا وَدَعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَّ). رواه الترمذی ومسلم^(۱).

دیسان لهوهوه فهرمووی: له خزمه‌تی حهزره‌تا بوم، له گهزاویه‌کا بووین، له‌ناو
 ئەشكەوتیکا پەنجەیه‌کی حهزره‌ت (بروودی خودای لەسرین) زامار بوو، فهرمووی:
هَلْ أَنْتَ إِلَّا إِصْبَعٌ دَمِيتِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لَقِيتِ
 واته:

نهن پەنجە وايە پايە وو شويتت

له پائ خودادا وا پۇدا خويتت!

جوندوب دەلى: ماوهىسىن پاش ئەهو جوبرائىل نەھات بۆ خزمه‌تى
 حهزره‌ت (بروودی خودای لەسرین) جا ھاوبەشپەيداکەرەكان گوتىيان: ديارە خودا
 وازى له موھەممەد ھىناواه! ئىت خودا ئەم ئايەتەي ناردە خوارەوە: {مَا
 وَدَعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَّ} (ت/م).

٧٧- سوره‌تى شەرح

(مەكھېبىه، ٨ ئايەتە)

سورة الشرح (مکیة، وهى ثمانی آیات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢١٨ - قال ابن عباس (رضي الله عنهما) (أَلَمْ يُشْرَحْ لَكَ صَدْرُكَ أَيِّ لِلإِسْلَامِ (فَإِنَّ مَعَ
 الْعُسْرِ يُسْرًا، إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا) قال ابن عيينة أى مع ذلك العُسْرِ يُسْرًا آخر كقوله (هلن
 تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحدَى الْحُسْنَيَّتِينِ) ولكن يغلب عُسْرُ يُسْرَيْنِ. رواه البخاري^(۲).

^(۱) بخاري. جهاد. ٢٨٠٢، ٦١٤٦ = تجريد البخاري/ ٣/ ٢٨٥ - ٢٨٥ رقم: ١٥٤. مسلم: جهاد: ٤٦٢٠. ترمذی:
 تفسیر. ٣٤٤٥.

له بارهی ئەم ئایەتەوە: {أَلَمْ يَشْرَحْ لَكَ صَدْرُكَ} واتە: بهره حمهت و میهره بانى خۆمان دلى تۆمان پووناك كردهوە. ئىبىنو عەبباس (رەزاي خوداي لەسەر بى) فەرمۇسى: واتە: دل و سىنگى تۆمان والا كردهوە، بۇ وەرگىتنى ئايىنى پاکى ئىسلام، كە بەسینگىيکى فراوانەوە بەدىيکى گوشادەوە قەبۇولى بکەي. له بارهی ئەم ئایەتەي ترىشەوە كە دەفەرمۇسى: {فَإِنَّمَا مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا، إِنَّمَا مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا} واتە: له ئىش و ئازارى كافران دلت سارد نەبىيەتەوە، دلنىا بە لەوه ئەگەر خودا لەبەر حىكمەتى دەرۈويىن لەبەندەي خۆى بىرى، بە بە حەمەتى خۆى لەچەن لاي ترەوە دەرۈويلى دەكتەوە! ئىبىنو عوييەينە دەفەرمۇسى: واتە: هەموو تەنكانەين دوو خۆشى لەگەلە. وەك بەپىي ئەم ئایەتە دوو چاکە بۇ موسولمان ساخ دەبىيەتەوە كە دەفەرمۇسى: {هَلْ تَرَبَصُونَ بِنَا إِلَّا إِنَّدَى الْحُسْنَيْنِ} جا بۇيە پىيغەمبەر (دەرۈدى خوداي لەسەربىن) فەرمۇويەتى: يەك تەنكانە قەت دەرەقتى دوو فەرخانە نايىن (بوخارى هەزار رەحەمەتى لەكۆپى بېرۆزى خۆى و كەس و كارى بى).

٧٨- سوورەتى تىن

(مەكەبىيە (٨) ئایەتە)

٤٢١٨- ئەم فەرمۇدەيە لە تەفسىرى سوورەتى قىامەدا رابورد،
ئا خەرەمین حدیث^(١).

٧٩- سوورەتى عەلەق (مەكەبىيە، ٨ ئایەتە)

سورة العلق (مکیة، وهى تسعه عشر آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢١٩- عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: قال أبو جهل: لَئِنْ رَأَيْتُ مُحَمَّدًا يُصَلِّى عِنْدَ الْكَعْبَةِ لِأَطَأَنَّ عَلَى عَنْقِهِ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ «لَوْ فَعَلَ لَأَخْذَهُ

^(١) ذكره البخاري تعليقاً في كتاب التفسير، في سورة (آل نشرح) بعد الرقم: ٤٩٥١.

^(٢) تقدم في تفسير سورة القيامة، آخر حدیث. رقم: ٤١٧/٣.

الْمَلَائِكَةُ عِيَانًاً. رواه الشیخان والترمذی ولفظ مسلم: قال أبو جهل هل يعفرُ محمدًا وجہه بینَ أظہرِ کُم؟ قال فَقِيلَ نَعَمْ. فَقَالَ وَاللَّاتِ وَالغَرَّى لَئِنْ رَأَيْتُهُ يَفْعَلُ ذَلِكَ لَا طَاءَ عَلَى رَقَبَتِهِ أَوْ لَا عَفْرَنَ وَجْهَهُ فِي التُّرَابِ - قال - فَتَأَتَی رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) وَهُوَ يُصَلِّی فَمَا فَحِیَهُمْ مِنْهُ إِلَّا وَهُوَ يَنْكِصُ عَلَى عَقِبَتِهِ وَيَتَّقَى بِيَدِیْهِ فَقِيلَ لَهُ: مَا لَكَ؟ فَقَالَ: إِنَّ بَنْتِی وَبَنْتَهُ لَخَنَدَقًا مِنْ نَارٍ وَهَوْلًا وَأَخْبَحَهُ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) «لَوْ دَلَّا مِنِّي لَا خَتَّافَتَهُ الْمَلَائِكَةُ عَضْنَوْا عَضْنَوْا». فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (كَلَّا إِنَّ الإِنْسَانَ لَيَطْغَى أَنْ رَآهُ اسْتَغْفَى إِنَّ إِلَى رَبِّكَ الرُّجْنَى أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى عَنِّيْا إِذَا صَلَّى أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى أَوْ أَمْرَ بِالشَّفْوَى أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَبَ وَتَوْلَى) (أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى كَلَّا لَكِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ نَاصِيَةَ كَادِيَةَ خَاطِئَةَ فَلَيْذَعْ نَادِيَةَ سَنْدَعْ الزَّبَابِيَةَ كَلَّا لَا تُطْعَهُ^(۱).

ئیینو عه بیاس (برنای خودایان له سهربن) فه رمووی ئه بو جهله گوتی: ئه گهر موحة‌ممهد ببینم له لای که عبه‌دا نویزبکا پى ده‌نیم به ریسی مليا له کاتى سه‌جده‌دا. که ئه م قسیه‌یه گهیشتەوه به پیغەمبەر (بروودی خودای له سهربن) فه رمووی: ئه گهر وابکات فریشته‌ی خودا به ئاشکرا به بې پەردە دەیگرن (ش/ت) گفته‌ی موسیم ئاوایه: ئه بو جهله گوتی: ئه دی موحة‌ممهد بۇوه به و پیاوه کە به بەرچاوى ئیسوه و بويزى به ناوی نویزکردنەوە لىنگەو تلور بکەوی، ياخەپەر بکەوی و به ناوی سه‌جده‌وھ تەویلى له سهربەر خاک و خۆل دابنی؟ گوتیان: ئا، وادەکا. گوتی: بەلات و به عوززا، ئه گهر ببینم شتى و باکا به پییوه له ناو كورنۇوش دا دەچمە سەر بۆتەقەی ملى!! جا جارى پیغەمبەر (بروودی خودای له سهربن) نویزشى دەکرد له وکاتەدا ئه بو جهله چوو بۆگیانى، هەتا دەسىرىزشى لى بکات له ناو نویزەکەدا، بەلام خەلکەکە هەر ئەوهندەيان زانى كە ئه بو جهله پاشەو پاش کشايمەوە وەك كەسىنى شتى شالاۋى بۇ ھىنابى بەهەر دوو دەست پاسى خۆى دەکا. كە پىييان گوت: ئەوه چىتە بۇ وادەکەيت؟ گوتی: خەندەكىكى پې لە ئاگرو شتگەلىكى نۇر ساماناك و

(۱) بخاري. تفسير: سورة العلق: ۴۹۰۸ = تجرید البخاري/ ۴ / ۵۱۶ رقم: ۱۷۷۸. مسلم. صفات

چهند بالى، له غه‌يبه‌وه له به‌ينى من و له به‌ينى ئه‌ودا په‌يدا بونون!
پيغه‌مبه‌ريش (دروودي خوداي له‌سربي) فه‌رموموي: ئه‌گهر ليم نزيك ببوايه‌ته‌وه به‌ر
لمه‌وي ئه‌وه ده‌سدرىزى لەمن بكا فريشته په‌ل په‌ليان ده‌كردو پارچه پارچه
نه‌يان فراند، ئيت خوداي گه‌وره ئه‌مه‌ي نارده خواره‌وه: {كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَى،
أَنْ رَأَاهُ أَسْتَفْنَى} تا ئه‌وي که ده‌فرمومي: {كَلَّا لَا ظُفْرَةٌ}.

٤٢٢٠ - وعنه قال: كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يُصَلِّي فَجَاءَ أَبُو جَهْلٍ فَقَالَ اللَّهُمَّ
أَنْهَكَ عَنْ هَذَا أَلْمَ أَنْهَكَ عَنْ هَذَا؟ فَزَبَرَهُ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ: إِنَّكَ
تَعْلَمُ مَا بِهَا نَادِيًّا كُثْرًا مِنْيَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (فَلَيَدْعُ نَادِيَهُ سَنْدَعَ الزَّبَانِيَّةَ) فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَوَاللَّهِ
لَوْ دَعَ نَادِيَهُ لَأَخْدَثَهُ زَبَانِيَّةَ اللَّهِ. رواه الترمذى وصحح^(۲).

ديسان فه‌رموموي: جاري حمزه‌ت (دروودي خوداي له‌سربي) نويزى ده‌کرد
له‌وده‌مه‌دا ئه‌بو جه‌هل هات گوتى: ئه‌وه چەن جارم پى گوتى که ئه‌مه مه‌که!
حمزه‌تىش (دروودي خوداي له‌سربي) ليى تووره ده‌بى پيايدا هەل ده‌شاخى. ئه‌بو
جه‌هلىش دەلى: خۇت باش دەزانى كەس نىيە لەم شاره‌دا کە ديوه‌خان و
يانه‌ى وەکوو من پېرى لە كۆمەل و يارو ياوەرو ئاوا خاوهن قۇناخ بى، جا
خودا ئەم ئايەتەي نارده خواره‌وه: {فَلَيَدْعُ نَادِيَهُ، سَنْدَعَ الزَّبَانِيَّةَ} دەي با ئه‌و
بانگى كۆمەل و ھاپریکانى خۆى بکاو گازى گۈي لەمشتەكانى خۆى بکا تا
يارىدەي بدهن و بىن بە كوتەكى دەستى، ئىمەيش بانگى چەند فريشته‌يەكى
زەبر بە دەستى بۇ دەكەين خۆيان دەرگاوان و بەر پرسىيارى دۆزەخن، جا
ئه‌وسا خۆى دەبىنیتەوه كەچەن حالى شەر، كە كەسى شەر لەگەل خودادا
بکا شەپى خۆتىن دەكما. ئىبنو عەبیاس (خودايان لى رازى بى) فه‌رموموي: سا بەو
يەزدانى پاكە ئه‌گەر ئه‌و نامەردە كۆمەلەي خۆى بانگ بىكرايە فريشته زەبر
بە دەستەكانى خودا دەيان قۆستەوه دەيانگرت و بەرهە دۆزەخ دەيان بىد.
(ت/ص).

^(۲) صحيح عند الترمذى.

له حه‌ببانيه بووم، له ده‌ورو به‌ري سالی ۱۹۵۹ دا حاجيي‌ه کي عره‌ب که زور مه‌ردو موسولمان‌يکي باش بwoo، باز رگانانيکي گه‌وره‌ش بwoo گيراي‌ه وه گوتى: کوري‌كيم هه‌ييه موده‌ري‌سنه له ثانه‌وي، ئه‌مه سى ساله نه‌چاوم پيّنى كه‌و تووه‌و نه ده‌مه‌وي چاوم پيّنى بکه‌وي، تا ئه‌و له‌سهر ئه‌و فيکره بى، چونکه ده‌لى: ئه‌بو جه‌هل خۆمانه‌ييه له‌سەلمانى فارسى باشتىه که پياويايکى بىيگانه‌ييه. گوتى: به‌لام ده‌سگيرؤدھي بwoo کەم ده‌کەم هەتا کوره‌زاکانم بى خزمەت نه‌بن! بەلنى جاران وابوو، موسولمان له‌سهر براي موسولمانى حاشاي له‌كەس و کاري خۆي ده‌کرد. خودا به لوطفى خۆي له‌گەل ئەم حاجيي عره‌به‌دا حه‌شرمان بكا، له‌ثىر ئالاي موحەممەدداد، له خزمەت سەلمانى خۆشەويستا.

وهرگىز

۱۹۵۹/۵/۲ م.ك.ع

۸۰- سووره‌قى قەدر

(مەكەبيي، ۵ ئايەتە)

سورة القدر (مكية، وهي خمس آيات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢١ - عَنْ يُوسُفَ بْنِ سَعْدٍ (رضي الله عنه) قَالَ قَامَ رَجُلٌ إِلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلَىٰ (رضي الله عنهما) بَعْدَ مَا بَأَيَّعَ مُعَاوِيَةَ فَقَالَ سَوْدَتْ وُجُوهُ الْمُؤْمِنِينَ. أَوْ يَا مُسَوْدَ وُجُوهُ الْمُؤْمِنِينَ. فَقَالَ لَا تُؤَذِّنِي رَحِمَكَ اللَّهُ فِإِنَّ النَّبِيًّا (صلى الله عليه وسلم) أُرِيَ بَنِي أُمَّةَ عَلَىٰ مِنْبَرِهِ فَسَاءَهُ

• دياره ئەم زه‌لامه به‌عشى بwoo، وەبەچاوى خۆمان دىمان که حوكمى به‌عىث چۈن بwoo، به‌ناشىكرا عوروبه‌يان كرد بwoo به‌خوا، وەك لات و عوززاو هوپەل دەيانپەرسىت، وە به‌چاوى خۆمان دىمان که چۈن حىزبى به‌عىث بەرشەقى قورئان كەوتىن و بۇون به پەندى زەمان، دلىيام كە به‌عشى كوردىش، كە ئىپسەت ئالاي دژه نىسلاميان هەلگردووه، بەرشەقى قورئان و له‌عنھەتى مىژۇو دەكەون و ئەم گەل كوردهش، خوا ياربى، رۆز بەرۋىز، خوا زۇرتىرو باشتى دەررووى رەحمەتى بۇ دەكتەوه.

وهرگىز - ۲۰۰۸/۲/۲

ذلک فَنَزَّلَتْ (إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْتَرْ) يَا مُحَمَّدُ يَعْنِي نَهْرًا فِي الْجَنَّةِ وَنَزَّلَتْ (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَمَا أَذْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفٍ شَهْرٍ) يَمْلِكُهَا بَعْدَكَ بَنُو أُمَّيَّةَ يَا مُحَمَّدُ. قَالَ الْقَاسِمُ فَعَدَّنَاهَا فَإِذَا هِيَ أَلْفٌ يَوْمٌ لَا يَزِيدُ يَوْمٌ وَلَا يَنْقُصُ. رواه الترمذی
بسند غریب^(۱).

یوسفی کوبی سه‌عد (خودای نازی بن) فرموده: که حسنه‌نی کوبی عملی
په‌یمانی دا به‌موعاوییه، پیاوی هلسا بوی پیشی گوت: تو پرووی
موسول‌مانانت رهش کردا، یا پیشی گوت ئهی پرووړه‌شکره‌ی موسول‌مانان!
حسنه‌نیش (خودای نازی بن) فرموده: رحمه‌تی خودات لئن بین سه‌ر کونه‌م
مهکه، چونکه پیغه‌مبهر (بروودی خودای لسرین) له‌خهونا هوژی به‌نی ئومه‌ییه
دېبینی له‌سه‌ر مینبه‌ره‌که‌ی حزرت خوی (بروودی خودای لسرین) که خوتبه‌ی
له‌سه‌ر ددهن و حوكم دهکه‌ن، پیغه‌مبهریش (بروودی خودای لسرین) ئه‌مه‌ی نور
پیتاخوش دهی، جا خودا ئه سووره‌ته‌ی بوقه‌نیزی: {إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْتَرْ}
ئیمه که‌وثرمان داوه به تو واته: ئهی موحه‌ممهد! ئه و جوکه و سه‌رچه‌شمیه
که‌ناوی که‌وشه‌هو واله به‌مه‌شتا داومانه به‌تقو، وه ئه‌مه‌یش هاته خواره‌وه:
{إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ، وَمَا أَذْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ، لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفٍ شَهْرٍ}:
به‌راستی ئیمه قورئانمان نارده خواره‌وه له‌شه‌وی له‌یله‌تول قه‌دردا، که
شه‌ویکی نور به‌ریزو گه‌وره و پیروزه تو چوزانیت که‌شه‌وی له‌یله‌تول قه‌در
چییه، شه‌وی له‌یله‌تول قه‌در چاکترو گه‌وره‌تره له هزار مانک. واته: ئهی
موحه‌ممهد! له‌یله‌تول قه‌در که‌خودا داویتی به‌تول له هزار مانکه باشتره که
هوژی به‌نی ئومه‌ییه حوكمی تیا دهکه‌ن. قاسم گوتی: کاتن مودده‌ی دهوله‌تی
ئه‌مه‌وییه کانمان ژمارد هزار مانگی ته‌واو بوو به‌بنی زیادو که‌م. (ت-
به‌سنه‌دیکی غریب).

^(۱) غریب عند الترمذی.

۸۱- سوره‌تی بینه

(مه‌دینه‌یه، هشتم نایه‌ته)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ئەم فەرمۇدەيە لەم باسەدا روپىشت: (فضائل القرآن) باسى (ينېفي استماع القرآن بتىبر وخشوع) بەلام لىرەدا ئاوايىھە: ئەنەس (خوداي ئازى بىن) فەرمۇوى: حەزىزەت (دروودى خوداي لەسەربىن) بە ئوبىيى كورى كەعبى فەرمۇو: خودا فەرمانى پى كىدووم كە قورئانت لەلا بخويىن. ئوبىيى فەرمۇوى: خودا بۆخۇي بەناو هيىنان، ناوى منى هيىنا بۆتۈ؟ فەرمۇوى: بەلىنى، فەرمۇوى: لەكەرەمى خودا بەزىاد بىن گەيشتۇم بەپايدىيەكى وا كە لەلائى پەروەردگارى هەردوو جىهان باسم بىرى و ناوم بىرى؟ فەرمۇوى: بەلىنى، جا ئوبىيىش لە خوشىياندا كە حەزىزەت بەفەرمانى خودا دەرسى قورئانى لەلا دەخويىنى ئەشك بەچاوهكانيما هاتە خوارى! (ش).

۸۲- سوره‌تى زەلزەلە

(مه‌دینه‌یه، هشتم نایه‌ته)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٢ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) قال: قرأ رسول الله (صلى الله عليه وسلم) هذه الآية: (يَوْمَئِذٍ تُحَدَّثُ أَخْبَارَهَا) قال: «أَنذَرُونَ مَا أَخْبَارُهَا؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: «فَإِنَّ أَخْبَارَهَا أَنْ تَشَهَّدَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ بِمَا عَمِلَ عَلَى ظَهْرِهِ أَنْ تَقُولَ: عَمِلَ كَذَا وَكَذَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا قَالَ فَهَذِهِ أَخْبَارُهَا». رواه الترمذى^(۱).

ئەبو ھورەيرە (خوداي ئازى بىن) فەرمۇوى: پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسەربىن) {يَوْمَئِذٍ تُحَدَّثُ أَخْبَارَهَا} ئى خويىندەوە فەرمۇوى: دەزانن كەئەو ھەوال و دەنكۈباسانەي كەزھوی دەيانگىرېتەوە چىيەو چى نىيە! عەرزىيان كرد:

^(۱) رواه الترمذى بسنده صحيح (شرحه).

خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا ده‌زانن فه‌رمووی: هه‌والی زه‌وی ئه‌مه‌یه: که‌شایه‌تی
ده‌دا له‌سهر هه‌موو به‌نده‌بیئی (چ پیاو چ زن) به‌وهی که له‌دنیادا کردوویه‌تی له
سهرپیشتی زه‌وی، ده‌لی: فیساره‌که‌س له فیساره رۆژدا له فیساره شویندا
فیساره کردوه‌ی کردووه (ت-س/ص).

۴۲۲۳ → (ب/۲ ل/۱۶ ف/۶) سُلَّمَ عَنْ الْحَمِيرِ فِيهَا زَكَاةً... اخ^(۳).

٨٣- سوورة العاديات والقارعة

لم يرد شيء في أصولنا.

٨٤- سوورة ته‌کاثور

(مه‌که‌بیه، هه‌شت نایه‌ته)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۲۴ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الشَّعْبِيرِ (رضي الله عنه) أَنَّهُ أَتَهُ إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) وَهُوَ
يَقْرَأُ {الْأَهَمُكُمُ التَّكَاثُرُ} قَالَ «يَقُولُ أَبْنُ آدَمَ مَالِيْ وَهَلْ لَكَ مِنْ مَالِكَ إِلَّا مَا أَصَدَّقْتَ
فَأَفْضَيْتَ أَوْ أَكَلْتَ فَأَفْتَنْتَ أَوْ لَيْسْتَ فَأَبْلَيْتَ». رواه الترمذی هنا ومسلم في الزهد^(۱).

له عه‌بدوللای کوپی شه‌خیره‌وه (خودای نی رازی بن) ده‌گیزیریت‌وه ده‌فرمومی:
چوومه خزمه‌تی حه‌زرهت (برووی خودای لسمرین) خه‌ریک بیو سووره‌تی {الْأَهَمُكُمُ
الْتَّكَاثُرُ} ده‌خویند. فه‌رموموی: ئاده‌میزاد هر هه‌لپه‌و هاواریه‌تی بۆ مال و
ده‌لی: مال‌هکم واو مال‌هکم وا! ئایا پیئم نالیئی ئهم مال‌هی تو کامه‌ی هی تویه،
جگه له‌وهی که ده‌یکه‌ی به‌خیرو چاکه‌و له‌پیش خوت‌وه ده‌ینیتری بۆ ئه‌و
جيها، يا ده‌یخوی و له‌ناوی ده‌بهی له‌پیش مردنتا، يا له به‌ریده‌که‌یت تا کون
ده‌بئ و ده‌دری. (ت/م).

^(۱) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل/ ۶ رقم: ۱۲۰۴/ ۶ بخاري. تفسیر: ۴۹۶۳.

^(۲) مسلم. زهد: ۷۳۴۶، ۷۳۴۹، ۷۳۵۴، ۲۲۴۲، ۳۳۵۴، نسائي: زهد: ۲۲۴۲، نسائي: إحسان: ۳۶۱۵.

٤٢٥ - عَنْ عَلَيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ مَا زِلْتُ نَشْكُ فِي عَذَابِ الْقَبْرِ حَتَّى نَزَلتْ أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ^(۱).

عهلي (خودای لی رازی بن) فهرموموی: له بارهی سزاو عهزاوی ناو گوپرهوه که مردوو له ناو گوپردا ئازار دهدري يانا، هه رشك و گومانمان هه بwoo، هه تا سووره‌تی {أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ} هاته خوارهوه ئيترا گومانمان نه ما که سراي گوپر هه يه و راسته. (ت- سنه‌ده غريب).

٤٢٦ - عَنْ الزُّبَيرِ بْنِ الْعَوَامِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلتْ (نَهَمَ لَتْسَائِنَ يَوْمَيْنِ) عَنِ النَّعِيمِ قَالَ الزُّبَيرُ قَلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَيُّ النَّعِيمِ تُسَأَلُ عَنْهُ وَإِنَّمَا هُمَا الْأَسْوَدَانِ التَّمَرُ وَالْمَاءُ. قَالَ «أَمَا إِلَهُ سَيَّكُونُ»^(۲).

زو بهيری کوپری عهوا (خودای لی رازی بن) فهرموموی: کاتنی {ثُمَّ لَتْسَائِنَ يَوْمَيْنِ عَنِ النَّعِيمِ}: له پاشان سوینند ده خوم له پوشی دوايی دا پرسیارتان لی ده کری لهو بهرهو نازو نیعمه‌تانه که پیستان دراوه. هاته خوارهوه گوتم: ئهی پیغه‌مبهري خودا! کام نازو نیعمه‌تامان لی ده پرسنه‌وه! خو ئیمه خوراکمان تهنيا هه خورماو ئاوه! فهرموموی: ئهدي ئهوه ده بی هه بی! (ت- س/ح).

٤٢٧ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «إِنَّ أَوَّلَ مَا يُسْأَلُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَعْنِي الْعَبْدَ مِنَ النَّعِيمِ أَنْ يُقَالَ لَهُ أَلَمْ تُصْحِحْ لَكَ جَسْمَكَ وَتُرْوِيكَ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ». روی الثالثة الترمذی^(۳).

ئهبو هورهيره (خودای لی رازی بن) فهرموموی: پیغه‌مبهه (دروودی خودای لوسهربن) فهرموموی: له روشی قیامه‌تدا يه کهم نیعمه‌ت که پرسیاري له بهنده لی ده کری ئهوهیه پیشی ده گوتري: ئايا لهشی ساخ و تهندروستی باشمان نه دابوو پیش و له ئاوي سارد تیراومان نه کردیت؟ (ت- به سنه‌ده یکی غريب).

^(۱) رواه الترمذی بسنده غريب (شرحه).

^(۲) رواه الترمذی بسنده حسن (شرحه).

^(۳) رواه الترمذی بسنده غريب (شرحه).

۸۰- سوره‌تى ىەصرۇ سووره‌تى ھومەزدۇ سووره‌تى فېل و سووره‌تى قورەيش و سووره‌تى ماعون،

لم يرد فيهن شيء في أصولنا.

۸۱- سووره‌تى كەۋەر

(مەككەيىه، ۲ نايەتە)

سورة الكوثر (مكة، وهي ثلاث آيات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٨ - عَنْ أَنَسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمَّا عَرَجَ بِالنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى السَّمَاءِ قَالَ «أَتَيْتُ عَلَى نَهَرٍ حَافَّةً بِقَبَابِ اللَّوْلُوِّ مُجَوْفًا فَقُلْتُ مَا هَذَا يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: هَذَا الْكَوْثُرُ». رواه البخاري والترمذى^(۱).

ئەنەس (خودای ئىرازى بىن) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (دروودى خودای لەسەربىن) فەرمۇسى: كاتى چووم بۇ مىعراج بۇ ئاسمان، چوومە سەر روبارى ھەردوو قەراخەكەي گومەزى مروارى ھلۇل بۇو، جا گوتىم: ئەى جوبيرائىل! ئەمە چىيە؟ فەرمۇسى: ئەمە حەوزى كەۋەرە (ب/ت).

٤٢٩ - وَسُئِلَتْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى {إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثُرَ} قَالَتْ نَهَرٌ أَعْطِيَهُ تَبِعُكُمْ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شَاطِئًا عَلَيْهِ ذُرْ مَجَوْفٌ آيَتُهُ كَعْدَدُ النُّجُومِ. رواه البخاري^(۲).

لەبارەي فەرمایىشتى خوداي گەورەوە: {إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثُرَ} لە عائىشەيان پرسى كەۋەر چىيە؟ فەرمۇسى: كەۋەر چۈمىكە دراوە بە پىيغەمبەرى ئىيۇھ (دروودى خودای لەسەربىن) ھەردوو كەنارەكەي مروارى ھولۇلە وەك ژمارەي ئەستىرەي ئاسمان ئاوا زۇرو بىنى شومار حاجەت و جامى خواردنەوهى لەسەرە! (ب) لەشەرە كەدا دەفەرمۇسى: ئىمامى موسالىم لەئەنەسەوە

^(۱) بخاري. سورة الكوثر: ۴۹۶۴.

^(۲) بخاري. سورة الكوثر: ۴۹۶۵.

دەگىرېتىوه: دەفرمۇي: جارى لەخزمەتى پىيغەمبەردا بۇوین (دەروىدى خودايى لەسەرين) حەزەت وەكىو خەو بىباتەوه ئاوا حالەتى سرووش گرتى، كاتى سەرى هەلبىز زەردەخەنەيەكى كرد، عەزمان كرد: قوربان! خىرە وا پىيدهكەنى؟ فەرمۇي: سوورەتىيكم بۇھات ئىنجا ئەمەي خويىندەوه: {بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْتُرَ، فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَحْرِزْ، إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ} لەپاشا فەرمۇوشى: ئايىا دەزانن كەۋەھەر چىيە؟ گوتمان: خودا و پىيغەمبەرى خودا خۆيان باشتى دەزانن، فەرمۇي: ئەوه چۆمىكە لەبەھەشتا خودا دەيدا بەمن، خىرۇ بىرىيکى زۇر نۇرى لەسەرهە.

٤٢٣٠ - عنْ أَنَسَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «يَبْتَأْنَا أَنَا أَسِيرُ فِي الْجَنَّةِ إِذْ عَرَضَ لِي نَهْرٌ حَافِتًا بِقِبَابِ الْلَّوْلُوِ». قُلْتُ لِلْمَلَكِ مَا هَذَا؟ قَالَ: هَذَا الْكَوْتُرُ الَّذِي أَعْطَاهُ اللَّهُ قَالَ ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدِهِ إِلَى طِينَةً فَاسْتَخْرَجَ مِسْكَانًا ثُمَّ رُفِعَتْ لِي سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى فَرَأَيْتُ عِنْدَهَا ثُورًا عَظِيمًا». رواه الترمذى وأبو داود^(٣).

ئەنه سىن (خودايى لى رازى بىن) فەرمۇي: پىيغەمبەر (دەروىدى خودايى لەسەرين) فەرمۇي: كاتى لە بەھەشتا دەسوورپامەوه، لەپر پۇوبارىيكم لى دەركەوت ئەم بەرۇ بەرەكەي گومەزى مروارى بۇو، بە فريشتهكەم گوت ئەمە چىيە؟ فەرمۇي: ئەمە ئەو كانى و سەرچاوهى كەۋەھەرەيە كە خودا داوىتى بەتۇ، ئىنجا فريشتهكە دەستى بىر بۇ قوبولىتەي بىنەكەي، لەباتى قور مىسىكى دەرھىننا! ئىنجا درەختى سىدرەتولمۇنتەهام نىشان درا، لەلايدا نۇورو رووناكىيەكى فەرەمەزىن و گەورەم بەچاوى خۆم دى!. (ت-س/ص-د).

٤٢٣١ - عنْ أَبْنَى عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «الْكَوْتُرُ نَهْرٌ فِي الْجَنَّةِ حَافِتًا مِنْ ذَهَبٍ وَمَجْرَاهُ عَلَى الدُّرِّ وَأَلْيَاقُوتٍ ثُرْبَةٌ أَطْيَبُ مِنَ الْمُسْكِ وَمَأْوَاهُ أَخْلَى مِنَ الْعَسَلِ وَأَيْضًا مِنَ الثَّلْجِ». رواه الترمذى بسنن صحيح^(٤).

^(٣) رواه الترمذى بسنن صحيح (شرحه).

^(٤) حدیث صحیح عند الترمذى.

ئىيىنۇ عومەر (خوداييان ئى رازى بىن) فەرمۇسى: حەزىزەت (درودى خوداي لە سەربىن) دەفرمۇسى: كەۋەھەر جۆگە يەكە لە بەھەشتىدا، قەراخەكەي لەھەر دووللاوه لە زېرە، وەناو جۆگەكەو تەختى بىنەكەي لەدۇرۇ ياقۇوتەو بۇنى زەھىيەكەي لە بۇنى مىسک خۆشترەو ئاواھەكەي لەھەنگۈين شىرىيەنترەو لەبەفر سېپىتە (ت-س/ص).

٨٧- سورة الكافرون

لەم يىرد فيها شىء.

٨٨- سوورەتى نەصر

(مەدینەيىبە، ٣ ئايەتە)

سورة النصر (مدىنيّة، وهي ثلاث آيات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

. → (ب/١ ز/٨٣ ل/٢٧٢ ف/٤)^(١).

لىرىدە ئەم زىادەيەي ھەيە: يىتاول القرآن. زىادەكە واتە: عائىشە (خوداي ئى رازى بىن) دەيفەرمۇسى: واتە: پىيغەمبەر (درودى خوداي لە سەربىن) كەلەناو روکوع و سوجىدەدا بە زۇرى دەيفەرمۇسى: (سبحانك اللهم ربنا وبحمدك اللهم إغفر لي) مەبەستى ئەوهبۇو عەمەل و پەفتارى بەمەعنای ئەم ئايەتەي قورئان دەكىد كە دەفرمۇسى: {فَسَيِّدُنَا مُحَمَّدُ رَبُّنَا وَأَسْتَغْفِرُهُ إِلَهُ كَانَ تَوَابًا} (١١٠/٣) واتە: كاتى بەچاوى خۆت دىيت كەوا ئايىنى ئىسلام سەركەوت و نىشانەي گەورەيى ئەوهەتەدى كە گرتى شارى مەككەيەو ئەو خەلکە پۇل پۇل و كۆمەل كۆمەل دېنە سەر دىنى ئىسلام، كە تاقە دىنى خودايى لەم چەرخەي تو بە دواوه، كاتى ئەمە بۇو توش نويىز بۇ خوداي خۆت بىكەو تەسبيح و حەمدو ئىستىغفارى تىيا بىكە چونكە بە راستى خودا بە زۇرى تەوبەو پەشىمانى كىرا دەكا (ش).

^(١) تقدم برقم: ٥٢٠/٤، مجلد أول، تسلسل/٨٣.

٤٢٣ - عَنْ أَبْنَ عَبَّاسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ كَانَ عُمَرُ يُذْخِلُنِي مَعَ أَشْيَاخَ بَدْرٍ، فَكَانَ بَغْضُهُمْ وَجَدَ فِي نَفْسِهِ فَقَالَ لِمَ ثُدْخَلْ هَذَا مَعَنَا وَلَنَا أَبْنَاءُ مِثْلُهُ فَقَالَ عُمَرُ إِنَّهُ مِنْ حَيْثُ عَلِمْتُمْ. فَدَعَا دَعَاتَ يَوْمٍ - فَأَذْخَلَهُ مَعَهُمْ - فَمَا رُبِتَ أَنَّهُ دَعَانِي يَوْمَئِذٍ إِلَّا لِيُرِيهِمْ. قَالَ مَا تَقُولُونَ فِي قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (إِذَا جَاءَ أَصْنَرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ) فَقَالَ بَغْضُهُمْ أَمْرَنَا تَحْمِدُ اللَّهَ وَكَسْتَغْفِرُهُ، إِذَا أَصْنَرْنَا وَفَتَحَ عَلَيْنَا. وَسَكَتَ بَغْضُهُمْ فَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا فَقَالَ لِي أَكَدَّاكَ تَقُولُ يَا أَبْنَ عَبَّاسٍ؟ فَقَلَّتْ لَا. قَالَ فَمَا تَقُولُ قُلْتُ هُوَ أَجَلُ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَعْلَمُ لَهُ، قَالَ (إِذَا جَاءَ أَصْنَرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ) وَذَلِكَ عَلَامَةُ أَجْلَكَ (فَسَبَّحَ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرَهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَابًا). فَقَالَ عُمَرُ مَا أَعْلَمُ مِنْهَا إِلَّا مَا تَقُولُ. رواه البخاري وأحمد وزاد (على ما هو في شرح الناج) فكيف تلوموني على حب ماترون^(۲).

ئىىبنو عەبباس (پەزاي خوداي لهسەربىن) فەرمۇسى: ئىمامى عومەر منى لهناو پىزى پىرانى بەدردا دادەن، وا ديار بۇو ھەندىيکيان لهدىلەوە لهە زىز بۇون، وەك بلىن: ئىيمە كۈپمان لە سىرەرى ئەودايە، كەوايىه بۆچى دىتە ناو كۆپى ئىيمەوە؟ عومەريش دەبىبىستىتەوە دەفەرمۇسى: راستە وەككۈو ئىيە دەلىن بەسال منالەو لە سىرەرى مىتالى ئىيەدايە وەلى وەك خۇتان دەزانىن زمانىيکى نۇر گۇياو دلىكى نۇر رۇوناکو وورىيائى ھەيە. جا رۆژى عومەر بانگى كردمۇ لهناو كۆپى ئەواندا دايىنام، خۆم زانىم كەنە رۆزە بۆ ئەوە باڭى كردووم تا پايىه و ليھاتووپى مىيان نىشان بدا. بۆيە فەرمۇسى پىييان: لەبارەي مەعناؤ مەبەستى ئەم ئايەتەوە ئىيە دەلىن چى كە دەفەرمۇسى: {إِذَا جَاءَ أَصْنَرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ} جا ھەندىيکيان گوتىيان: ماناى وايە فەرمانمان پى كراوه ھەركاتىن خودا يارمەتى دايىن و لەسايەرى خۆيەوە سەرى خىستىن و ولاتمان گرت: سوپاس و ستايىشى بکەين و داواى لىخۇشبوونى لى بکەين، بازىيکىشيان بى دەنگ بۇون و هىچ قىسىم يان نەكىد، ئەوجا عومەر بەمنى فەرمۇسى: ئىىبنو عەبباس! تو دەلىنى چى، ئايا تؤىيش ھەروا دەلىنى؟ منىش گوتىم: نەخەير،

^(۱) بخاري. تفسير: سورة النصر: ٤٩٧.

فهرموموی: ئەی تۆ دەلیی چى؟ گوتم: من دەلیم ئەم سوورەتە باسی ھاتنى ئاکامى حەزرت دەکاو نىشانەي نزىكبوونەوەي مەركىتى و خودا لەسەر ئەم شىوه يە ئاگادارى كردۇتەوە فەرمۇويەتى: {إِذَا جَاءَ نَصْرًا اللَّهُ وَالْفَتْحُ} : كاتى دىنى خودا سەركەوت و نىشانەي ھەرگەورە ئەوھە ئەتەدى كە گرتنى شارى مەككەي پىرۇزە، ئىتىر بىزانە ئەي موحەممەد! كەئەوھ نىشانەي ھاتنى ئاکامى تۆيە، چونكە تۆيش وەکوو پىغەمبەرە كانى پىش خۆت كەئەركى سەرشانى خۆت بە جىھىنناو پەيامى خۆت بەئەنجام گەياند ئىتىر دەبىن پىالەي مەرگ بچىزى، كەواتە لەم ئاخرو ئۆخرى تەمەنى پىرۇزەتا: {فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَابًا} (۱۰/۳) تا دەتوانى سوپاس و ستايىشى خوداي خۆت بىھە داوايلى خوشبوونى لى بىھە، ھەم بۇ خۆت ھەم بۇ موسولمانان، دىلىنىاش بە كەخودا لەگەل بەندەي كەپاوهى خۆى، كە پەشىمان بى لە تاوانى خۆى زۇر بەلوتف و كەرەمەو تەوبەو پەشىمانى لى گىرا دەكا! عومەريش خوداي ئىرازى بىن) فەرمۇوي: منىش لەم قسانەي كە ئىۋە كردىغان بەس ئەم معنایەي تۆم بەدلە ئەي ئىبىنۇ عەبباس (ب/ت/ئە = ئىمامى بوخارى، ئىمامى تىريمىزى، ئىمامى ئەحمەد. خودا لەھەمۇويان رازى بىن و ئىمەي گوناھدارىش لە خاكوييائى ئەم مەردانەدا يەنا بدا).

سوسنہ میں تھی ۸۹- سوچرہ

(مکہ نسیہ، ۵ ناہیتیہ)

سورة المسد (مكية، وهي خمس آيات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٤ - قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا): لَمْ يُنْزَلْتُ (وَأَنْذَرْتُ عَشِيرَتَكُمُ الْأَقْرَبِينَ) وَرَهْطَكُم مِّنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ^(١).

^(١) بخاری، وصایا: ٢٧٥٣، ٤٧٧١، مسلم: إيمان: ٥٠٣.

له سووره‌تى شوعه‌رادا را بورد، فه‌رموده‌ي سىّيم، لىرها بهم شىوه‌ييه يه: ئىبىنو عەبباس (خودايان نى رازى بن) فه‌رمۇوى: كاتى: {وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ} هاته خواره‌وه، كه ئەوكاته بهم قىرائەته يش دەخويندرايەوه: {وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ}. ورھەتكەنەم المخلصين: حەزرهت (دروودى خوداي لەسرىبن) پۇيىشت لەسەر تەپۋلەكەي صەفا پاوهستاوه بەدەنكى بەرز فه‌رمۇوى: هەى هاوار! هەى هاوار! فرياكەون خەلکەكەش دابارىن بەسەرىياو لەدەورى كۆبۈونەوهو گوتىيان: ئەوه چىتە؟ حەزرهت (دروودى خوداي لەسرىبن) فه‌رمۇوى: ئەرى پېيم بلىن ئەگەر ئىستا پىستان بلىم كەوا لەشكىرى دوزمن لەداويىنى ئەم گرددوه له كلکەي ئەم شاخه‌وه پەيدا دەبىن دەدا بەسەرتاندا ئايا باوهەرم پى دەكەن يانا؟ گوتىيان: بەلنى باوهەرت پى دەكەن يەن چونكە تا ئىستا درۇمان لەتۆ نەديوه! فه‌رمۇوى: دەسا چاوتان بکەنەوهو خاس و خراپى خوتان بىزانن من خودا كردوومى بە ترسىنەر بۇ ئىتە، تا ئاگادارتان بکەمەوه ئەگەر لە فەرمانى من دەربچن و بەگوئى من نەكەن ئەوا بەزۈويى لەگەل تۈلەيەكى سەخت و سزايمەكى زۆر توندا پۇو بەپۇو دەبنەوه، ئىتە كەيفى خوتانە! ئەبو لەھەبىش كەپۇوى لەبەر سوورى دەتكوت سكلى سوورە، وەخۆشى ھەروا بۇو چونكە پۇوى لەئەنجاما بۇو بە پشکۈرى سوورى ناو دۆزەخ ئەو نامەردە گوتى: تىباً لك ما جمعتنا الا لهذا: هەى لەناوچىت ئا بۇ ئەم قىسىمە ئىمەت كۆكىردىتەوه، گوتىمان دەبىن چى بى!

دواى ئەوه پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىبن) تەشريفي هەلساؤ پۇيىشت ئەوجا سووره‌تى {إِنَّمَا أَبِي لَهُبٍ وَّتَبَ} له زەم و خوسپى ئەو سەگە پىسەدا هاته خواره‌وه (ش/ت).

٤٢٣٥ - ورأى العباس (رضي الله عنه) في النوم أبا هبٍ بعد موته في أسوأ حال، فَقَالَ لَهُ: مَاذا لقيت؟ قال: لم ألق بعدكُم خيراً غير الذي سُقطت في هذه وأشار إلى الثغرة التي تُحْتَ إِبَاهَةٍ يَاعْتَاقُ ثُوبِيَةٍ (التي أرضعت النَّبِيَّ) (صلى الله عليه وسلم). رواه البخاري في الرضاع والنكاح^(٢).

^(١) بخاري. نكاح: ٥١٠١، ٥١٠٦، ٥١٠٧، ٥١٢٣، ٥٣٧٢.

جاری عه‌بیاسی مامه‌ی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودا له‌سهر پیغه‌مبه‌رو بهزای خوداش له‌و بن) ئه بو له‌هه‌بی برای: له‌پاش مردنی، له‌خه‌وندا، له‌بارو دوختیکی زور خراپدا ده‌بینی، پیشی ده‌لی: حالت چون بورو؟ ده‌لی: ئه‌وه‌تی له‌ئیوه دابراوم ئیتر تووشی خیرو خوشی نه‌بووم، ئینجا ئیشاره‌ت ده‌کا بو ئه‌و چاله بچکوله‌ی که‌وا له نیوانی په‌نجه‌که‌له‌و په‌نجه‌ی دوشادو مرژه‌داو ده‌لی: وه‌لی ته‌نیا پر‌ئه‌م چالاییه له ناو دوزه‌خدا ئاویان داوه پیم و به‌و تنوکه ئاوه نیوم ته‌پکردووه، ئه‌ویش به‌هه‌وه که‌له‌جیهاندا شووبیه‌ی دایه‌نی پیغه‌مبه‌رم ئازاد کردووه! (ب- بهزای خوای لئین‌بن).

٩٠- سوره‌تی ئىخلاص

(مه‌ککه‌بیه، جوار نایه‌ته با پیتچ نایه‌قه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٤- عن أبي بن كعب (رضي الله عنه)، أن المشركين قالوا لرسول الله (صلى الله عليه وسلم) ألسنكم لنا ربكم. فأنزَلَ اللَّهُ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ فَالصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُوْلَدْ لَا إِلَهَ إِلَّا سَيِّمُوتُ وَلَا إِلَهَ إِلَّا سَيُورَثُ وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَمُوتُ وَلَا يُورَثُ (ولم يكن له كفواً أحد) قال «لَمْ يَكُنْ لَهُ شَبِيهٌ وَلَا عِذْنٌ وَلَا إِنْسَانٌ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ». رواه الترمذى بسنده لاطعن فيه^(١).

ئوبه‌بی کوپى کەعب (خوداى لئازى بن) فەرمۇوى: ھاوبەشپەيداکەره‌كان گوتىيان بەحەزىزەت (دروودی خوداى له‌سېرىي) پەسەن و بنه‌چەى خوداى خۆتمان بۇ ھەلددە، كىيىه و كى نىيە و چىيە و له‌چى دروست كراوه. جا خوداى مەزىن ئەم سوره‌تە پىرۆزە خواره‌وه: {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، اللَّهُ الصَّمَدُ، لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُوْلَدْ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ} (٤/١١٢) واته: ئەی پیغه‌مبه‌رى ئازدار! تو له وه‌لامى پرسىيارى ئە و كافرانه‌دا بلى: ئە و زاته ناوى ئەللايىه، ناوى يەزدانه،

^(١) رواه الترمذى بسنده غير مطعون فيه.

خودایه‌کی تاک و ته‌نیایه، خودایه‌که جیّی هیواو نیازو ئومیّدە، کەسی لى نەبۇوه لەکەس نەبۇوه كەس ھاوتاي نېيە. فەرمۇسى: صەمەد ئەوهىيە كەسی لى نەبۇوه لەکەس نەبۇوه، نە منال و خىزانى ھەيە و نەدايك و باوك، چونكە ئەوهىيە كە لەدايك دەبىي دەشى بىشمەرئ، وە ئەوهىشى كە بىرى دەبىي كەلەپۇورو ميراتى دابەش بىرىي بەسەر ئەم و ئەودا خوداي بالادەست و شکۈمەندىش نە دەمرى و نە مولكى بەميراتى وەردەگىرى. فەرمۇسى: {وَلَمْ يَكُنْ لِّهُ كُفُواً أَحَدٌ} واتە: خودایه‌کى بىي مانەندو بىي چوونەو ھاوجەشن و ھاوتاي نېيە و هىچ شتى لەويىنه‌ي نېيە و كەس وىنەي ئەو نېيە لەخوايەتى و پەروەردگارىي دا (ت).

→ لەپىشەوه راپۇورد، لەسەر باسى (ماورد في سورة البقرة) دا.
فەرمۇودەي دەييم. ھەروەھا لەتەفسىرى سوورەتى مەرييم دا، فەرمۇودەي:
(قال اللہ تعالیٰ: شتمني ابن آدم) اخ^(۲).

يادگارىيکى مندالىم ھەيە، لەبارەي {قُلْ هُوَ اللّٰهُ} وە، كە لەبەينى من و خەلکى دېيکەمانا رووی داوه، كەوهختى خۆى بەعەربى لە يادداشتى خۆما، كەناوم ناوه (الذكريات صندى السنتين الحاكى) تۆمارم كردووه، خودا ياربى ئەم يادگاره لەپاش سوورەتى (ناس) ھوھ بەبىي دەسكارى دەنۇوسم، بە ئومىّدى دوعاي خىر بۇ ھەموولايى، چونكە بەپاستى ئەم كتىبە پىرۆزە جىنگەيە كى ترى پوشەنە لەسەر حويب و خۆشەويىستى و ئىخلاص و دىسۋىزى بەلگەيەكى ترى پوشەنە لەسەر حويب و خۆشەويىستى و ئىخلاص و دىسۋىزى ئەم گەلىنى كوردى موسولمانە بۇ قورئانى پىرۆز، خودا پەنای بىدا لەپەنای دا وەكى ترييش هەتا دۆست و دوزمن زۇرباش بىزانن كەئم گەلىنى كورده چەندە خودا پەرستن و قورئان دۆستان و ئەم دىنى موحەممەدەيان تا چى راھەيى بەدەم و دەست گرتۇوه، تا بۇيان پۇشىن بېيىته وە ئەو تانەو تەشەرەو تانووت و

^(۲) تقدم في مجلد أول تسلسل/ ۲ ل/ ۵۱ ط/ ۱ رقم/ ۵. المجلد السادس. تسلسل/ ۴ برقم: ۲۵۸۲/ ۱۰.

توانجانه‌ی که‌دانخ له دله‌کان، له کون و نودا له دژی ئەم گله باشە بلازوی دەکەنەوە، کە گوایه گەلیکى سەرکەشى چەتوونى خودا نەناسە ھەمووی درۇو دەلەسەو بوختان و غېبەتە.

٩١- سوورەتى فەلەق

(مەکەبىيە، ۵ ئايەتە)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤- عن عائشةَ (رضي الله عنها) أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) نَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ فَقَالَ «يَا عائشةً اسْتَعِذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا فَإِنَّ هَذَا الْفَاسِقُ إِذَا وَقَبَ». رواه الترمذى بسنده صحيح^(۱).

عائيشه (خدای لى رازى بى) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (دروودى خودای لەسرىن) تەماشى مانگى كردو فەرمۇسى: ئەمى عائيشە! پەنا بىگەرە به خودا له وەھى و شەپرى ئەمە بلىنى: أعود بالله من شر هذا: پەنا دەگرم به خوداي گەورە لەشەپرى ئەم مانگە. چونكە ئەمە ئەمە (غاسق) يە كە خودا لەبارەيەوە دەفەرمۇسى: {وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ}: وەلەشەپرى تارىكە شەو كاتى كەشەو دەزرنگىتەوە، بەتايبەتى لەشەپرى مانگ كەلەكەنارى ئاسمان وون بۇو. (ت-س/اص).

٩٢- سوورەتى ناس

لم يرد في تفسيره شيء، نسأل الله الستر الجميل والتوفيق الكامل آمين.

ئەمەش ئەمە يادگارىيە كە عەرزى ئىيە ئازىزم كرد لەبەر ئەوەي لە شەستەكانا تۆمارم كردووه بەعەربى، ئىستا بەبى دەستكارى وەھەر بەعەربى دەينووسمەوە. لە خودا داوا دەكەم كە مەبەست لىنى رەزاي خودابى حىكايەتەكە و حىوارو گوفتوڭۇ كە بەمەعنە رىوايەت كراوه، رەنگ بى

^(۱) صحيح عند الترمذى.

ئوانه‌ی که ئاگایان لە ئوسلوب و شیوازی قورئانی پىزۇ فەرمۇدەی حەزرت نەبى، کە چۈن بەرسىتەی رەساو جوملەی پېر لە بەلاغەت و فەصاخەت، قسەو گوفتوگۆی ئىن و منال و پیاوى نەخويىندەوارو ئازەل و دېنده و جانە وەرو مەل و مۇریان گىراوەتەوە، رەنگ بى ئە و نەشارەزايانە کە ئاگایان لەمە نىيە، خود سەر بلىيْن: ئاي لەم هاشە و هووشە يە. بەرمۇن خودا لەقورئانی پىرۆزدا، بەچ بەلاغەت و فەصاخەت و جوانکارى و پەوانبىزىيەك قسەی مىرولەيىن دەگىپپىتەوە کە دەفرمۇئى: {قَاتَنَمَلَةً يَا أَيُّهَا النَّمْلُ اذْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَخْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانٌ وَجْنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ*} (۱۸/۲۷)

* پەرأويىزى لەسەر رىزەرى دىرىينى خۆمان: شىيخى بەيضاوى (خوداي لى رازى بى) لىرەدا دەفرمۇئى: (كانها لـا رأتهـم متوجهـين إلـى الوادـي فـرت عنـهـم مـحـافـةـ حـطـمـهـمـ فـتـبعـهـاـ غـيرـهـاـ، فـصـاحـتـ صـيـحةـ نـبـهـتـ بـهـاـ ماـ بـحـضـرـتـهـاـ مـنـ النـمـالـ فـتـبعـهـاـ غـيرـهـاـ، فـشـبـهـ ذـلـكـ بـمـخـاطـبـةـ الـفـقـلـاءـ وـمـنـاصـحـتـهـمـ وـلـذـلـكـ اـجـرـوـاـ مـجـراـهـمـ، مـعـ اـنـهـ لـاـ يـمـتـنـعـ أـنـ خـلـقـ اللهـ سـبـحـانـهـ وـتـعـالـىـ فـيـهـ الـعـقـلـ وـالـنـطقـ). بـهـنـدـهـ لـهـ فـهـرـمـاـيـشـتـهـكـىـ شـىـخـىـ كـهـورـدـمـ بـوـنـىـ ئـمـ درـكـانـدـنـهـ لـىـ دـدـكـمـ: تـهـماـشـاـكـهـنـ نـهـوـدـىـ مـىـرـوـولـهـكـهـ كـرـدـوـوـيـهـتـىـ جـوـلـهـ وـقـيـزـهـيـنـ بـوـوـهـ لـهـسـەـرـ ئـمـ شـىـوـهـيـهـ، كـهـچـىـ خـودـاـ چـەـنـ بـهـ بـهـلـيـقـىـ وـفـهـصـيـحـىـ تـهـعـيـرـىـ لـهـ (ماـ فـيـ الضـمـيرـ) ئـمـ دـاـوـتـهـوـدـ! وـ كـرـدـوـوـيـهـتـىـ بـهـ قـسـهـ وـهـرـىـ گـىـراـوـتـهـ سـەـرـ زـمـانـىـ ئـادـهـمـىـزـادـوـ كـرـدـوـوـيـهـتـىـ بـهـ عـهـرـبـىـ وـ دـاـيـنـاـوـ لـهـنـاـوـ كـهـلـامـىـ قـهـدـىـمـىـ خـوـىـ دـاـ! كـهـ مـوـسـلـمـانـ تـاـ رـوـزـىـ قـيـامـتـ دـهـورـىـ دـهـكـهـنـهـوـوـ نـوـيـزـىـ پـىـ دـهـكـهـنـ وـ دـهـيـكـهـنـ بـهـ سـەـرـمـهـشـقـوـ بـهـمـاـيـهـ خـيـرـوـ پـىـتـوـ بـهـھـرـوـ پـادـاشـ باـشـ!!... تـادـ.

ئىت ئە و مىرولەيە نە عەربى زانیوو نەزمانى ھەبۈوه و نە ئاگای لە ياساى زمانەوانى بۈوه و نە نۇونى تەوکىدى ثەقىلە بىستووه و نە بوختىانى زۆر و سەتمى بۇ سلیمان كردووه، وە نەنڭاى لە عىصىمەتى بىغەمبەران بۈوه؟ بەلنى كەسى سەرنجى استنباطات و استخراجاتى موھەدىيەكانمان بىدا، کە چۈن لەزەردەيە کى حەزرت، يَا لەسەر جوولانىكى، يَا لەنىشارتىكى، يَا لە گۇپانى رەنگى، يَا لە خاموشى و بى دەنگى ئە، چەندەھا حۆكم و بېيارى شەرعىان لى وەرگرتووه، نەوسا باش دەزانى كە موفەسىرەكانمان (رەزاي خودا لەھەمۇويان بى) زۆرباش لەم لايەنەوە لە موھەدىيە كان بە جىماون، بە تايىبەتى لە شىيخى بوخارى و لە شىيخى

ههروه‌ها نهقل و روایت له پهپوو سلیمانکهوه دهکاو دهفه‌رموی: {فَقَالَ أَحَاطَ
بِمَا لَمْ تُحِظْ بِهِ وَجَشَّكَ مِنْ سَيِّئًا إِنَّمَا يَقِينٌ} (۲۷/۲۲) ههروه‌ها نهقلی قسهی
فیرعهون و نهمرورو دهنه‌کهی لووت له قورئانی پیزدا دهکا، لهگه‌ن ئوهی
ئه‌مانه عهرب نهبوون و ئه‌عجه‌می بوون و لهوانه‌یه يهک ووشه عهربیان
نه‌زانیبی، که‌چی خودا به عهربیه‌کی فه‌صیح قسهو گوفتوگویان
ده‌گیپریته‌وه. بگره له حه‌دیث‌دا هه‌یه که پیغه‌مبه‌ران قسهو گوفتوگویان له‌گه‌ن
دارو برد کردووه و قسهی ئه‌و دارو بردش نور به‌جوانی و به‌پیزه‌وه له‌ناو
کتیبه عومده‌کاندا نهقل و ریوایت کراوه و که‌سیش تا ئیستا نه‌یگوت‌تووه
خودا به‌و هه‌موو گه‌وره‌ییه‌وه چون قسهی پیره‌زنی یا میرووله‌یین
ده‌گیپریته‌وه. مه‌به‌ستم له‌م قسه‌یه ئه‌وه‌یه که دین به‌حره‌و زیان ده‌ریایه‌کی بنی
په‌یه، جا ئه‌گه‌ر هر که‌سه‌مان به‌پیتی ته‌وانای خوی له سیب‌ه‌ری دین دا
خرزمه‌تی زین بکا، وه ههروه‌ها به پیچه‌وانه‌وه ئه‌وه کاریکی که‌لئی پیروز دهکا،
وه مدرج نییه هه‌موو شتیکی کون به‌پیروز دابنیین و هه‌موو شتیکی تازه‌یش
به فیسق و فوجوورو به‌قسه‌ی هیچ و پوچ!

زور سه‌یره! گه‌لیکمان شانازی به‌وه‌وه دهکا که‌هیندی کچی عوتبه، یا
ژنه‌کهی لووت، یا ژنه‌کهی ئه‌بو له‌هه‌ب، له‌فلانه وختا واو وای گوت‌تووه، وه وا
ده‌لئی! که‌چی پیتی عه‌یب و شووره‌ییه که قسه‌یه‌کی ژنیکی کوردی مه‌ردنی
موسولمانی پاک بگیپریته‌وه!

کوایه ئه‌م جوره کتیبانه شوینی قسهی ئه‌و جوره که‌سانه نییه، به‌لام با
من عه‌رزنان بکه‌م: مه‌به‌ست له کتیب و ئاموزگاری ئایینی ئه‌وه‌یه، که وهک

موسليم، وه زوربه‌ی رووبه‌ره‌ی ته‌فسير هکانيان به‌رددو به‌دهل و گيشه‌وه کيشه‌وه ناو خويانه‌وه
پر کردوت‌وه. چهند جوان و شيرينه ئه‌م فه‌رمایشته‌ی شیخی به‌يزاوي که‌له داستانه‌که‌ی
سوليمان و پهپوو سلیمانکه‌دا دهفه‌رموی: (و لعل في عجائبه قدرة الله وما خص به خاصة عباده
أشياء أعظم من ذلك يستكريها من يعرفها ويستنكريها من ينكرها).

بارانیکی په حمهت عهقیده و بیرو باوه‌پیکی رهسای ساغی پیکو و پیکی جوان له مه‌زای دل و دهروونی موسولماندا بروینی، ههتا بهره بهره، بهو فه‌رمایشته دل لاوینانه موسولمان دل دابینی و دلی نه‌رم ببین، هم له خودا بترسی و ریزی شهريعه‌ته‌کهی بگری و هم ره‌حم به مه‌خلووقی خودای گه‌وره بکا، هر له‌بهر ئوه‌یه ههتا له‌نامه پیروزه ئاسما‌نییه‌کاندا ههندی داستان و باس و خواسی گه‌وره بچوک و هه‌مه جوّر هه‌یه، وهک باسی گیایی، حاله‌تی به‌ردی، په‌گ و پیشه‌ی داری، گیپانه‌وهی قسیه‌ی هه‌نگی، يا میرووله‌یی، يا وه‌صفی لانه‌ی جال‌جالوکه‌یی، يا داستانی سه‌یر سه‌یری پیشینان که تی‌هه‌لکیش کراوه له‌گه‌ل بازی کاره‌ساتا يا له‌گه‌ل بازی رووداوی تردا، که به‌دیمه‌ن په‌یوه‌ندی به‌باته‌که‌وه نییه جا لهم روانگه‌وه زاناکان ده‌فرمومون: له پیوایه‌تی هه‌قایه‌ت و ره‌قائیق و ئوشانه‌ی که‌ده‌بن به‌هؤی نه‌رمبوون و ئارامبوون و هیمنی دل و ده‌روون، دروسته که ته‌ساهول و چاپووشی بکری، و دله‌تاجی پیروزدا که‌من لهم ره‌قائیق و شتانه‌ی تیادا ره‌چاو ده‌کری، وه ئوه‌یش قهیدی نییه.

دیسان هر لهم روانگه‌وهی که به‌نده‌یش ده‌مه‌وهی لیره و له‌وهی ناو به‌ناو، له‌ناو ئه‌م کتیبه پیروزه‌دا بیده‌م به‌گوئی خوینه‌ری کوردی ئازیزدا که‌ئه‌م جوّره شتانه له‌دین دا دروسته. من خوم ده‌زانم مه‌به‌ستم له‌به‌رگری و دیفاع له‌گه‌لی کوردی سه‌رتوب موسولمان په‌زای خودایه و سوودو به‌رژه‌وه‌ندی گه‌لی ئیسلامه، نهک ته‌عه‌صصوب و ره‌گه‌زپه‌رستی، چونکه ئه‌م گه‌لی کورده گه‌لیکی سته‌م لیکراوه، بگره خویشمان که مه‌لاین و پیشه‌وای ئایینی ئه‌و میللله‌ته‌ین هر ناره‌وایی لئی ده‌که‌ین و ددانی خیری پیادا نانین.

بؤیه به‌نده ئه‌م قسانه عه‌رزی ئیوه‌ی به‌پیزی به‌رزی ئازیز ده‌که‌م، چونکه ده‌زانم خه‌لکه که گله‌ییمان زور لئی ده‌که‌ن، به‌تایبته خوینده‌واره‌کانیان، ده‌لین: گوایه مه‌لاکان هر ده‌لین: کورده نه‌گبته‌که له‌بهر ئوه‌ی عه‌هی نازانی، هر چوّنی بئی، به‌هه‌ر شرم پرمی بووه ده‌بئی ئیمه دینه‌که‌ی

فیربکهین و لهما رو دوپشکی ئاگری دۆزهخ بزگاری بکهین، هەتا لهو دنياش
وهك ئەم دنيا له دۆزهخ دا نەژى!.

ئىتى دەرىبەستى هيچى ترى مىللەتى كورد نىن، هەرچەند ئەم قىسىم
وانىيە، بەلام وەك گوتراوه (تا نەبود چىزى نەگۆيىند چىزى). بەرمۇون
ئەمەش يادگارەكەم بەلام لەبەر ئەھى خۆى زۆر درېزە، لهويوه دەست
پىددەكەم كە مامۆستا مەلا موحەممەدى تال لەپاش ماوهىي برايمماوه بەجى
دېلى و واز لە مەلایەتى دېنى و دەچىتىوه بۇ بنگردى لاي ئالىشەو دەست
دەكا بە كەسابەت، ئەم مامۆستا مەلا موحەممەدى تالە يەكەم مامۆستام بۇو،
وەلەلاي ئەو دەستم كردووه بە ئەلفوبى:

عاد الشیخ الی قریتہ الأولى، وانصرف إلى العمل الحر والكسابة، بعد ان جرب
كثيرا من إمامۃ القرى وبان له: (عزوف العامة عن أهل العلم، و إقبالهم المزري وتهافتهم
المشين على زخارف الدنيا الزائفة وحطامها الفاني) وقال في هذا المعنى مشمنزاً:

(عندما لا يعاشی العالم العوام في عاداتهم المزولة ولا يداريهم في دنياهم على
حساب دینه، يكون غریبا عنهم وهم غرباء عليه، ثم الويل كل الويل للعالم الذي لا
يباري السلطان في جوره، ولا يداري العامة في رزائلهم، فعندئذ (أي عندما يكون سوأة
العالم في العادات المزولة والعامي) يعتبرونه مثل أحدهم، وحق لهم ذلك، ثم يستغنوون
عنه كلية وينفرون منه ويخشونه تقية ولا يجلونه لعلمه ولكونه إمام هديهم، حتى إذا
ذكرهم بشيء من أمور الدين ذكروه، بمخالفاته هو، و عندئذ تغدو الموعظة نوعا من
تبادل التابز واللجاجة إن المجتمع بحر متلاطم والعالم سفينة فإذا كثر الخرق فيها غرفت
وابتلعتها جلة المياه).

ظل الشیخ محمد التال هناك في قریتہ الأولى إلى ان توفاه اللہ تعالیٰ، فائف ألف
رحمه وتحیة وسلام على روحه الطاهرة وعلى أرواح شيوخنا ومشايخنا وأساتذتنا كلهم
أجمعين، وطوبی لتریب یواری رفاتهم الطاهر. ومنهم الشیخ الملا علي إمام قرية سەرزەل
والشیخ الملا عبد الله إمام قرية تەنگى سەر، والشیخ الملا محمد سعید إمام قرية هەرگىتە،
والشیخ الملا محمد الكانی رؤشنانی، والملا صالح الكانی جناري. والشیخ الملا عبد القادر

العربي، والشيخ الملا الشیخ عبد العزیز الپارہزانی، الرّجل التّقی الصّالح الورع الولی، والأستاذ الشیخ الملا أسد الخوی، والشیخ الملا عبداللّه الچرستانی، والشیخ الملا محمد سعید الخویمانه، والشیخ الملا عنایة، والشیخ الملا عبد الرحیم الپرخی، والأستاذ الإمام الشیخ عبدالکریم المدرس المشهور بالبیارة، والشیخ محمد الحال، والشیخ الملا عبد الرحمن الكؤل، والشیخ محمد القره‌داغی الخطیب، والشیخ الملا مصطفی الزّلی، والشیخ محمود الحفید وشقیقه الشیخ عبدالقدار وابنه الشیخ لطیف، والشیخ الملا محمد الدّیگه‌لی، والشیخ الملا محمد القه‌ل‌اسوره‌ی، والشیخ الملا عمر الهاشّة‌زینی، إِنَّ هُؤُلَاءِ هُم شُیوخی (أو أَغْلَبُهُم) قرأت عليهم قليلاً أو كثيراً، وعندما كنت صغيراً أو كبراً (ولقد نصّت على أسمائهم الشریفة في هذا الكتاب المبارك الميمون وفأَلْحَقْتُمْ عَلَيَّ، لأنهم علموني وربّونی ومهّدوا لي لهذا العمل الجليل المبارك، ألا وهو قبامي بخدمة الساج الجامع للأصول في أحاديث الرسول (صلی اللہ علیہ وسلم)، لعلَّ المسلمين يذکرونهم بخیرٍ ويترّضُون ويزّحُون عليهم، إِنَّ التّأدب بآداب القرآن العظيم، الذي هو دستور الأدب الحالى إلى أبداً الأبدین، والتخلّق بخلق النبيّ الکریم الذي نعته ربّه بقوله الحکیم: وَإِنَّكَ لَعَلَى خَلْقٍ عَظِيمٍ إِنَّ التّأدب وَالتخلّق بِهذينِ الْأَصْلَيْنِ لِيُرِشدَانِ الْمُسْلِمِينَ إِلَى فَقْهِ حِكْمَةِ رَبِّنَا فِي فَهْمِ مَرْمَى وَمَغْرِبِ قَوْلِهِ الکریم: {بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ}. كَهیعَصْ، ذَكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَنْدَهُ زَكَریاً} وَ قوله الکریم: {وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرِیمَ}.

أیّتها الشّعبّة الطيبة، منکم من قضى نحبه ومنکم من ينتظر، بحق و صدق کنتم قدوة أمة الهدی وعيّنا وسعها ویدها ورجلها، فجزاکم الله عنا خير الجزاء مع سائر العلماء والصالحين، رضوان الله تعالى عليکم وعلیهم أجمعین:

ذکر اکم وا شور علی نور علی نور النجوم والشموس قد علا
 ومع انتقال الشیخ التال من قریة (برایاوہ) تنفس نوري الصعداء وظن: (أن الخلاص من ریقة العبودیة المتمثلة في الإلزام بآداب الدراسة الدينیة، ومن الولیات التي تفرضها عليه مراسم القراءة وعرف الطلاب، ظن أن الخلاص من كل هذا كان قاب قوسین او أدنی!).

وحلم باستعادة حريته المضطربة، وهمهم مع نفسه بصوت مسموع: بعد قليل
سأعود إلى صفوف زملائي من أطفال القرية، وأترك مجالس العلم وأهله، مثل بليل تمرق
قصصه وعاد إلى أحضان أسراب البلايل المرحة المفرّدة في مروجها الخضراء وبين زهورها
الراهية، فساخرون معهم ما يخوضونه، سالعب الكرة وأزاول الألعاب، بكل حرية من
دون خشية ورقيب، وأطارد القطط والكلاب والفراشات وغيرها من حشراتي الجميلة
حتى أغيعي، وأهو وامرح وأفرح مع زملائي، ولا ريب أتني سأبزُّهم جميعاً... آه! وا
فرحتاه! حينئذ فقط سأنجو من تعنيف أهلي وتآديب شيخي وتأنيب ضميري وهزء الناس
وهمزهم ولزهم إلى الأبد، ما أشدّ وقع أستتهم الحداد في نفسي، كأنه السُّمُّ الساري
في الدم الجاري، حتى يصل إلى سيداء القلب فيصبه بالعوار والدوار، إنه حتى أقراني
بدأوا يلْمِزُونَ إِلَيَّ وشروعوا يذكرونني بمركزي الديني، ويدعون ان فعالی تستافی مع
أقوالي، إن كلاماً يحاسبوني، هذا يقول مستكرا: (يا تالي القرآن كيف تأكل جوز
الرهان؟!) وذاك يقول متهمما: (إن الشيخ لم يهم اليد الطولي في تحليل الحرام بالحيل!)
وآخر يقول متوسلاً وساخراً: (استحلفك بكتك أن لا تغش في اللعب والقامار! ضع
كرتك في محلها الأول!) ومنهم من يقول: (مرحباً بالشيخ اللاعب أو اللاهي!).

وفي نسوة هذا الحلم اللذيد جعل يعني هذه الأغنية: عدت يا يوم حريتي! صن هذا
العيد يارب من العين والحسدا بيد أن هذه الأمنية الغالية التي تحققت بفترة بعد طول
انتظار قد تبخرت فجأة أيضاً، وبداً كأنه أفعى أبتر في جلد سكة او سم في الدسم وذلك
حسب رأيه، لا في نفس الأمر الواقع.

فلقد دعاه والده ذات يوم وأخرججه من حلبة اللعبة وأعاده إلى يقظته المرة بالأمر
الحاZoom التالي: أتذكري أم تتغابي أتني قد حظرت عليك اللعب إلا قليلاً في أيام الجمع؟ ولا
ريب أنك مختطيء جداً إذا حسبت ان كل شيء جاء مع الشيخ التال وذهب معه.

فاعلم الله لو صرفت الأرض من العلماء والشيخ سائقلك إلى البخار، إلى أعلى
السماء، على اجنحة الريح، وسارعكم على المواظبة على الدراسة، مهمنا كلّف الشمن،
وسوف لن أرتاح حتى أراك شيئاً تعلو هامته عمامة بيضاء! فعندئذ تقر والدتك علينا في

قبرها، لقد كانت تحلم ان تسمعك من وراء الزتاب والشري تقرأ سورة ياسين وَسُورَةِ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ على روحها في مثواها الأخير.

هذه هي خططي، فسأقوم بتنفيذها بكل دقة مادام النفس يتزدد في صدري وصدرك
فهل فهمت؟

هيء نفسك غداً سأذهب بك إلى الشيخ علي في قرية (سهرزهل) المجاورة،
فتكون طالباً عنده منذ الغدو. ثم قال: (يا بني! لست أروم إلا مصلحتك وسوف تتأكد
من ذلك). وفي الليل قال مراضيا له: تعال يا بني هات كراتك للعب الكرة قبيل النوم،
لأن الغد عطلة. فلعباً شوطاً أو شوطين، وغلب الإبن أباه، وسرّهما ذلك لأن نجاح الإبن
من نجاح الأب، وضحك نوري كثيراً من جهل أبيه باللعبة وأخذ يعلمه ببعض مباديء
المدخل وآدابها وقوانينها فقال الوالد والبهجة تملأ فؤاده:

(شكراً لك يا ولدي فهل لك أن تعلماني بدلاً من ذلك حفظ آية الكرسي؟ ولكن
الآن أصغي لي حتى أقرأ عليك الفاتحة، لأنك من صحة حفظي لها، فبدأ يقرأ بصورة
صحيحة، حتى أوقفه قول نوري: (ليست — إِيَّاكَ نَعْبُدُ... إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ) يا أبي بل قل:
(إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ) فقبله الأب وطبع على فمه قبلة ود وشكر وضمه إلى صدره
وربت على ظهره ثم قال: صحيح هو قولك ورب الكعبة، إذ صحيح لي الشيخ التال
هذه الكلمة وقبله الشيخ يوسف، تماماً كما تقول. ولكني الآن (بعد أن سبق بها لسانني)
لمنت بها لأختبرك شكراً لك يا رب إنني أكاد أصعق من الفرح، وحق لي ذلك لأن ابني
تحت توجيهي قد دخل في طور خدمة القرآن الكريم هذا الكتاب الكريم الذي يغدو
كل كردي بدمه وماله. ثم خر ساجداً لله وقبل الأرض بإخلاص بعد السجدة عليها.

وأثناء هذا الكلام قد حضر العم الحاج عبدالرحيم، الذي كان آنذاك هو الحاج
الوحيد في القرية، فطلب هو الآخر من نوري أن يستمع لخلاوته لسورتي الفاتحة
والإخلاص وآية الكرسي، فحدثت أثناء الاستماع هذه اللطيفة المليحة التالية نسجلها
للطافتها أولاً ولبيان اهتمام الكرد بشؤون دينهم ومدى إخلاصهم وحبهم إلى حد
العشق والهيات للقرآن الجيد، أجارهم الله في جواره على الإيمان والأمان وعلى الإسلام
والسلام. آمين.

قال نوري وهو يصحح القراءة للحاج التالي في زعمه:

(ليست (ولم يكن له) يقصد بالإدغام، يا عمي الحاج! بل قل: ولم يكن له! يقصد باظهار النون والنطق بالنون قبل اللام).

فتعجب العم الحاج وقال مفتدا: (كلا يا بني! فلقد صحت قراءتي عند كثير من الشيوخ ولم أسمع من أحدهم ما تقول ولا أدع ما أخذته من أفواه الشيوخ الكبار بقول صبي غر مثلك، ما ندرى هل حفظ أم نسي!!).

وأصرَّ كل على قوله وتآيد له رأيه بأمور يعلمها، هو، وبجهلها صاحبه المكر، فتأثرت المسألة بين المسلمين في المسجد في الغد، فاجتمعت كلمة القوم كلهم على: أن ما يقوله الحاج هو الصحيح، خاصة بعد أن طمأنهم العم القادر، الذي أصبح فيما بعد هو الآخر العم الحاج قادر، والذي كان المرجع الديني الأعلى الوحد في القرية بعد مغادرة إمامها لها، وذلك بحكم اختلاطه المستمر بالعلماء و مجالسهم ولو لعله الشديد بالشئون الدينية، رغم كونه أقِيًّاً مثلهم، ولكن كان يتميز عنهم بإلأمَامِ بالأذان والإقامة وبغسل أموات القرية حسبة الله تعالى، وكان مثله الصالح الختب موجوداً في أغلب القرى الكردية قديماً.

وعارض أنور بشدة، وضحك من كل قلبه من إجماعهم على الخطأ، ثم أحضر بسرعة مصحفاً كريماً من مصاحف المسجد التي تمتليء بها مع مقارئها مساجد الكرد فأراهم سورة الإخلاص، حتى يثبت لهم أنه يتكلم من موقع الصدق والصواب، وقال (وهو يحسب أن العلوم الإثنى عشرة كلها ملأً أعطافه):

(أنظروا هنا، هاهي النون أظهر من هلال رمضان وأشد تقوساً من حاجب ليلى!
بل من حواجكم التي تعلو عيونكم التي تبصرون بها، ففيهم العnad إذن!).

وكان العم فارس (الذي هو الآخر أصبح العم الحاج فارس فيما بعد) يراقب الموقف بانتباه وسرور ممزوج بالقلق ها هو ابنه يجادل قومه بوحده، فكانه كان يقول في نفسه: وقى الله ابني من صدمة الفشل في معركته هذه وأعاده من العين والحسد لدى التأكد من الانتصار عليهم ودعا الله ان يقي ابنه وقومه كل مكروه.

والقوم من جانبهم ضحکوا ايضاً ملأ أفواههم وسخروا من تخطئة صبي غرّ لما تلقوه من (شيخ أعلام) وبالطبع جهلوا كليّة علاقة (أية علامه) بين النون وبين حاجب ليلي وبينهما وبين هلال رمضان.

فاضطروا هول الحادثة التي من جملة أخطارها الإخلال بالصلة التي يحافظ عليها الكردي أشد من حفاظه على روحه ودمه، فيقولون في مدح أحدهم:

فلان يضحى برأسه ولا يضحى بصلاته فاضطروا تحت وقعة هذا الهول أن يرسلوا وفدا مع الصبي إلى الشيخ الملا علي، إمام قرية سهرازهل المجاورة للتحكيم بينهم بعد ان تراهنوا على حفلة عشاء يقيمها الخاسر.

وعند عرض المسألة أجاب الشيخ علي: (كلا الأمرین صحيح!) ثم أضاف: (وقول المصلين أفضل) ثم طمأن الطرفين قائلاً: صدق رسول الله (صلى الله تعالى عليه وسلم) إذ قال اختلاف أمتي رحمة، وهذا من هذا، يا بني أمة الرحمة!

ثم حاول تفهم الطرفين شيئاً من قواعد التجويد التي هي أساس القراءات والفارق المميز بين كلام الله وكلام عباده، حتى يستيقن المسلم ان القرآن كله بحروفه وصفاتها وكيفية النطق بها وإنخرجها من مخارجها وبكلماتها وحروفها مع مراعاة الوصل والوقف ورؤوس الآي، كل ذلك وهي منزل وقرآن مجید، يخص النص العربي ولا يتعداه إلى سواه من اللغة المترجم إليها، فلذا ردّ على مسامعهم البيت الذي يعالج الموضوع، كمن يصف ألوان القوس والقرح السبع للأكمه، فقال وهو يجود البيت نفسه:

وادْعُمْنَ حَتَمًا لِيَرْهَمْنَ لِغَنَّةَ مَعَ (ول) بَهَا يَمْنَونَ

ولكن آلى لهم، وهم هم، فهم هذه الأشياء الدقيقة.

ثم استفتوا: أيها الشيخ الموقر لقد تراهنا على هذا الأمر بكفالة والد نوري لإبنه، فهل رهانا صحيح ام لا؟ ولمن الرهان الآن؟ فأفتقى: نعم، الرهان في مثل هذه الأمور الخيرية ليست من القمار في شيء ولذا يكون صحيحاً، وحيث أن قول الطرفين المتراءين مصيب على أحد الوجهين فلا يستحق الرهان احد، وشرط الفقهاء الجوزون للرهان شروطاً ليس هنا مكان لبحثها.

ثم هنّا انور على هذه الضجة التي أثارها، ودعا له بال توفيق وشكر للقوم هذه العناية الفائقة بمثل هذه المسائل الدينية الدقيقة وقال: (قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم) خيركم من تعلم القرآن وعلمه). وهذا من صميم تعلم القرآن وعلمه، هنيئاً لكم، زادكم الله حرصاً على خير دينكم).

وحيث إن العم حارساً كان ضمِّنَ الوفد فقد قدم ابنه أنور للشيخ علي بصفة تلميذ جديد له، فرحب الشيخ بذلك بل عده بادرة طيبة لبسط نفوذه الديني في القرية (وأنور ابن حارس هو الاسم المستعار في القصة الاساس لنوري بن فارس، للتغطية على بعض الهنีهات الواردة فيها).

وذاع خبر هذه المسألة التونية وما رافقها من الجدال والنقاش في القرية حتى أرخت بها تلك السنة بينهم وعرفت لديهم سنة (لم يكن لها) أو سميت: بالسنة التونية النورية! مثلما يؤرخ أهل القرى الأعوام بالأحداث الجسمانية التي تقع فيها وتواكبها.

ولو حظ على الصبي في طريق العودة: أنه كان يزاحم رئيس الوفد على تصدر الطريق! وأنه كان يحس بزهو عظيم لم يحس به إلا في مثل اللحظات التي قضتها بين يدي الشيخ محمود الحفيد، الزعيم الكردي، عندما سر بقرينته فقرأ عليه درس يومه وتكرر نفس الشيء مع شقيقه وابنه الحفيدين!

قياما بمراسيم الشكر والوفاء للرسول الكريم سيدنا محمد (صلى الله عليه وسلم) وبيانا لفضل علماء الكرد وسباقهم في خدمة الإسلام العظيم، ووفاء ودعاء خير لشعبنا الكردي المسلم الذي أنجبهم، وبأمر من السيد عبد الرحيم المولوي القائل: (هيمنة طله بکه له روحانيان، أي فأطلب المدد من روحانيات الأولياء والصلحاء). وتفنيدا لزعم الغافلين عن شذى الأنفاس القدسية وأريج روائح الألطاف الرحمانية. ورجما للقوى الشيطانية وعند تبييض هذا الكتاب المبارك أقول هنا:

ماذا على من زار قبر المصطفى

أن يلائم الشهوى بنية الشفا

وما على الذي بجاه من صفا

لسقمه ومسؤوله قد اشتغل

ما مات من في الله مات بل رحل
 من دارنا، لدار حقه انتقل!
 فالسلف الصالح هم خير الأهل
 للخلف الصالح، قل ذا بالمثل!
 لا تسمعن دعوى من الجسود:
 (من مات فات) تي من الجسد
 ولا على الكرد من الحسد
 ذي طعنۃ في أمة السجود!
 فآمنتني مشربهم محمددي
 طوبی لهم، به داهم اقتد،
 فذری بکونی مسلماً وکردي
 بدين احمد الامرين اهتمدي!
 .....
 تهفسير تهوا و بوا، خوا حافيزى بن
 دوشمنى، دوشمن لى پاريزي بن!
 رونياو نەمثال واهاتن بەخیر
 هيئنایان بەخیر كۈلن خىرو بىر!
 گەر باش تېبىنى دەزانى لالە!
 نەم ئىنە خەوە دىنېش نەمثال
 با بۆت بەيانكەم نەوەن كەماوه
 نالە و پېرسەتەن كە خۇم دامناوه:
 لەپاش (بىنە) كە جەزەت بەددەرس
 خويندووپە لەلائ نوبەبىيەن نەورەس
 نەم سوورەتانە بەھەر يز دىن ھەتا
 دەبن بە پارده و سەد دەبن كۆتا!!
 (زەلەلە) سوورەن نەوەد و نويى

(عادیات) سهده به رهندگو بؤیه

(قاریعه) لەپیش (تەکاشور) دەلیسی:

خەلکى نەم (عصره) دەپلیشین بەپیش

(ھۆمەزه) ش دەلنى: خەلکە بەقەد (فیل)

گەورەش بن مردن دەتان کا بەدیل!

(قوچیش) و (ماعون) (کەوشەری) حەزەرت

واتە (کافرون) دوورن لە رەھمەت

(نهصر) و (مەسىد) و (نېخلاص) و (فەلمق)

دەفرەمۇون بە (ناس) رووبىكەنە دەق!

پېرىستەکەن مەن تەواو تەواوە

گەر کەمیں ھەبۇ دىارە كرتاواه

شەش سەددو شەست و شەش و شەش ھەزار

نایەتە، قورنان لەسەر ھەتا ذوار

و شەکانىشى دەفتاوا شەش ھەزار

و وشەن، لەگەل چىل، لەگەل سەد لەچوار

سەن سەد ھەزارو بىست و سەن ھەزار

شەش سەددو دەفتاوا يەك بىتى نازار

زەمارەن بىتى قورنانى فەردا

بەبن زىادو كەم، لەسەر ھەتا ذوار!!

سەددو بىست حىزبە سىيى جزمەن قورنان

خەتمەيش خويىدىنە لەسەر تا پايىان

بەدل بىخويتە بەدەنگىتكى خۇش

لەسەر مردۇوو گۇر، يَا لەسەر نەذۇش

يَا ذوقت بەتەنبا، يَا لەنناو گۇرا

دەبن بە چۈراى رۇشىن لە گۇرا!!

كاكە! بەذودا كاتىكەت زانى:

كوت و پە لەنناو گۇرا مىيۋانى!

دیاره میوانی یهکن له دوانی:
 میوانی قورئان، یا هی شهیتانی!
 که واته برا رو و له خودا که
 دلت له کوتی دنیا ره‌ها که!
 به گه نبی هستی، به پیوی سستی!
 که واته خودا که ده په‌رسستی!
 با بهس بن نووری، بو که‌سن که‌سه
 نه گه، خوا ده زکانه لفیکی به‌سه
 نیستا که زانیم باوکم بو جاران
 له پاش نویز دیگوت و که ده‌نکی باران:
 شهش سه‌دو شهست و شهش و شهش هه‌زار
 سه‌لوات له دیار ره‌س‌وولی نازدار!^{*}
 به قه‌د دارو به‌رد، به قه‌د گه‌لای دار
 سوپاس بو خودا، نه ک جاران سه‌دبار!
 دلتن به تی شکن قورئان پت‌هوبن
 سه‌رتاپا نه‌وقمی په‌ندو پورت‌هوبن
 خه‌وال‌وون‌هبن چه‌اوی له خه‌هوبن
 خانه‌هی سینه‌مان جو لانه‌هی نه‌هوبن!
 فیت‌که و روشن، بو خیز به‌ده‌هوبن
 مه‌ر به‌ههشت وابن نه‌رۆز نه‌شه‌هوبن

* قازی شیخ موحده‌مهدی خالق (ره‌حمه‌تی خودای له‌سهر بی) له‌سهره‌تای ته‌فسیری خالدا له‌به‌رگی یه‌که‌م دا ده‌فه‌رموی؛ وه هه‌ندیکی نایه‌ت و ووت‌ه و پیت‌ه کانیان ژمارد دوه، که ئایه‌ت‌ه کانی (۱۶۶۶) و وته‌کانی (۷۶۴۴۰) و پیت‌ه کانی (۲۲۳۶۷۱) ده‌رچووه. و درگیتر نوری فارس ع ۱۹۹۰/۵/۲۶ - م.ک.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
ۚ

نامهی خهون و پهندو و ننههینانهوه

(چوار بهش و دوا و ووتاریکه)

۱) بهشی یهکه‌م: باسی بهش‌کانی خهون و خه و بینین،

که سی خهون ده بینی چی بلی باشه:

كتاب الرؤيا والآمثال. وفيه فصول أربعة وخاتمة

۴۲۳۹ - عن عبادة بن الصامت (رضي الله عنه) عن النبي (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قال: رُؤيا المؤمن جُزءٌ من ستة وأربعين جُزءاً من النبوة. رواه الأربعة^(۱):

عوبادهی کوری صامتیت (خودای نی رازی بن) دهلى: حهزرهت (دروودی خودای نسرین) دفه‌رموی: خهونی موسولمان یهک بهش‌له چل و شش بهش‌له پیغه‌مبهرايه‌تی. (ش/د/ت).

۴۲۴۰ - عن أنس (رضي الله عنه) عن النبي (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قال: إِنَّ الرُّسَالَةَ وَالنُّبُوَّةَ قَدْ انْقَطَعَتْ فَلَا رَسُولَ بَعْدِي وَلَا نَبِيٌّ، قَالَ: فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى النَّاسِ، فَقَالَ: لَكِنَّ الْمُبَشِّرَاتُ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْمُبَشِّرَاتُ؟ قَالَ: رُؤْيَا الْمُسْلِمِ وَهِيَ جُزْءٌ مِّنْ أَجْزَاءِ النُّبُوَّةِ. رواه الترمذی والبخاری^(۲):

ئنه‌س (خودای نی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای نسرین) فه‌رمووی: فروستاده‌یی و پیغه‌مبهرايه‌تی واته: رسالت و نبووهت ته‌واوبوون، ئیتر لهدوامن ته فروستاده‌یی تر ده‌بی و نه پیغه‌مبه‌ری تر دی. گوتی: به‌لام خه‌لکه که ئەمەيان لهلا ستهم بwoo، حهزره‌تیش (دروودی خودای نسرین) فه‌رمووی: وهلى مژده دهره‌کان هر ده‌میذن یاران گوتیان: ئەی پیغه‌مبه‌ری خودا! مژده دهره‌کان چین؟ فه‌رمووی: خهونی پیاوی موسولمانه، که بهشیکه له بهش‌کانی پیغه‌مبهرايه‌تی (ت/ب).

^(۱) بخاری. تفسیر: ۷۰۱۷ تعلیقاً تحفة الأشراف ۱۴۴۹۴. مسلم. رؤیا: ۵۸۶۶ - ۵۸۷۸. ترمذی. رؤیا: ۲۲۹۱.

أبو داؤد. أدب: ۵۰۱۸. تجرید/۵/۳۴۰ رقم: ۲۰۸۷.

^(۲) بخاری (تجزید): ۶۹۹۰ - ۲۰۸۳ هفتح الباری: شرح صحيح البخاری.

٤٢٤١ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ رُؤْيَا يُجْبِهَا فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ اللَّهِ، فَلَيَخْمَدِ اللَّهُ عَلَيْهَا، وَلَيُحَدَّثَ بِهَا، وَإِذَا رَأَى غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ، فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَلَيُسْتَعِدْ مِنْ شَرِّهَا، وَلَا يَدْكُرُهَا لَأَحَدٍ، فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ. رواه البخاري^(۳):

ئهبو سه عيد (خدای نی رازی بن) فهربوی: پیغه‌مبهار (دعوی خودای لسربین)
فهربوی: ئهگه ریه کیكتان خه‌ويکی دی و خوهکه‌ی پی خوش بوبو ئهوه له
خوداوه‌یه، با حه‌مدو سوپاسی خودای لسهر بکاو بیکیریته‌وه بۆ زاناو
دؤست، به‌لام ئهگه رخه‌ويکی وای دی که به‌دلی نه بوبو ئهوه له شهیتانه‌وه‌یه
با پهنا بگری به خودا له شهپری شهیتان و له شهپری ئهوه، وه باسی نه کا
بۆ که‌س، ئیتر زیانی پی ناگه‌یه‌نى! (ب).

٤٢٤٢ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا أَقْرَبَ الرَّمَانُ لَمْ تَكُنْ رُؤْيَا الْمُسْلِمِ ثَكْدُبٌ وَأَصْدَقُكُمْ رُؤْيَا أَصْدَقُكُمْ حَدِيثًا. وَرُؤْيَا الْمُسْلِمِ جُزْءٌ مِنْ خَمْسَةٍ وَأَرْبَعَنَ جُزْءٌ مِنَ النُّبُوَّةِ، وَالرُّؤْيَا ثَلَاثَةٌ: فَرُؤْيَا الصَّالِحَةِ بُشَرَى مِنَ اللَّهِ، وَرُؤْيَا تَحْزِينٍ مِنَ الشَّيْطَانِ وَرُؤْيَا مِمَّا يُحَدِّثُ الْمَرءُ نَفْسَهُ. فَإِنْ رَأَى أَحَدُكُمْ مَا يَكْرَهُ فَلَيُقْسِلَ وَلَا يُحَدِّثَ بِهَا النَّاسَ، قَالَ: وَأَحِبُّ الْفَيْدَ وَأَكْرَهُ الْأَفْلَلَ^(۴):

ئهبو هوره‌بیره (خدای نی رازی بن) فهربوی: پیغه‌مبهار (دعوی خودای لسربین)
فهربوی: کاتن شه‌وو رۆژ بەرانبەر بۇون وەك ناوه‌پاستى وەرزى پايىزو
ناوه‌پاستى وەرزى بەھار له و کاتەدا زۆر نزىكە کە خه‌ونى موسولمان ھەلهى
نهبى و راست دەرچى. ئه و کەسەيشستان خه‌ونى زۆر راست و دروسته کە خۆى
زۆر راستگۆيى، وه خه‌ونى موسولمان بەشىكە له چىل و پېنج بەش له
پیغه‌مبهارايەتى، خه‌ونىش سى جۆره: خه‌ونى باش، ئەمەيان مزدەي خوشە

^(۳) بخاري (تجرييد/5. رقم: ۲۰۸۲ = ۱۹۸۵ فتح الباري).

^(۴) تجرييد البخاري/5. رقم: ۲۰۸۷ = ۲۰۱۷ فتح. مسلم. رؤيا: ۵۸۶۵. أبو داود. أدب: ۵۰۱۹.

ترمذى. رؤيا: ۲۲۷۰ ، تحفة الأشراف: ۱۴۴۴.

له خوداوه، ههندی خهونی تریش خه و خه فهته، ئه مه‌شیان له شهیتانه‌وه‌یه، ههندی خهونی تریش قسه جوینه‌وه و ووراوه‌ی دهروونه، که‌سی خه‌یالی لای شتن بئ دیاره خهونی پیوه ده‌بینی، چونکه له‌وه‌پیش ئه‌وه‌نده له دلی خویدا بیری لی کردوتنه‌وه له خه‌ویشا هه دیتنه‌وه خه‌یالی، ئه مه‌شیان با‌یه‌خی پی نییه، جا ئه‌گه‌ر که‌سیکتان خهونیکی وای دی که به‌دلی نه‌بوو با هه‌لسی و نویز بکاو نه‌یکی‌ریته‌وه بق خه‌لک! ئه‌بو هوره‌یره ده‌لی: من به‌ش به‌حالی خوم دیتنی پا به‌ندم له خه‌ودا پی خوشه چونکه نیشانه‌یی به‌نده‌یی خودایه به‌لام حمز له دیتنی زنجیری مل ناکه‌م له خه‌ودا چونکه نیشانه‌یی باش نییه ش. د/ت).

٤٢٤٣ - عن أبي قَاتَدَةَ (رضي الله عنه) قال: كُنْتُ أَرِي الرُّؤْيَا فَتَمْرَضْتُ حَتَّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ مِنَ اللَّهِ فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ مَا يُحِبُّ فَلَا يُحَدِّثُ بِهَا إِلَّا مَنْ يُحِبُّ وَإِذَا رَأَى مَا يَكْرَهُ فَلَيَتَفَلَّ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثَةً، وَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّهَا وَلَا يُحَدِّثُ بِهَا أَحَدًا فَإِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ . رواهما الأربعة. نَسَأَ اللَّهُ الْعِلْمَ بِالْتَّعْبِيرِ أَمِينٌ^(٥):

ئه‌بو قه‌تاده (خودای لی رازی بن) فه‌رمووی: جاری وا ده‌بوو خهونی وام نهدی نه‌خوشی ده‌خستم، ههتا جاری گویم لی بکاره سه‌روره (درودی خودای نسرین) ده‌یفه‌رموو: خه‌وی باش له خوداوه‌یه، جا ئه‌گه‌ر یه‌کیکتان خهونیکی خوشی دی با نه‌یکی‌ریته‌وه بق که‌س، مه‌گه‌ر بق دوست و خهونزان، به‌لام ئه‌گه‌ر خهونیکی ناخوشی دی با له‌لای چه‌پیوه‌وه سئ تف رویکا، وه په‌نا بگری به خودا له شه‌پری شهیتان و له شه‌پری ئه و خهونه و ئیتر بق که‌سی نه‌گی‌ریته‌وه، ئیتر خوا یاربی زیانی بق نابی (ش. د/ت - نوچمی ده‌ریای می‌هره‌بانی می‌هره‌بانی بن) له خودای مه‌زن داوا ده‌که‌ین که به به‌خششی خوی شاره‌زای زانستی خه و په‌رژینمان بفه‌رموی. ئامین.

^(٥) بخاری. طب: ٥٧٤٧ ، ٦٩٨٥ ، ٦٩٩٥ ، ٧٠٠٥ ، ٧٠٤٤ ، ٧٠٠٥. أبو داود. أدب: ٥٠٢١. ترمذی. رؤیا:

٢٢٧٧. تجرید ٤١/٥ رقم: ٢٠٨٢. مسلم. رؤیا: ٥٨٦٤

۲) خهون هرکه خهون په رزین کرا نیتر دیته دی: (إذا قصت الرؤيا وقعت)

۴۲۴۴ - عن سَمْرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى الصُّبْحَ أَقْبَلَ عَلَيْهِمْ بِوْجَهِهِ، فَقَالَ: هَلْ رَأَى أَحَدٌ مِنْكُمُ الْبَارَحَةَ رُؤْيَا؟ رواه الشیخان والترمذی وأبو داود وزاد: وَيَقُولُ: إِنَّهُ لَمْ يَقْنَعْ بَعْدِي مِنَ النُّبُوَّةِ إِلَّا الرُّؤْيَا الصَّالِحةُ^(١):

سدهموورهی کوری جندوب (خدای لی رازی بن) فهربمووی: پیغه‌مبهر (درودی خودای له‌سرین) که نویزشی به‌یانی دهکرد رووی تئی دهکردين و دهیفرموو: ئیمشه و کهستان خهونی بینیوه؟ (ش/ت/د) کیپرانه‌وه (ریوایه‌ت)ی تیرمیدی ئه‌مه‌ی پتره: وه دهیشی فهربموو: له‌پاش من له پیغه‌مبهرایه‌تی هیچ نه‌ماوه جگه له خهونی باش.

۴۲۴۵ - عن أَبِي رَزِينِ الْعَقِيلِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ أَرْتَيْعَنَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ، وَهِيَ عَلَى رِجْلِ طَائِرٍ مَا لَمْ يَتَحَدَّثْ بِهَا، فَإِذَا تَحَدَّثَ بِهَا سَقَطَتْ، قَالَ: وَأَخْسَبَهُ قَالَ: وَلَا يَحْدُثُ بِهَا إِلَّا لَبِيَا أَوْ حَبِيَا. رواه الترمذی وأبو داود^(٢):

لهبو رهزینی عوقه‌یلی (خدای لی رازی بن) فهربمووی: پیغه‌مبهر (درودی خودای له‌سرین) فهربمووی: خهونی بینی پیاوی موسولمان چل يه‌کی پیغه‌مبهرایه‌تیبه خهونیش به مؤله‌ق به‌نده، وهک به‌سهر قاچی بالندوه‌بن وایه، چون شتنی به‌سهر قاچی بالندوه‌وه بن به که‌متین جو‌ولانه‌وه دهکه‌وه خهونیش ئاوا به مؤله‌قی به‌نده، ههتا خاوه‌نه‌که‌ی دهیکیپریت‌وه، جا هر له‌که‌ل کیپرایه‌وه ئیتر

^(١) بخاری. أذان: ٨٤٥. تجرید/ال- ٤٣٢ = ٤٣٢ ، ٨٤٥ ، ١١٤٣ ، ٢٢٣٦ ، ٢٧٩١ ، ٢٠٨٥ ، ٢٣٥٤ ، ٤٦٧٤ ، ٦٠٦٩. مسلم. رؤیا: ٥٨٩٦. ترمذی. رؤیا: ٢٢٩٤ ، ٧٠٤٧.

^(٢) مسلم. رؤیا: ٥٨٦٦ ، ٥٨٧٨. ترمذی. رؤیا: ٢٢٩١. تحفة الأشراف: ١٤٤٥٢. أبو داود. أدب: ٥٠١٦. تجرید/ال- ٣٤٠ / ٥ رقم: ٢٠٨١ = ٦٩٨٣ ، ٦٩٩٤ فتح الباری + رقم: ٢٠٨٧ = ٧٠١٧ فتح. قال فی الفتح: آخرجه أبو داود والترمذی وأبن ماجة بسند حسن صححه الحاکم حديث رقم: ٧٠٤٦.

گورج به پیّی لیکدانه‌هودی یه‌که‌م که‌س که‌بُوی ده‌گیپریت‌هود دیت‌ه دی! گوتی: وا
هزانم فه‌رموویشی: با بُوكه‌سی نه‌گیپریت‌هود، مه‌گه‌ر بُوكه‌سیکی ثیرو
هوشمه‌ند، یا بُوكه‌دستی (ت/د).

٤٢٤٦- ولابن ماجة: اغْتِرُوهَا بِأَسْمَائِهَا وَكُنُوْهَا بِكُنَاهَا وَالرُّؤْيَا لَأَوْلَ عَابِرٍ^(۳):
ده‌رموی: له ناوو که‌سناؤ (کونیه) ی شته‌که‌ه خهونه‌که لیک
بدنه‌هود، یه‌که‌م که‌سیش خهونه‌که چوْن خهو په‌رژین بکا ئه و خهونه و‌هها
دینه‌دی (ئیبینو ماجه).

٤٢٤٧- عنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: جَاءَ أَغْرَابِيُّ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَانَ رَأْسِي ضُرِبَ فَنَدَخَرَجَ فَاشْتَدَذَ عَلَى أَثْرِهِ،
قَالَ: لَا تُحَدِّثِ النَّاسَ بِتَلَعْبِ الشَّيْطَانِ إِلَّا فِي مَنَامِكَ رواه مسلم. نسأله كمال
الإسلام وقوه اليقين آمين^(٤):

له جایبره‌هود (خودای نازی بن) گوتی: عاره‌بیکی ده‌شت‌ه کی هاته لای
پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له خهوما دیتم
وه‌کو له سه‌رم بدری و سه‌رم بپه‌ری و خلور ببیت‌هود وابوو و‌خویشم رامکرد
به‌شوینیا! ده‌بن ئه‌مه واته‌ی چی بی؟ فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سرین): ئه‌مه
خهونی تیکه‌ل و پیکه‌ل، له‌خهوتا شهیتان وازی پی کردووی، شتی وا
مه‌گیپره‌هود بُوكه‌ل (م).

له‌گردهدا دوو خالی گرنگ هه‌یه: یه‌که‌م مه‌به‌ست له و حمه‌دیشانه که
ده‌رموون: خهون به‌شیکه له پیغه‌مبه‌رایه‌تی ئه‌وه نییه که که‌سی په‌یدا ببی و
بلی به خهون و‌ه‌حی و سرووشم بُوكه‌دی که‌واته من پیغه‌مبه‌رم یا بلی من
پیاویکی باشمو له خهوما به خزمه‌ت خودا، یا به خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر گه‌یشتم و

^(۳) بخاری. تعبیر: ٧٠٤٦.

^(٤) مسلم. رؤیا: ٥٨٨٤ – ٥٨٨٦.

واوایان فرموده، که واته من واوا دهکمه و ئیوه‌یش له سهر ئه م خهونه‌ی من ئه مه بکهن، يا ئه وه مه کهن. چونکه ئه مه سهر دهکیشی بۇ ئازاوه دروست کردن.

بەلئی ئه وندە هەیه لە حاڵەتى وادا پیاوى باش دە توانى رەفت بە خەوی خۆی بکا، بەم مەرجه: كە خەوەکەی سەر نەكیشى بۇ تىكدانى ياسايىھەکى پەرساي ئىسلام، وە لەھەمان كاتا لە ياساكانى شەرىعەت دەرنەچى، وە ئىددىعائى پىيغەمبەر ايەتى و شتى واي لەگەل دا نەبى. بىگەر لەم حالەتەدا موسولمانانى تىريش دە توانى بپرواي پى بکەن و بەگۈيى بکەن!

ئاللهم بابەتهىي ئه و خەونه‌ی كە نورى چاوى نورى جەنابى مامۆستا مەلا عەبدولكەريمى بىيارە، لە تەفسىرى نامى پېرۇزدا لە سەرەتاي سوورەتى قافەوە دەيگىرپىتەوە و ئه و خۆی باوهەرى پى دەكاو بۇ تەفسىرى (ق) سوودى ئى وەردەگىرى ئىدارە ئىمەيش باوهەر بە فەرمۇودەكەی مامۆستا دەكەين مامۆستا دە فەرمۇى:

بەم موناسىبەوە، لەم رۆزانەدا پیاوىيکى موسولمان هاتە لام و تى: لەم شەوانەدا بە خزمەت پىيغەمبەر گەيىشتەم و عەرزىكەد: مەعنای (ق) چىيە؟ ئەويش لە وەلامدا فەرمۇى: علم الله الانسان كلمات، وەذه منها. جا پرسىيارى ئى كىردىم: مەعنای ئەم فەرمۇودە چىيە؟ منىش و تم: مەبەستى لە لە فزى (الانسان) زاتى خۆيەتى و مەبەستى ئەمەيە كە خودا چەن كەلىمەيەكى نىشانى بەندەي خۆى (كە مەھمەد داوه (ق) يش يەكىنە لەوانە، واتە: ئەمېش رەمزە وەكۈو ئەوانى ترا!

خالى دووھەم: لە كۆن و نۆدا كەلى كەسى بە دىمەن باش و لە دلەوە خرآپ، بۇ عەواام ھەلفرىواندىن خەونيانى كردووھ بە سەرچاوهىيەكى سەرەكى بۇ بىلەنەوەي درقو دەلەسەي خۆيان، بۇ سوودو بەرژە وەندى گلاؤى خۆيان، تەنانەت ھى واھەيە بە خەون ئايەت نەسخ دەكتەوە، يا خەونەكەي خۆى بە حەدىث دادەنلى، جا كورت و پوخت بە كوردى پەتى عەرزى ئازىزانى خۆم بکەم: خەون چەشىنە دەلالەت و بەرچاو روشن كردىنەوەيەكە، پەيوهندى بە هەندى كارو

باری نهیّنی و غهیّبیّه‌های ههیه، بهنده‌ی باش دهتوانی سوودو به‌هرهی لی و هرگزی و بیکا به نیشانه و به‌لگه له‌سهر بیون (یا نه‌بیون) ای شتی، وه کچون ههور نیشانه‌ی بارانه ئاو، به‌لام مهراج نییه که ههور بیو ئیتر بباری، دیاره خهونی پیغه‌مبه‌ران له خهونی تاک تاکی ئوممه‌ته کانیان جیایه. (و هرگیز).

(٣) له خهون کیترانه‌وهدا درو دروست نییه: (يحرم الكذب في قص الروايا)

٤٢٤٨ - عن ابن عباس (رضي الله تعالى عنهما) عن النبوي (صلى الله تعالى عليه وسلم) قال: من تحلم بحلم لم يره، كلف أن يعقد بين شعيرتين، ولكن يفعل، ومن استمع إلى حديث قوم وهم له كارهون أو يفرون منه، صب في أذنه الآذك يوم القيمة، ومن صور صورة، عذب وكلف أن ينفع فيها، وليس بنافع . رواه البخاري وأبو داود والترمذی ^(١):

ئیبینو عهبابیس (خودایان لی رازی بن) فه‌رموموی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسمرین) فه‌رموموی: هرکه‌سی لی خویه‌وه خهونی به درو ههـل بهستی له روزی قیامه‌تدا داوای لی دهکری که دوو ده‌نکه جوی ئاگرین پیکه‌وه گری بدا، هرگیز ئوهیشی بـنـاـکـرـی، واتـهـی وـاـیـهـ کـهـ هـهـرـ لـهـ وـسـزاـوـ ئـشـکـهـ نـجـهـ یـهـ دـهـبـیـ، هـهـرـ کـهـسـهـیـشـ گـوـیـ لـهـ قـسـهـیـ هـوـزـیـ بـگـرـیـ کـهـ ئـهـوانـهـ پـیـیـانـ نـاخـوشـ بـیـ کـهـ ئـهـ وـکـوـیـیـانـ لـیـ بـگـرـیـ، یـاـ خـوـیـانـ لـیـ دـوـورـ بـخـهـنـهـ وـهـوـ لـهـ رـوزـیـ قـیـامـهـتـدا قـوـرـقـوشـمـیـ سـوـرـهـوـ کـرـاوـهـیـ تـواـهـ دـهـکـرـیـتـهـ نـاوـ هـهـرـدوـوـ کـوـنـهـ گـوـیـچـکـهـ یـهـوـ، هـهـرـ کـهـسـهـیـشـ وـیـنـهـیـنـ بـکـیـشـنـ ئـهـوـهـ ئـازـارـوـ سـزاـ دـهـدرـیـ وـهـ زـوـرـ دـاـواـیـ لـیـ دـهـکـرـیـ کـهـ دـهـبـیـ گـیـانـ بـکـاـ بـهـ بـهـرـیدـاـ، دـیـارـهـ کـهـ ئـهـوـهـیـشـیـ بــنـاـکـرـیـ. (بـ/ـدـ/ـتـ).

٤٢٤٩ - وللـبـخـارـیـ: إـنـ مـنـ أـفـرـیـ الـفـرـیـ أـنـ يـرـیـ عـیـتـیـهـ مـاـ لـمـ تـرـهـ . نـسـأـلـ اللـهـ الصـدـقـ فـیـ القـوـلـ وـالـفـعـلـ ^(٢):

^(١) بخاری. تعبیر: ٧٠٤٢ - تجرید ٤٤٦/٥ رقم: ٢٠٨٩ = ٧٠٤٢ فتح.

^(٢) بخاری. تعبیر: ٧٠٤٣ - تجرید= مختصر صحيح البخاري ٥٥- ٣٤٧ رقم: ٢٠٩٠.

ئىيىنۇ عومەر (خوداييان ئى رانى بىن) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (رسوودى خوداي لە سەرىن) دەفەرمۇسى: ھەلاتىكى فەرە زلە: كەسى بلىنى: لە خەمە ما ئەھەم دىوه، وە لە راستىشدا ھىچى نەدىبىنى (ب) لە خودا داوا دەكەين كە ھەمىشە قىسە راستى و كار دروستىمان بە نسىب بەفەرمۇسى.

٤) بەشى دووھەم: ئەو خەونانەى كە پىيغەمبەر خۇي بىرلەسىز دىيونى

الفصل الثانى: فيما رأاه النبي ﷺ

٤٢٥٠ - عن سَمْرَةَ بْنِ جُنَاحٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى صَلَاةً أَقْبَلَ عَلَيْنَا يَوْجَنْهُ فَقَالَ: مَنْ رَأَى مِنْكُمُ الْلَّيْلَةَ رُؤْتَى؟؟ فَإِنْ رَأَى أَحَدٌ قَصْهَا، فَيَقُولُ مَا شَاءَ اللَّهُ، فَسَأَلَنَا يَوْمًا، فَقَالَ: هَلْ رَأَى أَحَدٌ مِنْكُمْ رُؤْتَى؟ قَلَّنَا: لَا، قَالَ: لَكِنِّي رَأَيْتُ الْلَّيْلَةَ رَجُلَيْنِ أَتَيَانِي، فَأَخْدَدَهُ بِيَدِي فَأَخْرَجَنِي إِلَى الْأَرْضِ الْمُقَدَّسَةِ. فَإِذَا رَجَلٌ جَالِسٌ، وَرَجُلٌ قَائِمٌ يَبْدِئُ كَلْوَبَ مِنْ حَدِيدٍ يُدْخِلُ فِي شِدْقَهِ حَتَّى يَنْلُغَ قَفَاهُ، ثُمَّ يَفْعَلُ بِشِدْقَهِ الْآخَرِ مِثْلَ ذَلِكَ وَيَلْتَمِمُ شِدْقَهُ هَذَا فَيَعُودُ فَيَصْنَعُ مِثْلَهُ، فَقَلَّتْ: مَا هَذَا؟ قَالَ: الْطِلْقُ فَأَنْطَلَقْنَا حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى رَجُلٍ مُضْطَجِعٍ عَلَى قَفَاهُ وَرَجُلٌ قَائِمٌ عَلَى رَأْسِهِ يَفْهَرُ أَوْ صَخْرَةً، فَيَشَدَّخُ بِهِ رَأْسَهُ فَإِذَا ضَرَبَهُ تَدَهَّدَةُ الْحَجَرُ فَأَنْطَلَقَ إِلَيْهِ لِيَأْخُذَهُ فَلَا يَرْجِعُ إِلَى هَذَا حَتَّى يَلْتَمِمَ رَأْسَهُ وَعَادَ رَأْسَهُ كَمَا هُوَ فَعَادَ إِلَيْهِ فَضْرَبَهُ، فَقَلَّتْ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: الْطِلْقُ فَأَنْطَلَقْنَا إِلَى تَقْبِي مِثْلِ التَّقْبِيِّ أَغْلَاهُ ضَيْقٌ، وَأَسْفَلُهُ وَاسِعٌ يَتَوَقَّدُ تَحْتَهُ كَارًا فَإِذَا اقْتَرَبَ ارْتَفَعُوا حَتَّى كَادُوا يَخْرُجُوا. فَإِذَا خَمَدَتْ رَجَعُوا فِيهَا، وَفِيهَا رِجَالٌ وَنِسَاءٌ غُرَاءٌ، فَقَلَّتْ مَنْ هَذَا؟ قَالَ: الْطِلْقُ فَأَنْطَلَقْنَا حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى نَهْرٍ مِنْ دَمٍ، فِيهِ رَجُلٌ قَائِمٌ عَلَى وَسْطِ النَّهْرِ وَعَلَى شَطَّ النَّهْرِ رَجُلٌ بَيْنَ يَدَيْهِ حِجَارَةً فَأَقْبَلَ الرَّجُلُ الْذِي فِي النَّهْرِ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ رَمَى الرَّجُلُ بِحِجَارَةٍ فِيهِ فَرَدَّهُ حَيْثُ كَانَ فَجَعَلَ كُلُّمَا جَاءَ لِيَخْرُجَ رَمَى فِي فِيهِ، بِحِجَارَةٍ فَيَرْجِعُ كَمَا كَانَ، فَقَلَّتْ: مَا هَذَا؟ قَالَ: الْطِلْقُ فَأَنْطَلَقْنَا حَتَّى اتَّهَيْنَا إِلَى رَوْضَةٍ خَضْرَاءَ فِيهَا شَجَرَةٌ عَظِيمَةٌ وَفِي أَصْلِهَا شَيْخٌ وَصَبِيَّانٌ وَإِذَا رَجَلٌ قَرِيبٌ مِنَ الشَّجَرَةِ بَيْنَ يَدَيْهِ نَارٌ يُوقِدُهَا فَصَعِدَا بِي فِي الشَّجَرَةِ وَأَذْخَلَانِي دَارًا لَمْ أَرْ قَطُّ أَخْسَنَ مِنْهَا، فِيهَا رِجَالٌ شَيْخٌ وَشَبَابٌ وَنِسَاءٌ وَصَبِيَّانٌ ثُمَّ أَخْرَجَانِي مِنْهَا فَصَعِدَا بِي الشَّجَرَةِ فَأَذْخَلَانِي دَارًا هِيَ أَخْسَنُ

وأفضل، فيها شیوخ وشباب، فقلت: طوفعاني الليلة فأخیرانی عما رأیت، قالا: نعم. أما الذي رأيته يشق شدقة فكذاب يحدث بالكتبة فتحمل عنه حتى تبلغ الآفاق فيصنع به إلى يوم القيمة، والذي رأيته يشدّخ رأسه فرجل علمة الله القرآن، فنام عنه بالليل ولم يغسل فيه بالنهار يفعل به إلى يوم القيمة، والذي رأيته في التقب فهم الزناة، والذي رأيته في النهر أكل الربي، والشيخ في أصل الشجرة إنراحيم (عائمه السلام) والصبيان حولة فأولاد الناس، والذي يوقد النار مالك خازن النار، والدار الأولى التي دخلت الجنة دار عامة المؤمنين، وأمام هذه الدار فدار الشهداء، وأنا جبريل، وهذا ميكائيل، فارفع رأسك، فرفقت رأسي فإذا فوقي مثل السحاب، قالا: ذاك منزلك، قلت: دعاني أدخل منزلني، قالا: إله يبني لك غفران لم تستكمله، فلو استكملت أتيت منزلك. رواه البخاري^(۱):

سه مووره‌ی کوپی جوندوب (خودای نی رازی بن) فه‌رمووی: گه‌نی جار پیغه‌مبه (دروودی خودای له‌سرین) که نویزشی به‌یانی دهکرد، رووی تی دهکردن و دهیفه‌رموو: کهستان ئهم شهو خهونی نه‌دیوه؟ ئیتر ئه‌گه‌ر که‌سین خهونیکی بدیبایه دیکیرايیه‌وه بؤی و پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سرین) ئه‌ونده‌ی خودا مه‌یلی له‌سهر بوایه لیکی ده‌دایه‌وه خهون په‌ریزینی دهکرد، جا روزئی لیمانی پرسی فه‌رمووی: کهستان خهونی دیوه؟ عه‌زمان کرد: نه‌خهیر فه‌رمووی: به‌لام من ئه‌مشهه له‌خهودا دوو پیاوم دی هاتنه لام و دهستیان گرتم و بردمیان بؤ خاکی پاک و پیروز، بؤ ولاتی شام، له‌وی که ته‌ماشام کرد وا کابراین دانیشت‌ووه پیاویکیش قول‌پیکی ناسنینی به دهسته‌وه‌یه و به پیوه و هستاوه، خوش خوش قول‌په‌که دهخاته لالغاوه‌ی کابرآکه تا له پشته سه‌ریه‌وه ده‌رده‌چتی، ئه‌وجا ئه‌و لالغاوه‌ی تریشی ئاوا لی ده‌کا، جا هه‌تا ئهم لای وا لیده‌کرد، ئه‌لاکه‌ی تری چاک ده‌بورووه و ده‌نووسایه‌وه به‌یه‌کدا، ئه‌ویش دیسانه‌وه وه‌ک جاری پیش‌ووی لی ده‌کرده‌وه! ئیتر هه‌ر به‌م ده‌ستوره، گوت:

ئەمە چىيە؟ دوو فريشته‌كە گوتىان: جارى بىرۇ، رۆيىشتىن تا چووينە لاي كابرايىن تر، لەسەر گازەرهى پشت راكشا باسو، پياويكىش (خېرىكىي پىن بسو، يا تاوايرىكىي پىن بسو) لەسەر سەرى كابراكە راوه ستابوو دەيمالى بە تەپلى سەريدا، جا كە بەردەكەي دەكىشىا بەسەرى كابرادا بەردەكە هەل دەبەزىيە وە خلۇر دەبۈوه، پياوه‌كەيىش دەچوو دەيھىنايە وە، تا دەھاتە وە سەرى كابرا وە خۇي ساپىيىز دەبۈوه، جا ئەويش ديسانە وە دەيکىيشا يە وە پيايدا ئىتەر ھەروەھا ئەمە كارى بسو، گوتىم: ئەمە كىيىھ؟ گوتىان: جارى بىرۇ! جا رۆيىشتىن ھەتا كەيىشتىنە لاي شتى وە كەننەر وابسو، لەسەرە وە تەسک و لە بنەوە پان و دەلبىپ بسو، تەماشام كرد پياوو زىنى رووتى زۇرى تىادا بسو ئاگر لە ژىرىدا دەسۋوتا و بلىسەي ئاگرەكە نىلە نىلى دەھات جا كە تاوى دەسەند ئاوه‌كە دەكولۇ و قولپىي دەكردو زەلامەكانى ناوى وە دەنكى دانوولەي سەر ئاگر لە كاتى قولتە قولتەكەدا ئاوا بەرز دەبۈونە وە خەرىك بسوون ھەلبىچن! بەلام كېپەي ئاگرەكە گورج كې دەبۈو، ئىتەر ئەوانىش دەكەوتىنە وە بنەكەي، ئىتەر ھەروەھا ئەمە حاليان بسو، گوتىم: ئەمە چىيە؟ گوتىان: جارى بىرۇ، رۆيىشتىن تا كەيىشتىنە سەر روبارىكى خوين، كابرايىن لە ناويا بە پىتوھ راوه ستابوو، پياويكىش لەسەر لىوارى چۆمەكە بسو، بەردىكى زۇرى لە بەر دەستدا بسو، كشت جارى كە كابراي ناو چۆمەكە دەھات دەربىچن كە دەگەيىشتە لاي ئەو، بەردىكى دەكىشىا بەناو دەمياو تەسى پى دەكردە وە بۇ شوينى پىشىوو، ئىتەر ھەموو جارى تلىكى دەمالى بە دەممو قەپقۇزىياو كابرا دەگەرایە وە بۇ شوينى خۇي گوتىم: ئەمە ئەمە چىيە؟ گوتىان: جارى بىرۇ، رۆيىشتىن تا كەيىشتىنە لاي باخىكى سەوز، درەختىكى كەورەتىدا بسو، پىرەمېرىدى لە بنىدا دانىشتبوو، مندالىكى زۇر زۇرى لە دەور بسوون، پياويكى ترىيش (لە نزىك درەختە كە وە ئاگرەكى لە بەر دەمدا بسو، هەر ئاگرەكە خوش دەكىد، ئىنجا دوو فريشته‌كەن بە شىخەلەدا سەريان خىستم و بىرمىيانە ناو خانوویە كە وە قەت خانووی وَا باشم نەيدوھ، پېپىبوو لە پياوى پىرو لە لاوو لە ژۇن و لە مناڭ، ئىنجا لەوى بىنامىيانە دەرە وە ديسان بە شىخەلەكەدا سەريان خىستم و بىرمىيانە ناو

خانوویه‌کی ترهوه لهوی تر جوانترو باشتربوو، پری له پیرو لاوو بwoo. ئینجا گوتم: ئەمشەو منتان سوورانه‌وه، دەپىم بلىن ئەمەی من دىم چى بwoo، گوتىيان: بىلنى باشە، ئەوهى كە دىت لالغاوەيان هەل دەدري ئەوه ئەو درۆزنى يە كە درۆيىن هەل دەبەستى و له دەمى ئەوهە بەھەر چوار لادا بلاو دەبىتەوه جا ئەوه هەتا رۆژى قيامەت ھەرواي لى دەكىرى، ئەوهېيش كە دىت سەريان دەشكاند، ئەوه ئەو پياوهىه كە خودا فيرى قورئانى كردووه، كەچى به شەو نەخەوئى و دەورى ناكاتەوه و بە رۆژىش رەفتارى پى ناكا، تا رۆژى قيامەت مەرواي لى دەكىرى، ئەوانەيشى كە لەناو چۆمە خويىناوه كەدا دىتن ئەوه سو خۆر بwoo، پىرەمۈرەدەكەي بن درەختەكەيش ئىبراھىم بwoo (دەرۋىدى خوداي لەسرىين)، مەندالەكانى دەوريشى مەندالى خەلکى بون ئەو مەنداانە بون كە لەپىش رەسىد بوندا دەمن، ئەو پياوهىش كە لە نزىكى درەختەكەوه ئاگرەكەى خوش دەكىرد مالىكى وەردىيانى دۆزەخ بwoo، خانووی يەكمىش كە چووپىتە ناوى خانەي سەرتاپاي موسۇلمانان بwoo، ئەم خانووېيش مالى شەھيدانە! منىش جوبرائىلەم و ئەمەيش كەلە كەلەدىايە ميكائىلە، جا سەرەلپىرە كە سەرمەم مەلپىرى لە ۋوور سەرمەوه شتىكەم دى وەك پەلە ھەور وابوو، فەرمۇيان: ئەوهېيش ھەوارو بارەگاي تۆيە گوتم: دەلىم كەپىن با بچەمە ناو جىڭەي خۆم، فەرمۇيان: ھىشتا تەمەنت ماويەتى، كەى تەمەنت تەواو بwoo دېيىتە ناومالى خۇت. (ب- خوداي لە زانى بىن).

٤٢٥١ - عن ابن عمر (رضي الله عنهم) عن النبي ﷺ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَبْيَا أَنَّا عَلَى إِثْرِ أَلْزِغٍ مِنْهَا إِذْ جَاءَ أَبُو بَكْرَ وَعَمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا)، فَأَخْدَى أَبُو بَكْرَ الدَّلْوَ فَتَرَعَ دُلْبَأْ أَوْ دُلْبَيْنِ وَفِي أَلْزِغٍ صَعْفٌ يُقْفَرُ اللَّهُ لَهُمَا أَخْدَهَا ابْنُ الْخَطَابِ مِنْ يَدِ أَبِي بَكْرٍ، فَاسْتَحَالَتْ فِي يَدِهِ غَرْبَاً فَلَمْ أَرَ عَبْرَيْنِ مِنَ النَّاسِ يَفْرِي فَرِيَةَ حَتَّى ضَرَبَ النَّاسُ بَعْطَنِ .
رواہ الشیخان والترمذی^(٢):

^(١) بخاري. فضائل: ٣٦٨٢. مسلم. فضائل: ٦٤٦.

ئىيىنۇ عومەر (خودايىان ئى رازى بىن) فەرمۇوى: پىيغەمبەر (دەرىودى خودايى لەسىرىن) فەرمۇوى: جارى لەخەوما لەسەر بىرى بۇوم، ئاوم لى هەل دەگۈزى لەوكاتەدا ئەبو بەكرو عومەريش پەيدابۇون، ئەبو بەكىر دۆلچەكەمى ھەلگرت و بە كىزىكەوه دۆلچەيىن يا دوو دۆلچە ئاوى ھەلکىيشا، (خودايىنى خوش بىن)، ئەنجا عومەرى كۈپى خەطاب لە دەستى ئەبو بەكىر وەركىت و دۆلچەكە لە دەستى عومەردا بۇوبە سەتلىكى گەورە كە بە قەد مەشكەيەكى گاواھس ئاۋ بىگىرى جا كەسم نەدىيە، وەك عومەر ئاوا بلىمەت بىن و ئاوا بە ھەلپەو ھەلمەت و دەست و بىردى بىن، جا عومەر بە شىيۆھيەكى وا ئاوى زۇر كرد، هەتا خەلکەكە لە دەوري ئاواھكە پەچەيان بۇ ئازەلەكانىيان بەست بۇ حەوانەوه، لە پاش پاراو بۇون. (ش/ت).

٤٢٥٢ - عَنْ جَابِرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَرَى الْلَّيْلَةَ رَجُلًا صَالِحًا أَنَّ أَبَا بَكْرَ نِيَطَ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَنِيَطَ عُمَرًا بِأَبِي بَكْرٍ وَنِيَطَ عُثْمَانَ بِعُمَرَ. قَالَ جَابِرٌ: فَلَمَّا قُمْنَا مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قُلْنَا أَمَا الرَّجُلُ الصَّالِحُ فَرَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). وَأَمَا تَنُوتُ بَعْضِهِمْ بِعَضِهِمْ فَهُمْ وَلَاءَهُ هَذَا الْأَمْرُ الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ بِهِ نَبِيًّا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ أَبُو ذَاؤْدَ فِي بَابِ التَّفْضِيلِ^(٣):

جاپىر (خودايى ئى رازى بىن) فەرمۇوى: پىيغەمبەر (دەرىودى خودايى لەسىرىن) فەرمۇوى: ئەمشەو لە خەودا نىشانى پىياويكى باش دراوه، كەوا ئەبو بەكىر، پەيوەند كراوه بە پىيغەمبەرەوه و عومەريش پەيوەند كراوه بە ئەبو بەكەرەوه و عوثمانىش لكاوه بە عومەرەوه! جاپىر فەرمۇوى: كە لەكىن حەززەت ھەلساین گوتىمان: پىياوه باشەكە كە ئەم خەونەى دىيە پىيغەمبەر خۆيەتى (دەرىودى خودايى لەسىرىن) ئەوهىشى كە پەيوەستى كراون بەيەكەوه ئەمەيە كە ئەوان خاوهن و سەرۇھرۇ فەرماندارى ئەم ئايىنەن كە خودا بە پىيغەمبەرى خۆيدا ناردوویەتى. (ئەبو داود گىرماۋىيەتىيەوه. مەزار رەحمەت لە گۇپى پەقۇزى بىن).

٤٢٥٣ - → (سوورەتى قەدر، فەرمۇودەي يەكم بەرگى حەوتەم)^(٤).

^(٣) سكت عن درجته الشارح.

⁽⁴⁾ تقدم في تفسير سورة القدر ، المجلد السابع. تسلسل / ٨٠ رقم: ٤٢١/١

۵) ئه و خهونانه‌ی که پیغه‌مبهر خوی دیونی و هه رخویشی خه و

په رژینسی کردوون : (ما رآه النبي ﷺ و عبره)

۴۲۵۴ → (له فه ضائیلی عومه‌ردا رابورد، یه‌که م فرموده به‌رگی
پینجه‌م ل-۲۰) ^(۱).

۴۲۵۵ → (له فه ضائیلی عومه‌ردا رابورد، دووه‌م فهموده) ^(۲).

۴۲۵۶ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: بينما أنا نائم رأيت في يدي سوارين من ذهب فاقمني شائهما فأوحى إلى في المنام أن الفخهما ففاختتهما فطارا فاولتهما كدائين يخرجان من بعدي. فكان أحدهما الغرسى صاحب صنعة والآخر مسيلمة صاحب اليمامة . روى هذه الثلاثة الشيخان والترمذى ^(۳):

ئهبو هورهیره (خودای ذرازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبهر (درووی خودای لسرین)
فه‌رمووی: له خه‌وما دیتم کهوا دوو بازنی زیرم له ده‌ستدابوو و نورم
پی‌ناخوشه له خه‌وهکه‌دا سرووشم بوهات: که فوویان لیبکه جا که فووم
لیکردن با بردنی! جا لیکم دانه‌وه بهم دوو پیغه‌مبهره دروزنه که له‌پاش من
دەردەکهون، که یه‌کیکیان ئه‌سوودی عهنه‌سییه که له صەنعايیه، ئه‌وی
تريشيان موسه‌یله‌مهی دروزنه که له یه‌مامه‌یه. (ش/ت).

۴۲۵۷ - له باسی (الفصل السابع فی الهجرة) یدا له (كتاب النبوة) یدا رابورد. فه‌رموده‌ی دووه‌م. لهم گیرانه‌وهی ئیره‌دا ئه‌مهی پتره: هه ره
خهونه‌مدا دیتم کهوا شمشیری راده‌وه‌شیشم، که‌چی نووکه‌کهی په‌پری! تومهز
ئه‌وه بوه بوه که له رۆزى غەزاي ئوھودا تووشی موسولمانان بوه، بەلام
له‌پاشدا کەپام وەشاندەوه گەلی له جاران باشتى لى هاتەوه، تومهز ئه‌وھیش

^(۱) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ۴ رقم: ۲۲۴۵/۱.

^(۲) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ۴ رقم: ۲۲۴۶/۲.

^(۳) بخاري. تعبير: ۷۰۳۶ ، ۴۳۷۹ ، ۴۳۷۴ ، ۴۳۷۵ رقم: ۱۶۰۹ فتح الباري. مسلم. رؤيا: ۵۸۹۴ ، ۵۸۹۵

ئه‌و خیرو خوشی و فتح و يه‌کگرتنى موسولمانانه بwoo که خودا له‌وهدوا ره‌خساندی، ديسان هر له‌وهدا ديتم چهن سهرى گایان سهربى، وه به‌ركويم که‌وت يه‌کن فه‌رموموی: خیر لای خودایه، تومهز ئه‌وه چهن موسولمانانه بون که له جهانگی ئوحوددا شهید كران، خیره‌که‌ی لای خودايش ئه‌و خيرو به‌ره‌که‌ته بون که خودا له‌وهدوا ره‌خساندی بومان له‌گەن ئه‌و پاداشه جوانه‌ی که خودا له‌پاش روزى به‌درى دووهم خه‌لاتى كرد پیمان له‌سەر راستى و دلپاكى خومان (ش = شەيخان = ب + م-ئيمامي بوخارى و ئيمامي موسليم. ره‌زاي خويان ئىبن)^(۴).

٤٢٥٨ - عن ابن عمر (رضي الله تعالى عنهما) عن النبي ﷺ قال: رأيتَ كأنَّ امرأةً سوداءً تأثِرَةَ الرأسِ خرجَتْ منَ المدينةِ حتَّى قَامَتْ بِمَهِيَّةٍ وَهُنَّ الْجُحَفَةُ فَأَوْلَتْ أَنَّ وَبَاءَ الْمَدِينَةَ نَقْلَ إِلَيْهَا . رواه البخاري والترمذى^(۵):

ئىيىنو عومەر (ره‌زاي خويان ئىبن) فه‌رموموی: پىغەمبەر (بروودى خوداي لەسرىپىن) فه‌رموموی: له‌خه‌وما ديتم وەکوو بلىيى ژىنېكى رەشى سەر ئالۆسکاوى له مەدينە دەربىچى و بچى بۇ مەھىيەعە وابوو واتە: بۇ جوحفە حەنزەت (بروودى خوداي لەسرىپىن) فه‌رموموی: جا من وام ليڭدaiيەوە کە پەتاو ناسازىيەكەی مەدينە دەگۈيىززىتەوە بۇ مەھىيەعە (ب/ت).

٤٢٥٩ - وعنه عن النبي ﷺ قال: أرأني في المتنام أتسوئك بسواءك فجلَّبني رجُلان أحدهما أكبرُ من الآخر، فناولتُ السوَاكَ الأصغرَ منهُما فقيلَ لِي كَبَرْ فَدَفَعْتُهُ إِلَى الأَكْبَرِ . رواه الشيخان^(۶):

ديسان فه‌رموموی: حەنزەت (بروودى خوداي لەسرىپىن) فه‌رموموی: له‌خه‌وما ديتم کەوا بەدارسىيواكى سىيواك دەكەم، دوو پىاوىش (ھر كەسەييان بۇ

^(۴) تقدم المجلد الرابع، تسلسل / ۱۰۱ رقم: ۳۱۵۹.

^(۵) بخاري. رؤيا (تجرييد): ۲۰۸۸ = فتح: ۷۰۴۰ ، ۷۰۳۹ ، ۷۰۳۸.

^(۶) بخاري. وضوء: ۲۴۶ = تجرييد / ۱۹۴ رقم: ۱۷۷. مسلم. رؤيا: ۵۸۹۲.

خوي) رام ده كييشي، يه كيكيان لهوي تريان گهوره‌تر بwoo، منيش ويستم سيواكه‌كه بدhem به پچكوله‌كهيان که چي پيم گوترا: گهوره‌كهيان وهپيشخه، منيش دام به گهوره‌كهيان (ش).

٤٢٦٠ - عن أنسِ (رضي الله عنه) عن النبيِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رَأَيْتُ ذَاتَ لَيْلَةٍ فِيمَا يَرَى النَّاسُ كَانَتِي فِي دَارِ عَقْبَةَ بْنِ رَافِعٍ فَأَتَيْنَا بِرُطْبٍ مِنْ رُطْبِ ابْنِ طَابٍ فَأَوْلَتُ الرُّفْعَةَ لَنَا فِي الدُّنْيَا وَالْعَاقِبةَ فِي الْآخِرَةِ وَأَنَّ دِينَنَا قَدْ طَابَ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ ^(٧):

نهنهس (خوداي ل رازى بن) فهرموسى: همزهت (برودى خوداي لسرىين) فهرموسى: شهوى لهخهوما ديتكم کهوا وەکوو لهمالى عوقبه‌ى كورى رافيعدا بىن ئاوابوو، تەرە خورماي تازهيان بۇ هيئاين، لهو جۆرە خورمايه که پىنى دەلىن خورماي ئىبىنۇ طاب! منيش ئەم خهونم ئاوا خەو پەرثىن كرد: رافيعم ليكدايەوه به سەربەرزىي دنيامان و عوقبەيىشم دانا به سەرەنچامى باشى دوا رۇژمان و روطاپى ئىبىنۇ طابىيىشم ليكدايەوه بهوه کهوا ئەم ئايىنەي ئىيمە خۇش و باش بسووه دامەزراوه و رەگى داكوتاوه! (م/د) ئەم خهونە نمۇونەيەكى جوانە بۇ دۆزىنەوهى ماناي خهون لەناو و كونىھو كەسناوهوه چونكە عوقبە به كوردى واتە سەرەنچام، رافيع واتە سەربەرز ئىبىنۇ طاب (که كونىھيە، يانى كەسناوه) واتە كاكە باشه رستەكە به كوردى ئاواى لى دې: شهوى لهخهوما ديتكم کهوا وەکوو له مالى سەرەنچامى كورى سەربەرزدا بۇوين وابوو، تەرە خورماي تازهيان بۇ هيئاين لەو جۆرە خورمايه که پىنى دەلىن: روتابى كاكە باشه! (وەركىن).

٦) بهشى سىيەم: نەو خەوانانەي کە پىغەمبەر خەۋەنە خەۋەپەرەزىنى كرەوون

الفصل الثالث: في الرؤي التي عبرها النبي ﷺ

٤٢٦١ - لە باسى گهوره‌يى عەبدوللادى كورى سەلامدا رابورد
فەرمۇدەي دووھم ^(٨).

^(٧) مسلم. رؤيا: ٥٨٩١. أبو داود. أدب: ٥٠٢٥.

٤٢٦٢- ته‌ماشای (كتاب الفضائل، فضل عبد الله بن عمر) حده‌یشی

دووه‌م بکه. ئه‌م فرموده‌یه له‌وی رابورد^(۱).

٤٢٦٣- عنْ أُمِّ الْعَلَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَتْ: رَأَيْتُ لِعْثَمَانَ بْنَ مَطْعُونَ فِي النَّوْمِ عَيْنَتَا تَجْرِي، فَدَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: ذَاكِ عَمَلُهُ يَجْرِي لَهُ رَوَاهُ البخاري^(۲):

ئوممو عهلاع (خوش نوودی خودای له‌سر بن) فه‌رمووی: له خهوما دیتم وا عثمانی کوپری مه‌ظاعون کانییه‌کی هه‌یه وه کاریز، ثاوی له‌بهر دهرو، گیرامه‌وه بوق پیغه‌مبه‌ر (برووی خودای له‌سرین) فه‌رمووی: ئه‌وه کردوه‌که‌یه‌تی هر به‌ردوه‌امه بیوی! (ب- نوچمی شه‌پوی میهره‌بانی خودا بی).

٤٢٦٤- عنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ رَجُلًا أَتَى رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي رَأَيْتُ الْلَّيْلَةَ فِي الْمَنَامِ ظُلْلَةً تَنْطِفُ السَّمْنَ وَالْعَسْلَ فَأَرَى النَّاسَ يَتَكَفَّفُونَ مِنْهَا بِأَيْدِيهِمْ، فَالْمُسْتَكْثِرُ وَالْمُسْتَقْلُ، وَأَرَى سَبَّاً وَاصِلًا مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ فَأَرَاكَ أَخْذَتَ بِهِ فَعَلَوْتَ، ثُمَّ أَخْذَتَ بِهِ رَجُلٌ مِنْ بَعْدِكَ فَعَلَأَ، ثُمَّ أَخْذَتَ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَانْقَطَعَ بِهِ ثُمَّ وُصِلَ لَهُ فَعَلَأَ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا بَنِي أَلْتَ وَاللَّهُ لَعَنِّي فَأَعْبَرَهَا فَلَا عَرَبَهَا. قَالَ: أَغْبَرْهَا، قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَمَا الظِّلَّةُ فَظِلَّةُ الْإِسْلَامِ. وَأَمَا الْذِي يَنْطِفُ مِنَ الْعَسْلِ وَالسَّمْنِ فَالْقُرْآنُ حَلَاوَةُ وَلِينَهُ. وَأَمَا مَا يَتَكَفَّفُ النَّاسُ مِنْ ذَلِكَ فَالْمُسْتَكْثِرُ مِنَ الْقُرْآنِ وَالْمُسْتَقْلُ، وَأَمَا السَّبَّبُ الْوَاصِلُ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ فَالْحَقُّ الَّذِي أَلْتَ عَلَيْهِ تَأْخُذَ بِهِ فَيُغَلِّيكَ اللَّهُ بِهِ ثُمَّ يَأْخُذَ بِهِ رَجُلٌ مِنْ بَعْدِكَ فَيَغْلُو بِهِ ثُمَّ يَأْخُذَ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَيَغْلُو بِهِ ثُمَّ يَأْخُذَهُ رَجُلٌ آخَرُ فَيَنْقَطَعَ بِهِ ثُمَّ يُوصَلُ لَهُ، فَيَغْلُو بِهِ، فَأَخْبَرْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا بَنِي أَلْتَ أَصَبَّتُ أَمْ أَخْطَأَتُ؟ قَالَ: أَصَبَّتَ بَعْضًا وَأَخْطَأَتَ بَعْضًا، قَالَ: فَوَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَتَحْدِثَنِي مَا الْذِي أَخْطَأَتُ، قَالَ: لَا تُقْسِمْ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ^(۳):

^(۱) تقدم في المجلد الخامس / تسلسل / ۶۱ رقم: ۲/ ۲۵۱۷.

^(۲) تقدم في المجلد الخامس / تسلسل / ۲۷ رقم: ۲۳۹۹/ ۲.

^(۳) بخاري. تعبير: ۷۰۰۴.

^(۴) بخاري (تجريدي ۵/ ل ۲۴۷ رقم: ۲۰۹۱)، ۷۰۰۰، ۷۰۴۶، ۵۸۸۷، أبوذاود. أيمان وندور: ۲۲۶۹، ۲۲۶۷، ۴۶۲۳.

ئىيىنۇ عەبباس (خوداييان ئى رازى بىن) فەرمۇسى: پىياوى هاتە لاي پىيغەمبەر سۈرۈدى خوداي لەسەربىن) گوتى: ئەى پىيغەمبەرى خودا! ئەمشەو لە خەمدا پەلەيەك هەورم دىت، رۇن و ھەنگۈيىنى لى دەچۈپايەوه، دىشىم كە ئەو خەلکە بە ھەردۇو لەپ لېيىان دەگرتەوه، ھەبۇو نۇرۇ ھەبۇو كەمى گىرتىبووه! وە دىشىم كەمەندى لە ئاسمانانوھ شۇرۇ بۇتسەوه گەيشتىتە سەر زەھى، وە تۆم دى ئەو كەمەندەت گىرت و سەركەوتىت، لەپاش تۆ پىياوىكى تر گىرتى و ئەويش سەركەوت لەپاش ئەو پىياوىكى ترىيش ھەروا، لەپاش ئەو پىياوىكى ترىيش گىرتى بەلام كەمەندەكە پىسا لە دەستىدا! ھەتا بەستىيانوھ بەيەكەوه بۇي و ئەويش سەركەوت. ئەبۇ بەمكىرىش (خوداي ئى رازى بىن) فەرمۇسى: ئەى پىيغەمبەرى خودا! باوكم بە قورىبانت بىن، بەخودا دەبىن لىيم گەرىيىت، من ئەم خەوە لىك دەدەمەوه. فەرمۇسى: باشه خەو پەرژىنى بکە. ئەبۇ بەكىرىش فەرمۇسى: پەلە ھەورەكە كەپرو ساباتى ئىسلامە ئەو رۇن و ھەنگۈينەيش كە دەچۈپايەوه ئەوھ شىرىينى و نەرم و ناسكىي قورئانە، ئەمە يىش كە خەلک بە ھەردۇو دەست لېيىان دەگرتەوه ئەوھىيە كە ھەندى كەس نۇر لە قورئان وەردەگىن و ھەندى كەس كەم. ئەو كەمەندەيىش كەلە ئاسمانانوھ گەيشتىبووه سەر زەھى ئەو ھەق و راست و دروستىيەيە كە تۆى لەسەريت، رىنگەي ھەق و راستى ئىسلامە ھەر لەسەرى دەرۋىيت و ھەر خودا پلەو پايەت جار لەگەن جاردا بىلەندر دەكا، لەپاش تۆيىش پىياوى رىنگەي راستى تۆ دەگرى و پىنى بىلەن دەبىتەوه، پىياوىكى ترىيش دواي ئەو ھەروھا، لەپاشدا پىياوىكى ترىيش دەيگرى و لەسەرى دەپروا بەلام لە دەستىدا دەپچرى و بۇي دەبەستنەوه بەيەكەوه، جا ئەويش پىنى بەرز دەبىتەوه!

جا ئەى پىيغەمبەرى خودا! باوكم بە قورىبانت بىن، پىيم بفەرمۇو ئايان پىنكاومە يا بەھەلەدا چۈوم؟ فەرمۇسى: ھەندىيەكتى پىنكاوه و ھەندىيەكتى ھەلە كردووه.

گوتى: دەسا بەخودا ئەى پىيغەمبەرى خودا! دەبىن پىيم بفەرمۇسى كە كامەيم بە ھەلە خەو پەرژىن كردووه، فەرمۇسى: سويند مەخۇ پىت نالىم. (شادات).

٤٦٥ - وَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْتُ كَائِنَ مِيزَانًا نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ، فَرُزِّئَتْ أَنْتَ وَأَبُوكَ بَكْرٍ فَرُجِحَتْ أَنْتَ، وَوَزْنُ أَبُوكَ بَكْرٍ وَعُمَرُ فَرُجِحَ أَبُوكَ بَكْرٍ، وَوَزْنُ عُمَرُ وَعُثْمَانُ فَرُجِحَ عُمَرُ، ثُمَّ رُفِعَ الْمِيزَانُ، قَالَ: فَرَأَيْنَا الْكَرَاهِيَّةَ فِي وَجْهِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ أَبُو دَاودُ وَالْتَّمَذِي^(۵):

پیاوی گوتی: ئەی پیغەمبەرى خودا! لەخەوما دىتم تەرازووينى لە ئاسماňانه‌وه هاتە خواره‌وه، تۆۋ ئەبو بەكر پىيى كىشىران، تۆ قورستىر بۇوى، ئەبو بەكرو عومەريش پىيى كىشىران ئەبو بەك قورستىر بۇو، عومەرو عثمانىش كىشىران عومەر قورستىر بۇو، ئىتىر تەرازووەكە ھەلگىرا. گوتى: سەرەنجماندا رووى پیغەمبەر (دروودى خوداي لەسىرىنى) كىرڙ بۇو! (د/ت- س/ص).

٤٦٦ - عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَتْ: سَأَلْتُ حَدِيجَةَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ وَرَقَةَ بْنِ نَوْفَلٍ: فَقَالَتْ: إِنَّهُ كَانَ صَدَقَكَ وَلَكِنَّهُ مَاتَ قَبْلَ أَنْ ظَهَرَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَرِيَتُهُ فِي الْمَنَامِ وَعَلَيْهِ ثِيَابٌ بَيَاضٌ وَلَوْ كَانَ مِنْ أَهْلِ التَّارِكَانِ عَلَيْهِ لِبَاسٌ غَيْرُ ذَلِكَ . رَوَاهُ التَّمَذِي^(۶):

عائىشە (خودايلى رازى بىن) فەرمۇوى: لە بارەى جىيگەى وەرەقەى كوبى نەوفەلەوە خەديجه لە پیغەمبەر (دروودى خوداي لەسىرىنى) دەپرسى، دەلى: وەرەقە باوهېرى بەتۆ ھەبۇو، بەلام ئەو حەله تۆ ھېشىتا ئاشكرا نەبۇو بۇوى كە ئەو مىرد، حەزرەتىش (دروودى خوداي لەسىرىنى) دەفەرمۇوى: لەخەومدا وەرەقەم دى بەرگى سېپى لە بەردا بۇو، كە بەرگى دانىشتوانى بەھەشتە، ئەگەر وەرەقە دۆزەخى بوايە رەنگىكى ترى لە بەردا دەبۇو! (ت).

^(۵) بسنند صحیح (شرحه).

^(۶) سكت عنه الشارح.

٧) دیتنی پیغه مبهر درودی به خه و : (روایة النبي ﷺ فی النوم)

٤٢٦٧ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ بِي . رَوَاهُ الشِّيخُانُ وَالتَّمذِي^(۱): ئهبو هورهیره له حهزرهتهوه دههرموي (درودی خودای لهسرین): ههركهسنی له خهویدا من ببینی، ئهوه بهراستی لهوه خهوهدا بهخه و منی دیوهو کهسيکی ترى نهديوه، چونکه شهيتان خوی بو ناکری به من. واته: ناتوانی خوی بگوپری و خوی بباته شیوهی منهوه (ش/ت).

٤٢٦٨ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَسَيَرَانِي فِي الْيَقَظَةِ وَلَا يَتَمَثَّلُ الشَّيْطَانُ بِي . رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۲):

دیسان فهرمومی: پیغه مبهر فهرمومی (درودی خودای لهسرین): ههركهسنی به خه و من ببینی ئهوه به چاوی سهريش له حائلی هوشياریدا من ده بینی، شهيتان قهت ناچیته شهکلی منهوه (ش/د).

٤٢٦٩ - وللشيخین: مَنْ رَأَى فَقَدْ رَأَى الْحَقَّ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَعْكُوْنِي^(۳): حهزرهت (درودی خودای لهسرین) دههرموي: ههركهسنی له خهویدا من ببینی ئهوه خهویکی راست و دروستی دیوه، چونکه شهيتان خوی بو ناکری به من و ناتوانی بچیته شیوهی منهوه (ش).

^(۱) بخاری (تجزید/۵/۲۴۲-۲۴۲ رقم: ۲۰۸۴ = ۶۹۹۳ ، ۶۹۹۶). مسلم. رؤیا: ۵۸۸۰ ، ۵۸۷۹. أبو داود. أدب: ۵۰۲۳.

^(۲) تجزید/۵/۲۴۲ رقم: ۲۰۸۴ ، ۶۹۹۳ = ۲۰۸۵ ، ۶۹۹۷ فتح.

^(۳) بخاری. رؤیا: ۶۹۹۷. مسلم. رؤیا: ۵۸۸۰ – ۵۸۸۳.

۸) بهشی چواره‌م: له باره‌ی دهستوور و نهربیت و دعوا و نزای نووستنه‌وه:

الفصل الرابع: في آداب النوم ودعائه

۴۲۷- عن البراء بن عازب (رضي الله عنهما) عن النبي ﷺ قال: إذا أتيت ماضجعك فتوضاً وضوءك للصلاة، ثم اضطجع على شِقْكَ الائِمَّةِ، وقل اللهم أسلمت نفسي إليك، وفوضت أمرى إليك، وألجلات ظهرى إليك، رهبة ورغبة إليك، لا ملجاً ولا منجاً منك إلا إليك، آمنت بكتابك الذي أنزلت، وبنبيك الذي أرسلت. فإن متن من ليلتك متن على الفطرة، فاجعلهن آخر ما تقول، فقلت أستاذ كرمه: وبرسولك الذي أرسلت، قال: لا وبنبيك الذي أرسلت^(۱):

بهراي کوري عازيب (خوداي لري زاري بي) فهرمووي: پيغه‌مبهر (دوودي خوداي لهسربي) فهرمووي پيم: کاتني دهته وي بچيته سهر نوييني خهون، له پيشدا دهسنوييژي بگره، رېك وەك دهسنوييژي نوييژ، ئينجا لهسەر لاي راستت رابكشى و بلى:

(اللهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَلْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأً وَلَا مَنْجَأً إِلَّا إِلَيْكَ، اللَّهُمَّ آمَنتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ):

خودايه! خۆم دايىه دەستى تۇو، کارى خۆم سپارد بە تۇو، پەنام هيئناوه بۇ پەنای تۇو، پاشتم بەستووه بە تۇ، هەروەك بەته‌ماي مىھەربانى و رەحىمەتى تۆم مەترسىشەم ھەيە لە قارو سزاي تۇ، ھىچ پەناو پاسارى نىيە لە قارو غەزەبى تۇ، مەگەر ھەر لەلاي خوت، پەنا ھەر پەنای تۆيە، باوھرم ھەيە بەونامە پىرۇزەتى تۇ كە خوت ناردووته خواره‌وه، كە قورئانى گەورەيە، وە باوھرم ھەيە بەو پيغه‌مبەرەيىش كە خوت رەوانەت كردوووه بۇ سەر ئادەمیزادو پەرى كە حەززەتى موحەممەدە.

^(۱) تجرید البخاري / ۱ / ۱۹۵ رقم: ۱۷۸ = ۲۴۷ ، ۶۳۱۱ ، ۶۳۱۳ ، ۶۳۱۵ ، ۷۴۸۸. مسلم. ذكر ودعاء: ۶۸۲۰.

أبو داود. أدب: ۵۰۴۶ ، ۵۰۴۷ ، ۵۰۴۸ ، ترمذى. دعوات: ۳۳۹۴. تحفة الأشراف: ۱۷۶۲.

فَرِمُوْيٌ: جَأَّهُكُهُر لَهُپَاش خَوْيَنْدَنِي ئَهُم نَزَايِه لَهُو شَهُوْهَتَدَا بَمَرِيت، ئَهُوا لَهُسَهُر ئَايِينِي پَاكِي ئَيِسَلَام دَهْمَرِيت، وَهُم نَزَايِه بَكَه بَه دَواهَه مِين قَسَهَت وَكَه دَوْعَاكَه تَخَوْيَنْدَنِي تَرْمَهَكَه تَا خَهُوت لَي دَهْكَهَوَي. بَهْرَاء فَرِمُوْيٌ: خَهْرِي كِبُوْوم لَهْبَهْرِي بَكَه لَه جِيَاتِي (وَبِنَيْكَ الْذِي أَرْسَلَتْ) گوْتَم: (وَبِرَسُولُكَ الْذِي أَرْسَلَتْ) كَهْچَى حَهْزَرَهْت (دوودَي خَوْدَاه لَه سَهْرِين) فَهَرِمُوْيٌ: نَهَءَ، وَاهْلَنِي وَوَشَهْ كَانِي نَزَاكَه لَه خَوْتَهَوَه مَهْكَوْرَهَو وَهَك خَوْمَ پِيْتَم گُوت بَلْنِي: (وَبِنَيْكَ الْذِي أَرْسَلَتْ). (ش/د/ت).

٤٢٧١- عَنْ حَدِيْفَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ الظَّلَلِ وَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ خَدَهِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحِيَا. وَإِذَا أَسْتَيقَطَ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ^(۲):

حوْذَهِيفَه (خَوْدَاه لَي رَازِي بَنِي) فَهَرِمُوْيٌ: پِيْغَهْمَبَهْر (دوودَي خَوْدَاه لَه سَهْرِين) دَهْسَتَوُورِي وَابُوو، بَه شَهُو كَه دَهْچَوُوه سَهْر نَوْوَسْتَنْگَاهَهِي دَهْسَتَي رَاستَي لَه ژَيْر رُووْمَهَتِي خَوْيِدا دَادَهْنَاهُ دَهْيَفَهِرِمُوْيٌ: اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحِيَا: خَوْدَاهِ! بَه پِيرْقَزِي نَاوِي تَوْ دَهْمَرَم وَدَهْثِيم: بَه بَهْكَهَتِي نَاوِي تَوْ دَهْخَهَوْم وَلَه خَهَو هَهَل دَهْسَتَم. كَاتِنَ لَه خَهْوِيشَ هَهَل دَهْسَتَا، دَهْيَفَهِرِمُوْيٌ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ: سُوپَاس وَسَتَايِشَ هَهَر بَوْ ئَهُو خَوْدَاهِيهِي كَه لَهْپَاش ئَهُوهِي كَه مَرَانِديَنِي زَيِنَدَوُوي كَرْدِينِهَوَه وَه لَه قِيَامَه تِيشَا زَيِنَدَوُو كَرْدَنِهَوَه هَهَر بَه دَهْسَتَي خَوْيِهَتِي. (ش/د/ت).

٤٢٧٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا أَوَى أَحَدُكُمْ إِلَى فِرَاشِهِ فَلَيَنْهُضْ فِرَاشَهُ بِدَاخِلَهِ إِذَارَهُ فَإِنَّهُ لَا يَذْرِي مَا خَلَفَهُ عَلَيْهِ ثُمَّ لَيُضْطَجِعَ عَلَى شِقَهِ الْأَيْمَنِ ثُمَّ يَقُولُ بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنِي وَبِكَ أَرْفَعْهُ إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَأَرْحَمْهَا وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَأَحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ^(۳):

^(۱) تجرید البخاري / ۵ / ۲۴۲ رقم: ۱۹۷۹ = ۶۳۱۴ ، ۶۳۱۲ ، ۶۳۲۴ ، ۶۳۹۴. مسلم. ذكر وداع: ۶۸۲۵.

^(۲) تجرید = مختصر صحيح البخاري / ۵ / ۲۴۶ رقم: ۱۹۸۲ = ۶۳۲۰ ، ۶۳۹۳.

ئهبو هورهیره (خودای لی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سمرین)
فرموموی: کاتن یه‌کن له ئیوه ده‌یه‌وی بچیته ناو نوینه‌که‌یه‌وه، با به چمکی
ناوه‌وهی جله‌که‌ی، یا به‌هه‌ر شتیکی تر نوینه‌که‌ی بتکینن، چونکه ئیوه
نازانن که له‌پاش ئیوه نوینه‌که چی تری تیده‌چی له وانیه ماری یا
دووپشکن یا ئازاریکی تری تی چوببی جا که نوینه‌که‌ی ته‌کان ئه‌وجا بلنی:
با سِمِكَ رَبِّيْ وَضَعْفُتُ جَنْبِيْ وَلَكَ أَرْفَعْهُ، إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِيْ فَاغْفِرْ لَهَا، وَإِنْ
أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ:

ئهی په‌روه‌ردگارم! به پیروزی ناوی پیروزی تو، ته‌نیشتی خوم له‌سر
ئهم نوینه داده‌نیم و دخهوم، و به پشتی تو به‌رزی ده‌که‌مه‌وه و هه‌ل ده‌سم له
خه‌وه. خودایه! ئه‌گهر گیانم گل ده‌ده‌یته‌وه و له‌م خه‌وه‌دا گیانم ده‌کیشی ئه‌وا
به ره‌حمه‌تی خوت ره‌حمی پئی بکه، وه ئه‌گهر به‌ره‌لای ده‌که‌یته‌وه و له‌م خه‌وه
خه‌به‌رم ده‌که‌یته‌وه ئه‌وا بی‌پاریزه و به‌وهی که ئاگاداریی به‌نده باش‌هه‌کانی
خوتی پئی ده‌که‌ی ئاگاداریی ئه‌ویش بکه (ش/د/ت).
۴۲۷۳ → (ب - ۳ - ۴۸ - ۱۲۰ - ۴).

۴۲۷۴ - حدیث (کان النبی (صلی اللہ علیہ وسلم) إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاسَةٍ كُلَّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفْيَهُ.. اخ) سبق في (فضل المَعْوَذَتَيْنِ) ^(۵).

۴۲۷۵ - وقال أبو هريرة (رضي الله عنه): كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَأْمُرُنَا إِذَا
أَخَدْنَا مَضْجَعَهُ أَنْ يَقُولَ: اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضَيْنِ وَرَبَّ
الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ فَالْيَقِنُ الْحَبَّ وَالثَّوْرَاقُ، وَمَنْزِلُ
الْقُرْآنِ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ
فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ
أَقْضِي عَنَّا الدِّينَ وَأَغْنَنَا مِنَ الْفَقْرِ ^(۶):

^(۴) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل / ۴۸ - ۱۲۰ رقم: ۲۱۶۹/۴.

^(۵) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ۹۱ - ۲۲۱ رقم: ۳۶۷۰ / ۲.

^(۶) مسلم. ذکر وداع: ۶۸۲۷.

ئهبو هورهیره (خودای نی رازی بنی) فه‌رمووی: پیغه‌منبه‌ر (درووی خودای لسربین)
فه‌رمانی پی فه‌رمووین کاتی ده‌چینه سه‌ر نوینی خه‌وتن بلینین:
 اللّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضَيْنِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ
 وَفَالِقُ الْحَبَّ وَالنَّوْيَ وَمَنْزِلُ التُّورَّاةِ، وَالإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ
 أَلْتَ آخِذَ بِنَاصِيَّتِهِ، اللّهُمَّ أَلْتَ الْأَوَّلَ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَلْتَ الْآخِرَ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ،
 وَأَلْتَ الظَّاهِرَ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَلْتَ الْبَاطِنَ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ افْضِ عَنَ الدِّينَ وَأَغْنِنَا
 مِنَ الْفَقْرِ :

ئهبو هورهیره (خودای نی رازی بنی) فه‌رمووی: پیغه‌منبه‌ر (درووی خودای لسربین)
فه‌رمانی پی فه‌رمووین، کاتی ده‌چینه سه‌ر نوینی خه‌وتن بلینین:
 اللّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضَيْنِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ
 وَفَالِقُ الْحَبَّ وَالنَّوْيَ وَمَنْزِلُ التُّورَّاةِ، وَالإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ
 أَلْتَ آخِذَ بِنَاصِيَّتِهِ، اللّهُمَّ أَلْتَ الْأَوَّلَ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَلْتَ الْآخِرَ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ،
 وَأَلْتَ الظَّاهِرَ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَلْتَ الْبَاطِنَ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ افْضِ عَنَ الدِّينَ وَأَغْنِنَا
 مِنَ الْفَقْرِ :

ئهی خوایه! ئهی په‌روه‌ردگاری ئاسما‌نەکان، ئهی په‌روه‌ردگاری زه‌وی،
 ئهی په‌روه‌ردگاری باره‌گای یه‌زدانی مه‌زن! ئهی په‌روه‌ردگاری ئیمه، ئهی
 په‌روه‌ردگاری هه‌موو شتى! ئهی ئه و که‌سەی کە له تو‌مەی رەق و تەق و
 وشك و برين چووزه‌رەی سه‌زو زو ناسك شين دەکەی! وە دانه‌ویلە و ناو کە
 له‌کاتی سه‌زو بونا به تەوانايى بى سنورى خوت لەت دەکەی! ئهی
 دابه‌زىنەری تەورات و ئىنجىل و قورئان! ئه و قورئانەی کە راست و ناپاست
 لەیەكتى جيادەکاتەوه، پەنا دەگرم به تۆ لە شەپرى هه‌موو شتى، کە جلھوی
 به دەستى توپىه، ئهی خودايىه! تۆ خوت ئەۋەل و يەكم كەسىت و سەرتات بۇ
 نىيە و هېچ شتى له پىش تۆدا نەبوبە، وە تۆ خوت ئاخىرەمەنیت و
 دواكەسىت و له دواى هه‌موو مەوجوودى هەر دەمەننى، وە تۆ هەم ئاپاهىرو
 ئاشكرايى و هېچ شتى بالا دەستى تۆ نىيە، وە هەم باطىن و پەنهانى و غەيرى

تو هه‌مووی له ژیر دهستی تۆدایه، پهروه‌ردگار! به که‌ره‌می خوت ئه و قه‌رزه‌ی که له سه‌رمانه بومانی بدەره‌وه و به ره‌حمه‌تی خوت به مائی ره‌حمه‌ت و به زانستی باش و به ره‌فتاری شیرین و به گوتاری زیرپین داراو دهوله‌مه‌ندمان بکه‌و له و فه‌قرو هه‌زاربیه‌ی که ده‌بئی به ما‌یه‌ی کوفرو ناشوکری تو رزگارمان بکه (ش/د/ت).

٤٢٧٦ - عن أنس (رضي الله عنه) أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَآوَانَا وَكَمْ مِنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُنْوِيَ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالْتَّمِذِي ^(٧):

ئنه‌س (رمزای خودای نی‌بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) که ده‌چووه ناو نوینه‌وه ده‌یفره‌رموو: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَآوَانَا فَكَمْ مِنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُنْوِيَ): سوپاس و ستایش هر بۇ ئه خوایه‌یه که نان و ئاومان ده‌داو بېشى که سه‌روبه‌ر بەشمان بکا ده‌مانداتى و جىگه و رىگه‌ی حه‌سانه‌وه و حه‌وانه‌وه‌ی داوه پیمان، ئەمە له کاتىکا که چه‌ندەها کەسى وا هەن که بى کەس و بى دالدھو بى جىگه و شوين و لانه‌ن! (م/د/ت).

٤٢٧٧ - وَأَمَرَ ابْنَ عُمَرَ رَجُلًا إِذَا أَخْدَمَ مَضْبَعَةَ قَالَ: اللَّهُمَّ خَلَقْتَ نَفْسِي وَأَنْتَ تَوَفَّاهَا، لَكَ مَمَائِهَا وَمَحْيَاهَا، إِنِّي أَحْيِيْتُهَا فَاحْفَظْهَا وَإِنِّي أَمْتَهَا فَاغْفِرْ لَهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: أَسْمِعْتَ هَذَا مِنْ عُمَرَ؟ قَالَ: مِنْ خَيْرٍ مِنْ عُمَرَ، مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَابْنُ حَبَّانَ ^(٨):

ئىبىنو عومەر (رمزای خوداييان له‌سرىنى) بې پىياويكى دەگۈت: کاتى دەچىتە ناو نوینه‌وه بلى:

(اللَّهُمَّ خَلَقْتَ نَفْسِي وَأَنْتَ تَوَفَّاهَا لَكَ مَمَائِهَا وَمَحْيَاهَا إِنِّي أَحْيِيْتُهَا فَاحْفَظْهَا وَإِنِّي أَمْتَهَا فَاغْفِرْ لَهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ):

^(٧) مسلم. ذكر ودعاء: ٦٨٣٢. أبو داود. أدب: ٥٠٥٣. ترمذى. دعوات: ٣٣٩٦.

^(٨) مسلم. ذكر ودعاء: ٦٨٣٦.

خودایه! گیانی من تو خوت دروستت کردووه، و هم خوت و هری
ده گریته‌وهو ده بیهیته‌وهو بولای خوت، مان و نه‌مانی و مردن و زیانی به دهستی
خوت، دهی که‌وایه ئه‌گهر زیندووی ده که‌یته‌وهو لهم خه‌وه خه‌بری
ده که‌یته‌وهو ئه‌وا به که‌ره‌می خوت چاوی خیرت لیی بی و ئاگاداری بکه، خوت
ئه‌گهر، ده‌یمیرینی ئه‌وا لیی خوشبه، ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! ئه‌ی یه‌زدانی پاک و
بی بآک! داوای خوشی و باشی و بی‌وهی و له‌شی ساغت لی ده‌کم.
کابرایه‌کیش پیی کوت: باشه تو خوت ئه‌م نزایت له عومه‌ری باوکت
بیستووه؟ ئیبنو عومه‌ریش فه‌رمووی: به‌لکوو له که‌سیکم بیستووه که له
عومه‌ر گه‌لی باشتره، له حزره‌تی پیغه‌مبه‌ری خودا خویم بیستووه (دروه صلات و
سلامی خودا له خوی و که‌س و کارو یارانی بن). (م / ئیبنو حه‌ببان).

٤٢٧٨ - عنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا
مِنْ مُسْلِمٍ يَبْيَسُ عَلَى ذِكْرِ طَاهِرًا فَيَتَعَارُ مِنَ الظُّلْمِ فَيَسْأَلُ اللَّهَ خَيْرًا مِنَ الدُّلْمَى وَالآخِرَةِ إِلَّا
أَغْطَاهُ إِيَّاهُ^(٩):

موعاذی کوری جه‌بهل (خودای نازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای
لسربن) ده‌فه‌رموی: هر که‌سی له‌سهر پاکی به ده‌م یادو زیکری خوداوه
بخه‌وی، کاتنی به شه و له‌خه و خه‌به‌ری ده‌بیت‌هه داوای هرچی له خودا بکا،
له خیرو چاکه‌ی هردوو جیهان خودا ده‌یداتنی! (د/ت).

٤٢٧٩ - عنْ فَرُوَةَ بْنِ تَوْفِيلَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
قَالَ لَهُ (حبنما) قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلِمْنِي شَيْئًا أَقُولُهُ إِذَا أَوَيْتُ إِلَى فِرَاشِي): اقْرَأْ قُلْ يَا
أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، ثُمَّ لَمْ عَلَى خَائِمَتِهَا فَإِنَّهَا بَرَاءَةٌ مِنَ الشَّرِّ^(١٠):

فه‌روهی کوری نه‌وفه‌ل (په‌زای خودا له خوی و بابی) ده‌لئی: باوکم به حزره‌تی
فه‌رمووی: قوربان! شتیکم فیربکه که چوومه سهر نوینی نووستن بیلیم؟

^(٩) سکت عن درجه‌هه الشارح.

^(١٠) سکت عن درجه‌هه الشارح.

حه‌زرهت (دروودی خودای لمسرین) فرموموی پیی: سووره‌تی (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) به ته‌واوی بخوینه و که ته‌واو خویندت بخه‌وه، چونکه ئه‌م سووره‌ته حاشاکردن و یهخه هه‌لتکاندنه له شیرک و فرهخایی (د/ت).

۴۲۸۰- عنْ حَفْصَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (مَلِئَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْقُدْ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى تَحْتَ خَدِّهِ وَيَقُولُ: اللَّهُمَّ قِبِّلَ عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ ثَلَاثَ مِرَاتٍ. رَوَاهُ الْمَالِكِيُّ أَبُو دَاوُدُ وَالْتَّمِذِي^(۱۱):

حه‌فصهی هاوسمه‌ری پیغه‌مبه (دروودی خودای لمسرین) فرموموی: که پیغه‌مبه (دروودی خودای لمسرین) دهیویست بخه‌وه دهستی راستی له ژیر روومه‌تیدا داده‌ناو سئ جار دهیفه‌رمومو: (اللَّهُمَّ قِبِّلَ عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ): ئهی خودایه! له و روزه‌دا که بهنده‌کانی خوت زیندو و دهکه‌یته‌وه له سزاو عه‌زابی خوت بم پاریزه (د/ت- س/ص).

۴۲۸۱- عنْ أَبِي الْأَزْهَرِ الْأَنْمَارِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (مَلِئَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيلِ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ وَضَعْتُ جَنْبِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنبِي وَأَخْسَا شَيْطَانِي، وَفُكْ رِهَانِي. وَاجْعَلْنِي فِي النَّدِيِّ الْأَعْلَى. رَوَاهُ أَبُو دَاؤُدُ وَالحاكم:^(۱۲).

ئهبو ئه‌زهه‌ری ئه‌نماري (خودای لی رازی بن) فرموموی: پیغه‌مبه (دروودی خودای لمسرین) بهشوه که ده‌چووه سه‌ر نوستنگاکه‌ی دهیفه‌رمومو: (بِسْمِ اللَّهِ وَضَعْتُ جَنْبِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنبِي وَأَخْسَا شَيْطَانِي، وَفُكْ رِهَانِي. وَاجْعَلْنِي فِي النَّدِيِّ الْأَعْلَى): به بهره‌که‌تی پیروزی ناوی خودا ته‌نیشتی خوم داناو له‌سه‌ر ئه‌م نوینه راکشام، خودایه له گوناهم خوش بهو شهیتامن تپوو ره‌هنه بکه و چغه‌ی لی که، گه‌ردنم رزگار بکه و لهو هه‌ق و ماقامه‌ی که له سه‌رمن هوی گه‌ردن ئازادیم بو فهراهم بینه، وه به لوتقی خوت شادم که به هاوده‌میی یارانی یانه‌ی همه‌ه بالا (د/حاکم).

^(۱۱) بسنند صحیح (شرحه).

^(۱۲) سكت عن درجه‌ه الشارح.

۴۲۸۲- عنْ عَلَىٰ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَلَّهُ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ مَضْجَعِهِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَغُوْدُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَكَلِمَاتِكَ التَّائِمَاتِ مِنْ شَرِّ مَا أَلَّتْ آخِذَ بِنَاصِيَّهِ، اللَّهُمَّ أَلَّتْ تَكْشِفُ الْمَغْرَمَ وَالْمَائِمَ، اللَّهُمَّ لَا يُهْزِمُ جُنْدُكَ وَلَا يُخْلِفُ وَعْدُكَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدْ، مِنْكَ الْجَدُ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ (۱۲):

عهلي (پهناز خودای نی بن) فهرمoo: پیغه‌مبهر (دروودی خودای نهسرین) له سهه
خه‌گاکه‌ی دهیفرمoo: اللَّهُمَّ إِنِّي أَغُوْدُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَكَلِمَاتِكَ التَّائِمَاتِ مِنْ شَرِّ مَا أَلَّتْ آخِذَ بِنَاصِيَّهِ، اللَّهُمَّ أَلَّتْ تَكْشِفُ الْمَغْرَمَ وَالْمَائِمَ، اللَّهُمَّ لَا يُهْزِمُ جُنْدُكَ وَلَا يُخْلِفُ وَعْدُكَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدْ، مِنْكَ الْجَدُ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ:

ئهی خودایه! پهنا دهگرم به زاتی نازداری تو، به خوت و به وشه
تهواوه‌کانت له شهري‌ئوهی که جله‌وي به دهستی خوته، پهروه‌ردگارم!
خوت دهتوانی له‌ژير باري قه‌رذاري و گوناهباری رزگارمان بکه‌ي،
پهروه‌ردگارا! سوپای تو قمهت ناشکي و گفت و به‌لیني تو پاشگه‌ز بعونه‌وهی
بو نبيه، مال و داري‌ي دهوله‌مهند به دهري ناخوا، له‌لاي تو، چونکه ئوهی
به دهري دهخوا تهنيا کرده‌وهی باشه، ئه تو پاك و بن نه‌نكیت و، من هه‌میشه
سوپاس و ستايishi زاتی تو دهکه‌م (۵).

۴۲۸۳- عن ابن عمر (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانِي وَأَوَانِي وَأَطْعَمَنِي وَسَقَانِي الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي مَنْ عَلَىٰ فَأَفْضَلُ، وَالَّذِي أَغْطَانِي فَأَجْزَلَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَىٰ كُلِّ حَالٍ، اللَّهُمَّ رَبَ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ وَإِلَهَ كُلِّ شَيْءٍ أَغُوْدُ بِكَ مِنَ النَّارِ . رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ (۱۴):

ئييبينو عومه‌ر (خودایان نی رانی بن) فهرمoo: پیغه‌مبهری خودا فهرمoo
(دروودی خودای نهسرین): (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانِي وَأَوَانِي وَأَطْعَمَنِي وَسَقَانِي وَالَّذِي مَنْ عَلَىٰ فَأَفْضَلُ، وَالَّذِي أَغْطَانِي فَأَجْزَلَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَىٰ كُلِّ حَالٍ، اللَّهُمَّ رَبَ كُلِّ

(۱۲) سكت عن درجه الشارح.

(۱۴) سكت عن درجه الشارح.

شئ و ملیکه و إلَهَ كُلُّ شَئٍ أَعْوَدُ بِكَ مِنَ النَّارِ): سوپاس و ستایش بو ئه و خودایه که بهشی باشی داومه‌تی و، دالده‌ی داوم و نان و ئاولو خواردن و خواردن‌ههی داومه‌تی، سوپاس و ستایشی بی پایان بو ئه و یه‌زدانی پاکه که ئه‌په‌پری گهوره‌ی و چاکه و پیاوه‌تی له‌گه‌لدا کرد ووم، وه بهش و باره‌ی گهوره‌ی پی بهخشیوم، سوپاس بو خودا له‌سهر هه‌ممو حاول و بارو دوخن، ئهی خودای من! ئهی په‌روه‌رگارو پادشاو خوداوه‌ندی هه‌ممو شت! پهنا ده‌گرم به په‌نای تو له سزاو ئیش و ئازاری ئاگری دوزه‌خی تو! (ئه‌بو داود. پر کوپه‌که‌ی له نور بی).

٤٢٨٤- عن طِحْفَةَ بْنِ قَيْسِ الْغِفارِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: يَنْمَا أَنَا مُضْطَجِعٌ فِي الْمَسْجِدِ مِنَ السَّحْرِ (أَيِّ مِنْ مَرْضِ السَّحْرِ وَهُوَ الرَّئَةُ - شرحه) عَلَى بَطْنِي، إِذَا رَجَلٌ يُحَرِّكُنِي بِرَجْلِهِ فَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ ضِبْغَةً يُغْضِبُهَا اللَّهُ، فَنَظَرْتُ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (١٥):

طهفخه‌ی کوری قهیسی غیفاری (خودای لازی بی) فه‌رموموی: جاری له مزگه‌وت له‌بهر زانه سیی له‌سهر سک راکشابووم، روانیم وا پیاوی به قاج رام ده‌وه‌شینی و ده‌فرمومی: خودا رقی لهم جوره پاکه‌وتنه‌یه. جا که ته‌ماشایم کرد پیغه‌مبه‌ر بیوو (دروودی خودای له‌سرین). (د/ت).

٤٢٨٥- عن عَلَى بْنِ شَيْبَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ بَاتَ عَلَى ظَهْرِ بَيْتِ لَيْسَ لَهُ حِجَارَ فَقَدْ بَرَأَتْ مِنْهُ الدَّمَةُ. ولفظ الترمذی: نهی النبی (صلی الله علیه وسالم) آن یَنَامَ الرَّجُلُ عَلَى سَطْحِ لَيْسَ بِمَخْجُورٍ عَلَيْهِ (١٦):

عهی کوری شهیبان (خودای لازی بی) فه‌رموموی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) فه‌رموموی: هه‌رکه‌سی لاه‌سهر بانی بی لاوانه بخه‌وئی ئه‌وه ئوبالی به ئه‌ستوی خویه‌تی، ئه‌گه‌ر که‌وته خواری سووچی خویه‌تی (د/ت) گفتی (ت) ئاوایه: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) ریگه‌ی نه‌دهدا که پیاو له‌سهر سه‌ربانی بی لاوانه بخه‌وئی.

(١٥) سكت عن درجه الشارح.

(١٦) سكت عن درجه الشارح.

٤٢٨٦- عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي ﷺ قال: من اضطجع ماضجاً لم يذكر الله تعالى فيه إلا كان عليه تركة يوم القيمة ومن قعد مقعداً لم يذكر الله عز وجل فيه إلا كان عليه تركة يوم القيمة . رواه الثالثة أبو داود والترمذى (١٧):

ئەبو ھورھیرە (بەزاي خوداي ئىبن) فەرمۇسى: حەززەت (بۇودۇ سلاۋو رەحમەتى خوداي كەورە و مەزنى لەسربىن) دەفەرمۇسى: كەسىن لە شويىنىكا پال بکەۋى و زىكرو يادى خوداي تىيدا نەكا لە رۆژى قيامەتدا بۇى دەبىن بە داخ و خەفتە داخى دل! ھەروا كەسىن لە شويىنى دابىنيشى و تا دانىشتىنەكەن تەواو دەبىن، يادى خودانەكا (د/ت - خوداييان ئىرازى بن).

٤٢٨٧- عن شداد بن أوس (رضي الله عنه) عن النبي ﷺ قال: ما من مسلم يقرأ عند نومه سورة من كتاب الله إلا و كل الله به ملكاً فلما يقربه شيء حتى يهبه متى هب. رواه الترمذى بسنده حسن (١٨):

شەددادى كۈرى ئەوس (خوش نۇودى خوداي ئىبن) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (بۇودۇ خوداي لەسربىن) دەفەرمۇسى: ھەر موسولمانى لەكاتى نۇوستىندا سوورەتى قورئان بخويىنى، خودا دەيسپىرىنى بە فريشتهين و فريشتهين دەكا بە پاسەوانى ئىتىر نايەلىنى هىچ شتىكى خرالپ توختى بکەۋى ھەتا لەو خەوه خەبەرى دەبىيتهەو! (ت-س/اح).

٤٢٨٨- عن أبي سعيد (رضي الله عنه) عن النبي ﷺ قال: من قال حين يأوى إلى فراشه استغفر لله العظيم الذي لا إله إلا هو الحقيقة وأثوب إليه، ثلاث مرات، غفر الله ذنبه وإن كانت مثل زبد البحر، وإن كانت عددة ورق الشجر، وإن كانت عددة رمل عالي، وإن كانت عددة أيام الدنيا . رواه الترمذى (بسنده حسن). نسأل الله تعالى التوفيق. آمين (١٩):

^(١٧) سكت عن درجه الشارح.

^(١٨) سنده حسن عند الترمذى (شرحه).

^(١٩) سنده حسن عند الترمذى (شرحه).

ئهبو سه عید (خودای نی رازی بن) فهرمومی: پیغه‌مبهر (بروودی خودای لهسرین) ده فه‌رمومی: هر که سئی له و کاته‌دا که ده چیته سه‌ر پیخه‌فه‌که‌ی سئی جار بلنی: (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَقُّ الْقَيْمَ وَأَتُوْبُ إِلَيْهِ): داوای لیبوردن له خودای مه‌زن ده‌که‌م، خوی تاکه خودایه، خوایه‌کی زیندووی نه‌مره، هر بسووه و هر ده‌بئی، خودایه‌کی ته‌وانای وایه که له‌نگه‌ری هه‌موو شتیکی راگرتووه، په‌شیمانم له کردده‌وهی خراپی خوم و ته‌وبه له‌لای ئه و خودایه‌ی خوم ده‌که‌م و ده‌گه‌پیمه‌وه بؤ‌لای که‌ره‌م و به‌خششی خوی! حه‌زرهت (بروودی خودای لهسرین) فه‌رمومی: هر که سئی له و کاته‌دا سئی جار ئاوا بلنی ئیتر خودا له هه‌موو کوناهه‌کانی خوش ده‌بئی، با به‌قهه ده‌ریاش کوناهی هه‌بئی، یا به‌قهه‌ی گه‌لای دار، یا به‌قهه‌ی ژماره‌ی ده‌نکه لمی ته‌پولکه لمکانی زنجیره چیاکانی عائیج، که بؤ‌زوری و بئی شوماری به‌ناویانگن، یا به‌قهه ژماره‌ی روزه‌کانی جیهان! (ت-س/ح).

۹) وشهی کاتی له خه و هه‌ستان : (ما یقول إذا استيقظ)

٤٢٨٩ - عن عباده بن الصامت (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) من نعماً من الليل، فقال حين يستيقظ: لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير، سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبر ولا حوزن ولا قوة إلا بالله، ثم دعا، استحب له. فإن قام فتوضاً ثم صلى قبلت صلاة .
رواها أبو داود والترمذى (بسند صحيح)^(۱):

عوبادهی کوپری صامیت (خودای نی رازی بن) فه‌رمومی: پیغه‌مبهر (بروودی خودای لهسرین) ده فه‌رمومی: هر که سئی به‌شه و کاتی خه‌به‌ری ده‌بیت‌هه و بلنی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْنَ وَلَا قُوَّةٌ إِلَّا بِاللَّهِ): هر خودایه، تاک و ته‌نیایه، هاوه‌ل و هاوری و هاویه‌شی بؤ‌نییه، مولک و پاشایه‌تی هر قابیل به خویه‌تی، سوپیاس و ستایش هر قابیل به خویه‌تی، هیچی له

^(۱) بسنده صحيح (شرحه).

دهست ده‌رنچی و ده‌سنه‌لات و ته‌وانایی به‌سهر هه‌موو شتیکدا هه‌یه، یه‌زدانیکی پاک و بئی گه‌ردو بئی نه‌نگه، سوپاس و ستایش هه‌ر قابیل به خویه‌تی هه‌تا هه‌تایه، هه‌ر بخوی خودایه و به‌س، یه‌زدانی مه‌زن له هه‌موو مه‌زنی مه‌زتره هه‌موو جموجولی، وه هه‌موو هیزنو ته‌وانایی به دهستی خودایه، فه‌رمووی: ئه‌مجار هه‌ر دوو‌عایی، یا هه‌ر نزایی بکا له‌پاش گوتني ئه‌م گوته‌یه خودا نزاکه‌ی کیرا ده‌کا فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ربی): ئه‌گر له‌دوا ئه‌وه هه‌لسنی و ده‌سنويز بکرئ و نويز بکا نويزه‌که‌شی قه‌بوقل ده‌بئی (د/ت - س/ص).

٤٢٩٠ - وقالت عائشة (رضي الله عنها) كان رسول الله (صلوا الله عليه وسلم) إذا استيقظ من الليل قال: لا إله إلا أنت سبحانك اللهم أستغفرُك لذنبي وأسألُك رحْمَتكَ اللهم زدني علماً ولا تُزِّغْ قلبي بعد إذ هديتني، وهب لي من لذتك رحمة إلَّاكَ أنت الْوَهَّابُ . رواه أبو داود^(٢):

عائشة (خودای نی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربی) به‌شه و کاتنی له‌خه و خه‌به‌ری ده‌بوقه ده‌یفه‌رموو: (لا إله إلا أنت سبحانك اللهم أستغفرُك لذنبي وأسألُك رحْمَتكَ اللهم زدني علماً ولا تُزِّغْ قلبي بعد إذ هديتني، وهب لي من لذتك رحمة إلَّاكَ أنت الْوَهَّابُ): (د).

٤٢٩١ → (ب- ١٢- ١٨١- ٤٩٢ ف- ٥)^(٣).

٤٢٩٢ → (ب- ١٢- ١٨١- ٤٩٣ ف- ٥)^(٤).

٤٢٩٣ - ته‌ماشای ئه‌م جیکه‌یه‌یش بکه: (آداب النوم و دعائه)^(٥).

^(١) سكت عن درجه الشارح.

^(٢) تقدم برقم: ٩٧٧ مجلد اول. تسلسل / ١٦١.

^(٣) تقدم برقم: ٩٧٠ / ٦ مجلد اول. تسلسل / ١٦١.

^(٤) راجع تسلسل / ٨ من هذا المجلد.

۱۰) پاشه‌کی: باسی پندو نمومونه کان : (خاتمه فی الأمثال)

(۱) → (ب-۱۹-۴۲۹۴-۸).

۴۲۹۵- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعِشَاءَ، ثُمَّ أَخْدَى بَيْدِي وَخَرَجَ إِلَى بَطْحَاءِ مَكْهَةَ فَأَجْلَسَنِي وَخَطَطَ عَلَيَّ خَطَاً، وَقَالَ: لَا تَبْرَحْهُ وَلَا تَكْلِمْ أَحَدًا، ثُمَّ دَهَبَ وَجَاءَ فِي آخِرِ اللَّيْلِ فَدَخَلَ عَلَيَّ فِي خَطْبِي فَتَوَسَّدَ فَخِلْوِي، فَرَقَدَ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا رَقَدَ لَفْخَ فَيَبْيَانًا أَنَا قَاعِدٌ وَهُوَ مُتَوَسَّدٌ فَخِلْدِي إِذَا أَنَا بِرِجَالٍ عَلَيْهِمْ ثَيَابٌ يَبْيَضُ اللَّهُ أَعْلَمُ مَا بِهِمْ مِنَ الْجَهَالِ فَأَتَهُوا إِلَيَّ، فَجَلَسَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ عِنْدَ رَأْسِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَطَائِفَةٌ مِنْهُمْ عِنْدَ رِجْلِيهِ، ثُمَّ قَالُوا يَبْيَنُوهُمْ: مَا رَأَيْنَا عَنْدَ أَوْتِيَ قَطُّ أَوْتِيَ مِثْلَ مَا رَأَيْتِ هَذَا النَّبِيُّ، إِنْ عَيْنِيهِ تَنَامَانِ وَقَلْبُهُ يَقْطَانُ، اضْرِبُوا لَهُ مَثَلًا، مَثَلُ سَيِّدِ بَنِي قَصْرًا ثُمَّ جَعَلَ مَادَبَّةً فَدَعَا النَّاسَ إِلَى طَعَامِهِ وَشَرَابِهِ. فَمَنْ أَجَابَهُ أَكَلَ مِنْ طَعَامِهِ وَشَرَبَ مِنْ شَرَابِهِ وَمَنْ لَمْ يُجْنِهِ عَاقِبَةُ أَوْ قَالَ عَدَبَةُ، ثُمَّ ارْتَفَعُوا وَاسْتَيْقَظُوا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: سَمِعْتَ مَا قَالَ هَؤُلَاءِ وَهُلْ تَذَرِّي مَنْ هَؤُلَاءِ؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: هُمُ الْمَلَائِكَةُ، فَتَذَرِّي مَا الْمَثَلُ الَّذِي ضَرَبُوا؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: الْمَثَلُ الَّذِي ضَرَبُوا الرَّحْمَنُ (بَيْارَكَ وَتَعَالَى) بَنِي الْجَنَّةَ وَدَعَا إِلَيْهَا عِبَادَةً، فَمَنْ أَجَابَهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ لَمْ يُجْنِهِ عَاقِبَةُ أَوْ عَدَبَةُ. رَوَاهُ التَّرمذِيُّ بِسَنَدِ صَحِحٍ (۲):

عهبدوللای کوری مهسعوود (پمزای خودای نا بن) فهرموموی: جاری پیغمه مبهر (دروودی خودای لهسرین) نویشی خهوتنانی کردو، دهستی منی گرت و، دهرچوو بو سارای مهککه، که ناوداره به بهطاء، لهوی منی دانیشان و، هینلیکی کیشا به دهورماو، فهرموموی: لهم هیله دهرنه چیت و ئهم جهغزه بهجی مههیله و ههتا خوم دیمهوه بولات قسه لهگهله کهس نهکهی! ئهنجا خۆی رویشت و شهوهکی هاته‌وهو هاته ناو هیله‌کهوه لهناو جهغزه‌کهدا سهري کرده سه

(۱) تقدم برقم: ۶۸ مجلد اول. تسلسل/ ۹.

(۲) رواه الترمذی بسنده صحيح.

رانی من و خهوت، عاده‌تی پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسرین) وابوو که دخهوت به‌پرخاند، له‌سهر ئه‌م حائله من دانیشتبووم سه‌ری پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسرین) له‌سهر رام بwoo، پرخه‌ی خهوى دههات، ته‌ماشام کرد و دهسته‌یین پیاو په‌یدا بوون، هه‌موو جل و به‌گی سپی چریان له‌به‌ردا بwoo، هر خودا بو خوی دهزانی چه‌نده جوان و نازدار بوون، که گه‌یشتنه لای من تاقمیکیان له سه‌رینی پیغه‌مبهره‌وه (دروودی خودای لسرین) دانیشتن و تاقمیکیشیان له پایینیه‌وه، ئه‌وجا له‌ناو خویاندا فه‌رموویان: هرگیزاو هرگیز که‌سمان نه‌دیوه (له به‌نده‌کانی خودا) که وهک ئه‌م پیغه‌مبهره نازداره به‌شی گه‌وره‌ی پی خه‌لات کرابی. چاوه‌کانی دهنوی که‌چی دلی هر وریایه، وینه‌بی، نمودونه‌بی بو ئه‌م پیغه‌مبهره بهیننه‌وه به‌یانی حائلی بکا: مانه‌ندی ئاغایی وایه، کوشکت دروست بکاو نان دروست بکاو خه‌لک بانگ بکا بو سه‌ر نان و ئاوا، جا ئه‌وهی بچی بو سه‌ر ده‌عوه‌ته‌که‌ی له و نانه جوانه ده‌خوات و له و خواردن‌وه نایابه نوش ده‌کا، ئه‌وهیشی نه‌چی ئاغاکه توله‌ی لی ده‌سینی، یا فه‌رمووی: سزای ده‌دا، ئیتر پیاوه‌کان به‌رزه‌وه بوون بو ئاسمان و نه‌مان له‌به‌ر چاوم وون بوون، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای لسرین) خه‌به‌ری بووه و فه‌رمووی: گویت لی بوو که ئه‌مانه چیان گوت، وه ئایا ده‌زانیت که ئه‌وانه کی بوون؟ گوت: خوداو پیغه‌مبهر خویان باشت ده‌زانن، فه‌رمووی: ئه‌وانه فریشته بوون، ئه‌ی ده‌زانی مانای قسه‌که‌یان چییه؟ گوت: خوداو پیغه‌مبهر خویان زور باش ده‌زانن. فه‌رمووی: ئه‌وه مه‌سل و نمودونه‌ی خودای پیروز و گه‌وره‌یه، که به‌هه‌شتی دروست کرد و به‌نده‌کانی خوی بانگ ده‌کا بو ئه‌وهی، جا هرکه‌سی بچی به ده‌نگیه‌وه ده‌چیت به‌هه‌شت، هر که‌سیکیش نه‌چی به ده‌نگیه‌وه توله‌ی لی ده‌سینی یا سزای ده‌دا (ت- س/ص).

٤٢٩٦- عنْ الْحَارِثَ الْأَشْعَرِيَّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَ يَعْنَى بِنَ زَكَرِيَاً بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ يَعْمَلَ بِهَا وَيَأْمُرَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يَعْمَلُوا بِهَا، وَإِنَّهُ كَادَ أَنْ يُنْطِيَ بِهَا. فَقَالَ عِيسَى: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَكَ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ لِتَعْمَلَ بِهَا وَتَأْمُرَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يَعْمَلُوا بِهَا، فَإِمَّا أَنْ تَأْمُرَهُمْ وَإِمَّا أَنَا آمُرُهُمْ، فَقَالَ يَحْيَى أَخْشَى إِنْ

سَبَقْتُنِي بِهَا أَن يُخْسِفَ بِي أَوْ أُعَذَّبَ، فَجَمِيعَ النَّاسَ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ، فَامْتَلأَ الْمَسْجِدُ وَقَعَدُوا عَلَى الشَّرْفِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ أَمْرَنِي بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ أَعْمَلَ بِهِنَّ وَآمِرُكُمْ أَنْ تَعْمَلُوا بِهِنَّ. أَوْلَهُنَّ أَنْ تَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوْا بِهِ شَيْئًا وَإِنَّ مَثَلَّ مَنْ أَشْرَكَ بِاللَّهِ كَمَثَلَ رَجُلٍ اشْتَرَى عَنْهَا مِنْ خَالِصِ مَالِهِ بِذَهَبٍ أَوْ وَرَقٍ، فَقَالَ هَذِهِ دَارِي وَهَذَا عَمَلِي فَاعْمَلْ وَأَدَّ إِلَيَّ، فَكَانَ يَعْمَلُ وَيُؤْدِي إِلَى غَيْرِ سَيِّدِهِ، فَلَيَكُمْ بِرَضْنِي أَنْ يَكُونَ عَبْدَهُ كَذَلِكَ، وَإِنَّ اللَّهَ أَمْرُكُمْ بِالصَّلَاةِ، فَإِذَا صَلَّيْتُمْ فَلَا تُلْتَفِثُوا فِي إِنَّ اللَّهَ يَنْصِبُ وَجْهَهُ لِوَجْهِ عَبْدِهِ فِي صَلَاتِهِ مَا لَمْ يَأْتِفْتُ، وَآمِرُكُمْ بِالصَّيَامِ فَإِنَّ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلَ رَجُلٍ فِي عِصَابَةٍ مَعَهُ صُرَّةٌ فِيهَا مِسْنَكَ فَكُلُّهُمْ يَغْحِبُهُ وَإِنْ رِيحَ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمُسْنَكِ. وَآمِرُكُمْ بِالصَّدَقَةِ فَإِنَّ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلَ رَجُلٍ أَسْرَةُ الْعَدُوِّ، فَأَوْتَقُوا يَدَهُ إِلَى عَنْقِهِ وَقَدَّمُوهُ لِيَضْرِبُوْا عَنْقَهُ، فَقَالَ: أَنَا أَفْدِيهِ مِنْكُمْ بِالْقَلِيلِ وَالكَثِيرِ، فَفَدَى نَفْسَهُ مِنْهُمْ. وَآمِرُكُمْ أَنْ تَذَكُّرَا اللَّهَ فَإِنَّ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلَ رَجُلٍ خَرَجَ الْعَدُوُّ فِي أَكْرَهِ سِرَاعًا حَتَّى إِذَا أَتَى عَلَى حِصْنٍ حَصِينٍ فَأَخْرَزَ نَفْسَهُ مِنْهُمْ، كَذَلِكَ الْعَبْدُ لَا يُخْرِزُ نَفْسَهُ مِنَ الشَّيْطَانِ إِلَّا بِذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى. قَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): وَأَنَا آمِرُكُمْ بِخَمْسِ اللَّهَ أَمْرَنِي بِهِنَّ: السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ وَالجَهَادُ وَالْهِجْرَةُ وَالْجَمَاعَةُ، فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ قِدَ شَيْرَ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَ الْإِسْلَامِ مِنْ عَنْقِهِ إِلَّا أَنْ يَرْجِعَ، وَمَنْ ادْعَى دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنَّهُ مِنْ جُنَاحَ جَهَنَّمَ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنَّ صَلَّى وَصَامَ، قَالَ: وَإِنْ صَلَّى وَصَامَ فَادْعُوا بِدَعْوَى اللَّهِ الَّذِي سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ الْمُؤْمِنِينَ عِبَادَ اللَّهِ. رَوَاهُ التَّرمذِيُّ وَاللهُ أَعْلَمُ. نَسَأَ اللَّهُ الْعِلْمَ وَالْعَمَلَ وَالتَّوْفِيقَ. آمِنَ^(۳):

حاريشی ئەشعهري (خودايى زانى بىن) فەرمۇوى: پىيغەمبەر (دروودى خودايى نەسىرىن) فەرمۇوى: خودايى گەورە پىيىنج فەرمایىشتى بە يەحيايى كۈمى زەكەرييا فەرمۇو، وە فەرمانى پىيىدا كە ھەم خۆئى رەفتاريان پىنى بىكا، ھەم نەوهى ئىسرايىل، بەلام يەحىا خەرېك بۇو سىستىيان تىيا بىكا، عىسایىش فەرمۇوى پىيى: تو خودا فەرمانى پىى كەردووى كە خوتت و نەوهى يەعقووب رەفتار بەو پىيىنج فەرمایىشتە بىكەن، جا يَا خوتت پىيىان بفەرمۇو، يَا من پىيىان دەلىم و،

^(۳) رواه الترمذى بسنده صحيح (شرحه).

فهرمانه‌که‌ی خودایان پن راده‌گه‌یه‌نم. یه‌حیا فه‌رموموی: ده‌ترسم ئه‌گه‌ر تو له‌پیش مندا پیّیان رابگه‌یه‌نى خودا من به ناخى زه‌ویدا روچوینى، ياخود سزا‌یاه‌کى سه‌ختم بدا جا له به‌يتولمه‌قديسدا ئه‌وه‌نده خلکى كۆكىدەوه هەتا مزگه‌وت پر بwoo ته‌نانه‌ت زۆركه‌س له‌سەر بانيزه‌و بالاجى و كۆنگره‌كان دانیشتبوون فه‌رموموی پیّیان: من خودا فه‌رمانى پن کردووم بهم پینج فه‌رمایشته که هەم خۆم و هەم ئیّوه ره‌فتاريان پن بکه‌ین، یه‌كەمیان ئه‌وه‌ي: كه ته‌نیا خودا بپه‌رس‌تین و هېچ‌هاوبه‌شى بۇ په‌يدا نه‌كەین، چەنكه ئه‌وه‌ي هاوبه‌ش دابنى بۇ خودا وەك ئه‌و پیاوه وايه که به مالى ساغى خۆى (بە زىپ يا بە زیوو) به‌نده‌يى بکرى و پىيى بلى: ئەمە مالەكەمە و ئەمەيىش ئىشەكەمە، ئىش بکەو وەرە بىدەرە دەست خۆم، كەچى ئه‌ويش بچى ئىش بكاو بەلام نەيدا بە ئاغا‌كەي بەلکوو بيدا بە كابرايەكى تر، ئايا كامتان رازى دەبىتى كە به‌نده‌ي ئه‌و وابى، دووھم: خوداي گەورە فه‌رمانتان پن دەكا بە نويىش، كاتى نويىش دەكەن لەناو نويىزه‌كەدا ئاپر مەدەنھەو، چونكە لە نويىزدا خودا رۇو بەپرووی به‌نده‌ي خۆى راده‌وەستى، بەمەرجى لا نەكاتەوه! سىيەم: خوداي مەزن فه‌رمانتان پن دەكا بە رۇژوو گرتىن، رۇژوو وەك ئه‌وه وايه پیاوى لەناو تاقمييکا پرياسكەيى ميسكى پن بىن، دياره که هەمۇو ئه‌و تاقمه بۇنى ئه‌و مسکەيان پن خوشە، جا بزانن که بۇنى رۇژووھوان (لە لاي خوداي گەورە و سەرووھ) لە بۇنى ميسك گەللى خوشترە، چوارھم: خوداي گەورە فه‌رمانتان پن دەكا بە خىرۇ چاکو زەكات، جا بزانن که خىرۇ چاکە كردن وەك ئه‌وه وايه: كە پیاوى دوژمن يەخسىرى بكاو كۆت و زنجيرى بكاو بىبات كەبدىلا لە گەردنى، ئه‌ويش بلى: هەرچىم هەيە كەم و زۆر دەيدەم بە ئىتھ لە جياتى سەرم و سەرانه‌يان بـداتى و خۆى رىزگار بـقا لە دەستيان، پىنچەم: فه‌رمانيشتان پن دەكا بە يادو زىكرى خودا، يادو زىكرى خودا وەك ئه‌وه وايه پیاوى دوژمن نىشتبيتە سەرى و بە هەلەداوان بە شوينىھو بى، بەلام خۆى بگەيەنیتە قەلايەكى قايم و لە شوينىكى وادا خۆى قايم بـقا كە دەستى ئەوانى پن نەگا. جا بزانن به‌نده‌يىش ئاوايە بە يادو زىكرى خوداي گەورە

نه بئ خوی له شهيتان بو ناپاريئزى. حەزەرت (صلات و سلام و درودى خوداي گەورەي لەسرىن) فەرمۇسى: منىش ئەمرتاتان پى دەكەم بەم پىئىنج شتە كە خودا فەرمانى پى كردۇوم پىئىان.

یه کهم: گویرایه‌لی فهرمانزه‌وای خوتان بن و فهرمانبهری بکهن.

دوروهم: خهبات و تیکووشان له ریي خودادا قهت تهرك مهکهن.

**سییم: کۆچ و هیجرەت بکەن لە مەككەوە بۆ مەدینە، تا کاتى
مەككەپىش دەبى پە ولاتى ئىسلام.**

چوارهم: همه میشه لایه نگیری کومه لهی موسوٰلمانان بن قهت دوو
بهرهکی و ناکوکی بهرپا مهکهن، لهناو نهتهوهی ئیسلامدا چونکه ئه و كهسهی
به قهه د بستى له کومه لهی موسوٰلمانان جياب بېتتهوه ئه وه به راستى رشتهى
ئیسلامه تى له مل خۆی داده مالى و فرى به سەر ئايىنه وه نامىنى هەتا
دەگەریتتهوه بۆ سەر ئیسلامه تى!

پینجهم: هر که سئی منهیی داواو نهريت و عاده‌ته خراپه‌کانی سه‌رده‌می نه‌زانی پیش هاتنی ئیسلام بکا، ئه‌وه له پل و پووشی ئاگری دوزه‌خه! پیاویکیش گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! هرچهند نویزیش بکاو رفوژووش بکری؟

فهارمووی: با نويزيش بکاو رۇژوویش بگرى. ئەدى ئىیوه داواو
فەرمانى ئەو خودايە بىرەو پى بىدەن و بىلۇ بىكەنەوە كە ئىيوهى ناوناوه:
مېللەتى موسولمان، خاوهنى باوهپو ئىيمان، بەندە گەلى خوداي مىھەبان (ت-
س/ص).

یقول المؤلف (رضوان الله تعالى عليه): عدد أحاديث كتاب الرؤيا ستون حديثاً فقط:
دافتار (رمحمتی نی بن) ده فهرمومی: ژماره‌ی فهرموده‌کانی نامه‌ی خهون
ته‌ندا شهست فهرموده‌یه.

به بُونهی فهرموده‌ی دووه‌می ئەم باسه‌وه، کە حەزرهت (درووپی خودای لەسرپین) بە یەنجه‌ی پەرۆزی خەتى كىشاوه، بە دەورى ئىبىنۇ مەسعود دا يوق

حیفظو پاراستنی، ئەم رووداوه‌تان عەرز دەکەم: ئەم کوردستانه‌ی خۆمان
ھەروا ویزانه نبۇو، پیاوی پیاوانه‌ی وای تیابوو شەيتان شەرمى لى دەکردن
مارو مېروو شەرم و شکویان لى دەکردن و تەمەنناو سلاؤو رېزیان بۇ دەگرتن!
بەچاوی خۆم دىم، لە كەركۈوك لە كەپەكى ئازادى، لە بەردەم مالى
شىخ عەبدولكەريمى كەربچىنەدا (خودا لىنى خوش بىن) كۆپى زىكىرى قادرى
بەسترابۇو، دەرويىشەكان حالىيان لى هاتبۇو، عەشاماتىكى نۇر، لە كوردو
عەرەب و توركمان دەورەيان لى دابۇون شىخ عەبدولكەريم خۆى لەبەر
قاپىيەكەمى خۆيا لەسە كورسييەك دانىشتىبۇو، بەينە بەينە بە تەئسىرى سۆزى
خەلیفەو دەرويىشەكان فرمىسىكى شادى و رەحمەت و شەفقەت و دل پىنى
سووتان ھۆن ھۆن بە چاوه‌كانىدا دەھاتە خوارەوه، خەلکەكەيش وەك
رېچكەمى مېرۇولە رېزیان بەستبۇو، بە سەرە دەستيان ماج دەکرد، زىكىر
تەواو بۇو، صەلاواتى كۆتايى لى درا، تەپل و دەف كې بۇو، دەرويىشىكى
چىلکنەى كولكەنەى بۇرەقەنەى حال لى هاتتو، شا مارىكى بە دەستەو بۇو، بە
پەنجەى لەسەر خۆللى جى زىكىرەكە، لە ناوه‌پاستى عەشاماتەكەدا، جەغزىكى
گەورەى كىشاو، مارەكەى بەرەللى ناو ئەو ئەلقييە كردو خۆى لەناويا
وەستاو، پىيى گوت: لەم خەته دەرنەچى!

مارەكە بەناو جەغزەكەدا دەستى كرد بە خولانەوه، بە هىچ جۇرى
نەيدەتوانى لە خەتهكە دەربچى، دەرويىشەكانى بەناو فەمانى سەير سەيرى
دەدا بە مارەكە، كە دەگەيىشە ئاستى شىخ، دەرويىشەكانى دەخوبى و
دەيگوت: ئادەى تەمەنایىن بۇ شىخ بکە، مارەكەش بە ئاشكرا رادەوەستاو
دۇو سى جار بەلائى شىخ دا ملى خۆى لار دەكردەوه وەك سلاؤ بۇ شىخ بکا
ئاوا.

خۆشەويىستىيەكى سەير لە نىوانى شىخ و دەرويىشەكانىدا ھەبۇو،
شىخ خۆى لە دەرويىشەكانى جىا نەدەكردەوه، بەلام ئەوانەى كە بە چاوى رېز
تەماشاي ئەھلى تەريقەتىيان نەكىدايە، ئەویش نۇر بەبى رېزى تەماشاي

ئهوانى دهکرد، شیخ فرموموی: موسولمانه‌كان! به چاوی خوتان دهبىن، له بەرهکەتى قورئانى پىرۆزه‌وه، به ھىممەتى شیخ و پىرو مشایه‌خان، بەھۆى سۆزى دلى ئەم دەرويىشە هەزارانه‌وه ئەم مارو شا مارانە خودا كردوونى به پەت و منلان وەك يارۋۇچكە گەمهيان پى دەكەن. من چىم بەچاوی خۆم دىووه ئەوەم نۇرسىيۇ، زۆريشىم لەسەر كەس نىيە كە باوەپ بە قىسەكەم بكا، بەلام داخەكەم ھەندىكمان بە ھەمو شتىكى خۆمان (ئەگەر كەراماتى ئەولىاش بىن) دەلىن: خۆکىرىيە و خۆ كوردىيە! به يادى ئەو رۆزگارەوەكە ئەو وەجاخە رۆشنه له كەركۈوك بۇو دەلىم:

موسولمانن پاك، كوردىن خانه دان

شىنى دل رۇوناڭ بە نۇورى يەزدان

لە كەركۈوك مابۇو، داخم نەويش رۆس

لە بەختىن خۆمان، نە گۈل مَا، نە بۆس

سلیمانى / دور الضباط

۱۹۹۰/۷/۲۷ وەركىز

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
الْحُكْمُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰالَمِينَ

نامه‌ی خهبات و تیکوشان و غهزakan

(نهم نامه‌یه حهوت باسه)

۱۱) باسی یه‌که‌م: باسی گهوره‌یی خهبات و تیکوشان له رینکه‌ی خودادا:

كتاب الجهاد والغزوات وفيه سبعة أبواب (الباب الأول: فی فضل الجهاد)

قال الله تعالى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَذْلَكُمْ عَلَى تِجَارَةِ تُنْجِيْكُمْ مِّنْ عَذَابِ أَلِيمٍ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتَجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ، يَقْفِرُ لَكُمْ دُنْوَبِكُمْ وَيَذْخِلُكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْيِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيْبَةً فِي جَنَّاتٍ عَذْنِ ذَلِكَ الْفَزُّ الْعَظِيمُ (۶۱-۱۲):}

واته: ئهی که‌سانی که باوه‌رتان به خوداو به پیغه‌مبه‌ری خودا کردووه، ئایا حه‌زده‌کهن شاره‌زاتان بکه‌م بو تیجاره‌ت و بازرگانی‌یه که له سزای سه‌ختی پاشه روز رزگارتان بکا، ئهوه ئهوه‌یه باوه‌رتان به خوداو به پیغه‌مبه‌ری خوتان پته‌وو دامه‌زراو بکه‌ن و له‌گه‌ل ئهوه‌دا به سهرو به ماں له رینکه‌ی خودای گهوره‌دا تیکوشن و خهبات بگیپن و بجهنگن له‌گه‌ل دوشمنانی ئایینی خودادا، به‌هر شیوه‌یین بوتان بلوی، ئه‌گه‌ر بزانن ئه‌مه‌تان زور چاکترو باشتره بو پاشه روزو بو جیهانی‌شتان ئه‌گه‌ر ئاوا بکه‌ن خودا تاوانتان نه‌به‌خشی و ده‌تاخته ناو به‌هه‌شتیکی واوه که جوبار له ژیر داره‌کانی‌یوه، رهوان ده‌بی‌ن و هه‌روه‌ها چه‌ن کوشک و خانوو مائی جوان جوان‌تان ده‌داتنی، که‌وان له‌ناو به‌هه‌شتانی عه‌دندا که به‌راستی جیکه‌ی دانی‌شن و رابواردن و حه‌وان‌هه‌وهو حه‌سانه‌وهن، ئه‌مه‌یش به‌راستی به‌هره‌یه‌کی ئیجکار گهوره‌و پیروزه‌و گه‌یشتنه به پایه‌ی پیروزی و سه‌رکه‌وتتنی گهوره.

۴۲۹۷ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: مَنْ آمَنَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَأَقامَ الصَّلٰةَ وَصَامَ رَمَضَانَ كَانَ حَقًا عَلَى اللّٰهِ أَنْ يُذْخِلَهُ الْجَنَّةَ، جَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ، أَوْ جَلَسَ فِي أَرْضِهِ الْتَّيْ وُلِدَ فِيهَا، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَفَلَا تُبَشِّرُ النَّاسَ؟ قَالَ: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةً دَرَجَةً أَعْدَهَا اللّٰهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ مَا بَيْنَ

الدَّرْجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ، فِي أَنْسَطِ الْجَنَّةِ وَأَعْلَى الْجَنَّةِ، أَرَاهُ، قَالَ: فَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ، وَمِنْهُ تَفَجَّرُ الْهَارُ الْجَنَّةِ. رَوَاهُ البخاري هنا والترمذی في الجنّة^(۱):

ئېبو ھورھىزە (خوداى لى رازى بىن) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (دەبۈدى خوداى لى سەربىن) فەرمۇسى: ھەركەسى باوھەر بە خوداو پىيغەمبەرى خودا بکاو، نويىز بکاو رۇشۇسى رەھەزان بىگىزى، دەبىن بە مال لە سەر خودا كە بىباتە ناو بەھەشتەوە، ئىتىر چى لە مالى خۆيدا دابىنىشى، لەو ولاتىھى كە لهۇى لە دايىك بوبوھ، ياخىرا بۇ خەبات و كۆشش لە رىيگە خودادا. يارانى حەزىزەتىش (دەبۈدى خوداى لى سەربىن): گوتىيان: ئەى پىيغەمبەرى خودا! با ئەم مىزدە خۆشە بىدەين بە ھەمۇ كەسى. فەرمۇسى: ئاھىز بىزانن كە سەد پايىھى بەرزو بەرپىز ھەيە لە بەھەشتا خودا ئاماھى كىردوون بۇ ئەو كەسانە كە خەبات دەگىنەن و كۆشش دەكەن لە رىيگە خودادا، نىيوانى ئەم پايىھەتتا ئەو پايىھە بهقەى نىيوانى عەردو ئاسمان لەيەك دوورن، جا كاتى لە خودا داواتان كرد داواى فيردىھوسى لى بىكەن چونكە ھەم نايابتىن... و دەزانم فەرمۇشى: ھەم بلىفتىرىنى شوينى بەھەشتە فەرمۇسى: لە ۋۇر ئەويشەوە تەخت و بارەگاى خوداى مىھەبانە، لە ويىوه رووبارەكانى بەھەشت ھەلدە قولىن (ب/ت).

٤٢٩٨ - وَعَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تَضَمَّنَ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ فِي سَبِيلِهِ لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا جِهَادًا فِي سَبِيلِهِ وَإِيمَانًا بِي وَتَصْدِيقًا بِرُسُلِي فَهُوَ عَلَىٰ ضَامِنٍ أَنْ أَذْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ أَرْجِعَهُ إِلَى مَسْكِنِهِ الَّذِي خَرَجَ مِنْهُ كَائِلًا مَا كَانَ مِنْ أَجْرٍ أَوْ غَيْرِهِ وَالَّذِي تَفَقَّدَ نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا مِنْ كَلْمٌ يُكَلِّمُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَهِيَّابًا حِينَ كُلِّمَ، لَوْلَهُ لَوْلَهُ دَمٌ وَرِيحَهُ مِسْكٌ وَالَّذِي تَفَقَّدَ نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْلَهُ أَنْ يَشْقَى عَلَى الْمُسْلِمِينَ مَا قَعَدَتْ حِلَافَ سَرِيَّهُ تَغْزُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَبَدًا وَلَكِنْ لَا أَجِدُ سَعَةً فَأَخْمَلُهُمْ وَلَا يَجِدُونَ سَعَةً وَيَشْقُى عَلَيْهِمْ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنِّي وَالَّذِي تَفَقَّدَ نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْدِذَتْ أَتَى أَغْزُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَقْتَلُ

^(۱) بخاري. جهاد: ۲۷۹۰، ۷۴۲۳.

ئمَّ أَغْزُوْ فَأُقْتَلُ ثُمَّ أَغْزُوْ فَأُقْتَلُ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالبَخْرَارِيُّ وَلِفَظِهِ: وَالْذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي أُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَحْيَا ثُمَّ أُقْتَلُ فَأَحْيَا ثُمَّ أُقْتَلُ^(۲) :

دیسان ئه و (خودای نازی بن) فهرموی: پیغەمبەر (درودی خودای لەسرین) دەفرموی: کەسەن بىروا بۇ خەبات و غەزاو تیکوشان لەری خودادا خودادا بۇ خۆی دەبىتى بە دەستەبەر (زامن)ي و، دەفرموی: خۆم کەفیلى ئەوم كە يەكىن لەم دوو خەلاتە گەورەيەي پى بىدەم: يا بىبەمە ناو بەھەشت، يا بىبەمەوە بۇ شويىنى خۆى لەگەل ئەو هەموو پاداشى گەورەو تالانىيە زورەي كە دەستى دەكەۋى! بەمەرجى ئەو تیکوشەرە كە دەچى بۇ ئەو غەزاو كۆششە مەبەستى تەنبا رەزامەندى خودابى و باوهۇ ئىمانى بە من و پیغەمبەرانى من ھېبن، بەو كەسە كە گیانى موھەممەدى بەدەستە، دىيارە كە يەزدانى پاكە، ھەر كەسەن لە رىسى خودادا زامار بکرى لە رۆزى قيامەتا كە دى بۇ دىوانى خودا زامەكەى تازەو نوپەيە وەکوو تازە ئەو دەمە زامار كرابى ئاوايە، لەسەر ھەمان شىپەيە، رەنگەكەى سوورى تلىقىيە، وەکوو خويىنى ئاسايى، بەلام بۇنەكەى بۇنى ميسكە.

بەو كەسە گیانى موھەممەدى بە دەستە (درودی خودای لەسرین) دەترسم كە موسولمانان تۈوشى رەنچ و سەخلىتى بىن ئەگىنا ئەگەر لەبەر ئەوە نەبوايە ئەوا لەگەل ھەمو تواقمە موسولمانىكە كە دەچن بۇ غەزاو خەبات خۆشم لەگەللىيانا دەچۈرم، بەلام ئەمە ناڭرى: چونكە نە خۆم ئەو توانايىيەم ھەيە كە ووللاخى سوارى بۇ ھەموويان پەيدا بىكمەو، نە خۆشيان ئەو دەستەيان دەپروا، لەھەمان كاتدا زۇريش بە زەھمەتى دەزانن و لە شانيان گرانە ئەگەر من بېچ بۇ غەزاو ئەوان نېيەن! بەو خودايە كە گیانى موھەممەدى لە دەستىدايە، بە حەزى دەل پېر بە دەل حەزىدەكەم كە لە رېڭەي خودادا بېچ بۇ غەزاو لەو غەزايەدا بکۈزۈرم، دیسان زىندۇو بىمەوە بېچمەوە بۇ غەزاو ھەمدىسان بکۈزۈرمەو،

^(۱) تجريد / ۱ رقم: ۵۵ - ۳۶ - ۲۴ - ۷۴۰۴ - ۷۴۶۳ ، ۷۲۲۷ ، ۷۲۲۶ ، ۲۹۷۲ ، ۲۷۸۷ ، ۳۱۲۳ ، ۷۴۵۴ . مسلم.

جهاد: ۴۸۳۶ - ۴۸۳۸

هه مدیسان زیندوو ببمه‌وهو بچمه‌وهو بو غهزاو هه مدیسان بکوژریمه‌وه! (ش)
کفته‌ی (لفظ)ی بوخاری ئاوایه: بهو که سه که گیانی موحه‌ممه‌دی واله دهستا،
پیر به دل حه زده‌کهم که له ریگه‌ی خودادا بکوژریم و له پاشا زیندوو ببمه‌وهو
دیسان بکوژریمه‌وهو، هه مدیسان زیندوو ببمه‌وهو هه مدیسان بکوژریمه‌وه،
hee مدیسان زیندوو ببمه‌وهو هه مدیسانه‌وه جاریکی تریش بکوژریمه‌وه!

٤٢٩٩ - وَعَنْهُ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يَعْدِلُ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؟ قَالَ:
لَا تَسْتَطِعُونَهُ، فَأَعَادُوا عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ تَلَاقِي كُلُّ ذَلِكَ يَقُولُ لَا تَسْتَطِعُونَهُ، وَقَالَ فِي التَّالِيَةِ:
مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَائِمِ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَفْتَرُ مِنْ صَلَةٍ وَلَا
صِيَامٌ حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى^(٣):

دیسان ئهو (خودای لازی بئن) فه رمووی: گوترا: ئهی پیغەمبەرى خودا!
چى هاوتاي خهبات و تیکوشان له ریگاي خوداي گەورەدا دەکا؟ فه رمووی:
ئهوه بە ئىيۇھ ناكىرى دووجار ياسى جار ئەم پرسىيارەيان لېكىردهوه، ھەر
دەيەرمۇو: ئهوه بە ئىيۇھ ناكىرى له جارى سىيىيەما فه رمووی: وىنهى كەسىن لە
ریگەی خودادا بچىن بو خهبات و كۆشش و بىنى بە تیکوشەر له ریگەی خودادا
وەك وىنهى ئهوه كەسە وايە كە هەتا ئهوه دەگەپىتەوه بو جىڭەی خۆي ئەۋىش
سەرو مەھر نويىز بکاو ھەميشە بەرۇزۇو بئى و يەك دەم چىيە له نويىزۇ رۇزۇو
سارى نەبىتەوه، وە رەفتارىش بە ئايەتەكانى قورئان بكا (ش/ات/ن).

٤٣٠ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَقَابُ قَوْنُ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِمَّا
تَطْلُعُ عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَتَغْرِبُ. وَقَالَ: لَغَدْوَةٌ أَوْ رَوْحَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِمَّا تَطْلُعُ عَلَيْهِ
الشَّمْسُ وَتَغْرِبُ. رَوَاهُمَا الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاؤِدَ^(٤):

^(١) تجرید / ۲ / ۲۷۹ رقم: ۱۱۴۶ = ۱۱۴۸ + ۲۷۸۵ = ۲۷۸۷ فتح الباري شرح صحيح البخاري. مسلم.

جهاد: ۴۸۴۶. ترمذى. جهاد: ۱۶۱۹ تحفة الأشرف: ۱۲۷۹۱.

^(٢) تجرید / ۲ / ۲۸۲ رقم: ۱۱۵۰ = ۱۱۵۰ ، ۲۷۹۲ ، ۲۷۹۶ ، ۶۷۶۸. مسلم. جهاد: ۴۸۰۴ ، ۴۸۰۰ – ۴۸۰۵. نسائي.

جهاد: ۳۱۱۹۹ ، ۳۱۱۸.

دیسان فهرموموی: پیغه‌مبهر (بروودی خودای لهسرین) فهرموموی: بهقهی جی کهوانی له بههشتا له ههموو جیهان باشته. وه فهرموموشی (بروودی خودای لهسرین): تاقی کوشش و تیکوشان له ریگهی خودادا (چی تاقی بهیانی بئی و چی تاقی نیواری بئی) لههموو سامان و مولکی جیهان چاکتره! (ش/ت/ان).

۱۴۳۰- للبخاري والترمذی: وَلَوْ أَنَّ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ اطْلَعَتْ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ لَأَضْنَاءَتْ مَا يَنْهُمَا وَلَمَلَأْتُهُ رِحْمًا، وَلَنَصِيفُهَا عَلَى رَأْسِهَا خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا^(۵):

حهزرهت (بروودی خودای لهسرین) دههرمومی: ئەگەر بیتتو ئافرهتنی (له دانیشتونی بههشت) خۆی نیشانی دانیشتونی سەر زھوی بدا لهبەر شەوقى ئەو نیوانی بههشت و زھوی ههمووی روشن دەبىتەوە و پېرى دەبىن له بۇن و بەرامەی خۆش! سەرپوشى سەرى ژنى بههشتى باشته له جیهان و مەرچى له جیهاندا ھەيە (ب/ت).

۱۴۳۲- وَسُئَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ النَّاسِ أَفْضَلُ؟ فَقَالَ: مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِمَا لِهِ وَنَفْسِهِ، قَالُوا: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: مُؤْمِنٌ فِي شِعْبِ مِنَ الشَّعَابِ يَتَقَى اللَّهَ وَيَدْعُ النَّاسَ مِنْ شَرِّهِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ (رَضِوانُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِمْ وَعَلَى الْمُؤْلِفِ)^(۶):

پرسیار کرا له پیغه‌مبهر (بروودی خودای لهسرین): چاکترين كەس كىيى؟ فەرموموی: ئەو موسولمانەی کە به گیان و سامان، به سەرو بە مال له ریگەی خودادا تى دەکوشنى گوتىيان: ئەی دواى ئەو كى چاکترينه؟ فەرموموی: ئەو موسولمانەی کە له پەنايىھەكا خودای خۆى به جوانى دەپەرسىتى، وە له خودای گەورە دەترسى و ئازارى كەس ئادا. (ش/د/ت/ان- رمزى خوابىان ئى بن).

^(۵) تجرید = مختصر صحيح البخاري / ۳ / ۲۸۳ رقم: ۱۱۵۲ = فتح الباري شرح صحيح البخاري.

^(۶) تجرید / ۳ / ۲۸۰ رقم: ۱۱۴۷ = ۲۷۸۶ ، ۶۴۹۴ = فتح الباري. مسلم. جهاد: ۴۸۶۳ – ۴۸۶۸. أبو داود.

جهاد: ۲۴۸۵. ترمذی: جهاد: ۱۶۱۰. نسائي. جهاد: ۳۱۰۵. ابن ماجة. فتن: ۲۹۷۸.

٤٣٠٣ - وللشیخین: يَضْحَكُ اللَّهُ إِلَى رَجُلَيْنِ يَقْتُلُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ يَدْخُلَانِ الْجَنَّةَ، يُقَاتِلُ هَذَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلُ، ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَى الْفَاقِلِ فَيُسْتَشْهِدُ^(٧)

حهزرهت (بروودی خودای نمسین) دهه فرمومی: کاری ئەم دوو پیاوە ئەوهندە سەیرو عەنتیکەیە خودای گەورە بۆ خۆی پیکەنینی پییان دى، ئەوهندە كەیفى بە کارهكەيان دى، يەكىكىيان ئەوي تريان دەكۈزى، كەچى هەردووكىشيان دەچنە بهەشت! لە پىشا يەكەميان لە رىڭەی خودادا دەجهنگى هەتا بە دەستى ئەويتريان دەكۈزى، لەپاشا بکۈزەكەش تەوبە دەكاو خودا پەشىمانى لى گىرا دەكاو ئەويش شەھيد دەكرى و لە ئەنجامدا كۈزراوى يەكەم بکۈزەكەی (كە ئەويش شەھيد دەكرى و) هەردوو لا پیکەوه دەچنە بهەشت! (ش).

٤٣٠٤ - عن أبي سعيد الخدري (رضي الله عنه) أنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَهُ: يَا أَبَا سَعِيدٍ مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رَبِّا وَبِالإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، فَعَجِبَ لَهَا أَبُو سَعِيدٍ فَقَالَ: أَعِدْهَا عَلَىٰ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَفَعَلَ، ثُمَّ قَالَ: وَأُخْرَىٰ يُرْفَعُ بِهَا الْعَنْدُ مِائَةً دَرَجَةً فِي الْجَنَّةِ مَا بَيْنَ كُلَّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، قَالَ: وَمَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الْجَهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، الْجَهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ^(٨):

ئەبو سەعیدى خوردى (خوداي نازى بن) فەرمۇسى: پىغەمبەر (بروودى خوداي نمسين) فەرمۇسى پىيم: ئەرى ئەبو سەعید! ئەوهى خودا بە خوداي خۆى بىزانى و ئىسلام بە ئايىنى خۆى دايىنى و موحەممەد بە پىغەمبەرى خۆى قەبۈل بکا ئىتىر بهەشت بۆ خۆى مسوگەر دەكا! گوتى: منىش ئەم فەرمایىشتم زۆر بەلاوه خۆش و دلگىر بۇو، عەرزىم كرد: ئەرى پىغەمبەرى خودا! بۇم دووبارە بکەرەوه، ئەويش دووبارە كىردهوه بۇم، ئەنجا فەرمۇسى: بەلام پايىيەكى تىرىش ھەيءە، بەندە لە بهەشتا سەد پلە پىيى بەرز دەبىتەوه كە نىۋانى ھەموو

^(٧) بخاري. جهاد (تجريد / ٢ / ٢٩٢ رقم: ١١٦٢ - ٢٨٢٦). مسلم. جهاد: (٤٨٧١).

^(٨) مسلم. جهاد: ٤٨٥٦. نسائي. جهاد: ٣١٣١ تحفة الأشراف: ٤١١٢.

دوو پله‌یه کی به قه د نیوانی ئاسمان و زهوي دهبن! گوتم: ئهی پيغه‌مبهري خودا! ئهوه چييه؟ فه رموسى: ئهوه كوشش و تیکوشاون و خهبات گيرانه له رينگه‌ی خودادا، دوو جار ئهه وشه پيروزه‌ی دووباره كرده‌وه (م/ان).

٤٣٠٥- ولاني داود: ئلاكته كلهنم ضامي علی الله عز وجل: راجل خرج غازيا في سبل الله فهه ضامي علی الله حتی يتوفاه فیدخله الجنۃ او بردۃ بما ئال من اخر وغیمة، ورجل راح إلى المسجد فهه ضامي علی الله حتی يتوفاه فیدخله الجنۃ او بردۃ بما ئال من اخر وغیمة، ورجل دخل بيته السلام فهه ضامي علی الله عز وجل^(۹): حه زهت (دروودی خودای له سرین) ده فه رموسى: ئهم سئ که سه خودای گهوره و سه روه بخوی زامنیانه: يه که م: ئه و پیاوه‌ی ده چن بخ غهزا بخ ره‌زای خودا، ئهوه خودا ده بن به که فیل و دهسته‌به‌ری: يا گیانی و هرده‌گری و ده بياته وه بولای خوی و ده بياته به‌هشت، يا به پاداش و بهش و باره و تالانیکی باشه‌وه ده بياته وه بخ جیگه‌ی خوی، دووه‌م: ئه و پیاوه‌ی که هاموشوی مزگهوت ده کا، بخ خوا په‌رستی، يا بخ ده‌رس خویندن و ده‌رس گوتنه‌وه ئهوه ئه‌ویش خودا ده بن به که فیل و زامن و دهسته‌به‌ری: يا گیانی و هرده‌گری و ده بياته وه بخ لای خوی و ده بياته به‌هشت يا به پاداش و بهش و باره و تالانیکی باشه‌وه ده بياته وه بخ جیگه‌ی خوی، سییه‌م: ئه و پیاوه‌ی که به‌بن وهی و به‌بن وهن و ئازار بچیت‌وه مالی خوی ئهوه خودا دهسته‌به‌ری ئه‌ویش ده کاو ئه‌ویش له ئامانی خودادایه. (د- سند صالح).

٤٣٠٦- ولسلم وأبی داود والنسائی: مَا مِنْ غَازِیَةٍ أَوْ سَرِیَةٍ تَفْرُو فَتَقْتُلُ وَتَسْلَمُ إِلَّا كَانُوا قَذْ تَعَجَّلُوا ثُلَثَنِ أَجُورِهِمْ. وَمَا مِنْ غَازِیَةٍ أَوْ سَرِیَةٍ تُخْفِقُ وَتُصَابُ إِلَّا تَمَّ أَجُورُهُمْ^(۱۰):

^(۹) رواه أبو داود بسند صالح. (شرحه)

^(۱۰) مسلم. جهاد: ۴۹۰۲ ، ۴۹۰۳ ، أبو داود. جهاد: ۲۴۹۷. نسائي. جهاد: ۳۲۵. ابن ماجه ، جهاد:

حهزرهت (بروودی خودای لسمربین) ده فهرومی: هر کومهله موسولمانی (که مبن یا زور) بچن بق غهزایی و، لهو غهزایهدا تالانیان دهست بکه‌وی، به‌لام به‌بین زیان، به سه‌لامه‌تی بگه‌پرینه‌وه ئه‌وه پیشنه‌کی دوو سینیه‌کی پاداشی خویان و هرگرتووه، خو ئه‌گه رئه کومهله سه‌رنه‌که وتن و پیکران و لیدران ئه‌وه پاداشی ته‌واویان بق حلیب ده‌کری (م/د/ن).

٤٣٠٧- و للبخاري والنسياني والترمذى: مَا أَغْبَرَتْ قَدْمًا عَبْدٌ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَتَمَسَّهُ النَّارُ^(۱۱):

حهزرهت (بروودی خودای لسمربین) ده فهرومی: ئه‌وه به‌نده‌یه‌ی بق ره‌زای خودا قاچه‌کانی خولاوی بین (وهک نه‌وه بچن بق نویژی ههینی و له رئی ته‌پو توز له پیی یا له خوی بنيشی، یا وهک ئه‌وه بچن بق غهزاو پیی توزاوی ببئی) ئیتر ئاگری دوزهخ چه‌شکه‌ی ناکا (ب/ن).

٤٣٠٨- وللترمذى: لَا يَلْجُؤ النَّارَ رَجُلٌ بَكَى مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ حَتَّى يَعُودَ اللّٰبِنُ فِي الْضَّرَّعِ، وَلَا يَجْتَمِعُ غُبَارٌ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَدُخَانٌ جَهَنَّمَ^(۱۲):

حهزرهت (بروودی خودای لسمربین) ده فهرومی: ئه‌وه سه‌ی ترسی خودای له دلدا بئی و دلی گه‌رم ببئی و له ترسی خودا بگری ناچیتنه ناو دوزهخ، وهک چون شیرئ که دوشرا ناچیتنه ناو گوانی ئاژله‌که ئاوا، ههروهها گه‌ردی ریکه‌ی خوداو چپو دووکه‌لی دوزهخیش قهت یهک ناگرن واته: ئه‌وهی توزی ریکه‌وبانی خهبات و غهزای لی بنيشی، دووکه‌لی دوزهخ ناچن به‌سریدا(ت).

٤٣٠٩- له ته‌فسیری سوره‌تی مومنه‌هینهدا رویشت فه‌رموده‌ی یه‌که‌م، حه‌دیشه‌که‌ی ئیمامی عه‌لی و نامه‌که‌ی حاطب^(۱۳).

٤٣١٠- وللشیخین والترمذى: وَأَغْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ طِلَالِ السُّبُوفِ^(۱۴):

^(۱۱) بخاری. جهاد: ۲۸۱۱.

^(۱۲) سكت عن درجه الشارح.

^(۱۳) تقدم برقم: ۴۱۶۲. مجلد سابع. تسلسل / ۴۳.

حهـزـهـت (درودی خودای لـسـرـبـین) دـفـهـرـمـوـی: بـزـانـنـ کـهـواـ بـهـهـشـتـ وـاـ لـهـ سـایـ شـمـشـیرـداـ (شـ/ـتـ).

ـ۴۳۱۱ـ ولـسـلـمـ وـأـبـیـ دـاـوـدـ وـالـسـائـیـ: مـنـ مـاتـ وـلـمـ يـغـرـ وـلـمـ يـحـدـثـ بـهـ نـفـسـةـ مـاتـ عـلـیـ شـعـبـةـ مـنـ نـفـاقـ (۱۵):

ـهـزـهـتـ (درودی خودای لـسـرـبـین) دـفـهـرـمـوـی: ئـهـوـهـیـ بـمـرـیـ وـغـهـزاـیـ نـهـکـرـدـبـیـ وـلـهـ دـلـیـشـیـهـوـهـ لـهـ ژـیـانـیـدـاـ بـهـتـهـمـاـیـ غـهـزاـ نـهـبـوـبـیـ ئـهـوـهـ کـهـ دـهـمـرـیـ رـهـگـیـکـیـ مـوـنـافـیـقـیـ تـیـاـیـهـ! (مـ/ـدـ/ـنـ).

ـ۴۳۱۲ـ ولـسـلـمـ وـأـبـیـ دـاـوـدـ: لـآـيـجـتـمـعـ کـافـرـ وـقـاتـلـهـ فـیـ النـارـ أـبـدـاـ (۱۶):

ـ۴۳۱۳ـ عـنـ أـمـ حـرـامـ (رـضـيـ اللـهـ عـنـهـ) قـالـتـ: أـكـانـاـ الـبـيـعـ (مـنـ اللـهـ عـلـیـهـ وـسـلـمـ) يـوـمـاـ فـقـالـ عـنـدـنـاـ فـاسـتـيـقـظـ وـهـوـ يـضـحـكـ، فـقـلـتـ: مـاـ يـضـحـكـكـ يـاـ رـسـوـلـ اللـهـ يـأـبـیـ أـلـتـ وـأـمـیـ؟ فـقـالـ: أـرـیـتـ قـوـمـاـ مـنـ أـمـیـ يـرـکـبـونـ ظـهـرـ الـبـخـرـ کـالـمـلـوـکـ عـلـیـ الـأـسـرـةـ، فـقـلـتـ: اذـعـ اللـهـ أـنـ يـجـعـلـنـیـ مـنـهـمـ، قـالـ: فـإـلـکـ مـنـهـمـ، ثـمـ نـامـ فـاسـتـيـقـظـ أـيـضـاـ وـهـوـ يـضـحـكـ فـسـأـلـتـهـ فـقـالـ مـثـلـ مـقـالـتـهـ، فـقـلـتـ: اذـعـ اللـهـ أـنـ يـجـعـلـنـیـ مـنـهـمـ، قـالـ: أـلـتـ مـنـ الـأـوـلـیـنـ، قـالـ: فـتـرـوـجـهـاـ عـبـادـةـ بـنـ الصـائـمـ بـعـدـ فـغـرـاـ بـهـاـ فـیـ الـبـخـرـ فـحـمـلـهـاـ مـعـهـ فـلـمـاـ أـنـ جـاءـتـ قـرـبـتـ لـهـ بـعـلـةـ فـرـکـبـتـهـ فـصـرـعـتـهـ فـمـائـتـ. رـوـاـهـ الـخـمـسـةـ (۱۷):

ـئـومـمـوـ حـرـامـ (رمـزـایـ خـودـایـ لـبـیـ) فـهـرـمـوـیـ: رـوـزـیـ پـیـغـهـمـبـرـ (درـودـیـ خـودـایـ لـسـرـبـینـ) هـاتـ بـوـ مـالـمـانـ، وـهـ لـهـ مـالـیـ ثـیـمـهـ سـهـرـ خـهـوـیـ نـیـوـهـرـوـیـ شـکـانـ، کـاتـنـ خـبـهـرـیـ بـوـوـهـ پـیـغـهـمـبـرـیـ خـودـاـ! باـوـکـ وـ دـایـکـمـ

(۱۴) مسلم. جهاد: ۴۸۹۳. ترمذی. جهاد: ۱۶۵۹.

(۱۵) مسلم. جهاد: ۴۹۰۸. أبو داود. جهاد: ۲۵۰۲. نسائي. جهاد: ۳۰۹۷ تحفة/ ۱۲۵۶۷.

(۱۶) پـیـغـهـمـبـرـ (درـودـیـ خـودـایـ لـسـرـبـینـ) دـفـهـرـمـوـیـ: (خـودـاـ نـهـنـاسـ وـ نـهـوـهـیـ دـهـیـکـوـزـیـ نـهـمـ دـوـوـ کـهـسـهـ قـهـتـ لـهـ دـوـزـهـخـدـاـ کـوـ نـابـنـهـوـهـ).

(۱۷) مسلم. جهاد: ۴۸۷۲ ، ۴۸۷۳ ، أبو داود. جهاد: ۲۴۹۵.

(۱۸) بـخـارـیـ. جـهـادـ: ۲۷۸۸ ، ۲۷۸۹ ، ۶۲۸۲ ، ۶۲۸۳ ، ۷۰۰۱. مـسـلـمـ. جـهـادـ: ۴۹۱۱. أبو دـاـوـدـ. جـهـادـ: ۲۴۹۱.

ترـمـذـیـ. جـهـادـ: ۲۴۹۱. نـسـائـیـ. جـهـادـ: ۱۶۴۵.

به قوربانت بن بوجی پی دهکه‌نی؟ فهرمooی: له خهوما کۆمهلى لە گەلی خۆمەدی، سواری پشتى ئەم دەريايىه دەبن، شوین و جيىگەيان ئەوهندە باش و خوش و ئاوهدا نە دەلىنى پاشان له سەر تەخت و قەنەفەی شاهانە دانىشتۇن. منىش گوتىم: له خودا داوا بکە كە بىكى بە يەكى لەم چىنە ئۆمەت، فەرمooی: تۆلەوانىت! جا دىسان حەزرت (درودى خوداى لە سەرىن) سەرى نايەوە خەوتەوە كە هەلسایەوە دىسان پى دەكەنی، كە پرسىارم لى كردەوە ھەمان وەلامى پىشۇوی دامەوە، گوتىم: له خودا بېپارىزەوە كە بىكى بە يەكى له وانە فەرمooی: تۆلە دەستەي يەكەميت! قسە كىپەرەوە دەلى: له پاشا عوبادەي كورپى صامىت ئۆممۇ حەرام مارە دەكا و له دەرياوە بىرى دۆغەزا، كاتى هاتەوە گەرايەوە ھىستەرە ماچەيە كىيان بۆيىر كە سوارى ھىستەركە بۇو ھىستەركە گلاندى و كەوتە خوارەوە مردو بە پىيى دووعاكەي پىيغەمبەر كە بۆيى كرد شەھيد بۇو (ش/اد/ت/ن).

٤٣١٤- وَعَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْمَائِدَةُ فِي الْبَحْرِ الَّذِي يُصِيبُ الْقَوْمَ لَهُ أَجْرٌ شَهِيدٍ وَالْفَرْقُ لَهُ أَجْرٌ شَهِيدَيْنِ : رَوَاهُ أَبُو دَاوُد^(١٨):

دىسان فەرمooی: پىيغەمبەر (درودى خوداى لە سەرىن) فەرمooی: ئەو كەسەي لە دەريادا تووشى سەرە خولى دەبى و دەرشىتەوە پاداشى شەھidiيىكى بۆ ھەيء، وە ئەو كەسەي لە ئاودا دەخنكى پاداشى دوو شەھيدى بۆ ھەيء (د- س/صالح).

٤٣١٥- وَلِلترمذى والنَّسَائِيِّ: مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ فُوقَ نَاقَةٍ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ^(١٩):

پىيغەمبەر (درودى خوداى لە سەرىن) دەفەرمooی: هەر پىياويىكى موسولمان ئەوهندەي و شتر دۆشىينى جەنگ بکا بۆ رەزاي خودا بەھەشتى بۆ مسوگەر دەبى! (ت/ن: س/ح).

^(١٨) رَوَاهُ أَبُو دَاوُد بِسْنَدِ صَالِحٍ (شَرْحَه).

^(١٩) ترمذى والنَّسَائِيِّ بِسْنَدِ حَسْنٍ (شَرْحَه).

٤٢٦- وَهُمَا أَيْضًا: وَمَنْ شَابَ شَيْئًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَائِنَ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ^(۲۰):

حەزىزەت (بروودى خوداى لەسرىين) دەفرمۇئى: ھەر كەسىن له رىگەى خودادا چەند تەلى لە مۇوى سەرو رىشى سېپى بىنى له رۆژى قيامەتدا بۇى دەبى بە نۇور! (ت/ان-س/ص).

٤٣١٧- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَلَا أَخْيَرُكُمْ بِخَيْرِ النَّاسِ؟ رَجُلٌ مُفْسِدٌ بِعِنَانٍ فَرَسِيهٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ أَلَا أَخْيَرُكُمْ بِالذِّي يَتَلَوَّهُ؟ رَجُلٌ مُعْتَرِلٌ فِي غُنْيَهٍ لَهُ يُؤْذَى حَقَّ اللَّهِ فِيهَا أَلَا أَخْيَرُكُمْ بِشَرِّ النَّاسِ؟ رَجُلٌ يُسَأَلُ بِاللَّهِ وَلَا يُفْطَى بِهِ . رَوَاهُ التَّرمذِيُّ وَمُسْلِمٌ^(۲۱):

ئىيىنۇ عەبباس (خودايىان لى رازى بىن) فەرمۇوى: پىيغەمبەر (بروودى خوداى لەسرىين) فەرمۇوى: ئەدى با پىيستان بلىم كە باشتىرين كەس كىيىه؟ ئەو پىياوهى كە ھەميشە جلھوی ماينەكەى بە دەستىيەوھىو ھەموو كاتى ئامادەيە بۇ تىكوشان له رىگەى خودادا، ئەدى با پىيستان بلىم كە دواى ئەو كىيى تى باشە؟ ئەو پىياوهى كە لە پەنايەكا رانۇچكەيەكى ھەيە، واتە: چەن سەرىي بىزنى و مەرى ھەيە، مافى خودايىان لى دەداو ھەقى خودايىان لەسەر ناچوينى! ئەدى با پىيستان بلىم كە بەدىرىن كەسيش كىيىه؟ ئەو كەسەيە كە بە خاترى خودا داواى شتى لى دەكەن و ئەو شتەشى ھەيەو خاترى خودا ناگىرى و شتەكە نادات! (ت/م).

٤٣١٨- وَمَا قَالَتْ نَفْسٌ رَجُلٌ إِلَى الْغُزْلَةِ فَسَأَلَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْهَا، فَقَالَ: لَا تَفْعَلْ فَإِنَّ مَقَامَ أَحَدٍ كُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ سَبْعِينَ عَامًا. أَلَا تُجْبِونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَيَدْخُلُكُمُ الْجَنَّةَ؟ اغْزُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فُوَاقَ نَاقَةٍ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ . رَوَاهُ التَّرمذِيُّ^(۲۲):

^(۲۰) ترمذى والنمسانى بسند حسن (شرحه).

^(۲۱) مسلم. جهاد: ۴۸۶۳ - ۴۸۶۸.

^(۲۲) بسند حسن (شرحه).

ده‌گیرنهوه: پیاوی دهبن، حمزی له گوشه گیری دهبن، له بارهوه له پیغه‌مبهر (درودی خودای له‌سرین) ده‌پرسن، ده‌فرمومی: نه‌که‌ی! چونکه تاقه یهک هله‌لویستی ئیوه له ریسی خودادا له حهفتا سال نویزی ماله‌وهتان خیزی زیاتره. ئه‌دی ئیوه حمزناکه‌ن که خودا لیتان خوش بئی و بتanaxاته به‌هه‌شتهوه؟ دهی که حمز لهوه دهکه‌ن له ریسی خودادا غمزها بکه‌ن! ئه‌وهی به‌قهی حوشتری بدؤشری، له ریسی خودادا جه‌نگ بکا به‌هه‌شتی بو مسوگه‌ر دهبن (ت-س/ح).

روون گردنهوهی:

۱- زاناکان ده‌فرمومون: وشهی (فی سَبِيلِ اللّٰهِ) جگه له غمزاو خمهباتگیزان بو ره‌زای خودا زور شتی تری باش ده‌گریت‌ههوه، وده رقنوو، خیزکردن، چوون بو نویزی هه‌ینی، ویلبوون به شوین زانستا. همروا ده‌لین: وشهی (اغبرت قدماء) یا (فی شِغْبٍ مِنَ الشَّعَابِ) و ئه‌مانه بو نمومونه و میثاله بو مهرج و قهید نییه.

۲- زورکه‌س له ناحه‌زانی ئیسلام و پی هله‌لخه‌تاهه کانیان ده‌لین: گوایه ئیسلام شه‌ر په‌رسته و حمزی له جه‌نگ و هه‌رایه و ئیسلام به زه‌بری تیرو شیر بلاو بوت‌ههوه نهک به هیزی فیکرو بیرا
ئه‌مه قسه‌یه‌کی زه‌هراوییه و دروییه‌کی په‌تییه. چونکه وده خودا له

قرئانا به حهزه‌ت ده‌فرمومی:

{قُلْ مَا كُنْتُ بِذُعَماً مِنَ الرُّسُلِ} (۶/۴۹).

واته ئهی موحه‌ممده! بفه‌رمومو به وانهی که داوای موعجیزه‌ی نا شایسته‌ت لی دهکه‌ن، یا ده‌لین دینه‌که‌ی تو ئه‌مهی وايه و ئه‌وهی وايه له وه‌لامی ئه‌وانه‌دا بفه‌رمومو: من يه‌که‌م پیغه‌مبهر نیم له‌سر روروی زه‌وی که له خۆم‌ههوه شتی نابه‌جا دابهیز، ره‌وشت و ره‌فتارو کردارو حالم وده هی پیغه‌مبهره کانی پیش خۆم‌هه. که‌سی به وردی ته‌ماشای ته‌ورات بکا که به‌لای

گاورو جووله‌کهوه نامه‌یه کی پیروزه و فهرمایشت و سرووشی خودایه، دلی دهوهستن، مهوی لهشی قهف رادهوهستن، که دهینی چون چونی تهورات بهو پهپی دل رهقی و بئی باکییه و فهرمان دهدا به جه‌نگاوهره کان که ئه و دئی و شارو ولاته‌ی دهیگرن دارو بهردو خانوو مال و گیاندارو بئی گیان و مرؤفو وه‌لسی هه‌موو به‌سهر یه کا بسووتینن و ره‌حیان پئی نه‌که‌ن. له زه‌مینه‌ی واقیعیشدا (نه‌ک له زه‌مینه‌ی خهیال پلاودا) با ته‌ماشای شه‌پ فروشی و بئی ره‌حی و بئی ویژدانی گاوره کان بکه‌ین، دهین په‌پرهوانی چی ئاینیکی تربه قهد په‌پرهوانی عیسا خوینی ناهه‌قیان له‌سهر رهوی زه‌وی رژاندی، مالی خه‌لکی بئی تاوانیان له خویان و له خه‌لکی تریش ویران کردی، به به‌رچاوی ئه‌م چینه‌ی ئیمه‌وه دوو جه‌نگی هه‌رده گه‌وره‌یان به‌رپا کردوه، به سه‌دان جه‌نگی بچکوله و گه‌وره‌ی تریان له هه‌موو لاین هله‌گیرساندووه، له جه‌زائی، له می‌صرا، له ئه‌رتیریا، له ئه‌فغانستان، له یه‌مهن، له کوریا، له ڤیتنام، له هه‌موو لاین، گئی زه‌وی به‌هه‌وی ئه‌وانه‌وه بووه به کونه مشکی قانگدراو، له هه‌موو لاین خویان و نوکه‌ره ئه‌لچه به گویکانیان شه‌پو هه‌را دروست ده‌که‌ن به هه‌زاران گوندو شارو ولاتی تیا سووتاو تیا ده‌سووتی، به ملیونه‌ها مرؤفی بئی تاوان و ژن و منال و پیرو زینده‌وه‌ریان کوشت و سووتاندو برژاند به هه‌زاران مزگه‌وت و خانه‌ی خودایان رمان و سووتاند، ئایا ئه‌مه‌ی که ئه‌م گاورانه ده‌یکه‌ن ته‌نفیزی ئایه‌ته‌که‌ی ئینجیله که ده‌لئی: (من ضربک علی خدک الایمن فادر له خدک الایسر) یا خویان مه‌شممول نین به مه‌فعوول و حوكمی ئه‌م ئایه‌ته و ئه‌م ئایه‌ته‌یان کردوه به ده‌رذی زه‌هرو ده‌یده‌ن له می‌شک و دلی ئه‌و گه‌ل و که‌سانه‌ی که ده‌یانه‌وئی مه‌ردانه دیفاع و به‌رگری له سه‌رو مال و ناموس و نیشتمانی خویان بکه‌ن و سه‌ر بؤ نولم و زوری ئه‌وان شوپ نه‌که‌ن. هه‌زار ره‌حمة‌ت له گئپی ماموستا مه‌لا حمه سه‌عیدی خومخانه که ده‌یفه‌رموو: ئه‌گه‌ر منالی دوانه له‌ناو سکی دایکیانا شه‌ر بکه‌ن به ده‌سیسه‌و پیلانی کافرانه.

وهرگیپ

۱۲) باسی دووهدم: باسی شهید و گهوره‌ی و پایه و پله‌ی شهید

الباب الثاني: فی الشهداء وفضلهم

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَا تَخْسِنَ الَّذِينَ قُتُلُوا...} الآية. ثُمَّ نَأَيْهَتْهُ بِرَبِّنَزِهِ لَهُ تَفْسِيرٌ سُوْرَةِ تَائِي عِيمَرَانَدَا رَابِّوُرَدَ، فَهُرْمُوْدَهِ سِيَهَهُمْ.

۴۳۱۹ → (ب-۱۳۱-۳۹۳ ف-۱) ^(۱)

۴۳۲۰ - وَعَنْهُ (أَيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ) (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا تَعْدُونَ الشَّهِيدَ فِي كُمْ؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَالَ: إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذَا لَقَلِيلٍ، قَالُوا: فَمَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي الطَّاغُونَ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي الْبَطْنِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَالْغَرِيقُ شَهِيدٌ . رَوَاهُ مُسْلِمُ وَالنَّسَائِيُّ، وَفِي رِوَايَةِ لَهُ يَخْتَصِمُ الشُّهَدَاءُ وَالْمُتَوَفُونَ عَلَى فُرُشِهِمْ إِلَى رَبِّنَا عَزَّ وَجَلَّ فِي الَّذِينَ يَتَوَفَّونَ مِنَ الطَّاغُونَ فَقُولُ الشُّهَدَاءِ إِخْوَانَنَا قُبِلُوا كَمَا قُبِلْنَا، وَيَقُولُ الْمُتَوَفُونَ عَلَى فُرُشِهِمْ: إِخْوَانَنَا مَأْتُوا عَلَى فُرُشِهِمْ كَمَا مُتَّنَا عَلَى فُرُشِنَا فَيَقُولُ رَبُّنَا: عَزَّ وَجَلَ الظَّرُورُوا إِلَى جَرَاحِهِمْ فَإِنَّ أَشْبَهَتْ جَرَاحُهُمْ جَرَاحَ الْمَقْتُولِينَ فَإِنَّهُمْ مِنْهُمْ وَمَعَهُمْ، فَإِذَا جَرَاحُهُمْ قَذَ أَشْبَهَتْ جَرَاحَهُمْ ^(۲):

دیسان ئه بو هوره‌یره (خودای نازی بن) فهرووی: حهزرهت (دووهدم سلاوی خودای گهربه‌ی نازی بن) فهرووی: ئیوه لهناو خوتاندا کنی به شهید داده‌نین؟ گوتیان: ئهی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئیمه ئه و کهسه به شهید داده‌نین که له خهباتی ریگه‌ی خودادا بکوژری، فهرووی: ئهگه‌ر و هک ئیوه دهلىن وابنی شههیدانی ئومه‌تی من نزور کهمن گوتیان: ئهی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئهی کتی شههیده؟ فهرووی: ئهوهی له خهباتی ریگه‌ی خودادا بکوژری ئوه شههیده،

^(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۱۳۱ رقم: ۱/ ۷۸۳.

^(۲) مسلم. جهاد: ۴۹۱۹.

وه ئوهی لە رىگەی خودادا بىرى شەھىدە، وە ئوهى بە دەردى ناو سك
بىرى شەھىدە، وە ئوهى بە ئاو بخنکى شەھىدە! (م/ن).

لە كىپانە وە يەكى نەسائىدا: شەھيدان و ئەوانەي بە دەردى خودا لە سەر
نويىنى خۆيان دەمن، لە خزمەتى خودادا دەبى بە مشتو مېو دەمە قالىان
لە سەر ئەوانەي كە بە تاعون دەمن: شەھىدە كان دەلىن: خودايە! ئەمانە
براي ئىمەن و وەك ئىمە كۈژداون و كەوابى ئوهى بە تاعون مەردووە دەبى
شەھىد بى وەك ئىمە! ئەوانەشى كە بە دەردى خودا مەردوون دەلىن: خودايە!
ئەمانە براي ئىمەن و لە دەستەي ئىمەن و شەھىد نىن، چونكۇ وەك ئىمە بە^١
دەردى خودا مەردوون! خوداي پەروەردگارى ھەموومان دەفەرمۇي: تەماشاي
زامەكانىيان بىكەن، ئەگەر لە زامى كۈژداوان بچى ئەوانىش لەوانن و لە كەن
ئەوانىشدا دەبن، جا كاتىن كە سەير دەكەن وا بىرىنەكانىيان لە بىرىنى ئەوان
دەچى.

٤٣٢١- عنْ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الشُّهَدَاءُ أَرْبَعَةٌ: رَجُلٌ مُؤْمِنٌ جَيْدٌ الْإِيمَانَ لَقِيَ الْعَدُوَّ فَصَدَقَ اللَّهَ حَتَّىٰ قُتِلَ فَدَلِيلُكَ الَّذِي يَرْفَعُ النَّاسَ إِلَيْهِ أَعْيُنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ هَكَذَا، وَرَافِعٌ رَأْسَهُ حَتَّىٰ وَقَعَتْ قَلْنَسُوْثُمْ، قَالَ: فَمَا أَذْرَى أَقْلَنْسُوْةَ عُمَرَ أَرَادَ أَمْ قَلْنَسُوْةَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ جَيْدٌ الْإِيمَانَ لَقِيَ الْعَدُوَّ فَكَانَ مَا ضُرِبَ جَلْدَهُ بِشَوُوكٍ طَلْحٍ مِنَ الْجِنِّ أَتَاهُ سَهْمٌ غَرَبَ فَقُتِلَ فَهُوَ فِي الدَّرَجَةِ الْأَكَانِيَّةِ، وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ خَلَطَ عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا لَقِيَ الْعَدُوَّ فَصَدَقَ اللَّهَ حَتَّىٰ قُتِلَ فَدَلِيلُكَ فِي الدَّرَجَةِ الْأَكَانِيَّةِ، وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ أَسْرَفَ عَلَىٰ نَفْسِهِ لَقِيَ الْعَدُوَّ فَصَدَقَ اللَّهَ حَتَّىٰ قُتِلَ فَدَلِيلُكَ فِي الدَّرَجَةِ الرَّابِعَةِ . رَوَاهُ التَّمِذِي (٣):

عومەر (خوداي ئازى بن) لە حەزەرتەوە دەفەرمۇي: شەھيدان چوار

دەستەن:

(٣) رواه الترمذى بسنده حسن (شرحه).

دهسته‌ی یهکم: ئهو پیاوه موسولمانه باوه‌ر جوانانهن که دهگهن به دوشن، لهگه‌ل خودادا راست دهرده‌چن و له پینناوی ره‌زای ئهودا ده‌جه‌نگن تا ده‌کوژرین، ئا ئه‌مانهن که له روزی قیامه‌تا پایه‌یان ئه‌وهنده بلنده خه‌لک ئاوا چاویان بو همه‌ل ده‌بین گوتی: که تماشای ئاسما‌نی کرد، بو به‌یانی بلندی‌ی پایه‌ی ئه‌م دهسته‌یه ئه‌وهنده سه‌ری به‌زکرده‌وه کلاویورگه‌که‌ی له‌سه‌ری که‌وته خواره‌وه، قسه به‌ر ده‌لی: نازانم راوی پیش من مه‌به‌ستی کلاوی پیغه‌مبه‌ر بیو، یا مه‌به‌ستی کلاوی عومه‌ر بیو، فرموموی (بربودی خودای لس‌سرین):

دهسته‌ی دووه‌م: ئهو پیاوه موسولمانانه باوه‌ر جوانانهن که دهگهن به دوشن له‌به‌ر ترسنؤکی وهک پوستیان به درکه‌زی بئازنیری وان، تا له لابه‌لاوه تیریکی ویلیان بو ری ده‌که‌وئی و ده‌یانکوژی، ئا ئه‌مانه وان له پله‌ی دووه‌مدا.

دهسته‌ی سییه‌م: ئهو پیاوه موسولمانانه که هم کاری باش و هم کاری خراپ تیکه‌ل ده‌کهن و باشیش ده‌کهن و خراپیش ده‌کهن، وهنی کاتنی به‌هنجاری دوشن ده‌بن و له‌گه‌لی دین به شه‌ردا له‌گه‌ل خودای که‌وره راست دهرده‌چن و پیاوانه جه‌نگ ده‌کهن هه‌تا ده‌کوژرین! ئا ئه‌مانه‌یش له پله‌ی سییه‌م دان.

دهسته‌ی چواره‌م: ئهو پیاوه موسولمانانه که له راده‌به‌دهر خراپه‌یان کردووه و زورو سته‌میان له خودی خویان کردووه، به‌لام کاتنی تووشی دوشن ده‌بن له‌گه‌ل خودای خویان راست دهرده‌چن و مه‌دانه جه‌نگ ده‌کهن هه‌تا شه‌هید ده‌کرین، ئا ئه‌مانه‌یش له پله‌ی چواره‌م دان (ت-س/ح).

٤٣٢٢ - عَنْ أَئْنَسَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا مِنْ عَبْدٍ يَمُوتُ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ، يَسْرُهُ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا، وَأَنْ لَهُ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، إِلَّا الشَّهِيدَ لِمَا يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ، فَإِنَّهُ يَسْرُهُ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا فَيُقْتَلَ مَرْءَةً أُخْرَى . رَوَاهُ الْخَمْسَةُ. وَفِي رَوَايَةٍ: مَا مِنْ أَحَدٍ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يُحِبُّ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا وَأَنْ لَهُ مَا عَلَى

الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ غَيْرِ الشَّهِيدِ لِإِلَهٌ يَتَمَنَّى أَنْ يَرْجِعَ فَيُقْتَلَ عَشْرَ مَرَاتٍ لِمَا يَرَى مِنَ الْكَرَامَةِ^(۴):

ئەندەس (خودای ئازى بىن) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسىرىن) فەرمۇسى: ئەوهى دەمرى ئەگەر لەلای خودا جىگەمى باش بى ئىت ئەگەر ئەم جىيانە و هەرچى لەم جىيانەدا يە بىدەننى بۇ خۆى حەزناكەت بىگەپىتەوە بۇ جىيان، بىچگە لە شەھىد، بەلام شەھىد (لەبەر گەورەيى پايىھى شەھىدىي) حەزدەكە كە بىگەپىتەوە بۇ دونياو جارىتى تر بىكۈزۈتەوە (ش/د/ات/ان) لە كىپرانەوەيەكا: ئەوهى چووه ناو بەھەشت حەزناكا كە بىگەپىتەوە بۇ دنيا ئەگەر هەرچى لەسەر رۇوى زەھىد بىدەن پىيى ناكەپىتەوە، مەگەر شەھىد، بەلام ئەو حەزدەكە كە بىگەپىتەوە بۇ دونياو دەجارى تىريش بىكۈزۈتەوە! چونكە بە چاوى خۆى دەبىنى كە شەھىد چەندە بە قەدرو بە رېزۇ قورس و گرانە!

٤٣٤ - وللنسانى: يُؤْتَى بِالرَّجُلِ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا أَبَنَ آدَمَ كَيْفَ وَجَدْتَ مَنْزِلَكَ؟ فَيَقُولُ: يَا رَبَّ خَيْرِ مَنْزِلٍ، فَيَقُولُ: سَلَّ وَتَمَّ فَيَقُولُ: أَسْأَلُكَ أَنْ تُرْدَنِي إِلَى الدُّنْيَا فَأُقْتَلَ فِي سَيِّلِكَ عَشْرَ مَرَاتٍ لِمَا يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ^(۵):

دەفەرمۇسى (دروودى خوداي لەسىرىن): پىياوى بەھەشتى وا ھەيە كە دەيھىنن خوداي مەزن پىيى دەفەرمۇسى: ئەى روڭەي ئادەم! جىگەكەت چۈنە بەلاتەوە؟ دەلى: ئەى پەروەردگارم! جىگەم زۇر چاکە، دەفەرمۇسى: داواو ئاواتت چىيە بىلىنى، دەلى: لە تو داوا دەكەم كە بىمكىپىتەوە بۇ جىيان تا لەۋى لە پىتىاوارى رەزاي توۇدا دەجارى تر بىكۈزۈمەوە، چونكە بە چاوى خۆى دەبىنى كە بەھەيى شەھىد بۇون چەندە نازدارو بەرېزۇ گەورەيە. (ن/رمزاي خواى ئازى بىن).

^(۴) بخاري. جهاد: ۲۸۱۷. مسلم. جهاد: ۴۸۴۵. ترمذى. فضائل الجهاد: ۱۶۶۲.

^(۵) سكت عن درجه الشارح.

٤٣٢٥ - وَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلَتْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَكَفَرُ عَنِي
خَطَايَايِ؟ فَقَالَ: نَعَمْ وَأَلْتَ مُخْتَسِبَ مُقْلِلَ غَيْرَ مُذِبِّرٍ إِلَّا الدِّينَ، فَإِنَّ جِبْرِيلَ (عَنْهُ
السَّلَامُ) قَالَ لِي ذَلِكَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالترْمذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ^(۱):

جاری حهزه‌ت (بروودی خودای لهسرین) باسی گوره‌یی خهباتی دهکرد بوز
یارانی، پیاوی ههنسا گوتی: ئهی پیغه‌مبه‌ری خودا! ههوالم بدھری و پیم
بفهربموو ئهگه‌ر من له پینناوی ره‌زای خودادا بکوژریم ئایا بهمه له گوناھ پاک
دهبمه‌وه؟ فهربمووی: بەلئی بە مه‌رجى ددان بە خوتدا بکریت و خۆ رابکریت و
پاداشی خوت بەس له خودا داوا بکهیت و روو بە رووی دوشمن بیت و پشتی
تئى نه‌کهیت و پشت هەلنەکەی تەنیا قەرز نەبن، قەرز بە شەھید بۇونیش پاک
نابیت‌وه، چونکە جوبرائیل (سلامی خوای لهسرین) ئاوای بە من فهربموو (م/ات/ن).
٤٣٢٦ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا يَجِدُ
الشَّهِيدُ مِنْ مَسْأَلَةِ الْقَتْلِ إِلَّا كَمَا يَجِدُ أَحَدُكُمْ مِنْ مَسْأَلَةِ الْقَرْصَةِ . رَوَاهُ التَّرمذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ
^(۲):

ئهبو هوره‌یره (خودای لازی بن) فهربمووی: پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای لهسرین)
فهربمووی: ئیوه بە قورنچکى چەندى ئیشتان پى دەگا شەھیدیش بە کوشتن
ئهوهندە ئیشى پى دەگا (ت/ن-س/ص).

٤٣٢٧ - وَعَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: عُرْضَ عَلَىٰ أَوْلَى الْمُلَائِكَةِ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ: شَهِيدٌ وَعَفِيفٌ مُعَفَّفٌ، وَعَبْدٌ أَخْسَنَ عِبَادَةَ اللَّهِ وَكَصَحَ لِمَوَالِيهِ . رَوَاهُ
الترمذی^(۳):

دیسان فهربمووی: پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای لهسرین) ده فهربمووی: ئه و سى
کەسانەم پى نیشان دران کە لەپیش پیشدا دەچنە بەھەشت، ئەم کەسانە

^(۱) مسلم. جهاد: ۴۸۵۷ - ۴۸۶۱. ترمذی. جهاد: ۱۷۱۲. نسائی. جهاد: ۳۱۵۸.

^(۲) بسنده صحیح (شرحه).

^(۳) بسنده حسن (شرحه).

بوون: شههیدو مرؤقی دهست و دل و داوینپاکی دوور له حهرام و بهندهین که به جوانی خودای خوی ده په رستی و دلسوزیشه بوقائعاکانی. (ت-س/ح).

۴۳۲۸- عنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: عَجَبَ رَبُّنَا عَزَّ وَجَلَّ مِنْ رَجُلٍ غَرَّا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَهْزَمَ أَصْحَابَهُ فَعَلِمَ مَا عَلَيْهِ فَرَجَعَ حَتَّى أَهْرِيقَ دَمَهُ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَلَائِكَتِهِ: الظَّرُورُوا إِلَى عَنْدِي رَجَعَ رَغْبَةً فِيمَا عِنْدِي وَشَفَقَةً مِمَّا عِنْدِي حَتَّى أَهْرِيقَ دَمَهُ . رَوَاهُ أَبُو دَاود^(۹):

عهبدوللله له پیغه‌مبهروه ده فهرومی: بهندهین دهرووا بوقهزا له ریی خودادا، ها پریکانی دهشکین و هه‌لدین، بهلام ئه و بهمه‌رکی سه‌رشانی خوی هه‌لدھسی و ده‌گه‌ریته‌وه بوق ناو کوپری شه‌پرو شه‌پر ده‌کا هه‌تا خوینی ده‌پریژری، خودای گه‌وره و سه‌روه‌رمان (کاتنی ئهم شیوه پیاوه مه‌ردانه ده‌بینی) به فریشته‌کانی خوی ده فهرومی: ته‌ماشای ئهم بهنده‌یه‌ی من بکهن، چون بای دایه‌وه بوق ناو کوپری شه‌پر هه‌تا خوینی رژا، به‌ته‌مای ئه و بهش و باره باشەی که له‌لای من هه‌یه و له ترسی ئه و سزاو توله‌یه‌ی که له‌لای من هه‌یه وه خودای گه‌وره و سه‌روه‌رمان کاری ئهم جوئه پیاوه مه‌ردانه‌ی زور به‌لاوه په‌سنه‌ندو نایابه (د- سند صالح).

۴۳۲۹- عنْ أَبِي أَمَامَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَيْسَ شَيْءًا أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ قَطْرَتَيْنِ وَأَكْرَيْنِ: قَطْرَةٌ مِنْ دُمُوعٍ فِي خَشْبَيْنِ اللَّهِ وَقَطْرَةٌ دَمٌ ثَهْرَاقُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ . وَأَمَّا الْأَثْرَانِ فَأَثْرَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَثْرٌ فِي فَرِيضَةٍ مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ . رَوَاهُ التَّرمذِي^(۱۰):

ئهبو ئومامه (خودای نی رازی بین) فه‌رموموی: پیغه‌مبهار (دویوبی خودای نی سرین) ده فه‌رمومی: له‌لای خودا هیچ شتنی وهک ئهم دوو دل‌پیه و ئهم دوو شوین پایه خوش‌ویست نییه: يه‌کم دل‌پیتی فرمیسک که له‌بهر ترسی خودا بین و دل‌پیتی

^(۹) بسند صالح (شرحه).

^(۱۰) بسند حسن (شرحه).

خوین که له بهر ره‌زای خودا رذابی، دووهم هنگاوی که له بهر ره‌زای خودابی و
له پیناوی ئهوا بی وه چوون بۇ غەزا، هەروا هنگاوی که بۇ جى به جى
کردنی فەرزى لە فەرزەكانى خودا بى! (ت- س/ح).

٤٣٣٠- ولسلم والنسياني قالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْنَ أَنَا إِنْ قُتْلْتُ؟ قَالَ: فِي
الْجَنَّةِ. فَأَلْقَى ثَمَرَاتٍ كُنْ فِي يَدِهِ ثُمَّ فَأَلَّ حَتَّى قُتِلَ^(۱۱):

پیاوی گوتى: ئەی پىيغەمبەرى خودا! ئەگەر له پیناوی ئايىنى تۆدا
بکۈزىم شويىنم كويىيە؟ فەرمۇسى: جىڭكەت بەھەشتە پیاوەكە چەند دەنكى
خورما له ناوا له پىدا بۇو، تووپرى دان و دەستى كرد بە شەپكىرىن ھەتا كۈزرا
(م/ن).

٤٣٣١- عن البراء (رضي الله عنه) قال: جاءَ رَجُلٌ مِّنْ بَنِي النَّبِيِّ، فَقَالَ:
أَشَهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّكَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، ثُمَّ تَقَدَّمَ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَمِلَ هَذَا يَسِيرًا وَأَجِرٌ كَثِيرًا^(۱۲):

بەراء (خوداى ئازى بن) فەرمۇسى: پیاوىيکى بەنى نەبىتى ھات گوتى:
شايمەتى دەدەم لە يەزدانى پاك بەولاوه خوداى تر نىيە، وە تۆيىش ئەي
موحەممەد! بەندەو پىيغەمبەرى ئەويت! ئەمجار چووه پىشەوھو خۆيى كرد بە
كۆپى شەپداو جەنگى كرد ھەتا كۈزرا، جا حەزەرت (دریوودى خوداى لە سەربىن)
فەرمۇسى: ئەم پیاوە بە كار كارىيکى زۇركەمى كرد، وەلى بۇ پاداش
پاداشىيکى كەلى كەورەي بىد (ش- بەزى خوداى ئازى).

٤٣٣٢- (ب- ۵۰- ۱۸۲- ۱۵۱).^(۱۳)

٤٣٣٣- وَسُلَّمَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَنْ فِي الْجَنَّةِ؟ قَالَ: النَّبِيُّ فِي الْجَنَّةِ،
وَالشَّهِيدُ فِي الْجَنَّةِ، وَالْمَوْلُودُ فِي الْجَنَّةِ، وَالْوَئِيدُ فِي الْجَنَّةِ. رَوَاهُ أَبُو ذَارُوذَ^(۱۴):

^(۱۱) مسلم. جهاد: ۴۸۹۰. بخاري. مغازى: ۴۰۴۶ = تجرید/ ۴ / ۲۸۱ رقم: ۱۵۴. نسائي. جهاد: ۳۱۵۴.

^(۱۲) مسلم. جهاد: ۴۸۹۱.

^(۱۳) تقدم في مجلد خامس. تسلسل/ ۵۱ رقم: ۱/ ۳۴۸۲.

پرسیار کرا له حهزرهت (دروودی خودای لسمین) کن بنهبی گومان بههشتیه؟ فهرمومی: پیغه‌مبهان بههشتین، شههیدان بههشتین، مندالانی نه بالق بههشتین، زینده بهچالان بههشتین (د- سند صالح).

۱۳) شههید بو خهلکی کی زور تکا دهکا : (الشهید يشفع في خلق كثين)
 ۴۳۴- عن أبي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عن النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يُشَفَّعُ الشَّهِيدُ فِي سَبْعِينَ مِنْ أَهْلِ يَتَّمٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ وَالزَّمْدِي، وَلِفَظُهُ: لِلشَّهِيدِ عِنْدَ اللَّهِ سِتُّ حِصَابٍ، يُعْفَرُ لَهُ فِي أَوَّلِ دَفْعَةٍ وَيَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَيُحَاجَرُ مِنْ عَذَابِ الْفَقْرِ، وَيَأْمَنُ مِنَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ، وَيُوَضَّعُ عَلَى رَأْسِهِ نَاجُ الْوَقَارِ الْيَاقُوتَةُ مِنْهَا خَيْرٌ مِنَ الدُّلُّيَا وَمَا فِيهَا، وَيُرْوَجُ الثَّنَيْنِ وَسَبْعينَ زَوْجَةً مِنَ الْحُورِ وَيُشَفَّعُ فِي سَبْعينَ مِنْ أَقْارِبِهِ^(۱):

ئهبو دهداه (خودای لزازی بن) فهرمومی: پیغه‌مبهار (دروودی خودای لسمین)
 فهرمومی: تکای شههید بو حهفتا کهس له کهس و کاری خوی گیرا دهبن
 (د/ت-س/ص) گفته‌ی (ت) شههیدان شهش بهخشیشیان لهلای خودا ههیه:
 لهکه‌ل یهکه‌م دهسته‌دا خودا لییان خوش دهبن و شویتی خویان له بههشتدا
 دهبنن، وله سزاو ئیش و ئازاری کوپ رزگاریان دهبن، وله ترس و تووقانی
 که له ههموو ترس و تووقانی گهوره‌تره دلنيا دهبن، وله تاجی سه‌لارو
 سه‌نگینییان لهسمر دهنین، که هرهیه‌ک یاقووتوی ئه و تاجه، له ههموو جیهان
 باشتره، وله حهفتاو دوو پهري (له پهريیه‌کانی بههشت) دهدری به ههموو
 شههیدی وه تکای گیرا دهبن بو حهفتا کهس له خزم و خویشانی!

۴۳۵- ولاین ماجة: يُشَفَّعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةُ الْأَئِمَّاءُ ثُمَّ الْعُلَمَاءُ ثُمَّ الشُّهَدَاءُ .
 نسأل الله أن تكون منهم ^(۲):

^(۱) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۲) بسند صحيح (شرحه).

^(۳) سكت عن درجه الشارح.

ده فهرمی (درودی خودای لرسین): له روزی قیامه‌تدا ئه م سئ تاقمه‌یه تکاو شهفاعت ده‌کهن: له پیشدا پیغه‌مبه‌ره‌کان، له دوا ئهوان زاناکان، له دوا ئهوانیش شه‌هیده‌کان (ئیبینو ماجه) له خودا داوا ده‌که‌ین که له کومه‌له پیروزه بین.

۱۴) به‌هره‌ی پاسه‌وانه‌کانی سه‌ر سنورو پاسدارانی ریکه‌ی خودا:

فضل المربط والحارس في سبيل الله

۴۳۳۶- عن سهلٍ (رضي الله عنه) عن النبيِّ (صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قالَ: رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْها . رَوَاهُ البخاريُّ والترمذِيُّ^(۱):

سه‌هل له پیغه‌مبه‌ره‌وه ده فهرمی (درودی خودای لرسین): که سئ یه‌ک روز له سه‌ر سنوری بینی کافران و موسولمانان بمی‌نیته‌وه به نیازی پاراستن و ئیشک گرتني ولاتی ئیسلام، لبه‌ر ره‌زای خودا ئه‌وه له هه‌موو جیهان باشتره (ب/ت).

۴۳۳۷- وله (أي للترمذی) وللنائی: رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللهِ أَفْضَلُ أَوْ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ وَمَنْ مَاتَ فِيهِ وُقِيَ فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَتَمَّ لَهُ عَمَلُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ^(۲):

ده فهرمی (درودی خودای لرسین): یه‌ک روز پاسه‌وانی سه‌ر سنور له‌به‌ر ره‌زای خودا گه‌وره‌ترو خیر تره له روزو وشهو نویژی یه‌ک مانگ، وه ئه‌وهی له‌م ریبیه‌دا بمرئی گرفتاری تاقی کردنه‌وهی ناو گوپ نابی، وه ئه‌وه کرده‌وه باش‌هشی هه‌تا روزی قیامه‌ت هه‌له زیادبوونه و هه‌نه‌شونما ده‌کا بوی! (ت/ن).

۴۳۳۸- وهمَا: رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللهِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ يَوْمٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَنَازِلِ^(۳):

^(۱) بخاری. جهاد: ۲۸۹۲.

^(۲) سكت عن درجه الشارح.

دفه‌رموی (دیوودی خودای لسربین): یهک رُوْزِ ئیشک گرتنی سه‌ر سنوری ئیسلام له بهر ره‌زای خودا خیرتره له هزار رُوْزِ خیرکردن له مهلهنه‌کانی تری خیردا (ت/ن- س/ص).

٤٣٣٩ - عنْ فَضَالَةَ بْنِ عَبْدِِ الرَّحْمَنِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: كُلُّ الْمَيِّتِ يُخْتَمُ عَلَى عَمَلِهِ إِلَّا الْمُرَابِطُ فَإِنَّهُ يَنْمُو لَهُ عَمَلٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَيُؤْمِنُ مَنْ قَاتَنَ الْقَبْرِ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ وَالْتَّمِذِي ^(٤):

له فوضالهوه حهـرهـت (دیوودی خودای لسربین) دفه‌رموی: هـمـوـوـ کـهـسـنـ کـاتـنـ دـهـمـرـیـ ئـیـتـ کـرـدـهـوـهـ کـهـیـ مـوـرـ دـهـکـرـیـ وـزـیـادـوـ کـهـمـ نـاـکـاـ، پـاسـهـوـانـیـ سـهـرـ سنـورـ نـهـبـیـ، بـهـلـامـ کـرـدـهـوـهـ نـهـمـ هـهـرـ لـهـ زـیـادـبـوـونـهـ وـهـتاـ رـوـثـیـ قـیـامـهـتـ هـهـرـ نـهـشـونـنـماـ دـهـکـاـ بـوـیـ، وـهـ لـهـ تـاقـیـ کـرـدـنـهـوـهـ وـپـرـسـیـارـیـ نـهـکـیـوـ مـوـنـکـهـرـیـشـ لـهـ قـهـبـرـداـ تـرـسـیـ نـابـیـ وـدـلـنـیـاـ دـهـبـیـ → (بـ- ۱۹- ۳۹۵- فـ- ۲+۳) (دـ/ـتـ- سـ/ـصـ).

٤٣٤٠ - عنْ أَبْنِ عَبَّاسِ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: عَيْنَانِ لَا تَمْسُهُمَا النَّارُ: عَيْنَ بَكَّتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَعَيْنَ بَأْتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ . رَوَاهُ التَّمِذِي وَالنَّسَائِي . وَاللَّهُ أَعْلَمُ ^(٥):

ئـیـدـنـوـ عـهـبـیـاسـ (خـودـایـانـ فـیـ رـانـیـ بـنـ) فـهـرـمـوـوـیـ: پـیـغـهـمـبـهـرـ (دـیـوـودـیـ خـودـایـ لـسـربـینـ) دـفـهـرـمـوـیـ: ئـهـمـ دـوـوـ چـاـوـانـهـ بـهـ ئـاـگـرـیـ دـوـزـهـخـ نـاـکـهـوـنـ: یـهـکـهـمـ: چـاوـیـ کـهـ لـهـ تـرـسـیـ خـودـاـ بـکـرـیـ.

دوـوـهـمـ: چـاوـیـ کـهـ بـوـ رـهـزـایـ خـودـاـ بـبـیـ بـهـ پـاسـهـوـانـ وـپـاسـیـ وـلـاتـیـ ئـیـسـلـامـ بـکـاـ (تـ/ـنـ- سـ/ـحـ).

^(۴) رواه الترمذی والنسانی بسنده صحيح (شرحه).

^(۵) بسنده صحيح (شرحه) (راجع: ج ۱/ ز - ۱۹ - رقم / ۲ ، ۱۲۴ و ۱۳۵ / ۲).

^(۶) بسنده حسن (شرحه).

۱۵) گهوره‌بی دارایی به خت کردن له ریگه‌ی خودای گهوره‌دا:

فضل الانفاق في سبيل الله تعالى

قال الله تعالى: {مَثُلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثُلِ حَبَّةٍ أَبْتَثَتْ سَبَعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُبْلَهُ مَثَّهَ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلَيْهِ} (۲۶۱/۲):
 واته: داستانی ئه و کهسانه که مائی خویان له ریگه‌ی خودادا به خت
 دەکەن وەک داستانی کەسى وایه يەك دەنك توو بپوینى و ئه و دانه شىن بېئى و
 حەوت گول بپوینى و لەھەر گولىكا سەد دانەی تىابى، سەرەپاي ئەوهېش
 ئەگەر خودا خواستى ھېبى چەند قاتى ئەمەيش دەدا بە کەسى کە خۆى
 بېھوئى، وە خواى گهوره رەحمەت و بەرەكتى زۇرەو خەزىنەی خودا هەتا
 بلىي گهوره و پەرەو خۆى زانايە بە حالى ھەموو کەسى، کە شانى چى
 ھەلدەگرى و چى ھەل ناگرى.

.۴۳۴۱ → (ب-۲-۱-۷-ف-۵)^(۱)

۴۳۴۲- وجاءَ رَجُلٌ بِنَاقَةً مَخْطُومَةً فَقَالَ: هَذِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ
 (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): لَكَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَبْعُمَائِنَةٍ نَاقَةٍ كُلُّهَا مَخْطُومَةٌ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ
 والنمساني^(۲):

پیاوى و شتره مىنگەيەكى رەشمەکراوى هىننا، گوتى: ئەمەم ھىننا وە
 دەيدەم له ریگه‌ی خودادا، پىيغەمبەريش (رسودى خوداي لىسرىن)، فەرمۇسى: لە
 رۆزى قيامەتدا له باقى ئەمە حەوت سەد و شتره مىچىكەي ھەوسار كراوت پى
 دەدرى (م/ان).

۴۳۴۳- ولأبى داود والنمسانى: الْغَزُوُ غَزْوَانَ فَأَمَّا مَنِ ابْتَغَى وَجْهَ اللَّهِ وَأَطْعَمَ
 الْإِمَامَ وَأَنْفَقَ الْكَرِيمَةَ وَيَاسِرَ الشَّرِيكَ وَاجْتَنَبَ الْفَسَادَ فَإِنَّ لَوْمَةَ وَتَبَّهَةَ أَجْزَرَ كُلُّهُ، وَأَمَّا مَنِ
 غَرَّاً فَخَرَأَ وَرِيَاءَ وَسُمْنَةَ وَعَصَى الْإِمَامَ وَأَفْسَدَ فِي الْأَرْضِ فَإِنَّهُ لَمْ يَرْجِعْ بِالْكَفَافِ^(۳):

^(۱) تقدم في مجلد ثانى. تسلسل / ۱۱ - ۷ برقم: ۱۱۷۹.

^(۲) مسلم. جهاد: ۴۸۷۴. نمسانى. جهاد: ۳۱۸۷ تحفة الأشراف: ۱۳۲.

دهفه‌رموی: غهزا دوو غهزایه: ئوهی مهبه‌ستی ره‌زامه‌ندی خودا بى و به گویی پیش‌هوای ئیسلام بکاو فه‌رمانی به جى بىنی و سامانی نایاب به‌خت بکاو، ره‌فتاری خوش بى له‌گهـل هاواریداول له خراپه بتەکیتەوهو تەریزى لى بکا، ئوهه چ بخه‌وئى و چ به خه‌بهر بى به خیرو پاداش داده‌نرى بۆی! به‌لام ئوهی که بۆ شانازى و رووباماپى و ناواو شوره‌ت دەچى بۆ غهزاو، بى گویی پیش‌هوای ئیسلام دەکاو ئازاوه دەگىپرئى له ولاًتداو فەرتەنە به‌رپا دەکا ئوهه نەك به سەرمایه‌کەی خۆيەوه دەگەپیتەوه، به‌لکوو كۆلى تاوانىش له‌گهـل خۆى دېنیتەوه (د/ن - رعنای خودایان لى بن).

٤٣٤٤- وللترمذی والننسائی: مَنْ أَنْفَقَ نَفْقَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ كُبِّتَ لَهُ بِسَبِيلِ الْمَاءِ
ضیغفی^(٤):

دهفه‌رموی (دروودی خودای لسىرين): هەر كەسى هەر خىرى بکاو مال و دارايى بەخت بکات بۆ رەزاي خودا به حەوت سەد قات بۆی دەنۇوسرى. (ت-س/ح-ن).

٤٣٤٥- وللترمذی: أَفْضَلُ الصَّدَقَاتِ ظِلُّ فُسْطَاطٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَنِيحَةُ خَادِمٍ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ طَرْوَةُ فَخْلٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ . نَسَأَ اللَّهُ التَّوْفِيقَ لِمَا يَحْبَهُ وَيُرْضَاهُ . آمِين^(٥):
دهفه‌رموی (دروودی خودای لسىرين): گەورەتىرىن خىرو خىرات خىرى سېبەرى ئەو دەوارەيە کە بۆ رەزاي خودا بدرى به تیکوشاھرانى رىڭەی خودا، ياخىرى ئەو نۆكەرەيە کە بۆ رەزاي خودا بدرى به تیکوشاھرانى رىڭەی خودا کە بەر دەستىيان بکاو خزمەتىيان بکا، ياخىرى ئەو ولاخەيە کە بۆ سوارى، ياخىرى بۆ خزمەت پىش كەش بکرى به تیکوشاھران بۆ رەزاي خودا. (ت-س/اص).

^(٤) سكت عن درجه الشارح.

^(٥) رواه الترمذى بسنده حسن (شرحه).

⁽⁶⁾ رواه الترمذى بسنده صحيح (شرحه).

١٦) خیری یارمه‌تی دانی غهزاکر: (فضل اعانة الغازی)

٤٣٤٦- عن زید بن خالد (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: من جهز غازياً في سبيل الله فقد غزا، ومن خلف غازياً في سبيل الله بخير فقد غزا . رواه الشیخان والترمذی^(۱):

زهیدی کوری خالد (خدای نی رازی بن) له پیغمه‌برهه (رسودی خودای لسرین) ده فرمومی: ئهوهی له بهر ره‌زای خودا خهبات‌گیری ته‌دارهک بکاو چهک و تفاوی پئی بدا ئهوه وهک ئهوه وایه که خوی بچن بۇ غهزما، وه ئهوهی بە باشە سەرپەرشتى خیزانى تیکوشەرئ بکا کە بۇ ره‌زای خودا چووبى بۇ غهزما وهک ئهوه وایه که خوی بچن بۇ غهزما (ش/ت).

٤٣٤٧- → (ب- ۱۵- ۱۱- ۸۷- ۸)

٤٣٤٨- عن أبي سعيد (رضي الله عنه) أن النبي (صلى الله عليه وسلم) بعث رحلاً إلى بني لحيان ليخرج من كل رجلين رجل، ثم قال للقاعد: أياكم خلف الخارج في أهله وماله بخير كان له مثل نصف أجر الخارج. رواه مسلم وأبو داود^(۲):

ئهبو سەعید (خدای نی رازی بن) فرموموی: پیغمه‌بر (رسودی خودای لسرین) زه‌لامیکی نارد بۇ ناو هۆزی بەنی لەھیان و فرموموی: با له هەردوو پیاوی پیاویکیان بېروا بۇ غهزما. وه فرموموی بەوهیان کە له ماله‌وە دەمینیتەوە: هەر کامتان بە چاکه له جیاتی ئهوهی دەرچووه بۇ غهزما سەرەوکاری مال و مثاله‌کەی بکا بە قەد نیوهی ئه و خیرو پاداشتى بۇ ھەیه (م/د).

٤٣٤٩- عن بريدة (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: حُرْمَةُ نِسَاءِ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ كَحُرْمَةِ أَهْلَهُمْ، وَمَا مِنْ رَجُلٍ مِنَ الْقَاعِدِينَ يَخْلُفُ رَجُلًا مِنَ الْمُجَاهِدِينَ فِي أَهْلِهِ فَيُخُونُهُ فِيهِمْ إِلَّا وَقَفَ لَهُ يَوْمُ الْقِيَامَةِ فِي أَخْدُ مَا عَمِلَهُ مَا شَاءَ فَمَا ظَلَّكُمْ . رواه مسلم وأبو داود والنمسائی^(۳):

^(۱) تجرید البخاري / ۲ / ۲۰۲ رقم: ۱۱۷۱ = ۲۸۴۳ . مسلم. جهاد: ۴۸۷۹.

^(۲) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۱۵ رقم: ۸ / ۱۱۷ .

^(۳) مسلم. جهاد: ۴۸۸۴ .

^(۴) مسلم. جهاد: ۴۸۸۵ . أبو داود. جهاد: ۲۴۹۶ .

بوره‌یده (خودای نی رازی بن) له پیغه‌مبهرهوه دهه‌رموی (بروودی خودای لرسربین): حورمهت و ریزو قهدری ژنی پیاوانی تیکوش شهر له سهر ئه و پیاوانه‌ی له ماله‌وه ده میئنه‌وه و هکوو حورمهت و ریزو قهدری دایکی خویان وايه! هر پیاویکی نیشته‌جیی ماله‌وه سهره‌وکاری که سوکاری پیاویکی تیکوش شهر بکا، به‌لام له هه‌مان کاتدا گزی و ناپاکییان له گه‌لدا بکا ئه‌وه له روزی قیامه‌تدا ئه و گزیکاره راده‌گرن بو ئه و غهزاکمراه به ئاره‌ززوی خوی کیشه له خیرو خیراتی ده کا و دهیانبا بو خوی! جا ئایا به بیری ئیوه ئه و تیکوش شهر له و روزه‌دا هیچی بو ده‌هیلیت‌وه یا هه‌مو خیره‌کانی دهبا بو خوی؟ (م/د/ن).

۱۷) باسی سیتیه‌م: نیازی پاک و قهستی خیرومه بهستی رهوا له غهزادا
هرجه، حوكمن غهزا چیبه، فهرزه یا سوننه‌ته، یا چیبه؟

الباب الثالث: في نية الجهاد وحكمه

۴۳۵۰- عن أبي موسى (رضي الله عنه) قال: جاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلْمُعْتَنِمِ، وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلَّهِ أَكْثَرَ، وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِيَرِى مَكَائِهِ فَمَنْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ قَالَ: مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْأَعْلَى فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ . رواه
الخمسة^(۱):

ئهبو موسا (خودای نی رازی بن) فهربمووی: پیاوی هاته خزمه‌تی حهزه‌ت (بروودی خودای لرسربین) گوتی: پیاوی وا هه‌یه بو تالان شه‌ر دهکا، پیاوی وا هه‌یه بو ناوو شوره‌ت شه‌ر دهکا پیاوی وا هه‌یه تا شوینی دیاربی و بلین نازایه له به‌رئه‌وه شه‌ر دهکا، ئه‌مانه کامه‌یان له به‌ر ره‌زای خودایه؟ فهربمووی: هر که سئ شه‌ر بکا هه‌تا شه‌ریعه‌تی خودا سه‌ربکه‌وی ئه‌وه له به‌ر ره‌زای خودایه (ش/د/ت/ن).

^(۱) تجرید البخاریم / ۳ رقم: ۲۹۲ = ۱۱۰ ، ۲۸۱۰ ، ۳۱۲۶ ، ۷۴۵۸. مسلم. جهاد: ۴۸۹۶. أبو داود. جهاد: ۲۵۱۸. ترمذی. فضائل الجهاد: ۱۱۴۶. نسائي. جهاد: ۳۱۳۶. ابن ماجة. جهاد: ۲۷۸۲.

۴۳۵۱- عن سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ سَأَلَ اللَّهَ الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ بَلَّغَهُ اللَّهُ مَتَازِلَ الشُّهَدَاءِ وَإِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ . رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبَخَارِيُّ^(۲):

سَهْلٌ كُورَى حُونَه يَفِ (خُودَى لِ زَانِى بَنِ) فَهُرْمُووْيِ: پِيْغَهْمَبَهْر (سَرُودِى خُودَى لِ سَرِينِ) فَهُرْمُووْيِ: ئَهْوَهِي لِهِكَانِي دَلِيْهِوهِ بِهِ رَاسْتِي دَاوَى شَهِيدِ بُووْنِ لِهِ خُودَا بَكَا خُودَا پَايَهِي شَهِيدِي دَهْدَاتِي، ئَهْكَهْر چِى لِهِنَاوِ نُويْنِي خَوْشِيَا لِهِ مَالِهِوهِي بِهِ دَهْرَدِي خُودَا بَمِرِى وَلِهِ مَهِيَدَانِي شَهِرِدا جَوَانِهِ مَهْرَگِ نَهْبَى (م/د/ت/ن).

۴۳۵۲- وَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ رَجُلًا غَرَّا يَلْتَمِسُ الْأَجْرَ وَالذِكْرَ مَا لَهُ؟ فَقَالَ: لَا شَيْءَ لَهُ. فَأَعَادَهَا ثَلَاثَ مَرَاتٍ فَقَالَ: لَا شَيْءَ لَهُ. إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبِلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا كَانَ لَهُ خَالِصًا وَابْتَغَى بِهِ وَجْهَهُ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(۳):

پِياوِيْكِيشِ كُوتِي: ئَهِي پِيْغَهْمَبَهْرِي خُودَا! پِيْمِ بِفَهُرْمُووْيِ كَهْرِ پِياوِي بَچِنى بُو غَهْزاوِ مَهْبَهْسَتِي هَمِ پِادَاشِ وَهَمِ نَاوَوِ شَوْرَهْتِي باشِ بَنِ چِى پَى دَهْبِرِى؟ فَهُرْمُووْيِ: هيچِى پَى نَابِرِى پِياوِهِ كَهْ سَنِ جَارِئِ مَهِي دَوْوَبَارِهِ كَرْدَهِوهِ، ئَهْوِيَشِ فَهُرْمُووْيِ: هيچِى پَى نَابِرِى چُونَكِهِ هَرِ كَارِئِ سَاخِ وَسَافِ بُو رَهْزَايِ خُودَا بَنِ خُودَا وَهَرِي دَهْگَرِى وَپَهْسَنْدِي دَهْ كَا ئَهْكِيَنَا نَايِهِوْيِ! (ن/د).

۱۸) ئَهْوَهِي بِهِ كَرِي بَچِى بُو خَدَباتِ وَاتِهِ: (كَرِي گُرْتَهِ) پِادَاشِي بُو نِيَهِ:

لَا ثَوَابٌ لِلْأَجْرِ عَلَى الْجَهَادِ

۴۳۵۳- عَنْ أَبِي أَيْوَبَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: سَقْفَتُحُ عَلَيْكُمُ الْأَمْصَارُ وَسَتَكُونُ جَنُودٌ مُجَنَّدَةٌ تُقْطَعُ عَلَيْكُمْ فِيهَا بُعُوثُ قَيْكَرَةِ الرَّجُلِ مِنْكُمْ

^(۲) مسلم. جهاد: ۴۹۰۷. أبو داود. صلاة: ۱۵۲۰. ترمذى. فضائل الجهاد: ۱۶۵۲. نسائي. جهاد: ۳۱۶۲.

ابن ماجة. جهاد: ۲۷۹۷.

^(۳) سكت عن درجة الشارح.

الْبَعْثَ فِيهَا فَيَتَخَلَّصُ مِنْ قَوْمِهِ، ثُمَّ يَتَصَفَّحُ الْقَبَائِلَ يَغْرِضُ نَفْسَةً عَلَيْهِمْ يَقُولُ: مَنْ أَكْفَيْهُ بَعْثَ كَذَا، مَنْ أَكْفَيْهُ بَعْثَ كَذَا، وَذَلِكَ الأَجْرُ إِلَى آخِرِ قَطْرَةٍ مِنْ دَمِهِ^(۱):

ئبو ئهییوب (خودای نی رازی بن) فهرمooی: پیغه‌مبهر (برودی خودای نی سهربن) فهرمooی: ئیوه لهمهولا شارو ولا تی زور دهگرن فهرمانپه واکانیش بو پاراستن و کارگیری ئه و شوینانه ناچار دهبن که سوپای گهوره پیکهوه نین و سهربازی دهبن به بیگاری (ئیجباری) جا هر ولا تهی به پیسی سه رژماره‌یه کی دیاری کراوتان له سهرباز له سه داده‌نری، جا پیاوی وا ده‌بی حه ز ناكا ئاوا به خوپایی بچن بو غهزا، ده‌چی خوی له هوژه‌کهی ده‌دزیته‌وه و ده‌روا به سه رخیل و تیره‌کانی تردا، ده‌سوروپیته‌وه و خوی ده‌خاته سه رسه‌واو ده‌لئی: کن ده‌یه‌وئی که من له‌باتی ئه و به‌کری بچم بو ئه م سهربازییه، یا له جیاتی ئه و بچم بو ئه م نیزده‌یه! ئا ئه‌مه‌یه که تا دوا دلپی خوینی به‌کری کیراوه! (د- س/ص).

۴۳۵۴- عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما عن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم قال للغازي أجرة وللجناع أجرة وأجر الغازى . رواهما أبو داود^(۲):

عبدوللای کوری عهمله پیغه‌مبره‌وه ده فهرمooی (برودی خودای نی سهربن): غهزاهکر که به کری بچن بو غهزا، یه ک خیری بو هه‌یه، به‌لام غهزا سازکه دوو خیری بو هه‌یه، هم خیری خوی و هم خیری ئه و غهزاهکره‌ی که تفاقی غهزای بو ساز ده‌کاو ده‌بی به‌هه‌ی چوونی بو غهزا (د- سند صالح).

۴۳۵۵- وقال الحسن وأبن سيرين رضي الله تعالى عنهم: يقسم للأجير من المقتوم، وأخذت عطية بن قيس فرسا على الصنف، فبلغ سهم الفرس أربعين دينار، فأخذت مائتين وأعطي صاحبه مائتين . رواه البخاري في الأجير^(۳):

^(۱) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۲) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۳) رواه البخاري تعليقا في باب الأجير كتاب الجهاد ، قبل رقم: ۲۹۷۳.

حهسهنهن و ئىبىنو سىرىين (رمزای خوداييان ئى بن) فەمۇويانە: كرى گىرته بەشى بۇ دادەنرى لە تالان، عەطىيەئى كورى قەيسىيش ئەسپىيڭى وەرگرت بە نىوهىيى و سوارى بۇو چوو بۇ غەزا، لەو غەزايەدا پىشكى ئەسپەكە چوار سەد دىنار دەرچوو، جا عەطىيە دوو سەدى بۇ خۆى ھەلگرت و دوو سەدىشى دا بە خاوهەن ئەسپەكە! (ب).

۱۹) تیکوشاو (غەزاکىردن) فەرزى كىفايەيە : (الجہاد فرض کفاية)
قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّفِرُوا خِفَاً وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذِكْرُكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ} (۴۱-۹).

واتە: ئەى موسولمانىنى! بەگشتى دەرچن بۇ غەزاو تیکوشاو لە رېگەى خوادا، خوا لەشتان سوووك بىن يىا قورس، سەرتان سوووك بىن يىا سەرتان جەنجال بىن، خىزان و مال و مىالتان كەم بىن يىا زۇر، دەولەمەند بن يىا هەزار، بە سەرو بە مال و بە گىيان و بە سامان، كۆشش و جىهاد بىكەن لەپەر رەزاي خودا لە پىنناوى يارمەتى ئىسلامدا، ئەم كۆشش و تیکوشاو و غەزاکىردنە كەلى چاكتى بۇ ئىيە بۇ دىن و دنیاتان ئەگەر بىزان.

۴۳۵۶- عن ابن عباس (رضي الله تبارك وتعالي عنهم) قال: (إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبُكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا) وَ (مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ) تَسْخَّنَهَا الْآيَةُ الْتِي بَعْدَهَا: (وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافِةً). رواه أبو داود^(۱):

ئىبىنو عەببىاس (رمزای خوداييان ئى بن) دەفەرمۇئى: ئايەتى:

{إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبُكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا - } ۳۹/۹

ئەگەر كاتى فەرمانىرەوا داواى لى كىردن كە ئىلچارپىي لى بىكەن و ئىيە نەچن بە دەنگىيەوە ئەوه خودا سزايدى كى بە سویتانا دەداو ئايەتى:

^(۱) رواه أبو داود بسنده صالح (شرحه).

– {۱۲۰/۶} **لَا هُوَ الْأَعْرَابٌ أَن يَتَحَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ –**
{مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَن يَتَحَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ –}

دفه‌رموی: ئەم دوو ئایەتە نەسخ بۇو نەتەوە بەم ئایەتە كەوا له دوا
 ئەوانەوە كە دفه‌رموی:
{وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيُنَفِّرُوا كَافَّةً – ۹/۱۲۲} .

واتە: هەر وەکوو رەوا نىيە بۇ موسولمانان كە پاش بکەون له سەھەرى
 غەزادا له حەزرتەن رەۋايش نىيە كە ھەموويان سەرجەم دەربچن بۇ
 غەزاو دەورى حەزرتەن چۆل بکەن! (د- سند صالح).

۴۳۵۷ - وَعَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ
وَلَكِنْ جِهَادٍ وَنِيَّةً، وَإِذَا اسْتَنْفِرْتُمْ فَاقْفِرُوا. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ^(۲) :

دیسان فه‌رمووی: روژى گرتنى شارى مەككە، كە ناواو بانگى
 دەركىدوووه بە فەتحى مەككە، پىيغەمبەر (برىوودى خوداي لىسىرىن) فه‌رمووی: له پاش
 گرتنى شارى مەككە و ئىسلام بۇونى خەلکەكە ئىتىر كۆچ كردىن له مەككەوە
 بۇ مەدینە نەما، چونكە مەككەيش وەك مەدینە بۇو بە خاك و لاتى ئىسلام و
 لە ژىئر رىيىنى كاپاران دەرچوو، بەلام كۆشش و تیکوشان و جىهاد و نيازى
 پاك ھەرماون و ھەر دەمىنن و ھەتا ھەتايىدە بىن بەھۆى سەرېھىزى ھەردوو
 جىهان و مايەى روو سوورى لەلاي خوداي گەورە، جا ھەر كاتى داواتانلى
 كرا كە دەربچن بۇ غەزا دەرچن و بېرقۇن بۇي. (ش/د/ات/ن- خودىيان ئازى بىتى).
۴۳۵۸ - (ب- ۱۲۸- ۲۱۶- ۵۶۵- ۲) + (ب- ۱۲۸- ۱۲۱- ۶- ۳۸۸
.^(۳)

^(۱) تجرید / ۲ / ۲۴۲ رقم: ۸۴۲ = ۱۸۲۴ ، ۱۸۲۴ ، ۱۳۴۹ ، ۱۵۸۳ ، ۲۰۷۷ ، ۲۸۲۵ ، ۲۷۸۲ ، ۲۰۷۷ ، ۳۱۸۹ ، مسلم. حج: ۴۸۰۶ ، ۲۲۸۹. أبو داؤد. مناسك: ۳۰۱۸ ، ۲۴۸۰. ترمذى. سيرة: ۱۵۹۰. نسائي: مناسك.

الحج: ۲۸۷۴ ، ۲۸۷۵.

^(۲) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۲۱۶ برقم: ۱۱۱۲. وتسليسل / ۱۲۸ رقم / ۶ . ۷۷۲

۴۳۵۹- عن جابر رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال لا تزال طائفة من أمتي يقاتلون على الحق ظاهرين إلى يوم القيمة رواه مسلم والترمذى وأبو داود، وزاد ظاهرين على من ناوأهم حتى يقاتل آخرهم المسيح الدجال^(۴):

جابر له پيغه مبهره و دفه رموي: کومهلى له نومهتم هه خهبات ده گيپن و به ناشكراو به بي پهروا له پيضاوي ههق و راستيدا هر جهنگ ده گهن و خوداش هر سهريان دهخا به سه دوشمني خويياندا، تا نزيكى روزى قيامهت (م/ات/د) ئيبو داود (محبته خوداي ف بى) ئمهى پت كردووه: هر زال ده بن به سه رئوانهدا كه شهريان پى ده فروش، هه تا چيني دواوه يان ده چن به گز ججاله کويره هه لات بازدا.

۴۳۶۰- ولسلم: لَنْ يَرَحَ هَذَا الدِّينُ قَائِمًا يُقَاتِلُ عَلَيْهِ عِصَابَةٌ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّىٰ تَفُرَّمَ السَّاعَةُ^(۵):

دفه رموي (دروسي خوداي له سهرين): ئەم ئايىنى ئىسلامە هر پايهدار ده بى، بېرى وچان و بەردەۋام کۆمەل کۆمەل، چىن لەدوا چىن موسولمانان خهبات ده گيپن و جهنگ ده گهن لە پيضاويدا، هه تا نزيكى روزى قيامهت (م).

۲۰) خاوهن عوزرو بەهانەي رەوا نەگەر نەشچى بۇ غەزا گۇناھى لە سەرنىيە:
لا هرج على المعدون

قال الله تعالى: {لَنْ يَرَحَ هَذَا الدِّينُ قَائِمًا يُقَاتِلُ عَلَيْهِ عِصَابَةٌ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّىٰ تَفُرَّمَ السَّاعَةُ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ} (۹۱/۹).

واته: ئەوانەي كە لازىبۈزۈن بى هيىن، وەكىو پىرو منال، ياخانەي كە نەخۆشىن ياخانەي كە داراي مال نىن تا سەرفى بىكەن لە چاكەدا ئەمانە ئەگەر بەشدارى نەكەن لە غەزا كردىدا، هەركەسى بە پىسى بەهانەي رەواي

^(۴) مسلم. جهاد: ۴۹۲۷. ترمذى. فتن: ۲۲۲۹.

^(۵) مسلم. جهاد: ۴۹۳۰.

خوئی ئوه گوناهیان له سه نیيە، بهلام بهم مهرجه که له گهله خوداو پیغەمبەرى خودادا ساخ بنو بۇ دینى ئىسلام دلسوزىن و به پىيى تەوانانى خۆيان له يارىدەي ئىسلام كۆتايى نەكەن.

٤٣٦١ - حديث زيد بن ثابت: أملی علی رَسُولِ اللّٰهِ.. الحديث، سبق فی بحث (سورة النساء) فی كتاب التفسير، الحديث العشرون^(۱).

٤٣٦٢ - عن أنسٍ (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي غَزَّةٍ فَقَالَ: إِنَّ أَفْوَاماً بِالْمَدِينَةِ خَلْفَنَا، مَا سَلَكْنَا شِعْبًا وَلَا وَادِيًا إِلَّا وَهُمْ مَعَنَا فِيهِ، حَبْسَهُمُ الْغَذْرُ. رِوَاةُ الْثَّالِثَةِ^(۲):

ئەنەس (رمزى خودای ئىبن) فەرمۇسى: حەززەت (دروودى خودای لە سەرين) لە غەزايىھەكى فەرمۇسى: لە شارى مەدینە، پىياوانى لە خۆمان، لە ئىيمە بە جىيماون و نەھاتوون بۇ ئەم غەزايىھە، بهلام بە دل و بە كىيان له گهله ئىيمەن لە بەر ئەھەن كە بەھانەي رەوايان ھەيە و نىازى پاكىان ھەيە ئىيمە لەھەر رىچكەو لايى و شىيوو دۆلەتكەوە بېرىيىن ئەوانىش لە پاداشت و خىردا لە كەلمان، چونكە بەھانەي رەوا لەھى گلى داونەتەوە (ش/د).

٤٣٦٣ - وَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَأْذِنُهُ فِي الْجِهَادِ، فَقَالَ: أَلَكَ وَالدَّانِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَإِنِّي مَا فَجَاهِيْدُ رِوَاةُ الْخَمْسَةِ^(۳):

پىياويىكىش هاتە خزمەتى حەززەت (دروودى خودای لە سەرين) پرسى پىن كرد كە لە خزمەتى دا بچى بۇ غەزا، فەرمۇسى: باوک و دايىكت ھەيە؟ گوتى: بەلى ھەممە، فەرمۇسى: دەي كەواتە بۇ خزمەتى ئەوان تىكۈشە (ش/د/ت/ن).

^(۱) تقدم في المجلد السادس. تسلسل / ۵۰ ۱۱۰ برقم: ۲۸۱۲/۲۰.

^(۲) مسلم. جەداد: ۴۹۰۹. ابن ماجە. جەداد: ۲۷۶۵. تحفة الأشراف: ۲۳۰۴.

^(۳) تجرید البخاري / ۲ / ۳۵۲ رقم: ۵۹۷۲ ، ۳۰۰۴ - ۱۲۲۹. فتح الباري. مسلم. برووصلة: ۶۴۰۱. داۋد. جەداد: ۲۵۲۹. ترمذى. جەداد: ۱۶۷۱. نسائي. جەداد: ۳۱۰۳.

٤٣٦٤- وجاء رجُلٌ من اليمَن ليجاهِدْ مع النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: هَلْ لَكَ أَحَدٌ بِالْيَمَنِ؟ قَالَ: أَبُوَيْ، قَالَ: أَذِنَا لَكَ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: ارْجِعْ إِلَيْهِمَا فَاسْتَأْذِنْهُمَا، فَإِنْ أَذِنَا لَكَ فَجَاهِدْ وَإِلَّا فَرِهَمَا . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ. نَسَّالُ اللَّهُ حَسْنَ الرِّوَايَةِ. آمِنْ^(٤):

پیاویکیش (له یه منهوه) هات، تاکوو له خزمته‌تی پیغه‌مبه‌ردا خدبات بکا، فه‌رموموی پیی: که‌ست هه‌یه له یه منهون؟ گوتی: باوک و دایکم له‌وین، فه‌رموموی: ئایا ره‌زایان له سه‌ره‌و ریکه‌یان داوی که هاتووی بو لای من بو غەزا؟ گوتی: نه، فه‌رموموی: ده‌بچۇرەوە بو لایان و پرس و رایان پى بکە، جا ئەگەر ره‌زایان له‌سەر بۇ ئەوا تیکوشەو وەرە بو غەزا، ئەگىندا دلى باوک و دايكت راگرهو باش به بۇيان (د).

٤٣٦٥- عنْ جَابِرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمْ تُبَايِعْ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمَوْتِ إِنَّمَا بَايَعْنَاهُ عَلَى أَنْ لَا نَفِرَ^(١):

جابیر (خودای ئازى بىن) فه‌رموموی: له‌سەر مردن په‌یمانمان به پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرپىن) نەدهدا بەلام له‌سەر ئەوھە په‌یمانمان دەدایه که له‌کاتى شەپکىردىدا له‌بەر دوژمن رانەکەين (ش/ت).

٤٣٦٦- وَسَلَّمَةُ بْنُ الْأَكْوَعَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): عَلَى أَىْ شَيْءٍ بَايَعْتُمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ؟ قَالَ عَلَى الْمَوْتِ. رَوَاهُمَا الشِّيخَانُ وَالْتَّرْمِذِيُّ^(٢):

لە سەلەمه‌ی کوپى ئەکوھ‌عيان پرسى: لە رۆزى رووداوى حودەبىيىهدا له‌سەر چى له‌گەل پیغه‌مبه‌ردا (دروودی خودای له‌سرپىن) په‌یماننان بەست؟ فه‌رموموی: له‌سەر ئەوھە په‌یمانمان دايىه که ئەگەر بشکۈزۈن لە فه‌رمانى حەزرت (دروودی خودای له‌سرپىن) دەرنەچىن (ش/ت).

^(٤) سكت عن درجه الشارح.

^(١) مسلم. مغازىي: ٤٧٨٥. ترمذى. سير: ١٥٩٤. نسائي. بيعة: ٤١٦٩. تحفة الأشراف: ٢٧٦٣.

^(٢) تجرید البخارى/ ٣/ ٣٣٩ رقم: ١٢١٤ = ٢٩٦٠ ، ٤١٦٩ ، ٧٢٠٦ ، ٧٢٠٨. مسلم: مغازىي: ٤٧٩٩. ترمذى.

سir: ١٥٩٢. نسائي. بيعة: ٤١٧٠.

۴۳۶۷ → (ب-۳-۱۰۴-۲۷۳ ف-۱) ^(۳)

۲۲) **نافرہ تانیش له گهں پیاواندا ده چن بو غهزا :** (تغزو النساء مع الرجال)
 ۴۳۶۸- عن أنس (رضي الله عنه) قال: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحْدِي الْهَرَمَ النَّاسُ عَنِ النَّبِيِّ
 (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَقَدْ رَأَيْتُ عَائِشَةَ بُنْتَ أَبِي بَكْرٍ وَأُمَّ سَلَيْمٍ وَإِلَهُمَا لَمْ شَمَرْتَانِ أَرَى خَدْمَ
 سُوْقِهِمَا تَثْزَانَ الْفِرَبَ عَلَى مُتَوْنِهِمَا ثُمَّ ثَفِرَ غَانِهِ فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ، ثُمَّ تَرْجَعَانِ فَمَلَّا نَهَا، ثُمَّ
 تَحِيَّانِ فَثَفِرَ غَانِهِا فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ. رَوَاهُ الشِّيْخَانُ ^(۱):

نهنس (خدای لی رازی بن) ده فهرومی: روژی رووداوه کهی چیای ئوحود،
 خله که له دهوری پیغەمبەر (بروودی خودای لە سربەن) هلهاتن، عائیشهی کچی
 ئەبو به کرو ئوممو سولەم دی، زور زور خیراو به دهست و برد بون، به کۆل
 به کوندە ئاویان دەھیناو قولیان هلکر دبۇو، خېخال و پاوانە کانیان له قوله
 پییاندا دیار بۇو، به هەرا کردن دەھاتن و دەچۈون و لهناو كۆرى شەپەکەدا، له
 جەنگەی شەپەکەدا ئاوه کەيان دەگىرپا بە سەر جەنگا وەرە کاندا، به هەنگلى
 کوندە کان ئاوه کەيان دەکرد به دەمى پیاوە غەزا کەرە کانەوە، هەر له گەل
 کوندەو جەوهندە کان خالى دەبۇونەوە بەبى و چان دىسانەوە به قەلە مبارو بە
 گومەتە دەگەرانەوە و پېریان دەکردنەوە لە ئاواو، دەھاتنەوە بو شەپەگا کەو
 ئاوه کەيان دەکرده و بە دەمى پیاوە کانەوە، هەتا دووبارە خالى دەبۇونەوە،
 وە هەروەها (ش) → (ب-۵-۱۷۹ ل-۴۹ ف-۱). برقم/۱/۳۴۳۸.

۴۳۶۹- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْزُو بِأَمَّ سَلَيْمٍ وَرَسْوَةَ مِنَ
 الْأَلْصَارَ مَعَهُ إِذَا غَزَّا فَيَسْقِينَ الْمَاءَ وَيَدَأْوِينَ الْجَرْحَى. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاؤِدَ
 وَالترمذى ^(۲):

^(۱) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل/ ۱۰۴ برقم/ ۱/ ۲۴۱۱.

^(۲) بخاري. جهاد: ۲۸۸۰ ، ۲۹۰۲ ، ۲۸۱۱ ، ۴۰۶۴. مسلم. مغازى: ۴۶۶۰.

^(۳) مسلم. مغازى: ۴۶۵۹. أبو داود. جهاد: ۲۵۳. ترمذى. سير: ۱۵۷۵.

دیسان فهرومیو: جاران پیغه‌مبهر (دوودی خودای لسربین) ئوممو سوله‌یم و چەند ژنیکی ئەنصاری ترى له‌گەل خۆیدا دەبرد بۇ غەزا، ئىشيان ئەوهبوو ئاویان دەگىپراو تىمارى زامداره کانیان دەکرد (م/د/ت).

٤٣٧٠ - وَقَالَتِ الرُّبِيعُ بْنُ مَعْوِذٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا): كُنَا نَعْزُوْ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَتَسْقَى الْقَوْمَ وَخَدْمُهُمْ وَرُدُّ الْجَرْحَى وَالْفَتْلَى إِلَى الْمَدِينَةِ. رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ^(۳):

روبەییعى كچى موعەدەویز (خودای لى رازى بىن) فهرومیو: جاران ئىئمەت ژنان له‌گەل پیغه‌مبەردا (دوودی خودای لسربین) دەچۈوين بۇ غەزا، کارمان ئەوهبوو ئاویان دەدا به خەباتگىپەكان و خزمەتمان دەکردن و زامارمان دەگواستەوە كۈزراومان دەبردەوە بۇ مەدینە! (ب).

٤٣٧١ - وَقَالَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) غَرَّوْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَبْعَ غَرَّوَاتٍ أَخْلَفُهُمْ فِي رِحَالِهِمْ فَأَصْنَعْ لَهُمُ الطُّعَامَ وَأَدَارِي الْجَرْحَى وَأَقْوَمُ عَلَى الْمَرْضَى. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَاللهُ أَعْلَمُ^(٤):

ئوممو عەطىيەش (خودای لى رازى بىن) فهرمۇسى: بۇ خۆم حەوت غەزام لە خزمەتى حەزرتدا كردووھ، لە بىنەو بارەگا کانیان دەمامەوھ نام بۇ دروست دەکردن و تىمارى زامارەكانم دەکردو سەرپەرشتى نەخۆشەكانم دەکرد (م).

٢٣) هېجرەت و رەوکردن بۇ ولاتى ئىسلام سوننەتە

الهجرة إلى بلاد الإسلام مستحبة

قال الله تعالى: {وَمَنْ يَهْاجِرْ فِي سَبِيلِ اللهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مَهْاجِرًا إِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرَهُ عَلَى اللهِ وَكَانَ اللهُ غَفُورًا رَّحِيمًا} (٤/١٠٠).

^(۳) بخاري. جهاد: ٢٨٨٢ ، ٢٨٨٢ ، ٢٨٤٣ ، ٥٦٧٩.

^(٤) مسلم. مغازى: ٤٦٦٧.

واته: هر که سی کوچ و رو بکا له ولاتی خویه وه بو ولاتی ئیسلام له به ره زای خودا، ئه وه تووشی خیرو خوشی ده بی و له جیگه یه کی باشا، له ولاتیکی دور له ئاشوب و ئاز اوه داده گیرسیتە وه ده حه سیتە وه خودا ش رزق و روزی پتر ده کا وه که سی له مائی خوی ده بیچی و مه بستی هیجره ت و کوچ کردن بین بو لای خودا و پیغەمبەری خودا، جا لە ریگه ی مردن یەخه ی پی بگرئ و ئه مری خودا بکاو فەرمانی هەق بە جى بىننى ئه وه بە بى شک و شوبە پاداشی باشی ده بی بە مزو مال لە سەر خودا گەورە، وھ خودا مەزن تاوانپوش و میھرەبانە.

٤٣٧٢ → (ب- ۱- ۱۱- ۶۵- ۱) ^(۱).

٤٣٧٣ - عن معاویة (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: لا تقطع الهجرة حتى تقطع التوبة ولا تقطع التوبة حتى تطلع الشمس من مغربها ^(۲): معاوییه لە پیغەمبەرە وە دەفەرمۇی (دەرگای خودا لە سەربىن): تا دەرگای تەوبە دادە خرى کاتى هیجرەت و کوچ کردن دەمیتى، هەتا خۆریش لە رۆژئاواوه ھەلنىيەت دەرگای تەوبە داناخرى! (د- سند صالح).

٤٣٧٤ - عن عبد الله بن عمرو (رضي الله عنهما) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: ستكون هجرة بعد هجرة، فخيار أهل الأرض أزمهم مهاجر إبراهيم، ويبقى في الأرض شرار أهلها تلفظهم أرضوهم تقدّرهم نفس الله وتخسرهم النار مع القردة والخنازير . رواه أبو داود ^(۳):

عەبدوللائی کورى عەمر (خودايان ئى رانى بى) فەرمۇوی: پیغەمبەر (دەرگای خودا لە سەربىن) فەرمۇوی: کۆچىکى تريش لە پاش ئەم کۆچە دەبى! وھ چاکتىينى خەلک ئەوانەن کە رەوگە (مەھجەر) ئىبراھىم كە لە قودسە بەرنادەن، واي ئى

^(۱) تقدم في مجلد أول، تسلسل / ۱۱ برقم: ۸۳ / ۱.

^(۲) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۳) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

دئی ته‌نیا به‌دکارو گهندکان ده‌میننهوه له ولاٽدا، زه‌وی نایان گریته خوی و خودا پر به‌دل قیزیان لی ده‌کاتهوه، وه ئاگری له‌گه‌ل جانه‌وهرو مه‌یموون و به‌رازدا خریان ده‌کاتهوه و مولیان ده‌دادات! (د- سند صالح).

۴۳۷۵- وجاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ جِئْنِتُ أُبَيْعُكَ عَلَى الْهِجْرَةِ وَكَرِنْتُ أَبْوَيِ يَنْكِيَانِ، قَالَ: ارْجِعْ عَلَيْهِمَا فَأَضْحِكُهُمَا كَمَا أَنْكَيْتُهُمَا . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(۴):

پیاوی هاته لای پیغەمبەر (دروودی خودای لەسرین) گوتى: ئەی پیغەمبەرى خودا! هاتووم بۇ خزمەتى توھەتا پەيمانت بدهەنى له سەرئەوه له ولاٽى خۆمەوه كۆچ بکەم بۇ خزمەتى تىق، بەلام كە هاتم باوک و دايىم دەگريان بە دوامدا، فەرمۇسى: بچۈرەوه بۇ لایان چۈن كردوویانتە گريان ئاوه‌هايش بیانهیئەرە پیتكەنین (د/ن).

۴۳۷۶- وَ لَأَبِي دَاؤْدَ: مَنْ جَاءَعَ الْمُشْرِكَ وَسَكَنَ مَعَهُ فَإِلَهُ مِثْلُهُ^(۵): دەفەرمۇسى: كەسى تىكەلى بىتپەرسىت بکاو له كەلیدا دانىشى و هەلسى، ئەوه ئەويش وەك ئەو وايە (د).

۴۳۷۷- ولنسائى: لَا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ مَا قُوْتِلَ الْكُفَّارُ وَبَعْثَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سَرِيَّةً إِلَى خَثْعَمِ، فَاعْتَصَمَ نَاسٌ مِنْهُمْ بِالسُّجُودِ، فَأَسْرَعَ فِيهِمُ الْقَتْلُ، فَبَلَغَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَمَرَ لَهُمْ بِنَصْفِ الْعُقْلِ، وَقَالَ: أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقْيِمُ بَيْنَ أَظْهَرِ الْمُشْرِكِينَ. رَوَاهُ التَّرمِذِيُّ وَأَبُو دَاؤْدَ^(۶):

دەفەرمۇسى (دروودی خودای لەسرین): كۆچ كردن ھەر دەمینى تا شەر له‌گه‌ل كافراندا بەمیتىن. جارى پیغەمبەر (دروودی خودای لەسرین) لقى سوپای نارد بۇ سەر هوزى خەendum چەن كەسى پەلامارى سەجده بىردىيان داو كورۇوشىان بىرد،

^(۴) سكت عن درجه الشارخ.

^(۵) رواه أبو داؤد في أخذ كتاب الجهاد (شرحه).

^(۶) سكت عن درجه الشارخ.

ههتا لهشکري ئىسلام نهيانكۈزى و بىيان ناسىنى كەئەمانە موسولمانن بەلام لە پەلەپەلى دا كۈرۈن، جا كە ئەم باسە گەيىشتەوە بە پىيغەمبەر (دروودى خوداي لىسرىبىن) پىيغەمبەر نىيوه خويىنى دا بە خاوهەن خويىنەكان و فەرمۇسى: من بەريم لەو موسولمانانە كە لەناو ھاوبەشپەيداكەرانا دادەنىشىن! (ت/د).

٤٣٧٨ - وَجَاءَ عَبْدٌ فَيَا يَعُصَمٌ عَلَى الْهُجْرَةِ وَلَا يَشْعُرُ بِهِ، فَجَاءَ سَيِّدُهُ فَطَلَبَهُ فَأَشْتَرَاهُ مِنْهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِعَبْدِنَ أَسْوَدِنَ وَلَمْ يُبَايِعْ أَحَدًا بَعْدَ حَتَّى يَسْأَلَهُ أَعْبَدٌ هُوَ. رَوَاهُ التَّرمذِيُّ فِي السِّيرِ^(٧).

بەندەيىن ھاته خزمەتى پىيغەمبەر (دروودى خوداي لىسرىبىن) پەيمانى لەگەلى دا بەست لەسەر كۆچكىرىن، پىيغەمبەر (دروودى خوداي لىسرىبىن) نەيزانى كە ئەوهە عەبدە، واتە: بەندەي زەرخېرىدەيە، لەپاشا خاوهەنەكەي ھات داوايىكىردىوە پىيغەمبەرىش (دروودى خوداي لىسرىبىن) بە دوو بەندەي رەش لىيى كېرى، لەوهەدوا حەزىزەت پەيمانى لەكەس وەرنەدەگرت تا لىيى نەپرسىيابىيە: تۆ بەندەي يانا؟ (ت).

٤٣٧٩ - وَ دَخَلَ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَلَى الْحَجَاجِ فَقَالَ: يَا ابْنَ الْأَكْوَعِ ارْتَدَذْتَ عَلَى عَقِيقَتِكَ تَعَرَّبْتَ، قَالَ: لَا وَلَكِنْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَذِنَ لِي فِي الْبَدْنِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(٨):

سەلەمەي كورى نەكوهۇ (خوداي ئازىزى بىن) چوو بۇ لاي حەجاج، گوتى: ئەى كورى ئەكوهۇ! پاشكەز بۇويىتەتەوە و وازت لە ھېجرەت ھىنۋەو بۇويىتەتەوە بە دەشتەتكى! سەلەمەيىش فەرمۇسى: نەخەير، ئەوهە لە منهوه زۇر دوورە، من لەسەر دىن و ئايىنى خۆم ماوم، بۇ ئەمەيىش كە ئىستىتا لە دەشت، دا دەنىشىم لەكاتى خۆى دا پىيغەمبەر خۆى (دروودى خوداي لىسرىبىن) رېكەي ئەوهى داوم (م).

^(٧) سكت عن درجه الشارخ.

^(٨) رواه مسلم. إمارة: ٤٠٢. تجريد/ ٥ لـ ٢٥٧ رقم: ٢٠٩٨ = (٧٠٨٧) فتح الباري.

۲۴) باسی چواره‌م: باسی سه‌فهرو و لخ و کهره‌سته و تفاقی تیکوشاں له ریگه‌ی خودادا:

الباب الرابع: في السفر والدواب والآلات الجهاد

۴۳۸۰- عن كَعْبَ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَرَجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ وَكَانَ يُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ. رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدُ وَالنَّسَائِيُّ^(۱):

که عبی کنپری مالیک (خودای لی رازی بن) فه‌رموموی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسرین) له روزی پینچ شه‌ممه‌دا له مال ده‌رچوو، رویشت بو غهزای ته‌بووک، هه‌میشیش حه‌زی ده‌کرد که له روزی پینچ شه‌ممه‌دا ده‌رچن بو سه‌فه‌ر (ب/د/ن - پر کوپه‌کانیان له نور بن).

۴۳۸۱- عن صَخْرِ الْغَامِدِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لِأَمْمَتِي فِي بُكُورِهَا، وَكَانَ إِذَا بَعَثَ سَرِيَّةً أَوْ جَيْشًا بَعَثَهُمْ مِنْ أَوْلَ النَّهَارِ وَكَانَ صَخْرٌ رَجُلًا تَاجِرًا وَكَانَ يَنْعَثُ تِجَارَتَهُ مِنْ أَوْلَ النَّهَارِ فَأَثْرَى وَكَثُرَ مَالُهُ . رَوَاهُ أَصْحَابُ الْسَّنْنِ^(۲):

صه‌خری غامیدی (خودای لی رازی بن) فه‌رموموی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسرین) فه‌رموموی: خودایه! نیش و کاری سه‌ر له به‌یانیانی ئۆمەتم پېروز که! فه‌رموموی: ده‌ستوری حه‌زره‌تیش وابوو ئەگه‌ر په‌لی سوپا، يا له‌شکری‌کی بناردایه بو غه‌زا له‌سه‌ره‌تای روزه‌وه ده‌یناردن، صه‌خر خۆی پیاوی‌کی بازدگان بwoo، خوشی ده‌ستوری وابوو له سه‌ره‌تای روزه‌وه بازگانیه‌که‌ی ده‌خسته رئ، له‌بئه‌وه ته‌واو داراو ده‌وله‌مەند بwoo بwoo، وه مال و سامانی نور بwoo بwoo (د/ات/ن-س/ح).

^(۱) تجرید البحاری: ۱۲۰۸ = ۲۹۴۹ ، ۲۹۴۷ ، ۲۹۵۰ ، ۳۰۸۸ ، ۳۰۵۶ ، ۳۹۰۱ ، ۳۸۸۹ ، ۴۶۷۳ ،

۴۶۷۷ ، ۴۶۷۸ ، ۴۶۷۹ ، ۶۲۵۵ ، ۶۶۹۰ ، ۷۷۲۵.

^(۲) رواه اصحاب السنن بسند حسن (شرحه).

٤٣٨٢- ولأبي داود: عَلَيْكُمْ بِالدُّلْجَةِ فَإِنَّ الْأَرْضَ تُطْوَى بِاللِّينِ^(۳):

دهفه‌رموی (دروودی خودای لمسین): بُو سه‌فه رکدن شه و بگرن به دهمه و هو شه و لهناو له بهره‌بیانا بکهونه رئی، چونکه بهش و ته‌نگی زه‌وی هکیش‌ری!
 (د- سند صالح).

٤٣٨٣- عن ابن عمر رضي الله تبارك وتعالي عنهمما) عن النبي صلی الله تعالی علیه وسلم قال: لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْوَحْدَةِ مَا أَغْلَمُ مَا سَارَ رَأِكَبْ يَلْيَنِلْ وَخَدَةَ رَوَاهَ البخاري والتزمذی^(۴):

ئیبنو عومه‌ر (خودایان نازی بن) له حه‌زره‌ته وه (دروودی خودای لمسین)
 دهفه‌رموی: ئه‌وهی من دهیزانم له باره‌ی ته‌نیایی‌وه، ئه‌گه‌ر خه‌لکیش وهک من بیزانن، هیچ سواری به شه و به ته‌نها ببهی هاوی نه دهرویشت (ب/ت).

٤٣٨٤- ولأبي داود والتزمذی: الرَّأِكَبُ شَيْطَانٌ وَالرَّأِكَبُ شَيْطَانٌ وَالثَّالِثُ رَجْبٌ^(۵):

دهفه‌رموی (دروودی خودای لمسین): تاقه سواری تاقه شه‌یتائیکه، دوو سوار دوو شه‌یتائه، که بعون به سئ سوار دهبن به دهسته سوار! (د/ت- سن/ص) مه‌بهست ئه‌وهیه پیاو تا بؤی دهکری به ته‌نیا سه‌فه‌ری دوور نه‌کا.

(وه‌رگیب)

٤٣٨٥- وَعَنْهُ (أي عن ابن عمر) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يُسَافِرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ. وَفِي رِوَايَةٍ: لَا تُسَافِرُوا بِالْقُرْآنِ فَإِنَّ لَا آمِنَ أَنْ يَنَالَهُ الْعَدُوُّ.
 رواه الشاعرة^(۶):

^(۱) بسنده صالح (شرحه).

^(۲) تجرید البخاري / ۲ / ۲۵۲ رقم: ۱۲۲۸ = ۲۹۹۸ فتح الباري شرح صحيح البخاري.

^(۳) بسنده صحيح (شرحه).

^(۴) تجرید البخاري: ۱۲۲۴ ، ۲۹۹۰ ، ۲۶۱۰ = فتح الباري. مسلم. إمارة: ۴۸۱۶ – ۴۸۱۹. أبو داود. جهاد: ۲۶۱۰. ابن ماجة. جهاد: ۲۸۷۹.

دیسان ئیبنو عوهر (رمای خودایان لی بن) فهربوی: پیغه مبهور (بروودی خودای لسربین) ریگهی نهدهدا که قورئان ببری بُو ولاٰتی دوشمن. له گیپانه و یه کا: حمزهت (بروودی خودای لسربین) فهربوی: قورئان مهبن بُو سه فه، چونکه دهترسم که بکه ویته بهر چنگی دوشمن! (ش/د).

۴۳۸۶ - وَقَالَ (رضی الله عنه): كُنَّا إِذَا صَعِدْنَا كَبَرْنَا، وَإِذَا نَزَّلْنَا سَبَّحْنَا. رَوَاهُ البخاري وأبو داود^(۷):

جابیر (خودای لی رازی بن) فهربوی: له کاتی راره وی (سه فه) دا که سه ر دکه و تینه سه ر بر زایی ئه للاه او ئه کبھر مان ده کرد، که سه ر به ره و خواریش ده ببووینه و سوبحانه للامان ده کرد (ب/د).

۴۳۸۷ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قال: السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ، يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ تُؤْمَنُ وَطَعَامَهُ وَشَرَابَهُ، فَإِذَا قَضَى أَحَدُكُمْ تَهْمَةً فَلَيُعَجِّلْ إِلَى أَهْلِهِ . رَوَاهُ الشِّيخَان^(۸):

ئه بو هورهیره (خودای لی رازی بن) فهربوی: له حمزه ته و ۵ (بروودی خودای لسربین) ده فهربوی: سه فه پارچه یه که له ئیش و ئازار، خه و خوراک و خواردن و هتان لی هراسان ده کا، جا له به رئوه هر که فرمانی خوتان به ئه نجام گهیاند ئیتر خیرا بیرونه و بُو لای که سو کارتان! (ش).

. → (ب- ۳- ۴۷- ۱۱۸- ۱۱۹- ۶+۷+۵+۸)^(۹).

^(۷) بخاری. جهاد: ۲۹۹۳.

^(۸) تحریر البخاری / ۲ / ۲۲۴ رقم: ۸۳۳ ، ۱۸۰۴ = ۵۴۲۹ ، ۳۰۰۱ ، ۱۸۰۴ (ریاض الصالحین / ۳ / ۳۶ رقم: ۱ / ۹۸۴) متفق علیه: ۱۸۰۴ بخاری ۱۹۲۷ مسلم).

^(۹) تقدم فی مجلد ثالث. تسلسل / ۴۷ رقم: ۵ / ۶ + ۲۱۶۲ / ۶ + ۲۱۶۳ / ۷ + ۲۱۶۴ / ۷.

۲۵) بهریکردن و پیشوازی خهباتگیران : (تودیع الغزاوة واستقبالهم)

۴۳۸۹- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْخَطْمَىٰ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَسْتَوْدِعَ الْجَيْشَ قَالَ: أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكُمْ وَأَمَانَتُكُمْ وَخَوَاتِيمَ أَعْمَالِكُمْ . رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنْنِ^(۱):

عهبدوللای خهطمی (خودای نی رازی بن) فهرموموی: جاران پیغه‌مبهر (بروودی خودای لهسرین) کاتن لهشکری بهپری دهکرد دهیفه‌رمومو: أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكُمْ وَأَمَانَتُكُمْ وَخَوَاتِيمَ أَعْمَالِكُمْ : دیین و ئایین و مال و منال و کەس و کارو سەر ئەنجامی کاروبارتام هەموو سپارد بە خودا بە رەحمەتی خۆی ئاگای لیتان بنی. (د/ت/ن - س/ص).

۴۳۹۰- وَقَالَ ابْنُ الرَّبِيعِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) لِابْنِ جَعْفَرٍ: أَتَذَكَّرُ إِذْ تَلَقَّنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَأَنَا وَابْنُ عَبَّاسٍ، قَالَ: نَعَمْ، فَحَمَلْنَا وَتَرَكْنَا. رَوَاهُ الشِّيخُانِ^(۲):

ئیینو زوبهیر بە ئیینو چەعفری گوت: ئایا له يادته كە من و توو ئیینو عهبابس چووین بە پیری پیغه‌مبهره ووه (بروودی خودای لهسرین)? فهرموموی: بەللى له بىرمه، ئەوھبوو ئىيمەتىلىرىنىڭىزى كىرىنەكتەن چونكە يەكىكمانى خستە پاشکۆى و يەكىكمانى خستە بەردەمى (ش).

۴۳۹۱- وَقَالَ السَّابِقُ بْنُ يَزِيدَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): ذَهَبْنَا تَلَقَّنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ الصَّيْبَانِ إِلَى تَبِيَّةِ الْوَدَاعِ. رَوَاهُ الْبَخَارِيِ^(۳):

سائىبى كورى يەزىد (خودای نی رازی بن) فهرموموی: هەتا ثەننیيەتولوەداع لەگەل مەدالاندا چووین بە پیری پیغه‌مبهره ووه (بروودی خودای لهسرین). (بوخارى رەحمەت لە خۆی و کەس و کارى).

^(۱) رواه اصحاب السنن بسنده صحيح (شرحه).

^(۲) تحرید / ۳ / ۳۷۴ رقم: ۱۲۵۴ = ۲۰۸۲.

^(۳) تحرید / ۳ / ۳۷۴ رقم: ۱۲۵۵ = ۴۴۲۷ ، ۲۰۸۳ ، ۴۴۲۶.

(۲۶) باشی و نیشانه‌ی رسنه‌ی ولادتی به رزه : (فضل الخيل وصفاتها)

قالَ اللَّهُ تَعَالَى : {وَأَعِدُّوا لَهُم مَا أَسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ ثُرَّهُمْ بِهِ عَذَّلَ اللَّهُ وَعَذَّلَكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ ذُو نِعْمَةٍ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تَنْفَعُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفِّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ} (۶۰/۸).^(۱)

واته: ئهی موسولمانه کان! هه میشه خوتان ئاماده بکهن، بۆ چاری دوزمنه کانتان، ئه وهی که ده توانن له هیزی جەنگ، له فيربوونی هونهره کانی، له چەک و تفاق، له ئه سپ و هیسترو ماينی مەشق دیدهی قال و چوار نال ئاماده بکهن، ههتا به باشی دوزمنی خوداو دوزمنی خوتان بەوه بتوقینن.

۴۳۹۲- عن عروة البارقي (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال:
الخيل مفؤدة في نواصيها الخير إلى يوم القيمة الأجر والمعلم. رواه الخامسة^(۱):

عوروهی باريقی (خودای لی رازی بن) فەرمۇوی: پېغەمبەر (رسووی خودای سسربىن) فەرمۇوی: له كاکول و يالى ماین و ئەسپ خىرو خوشى كرىدرابه: كە بىرتىيە هەم لە پاداشتى باش و هەم لە مالى تالانى حەللى، ئەمە بەردەۋامە ههتا رۆژى قيامەت (ش/د/ات/ن).

۴۳۹۳- عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) من اختبسَ فرسًا في سبيل الله إيمانا بالله وتصديقا بوعده، فإن شيعة وريه وروله في ميزانه يوم القيمة . رواه البخاري والنسائي^(۲):

^(۱) تجريد/ ۲۰۵ / ۳ رقم = ۱۱۷۰ = ۱۱۷۰ رقىم، ۲۷۰۰ ، ۲۸۰۲ ، ۳۱۱۹ ، ۳۶۴۲ . مسلم، مغازى: ۴۸۲۲ – ۴۸۲۶ . نسائى.

خیل: ۲۵۷۵ ، ۲۵۷۴ ، ۲۵۷۶ . ترمذى . جهاد: ۱۶۹۴ ، ۲۵۷۶ ، ۲۵۷۷ ، ۲۵۷۸ ، ۲۵۷۹ .

^(۲) تجريد/ ۲۰۶ / ۲ رقم = ۱۱۷۷ = ۲۸۰۳ فتح .

ئهبو هورهیره (خودای نی رازی بن) فهربموی: پیغه‌مبهر (دروودو سلاؤو میهره‌بانی و پیروزی خودای گهوره و مهزنی له سه‌ر بی و سه‌ر و مال و مناً به قوربانی گهردی سه‌ر گوری پیروزی بی) فهربموی: هر که‌سی ولاخیکی به‌رزه له ریگه‌ی خودادا رابگری بو خوی و ساخ له‌بهر ره‌زای خودا ته‌رخانی بکا بو غهزا، دیاره بؤیه ئه‌مه ده‌کا چونکه باوه‌ری هه‌یه به خوداو ئه‌و به‌لینه‌ی لهم باره‌یه و داویه‌تی به خهبات‌گیزه‌کان به راستی ده‌زانی، هر که‌سی ئاوا بکا ئه‌وه له روزی قیامه‌تدا خواردن و خواردن‌وه و ته‌رس و گمیزی ئه‌و ولاخه هه‌موی له تای خیزی ته‌رانووی خاوه‌نه‌که‌ی دا داده‌نری (بوخاری و نه‌سائی - خودایان نی رازی بن).

٤٣٩٤ - وعنة عن النبي ﷺ قال: الخيل ثلاثة: هي لرجل وزر وهى لرجل أجرز وهى لرجل ستر فأما التي هي لة وزر، فرجل ربطها ربأة ونواة على أهل الإسلام فهى لة وزر، وأما التي هي لة ستر فرجل ربطها في سبيل الله ثم لم ينس حق الله في ظهورها ولا رقايبها فهى لة ستر، وأما التي هي لة أجرز، فرجل ربطها في سبيل الله لأهل الإسلام في مرج أو روضة، فما أكلت من ذلك المرج والروضة من شيء إلا كتب له عدده ما أكلت حسناً، وكتب له عدده أرواثها وأبواالها حسناً، ولا يقطع طولها فاستئت شرقاً أو شرقين إلا كتب الله له عدده أثارها وأبواالها حسناً، ولا مر بها صاحبها على تهـر فشربت منه ولا يريـد أن يـسقـيـها إلا كـتبـ اللهـ لـهـ عـدـدـ ما شـربـتـ حـسـنـاتـ . رواه الحـمـسـةـ إلاـ أـبـاـ دـاـوـدـ^(٣):

دیسان فهربموی: حهزرهت (دروودی خودای نی‌سربن) ده فهربموی: ولاخی به‌رزه (به پیی نیازی خاوه‌نه‌که‌ی) سئ جوره: بو ههندی پیاو مایه‌ی شه‌ره، بو ههندی پیاو په‌رده و دا پوشه‌ره، بو ههندی پیاو مایه‌ی پاداشت و خیزه، مایه‌ی تاوان و شه‌ره بو ئه‌وکه‌سه‌ی که رایده‌گری بو چاوه و روپامایی و خو نواندن و

^(٣) تجربید بخاری / ٣ / ١٣٥ رقم: ١٠٤٣ = ٢٣٧٥ ، ٢٣٧١ ، ٢٨٦٠ ، ٣٦٤٦ ، ٤٩٦٢ ، ٤٩٦٣ . مسلم.

زکاء: ٢٢٨٧. نساني. خيل: ٢٥٦٥. ابن ماجه: جهاد: ٢٧٨٨.

شانازی و بو دوزمنایه‌تی له دژی موسولمانان! په‌ردهو داپوشه‌ریشه بوئه و که‌سه‌ی که له ریگه‌ی خودادا رایدەگری و بو روو سوری و هردوو جیهان که‌سابه‌تی پیوه ده‌کاو ئه و مافه‌ی که خودا له سه‌رئه و ولاخه‌ی داناوه فراموشی ناکا، وەک ئه و ئه‌گەر بازدگانی پیوه‌کرد زەکاتەکه‌ی بدا، هروه‌ها مافی ولاخه‌که خوشی فه‌راموش نه‌کا، ئالیکی ناسایی بداتی، شتی قورسی پی هەل نه‌گری، مایه‌ی پاداشت و خیریشه بوئه و که‌سه‌ی که رایدەگری بو خدبات و تیکوشان ساخ له بەر رەزای خودا، بو به‌رژه‌وندو سوودی گەلی ئیسلام، له میرگیکا یا له میرغوزاریکا دەببەستیتەو، ئیتر ئه و ولاخه هەرچى بخوا له و میرگو میرغوزاره به ژماره‌ی ئه و چاکه بو خاوه‌نەکه‌ی دەننوسری، وە بە ژماره‌ی تەرس و میزەکەیشی چاکه و خیرو خیرات بو خاوه‌نەکه‌ی دەننوسری، تەنانەت ئەگەر مەر بەندەکەی بېسین، ياخود گورىسەکەی بېچرینى، وە سەرئ دوو سەر غار بکا و باى بالى خۆی بداو يارى بکاو بەبى سوارەکەی بە پشتى خالى رمبازى و تەراتىن بکا، خودا بە ژماره‌ی شوین سمو تەرسەکەی چاکه و خیرى بو دەننوسرى، هەتا ئەگەر خاوه‌نەکەی بەسەر ئاویکا بىدى، بە نيازى ئەۋەيش نا كە بىبا ئاوى بدا، بەلام ولاخه‌کە له خۆيە وە لىنى خواردەو، ئەو بە قەد ژماره‌ی ئەۋەدى كە دەيخواتەو چاکەی بو دەننوسرى، دىارە ئەگەر سوارەكە خۆى مەشقى پى بکا، يابچى ئاوى بدا، يابە غەزادا سوارى بى ئەو بە پاداشتەکەی چەند قاتە (ش/ات/ن) قەلغان و رمۇ شىرو تىرو مائىن و زىن و ئەمانە نمۇونە و مىثالان بو هەمۇو جۆرە چەك و تفاقىكى جەنگى كۆن، هەروه‌ها رمبازى و ئالىك خواردن و گەمىز و تەرس و لەھەپو میرگو پیوه‌ندو رەشمەو لقاوو ئەمانەيش نمۇونەن بو شوین و شوينەوارو ئىش و كارو تفاقى جەنگن كەواتە: نيازو مەبەست و كردىو هەر دەمەن بەلام ئامىرۇ تفاق و كەرهستە بە پىنى رۆز دەگۈرۈن و هەتا دى كۆنەكان كۆنتر دەبن و رۆز بە رۆز چەكى تازەترو لەبارترو چاکتى دىيتنە كايەوە.

دەى بەم پىنى يە بى لەم رۆزگارە ئىمەدا تفەنگ و شەستىرو تۆپ لە جىيى شىرو تىرى كۆنە و خىرو پاداشى ئەوانى (لەكتى خۆياندا) ھەيە، تانك و

فرۆک و فرۆکه خانه و بهنzin و رون و گازو جهپو بورغۇو شۇفىيرو توپىچى و فرۆکهوان و كەشتىيەوان و ئەمانەيش لهجىي ماین و هىسترو حوشترو تەويىلە و ئاوا ئالىك و مىرگى كۆن، تەنانەت دەتوانىن بلىيىن دووكەل و رۇنى مەكىنەي كۆن و ئەم ورده بابەتانەيش وەك گەمىزۇ تەرسى لاخ وان، لە رۆزى قىامەتا دادەنرىن لە تاي تەرازووئى خىرى خاوهنەكەيىاندا، ئىتەر ھەروا بەم پىو دانە.

وەلى ئەوهى كە جىيى گومان نىيە ئەم دوو خالە سەرەكىيەيە: يەكەم نابى ئىمە ئەمپۇ، وەكۈو كۆن بە شىيو تىرەوە بچىن بۇ شەپو غەزاكردن گوايە ئەوه سوننەتى پىيغەمبەرەو خىرى گەورەترە، بەراستى شتى واشەپرى خۇتپىنە، خودا فەرمانغان پى دەكا كە بە پىيى رۇڭوو چەرخ خۆمان ئامادە بکەين و چەكى نوى پەيدا بکەين و مايەي بەھىزبۈونمان مسۇگەر بکەين، ئەوهەتا دەفرەرمۇي:

(وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا أَسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) (۶۰/۸).

دووەم شىيو تىريو ماین و ئەمانەيش لە قورئان و حەدىسىدا وەسف كراون و كراون بە نىشانەي خىرىو خۆشى ھەردوو جىهانمان، كەواتە دروست نىيە كە بە چاوى سووک تەماشا بىكىن. بىگە تا ئىستايىش لە شەپا رۆلى خۆيان دەبىنن و بە پىيى حال دەورى باش دەبىنن، دەى لەسەر ئەم بىنیاتە، لە شەپى ئەمپۇشدا شىيو تىريو سوارو ماین و ئەمانە بەپىي پىيويستى رۇز، وەكۈو كۆن خىرىو پاداشتى گەورەيان ھەيە، چونكە ياساو دەستوورىكى سەرەكىيە: لە دىنى ئىسلامدا ھەرچى شتىكى رەوا سوودى گشتى ھەبى بۇ ئىسلام دروستەو بەجىيە. (وھەگىن)

٤٣٩٥- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ التَّبَيُّ (صَلَى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَكْرَهُ الشُّكَالَ مِنَ الْخَيْلِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةِ إِلَّا الْبَخَارِيُّ (٤):

(٤) مسلم. مغازى: ٤٨٣٣. ابو داود. جهاد: ٢٥٤٧. ترمذى. جهاد: ١٦٩٨. نسانى. خيل: ٣٥٧٩. ابن ماجة: جهاد: ٢٧٩٠. تحفة الأشراف: ١٤٨٩٠.

دیسان فهرمومی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لمسربین) حهزی له ولاخی بهرزه‌ی راست و چهپ سپی نهبوو (م/د/ت/ن).

۴۳۹۶- عن ابن عباس (رضی الله تعالیٰ عنہما) عن النبی (صلی الله تعالیٰ علیه وسلم) قال: يُمْنُ الْخَيْلَ فِي شُقْرِهَا . رواه أبو داود والترمذی ^(۵):

ئیبنو عهباباس (رمای خودایان بن) له حهزرتهوه (دروودی خودای گلوره مدنی لمسربین) دهفه‌رمومی: ماین و ئهسپی شن پیروزن (د/ت- س/ح).

۴۳۹۷- عن أبي وهب (رضي الله عنه) عن النبی (صلی الله علیه وسلم) قال: علیکم بکل کمیت اغراً محجل او اشقر اغراً محجل، او اذهم اغراً محجل . رواه أبو داود والنمسائی ^(۶):

ئهبو وهب (خودای نی رازی بن) فه‌رمومی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لمسربین) دهفه‌رمومی: ولاخی بهرزه‌ی کویتی مارقی چوار پهل سپی رابگرن، ياخود شیی مارقی چوار پهل سپی، ياخود رهشتاله‌ی مارقی چوار پهل سپی (د/ن).

۴۳۹۸- عن أبي قتادة (رضي الله عنه) عن النبی (صلی الله علیه وسلم) قال: خیز الخیل الأذهم الأقرح الأرکم، ثم الأقرح الممحجل طلق اليمین، فإن لم يكن أذهم فكمیت على هذه الشیة . رواه الترمذی ^(۷):

ئهبو قهتاده (خودای نی رازی بن) فه‌رمومی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لمسربین) دهفه‌رمومی: باشترين ولاخی بهرزه ئهبو ولاخه‌یه که خوی رهشتاله بی و ناوچه‌وانی قهش بی و سه‌ل ووتی سپیواش بی، دوا ئهبو ئهوه‌یه که خوی رهشتاله بی و ناوچه‌وانی قهش بی و هه‌رچوار پهلي سپی بی، دهستی

^(۵) بسنند حسن (شرحه).

^(۶) سكت عن درجه الشارح.

^(۷) بسنند صحيح (شرحه).

راستی نه‌بی، جائیگه رهشتاله نهبو با کویت بی و لهسر همان
نیشانه‌ی باسکراو بن (ت- س/ص).

۴۳۹۹- ولنسائی: مَا مِنْ فَرَسٍ عَرَبِيٍّ إِلَّا يُؤْذَنُ لَهُ عِنْدَ كُلِّ سَحَرٍ بِدَعْوَتِينِ:
اللَّهُمَّ حَوْلَتْنِي مَنْ حَوْلَتْنِي مِنْ بَنِي آدَمَ وَجَعَلْتَنِي أَحَبَّ أَهْلِهِ وَمَالِهِ إِلَيْهِ،
أَوْ مِنْ أَحَبَّ مَالِهِ وَأَهْلِهِ إِلَيْهِ . نَسَأَ اللَّهُ التَّوْفِيقَ لِمَا يَحْبُّ وَيَرْضِي^(۸):

دهفرموی (درودی خودای لمسه‌بن): گشت بهره بهیانی هه‌موو ماین و
ئه‌سپیکی عه‌رهبی ریگای ئه‌م دوو نزايه‌ی پی دهدی: یه‌که‌م دهلى:
اللَّهُمَّ حَوْلَتْنِي مَنْ حَوْلَتْنِي مِنْ بَنِي آدَمَ وَجَعَلْتَنِي أَحَبَّ أَهْلِهِ وَمَالِهِ
إِلَيْهِ أَوْ مِنْ أَحَبَّ مَالِهِ وَأَهْلِهِ إِلَيْهِ:

ئهی خودایه! تو منت داوه بهو که‌سهی که خوت ویستووته منی پی
بدهیت و منت کردووه به مائی ئه‌و، دووه‌م دهلى: که‌واته بمکه به
خوش‌ویسترین که‌س و خوش‌ویسترین مائی له کنی! (ن).

۲۷) نابی ماین له‌که‌ر چاک بکری: (لا تحمل الحمر على الخيل)

۴۴۰۰- عَنْ عَلَىٰ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَهْدَيْتَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعْلَةً
فَرَكَبَهَا. فَقَالَ عَلَىٰ: لَوْ حَمَلْنَا الْحَمِيرَ عَلَى الْخَيْلِ فَكَانَتْ لَنَا مِثْلُ هَذِهِ . فَقَالَ رَسُولُ
اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّمَا يَفْعَلُ ذَلِكَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ . رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۱):

عه‌لی (رمزای خودای لمسه‌بن) فه‌رموموی: جاری قاتریکیان به دیاری هینا
بو پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای لمسه‌بن) پیغه‌مبه‌ر خوی سواری بوو، منیش
عه‌رزیم کرد: ئیمه‌یش ئه‌گه‌ر که‌ر بنیین له ماین شتی ئااما ان دهست
دهکه‌وی. فه‌رموموی: ئه‌وه کاری پیاوی تینه‌گه‌یشت‌ووه! (د/ت/ن).

^(۸) سکت عن درجهه الشارح.

^(۱) رواه الترمذی بلفظ آخر بسند صحيح (شرحه).

۲۸) به شهزاداني نازهـل (وهك شهرهـ كـلهـ شـيرـوـ شهرـهـ كـهـوـ وـ شهرـهـ بـهـرـانـ وـ شـتـىـ وـاـ) نـاـرـهـ وـاـيـهـ، هـرـوـهـاـ حـرـامـهـ لـهـ دـهـ مـوـوـ چـواـيـ چـوارـ پـيـ بـدـرـيـ، يـاخـودـ لـهـ عـنـهـتـ وـ نـهـفـريـنـيـ لـيـ بـكـرـيـ:

التحریش بین البهائم وضربيها في وجهها ولعنها حرام

۴۴۰۱) عن ابن عباس (رضي الله تعالى عنهما) قال: نهى النبي (صلى الله عليه وسلم) عن التحریش بین البهائم. رواه أبو داود والترمذی^(۱):

ئيـبـنـوـ عـهـ بـيـباسـ (خـودـاـيـانـ لـيـ رـانـيـ بـنـ) فـهـرـمـوـوـيـ: پـيـغـهـمـبـرـ (دـرـوـدـيـ خـودـاـيـ لـسـرـيـنـ) بـهـ شـهـزادـانـيـ گـيـانـلـهـ بـهـ رـانـيـ قـهـدـغـهـ كـرـدوـوـهـ وـ شـهـرـهـ كـلـهـ شـيرـوـ شـهـرـهـ سـهـگـوـ وـ شـهـرـهـ بـهـرـانـ وـ ئـهـمـ شـتـانـهـيـ حـرـامـ كـرـدوـوـهـ! (دـ سـنـدـ صـالـحـ تـ).

۴۴۰۲) → (بـ- ۴۴ـ لـ- ۱۵۳ـ فـ- ۲)^(۲).

۴۴۰۳) وَ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي سَفَرٍ فَسَمِعَ لَعْنَةً فَقَالَ: مَا هَذِهِ؟ قَالُوا: هَذِهِ فُلَانَةٌ لَعْنَتُ رَاحِلَتَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): ضَعُوا عَنْهَا، فَإِنَّهَا مَلْعُونَةٌ، فَوَضَعُوا عَنْهَا. قَالَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): فَكَائِنُ الظَّرُورُ إِلَيْهَا نَاقَةٌ وَرَقَاءٌ. رَوَاهُ أَبُو دَاؤُدْ وَمُسْلِمٌ. وَلِفَظِهِ: فَكَائِنُ أَرَاهَا ثَمَشِيٌّ فِي النَّاسِ مَا يَغْرِضُ لَهَا أَحَدٌ^(۳):

له سـهـفـرـيـنـكـاـ پـيـغـهـمـبـرـ (دـرـوـدـيـ خـودـاـيـ لـسـرـيـنـ) نـهـفـريـنـ (لـهـعـنـهـتـ) يـكـيـ بـهـرـ کـوـيـ کـهـوتـ، فـهـرـمـوـوـيـ: ئـهـوـ چـىـ بـوـ؟ عـهـزـيـانـ کـرـدـ: ئـهـ وـ زـنـهـ بـوـ نـهـفـريـنـيـ لـهـ وـلـأـخـهـکـهـيـ کـرـدـ، پـيـغـهـمـبـرـ (دـرـوـدـيـ خـودـاـيـ لـسـرـيـنـ) فـهـرـمـوـوـيـ: کـوـپـانـهـکـهـيـ لـيـ بـکـرـنـهـوـ بـهـرـهـلـلـايـ بـکـهـنـ وـ کـهـسـ سـوـارـيـ نـهـبـيـ، چـونـکـهـ ئـهـ وـ شـتـرـهـ بـهـرـ لـهـعـنـهـتـ کـهـوـتـوـوـهـ ئـيـتـ ئـهـوـانـيـشـ کـورـتـانـهـکـهـيـانـ لـيـ گـرـتـهـوـهـ. عـيمـرـانـيـ کـورـيـ حـوـصـهـيـنـ دـهـيـکـوتـ: ئـيـسـتاـکـيـشـ ئـهـ وـ شـتـرـهـ هـهـرـ لـهـبـهـرـ چـاوـهـ، وـ شـتـرـهـ مـيـنـگـهـيـهـکـيـ بـقـرـ

^(۱) رواه أبو داود بسنده صالح (شرحه).

^(۲) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۴۸ برقم: ۲۸۹۸/۲.

^(۳) (رياض الصالحين. رقم: ۱۰۰۷/۷). مسلم. أدب: ۶۵۴۷. أبو داود. جهاد: ۲۵۶۱. تحفة

الأشراف: ۱۰۸۳

بُوو (د/م) گفته‌ی (م): ده لیئی هر له بُر چاومه، به ناو عه شاماته که دا ده سورایه وه که س هه قی نه بُوو به سه ریه وه.

۴۰۴ → (ب- ۴ ز- ۴۶ ل- ۱۵۲ ف- ۱ + ف- ۲).^(۴)

۴۹) دروست نیبهٔ ژیئی کهوان و زهند بکریته ملى نازه‌ل و ولخ:
لا يجوز الوتر والجرس

۴۴۰۵- عن أبي بشير (رضي الله عنه) قال: كُنَّا مع النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فَأَرْسَلَ رَسُولًا إِلَى النَّاسِ وَهُمْ فِي مَقْلِيلِهِمْ لَا تَبَقَّيْنَ فِي رَقَبَةِ بَعِيرٍ قِلَادَةٌ مِنْ وَكَرٍ أَوْ قِلَادَةٌ إِلَّا قُطِعَتْ. رَوَاهُ الْاثَّلَاثَةُ^(۱):

ئه بُو به شیر (خودای ن رازی بی) فه مووی: له سه فه ریکا له گه ل پیغه مبه ردا بُووین (برووی خودای نه سه بین) خله که شوینی شه ویان گرت بُوو، پیغه مبه ر (برووی خودای نه سه بین) رابه ریکی نارد بُو لایان که پییان رابگه یه نه: که هر و شتری ملیوانکه‌ی ژیئی کهوانی له ملدایه، یاخود هر ملیوانکه‌یه کی دیکه‌ی له مل دایه بی پچریننه وه له ملى دابکه‌نن! (ش/د).

۴۰۶ → (ب- ۴ ز- ۴۶ ل- ۱۴۹ ف- ۲ + ۳ + ۱ + ۴).^(۲)

۳۰) دروستهٔ ولخ ناو بنری: (يجوز تسمية الدواب)

۴۴۰۷- عن سَهْلِ (رضي الله عنه) قال: كَانَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَائِطِنَا فَرَسٌ يُقَالُ لَهُ الْحَيْفُ. رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ^(۳):

^(۱) راجع المجلد الرابع. تسلسل / ۴۸ رقم: ۲۸۹۷ و رقم: ۲۸۹۸/۲. بخاري. جهاد: ۳۰۰۵.

^(۲) تحرید البخاري = مختصر صحيح البخاري: ۱۲۳۰ = ۳۰۰۵ فتح الباري. مسلم. لباس: ۵۰۱۵. ترمذی. جهاد: ۱۷۰۳.

^(۳) سبق في مجلد رابع. تسلسل / ۴۶ رقم: ۲۸۸۸ و ۲۸۸۷/۱ و ۲۸۸۹/۳ و ۲۸۸۲/۴ و ۲۸۵۲/۴.

^(۴) تحرید / ۲۰۶ رقم: ۱۱۷۸ = ۲۸۵۵ فتح الباري شرح صحيح الباري.

سنه هل (خودای فی رازی بن) فهرمومی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسمیرین) ئه‌سپیکی هه‌بورو، ناوی لوحه‌یف بورو، له‌ناو حه‌ساری با خه‌کهی ئیمده‌دا بورو (ب).

٤٤٠٨- وَقَالَ مُعَاذٌ (رضي الله عنه): كُنْتُ رِذْفَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى حِمَارٍ يُقَالُ لَهُ عَفِيرٌ. رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ وَأَبُو دَاؤدَ^(۲):

موعاد (خودای فی رازی بن) فهرمومی: له پاشکوئی پیغه‌مبهره‌و سواری گویدریشی بوم ناوی عوفه‌یر بورو! (ب/د).
٤٤٠٩- → (ب- ٤٢٧- ٩٠- ٧)^(۳).

لیزه‌دا ئه‌م پتیریه‌ی هه‌یه: ئه‌سپه‌که ناوی مهندوب بورو، که حه‌زرهت که‌پایه‌وه فهرمومی: مه‌شله‌ژین، هیچ نییه، به‌راستی ئه‌م ئه‌سپه‌یش که ئیوه ده‌لین: تم‌راله زور خیراو به گوپو خوشیر بورو! (ب/ت).
٤٤١٠- وَقَدْ كَانَتْ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَاقَةٌ يُقَالُ لَهَا الْعَضَباءُ. رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ
والنسائی^(٤):

گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسمیرین) و شتره مینگه‌یه کی هه‌بورو ناوی عه‌ضباء بورو (ب/ن).

٤٤١١- ولای داود: كَانَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ثُسَمَيِّ الْأَلَّهِيِّ مِنَ الْخَيْلِ فَرَسًا^(۵):

گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسمیرین) به‌مای ولاخی به‌رزه‌ی ده‌فهرمومو: ماين(د).

(٣) ئاگاداری و چاویری ولاخ بیتویسته : (تجب مراعاة الدواب)
قال الله تعالى: {وَالْخَيْلُ وَالْبَغَالُ وَالْحَمِيرُ لَتَرْكُبُهَا وَرَزِّيْنَةُ وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ} (٨/١٦)

^(۱) بخاری. جهاد: ۲۸۵۶.

^(۲) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ٩٠ برقم: ٣٢٢/٧. بخاري: ٢٨٥٧.

^(۳) بخاري. جهاد: ٢٨٧٢. تجرييد / ٣٢ رقم: ١٨٤ = ٦٥٠١ ، ٢٨٧١ ، ٢٨٧٢ فتح الباري.

^(۴) سكت عن درجه الشارح.

واته: وه خودای گهوره دروستی کردووه بۆ ئیوه چاره‌واو هیسترو کەر، بۆئەوهی کە هم سوارییان پى بکەن و هم بیانکەن بەھۆی جوانی بۆ خوتان، وە ھەروهە گەلی شتى تریش دروست دەکا بۆ خوشى و خوشگوزه‌رانى ئیوه، کە ئیوه ئیستا نایانزانن، وەکوو فرۇکەو كەشتى و ئوتومبىل و شتى وا.

٤٤١٢- عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال إذا سافرتم في الخصب فاغطوا الإبل حظها من الأرض وإذا سافرتم في السنة فاسيرعوا علىها السيّر، وإذا عرستم باللين فاجتنبوا الطريق فإنها مأوى الهوام بالليل . رواه مسلم وأبو داود والترمذى ^(۱):

ئەبو ھورەیرە (خودای نی رازى بن) لە حەزره‌تەوە دەفه‌رموی (دروودی خودای لىسرىپىن): ئەگەر لەکاتى له وەردا سەھرتان كرد، ماوهى وشتى بدهن كە بەشى خۆى لهو له وەرە بله وەرپى، خۆ ئەگەر وشكە سالىش بۇون له وەر نەبۇو، خىرا لىخوبىن (ھەتا زوو بگەنە مالەوھو ولاخەكان لەرى ئەوهندەي تر لەپو لاواز نەبن). ئەگەر دنيا بۇو بە شەويش لاتان دا بۆ وچان، يا بۆ سەر خەو شکاندىن، لە رىيگەكە تۆزى دورى بکەونەوھو لەسەر چەقى رىيگەكە وچان مەگىرن، چونكە بە شەو رىيگە دەبىن بە جىيگەو رىيگەي جىرو جانەوەرو مارو مىرروو (م/د/ات).

٤٤١٣- وَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى بَعِيرٍ قَدْ لَحِقَ ظَهَرُهُ بِطَبِيهِ. قَالَ أَئْقُوا اللَّهُ فِي هَذِهِ الْبَهَائِمِ الْمُفَجَّمَةِ فَارْكُبُوهَا صَالِحةً وَكُلُّوهَا صَالِحةً ^(۲):

پىغەمبەر (دروودی خودای لىسرىپىن) وشتىيىكى لەرى دى، لەپەر لاوازى سكى نۇوسابۇو بە پىشتىيەوە، فەرمۇوی: لەبارەي ئەم ئازەلە بى زمانانەوە لە خودا بېرسن و زۇرۇ ناھەقىيان لى مەكەن و بىسى و توونىييان مەكەن، بەم رەنگە كاتى

^(۱) مسلم. جهاد: ۴۹۳۶. ترمذى. استئذان: ۲۸۵۸.

^(۲) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

گوشتییان بخون که گوشتکهیان به که لکی خواردن بی، وهکاتن سوارییان پی بکمن که به که لکی سواریی بین (د- سند صالح).

٤٤١٤- وَدَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَائِطًا لِرَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَإِذَا جَمَلُ فَلَمَّا رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَنَّ وَذَرَفَتْ عَيْنَاهُ، فَأَنَّاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَسَحَ ذُفَرَاهُ فَسَكَّتَ، فَقَالَ: مَنْ رَبُّ هَذَا الْجَمَلِ، لِمَنْ هَذَا الْجَمَلُ؟ فَجَاءَ فَتَى مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ: لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: أَفَلَا تَتَقَبَّلُ اللَّهُ فِي هَذِهِ الْبَهِيمَةِ الَّتِي مُلْكُكَ اللَّهُ إِيَّاهَا فَإِنَّهُ شَكَا إِلَيَّ أَنِّكَ تُجْعِيْهُ وَتُنْدِيْهُ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاؤد^(۳):

پیغهمبهر (برودی خودای لهسرین) جاری رویشته ناو حهساری باخه خورمای پیاویکی ئەنصاری، وشتريکی لى بۇو، وشتىركە کە حەززەتى دى غوربەتى ھەلسماوو كوركاندى و فرمىسىك بە ھەردوو چاوهكانىدا ھاتە خوارەوە! جا پیغهمبهر (برودی خودای لهسرین) چوو بولايى و دەستى ھىننا بە بناگوينىدا، ئىتر وشتىركە كولى نيشته وە، ئەوجا حەززەت (برودی خودای لهسرین) فەرمۇسى: خاوهنى ئەم وشتىركە كىيىھ؟ ئەم وشتىركە كىيىھ؟ لەلواوه جەھىلى لە يارىدەدەران ھات، گوتى: قوربان! ھى منه، فەرمۇسى: ئەوه بۆچى لە خودا ناترسىت و ناھەقى لەم ئازەلە بەسەزمانە دەكەي، کە خودا تۆى كردووه بە خاوهنى، ئەوه قانى لەلای من سکالات لى دەكاو دادو بى دادو ھاوارىيەتى لە دەستت و دەلى: کە تۆ ھەم بىرسى دەكەيت و ھەم وچانى نادەيت! (د- سند صالح).

٤٤١٥- → (ب- ۲۷۷- ۲۶۸- ۳)^(۴).

لېرەدا ئاوايىه: رۆزى زور كەرم دەبى، ژىنگى سەليتە (واتە: داۋىنچىس) سەگى دەبىنى بە دەوري بىرىكىدا دەخولىتە وە لە تونىياندا ھەناسىكە ھەناسىكىيەتى و زمانى دەركىشاوه، ژنهكەش بەزەيى پىيادا دىيەتە وە پىر بە كالەكەي پىيى خۆى ئاوى لە بىرەكە بۇھەل دەكىشى و دەيداتنى، خودا بە وە لىيى خوش دەبى! (م).

^(۳) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۴) بخاري. أحاديث الأنبياء: ٢٤٦٧. مسلم. حيوان: ٥٨٢٢ تقدم في مجلد / ٢ تسلسل / ١٧٧ برقم: ٣/ ١٩٢٠.

(۳۲) دستوره کانی سواریی: (آداب الرکوب)

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنْتُمْ تَسْتَوْرُوا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذَكَّرُوا بِعْدَمَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوْرَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سَبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ، وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِّبُونَ} (۱۳/۴۲):

واته: ئەمە يشم بويه كردۇوه هەتا ئىيە سوارى سەرپشتىيان بىن و بىرى نازو نىعمەت و بەخشى خودا بىكەنەوە، كاتى كە له سەرپشتىيان جىڭىر يوون و بە تەواوى دامەزدان يەكم زىكىرى خودا كە دەيکەن بلىن: {سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِّبُونَ}.

۴۴۱۶- عنْ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَيْنَمَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَمْشِي جَاءَ رَجُلٌ وَمَعْهُ حِمَارٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ارْكِبْ وَتَأْخِرْ الرَّجُلَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): لَا. أَئْتَ أَحَقَّ بِصَدْرِ دَائِبِكَ مِنِّي إِلَّا أَنْ تَجْعَلَهُ لِي قَالَ: فَإِنِّي قَدْ جَعَلْتُهُ لَكَ فَرَكِبْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالترْمِذِيُّ^(۱):

بورهيدە (خوداي ئىرازى بن) فەرمۇسى: جارى پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىبىن) بەپى دەرۋىشت پياوېيکىش هات گوئ درېڭىشكى پى بۇو، گوتى: ئەم بىيغەمبەر خودا! فەموو سوارىبە له گەلما، ئىنجا پياواھە خۆى چووه دواوه، هەتا پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىبىن) له بەردىمەوه سوار بى، پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىبىن) فەرمۇسى: نابى، تو خوت له بەرتىريت به بەردىمى پىشتى ولاخەكتەت هەتا من، مەگەر خوت بىبەخشى به من. ئەويش گوتى: ئەوا بەخشىم به تو، ئەوجا پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىبىن) له پىيشەوه سوار بۇو، پياواھەكەيش لە پاشكۈيەوه (د/ت- س/اح).

. (۱۷-۴-۴-۴-۳-۳-۱۴-۸)^(۲).

^(۱) بىند حسن (شرحه).

^(۲) تقدم في مجلد / ۴ تسلسل / ۲ رقم: ۲۵۷۱ / ۸

۴۴۱۸- عن عبد الله بن جعفر (رضي الله تعالى عنهم) قال: كان النبيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إذا استقبلَ مِنْ سَفَرٍ استقبلَ بِنًا، فَإِنَّا أَسْتَقْبِلُ أُولَاءِ جَعْلَةً أَمَامَةً، فَأَسْتَقْبِلُ بِي فَحَمَلَنِي أَمَامَةً، ثُمَّ أَسْتَقْبِلُ بِحَسَنٍ أَوْ حُسَينٍ فَجَعَلَهُ خَلْفَهُ، فَدَخَلْنَا الْمَدِينَةَ وَإِنَّا لَكَذِلَكَ.
رواہ أبو داود و مسلم^(۳):

عبدوللای کورپی جه عفر (خدای نازی بن) فرموده: جاران پیغمه‌به ر (دروودی خودای لمسرین) که له سه‌فر ده‌گه‌پایه‌وه، که ده‌چوون بز پیشوازی، له پیشا ئیمه (که مذ‌الآنی کس و کاره‌که‌ی بوزین) ده‌یانبردین به پیریه‌وه، جا هر کامیکمان له پیش پیشه‌وه ببرایناه به پیریه‌وه ئوه‌مانی ده‌خسته به‌ردھی خوی، جاری من یه‌کم کس بوم که بردمیان به پیریه‌وه، منی نایه به‌ردھی خوی له‌پاش من حسه‌ن یا حوسه‌ینیشیان هینا به پیریه‌وه ئویشی خسته پاشکوی خوی، ئیتر له‌سهر ئهم شیوه‌یه یه‌کیکمان له به‌ردھمیاوه یه‌کیکمان له پاشکوی دا چووینه ناو شاری مه‌دینه (د/م) → (ب- ۵- ۲۲- ۱۲۲- ۱). برقم/۱۳۴۹.

۴۴۱۹- عن أنسٍ (رضي الله عنه) قال: رَكِبَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِمَاراً عَلَى إِكَافٍ عَلَيْهِ قَطِيفَةً فَدَكَيَّهُ وَأَرْدَفَ أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ وَرَاءَهُ^(۴):

نه‌س (خدای نازی بن) فرموده: پیغمه‌به ر (دروودی خودای لمسرین) له‌سهر کورتانیکه‌وه سواری گویدریزی بسو، سه‌ر جله‌که‌ی قهیفه‌ی فه‌ده‌کی بسو ئوسامه‌شی خسته پاشکوی خوی! (ب).

۴۴۲۰- وَعَنْهُ قَالَ: أَقْبَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ خَيْرٍ، وَإِنِّي لَرَدِيفُ أَبِي طَلْحَةَ وَبَعْضِ نِسَاءِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، رَدِيفُ لَهُ فَعَنَّتِ النَّاقَةَ فَقُلْتُ: الْمَرْأَةُ، فَقَالَ

^(۳) مسلم، فضائل: ۶۲۱۸ ، ۶۲۱۹. أبو داود. جهاد: ۲۵۶۶. ابن ماجه: أدب: ۳۷۷۳.

^(۴) تجرید/ ۳ ۲۴۷ رقم: ۱۲۲۲ = ۲۹۸۷ ، ۴۰۶۶ ، ۵۶۱۳ ، ۵۹۶۴. اخرجه مسلم في الجهاد. باب في

دعاء النبي (صلی علیه وسلم) وصبره على اذى. رقم/ ۱۷۹۸ (هامش التجرید/ ۲- ۲۴۷).

(مَلِّى اللّٰهُ عَلٰيْهِ وَسَلَّمَ) : إِنَّهَا أَمْكُمْ فَنَزَّلْتُ فَشَدَّدْتُ الرَّحْلَ وَرَكِبَ النَّبِيَّ (مَلِّى اللّٰهُ عَلٰيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمَّا رَأَى الْمَدِيْنَةَ قَالَ : آيُّونَ ئَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرِبِّنَا حَامِدُونَ . رَوَاهُما البخاري :

دیسان ئه و (خودای نازی بن) فه‌رمووی : له خزمه‌تی حه‌زره‌تدا (بروودی خودای لسرین) له خه‌یبه‌ر ده‌گه‌پاینه‌وه، من به پاشکوئی ئه‌بو طه‌لجه‌وه بورو، يه‌کن له زنه‌کانی پیغه‌مبه‌ریش (بروودی خودای لسرین) له پاشکوئی خوی دا بورو، وشتله‌که‌یان سه‌ر سمیکی داو گلا، پیغه‌مبه‌رو زنه‌که‌ی به‌ربونه‌وه. منیش گوتم : فریای ئافره‌ته‌که که‌ون. پیغه‌مبه‌ریش (بروودی خودای لسرین) فه‌رمووی : ئه‌وه دایکتانه قه‌دری بگرن منیش دابه‌زیم و کوپانه‌که‌م توند کردده‌وه پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای لسرین) سوار بقووه، جا کاتن مه‌دینه‌ی لیوه ده‌که‌وت فه‌رمووی : (آیُونَ ئَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرِبِّنَا حَامِدُونَ) ئه‌وا گه‌پاینه‌وه بولای خودای خومان، په‌شیمانین له هه‌موو کاریکی خراپی خومان، خودای خومان ده‌په‌رس‌تین و به کولی دل سوپاس و ستایشی ده‌که‌ین ! (ب).

٤٤٢١ - عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي مللي الله عليه وسلم قال: إياي أن تتخذوا ظهور دوابكم متابر، فإن الله إنما سخرها لكم لتبلغكم إلى بلد لم تكونوا بالغيه إلا بشيق الأنفس وجعل لكم الأرض فعلتها فاقضوا حاجاتكم^(٦):

ئه‌بو هوره‌یره له پیغه‌مبه‌ره‌وه (بروودی خودای لسرین) ده‌فه‌رمووی : نه‌که‌ن سه‌رپشتی ولاخه‌کانتان بکه‌ن به دوانگه‌وه مینبه‌ر، چونکه خودا که ئه‌م ولاخانه‌ی بوقئیوه رامه‌یناوه ته‌نیا بوقئیوه سووکی و ئاسانی هاتووچوی ئئیوه‌یه، که له شویینیکه‌وه ده‌چن بوقئیینی، تا توشی سه‌خله‌تی و چه‌رمه سه‌ری نه‌بن، له هه‌مان کاتدا ئه‌وه‌تا خودا ئه‌م زه‌وییه‌یشی بؤتان دروست کردووه، چی پیویستی ترتان هه‌یه (وهک خوتبه‌ی دریثو شه‌و نویثو شتی تر) ئه‌وا له‌سه‌ر پشتی زه‌وی جی‌به‌جئی بکه‌ن نه‌وهک له‌سه‌ر پشتی ولاخه‌کانتان (د- س/ص).

^(٦) رواه ابو داود بسنند صالح (شرحه).

٤٤٢٤- وَعَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّكُوْنَ إِيلَ لِلشَّيَاطِينِ وَيُؤْتَ لِلشَّيَاطِينِ فَإِنَّمَا إِيلَ الشَّيَاطِينِ فَقَدْ رَأَيْتُهَا يَخْرُجُ أَحَدُكُمْ بِجَنِيَّاتٍ مَعَهُ فَذَلِكَ أَسْمَنَهَا فَلَا يَغْلُبُ بَعْرِيَا مِنْهَا وَيَمْرُ بِأَخِيهِ قَدْ الْقَطَعَ بِهِ فَلَا يَحْمِلُهُ وَإِنَّمَا يُؤْتَ الشَّيَاطِينِ فَلَمْ أَرَهَا كَانَ سَعِيدٌ يَقُولُ لَا أَرَاهَا إِلَّا هَذِهِ الْأَقْفَاصُ الَّتِي يَسْتُرُ النَّاسُ بِالدِّيَاجِ رَوَاهُمَا أَبُو دَاؤد^(٧):

دیسان ئه و له حهزه‌ته و فرمودی (دوودی خودای نرسین): وشتی و
ههیه هی شهیتانه، وه شوینی وايش ههیه هینی شهیتانه! هر چیکوو
وشتی شهیتانه من خوْم دیومه: ئه و لاخانیه که هندیكتان قله‌ویان
دهکنه و له تهک خویانا بو فیزو دهعیه به کیشیان دهکنه، نه خویان سواریان
دهبن و نه برادریکی په ککه‌وته‌شیان سوار دهکنه، بهلان شوین و لانهی
شهیتامن نه‌دیوه، چونکه له سه‌ردنه‌ی مندا پهیدا نه‌بوون سه‌عیدی کوری ئه‌بو
هیند دهیگوت: وا ده‌زانم که شوین و لانهی شهیتانيش ئه‌م که‌زاوانه‌یه که
په‌ردنه‌ی ئاوریشم و دیباچیان بو دهکنه! (د- سند صالح) له باوه‌ری
به‌نده‌یشدا لهم چه‌رخه‌ی ئیمه‌شدا:

لۆچى سـینهـما، مـەـیـخـانـەـیـ بـانـە

سـەـمـاـگـاـوـ شـانـوـیـ وـیـنـهـیـ نـەـمانـە

لـانـەـ وـلـوقـنـتـەـ وـخـانـەـیـ شـەـیـتـانـە

لـهـ هـ، شـوـینـنـ بـوـونـ نـاـگـرـ بـارـانـە

٤٤٢٣) پیشبرکی به ولاقخ له سه‌ر مال: (المسابقة على الدواب)

٤٤٢٣- عَنْ أَبْنَى عُمَرَ (رضي الله عنهما) قَالَ: سَابَقَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ الْخَيْلِ الَّتِي قَدْ أَضْمَرَتْ فَأَرْسَلَهَا مِنَ الْحَفْيَاءِ وَكَانَ أَمْدُهَا كِبِيَّةُ الْوَدَاعِ فَقُلْتُ لِمُوسَى: فَكَمْ كَانَ بَيْنَ ذَلِكَ؟ قَالَ: سِتَّةُ أَمْيَالٍ أَوْ سَبْعَةَ وَسَابِقَ بَيْنَ الْخَيْلِ الَّتِي لَمْ تُضَمِّنْ فَأَرْسَلَهَا

^(٧) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

مِنْ ئَيْنَةِ الْوَدَاعِ وَكَانَ أَمْدُهَا مَسْجِدٌ بَنِي زُرْبَقِ، قَلْتُ: فَكَمْ بَيْنَ ذَلِكَ؟ قَالَ: مِيلًا وَزَخْوَةً، وَكَانَ ابْنُ عَمْرَ مِمْنَ سَابِقِ فِيهَا. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ^(۱):

ئیبنو عومر (خدایان فی رازی بن) فهرمومی: پیغه‌مبه (دروودی خودای لمسه‌ین) پیشبرکه‌یه کی سازدا به ولاخی بهرزه، ئه‌و ماین و ئه‌سپانه‌ی که قال بعون و پهروه‌ردکرا بعون، بؤ قوشمه پیکردن، له حفیائه‌وه بهری دان، ئه‌و سریان شهنيیه‌تول و هداع بwoo، فهرمومو ده‌گیزره‌وه (راوی) دهلى: گوتم به موسما: مهودای چهند ده‌بwoo؟ گوتی: شهش حهوت میل ده‌بwoo، وه ئه‌و ماین و ئه‌سپانه‌ی که ته‌رال بعون و قال نه‌کرابوون بؤ قوشمه له شهنيیه‌تول و هداعه‌وه بهری ده‌دان، ئه‌و سریان مزگه‌وته‌که‌ی بنه‌نی زوره‌یق بwoo، گوتی: ئه‌و ماوه‌یه چهند ده‌بئی؟ گوتی: میلی (یا شتیکی وا) ده‌بئی، ئیبنو عومر خوی یه‌کیک بwooه که لم قوق و قوشمه و ته‌رات و ته‌راتنده‌دا به‌شداری کردووه (ش/د/ات/ن).

۴۴۲۴- عن آنس (رضی الله عنه) قال: كَانَ لِلَّئِنِيْ (صَلَى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَافَةً تُسَمَّى الْعَضْبَاءَ لَا تُسْبِقُ، فَجَاءَ أَعْرَابِيٌّ عَلَى قَعْدَهِ فَسَبَقَهَا فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حَتَّى عَرَفَهُ فَقَالَ: حَقٌّ عَلَى اللَّهِ أَلَا يَرْتَفِعَ شَيْءٌ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَةً. رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ^(۲):

ئنه‌سن (رمای خودای فی بن) فهرمومی: پیغه‌مبه (دروودی خودای لمسه‌ین) وشتره مینگه‌یه کی هه‌بwoo، ناوی عه‌ضباء بwoo، به‌رایی به‌هیچ نه‌دهداو ولاخ نه‌بwoo که پیشی بکه‌وهی، روزی عه‌ربیکی ده‌شته‌کی به سواری و شتریکی توپری به‌ربار له‌ولاوه هات وه پیشی عه‌ضباء که‌وت، موسولمانانیش ئه‌میان له‌بهر گران بwoo،

^(۱) تجرید / ۱ / ۳۶۹ رقم: = ۳۶۰ ، ۴۲۰ ، ۲۸۶۹ ، ۲۸۶۸ ، ۲۸۷۰ ، ۷۳۳۶. نسانی. خیل: ۳۵۸۶. مسلم.

مفازی: ۴۸۲۰ – ۴۸۲۱.

^(۲) بخاری. جهاد: ۲۸۷۲. راجع الحديث الرابع من تسلسل / ۲۸ من هذا المجلد = التحریش بین البهائم... الخ.

کاتن پیغمه‌بهر (دروودی خودای لسرین) هستی بهوه کرد فهرموموی: رهوایه و بهلینه لهسهر خودا که هر شتن لهم دنیا بنی بهقایه لووتی بهزدهوه بیو، سهربی بهزدهوه کرد، خودا بدا له لووتی و له ئنجامدا سهربی نهوری بکاتهوه! (ب/ن).

٤٤٢٥- عن عائشة (رضي الله عنها) قالت كنت مع النبي ﷺ في سفر سابقته فسبقته على رجلٍ، فلما حملت اللحم سابقته فسبقني فقال: هذه يتلك السبقة. رواه أبو داود^(۳):

عائشه (خودای لسرین) فهرموموی: له سهفريکا له خزمه‌تی حهزره‌تدا (دروودی خودای لسرین) بیووم، به پی نهک به سواریی پیشبرکیم لهکه‌لیدا کرد پیشی که‌وتم! بهلام که گوشتن بیووم لهوه دوا پیشبرکیم لهکه‌لیدا کردنهوه ئهو له منی بردهوه، فهرموموی: ئمه له باقی بردنوه که‌ئی ئهوجاره! (د- سن/صالح).

٤٤٢٦- عن أبي هريرة (رضي الله عنها) عن النبي ﷺ قال: لا سبق إلا في خف أو حافر أو نعل^(۴):

ئهبو هورهیره له حهزره‌تھو ده فهرموموی (دروودی خودای معنی لسرین): دروست نییه پیشبرکنی لهسهر مال بکری، مهگه‌ر به وشترو ولاخ و بهرم و پهیکان و شتنی وا بکری! (د/ت/ن- سن/ح).

٤٤٢٧- عن عمran بن حصين (رضي الله عنها) عن النبي ﷺ قال: لا جلب ولا جنب في الرهان . رواهما أصحاب السنن. نسأل الله الهدى لأقروم طریق^(۵):

عیمرانی کوپی حوصله‌ین (خودای لسرین) له حهزره‌تھو ده فهرموموی (دروودی خودای لسرین): له گرهوی قوشمه‌دانه‌لیخوپ دروسته و نه یهدک، واته:

^(۳) رواه أبو داود بسنند صالح (شرحه).

^(۴) رواه أصحاب السنن بسنند حسن (شرحه).

^(۵) رواه أصحاب السنن بسنند صحيح (شرحه).

دروست نبیه که که‌سیکی تر له دواوه ولاخه‌کهی بو لی خوبی، یا مینه‌ک و یه‌دهک له‌گهان خوی به‌رئ له کوئ ولاخه‌کهی ژیری سسته‌وه بwoo سواری یه‌دهکه‌که بئی! (د/ات/ن - س/ص).

٣٤) تیر نهندازی: (الرجم بالسهام)

٤٤٢٨ - عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى الْمُنْتَرِ يَقُولُ: (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا أَسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْنِيَّ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْنِيَّ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْنِيَّ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ^(١):

عقبهی کوپی عامیر (خودای نی رازی بن) فه‌رموموی: گویم لی بwoo حهزه‌ت (دروودی خودای له‌سرین) له‌سهر دوانگه دهی‌فرمومو: مه‌به‌ست له (قوه) بو نه‌می‌پو له‌م نایه‌ته‌دا که ده‌فرمومی: {وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا أَسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ} مه‌به‌ست له‌م (قوه) یه تیر نهندازی و تیر هاوی‌شتنه، و هست جاره‌م و شهیه‌ی دووباره کردنه‌وه (م/د).

٤٤٢٩ - وَعَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: سَفَّنْجَ عَلَيْكُمْ أَرَضُونَ وَيَكْفِيْكُمْ اللَّهُ فَلَا يَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَلْهُو بِأَسْهُمِهِ^(٢):

دیسان فه‌رموموی: حه‌زهه‌ت (دروودی خودای له‌سرین) ده‌فرموموی: خودا ولا تیکی زور له‌سهر دهستی ئیوه‌دا فه‌تح دهکا، وهنی ئیوه پشتستان سارد نه‌بیته‌وه و به‌هر حال خاومه‌بنه‌وه و از له تیربازی و مه‌شق کردن به‌رم و تیر مه‌هینن! (م) ته‌ماشای (سوروه‌تی ئه‌نفال) فه‌رموده‌ی (۱۲) بکه → .

٤٤٣٠ - وَعَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ عَلِمَ الرَّمْنَيَّ ثُمَّ تَرَكَهُ فَلَيْسَ مِنَ أُولَئِكَ الْمُنْذَنِيْ . رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ^(٣):

^(١) مسلم. جهاد: ۴۹۲۳. أبو داود. جهاد: ۲۵۱۴.

^(٢) مسلم. جهاد: ۴۹۲۴.

^(٣) مسلم. جهاد: ۴۹۲۶.

دیسان لهوهوه له پیغه‌مبهرهوه (دروودی خودای لهسرین) ده فرمومی: ئهوهی فیئری رمبازی و تیرئه‌ندازی ببئی، به‌لام له پاشان واژی لی بیئنی ئهوه له ئیمه نیبیه یا فرموموی: ئهوه یاخی بووه! (م- خودای لی رازی بئی).

٤٤٣١- عن سلمة بن الأكوع (رضي الله عنه) قال: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى نَفَرٍ مِّنْ أَسْلَمَ يَتَضَبَّلُونَ فَقَالَ: إِرْمُوا بَنِي إِسْمَاعِيلَ فَإِنْ أَبَاكُمْ كَانَ رَأْمِيَا ارْمُوا وَأَنَا مَعَ بَنِي فُلَانَ فَأَمْسِكَ أَحَدَ الْفَرِيقَيْنِ بِأَيْدِيهِمْ، فَقَالَ: مَا لَكُمْ لَا تَرْمُونَ؟ قَالُوا: كَيْفَ تَرْمِي وَأَلْتَ مَعَهُمْ، قَالَ: ارْمُوا فَآتَا مَعَكُمْ كُلَّكُمْ^(٤):

سله‌مهی کوری ئهکوهع (خودای لی رازی بئی) فرموموی: پیغه‌مبهه (دروودی خودای لهسرین) له کن دهسته‌یه کی ئه‌سله‌مییه و رابورد، نیشانیان نابووه، فرموموی: ئهی نهوهی ئیسماعیل پیغه‌مبهه! تیر بهاویشن و مهشق به تیرو رم و چهک بکنه، چونکه له‌کاتی خویدا با به گهوره‌یشتان تیر ئه‌نداز بوو! دهی بهاویشن و رهفتاری باو باپیرتان پشت گوئ مهخنه، دهی تیگرن، من له‌سهر ئهم تیپه! ئیتر تیپه‌کهی تر دهستیان کیشاوه، حهزه‌ت (دروودی خودای لهسرین) فرموموی: ئهوه چیتانه بؤ تیناگن؟ گوتیان: چون تئ بگرین که تو له‌سهر ئهوان بیت! فرموموی: تیگرن من له‌سهر هه‌مووتانم! (ب- رهحمت له خوی، له کسوکاری).

٤٤٣٢- وَيَوْمَ بَذِرٍ حِينَ أَصْطَفْوَا لِقَاتَلْ قُرَيْشٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَكْثَبْتُمْ فَعَلَيْكُمْ بِالرَّمْيِ . رَوَاهُمَا البخاري^(٥):

له روژی غهزای به‌دردا کاتن ریزیان بهست بؤ جه‌نگ کردن له‌گهان بئی بپواکانی قوره‌یشدا، پیغه‌مبهه (دروودی خودای لهسرین) فرموموی: کاتن نزیکه وه بعون لیستان و نیشانیان دا ئه و حلله تیربارانیان کنه! (ب- رهحمت له کنپی نازداری).

^(٤) بخاری. جهاد: ٢٨٩٩ ، ٢٢٧٣ ، ٣٥٠٧.

^(٥) بخاری. جهاد: ٣٩٨٤ ، ٣٩٨٥.

۴۴۳۳- ولأصحاب السنن: إِنَّ اللَّهَ لَيُذْخِلُ بِالسَّهْمِ الْوَاحِدِ ئَلَّا حَنَّةً صَانِعَةً يَحْتَسِبُ فِي صَنْعَتِهِ الْخَيْرَ، وَالرَّأْمَى بِهِ، وَالْمُمْدَأُ بِهِ. وَقَالَ: ارْمُوا وَارْكُبُوا وَلَا نَرْمُوا أَحَبُ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَرْكُبُوا^(۱):

ده فرمودی (درودی خودای له سرین): به هوی تاقه تیریکه و خودای گهوره سئ که س ده خاته به هه شته وه: یه که م ئوهی که دروستی ده کا، له بهر ره زای خوداو مه بهستی له دروست کردنه کهی خیری ئیسلامه، دووه م ئوهی دهیته قیینی، سییه م ئوهی دهیاته دهستی. فرمومویشی: هم مه شقی تیر بازی و هم مه شقی سواری بکه، به لام مه شقی تیر ئندازی بکه پیم خوشتره له مه شقی سواری (د/ات/ن) دیاری کردنی تیر بۆ نمونه یه، چونکه له سه رده می حه زره تدا (درودی خودای له سرین) باشترين چهک بوروه. دهنا ته قه مه نی هه مووی وايه، چهک تا چاتر بین خیری پته. (وه رکیپ)

۴۴۳۴- وللزرمذی: مَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ لَهُ عَذْلٌ مُحَرِّرٌ . نَسَأَلُ اللَّهَ عَمَّا مَنَّا

له سه رکانه وهی تیرمیذی حه زرهت (درودی خودای له سرین) ده فرمودی: ئوهی له بهر ره زای خودای گهوره تیری بتھ قیینی پاداش و خیری ئازاد کردنی به نده یه کی بۆ هه یه.

۳۵) داوای سه رکه وتن له خودا به خاتری زه بروونه کان : (الإِسْتِنْصَارُ بِالضَّعْفَاءِ)

۴۴۳۵- → (ب- ۱۱- ۱۷۸- ۴۸۳ ف- ۲)^(۱).

۴۴۳۶- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: إِنَّغُونِي الصُّعَفَاءَ فَإِنَّمَا تُرْزَقُونَ وَتُنْصَرُونَ بِصُعْفَائِكُمْ . رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۲):

^(۱) سكت عن درجه الشارح.

^(۲) سكت عن درجه الشارح.

^(۳) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۱۷۸ رقم: ۹۵۰ / ۲

ئهبو دهرداء (خودای لی رانی بین) فهربوی: ژنهوتم له حهزرهت (دروودی خودای له سرین) دهیفرهربو: ههزاروو لازهبوون و بین نهواکانم بو بیینن ههتا بیانکهم به دهست که لا له لای خودا، چونکه له راستیدا ئیوه که خواوهند روزیتان دهدا، وه یا سهرتان دهخا به سهه دوزمندا له بهر خاتری ئهوانه! (د/ت/ن - س/ص).

٤٤٣٧ - عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رُبَّ أَشْعَثَ مَذْفُوعٍ بِالْأَبْوَابِ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَا يَبْرُرُهُ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالإِمَامُ أَحْمَدُ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) وَحَسْرَنَا فِي زِمْرَتِهِمْ آمِينَ^(۱) :

ئهبو هورهیره (خوشنوودی خودای لی بین) فهربوی: پیغه مبهر (دروودی خودای له سرین) فهربوی: گهلى کهسى وا ههیه به دیمهن کولکن و چلکن، لم ده رگاو لهو ده رگا پالى پیوه دهنین و قهدری نازانن و ده ری ده کهن، وهلى له لای خودا ئهونه نازیزو نازداره ئهگه سویند له خودا بخوا له سهه هه رشتى که بوی بکا، خودا دللى ناشکىنى و ئىشەكەي بو ده کا و سویندەكەي ناخات (م/ئه).

٣٦) داواي كۆمهكى له بىپەرسىت ناكرى : (لا يستعان بالشرك)

٤٤٣٨ - عنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: خَرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَبْلَ بَذْرٍ فَلَمَّا كَانَ بَحْرَةُ الْوَبَرَةِ أَذْرَكَهُ رَجُلٌ يُذَكَّرُ بِالْجُرْأَةِ وَالنَّجْدَةِ فَفَرَّجَ بِهِ الْأَصْحَابُ فَقَالَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): حِنْتُ لَا يَبْغِعُكَ وَأَصِيبُ مَعَكَ فَقَالَ: تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَارْجِعْ فَلَنْ أَسْتَعِنَ بِمُشْرِكٍ، ثُمَّ مَضَى حَتَّى إِذَا كَتَنَا بِالشَّجَرَةِ أَذْرَكَهُ الرَّجُلُ فَقَالَ لَهُ كَمَا قَالَ أَوَّلَ مَرَّةً فَرُدَّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَالْمَرَّةِ الْأُولَى، ثُمَّ رَجَعَ فَأَذْرَكَنَا بِالْيَدِيَاءِ فَقَالَ كَالْأَوَّلَ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ لَهُ: الْطَّلاقُ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالترْمذِي^(۲) :

^(۱) رواه أصحاب السنن بسنده صحيح (شرحه).

^(۲) مسلم. أدب: ٦٦٢٥.

^(۳) مسلم. مغازي: ٤٦٧٧. أبو داود. جهاد: ٢٧٣٢. ترمذى. سير: ١٥٥٨.

عائیشه (خودای نی رازی بن) فهرمومی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لهسرین) کاتی دهرچوو بُو بهدر، که گهیشته حهره‌تول و هبهره لهوی پیاوی هاته خزمه‌تی، هه و پیاوه بُو ئازایه‌تی و مهدايه‌تی بهناو بانگ بُوو، لهبهره‌وه یاران به هاتنی گهی دلشاد بُون، کابرا که به پیغه‌مبهری گوت: هاتووم له گهلتا دیم بُو ئهم جهنگه، یاریدهی ئیوهش دهدهم و خوشم له تالان شتیکم دهست دهکه‌وی! هه ویش فهرمومی: باوهرت ههیه به خوداو به پیغه‌مبهری خودا؟ گوتی: نه، گهه زرهت (دروودی خودای لهسرین) رویشت گهیشته لای دره‌خته‌که، لهوی ئینجا پیاووه که هاته‌وه بولای و پیغه‌مبهر (دروودی خودای لهسرین) جاری پیششو چی پیششو و هلامی دایه‌وه، دیسان پیاووه که گهرايه‌وه، ههتا له بهیداء حهزره‌تی کرته‌وه و قسه‌کهی یهکه جاری دووباره‌کرده‌وه بُو پیغه‌مبهر، ئه ویش فهرمومی پیشی: باوهرت به خوداو پیغه‌مبهری دهکهی؟ گوتی: بهلی، فهرمومی: ده وهره له‌گهلمان! (م/د/ت).

٣٧) نامیرو چهک و تفاوی چهنگ: (آلات الحرب)

→ (ب- ۳- ۱۰- ۲۴- ف- ۱۴۴۳۹)

(٣٨) زریه و رم: الدرع والرمج

سییه‌م، لیره‌دا له پاش رسته‌ی: (ئیتر بەسته ئەی پىغەمبەری خودا!) ئەمەی پتە: بەراستى زۇر پارايىته‌وه له خوداي خوت، گوتى: پىغەمبەر (دروودى خوداي نىسرىن) له وکاتەدا زىزىي له يەردا يۇو. هەتا كۆتابى، فەرمۇودەكە^(۱).

⁽¹⁾ تقدم في مجلد / ٣ تسلسلاً / : رقم: ١ / ١٩٩٥.

^(١) تقديم في مجلد / ج. تسلسلاً / ٩، قصه: ٣/٣٨٧٧.

٤٤٤١ - ولأبی داود والترمذی: ظاهراً النبیّ (صلی اللہ علیہ وسلم) یوْم أَخْدِی بینَ دُرْعَینَ أَوْ لَیْسَ دُرْعَینَ^(۲):

ئەبو داودو تیرمیذی (رمزای خودایان نى بن) دەگىرنهوه: لە رۆژى ئوحوددا پىغەمبەر (دروودو سلاوو مىھربانى خوداي گەورەو مەزنى لەسەربىن) دوو زىريەي لەسەرىك لەبەردا بۇو ياكوتى: دوو زىريەي لەسەرىك لەبەر كردىبوو.

٤٤٤٢ - عن ابن عمر رضي الله تعالى عنه عن النبي صل الله تعالى عليه وسلم قال: جعل رزقى تحت ظل رمحى، وجعل الذلة والصغار على من خالف أمرى . رواه البخاري والإمام أحمد^(۳):

ئىيىنۇ عومەر (رمزای خودایان نى بن) فەرمۇسى: پىغەمبەر (دروودى خوداي لەسەربىن) فەرمۇسى: بىنق و رۆژى من والە ژىير ساي سىبىھەرى رەمەكەمدا، سەر شۇرى و سووکى و رىسوایيىش بۇ ئەو كەسەيە كە لە فەرمانى من دەردەچى! (بۇخارى/ ئىمامى ئەحمدە).

(٣٩) شمشىر: (السيف)

٤٤٤٣ - قال جابر رضي الله عنه: غزاونا مع النبي صل الله عليه وسلم فاذكرنا القائلة في وادي كثير العضاء ففرق الناس في الشجر يستظلون، ونزل النبي صل الله عليه وسلم تحت شجرة فقل لها سيفه ثم نام، فاستيقظ وعندة رجول وهو لا يشعر به. فقال النبي صل الله عليه وسلم: إن هذا اختلط سيفي. فقال: من يمنعك؟ قلت: الله. فشام السيف فيها هوذا جالس ثم لم يعاقبه. رواه البخاري^(١):

جابير (خوداي نى رازى بىن) فەرمۇسى: لە غەزايىھەكدا، لە خزمەتى پىغەمبەردا بۇوين (دروودى خوداي لەسەربىن) لە قىچەي نىوھەرۇدا لە شىويىكى زياویدا بۇ

^(۱) بسند حسن (شرحه).

^(۲) بخاري. جهاد: رواه تعليقا في باب: ما قيل في الرماح بين الرقمين: ٢٩١٣ و ٢٩١٤.

^(۳) بخاري. جهاد: ٢٩١٣.

سەرخەو شکاندن لاماندى، خەلکەكە بەناو شىوه‌كەدا بلاو بۇونەوە چۈونە سىيھەرى دارەكانەوە، پىيغەمبەريش (دروودى خوداي لەسرىين) لەبن دارىيکا دابەزى و شمشىرەكەي پىادا ھەلواسى و خەوت، كاتى خەبەرى دەبىتەوە دەپوانى وا پىاوى لە لايەتى، كە هاتووە حەزرت ھەستى پى نەكىدووە. جا فەرمۇسى: ئەم پىاوه شمشىرەكەي منى ھەلکىشىباپو، بە رووتى گىرتىبوو بە دەستىيەوە دەيكوت پىيم: كى رىزگارت دەكەت لە دەستىم؟ منىش گوتىم: خودا، جا شمشىرەكەي نايەوە ناوا كىلانەكەي، وا ئەوهتانى بۇ خۆى دانىشتۇووا! ئىتر پىيغەمبەريش (دروودى خوداي لەسرىين) تۆلەي لە پىاوه‌كە نەسەندو ھىچى لىيى نەكىرد (ب).

٤٤٤٤- عن أنسٍ (رضي الله عنه) قال: كائنت قييجة سيف رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فضلة. رواه أصحاب السنن^(١):

ئەنس (خوداي ئىرانى بىن) فەرمۇسى: مشتۇوى شمشىرەكەي پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىين) زىويى تى كىرابوو (د/ات/ن - س/ح).

٤٠) خوودەي ئاسن و كلاوزرى: (البيضة والمفتر

٤٤٤٥ → (ب - ٤ ز - ٧٠ ل - ٢١١ ف -)^(١).

٤٤٤٦ → (ب - ٢ ز - ١٣١ ل - ٢٦٥ - ١)^(٢).

٤١) ئالاو بېيداخ: (اللواء والراية)

٤٤٤٧- سُلَيْلُ الْبَرَاءُ بْنُ عَازِبٍ (رضي الله عنه) عن رَايَةِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: كَائِنَتْ سَوْدَاءً مُرْبَعَةً مِنْ نَيْرَةٍ^(١):

^(١) بىند حسن (شرحه).

^(٢) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ٧٠ رقم: ٢٠١٣.

^(٣) تقدم في مجلد ثانى. تسلسل / ١٣١ رقم: ١٧٠٧.

لەبارەی ئالاکەی پىيغەمبەرەوە (برۇودى خودای لەسرىن) لە بەپارى كورى
عازىب پرسىيار كرا، گوتى: پارچە شائىكى رەشبازىوو چوار گوشە بۇو.
(د/ات - س/ح).

٤٤٤٨ - عن جابر (رضي الله عنه) قال: دخل النبي (صلى الله عليه وسلم) مكة ولواوه
أيضاً. رواهما أبو داود والترمذى^(٢):

جابير (خوداي ئازى بن) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (برۇودى خودای لەسرىن) كە هاتە
ناو شارى مەككەوە و مەككەي ئازاد كرد ئالاکەي سېپى بۇو (د/ات - س/غ).

٤٤٤٩ - عن ابن عباس (رضي الله تعالى عنهمَا) قال: كانت رأيَةُ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) سوداء ولواوه أيضاً. رواه الترمذى والنمسائى^(٣):

ئىبىنۇ عەبباس (رمزاى خوداييان ئىبن) فەرمۇسى: ئالاکەي پىيغەمبەر (برۇودى
خوداي لەسرىن) رەش بۇو، بەلام بەيداخەكەي سېپى بۇو. (ت/ن - س/ح).

٤٢ باسى پىنچەم: باسى مەبەستى سەرەكى لە تىكۈشان و خدبات، سەر
رشتهى كارى خەباتكىران، بانگ كردىنى پادشايان بۆ ئىسلامەتى
الباب الخامس: في ملائكة الجنادل دعوة الملوك إلى الإسلام

٤٤٥٠ - عن أنس (رضي الله عنه) أنَّ نَبِيَّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) كَتَبَ إِلَى كِسْرَى
وإِلَى قِيَصَرَ وَإِلَى النَّجَاشِيِّ وَإِلَى كُلِّ جَبَارٍ يَدْعُوْهُمْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَلَيْسَ بِالنَّجَاشِيِّ الَّذِي
صَلَّى عَلَيْهِ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم). رواه مسلم^(١):

ئەنەس (خوداي ئازى بن) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (برۇودى خوداي لەسرىن) نامەي
نۇوسى بۇ لاي كىسراو بۇلاي قەيصەر و بۇ لاي نەجاشى و بۇ لاي گشت

^(١) رواه الترمذى بسنند حسن (شرحه).

^(٢) بسنند غريب (شرحه).

^(٣) بسنند حسن (شرحه).

^(٤) مسلم. مغازي: ٤٥٨٥. ترمذى. استئذان: ٢٧٦.

زوردار و زبرداری، بانگی دهکردن بوسه‌هی ئیسلام که ئایینی خودای گهوره‌یه، ههتا دهست هلبگرن له زورو ستهم و بینه سه ریگه‌ی راستی خودا وهی ئه م نه جاشییه ئه و نه جاشییه نییه که کاتن له حبه‌شە مرد پیغەمبەر (درودی خودای لەسرپین) نویزى مردووی نادیار (صلوة الغائب)ی له سه کرد (م).

٤٤٥١ - عن ابن عباس (رضي الله عنهم) قال: بعث النبيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يكتابه رجلاً إلى عظيم البحرين ليذفعة إلى كسرى فلما قرأه كسرى مزقه فدعاه عليهِم النبيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أن يمزقوها كُلُّ ممزقٍ. رواه البخاري^(۲):

ئېبىنو عەبیاس (خودایان ئى رازى بىن) فەرمۇسى: پیغەمبەر (درودی خودای لەسرپین) نامەيەكى نارد بوسه گهوره بەحرەين، ههتا ئه و بىگەيەنى بە كىسراي شاي ئىرانى ئه و كاته، جا كاتن كىسرا كاغەزەكەي حەزرهت دەخويىتىه و دەيدىرى! پیغەمبەريش (درودی خودای لەسرپين) نىزايلى كىردى: كە شەق و پەق كرىن؟ ئىتر نزاکەي پیغەمبەرى لى گىرا بۇو، لەوهەدا خودا كۆپەكەي كىسرا (كە ناوى شىرۇ بۇو) زالى كرد بە سەريدا، بە خەنجەر سكى دېى و كوشى! (ب).

٤٤٥٢ - عن أنس (رضي الله عنه) قال: لما أراد النبيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أن يكتب إلى الروم قيل له إنهم لا يقرءون كتابا إلا أن يكون مختوما، فائخر خائما من فضله ونقش فيه: محمد رسول الله. → (ب - ٤ - ٣٥ - ١١٧ - ٤)^(۳):

٤٣) خدبات و غەزا دەبى لە بنەرەتدا لە پىتناوى ئايىن دابى:

أصل الجهاد للدين

ئايىته‌کە لەم شويىنهدا رابوورد: بەرگى شەشەم زنجىرەي سىيىم، سوورەتى بەقەرە، ئايەتى: (وَقَاتَلُوْهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةً) الآية.

^(۲) بخاري. جهاد: ۲۹۳۹

^(۳) مسلم. لىپاس: ۵۴۴۷. تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۳۵ برقم: ۲۸۱۲. بخاري. جهاد: ۲۹۲۸.

۴۴۵۳ → (ب-۲-ل-۲-ف-۴).^(۱)

۴۴۵۴ → (ب/۱ ز/۵۳ ل/۲۱۰ ف/۱) + (ب/۲ ز/۲ ل/۱۲ ف/۴).^(۲)

۴۴۵۵ - عَنْ أَسَاطِمَةَ بْنِ زَيْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: يَعْلَمُنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَرِيَّةَ إِلَى الْحَرَقَاتِ، فَتَلَوَّرُوا بِنَا، فَهَبُّوْا فَأَذْرَكُنَا رَجُلًا فَلَمَّا غَشِيَّنَا قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَصَرَّبَنَا حَتَّى قَتَلْنَاهُ فَذَكَرْنَاهُ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَنْ لَكَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَقَلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا قَالَهَا مَخَافَةَ السَّلَاحِ، قَالَ: أَفَلَا شَفَقْتَ عَنْ قَلْبِهِ حَتَّى تَغْلِمَ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ قَالَهَا أَمْ لَا؟ مَنْ لَكَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ فَمَا زَالَ يَقُولُهَا حَتَّى وَدَدْتُ أَنِّي لَمْ أَسْلِمْ إِلَّا يَوْمَئِذٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ^(۳):

ئوسامه‌ی کوپری زید (خوداله خوی و باوکی خوش بن) فهرموموی: لقى سوپا بووین، پیغه‌مبهر (بروودی خودای لسرین) ناردمانی بۇ سەر چەند خىلىن لە ھۆزى جوهه‌ینه كە پېيان دەگوتون: حورەقات، كە هەستيان بە ئىمە كرد ھەنھاتن، نېشتىنە سەر پیاۋى و گەمارۇمان داو گىرتماň ناو، لهوكاتەدا گوتى: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) بەلَام ئىمە دەرفەتىغان نەداو دامان گرت و دامان پلۇسى ھەتا كوشتمان! لە پاشدا كە چۈويىنه وە خزمەتى حەزىزەت (بروودی خودای لسرین) ئەمەم بۇي گىپارايەوە، فەرموموی: رۆزى قيامەت كى قوتارت دەكا لە چىڭى وشەی پىرۇزى (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) عەرزىم كرد: قوربان! خۇئەو بەراستى نەبوو بەلكۇو لە ترسى گىيانى واى گوت ھەتا نەيكۈشىن! فەرموموی: جا كەوا دەزانى بۆچى دىلت ھەل نەدرى ھەتا بىزانى كە لەبەرئەوە واى گوتۇوە يانا! رۆزى قيامەت كى لە چىڭى وشەی (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) قوتارت دەكا! ئىتر حەزىزەت (بروودی خودای لسرین) خوش خوش ئەم وشەيەي دووبارە دەكردەوە بۇ دووپاتى. تەنانەت ئەوهندە پەشىمانىم حاصل كرد ئاواتىم خواست كە ھەتا ئەو رۆزە موسولمان نەبوومايە تاكۇو تووشى ئەم تاوانە نەبوومايە (د/م).

^(۱) تقدم في مجلد ثانٍ. تسلسل / ۲ برقم: ۱۱۸۵.

^(۲) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۵۳ برقم: ۲۸۶/۱ + مجلد الثاني. تسلسل / ۲ رقم: ۱۱۸۵.

^(۳) مسلم، إيمان: ۲۷۳ – ۲۷۵. بخاري. مغازى: ۴۰۲۱. أبو داود. جهاد: ۲۶۴۲.

٤٤٥٦- عن المقداد بن الأسود (رضي الله عنه) قلت: يا رسول الله أرأيت إن لقيت رجلاً من الكفار فقاتلني فضررت يدي بالسيف فقطعها، ثم لا ذم مني بسجرة فقال أسلمت لله، فأفقتله يا رسول الله بعد أن قالها؟ قال: لا تقتلنـه، فقلـت: يا رسول الله إله قد قطع يدي، قال: لا تقتلـه فإن قتـلـه فإله بمـنزلـتك قبلـ أن قـتـلـه وأـلتـ بمـنزلـته قـيلـ أن يـقـولـ كـلمـةـ الـتـيـ قـالـ . رـواـهـ الثـالـيـةـ^(٤):

میقدادی کوپری ئەسوود (خودای ئىرازى بىن) فەرمۇسى: گوتىم: ئەم پېغەمبەرى خودا! پېم بەفەرمۇ ئەگەر تووشى كابرايەكى خودا نەناس (كافر) بۇوم و چۈوين بە گۈزى يەكىدىداو بە شەمشىر داي لە دەستىكىم و دەستى پەرنىم و ئىنجا خۇى ليم دايە پال درەختىكى و گوتى: موسۇلمان بۇوم و ئەوا باوهەرم ھىئىنا بە خودا، جا ئايىا لە پاش گوتىنى ئەم قىسىم لە ھەل و مەرجىكى وايايدا بىكۈزۈم يانان؟ فەرمۇسى: مەيكۈزە. خۇ ئەگەر بىكۈزۈ ئەمە دەچىتى پايىھى تو بەرلەوهى كە ئەم بىكۈزىت و وەك ئەوكاتەمى تو رشتنى خويىنى حەرام و نارەوايە وە توش دەچىتى پايىھى ئەم بەرلەوهى كە موسۇلمان بىن و وەك ئەوكاتەمى ئەم رشتنى خويىنت حەلال بەلام لەبەر شلۇقى هەلۇھەست بەھانەت ھەيە و تۆلەت ئىناسىنرى (ش/د).

٤٤٥٧- عن بُرِيَّةَ (رضي الله عنه) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَمْرَأَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرَيْةٍ أَوْ صَاحِبَةٍ فِي خَاصِّتِهِ يَتَقَوَّى اللَّهُ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا ثُمَّ قَالَ: اغْزُوْا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَاتَّلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ اغْزُوْا وَ لَا تَغْلُوا وَ لَا تَغْدِرُوا وَ لَا يَمْتَلُوا وَ لَا تَقْتُلُوا وَ لِيَدًا وَ إِذَا لَقِيْتَ عَدُوْكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى إِلَاتِ حِصَالٍ فَإِنْتَهُنَّ مَا أَجَابُوكَ فَاقْبِلْ مِنْهُمْ وَ كُفْ عَنْهُمْ، اذْعُهُمْ إِلَى الإِسْلَامِ فَإِنْ أَجَابُوكَ فَاقْبِلْ مِنْهُمْ وَ كُفْ عَنْهُمْ، ثُمَّ اذْعُهُمْ إِلَى التَّحَوُّلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ وَ أَخِرُهُمْ أَنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَاهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ، وَ عَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ فَإِنْ أَبُوا أَنْ يَتَحَوَّلُوا،

^(٤) تقدم تخریجه بمثلك الحديث الذي قبله رقم: ٤٤٥٥.

فَأَخْبِرْهُمْ أَلَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَغْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِي عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرِي عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْعَيْنِيَةِ وَالْفَنِيَّةِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ، فَإِنْ هُمْ أَبْوَا فَسْلَهُمُ الْجِزِيَّةَ، فَإِنْ هُمْ أَجَابُوكَ فَاقْبِلْ مِنْهُمْ وَكُفْ عَنْهُمْ فَإِنْ هُمْ أَبْوَا فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَقَاتِلْهُمْ. وَإِذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فَأَرْأُوكَ أَنْ تَجْعَلْ لَهُمْ ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ نَبِيِّهِ فَلَا تَجْعَلْ لَهُمْ ذَلِكَ وَلَكِنْ اجْعَلْ لَهُمْ ذِمَّتَكَ وَذِمَّةَ أَصْحَابِكَ فَإِنَّكُمْ أَنْ تُخْفِرُوا ذِمَّمَكُمْ وَذِمَّمَ أَصْحَابِكُمْ أَهْوَنَ مِنْ أَنْ تُخْفِرُوا ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ رَسُولِهِ. وَإِذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فَأَرْأُوكَ أَنْ تُنْزِلَهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ فَلَا تَقْبِلْ مِنْهُمْ وَلَكِنْ أُنْزِلُهُمْ عَلَى حُكْمِكَ فَإِنَّكَ لَا تَنْزِلِي أَنْصِيبَ حُكْمِ اللَّهِ فِيهِمْ أَمْ لَا . رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبَخَارِي^(۱) :

بورهیده (خودای نی رازی بن) فهرموموی: دهستوری پیغمهبر (دوودی خودای نسرین) وابوو که یهکیکی دهکرد به فهرمانداری سوپا، یا دهیکرد بهسر لهشکر له پیشا ئاموزگاری دهکرد که بو خوی به تایبیت له تهقوای خودا دریغی نهکاو بو ئهو موسولمانانهشی که له تهکی دان باش بی، ئینجا دهیفرمومو: به پیروزی ناوی خودا، غەزا بکەن له پیتناوی خودادا، جەنگ بکەن لهگەل ئهوانهدا که باوهەر به خودا ناكەن، غەزا بکەن و گزی و دزی مەکەن و له تاالانی و مالی دهست کەوتی شەرى کافران ناخونەک مەدهن و پەيمان مەشكىنن و كۈژراوهكان ئەتك مەکەن و لچ و لىويان مەکەن و مناڭ مەكۈش، كاتىكىش بەرهنگاری دوزمنى خوت بۇوی بانگىيان بکە بو سەر يەکى لەم سى شىتە: جا بو هەركامى لەم سى شىتە بە گۆيىيان كردى پىيى رازى بە و وازيانلى بىيىنە،

يەكم: داوايانلى بکە کە موسولمان بىن جا ئەگەر رازى بۇون ئەوا زۇر باشه و ئىتر وازيانلى بىيىنە.

دووهم: دوا ئەوه داوايانلى بکە کە له شويىنى خۆيانەوه بگويىزنهوه بو ولاتى كۆچكاران (کە مەدينهى پرله نوره) وە پىيىان بلى: ئەگەر كۆچ بکەن بو ئەۋى ئىتىر مافى ئەوانىش وەك مافى كۆچكەرانى تروايمە ئەركى سەر

^(۱) مسلم. مغازى: ۴۴۹۷. أبو داود. جهاد: ۲۶۱۲ ، ۲۶۱۳. ترمذى. سير: ۱۶۱۷ ، ۱۶۱۸. م.

شانیشیان وەک ئەركى سەر شانى كۆچكەرانى تر وايە! بەلام ئەگەر قاييل نېبۇون كە بگويىزنه وە ئەوا پىييان بلىنى: كە حاڭى ئەوانىش وەك حاڭى عەرەبە دەشتەكىيە موسولمانەكان دەبى، وەچى فەرمانىيکى خودا بەسەر ئەواندا جى بەجى بىكىرى بەسەر ئەمانىشدا جى بەجى دەكىرى، وە لە تالانى جەنگو مفتە ماڭ (فېيىء) دا بەشىان بۇ دانانرى، مەگەر بە مەرجى ئەوه كە لەناو رىزى موسولماناندا خەبات بگىيېن.

سېيىھم: خۇ ئەگەر ملىان نەدا كە ئىسلام بىن ئەوا داواى سەرانەيانلى بکە، جا ئەگەر بە قىسىمان كىرى ئەوا تۈيىش قاييل بىبە و شەپىان لەگەن دا مەكە، ئەگىينا بە پىشتى خودا جەنگ بکە لە گەلەياندا. لەكاتى قەومانى شەپدا، كاتى دەورى قەلائىن دەگرىت ئەگەر خەلکى قەلائىكە داوايانلى كىرى كە بەرابەر بەوه كە خۇيان بىدەن بە دەستەوه پەيمانى خودداو پىيغەمبەرى خوداييان بىدەيتى، شتى وا مەكە، مەگەر بە باشى بىزنى، بەلام بە ناوى خوت و هاۋىيّكانتەوه پەيمانيان بىدەرى، چونكە ئىيۇھ ئەگەر پەيمانى خوتان و هاۋىرپىكانتان بشكىنن ئاسانترە لەوه كە پەيمانى خودداو پىيغەمبەرى خودا بشكىنن، وە هەروەھا ئەگەر گەمارۇئى خەلکى قەلائىھەكتداو داوايانلى كىرىت كە لەسەر فەرمان (حوكىم) خودا خۇيان بىدەن بە دەستەوه شتى وايانلى قەبۇول مەكە، بەلام با لەسەر فەرمانى خوت خۇ بىدەن بە دەستەوه، چونكە تو زازانىت ئايا فەرمانى خودا لە بارەھى ئەوانەوه دەپىيكتى يانا (م/د/ت/ن).

٤٥) راسپىئرى (وھ صىھىت) ي پىيغەمبەر خىلەتلىرى بۇ سەركردەكانى سوباكان:

وصية النبي ﷺ إلى أمراء الجيش

٤٤٥٨ - عَنْ أَبِي مُوسَىٰ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا بَعَثَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي بَعْضِ أَمْرِهِ قَالَ بَشِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا وَلَا تَسْرُوا وَلَا تَعْسِرُوا^(١):

^(١) مسلم، مغازي: ٤٥٠٠، أبو داود، أدب: ٤٨٣٥

ئەبو موسىا (خودای نی رازی بن) فەرمۇسى: جاران پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىن) كە يەكى لە ھاپىيەكانى خۆى دەنارد بۇ فرمانىيىكى خۆى، دەيىفەرمۇ: مزگىيىنى بىدەن بە خەلک و خەلک مەتەكىيىننەوە، وە لەناو خۆشتانا ئىش و كار بۇ يەكترى ئاسان بىكەن و كارگران مەكەن و بارى مەرдум گران مەكەن (ش).

٤٤٥٩ → (ب- ٣- ١٠٧- ٢٩٢ ف- ٤)^(۳).

٤٤٦٠- عن أنس (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الطَّلِقُوا بِاسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَعَلَى مِلْأِ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا تَقْتُلُوا شَيْخًا فَانِيَا وَلَا طَفْلًا وَلَا صَغِيرًا وَلَا امْرَأَةً وَلَا تَغْلُبُوا وَحْضُمُوا غَنَائِمَكُمْ وَأَصْلِحُوا وَأَخْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُخْسِنِينَ .
رَوَاهُ أَبُو دَاوُد^(۴):

ئەنهس (رەزاي يەزدانى مەزنى لەسرىن) لە حەززەتەوە (دروودى يەزدانى كەورەى نى بن) فەرمۇسى: بە پىرۇزى ناوى خودا بىكەونە رى، ھەروەها بە پىشتى يارىدەي خودا، وە لەسەر ياساو دەستوورى ئايىنى پىيغەمبەرى خودا، لە غەزادا پىرەمېردى ئىفتادەي كەفتەكار مەكۈژن، وە منالى ساوا مەكۈژن، وە ژىن مەكۈژن، وە گىزى و دەست پىيسى لە دەستكەوتى جەنگ مەكەن، وە تالانى خۆتان بە رىيک و پىيکى كۆكەنەوە، وە چاکە بىكەن بە پىشەي خۆتان وە با كارو فرماناتان جوان بى {وَأَخْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُخْسِنِينَ} (١٩٥/٢) (د- س/ص).

٤٤٦١- تەماشاي فەرمۇدەي يەكەم لە باسى (الدعاة قبل القتال)
بکە. ئەويش لەم بابەتەيە^(۵).

^(۳) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ١٠٧ رقم: ٤/٢٤٤٥.

^(۴) بسند صالح (شرحه).

^(۵) راجع التسلسل / ٤٤ (الحديث الأول).

۴۶) له پاش بانگ کردنی بی بروایان بوسه ر فرهمانی نیسلام نهگه
قه بولیان نه کرد دروسته بدیری به سه ریاندا:

تجوز الاغازة على الكفار بعد دعوتهم

۴۶۲- عن ابن عون (رضي الله عنه) قال: كتب إلى نافع أسائله عن الدعوة
قبل القتال قال فكتب إلى، إنما كان ذلك في أول الإسلام وقد أغار رسول الله (صلى الله
عليه وسلم) على بنى المصطبلق وهم غارون وأعماهم ثم سقى على الماء فقتل مقاتلتهم
وسي سبئهم وأصحاب يومئذ جويرية بنت الحارث. رواه الثلاۃ^(۱):

ئیبنو عهون (خودای زاری بن) فهرمومی: نامه‌یه کم بو نافیع نووسی،
له بارهی بانگه‌وازی پیش دهست پیکردنی جهنگه‌وه پرسیارم لیسی کرد،
ئه‌ویش نامه‌ی بو من نووسییه‌وه: که ئه‌مه له سه‌ره‌تای نیسلامه‌تییه‌وه وابوو
هه‌تا بانگیان نه کرد نایه بو سه ر نیسلام و له پاش مل نه دان ئاگاداریان
نه کردنایه‌ته‌وه که خویان ئاماده بکه‌ن بو شه‌په‌لاماریان نه ده‌دان به‌لام له‌وه
پاش پیغه‌مبه‌ر خوی (بروودی خودای له سرین) له ناکاو په‌لاماری به‌نه
موصطله‌له‌قی داو ئاگاشیان له خویان نه بیو، له کاته‌دا ئاژه‌له‌کانیان له سه
ئاو بیو، خه‌ریک بیوون ئاویان ده‌دان! جا پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای له سرین) له و
شه‌په‌دا، پیاوه جه‌نگاوه‌ره‌کانی کوشتن و خیزانی به تا‌لانی بردن، وه هه‌ر له و
رۆژه‌دا بیو که جووه‌یرییه‌ی کچی حاریشی سه ر کوماری ئه و خیله‌ی دهست
که‌وت و ماره‌ی کرد بو خوی (ش/د).

۴۶۳- عن أنسٍ (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَرَجَ إِلَى خَيْرَ
فَجَاءَهَا لَيْلًا، وَكَانَ إِذَا جَاءَ قَوْمًا بِلَيْلٍ لَا يُغِيرُ عَلَيْهِمْ حَتَّى يُضْبَحَ، فَلَمَّا أَصْبَحَ، خَرَجَتِ
يَهُودٌ بِمَسَاجِيْهِمْ وَمَكَاتِلِهِمْ فَلَمَّا رَأَوْهُ قَالُوا: مُحَمَّدٌ وَاللَّهُ مُحَمَّدٌ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ
(صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): اللَّهُ أَكْبَرُ، خَرَبَتِ خَيْرٌ، إِنَّا إِذَا نَزَّلْنَا بِسَاحِرَةٍ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ.
وَفِي رَوَايَةٍ: كَانَ إِذَا غَرَّا قَوْمًا لَمْ يُغِرْ حَتَّى يُضْبَحَ فَإِنْ سَمِعَ أَذْنَانَ أَمْسَكَ، وَإِلَّا أَغَارَ بَعْدَ

^(۱) تحرید البخاری: ۲ / ۱۰۸۹ = ۲۵۴۱ فتح. مسلم. جهاد: ۴۴۹۴. أبو داود. جهاد: ۲۶۳۳.

يُضْبَحُ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةِ وَزَادَ التَّرْمِذِيُّ قَيْ رِوَايَةٍ: فَسَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ أَكْبَرُ. فَقَالَ: عَلَى الْفِطْرَةِ، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَقَالَ: خَرَجْتَ مِنَ النَّارِ. نَسَأَ اللَّهَ السَّلَامَةَ.

آمين^(۲):

ئنه سـن (رمـای خـودـای لـبن) فـهـرمـوـوى: پـیـغـهـمـبـهـر (برـوـوـدـی خـودـای لـسـرـبـین) لـهـ مـالـ دـهـرـچـوـو، چـوـو بـوـ خـهـبـهـر، كـهـ گـهـيـشـتـهـ ئـهـوـيـ شـهـوـوـ بـوـوـ، بـهـلامـ دـهـسـتـوـورـىـ وـابـوـوـ كـهـ بـهـ شـهـوـ بـگـهـيـشـتـايـهـتـهـ سـهـرـ هـوـزـيـ بـهـوـ شـهـوـهـ نـهـيـدـهـداـ بـهـسـرـيـانـداـ، چـاـوـهـنـوـاـپـرـىـ دـهـكـرـدـ تـاـ بـهـيـانـىـ دـهـداـ، جـاـ بـهـيـانـىـ زـوـوـ جـوـوـلـهـ كـهـكـانـ (وـهـكـ ئـاسـايـىـ بـهـ بـيـلـ وـ خـاـكـهـنـازـوـ زـهـمـبـيلـهـ وـ تـفـاقـيـ كـهـشـتـوـكـالـلـهـوـهـ) وـهـ دـهـرـكـهـوـتـنـ وـ دـهـرـؤـيـشـتـنـ بـوـ سـهـرـ ئـيـشـ وـ كـارـيـانـ، لـهـنـاـوـ دـيـبـهـرـوـ مـهـزـاـكـانـيـانـ، لـهـپـ چـاـوـيـانـ بـهـ پـيـغـهـمـبـهـرـوـ سـوـپـاـكـهـىـ كـهـوـتـ وـ گـوـتـيـانـ: ئـايـ! خـوـ بـهـ خـوـدـاـ ئـهـمـهـ موـحـمـهـدـوـ لـهـشـكـرـهـكـهـيـهـتـىـ!

پـيـغـهـمـبـهـرـيـشـ (برـوـوـدـی خـودـای لـسـرـبـین) فـهـرمـوـوى: ئـهـلـلـاـهـوـ ئـهـكـبـهـرـ، وـاـ وـيـرـانـ بـوـوـ خـهـبـهـرـ! ئـيـمـهـ كـاتـىـ پـهـلـامـارـىـ هـوـزـيـ بـدـهـيـنـ وـ بـوـيـانـ بـچـيـنـهـ مـهـيـدانـ وـ بـهـ دـهـرـگـاـيـانـ پـىـ بـكـرـيـنـ وـ گـهـماـرـقـيـانـ بـدـهـيـنـ ئـيـتـرـ ئـهـ وـ تـرـسـيـنـراـوـوـ تـوـقـيـوـانـهـ بـهـيـانـ رـوـزـيـ رـهـشـيـانـهـ! پـيـغـهـمـبـهـرـ (برـوـوـدـی خـودـای لـسـرـبـین) بـهـمـ بـوـنـهـيـهـوـهـ ئـيـسـتـيـشـهـادـيـ بـهـمـ ئـايـهـتـهـ پـيـرـوـزـهـ كـرـدـوـوـهـ كـهـ دـهـفـهـرمـوـوىـ:

{فَإِذَا تَرَلَ إِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحَ الْمُنْذَرِينَ} (۳۷/۳۷).

واـتـهـ: كـاتـىـ ئـهـ سـرـاـيـهـ بـهـ دـهـرـگـاـيـانـ پـىـ دـهـكـرـيـ وـ گـهـماـرـقـيـانـ دـهـداـ ئـيـتـرـ ئـهـ وـ تـرـسـيـنـراـوـوـ تـوـقـيـوـانـهـ بـهـيـانـ رـوـزـيـ رـهـشـيـانـهـ (وـهـرـگـيـرـ) لـهـ گـيـرـانـهـوـهـيـهـكـاـ:

^(۱) تجريد البخاري = مختصر صحيح البخاري بالكوردي: ۲۳۵ = ۲۳۵ ، ۹۴۷ ، ۶۱۰ ، ۳۷۱ ، ۲۲۲۸ ، ۲۲۲۵ ، ۲۲۲۵ ، ۲۸۸۹ ، ۲۸۹۳ ، ۲۹۴۳ ، ۲۹۴۵ ، ۲۹۹۱ ، ۲۹۴۴ ، ۳۰۸۵ ، ۳۰۸۶ ، ۳۳۶۷ ، ۴۰۸۳ ، ۴۰۸۴ ، ۴۱۹۷ ، ۴۱۹۸ ، ۶۱۸۵ ، ۵۰۹۶۸ ، ۵۰۵۲۸ ، ۵۴۲۵ ، ۵۰۲۸۷ ، ۵۱۶۹ ، ۵۱۰۹ ، ۴۲۱۲ ، ۴۲۱۱ ، ۴۲۰۰ ، ۴۱۹۹ ، ۶۳۶۲ ، ۶۳۶۹ ، ۷۷۲۲ ، ۷۷۲۲. مسلم. نکاح: ۲۴۸۲ ، ۴۶۴۱ ، أبو داود. خراج: ۳۰۰۹. نسائي. نکاح: ۳۲۸۰ تحفة

پیغه‌مبهر (درودی خودای لهسرین) یاسای وابوو که ده‌پویشت بُو غهزا بُو سه‌هوزی، هتا بهیانه‌کی نه‌دایه نه‌یده‌دا به سه‌ریاندا، جا ئه‌گه‌ر له‌کاتی بهیانیدا گویی له ده‌نگی بانگ بوایه ئه‌وا وازی لی ده‌هینان، ئه‌گینا له‌پاش بهیان هیرشی ده‌برده سه‌ریان و په‌لاماری ده‌دان (ش/د/ت) گیرانه‌وهی تیرمیذی ئمه‌ی پتره: پیغه‌مبهر (درودی خودای لهسرین) گویی لی بُوو که پیاوی ده‌یکوت: ئللاه‌وئه‌کبهر، فه‌رمووی: له‌سه‌ر ئایینی خودا کردی پیاووه‌که‌ش کوتی: (أشهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) پیغه‌مبهر (درودی خودای لهسرین) فه‌رمووی: خوت ده‌بازکرد له ئاگری دوزخ! له خودا داوا ده‌که‌ین که له ئاگری دوزخ بمانپاریزی. گیرایکه‌ی خودایه.

(۴۷) کات و ده‌مى شهر خوش بُوون! : (الساعة التي يطلب فيها القتال)

٤٤٦٤ - عَنْ النَّعْمَانَ (رضي الله تعالى عنه) قَالَ: شَهَدْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا لَمْ يُقَاتِلْ مِنْ أَوْلِ النَّهَارِ أَخْرَ الْقِتَالِ حَتَّى تَرْزُولَ الشَّمْسُ وَتَهُبَ الرِّيَاحُ وَيَنْزَلَ النَّصْرُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ وَالْبَخَارِيُّ وَالْزَّمْدِيُّ وَلِفَظِهِ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانَ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ أَمْسَكَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، فَإِذَا طَلَعَتْ قَائِلًا، فَإِذَا التَّصَفَّ النَّهَارُ أَمْسَكَ حَتَّى تَرْزُولَ الشَّمْسُ، فَإِذَا زَالَتِ قَائِلًا حَتَّى الْعَصْرِ ثُمَّ أَمْسَكَ حَتَّى يَصْلَى الْعَصْرِ ثُمَّ يُقَاتِلُ، وَيُقَاتَلُ عِنْدَ ذَلِكَ تَهِيجُ رِيَاحُ النَّصْرِ وَيَدْعُو الْمُؤْمِنُونَ لِجِيُوشِهِمْ فِي صَلَاتِهِمْ^(۱):

نوعمان (خودای نی رانی بین) فه‌رمووی: بُو خوم له‌گه‌ل پیغه‌مبهردا بُووم (درودی خودای لهسرین) ئه‌گه‌ر سه‌ر له بهیانی ده‌ستی نه‌کردایه به جه‌نگ کردن، ئیتر شه‌ر ده‌ست‌پیکردنی دوا ده‌خست، هتا ده‌بُوو به نیووه‌بُو وه با هه‌لی ده‌کرد، وه نه‌صررو سه‌رکه‌وتن و پیروزی داده‌بهزی (د/ب/ت) گفته‌ی (ت): بُو خوم له خزمه‌تی پیغه‌مبهردا (درودی خودای لهسرین) غه‌зам کردووه، ده‌ستوری وابوو

^(۱) تحرید البخاري = مختصر صحيح البخاري: ۱۲۷۸ = ۳۶۰.

کاتئ بھیانی دهدا دهستی ههل دهگرت و دهستی دهگرتهوه ههتا خوّر گزنگی دهدا، جا که خوّر ههل دههات شهپری دهکرد تا روژ دوو کوت دهبوو، ئهوجا وازی دههینا تا خوّر لای دهدا، ئهوجا شهپری دهکردهوه تا عهصر، ئهوجا دهستی ههل دهگرتهوه تا نویژی عهصری دهکرد، ئینجا جهنگی دهکردهوه، دهلین: لهم دهمه دایه که بای سهرهکه وتن دهوزی، وه موسولمانان له نویژدا بو سوپای خوّیان دهپارپنهوه و نزای سهرهکه وتن و زالبوبونیان بو دهکن.

٤٤٦٥- وللبحاری وأبی داود: كَانَ الْئَبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا ظَهَرَ عَلَى قَوْمٍ أَقَامَ بِالْعَرْضَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ^(۱):

دهفه رموی: جاران کاتئ که پیغه مبهه (دروودی خودای لسربین) زال دهبوو به سه رهوزی کا سئ شهو له لا مالانه که یان له دیاریان ده ما یهوه، ههتا خوّیان پشوویی بدهن و دوژمنیش ته واو چاو ترسین ببئی (ب/د).

٤٨) له دهمه دهه می که رمهی جه نگدا پارانهوه په سهنده:

الدعاء عند القتال مطلوب

٤٤٦٦- عنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أُوفَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَعْضِ أَيَّامِهِ الَّتِي لَقِيَ فِيهَا الْعَدُوَّ يَنْتَظِرُ حَتَّى مَآلِ الشَّمْسِ ثُمَّ قَامَ فِي النَّاسِ، فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ وَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيْتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ ثَخَنَتْ ظِلَالَ السُّلَيْفِ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ مَنْزِلُ الْكِتَابِ وَمَجْرِيَ السَّحَابِ وَهَازِمُ الْأَخْزَابِ اهْزِمْهُمْ وَالصُّرُّتَا عَلَيْهِمْ. رَوَاهُ الثَّالِثَةُ^(۱):

^(۱) تجرید البخاري = مختصر صحيح البخاري بالكوردي: ۱۲۴۸ = ۳۹۷۶ ، ۳۰۶۵ فتح الباري شرح صحيح البخاري. اشار العسقلاني والعييني أن مسلما اخرج متابعة عبد الأعلى لهذا الحديث (فتح الباري حدیث رقم/۳۰۶۵).

^(۱) بخاري. جهاد: ۳۰۲۶. مسلم. مغازی: ۴۰۱۶ ، ۴۵۱۷ = تجرید/ ۲ / ۳۴۲ رقم: ۱۲۱۷ = ۲۹۶۵ = ۱۲۰۴ = ۲۹۲۲ فتح الباري أبو داود. جهاد: ۲۶۲۱.

عهبدوللای کوری ئهبو ئهوفا (خودای لی رازی بن) فهربمووی: رۆزى پىيغەمبەر (دروودی خودای له سەربىن) تۇوشى دوزمن بۇو، چاوهپوانى كرد هەتا خۆر لاربۇوه، ئەوسا ھەلسا خوتبەيەكى داو بە خەلکەكەي فهربموو: ئەي مەردۇوم! ئاوات مەخوازن بۇ گەيشتن بە دوزمن، وە لە خودا داواي خۆشى و باشى لەش و گیان و دین و دۇنيا بکەن، كاتىكىش تۇوشى دوزمن بۇون خۆراڭىن و بە پىشۇو بن، وە بىزانن كە بەھەشت والەسای سىپەرى شىردا، ئىنجا فهربمووی: اللہمَ مُنْزِلُ الْكِتَابِ وَمَجْرِيَ السَّحَابِ وَهَازِمُ الْأَخْزَابِ، اهْزِمْهُمْ وَالصُّرْتَا عَلَيْهِمْ : خودايە! ئەي ئەو كەسەي كە قورئانت بە خەلات ناردووه بۇ موحەممەد! ئەي ئەو كەسەي كە بە تەوانايى خۆت با ھەل دەكەيت و بەھەموو لايەكا دەيھەيتە رى! ئەي ئەو كەسەي كە بە تەنیا خۆت گەله كۆمەي كۆمەلەي دوزمنانى ئىسلامت تى شكارىدا! لەم غەزايەشدا بىيانشىكىنەو سەرمان بخە بە سەرياندا (ش/د).

٤٤٦ - وَفِي يَوْمِ الْأَخْرَابِ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: اللَّهُمَ مُنْزِلُ الْكِتَابِ سَرِيعُ الْحِسَابِ اهْزِمُ الْأَخْزَابَ اللَّهُمَ اهْزِمْهُمْ وَزَلْزِلْهُمْ. رَوَاهُ الشِّيخُانِ وَالترمذى^(۱):

لە رۆزى غەزاي خەندەقدا كە ناو دەبرى بە جەنگى ئەحزابىش پىيغەمبەر (دروودی خودای له سەربىن) زۇر پاپايەوە فهربمووی: اللہمَ مُنْزِلُ الْكِتَابِ سَرِيعُ الْحِسَابِ اللَّهُمَ اهْزِمُ الْأَخْزَابَ اللَّهُمَ اهْزِمْهُمْ وَزَلْزِلْهُمْ : ئەي خودايە! ئەي ئەو كەسەي كە قورئانت بە خەلات ناردووه بۇ موحەممەد! ئەي ئەو كەسەي كە لىپرسىنە وەت لە ھەموو كەسى خىراترە! ئەم كۆمەلەي لەشكى كوفە كە لە دىرى ئىسلام گەله كۆمەيان كردووه تىك شكىنەو بىيان بەزىنەو بىيان شلەزىنەو بىيان شلەقىنە (ش/ات).

^(۱) تجرید / ۲ ۲۲۷ رقم: ۱۲۰۴ = ۲۹۳۳ ، ۴۱۱۵ ، ۲۹۶۵ ، ۶۲۹۲ ، ۷۴۸۹. مسلم. مغازى: ۴۵۱۸.

ترمذى. جهاد: ۱۶۷۸.

۴۴۶۸- عَنْ أَنَسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا غَزَّا قَالَ: اللَّهُمَّ أَلْتَ عَصْدِيْ وَكَسِيرِيْ، بِكَ أَحْوَلُ وَبِكَ أَصْوَلُ وَبِكَ أَقْاتِلُ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۳):

ئەنهەس (خودای ئازى بىن) فەرمۇسى: پېيغەمبەر (دروودى خوداي لىسرىين) كاتى كە دەچوو بۇ غەزا دەيەرمۇو: اللَّهُمَّ أَلْتَ عَصْدِيْ وَكَسِيرِيْ بِكَ أَحْوَلُ وَبِكَ أَصْوَلُ وَبِكَ أَقْاتِلُ: خودايە! هەرتۆ پەناو پىشتى منى، هەرتۆ يارو ياوەرى منى، بە پىشتى تۆ پىيلان دادەنیم بۇ خىستنى دوژمن، بە پىشتى تۆ ھەلمەت دەبەم، بە پىشتى تۆ جەنك دەكەم (د/ات/ن- س/اح).

۴۴۶۹- ولأبى داود: ثُنَّانٌ لَا تُرَدَّانٌ أَوْ قُلْمًا تُرَدَّانٌ، الدُّعَاءُ عِنْدَ النَّدَاءِ وَعِنْدَ الْأَسِ حِينَ يُلْحِمُ بَغْضُهُمْ بَعْضًا^(۴):

لەسەر گىپانەوهى ئەبو داود (خوداي ئازى بىن) حەزەرت (دروودى خوداي لىسرىين) دەفەرمۇسى: دوو نىزا رەتبۇونەوهىيان بۇ نىيىه: يەكەم: پاپانەوه لەكاتى باڭگدا، دووھم: نىزاو پاپانەوهى كاتى كەرم بۇونى جەنك، لە دەمەدا كە شەپ كەرم دەبى و دەبىن بە تىيەك رىزان و تىيکبەربۇون.

۴۹) خۇراڭتنى و ورەبەرزى و نەبەزىن لەكاتى روودانى شەردا پېتۈيىستە (واتە: واجىبە) : (الثبات عند القتال واجب)

۴۴۷۰- قَيْلَ لِلْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): أَكُنْتُمْ فَرَّثُمْ يَا أَبَا عُمَارَةَ يَوْمَ حَنِينٍ؟ قَالَ: لَا وَاللَّهِ مَا وَلَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، وَلَكُنْهُ خَرَجَ شَبَّانَ أَصْحَابِهِ، وَأَخْفَأُوهُمْ حُسْرًا لَيْسَ بِسِلَاحٍ، فَأَتَوْا قَوْمًا رُمَادَةَ جَمْعَ هَوَازِنَ وَبَنِي نَصْرٍ مَا يَكَادُ يَسْقُطُ لَهُمْ سَهْمٌ فَرَشَقُوهُمْ رَشْقًا مَا يَكَادُونَ يُخْطِلُونَ فَأَقْبَلُوا هُنَالِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ عَلَى بَغلِيهِ الْيَنْضَاءِ وَابْنُ عَمِّهِ أَبُو سُفْيَانَ بْنَ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ يَقُوذُ بِهِ فَنَزَلَ وَاسْتَنَصَرَ ئِمَّ قَالَ:

^(۳) بسنـد حـسن (ـشـرحـهـ).

^(۴) سكت عن درجهـهـ الشـارـحـ.

أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبٌ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

تُمْ حَفَّ أَصْحَابَهُ رَوَاهُ الشِّيخَانُ وَالرَّمْذَنِ^(۱):

کوترا به بدراء (خودای نازی بن) : ئەی ئەبو عوماره! ئایا راسته که ئىوه له رۆزى غەزاي حونەيندا هەلھاتن؟ فەرمۇسى: ئەگەر ئىيمە هەموو هەلھاتىن دىياره پىيغەمبەريش (دروودى خودای لەسرىپىن) له گەلمان بۇوه! نە بەخودا شتى وا نەبۇوه، نە پىيغەمبەر هەلھات و نە ئىيمە هەلھاتىن بەلام مەسەلەکە ئاوابۇو: جەھىن و هەرزەكاره بىزىوهكان {له يارانى حەززەت (دروودى خودا له حەززەت و رمزى خودا له يارانى بن)} به دەستى رووتى بەبىچەك ھاتبۇون بۇئەو شەرە، جا له ناكاوا لووتىيان تەقى به لووتى كۆمەلەمى لەشكىرى هەوازىن و بەنى نەصرەوە ئەوانىش ھۆزىيکى تىر ئەندازى چاک بۇون، مەگەر به دەگەمن تىرييان نىشانى نەپىيکايد، دەنا تىرييان له زەوي نەدەدا، ئىتر لەپر تىر بارانىيکى وايان كردن مەگەر چۈنها، ئەگىينا تىرييان به هەلە نەدەچۇو {ئىتر ئەمە بۇو بەھۆى ئەمە کە له سەرتاي شەرەکەوە لەشكىركەي پىيغەمبەر (دروودى خودا لەسر خۆى و رمزى خودا له لەشكىركەي بن) شىكست بىىن، بەلام پىيغەمبەر و بەشى لە يارانى خۆيان راگرت و نەبەزىن و حەززەت فەرمانى كرد به عەبباسى مامەي بانگى ياران بکاتەوە بۇلاي پىيغەمبەر} ئەوجا ياران و موسولمانان بەرەو پىيغەمبەر گەرانەوە و له دەورى كۆبۈونەوە، لەوكاتەدا پىيغەمبەر (دروودى خودای لەسرىپىن) به سوارى هيىستە ماچە سېپىيەكەي خۆى بۇو ھەر باكى لە كافران نەبۇو، وە ئەبو سوفىيانى كورى حارىشى كورى عەبدولموطەلەپ كە ئامۆزاي خۆى بۇو، ولاخەكەي بۇ رادەكىيشا، جا حەززەت (دروودى خودای لەسرىپىن) دابەزى و پاپايەوە داواي پىرۆزى و سەركەوتى لە خودا كردو فەرمۇسى:

أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبٌ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

^(۱) بخاري. مغازى: ۲۹۳۰. مسلم. مغازى: ۴۰۹۱. تحفة الأشراف: ۱۸۲۸ = تجرید: ۳ / ۳۱۰ رقم: ۱۸۳ = ۴۳۱۷ ، ۴۳۱۶ ، ۴۳۱۵ ، ۳۰۴۲ ، ۲۹۳۰ ، ۲۸۷۴

و اته:

پیغەمبەرم من نەوهەك درۆزىن

عەبدولموڭھەللىيە بايە كەورەمى من!

فەرمۇسى: ئىنجا ھاۋپىكانى خۆرى رىزىكىردىوھ و سەر لەنۇى ھەلمەتى شىرانەيان بىردىوھ و دوزمنيان شىكاند (ش/ت).

٤٤٧١- وَ للبخاري: إِنَّ اللَّهَ لَيُؤْيِدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ^(٢):

دەفەرمۇسى (دەرۋىدى خوداى لەسەربىن): لە راستىدا كەن جارانىش خوداى كەورە و مەزن بە پىاواي بەدكارو فاسقىش پشتىوانى ئەم ئايىنى ئىسلامە دەكا. {بۇخارى (خوداى ئى رازى بىن)}.

٤٤٧٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: شَرُّ مَا فِي الرَّجُلِ شَحٌّ هَالَّعُ وَجْبَنٌ خَالَعٌ^(٣):

ئەبو ھورەيرە (خوداى ئى رازى بىن) لە حەزىزەتەوھ دەفەرمۇسى (دەرۋىدى خوداى لەسەربىن): بە دەتىرىن رەفتار بۇ پىاوا ئەۋەيە كە ئەوهندە رېڏو پىيسىكە بىن بە خىركىرن خورپىھى لى كەۋى، ئەوهندەيش ترسنۇك بىن ھەمىشە بتۇقى! (د):

نەوهەن پىرووکە كەر بەخەو خېرىان

بىكا تا مردن لە خەو دەتۈرۈن!

٤٤٧٣- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَتَيْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ يَقُولُ: مِنَ الْفَقِيرَةِ مَا يُحِبُّ اللَّهُ وَمِنْهَا مَا يُنْعَضُ اللَّهُ، فَأَمَّا الْتِي يُحِبُّهَا اللَّهُ فَالْفَقِيرَةُ فِي الرِّبِّيَّةِ، وَأَمَّا الْفَقِيرَةُ الَّتِي يُنْعَضُهَا اللَّهُ فَالْفَقِيرَةُ فِي غَيْرِ رِبِّيَّةِ. وَإِنَّ مِنَ الْخَيْلَاءِ مَا يُنْعَضُ اللَّهُ وَمِنْهَا مَا يُحِبُّ اللَّهُ: فَأَمَّا الْخَيْلَاءُ الَّتِي يُحِبُّ اللَّهُ فَأَخْتَيَالُ الرَّجُلِ عِنْدَ الْلَّقَاءِ وَأَخْتَيَالُ

^(١) تعليق ترجم بە الباب الرقم / ١٨٢ من كتاب الجهاد. قبل الرقم: ٢٠٦٢.

^(٢) سكت عن درجه الشارخ.

عِنْدَ الصَّدَقَةِ، وَأَمَّا الْيَّتِي يُبَغْضُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَأَخْتَيَالُهُ فِي الْبَغْيِ وَالْفَخْرِ. رَوَاهُمَا أَبُو داؤد^(۴):

جابیری کوری عهتیک (خدای نازی بن) فهرمومی: پیغمه‌مبه‌ری خودا (دروودی خودای نسربین) ده فرمومی: غیره‌ت و به‌ته‌نگه‌وه بون دوو جوئی هه‌یه، جوئیکیان خودای گه‌وره و مه‌زن پیی خوش و خوشی ده‌وئی ئه‌ویش ئه‌ویه که له‌سهر شتن بی، بونی گومانی خراپی لی بکری، جوئه‌که‌ی تریان که خودا رقی لی‌یه‌تی ئه‌ویه که له‌سهر شتن بی بونی گومانی خراپی لی نه‌کری! وه هه‌روه‌ها خونواندن و خوه‌هه‌ل کیشانیش ئه‌م دوو جوئی هه‌یه، ئه و ده‌عیه و خو هه‌لکیشانه‌ی که خودا پیی خوش‌هه ئه‌ویه که پیاوی ئازا له‌کاتی جه‌نگیندا که‌شوفش و فیزو ده‌مارو ده‌عیه بکا، یا له‌کاتی خیزکردندا خوی بنوینتی، هتا که‌سانی تریش چاو له و بکن، جوئی دووهم که خودا رقی لی‌یه‌تی: که فیزو ده‌عیه به‌کردنی زولم و زوره‌وه بکاو شانازی به‌سهر هه‌زاراندا بکا. (د).

٥٠) شوینه گومکی له شه‌ردا په‌سنه‌ده و شه‌ر به فیل ده‌بریته‌وه: التوريه والحرب خدعة

٤٤٧٤- عنْ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ (رضي الله عنه) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَلَمَّا يُرِيدُ غَزْوَةً يَغْزُوهَا إِلَّا وَرَأَى بَعْيَرِهَا. رَوَاهُ البَخَارِيُّ وَأَبُو داؤد^(۱):

که‌عبی کوری مالیک (رمای خودای نی بن) فرمومی: جاران ده‌ستوری پیغمه‌بر (دروودی خودای نسربین) وابوو، که ده‌یویست بچن بو غمزاین شوینه گومکی ده‌کردو له‌به‌ر چاوی خه‌لک وای نیشان ده‌دا که بو جیگه‌یه کی تر ده‌چن نه‌وهک بو ئه‌وئی (ب/د).

^(۱) سكت عن درجه‌ته الشارح.

^(۱) بخاري. جهاد: ۲۹۴۷.

٤٤٧٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْحَرْبُ خُذْعَةٌ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ^(۲):

ئبو هورهیره (خدای نی رازی بن) دفه رموی: حهزت (درودی خودای لمسه بن)
دفه رموی: شهر به فرو فیل ده بربیته وه! (ش/د/ت/ن - روزای خودای نی بن).

٥١) نیشانه و دروشمنی یه کتر ناسینه وه له جه نگدا : (الشعار في الحرب)
٤٤٧٦- عَنْ الْمُهَلْبِ بْنِ أَبِي صَفْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَخْبَرَنِي مَنْ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنْ يَئِتُمْ فَلْيُكُنْ شِعَارُكُمْ حَمْ لَا يُنْصَرُونَ . رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۱):

موهه لله بی کوری ئبو صوفره (خدای نی رازی بن) فه رمووی: که سنی ئه
فرموده بیهی بؤ من باس کردووه که به خودی خوی له پیغه مبهه ری ژنه و تووه
فرمومویه تی: ئه گهر دنیابوو به شه و دایان به سه رتند او دوزمن شه به یخون
به سه ریدا دان، با له ناو خوتانا دروشستان وشهی (حم = حامیم) بنی ئیتر خوا
یار بنی دوزمن سه ر ناکه وی. (د/ت/ن - سند صالح).

٤٤٧٧- عَنْ إِيَّاسِ بْنِ سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ أَبِيهِ بَكْرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) زَمَنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانَ شِعَارُنَا أَمْتَ أَمْتَ^(۲):

ئییاسی کوری سهله مه (روزای خودایان نی بن) فه رمووی: باوکم فه رمووی: له
سه ردھی پیغه مبهه ردا (درودی خودای معنی لمسه بن) له گه لئبو به کردا رویشتن بؤ
غه زا، دروشمنی ئیمه له کاتی شه ردا وشهی (أَمْتَ أَمْتَ) بیو (أَمْتَ أَمْتَ واته:
بی مرینه بی مرینه) (د - سند صالح).

^(۱) تجربید / ۲۶۰ رقم: بلا رقم = ۳۰۲۸ ، ۳۰۲۹ فتح الباری. مسلم. مغازی: ۴۵۱۵. تحفة الأشراف:

۱۴۶۷۶. أبو داود. جهاد: ۲۶۳۶. ترمذی. جهاد: ۱۶۷۵.

^(۲) بسند صالح (شرحه).

^(۳) بسند صالح (شرحه).

۴۴۷۸- وَعَنْ سَمْرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: كَانَ شِعَارُ الْمُهَاجِرِينَ عَبْدُ اللَّهِ وَشِعَارُ الْأَلْصَارِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُد^(۱): سه مووره (خودای نازی بن) فه رمووی: دروشمی کوچکاران عهبدوللا ببو وه دروشمی یاریده دهران عهبدول ره حمان ببو (د- سند صالح).

۵۲) زن و منдал و پیره میردو بهنده ناکوزرین

لا تقتل النساء والصبيان (وكذا الشيبة الهرم والارقاء- شرحه)

۴۴۷۹- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: وُجِدَتِ امْرَأَةٌ مَقْتُلَةً فِي بَعْضِ مَغَازِي النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَنَهَى عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصَّبِيَّانِ^(۲):

ئیینو عومه‌ر (رمزای خودایان نی بن) فه رمووی: له غهزایی له غهزاکانی پیغه‌مبه‌ردا (دروودی خودای لسرین) لاشه‌ی رژنیکی کوژداو دوزرایه‌وه، ئیتر پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسرین) کوشتنی زن و مندالی قهده‌غه کرد (ش/د/ت).

۴۴۸۰- وَسُلِّلَ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ أَهْلِ الدَّارِ يُبَيَّنُونَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فِي صَابَرُ مِنْ نِسَائِهِمْ وَذَرَارِيهِمْ قَالَ: هُمْ مِنْهُمْ. رَوَاهُمَا الأَرْبَعَةُ^(۳):

له پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسرین) پرسیارکرا له باره‌ی خیزانی مالی ئهو هاویه‌شپه‌یداکه رانه‌وه که له شهودا به سه‌ریاندا دهدری و له شهبه‌ی خووندا زن و مندالیان به ردکه‌ون ئایا به کوشتن یا به زامار بیون ئایا حوكمی ئهو زن و مندالانه چییه؟ فه رمووی: ئهوانیش له وانن و له به ناچاری حوكمی کوشتنی زن و منال و شه‌پکه‌ریان له حالتی وادا که سته‌مه جیا بکرینه‌وه چوون یه‌که (ش/د/ت).

.۴۴۸۱- → (ب-۳-۱۵-۳۲-۳).^(۴)

^(۱) بسند صالح (شرحه).

^(۲) تحرید/ ۲۵۶ رقم: ۱۲۲۴ ، ۲۰۱۴ ، ۲۰۱۵.

^(۳) تحرید/ ۲۵۵ رقم: ۱۲۳۳ ، ۲۰۱۲ ، ۲۳۷۰ هفتح = ۱۰۴۱ تحرید.

۵۳) نازاردان به ئاگر بەس بۆ خودا دروسته : (لَا يعذب بال النار إِلَّا اللَّهُ)

۴۴۸۲- عن أبي هريرة (رضي الله عنه) قال: بعثنا رسول الله (صلى الله عليه وسلم) في بغث ف قال: إن وجدتم فلاناً وفلاناً فاخربوهما بالثار فلما أردتا الخروج قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): إني أمرتكم أن تخرقوها فلاناً وفلاناً وإن الثار لا يعذب بها إِلَّا الله، فإن وجدتموهما فاقتلوهمما. رواه البخاري وأبو داود والترمذى^(۱):

ئەبو ھورھیرە (خودای ئىرازى بىن) فەرمۇسى: پەلى بۇوین، پىيغەمبەر (رسوودى خوداي لەسرىين) ناردىنى بۆ غەزا، فەرمۇسى: ئەگەر دەنیا بۇو فيسارو فيسارتان بەرھەويىل كەوت بە ئاگر بىيان سووتىيىن جا كاتى ويسىتمان بکەويىنە رى، فەرمۇسى: ئەوه بۇو من دەستتۈرم پىيدان كە فيسارە كەس و فيسارە كەس بسووتىيىن، بەلام ھەر بۆ خودا خۆى دروستە كە بە ئاگر سزاي دروسكراوانى خۆى بىدا دەي ئەگەر تۇوشىيان بۇون بە ئاگر مەيان سووتىيىن، بەلام بە كوشتن بىيانكۈشىن! (ب/د/ت).

۴۴۸۳- → (ب- ٤ز- ٤ل- ١٥ ف- ١)^(۲).

۵۴) لچ و لېو كردن و ئەتك كردنى كوزراو نارەوايە : (المثلة حرام)

۴۴۸۴- عن عبد الله بن زيد (رضي الله عنه) قال: نهى الشى (صلى الله عليه وسلم) عن النهى والمثلة. رواه البخاري في الصيد^(۱):

عەبدوللەللى كورى زەيد (خوداي ئىرازى بىن) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (رسوودى خوداي لەسرىين) تالان و بىرۇو لچ و لېو كردن و ئەتك كردنى ھەموو گيandارىيىكى قەدەغە كردووه. (ب= بوخارى).

^(۱) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۱۵. رقم / ۳ / ۲۰۰۸.

^(۲) تجريدة / ۳ / ۲۵۷ رقم: ۱۲۲۵ = ۳۰۱۷ ، ۶۹۲۲ .

^(۳) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۴ رقم: ۱ / ۲۵۷۴.

^(۴) بوخارى. ذباائح وصيده: ۵۰۱۶.

۴۴۸۵- وَ قَالَ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَحْثُثُنَا عَلَى الصَّدَقَةِ وَيَنْهَانَا عَنِ الْمُثْلَةِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ وَالنَّسَائِيُّ^(۲): عیمرانی کوری حوصهین (خودای لی رازی بن) فهرمووی: پیغهمبه (دروودی خودای له سهین) هه میشه هانی ئیمه‌ی دهدا که خیرو خیرات بکهین ونه‌هی لی ده‌کردین له‌وه که کوزراو ئه‌تک بکهین (د/ن).

۵۵) په یمان شکاندن و بی په یمانی زور ناره‌وایه : (الغدر حرام)

.۴۴۸۶ → (ب-۳-۱۰۴-۲۷۵ف-۷)^(۱).

۴۴۸۷- وَكَانَ بَيْنَ مَعَاوِيَةَ وَبَيْنَ أَهْلِ الرُّومِ عَهْدٌ وَكَانَ يَسِيرُ فِي بِلَادِهِمْ فَلَمَّا
نَفَضَى الْعَهْدُ أَغَارَ عَلَيْهِمْ فَإِذَا رَجَلٌ عَلَى فَرَسٍ وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُ أَكْبَرُ وَفَاءَ لَا غَدْرٌ وَإِذَا
هُوَ عَمَرُو بْنُ عَبْسَةَ فَسَأَلَهُ مَعَاوِيَةَ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: مَنْ
كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ قَوْمٍ عَهْدٌ فَلَا يَحْلُّنَ عَهْدَهُ وَلَا يَشْدُدْهُ حَتَّى يَمْضِيَ أَمْدَهُ أَوْ يَنْتَهِ إِلَيْهِمْ عَلَى
سَوَاءٍ قَالَ: فَرَجَعَ مَعَاوِيَةً بِالنَّاسِ. رَوَاهُ الزَّمْدِيُّ وَأَبُو دَاوُدُ وَلِفَظِ الْأَخْرِيْ: مَنْ كَانَ بَيْنَهُ
وَبَيْنَ قَوْمٍ عَهْدٌ فَلَا يَشْدُدْ عَقْدَهُ وَلَا يَحْلُّهَا حَتَّى يَنْقَضِيَ أَمْدَهَا أَوْ يَنْتَهِ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ^(۲):

جاری له نیوانی مواعوییه و خه‌لکی رومندا په یمانی ههبوو، به پیی
ئه و په یمانه مواعوییه حقی ههبوو که له‌ناو ولا تی ئه‌واندا، هاموشو بکا،
جا که ماوهی په یمانه که به‌سهر چوو، مواعوییه به‌بی هوشیار کردن‌وه
ویستی په لاما ریان بداو هیزشی برد بو سه‌ریان. له‌پر ئه‌سپ سواری په‌یدا
بوو، ده‌یفه‌رمو ئه‌للاه‌هو ئه‌کبه‌را په یمان به‌جیهیان و په یمان بردن‌هه سه‌ر
سوونه‌تی پیغه‌مبه (خودایه)، نه‌وهک په یمان شکاندن، که ته‌ماشايان کرد و
پیاوه‌که عه‌مری کوری عه‌به‌سه‌یه. مواعوییه پرسیاری لی کرد: مه‌بست

^(۱) سكت عن درجهه الشارح.

^(۲) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۱۰۴ رقم: ۲۴۱۷.

^(۳) سكت عن درجهه الشارح.

چییه؟ فهربووی: بیستوومه له پیغه‌مبهر (بروودی خودای له سرین) ده یفه‌رموو: هر که سئ له گه‌ل کوْمَه لیکا په یمانیکی بهست نابن نه هه‌لی و هشینیت‌وه نه مه حکمه‌متی بکا تا ماوهی ناوبراوی ئه و په یمانه تیپه‌ر ده‌کا، و هه‌تا ئه وانیش ئاگادار ده‌کاته‌وه بُو جه‌نگ! گوتی: جا مواعوییه له هیرشه‌که ده‌ستی هه‌لکرت و خه‌لکه‌که‌ی کیپایه‌وه (ت/د) گفتی (د): ئه‌وهی په یمانیکی هه‌بوو له گه‌ل هوزیکدا، نابن گریی ئه و په یمانه تووند بکاته‌وه، یا شلی بکاته‌وه هه‌تا ماوه‌که‌ی به‌سهر ده‌چن، جا ئه‌وسا ده‌توانی که ئاگاداریان بکاته‌وه که ئاماوه بن بُو شه‌پ.

٤٤٨٨ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السُّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا . رَوَاهُ الشِّيخُانُ^(۳):

دیسان فهربووی: پیغه‌مبهر (بروودی خودای له سرین) فهربووی: ئه‌وهی چه‌کمان لی هه‌لبکری له ئیمه نییه (ش).

٥٦) باسی شه‌شم: باسی ده‌ست که‌وتی جه‌نگ (تالانی) و باسی چونیتسی: دابه‌ش کردنس:

الباب السادس: في الغنائم والقسمة

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَيْرَتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَأَنَّ اللَّهَ خَمْسَةَ وَالرَّسُولُ وَالذِّي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينُ وَابْنُ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقْوَى الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} (٤١/٨):

واته: بزانن ئه‌وهی به زهبری شیرو تیرو به نوری گولله و هری بکرن له کافران ئه‌وه ده‌بئ پینچ یه‌کی ئه و تالانییه له‌سهر ئه‌م یاسایه دابه‌ش بکری: ئه و پینچ یه‌که ده‌کری به پینچ به‌شی یه‌کسانه‌وه، به‌شیکی بُو خوداو پیغه‌مبهر، پیغه‌مبهر (بروودی خودای له سرین) له‌سهر فهربانی خودا چونی به باش

^(۳) بخاری. فتن: ٦٦٠. مسلم. ایمان: ٢٧٦ - ٢٧٩. ترمذی. حدود: ١٤٥٩ تحفة الأشراف: ٩٠٤٢

بزانی ئەم بەشە دابەش دەکا، بەشیکى ترى بۇ خزمەكانى پىيغەمبەرە، بەو دەستوورە کە خۆی فەرمۇویەتى، بەشیکى ترى بۇ ھەتیوان و ھەزاران و رېبوارانە. ئەو چوار بەشەكەی تريش لەو تالانىيە كە ماون دەدرى بە جەنگاوهەكان ئەمە دەستوورى دابەش كردنى مالى تالانى غەزايە، ئەگەر بەراستى ئىيۇھ موسولمانى تەواون و باوهەرتان ھېيە بەو شتانەي كە لە رۇژى غەزاي بەدردا ئىيمە ناردمانن بۇ بەندە خۇشەويىستى خۇمان كە موحەممەدە، ئەو رۇژە پىرۇزە كەبوو بەھۆي جياوه بۇونى راستى لە ناپاستى، كە موسولمانان و نا موسولمانەكان تىا بەرەنگارى يەك بۇون، لەسەر يارىدە خودا لەشكى ئىسلام سەركەوت و لەشكى بى ئايىنى ئىير كەوت.

٤٤٨٩ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا كَانَ عَزَّزًا لَنِي مِنَ الْأَلْيَاءِ فَقَالَ لِقَوْمِهِ: لَا يَتَعْجِنِي رَجُلٌ قَدْ مَلَكَ بُضْعَ امْرَأَةٍ وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ يَنْتَيَ بِهَا وَلَمَّا يَنْتَيْنِي، وَلَا آخَرُ قَدْ بَتَّى بُنْيَائِيَا وَلَمَّا يَرْفَعَ سُقْفَهَا، وَلَا آخَرُ قَدْ اشْتَرَى غَنَمًا أَوْ خَلْفَاتٍ وَهُوَ مُنْتَظَرٌ وَلَادَهَا، قَالَ: فَغَزَا فَأَدْتَى لِلْقَرْيَةِ حِينَ صَلَاةِ الْعَصْرِ أَوْ قَرِيبًا مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ لِلشَّمَسِ: أَلَّا مَأْمُورَةٌ وَأَلَا مَأْمُورٌ» اللَّهُمَّ احْسِنْهَا عَلَيْنَا فَحُبِسَتْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ قَالَ: فَجَمِعُوا مَا عَنِمُوا فَأَقْبَلَتِ النَّارُ لِتَأْكِلَهُ فَأَبْتَأَتْ أَنْ تَطْعَمَهُ فَقَالَ: فِيمُّ غُلُولٍ فَلَيَابِغُنِي مِنْ كُلِّ قَبْلَةٍ رَجُلٌ فَبَيْعُوْهُ فَلَصِيقَتْ يَدُ رَجُلٍ بِيَدِهِ فَقَالَ: فِيمُّ الْغُلُولُ فَلَيَابِغُنِي قَبِيلَكَ بَيْاعَثَةُ فَلَصِيقَتْ يَدِ رَجُلَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةٍ فَقَالَ: فِيمُّ الْغُلُولُ فَأَخْرَجُوا لَهُ مِثْلَ رَأْسِ الْبَقَرَةِ مِنْ ذَهَبٍ فَوَضَعُوْهُ فِي الْمَالِ وَهُوَ بِالصَّعِيدِ فَأَقْبَلَتِ النَّارُ فَأَكَلَتْهُ فَلَمْ تَحِلِّ الْغَنَامُ لِأَحَدٍ مِنْ قَبْلَنَا، ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى رَأَى ضَعْفَنَا وَعَجَزَنَا فَطَيَّبَهَا لَنَا . رَوَاهُ الشِّيخَانَ^(١):

ئەبو ھورەپەر (خوداى ئى زانى بىن) فەرمۇوى: پىيغەمبەر (پىيغەمبەر) خوداى لەسىرىنە فەرمۇوى: پىيغەمبەر، لە پىيغەمبەران، ويىستى بچى بۇ غەزايى، بە كەلهكە خۆى فەرمۇو: ئەو پىاوهى كە ژىن مارە بېرىۋە دەيەۋى كە بىكۈيىزىتەوھو

^(١) تجرید بالكوردي / ٣ / ٢٨٩ رقم: ١٢٦٥ = ٣١٢٤ ، ٥١٥٧. مسلم. مغازى: ٤٥٢٠. تحفة الأشراف: ١٤٦٧٧

هیشتا نه یگویز اووه توه با ئوه له گەلما نه یهت بۇ ئەم غەزايە، هەروههَا ئەو کەسەيش کە خانوویه کى دروست كردووهو هیشتا سەرى نەگرتۇوه، هەروههَا ئەو کەسەيش کە بىن و مەپو مالىياتى ئاوسى لەسەر گوانى كېرىۋەو چاوه روانى زايىيان دەكا. فەرمۇوى: ئەوجا چوو بۇ غەزاکەو دەمى نويزى عەصر (يا نزىكى دەمى نويزى عەصر) لە دىكە نزىكەو بۇ پىيغەمبەرەكە بە خۆرى فەرمۇو: توپش فەرمانبەرى و منىش فەرمانبەرم، خوايە! ئەم خۆرە رابگەرە بۇمان و مەيەلە ئاوا بىنى ھەتا فەرمانى خۆمان ئەنجام دەدەين ئىتر خودا خۆرەكە راگرت بۇى و خۆرەكە ئاوا نەبۇو ھەتا خودا شارەكەى فەتح كرد بۇى فەرمۇوى: ئىنجا ھەرچى تالانىيان گرتبوو كۆيان كرددەوەو لەسەر دەستوورو ياساي پىشىنەي پىيغەمبەران لە شوينىكى بەرزى بەرچاو دا خېيان كرددەوەو دايىان نا ھەتا ئاگر لە ئاسمانەوە بە فەرمانى خودا بىت بىخوا، كەچى ئاگرەكە كە ھات چەشكەى نەكىد! ئىتر پىيغەمبەرەكە زانى كە گىزى و دەسپىسى كراوه لە تالانىيەكە بۇيە فەرمۇوى: دزىيان لە تالانىيەكە كردووه بۇيە ئاگرەكە نايخوا! كە وايە با لەھەر خىلىٰ پىاۋى پەيمانم بىاتى، جا لەكتى پەيمان كردنەكەدا دەستى پىاۋى لەسەر خىلىٰ كان نووسا بە دەستى پىيغەمبەرەكەوە، فەرمۇوى: دزىيەكە لەناو ئىيۇ دايە، با خىلىٰكەى تۆ ھەموويان بىن يەكە يەكە پەيمانم بىدەنلى، كاتى ئەو خىلىٰ پەيمانيان دا پىيى، دەستى پىاۋى يَا دوو پىاۋ لكا بە دەستى پىيغەمبەرەكەوە دزەكان دۆززانەوەو فەرمۇوى: دزىيەكە ئىيۇ كردووتانە، ئەوجا پارچەيى زىپيان هىننا بۇ پىيغەمبەرەكە، لەسەر شىيەت سەرەگا وابۇو ئەويشيان لەسەر مالى تالانىيەكە دانا، كە لەسەر زەوييەكە دانرابۇو، ئەوجا ئاگرەكە لە ئاسمانەوە ھات و ھەمووى خوارد! حەزىزەت (درويدى خوداي لەسەرين) فەرمۇوى: لە پىيىش ئىتمەدا خواردى تالانى بۇ كەسى تر حەلائ نەبۇوه، بەلام لە پاشدا خوداي پىرۇزو كەورە كەدى حالىمان كزەو بى ھىزو زەبۈونىن بەزەوى پىاماندا ھاتەوەو بۇى حەلائ كردىن (ش).

۴۴۹۰ → (ب-۱۴-۱۱۷-۷۷۷) .^(۲)

۴۴۹۱ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا أَغْطِيكُمْ وَلَا أَمْتَعْكُمْ، أَنَا فَاسِمٌ أَضْعَفُ حَيْثُ أَمْرَتُ . رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ وَأَبُو دَاؤِدَ^(۳) :

ئهبو هورهيره (خودای فی رازی بن) فهرمومی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسمربین) فهرمومی: بهخشین و نه بهخشین به دهستی من نییه واته: بهخشینی شتن بهکه‌سی و نه بهخشینی ئه و شته به که‌سیکی تر ئهوه به دهست من نییه و هر به دهست خودا خویه‌تی و بهس بهلام من به‌پیی فهمانه‌کهی خودا که به منی دهکا شته‌که‌تان لی دابهش دهکه‌م و بهس! (ب/د).

۴۴۹۲ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَرِيَّةً إِلَى تَجْدِيدِ فَخْرَجَتْ فِيهَا فَاصْبَنَا إِيلَّا وَغَنَّمَا فَبَلَقَتْ سُهْمَائُنَا الَّتِي عَشَرَ بَعِيرًا الَّتِي عَشَرَ بَعِيرًا، وَنَفَلَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعِيرًا بَعِيرًا . رَوَاهُ الثَّالِثَةَ^(۴) :

ئیبنو عومه‌ر (رمزی خودا له خوی و بابی) فهرمومی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسمربین) په‌لیکی نارد بهرهو نه جد بو غهزا، من خوم له ناویاندا بووم، رانه وشترو گله‌یه‌کی نژرمان به تالان کرت، گشتمان هریه‌کی سهرو دوازده وشترا پشکمان بهرکه‌وت، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای لسمربین) هریه‌کی سهرو وشتري (به زیاده) داینی (ش/د).

۴۴۹۳ - وَعَنْهُ قَالَ: بَعَثَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَيْشٍ قَبْلَ تَجْدِيدِ وَأَبْعَثَنَ سَرِيَّةً مِنَ الْجَيْشِ فَكَانَ سُهْمَانُ الْجَيْشِ الَّتِي عَشَرَ بَعِيرًا، وَنَفَلَ أَهْلَ السَّرِيَّةِ بَعِيرًا بَعِيرًا فَكَانَ لِكُلِّ مِنْهُمْ كَلَاثَةً عَشَرَ . رَوَاهُ أَبُو دَاؤِدَ وَالْبَخَارِيُّ^(۵) :

^(۱) تقدم برقم: ۹۸ مجلد أول. تسلسل / ۱۴.

^(۲) تجرید البخاریم ۳/۲۸۸ رقم: ۱۲۶۳ = ۳۱۱۷ فتح الباری.

^(۳) بخاری. فرض الخمس: ۳۱۲۱ ، ۳۱۲۲ . مسلم. مغازی: ۴۰۲۲ – ۴۰۲۷ . أبو داود. جهاد: ۲۷۴۴ .

^(۴) مسلم. مغازی: ۴۵۲۴ . أبو داود. جهاد: ۲۷۴۴ . بخاری. فرض الخمس: ۳۱۲۱ .

دیسان ئەو (خودای نازی بن) فەرمۇوی: پىيغەمبەر (درودی خودای لەسرىپەن) له شکریکى بەرهە نەجد نارد بۇ غەزا، خۆمیان تىادا بۇوم، پەلى لە له شکرەكە جوئى بۇونەوەو چۈون بۇ غەزاو تالانىكى زۇريان دەست كەوت كاتى بەش بەشيان كرد لهناو خۆياندا پشکى هەرييەكى لە له شکرەكە دوازدە وشتىرى ترى وە تاقمەي پەلەكە يىش پىيغەمبەر (درودی خودای لەسرىپەن) يەكى سەرو وشتىرى ترى زىادە داپىيان، جا ئەوان يەكى سىيازدە وشتىيان پى بېرا (د/ب).

٤٤٩٤- وَعَنْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَسَمَ فِي النَّفَلِ لِلْفَرَسِ سَهْمَيْنِ وَلِلرَّجُلِ سَهْمَيْاً. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ^(٤):

دیسان فەرمۇوی: پىيغەمبەر (درودی خودای لەسرىپەن) جارى دەست كەوتى جەنگى دابەش كرد له سەر ئەم شىۋەيە: دوو پشکى دانا بۇ چارەواو يەك پشکى بۇ پىياو (ش/د/ت) لە كىيىانەوەيەكە: (له سەر فەرمایىشتى راھەكە) سىنى پشکى دانا بۇ سوارە، پشکى بۇ خۆى و دوو پشك بۇ ماينەكەي! واتە: پىيادە يەك پشکى دەكەۋى.

٥٧) نەفل (واتە: مالى تالانى كە له ناموسولمانان وە دەست دەكەۋى):

النَّفَلِ

٤٤٩٥- لە بەرگى شەشدا لە سوورەتى (ئەنفال)دا را بورد، يەكەم فەرمۇودە^(١).

٤٤٩٦- عَنْ أَبْنَ عَبَّاسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَوْمَ بَذْرٍ: مَنْ فَعَلَ كَذَا وَكَذَا فَلَمَّا مِنَ النَّفَلِ كَذَا وَكَذَا، فَنَقَدَمُ الْفَتَيَانَ وَلَزَمَ الْمَشِيَّخَةَ الرَّأْيَاتِ فَلَمْ يَبْرُحُوهَا فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَالَتِ الْمَشِيَّخَةُ: كَمْ رِذْءًا لَكُمْ لَوْ انْهَزَّمْتُمْ

^(١) مسلم. مغازي: ٤٥٦١. ترمذى. سير: ١٥٥٤.

^(٢) سبق في مجلد سادس. سورة الأنفال. تسلسل / ٩ رقم: ١/٣٨٧٥. مسلم. مغازي: ٤٥٣١ ، ٦٨٨ ،

٦٨٩. أبو داود. جهاد: ٢٧٤٠. ترمذى. تفسير: ٣٠٧٩.

لَفِتْشُمْ إِيْتَنَا، فَلَا تَذَهَّبُوا بِالْمَعْقُمِ وَتَبْقَى، فَأَبَى الْفَتَيَّانُ وَقَالُوا: جَعَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَنَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولُ. رَوَاهُ أَبُو دَاودُ وَالحاكمُ^(۲):

ئىيىنۇ عەبىباس (خوداييان ئىرازى بىن) فەرمۇوى: لە رۆزى غەزاي بەدردا، پىيغەمبەر (دەرۋىدى خوداي لەسرىپىن) فەرمۇوى: ئەوهى واوا بكا ئەوهندەو ئەوهندەى زىادە بەش لە تالان دەدرييتسى! ئىتىر كۈرە گەنجەكان كەوتتە خۆيان و روپىشتنە پىيشەوھو چۈونە ناو كۇپىرى جەنكەوھو، پىرەكان لە دەوري ئالاكان مانەوھو لەۋى نەبزۇوتىن! كاتى كە خودا زالى كىردىن بەسىر كافرەكاندا، لاوهكان گوتىيان: ئىيمە جەنكىمان كردووھ، تالانەكە هي ئىيمەيە، پىرەكانىش گوتىيان: ئىيمە پاشتى ئىيۇھمان گىرتىبوو، ئەگەر خوانەخواتىتە ئىيۇھ بشكانايە دەھاتتەوھ بۇ لای ئىيمە، جا كەوابى نابى ھەموو تالانەكە بېھن بۇ خۇتان و ئىيمەيش بەبى بەش بەمىننەوە!

بەلام گەنجەكان قايىيل نەبوون و گوتىيان: پىيغەمبەر خۆى (دەرۋىدى خوداي لەسرىپىن) داۋىيتسى بە ئىيمە. جا لەپاش ئەم بىگەرەو بەردەيە خوداي گەورە و مەنن ئەمەي نارده خوارەوە: {يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ} (تەفسىرى ئەم ئايەتە لە سوورەتى ئەنفالدا رابپورد) (د/حاكم).

٤٤٩٧ - وَقَالَ أَبْنُ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُنَفَّلُ بَعْضُ مَنْ يَبْعَثُ مِنَ السَّرَّائِيَا لِأَنْفُسِهِمْ خَاصَّةً سِوَى قِسْمٍ عَامَّةِ الْجَيْشِ. رَوَاهُ الْأَلْأَنَّةُ^(۳):

ئىيىنۇ عوھر (رمزاى خوداييان ئىرازى بىن) فەرمۇوى: جاران پىيغەمبەر (دەرۋىدى خوداي لەسرىپىن) زىادە بەشى تايىبەتى دەدا، بەھەندى لەو پەل و لقانەي كە دەيناردن بۇ غەزا، سەرەپرای ئەو بەشەيش كە دەيدا بە كشت كەسى لە سوپاکە (ش/د).

^(۱) سكت عن درجه الشارح.

^(۲) بخاري. فرض الخامس: ۳۱۲۵. مسلم. مغازى: ۴۵۴۰. أبو داود. جهاد: ۲۷۴۶.

۵۸) سهربهش دهبن له پاش جیاکردنوهی پینچ یهك بى:

التنفیل بعد التخمیس

۴۴۹۸- عن حَبِيبٍ بْنِ مَسْلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُنْقَلُ الرُّبْعَ بَعْدَ الْخُمُسِ وَالثُّلُثَ بَعْدَ الْخُمُسِ إِذَا قَفَلَ رَوَاهُ أَبُو دَاودُ وَالترمذِيُّ^(۱): حَبِيبِي كُورِي مُسلَّمَه (خودای نازی بن) فهرموموی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لهسرین) کاتن له غهزا دهگه‌پایه‌وه، له پیشدا پینچ یهكی جیا دهکردهوه له تالانه‌که بو پینچ تاقمه‌که به‌پیی نایه‌تی: (وَاغْلَمُوا أَنَّمَا غِنِمَتْ مَنْ شَاءَ) تا کوتایی، گهلى جاریش شه‌ر کهره‌که چهندی پشك بهر دهکه‌وت، پیغه‌مبهر (دروودی خودای لهسرین) چوار یهكی ئه‌وهیشی، یا سینیه‌کی ئه‌وهیشی، بهسه‌ر بهش دهدا پیی! (د- سند صالح- ت) سهربهش: زیاده بهش، له کوردیدا ده‌لئین: ماله‌که‌ی سهربهشی مالان بى. (وهركیز).

۵۹) پیشه‌وا (سه‌رۆکی موسولمانان) خۆی سهره‌وکاری دابهش کردنی پینچ یهكی مالی تالانی ده‌کاو نه‌ندازه‌ی بهشی نه‌هم پینچ تاقمه‌هه‌واله‌ی بیروراي نه‌و ده‌کرى: (الأمام يتولى خمس الغنيمة)

۴۴۹۹- عن عَمْرَو بْنَ عَبْسَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى بَعِيرٍ مِنَ الْمَغْنِمِ فَلَمَّا سَلَّمَ أَخْدَهُ وَبَرَّةً مِنْ جَنْبِ الْبَعِيرِ ثُمَّ قَالَ: وَلَا يَحْلُّ لِي مِنْ غَنَائِمِكُمْ مِثْلُ هَذَا إِلَّا الْخُمُسُ وَالْخُمُسُ مَرْدُوذٌ فِيْكُمْ رَوَاهُ أَبُو دَاودُ والنَّسَائِيُّ^(۱): عه‌مری کوری عه‌به‌سه (خودای نازی بن) فهرموموی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لهسرین) له‌لای وشتريکا (له مالی تالانیه‌که) نويژى بو کردين، که سلازوی داي‌وه تهلى تووكى له تهنيشتى وشتره‌که هەلگرت فهرموموی: پینچ یهكی لى دەرچى ئا نه‌هم تهله مووه چىيە، له دهست که‌وتى مالی تالانی ئىوه به من

^(۱) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۲) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

حه لآل نییه، له ههمان کاتا ئه و پینج يه که يش ديسان هر ده گه پریتهوه بو
خوتان (د- سند صالح- ن).

٤٥٠٠- عن ابن عباسِ (رضي الله تعالى عنهمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لِوَفِيدِ عَبْدِ الْقَنِيْسِ: آمِرُكُمْ أَنْ تُؤْذُوا خَمْسَ مَا غَنَمْتُمْ . رَوَاهُ الرَّمْذَنِيُّ
والبخاري طریلا^(۲):

ئىبنو عەبباس (رمزى خودايىان لى بن) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (دروودى خودايى
لەسرىين) بە نويىنەركان (وفد)ى خىلى عەبدولقەيسى فەرمۇو: فەرمانىنان پى
دهكەم كە پىنچ يه کى ئه و تالانىيەى كە بە شهر وەرى دەگرن لە نا
موسۇلمانەكان بىدەن بە سەرۆكى موسۇلمانان، هەتا ئه و بەپىنى ئايەتكەى
پىشەوه دابەشى بكا بە سەر ئه و پىنچ تاقىمه دا (ت/ب).

٤٥٠١- عن جُبَيْرِ بْنِ مُطْعَمٍ (رضي الله عنه) قَالَ: مَشِيتُ أَكَا وَعَثْمَانُ بْنُ عَفَانَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَغْطَيْتَ بَنِي الْمُطَلِّبِ وَرَكِنْتَنَا وَخَنَ وَهُمْ مِنْكَ بِمُنْزَلَةٍ وَاحِدَةٍ فَقَالَ: إِنَّمَا بَنُو الْمُطَلِّبِ وَبَنُو هَاشِمٍ شَيْءٌ وَاحِدٌ^(۳):

جو بهيرى كورى موطعيم (خودايى رازى بن) فەرمۇسى: من و عوثمانى
كورى عەفغان چووينه لاي حەزرهت (دروودى خودايى لەسرىين) عەرزىيمان كرد:
قوربان! ئەي پىيغەمبەرى خودا! له پىنچ يه کى پىنچ يه ك (خمسولخومس)
بۇچى بەشى بەرەبابى بەذى لموططلیب دەدەي كەچى بەشى ئىمە نادەي،
وەلحال ئىمەو ئەوان ھەرسىن لامان بۇ تو وەك يەكىن و بۇ خزمائىتى لە يەك
پايە دايىن؟ فەرمۇسى (دروودى خودايى لەسرىين): ئا خىر بەرەبابى بەنيلمۇسطەلەلېب و
بەرە بابى بەنى هاشم يەك شتن لە بەرئەوهى كە لە سەرەدمى پىش هاتنى
ئىسلام و لەدوا هاتنى ئىسلامەوه پشتى يەكىان گرتۇووه پشتى يەكىان
بەرنەداوەو ھەمىشە لە خوشى و ناخوشىدا وەك يەك بۇون و ھاوبەشى

^(۱) بخاري. فرض الخمس: ۲۰۹۵.

^(۲) بخاري. فرض الخمس: ۴۲۲۹ ، ۳۵۰۲ ، ۳۱۴۰.

خوشی و ترشی یه ک بعون (ب/د) هاشم و موطنطیب و عهبدوشهمس و نهوفل
چوار برا بعون، باوکیان عهبدو مهنافه، پیغه‌مبهر خوی له بهره‌بابی هاشمه،
عثمان له بهره‌بابی عهبدوشهمس، جوبه‌یر له بهره‌بابی نهوفله. (وهرگین).
٤٥٠٢- وَعَنْهُ قَالَ لَمْ يَقْسِمِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِتَنِي عَبْدُ شَمْسٍ وَلَا لِتَنِي
ئونفل^(۴):

دیسان جوبه‌یر (خدای فی رازی بن) فرمودی: پیغه‌مبهر (بروودی خودای لمسرین)
نهبو بهره‌بابی عهبدو شهمس و نهبو بهره‌بابی نهوفله له پینچ یه کی پینچ یه ک
بهشی دانه‌دهنا (ب/د).

٤٥٠٣- قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: وَعَبْدُ شَمْسٍ وَهَاشِمٌ وَالْمُطْلِبُ إِخْرَاجُ الْأَمْمَ وَأَمْهُمْ
عَاتِكَةُ بَنْتُ مُرَّةَ وَكَانَ ئونفل أَخَاهُمْ لَأَبِيهِمْ. رَوَاهُما الْبَخَارِيُّ وَأَبُو دَاؤِدَ^(۵):

موحه‌ممدی کوری ئیسحاق (مهشهور به ئیبنو ئیسحاق، خاوه‌نی
په‌رتووکی ئەلمەغازی) دەلنى: عهبدو شهمس و هاشم و موطنطیب براي باوک و
دايکى بعون دايکيان ناوي عاتیکەی كچى موره بورو، باوکیان عهبدو مهناف بورو،
كه باپيرى سىيىھى پیغه‌مبهر بورو، نهوفله‌يش له باوکەو برايان بورو ئەميسىش
کورى عهبدومەنافه وهلى دايکى جيايىه، ناوي واقىدەي كچى عهمره (ب/د).

له صەھىھى بوخاريدا: فرموده‌ی (۳) و (۴) له (کيتابى مەغازى) دا
به موسنەدو به یه ک سەندە ریوايەت کراون، واتە: هەردوکيان لهوي یه ک
حەدىشىن. بەلام لە (کيتابى خومس) دا فرموده‌ی (۴) به تەعليق، ریوايەت
کراوه، هەروا فرموده‌ی ژماره پىنجىش به تەعليق ریوايەت کراوه. جا
لەبەرئەوهى فرموده‌ی (۳) و (۴) لە راستىدا یه ک حەدىشىن دانەر (بە رمحەت بن)
لەگەل فرموده‌ی (۵) دا دايىناون به دوو فرموده وهلى من سى ژمارەم بۇ
دانان، چونكە دانەر سىيىھى و چوارهمى به ديمەن به دوو فرموده داناوه(۱).

^(۴) راجع الرقم السابق = ۳۴۰.

^(۵) راجع الرقم السابق = ۴۷۲۹ ، ۳۱۴۰ ، ۲۵۰۲ .

(۱) تبیینیه ک:

که لی ههولم داوه که ئەم کتیبه پیرۆزه بەهۆی تەرجەمەکەی منه وە
ھەلەی تى نەکەوی، بگرە بەتەمای ئەوە بۇوم کە ئەم تەرجەمەی من بۇ كەسىا
عەربى بىزانى لە جياتى شەرھىكى كورتى پوخت بى لە شىوه‌ي (جەلالەين)
بۇ تەفسىرى قورئانى پېرۇز، هەرچەند لە خودا بەزىار بى و لە لوتفو كەرەمى
كەم نەبى ئەمە تا رادەيى وايە، بەلام داخەكەم بەهۆی هەلەی چاپەوە
كەمتابىزى هەلەی تىيا پەيدا بۇو. بە تايىبەتى لە خالبەندىدا وەك لابىدى
كەوانەكان و هەلەی زۇر لە ژمارەي زنجيرە لەپەرەو بەرگى فەرمۇودە
دۇوبارەوەكاندا. هەر فەرمۇودەيى ژمارەي زنجيرەكەي نۇوسىرابى، ئەگەر لە^۱
شويىنى ناوبراوى خۆيا هەلە بۇ ئەوا بە جەمع و طەرح دەدۇزىتەوە، بۇ
نمۇونە → (ب-۲-ز-۱۹۱-ف-۱) هەلەيە، كە سەيرى بەرگى دوو دەكەين
دوا زنجيرە (۱۸۵). جا ئاوا دەيدۇزىنەوە: $185 + 229 + 120 + 135 + 185 + 94 + 18 + 92 + 98 = 911$
چوارو پىنج و شەش و حەوت و ھەشت. دەلىنەن: بەرگى دوو لەيەكەوە تىايىتى
ھەتا (۱۸۵) كەواتە ۱۹۱-۱۸۵=۶. كەواتە: بەرگى دوو شەش زنجيرە
زىادە، لە زنجيرە (۱۸۶) وە ھەتا (۱۹۱) وە ئەم شەش زنجيرە دەكەونە
سەرەتاي بەرگى سىيىەمەوە، كەواتە زنجيرەي ئەم فەرمۇودەيە لە سەرەتاي
بەرگى سىيىەمدايە، وە لەوئى زنجيرە (۶) لە بەرئەوەي ژمارەي فەرمۇودەكە
ناگۇرى، كە زنجيرەكەمان دۆزىيەوە فەرمۇودەكەش دەدۇزىنەوە كە
فەرمۇودەكەشمان زانى ژمارە لەپەرەكەيشى دەزانىن. كەواتە ئەم رەمزە كەوا
لە بەرگى سىيىەم، لەپەرە (۲۲۰) دا كە ئاوايە و هەلەيە → (ب-۲-ز-۱۹۱-
ف-۱) ئەمە راستەكەيەتى: → (ب-۳-۶ل-۶-۱۵ف-۱) ئىتەرەروأ.
سوپاس بۇ خودا لەم چاپە نوپەيەدا ئەم ھەلانەم بەسەر گرتۇتەوەو ھەمۈمۈم
راست كەردىتەوە. جا خودا بكا ئەمجارە لە هەلەي چاپ رىزگار ياربىنى.
(وەرگىن).

۶۰) فهیا (فیی): واته: مفتنه مال: (الفیی)

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرْبَى فَلِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ} - صدق الله العظيم - ۷/۵۹:

واته: ئه و مفتنه مالهی که خودای گهوره بەبنی ئارهق رەخساندی بۇ پىيغەمبەرى خۆى، لە تالانى دىيھاتى دەورو بەرى مەدينەی پىرۇز، وەکوو مائى تالانى ولاٽى جوولەکەكانى بەنى نەزىر، ئه وە وە وە وە وە مۇوى ساخ بۇ خودادو پىيغەمبەرى خودادو خزمانى پىيغەمبەرو هەتىوان و هەزاران و رېبوارى بىن خەرجى و بىن دەرهەتانە.

۴۵۰ - → (سۈورەتى حەشر. بەرگى حەوتەم فەرمۇودەمى سىيىەم)^(۱).

۴۵۰۵ - عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: إيماناً قريةً أئتموها وأقمتم فيها فسهركم فيها، وأيماناً قريةً عصت الله ورسوله فخمسمها لله ولرسوله ثم هي لكم . رواه مسلم وأبو داود^(۲):

ئه بۇ ھورەيىرە (خودای ئىرازى بىن) فەرمۇوى: پىيغەمبەر (دەرسى خودادى لەسىرىن) فەرمۇوى: ھەر گوندى بەبى شەپۇ شۇپۇ گىرتاتان و چۈونە ناوى، ئەوهى کە لەو كوندە دەستتاتان دەكەۋى دادەنرى بە مفتنه مال و بە پىيى ياسايى مفتنه مال لىتتات دابەش دەكىرى، بەلام ھەر گوندى لە خودادو پىيغەمبەرى خودا ياخى بۇو، تا لە ئەنجامدا بە شەپۇ دەيگىرن ئەوه پىتىنج يەكى تالانىيەكەى بۇ خودادو پىيغەمبەرى خودايە، ئەوجا چى لە پىتىنج يەك مايەوه بۇ ئىيەيە (م/د).

۴۵۰۶ - وَقَالَ عَمَرُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): مَا أَنَا أَحْقَى بِهَذَا الْفَنِيِّ مِنْكُمْ وَمَا أَحَدٌ مِنْنَا بِأَحَقٍ بِهِ مِنْ أَنَا عَلَى مَنَازِلِنَا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى وَقَسْمِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَالرَّجُلُ وَقَدَمَهُ وَالرَّجُلُ وَبَلَاؤُهُ وَالرَّجُلُ وَعِيَالُهُ وَالرَّجُلُ وَحَاجَتُهُ:

^(۱) تقدم في مجلد سادع. تفسير سورة الحشر. برقم: ۴۱۵۸/۳.

^(۲) مسلم. مغازى: ۴۵۴۹. أبو داود. خراج: ۲۰۳۶ تحفة الأشراف: ۱۴۷۲۰.

^(۳) واه أبو داود في الخراج بسند صالح (شرحه).

عومه‌ر (خودای نی رازی بن) فهرمووی: ئەم مفتەمالە بۇ من و بۇ ئىوه چون يەكە من كە پېشەواي موسولمانانم بەقەد يەكىن لە ئىوه بەشم دەكەۋى لەم مالە، بەلام ئەوهندە هەيءە هەر كەسىن لە ئىمە لە سەر بەشى خۆيەتى بە پېنى نامەی خوداي گەورە، واتە: ئەو بەشەي دەدرىتىن كە پېغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىن) بۇي دانداوه بە پېنى پايه و پلهى خۆى، ئىتەرەممو پياوى بە پېنى پايه و شانى خۆى رېزى دەگىرى و پشكى بۇ دادەنرى، وەك ئەوه پياو ھەيءە لە مىزەوه ئىسلام بۇوه پېش دەستى لە موسولمانەتىدا ھەيءە، پياو ھەيءە زەحەمەتى كېشاوه و ئازارى دىوه، پياو ھەيءە خىزاندارە، ھەيءە سەلتە، ھەيءە ئاسوودەيە، ھەيءە ھەيءەتى ھەيءە نىيەتى و ئاتاجە و لىقەوماوه، دەبىن ھەر كەسەيان بە پېنى پېداويىستى خۆى پشكى بۇ دابىنرى (د- سند صالح).

٤٥٠٧- وَذَخَلَ أَبْنَى عَمِّ رَأَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَوْلَ مَا جَاءَهُ شَيْءً بَدَأَ بِهِمْ^(٤):

ئېبنو عومه‌ر (خۇشنوودى خوداي لەسىن لە دىوه خان چوو بولاي موعاوىيە، پېنى گوت: ئەى باوکى ئەورەحمان! بەرمۇو بۆچى هاتتووى پېيوىستىت چىيە بىلىٰ. فەرمۇوی: تکام وايە كە بەرات و بەخشى بەندە ئازادكراوه کان بدهى، چونكە من خۆم دىومە پېغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىن) كە شتىكى بۇ دەھات لە پېش ھەمو شتىكى بەشى ئەوانى دەدا (د- سند صالح).

٤٥٠٨- وَقَالَ عَوْفٌ بْنُ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ): كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَتَاهُ الْفَنَاءَ قَسَمَهُ فِي يَوْمِهِ فَأَعْطَى الْأَهْلَ حَظْنِينِ وَأَعْطَى الْعَزَبَ حَظْلًا. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ أَبُو دَاوُدَ فِي الْخَرَاجِ^(٥):

^(٤) رواه أبو داود في الخراج بسند صالح (شرحه).

⁽⁵⁾ رواه أبو داود في الخراج بسند صالح (شرحه).

عهوفی کورپی مالیک (خودای لی رازی بن) فهرموموی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لهسرین) که مفته مالی بوقدههات ههرئه و روزه دابهشی دهکرد، دوو بهشی دهدا به خیزاندارو یهک بهشی دهدا به سهلت (د- سند صالح).

**۱۱) سه رگولی تلاذی هی پیغه‌مبهره دروودی خودای لهسرین به مالهی له باش
پیغه‌مبهر دروودی خودای لهسرین به جیماوه**

صفایا النبی ﷺ وما تركه

۴۵۰.۹- عنْ عَمَرَ (رضي الله عنه) قَالَ: كَائِنَ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئَلَاثٌ صَفَاعَيَا: بَنُو النَّضِيرِ وَخَيْرِ وَفَدَكَ: فَأَمَّا بَنُو النَّضِيرِ فَكَائِنَ حُبْسًا لِنَوَائِيهِ وَأَمَّا فَدَكَ فَكَائِنَ حُبْسًا لِأَبْنَاءِ السَّبِيلِ وَأَمَّا خَيْرُ فَجَزَّاهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئَلَاثَةً أَجْزَاءٍ، جُزُعَيْنِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ وَجُزْعًا لِنَفْقَةِ أَهْلِهِ فَمَا فَضَلَّ مِنْهُمْ جَعَلَهُ بَيْنَ فُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ. رَوَاهُ
أبو داود^(۱):

عومهه (خودای لی رازی بن) فهرموموی: حهزههت خوی (دروودی خودای لهسرین)
سنی پشکی هلبزاردهی ههبوو: بهنی نه ضیرو خهیبهه رو فهدهک بوون،
دهسکه و تی ولاتی بهنی نه ضیر ته رخان کرابوو بوقدوه خان و میوان و چهک و
تفاق و ولاخ و ده سکیرودهی ئهه و ئهه، فهدهکیش ته رخان کرابوو (واتهه:
وهقف کرابوو) بوق کومهکی ریبواران، دهستکه و تی خهیبهه ریش پیغه‌مبهر خوی
(دروودی خودای لهسرین) دهیکرد بهم سنی بهشهوه: دوو بهشی ده به خشییه و به ناو
موسولمانانداو لهه و بهشهکه یشی ژیوارو ئازو خهی خیزانه کهی لی دهدا، وهچی
لهوان دهه مايهه و لهه بهشه دهیدا به ههزارانی کوچکاران (د- سند صالح).

.۴۵۱۰- (ب- ۳ز- ۲۴- ۱۱- ۲۴ ف- ۲)^(۲).

^(۱) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۲) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل/ ۱۰ / برقم: ۱۹۹۶.

لیزهدا جیاوازییه کی ههیه بهم جوژهیه: ئهوجا ئهبو بهکر فهرومومی: ههړچیش پیغه‌مبهر (دروودی خودای لهسربن) رهفتاری پیکرد بئی چاو لهو دهکه‌مو واز له هیچی ناهیئن، چونکه دهترسم ئهگهر خوانهکه‌ران پهپه‌وی تهواوی ئهو نهکه‌م له ریگه‌ی راست لاده‌م و لاری بکرم. فاتیمه (خودای نه رازی بئی) داوای بهشی خوی له میراتی پیغه‌مبهر (دروودی خودای لهسربن) دهکرد، لههی ئه و خیرو صه‌دهقه‌یه پیغه‌مبهر (دروودی خودای لهسربن) که له مه‌دینه بیو (که بریتی بیو له بهرو بیو مه‌کانی بنهنی نه ضیر) وه لههی خهیبه‌رو فه‌دهکیش، خیره‌که‌ی پیغه‌مبهر (دروودی خودای لهسربن) که له مه‌دینه بیو، عومه‌ر (لهکاتی جیښیشی) خوییدا) دایه‌وه به عهلى و عهبابیس، وهلى عهلى له عهبابیسی داگیر کرد بو خوی! بهلام عومه‌ر خهیبه‌رو فه‌دهکی هیشت‌وه به دهست خویه‌وه و فه‌رموموی: ئه‌م دوانه خیرو صه‌دهقه‌ی پیغه‌مبهر خوی بیوون، داینابیوون بو مه‌سره‌ف و زیواری خیزان و میوانی و دهست ګیروذه‌یی ریبوارو لیقه‌وماوان و داماوانی پی دهکردن. لهبهر ئه‌وه سه‌رهو کاری ئه‌م دوانه به دهستی ئه و که‌سه‌یه که دهبن به فه‌مانزه‌هوای موسولمانان. گوتی: ئیستایش ئه‌م دوو شوینه هه‌تا ئه‌مرؤکه‌یش هه‌ر بهم جوژه ماعون (ش/د/ت).

۴۵۱۱ → (ب-۳-۱۰-۲۴-۲۶-۲).^(۳)

۴۵۱۲ - وَ قَالَتْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا): ثُوفَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَمَا فِي بَيْتِي مِنْ شَيْءٍ يَأْكُلُهُ ذُو كَبِدٍ إِلَّا شَطْرُ شَعِيرٍ فِي رَفَّ لِي فَأَكَلْتُ مِنْهُ حَتَّى طَالَ عَلَىٰ فَكِلْتُهُ فَفَنَّى. رَوَاهُ الْبَخَارِي^(۴):

عائیشه (رمزای خودای ګوره و مزنی لهسربن) فه‌رموموی: حه‌زرهت (دروود و سلاوو میهربانی خودای ګوره‌ی نه بن) کاتی کوچی دوایی کرد، ئه وهی گیاندار پیشی بشی له

^(۳) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل/۱۰/ برقم: ۲ / ۱۹۹۶.

^(۴) بخاری. فرض الخمس: ۲۰۹۷ ، ۶۴۰۱.

مالما نهبوو، تهنيا هنهنى جو نهبي كه له رهفه يهكى خومابوو، ههتا ماوهيدى كى زور زور هرلىم دخواردو هر تهواو نهدهبوو، تا چووم پيوا مئير تهواو ببوو.
→ (ب-۴ ز-۱۰۶ ل-۳۴۴ ف-۴) + (ب-۳ ز-۱۰۶ ل-۲۴ ف-۱ + ۲ ز-۱۱ ل-۲۵ ف-۲). راجع مجلد/۴ تسلسل/۱۰۶ رقم/۴/۳۱۷۹ و مجلد/۳ تسلسل/۱۰ رقم/۱۹۹۵ ورقم/۲/۱۹۹۶ و تسلسل/۱۱ رقم/۲/۱۹۹۸.

۱۲) كهسى له غهزادا ناموسولمانى بکۈزى تفااق و كەلوبەلەكەى رووت دەكانەودو دەپبا بۆ خۇي : (من قتل قبيلاً لله سَلَّمَ)

۴۵۱۳- عن أبي قتادة (رضي الله عنه) قال: خرجنا مع النبي ﷺ عام حنين فلماً التقيناً كانت للMuslimين جولةً فرأيت رجلاً من المشركيِّن قد علا رجلاً من المسلمين، فاستدررت حتى أتيته من ورائه فضربته بالسيف على جبل عاتقه فأقبل على فضمني ضمةً وجدت منها ريح الموت ثم أدركه الموت فأزصلني للحقٍّ عمر بن الخطاب فقال: ما للناس (لم إلهَّمَ النَّاسَ)? فقلت: أمر الله (قضاء الله النافذ). ثم إن الناس رجعوا وجلس النبي ﷺ فقلَّ: من قتل قبيلاً له عليه بينةٌ لله سَلَّمَ، فقمت فقلت من يشهد لي ثم جلست فقال من قتل قبيلاً له عليه بينةٌ لله سَلَّمَ، فقمت فقلت: من يشهد لي ثم جلست ثم قال تلك المقالة فقال رجلٌ صدق يا رسول الله وسلبه عندي فأرضيَّه عنِّي فقال أبو بكر الصديق (رضي الله عنه): لاها الله إذا يعمد إلى أسدٍ من أسدِ الله يقاتل عن الله ورسوله يعطيك سلبةٌ فقام (مثلُ الله عليه وسلام): صدق فاعطاه إيه. قال فاعطاني، فبعثت الدروع فابتغت به مخرفاً في بني سلمة فإنه لأول مالٍ تأكِّلته في الإسلام. رواه الأربعة^(۱):

ئېبو قەقادە (خۇشنووى خوداي گەورەى لەسىرىنى) فەرمۇسى: لە سالى غەزاي حونەيندا، كە لەگەل حەزەرتدا (دەپدى خوداي لەسىرىنى) دەرچۈۋىن، كاتى

^(۱) بخاري. بيوع: ۲۱۰۰ ، ۳۱۴۲ ، ۴۳۲۱ ، ۷۱۷۰. مسلم. مغازى: ۴۵۴۳. ترمذى. سير: ۱۵۶۲.

بهره‌نگاری ناموسولمانه کان بسوین له سره‌تاوه موسولمانه کان زال بعونو سه‌ری دوان سه‌رکه‌وتون، پیاویکم دی (له بتپه‌رسنه کان) پیاویکی موسولمانی دابوو به زه‌ویداو له سه‌ری دانیشتبوو، ده‌یویست بیکوژئ، منیش سورپیکم بو خواردو له پشتیه‌وه بوی چووم و شمشیریکم مالی به سه‌ری شانیدا گه‌یاندمه سه‌ر جیگه‌ی کاریگه‌ری، له‌گه‌ل ئه‌وه‌یشا په‌لاماری دام و باوه‌شی پیاما کردو به گوشینیکی وا گوشیمی مردنم به چاوی خوم دی، به‌لام ئیتر که‌وته گیانه‌لاو تلیسايیه‌وه و منی به‌ردا. به‌ره‌به‌ره سوپای ئیسلام شکستیان تئی که‌وت منیش رام کرد، له‌پی که‌یشتم به عومه‌ری کوپی خه‌ططاب (خودای لی رازی بی) فرموموی: ئه‌وه ئه‌وه خه‌لکه چیانه بو وا شکان؟ گوتم: فه‌رمانی خودا وابوو، چاره‌ننووسی خودایی ره‌تبوونه‌وهی نییه! له‌پاشدا خه‌لکه‌که گه‌رانه‌وه و شیرانه و شیرانه و شیرانه و مه‌دانه تئی هه‌لچوونه‌وه و له دهوری حه‌زرهت (دروودی خودای لسرین) وهک شوروای پوّلایین ئاخله‌یان داو گوی سه‌رکه‌وتنيان له مه‌یدانا (به هه‌لمه‌تی پاله‌وانه‌یان) به دوزمن به‌جئی هیشت و، ئالای هه‌میشه سه‌ریه‌رزو سه‌رکه‌وتتووی موجه‌ممه‌دیان دیسانه‌وه له مه‌یدان شه‌کانه‌وه جا له‌پاش سه‌رکه‌وتون حه‌زرهت (دروودی خودای لسرین) دانیشت و فرموموی: که‌سئی له غه‌زادا ناموسولمانی بکوژئ و به‌لکه‌ی هه‌بئی له سه‌ر ئه‌وه که ئه‌وه کوشتوویه‌تی ئه‌وه رووتی بکاته‌وه بو خوی و که‌لوپه‌ل و تفاقه‌که‌ی هی خویه‌تی! گوتی: منیش هه‌لسام گوتم: کئی شایه‌تیم بو دهدا که من پاله‌وانیکی وا ام کوشتووه، هه‌تا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسرین) سئی جار ناو به‌ناو ئه‌م فه‌مایشته‌ی فرمومو، هه‌موو جاری منیش هه‌ل ده‌سام و ده‌مکوت کئی شایه‌تییه‌کی وا ام بو دهدا هه‌تا پیاوی گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌بو قه‌تاده راست ده‌کا، که‌لوپه‌ل که‌یشی له‌لای منه، دهی تو بفه‌رموو ئه‌وه له من رازی بکه. ئه‌بو به‌کریش هه‌لی دایه‌و فرموموی: نه‌به‌خواشتی وا نییه، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسرین) شتی وا ناكا بچن په‌لاماری ده‌سکه‌وتی شیری له شیرانی خودا بداو

له‌ی بستینی و بیدات به تو، ئمه له کاتیکدا که ئه و شیره له پیناوی خوداو پیغه‌مبه‌ری خودادا جه‌نگ ده‌کاو دهست به قورگی شیردا ده‌کا!

پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای لسربین) فه‌رمووی: ئهبو به‌کر راست ده‌کاو قسه‌که‌ی دروسته، که‌وابوو که‌لوپه‌له‌که بدھره‌وه به ئهبو قه‌تاده گوتی: کابراکه‌یش که‌لوپه‌له‌که‌ی دایه‌وه به من، زریه‌که‌یم فروشت و به پاره‌که‌ی له ناوجه‌هی به‌نی سه‌لیمه با خیکم پیی کری، وه ئه و باخه بwoo به بناخه‌ی مالداری کردنی سه‌ردہ‌می ئیسلامه‌تیم (شادات).

۴۵۱۴- ولابی داود: قضی‌الائی (صلی الله علیه و‌سلّم) بالسلب للفاقیل ولئم بعْضِه (۲):

ئهبو داود (رهزای خودای نی‌بن) ده‌کیریت‌وه: که پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسربین) دایناوه که‌لوپه‌ل و تفاقی که‌رووت ده‌کریت‌وه له کوژراو له غمزدا هه‌مووی بو بکوژه‌که‌یه‌تی، پینچ یه‌کیشی لی جیا ناکریت‌وه!

۶۳) ناموسولمانی جه‌نگی نابی به خاوه‌نی مالی موسولمان:

الحربي لا يملك مال المسلم

۴۵۱۵- عن ابن عمر (رضي الله عنهم) قال: ذهبَ فَرَسٌ لَهُ فَأَخْذَهَا الْعَدُوُّ فَظَاهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ فَرُدَّ عَلَيْهِ فِي زَمَنِ رَسُولِ اللهِ (صلی الله علیه و‌سلّم) وَأَبْقَى عَبْدَهُ لَهُ فَلَحَقَ بِأَرْضِ الرُّومِ فَظَاهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ فَرَدَّهُ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ بَعْدَ النَّبِيِّ (صلی الله علیه و‌سلّم). رواه أبو داود والبخاري (۱):

ئیبنو عومه‌ر (خودایان نی‌رانی‌بن) فه‌رمووی: ئه‌سپیکم هه‌بwoo تم‌رابوو، دوزمن گرتیان بو خویان، له‌پاشدا که سوپای موسولمانان سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ریاندا، ئه‌سپه‌که‌یان دایه‌وه به خوم، ئه‌مه‌یش به سه‌رینی پیغه‌مبه‌ر

(۱) سکت عن درجه‌ه الشارح.

(۲) بخاري. جهاد: ۲۰۶۷ ، ۲۰۶۸ ، ۲۰۶۹.

خوی بیو، له سه‌ر فه‌رمانی خوشی بیو، له پاش مه‌رگی پیغه‌مبه‌ریش (برودی خودای له‌سرین) به‌نده‌یه‌کی هله‌اتووی من رایکرده ناو ولاتی رومه‌وه کاتی که موسول‌مانان سه‌رکه‌وتنه‌دا به‌نده‌که‌ی دایه‌وه به خوم (د/ب).

٦٤) زن و به‌نده له تالانی چکیکان ده دریتنی : (يرضخ للمرأة والعبد)

٤٥١٦- عن يَزِيدَ بْنِ هُرَيْمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَجْدَةَ الْحَرَرِيَّ كَتَبَ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) يَسْأَلُهُ أَنَّهُ عَنْ خَمْسٍ خَلَلَ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَوْلَا أَنْ أَكُنْمَ عِلْمًا مَا كَتَبْتُ إِلَيْهِ. كَتَبَ رَجْدَةً إِلَيْهِ: أَمَا بَعْدَ فَأَخْبَرْنِي هُلْ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْرُوُ بِالنِّسَاءِ؟ وَهَلْ كَانَ يَضْرِبُ لَهُنَّ بِسَهْمٍ؟ وَهَلْ كَانَ يَقْتُلُ الصَّبَيَّانَ؟ وَمَنْتَيْ يَنْقَضِي يَتَمُّ الْيَتِيمُ؟ وَعَنِ الْخَمْسِ لِمَنْ هُوَ؟ فَكَتَبَ إِلَيْهِ ابْنُ عَبَّاسٍ: كَتَبْتَ تَسْأَلِي هُلْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْرُوُ بِالنِّسَاءِ وَقَدْ كَانَ يَغْرُوُ بِهِنَّ فَيَدَاوِينَ الْجَرْحَى وَيُحَدِّثِينَ مِنَ الْغَيْرِيَّةِ وَأَمَّا بِسَهْمٍ فَلَا وَلَمْ يَكُنْ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقْتُلُ الصَّبَيَّانَ وَأَلَّا لَا يَقْتُلُهُمْ وَكَتَبَتَ تَسْأَلِي مَنْتَيْ يَنْقَضِي يَتَمُّ الْيَتِيمُ فَلَعْنَرِي إِنَّ الرَّجُلَ لَتَبْثُتُ لِحِيَّةً وَإِلَهَ لَصَعِيفُ الْأَخْذِ لِنَفْسِهِ ضَعِيفُ الْعَطَاءِ مِنْهَا فَإِذَا أَخَذَ لِنَفْسِهِ مِنْ صَالِحٍ مَا يَأْخُذُ النَّاسُ فَقَدْ ذَهَبَ عَنْهُ الْيَثِيمُ، وَكَتَبَتَ تَسْأَلِي عَنِ الْخَمْسِ لِمَنْ هُوَ وَإِنَّ كُلَّا تَقُولُ هُوَ لَنَا فَأَبَى عَلَيْنَا قَوْمُنَا ذَاكَ. روایه الخمسة إلا البخاري. وفي روایه لسلم: كتب له يسألة عن العبد والمرأة يحضران المعمتم هل يقسم لهم؟ فقال ابن عباس: لو لا أن يقع في أحمقه ما كتب إليه، ثم كتب له: ليس لهم شيء إلا أن يخدّيا، وقال له في الأولان: لا تقتلهم إلا أن تعلم منهم ما علّم صاحب موسى من الغلام الذي قتله^(١):

یهزیدی کورپی هورموز (خودای لی رازی بنی) فه‌رمووی: نه‌جهدی حه‌روروی نامه‌ی نووسی بو ئیبنو عه‌بیاس (خودایان لی رازی بنی) پرسیاری ئه‌م پینچ شته‌ی

(١) مسلم. مغازی: ٤٦٦١ - ٤٦٦٣. أبو داود. جهاد: ٢٧٢٧ ، ٢٧٢٨ ، ٢٩٨٢. ترمذی. سیر: ١٥٥٦. تحفة

.٦٥٥٧ الأشرف:

لیٰ کرد. ئیبتو عه‌بباس (خودایان ن رازی بى) فه‌رمووی: ده‌ترسم بىنى به شاردنەوهی زانست و كەتى عيلم ئەگىنا وەلام بۆی نه دەنۇوسييەوە. نەجده ئەمەی بۆی نووسيبۇو: لەپاش سوپاس و ستايىش، پىيم بلىٰ: ئايا پىيغەمبەر (درودى خودای لەسرىين) ئافرهتى دەبرد بۆ غەزا؟ وە ئايا پىشكى بۆی دادەنا لە حالەتى بىرىنىدا؟ وە ئايا لەكتى جەنگ و غەزا كردىدا حەزرت (درودى خودای لەسرىين) مەن‌دالىنى دەكوشت؟ وە كەي هەتىو لە هەتىوی دەردەچى؟ وە پىينج يەك بۆ كىيىه؟ ئیبتو عه‌بباسىش (خودایان ن رازی بى) ئەم وەلامەيان بۆ نووسييەوە: نامەت بۆ من نووسيوھ پرسىيارم لى دەكەي: ئايا پىيغەمبەر (درودى خودای لەسرىين) غەزاي بە ژن دەكىد يانا، بەللىٰ پىيغەمبەر (درودى خودای لەسرىين) ژنانى دەبرد بۆ غەزا، ئەركىيان ئەوه بۇو تىمارو دەرمانى زامارەكانىيان دەكىد، لە تالانىش بەخشىشى دەدانى، بەلام وەك پىاوان پىشكىيان بۆ دانەدەنرا، پىيغەمبەر (درودى خودای لەسرىين) مەن‌دالى نەدەكوشت، وە تۆيىش مەيكۈزە، وە نامەيشت نووسيوھ بۆ من دەپرسىيت لىم: كەي هەتىو لە هەتىوی دەردەچى بەگىانى خۆم پياو هەيە رىشىشى دەردى كەچى هيشتا چاك و خراپى خۆى نافامى، جا هەر كاتى وەك ئەو خەلکەي تر چاك و خراپى خۆى زانى ئەوا لە هەتىوی دەردەچى، نووسيويىشته بۆم دەپرسىيت لىم: پىينج يەك ھى كىيىه، ئىمە رامان وابوو كە پىينج يەك ھى ئىمەيە كە كەسوکارى پىيغەمبەرين بەلام ھۆزەكەمان لەمەدا ملىان نەدا پىمان و بەوه رازى نەبۇون (د/ت/ن).

لە كىپانەوهىيەكى موسولىمدا: نەجده نامەي نووسى بۆ ئیبتو عه‌بباس، پرسىيارى ليٰكىد ئەگەر بەندەو ژن حازدى سەر تالانى بۇون ئايا بەشيان بۆ دادەنرى؟ ئیبتو عه‌بباس فه‌رمووی: مەبادا تۈوشى گەوجى بىنى و خۆى گەوج بكا دەنا وەلام نەددايەوە، ئىنجا بۆي نووسى: بەشيان بۆ دانانرى و هيچيان ناكەۋى، مەكەر وەك بەخشىش بەخشىشيان پى بىرى، لە بارەي كوشتنى مەن‌دالانىشەوە پىيى گوت: مەن‌دال مە كۈزە مەكەر تۆيىش وەك خدرى زىندهي ھاپرىكەي مۇوسا بىزانى كە ئەو منالە شاييانى كوشتنە، وەك ئەو مەن‌دال كە ئەو كوشتنى، تۆيىش قەت ئەوه نازانى، كەواتە قەت لە شەپدا مەن‌دال مەكۈزە.

٦٥) خدبات کردنی نو موسولمان : (اعطاء المؤلفة قلوبهم)

٤٥١٧- عن أنسٍ (رضي الله عنه) أنَّ رَسُولَهُ أَنَّهُ مِنَ الْأَنْصَارِ، قَالُوا يَوْمَ حَنِينٍ حِبَنَ أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَمْوَالِ هَوَازِنَ مَا أَفَاءَ، فَطَفِيقٌ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُعْطِي رِجَالًا مِنْ قُرَيْشَ الْمِائَةَ مِنَ الْإِيلِ، فَقَالُوا: يَغْفِرُ اللَّهُ لِرَسُولِ اللَّهِ يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَنْهَا وَسَيُؤْنَثُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ، فَسَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ قَوْلِهِمْ فَأَرْسَلَ إِلَيَّ الْأَنْصَارِ فَجَمَعَهُمْ فِي قَبَّةِ مِنْ أَدَمَ فَلَمَّا اجْتَمَعُوا جَاءَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا حَدِيثُ بَعْنَتِي عَنْكُمْ؟ فَقَالَ لَهُ فَقَهَاءُ الْأَنْصَارِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَا ذُوُرُ رَأْيَا فَلَمْ يَقُولُوا شَيْئًا وَأَمَا أَنَّاسٌ مِنَ حَدِيثَةِ أَسْنَاهُمْ قَالُوا يَغْفِرُ اللَّهُ لِرَسُولِهِ يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَنْهَا وَسَيُؤْنَثُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): فَإِنِّي أَعْطِي رِجَالًا حَدِيثِي عَهْدٍ بِكُفْرِ أَتَالْفُهُمْ أَفَلَا تَرْضُونَ أَنْ يَذَهَّبَ النَّاسُ بِالْأَمْوَالِ وَتَرْجِعُونَ إِلَى رِحَالِكُمْ بِرَسُولِ اللَّهِ فَوَاللهِ لَمَّا تَنَقَّلُوْنَ بِهِ خَيْرٌ مِمَّا يَنَقَّلُوْنَ بِهِ، فَقَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ رَضِيَّا قَالَ: فَإِنَّكُمْ سَتَجِدُوْنَ بَعْدِي أَكْرَهَ شَدِيدَةً، فَاصْبِرُوْا حَتَّى تَلْقَوْا اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنِّي عَلَى الْحَوْضِ، قَالُوا: سَنَصْبِرُ^(۱):

ئەنەس (خودای ئازى بىن) فەرمۇسى: رۆژى غەزاي حونەين، كە خودا مالىيکى بىن ئارەقى مفتى رەخسانىد بۇ پىيغەمبەر (دروودى خوداي كەورەى لە سەربىن) لە و مالەيى كە بە تالانى لە هوزى هەوازىن كىرا، پىيغەمبەر (دروودى خوداي لە سەربىن) دەستى كرد بە بەخشىنلىيى، وە چەند پىياۋى لە قورەيش يەكى سەرۇ سەد وشتى داپىيان، جا چەند كەسى لە يارىدەدەران گوتىيان: خودا لە پىيغەمبەر خۇش بىن، دەچى بەشى قورەيشىيەكان دەدات كە هەتا دويىنى بىن باوھەر بۇون و بەرھەلسەتى ئىسلاميان دەكىرد كە چى بەشى ئىمە نادات كە ھېشتا خويىنيان لە شمشىرىھە كانمان دەتكى و ئەوان لەچاۋ ئىمەدا دويىنى موسولمان بۇون، ئىتىر بۇ بەشى ئەوان دەداو بەشى ئىمە نادات، پىيغەمبەريش (دروودى

^(۱) تجريدة / ۵ / ۳۸ رقم: ۲۰۶۱ = ۶۷۶۲ ، ۴۳۴ ، ۲۱۴۶ ، ۶۷۶۱ . مسلم. زکاة: ۲۴۳۶ ، ۲۴۳۳ - ۲۴۳۷ .

ترمذى. مناقب: ۲۹۰۱ . نسائي. زکاة: ۲۶۱۰ .

خودای لسرین) قسه‌کهیانی بهر گوئی کهوته‌وه و ناردى بهشونین یاریده‌دهرانداو له خیوه‌تیکی چهرمیندا کوئیکردن‌وه و که کوبونه‌وه خویشی چوو بـو ناویان و فرموموی: ئه و قسیه چییه له ئیوه‌وه پـیم گـهیشتـوه؟! پـیاوـه زانا و وریاکانی یاریده‌دهران گـوتیان: ئـهـی پـیـغـهـمـبـهـرـی خـودـاـ! پـیـاوـ ماـقـولـانـ و خـاوـهـنـ هـوـشـ وـ گـوـشـهـ کـانـمـانـ هـیـچـیـانـ نـهـ گـوـتـوـوـهـ کـهـ دـلـیـ تـوـ گـهـ رـدـیـ پـیـ بـگـرـیـ ئـهـوـهـنـدـ هـهـیـهـ چـهـنـدـ کـهـ سـیـکـیـ مـیـرـدـ مـنـالـمـانـ،ـ لـهـ هـهـرـزـ کـارـهـ کـانـمـانـ لـهـ روـوـیـ نـازـهـوـهـ گـلـهـیـانـ کـرـدـوـوـهـ وـ گـوـتـوـوـیـانـهـ خـودـاـ لـهـ پـیـغـهـمـبـهـرـ خـوـشـ بـیـ،ـ دـهـ چـیـ بـهـشـیـ نـوـ مـوـسـوـلـمـانـهـ کـانـ لـهـ تـالـاـنـ دـهـ دـاـ،ـ کـهـ چـیـ بـهـشـیـ ئـیـمـهـ نـادـاتـ،ـ وـهـ لـحـالـ ئـهـوـانـ لـهـ رـوـژـانـهـ دـاـ بـهـ زـهـبـرـیـ شـمـشـیـرـیـ ئـیـمـهـ مـوـسـوـلـمـانـ بـوـونـ! پـیـغـهـمـبـهـرـیـشـ (درودی خودای لسرین) فرموموی: بـهـلـیـ ئـهـمـهـ وـایـهـ وـاـ دـهـبـیـ کـهـ منـ خـهـلـاتـیـ هـهـنـدـیـ پـیـاوـ دـهـکـمـ،ـ لـهـ بـهـرـئـهـ وـهـیـ کـهـ نـوـ مـوـسـوـلـمـانـ وـ تـازـهـ لـهـ کـوـفـوـ بـیـ باـوـهـرـیـ دـابـراـونـ،ـ چـوـنـکـهـ دـهـمـهـوـیـ دـلـیـانـ رـابـگـرـمـ وـ دـلـنـهـوـایـیـانـ بـکـمـ وـ هـوـگـرـیـ ئـیـسـلـامـیـانـ بـکـمـ وـ بـهـ باـشـیـ بـیـانـکـهـمـ خـوـمـ،ـ بـهـلـامـ خـوـئـهـمـهـ مـهـعـنـایـ وـاـ نـیـیـهـ کـهـ منـ باـوـیـ ئـهـوـانـ دـاـوـهـ بـهـسـهـرـ ئـیـوـهـ دـاـ،ـ دـهـیـ باـشـهـ ئـایـاـ ئـیـوـهـ بـهـشـیـ خـوـتـانـ دـهـ گـوـرـنـهـ وـهـ بـهـ بـهـشـیـ ئـهـوـ خـهـلـکـهـ،ـ دـهـیـ پـیـمـ بـلـیـنـ ئـایـاـ ئـیـوـهـ بـهـ وـ بـهـشـهـ رـازـیـ نـابـنـ کـهـ خـهـلـکـیـ مـالـ وـ پـیـپـوـ پـیـتـیـ دـنـیـاـ لـهـ گـهـلـ خـوـیـانـ بـبـهـنـهـ وـهـ بـهـلـامـ ئـیـوـهـ لـهـ جـیـاتـیـ ئـهـوـهـ پـیـغـهـمـبـهـرـیـ خـودـاـ بـبـهـنـهـ وـهـ لـهـ گـهـلـ خـوـتـانـ بـوـ مـالـهـوـهـتـانـ،ـ سـاـبـهـ وـ خـودـاـ گـهـوـرـهـیـهـ ئـمـ بـهـشـیـ ئـیـوـهـ کـهـ دـهـبـهـنـهـ وـهـ،ـ کـهـ بـرـیـتـیـیـهـ لـهـ خـوـشـهـوـیـستـ وـ لـیـرـازـیـبـوـونـیـ خـودـاـوـ پـیـغـهـمـبـهـرـیـ خـودـاـ گـهـلـ کـهـلـ باـشـتـوـ گـهـوـرـهـتـرـهـ لـهـ وـ بـهـشـیـ کـهـ ئـهـوـ خـهـلـکـهـیـ تـرـ دـهـبـهـنـهـ وـهـ کـهـ بـرـیـتـیـیـهـ لـهـ پـیـپـوـ پـیـتـیـ جـیـهـانـ!ـ گـوتـیـانـ:ـ بـهـلـیـ،ـ ئـهـیـ پـیـغـهـمـبـهـرـیـ خـودـاـ!ـ رـازـیـ دـهـبـیـنـ وـ پـتـرـیـشـ.ـ فـرمـومـوـیـ:ـ دـهـیـ بـرـانـ کـهـ ئـیـوـهـ لـهـ پـاشـ منـ توـوـشـیـ خـوـ خـوـیـیـهـکـیـ سـهـختـ دـهـبـنـ،ـ هـهـنـدـیـ کـهـسـ وـ فـرمـانـهـوـاـیـ وـاـ پـهـیـداـ دـهـبـنـ کـهـ هـهـرـ بـهـلـایـ خـوـیـانـداـ رـایـدـهـکـیـشـنـ وـ کـسـیـ تـرـیـانـ لـهـبـیـرـ نـیـیـهـ،ـ بـهـلـامـ ئـیـوـهـ خـوـتـانـ رـابـگـرـنـ وـ بـهـ هـیـجـ جـوـرـیـ لـایـهـنـیـ هـهـقـ وـ ئـیـسـلـامـ بـهـرـمـهـدـهـنـ،ـ هـهـتـاـ دـهـمـنـ وـ لـهـ دـنـیـاـ دـهـچـنـهـ وـهـ بـهـ دـیـوـانـیـ خـودـاـ،ـ وـهـ منـ خـوـمـ لـهـسـهـ حـهـوـزـیـ کـهـوـسـهـرـ چـاـوـهـپـوـاـنـتـانـ دـهـکـمـ وـ ئـهـوـانـهـیـ کـهـ ئـارـامـ دـهـگـرـنـ وـ لـهـبـرـ هـیـجـ

مهانه و بیانوویهک له خهتی ئیسلام لا نادهن خهلات و پاداشی باش و گهوره و هرده‌گرن. یاریده‌دهرانیش فهربوویان: ئیمەیش بەلینه و دهیدهین صەبرو ئارام ده‌گرین (ش).

٤٥١٨ - وَعَنْهُ قَالَ جَمِيعَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْأَنْصَارَ قَالَ: أَفِيكُمْ أَحَدٌ مِّنْ غَيْرِكُمْ؟ فَقَالُوا: لَا إِلَّا ابْنُ أُخْتٍ لَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّ ابْنَ أُخْتٍ الْقَوْمُ مِنْهُمْ فَقَالَ: إِنَّ قُرْيَشًا حَدَّيْثٌ عَهْدٌ بِجَاهِلِيَّةٍ وَمُصِيبَةٍ، وَإِنَّ أَرَدْتُ أَنْ أَجْبَرَهُمْ وَأَتَأَلَّفَهُمْ أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَرْجِعَ النَّاسُ إِلَى الدُّلُّوْنَ وَتَرْجِعُونَ يَرْسُولَ اللَّهِ إِلَيْهِ يُورِكُمْ، لَوْ سَلَّكَ النَّاسُ وَادِيَّا وَسَلَّكَ الْأَنْصَارُ شِقْبَا لَسَلَّكْتُ شِقْبَ الْأَنْصَارِ^(٢):

دیسان ئنه‌س (خودای فی رازی بن) فهربووی: پیغەمبەر (دروود و سلاوی خواه سربن) دهسته‌ی یاریده‌دهرانی کۆ كرده و فهربووی: كەسيکى واتان تىدايە كە له خوتان نه‌بن؟ گوتیان: نەخەير مەگەر خوشکەزاي خۆمانمان له‌ناو دابى، فهربووی: خوشکەزاي عەشرەت يەكىكە له خۆيان ئەوجا فهربووی: هەموو دەزانىن كە هوزى قورپەيش هەم نۆ موسولمانن و هەم تازە كۆست كە وتۇون، جا بۆيە منىش دەمەۋى تۆلەيان بۇ بکەمەوه دلنه‌واييان بکەم، باشە ئەدى ئىيۇھ بەوه رازى نابن كە خەلکى تر دينارو مەپو مالات بىنەوه لەگەل خۆيان، كە ئەمانه مايەي خۆشى ئەم جىيانه بن بەقايان بهلام ئىيۇھ لەباتى پېپەيتى دنيا پیغەمبەرى خودا لەگەل خوتان بىنەوه بۇ مالەوەتان و ئەو له خوتان رازى بکەن كە رەزاي ئەو مايەي بەختەوەرى هەردوو ژيانە! بىزانن ئەگەر خەلکى تر هەموویان لە شاپىيۇ بېرۇن بهلام یاریده‌دهران له بارىكە رېيۇھ بېرۇن، من له بارىكە رېكە ئەوانەوه لەگەل ئەواندا دەرۆم و ئەوهندەم خوش دەويىن لهوان جىيانابەوه (ش).

^(١) بخاري. مناقب: ٢٥٢٨ ، ٦٧٦٢ ، ٣١٤٦ ، ٤٢٣٤ ، ٦٧٦١. مسلم. زکا: ٢٤٣٦. ترمذى. مناقب: ٣٩٠١.
نسائي. زکا: ٦٢١٠.

٤٥١٩- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ حُنَيْنٍ أَكْرَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَاسًا فِي الْقِسْمَةِ، فَأَعْطَى الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ مِائَةً مِنَ الْإِيلِ وَأَعْطَى عَيْنَيْهِ مِثْلَ ذَلِكَ وَأَعْطَى أَنَاسًا مِنْ أَشْرَافِ الْعَرَبِ وَآكْرَهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْقِسْمَةِ. فَقَالَ رَجُلٌ: وَاللَّهِ إِنَّ هَذِهِ لِقِسْمَةً مَا عُدِلَ فِيهَا وَمَا أُرِيدَ فِيهَا وَجْهَ اللَّهِ. قَالَ: فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا يُخْبِرُنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَيْتُهُ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ، فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ حَتَّى كَانَ كَالصَّرْفِ، ثُمَّ قَالَ: فَمَنْ يَعْدِلُ إِنْ لَمْ يَعْدِلِ اللَّهُ وَرَسُولُهُ! ثُمَّ قَالَ: يَرْحَمُ اللَّهُ مُوسَى فَذُ أُوذِيَ بِأَكْثَرِ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ، فَقُلْتُ: لَا جَرَمَ لَا أَرْفَعُ إِلَيْهِ بَعْدَهَا حَدِيثًا. رَوَاهُ هَذِهِ الْثَلَاثَةُ مُسْلِمٌ فِي الزَّكَاةِ وَالْبَخَارِيُّ هُنَّا^(٣):

عَبْدُولَلَّا (خودای قی رازی بن) فَرموموی: که رُوزی غهزای حونهین رووی دا پیغه‌مبه (برووی خودای له سربن) له مائی تالانی چهند بهشی چهند که سیکی زیاتردا، سهده و شتری دا به ئه قره‌عی کوپی حابیس و سهديشی دا به عویه‌ینه و بهشی چهند که سیکی تريشی له خانه‌دانه‌کانی عه‌رها، له رُوزه‌دا ئه وانه‌ی له بهش پیداندا جیاکرده‌وه و بهشی زور باشی پیدان. پیاویکیش گوتی: به و خودایه ئهم بشکردنے نه به هه‌ق و عه‌داله‌ت بیوو، و نه بُوره‌زای خودا بیو، گوتی: منیش گوتی: به خودا ده بن بیکیرمه‌وه بُو پیغه‌مبه (برووی خودای له سربن) جا چووم بُو خزمه‌تی و قسه‌که‌ی کابرام گیرايه‌وه بُوی، ره‌نگی حه‌زرهت (برووی خودای له سربن) وه ک خوین سوور داگیرسا، له پاشا فرموموی: ئه‌گه ر خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا شت به هه‌ق و داد‌گه‌ری نه‌که‌ن ئه‌ی کن ده‌یکا! دوایی فرموموی: ره‌حمه‌تی خودا له موسا، له مه‌یش زیاتر ئازاری درا به‌لام ددانی به خویدا گرت منیش گوتی: وای لی هات! ئیتر هه‌تا هه‌تایه دوای ئه‌مه هیچ قسه‌یه‌کی خراپی بُو ناگیکرمه‌وه! (ش).

٤٥٢٠- عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَبَا سُفْيَانَ بْنَ حَرْبٍ وَصَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ وَعَيْنَيْهِ بْنَ حِصْنَ، وَالْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ كُلَّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ مِائَةً مِنَ الْإِيلِ، وَأَعْطَى عَبَّاسَ بْنَ مِرْدَاسٍ دُونَ ذَلِكَ فَقَالَ عَبَّاسُ بْنُ مِرْدَاسٍ:

^(٣) بخاری. فرض الخمس: ٣٥٠، ٣٥٠، ٤٢٣٦، ٤٢٣٧، ٤٢٣٨، ٦١٩١، ٦١٠٠، ٦٠٥٩، ٦٢٣٦. مسلم. زکاة: ٢٤٤٤.

أَجْعَلُ نَهْيَهُ وَتَهْبَطُ الْعَبْدِ
 بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَالْأَقْرَعِ
 فَمَا كَانَ بَدْرٌ“ وَلَا حَابِسٌ“
 يَفْوَقَانِ مِرْدَاسٍ فِي الْمَجْمَعِ
 وَمَنْ تَخْفِضِ الْيَوْمَ لَا يُرْفَعِ
 وَمَا كُنْتُ دُونَ امْرِئٍ مِنْهُمَا
 قَالَ فَأَتَمْ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِائَةً. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(٤) :

رافیعی کوری خه‌دیچ (خودای نی رازی بن) فهرمومی: پیغامبه‌ر (درودی خودای گهوره‌ی نه‌سرین) هه‌ریه‌کی سه‌د وشتی دا بهم زاتانه: به ئه‌بو سوفیانی کوری حه‌رب و به صه‌فوانی کوری ئومه‌ییه و به عویه‌ینه‌ی کوری حیصن و به ئه‌قره‌عنی کوری حابیس، به‌لام له سه‌د وشت که‌متی دا به عه‌بیاسی کوری مردادس، جا بهم یونه‌یه و عه‌بیاسی کوری مردادس گوتی:

أَجْفَلْتُهُمْ وَأَنْهَبْتُ
 الْعَيْدِ بَيْنَ عَيْنَتِهِ وَالْأَقْرَعِ
 فَمَا كَانَ بَذَرْ“ وَلَا حَائِسٌ ”
 يَفْوَقَانِ مِرْدَاسَ فِي الْمَجْمَعِ
 وَمَا كُنْتُ دُونَ امْرِئٍ مِنْهُمَا
 وَمَنْ تَخْفِضِ الْيَوْمَ لَا يُرْفَعُ
 لِهِ يَوْمٌ لَهُ شِعْرٌ لِهِ حُرْبٌ
 بِهِ شِعْرٌ لِهِ حُرْبٌ كَهْ خُوْيِ كَهْ بِهِ حَرْبٌ
 مُوتَه قَارِبَه وَاتَّه

عویس نهاد و نظریه

نەخەبان لە خۆمە نە ساپان لە ساپم

لەکن خولکى رېزىان بىتلىق گىراوە

نهوهي ته که نه صرہ یه سندھ نہ کھی قہت

بـسـر بـعـزـنـ نـاـشـ هـتـا وـكـوـ مـاـوـه

فهرمooی: ئیتر پیغەمبەر (دروودى خودای لەسەربىٽى) بۇ ئەويشى كرد بە سەد وشتىرى تەواو. (موسلىم، رەزاي خوداي ئىپين)⁽¹⁾.

^(٤) مسلم: ذكاة: ٢٤٤٠. تحفة الأشراف / ٣٥٦٣.

^(۱) پیاوه باشه‌که ماموستا مهلا رهشید به‌گی بابان (رهزای خودای گموردی لئن بن) له به‌رگی ههشته‌منی (مجمع البحرين) دکه‌یدا له دامینی لابه‌ره (۱۶۷) دا نهم شهش شیعره ناسکه‌ی فرموده، که له به‌حری وافیره، که کوده‌کانی خومان پئی دلیلن همه‌زه‌جی مه‌حزوف، به‌لام تاقه چوار هله‌یان به‌هؤی گورینی رینووسه‌وه تیکه‌وتوروه.

داخه‌که م زوربه‌ی شیعری کوردی کون له‌لایه‌ن نووسه‌رانه‌وه پر بووه له هله‌ی عه‌رووزی. وهک چون که‌سی عیلمی نه‌حwoo صه‌رف نه‌زانی، که عیباره‌تیکی بن سه‌رو بؤری عه‌رهبی ده‌خوینیت‌هه دهیان ساتمه و هله‌ی تیاده‌کا، وهک زه‌مانه‌ی بن باکی چه‌پگه‌رد سه‌دان مه‌خفووض دهکا به مه‌رفووع و هه‌زاران مه‌رفووع دهکا به مه‌خفووض، نه‌وهشی شیعری کونی کوردی بنووسی و ناکاداری‌یه‌کی باشی له عه‌رووزی عه‌رهبی و کوردی نه‌بن هه‌روهها. عه‌روز زان وهک نه‌حوزان هه‌ست به‌هله‌که دهکا. لم بابه‌تی عه‌رووزی کوردی‌یه‌وه خوم گه‌لی خه‌ریک کردووه، سوپاس بؤ خودا به‌رگی يه‌که‌منی چاپ ببوو، به‌رگی دووه‌میشی خوا یاربی له هه‌لیکا بلاوی ده‌که‌مه‌وه ماموستا ده‌فه‌رموی:

خوا ـهـفـوم بـكـهـ وـهـمـت بـيـنـ پـيـمـ
ـلـهـ ـزـيـرـاـ سـيـبـهـرـاـ ـخـوـتـاـ بـكـهـ جـيـمـ
ـلـهـ رـوـيـكـاـ ـكـهـ غـهـيـرـاـ سـيـبـهـرـاـ تـوـ
ـپـهـنـاـ نـابـنـ لـهـ ـگـهـرـمـيـشـ نـاـكـرـيـ تـوـ!
ـدـسـهـيـنـ وـمـنـ لـهـ ـزـيـرـيـاـ ـدـابـنـيـشـينـ
ـلـهـ فـهـزـلـ تـوـوـهـ هـيـجـ زـهـ حـمـهـتـ نـهـ كـيـشـينـ
ـلـهـيـهـ كـهـتـرـ نـيـسـتـهـ هـهـ رـپـهـنـدـهـكـهـ دـوـوـرـيـنـ
ـبـهـسـهـرـ پـهـرـدـهـ سـيـرـاـتـاـ رـاـبـيـ وـوـرـيـنـ
ـوـهـكـوـوـعـكـاـشـهـ لـهـ وـهـ دـهـفـتـاـ هـهـزـارـهـ!
ـبـچـيـنـ دـاـذـلـ بـبـيـنـ بـهـ وـهـ مـيـرـغـ وزـارـهـ!
ـقـهـبـوـولـ كـهـنـ لـيـمـ ذـوـاـيـهـ نـهـمـ دـوـعـاـيـهـ
ـبـهـ فـهـزـلـ وـهـمـهـتـتـ لـهـمـ دـوـوـ بـرـايـهـ

۱۶) سه رانه (جزیه): (الجزیة)

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُفْطُرُوا الْجُزِيَّةَ عَنْ يَدِهِمْ صَاغِرُونَ - صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ - ۲۹/۹}.

واته: یه زانی مه زن ده فرمودی: جه نگ بکه ن له گه ل ئه و که سانه دا که ئیمان و باوه پری ساخیان به خود او به روژی دوایی نییه، چونکه ئه وهی که خود او پیغه مبه ری خودا قده دغه یان کرد و وهه به حه رامی داده نین ئه وان ئه وه به حه لان داده نین و به حه رامی نازان و رهفتار ناکه ن به رهفتاری کی و که پری کی یاسای خودایی بئی، ئه و که سانه یش و هک ئه و جووله که و گاورانه که نامه‌ی ئاسما نیان بو هاتوه، به لام گوریویانه دهی جه نگ بکه ن له گه ل ئه مانه دا هه تا به ملکه چی به دهستی خویان سه رانه تان دده دنی.

۴۵۲۱- عنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخْدَمَ الْجُزِيَّةَ مِنْ مَجْوُسٍ هَجَرَ . رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدُ وَالْتَّمَذِي^(۱):

نهوره حمانی کوبی عهوف (خودای نی رانی بن) فرمودی: پیغه مبه ر خوی
(دروودی خودای له سرین) سه رانه له ئاگر په رسنه کانی ولا تی هه جه و هر ده گرت
(ب/د/ت).

۴۵۲۲- وَأَخْدَمَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْجُزِيَّةَ مِنْ مَجْوُسٍ الْبَخْرَنِ، وَأَخْدَمَهَا عَمَّرُ مِنْ فَارِسَ وَأَخْدَمَهَا عُثْمَانُ مِنْ الْفُرْنِسِ أوَ الْبَرْبَرِ . رَوَاهُ التَّمَذِي^(۲):

نهم و شانه ئاوا به هه له نووسرا بیون، راستم کردن هه وه، ئه مه یش به لگه یه کی تری بلیمه تی نه و زاته یه، که ئاگایه کی باشی له چو زیتی عهرووزی کوردی هه بیوه: (هه رچه ند، عه کاشه، داخل بین، دو عایه) خودا دهست به ته مه نی مامؤستا محمد علی قه ره داغی بگرئ که نه م سامانه به نرخه ده خاته به ره دهستان.

و هرگیز - ۱۹۹۰/۹/۲۲ سلیمانی

^(۱) بخاری. جزیه: ۳۵۷.

^(۲) سکت عن درجهه الشارح.

پیغه‌مبهر خوی (بربودی خودای لسمرین) له ئاگر په‌رسنه‌کانی به‌حرهین سه‌رانه‌ی وردەگرت، عومه‌ریش له خەلکی ولاٽی فارسی وردەگرت“ عوثمانیش له فارسنه‌کان و بەپیبه‌په‌کانی وردەگرت (ت).

٤٥٢٣ - عنْ عَمْرَوْ بْنَ عَوْفِ الْأَنْصَارِيِّ الْبَدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعَثَ أَبَا عَبِيَّدَةَ بْنَ الْبَحْرَانِ إِلَى الْبَخْرَيْنِ يَأْتِي بِجَزِيَّهَا وَكَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) صَالِحًا أَهْلَ الْبَخْرَيْنِ وَأَمْرَ عَلَيْهِمُ الْعَلَاءَ بْنَ الْحَاضِرِيِّ، فَقَدِيمٌ أَبُو عَبِيَّدَةَ بِمَالِ مِنَ الْبَخْرَيْنِ فَسَمِعَتِ الْأَنْصَارُ يَقْدُومُ فَوَافَتْ صَلَاةُ الصُّبْحِ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمَّا صَلَّى بِهِمُ الصَّرَافَ فَتَعَرَّضُوا لَهُ فَتَبَسَّمَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِينَ رَأَاهُمْ وَقَالَ: أَظْنَكُمْ قَدْ سَمِعْتُمْ أَنَّ أَبَا عَبِيَّدَةَ قَدْ جَاءَ بِشَيْءٍ قَالُوا: أَجَلْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: فَأَبْشِرُوْا وَأَمْلُوْا مَا يَسْرُكُمْ فَوَاللَّهِ لَا الْفَقْرَ أَخْشَى عَلَيْكُمْ وَلَكِنَّ أَخْشَى عَلَيْكُمْ أَنْ تُبْسَطَ عَلَيْكُمُ الدُّنْيَا كَمَا بُسِطَتْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَتَنَافَسُوهَا كَمَا تَنَافَسُوهَا، وَتُهْلِكُكُمْ كَمَا أَهْلَكَنَّهُمْ^(۳):

عه‌مری کوری عه‌وفی ئه‌نصاری بەدری (خودای لی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبهر (بربودی خودای لسمرین) ئه‌بو عوبه‌یده کوری جه‌راھی نارد بۆ به‌حرهین، که سه‌رانه‌ی ولاٽی به‌حرهین بیئنی، چونکه له‌مبهر پیغه‌مبهر (بربودی خودای لسمرین) له‌گەل خەلکی به‌حرهیندا ریک که‌وتبوو، عه‌لائی کوری له‌حضره‌میی کردبوو به سه‌داریان، که ئه‌بو عوبه‌یده هاته‌وه مالیکی زوری له‌حرهین‌هه‌وه هینابوو، یاریده‌ده‌رانیش بیستیانه‌وه که ئه‌بو عوبه‌یده هاتوته‌وه، ئیتر بۆ نویژی به‌یانی هاتن بۆ خزمەت پیغه‌مبهر (بربودی خودای لسمرین) ئه‌ویش نویژی بۆ کردن و گه‌پایه‌وه، جا یاریده‌ده‌ران له و کاته‌دا داوای به‌شیان لیکرد، پیغه‌مبهریش (بربودی خودای لسمرین) که بیئنی بزه‌یه‌ک گرتی و فه‌رمووی: وا ده‌زانم که زن‌تووتوانه که ئه‌بو عوبه‌یده شتیکی هیناوه! عه‌رزیان کرد: بەلنى وا یه ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! فه‌رمووی: ده له ئیوه مژده‌بئ و خوشیتان لی بئ، دهسا به زاتی خودا له هەزاری لیتانا ناترسم بەلام

^(۳) تجرید/ ۴۰۲ / ۳ رقم: ۱۲۷۷ = ۳۱۵۸ ، ۴۰۱۵ ، ۶۴۲۵ . مسلم. زهد: ۷۳۵۱ . ترمذی. زهد: ۲۴۶۲ .

به پیچه و انهوه مهترسی ئه وهم ههیه که ئیوهش و هک نهته و هکانی پیش ئیوه خوشی دنیا رووتان تى بکا و ئیوهیش و هک ئهوان به دهست و ده په لاماری دنیا بدنه و باوهشی پیابکەن و تىپی ورووکین! جا ئهوكاته و هک چون ئهوانی لهناو برد ئاوا ئیوهش لهناو ببیات (ب).

٤٥٢٤- عن جَبِيرِ بْنِ حَيَّةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ عُمَرُ النَّاسَ فِي أَفْقَاءِ الْأَمْصَارِ، يُقَاتِلُونَ الْمُشْرِكِينَ، فَأَسْلَمَ الْهُرْمَانُ فَقَالَ: إِنِّي مُسْتَشِيرُكَ فِي مَعَازِيْهِ هَذِهِ، قَالَ: نَعَمْ، مَثَلُهَا وَمَثَلُ مَنْ فِيهَا مِنَ النَّاسِ مِنْ عَدُوِّ الْمُسْلِمِينَ مَثَلُ طَائِرَ لَهُ رَأْسٌ وَجَنَاحَانِ وَرِجْلَانِ، فَإِنْ كُسِرَ أَحَدُ الْجَنَاحَيْنِ نَهَضَتِ الرِّجْلَانِ بِجَنَاحٍ وَالرَّأْسِ، فَإِنْ كُسِرَ الْجَنَاحُ الْآخَرُ نَهَضَتِ الرِّجْلَانِ وَالرَّأْسُ، وَإِنْ شُدَّخَ الرَّأْسُ ذَهَبَتِ الرِّجْلَانِ وَالْجَنَاحَانِ وَالرَّأْسُ، فَالرَّأْسُ كِسْرَى وَالْجَنَاحُ قَيْصَرُ وَالْجَنَاحُ الْآخَرُ فَارِسُ، فَمَرِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيَتَفَرَّوْا إِلَى كِسْرَى. قَالَ: فَنَدَبَنَا عُمَرُ وَأَمْرَ عَلَيْنَا التَّعْمَانَ بْنَ مُقَرَّنٍ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِأَرْضِ الْعَدُوِّ خَرَجَ عَلَيْنَا عَامِلٌ كِسْرَى فِي أَرْبَعِينَ أَلْفًا فَقَامَ ثُرْجَمَانُ فَقَالَ: لِيَكُلُّنِي رَجُلٌ مِنْكُمْ فَقَالَ الْمُغَرَّبُ: سَلْ عَمَّا شِئْتَ قَالَ: مَا أَتَنِمْ؟ قَالَ: لَعْنُ أَنَّاسٍ مِنَ الْعَرَبِ كُنَّا فِي شَقَاءِ شَدِيدٍ وَبَلَاءِ شَدِيدٍ، نَمَصُ الْجِلْدَ وَالنَّوَى مِنَ الْجُمُوعِ وَلَبَسَ الْوَبَرَ وَالشَّعَرَ وَتَعْبُدُ الشَّجَرَ وَالْحَجَرَ فَبَيْنَا لَعْنُ كَذَلِكَ إِذْ بَعَثَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضَيْنِ تَعَالَى ذِكْرُهُ وَجَلَتْ عَظَمَتُهُ إِلَيْنَا لَيْبَا مِنَ الْفُسْنَا لَعْرُ أَبَاهُ وَأَمَهُ، فَأَمَرَنَا لَيْبَنَا رَسُولُ رَبِّنَا أَنْ نَقَاتِلُكُمْ حَتَّى تَعْبُدُوا اللَّهَ وَحْدَهُ أَوْ تُؤَدُّوا الْجِزِيَّةَ وَأَخْبَرَنَا لَيْبَنَا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ رِسَالَةِ رَبِّنَا اللَّهِ مَنْ قُتِلَ مِنَّا صَارَ إِلَى الْجَنَّةِ فِي لَعِيمٍ لَمْ يَرَ مَثَلَهَا قَطُّ وَمَنْ يَقِنَ مِنَّا مَلَكُ رِقَابِكُمْ. رَوَاهُما البخاري^(٤):

جوپهیری کوری حهییه (خودای نازی بن) فهرموموی: عومه (خودای نازی بن) خه لکی ده نارد لهناو گهوره شاره کانا کوشتاری بتپه رستانیان ده کرد لهوماوهیدا هورموزان (که سه رکردهی یه کنی له سوپاکانی ولا تی فارس بوو، وهناوی روسته م بوو) موسولمان بوو، جا عومه پیی گوت: من لهم

غه‌زه‌واتانه‌مدا پرس و راو راویزت پی دهکم، رای تو چونه پیم بلی؟ ئه‌ویش گوتی: بله‌ی باشه خه‌لکی ئه‌م ولاستانه که ئیستا دوزمنی موسولمانن، و هک بالنده‌یه ک وان، که سه‌ریک و دوو بال و دوو قاچی هه‌یه، بالنده که ئه‌گه‌ر بالیکی بشکن هردودو قاچه‌که‌ی له‌گه‌ل ئه‌و باله‌که‌ی تریدا به زبری سه‌ره‌که‌ی هه‌ل ده‌سنوه، ئه‌گه‌ر باله‌که‌ی تریشی بشکن هردودو قاچه‌که‌ی و سه‌ره‌که‌ی هه‌ل ده‌سنوه، به‌لام ئه‌گه‌ر سه‌ره‌که‌ی بشکن ئیتر هه‌م بال و هه‌م قاچ و هه‌م سه‌ری هه‌موو تیا ده‌چن! له‌م په‌نده‌دا مه‌بست له سه‌ره‌که کیسرای شای ئیرانه، مه‌بست له بالیکیان قه‌یس‌هه، مه‌بست له باله‌که‌ی تریان فارسه جا ئه‌ی خه‌لیفه! فه‌رمان بده به موسولمانان که عیلچاری لی بکهن و ده‌رچن بوسه‌ر کیسرای. گوتی: ئیتر عومه‌ریش به‌ری کردن و نوعمانی کوپری موقعه‌رینی کرد به سه‌رکرده‌مان، رویشتن تا چووینه خاکی دوزمن، له‌وی سه‌رکاری کیسرای (به چل هه‌زار که‌سنه‌وه) پیشی لی گرتین، زمانزانه‌که‌یان هات گوتی: با پیاویکتان بی قسم له‌گه‌ل بکا، موغیره‌یش پیشی گوت: چی حه‌زدکه‌ی بپرسه. گوتی: ئیوه چین؟ فه‌رمووی: ئیمه که‌سانیکین، له عه‌رب، له‌مه پیش له بده‌ختییه‌کی ناهه‌موارو گرفتاریه‌کی دژواردا بیوین، حالمان نور خراپ بیو، له برسانا پیسته‌مان دخواردو ناوکه خورمامان ده‌مرثی و کولک و موومان له‌به‌رده‌کرد دارو به‌ردمان ده‌په‌رسن، هه‌تا خودای هه‌موو ئاسمانه‌کان و هه‌موو زه‌مینه‌کان (هه‌میشه ناوو یادی پایه‌دار بی و گه‌وره‌یی و شکوئه‌ندیی به‌رقه‌رار بی) له‌ناکا و پیغه‌مبه‌ریکی له خۆمان بوناردين، که ده‌زانین باوک و دایکی کین و کن نین و زور باش ره‌سنه‌نی ده‌ناسین (که هه‌تا بلی خانه‌دانه و ناکه‌س به‌چه نییه) جا ئه‌م پیغه‌مبه‌ری ئیمه، که پیغه‌مبه‌ری راست و دروستی خودا خۆیه‌تی، فه‌رمانی پی کردووین که جه‌نکتان له‌گه‌ل بکهین هه‌تا به یه‌کن له‌م دوو شته رازی ده‌بن: یا وه‌کی ئیمه ئیسلام ده‌بن و خودای تاک و ته‌نیا خۆی ده‌په‌رسن، یا ئه‌گه‌ر به‌مه رازی نابن ده‌بی سه‌رانه‌مان بدده‌نی، ئه‌م پیغه‌مبه‌ر نازداره‌مان (له‌سه‌ر راس‌پیزی په‌روه‌ر دگارمان و له زمانی ئوه‌وه) هه‌والی به ئیمه داوه: که ئه‌وهی له ئیمه

دهکوثری ده چیته بههشت و دهکه‌وی به سه‌ر نازو خوشیداو دهکه‌ویته نازو نیعمه‌تیکی واوه که هرگیز شتی وای نه‌دیبی، ئوه‌یشی له ئیمه ماو نه‌کوژرا ئوا زال ده‌بی به سه‌ر ئیوه‌داو ده‌بی به ئاغاتان (ب).

٤٥٢٥- عنْ أَنَسِ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى أَكْيَدِرْ دُومَةَ فَجَاءُوا يَهُ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَحَقَّنَ دَمَهُ وَصَالَحَهُ عَلَى الْجِزَرِيَّةِ^(٥):

ئنه‌س (رهزای خودای نبی) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) خالیدی کوبی وه‌لیدی نارد بو سه‌ر شای دوومه، له‌شکره‌که‌ی خالید شای دوومه‌یان به‌دلیل گرت و هینایان بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) حه‌زرهت (دروودی خودای له‌سرین) ئامانی دایه‌و پیک هات له‌سه‌ر ئوه که سه‌رانه بدوا له‌سه‌ر ولاًتی خوی بمعینیته‌وه (د- سند صالح).

٤٥٢٦- عنْ أَبِي عَبَّاسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: صَالِحَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَهْلَ نَجْرَانَ عَلَى الْأَفْنِ حُلْلَةَ نِصْفَهَا فِي صَفَرٍ وَنِصْفَهَا الْآخِرِ فِي رَجَبٍ يُرْدُوُهَا إِلَى الْمُسْلِمِينَ وَعَارِيَةَ ثَلَاثَيْنَ دِرْعًا وَكَلَاثَيْنَ فَرَسًا وَكَلَاثَيْنَ بَعِيرًا مِنْ كُلِّ صِنْفٍ مِنْ أَصْنَافِ السَّلَاحِ يَغْزِوُهَا الْمُسْلِمُونَ وَهُمْ ضَامِنُونَ لَهَا حَتَّى يُرْدُوُهَا لَهُمْ إِنْ كَانَ بِالْيَمَنِ كَيْدٌ أَوْ غَذْرٌ، عَلَى أَلْهُمْ لَهُمْ بَيْعَةٌ وَلَا يُخْرِجُ لَهُمْ قَسٌ وَلَا يُفْتَنُوا عَنْ دِينِهِمْ مَا لَمْ يُخَدِّنُوا حَدَّثَنَا أَوْ بَأْكُلُوا الرِّبَّا. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُد^(٦):

ئیینو عه‌بیاس (خوشنودی خوایان نبی) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرین) له‌که‌لن خه‌لکی نه‌جراندا له‌سه‌ر ئه‌م دوو شته پیک هات: یه‌که‌م: دوو هزار دهست جلو به‌رگ بدنه به موسولمانان، نیوه‌ی له مانگی سه‌فردا بدنه و ئوه نیوه‌که‌ی تریشی له مانگی ره‌جه‌بدنا بدنه.

^(٥) رواه أبو داود بسنده صالح (شرحه).

^(٦) رواه أبو داود بسنده صالح (شرحه).

دووهم: ئەگەر لە ولاتى يەمن شەپو ھەراي وا بەرپا بۇو كە بېنى بەھۆى پەيمان شکاندن و فيل و گزى دەبى خەلکى نەجران بە خواستەمنى واتە: بە (عارىيە) ئەم شتانەي تريش بدهن بە موسولمانان: سىيى زىيەو سىيى ماين و سىيى وشتۇ لەھەموو جۇرىكى چەكىش سىيى سىيى موسولمانان بەم شتانە غەزا دەكەن و دەبن بە زامنیان ھەتا كاتى دەياندەنەوە پىيىان، ئەمە بەمەرجى كە كلىسەكانىيان نەروو خىيت و قەشەكانىيان دەرنەكىرىت و لەسەر ئايىنى خۆيان بەگىريان نەھىيىن و ئازار نەدرىئىن، وە ئەوانىش نابى ئاشاوه بەرپا بکەن يَا سوود بخۇن! (د- سند صالح).

٤٥٢٧- عنْ مَعَاذِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَمَّا وَجَهَهُ إِلَى الْيَمَنِ أَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنَ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَةً مِنَ الْمَعَافِرِ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنْنِ^(٧): موعاذ (خوداي ف رازى بن) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (دەبۈدى خوداي لەسرىپىن) كاتى منى نارد بۆسەر ولاتى يەمن فەرمانى پى كىرمى: كە ئەوهى رەسىدە بۇوه دینارى سەرانەيلى وەرگرم يَا بايى دینارى جل و بەرگى مەعافىرىلى وەربىرم (د/ات/ن- س/ح).

٤٥٢٨- به موجاهيد (خوداي ف رازى بن) گوترا: لەبەر چى خەلکى شام چوار دینار سەرانەيان لەسەر دانراوه، كە چى خەلکى يەمن يەك دینار سەرانەيان لەسەر دانراوه؟ فەرمۇسى: ئۇوه لەبەر دەولەمەندى و ھەزارى وادانراوه (ب)^(٨).

٦٧) سەندىنى دەپىيەك: (عُشُور)

٤٥٢٩- عنْ حَرْبِ بْنِ عَيْنَدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ جَدْوَأَيِّ أُمَّةٍ، عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّمَا الْعُشُورُ عَلَى الْيَهُودِ وَالْأَصَارَى وَلَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ عُشُورٌ . رَوَاهُ أَبُو دَادَ^(١):

^(٧) رواه أصحاب السنن بسند حسن (شرحه).

^(٨) رواه البخاري. جزية. تعلق قبيل الرقم: ٣٥٦.

حەربى كۈپى عەبدىللا فەرمۇسى: باپىرم (باوکى دايىم) گوتى:
پىيغەمبەر (دروودى خوداى له سىرىن) فەرمۇسى: دەيەك بەس لە جوولەكە و گاور
و هەر دەگىرى، موسوّلمان دەيەك (عُشُورُّ)ى له سەر نىيە! {ئەبو داۋود (خوداى ئى رانى
بن) بە سەنە دېيىكى باش كىراوىيەتە وە}.

۱۸) دهستپیسی و گزی و دزی و فرزی له تاڭنى ناره‌وايە: (الغلول حرام)
 قالَ اللّٰهُ تَعَالٰى: {وَمَنْ يَغْلِلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ}. تەماشای ئەم شوينانە بکە: تەفسىرى سوورەتى ئالى
 عمران، فەرمۇودەي ژمارە (۲۹). (ب- ۳- ز- ۱۱- ۹۰- ۲۹۸- ۳). برقم / ۳ / ۲۴۲۰.

٤٥٣٠- عن عبد الله بن عمرو (رضي الله تعالى عنه) قال: كان على تقل النبي صلى الله تعالى عليه وسلم رجلاً يقال له كرمكراة فمات، فقال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم: هو في النار فذهبوا ينظرون إليه فوجدوا عباده قد غلّها. رواه البخاري^(١):
عه بدوللای کپری عه مر (خودایان نی رازی بن) فهرموموی: پیاوی بورو ناوی
که رکره بورو، بارگه چی پیغه مبهر بورو (بروودی خودای لمسربین) کاتنی مرد پیغه مبهر
(بروودی خودای لمسربین) فهرموموی: که رکره له ناگری دوزه خدایه که چوون
ته ماشایان کرد بالا پوشیکیان دوزیمه و، که که رکره (خواره هم به حالی بکا) له
تالانی نزیبووی بوق خوی! (ب).

٤٥٣١- عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: خرجنا مع النبي صلى الله عليه وسلم عام خيبر فلم نعثُم ذهباً ولا ورقاً إلا الشياب والمتاع والأموال فتوجه رسول الله صلى الله عليه وسلم نحو وادي القزي وقد أهدى له عبد أسود يسمى مذعماً، فيبينما هو يخطو رحل رسول الله صلى الله عليه وسلم أصابه سهم فقتلته فقال الناس: هنئنا له الجنة فقال النبي صلى الله عليه وسلم

⁽¹⁾ رواه أبی داود بسند صالح (شرحه).

(١) بخاری، حداد: ٣٠٧٤.

الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). كَلَّا وَاللَّذِي نَفْسِي بِدِهِ إِنَّ الشَّمْلَةَ الُّتِي أَخْدَهَا يَوْمَ خَيْرٍ مِنَ الْمَعَاصِيمِ لَمْ تُصِبْهَا الْمَقَاسِمُ لَتَشْتَغِلَ عَلَيْهِ نَارًا، فَلَمَّا سَمِعُوا ذَلِكَ جَاءَ الرَّجُلُ بِشِرَائِكٍ أَوْ شِرَاكِينَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: شِرَائِكٌ أَوْ شِرَاكَانِ مِنْ نَارِ رَوَاهُ الْثَلَاثَةِ^(۲):

ئهبو هورهيره (خودای لی رانی بن) فهربمووی: سالی غهزای خهیبر له خزمەتی پیغەمبەردا (بروودی خودای لەسرین) دەرچووین بۇ خەیبر، لهوی جل و بەرگو شتوەمەك و مالاتمان بە تالانی گرت، بەلام زېپرو زیومان دەست نەکەوت، پیغەمبەر (بروودی خودای لەسرین) بەرەو وادىلقورا كەوتەرىنى، خولامىكى رەشى ھەبۇ ناوى مىدۇھەم بۇو، بە دىيارى درابۇو پىنى خەرەيك بۇو بارگەكەي پیغەمبەرى دادەگرت له وەھەلەدا تىرىيەتات بە رىيکەوت كوشتى، خەلکەكەيش گوتىيان: بەھەشتى پېرۈز بىن و نوشى گیانى بىن، پیغەمبەريش (بروودی خودای لەسرین) فهربمووی: نە خىر وانىيە، بەوكەسە كە گیانى منى والەددسا، مىدۇھەم والەناو ئەو بالا پېچەدا كە لە تالانىيەكەي رۆژى خەيبر بىردىبۇوي بۇ خۆى، بەرلەوهى دابەش بىكى، بالا پۇشەكە لەبەريا گېڭىر دەسووتى! خەلکەكەيش چوو قەيتانى يا دوو قەيتانى پىتلاۋى هيئىنا بۇ پیغەمبەر (بروودی خودای لەسرین) گوتى: ئەي پیغەمبەرى خودا! ئەممەم لە رۆژى خەيبردا دەست كەتووە، فهربمووی (بروودی خودای لەسرین): قەيتانىكە يا فهربمووی: دوو قەيتان لە ئاگر (ش/د).

٤٥٣٢- وَمَاتَ رَجُلٌ يَوْمَ خَيْرٍ مِنَ الْأَصْحَابِ فَبَلَغَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: صَلَّوَا عَلَى صَاحِبِكُمْ فَتَغَيَّرَتْ وُجُوهُ النَّاسِ فَقَالَ: إِنَّ صَاحِبَكُمْ غَلَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَفَتَّشُوا مَتَاعَهُ فَوَجَدُوا خَرَازًا مِنْ خَرَزٍ يَهُودَ لَا يُسَاوِي دِرْهَمَيْنِ^(۳):

^(۱) بخاري. مغازى: ۳۹۹۳ ، ۶۲۲۹. مسلم. ايمان: ۲۰۶. أبو داود. جهاد: ۲۷۱۱.

^(۲) رواه أبو داود بسنده صالح (شرحه).

له روزی خهیب‌ردا پیاوی له یارانی پیغه‌مبهر (دروودی خودا لسمع خوی و رعنای خودا له یارانی) ده مری، کاتی پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسمربین) ئاگادار ده‌کەن، ده‌فه‌رموی: خوتان له سهر هاوریکه‌تان نویز بکەن! ئیتر مه‌ردومه‌که رهنگیان تیکچوو^(۴) ئه‌ویش هوی ئه‌وهی بؤیان روونکرده‌وه فه‌رمووی: چونکه ئه‌م هاورییه‌ی ئیوه ده‌س پیسی و ناپاکی له مالی تالانی غهزاكردووه! کاتی ناو کەل و پەل و شمه‌کەی ده‌پشکنن و له شته دزراوه‌که ده‌گەرین، ملوانکەیه‌کی مووروو (له ملوانکانه‌ی که جوله‌کەکانی خهیب‌ر له ملیان ده‌کرد) ده‌دۆزنه‌وه، که دوو درهمی نه‌ده‌ھینا! (د- س/ صالح).

۴۵۳۴ → (ب- ۳- ز- ۱۰۹- ل- ۲۹۵- ف- ۱+۲- ف- ۳)^(۴):

لیرهدا ئاوايیه: ئه‌بو مه‌سعوود (خودای لی‌رازی بن) فه‌رمووی: حەزرهت (دروودی خودای لسمربین) منی کرد به زەکات‌کۆکه‌ره‌وه و ناردەمی و فه‌رمووی: ئه‌ی باوکی مه‌سعوودا! بکە‌وهره رئی و برق، بەلام ئامان ئاگات له‌خوت بى و ده‌سپیسی نه‌کەی، با له روزی قیامه‌تدا نه‌تبینمە‌وه و شتریکی زەکاتت به کۆل‌وه بى، له زەکاتتکه دزیبیتت، و شترەکه به کۆلتە‌وه بقورینن، منیش گوتم: کەوايیه منیش ناچم، فه‌رمووی: دەی منیش به زۆر ناتنیرم. (د- س/ صالح).

۴۵۳۴- قيل يأ رَسُولَ اللّٰهِ إِنْ فُلَاكَا قَدِ اسْتَشْهَدَ قَالَ: كَلَّا قَدْ رَأَيْتُهُ فِي النَّارِ بِعَبَاءَةَ قَدْ غَلَّهَا، ثُمَّ قَالَ: قُمْ يأ عُمَرَ فَنَادَ إِلٰهًا لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ ئلاکا. رواه الترمذی ومسلم^(۵):

عه‌رzi حەزرهت (دروودی خودای گهوره‌ی لسمربین) کرا: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! فيساره کەس شەھید بیو، فه‌رمووی: نه‌خیز وانییه، من ئه‌وم دی، له‌ناو ئاگری دۆزه‌خدا بیو، له‌سەر ئه‌و بالا پوشە که له‌مالی تالانییه‌که قولی دابیوو

^(۴) راجع مجلد ثالث. تسلسل/ ۱۰۹ رقم: ۱ / ۲۴۰۵ و ۲ / ۲۴۰۶ و ۳ / ۲۴۰۷.

^(۵) مسلم. ایمان: ۲۰۵. ترمذی. سیر: ۱۵۷۴.

بۆ خۆی! لە دوايیدا فەرمۇسى: ئەى عومەر! ھەلسە بىرق سى جار بانگەواز بىكە: كە ئەوهى موسولمان نېبى و باوهەردار نېبى ناچىتە بەھەشت! (ت/م-نۇقۇمى ليشاوى مىھەربانى خودا بن).

٦٩) سزاى كەسى دزى لە مالى تالانى بكا : (عقوبة الغال)

٤٥٣٥ - عَنْ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا وَجَدْتُمُ الرَّجُلَ قَدْ غَلَ فَأَخْرِقُو مَتَاعَهُ وَاضْرِبُوهُ قَالَ: فَوَجَدْنَا فِي مَتَاعِهِ مُضْحَفًا فَسَأَلَنَا سَالِمًا عَنْهُ، فَقَالَ: بِعْنَةٍ وَتَصَدَّقُ بِعَمَّنِيهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدُ وَالزَّمْدِي^(١):

عومەر (خودايلى رازى بن) لە پىيغەمبەرەوە (برىوودى خودايلىسىرىن) دەفەرمۇسى: ئەگەر دىitan پىياۋى دزى لە مالى تالانى كردووە، كەلوپەلەكەى بسووتىين و لىشى بدهن. گوتى: جارى كابراين لە مالى تالانى دزى كردىبوو قورئانىكىمان لەناو شتومەكەيدا دۆزىيەوە، كە ويستمان شتەكانى بسووتىين بۆ قورئانەكە لە سالىم پرسىيارمان كرد، فەرمۇسى: بىفرۇشە و بەهاكەى بکە بە خىر. (د/ت- سند غريب).

٤٥٣٦ - عَنْ عَمْرُو بْنِ شَعْبَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ) أَنَّ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ حَرَقُوا مَتَاعَ الْفَالَّ وَضَرَبُوهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُد^(٢):

عەمرى كۈرى شوعەيىب لە باوكىيەوە لە باپىرىيەوە (خوداييانلى رازى بن) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (برىوودى خودايلىسىرىن) و ئەبو بهەكرو عومەر شتومەكى ئەو كەسەيان دەسووتاند، كە لە مالى تالانى دزى دەكىد، وە سەرەرای ئەوە لىشيان دەدا (د).

^(١) بسىند غريب (شرحه).

^(٢) سكت عن درجه الشارح.

٧٠) بایسی دیبل: (الأسرى)

قال الله تعالى: {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَى إِنْ يَعْلَمُ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتُكُمْ خَيْرًا مَمَّا أَحِدَّ مِنْكُمْ وَيَقْفَرُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ} (٧٠/٨) واته: ئهی پیغه‌مبهربی خوش‌ویست! بفرموده بهو دیلانه‌ی وان له بهر دهستانا: ئهگه رئیوه دلتان خیری تیدابی، دهرباره‌ی ئیسلام و موسولمانان و زانستی خودا بهوه وه ته‌عه‌للوق ببهستن خودا نورترو چاکتر له و ماله‌ی وهرگیراوه لیتان ده‌داته‌وه پیتان و به زیاده‌وه هه‌قتان بو ده‌کاته‌وه و له توانه‌کانی له‌مه و به‌ریشان خوش‌دهبی، خودا تاوان پوشه و بهنده به‌خشنه و به بهزه‌ی و میهره‌بانه.

→ ٤٥٣٧ → (ب-٦-٤١-٤٢-١٩).^(١)

لیزه‌دا ده‌فرمومی: خودا ته‌عه‌ججوب ده‌کا و سه‌یری دی له هوزی که به زنجیرو کوتاهه ده‌چنه به‌هه‌شته‌وه. (ب/د- رمزای خودایان نابی).

٤٥٣٨- وَعَنْهُ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خِيلًا قَبْلَ تَجْدِيدِ فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَيْفَةَ يَقَالُ لَهُ ثَمَامَةُ بْنُ أَبْيَالَ سَيِّدُ الْيَمَامَةِ فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِيِ الْمَسْجِدِ فَخَرَجَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَاذَا عِنْدَكَ يَا ثَمَامَةً؟ فَقَالَ: عِنْدِي خَيْرٌ يَا مُحَمَّدَ إِنْ تَقْتُلَنِي ذَا دَمِ وَإِنْ تُثْعِمَنِي ثُعِمَ عَلَى شَاكِرٍ، وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ فَسَلِّنْ ثُعِطَ مِنْهُ مَا شِئْتَ، فَتَرَكَهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّىٰ كَانَ بَعْدَ الْغَدْرِ فَقَالَ: مَا عِنْدَكَ يَا ثَمَامَةً؟ قَالَ: مَا قُلْتُ لَكَ فَتَرَكَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّىٰ كَانَ مِنَ الْغَدْرِ فَقَالَ: مَاذَا عِنْدَكَ يَا ثَمَامَةً؟ فَقَالَ: عِنْدِي مَا قُلْتُ لَكَ إِنْ تُثْعِمَنِي ثُعِمَ عَلَى شَاكِرٍ، إِنْ تَقْتُلَنِي ذَا دَمِ وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ فَسَلِّنْ ثُعِطَ مِنْهُ مَا شِئْتَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَطْلِقُوكُمْ ثَمَامَةً فَدَهَبَ إِلَى تَخْلُقَ قَرِيبٍ مِنَ الْمَسْجِدِ فَاغْتَسَلَ ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. يَا مُحَمَّدُ وَاللَّهُ مَا كَانَ عَلَى الْأَرْضِ وَجْهٌ أَبْغَضَ إِلَيْيَّ مِنْ وَجْهِكَ فَقَدْ أَصْبَحَ وَجْهُكَ أَحَبَّ الْوُجُوهِ كُلَّهَا إِلَيَّ. وَاللَّهُ مَا

^(١) بخاری. جهاد: ٤٥٧ ، ٣٠١. تقدم في مجلد السادس. تسلسل / ٤ رقم: ٣٧٧٢/١٩.

کان مِنْ دِینِ أَبْغَضَ إِلَىٰ مِنْ دِينِكَ فَأَصْبَحَ دِينُكَ أَحَبَ الدِّينِ كُلَّهُ إِلَىٰ . وَاللَّهُ مَا كَانَ مِنْ بَلَدٍ أَبْغَضَ إِلَىٰ مِنْ بَلَدِكَ فَأَصْبَحَ بَلَدُكَ أَحَبَ الْبَلَادِ كُلَّهَا إِلَىٰ ، وَإِنْ خَيْلَكَ أَخْدَثَنِي وَأَنَا أُرِيدُ الْعُمْرَةَ فَمَاذَا تَرَىٰ ؟ فَبَشَّرَهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَمْرَهُ أَنْ يَعْتَمِرَ ، فَلَمَّا قَدِمَ مَكْهُ قَالَ لَهُ قَاتِلُهُ : أَصَبَّوْتَ ؟ قَالَ : لَا ، وَلَكِنْ أَسْلَمْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَا وَاللَّهُ لَا يُأْتِيْكُمْ مِنَ الْيَمَامَةَ حَيْثُ جِنْطَةٌ حَتَّىٰ يَأْذَنَ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) . رَوَاهُ الثَّالِثَةُ^(۱) :

دیسان ئەبو هورهیره (درزای خودای گورهی نی بى و خودا بکا له خاکپای پېقۇزى ئەم زاتە موبارەکەدا حەشرون شەربىرىن) فەرمۇسى: حەززەت (درودو سلۇرى خودای گورهی لەسرىبىن) بېركەيى سوارى بەرھو نەجد نارد، كە ھاتنهوه پیاوىيکى بەنى ھەنيفەييان ديل كەردىبوو، لەگەل خۇيان ھىنابوويان، ناوى ثومامە كۆپى ئوشال بۇو، سەر گەورەي خەلکى يەمامە بۇو، جا لەبەرئەوهى لەسەر دەمى حەززەتدا بەندىخانەيان نەبۇو (چونكە حوكىيان تا بلېي سادە و پېدادو عەدالەت بۇو، پېيوىستىيان بە پۆلىس و كەلەپچە و زىندان نەبۇو، لەبەرئەوهى پیاوەكەييان بە كۆلەكەيى لە كۆلەكەكانى مزگەوتەوه بەستەوه)، پېغەمبەر (درودى خوداي لەسرىبىن) چوو بۆلاي و فەرمۇسى: ئەى ثومامە! لات وايە چىت لى دەكەم؟ ئەويش گوتى: ئەى موھەممەد! ئومىيىدى خىرت لى دەكەم: چونكە تو پیاوىيکى ھەققانى، لەبەرئەوه ئەوهى تو بىكۈژى شاييانى كوشتنە، وھ ئەوهى تو پیاوەتى دەربارەبکەي مايەى سوپاس و شانا زىيە بۆى، خۇ ئەگەر پارەو مائىشت دەۋى چەندە حەز دەكەي داوا بکە دەتەھەمنى، جا پېغەمبەر (درودى خوداي لەسرىبىن) وازى لى ھىنناو بۆ دوو سېبەي فەرمۇويەوه: ئەى ثومامە! لات وايە كە چىت لى دەكەم؟ ئەويش گوتى: هەر ئەوهى كە پېم گوتۇرى! پېغەمبەر (درودى خوداي لەسرىبىن) رۆزىيەش وازى لى ھىنایەوه و بۆ سېبەينى فەرمۇويەوه: ئەى ثومامە! لات وايە چىت لى دەكەم؟ گوتى: هەر ئەوهى كە ئەو رۆزە پېم گوتۇرى: ئومىيىدى خىرت لى دەكەم: چونكە ئەوهى تو دەيکۈژى شاييانى كوشتنە وھ ئەوهى تو پیاوەتى لەگەل دەكەي مايەى سوپاس كردنە، كەواتە

^(۱) تجرید البخاري / ۴ / ۳۶۰ رقم: ۱۶۰۷ = ۴۳۷۲ ، ۴۶۹ ، ۴۶۲۰ ، ۲۴۲۲ ، ۲۴۲۳ . مسلم. مغازى: ۴۵۶۴ .

بۇ منىش چ بمکوژيت و چ پياوه‌تىم لەگەل بکەي جىيگەي خۆيەتى، خۆئەگەر دەته‌ۋى بە پارەو مالىش بەرم بدهى چەندەت دەۋى داوابكە دەيدەم پىت، پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىن) فەرمۇسى: ثومامە بەردەن ثومامە رۇيىشت لەناو باخە خورمايەكا، كە لە نزىكى مزگەوتەوە بۇو لەوئى خۆى شۇردو هاتەوە بۇ مزگەوت و گوتى:

أشَهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشَهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ :

شايىھتى دەدم کە هەر خودايەو ھېچ خودايەكى تر نىيە، موحەممەدىش بەندەو پىيغەمبەرى خودايە. ئەي موحەممەدا! بە زاتى خودا لەمەو پىش كەس نەبۇو لەسەر رۇوى زەھى كە بەقەد توْ رقم لىيى بى، بەلام ئىستاكە كەس نىيە كە بەقەد توْ خۇشم بۇي، ھەرۇھا ئايىنەكەت و ولاتەكەيىشت، بەزاتى كە زاتى خودايە، دىن نەبۇو كە بەقەد دىنەكە تۆ رقم لىيى بى، بەلام ئىستاكە دىنەكەي تۆم لەھەمۇ دىنىكى تر خۇشتى دەۋى، بە زاتى كە زاتى خودايە ولات نەبۇو كە بەقەد ولاتەكەي تۆ رقم لىيى بى، بەلام ئىستا ولاتەكەي توْ خۇشەويىستىرين ولاتە لەلام، من لەوكاتەدا كە سوارەكانى توْ گرتىيان دەموىست عەمرە بکەم، بۇ ئەمە چى دەفەرمۇسى؟ پىيغەمبەريش (دروودى خوداي لەسرىن) مزگىيىنى دايىو فەرمانى پىيىكىد كە عەمرەكەي بكا، جا كە دەچى بۇ مەككە يەكى پىيى دەلى: ئەوە لە دىنى خوت وەرگەراوىت و بۇويت بە صوبىي؟ گوتى: نەخىر نەبۇوم بە صوبىي، بەلام موسۇلماں بۇوم و دىنى پىيغەمبەرى خودام وەرگرتۇوە دەسا بەزاتى خودا يەك دەنك گەنمتنان لە يەمامەوە بۇ نايەت تا رەزاي پىيغەمبەرى لەسەر نەبى! (ش/د).

. ۴۵۳۹ → (ب- ۳- ۳۹- ۲۳- ۲۰)

۴۵۴۰- عنْ عَلَىٰ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ فَرَقَ بَيْنَ حَارِيَةً وَوَلَدِهَا، فَهَاهُهُ الَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ ذَلِكَ وَرَدَ الْبَيْعَ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاؤُدَ وَالزَّمْدِي (بِسْنَدِ حَسْنٍ) وَلَفْظَهُ (علی

ما جاء في الشرح): مَنْ فَرَقَ بَيْنَ الْوَالِدَةِ وَوَلَدِهَا فَرَقَ اللَّهُ يَعْلَمُ وَبَيْنَ أَحَيَّهُ أَحَيَّهُمْ
الْقِيَامَةِ^(۴):

عهلي (خودای نازی بن) فرموده: که نیزه کیکم ههبوو، منالیکی ههبوو
مناله کهيم فروشت و له یه کم دا بپرین، پیغمه بر (بروودی خودای لمسین) که بهمهی
زانی نه یهیشت و فروشتنه کهی هلهوه شانده وه (د/ت - س/ح) گفته‌ی (ت):
هر که سی دایکه و به چکه له یه کیان دا بپری، خودا له روزی
قیامه‌تدا ئه‌ویش له دوست و یارانی خوی دا پر ده کا.

۷۱) فهرمانه‌وا بؤی همه‌یه که دیل به پیاوه‌تی نازادبکا، یا سه‌رانی لی و هربکری، یا بیکوژی : (الأمير المن والفاء والقتل)

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَإِمَّا مَنَّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءَ حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أُوزَارَهَا} (۴/۴۷):
واته: جا دوا ئه‌وه یا به منه‌ت و پیاوه‌تی به خوپایی بهره‌لایان بکهن،
یا بیانکوژنه‌وه له گهله دیله کانی خوتانا که له لای دوزمنن، یا له توشهی
خویاندا ئه‌ندازه‌یی مالیان لی و هربکرن، تا باری قورسی جه‌نگ لاده‌چنی و
جه‌نگ ته‌واو ده‌بئ!

۴۵۴۱- عنْ عَلَيْ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنْ جِبَرَائِيلَ
هَبَطَ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ: خَيْرٌ أَصْحَابِكَ فِي أَسَارِي بَدْرٍ: الْقَتْلُ أَوِ الْفِدَاءُ، عَلَى أَنْ يُقْتَلَ مِنْهُمْ
قَابِلٌ مِثْلُهُمْ قَالُوا: الْفِدَاءُ وَيُقْتَلَ مِنَ^(۱):

عهلي (خودای نازی بن) فرموده: حهزه‌ت (بروودی خودای لمسین) فرموده:
جوبرائیل هاته لام فرمودی پیم: یارانی خوت بکه به سه‌پیشك له باره‌ی
دیله کانی غهزای به دره‌وه: یا ده‌بئ بیانکوژن، یا ئه‌گهه بیتو به سه‌رانه

^(۱) بسنند حسن (شرحه).

^(۱) رواه الترمذی بسنند حسن (شرحه).

بهره‌لایان بکهنه دهبئ له سائی ئاییندهدا بهقد ئهوانیان لی بکوثری گوتى:
ياران گوتیان: سهرانه‌مان دهوى بالیمان بکوثری! (ت- س/ح).

۴۵۴۲- عنْ عِمَرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَدَى رَجُلَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ بِرَجْلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. رَوَاهُما التَّرمذِيُّ^(۱):

عيمرانی کوپى حوصهين (خوداي نی رازى بى) فهربموسى: پىغەمبەر (دروودى خوداي نىسىرىن) له تۈلەي دوو پياوی موسولماندا كە دىل بۇون لەلای كافران پياويىكى كافرى بەردا (ت- س/ص).

۴۵۴۳- عنْ أَبْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جَعَلَ فِدَاءَ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ يَوْمَ بَدْرٍ أَرْبَعَمَائِةً. رَوَاهُ أَبُو ذَاؤْدَ وَالنَّسَائِيُّ^(۲):

ئىيىنۇ عەببىاس (رەزاي خوداي گۈرەيان نى بىن) فهربموسى: پىغەمبەر (دروودى خوداي نىسىرىن) بېياريدا كە سهرانهى هەرييەكى لە دىلە بى بېواكانى غەزاي بەدر چوار سەد درەم بى كە دەكتە هەزارو دوو سەد قىرشى مىصرى (د/ن- سند موشق).

۴۵۴۴- عنْ مَرْوَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: جَاءَ وَفَدُ هَوَازِنَ مُسْلِمِينَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَسَأَلُوهُ أَنْ يَرُدُّ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَسَيِّهُمْ فَقَالَ لَهُمْ: أَحَبُّ الْحَدِيثِ إِلَى أَصْدَقَهُ فَاخْتَارُوا إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ إِمَّا السَّيِّئَ وَإِمَّا الْمَالِ وَقَدْ كُنْتُ اسْتَأْتِيَتْ بِهِمْ فَكَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اتَّظَرَ آخِرَهُمْ بِضَعْ عَشْرَةَ لَيْلَةً حِينَ قَلَّ مِنَ الطَّائِفِ قَالُوا: إِنَّا نَخْتَارُ سَيِّئَنَا فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي الْمُسْلِمِينَ فَأَثْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ إِخْرَائَكُمْ هُؤُلَاءِ قَدْ جَاءُوكُمْ تَائِيَنَ وَإِنِّي رَأَيْتُ أَنْ أَرُدُّ إِلَيْهِمْ سَيِّهُمْ مَمَّ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ إِخْرَائَكُمْ هُؤُلَاءِ قَدْ جَاءُوكُمْ تَائِيَنَ وَإِنِّي رَأَيْتُ أَنْ أَرُدُّ إِلَيْهِمْ سَيِّهُمْ مَمَّ مِنْ أَحَبَّ أَنْ يُطِيبَ فَلَيَفْعُلَ، وَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَكُونَ عَلَى حَظِّهِ حَتَّى لَغْطِيَّةً إِيَّاهُ مِنْ أَوَّلِ مَا يُفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا فَلَيَفْعُلَ فَقَالَ النَّاسُ: قَدْ طَبَّيْنَا ذَلِكَ لَهُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّا لَا نَذْرِي مَنْ أَذِنَ مِنْكُمْ فِي ذَلِكَ مِمَّ لَمْ يَأْذِنْ فَازْجَعُوا

^(۱) رواه الترمذى بسند صحيح (شرحه).

^(۲) رواه أبو داود والنمسائى بسند موشق (شرحه).

حَتَّىٰ يَرْفَعُوا إِلَيْنَا عَرَفَاؤُكُمْ أَمْرَكُمْ فَرَجَعَ النَّاسُ فَكُلُّهُمْ عَرَفَاؤُهُمْ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى النَّبِيِّ
(صلی اللہ علیہ وسلم) فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُمْ قَدْ طَبَّيْوَا وَأَذْلُوا. رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ وَأَبُو دَاؤُدُّ^(۴):

مهروان (خدای لزبانی بن) فهرمودی: هوزی ههوازین، لهپاش ته واو بونی
غهزای حونهین ئیسلام بون و دهسته یه کیان هاتن بو لای پیغه مبهر (بروودی
خدای لسرین) داوایان لیئی کرد که مال و زن و خیزانه به دیگراوه کانیان پی
بداتهوه، ئه ویش پیئی فهرمودن: من بهش بهحالی خوم حزم له قسهی
راسته، قسه و گوفتوگو ههتا راسته بی خوش ویستره له لای من. که وابو
یه کن لهم دوو شته هلبزین: یا دیله کانتان پی دهدهمهوه، یا ماله کانتان. من
که لیکیش چاوه پوانیم کردن، سا به شکوو ئیوه ئیسلام بین و بین، ههتا
شتہ کانتان بدنه مهوه به لام ئیوه هر نهاتن بؤیه منیش شتہ کامن دابهش کرد،
به سه رجنه کانه کانا. ئه و ببو پیغه مبهر (بروودی خودای لسرین) که له طائیف
گه رایه و ده شه و پتر چاوه نواری ئه وانی کرد، سا به لکوو بچن بولای،
و فده که یش گوتیان: دیله کانمان ده ویته وه، ئیتر پیغه مبهر (بروودی خودای
لسرین) هلسایه وه له ناو موسولمانه کاندا و تاریکی داو سوپاس و ستایشیکی
جوانی خودای گهوره کردو فهرمودی: له پاش سوپاس و ستایشی خودا
ئهم برادرانه که برای دینی ئیوه ن که نوینه ری ههوازین په شیمان بونه ته وه
له کاری ناشیرینی خویان و ئیسلام بون و هاتون بولامان، منیش له برهئه وه
بپیارم داوه که زن و مناله به دیل گیراوه کانیان پی بدنه مهوه، به لام ئیوه به
که یفی خوتان یه کن لهم دوو ریگه یه هلبزین: یه کم هر کامیکتان پیئی
خوش که به پیاوه تی بهشی خوی رهت بکاته وه بیداته وه پییان ئه وه زور
باشه، دوو هم هر کامیکتان پیئی خوش که له سه رهشی خوی بمیئنی با
بمیئنی، به لام ئیستا رهتی بکاته وه، تا له یه کم تالانی که خودا دهیره خسینی
بومان تولهی ئه وهی بو ده کهینه وه مه دومه که ش عه زیان کرد: قوریان! له بهر
خاتری تو هه موومان حمز ده کهین به پیاوه تی، به بی و هجه ل بیان دهینه وه،

^(۴) بخاری. فرض الخمس: ۳۱۳۲ ، ۳۱۳۱.

پیغه‌مبهر (بروودی خودای لمسرین) فرموده: ئیمە نازانین بۆ ئەم مەسەلەیە کى رازى بۇوه و کى رازى نېبۇوه، بېۋنه‌وه و له دوايىدا سەركارو چاوهشەكانتان وەلامەكانى ئیوهمان بە بۇون و نېبۇون بۇ بىننەوه خەلکەكەش روئىشتەنەوه سەر کارەكانىيان يەكە يەكە قىسىمان لەگەل كىردىن هاتنەوه بۇ خزمەتى پیغه‌مبهر و عەرزىيان كرد: كە خەلکەكە بە خۆشىوودى و رەزامەندىي خۆيان دەياندەنەوه پىيان (ب/د).

٧٢) هەركاتى بەندەيى ئىسلام بۇو، وە هاتە ناو موسولمانانەوه ئىتىز نادرىتەوه بە خاوهنى : (إِذَا أَسْلَمَ الرَّقِيقَ لَا يُرَدُّ)

. ٤٥٤٦ → (ب- ٥٩ - ل- ٦٧ - ف- ١٠)^(١).

لىرەدا لە كۆتاىيى فرمۇودەكەدا دەلىنى: ئىتىز نيدانەوه پىيان و فرمودى (بروودى خودای لمسرین): ئەوانە ئازادكراوى خودايى كەورە و مەزن.

٧٣) خواردنى شقى خواردەمەنى لەپىش دابەش كىردىن لەخاكى دوزمندا بۇ هەموو شەركەرى رەوايە : (إِبَاةُ الطَّعَامِ فِي أَرْضِ الْعَدُوِّ)

٤٥٤٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْفُلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَصَبَّتُ جِرَابًا مِنْ شَحْمٍ يَوْمَ خَيْرٍ فَالْتَّزَمْتُهُ فَقُلْتُ: لَا أُعْطِيُ الْيَوْمَ أَحَدًا مِنْ هَذَا شَيْئًا قَالَ، فَالْتَّفَتُ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ مُتَبَسِّمًا. رَوَاهُ الثَّالِثَةُ^(١):

عەبدوللەللى كۈرى موغەفەل (خودايى رازى بىن) فرمودى: لە رۆژى غەزاي خەبەردا هەمانەيى پىوم چىڭ كەوت، هەلم كىرت بۇ خۆم و گوتىم: ئەمە ئەمپۇ بۇ خۆم و بەشى كەسى ترى لى نادەم، گوتى: كە ئاوروپم دايەوه سەيرم كرد وا

^(١) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ٩ رقم: ٣٢٩٧.

^(٢) بخاري. فرض الخمس: ٣١٥٣ ، ٤٢١٤ ، ٥٥٠٨. مسلم. مغازى: ٤٥٨٠. أبو داود. جهاد: ٢٧٠٢. نسائي.

ضحايا: ٤٤٤٧.

پیغه‌مبهر (بروودی خودای لمسین) له‌وی بیو گویی له قسنه‌که م بیو پی دهکه‌نى
(ش/د).

۴۵۴۸- عن ابن عمر رضی الله تعالیٰ عنهم قال: كُنَّا نُصِيبُ فِي مَغَازِيْنَا^(۲)
الْعَسْلَ وَالْعِنْبَ فَنَأْكُلُهُ وَلَا نَرْفَعُهُ رواة البخاري^(۳):

ئىبىنۇ عومەر (خۇشىنۇدۇ خودايىان ئىبن) فەرمۇسى: جاران لە غەزادا
ھەنگوين و ترى و مىوه و شتى و امان دەست دەكەوت، بۇ خۆمان دەمان
خواردو نەمان دەبىردى خزمەتى پیغه‌مبهر (بروودى خودای لمسین). (ب- جىنگەى
بەھەشتى بالا بىن).

۴۵۴۹- وَعَنْ أَنَّ جِئْشًا غَنِمَوا فِي زَمَانِ التَّبَّىٰ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا وَعَسَلًا فَلَمْ
يُؤْخَذْ مِنْهُمُ الْخَمْسُ رواة أبو داود^(۴):

دېسان فەرمۇسى: لە سەردەمى پیغه‌مبهر خۆيدا (بروودى خودای لمسین)
لەشكىرى ھەندى خواردەمەنى و ھەنگوينيان بە تالانى گرتبوو، وەلى ھېچ پىنج
يەكىان لى نەسەندن! (د- بە رىشته يەكى باش).

۴۵۵۰- عن عُقَيْدَةَ بْنِ عَامِرٍ رضي الله عنه قال: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَمْرُ
بِقَوْمٍ فَلَا هُمْ يُضَيِّفُونَا وَلَا هُمْ يُؤْدُونَ مَا لَنَا عَلَيْهِمْ مِنَ الْحَقِّ وَلَا نَأْخُذُ مِنْهُمْ فَقَالَ: التَّبَّىٰ
صلى الله عليه وسلم: إِنَّ أَبْوَا إِلَّا أَنْ تَأْخُذُوا كَرْهًا فَخُذُوا رواة الزمردى^(۵):

عوقبەی كوبى عامىر (خودايى ئىرانى بىن) فەرمۇسى: گوتىم: قوربان! ئەي
پیغه‌مبەرى خودا! جارى وارى دەكەوى ئىيمە لە شويىنىكە وە تى دەپەرىن، نە
خەلکەكە مىواندارىمان پى دەكەن، واتە ھەقى خۆمان كە بەھۆى
میوانەتىيە وە لە سەريانە نامان دەتى، وە نە خۆشمان ھىچيان لى دەسەنин، بە
پارە يَا بە خۆپايدى، لەبارو دۆخى ئاوه‌هايىدا ئىيمە چى بکەين؟ فەرمۇسى:

^(۱) بخاري. فرض الخمس: ۳۱۵۴.

^(۲) بسنـد صالح (شرحـه).

^(۳) بسنـد حـسن (شرحـه).

ئەگەر ھەرمليان نەدا مەگەر بەزۆر ئەوا لەكتى ناچاريدا بە زۆر شتىيانلى
بستىن بە ئەندازەي پىويستىي خۇتان و بەس (ت- س/ح).

٧٤) ديارى لە فەرەخوا وەرناكىرى: (هدىة المشرك مردودة)

٤٥٥١- عَنْ عَلَىِّ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَبْلَ هَدِيَةِ كِسْرَى وَأَنَّ الْمُلُوكَ أَهْدَوُا إِلَيْهِ لَفْقَلَ مِنْهُمْ. رَوَاهُ التَّرمذِيُّ بِسَنْدِ صَحِحٍ^(١):

عَلَىِّ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) فَهُرْمُوو: پىيغەمبەر (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) ديارى لە كىسرا وەركرت، چەند پادشاين ديارىييان پىشىكەشى پىيغەمبەر دەكىرد، ئەويش لىپى وەردىكىرن. (ت- س/ص- د).

٤٥٥٢- عَنْ عِيَاضِ بْنِ حَمَارِ أَنَّهُ أَهْدَى لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَدِيَةً أَوْ نَاقَةً، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَسْلَمْتَ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَإِنِّي لَهِيَتُ عَنْ زَبْدِ الْمُشْرِكِينَ. رَوَاهُ التَّرمذِيُّ وَأَبُو ذَاؤُدَ^(٢):

عيياضى كۈپى حىمار گوتى: ديارىيەكم بىردى بۇ پىيغەمبەر (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) يىا گوتى: وشتىرى مىنگەيەكم بە ديارى بىردى بۇ پىيغەمبەر (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) فەرمۇوى: ئاييا ئىسلام بۇوى؟ گوتى گوتىم: نە، فەرمۇوى: دەمن دەسەنەي ھاوبىھېيدا كەرانم لى قەدەغەكرابه (ت- س/ص- د).

٧٥) لە ناودانى مالى كافران دروستە: (يجوز ائتلاف مال الكفار)

٤٥٥٣- عَنْ أَبْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَطَعَ لَخْلَ بَنِي التَّضِيرِ وَحَرَقَ وَلَهَا يَقُولُ حَسَانٌ^(١):

وَهَانَ عَلَى سَرَأَةِ بَنِي لُؤَىٰ   حَرِيقٌ بِالْبُوئِزَةِ مُسْتَطِيرٌ

^(١) سنده صحيح عند الترمذى.

^(٢) سنده صحيح عند الترمذى (شرحه).

^(٣) بخارى. جهاد: ٣٠٢١. مسلم. مغازى: ٤٥٢٨.

وَفِهَا نَزَّلَتْ (مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْلَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أَصْوْلِهَا فَيَأْذِنُ اللَّهُ وَلِيَخْرِي
الْفَاسِقِينَ). رَوَهُ الشَّيْخَانُ وَالْتَّمَذِي.

ئەم فەرمۇودىيە لە بەرگى حەوتدا لە سوورەتى حەشىدا راپورىد،
وەلى لىرە ئەمەي پىترە: بەم بۇونەوە حەسسىان (خودايىنى رازى بن) فەرمۇوى:

حَرِيقَةَ إِبْلُوَيْرَةَ مُسْتَطِيرَ
وَهَانَ عَلَى سَرَّاوةَ بَنِي لُؤَى

واتە:

بلىسسى ناگىرىن لە بۇوهېرىھ بەرزە سەرۆكىن قۇرۇپىشى پى كەوتۇتە لەرزە!
سەبارەت بەم باپتە ئەم ئايىتە هاتە خوارى: {مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْلَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً
عَلَى أَصْوْلِهَا فَيَأْذِنُ اللَّهُ وَلِيَخْرِي الْفَاسِقِينَ}، لە تەفسىرى سوورەتى حەشىدا راپورد بىروانە
(بەرگى ۷ / زنجىرە ۴۲ / رقم: ۴۱۲۲/۲).

٧٦) رىتكەوتىن و پىتكەاتىن (صۈلچ و ھودنە: شەر راڭرتىن: شەر راۋەھ ستان):

الصلح والهدنة

٤٥٥٤- عن البراء (رضي الله عنه) قال: لَمَّا أَخْصَرَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنِ
الْبَيْتِ صَالَحَةً أَهْلَ مَكَّةَ عَلَى أَنْ يَدْخُلُهَا فَيَقِيمَ بِهَا ثَلَاثًا وَلَا يَدْخُلُهَا إِلَّا بِجُلُبَانِ السَّلَاحِ
السَّيْفِ وَقَرَابِيهِ وَلَا يَخْرُجَ بِأَحَدٍ مَعَهُ مِنْ أَهْلِهَا وَلَا يَمْنَعَ أَحَدًا يَمْكُثُ بِهَا مِمَّنْ كَانَ مَعَهُ
قَالَ لِعَلِيٍّ: اكْتُبِ الشَّرْطَ بِيَنَنَا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ
رَسُولُ اللَّهِ فَقَالَ لَهُ الْمُشْرِكُونَ: لَوْ تَعْلَمُ أَنَّكَ رَسُولَ اللَّهِ تَابَعْتَكَ وَلَكِنْ اكْتُبْ مُحَمَّدَ بْنَ
عَبْدِ اللَّهِ، فَأَمَرَ عَلَيْهَا أَنْ يَمْحَاهَا فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ لَا أَمْحَاهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ): أَرِنِي مَكَانَهَا فَأَرَأَهَا مَكَانَهَا، فَمَحَاهَا، وَكَتَبَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ، فَأَقَامَ بِهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَلَمَّا
أَنْ كَانَ الْيَوْمُ الْتَّالِي قَالُوا لِعَلِيٍّ: هَذَا آخِرُ يَوْمٍ مِنْ شَرْطِ صَاحِبِكَ فَأَمْرَهُ فَلَيْخُرُجْ فَأَخْبَرَهُ
بِذِلِّكَ فَقَالَ: نَعَمْ فَخَرَجَ. رَوَاهُ الْكَلَّاَةُ^(١):

^(١) تجريدة بوخارى / ٣ / ٢٢٢ رقم: ١١٢٨ - ٢٦٩٩. مسلم. مغازى: ٤٦٠٥. أبو داود. مناسك: ١٨٣٢.

تحفة الأشراف: ١٨٧١

به راء (رهزای خودای مهذنی نی بن) ده فهرمی: سالی ریکه وتنی خوده بیبیه که ناموسولمانه کان ریگه‌ی پیغه‌مبهرو یارانیان نهدا که بچن بو کردنی عهمره، له ئه نجامدا خه لکی مه ککه له گه ل پیغه‌مبهرو دا (دروودی خودای له سرین) ریکه وتن له سه رئمه: که پیغه‌مبهرو یارانی بچنه ناو مه ککه وه و سی روزله‌وی پمینه‌وه، بهو مه رجه که چه کو شمشیره کانیان له ناو کیلاندا بسی، وه که سیش له خه لکی مه ککه له گه ل خویدا نهبا، وه ئه گه رکه سی له یارانی پیغه‌مبه (دروودی خودای له سرین) ویستی له مه ککه بمینیتیه وه ریگه‌ی بدا. حه زرهت (دروودی خودای له سرین) به عه لی فه رمومو: مه رجه که له نیوانمانا له سه رئم شیوه‌یه بنووسه: به ناوی یه زدانی به خشنده‌ی میهربان ئه مه ئه و ریکه وتن نامه‌یه که موحه‌ممدی پیغه‌مبه‌ری خودا ریکه وتووه له سه ری.. فره خوداکان گوتیان: ئیمه ئه گه ر بزانین که تو پیغه‌مبه‌ری خودای ئیسلام ده بین و پهیره‌ویت ده که‌ین، که واته شتی و اتابی، به لام بنووسه: موحه‌ممدی کوری عه بدوللا، حه زرهت (دروودی خودای له سرین) فه رمومو به عه لی که وشهی (پیغه‌مبه‌ری خودا) بکوژنیتیه وه و له شوینی ئه وه وشهی (کوری عه بدوللا) بنووسن. به لام عه لی (خودای نی رازی بن) فه رمومو: نا، به خودا نایسپرمه وه، فه رموموی (دروودی خودای له سرین): جیگه که یم پینیشان بده، من خوم دهیکوژنیمه وه ئه ویش پیش نیشاندا، جا پیغه‌مبه (دروودی خودای له سرین) وشهی (پیغه‌مبه‌ری خودا) کوژانه وه و فهرمانی به عه لی فه رمومو نووسی: ئه مه ئه وهیه که موحه‌ممدی کوری عه بدوللا له گه ل قوره‌یشداله سه ری ریکه وتوون. له سالی ئایینده دا به پیشی بهنده کانی ئه م ریکه وتنه پیغه‌مبه رو هاوریانی هاتنه وه و عه مره‌یان به جنی هینا و سی روزله ناو مه ککه دا مانه وه، له سه ری روزی سییه‌مدا خه لکه که به عه لیان گوت: به پیشی مه رجه که هاوریکه ت ئه مپه دوا روزیه‌تی، دهی پیشی بلنی با بپروا، عه لیش پیشی گوت، ئه ویش فه رموموی: به لئن باشه! ئینجا پیغه‌مبه (دروودی خودای له سرین) له شار ده رچوو (ش/د).

۴۵۵۵- عَنِ الْمُسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَلَّهُمَّ اصْطَلْحُوا عَلَىٰ وَضْعِ الْحَرْبِ عَشْرَ سِنِينَ يَأْمُنُ فِيهِنَّ النَّاسُ وَعَلَىٰ أَنْ يَتَّسِعَا عَيْتَةً مَكْفُوفَةً وَأَلَّهُ لَا إِسْلَالَ وَلَا إِغْلَالَ^(۲):

میسوهری کوری مه خرهمه (خودای نی رازی بن) فهرمومی: هردوو لا له
ریکه و تنانمه که ریکه و تنى حوده بیبهدا له سهرهمه ریک که وتن: که ههتا ده
سال جهنگ و شهپرو همرا نه مینی ههتا له و ماوهیهدا ههموو که سی هیمن
ببیته وله وله مال و حال و گیانی خویان ئه مین بن و هردوو لا له ئاستی یهک
دلیان ساف بی و سینه یان بی کینه بی و گزی و دزی و پیسی و ده سپیسی
له گهله یه کتری نه کهن! (د- سند صالح).

۴۵۵۶- قَالَ جُبَيْرُ بْنُ نَفِيرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): أَنْطَلَقْنَا إِلَىٰ ذِي مَخْبَرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فَسَأَلْنَاهُ عَنِ الْهُدْنَةِ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: سَهْلَ الْحُوْنِ الرُّؤْمَ صُلْحًا آمِنًا وَتَغْزُونَ أَتْسُنَ وَهُنْ عَذُولًا مِنْ وَرَائِكُمْ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۳):

جو بهیری کوری نو فهیر (خودای نی رازی بن) فهرمومی: رویشتن بو لای ذی
می خبر (خودای نی رازی بن) له بارهی پیکه هاتن (هدنه) که و پرسیارمان لی کرد،
فهرمومی: به گویی خوم زنه و تم له پیغه مبه ری خودا، دهی فه رمومو (درووی خودای
نه سرین): روژی دی ئیوه و روم له ناو خوتانا ریک که و تنى سازده دهن، ریک
که و تنى کی هیمنی بی ترس، هردوو لا له یه کتری دلنيا ده بن، ئه وجاهه ده ده
لاتان ئیوه و ئه وان له گهله دوز منی کی خوتاندا شهپر ده کهن و هیرش ده به نه
سه ری (د- سند صالح= ئه بو دا وود گیراویه توه به رشتیه کی باش).

^(۱) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۲) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

۷۷) هه مooo موسولمانی بوی ههیه نامان بدا بهکی خوی نارهزوو دهکا:
الملسم یؤمن من یشأء

٤٥٥٧- عَنْ أُمّ هَانِيِّ بَنْتِ أَبِي طَالِبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ رَعَمَ ابْنُ أُمِّي عَلَيْهِ الْأَكْثَرُ قَاتِلٌ رَجُلًا قَدْ أَجْرَيْتَهُ فُلَانَ بْنَ هُبَيْرَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): قَدْ أَجْرَيْنَا مِنْ أَجْرِنَا يَا أُمَّ هَانِيِّ. رَوَاهُ البَخْرَى وَأَبُو ذَرْعَةَ وَالزُّمْدَى لِفَظِهِ: أَجْرَتُ رَجُلَيْنِ مِنْ أَحْمَائِي، فَقَالَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): قَدْ أَمْنَى مِنْ أَمْنَتِ^(۱):

ئوممو هانى كچى ئەبو طالىب (خوداي ئازى بن) فەرمۇسى: عەرزى حەزىرەتم كرد: قوربان! ئەي پىيغەمبەرى خودا! عەلى برام، كە براى دايىكى و باوكىمە دەيھەۋى ئەو پىياوه بکۈژى، منىش پەناى ئەوم داوه، پىياوه كە جەعدهى كورى هوپەيرەيە، كە ھەنەزاي منه، پىيغەمبەرىيش (دەرۈدى خوداي لەسرىين) فەرمۇسى: ئەي دايىكى هانى! پەناى ئەو كەسەمان دا كە تو پەنايت داوه! (ب/د/ت) گفتهى (ت): دوو پىياوى خزمى شووهكەم پەنايان ھىنابۇ بو من، منىش پەناياندا، پىيغەمبەرىيش (دەرۈدى خوداي لەسرىين) فەرمۇسى: ئەوهى تو ئەمانى پى بىدەي ئىيمەيش ئەمانى پى دەدەين!

٤٥٥٨- عَنْ عَلَيْهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: ذِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ يَسْعَى إِلَيْهَا أَذْنَاهُمْ. رَوَاهُ الزُّمْدَى وَالبَخْرَى^(۲):

عەلى (رەزاي خوداي ئازى بن) لە پىيغەمبەرەوه (دەرۈدى خوداي لەسرىين) فەرمۇسى: ئەماندان و پەيمانى موسولمانان يەكه، ھەرە بچووكى موسولمانان دەتوانى ئامان و پەيمان بدا بهكى خوی نارهزوو دەكا (ت/ب).

٤٥٥٩- وللإمام أحمد (على ما جاء في الشرح) الْمُسْلِمُونَ تَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ وَهُمْ يَدْ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ يَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَذْنَاهُمْ^(۳):

^(۱) بخاري. جزية: ۳۱۷۱.

^(۲) تعليق ترجم به البخاري الباب الرقم / ۱۰ من كتاب العجزية والمودعة قبل رقم: ۳۱۷۲.

^(۳) سكت عن درجه الشارح.

ئیمامی ئەحمد (رحمتی خودای نبی) دەگپریتەوە، لەسەر فەمایشتى شەرەھە کەی تاج، دەلّى: پىغەمبەر (دروودى خودای نەسرىن) فەرمۇویتى: موسولمانان لهناو خۆيانا كەسيان زياتر نىيە و خويىن و سەريان ھاوتاي يەكتە، دەبىن ئەوان لهناو خۆيانا يەك دلّ و يەك دەست بن و دەشى پېشى يەكترى بگىن و يارىدەي يەكترى بدهن و لە دىرى ئەوانەي كە لە مىللەتى خۆيان نىن يەك بگىن!

لە ھەمان کاتا: خوارىنتىينيان، مافى ئەوهى ھەيە كە ئامان و پەيمان بدا بەكىن كە خۆى ئارەزۇو بكا.

(٧٨) نوینەر (رسوول: فرستاده) ناكوژرى : (الرَّسُولُ لَا تُقْتَلُ)

٤٥٦٠ - عَنْ أَعْمِمِ بْنِ مَسْعُودٍ الْأَشْجَعِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لِرَسُولِي مُسَيْلِمَةَ حِينَ قَرَأَ كِتَابَهُ: مَا تَقُولُ لَآنَ أَلْثَمًا؟ قَالَ: نَقُولُ كَمَا قَالَ، قَالَ: أَمَا وَاللَّهِ لَوْلَا أَنَّ الرَّسُولَ لَا تُقْتَلُ لَضَرَبَتُ أَعْنَاقَكُمَا. رَوَاهُ أَبُو ذَارُوذَا وَالإِمَامُ أَحْمَدُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)^(١):

نوعەيمى كۈپى مەسعودى ئەشچەعى (خودای نازى بن) فەرمۇسى: كاتى پىغەمبەر (دروودى خودای نەسرىن) نامەكەي موسەيلەمەي كەذابى درۆزنى خويىندەوە، بۇ خۆم گويم لى بۇو بە دوو فرستادەكەي موسەيلەمەي فەرمۇو: ئەي ئىيە دەلىن چى؟ گوتىيان: ئە و چى دەلّى ئىمەيش ھەروا دەلىن و باوەرمان بە داواكەي ھەيە!

فەرمۇسى (دروودى خودای نەسرىن): ئەدى بە خودا رابەرۇ فرستاده ناكوژرى ئەگىنا لە كەردىنى ھەر دوكتانم دەدا (د/ئە - رەزاي خوداييان نبى).

^(١) سكت عن درجه الشارح.

(۷۹) سیخورو خهفی دهکوژری: (الجاسوس يقتل)

۴۵۶۱- عن سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَتَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَيْنَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَهُوَ فِي سَفَرٍ، فَجَلَسَ مَعَ أَصْحَابِهِ يَتَحَدَّثُ ثُمَّ الْفَتَلَ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): اطْلُبُوهُ فَاقْتُلُوهُ قَالَ: فَقَتَلَهُ فَنَفَلَنِي سَلَبَهُ. رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(۱):

سَهْلَهُمَى كُورى ئەكوهع (خودای لى رازى بن) فەرمۇسى: لە سەھەریکا سیخوریکى بتپەرسىتەكان بۇ خەفييەتى هاتە لاي پىيغەمبەر (دروودى خوداي لى سەرين) و لەگەل يارانىدا دانىشت و دەمۇو دووی تاقى كردىنەوە و لە ناكاوىكى خۆى دزىيەوە و فرتەتى لى كرد! حەززەت (دروودى خوداي لى سەرين) فەرمۇسى: ئادەتى بىگەپىن بۇي و بىكۈژن سەھەلمە فەرمۇسى: من خۆم دۆزىيەوە و كوشتم، پىيغەمبەر (دروودى خوداي لى سەرين) كەلوپەلەكەي جاسووسەكەي بە بەخشىش دا بە خۆم (ب/د).

۴۵۶۲- عن فَرَاتِ بْنِ حَيَّانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَرَ بِقَتْلِهِ (وَكَانَ عِنْدَهُ ذِيَّاً لِمَ يُسْلِمُ بَعْدَ التَّرْجِمَةِ) وَكَانَ عَيْنَاً لِأَبِي سُفْيَانَ، وَكَانَ حَلِيفًا لِرَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ لَمَرْ بِحَلْقَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ: إِنِّي مُسْلِمٌ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ يَقُولُ إِنِّي مُسْلِمٌ، فَقَالَ: إِنَّ مِنْكُمْ رِجَالًا لَا يَكِلُّهُمْ إِلَى إِيمَانِهِمْ مِنْهُمْ فُرَاتُ بْنُ حَيَّانَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدَ^(۲):

فوراتى كورى حەبىيان (رمزاى خوداي لى بن) فەرمۇسى: هيىشتا پەيماندار بۇوم، ئىسلام نەبوبۇوم، پىيغەمبەر (دروودى خوداي لى سەرين) فەرمانى دەركىرد بۇ كوشتنىم، فورات لە وەوبەر خەفييەتى بۇ سوفىيان دەبى، سوپىند خوارى پىاوايىكىش دەبى لە يارىدە دەران (ئەنصار)، گوتى: جا لەكىن كۈپەتكى يارىدە دەرانەوە رەت بۇوم گوتىم: من موسۇلمانم ئىتىر بۇ دەمكۈژن، پىاوايىكى

^(۱) بخاري. جهاد: ۳۰۵۱. تجريدة / ۲ / ۳۶۷ رقم: ۱۲۴۴ = مسلم جهاد و سير: استحقاق القاتل

سلب القتيل / ۱۷۵۴ (هامش).

^(۲) سكت عن درجه الشارح.

یاریده‌دهریش گوتی: ئهی پیغه‌مبهربی خودا! دهلى: من موسولمانم، فهرمووی (دروودی خودای لەسەربىن) هەندى پیاواتان لەناودا هەيە هەوالەي دينى خۆيانیان ناكەين و هەر بەوهنە كە بەدهم بلىنى من موسولمانم برواي پى ناكەين، مەگەر شايەت و بەلگەي ھەبى، يەكى لهوانە ئەم فوراتى كوبى حەييانەيە! (د/ئەحمەد) حەزرهت (دروودی خودای لەسەربىن) وازى لى هيئنا لەدواييدا فورات موسولمانىكى زور جوانى لى دەرچوو.

٨٠) خەفى ناردن پەسەندە: (بعث العيون مطلوب)

٤٥٦٣- عنْ أَنَسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بُشِّيَّسَةً عَيْنًا يَنْظُرُ مَا فَعَلْتُ عِنْ رَأْيِ أَبِي سُقْيَانَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(١): ئەنس (خودای فەزانى بىن) فەرمۇوی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربىن) بوسەيسەي (بە خەفييەتى) نارد، تا هەوالى کاروانەكەي ئەبو سوفیانى بۇ بىزانى. (د- سند صالح).

٤٥٦٤- (ب- ٥- ١٠- ٢٧٩ ف- ١).^(٢)

٨١) دەركىرىدى ناموسولمانان لە دوورگەي عەرەب

إخراج الكفار من جزيرة العرب

٤٥٦٥- عنْ أَبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: يَوْمُ الْخَمِيسِ وَمَا يَوْمُ الْخَمِيسِ، ثُمَّ بَكَى حَتَّى خَضَبَ دَمْعَهُ الْحَصْبَاءَ، فَقَالَ: اشْتَدَّ يَرْسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَجَعْلَهُ يَوْمَ الْخَمِيسِ، فَقَالَ: التُّورَنِي بِكِتَابٍ أَكُتُبْ لَكُمْ كِتَابًا لَنْ تَضَلُّوا بَعْدَهُ أَبَدًا، فَشَازَعُوا وَلَا يَنْبَغِي عِنْهُ لَبِيَّ تَنَازُعَ، فَقَالُوا: هَجَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: دَعْونِي فَالَّذِي أَنَا فِيهِ خَيْرٌ مِمَّا تَدْعُونِي إِلَيْهِ، وَأَوْصَى عِنْهُ مَوْتَهُ بِكِلَّتِ: أَخْرِجُوا الْمُشْرِكِينَ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ، وَأَحِيزُوا الْوَفْدَ بِسَخْرِيَّ مَا كُنْتُ أَحِيزُهُمْ، وَتَسِّيَّتُ الثَّالِثَةَ. رَوَاهُ الْكَلاَّثَةَ^(٣):

^(١) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(٢) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ١٠ رقم: ٣٣١٢ و رقم: ٣٣١٣ / ٢.

^(٣) بخاري. جزية: ٣٦٨.

ئىيىنو عەبباس (خودايان ئى رازى بن) فەرمۇسى: ئاي لە و رۆژى پىنج شەممە يە چى رۆژى بۇو! قسە كىپەوه گوتى: ئىيىنو عەبباس زۆرگىريا هەتا بە فرمىسىك زىخ و چەوى تەركىد، ئەوجا فەرمۇسى: لە رۆژى پىنج شەممە دا نە خۆشىنەكەي پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىين) تەواو كەشەنگ بۇو، فەرمۇسى: نامەيەكىم بۇ بىيىن، هەتا نامەيەكتان بۇ بنووسم، ئىتىر لەپاش ئەو نامەيە هەتا هەتايەرىيگەي راست وون ناكەن و سەرتان لى ناشىيۇ! بەلام ياران لەناو خۆيانا بۇو بەھەرايان، خزمەتى پىيغەمبەرانيش شويىنى مشتومپۇ بىگەرە بەردەو ھەراو ھوريا نىيە و شتى وا نابى لە خزمەتى ئەواندا روو بدا، ئەوه بۇو ھەندى كەس گوتىيان: پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىين) دەرسكىيىنى! حەزەرت (دروودى خوداي لەسرىين) فەرمۇسى: كەواى لى هات لىم گەپىن با خەريکى حالى خۆم بەم و خۆم ئاماذه بىكم بۇ شادبۇون بە خزمەتى پەرورىدگارم ئەم حالە خۆم گەلى باشتىو چاكتە لەمەي كە ئىيۇ لە منتان دەھى! فەرمۇسى: حەزەرت دەركەن و وەك خۆم بەجوانى نوينەر بەرى بىكەن.. گوتى: راسپىيرى سېيھەميانم لەياد نەماوه (ش/د) → (ب- ۵ - ۷۰ - ۲۴۹ ف- ۶).

٤٥٦٦- عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: يَئِنَّمَا تَخْنُونَ فِي الْمَسْجِدِ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: الظَّلَّقُوا إِلَى يَهُودَ فَخَرَجُنا حَتَّى جِئْنَا بَيْتَ الْمَذْرَاسِ فَقَالَ: أَسْلِمُوا وَسَلِّمُوا وَاعْلَمُوا أَنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَجْلِيلَكُمْ مِنْ هَذِهِ الْأَرْضِ فَمَنْ يَجِدُ مِنْكُمْ بِمَا لِهِ شَيْئًا فَلْيَعْفُعْ، وَإِلَّا فَاعْلَمُوا أَنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ وَمُسْلِمُ وَأَبُو دَاوُدَ^(۲):

ئەبو ھورەيرە (خوداي ئى رازى بن) فەرمۇسى: جارى لە مزگەوت بۇوين“ حەزەرت (دروودى خوداي لەسرىين) هات بۇ ناومان و فەرمۇسى: ئادەي با بىرۋىن بۇلاي جوولەكەكان جا لە خزمەتىيا رۆيىشتىن و چۈوينە مائى مالۇومەكەيان،

^(۲) بخاري. جزية: ۳۱۸. مسلم. مغازى: ۴۵۶. أبو داود. خراج: ۲۰۰۳.

حه‌زهت (دروودی خودای له‌سرین) فهرمومی: ئه‌ی کۆمەلھی جووله‌که موسولمان بین سه‌ر ئاسووده و سه‌لامهت ده‌بن، بشزانن که ئه‌م خاکه هی خوداو پیغەمبەری ئه‌وهو ماھی ئیوه‌ی پیوه نییه من ده‌مه‌وئی ئه‌م ولاته‌تان پى چۆل بکه‌م، لەبەرئه‌وه ئه‌گەر مالى، شتیکتان هەیه ساخى بکەنەوهو بیفروشنى و بە خوشى بپۇن و ئېرە چۆل کەن و سەری خوتان بە لايەکا دەركەن! ئەگىنا باش باش لیتان روون بى که ئه‌م ولاته خاکى خوداو پیغەمبەری خودايە و فرى ئیوه‌ی بە سەرهوھ نییه و ئه‌گەر بە خوشى خوتان نەپۇن بە زەبرى شىرو تىر پىتان چۆل دەكەم و ئه‌وسا تەواو حالتان شپ دەبى (ب/م/د).

٤٥٦٧ → (ب- ٥- ٧٠- ٢٤٩- ٦+ ٨+)^{(١)(٣)}.

^(١) کاتى نووسىنى ئەم فەرمۇدانە:

حىجـاز جـەـن دـەـن لـەـم نـامـەـرـدـانـەـ
فـەـرـتـەـنـەـيـەـن وـاـسـەـكـخـاـوـەـنـىـ خـۆـىـ
نـەـنـاسـىـنـ ھـاـكـاـسـەـرـىـ ھـەـلـداـ بـۆـىـ
لـەـعـنـەـتـىـ خـۇـدـاـوـ فـەـرـىـشـتـەـ وـ خـۆـمـانـ
لـەـكـەـسـانـەـ بـەـنـ ھـىـتـاـيـاـنـ بـۆـمـانـ ،
پـاشـاـنـ خـۇـپـەـرـسـتـ زـانـاـنـ چـاـوـ لـەـ دـەـسـتـ
بـۆـ دـۆـزـمـنـ بـوـونـەـ كـوـتـەـكـوـ دـارـدـەـسـتـ
قـەـبـوـىـ پـېـنـەـمـەـ، كـەـعـبـەـيـىـ نـازـدـارـ
دـەـفـروـشـنـ لـەـبـۆـ نـازـەـقـ وـ قـۆـمـارـ
كـەـلـانـ نـىـسـلـاـمـىـشـ بـەـيـدـەـسـ كـراـوـەـ
بـەـ دـەـسـتـىـ دـۆـسـتـىـ پـاـبـەـسـ كـراـوـەـ ،
تـەـسـلـىـمـ بـەـ دـەـسـتـىـ نـاـكـەـسـ كـراـوـەـ
ھـېـجـ ڪـارـوـ بـارـىـ بـەـ دـەـسـ نـەـمـاـوـەـ
وـەـكـ كـەـ وـ لـەـ نـاخـىـ قـەـفـەـسـ كـراـوـەـ
رـېـگـەـىـ بـائـىـ بـالـىـ بـەـرـبـەـسـ كـراـوـەـ

۸۲) ظازاردان و چهوساندهوهی پیغه مبهور (درودی خودای لرسهربن) لهلایه‌نی ناموسولمانه کانه‌وه

اضطهاد المشرکین للنبی (صلی الله علیه وسلم)

۴۵۶۸- عن ابن مسعود (رضي الله عنه) قال: يَئِنَّمَا رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) يُصَلِّی عَنْ الْكَعْبَةِ وَأَبُو جَهْلٍ وَأَصْحَابَ لَهُ جُلُوسٌ وَقَدْ تَجَرَّتْ جَزْوَرُ الْأَمْسِ فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ: إِنَّكُمْ يَقُومُ إِلَى سَلَامٍ جَزْوَرِ بَنِي فُلَانَ فَيَأْخُذُهُ فِي ضَعْفَهُ فِي كَيْفَيَّتِ مُحَمَّدٍ إِذَا سَجَدَ فَأَبَقَعَثَ أَشْقَى الْقَوْمِ فَأَخْدَهُ فَلَمَّا سَجَدَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) وَضَعَفَ بَيْنَ كَيْفَيَّهِ، قَالَ: فَاسْتَضْحِكُوا وَجَعَلُ بَعْضُهُمْ يَمْيلُ عَلَى بَعْضٍ وَأَنَا قَائِمٌ أَنْظُرُ لَوْ كَائِنَتْ لِي مَعْنَى لِطَرَحَتْهُ عَنْ ظَهَرِ رَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) وَهُوَ سَاجِدٌ مَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ، الطَّلْقَ إِنْسَانٌ فَأَخْبَرَ فَاطِمَةَ فَجَاءَتْ وَهِيَ جُوَيْرِيَّةَ فَطَرَحَتْهُ عَنْهُ ثُمَّ أَقْبَلَتْ عَلَيْهِمْ تَشْتَمُّهُمْ، فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) صَلَاحَةَ رَفَعَ صَوْتَهُ، ثُمَّ دَعَا عَلَيْهِمْ، وَكَانَ إِذَا دَعَا دَعَا ثَلَاثَةَ وَإِذَا سَأَلَ سَأَلَ ثَلَاثَةَ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ عَلَيْكَ بِأَبِي جَهْلٍ بْنِ هِشَامٍ وَعَبْنَةَ بْنِ رَبِيعَةَ وَشَيْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ وَالْوَلَيدِ بْنِ عُقْبَةَ وَأُمِيَّةَ بْنِ خَلَفٍ وَعَقْبَةَ بْنِ أَبِي مُعْنَطٍ، وَذَكَرَ السَّابِعَ وَلَمْ أَحْفَظْهُ فَوَالَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا (صلی الله تعالیٰ علیه وسلم) بِالْحَقِّ لَقَدْ رَأَيْتُ الَّذِينَ سَمَاهُمْ صَرَعَى يَوْمَ بَدْرٍ، ثُمَّ سُجِّبُوا إِلَى الْقَلِيبِ قَلِيبَ بَدْرٍ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(۱):

ثیبنو مه‌سعوود (خودای لی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه مبهور (درودی خودای لرسهربن) جاری له‌لای که عبه نویزی دهکرد، ئهبو جه‌هل و چهند هاپرییه‌کی له‌وی دانیشتوون، روژی پیش‌شوو تریش و شتری سه‌ربرا بیو ئهبو جه‌هل گوتی: کامتان ده‌چنی پرزا‌نگی ئه و وشتره سه‌ربراوه که دوینی ئه و ماله سه‌ریان بپیوه، کاتنی که موچه‌مهد سه‌ر داده‌نی له کورنووشا ئه و پرزا‌نگه له‌سه‌ر بوقه‌قی ملى دابنی، به‌دترين که‌سى کۆمه‌له‌که ده‌په‌پی و چوو پرزا‌نگه‌که‌ی هینا و کاتنی پیغه مبهور (درودی خودای لرسهربن) کورنووشا برد له‌ناو

^(۱) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۷۰ رقم: ۲۵۶۴ ورق: ۷ ورق: ۸ / ۲۵۶۳ ورق: ۸.

^(۲) تجرید البخاری / ۱ / ۱۹۰ رقم: ۱۷۲ = ۲۴۰ ، ۲۹۲۴ ، ۳۱۸۵ ، ۵۲۰ ، ۲۶۶۰ ، ۲۸۵۴ ، ۳۹۶۰ . مسلم.

مخازی: ۴۶۲۵ ، ۴۶۲۶ . نسائي. جهاد: ۲۰۶ .

شانیدا داینا گوتی: ئیتر کردیان به فشه و پیکه‌نین و لال و پال که وتن به سه
یه کتردا! منیش هر سهیرم دهکردو دهسەلاتی هیچیشم نه بwoo ئەگینا
پرزانگەکەم له سهه پشتى فرە دەدا، حەزرهت (دروودی خودای له سهربىن) له سهه ئەه
حاله له سەجدهدا مایه‌وه و سهه‌رى هەل نه بېرى، تا مرۆقنى چوو به فاتیمه‌ی
گوت، فاتیمه ئەوکاته مناڭكار بwoo، كە هات فریّى داو دەستى كرد به
جنیودان پییان، پیغەمبەر (دروودی خودای له سهربىن) كاتقى نويزەكەی تەواو كرد
دەنگى هەلبىرى و نزاى شەپىلى كردن، دەستورى حەزرهت (دروودی خودای
له سهربىن) وابوو كە نزاىه‌کى دەكىد سى جار نزاکەي دووباره دەكردەوه،
كەشتىكىشى له خودا داوا دەكىد سى جار داوا كردىنەكەي دووباره
دەكردەوه. جا حەزرهت (دروودی خودای له سهربىن) سى جار له سهه يەك به دەنگى
بەرز فەرمۇوی: خودايىه! قورەيشم حەوالەي قىن و قارى تو كرد! ئەوانىش كە
گوییان لەمە بwoo له پیکەنین كە وتن و زۇر له نزاو سکالاڭەي ترسان، دوا ئەوه
فەرمۇوی: خودايىه! ئەم زەلامانەم حەوالە بە خشم و قارى تۆكىد: ئەبو جەھلى
كۈپى هيشام و عوتىبەي كۈپى رەبىعە و شەيىبەي كۈپى رەبىعە و وەلیدى
كۈپى عوقبە و ئومەيىيەي كۈپى خەلەف و عوقبەي كۈپى ئەبو موعەيەط..
فەرمۇوی: ئەو حەوتە مىشى ژمارد بەلام من ناوى حەوتە مىيانم لە بەر نەماوه
حەوتەم عەمارەي كۈپى وەلید بwoo دەي بە خودايىه كە بە حەق پیغەمبەرى
رەوانە كردووه ئەو بە دې ختانەي كە پیغەمبەر يەكە يەكە ناوى ھىنان و ئەو
نزاى شەپەرىلى كردن بە چاوى خۆم چاوم پییان كەوت لە رۆزى بە دردا
كۈزابوون، لە ئەنجاما كە لاكە كانىيان بە كىشى كردن و تۈرپىان دانە ناوا
پىرەكەي بە درەوه! (ش.).

۴۵۶۹- ئەم فەرمۇدە يە لە سەرەتاي سوورەتى مۇئىنە وە رابوورد: يە كەم فەرمۇدە كە دە فەرمۇي: (بَيْمَا رَسُولُ اللَّهِ يُصَلِّي بِغَنَاءِ الْكَعْبَةِ) ^(۲).

^(٤) تقدم في بداية سورة المؤمن. الحديث الرقم: ١. مجلد سادس.

٤٥٧٠- عن عائشة (رضي الله عنها) قالت: يا رسول الله هل أتى عليك يوم أشد من يوم أحد فقال: لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَوْمِكَ وَكَانَ أَشَدُّ مَا لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمَ الْعِقَبَةِ إِذْ عَرَضْتُ نَفْسِي عَلَى ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ كُلَّالَ فَلَمْ يُجْنِي إِلَيَّ مَا أَرَدْتُ فَأَنْطَلَقْتُ وَأَنَا مَهْمُومٌ عَلَى وَجْهِي فَلَمْ أَسْتَفِقْ إِلَّا وَأَنَا بِقَرْنِ النَّعَالِبِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةِ قَدْ أَظْلَلَشِي فَنَظَرْتُ فَإِذَا فِيهَا حِبْرِيلٌ فَنَادَانِي قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَمَا رَدُوا عَلَيْكَ، وَقَدْ بَعَثْتَ إِلَيْكَ مَلَكَ الْجِبَالِ لِتَأْمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ، قَالَ: فَنَادَانِي مَلَكُ الْجِبَالِ وَسَلَمَ عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَأَنَا مَلَكُ الْجِبَالِ وَقَدْ بَعَثْتَنِي رَبُّكَ إِلَيْكَ لِتَأْمُرَنِي بِأَمْرِكَ فَمَا شِئْتَ إِنْ شِئْتَ أَنْ أُطِيقَ عَلَيْهِمُ الْأَخْشَيْنِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): بَلْ أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ مِنْ أَصْنَابِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ وَحْدَهُ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا. رَوَاهُ الشِّيْخَانُ^(۳):

عائیشه (رهنای خودای نی بن) ده فرمود: عه‌زی حه‌زهتم کرد: ئه‌ی پیغمه‌بری خودا! هیچ روزیکت به سه‌ردا هاتووه که له روزی ئوحود سه‌ختتر بئی؟ فرمود: لم هوژه‌ی تووه تووشی دهدی سه‌ری و ئیش و ئازاریکی ئیجگار زور بوم، به تایبته‌تی له روزه‌که‌ی عه‌قه‌به‌دا ته‌واو سه‌خله‌تیان کردم، مه‌به‌ستم ئه‌و روزه‌یه که له عه‌قه‌به‌ی مینادا خوم پیش که‌شی عه‌بدوی‌الیلی برای عه‌بدوکولال کردو له‌پاشا چووم بو لایان بو طائیف، له‌ویش دیسان داوم له خوی و له هوژی ثه‌قیف کرد که ئیسلام بین و بین به پشت و په‌نای ئیسلام به‌لام مرازمیان نه‌دا^(۱) ئیتر منیش (به خه‌مباری) که‌وتمه ری و به‌بئی ئاگا ریکه‌م گرته به‌رو رؤیشتم، کاتئ هوشم هاته‌وه و به ئاگا هاته‌وه ته‌ماشام کرد و ام له قه‌رنولشه‌عالیب، که سه‌رم هه‌لپری ته‌ماشام کرد و اپه‌له‌یین هه‌ور به‌پا سه‌رم‌هه و هستاوه بورو به سیب‌هه بوم، که سه‌رنجم دا جوبرائیلم له

^(۱) تجرید البخاري=مختصر صحيح البخاري/ ۴۲۴/ ۳ رقم: ۱۳۰۲، ۳۲۲۱= ۷۳۸۹. مسلم. مغازي: ۴۶۲۹.

^(۲) له فولکولوری کوردیدا دهلى:

(خوا مرازم بدا) باخه به‌ویتن

خوت شووبکه‌هی به‌خوم، برآکه‌ت ژن بیتن (وهرگیپ)

ناویا بینی، جوبرائیل بانگی کردم و فرموموی: یه زداني هیژاو سه روهر ئاگای
لی بوو که هۆزه‌کەت چیبیان پى گوتیت و چوئنیان وەلام دایتەوه، ئەوا
فریشته‌ی کیوانی بۇ ناردوویت، چى فەرمانیکت ھەیه پىّی بفەرمۇو، چۆن توْ
حەزدەکەی ئاوایان لى دەکا، جا فریشته‌ی کیوانیش بانگی کردم و سلاوی لى
کردم و فەرموموی: ئەی موحەممەد! خوا گوئى لى بوو که هۆزه‌کەت چۆن بە^(۱)
ناشیرینی وەلامیان دایتەوه، ئەوه من فریشته‌ی سەركاری سەر چیاکانم و
ھەموو کییو چیاکان بە دەستى منه، ئەگەر ئارەنزوو دەکەی ھەردوو کیوھە
تبخ دەکەم بە سەریاندا، کییو ئەبو قوبەیس و کییو قەيقوعان كەشارى
مەككە دەکەویتە نیوانیانەوە دەدەم بە يەکا! حەزەرت دەفەرمۇی: خەير!
چونكە من ئومىید دەکەم كە خوا لە پاشتى ئەمانە نەوهىي بخاتەوه كە ئەوان
خودا بېرسىن و بە تاك و تەنیای بىزانن و ھىچ ھاوبەشى بۇ دانەنин! (ش).

٤٥٧١- تەماشاى يەکەم فەرمۇدەي سوورەتى موئىمن بکە^(۲).

٨٣) باسى حەوتم: باسى غەزەوات

الباب السابع: في الغزوات

٤٥٧٢- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: خَيْرُ
الصَّحَابَةِ أَرْبَعَةٌ وَخَيْرُ السَّرَّايمَةِ، وَخَيْرُ الْجُيُوشِ أَرْبَعَةُ آلَافٍ وَلَكِنْ يُؤْلَمُ أَثْنَا عَشَرَ
أَلْفًا مِنْ قِلْمَةٍ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالترمذِي^(۳) :

ئىيىنۇ عەبىباس (رمزى خودايىان لى بن) فەرموموی: پىيغەمبەرى خودا فەرموموی
(درىوودى خوداي لەسرىپىن): باشتىرين دەستە ھاوبى ئەوهىي كە چوار كەس بن، باشتىرين
لۇق (سەرپىيە) ئەوهىي كە چوار سەد كەس بن، باشتىرين سوپا ئەوهىي كە چوار

^(۱) راجع الحديث الأول من سورة المؤمن. مجلد سابع.

^(۲) بسنند حسن (شرحه).

ههزار کهس بن، ژماره‌ی سوپاچ که گهیشته دوازده ههزار ئیتر لبه‌ر که‌می نابه زین ئه‌گه‌ر به‌زین لبه‌ر که‌می نبیه لبه‌ر شتیکی تره (د/ت- س/ح).

۴۵۷۳- عنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: لَقِيتُ رَبِيدَ بْنَ أَرْقَمَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) فَقُلْتُ لَهُ: كَمْ غَزَّا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)? قَالَ: تِسْعَ عَشْرَةَ، فَقُلْتُ: كَمْ غَزَّوْتَ مَعَهُ؟ قَالَ: سَبْعَ عَشْرَةَ، فَقُلْتُ: فَمَا أَوْلُ غَزَّوَةٍ غَزَّاهَا؟ قَالَ: ذَاتُ الْعُسْبَيرِ أَوِ الْعُشَيْرِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالْبَخَارِيُّ وَالْتَّرمِذِيُّ^(۲):

ئهبو ئیسحاق فه‌رموموی: تووشی زهیدی کوری ئرقەم بۇوم (خودای ئازى بىن) عه‌رزم کرد: پېغەمبەر (دروودى خودای لەسرىپىن) چەند غەزايى کردووه؟ فه‌رموموی: نۆزدە غەزا، گوتىم: لە چەند غەزايانا تو لەكەلیا بۇوی؟ فه‌رموموی: لە حەقدە غەزاياندا گوتىم: كامەيان يەكەم غەزاي بۇو؟ فه‌رموموی: غەزاي ذات‌العلووسەين، يَا فه‌رموموی: غەزاي ذات‌العلووسەير (ش/ت).

۴۵۷۴- وَقَالَ بُرَيْدَةً (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): غَرَّا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تِسْعَ عَشْرَةَ غَزْوَةً فَأَئَلَّ فِي ئَمَانٍ مِنْهُنَّ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۳):

بوره‌يدە (خودای ئازى بىن) فه‌رموموی: پېغەمبەر (دروودى خودای لەسرىپىن) نۆزدە غەزايى کردووه“ بەلام لە ھەشت غەزايانا جەنگى کردووه (م).

۸۴) غەزاي بەدر: (غزوة بدر)

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِيَدِنِ وَإِنَّمَا أَذْلَلَهُ فَأَئَقُوا اللَّهَ لَعْلَكُمْ تَشْكُرُونَ} (۱۲۳/۳).

واتە: بىركەنەوە لەوە کە بەراستى خوداي گەورە نەصرەت و يارمەتى ئىتىوهى دا لە جەنگى بەدردا وەلحال ئەوكاتە ئىتىوه كۆمەلەنگى كزو بىن نمۇودو بىن ژمارە و بىن مايە و كەم چەك بۇون، دەي كەواتە ئىستا ئىتىوه لە خودا

^(۱) بخاري. استسقاء: ۱۰۲۳ مسلم. مغازى: ۴۶۶۹.

^(۲) مسلم. مغازى: ۴۶۷۲ ، ۴۶۷۳.

بترسن و هر له خودا بترسن و هر له خودا بپارینهوه، سا بهشکو خودای
گهوره له کۆمەلی سوپاسگوزارتان بژمیری.

.۴۵۷۵ → (ب-۶-۹۲-۴) ^(۱)

۴۵۷۶- عن ابن مسعود (رضي الله عنه) قال: شهدت من المقاداد بن الأسود
مشهداً لأن أكون صاحبة أحبت إلى مما عدل به، أتى النبي صلى الله عليه وسلم وهو يذعن
على المشركين فقال: لا تقول كما قال قوم موسى اذهب أنت وربك فقاتلا، ولكن
قاتل عن يمينك وعن شمالك وبين يديك وخلفك، فرأيت النبي صلى الله عليه وسلم أشرق
وجهه وسرة قوله. رواه البخاري ^(۲):

ئىينو مەسعود (خوداي نازى بن) فەرمۇسى: ھەلۋەستىكى مەردانەم لە
مېقدادى كورى ئەسوود ديوه، حەز دەكەم كە من خاوهنى ئەو ھەلۋەستە
پياوانە بۇومايمە، بە ھەرجى شتى كە بە بەها گران بىن و بە كىش سوووك بىن،
جارى پىيغەمبەر (برۇدى خوداي لەسرىن) خەرىك بۇو نزاي شەپى لە فەرەخواكان
دەكىد، مېقداد هات بەسەردا، عەرزى كرد: قوربان! ئىمە وەك گەلى مۇوسا
ناكەين، كە بە مۇوسايان گوت:

{فَادْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَا هُنَا قَاعِدُونَ - ۵/۲۴}.

واتە: ئەى مۇوسا! ئىمە بەھىچ جۇرى ناچىن بۇ غەزا بۇ سەر ئەم ھۆزە
ملەپەر زەبەللاحانە كەوان لە خاكى پىرۇزى بەيتولەمىدىسا، ھەتا ئەوان
لەۋى بن ئىمە سەرى پىياناكەين، ئەوە بۇ خۆت و خواكت دوو بەدوو ناچىن بۇ
ئەم شەپەرى كە خۆت دەلىيى، ئىمەيش ئا لىرەدا بۇ خۆمان دادەنیشىن، دەرى
فەرمۇون بېرىن ئىمەيش والىرەدا چاوهنوارتان دەكەين! عەرزى كرد: قوربان!
حاشا ئىمە ھەلەى وا گەوره ناكەين، بەلام ئىمە لەھەر چوار لاتەوه بۇت دەبىن
بە شۇوراى پۇلائىن، لە راستەوه، لە چەپتەوه، لەبەر دەمتەوه، لە پىشتىتەوه

^(۱) تقدم في مجلد السادس. تسلسل / ۹ رقم: ۴ / ۳۸۷۸.

^(۲) تجريد البخاري / ۴ / ۲۴۹ رقم: ۱۵۲۴ = ۳۹۵۲ ، ۴۶۰۹.

جهنگ دهکهین و بهری هیرشی دوزمن دهگرین، که ئه و واي فرمورو ته ماشام
کرد رووي پيغه‌مبهر (دروودي خوداي نسرين) لىم قسانه‌ي ئه م و دك گول
گه شايه‌وه و ئوهه زور پى خوش بورو! (ب).

٤٥٧٧- له سهرباسى (اضطهاد المشركين للنبي) دا رابورد فرموده‌ي
يە كەم. ليزهدا ئەمهى پىره: سويندم بە يەزدانى پاك لاشەي ئەمانەم لە رۇزى
بەدردا بە چاوى خۆم دى لە ناوەدا لال و پال كەوتبوون، لە بەرئەوهى گەلى
كەرم بۇ تاوى هەتاوهكە كەناندبوونى و بۆگەنيان كەربلوا (ش).^(۳)

٤٥٧٨- عن أنس (رضي الله عنه) أنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شَارَرَ حِينَ
بَلَغَهُ إِقْبَالُ أَبِي سُفِيَّانَ فَتَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ فَأَغْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ تَكَلَّمَ عُمَرُ فَأَغْرَضَ عَنْهُ فَقَامَ سَعْدٌ
بْنُ عَبَادَةَ فَقَالَ: إِيَّاَنَا ثُرِيدُّ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَمْرَتَنَا أَنْ لُخِيَضَهَا الْبَحْرُ
لَا خَضَنَاهَا وَلَوْ أَمْرَتَنَا أَنْ نَصْرِبَ أَكْبَادَهَا إِلَى بَرْكِ الْفَمَادِ لَفَعَلْنَا فَنَذَبَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ) النَّاسَ فَالْتَّلَقُوا حَتَّى نَزَلُوا بَذْرًا وَوَرَدَتْ عَلَيْهِمْ رَوَايَا قُرْيَشٍ وَفِيهِمْ غَلَامٌ أَسْوَدٌ لَبْنَى
الْحَجَّاجَ فَأَخَذَهُ أَصْحَابُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانُوا يَسْأَلُونَهُ عَنْ أَبِي سُفِيَّانَ وَأَصْحَابِهِ
فَيَقُولُ: مَا لِي عِلْمٌ بِأَبِي سُفِيَّانَ وَلَكِنْ هَذَا أَبُو جَهْلٍ وَعَتْبَةَ وَشَيْبَةَ وَأَمِيَّةَ بْنَ خَلْفٍ فَإِذَا
قَالَ ذَلِكَ ضَرِبُوهُ، فَقَالَ: لَعْمَ أَنَا أَخْبِرُكُمْ هَذَا أَبُو سُفِيَّانَ. فَإِذَا تَرَكُوهُ فَسَأْلُوهُ قَالَ: مَا لِي
عِلْمٌ بِهِ وَلَكِنْ هَذَا أَبُو جَهْلٍ وَعَتْبَةَ وَأَمِيَّةَ فِي النَّاسِ فَإِذَا قَالَ هَذَا أَيْضًا ضَرِبُوهُ، وَرَسُولُ
اللهُ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَائِمٌ يُصَلِّى فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ الصَّرَفَ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ
لَتَضْرِبُوهُ إِذَا صَدَقْتُمُ وَتَرَكُوهُ إِذَا كَذَبْتُمُ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): هَذَا مَصْرَغٌ
فُلَانٌ وَيَضْعُ يَدَهُ عَلَى الْأَرْضِ هَا هُنَا وَهَا هُنَا، قَالَ: فَمَا مَاطَ أَحَدُهُمْ عَنْ مَوْضِعِ يَدِ
رَسُولِ اللهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ):^(۴)

ئەنس (خۇشنودى خوداي نى بن) فەرمۇسى: كاتى پيغه‌مبهر (دروودي خوداي
نسرين) ژنه‌وتى كەوا ئەبو سوفيان، بە زەوارىكى كەورەي بازركانىيەوه لە

(۳) تقدم في بحث اضطهاد المشركين للنبي (صلى عليه وسلم) الحديث الأول.

(۴) مسلم. مغازي: ٤٥٩٧.

شامهوه دهگه پیتهوه بُو مهکكه، پرس و راویژی به یارانی کرد، ئایا بپرین
بؤیان یانا، له پیشدا ئهبو بهکر قسەی فەرمۇو، وهلى پیغەمبەر (دروودی خودای
لەسرىن) به قسەکەی ئەو قنیاتى نەکرد، دوانەو عومەر قسەی فەرمۇو، دیسان
بە قسەی ئەویش فەراموشى بُو نەھات، جا سەعدى كورى عوبادە هەلسایەوه
فەرمۇوی: قوریان! ئەی پیغەمبەرى خودا! دیارە“ رووی دەمت له ئىمەيە و لم
راویژە مەبەستت ئەوهە دەمۇودۇوی ئىمە تاقى بکەيتەوه، دەی بەوكەسە کە
گیانى منى وا لەدەسا ئەگەر تۆ بفەرمۇوی کە بەواخە كانمانەوه تاو بىدەينە
ناو نىرینەی ئاوى دەريا بەبى چەندو چۈون تاو دەدەينە ناوى و مادام
فەرمانى تۆى لەسەر بى كۆ لە هېچ ناكەينەوه، ياخەگەر تۆ بفەرمۇوی کە هەتا
بنعىز، ياخەتا بىنى دنیا ماین و ئەسپ و واخەكانمان بە دواى دوزمندا
غارىدەين، ئەوا بەبى سېيى و دووکردن بە چوارنالە تا ئەوي غارىيان دەدەين و
بەبى پەروا دوزمن لەھەر كوى بى دەچىنە ويىزەي، بىزانە ئىمە سەرمان لە
رېتايە! ئەی پیغەمبەرى خودا! ئەی خۆشەويىست! دل لە دل نەدەي، لەتۆ
فەرمان و له ئىمە بەجىھىنان! گوتى: ئىتەر پیغەمبەر (دروودی خودای لەسرىن) تىزى
كىدىنەوه و تىزى كردىن، هەتا كەوتىنە رى و رۇيىشتىنە تا لەشكەركەمان
گەيشتە بەدرو لەوى لاياندا، لەوى ئاۋ كىيىشەكانى قورەيش هاتن بُو ئاۋ بىدەن،
خولامىكى رەشيان تىابوو ھى خىلى بەنى حەجاج بۇو، ھاوريىكانى
پیغەمبەر (دروودی خودای لەسرىن) گرتىيان و پرسىيارى ئەبو سوفيان و كاروانەكەيان
لى كرد، گوتى: ئاگام لە ئەبو سوفيان نىيە، بەلام ئا ئەوه ئەبو جەھل و عوتىھ و
شەيىھ و ئومەيىھى كورى خەلەفە لەگەل خەلکىكى نۇردا ھاتۇون بُو جەنگ لە
گەلتانا، كەواى دەگوت، لەوان وابوو كە دەيەوئى چەواشەيان بىكا، لەبەرئەوه
دەستيان كرد بە لىدانى، ئەويش لەتاواندا دەيگوت: باشە راستتان پى دەلىم
ئەوه ئەبو سوفيانە، بەلام كە وازيانلى ھىتانا لىيان دەپرسىيەوه هەمان
قسەي پىشىووی خۆى دووبارە دەكردەوه، ئىتەر ھەروەها، لەو كاتەدا پیغەمبەر
(دروودی خودای لەسرىن) راوه ستابوو نويژى دەكىد، كە چاوى بەم حالە كەوت
سلالوى نويژەكەي دايەوه و فەرمۇوی: بەو كەسە کە گیانى منى بەدەسە، كە

یه‌زدانی مه‌زن، ئەم خولامه که قسەی راستان بوده‌کا، ئیوه لیی دەدەن و کە درویشتان بوده‌کا وازى لى دینن له پاشا فەرمۇوی (دروودی خودای له سەربىن): ئەمە شوینى کوشتنى فىساره کەسىانە و ئەوهېش شوینى ئەوه و ئەوهى تريانە حەزەرت (دروودی خودای له سەربىن) بە دەستى له سەر رۇوی عەردەكە لىرەو له وئى جىگە تۆپىنى يەك بە يەكى ئەو تۆپىوانەي دىيارى كرد، ئەنسەس فەرمۇوی: هىچ كامىكىيان له و شوينەي كە پىغەمبەر (دروودی خودای له سەربىن) دەستى له سەر داناو دىيارى كرد بۇ جىي كۇژانىيان ھەلیان نەبواردو ھەركەسەيان لە جىگەي دىيارى كراوى خۆيدا كۆڭدا! (م).

٤٥٧٩- عنْ أَبْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: يَئِنَّمَا رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَئِذٍ يَشْتَدُّ فِي أَثْرِ رَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ أَمَامَةً إِذْ سَمِعَ ضَرَبَةً بِالسُّوْطِ فَوَقَهُ وَصَوْتَ الْفَارِسِ يَقُولُ: أَقْدِمْ حَيْرُومْ، فَتَنَظَّرَ إِلَى الْمُشْرِكِ فَخَرَّ مُسْتَلْقِيَا فَتَنَظَّرَ إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ قَدْ خُطِمَ الْفَةُ وَشُقَّ وَجْهُهُ كَضْرَبَةِ السُّوْطِ فَأَخْضَرَ ذَلِكَ أَجْمَعُ، فَجَاءَ الْأَنْصَارُ، فَحَدَثَتْ بِذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: صَدَقْتَ، ذَلِكَ مِنْ مَدَدِ السَّمَاءِ الْأَكْلَةِ، فَقَتَلُوا يَوْمَئِذٍ سَبْعِينَ وَأَسْرُوا سَبْعينَ. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ^(٥):

عەبدوللائى كورى عەبیاس، كە بەناو بانگە بە ئىپىنۇ عەبیاس، كە ھەق ئامۇزاي پىغەمبەر (دروودی خودا له سەر پىغەمبەر و رەزاي خودا له وان بن) دەفرەرمۇي: لە رۇزى بەدردا پىاۋىيکى موسۇلمان دەنیشىتە سەر پىاۋىيکى فەرخوا، لهوكاتەدا كەوا خەرىكە راوى دەنلى، لەپر لە ژۇور سەرىيەوە له لائى ئاسمانەوە شەققەي قەمچى و دەنگى تىخورىنى سوارى دەبىستى كە لە ماينەكەي ژىرى دەخورى كە ناوى حەينزۇوم دەبىن و يىاي لى دەكاو تىيى دەخورى: ئەمە حەينزۇوم! پىشىكەوە. موسۇلمانەكە تەماشا دەكا وا كابراي بىتپەرسىت بەبى ئەوهى ئەم ھىچى لى بکالە خۆيەوە بە پاشتا دەكەوى و له سەر گازەرهى پاش دەتلىسيتەوە دەھرى و سارد دەبىتەوە، كە سەرنجى دەدا دەپروانى و لاووتى

^(٥) مسلم، مغازى: ٤٥٦٣. أبو داود. جهاد: ٢٦٩٠. ترمذى. تفسير القرآن: ٣٨١.

کابرا دابراوه و روومهتی به قهه جیگهی قه مچی فریشته که شهق بووه و جیگهی قه مچی بکه به لووت و روومهتیه و هک خهتنی خوینی تیزاوه و شین هه لگه راوه. پیاوه موسولمانه که ئەنصاری بووهاته خزمه تی حهزهت (بروودی خودای لسربین) و ئەم داستانه عەرزی کرد، فەرمۇوی (بروودی خودای لسربین): راست دهکهی! ئەم فریشته یه لهو هیزه یه که له ئاسمانى سییمه مووه هاتوون بۆ یارمه تی ئیوه! ئەم رۆزه موسولمانه کان حەفتا کەسیان له ناموسولمانه کان کوشت و حەفتا کەسیشیان لى يەخسیر کردن (م).

٤٥٨٠- عن أبي طلحة (رضي الله عنه) أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَرَ يَوْمَ بَذْرٍ بِأَرْبَعَةِ وَعَشْرِينَ رَجُلًا مِنْ صَنَادِيدِ قُرَيْشٍ فَقَذَفُوا فِي طَوَىٰ مِنْ أَطْوَاءِ بَذْرٍ حَيْثُ مُخِبِّثٌ إِذَا ظَهَرَ عَلَىٰ قَوْمٍ أَقَامَ بِالْعَرْصَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ فَلَمَّا كَانَ بَذْرُ الْيَوْمِ الْكَالِثُ أَمَرَ بِرَاحِلَيْهِ فَشَدَّ عَلَيْهَا رَخْلُهَا ثُمَّ مَشَّ وَأَتَبَعَهُ أَصْحَابَهُ وَقَالُوا: مَا يَنْظَلُقُ إِلَّا لِبَعْضِ حَاجَتِهِ حَتَّىٰ قَامَ عَلَىٰ شَفَةِ الرَّكْيِ فَجَعَلَ يَنَادِيهِمْ بِأَسْمَائِهِمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ يَا فَلَانُ بْنَ فَلَانَ، وَيَا فَلَانُ بْنَ فَلَانَ أَيْسَرُكُمْ أَنْكُمْ أَطْعَمُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَا قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدْنَا رَبَّنَا حَقَّا فَهَلْ وَجَدْنَا مَا وَعَدْنَاكُمْ رِبُّكُمْ حَقًا فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا تُكَلِّمُ مِنْ أَجْسَادٍ لَا أَرْوَاحَ لَهَا، فَقَالَ: وَاللَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ يَبْدِئُ مَا أَلْتُمْ بِأَسْمَاعِ لِمَا أَقْوَلُ مِنْهُمْ. رَوَاهُ البخاري وأحمد^(١):

ئەبو طله لحه (خودای لى رازى بن) فەرمۇوی: پىيغەمبەر (بروودی خودای لسربین) له رۆزى بەدردا، فەرمانى فەرمۇو لاشە بىست و چوارکەسیان له گەورە پیاواني قورەيش بەردايە ناو بىرى لە بىرەكانى بەدرەوه کە بە بەرد هەلچنراپوو، بە راستى تا بلىنى بىرىكى پىس و چەپەل بوو” پىيغەمبەر (بروودی خودای لسربین) دەستتۈرۈ وابوو کە خودا سەرى دەختىت بەسەر ھۆزىكى سى شەو لهومەيدانەدا، له دەشتايى بەر مالاندا دەمایه و له غەزاي بەرىشدا له رۆزى سییەمى زالبۇونىدا فەرمانى فەرمۇو و شترەكەيان بۆ كۆپان کرد،

^(١) بخاري. مغازى: ٣٩٧٦.

ئوسا سواربۇو روپىشت و يارانى شويىنى كەوتۇن و گوتىيان: بىي و نېبى بۇ كارىكى تايىبەتى خۆي دەچى، حەززەت (دیوودى خودای لەسەرين) روپىشت تاچۇوه سەرلىّوارى بىرەكە و لەوي راوهستا و دەستى كرد بە بانگ كردىنى كافره كۈزراوه كانى نا و بىرەكە و يەكە بەناوى خۆيان و بەناوى باوكىيانەوە بانگى دەكردن و دەيفەرمۇو: ئەي فيسارى كورى فيسار! ئەي ئەوه و ئەي ئەوه! ئايا پەشيمانيتان حاسل كردو ئىستا خۆزگە دەخوازن كە ئەم پەندەتان بە خۆتان نەدایە و لە دىنيادا موسولمان ببۇونايدە و لە فەرمانى خودا و پىيغەمبەرى خودا دەرنەچۈونايدە و ئەم رۆزى رەشەتان بەسەر خۆتانا نەھىننایە، دەي بىزانن ئەوا ئىمە لە سايىھى خوداوه بە ئاواتى خۆمان گەيشتىن و ئەو مىژدەو بەلىنەي كە خوداي خۆمان وادەي پى دابۇوين دەستمان كەوت و بەچاوى خۆمان دىيما، ديارە ئىۋەيش بە تۆلەي سەختى كارى بەدى خۆتان گەيشتۇون و ئەو هەرەشەو ئىش و ئازارەي كە خودا وادەي ئەوهى پىداپۇن بە چاوى خۆتان دىستان، عومەر (خوداي ئازى بىن) فەرمۇوى: قوربان! قسەي چى لەگەل بىن كىاندا دەكەي فەرمۇوى: سوپىند بەوكەسە كە رەوانى منى والەدەسا ئەوانىش وەك ئىۋە ئاوا گوپىان لەم قسانەي منه، وەلى ئەوهندە هەيە ئەوان ناتوانن وەلام بەنهەوە. (ب/ ئەحەمەد).

٤٥٨١- تەماشاي فەرمۇودەي بىست و شەشەمى سوورەتى ئالى عىمران بکە. لىرەدا دەفەرمۇى: لەم غەزايىدە ناموسولمانەكان زىيانى حەفتا كەسيان لە ئىمەدا، لە رۆزى غەزايى بەدردا پىيغەمبەر (دیوودى خودای لەسەرين) و يارانى زىيانى سەدو چى كەسيان لەوان دابۇو، حەفتايىان دىل و حەفتايىان كۈزراو بۇو. ئەبو سوفىيان بانگى كرد لە دوورەوە گوتى: ئەمروزە لەجىاتى رۆزەكەي بەدر، جەنگىش دوو بەختىيە و هاتونەهاتەو سەركەوتەن و زىركەوتەن لە شەردا وەك سەتلى سەر بىر وايدە هەرساتەي بەدەست كەسيكەوهىي^(٧).

^(٧) راجع الحديث الرقم (٢٦) من تفسير سورة آل عمران من مجلد السادس.

۸۵) گهوره‌ی بارانی غهزای به درو ژماره‌یان چهند که س بووه:

فضل أهل بدر وعددهم

۴۵۸۲- عن رفاعة الزرقى (رضي الله تعالى عنه) وكان ممن شهد بذرا قال: جاء جبريل إلى النبي (صلى الله عليه وسلم) فقال: ما تعلدون أهل بدر فيكم؟ قال: من أفضل المسلمين أو كلمة تخوها، قال: وكذاك من شهد بذرا من الملائكة. رواه البخاري^(۱):
ریفاعه‌ی زوره‌قی (خودای نازی بن) که خوی یه‌کیک بwoo لهوانه‌ی که به‌شداری غهزای به در بwoo بون فهرومومی: جوبرائیل (درویدی خودای لسر بن) هاته لای پیغه‌مبهر (درویدی خودای لسر بن) پیی فهروموم: ئیوه لهناو خوتانا ئهوانه‌ی که له غهزای به دردا به‌شداری‌یان کرد ووه چی پایه‌یه‌کیان بو داده‌نین؟ فهرومومی (درویدی خودای لسر بن): له ریزی هره باشی موسولمانانیان حلیب ده‌کهین یا حه‌زرهت فه‌رمایشتیکی وای فه‌رمومو. جوبرائیلیش فه‌رمومومی: هره‌ها ئیمه‌یش لهناو خوماندا ئه‌و فریشته‌یه‌ی به‌شداری کرد بی‌لهم جه‌نگه‌دا له ریزی فریشته هره‌باشه‌کانی داده‌نین! (ب).

حدیث و فرمایشتی حه‌زرهت (درویدی خودای لسر بن) وه‌کوو ئایه‌تی قورئان وایه، ئه‌گهر موسولمانی روانی وا هله‌یه‌کی تیکه‌وتووه، یا خوا نه‌خواسته تووشی بی ریزی‌یه‌ک بونه، وهک ئه‌و که‌وتوته ژیر پی، ده‌بن (به‌پیی ته‌وانا) ئه‌و هله‌یه راست بکاته‌وه، یا ئه‌و بی ریزی‌یه چاره‌سهر بکا.

له‌به‌رگی چواره‌می (اقتران النیرین) که‌ی ماموستا مه‌لا ره‌شید به‌گی باباندا له لا په‌ره (۳۴۰) دا، ده‌فه‌رمومی: ریفاعه‌ی کوپر رافیع له باوکیه‌وه (رضي الله تعالى عنه) ریوایه‌ت ده‌کا، باوکی له ئه‌هلى به‌در بونه... قسسه‌که‌ی ماموستا ره‌شید (ره‌زا خودای نازی بن) ته‌واو، به‌لام هله‌یه‌کی تیادایه وا به‌پیی عه‌ینی (خودای نازی بن) راستی ده‌که‌مه‌وه، له عه‌ینیدا له باسی (باب شهود الملاکه بذرا) دا ده‌فه‌رمومی: قوله (وکان آبوه) ای آبو معاذ هو رفاعة من اهل بذرا.

^(۱) بخاری. مغازی: ۳۹۹۲ ، ۳۹۹۴ تحرید/ ۴ / ۲۵۳ رقم: ۱۵۲۸.

هر لهم باسه‌دا له صه‌حیحی بوخاری شه‌ریفدا ده‌فرمومی: (خَدَّبَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّبَنَا حَمَادٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ مَعَاذِ بْنِ رَفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ، وَكَانَ رَفَاعَةُ مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ، وَكَانَ رَافِعٌ مِنْ أَهْلِ الْعَقْبَةِ، فَكَانَ يَقُولُ لِابْنِهِ مَا يَسْرُنِي أَنِّي شَهَدْتُ بَدْرًا بِالْعَقْبَةِ، قَالَ سَأَلَ جِبْرِيلُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا).

واته: شیخی بوخاری (منای خودای نی بن) ده‌فرمومی: سوله‌یمانی کوپی
 حهرب ئه‌م فه‌رمایشته‌ی پیمان فه‌رمومو، له حه‌مماده‌وه، له یه‌حیاوه، له
 مواعذی کوپی ریفاعه‌ی کوپی رافیعه‌وه، ریفاعه‌ه له یارانی غه‌زای بهدر بwoo،
 لهو غه‌زا پیروزه‌دا بهشداری کردبwoo، بهلام رافیعی باوکی له یارانی
 به‌یتلوعه‌قه‌به بwoo، لهو به‌یعه‌ته فه‌رداره‌دا بهشداری کردبwoo، گهلى جار به
 ریفاعه‌ی کوپی خوی ده‌فرمومو: گه‌رچی ئه‌م پرسیارو وه‌لامه‌ی که بوتوم
 گیپایه‌وه لهباره‌ی گه‌وره‌یی غه‌زای بهدره‌وه، له‌نیوانی پینگه‌مبهرو جوبرانیلدا
 رووی داوه، وهلى من به‌ش به‌حالی خوی، له دل و باوه‌ری خویما خیرو
 گه‌وره‌یی ئه‌م په‌یمانی له‌لله‌تلوعه‌قه‌به‌یه ناگوپمه‌وه به فه‌زلی حازربوونی
 غه‌زای بهدر. که‌واته: ریفاعه خوی بهدری بwoo، نهک باوکی، به‌لکوو باوکی
 عه‌قه‌به‌یی بwoo، له‌سهر قسه‌ی خوی، و له‌سهر فه‌رمایشتنی عه‌لامه‌ی عه‌ینی
 (خودای نی رازی بن) که هر لهو شویننه‌دا ده‌فرمومی: ریفاعه خوی به‌بن خیلاف
 بهدری بwoo، بهلام رافیعی باوکی یه‌کنی بwoo له دوازده نه‌قیبه‌کانی شه‌وه‌که‌ی
 په‌یمانی عه‌قه‌به‌ی یه‌که‌مو له په‌یمانی عه‌قه‌به‌ی دووه‌میشدا که حهفتا که‌س
 بوون دیسان ئاماذه بwoo، وه بهشداری له غه‌زای بهدردا نه‌کردwoo گه‌رچی
 له‌هدا که رافیع بهدرییه یانا فهرايشتی زاناکان یهک نییه.

لیره‌دا به‌نده قسه‌یه‌کم هه‌یه وا بوئه‌هله‌ی ئیختصاص و پسپوپرانی
 خوی توماری ده‌که‌م، چونکه ئومید ده‌که‌م له قاپی ره‌حمه‌تی خودا که ئه‌م
 دیینی موحه‌مم‌ده (دروندی خودای نی بن و سه‌رو مال و منال و هست و نست به‌قوریانی کردی بمر
 ناستانه‌ی کوپی پیوندی بن) هه‌روا بئی نازو بئی ریز نه‌بئی و به نزوویی، وهک جاری
 جاران ببیت‌هه و به هه‌وینی ریین و به گیانی ریانی هه‌ردوو جیهانمان" جا

ئهوسا بەخىرو خۆشى رۇزى ئەم باپەتانەي ئىمەيش دېتەوه، قسەكەشم ئەمەيە: داخەكەم ئىستاكە ئەم جۆرە كتىبانە كە بە كوردى دەنۇوسرىن ئەم دوو كۆسپە گەورەيان لەپى دايە، يەكەم مامۆستا ئايىننې كانمان ھەتا عەرەبى وەستا بى بەلای كوردىدا كەمتر دەچن، جارى مامۆستا مەلا عەملى فەتوحوللا له كەركۈوك، مەدھى تەرجه مە كوردىيەكەي تاجول ئوصولى كرد، لەسەر قسەي مەلا عەبدوللۇ ناوى، منىش عەرزىم كرد: قوربان! چەند بەرگىكى چاپ كراوه با بۇت بىئىنم، فەرمۇسى: نەء، مەبېئىنە، بەخوا من حەزم لە عەرەبىيەكە پىترە، ئەمەي من عەرزتاني دەكەم دەقى قسەي مەلايەكى كوردى مەردى موسۇلمانى چاڭى پاڭە، دەبى بەم پىئىه بى زۆلە كوردىكى نامەردى بەناو موسۇلمان چى بلنى!

بۇيە دەلىم بۇ ئەھلى ئىختىصاص، چونكە مامۆستا مەلا عەبدول كەرىمى بىيارە، كە دين و عىلەم و فەضل و ھونەر و خزمەتى بۇ ئىسلام و بۇ كورد لە عالم دىيارە، كە لە حەزرتى شىخ عەبدولقادر (خوداى ئازى بىن) چۈومە خزمەتى گلەيى لى كردىم و فەرمۇسى: بى مەعنە بۇچى تاجت بۇ من نەناردووه، خۆم زەلامىك ناردووه بەرگى يەكەمى بە پىنج دىنار بۇ كېرىم، منىش عەرزىم كرد خوا ياربى بەزۇويى بۇتى دەنئىرم، پىش ئەۋەي تاجەكە بە دەستى مامۆستا بىگا، بۇ تەكىيد ئەم نامەيەي لە پاشتى (أرشاد الانام) كە دانراوى خۆيەتى و بە دىيارى بۇ ئەم فەقى بى مەعنەو بىن وەفایەي خۆى ناردبوو) نووسىبۇو:

چاوهكەم نورى كىيان سەلامت لى ئەكەم جواب بىنېرە بۇ كاك محمود لە تەرجه مەي تاجەكەت بىن بەشمان نەكا. تاجى اصول شرفى و صولى نەبەخشى. برات عبدالكريم مدرس. ٢٥/٧/١٩٩٠ - ٢ محرم ١٤١١.

دەمنى بۇ گرى بۇو لە دلما كە بچەمە خزمەتى مامۆستا و بۇ موبارەكى ئىجازە نامەيەكى مەلايەتى لى وەرىگىرم، ئەوا خوداو راسان خودا لە بەرەكەتى

تاجه‌وه رهخساندی و وهك حهزرته رافعیع (رهزای خودای نی بن) فهرمومی منیش
دهلیم: ما یسرنی انى اخذت الاجازة العلمیة بهذه الرسالة المباركة.

دووهم کوسپ له بهردهم ئەم جۆرە کتیبانەدا زوربەی ئەوانەی کە دهیان خویننەوە ئەوهندە دهربەستى ئەم وورده‌کارییە نین و بگرە تیشى ناگەن، ئەوه کە مته‌رخەمى و گیرو گرفت و کیشەی چاپکردنی کتیبی کوردى لهوى بوھستى، من بەش بەحالى خۆم لە دەقە عەرەبییەکەی تاجدا، لەھەر پینج بەرگەکەیدا باوەرناكەم پینج هەلەی چاپم دېبى! وهلى لەوەركەراوه کوردييەکەیدا کەم حەديث هەيە هەلەيی دوانى تىا نەبى ئەوهیش (خودا شايەته) خەتاي منى تيادا نېيە، من بەھىچ جۇرى، بەکەم و زۇر ھەقىم بەسەر لايەنى چاپکردنەوە نېيە، چونكە كتىب ھەروا بە ئاسانى چاپ ناکرى، ئەركى گەرەکە، پارەی گەرەکە، ھاموشۇی دائىرە چاپخانەی دەھى، كاغەز پەيداكردنى دەھى، ساخكردنەوەي كتىبەکەي لە بازاردا گەرەکە، وەلحاسىل گىرەو كیشەی زۇرە ئەوه بەمن ناکرى، خودا كارى مامۆستا مەممۇد ئەحمدەد محمد راست بكا، كە بەخىرى خۆى ئەو لايەنانەي ھەموو لە كۆل بەندە كردۇتەوە، خودا لەھەردوو جىهاندا چاکى بىاتەوە و بەھۆى ئەم كتىبە پىرۇزەوە خىرۇ بىرى نۇرى ھەردوو دنياى بىرژى بەسەرداو تووشى زيانى سامانى و گيانى نەبى.. ئامىن.

٤٥٨٣- عن البراء (رضي الله عنه) قال: كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّ أَصْنَابَ بَذْرِ الْحَدِيث
→ (ب- ٦- ل- ٩- ف- ١٨١) ^(٢):

لېرەدا ئەمەي پترە: رواه البخارى والترمذى ولفظه ثلاثمائة وثلاثة عشر رجلا: بوخارى و تيرميذى رىوايەتىان كردووه، كفتەي (ت) ئاوايە: سى سەدو سىيازدە پىياو بۇون.

^(٢) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ٩ رقم: ٢٢٨٧٦.

٤٥٨٤ - وَعَنْهُ قَالَ: اسْتَصْفِرْتُ أَنَا وَابْنُ عُمَرَ يَوْمَ بَدْرٍ وَكَانَ الْمُهَاجِرُونَ يَوْمَ بَدْرٍ يُفَا عَلَى سِتِّينَ وَالْأَنْصَارِ يُفَا وَأَرْبَعِينَ وَمَائِتَيْنِ. رواه البخاري^(۳):

دیسان به راء (رمای خودای نی بن) ده فرمود: روزی به در من و عه بدولتی کوری عومه خومان هه لخلان که بچین بو غهزا به لام به گچکه دانراین و پیغامبر (رسولی خودای نسر بن) که تماشای کردین به گندی نه کردین و نایه خی کردین. زماره کوچکارانیش (له روزی به دردا) له نیوانی شهست و هفتادا بعون، زماره یاریده رانیش له نیوانی دوو سهدو چلو دوو سهدو پهنجادا بعون (ب).

٤٥٨٥ → تَهْمَاشَى سَوَوْرَةَتِي مَهْمَتَهْ حَيْنَهِ، فَهَرَمُودَهِ يَهْ كَهْمَ بَكَهْ، که ده فرمود: {لعل الله (عز وجل) اطلع على أهل بدر فقال أعلموا ما شئتم فقد غرفت لكم}. ئمه له شهر حکمه و هرگیراوه^(۴). (و هرگین)

٨٦) کوشتني ئهبو جهه هل: (قتل أبي جهل)

٤٥٨٦ - عَنْ أَنَسُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ أَبِيهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ يَنْظُرُ لَنَا مَا صَنَعَ أَبُو جَهْلٍ، فَإِنْطَلَقَ أَبْنُ مَسْعُودٍ فَوَجَدَهُ قَدْ ضَرَبَهُ أَبْنَا عَفْرَاءَ حَتَّىْ بَرَدَ، فَأَخَذَ بِلِحْيَتِهِ فَقَالَ: أَلَتْ أَبُو جَهْلٍ؟ فَقَالَ: وَهُلْ فَوْقَ رَجُلٍ قَاتَلَمُوهُ أَوْ قَالَ قَاتَلَهُ قَوْمُهُ، فَلَوْ غَيْرُ أَكْارِ قَاتَلَنِي. رَوَاهُ الشِّيخُانِ: كَسَّالَ اللَّهُ التَّوْفِيقُ وَكَامِلُ الْيَقِينِ. آمِنٌ^(۱):

ئهنس (رمای نی زانی بن) ده فرمود: پیغامبر (رسولی خودای نسر بن) فرمود: کن ده چن بزانی که ئهبو جهه هل ماوه یا کوژداوه؟ ئیبنو مه سعوود ده چن، تماشا ده کا وا دوو کوره کهی عه فرا که ناویان مه عاذو موعده و وید بیو لییان داوه له پهلو و پویان خستووه و خهريکه سارد ده بیته و ده مری،

^(۱) بخاری. مغازي: ۳۹۵۵.

^(۲) راجع تفسیر سوره المتحنة في المجلد السابع الحديث الأول.

^(۳) تحرید البخاری / ۴ / ۲۵۱ رقم: ۱۵۶۲ ، ۳۹۶۲ ، ۴۰۲۰ . مسلم. مغازي: ۴۶۲۸.

جا ئیبنو مه‌سعوود (خدای فی رازی بن) ریشی ده‌گری و ده‌لئی: تو ئهبو جه‌هله‌یت؟ ده‌لئی: به‌لئی ئهوم، جا چی تیایه، پیاوی ئیوه بیکوژن نه‌بؤ ئه و شوروه‌یی‌یه و نه بؤ ئیوه شانازییه، یا ده‌لئی: چی تیادایه پیاو هوزی خوی بیکوژی، به‌لام خوزیا (پیاویکی پیاوانه بیکوشت‌تمایه و) به دهستی و هرزیرو سه‌پان نه‌کوژرامایه به ئیبنو مه‌سعوود ده‌لئی (له‌وکاته‌دا که پی ده‌نیته سه‌ر بؤ ته‌قهی لامی تا سه‌ری له‌لاشه‌ی بکاته‌وه): ئهی شوانه بچکوله‌ی ران! ئهی به‌رخه‌له‌وان! چوویته سه‌ر جیگه‌یه کی به‌رذی سه‌خت: دواتر ئیبنو مه‌سعوود ههندی قسه‌ی تری له‌گه‌ل ده‌کا و ئه‌وجا به ته‌واوی ده‌یکوژی و به دوزه‌خی شاد ده‌کا و سه‌ره‌که‌ی لی ده‌کاته‌وه و ده‌یهینی بؤ خزمه‌تی حه‌زدت (ش).

(۸۷) غهزای نوحود: (غروه أحد)

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبُوئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ الْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيهِمْ إِذْ هَمَّتْ طَائِفَةٍ مِّنْكُمْ أَنْ تَفْشِلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوْكِلَ الْمُؤْمِنُونَ} (۱۲۱/۳).

واته: ئهی پیغمه‌بری خوش‌هويست! باسى ئه‌وکاته بکه که ده‌چوویت له‌لای خیزانی خوت بؤ مهیدانی جه‌نگ له نزیکی ئوحودداو موسولمانه کانت داده‌هزراند له شوینی خویاندا بؤ جه‌نگ کردن له‌گه‌ل ناموسولمانه کاندا خودای گهوره وتاری ئیوه‌ی ده‌بیست و زانابوو به نیازی دلتان.. باقی منهنه‌ی ته‌فسیره‌که لهم شوینه‌دا رابوورد → (ب- ۶- ۴- ۸۲ ف- برقم / ۲۱ / ۳۱۷۴).

۴۵۸۷- عن البراء (رضي الله عنه) قال: لَقِيَنَا الْمُشْرِكِينَ يَوْمًا حُدِّيَ وَأَجْلَسَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيْثَا عَلَى الرُّمَاهِ وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ جَبَّارٍ وَقَالَ: لَا تَبْرُحُوا إِنَّ رَأَيْتُمُونَا ظَهَرْتُمْ عَلَيْهِمْ فَلَا تَبْرُحُوا وَإِنْ رَأَيْتُمُوهُمْ ظَهَرُوا عَلَيْنَا فَلَا تُعَيِّنُونَا، فَلَمَّا لَقِيَنَاهُمْ هَرَبُوا حَتَّى رَأَيْتُ النَّسَاءَ يَشْتَدِذُنَّ فِي الْجَبَلِ، يَرْفَعُنَّ عَنْ سُوْقِهِنَّ قَذْ بَدَتْ خَلَالَ خَلْلِهِنَّ فَأَخْدُلُوْنَ الْغَنِيمَةَ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَبَّارٍ: عَهْدٌ إِلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا

تَبَرَّحُوا فَأَبْوَا فَلَمَّا أَبْوَا صُرِفَ وُجُوهُهُمْ فَأَصْبِبَ سَبْعُونَ قَبِيلًا وَأَشْرَفَ أَبُو سُفِيَّانَ فَقَالَ: أَفِي الْقَوْمِ مُحَمَّدٌ؟ فَقَالَ: لَا تُحِبُّوْهُ فَقَالَ: أَفِي الْقَوْمِ ابْنُ أَبِي قَحَافَةَ؟ قَالَ: لَا تُحِبُّوْهُ، فَقَالَ: أَفِي الْقَوْمِ ابْنُ الْخَطَابِ؟ فَقَالَ: إِنْ هُوَ لَاءُ قِيلُوا فَلَوْ كَانُوا أَحْيَاءً لَأَجَابُوا فَلَمْ يَمْلِكْ عَمَرُ نَفْسَهُ فَقَالَ: كَدَبْتَ يَا عَدُوَ اللَّهِ أَبْنَى اللَّهُ عَلَيْكَ مَا يُخْزِيكَ فَقَالَ أَبُو سُفِيَّانَ: أَعْلَمُ هُبْلَنِ، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَحِبُّوْهُ، قَالُوا: مَا تَقُولُ؟ قَالَ: قُولُوا اللَّهُ أَعْلَمُ وَأَجَلُ، قَالَ أَبُو سُفِيَّانَ: لَنَا الْعَزَّى وَلَا عَزَّى لَكُمْ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَحِبُّوْهُ، قَالُوا: مَا تَقُولُ؟ قَالَ: قُولُوا اللَّهُ مَوْلَانَا وَلَا مَوْلَى لَكُمْ، قَالَ أَبُو سُفِيَّانَ: يَوْمَ يَسْوِمِ بَذْرٍ وَالْحَرْبُ سِجَّالٌ وَسَجِّدُونَ مُثْلَةً لَمْ آمِرْ بِهَا وَلَمْ تَسْوِنِ^(۱):

→ (ب- ۶۳- ۴۱- ۲۶) لیرهدا ده فه رموی: به رائی کوپری عازیب (خدای نی رازی بن) فه رمووی: له روزی رووداوی ئوحوددا له پیش ئوهدا که تووشی ناموسولمانه کان بیین، پیغه مبهر (دوودی خودای لەسر بن) عەبدوللائی کوپری جوبه ییری کرد به سەرکردەی پیادە کان که پەنجا پیاوی تیرها ویز بۇون، پیی فه رموون: ئەگەر دیتان وا ئىمە زالبۇوین بەسەریاندا ئیو له جىنى خۆتان مەبزۇین ھەروەھا ئەگەر بە چاوى خۆتان ئىمەتان دى له و ناوهدا کوژداوین و لاشەمان كەوتۈوھە مەل و مۇرو جانەور دەمان خۆن ئیو له م شوينەی خۆتان مەجوولىن و بەناوى يارىدەدانى ئىمەوە پىشمان چۆل مەکەن، بەلام جەنگاوهە پیادە کان فەرمانە کەی پیغەمبەريان شکاند، لەسەرتاي شەرەکەوە کە دىيان ئەوا لەشكىرى ئىسلام سەركەوتىن شوينە کەی خۆيانىان بەجى هيىشت و چوون بۇ تالانى كۆكردنەوە، لەسەرتاي پىكەھلىپەرانە کەوە بى بىراکان و اشكان نەبىتەوە تەنانەت و اشكان بەچاوى خۆم دىم ژنه کانيان قوليان هەلمائى بۇ پاوانە کانيان دەركەوتىبو، بە كىۋەكەدا بەپەله پىروزە ھەپايان دەكىد ھەتا خۆيان دەرباز بىھن! ئەم ژنانە لەپىشدا و سۈور بۇون لەسەر شەركىدىن بە دەفلېدان و بە سرۇود خويىندەوە هانى مىرەدە کانيان دەدا لەسەر شەپۇ دەيانگۇت:

^(۱) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ۴ رقم: ۳۷۷۹.

نخشی علی النمارق
نحن بنات طارق
ان تقبلوا نعائق
و تدبروا نفارق
فرق غیر وامق

واته:

کچی ئەستىرە سوورىن پەروھردى سەر مافۇرۇن
عاشق بە شىپۇر شوورىن لە پياوى كۈونى دوورىن!
يارى لاوى جەسوورىن

بەم شىيۆھىيەش تەرجىمە دەكىرى، كە لە گىانى ھەلبەستەكان و
داستانە كەوه نزىكتە:

کچى ئەستىرە و مانگىن بەنازو شۇخ و شەنگىن
ئاشق بە شىپۇر جەنگىن ئەو كولە و ئىيمە ھەنگىن
لە ھەلھاتوو دلتەنگىن^(۱)!

جا ھاپىيکانى عەبدوللە كە دىيىان وا دوزمن شىكان، بانگى يەكتىرييان دەكىرد: خزمىنە! فرياكەون، ئادەتى تالان تالان! ھەرچەند عەبدوللە (خوداي ئىرازى بىن) فەرمۇسى: شتى وا مەكەن، چونكە پىيغەمبەر (درويدى خوداي لەسرى بىن) فەرمانى كردووھ بەمن كە ئىيۇھ لىرە نەجۇولىيەن، بەلام بەگويييان نەكىدو چوون بۇ تالان كۆكىرنەوە (بەس عەبدوللەو چەن كەسى لەوي مانەوە، ئەوانىش شەھىد بۇون) ئىيت بۇيە لەدوايدا خۆشىيان لى بۇو بە ناخۇشى، ئەوه بۇو حەفتاكەس لە ئىيمە كۈزدەن. ئەبو سوفيان كەرىيە سەر بەرزايىيەك و بانگى كرد: ئايىا موحەممەد ماوە يَا كۈزراوه؟ پىيغەمبەر (درويدى خوداي لەسرى بىن) فەرمۇسى: وەلامى مەدەنەوە ديسان

^(۱) شوور: شىرى برنىدە (ف. خال) واته: شەيداى بالەوانى ئازاين، كە ھەمىشە وەك شىپۇر نەر بە شەمىشىرەوە لە مەيدانا وەستابى، ئەمەش وادخويىنىتەوە (كچى ئەستىرە و مەنگىن). (ودرگىز)

گوتی: ئەبو بەکر ماوه یا کوژراوه؟ فەرمۇوی (دروى خودای لەسەربىن): وەرامى مەدەنەوە ئېنجا گوتی: ئەی عومەرى كورى خەطتاب ماوه یا ئەويش كوژراوه؟ جا كە روانى كەس وەلامى ناداتەوە گوتی: دىارە كە ئەمانە ھەموويان كوژراون، ئەگىنا ئەگەر زىندۇو بۇونايە وەلامىان دەدايەوە، عومەريش خۆى پى نەگىرا فەرمۇوی: درۈت كرد، ئەی دوزمنى خودا! خودا مايەي خەم و خەفتى بۇ توھىشتووهتەوە كە پىنى بىتەقى! (لە سايەي خوداوه ئەم سى كۆلەكەي ئىسلامە ماون، خوا حەزكا بە زووپى شايىت لى دەكەن بەشىن)، دواتر ئەبو سوفيان گوتی: ئەی هوپەل! بىزى بەسەر بەرزى. پىغەمبەر (دروى خودای لەسەربىن) فەرمۇوی: ئادەي وەلامى بىدەنەوە عەزىزان كرد: بلىن چى؟ فەرمۇوی: بلىن: گەورەبى و سەر بەرزى هەر بۇ دينى خودايە، كەوايان گوتى، ئەبو سوفيان گوتى: ئىمە خودايەكى تىريشمان ھەيە كە ناوى عونزايدە و ئىۋە خوداي عوززا ناوتان نىيە! پىغەمبەر (دروى خودای لەسەربىن) فەرمۇوی: ئادەي وەلامى بىدەنەوە گوتىيان: چى بلىن؟ فەرمۇوی: بلىن: ئىمە خوداي گەورە و سەرورە گەورە و سەرورەرمانە، ئىۋە گەورە و سەرورەرتان نىيە. ئەبو سوفيان گوتى: ئەمرۇزە بە رۇزەكەي بەدر، بىزانن شەپىش بە نۇزە و سەرەيە، هەر جارەي كەسى دەيباتەوە، لەناو كوژراوه كانتاندا دەبىنин كە ھەندىكىيان ئەتك كراون و لىچ و لىپو كراون و لوقۇت و كوى كراون، ئەوە هەرچەند بە فەرمانى من نەبۇوه، بەلام پىشىم ناخوش نىيە! (ب).

٤٥٨٨- عن أنسٍ (رضي الله عنه) أنَّ عَمَّةَ غَابَ عَنْ بَنْزِرٍ فَقَالَ: غَبَتُ عَنْ أَوَّلِ قِتَالِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَيْنَ أَشْهَدْنِي اللَّهُ مَعَ التَّيِّنِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَيَرَئَنَّ اللَّهُ مَا أَحِدُ. فَجَاهَهُنَّ يَوْمَ أَحِدٍ فَهُزِمُوا النَّاسُ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَذُرُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ الْمُسْلِمُينَ وَأَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا جَاءَ بِهِ الْمُشْرِكُونَ فَتَقَدَّمَ بِسَيِّفِهِ فَلَقِيَ سَعْدَ بْنَ مَعَاذَ فَقَالَ: أَيْنَ يَا سَعْدُ إِنِّي أَحِدُ رِيحَ الْجَنَّةِ دُونَ أَحِدٍ فَمَضَى فَقْتَلَ فَمَا عُرِفَ حَتَّىٰ عَرَفَتُهُ أَخْتَهُ بِشَامَةً أَوْ بِبَنَانِهِ وَبِهِ بِضْعٍ وَئِمَائُونَ مِنْ طَغْتَةٍ وَضَرْبَةٍ وَرَمْيَةٍ بِسَهْمٍ. رَوَاهُما الْبَخَارِيُّ^(٢):

^(٢) راجع سورة الأحزاب في المجلد السابع.

ئەنەس (رمزای خودای گورده‌ی لى بن) فەرمۇسى: دەقى ئەم فەرمۇدەيە لە سوورەتى ئەحزابدا راپورد.

٤٥٨٩ - وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَفْرَدَ يَوْمَ أَخْدُ لِفِي سَبْعَةِ مِنَ الْأَنْصَارِ وَرَجُلِينِ مِنْ قُرْيَشٍ فَلَمَّا رَهِقُوا قَالَ: مَنْ يَرْدُهُمْ عَنَّا وَلَهُ الْجَنَّةُ أَوْ هُوَ رَفِيقٌ فِي الْجَنَّةِ فَتَقَدَّمَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ فَلَمْ يَزَلْ كَذَلِكَ حَتَّى قُتِلَ السَّبْعَةُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِصَاحِبِهِ مَا أَنْصَفْنَا أَصْحَابَنَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۳):

دېسان فەرمۇسى: لە رۆژى ئوھوددا ناموسولمانە كان پىغەمبەر و ھەوت كەس لە يارىدەدەران و دوو كەس لە كۆچكاران لە كۆمەن دابىردىكەن و ئابلوقەيان دەدەن، كە تەنكىيان پىن ھەلدەچىن پىغەمبەر (دروى خوداي لىسرىبن) دەفەرمۇسى: ئەوهى بەريان بىرىنى بەھەشت بۇ ئەو، يى دەفەرمۇسى: ھاۋپىنى خۆم دەبىن لە بەھەشتدا پىاوايى لە يارىدەدەرەكان بۆيان دەچىيە، پىشەوهە لەگەلىيانا شەپ دەكا ھەتا يارىدەدەرەكان ھەر ھەوتىيان سەر پاك دەكۈزۈن پىغەمبەر (دروى خوداي لىسرىبن) بە دوو ھاۋپى كۆچكارەكانى خۆى دەفەرمۇسى: بىن وىزىدانىيانمان لەگەل ئەم ھاۋپى يانەماندا كرد! (م).

٤٥٩٠ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَوْمَ أَخْدُ (صَوَابَهُ يَوْمَ بَدْرٍ - شَرَحُهُ): هَذَا جِنْرِيلٌ آخِدٌ بِرَأْسِ فَرَسِيهِ عَلَيْهِ أَدَاءُ الْحَرْبِ. رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ^(٤):

ئىيىنۇ عەبىاس (خودايىان لى رازى بن) دەفەرمۇسى: رۆژى ئوھود ھەززەت (دروى خوداي لىسرىبن) دەفەرمۇسى: ئەوه جوبىرائىلە، جلّهوى ئەسپەكەمى خۆى گىتووەو تفاقي جەنگى پوشىيە (ب) دانەر (رمزای خوداي لى بن) لە شەرەكەدا دەفەرمۇسى: رۆژى ئوھود ھەلەيە، راستەكەمى رۆژى بەدرە، شىيىخى عەينىش (خوداي لى رازى بن) ھەروا دەفەرمۇسى، لە شەرەكەو لە عەينىدا دەفەرمۇسى: ئىيىنۇ

^(۳) مسلم. مغازي: ٤٦١٧.

^(۴) بخاري. مغازي: ٣٩٩٥ ، ٤٠٤١.

عه‌بیاس (خودایان لی رازی بن) له ئهبو به‌کرهوه (خودای لی رازی بن) ده‌گیپریتهوه ده‌فرمومی: له رۆژی به‌دردا حەزرت (درویدی خودای لەسرین) وەنەوزى دەداو خەبەری ده‌بیتەوه ده‌فرمومی: ئهی ئهبو به‌کرا مۇزدەت لی بن، ئه‌وه جوبرائیل بیو، (درویدی لەسرین)، جله‌وی ئه‌سپەکەی خۆی گرتۇوه و بە کیشى دەکا، قەپۇزۇ چوار پەلى لەبەر تەپ و تۆز دیارىن!

٤٥٩١- عنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَاصٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ أَحْدٍ وَمَعَهُ رَجُلَانِ يُقَاتِلَانِ عَنْهُ عَلَيْهِمَا ثِيَابٌ بِيَضْ كَاشَدَ الْفِتَالِ مَا رَأَيْتُهُمَا قَبْلُ وَلَا بَعْدُ. رَوَاهُ الشِّيخُانَ^(۵):

سەعدى كورى ئەبو وەققايس (رمزاى خودای لی بن) فەرمومى: رۆژى غەزاي ئۇحود دوو پیاوى بەرگ سپیم دى، لەلای راست و لاي چەپى پىغەمبەرەوه بۇون، شەپریکى زۆر گەرميان بە دەوري حەزرتدا دەکردو ئاگادارىييان دەکرد، نە لەوەپیش ئەوانەم دىبۇو، نە لەوەپاش دىمنەوه، ئەو دوو پیاوە حەزرتى جوبرائیل و میکائیل بۇون (ش).

٤٥٩٢- وَعَنْهُ قَالَ: نَثَلَ لِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كِنَاثَةً يَوْمَ أَحْدٍ فَقَالَ: ازِمْ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي: → (ب- ۵- ز- ۱۲- ف- ۸۶)^(۶):

لېرەدا دەفرمومى: رۆژى غەزاي ئۇحود پىغەمبەر (درویدی خودای لەسرین) تىرداňەكەی خۆی بۇ ھەلپىشتم و فەرمومى: تىگرەو تىر بەاويزە، باوک و دايىكم بەسەر گەردانت بن (ب).

٤٥٩٣- → (ب- ۵- ز- ۴۹- ل- ۱۷۹- ف- ۱)^(۷).

٤٥٩٤- → (ب- ۴- ز- ۷۰- ل- ۲۱۱- ف- ۱) + (ب- ۶- ز- ۴- ل- ۸۴ ف- ۲۴)^(۸).

^(۶) تجرید / ۴ / ۲۸۱ رقم: ۱۵۴۳ = ۴۰۵۴ مسلم؛ ۵۹۶ تجرید / ۴ / ۲۸۱ رقم: ۱۵۴۲ = ۴۰۵۴.

^(۷) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۱۲ رقم: ۱ / ۲۲۲۶.

^(۸) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۴۹ رقم: ۱ / ۳۴۷۸.

۴۵۹۵ → (ب-۶-۴۱-۸۴-۲۴)^(۹).

۴۵۹۶- قالَ عَبْدُ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): كَائِنَ أَنْظُرْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَحْكِي لَبِيَا مِنَ الْأَلْبَاءِ ضَرَبَهُ قَوْمٌ وَهُوَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ، وَيَقُولُ: رَبَ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ^(۱۰):

عَبْدُ اللَّهِ (خودای نی رازی بن) فَهُرَمُووی: دهلىٰ نیستایه، ههروا له بهرچاوم که چون پیغه‌مبه (برودی خودای نسر بن) لاسایی یهکن له پیغه‌مبه‌ره کانی دهکرده‌وه که گله‌که لیيان دابوو، سهريان شکاند بooo، خوینه‌که بهدهم و چاویا هاتبو خواره‌وه، پیغه‌مبه‌ره که له‌کاته‌دا که خوینه‌که له ریشی ده‌سپری دهیفه‌رمoo: پهروه‌ردگاری من! ئهی خودایه! لیيان مه‌گره و لم گله‌ی من خوش به چونکه ئه‌مانه نه‌فامن و نازانن (م) ئیمامی نه‌هوی (پر کنپی پیزندی نمنور بن) له شهری صه‌حیحی موسی‌لیدا له باسی غه‌زای ئوحوددا، له راقه‌ی ئهم فه‌رمoodه‌یه‌دا ده‌فرمoo: له رۆژی غه‌زای ئوحوددا وینه‌ی ئهم داستانه و ئهم حه‌وسه‌له و پارانه‌وه‌یه له پیغه‌مبه‌ره خوشمانه‌وه (برودی خودای نسر بن) رووی داوه.

۴۵۹۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اشْتَدَ غَصَبُ اللَّهِ عَلَى رَجُلٍ يَقْتُلُهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)^(۱۱):

ئهبو هورهیره (خودای نی رازی بن) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (برودی خودای نسر بن) ده‌فرمoo: کووره‌ی رق و قین و قاری خودا جوش ده‌سنه‌نیت له ئاستی ئه و پیاوه‌ی که پیغه‌مبه‌ره له پیغه‌مبه‌رانی خودا له غه‌زادا، له پینناوی یارمه‌تی ئایینی خودادا به دهستی خوی بیکوژی (ش) ئوبه‌ییه‌ی کوری خه‌لف له

^(۹) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۷۰ رقم: ۱ / ۳۰۳.

^(۱۰) تقدم في مجلد سادس. تسلسل ۴ رقم: ۲۴ / ۳۷۷.

^(۱۱) مسلم. مغازی: ۴۶۲۲. تجرید / ۴ / ۷۴ رقم: ۱۳۸۷ = ۳۴۷۷ ، ۶۹۲۹.

^(۱۲) تجرید / ۴ / ۲۸۸ رقم: ۱۵۴۸ = ۴۰۷۳ فتحز مسلم. مغازی: ۴۶۲۴.

غهزای ئوحوددا پەلامارى پىيغەمبەرى دا كە بىكۈزى پىيغەمبەر (درودى خوداي لسىر بن) نىزەيەكى ليىداو كوشتى، جا حەزرت (درودى خوداي لسىر بن) بەم بۇنىيەوه ئەمەي فەرمۇو. (وھرگىن)

- ٤٥٩٨- تەماشاي فەرمۇودەي دووھمى سوورەتى (ضوحا) بکە^(۱۲).
- ٤٥٩٩- (ب- ٤- ز- ١١٣- ل- ٣٦٨- ف- ١)^(۱۳).
- ٤٦٠٠- (ب- ٦- ز- ٤- ل- ٨٢- ف- ٢٢ + ٢٧ + ٢٨ + ٣٠ + ٣٢)^(۱۴).

(٨٨) غهزای خەندەق: (غزوة الخندق)

قالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذْ كُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَكُمْ جُنُوذٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجَنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا} (٩/٣٣).

خوداي گەورە فەرمۇويەتى: ئەي كەسانى كە خاوهنى باوهىن! باسى ئەو بەھرە گەورەي خوداي گەورە بکەن كە له غەزاي خەندەقا خودا رىزاندى بەسەرتانا، بە تايىبەتى هيىنى ئەوكاتە كە سوپاى دوزمنەكان گەله كۆمەيانلى كىرىن و هاتن بۇ سەرتان، بە نىازى ئەوهى كە بېيەكجار رىشەكەنتان بکەن ئەوهبوو ئىيمە سوپاى باى سەخت و ساردمان بۇ ناردن، چراو ئاگرەكانى كۈزانىنەوه و چادرو دەوارەكانى شىپۇ ووب كىرىن، ھەروەها سوپايدى كى ترىشمان لە فريشته ئاسمان نارد بۇ سەريان كە ئىيۇھ نەتان دەبىينىن، خودا خۆي ئاگاى لە حال و كارو كىرىدەوهتانا.

٤٦٠١- (ب- ١- ز- ٥١- ل- ٢٠٧- ف- ٢)^(۱۵).

٤٦٠٢- (ب- ٥- ز- ٤٤- ل- ١٧٢- ف- ١٧)^(۱۶).

^(۱۲) راجع الحديث الثاني من سورة الصبحي.

^(۱۳) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ١١٣ رقم: ١ / ٣٩٤.

^(۱۴) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ٤ رقم: ٢٢ + ٣٧٧٥ + ٣٧٨٠ / ٣٧ + ٣٧٨١ / ٣٨ + ٣٧٨٣ / ٣٠ + ٣٧٨٥ / ٣٢ .

^(۱۵) تقدم في مجلد الأول. تسلسل / ٥١ رقم: ٢ / ٣٧٩.

٤٦٠٣- عن البراء (رضي الله عنه) قال: كان النبي ﷺ يوم الأحزاب ينصلع معنا التراب ولقد وارى التراب بياض بطنه وهو يقول: **وَاللَّهِ لَوْلَا اللَّهُ مَا اهْتَدَيْنَا**
وَلَا أَصَدَّقُنَا وَلَا صَلَّيْنَا
فَأَنْزَلْنَاهُ سَكِينَةً عَلَيْنَا
وَبَيْسَطَ الْأَقْدَامَ إِنْ لَا قَيْنَا
إِنَّ الْأَلَى قَدْ بَغَوْا عَلَيْنَا
وَإِنْ أَرَادُوا فِتْنَةً أَبْيَنَا
وَيَرْفَعُ بِهَا صَوْتَهُ أَبْيَنَا أَبْيَنَا
رَوَاهُمَا الشِّيخَانُ^(۳):

بهاء (خودای ف رازی بن) فهرمومی: له روژی غهزای خهندقا، پیغمه مبر (برودی خودای لسر بن) خوشی له گهله ئیمەدا به کول خوی ده گواسته و، خوی و تهپ و تۆز سپیاپی سکو سەر سینگى دا پوشىبۇو، لهو حالەدا حەزەرت (برودی خودای لسر بن) به سۆزەوە دەیفەرمۇو:

وَاللَّهِ لَوْلَا أَلَتْ مَا اهْتَدَيْنَا
وَلَا أَصَدَّقُنَا وَلَا صَلَّيْنَا
فَأَنْزَلْنَاهُ سَكِينَةً عَلَيْنَا
وَبَيْسَطَ الْأَقْدَامَ إِنْ لَا قَيْنَا
إِنَّ الْأَلَى (هُمْ) قَدْ بَغَوْا عَلَيْنَا
إِذْ أَرَادُوا فِتْنَةً أَبْيَنَا

^(۱) تقدم في مجلد الخامس. تسلسل / ۴۴ رقم: ۳۴۶۴.

^(۲) تحرید / ۳ / ۳۶۴ رقم: ۱۲۴۰ ، ۳۰۴۱ ، ۴۱۹۴. مسلم. مغازي: ۴۶۵۳ ، ۴۶۵۴.

به شیعر له به حرجه‌کهی خوی که رجهزه و اته:
 خودا به تو قسمه له فهزلی تویه وا
 نیژو زه کات و خیر ده کهین وریس رهوا
 ده گرینه بدر، که برو بشه، ناسایشت
 بکهینه بدر، وه کوو سوپه، یا سه، کهوا
 قهت نایه‌لین، قین له دلن ناز او وه گنیر
 دووبه‌ره کی به پا بکاله ناوا!

به راء (خودای فی رازی بن) فهرمومی: پیغامبر (رسول خودی له سر بن) دهنگی له م
 رسته‌یه به رز ده کرد و خوش خوش دهی فرمومو: ابینا.. ابینا: قهت
 نایه‌لین.. قهت نایه‌لین.. (ش).

٤٦٠٤- عن جابر (رضي الله عنه) قال: إِنَّ يَوْمَ الْخَنْدَقِ لَخَفْرُ فَعَرَضَتْ كُدُّيَّةٌ شَدِيدَةٌ فَجَاءُوا النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالُوا: هَذِهِ كُدُّيَّةٌ عَرَضَتْ فِي الْخَنْدَقِ فَقَالَ أَنَا نَازِلٌ، إِنَّمَا وَبَطْلَهُ مَفْصُوبٌ بِحَجَرٍ وَلَيْسَا ئِلَّا كَثَّةً أَيَّامٍ لَا تَدْوُقُ ذَوَاقُكُمْ فَتَنَاؤلُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْمِغْوَلَ فَضَرَبَ، فَعَادَ كَيْبِيَا أَهْيَلَ أَوْ أَهْيَمَ رَوَاهُ البخاري^(٤):

جابیر (رمای خودای فی بن) فرمومی: روزی غه‌زای خنه‌ک که
 خنه‌که مان هه‌ل ده که ن، ته متهمی هاته رسی، چونه لای حمزه‌ت (رسولی
 خودای له سر بن) گوتیان: قوربان خنه‌که ته متهمیکی هاتوته بدر، فرمومی:
 واخوم ده چمه خواره وه بوی حمزه‌ت که هه‌لسا له بدر بر سیتی سکی خوی به
 به ردن جه‌راندبوو! چونکه سنی روز بتوهه وهی پیش بکوتی نان و ئاو
 چه‌شکه مان نه کردبوو، پیغامبر (رسول خودای له سر بن) دهستی دایه پاچه‌که و

^(٤) تجربید / ٤ / ٢٩٠ رقم: ١٥٥٠ = ٤١٠١. { ریاض الصالحین / ٢ / ٨٧ رقم: ٥٢٠ = بوخاری: ٤١٠١ و مسلم: ٢٠٣٩ }.

مالی به تاویره‌کهدا ئیتر گابه‌رده‌که وردو خاش بورو بورو به خاک و خول
(بوخاری، رحمت له خوی و که‌سوکاری).

۴۶۰۵ → (له سوره‌تی ئەحقافدا رابوورد، فرموده‌ی سییه)^(۶).

۴۶۰۶ عن حَدِيفَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَنْهَا الْأَخْزَابَ وَأَخْذَنَا رِيحَ شَدِيدَةَ وَقُرْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَلَا رَجُلٌ يَأْتِينِي بِخَبَرِ الْقَوْمِ جَعْلَهُ اللَّهُ مَعِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَمْ يُجْنِهِ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ قَالَهَا إِلَاهًا وَتَخْنُونَ سُكْنَتَ ثُمَّ قَالَ: قُمْ يَا حَدِيفَةَ فَأَتَنَا بِخَبَرِ الْقَوْمِ فَلَمَّا دَعَانِي بِأَسْمِي لَمْ أَجِدْ بُدًّا إِذْ دَعَانِي بِأَسْمِي أَنْ أَقُومَ فَقَمْتُ، قَالَ: اذْهَبْ فَأَتَنِي بِخَبَرِ الْقَوْمِ وَلَا تَذَعَرْهُمْ عَلَىٰ فَلَمَّا وَلَيْتُ مِنْ عِنْدِهِ كَائِنًا أَمْشَى فِي حَمَّامٍ حَتَّىٰ أَتَيْتُهُمْ فَرَأَيْتُ أَبَا سُفَيَّانَ يَصْنَلِي ظَهَرَهُ بِالثَّارِ فَوَضَعْتُ سَهْمًا فِي كِيدِ الْقَوْسِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَرْمِيَهُ فَذَكَرْتُ قَوْلَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَا تَذَعَرْهُمْ، وَلَوْ رَمَيْتُهُ لَا صَبَّتُهُ فَرَجَعْتُ وَأَنَا أَمْشَى فِي مِثْلِ الْحَمَّامِ فَلَمَّا أَتَيْتُهُ فَأَخْبَرْتُهُ بِخَبَرِ الْقَوْمِ قُرِرْتُ، فَأَلْبَسْنِي النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ فَضْلِ عَبَاءَةَ كَاتَنَ عَلَيْهِ يُصْلَى فِيهَا فَلَمْ أَرَلْ نَائِمًا حَتَّىٰ أَصْبَحْتُ فَقَالَ: قُمْ يَا نُوْمَانُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۷):

حوزه‌یفه (خودای نی رازی بن) فرموده‌ی: له شه‌وی ئەحزابدا، له خزمه‌تی حەزره‌تدا بۇوین، کردى بەباو تۆفی مەپرسە، پىيغەمبەر (برودی خودای له سەربن) فرموده‌ی: ئاي بۇ پىياوی هەوالى دۈزىمەن بۇ بىيىنى، له رۇژى قيامه‌تدا خودا له‌گەل مندا له بەھەشتا دايىدەنلى گوتى: ياران ھەموو بى دەنگ بۇون و كەسمان وەلامىمان نەدایەوە، هەتا سى جار وايفەرمۇو، بۇيە بەمنى فرمودو ئەی حوزه‌یفه! تو ھەلسە بېرۇ دەنگ و باسى له شکرى ئەو ھۆزى گەله كۆمەيمە بۇ بىيىنە، جا له بەرئەوهى كە بەناوى خۆم بانگى كردم و منى ديارى كرد بۇ ئەم ئەركە ئىتر چارم نەما و ھەستام بېرۇم، فرموده‌ی: دەي بېرۇ ھەوالىكى ئەو ھۆزى ناحەزم بۇ بىيىنەرەوە بەلام مەيان ئالۋىزىنە ليم كە لەلای ئەو پىشم

^(۶) تقدم في مجلد السابع في تفسير سورة الأحقاف.

^(۷) مسلم. مغازى: ۴۶۱۶

ههـلـکـرـد، ئـیـتـرـهـیـجـ هـسـتـمـ بـهـسـهـرـماـ نـهـکـرـد، دـهـتـگـوـتـ بـهـنـاوـ گـهـرـمـاـوـدـاـ رـیـ دـهـکـهـمـ، تـاـ چـوـوـمـ ئـهـوـیـ، روـانـیـمـ وـ ئـهـبـوـ سـوـفـیـانـ پـشـتـیـ خـوـیـ بـهـئـاـگـرـ سـوـورـ دـهـکـاـتـهـوـهـ، جـاـ تـیـرـیـکـمـ خـسـتـهـ نـاـوـ عـهـمـارـیـ کـهـوـانـهـکـهـوـهـ وـ وـیـسـتـمـ تـیـیـ بـگـرمـ، بـهـلـامـ يـادـیـ فـهـرـمـوـوـدـهـکـهـیـ پـیـغـهـمـبـهـرـ کـهـوـتـهـوـهـ کـهـ فـهـرـمـوـوـیـ: مـهـیـانـ ئـالـلـوـزـیـنـهـ لـیـمـ ئـیـتـرـتـیـیـمـ نـهـرـگـتـ، ئـهـکـهـرـ تـیـمـ بـگـرـتـایـهـ دـهـیـمـ پـیـکـاـ، ئـهـوـجاـ گـهـرـاـمـهـوـهـ، لـهـ گـهـرـانـهـوـشـداـ هـهـرـ دـهـتـگـوـتـ بـهـنـاوـ گـهـرـمـاـوـدـاـ دـهـرـقـمـ تـاـ چـوـوـمـهـوـهـ خـزـمـهـتـیـ پـیـغـهـمـبـهـرـوـ هـهـوـالـیـ ئـهـوـ هـوـزـهـ نـاـحـهـزـهـ بـوـ بـرـدـهـوـهـ، کـهـچـیـ دـیـسـانـ سـهـرـمـامـ بـوـوـهـ، پـیـغـهـمـبـهـرـ (برودی خودای لمسربن) عـابـایـهـکـیـ لـهـبـرـدـاـ بـوـوـ، نـوـیـشـیـ پـیـوـهـ دـهـکـرـدـ، بـهـوـ عـابـایـهـ دـایـپـوـشـیـمـ، ئـیـتـرـتـاـ بـهـیـانـیـ خـهـوـتـ، حـهـزـرـهـتـ (برودی خودای لمسربن) فـهـرـمـوـوـیـ: هـهـسـتـهـ ئـهـیـ خـهـوـالـوـوـ! (مـ).

(۸۹) **غـهـزـاـیـ بـهـنـیـ نـهـضـیـرـوـ بـهـنـیـ قـوـرـهـیـزـهـ :** (غـزـوـةـ بـنـیـ النـضـیرـ وـقـرـیـضـةـ)

: (۴) → (۷۵-۴۶-۵-۴۶۰۷)

لـیـرـهـدـاـ ئـاـوـایـهـ: عـائـیـشـهـ (خـودـایـ لـیـ رـازـیـ بـنـ) فـهـرـمـوـوـیـ: لـهـ غـهـزـاـیـ خـهـنـدـهـکـاـ، سـهـعـدـیـ کـوـرـیـ مـوـعـاذـ زـاـمـاـرـ بـوـوـ، ئـیـبـنـلـوـعـهـرـهـقـهـ نـاـوـیـ، لـهـ قـوـرـهـیـشـ، تـیـرـیـکـیـ دـاـبـوـوـ لـهـ شـاـدـهـمـارـیـ بـالـیـ، کـهـ بـهـ عـهـرـبـیـ پـیـیـ دـهـلـیـنـ (أـكـحلـ: عـرـقـ الـحـيـاـةـ) بـهـ کـوـرـدـیـشـ پـیـیـ دـهـلـیـنـ: رـهـگـیـ حـهـیـاتـ، يـاـ رـهـگـیـ ژـیـانـ، حـهـزـرـهـتـ (برودی خـودـایـ لـمـسـرـ بـنـ) لـهـنـاوـ نـوـیـرـگـاـکـهـدـاـ چـاـتـوـلـیـکـیـ بـوـ هـهـلـدـاـبـوـوـ، لـهـ پـهـنـاوـهـ زـوـوـ زـوـوـ سـهـرـیـ لـیـ دـهـدـاـ کـاتـیـ حـهـزـرـهـتـ (برودی خـودـایـ لـمـسـرـ بـنـ) لـهـ خـهـنـدـقـ گـهـرـاـیـهـوـهـ بـوـ نـاـوـ شـارـیـ مـهـدـیـنـ، چـهـکـیـ دـاـنـاـوـ خـوـیـ شـوـرـدـ، کـهـچـیـ جـوـبـرـائـیـلـ (برودی خـودـایـ لـمـسـرـ بـنـ) تـهـشـرـیـفـیـ هـاـتـهـ خـزـمـهـتـیـ تـهـپـوـ تـوـزـیـ لـهـسـهـرـوـ چـاوـیـ خـوـیـ دـهـتـهـکـانـ، فـهـرـمـوـوـیـ: دـیـارـهـ تـوـ چـهـکـتـ دـاـنـاـوـهـ، دـهـیـ بـهـخـوـدـاـ ئـیـمـهـ کـهـ کـوـمـهـلـهـیـ فـرـیـشـتـهـیـنـ هـیـشـتـاـ چـهـکـمـانـ دـاـنـهـنـاوـهـ، زـوـوـبـهـ بـرـقـ بـوـ سـهـرـیـانـ حـهـزـرـهـتـ (برودی خـودـایـ لـمـسـرـ بـنـ)

^(۱) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۴۵ رقم: ۳۴۶۹.

ده فرمومی: بچم بوسر کنی؟ ئه ویش بهنی قوره یضھی پنی نیشان دهداو
ده فرمومی بچو بوسر ئەم بى پەیمانانە، جا حەزرت (درودی خودای لەسر بن) بە
خۆی و لەشکرەکەیوه دەچى دەوريان دەگرى.. تاد.

٤٦٠٨ - عن ابن عمر (رضي الله عنهما) أنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَوْمَ الْأَخْزَابِ: لَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدُ الْعَصَرِ إِلَّا فِي بَيْنِ قُرَبَيْتَهُ فَإِذْرَكَ بَعْضُهُمُ الْعَصَرَ فِي الطَّرِيقِ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا تُصَلِّيَ حَتَّى تُلْتِيهَا، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: بَلْ تُصَلِّي لَمْ يُرَدْ مِنَ ذَلِكَ، فَذَكَرَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمْ يُعْنِفْ وَاجِدًا مِنْهُمْ. رَوَاهُمَا الشِّيخُانَ^(۲).

ئىينو عومەر (خوداييانلى رازى بن) دە فرمومى: لە رۆژى غەزاي خەندەكا،
كاتى ناموسولمانەكان بە نائومىدى كەرانەوه و حەزرت و يارانى كەرانەوه بۇ
مالەوه، فەرمۇسى: خۆ ديتان ئەم جوولەكە نامەردانەي هوزى نەوهى قورپەيزە
چى نامەردىيەكىان لەگەل كردىن و چۈن لەم كاتە ناسكەدا دەستييان خستە
ناو دەستى دوژمنى سەرو مال و دىنى ئىمەوه و پەيمانى نىوانى ئىمە و
خۆيان شكاند، كەواتە كەس نويىرى عەصر نەكا هەتا نەچىنە خاكى بەنی
قورپەيزە و نەدەين بەسەرياندا. دەستەيىن لە ياران، لەپى نويىزىيان لى دەبى،
دەبن بە دوو دەستەوه، لا يەكىان دەلىن: ئىمە نويىز ناكەين تا نەچىنە ئەۋى،
لا كەى تر دەلىن: ئىمە نويىزى خۆمان دەكەين، چونكە مەبەستى پىيغەمبەر
(درودی خودای لەسر بن) لەو قىسييە ئەمە نەبۇو كە نويىز ناكەين تا نەچىنە ئەۋى
بەلکۇو مەبەستى ئەمەبۇو كە دەست و بىردى كەين و زۇو بىرۇين بۇ سەريان جا
كاتى كە ئەمەيان بۇ پىيغەمبەر (درودی خودای لەسر بن) كېرایەوه سەرزەنشتى
كەسيانى نەكرد (ش).

٤٦٠٩ - وَعَنْهُ قَالَ: حَارَبَتِ النَّظِيرُ وَقُرَيْظَةً فَأَجْلَى بَيْنِ النَّظِيرِ وَأَقْرَأَ قُرَيْظَةَ وَمَنْ عَلَيْهِمْ حَتَّى حَارَبَتْ قُرَيْظَةً، فَقَلَّ رِجَالُهُمْ وَقَسَمَ نِسَاءُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ وَأَمْوَالُهُمْ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا بَعْضُهُمْ لَحِقُوا بِالنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَمْتَهُمْ وَأَسْلَمُوا وَأَخْلَى يَهُودَ الْمَدِينَةَ

^(۲) تجرید البخاري / ۱ / ۴۷۴ رقم: ۴۹۷ ، ۹۴۶ ، ۴۱۹ فتح الباري. مسلم. مغازي: ۴۵۷۷

كُلُّهُمْ بَنِي قَبْرَاقَعَ وَيَهُودَ بَنِي حَارِئَةَ وَكُلُّ بَهُودِ الْمَدِينَةِ. (رواہ البخاری و مسلم - المترجم)^(۳):

دیسان لهوهه فهرومومی: هۆزی نهوهی نهضیرو هۆزی نهوهی
 قورهیظه له دژی پیغه‌مبهر (بروی خودای لسر بن) شهربیان دهکرد، له ئەنجاما
 پیغه‌مبهر (بروی خودای لسر بن) مەدینه‌ی بهنهوهی نهضیر چۆل کردو نهوهی
 قورهیظه‌ی لهشويینی خویان لهوی هیشتەوه و هیچی لى نهسەندن و کردى به
 پیاوه‌تى بهسەربیانه‌وه، بەلام دووباره بهنى قورهیزه دەستیان کردهوه به
 شەپو پەيمانه‌کەيانیان شکان، بۆیه پیغه‌مبهریش (بروی خودای لسر بن) لەسر
 ئەوه پیاوه جەنگاوه‌هکانى کوشتن و ژن و منداڭ و مالىشيانى بەسر
 موسولماناندا دابهش کرد، وەنی هۆزه‌کەی عەبدوللائی کورپى سەلام هاتنە لاي
 پیغه‌مبهر (بروی خودای لسر بن) ئەھویش ئامانیدان و ئەوانیش موسولمان بۇون،
 دواتر پیغه‌مبهر (بروی خودای لسر بن) مەدینه‌ی چۆل کرد، بەھەموو جووله‌کەيى،
 وەك بهنى قەينوقاع و بهنى حارىثە و جووله‌کەكانى ترى مەدینە (ب+م).

٤٦٠ → (ب- ٥- ٤٦- ١٧٥ ف- ٤):^(٤)

لىرەدا دەلى: كفته‌ی (ت) ئاوایه: له رۆزى غەزاي خەنده‌كا تىرى داي
 له بالى سەعدى كورپى موعاز، رەگى حەياتى بېرى، ياكوتى: شا دەمارى بالى
 پچىرى، ئەو رەگەش كە خويىنى بەربۇو ناوه‌ستىتەوه، پیغه‌مبهر (بروی خودای
 لسر بن) زامى رەگەكەي بە ئاگر داخ کرد، كەچى دەستى پەنەما، ئىتر وازى لى
 هىننا، دووباره خويىنى بالى بەربۇوه و دیسان دەمى زامەكەي بە ئاگر داخ
 کرده و دیسانه‌وه دەستى ئاوسا ياهو و جا سەعدىش كەدى وايە فهرومومی:
 خودايىه! گيامن نەكىشى هەتا داخى دلى خۆم بە بهنى قورهیزه دەرىزىم، ئىتر

^(۳) تجرید البخاري / ٤ / ٢٧٢ رقم: ٤٠٢٨ = ١٥٣٧ فتح الباري ، شرح صحيح البخاري. مسلم. مغازى:

.٤٥٦٧

^(٤) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ٤٥. رقم: ٣٤٦٩/٤

رده‌گهه‌ی بالی خوینی گیرسایه‌وه و یه ک دلوب خوینی تری لی نههات هـتا
هوزی بهنی قوره‌یزه خویان دا بهدهستهوه، له سهـر ئـهـوه سـهـعـدـهـکـهـمـو
فـهـراـنـپـهـوـابـیـ وـهـرـبـرـیـارـیـ بـدـاـلـهـ بـارـهـیـ ئـهـوـانـهـوهـ هـهـرـدـوـوـلاـ پـیـشـئـیـسـلـامـداـ
(بـوـیـهـشـ بـهـ بـرـیـارـیـ سـهـعـدـ رـازـیـ بـوـونـ،ـ چـونـکـهـ لـهـسـهـرـدـهـمـیـ پـیـشـئـیـسـلـامـداـ
ئـهـوـانـهـاـوـسـوـیـنـدـیـ هـوـزـیـ ئـهـوـسـ بـوـونـ،ـ کـهـ سـهـعـدـ ئـاـغـایـ ئـهـوـانـ بـوـوـ)ـ جـاـ سـهـعـدـ
بـرـیـارـیـ دـاـ:ـ کـهـ پـیـاوـهـکـانـیـانـ بـکـوـثـرـیـنـ وـ مـالـ وـ ثـنـ وـ مـنـدـالـیـانـ بـمـیـنـ وـ دـاـبـهـشـ
بـکـرـیـنـ بـهـ سـهـرـ مـوـسـوـلـمـانـهـکـانـدـاـ.ـ پـیـفـهـمـبـهـرـ (دـرـودـیـ خـوـدـایـ گـهـوـرـهـبـوـ لـهـبـارـهـیـ)
فـهـرـمـوـوـیـ:ـ ئـهـمـ بـرـیـارـهـ تـؤـرـیـکـیـ فـهـرـمـانـ (حـوـکـمـ)ـیـ خـوـدـایـ گـهـوـرـهـبـوـ لـهـبـارـهـیـ
ئـهـمـ نـامـهـرـدـوـوـ پـهـیـمانـ شـکـیـنـاـنـهـوهـ پـیـاوـهـ شـهـرـکـهـرـکـانـیـانـ چـوـارـسـهـدـ کـهـسـ
بـوـونـ،ـ کـاتـنـ لـهـ کـوـشـتـنـیـانـ بـوـونـهـوهـ)ـ دـهـمـارـهـکـهـیـ بالـیـ سـهـعـدـ دـیـسانـ پـچـرـایـهـوهـ،ـ
ئـیـترـ مرـدوـ بـهـ رـهـحـمـهـتـیـ خـوـدـاـ چـوـوـ!
!

(۹۰) فـهـزـایـ خـهـیـبـهـرـ:ـ (غـزـوـةـ خـبـیرـ)

۴۶۱۱ → (بـ- ۵۶- ۹۹- فـ- ۱+ فـ- ۲+ فـ- ۳^(۱)):

لـیـرـهـدـاـ ئـهـمـ گـیـرـانـهـوـهـیـ پـتـرهـ:ـ کـاتـنـ گـهـیـشـتـنـهـ خـهـیـبـهـرـ مـهـرـحـهـبـیـ
پـادـشـایـانـ هـاـتـهـ مـهـیدـانـ وـ باـزـیـ بـهـ شـمـشـیـرـهـکـهـیـ دـهـکـرـدـوـ بـهـ خـوـیـ دـهـنـازـیـ وـ بـهـ
کـهـشـ وـ فـشـیـکـهـوـ دـهـیـکـوتـ:

قد علمت خيبر أني مرحبا
شاكي السلام بطل مجريب

إذا الحروب أقبلت تلصب

وـاقـهـ:

خـهـیـبـهـرـ!ـ باـشـنـ بـزاـنـهـ

مـهـرـدـهـ بـ شـيـرـهـ مـهـيدـانـهـ

^(۱) تقدم في مجلد الخامس. تسلسل / ۹ رقم: / ۱ + ۳۲۸۹/۲ + ۳۲۹۰/۳ .

پر چهکو پالهوانه

بۆ شەر بەورى بهيانه!

عهليش بۇي چووه مەيدان و بەم شىعرانە وەلامى دايەوە:
أنا الذى سمتنى أمر حيدر   كلىث غابات كريه المنظره
أو فيهم بالصاع كيل الصندره

واته:

شىروان بىشەم بە سام و سە	دaiكم ناوم ناوم شىركو
كە دەپىتوڭ كوشتن بۇ مىر!	بن رەزايىھ دىمىن شىر
كوتى: جا عەلى شىرىيکى مائى بە كەللەي مەرھەبداو كوشتى!	

ئىتىر لەسەر دەستى عەلەيدا فەتحى خەيىھەر كراو سوپاى ئىسلام قەللى
خەيىھەر يان گرت (م). شىعرەكەي مەرھەب بە پەخشان واتە: هەموو خەيىھەر
نۇر باش دەزانىن كە من شامەرھەبم و بەناو بانگم و پىاۋىيکى پر چەك و
پالھەوانىيکى لىيھاتووم، بەتايبەت كاتى كە شەر گەرم دەبى، شىعرەكەي
ئىمامى عەلى (رمى خوداى ئىبن) واتە: من هەر لەكاتى لەدایك بۇونمدا، دايىم بە
فېراسەت و بۇ نوقلانەي باش ناوى ناوم حەيدەر، يَا ناوى ناوم ئەسەد،
حەيدەر و ئەسەد بەواتاي شىرەن، وەك شىرىي بىشەلەنم، لە شىرىي شەرزەيىش
بە سام و بى رەزاتىرم، لە جەنگەي جەنگا بە بارو بەتا، بەربە و بە تەغار مەرگ
دەپىّوم بۇ دوزمن و قېيان تى دەخەم (وھرگىن) مىر: پىاۋى ئازا (ف. خال).

٤١٢- تەماشاي (تجوز الإغارة على الكفار بعد دعوتهم) بکە،
فەرمۇودەي دووھم. كە خەيىھەر دەگىن^(۲).

^(۲) تقدم في مبحث (تجوز الإغارة على الكفار بعد دعوتهم ، الحديث الثاني) من هذا المجلد.

٤٦٣- ته ماشای همان شوینی پیشوا له (تجوز الاغارة) بکه لیرهدا ده فرمومی: پیغه‌مبهر (برودی خودای لمسربن) له نزیکی خهیبه‌ردا به تاریکولیله که نویزشی بهیانی کرد، ئهوجا فرموموی: اللہ أکبُرُ خَرَبَتْ خَيْرُ، إِنَّا إِذَا نَزَّلْنَا بِسَاحَةَ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُتَنَاهِرِينَ جَا جَوْلَه که کانی خهیبه‌ر و هدھرکه‌وتن، بهناو کولان و کوچه‌کاندا غاریان دهدا، پیغه‌مبهر (برودی خودای لمسربن) جه‌نگاوه‌ره کانی کوشتن و خاوو خیزانی یه خسیر کردن و دابه‌شی کردن به سه موسوی‌لماهه کاندا، صهفیه‌ی هاوسری پیغه‌مبهریش (برودی خودا له پیغمبر و رهیزی خودا له بن) یه کیک ببو له و یه خسیرانه، کاتئ ژنه تالانیه کان دابه‌ش دهکرین صهفیه بھر ده حیه‌ی که‌لبی دهکه‌وی، به‌لام له پاشا ده‌بئی بھی پیغه‌مبهر (برودی خودای لمسربن) ئازادی کردو ماره‌ی کرد بؤ خوی و له‌باتی ماره‌بیه‌که‌ی ئازادی کرد (ب) → (ب- ۳- ز- ۳۴- ۲۴- ۲). راجع مجلد / ۳ رقم / ۲۰۶۵ تسلسل / ۳۴.^(۳).

٤٦٤- قالَ يَزِيدُ بْنُ أَبِي عَبْيَدٍ (رضي الله عنهم): رأَيْتُ أَكْرَمَ ضَرَبَةً فِي سَاقِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْنَعَ فَقُلْتُ: يَا أَبَا مُسْلِمٍ مَا هَذِهِ الضَّرَبَةُ؟ فَقَالَ: هَذِهِ ضَرَبَةُ أَصَابَعِنِي يَوْمَ خَيْرٍ، فَقَالَ النَّاسُ أُصِيبُ سَلَمَةً، فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) فَنَفَثَ فِيهِ ثَلَاثَ نَفَاثَاتٍ فَمَا اشْتَكَيْتُهَا حَتَّى السَّاعَةِ. رَوَاهُمَا البخاري:

یهزیدی کوری عوبید (رمزا خودای بن بن) فرموموی: شوین زامیکم به لاقی سهله‌مهی کوری ئهکوه‌عهده دی گوتم: ئهی ئهبو موسیلم! ئهم کونه زامه هی که‌یه؟ فرموموی: هینی روزی خهیبه‌ره، جئ ده‌می شیری ئهوكاته‌یه، خهـک کوتیان: سهله‌مه پیکرا، چوومه خزمه‌ت حهزه‌ت (برودی خودای لمسربن) سئ پفی به‌ته‌پایی ده‌می لی کرد، ئیتر یه‌کس‌هه چاک بؤوه هه‌تا ئیستا ئیشم لی نه‌بینیوه!
(ب).

^(۳) راجع تسلسل / ۴۶ من هذا المجلد. الحديث الثاني أيضا.

(٩١) غهزای ذاتورریقاع: (غزوة ذات الرقاع)

٤٦١٥- عن أبي موسى (رضي الله عنه) قال: خرجنا مع النبي ﷺ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) في غزوةٍ وكحن سنتة نفراً بيتنا بغير تعيقية قال: فتقيت أقدامنا، فتقيت قدماء: وسقطت أظفارِي فكنا نلف على أقدامنا الخرق فسميت غزوة ذات الرفاع لـما كنا نعصب على أرجلنا من الخرق. رواه الشیخان^(١):

ئەبو مۇوسا (خوداي ئىراني بىن) فەرمۇوى: لە خزمەتى حەززەتدا (دەرىدى خوداي لەسرىپىن) چۈوين بۇ غەزايى، تاقىمەكەى من شەش كەس بۇوين، تاقە وشتىركەمان بەركەوتىپو، هەر شەشمان بەسەرە بەرو دوا سوارى دەبۇوين، كۆتى: ئەوهندە بەپى رېڭەمان بېرى بە پىيى پەتى پىيمان كوتراو توپىخى بەردا، منىش قاچەكامىن توپىكىان بەرداو نىنۇكەكامىن كەوتىن، لە تاواندا لەبەر بىن پىيالۇو و لەبەر گەرما پەرۇمان بە قاچمانەوە دەپىچا، بۆيە ئەو غەزايىه ناونرا غەزای ذاتورریقاع (واتە: غەزا پەرۇينە) چونكە لەبەر پىخاوسى پەرپۇو پاڭمان دەئاڭان لە قاچمانەوە (ش).

٤٦١٦- → (ب- ١٢- ١٥٣- ٤٤٣- ٢).^(٢)

(٩٢) غهزای بنى موصطهلىق: (غزوة بنى المصطلق)

٤٦١٧- → (ب- ٣- ٤٤٠- ١٠٠- ٨).^(٣)

٤٦١٨- → لەسەر باسى (تجوز الإغارة على الكفار) دا رابورد، فەرمۇودەي يەكەم، كە دەفرمۇى: (كتبت إلى نافع...) الحديث^(٤).

^(١) تجريد البخاري / ٤ / ٢٩٤ رقم: ١٥٥٥ = ٤١٢٨ = فتح. مسلم. مغازى: ٤٦٧٦.

^(٢) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ١٥٣ رقم: ٨٨٥ / ٢.

^(٣) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ٤٣ رقم: ٢١٣٧ / ٨.

^(٤) تقدم في: (تجوز الإغارة. تسلسل / ٤٦ حدیث الأول. رقم: ٤٤٦٢ من هذا المجلد).

۹۳) غهزای ئەنمار: (غزوة انمار)

:^(۱) → (ب- ۱۴- ف- ۲۱۴- م- ۵۴- ب- ۶۱۹)

لېرەدا دەفەرمۇي: جاپىر (خوداي ئازى بن) فەرمۇي: لە غهزای ئەنماردا پىيغەمبەرم دى، بەسوارى ولاخەكەي دەرۋىشت و بەرھە خۆرھەلات نويىشى سوننەتى دەكىرد (ب).

۹۴) غهزای حودەبىبىيە: (غزوة الحديبية)

ئايەتى سەرەتاي ئەم باسە لەم جىڭگەيدا رابورىد، سوورەتى فەتح، حەدىشى چوارەم، ئايەتى: {لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ...} تا كۆتائى ئايەت.

:^(۱) → (ب- ۴۰- ف- ۱۰۵- م- ۳۳۶- ب- ۶۲۰)

لېرەدا ئەمە پىرە: (تعدون أنتم الفتح فتح مكة وقد كان فتح مكة فتحا، ونحن نعد الفتح بيعة الرضوان يوم الحديبية): ئىيۇھەر فەتحى مەككە دادەنلىن بە فەتح، بەلىنى بەپىى ئايەتى: {إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا} ئەمە وايە و بەراستى فەتحى مەككە دادەنرى بە فەتح، بەلام ئىيمە بەيعەتولىرىضوان (پەيمانى خۆشىنۇودى) ش دادەنلىن بە فەتحىكى گەورە، چونكە ئەبو بوبە رىخۇشكەرەي گرتى مەككە و هوئى خۆشىنۇودىي خودا.

۴۶۲۱ - عن جابر (رضي الله عنه) قال: قال لنا النبي ﷺ يوم الحديبية: أئتم خير أهل الأرض وكنا ألفا وأربعين، ولو كنت أبصراليوم لأريكم مكان الشجرة. رواهما الشيشان^(۲):

جاپىر (خوداي ئازى بن) فەرمۇي: رۆژى حودەبىبىيە پىيغەمبەر (رسولى خوداي لەسرى بن) پىى فەرمۇوين: ئىيىستا ئىيۇھەچاتىرىنى ھەمو خەلکى سەر رۇوى

^(۱) تقدم في مجلد اول. تسلسل / ۵۴ رقم: ۱/ ۲۹۳ و ۲/ ۲۹۴ و ۳/ ۲۹۵ .

^(۲) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۱۰۵ رقم: ۱/ ل: ۳۷۴ .

^(۳) تقدم في مبحث الصلح ، كما تقدم في تفسير سورة الفتح المجلد السابع.

سهرزه‌مین فهارموی: ئەو حەله لهو غەزايىدە هەزارو چوار سەد كەس بۇوين، ئەگەر ئەمیستا چاوم بېبىنایە جىڭكەي درەختى پەيمانى خۆشىوودىم پى نىشان دەدان، كە بېيعەتولىريضوانى لەزىزدا كرا (ش).

٤٦٢٢- بۇ باسى ئەم غەزايىدە تەماشاي ئەم جىڭكایانەيش بىكە: (الصلح والهدنة) فەرمۇودەي يەكمە دووھەم سوورەتى فەتح، فەرمۇودەي دووھەم چوارھەم. → (ب - ٢ ز - ١٠٩ ل - ٢١٤ ف - ١ / ١٦٠٣) + (ز - ١١٨ ل - ٢٤٢ ف - ١ / ١٦٣٩) + (ز - ١١٩ ل - ٢٤٣ ف - ١ / ١٦٣٤) + (ز - ١٢٢ ل - ٢٥١ ف - ١ / ١٦٥٤) + (ز - ١٢٥ ل - ٢٥٣ ف - ١ / ١٦٥٦) + (ز - ١٢٧ ل - ٢٥٧ ف - ٣ / ١٦٥٩) .^(٣)

٩٥) غەزاي فەتحى مەككە: (غزوة الفتح)

بۇ ئايەتە كە تەماشاي فەرمۇودەي يەكمە دووھەمى سوورەتى نەصر بىكە. → (ب - ٢ ز - ٤٦٢٣ - ١٠٧ ف - ١) ^(١):

لە گىپانەوھى ئىرەدا ئەم دوو زىادە مەعلوماتەي تىادايىه: لەپاش هەشت سال و نىو لەپاش كۆچكىرىنى بۇ مەدینە چۈون بۇ ئەم فەتحە، ژمارەسى سوپىاكەي دەھەزار كەس بۇوه.

٤٦٢٤- عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الْزَّبِيرِ (رضي الله تعالى عنهم) قَالَ: لَمَّا سَارَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَامَ الْفَتحِ بَلَغَ قُرْيَشًا خَرَجَ أَبُو سُفْيَانَ بْنَ حَرْبٍ وَحَكِيمُ بْنَ حِزَامٍ وَبَدِيلُ بْنُ وَرْقَاءَ يَأْتِمُسُونَ الْخَبَرَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَقْبَلُوا يَسِيرُونَ حَتَّى أَتُوْنَا مَرَّ الظَّهَرَانِ فَإِذَا هُنْ بِنِيرَانَ كَائِنُهَا نِيرَانٌ عَرَفَهُ، فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: مَا هَذِهِ لَكَائِنَهَا نِيرَانٌ عَرَفَهُ، فَقَالَ بَدِيلُ بْنُ وَرْقَاءَ: نِيرَانٌ بَنِي عَمْرُو فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: عَمْرُو أَقْلُ مِنْ ذَلِكَ فَرَآهُمْ نَاسٌ مِنْ حَرَسِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَذْرَكُوهُمْ فَأَخْذُوهُمْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ

^(١) تقدم جملة من الأحاديث حول هذه الغزوة ، في مبحث (الصلح والهدنة) وفي تفسير (سورة الفتح).

^(٢) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ٤٦ رقم: ١ / ١٣٧٤.

(صلی الله علیہ وسلم) فَأَسْلَمَ أَبُو سُفِيَّانَ فَلَمَّا سَارَ قَالَ لِلْعَبَّاسِ: أَخِيْسَ أَبَا سُفِيَّانَ عِنْدَ حَطْمٍ الْحَيْلِ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَى الْمُسْلِمِينَ فَجَبَسَهُ الْعَبَّاسُ فَجَعَلَتِ الْقَبَائِلُ تَمُرُّ مَعَ النَّبِيِّ (صلی الله علیہ وسلم) كَتِيْبَةً كَتِيْبَةً عَلَى أَبِي سُفِيَّانَ فَمَرَّتْ كَتِيْبَةً فَقَالَ: يَا عَبَّاسُ مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: هَذِهِ غِفَارُ، قَالَ: مَا لِي وَلِغِفَارَ. ثُمَّ مَرَّتْ جُهَيْنَةُ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ مَرَّتْ سَعْدُ بْنُ هُدَيْنٍ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ وَمَرَّتْ سَلَيْمَةُ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ حَتَّى أَقْبَلَتِ كَتِيْبَةً لَمْ يَرَ مِثْلَهَا قَالَ: مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: هُؤُلَاءِ الْأَنْصَارُ عَلَيْهِمْ سَعْدُ بْنُ عَبَادَةَ مَعَهُ الرَّأْيَةُ فَقَالَ سَعْدٌ يَا أَبَا سُفِيَّانَ الْيَوْمُ يَوْمُ الْمُلْحَمَةِ الْيَوْمُ يُسْتَحْلِلُ الْكَعْبَةُ فَقَالَ أَبُو سُفِيَّانَ: يَا عَبَّاسُ حَدَّا يَوْمَ الدَّمَارِ، ثُمَّ جَاءَتِ كَتِيْبَةً وَهِيَ أَقْلُ الْكَتَابِ فِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیہ وسلم) وَأَصْحَابُهُ وَرَأْيَةُ النَّبِيِّ (صلی الله علیہ وسلم) مَعَ الزُّبَيرِ بْنِ الْعَوَامِ فَلَمَّا مَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیہ وسلم) يَأْبَى سُفِيَّانَ قَالَ: أَلَمْ تَعْلَمْ مَا قَالَ سَعْدُ بْنُ عَبَادَةَ؟ قَالَ: مَا قَالَ؟ قَالَ: كَذَّا وَكَذَّا فَقَالَ: كَذَبَ سَعْدٌ وَلَكِنْ هَذَا يَوْمٌ يُعَظِّمُ اللَّهُ فِيهِ الْكَعْبَةَ وَيَوْمٌ تُكْسَى فِيهِ الْكَعْبَةُ قَالَ: وَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیہ وسلم) أَنْ تُرْكَ زَرَيْتَهُ بِالْحَجَّوْنَ. وَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیہ وسلم) يَوْمَئِذٍ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ أَنْ يَدْخُلَ مِنْ أَعْلَى مَكَّةَ مِنْ كَذَاءِ وَذَخَلَ النَّبِيِّ (صلی الله علیہ وسلم) مِنْ كَذَاءً، فَقُتِلَ مِنْ خَيْلٍ خَالِدٍ يَوْمَئِذٍ رَجُلَانِ: حَبِيشُ بْنُ الْأَشْعَرِ وَكُرَزُ بْنُ جَابِرِ الْفَهْرِيِّ^(۲):

عوروهی کوپی زوبهیر (خودایان لی رازی بن) دهه رموی: سالی گرتني
مهککه، پیغه مبهر (بروودی خودای لمسه بن) که وته ری بهره و مهککه، کاتی بنی
بپواکانی قوره یش بهمه ده زانن ئهبو سوفیانی کوپی حرب و حه کیمی کوپی
حیزان و بوده یلى کوپی و هرقاء له مهککه ده رده چن و دین بهره و ئهوان هه تا
سووسهی هه والی حهزه ت بکهن، ملى ری ده گرن تا ده گنه مه بو ظه هران
لهوی ده روانن وا ریزه ئاگری کی نور نور، و هک ئاگری شه وی عه ره فه ئاوا نور
ده گری و دیاره و ده لی چراخانه، ئهبو سوفیان ده لی: ئهه مه که ئاگره
چیه، ده لی چراخانی شه وی عه ره فه یه، بوده یل ده لی: ئاگری بهنی عه مر،
ئهبو سوفیان ده لی: له کوئی بهنی عه مر ئه ونده ده بن، چهند که سئی له

پاسه‌وانانی پیغه‌مبهر (درویدی خودای لسر بن) ئەم زەلامانه دەبىتن و دەچن بۇيان و دەيانگىن و دەيانبەن بۇلای پیغه‌مبهر (درویدی خودای لسر بن) لەوئى ئەبو سوفیان موسولمان دەبى، پیغه‌مبهر (درویدی خودای لسر بن) كە دەكەويتە رى بە عەبباس دەفرمۇي: لەكويىدا رىڭەكە تەنگىبەر دەبىتەوه و سوارەكان كەلەكە دەبەستن ئا لەويىدا ئەبو سوفیان رابگىرە هەتا بەچاوى خۆى بەباشى سوپاى ئىسلام بېبىنى و بىزانى كە لەۋەزى ئەودا نىيە و ئىتىر خەيالى بەرابەر وەستانى لەشكىرى ئىسلام لە كەللەي خۆى دەركا، عەبباس لەويىدا رايىدەگىرى، ھۆزەكان پۇل پۇل لە خزمەتى پیغه‌مبەردا (درویدی خودای لسر بن) رىزبۇون و دەستىيان كرد بە روپىشتن و پۇل لەدوا پۇل بەسەر ئەبو سوفیاندا تى دەپەرن، دەستە سوارى لەلايەوه رەت بۇون، گوتى: عەبباس! ئەمانە كىن؟ فەرمۇي: لەشكىرى ھۆزى غىفارن، گوتى: من لەمانم چى كەي ئەمانە ناخەزى من بۇون (وا ئىستا هاتۇون بۇ سەرم)? ئەمجا ھۆزى جوھەينە رابۇوردن، ھەروا ھۆزى سەعدى كۈرى ھۆزەيم و ھۆزى سولەيم، يەكە يەكە ئەبو سوفیان دەيپەرسى و عەبباس وەلامى دەدایەوه و ئەويش واى دەگوتەوه، تا دەستە سوارى دىن، وېنەي ئەوانى نەدىبۇو، گوتى: عەبباس! ئەمانە كىن؟ فەرمۇي: لەشكىرى يارىدەدەرانن، سەعدى كۈرى عوبادە سەركىرەيانە، ئالاکە بەو بۇو، سەعد گوتى: ئەي ئەبو سوفیان! ئەمپۇ رۆزى كوشت و كوشтарە، ئەمپۇ كوشت و كوشtar لەناو بەست و حەرەم و كابەدا حەلائى دەبى و قېر دەخريتە ناو ناموسولمانەكانى مەككە، بە تايىبەتى گەورە پياوه كانيان، وەك ئەبو سوفیان، ئەبو سوفیان گوتى: ئەي عەبباس! خۆزگەم بە مردن ئاي بۇ كەلەمېرىدىكى مەرد پەنای بىايىنایە! لەپاشا دەستە سوارىكى ترەاتن (بە ژمارە لەھەمۇ دەستە سوارەكانى تر كەمتر بۇون) ئەوانە پۇلى پیغه‌مبەر و يارانى بۇون، ئالاکە پیغه‌مبهر (درویدی خودای لسر بن) بە زوبەيرى كۈرى عەوواام دەبى، كاتى پیغه‌مبهر (درویدی خودای لسر بن) لەلاي ئەبو سوفیانەوه رادەبۇورى عەرزى دەكا: قورىان! دەزانىت كە سەعدى كۈرى عوبادە چى دەلى؟ فەرمۇي: دەلى چى؟ گوتى واوا دەلى ئەمپۇ كوشت و كوشtar لەناو كەعبەدا رەوا دەبىنرى!

فه‌رمووی (دروندی خودای له‌سر بن): سه‌عد درق دهکات، له‌خویه‌وه قسه‌ی وا دهکات، به‌لکوو به پیچه‌وانه‌وه ئه‌مېرقئه و رۆزه‌یه که کەعبه پوشته و پەرداخ ده‌کریت‌هه‌وه! گوتى: حەززەت (دروندی خودای له‌سر بن) فه‌مانیدا که ئالاکەی خۆی له حەجۇون ھەلبكىرى، ئەو رۆزه‌يش فه‌مانى كرد به خالىدى كورى وەلید که لەلای سەررووی مەككەوه له کەدائه‌وه بچىتە ناو شارى مەككەوه پىغەمبەر (دروندی خودای له‌سر بن) خۆی له‌كوداوه، له دامىنى شاره‌وه رؤيىشته ناو شاره‌وه. ئەو رۆزه له سوارەی خالىد دوو كەس كورزان: حوبى يشى كورى ئەشەعرو، كورزى كورى جابىرى فيهري. (ب-خ).

٤٦٢٥ → (ب-٣-٢ل-٤ف-١)^(٣):

لېرەدا ئاوايىه: ئوسامەی كورى زەيد (رهزاي خوداييان ئى بن) فه‌رمووی: لەكتى گرتى مەككەدا گوتى: ئەپىغەمبەرى خودا! سبەينى لەكوى دادەبەزى (ئايدا بارگەكتە لە خانووه‌كەي مەككەتا) دەخەيت و ئەوي دەكەي بە بارەگاي خۆت؟ فه‌رمووی: جا بۆچى عەقىل ھىچ خانوو بەرهى بۆ ئىيمە هيشتۇت‌هه‌وه؟ ئەوجا فه‌رمووی: نە موسولىمان كەلهپۈور لە ناموسولىمان وەردەگرى، وە نە ناموسولىمان كەلهپۈور لە موسولىمان وەردەگرى، ھىچيان كەلهپۈور لەھىچ كاميان وەرناكىن بە زوھرىييان گوت: ئەي كى كەلهپۈور و بۇ ميراتەكەي ئەبو طالىبى بىر بۇ خۆي؟ فه‌رمووی: عەقىل و طالىب بىردىيان و بۇ بەميراتى ئەوان (ب).

٤٦٢٦ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) قال: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ الْفَتْحِ فَجَعَلَ خَالِدًا بْنَ الْوَلِيدِ عَلَى الْمُجَنَّبَةِ الْيَمِنِيِّةِ وَجَعَلَ الرَّبِيعَ عَلَى الْمُجَبَّةِ الْيُسْرَىِّ وَجَعَلَ أَبَا عَبْدِ الدَّمَّةِ عَلَى الْبَيَاضَةِ وَبَطَنَ الْوَادِيِّ فَقَالَ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ ادْعُ لِي الْأَنْصَارَ فَلَدَعْوَتُهُمْ فَجَاءُوا يُهَرِّلُونَ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ هَلْ تَرَوْنَ أَوْبَاشَ قُرَيْشَ؟ قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: الظَّرُوا إِذَا لَقِيْتُمُوهُمْ غَدًا أَنْ تَخْصِدُوهُمْ حَصْدًا وَأَخْفِي بَيْدِهِ وَوَضَعْ يَمِينَهُ عَلَى

^(٣) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ٢ رقم: ١٩٦٠

شیماله و قال: مَوْعِدُكُمُ الصَّفَا قَالَ: فَمَا أَشْرَفَ لَهُمْ أَحَدٌ يَوْمَئِذٍ إِلَّا أَنَامُوهُ، وَصَعَدَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الصَّفَا فَجَاءَتِ الْأَنْصَارُ فَأَطَافُوا بِالصَّفَا، فَجَاءَ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَبِيدَتْ خَضْرَاءَ قُرَيْشَ لَا قُرَيْشَ بَعْدَ الْيَوْمِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): مَنْ دَخَلَ دَارَ أَبِي سُفْيَانَ فَهُوَ آمِنٌ، وَمَنْ أَلْقَى السَّلَاحَ فَهُوَ آمِنٌ، وَمَنْ أَغْلَقَ بَابَهُ فَهُوَ آمِنٌ، فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ: أَمَّا الرَّجُلُ فَقَدْ أَخْدَثَهُ رَأْفَةُ بَعْشِيرَتِهِ وَرَغْبَةُ فِي قَرْبَتِهِ وَنَزَلَ الْوَخْنُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: قُلْتُمْ أَمَّا الرَّجُلُ فَقَدْ أَخْدَثَهُ رَأْفَةُ بَعْشِيرَتِهِ وَرَغْبَةُ فِي قَرْبَتِهِ أَلَا فَمَا اسْمِي إِذَا أَنَا مُحَمَّدٌ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، هَاجَرْتُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَيْكُمْ فَالْمُحْيَا مَحْيَاكُمْ وَالْمَمَاتُ مَمَاتُكُمْ، قَالُوا: وَاللَّهِ مَا قُلْنَا ذَالِكَ إِلَّا ضَنَا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ قَالَ: فَإِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُصَدِّقُانِكُمْ وَيَعْلَمُونِكُمْ^(۴):

ئەبو ھورھیرە (رمزای خودای گەورەی ئىپەن) فەرمۇسى: لە رۆژى گرتىنى شارى مەككەدا، لە خزمەتى پىيغەمبەردا بۇوين (دۇدۇ خودای لەسەر بىن) بۇ ئەم فەتحە خالىدى كۈپى وەلىدى كرد بەسەر كىردى لاي راستى لەشكەرەكە و زوبەيرىشى كرد بەسەر كىردى دەستتە چەپى و ئەبو عوبەيدەيشى كرد بەسەر كىردى پىادە و بىن زىرىھە كان كە لەناو شىوهكەدا بۇون و لە كەوانەى دۆللى مەككەوە بۇون، خۆيىشى لەناو دەستتەيەكا بۇو فەرمۇسى: ئەبو ھورھیرە! يارىدەدەرەكانم بۇ بانگ بىكە منىش چۈوم باڭم كردن، بەھەرا كىردىن هاتىن، فەرمۇسى: ئەى كۆمەلەى يارىدەدەران! ئەى گەلى بىرائىنە! خۆئەم ھەرچى و پەرچى و لەشكەر تىكەل و پىتكەل و بىن سەرپاپىيە قۇرەيش دەبىن كە بەخەيالى خاوى خۆيان بۇ بەرامبەرىكىردىنى ئىيمە كۆيان كردوونەتەوە؟ گوتىيان: بەلىنى، چۈن دەفەرمۇسى وايە، فەرمۇسى: بتان بىن، سېبەينى كە تۈوشىيان دەبن، چۈن وەك بەرى درەو پاكۆيان دەدەن! دەستتى راستىشى لەسەر دەستتى چەپى خۆى داناو بەھىيما تىيى كەياندىن كە ئاوا متىيان بىكەن و قەلاچۆيان تى بخەن. فەرمۇوشى: وادەمان سەركىيۇي صەفا بىن و لەشكەرەكان لەھۇي يەك دەگرىنەوە. گوتى: ئىتىر ئەو رۆزە ئەوهى لەوان

سهری به رزکرده و لاملى کردو به رهه و یلمان که وت له ملیان داو لال و پالمان خست، له دوا سه رکه وتن له روزی دواییدا حهزه ت (درودی خودای له سر بن) له سه رکه لینه کهی خوی سه رکه وته سه رگردی صهفا و یاریده ده رانیش و هک خه رمانه‌ی مانگ به گردی صه فارا ئاخله یان لیدا^(۱). جا ئهبو سوفیان هاته خزمه‌تی عه رزی کرد: قوربان! ئهی پیغه مبهه ری خودا! زه ردو سوری قوره‌یش به ریاد کراو یافقی قوره‌یشیان بپری، خو ئهگه روابپروا قوره‌یش نامیتی تا سبه ینی! حهزه ت (درودی خودای له سر بن) فه رمومی: جا پیده ن: ئه وهی بچیته مالی ئهبو سوفیان له خوی ئه مین بئی و ترسی نه بئی، ئه وهی چهک فپری بد او شهپ نه کا له خوی ئه مین بئی ترسی نه بئی. یاریده ده ران له نا و خویاندا ده لین: وا دیاره پیغه مبهه (درودی خودای له سر بن) دلی ده سووتی به هوزو خزمانی خوی و مهیلی تازه بپوته و بپ شارو نیشتمانه کهی خوی ئیتر رهنگ بئی بگه ریته وه بپ نیره و ناو ئیمه به جنی بهیلی جا سرووش هات بپ پیغه مبهه رو خودا خه به ری دا پیتی که یاریده ده ران واوا ده لین، فه رمومی: ئیوه ده لین: پیغه مبهه (درودی خودای له سر بن) دلی ده سووتی به هوزو خزمانی خوی و مهیلی تازه بپوته وه بپ شاره کهی خوی ئیتر رهنگ بئی بگه ریته وه بپ مه که و مه دینه به جنی بهیلی، راسته که من دلم ده سووتی به خزمانی خوم و هه میشه دلم لی ده دا بپ مه کهی پیروز، که زیدمه و جیگه که خروشانی میه ره بانی خودایه و کابه که نازداری له نا و دایه، ئه مه راسته و وايه و زیادی ههیه و که می نییه، به لام ئه وهی که گوتوقتانه ده گه ریمه وه بپ نیره و ئیوه به جنی ده هیلم شتی و ا نییه و

(۱)

خویه یا مانگه خرمانه داوه

یا صهفا به باش صهفا نه خشاوه

ره حمهت بارانه له هه، شهش لاوه

فریشت و پکه ره دهوری لئن داوه!

(ومرگنیر)

ئەمەيان لەمنهوه دووره بۆچى من ناوم چىيە و من كىم پى دەلىن، من ناوى خۆم بەخۆمەوەيە سى جار وايفەرمۇو، ئەوجا فەرمۇوى: من ناوم موحەممەدە (بەپىيى ناوهكەم دەبى كارى نەكەم كەبىنى بەھۆى ئەوه شايىستەي ئەو ناوه نەبم، كە بە مەعنە پەسەندو ستايىش كراوه)، كەواتە: ئەگەر دىلم بە كەسوکاري خۆم بسىوتى جىنى خۆيەتى، وەلى ئەگەر ئىيۇھ بەجى بەيلم ئەوهيان لە رەفتارى منهوه دووره، چونكە وەك گوتىم: من ناوم موحەممەدە بەندەو پىيغەمبەرى خودام و ئەوهى دەيلىم راستە و ئەوهى دەيكەم دروستە و هەقە و درۇو چاۋوپاواو بى ئەمەكى و بى وەفايى لەمنهوه دووره زۇر زۇر، چ لەگەل ئىيۇھدا، چ لەگەل خزمان و ھۆزى خۆمدا، من يەكجار گوتومە و دەيلىم كۆچە و كردوومە بولاي خوداو بولاي ئىيۇھى خۆشەويىست لەبەر رەزاي خودا وە هەرگىز لە بېريارى خۆم پەشىمان نابىمەوه. ئىتر من ژيانم ژيانى ئىيۇھى و مەردىن مەردىن ئىيۇھى ژيان و مەردىن لەگەل ژيان و مەردىن ئىيۇھى! يارىدەدەرانيش بە گريانەوه گوتىيان: قورىبان! بەخودا ئىيمە بۆيە ئەمەمان گوتومە چونكە حەزناكەين لە رەحەمەتى خوداو لە فەيزو بەرهەكتى و وجوودى تۆ بە دووربىن و حەزدەكەين ھەميشە لە خزمەتتا بىن، ئىيمە خەمى ئەمەمانە. فەرمۇوى (دۇدى خوداى لەسرىبىن): راست دەكەن و خوداو پىيغەمبەرى خودا بۇ ئەم قىسىمە تان باوھەرتان پى دەكەن و عوزۇ بەھانەتان قەبۈول دەكەن! (م).

٤٦٢٧ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ مُطْبِعٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَعْفَتُ الْئَيَّارَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ يَوْمَ فَتْحٍ مَكَّةَ لَا يُقْتَلُ قُرَشِيٌّ صَبَرًا بَعْدَ هَذَا الْيَوْمِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ^(٥):

عەبدوللائى كۈپى موطىع (رمای خودايان ئىبن) لە بابىيەوه دەفەرمۇى: رۆژى گىتنى شارى مەككە گويم لى بۇو پىيغەمبەر (دۇدى خوداى لەسرىبىن) دەييفەرمۇو: لەمۇقۇ بەدواوه هەتا رۆژى قيامەت ئىتر قورەيشى بەكۆت و زنجىرەوه حەپس

⁽⁵⁾ مسلم. مغازى: ٤٦٠٣.

ناکری بو کوشتن له سه‌ر ئه‌وهی که له دین و هربگه‌ریت‌وه به لام له سه‌ر
توله‌سنه‌ندن و شتی وا ئه‌وه جیایه (م).

. ۴۶۲۸ → (ب-ز-۱۸-۱۸-۲۷۵ ف-۱۸) ^(۳).

. ۴۶۲۹ → (ب-ز-۱۳۵-۱۳۵-۲۷۱ ف-۱) ^(۴).

. ۴۶۳۰ → (ب-ز-۱۳۵-۱۳۵-۲۷۲ ف-۲) ^(۵).

له گره‌دا ده فه‌رموی: ئىيىنۇ عومەر (رەزاي خوداييان ئى بن) ده فه‌رموی:
پىيغەمبەر (درودى خوداي له سه‌ر بن) له رۆزى گرتى مەككەدا، له كەوانەى مەككەوه
بە سوارى ولاخ هاتە ناو شاره‌وه ئوسامەي بە پاشكۇوه بۇو، بىلال و عوثمانى
كۈرى طەلحەي له خزمەتدا بۇون عوثمان خۆي له كلىلدارەكانى كابه بۇو،
حەزىزەت رؤيىشت هەتا چوو له ناو مزگەوتەكەدا ووشترەكەي يىخدا، فەرمانى
كىرد بە عوثمان كلىلەكەي هيىناو دەرگاكەي كرده‌وه و پىيغەمبەر و ئوسامە و
بىلال و عوثمان چوونە ناومالى كەعبەوه و دنيا رۇڻ بۇو، تاويڭى باش
له ناويىدا مانه‌وه "ئەوجا حەزىزەت (درودى خوداي له سه‌ر بن) هاتە دەرھوه، خەلکەكە
ھەركەسەي دەيويىست خۆي زووتر بچىتە ژۇورەوه، ئىيىنۇ عومەر يەكەم كەس
دەبىي كە دەچىتە ژۇورەوه، دەروانى ھېشتا بىلال واله ژۇورەوه راوه ستاوه،
لەپشت دەرگاكەوه، لىيى دەپرسى: ئاييا پىيغەمبەر (درودى خوداي له سه‌ر بن) لە كويىدا
نوىزى كىد؟ ئەويش ئەو جىيڭەيەي پى نىشاشندادا كە حەزىزەت نوىزى تىادا
كردىبوو، ئىيىنۇ عومەر فەرمۇسى: بە لام له بىرم نەبۇو له بىلال بېرسى كە
حەزىزەت (درودى خوداي له سه‌ر بن) چەند رکات نوىزى كىد (ش/د/ت/ن).

. ۴۶۳۱ → (ت-ز-۱۵۵-۱۵۵ ف-۴۷) ^(۶).

^(۱) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ۱۸ رقم: ۳۹۶۸.

^(۲) تقدم في مجلد ثانى. تسلسل / ۲۷ رقم: ۱۳۰۶.

^(۳) تقدم في مجلد ثانى. تسلسل / ۱۲۵ رقم: ۱۷۱۷.

^(۴) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۱۰۵ رقم: ۸۹۰.

۴۶۳۲ → (ت-۱۵۵-۱۵۶-۴۷ ف-۳) ^(۱۰)

۴۶۳۳- عن الحارث بن مالك (رضي الله عنه) قال: سمعت النبي (صلى الله عليه وسلم) يقول يوم فتح مكة: لا يغزى هذه بعده اليوم إلى يوم القيمة. رواه الترمذى بسند صحيح ^(۱۱):

حارىشى كوبى مالىك (خوداى ئازى بن) فەرمۇسى: رۇزى گىرتىنى شارى مەككە گويم لىببىو پىيغەمبەر (خوداى خەسرىن) دەيفەرمۇسى: ئىتەلەمپۇ بەدواوه ھەتا رۇزى قيامەت جارىكى تر ئەم شارە غەزا ناكرى و ھەتا ئىسلام بىيىننى خەلکى ئەم شارە ئىسلام دەبن، كەواتە لەسەر ناموسولمانەتى غەزا ناكرى (ت-س/ص= ئىمامى تىيرمىذى (خوداى ئازى بن) لە كىتىبى جامع التىيرمىذىدا، بە سەنەدىكى صەھىح ئەم فەرمۇدەيە كېپراوه تەوه).

۹۶) غەزاي حونەين: (غۇزۇءە حۇنئىن)

قال الله تعالى: {وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذَا أَغْجَبَتُكُمْ كُلُّ ثُكُّمْ فَلَمْ تُفْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحَبَتْ ثُمَّ وَلَيْلُمْ مُذَبِّرِينَ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَةً عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَابَ الظَّالِمِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ (صدق الله العظيم)} (۲۵/۹):

واتە: ئەم كەنلى ئىسلام! دەشى فەرمانى خودا بەجى بىيىن و ھەمۇو كاتى سوپاسى زۇرى بىكەن لەسەر نىعىمەتى ئىسلام و لەسەر ئەمە كەنلى كاتاولە چەن رەزمگاى ئاگرىندا دەستى ئىوهى كىرت و زالى كردن بەسەر دۈزمندا بە تايىبەتى لەرۇزى رووداوى حونەيندا، لەوكاتە سەخت و دىشوارەدا يارمەتى دان، لەوكاتەدا كە زۇرى ژمارەسى سەرو زۇرى مالى بەكارى هىچ نەھات و ئىوهى بىن نىياز نەكىد بەھىچ جۇرى و گۇرى زەۋى و سەر زەمين بەو

^(۱۰) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۱۵۵ رقم: ۳ / ۸۹۱.

^(۱۱) رواه الترمذى بسند صحيح.

حه‌مکه پان و بهر فراوانیه‌ی خوی لیتان بوو بوو به چنگیک و سه‌ری دنیاتان
لی هاته‌وه يه‌ك، ئه‌وه بوو سه‌ره نجام شکان و هله‌هاتن و راتان کرد، هه‌تا له‌پاشا
خودا به به‌خششی خوی و به به‌ره‌که‌تی وجودی پیغه‌مبه‌ری خوی
فه‌راموشی دان و ئاسایشی داباران به‌سه‌رتاناو دلی ئه‌ستور کردن و
سه‌کینه و ئارامی دلی له لایه‌ی خویه‌وه نارده خواره‌وه بوسه‌ر پیغه‌مبه‌رو
موسولمانه‌کان و سوپایه‌کی فریشته‌ی له غه‌بیه‌وه بق پشتیوانی ئیوه نارد، که
ئه‌وكاته ئیوه نه‌تابینین، ئه‌وه بوو خودا بوخوی سزا‌یه‌کی چاکی
ناموسولمانه‌کانیدا، که به‌پاستی سزا‌یی له خوداوه بى و بوسه‌ر ناموسولمان
بى هروا ده‌بى.

٤٦٤- عن العباس (رضي الله عنه) قال: شهدت مع رسول الله (صلى الله عليه وسلم)
وئم يوم حنين فلمَّا رأيتُ أبا سفيانَ أبا الحارثَ بن عبد المطلبِ رسُولَ اللهِ (صلى الله عليه وسلم)
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمْ تُفَارِقْهُ وَهُوَ عَلَى بَغْلَةٍ لَهُ يَنْضَاءُ أَهْدَاهَا لَهُ فَرَوْةُ بْنُ نَعَامَةَ الْجَذَامِيُّ فَلَمَّا
أَتَقْرَى الْمُسْلِمُونَ وَالْكُفَّارُ وَلِلْمُسْلِمِينَ مُدْبِرِينَ فَطَرَقَ رَسُولُ اللهِ (صلى الله عليه وسلم)
يَرْكُضُ بَعْلَتَهُ قَبْلَ الْكُفَّارِ وَأَنَا آخِذُ بِلِجَامِهَا أَكْفُهَا لِثَلَاثَ سَرْعَ وَأَبُو سَفِيانَ آخِذُ بِرَكَابِهِ
فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (صلى الله عليه وسلم) أَي عَبَّاسُ نَادِ أَصْحَابَ السَّمْرَةِ. قَالَ: فَوَاللهِ لَكَأَنَّ
عَطْفَتُهُمْ حِينَ سَمِعُوا صَوْتِي عَطْفَةَ الْبَقَرِ عَلَى أَوْلَادِهِ، فَقَالُوا: يَا لَيْكَ يَا لَيْكَ
فَاقْتَلُوا وَالْكُفَّارُ وَلَدَعْوَةُ فِي فَنَادِتِ الْأَنْصَارُ يَقُولُونَ يَا مَغْشَرَ الْأَنْصَارِ يَا مَغْشَرَ الْأَنْصَارِ،
لَمْ قَصَرَتِ الدَّعْوَةُ عَلَى بَنِي الْحَارِثِ بْنِ الْحَزَّارِ يَا بَنِي الْحَارِثِ يَا بَنِي الْحَارِثِ، يَا بَنِي
الْحَارِثِ فَنَظَرَ رَسُولُ اللهِ (صلى الله عليه وسلم) إِلَى قَاتِلِهِمْ وَهُوَ عَلَى بَغْلَتِهِ وَقَالَ: هَذَا حِينَ
حَمَى الْوَطِيسُ، لَمْ أَخْذُ رَسُولَ اللهِ (صلى الله عليه وسلم) حَصَّيَاتِ فَرَمَى بِهِنْ وُجُوهَ الْكُفَّارِ لَمْ
قَالَ: الْهَزَمُوا وَرَبُّ مُحَمَّدٍ قَالَ: فَدَهْبَتُ أَنْظُرُ فَإِذَا الْقِتَالُ عَلَى هَيْتِهِ فِيمَا أَرَى قَالَ:
فَوَاللهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ رَمَاهُمْ بِحَصَّيَاتِهِ فَمَا زَلتُ أَرَى حَدَّهُمْ كَلِيلًا وَأَمْرَهُمْ مُدْبِرًا. وَفِي
رواية: رماهم بقضبة من التراب وقال: شاهت الوجوه فما بقي منهم إنسان إلا امتلاكت
عيناه فولوا مدبرين والهزموا وقسمت عينائهما بين المسلمين. ولحظ البخاري: لمن كان
يوم حنين النقى هو ازنه و مع النبي (صلى الله عليه وسلم) عشرة آلاف والطلقاء، فآذبوا قال:

یا مَعْشِرَ الْأَنْصَارِ قَالُوا: لَبِّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدِيْكَ، لَبِّيْكَ تَخْنُ بَيْنَ يَدِيْكَ، فَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَقَالَ: أَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ فَإِنَّهُمْ الْمُشْرِكُونَ، فَأَعْطَى الطَّلَقَاءِ وَالْمُهَاجِرِينَ وَلَمْ يُعْطِ الْأَنْصَارَ شَيْئًا، فَقَالُوا فِي ذَالِكَ، فَلَعْنَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَذْخَلَهُمْ فِي قُبَّةٍ فَقَالَ: أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالشَّاءِ وَالْبَعْرِ وَتَهْبُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيَا وَسَلَكَتِ الْأَنْصَارُ شِعْبًا لَا خَرْتَ الْأَنْصَارَ. زَادَ فِي رَوَايَةٍ: قَالَ: كُنُّا إِذَا اخْمَرَ الْبَأْسُ تَقَى بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَإِنَّ الشُّجَاعَ مِنَ الَّذِي يُحَادِيهِ. رَوَاهُ هَذِهِ الْثَّالِثَةُ الشِّيْخَانُ^(۱):

عه‌بیاس (خوشنودی خودای نی‌بن) ده‌فرمومی: له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا (درودی خودای له‌سر‌بن) ئاما‌دهی غه‌زای حونه‌ین بووم، من و ئه‌بو سوفیانی کوپری حاریشی کوپری عه‌بدول‌موططه‌لیب له‌خزمه‌تی دابووین و لیسی جوی نه‌ده‌بووینه‌وه، پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سر‌بن) به‌سواری ئه‌و هیستره سپییه‌ی خوی بوو که فه‌روهی کوپری نوفاشه‌ی جوزامی به‌دیاری بوی هینابوو، جا کاتنی موسولمانان و ناموسولمانان دایان بیه‌کا موسولمانه‌کان له‌سه‌ره‌تاوه شکان و به‌ره‌دوا هله‌هاتن، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سر‌بن) ئیستره‌که‌ی خوی غارده‌دا که به‌ره‌و کافره‌کان هله‌مهت به‌رهی، منیش لغاوی هیستره‌که‌م توند گرتبوو، نه‌م ده‌هیشت خیرا بپروا، ئه‌بو سوفیانیش ئاوزه‌نکییه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری گرتبوو، پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سر‌بن) فه‌رموموی: ئه‌ی عه‌بیاس! بانگ که ئه‌ی ده‌سته‌ی به‌یعه‌تولری‌ضوان! ئه‌ی ئه‌و کومنه‌له‌ی که لره‌رژی حوده‌بیبیه‌دا له‌ژیر دار موزه‌که‌دا له‌گه‌لن پیغه‌مبه‌ری خودادا په‌یمانتان به‌ست له‌سهر ئه‌وه که له‌به‌ر کافر هله‌نه‌ین. جا منیش به‌هه‌موو ده‌نگی خوم، به‌و ده‌نگه گه‌وره‌ی خوم هه‌تا هیزم تیادا بوو بانگم کرد: پیاوان و یارانی به‌یعه‌تولری‌ضوان له‌کوین که خودای گه‌وره له شانیاندا فه‌رمومویه‌تی:

﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يَأْتُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾ (۴۸/۱۸)?

^(۱) مسلم. مغازی: ۴۵۸۸. بخاری. جهاد: ۲۹۳۰.

به‌و خودایه هرئه‌وهنده که گوییان لـهـدـنـگـی من بـوـوـهـمـوـ بـهـپـلـه
 بـوـلـایـ حـزـرـهـتـ بـاـیـانـ دـایـهـوـهـ، وـهـکـ چـوـنـ گـاـگـهـیـ بـهـچـکـهـیـ لـیـ جـیـمـابـیـ کـهـ گـوـیـیـ
 لـهـدـنـگـیـ بـنـ بـهـهـرـاـکـرـدـنـ دـهـگـهـرـیـتـهـوـ بـوـسـهـرـیـ ئـاـواـ، لـهـهـرـ چـوـارـ لـاـوـ بـهـیـهـکـ
 دـهـنـگـ دـهـیـانـگـوـتـ: بـهـسـهـرـ سـهـرـ، بـهـسـهـرـ سـهـرـ، وـاهـاتـینـ، وـاهـاتـینـ، ئـیـتـلـهـگـهـلـ
 نـاـمـوـسـوـلـمـانـهـ کـاـنـدـاـ پـیـکـ هـلـبـرـیـشـانـ، خـوـشـ خـوـشـ بـانـگـهـواـزـ هـهـرـ بـهـرـدـهـوـامـ بـوـوـ،
 لـهـسـهـرـهـتـاـوـهـ بـاـنـگـیـ یـارـیـدـهـدـهـرـانـ دـهـکـراـوـ دـهـیـانـگـوـتـ: ئـهـیـ کـوـمـهـلـهـیـ
 یـارـیـدـهـدـهـرـانـ! ئـهـیـ کـوـمـهـلـهـیـ یـارـیـدـهـدـهـرـانـ! ئـهـیـ مـهـرـدـیـنـهـ! رـوـژـیـکـهـ وـئـهـمـرـقـ،
 لـهـدـهـسـتـیـ نـهـدـهـنـ! ئـیـنـجـاـ بـانـگـهـواـزـ بـهـتـایـبـهـتـ لـهـنـهـوـهـیـ حـارـیـشـ کـوـپـیـ خـهـزـدـهـجـ
 دـهـکـراـوـ دـهـیـانـگـوـتـ: ئـهـیـ نـهـوـهـیـ حـارـیـثـ! ئـهـیـ نـهـوـهـیـ حـارـیـثـ! حـزـرـهـتـ (درـودـیـ
 خـوـدـایـ کـهـرـمـوـ مـعـنـیـ لـیـ بـنـ) بـهـسـهـرـ پـشـتـیـ هـیـسـتـهـکـهـیـ خـوـیـهـوـهـ سـهـرـهـنـجـیـکـیـ شـهـپـوـ
 کـوـشـتـارـهـکـهـیـ دـاـوـ فـهـرـمـوـوـیـ: وـاـ تـهـنـدـوـورـ تـاوـیـ سـهـنـدـ، بـهـپـاـسـتـیـ شـهـپـرـ
 گـهـرـمـبـوـونـ ئـاـواـ دـهـبـیـ! ئـهـوـجـاـ حـهـزـرـهـتـ (درـودـوـ سـلـاوـوـ سـهـلـاتـ وـسـلـامـیـ خـوـدـایـ کـهـرـمـوـ مـعـنـیـ لـهـ
 خـزـیـ وـکـسـوـکـارـوـ یـارـانـیـ بـنـ) مـشـتـنـ چـهـوـیـ هـلـگـرـتـ وـهـشـانـدـیـ بـهـپـوـوـیـ
 نـاـمـوـسـوـلـمـانـهـ کـاـنـدـاـوـ فـهـرـمـوـوـیـ: بـهـخـوـدـایـ مـوـحـهـمـمـهـدـ وـاـشـکـانـ! مـنـیـشـ چـوـومـ
 تـهـماـشـامـ کـرـدـ، بـهـلـامـ لـهـبـهـرـ چـاـوـیـ منـ هـیـشـتاـ کـوـشـتـارـ وـهـکـ خـوـیـ کـهـرمـ بـوـوـ.
 گـوـتـیـ: کـهـچـیـ هـرـئـهـوـهـنـدـهـ بـوـوـ کـهـ چـنـگـهـ چـهـوـهـکـهـیـ فـرـهـدـاـ بـوـیـانـ، ئـیـتـرـ چـاـوـمـ لـیـ
 بـوـوـ بـهـرـبـهـرـ نـاـمـوـسـوـلـمـانـهـ کـاـنـ کـوـلـ دـهـبـوـونـ وـ گـوـلـوـلـهـیـانـ دـهـکـوـتـهـ لـیـشـیـ. لـهـ
 گـیـرـانـهـوـهـیـکـاـ: مـشـتـنـ خـاـكـ وـ خـوـلـیـ بـوـ فـرـهـدـاـنـ وـ فـهـرـمـوـوـیـ: شـاـهـتـ الـوـجـوـهـ:
 روـوـیـانـ دـاـوـهـشـیـ وـ چـاـوـیـانـ کـوـیـرـوـ مـزـمـهـعـیـلـ بـنـ، ئـیـتـرـ بـهـفـهـرـمـانـیـ خـوـداـ
 هـهـمـوـوـیـانـ، يـهـکـ بـهـیـهـکـ پـرـچـاـوـیـانـ بـوـوـ لـهـ خـوـلـ وـ بـهـرـهـوـدـوـاـ هـلـیـانـ تـیـزـانـ وـ
 شـکـانـ ئـیـتـرـ ئـهـوـهـبـوـوـ مـاـلـ وـ مـنـاـلـ وـ خـاـوـوـ خـیـزـانـ وـ سـاـمـانـیـانـ بـهـ تـالـانـیـ گـیـرـاـوـ
 دـاـبـهـشـ کـرـاـ بـهـسـهـرـ سـوـپـایـ ئـیـسـلـامـداـ (شـ) گـفـتـهـیـ (بـ) ئـاـوـایـهـ: کـهـ رـوـژـیـ
 حـوـنـهـیـنـ روـوـیدـاـ لـهـشـکـرـیـ هـوـزـیـ هـهـوـاـزـیـنـ وـ سـوـپـایـ پـیـغـهـمـبـهـرـ (درـودـیـ خـوـدـایـ لـهـسـرـ
 بـنـ) بـهـرـاـمـبـهـرـیـ یـهـکـتـرـیـ رـاـوـهـسـتـانـ، سـوـپـاـکـهـیـ پـیـغـهـمـبـهـرـ (درـودـیـ خـوـدـایـ لـهـسـرـبـنـ)
 (بـیـجـگـهـ لـهـ وـ نـوـ مـوـسـوـلـمـانـانـیـ کـهـ لـهـکـاتـیـ گـرـتـنـیـ مـهـکـکـهـدـاـ ئـیـسـلـامـ بـوـوـ بـوـونـ)
 دـهـهـزارـ کـهـسـ بـوـونـ، جـاـ لـهـسـهـرـهـتـاـوـهـ لـهـشـکـرـهـکـهـیـ پـیـغـهـمـبـهـرـ (درـودـیـ خـوـدـایـ لـهـسـرـ

بن) شکستیان هینا و هک له سه‌ر باسی خوپاگرتن و ورهبه‌رزی و نه بهزین له کاتی روودانی شه‌ردا پیویسته له فه‌رموده‌ی یه‌که‌مدا ئه‌م باسه رابورد. پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له سه‌ر بن) بانگی یاریده‌دهرانی کرد و فه‌رموموی: ئه‌ی کۆمه‌لە‌ی یاریده‌دهران! ئه‌وانیش (رهزای خودایان لی بن) یه‌کسه‌ر هۆشیان هاته‌وه و که‌وتنه‌وه خوپیان و عه‌رزيان کرد. ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌مه‌تاین واين له خزمەتتا، فه‌رمومو بفه‌رمومو سه‌رمان له ریتایه! ئه‌وكاته حه‌زرهت (درویدی خودای له سه‌ر بن) له ولاخه‌که‌ی دابه‌ری، که‌ناوی دولدوول بwoo، فه‌رموموی: من به‌نده و پیغه‌مبه‌ری خودام و درون و جادوو بازنیم و قسه‌ی من راست و دروسته و سه‌رکه‌وتن هر بو ئیمه‌یه ئیتر بو ووره به‌رده‌ن و نوشوست ده‌هینن. ئیتر له شکری ناموس‌ولمانه‌کان شکاو هه‌لیان تۆراند. پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له سه‌ر بن) تا‌لائیه‌که‌ی ئه‌وانی دابه‌ش کرد به‌سه‌ر ئازادکراوه‌کانی فه‌تحی مه‌که‌داو به‌سه‌ر کۆچکاره‌کاندا، هیچ به‌شی یاریده‌دهرانی لی نه‌دا، ئه‌وه‌بwoo یاریده‌دهرانیش له سه‌ر ئه‌مه گله‌ییان لیکرد جا پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له سه‌ر بن)... تاد. باقی مه‌نده‌ی فه‌رموده‌که له باسی: (اعطاء المؤلفة قلوبهم) دا رؤیشت، فه‌رموموده‌ی یه‌که‌م و دووه‌م و سینیه‌م و چواره‌م.

۴۶۳۵ → (بـ ئه‌م باسه ته‌ماشای ئه‌م باسانه‌یش بـکه: من قتل قتیلا فله سلبه فـ ۱) + (فه‌مانپه‌وا بـی هه‌یه که دیل به پیاوەتی ئازاد بـکا...) + (بـ ۵زـ ۶۲ لـ ۲۲۵ فـ ۲) ^(۱).

۹۷) غهزای نه‌وتاس: (غزوة أوطاس)

۴۶۳۶ → (بـ ۵زـ ۶۳ لـ ۲۲۵ فـ ۲) ^(۱):

^(۱) راجع مبحث (من قتل قتیلا فله سلبه).

^(۲) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۶۲ رقم: ۲۵۲۸.

لیزهدا ئەم پتیرییەی ھەيە: لە شەپەكەدا كاپرايەكى بەنى جەشەمى تيرىكى لە كەشكە ئەزىزلىرى ئەبو عامىردا، كە چۈومە سەرى پېيم گوت: مامە كى بۇو ئەم تيرە لىيداي؟ ئەويش بەھىما نىشانى دام ئا ئەوهىيە كە كوشتمى و تيرەكەي پىوهنام، منىش نىشتمە سەرى و گرتىمەوە، كەمنى بىنى واڭەيمە سەرى ھەلھات، منىش شويىنى كەوتى و تانەم لىداو دەمگوت: ئەوه شەرم ناكەي رادەكەي! ئەگەر مەردى خوت بىگە بۆم: ئەويش راوهستا، سەرو شمشىرمان بۇيەكتىر داوهشان من ئەم كوشت ئەوسا كەپامەوە بۇلاي ئەبو عامىر... تاد.

(۹۸) غەزاي طائيف: (غزوة الطائف)

٤٦٣٧ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرُو (رضي الله تعالى عنهم) قَالَ: حَاصِرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَهْلَ الطَّائِفَ فَلَمْ يَنْلِ مِنْهُمْ شَيْئًا فَقَالَ: إِنَّ قَافِلَوْنَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، قَالَ أَصْحَابُهُ: تَرْجِعُ وَلَمْ تَفْتَحَهُ فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اغْدُوا عَلَى الْقِتَالِ فَغَدَوْنَا عَلَيْهِ فَأَصَابَهُمْ جَرَاحَتٌ فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّ قَافِلَوْنَ غَدًا قَالَ: فَأَغْجَبَهُمْ ذَلِكَ فَضْحِكَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ الشَّيْخَانَ^(۱):

عەبدوللائى كورى عەمر (خودا لىيان رازى بن) دەفرمۇسى: لەپاش غەزاي حونەين و ئەوتاس پىيغەمبەر (دەرىدى خوداى لەسەربىن) دەورەي خەلکى قەلائى تائىيفى دا، بەلام زەبەرى پىنى نەبردن، فەرمۇسى: خودا حەزكى دەگەپىيىنەوە يارانىش (رمى خودايان لى بن) لەبەريان گران بۇو، فەرمۇسى: چۈن دەگەپىيىته و خوتۇ ھېشتا قەلائىت نەگرتۇوه؟ فەرمۇسى: دەسبەينى سەر لەبەيانەكى بېرىن بۇ شەپ لەگەلىيان جا بۇ سبەينى كە چۈن بۇ شەپ لەسەر لىوارى شۇورەكەوە بە دوورەتىر ھەندىكىيان لى زامار بۇو، وە ھىچىشيان پى نەكىردىن، پىيغەمبەر (دەرىدى خوداى لەسەربىن) پىلى فەرمۇن: سبەينى دەگەپىيىنەوە! گوتى: كەچى ئەمجا

^(۱) تجرید البخاري / ۴ / ۲۲۸ رقم: ۱۰۹۲ = ۴۳۲۵ ، ۶۰۸۶ ، ۷۴۸۰. مسلم. مغازي: ۴۰۹۶

گه رانه‌وهييان به‌دل بيو، پيغه‌مبهر (برودي خوداي له‌سر بن) که‌دي وارايان گوپري و ئه‌وانيسش له‌پاش تاقيكىردن‌وه هاتنه سه قسه‌که‌ي ئهو، ئه‌ويش پيکه‌نى
(شـ - خوداييان لـ رازى بن).

۹۹) غهزای ته‌بۈوك: (غزوة تبوك)

- ۴۶۴۰ → (ب- ۵۹- ۶۲ف- ۴)^(۱).
۴۶۴۱ → (ب- ۶۰- ۱۱۰- ۲۱۶ف- ۲۴)^(۲).

۱۰۰) غهزای موتە له وولاتى شام

۴۶۴۰- عن ابن عمر (رضي الله عنهم) قال: أَمْرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي غَزْوَةِ زَيْدٍ بْنَ حَارِثَةَ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّ قُتْلَ زَيْدَ فَجَفَّرَ وَإِنْ قُتْلَ جَعْفَرَ فَعَبَدَ اللَّهُ بْنُ رَوَاحَةَ، قَالَ ابْنُ عَمْرَ: فَأَتَمَّسْنَا جَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ فَوَجَدْنَا فِي الْقَتْلَى وَوَجَدْنَا فِي جَسَدِهِ بِضْعًا وَتَسْعِينَ مِنْ طَعْنَةٍ وَرَمَيَةٍ^(۱):

ئيبينو عومهر (رمزي خودا للخوى و باي) فهرموسى: له غهزای موتەدا حەززەت (برودي خوداي له‌سر بن) زهيدى كورى حارىسى كرد بـ سەركىرىدى سوپاكار، له‌پاشا فهرموسى: ئەگەر زهيد كۈزى ئەوا جەعفر لـ شويىنى ئەو سەركىرىدى، ئەگەر جەعفرىش كۈزى عەبدۇللەي كورى رەواحە سەركىرىدى. ئيبينو عومهر (خوداييان لـ رازى بن) فهرموسى: كە گەران بـ تەرمەكەي جەعفرى كورى ئەبو طالىب كاتى كە دۆزيمانه‌وه، لەناو كۈزراوه‌كاندا، زىاتر لـ نەوهەت سەرە پـ دەمەشىرو تىرى پىوه بيو (ب).

^(۱) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۹ رقم: ۳۲۹۱.

^(۲) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ۱۰ = ۲۴ / ۳۹۱۵.

^(۳) بخاري. مغازي: ۴۲۶۲.

۴۶۴۱ → (ب-۵ز-۲۲ل-۱۴۳ف-۱) + (ب-۱ز-۱۹۷ل-۵۳۰ف-۳)^(۲).

۴۶۴۲ - عَنِ الْعُمَانِ بْنِ بَشِيرٍ الْأَنصَارِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: أَغْمَىَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ، فَجَعَلَتْ أَخْتُهُ عَمْرَةُ تَبْكِي وَاجْبَلَةً وَأَكَدَّا وَأَكَدَّا ثَعَدَّدًا عَلَيْهِ فَقَالَ حِينَ أَفَاقَ: مَا قُلْتِ شَيْئًا إِلَّا قِيلَ لِي أَتَتْ كَذَلِكَ. رَوَاهُ هَذِهِ الْثَالِثَةُ الْبَخَارِيُّ^(۳):

نوعمانی کورپی بهشیری ئەنساری (خودای ئازى بن) فەرمۇسى:
 جارى عەبدوللائى کورپى رەواحە زۆرنەخۇش دەبىي، كەشەنگ دەبىي،
 لەھۆش خۆى دەچى، عەمرە خوشكىشى دەست دەكا بە شىن و
 شەپقۇر دەيلاۋىنېتەوە دەلىنى: ئاي كىۋەكەم رۆ، ئەممەم رۆ ئەۋەم رۆ، جا
 كاتى عەبدوللائى دېتەوە سەرھۆش دەلىنى: هەموو جارى كەتۆ منت
 دەلاواندەوە و بەسەر مندا ھەلت دەدا دەگوترا پىيم: ئەرى راستە تو وایت
 وەك عەمرە خوشكت دەلىنى؟ (ب) لەشەرەكەدا دەفەرمۇسى: لەم
 نەخۆشىنەدا حەززەت (دەرۈدى خودای لەسەر بن) دەچى بۇ سەردانى، دەپروانى
 كفته و بۇرماوهتەوە دەفەرمۇسى: (أَللَّهُمَّ أَنْ كَانَ أَجْلَهُ قَدْ حَضَرَ فِي سَرِّ عَلِيهِ وَالْأَنْ
 فَأَشْفَهَ): پەروردگارى من! ئەگەر ئاكامى ھاتووه ئەوا كارى سەرەمەرگى
 بۇ ئاسان بەفەرمۇو، دەنا چارى بەفەرمۇو). دەلىنى: جا خودا تۆزى بارى
 لەشى سوووك دەكاو ھۆشى دېتەوە دەفەرمۇسى: وەك بلىيى فريشتەيىن
 گورزىيىكى ئاسىنین راست بکاتەوە لېم و بلىنى: جا ئەمە راستە تو ئاوابىت؟
 ئەگەر بىمگوتبايە: ئا، بەوە دايىدەپلۇستم.

^(۱) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۲۲ رقم: ۲۲۸۶.

^(۲) راجع مجلد أول. تسلسل / ۱۹۶ رقم: ۱۰۲۴.

۱۰۱) دواگوته لهم باسهدا، باسو ناردنی نیرده کان (البعوث) ناردنی عاصیم و خوبه بیب و برادره کانیان:

خاتمة في المبعث: بعث عاصم وحبيب وأصحابهما

٤٦٤٣ - عن أبي هريرة (رضي الله عنه) قال: بعث النبي (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سرية عيناً وأمر عليهم عاصم بن ثابت، فاطلقوا حتى إذا كانوا بين عسفان ومكة ذكرروا لحي من هذين يقال لهم بنو لحيان فتبعوه بقرب من مائة رام، فاتبعوا آثارهم حتى أتوا منزلًا نزلوا فوجدوا فيه نوى ثمر ترددوا من ثمر المدينة فقالوا: هذا ثمر يشرب فتبعوا آثارهم حتى لحقوهم فلجأوا عاصم وأصحابه إلى فندق فاحتاط بهم القوم وقالوا: لكم العهد والميثاق إن نزلتم إلا تقتل منكم رجالاً فقال عاصم: أما أنا فلا أترول في ذمة كافر، اللهم أخرب عنا رسولك فرمونهم حتى قتلوا عاصماً في سبعة نفر بالليل وبقي خبيب وزيد ورجل آخر فاغطوه العهد والميثاق فنزلوا إليهم فلما استئنفوا منهم حلو أوتار قسيهم فربطوه بهما، فقال الرجل الثالث: هذا أول انقدر فلي أن يضجعهم فجرود وعالجوه فلم يمتثل فقتلوه وأنطلقوا بخبيب وزيد حتى ياغوهما لأهل مكة.

رواه البخاري (قال في الشرح: بقية الحديث: وكان خبيب قتل الحارث بن عامر بن نوبل يوم بذر فاشتراه بنو الحارث فمكث عندهم زماناً أسيراً فكانت بنته تقول: ما رأيت أسيراً قط خيراً من خبيب، لقد رأيته يأكل من قطف عنب وهو موئق في الحديد وليس بمكة يومئذ ثمرة، فما كان إلا رزق رزقة الله تعالى، فلما أجمعوا على قتيله خرجوا به من الحرام ليقتلواه خارجه فقال: دعوني أصل ركعتين فصلى ثم قال لهم: لو لا أن تروا ما بي جزع من الموت لزدت في عبادة ربى، فكان هو أول من سن الركعتين عند القتل، ثم قال اللهم أخصهم عدداً. ثم قال: ولست أباً حين أقتل مسلماً

علی أی شیق کان فی اللہ مضرعی

وذلك فی ذات الإله وإن يشا

تبارك علی أوصال شلیو ممزع^(۱):

^(۱) بخاري. جهاد: ۲۰۴۵ ، ۳۹۸۹ ، ۴۰۸۶ ، ۷۴۰۲.

ئه بو هوره یره (خودای لی خوشنود بی) فهرمومی: پیغه مبه ر (برودی خودای له سر
بی) لقیکی نارد، ده که س بون، بو سووسه کردن و چاو گیپان و دزینی هه والی
دوژمن، عاصیمی کورپی ثابتی کرد به سه ریه لیان، ده پون تا ده که نه هه دئه،
که جیگه یه که له نیوانی عوسفان و مه ککه دا، له وی خیلی به نی له حیان (که
ده چنه و سه ره هوزی هوزه لیل) هه ستیان پی ده که ن، جا نزیکه سه د پیاوی
تیره نداز شوینیان ده که ون و شوینه وارو شوین پییان هه ل ده گرن، تا ده چنه
سه ر شوین هه واری، ده پوانن وا ناوکه خورمای لی که و تووه، که
موسولمانه کان له با تی شیو له مه دینه وله، ئیتر شوینیان هه ل ده گرن هه تا ده یان
بی و نه بی ئه مه خورمای مه دینه یه، ئیتر شوینیان هه ل ده گرن هه تا ده یان
گرن وه. جا عاصیم و ها و پیکانی خویان ده که یه نه گردی و له وی خویان قایم
ده که ن، ناموسولمانه کان ئابلو قه یان ده دهن و ده لین: ئامان و په یمان تان
ده ده بینی ئه گه ر خوتان به دهسته وه بدنه که سтан ناکوژین، عاصیم
ده فرمومی: من به ش به حالی خوم به ئامان و په یمانی کافر ته فره ناخوم و
خوم ناده م به دهسته وه! ئه می خودایه! هه والی ئیمه بکه یه نه به پیغه مبه ری
خوت ئینجا کافره کان ده سپریزیان لی ده که ن و به تیره باران دایان ده گرن و به
عاصیمه وه حه وت که سیان لی ده کوژن. خوبه یب و زهیدو پیاویکی تریان
ده میننه وه و دیسان به لین و په یمانیان ده ده نه و ئه وانیش خویان ده دهن
به دهسته وه، جا که چنگیان لییان گیرده بی و ده که و نه به ره ویلیان گورج ئی
که وانه کانیان ده که نه وه و به زیی که وانه کانی خویان توند ده یان به ستنه وه،
پیاوه که سییه م که ناوی عه بدوللای کورپی طاریق ده بی ده فرمومی: ئه مه
نیشانه بی په یمانی و نیشانه ئه وه یه که گزی و ناپاکیمان له گه ل ده که ن،
ئه گینا بوقامان لی ده که ن به خودا من له گه ل تان نایم، من له و حه وت ها وریانه
زیاتر نیم، که شه هیدکران جا هر هه ول ده دهن که له گه لیان بپروات ناپروات و
که لی خه ریک ده بن که به کیشی بکه ن و ئازاری بدنه به لام ئه و به گوییان ناکا و
ملیان ناداتی، ئیتر ده یکوژن خوبه یب و زهیدیش دیل ده که ن و ده یان بنه و
ده یان فرؤشن به کافره کانی خه لکی مه که تا له با تی که سوکاری خویان که له

بهدردا بهدهستی ئهو دوو كه سه كورزا بعون بيان كورئنه‌وه! (ب) باقى مهندسى ئەم فەرمۇدەيە بەپىّى شەرەكە ئاوايە: خوبەيىب (رەزاي خوداي ئىبن) لە رۆزى بەدردا حارىشى كورى عامىرى كورى نەوفەلى كوشتبۇو، لە بەرئەوه كورەكانى حارىش بىكۈزەكەي باوکىيان دەكىنەوه، دىلى دەكەن و ماوهىيەكى كەم لەلايان دەمېننەتەوه كە مانگە بەرىزەكان (ئەشەوروالحوروم) رابوردن بىريارياندا كە بىكۈزىن، خوبەيىب (خوداي ئىبانى بن) داوايى كويىزانىكى لە زەينەبى كچى حارىش كىرد، كە بەرى خۆبىي پىنى بتاشى، زەينەب كويىزانەكەي دەداتى. زەينەب دەلى: ئاگام لە خۆم نەبۇو، كورىكى منالىم هەبۇو چووبۇو بۇلای، خوبەيىب كويىزانە رووتەكەي بەدەستەوه بۇو، كورەكەمى لەسەر رانى خۆى دانابۇو منىش راچەنیم و رەنگم بېرسکا، خوبەيىب فەرمۇوى: مەترسە لەتۆ وايە كورەكەت دەكۈزم، من شتى وا ناپەوا ناكەم زەينەب (رەزاي خوداي ئىبن) دەفەرمۇى: بەزاتى كە زاتى خودايى قەت يەخسirى وەك خوبەيىبم ئاوا باش نەديوه، من بەچاوى خۆم كەرامات ئى دەدى، رۆزى چاوم ئى بۇو بولۇت ترىسى بەدەستەوه بۇو دەيخوارد، توند بە زنجير شەتك درابۇو، لەوكاتەدا ئەوهى پىيى بىكوتى مىوه لە مەككەدا نەبۇو، چونكە كاتى بەسەرچوو بۇو، دىياربۇو ئەوه كەرامەت بۇو، رزق و رۆزىيەك بۇو خوداي گەورە خۆى بۇئى رەخسانىبۇو لە بابەته بۇو كە خودا لە قورئاندا لەسەر ئەم شىۋەيە باسى دەفەرمۇى:

{كُلُّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَا الْمُخَرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا، قَالَ يَا مَرِيمُ أَلَى لَكِ هَذَا؟
قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ} (۳۷/۳).

ھەموو جارى حەزىزەتى زەكەرييَا كەدەچوو بۇسەردانى حەزىزەتى مەرييەم رۆزىيى نايابى لەلابۇو، وەك مىوهى زستانە لە هاوینا و مىوهى هاوينە لە زستانا، پىيى فەرمۇو: ئەم مەرييەم! تۆلەناو ئەم خەلۇھ خانەدایت و نەكەس دىئ بولات و نە دەچى بولالى كەس و دەركا لەسەر دەركا لەسەت داخراوه، كەواتە ئەم نان و ئاوه جوانانە و ئەم مىوهى ناوهختەت لەكۈئى بۇو؟

مهربم فرمومی: ئەمە لە گەنجینەی غەببى خوداوهى، پەيوەندى بەھۆكەت و شويىنهو نىيە، كەواتە بە دوورى مەزانە و بۇ خودا چى تى دەچى، خودا ئەگەر مەيلى لەسەر بىن بەبى شومار رىزق و رۇزى دەدا بەھەر كەسى كە خۆى مەيلى لەسەرى ھەبى. حەديث دەفرمومى: كە لەخاكى بەست (حەرمە) مەككە خوبەيىيان بىردى دەرەوه، تا لەخاكى نابەست (ئەرزى حىليل) دا شەھىدى بکەن، فرمومى: مۆلەتم بىدەن دوو رکات نويىشى سوننەت بەم بۇنەيەو بکەم، مۆلەتىيان دا تەنبا دوو رکاتى كرد، كە سلاۋى دايەوە فرمومى: لەبەرئەوە نەبىن كەئىوەي دنبا پەرسەت و بىن ئاگا لە زىيانى لاي خودا، وا بىزانن كە بۇيە نويىشى پىر دەكەم چونكە لە مردن دەترىسم، دەنا حەزم دەكەد كە لەم حالەمدا بەندەيى و عىبادەتىيکى زۆر بۇ خوداي خۆم بکەم، لە دوایيدا فرمومى: خودايە! تاقىيان لى بېرە، دەفرمومى: خوبەيىب يەكەم كەس بۇو لە ئىسلامدا كە ئەم دوورەكەتە نويىشى صەلاتوصحەبرەي كرد بە سوننەت، وەبۇو بەسەر مەشق بۇ ئەو موسولىمانانەي كە لە بەندىيدا چاۋەپوانى كوشتنى خۆيان دەكەن، دوو رکات نويىشى سوننەتى سەرەمەرك بکەن، لەپاشدا فرمومى:

وَلَسْتُ أَبَا لِي حِينَ أُقْتَلُ مُسْلِمًا

عَلَى أَىٰ شِقَّ كَانَ فِي اللَّهِ مَصْرَعِي

وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الإِلَهِ وَإِنْ يَشَأْ

يَبْارِكُ عَلَى أَوْصَالِ شِلْوٍ مُمَزَّعٍ^(۱):

وەك لە عەينىيدا دەفرمومى، ئەم دوو شىعرە لەم چامەيەيە كە دەفرمومى:

لَقَدْ جَمَعَ الْاحْزَابَ حَوْلَى وَالْبَوَا

قَبَانِكُمْ وَأَسْتَجْمِعُوا كَلْ مَجْمَعَ

^(۱) بخارى. جىجاد: ۲۰۴۵، ۴۰۸۶، ۳۹۸۹. ۷۴۰۲.

وقد قربوا أبناءهم ونساءهم
 وقربت من جزع طويل منع
 وكالهم يهدى العداوة جاهدوا
 على لآنسى فى وثاق بمحبى“
 إلى الله أشكو غربتى بعد كربلا
 وما جموع الآذاب عند مصرع،
 يذا العرش صبرنى على ما أصابنى
 وقد بضموا الدمى وقد قل مطمع
 وذلك فى ذات الله وان يشا
 يبارك على أوصال شلو ممنزع
 وقد عرضوا بالكفر والموت دونه
 وقد ذرفت عيناي من غير مدعى
 وما بسى حذار الموت أنى لميت
 ولكن حذارى حر نار تلفع!
 فلست بمبد للعدو تخشع
 ولا جزعًا أنسى إلى الله موجع“
 ولست أبالى حين أقتل مسلما
 على أى شق كان الله محبى!!

واته:

دهستو پام به کوت له لهشم باره
 بهوم همه لخراوه پمهتن سپیداره!
 دوزهمن له دهورم بهم بن شوماره

لیووه کروزه‌ی چون فیشکه‌ی ماره
 خااوو خیزانی نه و گورگه هاره
 هاتون بسو سهیری منی بیچاره!
 که سی بن که سان خوئی ناگاداره
 لـهـحالـی دلـم پـهـنـدـه زـاـمـارـه،
 بـوـخـوـم غـهـرـیـم لـمـ دـوـورـه شـارـه
 نـهـلـهـام بـیـنـیـنـیـسـ رـوـنـسـارـیـ یـارـه!
 هـهـمـیـ شـهـ دـلـمـ لـاـیـ کـهـ سـوـکـارـه
 دـلـمـ لـهـ زـوـرـیـ زـوـدـارـ بـیـزـارـه!!
 وـهـلـنـ نـهـ بـاتـمـ لـهـ عـزـارـاـ ژـارـه
 لـهـجـیـسـ روـوـیـ نـازـیـزـ چـارـهـ بـهـدـکـارـه!
 سـکـالـمـ لـهـلـایـ خـوـاـنـ کـرـدـگـارـه
 تـوـلـمـ بـسـیـتـنـ لـهـچـیـزـ زـوـرـ دـارـه
 عـهـرـشـیـ تـوـ خـوـدـاـ قـیـلـهـنـ هـهـزـارـه
 تـاقـهـ رـوـانـگـهـیـ بـهـنـدـهـیـ بـیـچـارـه!
 بـیـچـارـهـیـسـ منـ لـهـ عـالـمـ دـیـارـه
 جـهـسـتـهـمـ پـیـپـ لـهـخـارـ دـلـ پـرـجـهـخـارـه
 تـسـعـامـ نـهـمـاـوـهـ بـهـمـ ژـینـهـ تـارـه
 صـهـبـرـوـ نـارـاـمـ بـهـدـهـ نـهـمـجـارـه
 نـهـوـهـنـ نـاـوـیـ تـوـقـیـ لـهـنـاـوـیـ زـارـه
 لـهـسـهـرـهـ مـهـرـگـاـ شـادـوـ رـزـگـارـه
 بـوـ رـهـزـاـنـ تـوـیـهـ وـانـهـمـ نـازـارـه
 دـهـکـیـشـ،ـ بـاـکـمـ نـیـهـ لـهـمـ بـارـه!
 نـهـگـهـرـ مـهـیـلـتـ بـنـ گـوـلـکـوـ گـوـلـزـارـه
 کـهـلـاـوـهـ کـوـنـیـشـ کـوـشـکـوـ تـهـلـارـه!

دەلین: کافر بە، سەرت قوتارە

گەروابن مەردن دەکىم بەپارە
پاوم بەوېتىھىن ھەورى بەھارە
خونچەن گۈل بەدەم شەونم لە زارە^(۱)
لەھەرگ سل ناكەم مەردن يەكجارە
ترسم لە ناگىرى سوورى گىردارە
گە، دۇزمن جەرگم كاپارە پارە
سەرم شۇۋاناڭەم بۆنە و خويىنخوارە!
مادەم بۆ نىسلام دەمەن لەم دارە
بەپىش خۆم دەپىمە بەپىش قەپارە!

بە پەخشانىش واتە:

گەلى دۇزمن لە دەورم گەلەكۆمەيان كردووه، خاول خىزانى خۆى
ھىنناوه بۇ تەماشاي لە دەردانى من. دارى سىيّدارەكەم وا بەبەرچاومەوه،
دارىكى درىئىتى بىن رەزايە، خىللى دۇزمن دەورى داوم ھەموو لىيۇھ كرۇزەم ئى
دەكەن، دەست و پىيم بە كۆت شەتك دراوه، ئومىيىدى مانم نەماوه، هاوار بۆكى
بەرم كە ھەق و تۆلەم لەم نامەردانە بىستىنى جىكە لە خودا، ئەم خوداي
خاوهنى عەرش! تۆ دەزانى لەسەر ئەم غەرېبى و ئاوهەرەيىھدا، تۈوشى ئەم
كۆستە گەورەيىش بۇوم، سەرەپاي ئەم دووبارە گەورەيىش پىخۇشبوون و
لىيۇھ كرۇزەمى دۇزمىنىش لەوى بوهستى، لەم سەرەمەرگەيىشدا لەباتى رووى
ئازىزان چارەي بىن رەزاي ناحەزى بەدكار وەك چىقل لەناو چاوم ھەل

(۱) واتە: چاوم ئەوهندە نەشكى زۇرى سوپىرى ھەلپۇراندووه ، فرمىسىكى پى نەماوه ، كالانەي
چاوم سووتاوهتەوه لەبەر گريان ، بۇپىرى فرمىسىكى كويىر بۇتەوه ، دەق دەلتى خونجەيەكى
سوورە كە خەرىك بىن دەم بکاتەوه و قەترەين شەونمى لە دەما بىن ، نەميسىش ئاوهەدا دوا دلۋەپ
نەشكى سوورو سوپىرى لەناوا قەتىس ماوه. (وەركىن)

دهچهقى، بەدەستى دوژمن گشت لەشم بەبارە، گۆشت و پۆستمى بە نەشتر پارە پارە كردووه، ئەي خاوهنى عەرش! قاپى تو دەررووى ئومىدى بىلچارەو هەزىزانە، رۆزىكە و ئەمپۇق، تەمام بەمان نەماوه، رووزەردى بارەگاي خۇتم مەكە، بە دادو فوغان و بىن ئارامى پاداش و مزم بەتال مەكەرهوه، صەبرو ئارام بىدەرى، با روو زەردى سەرە مەرك نەبمو بىكە بە پىشەنگ و سەرمەشق بۇ شەھيدانى دواى خۆم. ئەمەيشى كە بەسەرم ھاتووه (لە سايىھى خوداوه) ھەمۈسى لەبەر رەزاي خودايە، خودا بۇ خۆي تەوانايە، ئەگەر ئارەزوو بكا ئەم جەستە پەل پەلەي من دەكا بەمايمەي خىرۇ خۆشى و سەركەوتىن بۇ گەلى ئىسلام!

دوژمن لەم كاتى كيانەلايەدا دەيەۋى بە بەرتىل كافرم بكا، پىشىيار دەكاو دەلىن: ئەگەر لە ئىسلام وەرگەپىيت و بىيىتەوه سەردىنى خۆمان ئازادت دەكەين، بەلام مردن گەلى خۆشتەرە لە كوفر، يا ئىسلام يا نەمان! يا مردن يا قورئان!!

ئەوهندە گرياوم لەبەر كولۇنى و كەساسى و بىن كەسى خۆم و لەترسى ئاگرى سوورى بلىسەدارى دۆزەخ، چاوم وەك گۈمى خويىنى ليھاتووه، فرمىسكم وشك بوبو، چاوهكائىم پېوشاوى بوبو، بەلام لەترسى مردن ناگريم، مردن ھەقهە يەكجارە هەر دەبى بىنى، بەلىن باكم نىيە لەمردن، چونكە دەزانم دەچمەوه بەر دەستى خودا، مردن ھەرچۈنلى بىنى، لەسەر بۇوي خاك بىنى، يا لەسەر تەختى پادشاھى بىنى، لەسەر ئەم لابى يا لەسەر ئەولابى، مادەم بۇ رەزاي خودابى و لەسەر ئىمان و ئىسلام بىن خۆم دەچم بە پىريەوه و هىچ باكم نىيە لىيى كى بىن شەھيدبۇونى پىن خۆش نەبىن^(۱)؟؟ (وەرگىن).

(۱۰۲) هه ناردنی حه فتا که سه قورئان خوینه کان : (بعث القرآن السبعين)
 ۴۶۴۴- عن أنسٍ (رضي الله عنه) أَنَّ رَغْلًا وَذَكْوَانَ وَعُصَيَّةً اسْتَمَدُوا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَمَدُّهُمْ بِسَبْعِينَ مِنَ الْقُرْآنِ كُلَّا لِسَمِّيهِمُ الْقُرْآنَ فِي زَمَانِهِمْ كَانُوا يَحْتَطِبُونَ بِالنَّهَارِ وَيَصْلَوْنَ حَتَّىٰ كَانُوا يَبْشِرُونَ مَعْوَنَةَ غَدَرِهِمْ وَقَتْلُهُمْ فَلَمَّا أَتَىَ اللَّهُ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَفَتَتْ شَهْرًا يَذْغُرُ فِي الصُّبْحِ عَلَىٰ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ عَلَىٰ رَغْلَ وَذَكْوَانَ وَعُصَيَّةَ وَبَنِي لَحِيَانَ. قَالَ أَنَّسٌ: فَقَرَأْنَا فِيهِمْ قُرْآنًا ثُمَّ رُفِعَ بِلَغْوَةٍ عَنَّا قَوْمَنَا أَنَا لَقِيْنَا رَبَّنَا فَرَضَيْنَاهُ عَنَّا وَأَرْضَانَا. رَوَاهُ التَّلَاقُهُ^(۱):

ئهنه سن (رمای خودای کهورهی نی بن) ده فهرومی: ئهه خیلانه که ناویان بهنی ریعل و بهنی زهکوان و بهنی عوصه ییه بوو، داوای یارمه تییان له پیغه مبهر کرد (دروودی خودای کهورهی نی سمر بن) که یارمه تییان بدا به سهر دوزمنی خویاندا، پیغه مبهریش (دروودی خودای نی سمر بن) حه فتا قورئان خوینی چاکی به کومه کی بو ناردن، که ئهه وسايش له کاتی ژیاندا هر پیمان ده گوتون قورئان خوینه کان و ناویان به قورئان خوینه کان ده کرده بودو، ئهه مانه کاریان ئهه ببوو به رؤژ داریان ده کردو به کوئل کویان ده کرده و به شه و هر شه و نویژیان ده کرد، جا پیکه وه ده کهونه رئی و ده پون تا ده گنه بیری مععونه له وئی به نامه ردی دهیانکوشن، جا کاتن ئهه هه واله دله زینه گهیشت وه به پیغه مبهر (دروودی خودای کهورهی نی سمر بن) تا ماوهی مانگیکی ره بهق له نویژی به یادی دا نزای قونوتوی ده خویندو نه فرین و دوعای شهربی لهم خیله عره بانه ده کرد: له خیلی بهنی ریعل و خیلی بهنی زکوان و خیلی بهنی عوصه ییه. ئهنه سن (خودای

ده ژین له ده یدههه وهک تاوه بههار

له بو که ساسیی خوبه ییبی نازار!

^(۱) مسلم. صلاة: ۱۵۴۲. تجریدی بوخاری بالکوردی / ۱ / ۴۸۸ رقم: ۰۱۰۱، ۰۱۰۲، ۰۱۰۳، ۰۱۰۴ = آ / ۰۱۰۵، ۰۱۰۶، ۰۱۰۷، ۰۱۰۸، ۰۱۰۹، ۰۱۱۰، ۰۱۱۱، ۰۱۱۲، ۰۱۱۳، ۰۱۱۴، ۰۱۱۵، ۰۱۱۶، ۰۱۱۷، ۰۱۱۸، ۰۱۱۹، ۰۱۲۰، ۰۱۲۱، ۰۱۲۲، ۰۱۲۳، ۰۱۲۴، ۰۱۲۵، ۰۱۲۶، ۰۱۲۷، ۰۱۲۸، ۰۱۲۹، ۰۱۳۰.

ن رازی بن) فهرمooی: لهشانی داستانی ئەم قورئان خوینانهدا ئەمە لە قورئاندا
هاتە خوارهوه، تا ماوهیەك لهناو قورئاندا دەمانخویند، بەلام لەپاشدا نەماو
نەسخهوه بۇو، دەیفەرمooو: بلغوا عنا قومنا أنا لقينا ربنا فرضى عنا وأرضانا: لهباتى
ئىمە بلىن بەگەلى ئىمە كە گەلى ئىسلامە، كەوا ئىمە بەدىدارى خوداي خۆمان
شادبۇوين، ئەو لە ئىمە رازى بۇو، ئىمەيشى لهخوى رازى كرد. {ش/د=
بوخارى و موسليم و تيرميذى. (رهزاي خوداييان لى بن)}.

٤٦٤٥ - وَعَنْ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ خَالَةَ حَرَامَ بْنَ مَلْحَانَ فِي سَبْعِينَ رَأَكِبًا إِلَى بَنِي عَامِرٍ، وَكَانَ رَئِيسَهُمْ قَبْلَ هَذَا (وَهُوَ عَامِرُ بْنُ الطَّفِيلِي) حَيْرَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ ئَلَاثَتِ خِصَالٍ فَقَالَ: يَكُونُ لَكَ أَهْلُ السَّهْلِ وَلَى أَهْلُ الْمَدَرِ، أَوْ أَكُونُ خَلِيفَتَكَ أَوْ أَغْزُوكَ بِأَهْلِ غَطَّافَانَ بِالْأَلْفِ وَالْأَلْفِ، فَأَبَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَالَ: اللَّهُمَّ أَكْفِنِي عَامِرًا، فَالْطَّلَقَ إِلَيْهِمْ حَرَامَ وَمَعَهُ رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا أَغْرَجَ فَقَالَ حَرَامٌ لِصَاحِبِهِ لَمَّا دَعَا مِنْهُمْ: كُوْنَا قَرِيبًا مَعِي حَتَّى آتَيْهُمْ فَإِنْ آمَنُونِي كُثُّنِمْ قَرِيبًا مِنِي وَإِنْ قَتَلُونِي أَتَيْتُمْ أَصْحَابَكُمْ فَذَهَبَ لَهُمْ حَرَامٌ فَقَالَ: أَتُؤْمِنُنِي أَبْلَغُ رَسَالَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلَ يُحَدِّثُهُمْ وَأَوْمَنُوا إِلَى رَجُلٍ فَأَتَاهُ مِنْ خَلْفِهِ فَطَعَنَهُ، قَالَ حَرَامٌ: اللَّهُ أَكْبَرُ، فُزِّتُ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ ثُمَّ كَحِقُوا بِمَنْ كَانُوا مَعَهُ فَقُتِلُوْهُمْ إِلَّا رَجُلًا أَغْرَجَ كَانَ فِي رَأْسِ جَبَلٍ، ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْنَا ثُمَّ كَانَ مِنَ الْمَنْسُوخِ: إِنَّا قَدْ لَقِيَنَا رَبَّنَا فَرَضَى عَنَّا وَأَرْضَانَا. رَوَاهُ الْبَخارِيُّ^(۱):

ديسان ئەو (خوداي ن رازى بن) فەرمooی: عاميرى كورى توفەيل (كە سەرۆكى هوزى بەنى عامير بۇو) هاتە لاي پىيغەمبەر (بروودى خوداي لهسر بن) بە پىيغەمبەرى گوت: خوت سەرپىشك بە لهنیوانى يەكى لەم سىيىهدا: يَا دەشتەكىيەكان بۇ توو شارىيەكان بۇ من، يَا ئەگەر بەمە قايىل ئابىت، لهپاش خوت من دەبىم بەجى نشىنت، يَا بەدوو هەزار سوارى شى و كويىتهوه، لهھۆزى غەتەفان دىم بۇ سەرت بۇ جەنگ. پىيغەمبەر (بروودى خوداي لهسر بن) ھەي دىيى لى

کردو فهرومی: خودایه! بو خوت چونی به باش دهزانی ئاوا عامیرم بو چاربکه و له کولمی بخمرهوه! لهوهدوا حهزهت (بروودی خودای له سربن) حهرامی کورپی میلحانی خالومی به حهفتا سوارهوه نارد بو لایان له گهله نامهیه کدا، بو عامیری سه روکیان کاتن نیزیک ده بنهوه لییان خالوم دوو پیاو له گهله خوی دهبا، که یه کیکیان شهل دهبنی، و هبم دوو هاورییهی خوی ده فهرومی: ئیوه له نزیکهوه بن وامن ده چم بولایان، جا ئه گهر ئاما نیان دامن ئوه ئیوه له نزیکمهوه ده بن و ئه گهر دنیا بیو منیان کوشت ئه وا ئیوه برونهوه بولای هاوریکانتان، ئه وجای هرام خوی ده چن بولایان و دهلى: ئایا ئاما نام ده دهنی تا په یامی پیغه مبهري خواتان پی رابگه یه نم، و دهست ده کا به فرمایشت فهرومون بو یان! ئه وانیش به دزییهوه ووشت له پیاوی له خویان ده کهن، کابرake له پیشهوه بوی ده چن و رمیکی لی ده داو ده یکوزی هرام له خوشیانا ده فهرومی: ئه للاه او ئه کبیر! گهورهیی هر بو خودایه، به خاوهنه که عبه، به خودای مه نن شاد بوم به شه هید بون و گهیشم به ئاواتی خوم و پیروز بوم. ئه وجای هوزی به نی عامیر ده نیشن سه ر تاقمه کهی هرام و هر حهفتایان ده کوژن، ته نیا پیاویکی شه لیان نه بنی که به لوو تکه کیوکه و ده بنی، بهم بو نهیه و خودا ئه مهی نارده خوارهوه که ده فهرومی: (إِنَّا قَدْ لَقِيَنَا فَرَضَيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا) به لام له دواییدا ئه م فرمایشت سرایه و نه سخ بووه، به لام معنا که جیئی خوی گرت (ب).

۱۰۳) ناردنی خالیدی کورپی و ولید بو سهربه نی جهذیمه

بعث خالد بن الولید إلىبني جذيمة

٤٦٤٦ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى بَنِي جَذِيمَةَ فَدَعَاهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَلَمْ يُخْسِنُوا أَنْ يَقُولُوا أَسْلَمْنَا فَجَعَلُوا يَقُولُونَ صَبَّانَا فَجَعَلَ خَالِدٌ يَقْتُلُ مِنْهُمْ وَيَأْسِرُ وَدَفَعَ إِلَى كُلِّ رَجُلٍ مِنَّا أَسْيَرَهُ حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمَ أَمْرَ خَالِدٍ أَنْ يَقْتُلَ كُلُّ رَجُلٍ مِنَّا أَسْيَرَهُ فَقَلَّتْ: وَاللَّهِ لَا أَقْتُلُ أَسْيَرِي وَلَا

يَقْتُلُ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِي أَسْبَرَهُ حَتَّىٰ قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَنَا فَرَفَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدٌ مَرْتَزِينَ رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ^(۱) :

عَبْدُولَلَّاْيِ كُورِي عُومَهْ (رمای خودا له خوزی و بابی) ده فه رموی: پیغمه بهر (دروودی خودای له سر بن) خالیدی کوری وهلیدی کرد به سه رکده و له گهله سوپایه کا ناردي بو سه هوزی بهنی جه ذیمه خالید بانگیانده کا بو سه رئیسلامه تی و ده لی: ورن موسولمان بن، ئه وانیش له بهره وهی نازانن به جوانی و به ریک و پیکی بلین: باشه وا ئیسلام بووین، له باتی ئه وه ده لین: باشه وا و هرگه راین واته: له بتپه رستیمه وه بو سه رئیسلامه تی و بووین به صابیئی چونکه له سه رهتای بلاوبوونه وهی ئیسلامه وه که سی که ئیسلام ده بیو پییان ده گوت صابیئی، واته: له دینی باوبایپری و هرگه راوه و چووهته سه ر دینیکی تازه خالیدیش وا ده زانی که ئه مانه نایانه وی ئیسلام بین و ده ست ده کا به کوشتا رو به دیل کردن لییان، له دواییدا که شه ر ته او بیو، هر پیاوی له ئیمه خالید دیلی خوی دایه ده ستی، هه تا روزی خالید فه رمانی داو فه رموی: هر که سه دیلی خوی بکوژی، منیش گوت: به خودا نه خوی دیلی خوی ده کوژم و نه ده شهیل که که س له ها و بییانی من دیلی خوی بکوژی، کاتی چووینه وه خزمه تی حه زهت (دروودی خودای له سر بن) ئه م با سه مان بؤیکی پایه وه، ئه ویش هه رد و ده ستی خوی به رز کرده وه دوو جار فه رموی: خودایه! من به ریم له مه که خالید کرد ویه تی و من له شتی وا به دوورم به شایه تی تو!

(بوخاری، ره حمت له خوی و که سوکاری).

^(۱) بخاری. جزیة. ذکرہ تعلیق بین الرقمین: ۳۱۷۲، ۳۱۷۳ + مغازی: ۴۳۳۹.

۱۰۴) ههزاردنی ئەبو موسى مواعاز (رهزای خودایان لى بن) بۆسەر ولاتى يەمەن بعث أبي موسى ومعاذ إلى اليمن (رضي الله عنهم)

٤٦٤٧- عن أبي بُزَّةَ (رضي الله تعالى عنه) قال: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَبَا مُوسَى وَمَعَاذَ بْنَ جَبَلَ إِلَى الْيَمَنِ وَبَعَثَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى مِخْلَافِ ثُمَّ قَالَ: يَسِّرْأَ وَلَا تُعَسِّرْأَ وَلَا تُنْفِرْأَ، فَأَنْطَلَقَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِلَى عَمَلِهِ وَكَانَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِذَا سَارَ فِي أَرْضِهِ كَانَ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَسَارَ مَعَادًَ فِي أَرْضِهِ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ أَبِي مُوسَى فَجَاءَ يَسِّيرًا عَلَى بَعْلَتِهِ حَتَّى اتَّهَى إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ جَالِسٌ وَقَدْ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ النَّاسُ وَإِذَا رَجَلٌ عِنْدَهُ فَدْ جُمِعَتْ يَدَاهُ إِلَى عَنْقِهِ فَقَالَ مَعَادٌ: يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ أَيَّمْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا رَجُلٌ كَفَرَ بَعْدَ إِسْلَامِهِ قَالَ: لَا أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ قَالَ: إِنَّمَا جَيِئَ بِهِ لِذِلِكَ فَأَنْزَلَ قَالَ: مَا أَنْزَلُ حَتَّى يُقْتَلَ فَأَمَرَ بِهِ فَقُتِلَ ثُمَّ نَزَلَ فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ قَالَ: أَقْفَوْقَهُ تَفْوُقَا، فَقَالَ: فَكَيْفَ تَقْرَأُ أَنْتَ يَا مَعَادُ؟ قَالَ: أَنَّمُّ أَوْلَى الْدِينِ فَاقْرُؤْمَ وَقَدْ قَضَيْتُ جُزْنِي مِنَ الْلَّوْمِ فَاقْرُأْ مَا كَتَبَ اللَّهُ لِي فَأَخْتَسِبُ لَوْمَتِي كَمَا أَخْتَسِبُ قَوْمَتِي. رَوَاهُ الْبَخَارِي^(۱):

ئەبو بوردە (خۇشنوودىي خوداي كىورەي لەسرىن) فەرمۇسى: پىيغەمبەر (درودى)
خوداي كىورەي لەسرىن) ئەبو موسى باوكم و مواعازى كورى جەبەل دەنئىرى بۇ
ولاتى يەمەن، هەريەكتى لەم دوو كەسە دەكە باھى سەرۆكى ناواچەيى لەدۇو
ناواچەكەي سەرۇو خواروو يەمەن پىييان دەفرەرمۇسى: تا دەتوانى كار بۇ
خەلک ئاسان بىكەن و باريان گران مەكەن، هەميشە دەمتان خىر بىنى و مىزەدى
خۆش بە مەرдум بەهن و بە ھېرەشە و كورەشە زۆر خەلک لەخوتان و لەدين
تەرامەكەن! ئىنجا ھەردووكىيان رۇيىشتىن بەلائى كارى خۇيانو،
دەستوورىشيان وادەبى ئەگەر يەكىكىيان سەرى لەقەلە مېرەۋەكەي خۆى
بىدايە و لە ھاپپىكەيە و نزىك ببوايەتە و دەچۇو بۇلائى و سلاۋى لى دەكردو
ھەوالى دەپرسى. جا جارى مواعاز بەقەلە مېرەۋى خۆيدا دەسوورپىتە و كە

^(۱) بخارى. مغازى. ۴۳۴۱، ۴۳۴۲، ۴۳۴۵.

لهئهبو مووسای هاپریی نزیک دهبیتهوه بهسواری قاتری دهچی بولای، دهروانی وا ئهبو مووسا دانیشتووه و خهلک دهورهیان لی داوه و پیاویکیش وا لهایدا، همدوو دهستی بهکوت و زنجیر شهتهک دراوه و کراوهته ملی. موعاد دهلى: ئهی عهبدوللای کوری قهیس! ئهم پیاووه چییه بوقوا کوت و زنجیر کراوه؟ دهلى: ئهوه لهدینی ئیسلام هلهگهراوهتهوه و موسولمان بورووه کافریوتهوه، موعاد دهفرمومی: دانا بهزم ههتا نهکوثری، دهلى: دهتو دابهزم، خوشمان بوقوهه مان هیناوه که بیکوژین، دهلى: خهیر، دانا بهزم تا نهکوثری جا ئهبو مووسا فهرمان دهداو پیاووه که دهکوثری، ئهوجا موعاد دادهبهزی و دهفرمومی: ئهی عهبدوللای! لهسەرچى شیوهیی دهوری قورئان دهکهیتهوه و چون چونی قورئان دهخوینی؟ فەرموموی: وەك وشتى زهم لەدوا زهم بیدوشیت، ئاوا بەرودوا هەرجارهی بەپیی تەوانا چەندەم بولوا ئوهنده دهوردەکەمهوه، گوتى: ئهی تو چونی دهوردەکەیتهوه؟ موعاد فەرموموی: من لهسەرەتاي شەوهوه بهشى خۆم دەخەوم ئهوجا هەل دەستم، چەندەي خودا بۆي نووسىبىم ئهوندە دهوردەکەمهوه، ئىيت بەتەماي ئهوم كەخودا ئهەو خەوتىھېشم (وەك شەو نويىۋۇ قورئان خويىندەكەم كە لهخەو هەل دەستم بۆي) ئهوهېشم ئاوا بە طاعەت و بەندەيى بۆم حلیب دەكا. بوخارى گىزراویه تەوه، (رمزى خودای لىبن).

۱۰۵) ناردنى عەلى و خالىدى كورى وەلید بوقولاتى يەھەن (رەزاي خودابان لىبن)

بعث علی وخالد بن الولید (رضی الله عنہما) إلی الیمن

٤٦٤٨- عن البراء (رضي الله عنه) قال: بعثنا رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَعَ خالد بن الوليد إلی الیمن، قال: ثُمَّ بَعَثَ عَلَيْا بَعْدَ ذَلِكَ مَكَانَةً فَقَالَ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَعَلَى: مُرْ أَصْحَابَ خَالِدٍ مَنْ شَاءَ مِنْهُمْ أَنْ يُعَذَّبَ مَعَكَ فَلَيُعَذَّبْ، وَمَنْ شَاءَ فَلَيُفْلِلْ فَكُنْتُ فِيمَنْ عَقْبَ مَعَهُ فَغِيَّمْتُ أَوْاقِ دَوَاتِ عَدَدِ^(۱):

به راء (رمزای خودای بن) فهرمومی: پیغه‌مبهر (دوودو سلاوو سلامو صه‌لات و ره‌حمه‌ت و بهره‌که‌تی خودای کهوره و مه‌زنی له‌سهر بن و سه‌و مال و منال و روح و کیان هه‌مومی به قوربانی که‌ردی سه‌ر کوپری پیرقذی بن) له‌گه‌ل خالیدی کوپری وه‌لیددا ناردینی بو یه‌من. فهرمومی: به‌لام له‌دواییدا عه‌ل نارد له‌شوینی خالید، وه به‌عه‌ل ده‌فهرمومی: به هاوپیکانی خالید بلی: ئه‌وهی حه‌زده‌کا له‌گه‌ل خالیددا بگه‌پیت‌وهه ئه‌وه که‌یفی خویه‌تی، ئه‌وه‌یشی که حه‌زده‌کا له‌گه‌ل تو‌دا بمینیت‌وهه و له‌پاشدا له‌گه‌ل تو‌دا بیت‌وهه ئه‌وه‌یش هه‌ر که‌یفی خویه‌تی من خوْم یه‌کیک بووم له‌وانه‌ی که له‌گه‌ل عه‌لیدا گه‌پاینه‌وه بو یه‌من و له‌گه‌لیا ماینه‌وه له‌وئی، جا ئه‌ندازه‌یه‌کی باش پاره‌و پوولم، له‌تالان دهست که‌وت! (بوخاری: رمزای خودای کهورهی بن).

٤٦٤٩- عن أبي سعيد الخدري (رضي الله تعالى عنه) قال: بعثَ عَلَىٰ (رضي الله تعالى عنه) مِنَ اليمَنِ بِدَهِيَّةٍ فِي أَدِيمٍ مَقْرُوْظٍ لَمْ تُحَصَّلْ مِنْ تُرَابِهَا فَقَسَّمَهَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَ أَرْبَعَةِ نَفَرٍ بَيْنَ عَيْنَةَ بْنَ بَدْرٍ وَأَفْرَعَ بْنَ حَابِسٍ وَزَيْدَ الْخَيْلِ، وَالرَّابِعُ إِمَّا عَلْقَمَةَ بْنَ عَلَّاتَةَ وَإِمَّا عَامِرُ بْنُ الطَّفَيلِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ: كُنْتُ خُنُّ أَحَقَّ بِهَذَا مِنْ هَؤُلَاءِ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيُّ (صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: أَلَا تَأْمُنُونِي وَأَنَا أَمِينٌ مَنْ فِي السَّمَاءِ يَأْتِينِي خَبْرُ السَّمَاءِ صَبَاحًا وَمَسَاءً قَالَ: فَقَامَ رَجُلٌ غَائِرُ الْعَيْنَيْنِ مُشَرِّفُ الْوَجْنَيْنِ يَا شِرُّ الْجَبَهَةِ كَثُرُ الْلَّعْنَةِ مَحْلُوقُ الرَّأْسِ مُشَمَّرُ الْإِزارِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَقِ اللَّهُ قَالَ: وَيْلَكَ أَوْلَتَ أَحَقَّ أَهْلِ الْأَرْضِ أَنْ يَتَقَىَ اللَّهُ، قَالَ: ثُمَّ وَلَى الرَّجُلُ قَالَ خَالِدُ بْنُ الْوَلَيدِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا أَضْرِبُ عَنْقَهِ، قَالَ: لَا لَعْلَهُ أَنْ يَكُونَ يُصْلَى، قَالَ خَالِدُ وَكُمْ مِنْ مُصَلَّ يَقُولُ بِلِسَانِهِ مَا لَيْسَ فِي قَلْبِهِ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنِّي لَمْ أَمْرَزْ أَنْ أَنْقُبَ عَنْ قُلُوبِ النَّاسِ وَلَا أَشْقَ بُطُونَهُمْ قَالَ: ثُمَّ نَظَرَ إِلَيْهِ وَهُوَ مُقْفَ فَقَالَ: إِنَّهُ يَخْرُجُ مِنْ ضِيقَتِهِ هَذَا قَوْمٌ يَتَلَوَّنُ كِتَابَ اللَّهِ رَطْبًا لَا يُجَاوِرُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ وَأَظْنَهُ قَالَ: لَئِنْ أَذْرَكْتَهُمْ لَا قَتَلَنَاهُمْ قَتَلَنَمُودَ. رَوَاهُ البخاري. نَسَأَ اللَّهُ السَّلَامَةَ وَالتَّوفِيقَ لِمَا يَحْبَهُ وَيرْضَاهُ آمِينَ^(۲):

(۲) بخاري. مغازى. ۴۲۵۱.

ئهبو سه عیدى كورى خودرى (رمزاي خوداي گەورەي ئىبن) فەرمۇسى: عەل، لە يەمهەنەوە پارچۇلەين زېپى پوخته نەكراوى لەماڭى تالانى نارد بۇ پىيغەمبەر (دروودى خوداي مەزنى لەسرىبن) زېپەكەي لە پارچە قايشىيّكا بۇ بەگلاسەلەم (قورظ) خۆشە كرابۇو، هىشتا خاك و خۆلى ناوكانەكەي پىوه بۇو، پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىبن) دابەشى كرد بەسەر ئەم چوار كەسەدا: بەسەر عوبەينەي كورى بەدرو ئەقرەعى كورى حابىس و زەيدى خەيل و چوارەميشيان يا عەلقەمەي كورى عolasەبۇو يا عامىرى كورى طوفەيل بۇو، پيايكىش لەيارانى گوتى: ئىيمە شايستە تر بۇوين بەم سامانە كە پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىبن) داي بەمانە! ئەم قىسىمە گەيشتەوە بە پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىبن) فەرمۇسى: من كە ئەمیندارى خوداي ئەرزۇ ئاسمانم و ئىوارەو بەيانى لە ئاسمانەوە وەحى و سرۇوشم بۇ دى، كەچى هىشتا ئىوه متىمانەم پى ناكەن و ئەوهتانى هەندىيكتان بەقاى پىيم نىيە و رەخنەم لى دەگرى! فەرمۇسى: جا كابرايەكى چاو بەقۇولا چووى، سەركولم دەرىپەرييى، گونازەقى، ناوجاوان قوقزى، رىش پىرى، سەرتاشراوى، چاڭ بەلادا كردوو، پياويىكى لەم حالەو لەم رەنگە هەلسا گوتى: ئەي پىيغەمبەرى خودا! لەخودا بىرسەو شەرم و شكۈيى لەخودا بکە!! حەزرهت (دروودى خوداي لەسرىبن) فەرمۇسى: بەدبەخت خوت! ئەي مال وىران! بۇ كەس هەيە لەسەر رۇوى زەھى كە ئاوا وەك من لەخودا بىرسى و ئەوهنەدى من شەرم و شكۈلەخودا بکا! گوتى: ئەوجا كابراكە رۇيىشت، خالىدى كورى وەلىدىش فەرمۇسى: ئەي پىيغەمبەرى خودا! بۇ نەدەم لەگەردىنى؟ فەرمۇسى: نا، شتى وا مەك بەشكەم نويىزكەر بنى خالىد فەرمۇسى: نۇر نويىزكەمرى واهەيە زمان و دلى يەك نىن و سەرى زمانى شىرىئە و بنى زمانى ژەھرىنە پىيغەمبەرىش (دروودو صەلات و سەلام و رەحمەت و بەرەكەتى خوداي گورەم و مەزنى لەسرىبن) فەرمۇسى: من خودا نەيفەرمۇوه پىيم كەناو دلى خەلک بېشكەن، يَا ناوسكىيان ھەل بىرەم. گوتى: كە كاتى پياوهكە پاشتى ھەلكرد، پىيغەمبەر (دروودى خوداي لەسرىبن) سەرنجى داو فەرمۇسى: لەنەوهى ئەمە ھۆزى دەكەنەوە، بەزمانى پاراو نامەي خودا قورئانى پىرۆز دەوردەكەنەوە، بەلام لە گەرۇويان

رەت نابى و ناچىيە ناو دلىانەوە، ئەوانە والە ئايىن بەلەسە دەبن و والە ئايىنى ئىسلام بەپەلە دەردەچن وەك چۆن تىرى كەبدا لە نىچىرى خىرا گورج دەيسىمى و لىيى دەردەپەرى ئەوانىش ئاوا فەرمۇودە كىپەوە واتە: (راوى) دەفرمۇئى: وا دەزانم حەززەت (دررودو سلاۋو صلات و رەحمەت و بەرەكتى خوداى گەرەمە و مەزىنى لەسرىن) فەرمۇوشى: ئەگەر خۆم فرياي ئەو هوزۇ وەچەيە بىكەوم و لە چەرخى مەدا كەسى لەوانە پەيدا بېتى وەك چۆن خودا يافتى هوزى سەمۇودى بېرىيەوە منىش ئاوا يافتى ئەوان دەپرەمەوە و هەموو يان دەكۈزم! {بۇخارى پېرىقى پېيۇزى لە نۇرۇو رەحمەتى خودا بىن} ئەم فەرمۇودە پىرۇزەيە لە كتىبى صەھىھى بۇخارىدا (كە دانراوى خۆيەتى) كىپاوهەتەوە}.

يقول المؤلف (رضوان الله تعالى عليه): ثم ب توفيق الله تعالى الجزء الرابع من كتاب التاج وعدد أحاديثه ألف وخمسمائة وسبعين حديثاً. نسأل الله أن تكون حالصة لوجهه الكريم آمين. ويليه (إن شاء الله تعالى) الجزء الخامس وأوله كتاب الأخلاق. نسأل الله التوفيق لإقامة:

جهنابى ما مۆستا مەلا مەنصور عەلی ناصيف كە دانەرى ئەم تاجە پىرۇزەيە، (پېرىقى پېيۇزى لە نۇرۇ خودا بىن) لىرەدا دەفرمۇئى: لەسايەي خوداى گەورەوە بەرگى چوارەمى تاج تەواوبۇو، ژمارەي فەرمۇودەكانى ئەم بەرگە تەنبا هەزارو حەفتا و پىنج فەرمۇودەن و بەس، لە خودا داوا دەكەم كە ئەم ھەولەي من مەحز بۇ رەزاي خودابىن، خوا ياربى بەدواى ئەم بەرگەدا بەرگى پىنجەميش تەشرىفى دىئى و شەرەفى قودووم دەبەخشى. سەرەتكەي نامەي رەووشتە (كتاب الاحلاق). داوا لە خودا دەكەم يارمەتىمان بىدا بۇ تەواوكىدى و بەئەنجام گەياندىنى. ئامىن خودايە، نزامان گيراكەي.

بەندەي دوعاڭۇ ئىۋەي خۆشەويىست و نازدار، لىرەدا عەرزتان دەكەم:

لەسايەي خوداوه تەرجەمەي ئەم بەرگەم بە ئەنجام گەياند و كردم بە كوردى لە كاژىر دەونىيى سەر لەبەيانى رۇزى ۱۹۷۷/۸/۳۱دا، رىكەوتى

۱۶) رهمه زانی سالی ۱۳۹۷ کوچی، له هۆدەکەی خۆمدا له نه خۆشخانەی سەربازىي كەركۈوك، له شارى كەركۈوكى خۆشەويىست و نازدار، خودا پىيمانى بېيلى. ئومىند دەكەم لە خوداي گەورەو مىھەربان كە فرصةتەم بىدا ئەم نامە پىرۇزۇ بەنرخە (بەھەموو بەرگە كانىيەوە) بەشىۋەيەكى جوان و شىرىن، بە كوردىيەكى پەتى، بە زمانە شىرىنەكەي خۆمان پىشكەش بکەم بەگەلى كوردى خۆم بەراسلى كارى وا گەورەو پىرۇز (ئەگەر ساخ بۇ رەزاي خودا بىن) مايەي سەربەرزى و شانازى هەردوو جىيانە، خودا بە رەحمةتى خۆى بەنصىبىمان بىكا، هەروەها لەھەمان ھۆدەو ھەمان شويندا لەپاكنووسى ئەم بەرگە بۇومەوە لە ۱۹۸۶/۱/۲۹ بەراوردى جىمامادولئولاي سالى ۱۴۰۶ کوچى. ژمارەي حەديثە كان لە سەرهەتاي تاجەوە تائىيە (۴۹۷۵) حەديث، بىگە بىرىش، چونكە هي شەرەكەشى تىادايە. ئىستاكەيش كە بەدەستى خۆم لە نووسىنى جارى سىيىھى مى ئەم بەرگە دەبەمەوە، كە ئەم جارەيان دەقى مەتنى حەديثە كان يىش بە عەرەبى لەپىش تەرجەمە كوردىيەكەوە نووسىوھە توھ، لىرانەدا عەرزى ئىيە ئازىزى بەرزرى بەریز دەكەم:

ئەم كتىبە پىرۇزەيە مانەندى مەجلىسى رەسولەللائى "لە بەرئەوە هىچ گومانى تىادا نىيە كە جىڭەي خورۇشانى رەحمةتى خودايە، ئومىند دەكەم بۇ ھەموومان بىبى بە باشتىرين سەرمایە و دەسمایە، خوا ياربى لە ھەرمائىكى بىن وەك باخى بەھەشت وايە خوا ھەزكا بۇ ھەر موسولمانى كە ھەيىبى روشنى دىن و دنیايە سوينىم بە خودا ئەم دنیا تەنگ و تارىكەم بۇيە پى خۆشە چونكە خزمەتى ئەم تاجەي بۇ من تىايىھە، ھەر لەم روانگەيەوە كە جارو بار بۇ پىرۇزى ناوى ناودارانى خۆمان دەنۈوسم لە رۇوپەرھى ئەم كتىبە پىرۇزەيە، مەبەستم ئەوانەيانە كە خزمەتىكى گەورەي دىن و دنیاي ئەم گەلى كوردى مەردى موسولمانى پاكى چاكەيان كردووه، بە ئومىدى ئەوهى كە موسولمانان دوعايەكى خىريان بۇ بکەن، يا رەحمةتى، يا فاتىحايىكىيان بۇ بنىرن، بۇ ئەمەيش بەلگەي ئايەت و حەديث نۆرە، خودا دەفەرمۇئى: {ذُكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدَهُ رَزَكْرِيَا} يا دەفەرمۇئى: {وَإِذْ كُرِّرَ فِي الْكِتَابِ مَرِيمٌ}. كىتابى

فه ضائیلیش باسیکی سهربه‌خویه، له گهلى له کتیبه ئایینییه کاندا ههیه. جا به‌نیازی پیروز بعون به بهره‌که‌تی ئەم کتیبه دەلیم: بەیارمه‌تى خودا ئەم بەرگەم ئەمجاره تەواوکرد له رۆژى ۱۹۹۰/۱۰/۲۳ بەپیکەوتى ۴ ربیع الثانى (۱۴۱۱) ئى كۆچى لە مالى خۆمان، له گەرەکى مامۆستاييان، له سليمانى، له شارى دين و دونيا له شاره سهربه‌رزو سه‌فرازەكەي كوردستان، له ولاتى عيراقى خوشەويست، له شاره ناودارەكەي حاجى كاكه ئەحمەدی شىخ و شىخ مارفى نۇدىيى و شىخ عومەرى ئىبىنۇ لقەرەداغى و مەلا عەبدۇھەمانى پىنجويىنى و مەولانا خاليد و مەولەوى و مەحوى و نالى و پیرەمېردو قانىع و گۇران و كامەران موکرى و كاكەي فەلاح و هەردى و زىوهرو بىخود. له شاره نەشمەيلەكەي شىخ مە حمودى حەفيتو شىخ حەسەنى گلەزەرده و حەپسەخانى نەقيب و پىتەختى بە بەكانى بابان، له شاره جوانەكەي شىخ موحەممەدی خالى كەچاوى رۆشنى هەر دوو جىهانى مىللەتى كورد بۇو، له شارى مەلبەندى فەقىيەتى عەلانەددىن سەججادى، له شارى ساداتى بەرزنەجە و كەسنه‌زان و كەرەبچە و گلە زەرده و شىخانى بىارەو تەۋىلە و عەبايەيلى و هەورامان، له شارى گردى سەيوان و گردى شىخ محى الدین و گردى مامەيارەو گردى شەھیدان، بەراستى شارى وا پىروزۇ موبارەك، پېر لەئەولىا و شىخ و مشايخەخ و مەلا و صوفى و دەرۋىش و مزگەوت و منارە و تەكىيە و خانەقاو پىت و بەرەكتى دين و دونيا لم و لاتە خۆماندا بەپىي زانستى من مەگەر بەغداو نەجەف و كەربەلا و كەركووك و هەولىز وابى، خودا بەرەحمەتى خۆى هەموو لايى بىاريىزى، وە هەتا رۆژى قيامەت ئەم كوردستانەي خۆمان گوند بە گوندو شار بەشارو بىست بەبىستى لەپەنای قورئانى پىروزدا پەنابداو خۆشى و خۆشىخى و خۆشكۈزەرانى و ئەمن و ئاسايىش بالى بکىشى بە سەرەمۇو كون و قۇزىنىتىكىا، خوايە! هەرچى بارىكمان لى دەنیيت، له ئىش و ئازارى دنيا لە سەر سەر چاوو روح و دلماڭ، مادەم باربارى تۆيە و ئىيمەيش بەندەتى تۆين بەكەم و بەزۇر لەل ناكەين، بەلام خودايە! هەتا دنيا دنيا يە كوردستان لە نورى قورئان، له حوكى سەرۇكى

عادلی بهداد بی بش نه کهی، خودایه! به تهوانایی خوت دهستی زورداری نی کوتاکهی، رهمنی بهحالی دانیشتوانی بکهی، لهگه‌ل ههمو شوینیکی تری خاکی ئیسلامدا.

وهک عه‌رمز کردن، خوا یاربی، ئەم کتیبه پیروزانه جیئی خرؤشانی رەحمه‌تی خودایه، بەوینهی ئەم کتیبانه و به فەرمۇودە و ئامۆژگاری مامۇستا ئايینىيەكان ولات ئاوه‌دان دەبى و كوفرو بى دينى (كە ولاتيان پى ويغان دەبى) تەفرو توونا دەبن! براينه! برازن لەسايەی خوداوه دين هيشتا پەيرهوانى زور زورماوه، لههەرلا سەرنج دەدە موسولمانان دهستی يارمه‌تى درېزدەكەن بۇ برای موسولمانى لىقەوماوى فەله‌سەطىنى له سەرانسەرى ولاتى ئیسلامدا لههەر كوي بى وەك نىشتمانى خۆي وايە، شارە دېرىنه‌كەي كورده‌وارى خوشمان، ھەولىرى خوشەويىست و موسولمان لەم سالانەي دوايىدا، موسولمانانه و مەردانه چەرخى سەردهمى ھىجرەتىان زىندۇو كرده‌وھ و ئىلها مىان لە رەوشى جوانى موهاجيرىن و ئەنصال وەركرت و رەفتارى شىرينى ئەو زاتانەيان كرد بەسەر مەشق و، دهستى يارمه‌تى و كۆمەكىيان درېز كرد بۇ ئەو لىقەوماوى ھەزارو داما او رەوكەرانەي كە لههەر بى دەرهەتانى روويان كردىبووه شارە‌كەيان، بەراستى بەم كارە شىرينىيەيان تەفسىرييکى عەملەلييان بەكردەوە نەك بە قىسى رووت بۇ ئەم ئايەتە پىرۇزەيە كرد كە دەفەرمۇى:

{وَالَّذِينَ تَبَرُّو الْدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُجْبُونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شَحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ. وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَغْفِرْ لَنَا وَلَا خَوَانِسَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَوْفٌ رَّحِيمٌ} → بهلى موسولمانه مەردەكانى شارى ھەولىر بەكردەوە چەسپانديان كەدين لەدنيا بەھىزترە، كە لە سايەی خوداوه دەمارى مەردايەتى و برايەتى و موسولمانەتى لەدلى ئۆمەتى موحەممەددا (دروودى خوداى لىسرىن) ھەرمماوه و

زیندووه و نه مردووه، ئاخ! به چاوی عه قل چاوم لییه که بازی په پو به سه‌ری
وهک من له هیچ تى نه گه یشتوو، له لاوه خیسم لى ده کهن و ده لین: ئه مه قیاسی
که شکه له مه شک بۇ؟ برا! ئه مانه موسولمان نین، ئۆمەتی موحەممەد نین، هەر
له بەرئەوەی کوردن دەبى خىرو ئە جرىشيان به خىرو ئە جر حلیب نە كرین،
پەككوا له م حەلاماتەی! ئەمەيە که دەلین: خزم لای خزم قەدرى نىيە.

مامۆستايىنه! مەلا بەریزەكان! ئىيۇھ پېشەواي ئايىنى ئەو مىللەتهن،
رېگەي زىن و دىنياي بۇ رۇشن دەكەنەوە، دەي خوا نەخواست ئەگەر كەسى
لە ئىيۇھ بە چاوی رېزەوە تە ماشاي وېزەو زمان و خاك و هەستى ئەو مىللەته
نەكا، دەبى خۆى بە مەلايى كى بىزانى؟! من رادەم ناكەوئى كە زەمى مەلا كانمان
بکەم، مەلا كانمان نۇورى چاوى ئەو مىللەتهن، خويى خۇراكن، هەمزەى
وەصلى نىوانى زىن و دىنن، رەحمەت لەو كەسەي لە مەدھى ئەوانا
گوتۈويەتى:

مەلا گولى مەجلىسە، دركى دلى نىبلىسە

ھەر خەريكى تەدرىسە، دوور لە شتانى پىسە

گولى خوايە و رواوه لەناو مىنبەر و مىدراب؟

فەرمایشتى بەنرە، وەكىوو نالقۇونى تېزاب

بەسام و بەشكۆيە، سەلارو لەسەر خۆيە

مامۆستانى پاکەن تۆيە، گولى بەرنگو بۇيە

خوايە! لەگەل مەلايان حەشم بکەن لە سەيواز

كۆم لەگەل گۈپيان بىن لەبن چىن نەرفەوان!

كاتى لە كەركۈك بۈوم، دۆستى خۆشەويىستم مامۆستا مەلا خەليل
سەعید، نا و بەناو لەگەل تاقمىن گەنجى صۇقى مەشرەب تەكبيريان دەكردو
دەچۈون بۇ ھەولىر بۇ خزمەتى خودا لى خوش بۇو: شىخ موصطفىاي
نەقشبەندى ھەولىرى، كەخۆشى وەفاتى كرد دەچۈون بۇلاي كورپەكانى لە

خانه قاکهی خوی له هولیز، کاتن به هوی ئوانه و بـه هوی کتیبی (النجم الظاهر) ووه، که دانراوی عقید نه کتهل یونس کـه شمـولـهـیـه (خودا پـادـاشـی باشـیـ بـداـتـهـ وـهـ) کـاتـنـ لـهـ حـالـ وـ پـایـهـیـ شـیـخـ ئـاـگـادـارـ بـوـومـ، ئـهـمـ چـامـهـیـهـ لـهـ مـهـدـحـیـ رـاستـ وـ درـوـسـتـیـ شـیـخـ وـهـ کـوـمـهـلـهـ لـاوـهـ دـانـاـ، وـ لـیـرـهـ دـاـ بـوـ پـهـسـنـیـ شـیـخـ وـ شـارـهـکـهـیـ پـهـخـشـیـ دـهـکـهـمـهـ وـهـ، گـرنـگـ ئـهـوـهـیـ ئـهـوـهـیـ کـهـ دـهـینـوـسـینـ لـهـهـیـلـیـ خـزـمـهـتـیـ ئـیـسـلـامـ دـهـرـنـهـچـنـ وـهـ مـهـبـهـسـتـ لـیـیـ رـهـزـایـ خـوـدـاـ بـنـ وـ بـهـدـلـیـ جـهـماـوـهـرـیـ مـوـسـوـلـمـانـانـ بـنـ وـ دـوـورـ لـهـهـوـاـوـ هـهـوـهـسـهـوـهـ بـنـ:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حُوْلَ وَلَا قُوَّةَ
إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ. (ئەم زىكىرە بـهـ شـيـعـرـ):

أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَالِمِ
مِنْ شَرِّ مَا ذَلَقَ، وَشَرِّ ظَالِمٍ
إِذَا ظَالَمَ، إِذَا فَحَشَمَ، إِذَا بَغَى
إِذَا بَدَأَ، إِذَا عَدَ، إِذَا طَغَى
أَعُوذُ بِاللَّهِ الَّذِي يَسْمَعُ
مِنْ شَرِّ مَا مِنْ شَانَهُ أَنْ يُلْعَنَ
أَشْكَرُهُ مُبَسِّلُ مَهْمَدَهُ
مُكَلِّيَّاً، مُسَلِّمًا، مُسْبِدِلًا
مُكَبِّرًا، مُبَتَّهًا، مُخَوْقَلًا
مُسْتَغْفِرًا، مُسْتَوْدَمًا، مُهَلَّلًا،
أَحْمَدَهُ مُسْتَغْفِرًا، مُسْبِدِلًا
مُهَلَّلًا، مُكَبِّرًا، مُخَوْقَلًا!
دِيَابَاجَةُ الْوَجْدَوْدُ أَمْرُ اللَّهِ

وزينة العباد ذكر الله
 ونسمة الفؤاد شكر الله
 وشمعة المسجد نور الله
 فرطين فاك بيما إلهي
 إن كنت طالب المُهدي يا إلهي!
 يا عاشقا لدقة الأذكار
 أبشر لقد أحطت بالأسرار
 منها جواز زمرة الابرار
 منها جلاء عمه الأبعار!
 جالس وجاور نسمة الأخيار
 وأستذن شقن رانحة الزهار
 وباهد النفس بهذى الدار
 إن كنت لا تطيق مس النار!
 وفر من مجالس الأشرار
 فرار ظبي من أذى الخواري
 عدو شرورهم كل حق القار
 المذرئ، من نار هذا السار!!
 إن كنت عاشقا لثياب الغار
 خذ السلوك من رفاق الغار،
 والزم بباب حير، الكرار
 المرتضى على أبي أبوي الأحرار!
 واهو هوں کیلان خیر الجار!
 بنداد زر، ذي قبلة الانظار

وأعلن الإذلالـ بالجـهـار
 لـسـادـةـ الطـرـانـقـ الـكـبـارـ !!
 قد فـامـ عـطـرـ مـنـ دـيـارـ أـرـبـالـ
 ولـامـ فـيـرـهـ بـيـعـ الـبـلـبـالـ
 وـنـارـ نـورـ جـذـبـ العـنـادـلـ
 بـوـهـجـهـ قـدـ كـفـ القـادـلـ
 نـجـمـ بـداـ، زـهـرـ زـهاـ، نـورـ ظـهرـ
 مـاـعـجـبـ النـجـمـ الـذـيـ فـاقـ الـقـمـ!ـ
 نـورـتـناـ يـاـ نـجـمـنـاـ يـاـ مـنـ جـنـىـ
 جـنـىـ جـنـانـ الـمـصـطـفىـ، وـماـ جـنـىـ!!ـ
 قدـ كـنـتـ شـيـخـاـ عـالـمـاـ وـعـامـلـاـ
 مـنـ اـهـتـدـىـ بـسـمـتـكـمـ حـازـ الـلـئـىـ
 قدـ فـاتـتـ مـحـيـاـكـمـ الـمـبارـكـ
 بـغـلـةـ مـئـيـ فـلاـ ثـدـارـكـ!
 بـقـدـكـمـ فـقـدـتـ بـدرـاـ كـامـلـاـ
 وـعـالـمـاـ بـالـعـلـمـ كـانـ عـامـلـاـ
 مـاـ الـبـلـبـلـ الـفـوـانـيـ لـاـ تـنـيـ
 عـنـ صـدـهـاـ تـشـدـوـ بـزـهـوـ فـاتـنـ
 اـفـرـشـتـ عـوـالـيـ الـفـصـونـ
 إـنـتـخـبـتـ غـوـالـيـ الـفـنـونـ
 تـخـتـارـ مـاـ يـغـنـيـكـ مـنـ شـؤـونـ
 ثـبـدـ مـاـ يـغـرـيـكـ بـالـشـجـونـ
 مـحـجـولـةـ تـجـلـ فـيـ الـفـصـونـ

صوتها الحَنْجَةُ سورة بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ وَنَ

تَجْمَلُ كَالْمَلَكِ فِي الْعَيْنِ
تُجْمَلُ الْفَنَّ وَنَبْعَثُ فِي الْفَنَّونَ
هَلْ تَقْتَدِي فِي فَنَّهَا الْجَمِيلُ
أَوْ تَهْتَدِي فِي لَحْنَهَا الْأَصْبَلُ
بِقَوْمٍ نَّا فِي قَوْلِهِمْ: خَلِيلٍ
إِلَى مَقْسٍ نَّبَقَّي بِلَا دَلِيلٍ
هِيَا بَنَا ثَعَدَ لِلرَّجِيلِ
إِلَى دَخْرُورٍ شَبَّيَنَا الْوَكِيلِ
لِشِيخِهِ: وَاللَّهِ النَّبِيلُ
فِي دَارِ حَقَّهُ لَدَنِ الْجَلِيلِ
هُمْ فَتِيَّةٌ قَدْ آتَنَا بِرَبِّهِمْ
إِلَى رِضَانِهِ الرَّبِّ يَدُوِّبُهُمْ
قَدْ طَلَّقُوا الْهَوَى وَحَظَّ نَفْسَهُمْ
وَحَاسَبُوا النَّفْسَ عَلَى أَنْفَاسِهِمْ
بِشَرِّي لَهُمْ! مِنْ رِفْقَةِ تَمَاسِكِهِمْ
وَتَابَعُوا مَا فَاتَهُمْ فَدَارَكُوا
هُمْ صَوْةً مُخْتَارَةً مُمْتَازَهُ
إِلَى جَنَابِ خَالِدٍ مُمْتَازَهُ
هُمْ فَتِيَّةٌ إِذَا رَأُوا اللَّهَ ذَكَرَهُ
وَأَعْنَ الْشَّيْطَانِ شَيْخٌ مِنْ أَشْرِ
تَصْوِفُوا حَتَّى صَفَتْ قُلُوبَهُمْ
شَمَّ اخْتَفَتْ مِنْ فَوْرَهُمْ عَيْنُهُمْ

نذكروا، تفكروا، تدبّروا
وعاللوا، وأسْتغفروا وكبّروا
حتى غدوا بالباب لا تفرد
بذكر ربها الجلوس ثبرد!
كأنهم في ذكرهم وفكّرهم
غُواص در سابقاوا بيد رهم
يؤمّهم شيخ جليل عالم
كأنه فيهم خليل سالم
لسان حال شيخهم ذكور
وقلبه كفل بهم طهور!
وصدره المشروم قد يفور
من وجده كأنه التّئور،
مجل سهم نور عليه نور
روح وريدان بهم يدور
بركان ضوء حولهم يثبور
يُنير درب من لهم يزور!
هو المنادي في وقارٍ مُشرِّع
بُضم شيخ ناصمٍ مستبشرٍ
إخوتنا! يا أهلنا! إلى هنا
لهذه يا دعوكمو إلهنا!
فتبتنا! فاؤوا إلى كهف الرشد
أعني به بيت إلهنا الصمد
ينشر عليكم رُيّكم من فخله

يغفر لكم من ذنبكم بعدله
 ينشر علينا رُبنا من عنده
 موحّدةً موجّهةً لعباده!
 نقشٌ بداً من نقش نقشبندنا
 على جياثهم: بريقةٌ من سنا!
 سيماهمو في وجهم نور الهدى
 وسماءً لمن صلى على محمدًا!
 صلَّى اللهُ عَلَيْهِ دَانِمَا
 صَادَمَ ذَكْرَ اللهِ حَقَّا قَانِمَا
 أهل الصّفا! أهل الوفا! فاستبشروا
 ببيعكم، فإنكم لن تُكفروا
 وربّكم في هنـا ستُثـبـروا
 كذا إذا ما ثـقـبـروا أو تـحـسـروا
 يا حاسداً لمن حماهم ربـهم
 نور الثـقـى لأنـه أحبـهم!
 لا تـكـثـرـونـ علىـ إـلـهـ فـضـلهـ
 أقلـيـ أـلـاـ تـذـافـ أنـ شـسـالـهـ!!
 يا مـصـطـفـىـ! يا حـبـ طـهـ المـصـطـفـىـ
 أنت الشـفـىـ، أنت الصـفـاـ، أنت الـوـفـاـ
 درويشكـمـ نـورـيـ أـتـىـ لـبـابـكـمـ
 حاجـاـ لـحـاجـاتـ لـدـىـ جـنـابـكـمـ!
 حـطـ الرـحالـ فيـ حـمـىـ رـبابـكـمـ
 حـلـمـكـمـ وـأـعـفـاءـ منـ عـنـابـكـمـ!!

يوجو الشفّا لدرن القلب السقیم
 می الجلا لأعین القلب السليم
 يوجو رواداً منشاً لروحه
 مع دواين بلسم لجوده!
 ما مات من في الله مات بل حل
 من دارنا لدار حقه انتقل!
 فالسلف الصالح هم ذيرو الأمل
 للخلف الصالح قل ذا بالمثل!
 هم الشموع ههنا وهم هنا
 لك السموس نورت ما دوننا
 فشيخنا العزيز منهم حقاً
 للقلب من ذكره ألسن دقا
 يامنّكراً تلّومني في جبه
 هل ضار لوم يوسف في جبه؟!
 هل شرف الشريف بالزمان
 أو شرف المكين بالمكان؟
 بل شرف الإنسان بالدمان
 فموته وعيشه سيان!
 وربوة للوش كانت وكراً
 صارت مزاراً منذ صارت قبراً!!
 كم روضة للزهور كانت بحراً
 صارت وجهاً منذ صارت قفراً!!
 يعني المكين أين كان كان ذا

تَهُ، فَلَا دُخُلَ لِأَيْنَ أَوْ أَذَا!
يَا شِيخَنَا يَا نَورَ عَيْنَ قَلْبَنَا
أَمَنَ عَلَى دُعَانَنَا لِرَبِّنَا،
يَا رَبِّنَا بِالْمُصْطَفَى وَمُصْطَفَى
بِجَاهِهِمْ، وَجَاهَ كُلَّ مَنْ صَفَّا،
أَغْفُلْنَا يَا رَبِّنَا ذَنْبَنَا
وَنَوْرُنَا عَيْنَنَا، قَلْبَنَا،
أَسْتَاذَنَا! يَا رَوْحَنَا، يَا مَنْ شَفَّى
شَرِى ضَرِيْدَه لِمَنْ بَه أَشْتَفَى!
خَادِمُكُمْ نُورِي أَتَى لِبَابِكُمْ
خَلِيلُكُمْ جَاءَ لَهُدِي جَنَابِكُمْ!
يَهُ بَلَانْ قَبْرَكَ الْمَبَارِكَةَ
وَصَادِقًا فِي وَدْكَمْ وَشَارِكَا،
يَا رَاحِلًا مِيمَمَا إِلَهَنَا
أَلَا رَحْمَتُ هَالَ مَنْ بَقَيَ هُنَا،
تَرَكْتَنَا فِي هُنَّا كَائِنَنَا
مَنْ بَدَرَ نُورَكُمْ وَرَانِكُمْ سَنَا!
خَادِمُ الْعَلَمَاءِ وَالْمُشَايخِ
نُورِي فَارِسُ حَمَّهْ خَانِ حَسَنِ

فهرس المواقیع

ننجیره	پیشرستی سه‌رده باسه‌کان	لا په‌ره
۱	ناهه‌ی گهوره‌ی قورئانی پیروز	
۲	باسی یه‌که‌م: گهوره‌ی قورئان و قورئان خوینه‌کان و ماموستای فیلکردی قورئانی پیروز	۲
۳	هه‌پهشکردن له فه‌رامو شکردنی قورئان	۱۴
۴	باسی دوووه‌م: باسی نادابو ده‌ستووره‌کانی قورئان خویندن و دهورکردن‌وهی	۱۶
۵	دەشن به هۆش و گوش‌هه‌وه گوئ بۆ خویندنی قورئان شل بکری	۲۳
۶	له‌کاتی خویندنی قورئانا سه‌کینه‌و فریشته‌ی ره‌حمة‌ت دیت‌ه خواره‌وه	۲۴
۷	باسی سیّه‌م: باسی گهوره‌ی چەن سوره‌تى	۲۴
۸	باسی گهوره‌ی سوره‌تى فاتیحاو سوره‌تى به‌قەرەو سوره‌تى ئال عیمران	۲۵
۹	گهوره‌ی ئايه‌تە لکورسی و گلکه‌ی به‌قەرە	۳۰
۱۰	گهوره‌ی سوره‌تى ئیسراو سوره‌تى زومەر	۳۹
۱۱	گهوره‌ی سوره‌تى کەھف	۴۰
۱۲	گهوره‌ی سوره‌تى ياسین و سوره‌تى دوخان	۴۲
۱۳	گهوره‌ی سوره‌تى فەتح	۴۳
۱۴	گهوره‌ی موسه‌بیحاتەکان و سوره‌تى حەشر	۴۴
۱۵	گهوره‌ی سوره‌تى تمبارەك	۴۶
۱۶	گهوره‌ی سوره‌تى زەلزەلەو سوره‌تى کافیروونه و سوره‌تى نەصر	۴۷
۱۷	گهوره‌ی (قل هو الله أحد) - سوره‌تى ئىخلاص	۵۲
۱۸	گهوره‌ی (قل أَعُوذُ بِهِ) وەکان	۵۵
۱۹	باسی چوارەم: باسی بیاوانی قورئان و شیوه‌کانی خویندن‌وهی قورئان	۵۶
۲۰	قورئان به حمودت شیوه خویندن‌وهی جوان ھاتۆتە خواره‌وه بۆ پېغەمبەر (د.خ)	۶۲
۲۱	پاشه‌کی (باسی کۆکردن‌وهی قورئان له سەردەمی خولەفای راشیدیندا) (خ)	۷۵
۲۲	ناهه‌ی تەفسیرو راھەکردنی قورئانی پیروز.	۷۵
۲۲	خۆپاراستن و سل کۆکردن له راھەکردن و واتا لیکدانه‌وهی قورئان به....	۷۵
۲۴	نەوهى له راھەی سوره‌تى فاتیحادا ھاتووه	۷۶
۲۵	نەوهى له بارەی سوره‌تى به‌قەرەو ھاتووه	۱۳۲
۲۶	سوره‌تى ئال عیمران	۱۱۶
۲۷	سوره‌تى ئیسائے	۱۱۶
۲۸	سوره‌تى مائیدە	۶۸

زنگیره	پیش‌ستی سه‌ره‌باسته‌کان	لا په‌ره
۲۹	سوره‌تی نه‌نعم	۲۱۲
۳۰	سوره‌تی نه‌عرف	۲۲۶
۳۱	سوره‌تی نه‌نفال	۲۳۷
۳۲	سوره‌تی ته‌وبه	۲۵۰
۳۳	سوره‌تی یونس (درووودی خودای لمه‌سر بین)	۲۸۶
۳۴	سوره‌تی هود (درووودی خودای لمه‌سر بین)	۲۸۹
۳۵	سوره‌تی یوسف (درووودی خودای لمه‌سر بین)	۲۹۵
۳۶	سوره‌تی ره‌عد	۲۰۱
۳۷	سوره‌تی نیبر‌اهیم (درووودی خودای لمه‌سر بین)	۲۰۲
۳۸	سوره‌تی حیجر	۲۰۵
۳۹	سوره‌تی نه‌حل	۳۱۱
۴۰	سوره‌تی نیسرا	۳۱۲
۴۱	سووره‌تی که‌ھف	۳۳۹
۴۲	سووره‌تی مه‌ریم	۲۵۳
۴۳	سووره‌تی طاها	۳۶۱
۴۴	سووره‌تی نه‌نبیا	۳۶۲
۴۵	سووره‌تی حه‌ج	۳۶۳
۴۶	سووره‌تی مونمینون	۳۷۰
۴۷	سووره‌تی نور	۳۷۶
۴۸	سووره‌تی فورقان	۴۰۱
۴۹	سووره‌تی شوعله‌را	۴۰۲
۵۰	سووره‌تی نه‌مل	۴۰۴
۵۱	سووره‌تی قه‌صه‌ص	۴۰۶
۵۲	سووره‌تی عه‌نکه‌بیوت	۴۰۷
۵۳	سووره‌تی روم	۴۰۸
۵۴	سووره‌تی لوقمان	۴۱۱
۵۵	سووره‌تی سه‌جده	۴۱۲
۵۶	سووره‌تی نه‌حزاب	۴۱۶

زنجىرە	پېرىستى سەرەباسەكان	لاپەرە
٥٧	سۇورەتى سەبەء	٤٣٠
٥٨	سۇورەتى قاطىر	٤٣٩
٥٩	سۇورەتى ياسىن	٤٣٩
٦٠	سۇورەتى صاقات	٤٤٢
٦١	سۇورەتى ص	٤٤٥
٦٢	سۇورەتى زومەر	٤٤٧
٦٣	سۇورەتى مۇئىمەن	٤٤٤
٦٤	سۇورەتى فوصلت	٤٥٥
٦٥	سۇورەتى شوورا	٤٥٦
٦٦	سۇورەتى زوخرۇف	٤٦٠
٦٧	سۇورەتى دوخان	٤٦١
٦٨	سۇورەتى جائىيە	٤٦٢
٦٩	سۇورەتى نەحقاف	٤٦٣
٧٠	سۇورەتى مۇھەممەد	٤٦٨
٧١	سۇورەتى فەتح	٤٧٠
٧٢	سۇورەتى حوجرات	٤٧٤
٧٣	سۇورەتى قاف	٤٨٢
٧٤	سۇورەتى ذاريات	٤٨٥
٧٥	سۇورەتى طۇور	٤٨٧
٧٦	سۇورەتى نەجم	٤٨٨
٧٧	سۇورەتى قەمەر	٤٩٤
٧٨	سۇورەتى رەھمان	٤٩٨
٧٩	سۇورەتى واقىعە	٥٠٠
٨٠	سۇورەتى حەدىد	٥٠٣
٨١	سۇورەتى موجادىلە	٥٠٥
٨٢	سۇورەتى حەشر	٥١١
٨٣	سۇورەتى مۇمنەھىنە	٥١٤
٨٤	سۇورەتى صەف	٥١٨

زنجىرە	پېرىستى سەرەباسەكان	لەپەرە
٨٥	سۇورەتى جومعە	٥١٩
٨٦	سۇورەتى مونافىقۇون	٥٢١
٨٧	سۇورەتى تەغابۇن	٥٢٦
٨٨	سۇورەتى تەلاق	٥٢٧
٨٩	سۇورەتى تەحرىم	٥٢٨
٩٠	سۇورەتى تەبارەك	٥٣٢
٩١	سۇورەتى نۇن	٥٣٣
٩٢	سۇورەتى ئەلحاقە	٥٣٤
٩٣	سۇورەتى مەعارضى	٥٤٠
٩٤	سۇورەتى نۇوح	٥٤٢
٩٥	سۇورەتى جىن	٥٤٣
٩٦	سۇورەتى موزەمەيل	٥٤٥
٩٧	سۇورەتى مەدثەر	٥٤٧
٩٨	سۇورەتى قىامەت	٥٤٩
٩٩	سۇورەتى ھەل نەتا	٥٥٢
١٠٠	سۇورەتى مۇرسەلات	٥٥٤
١٠١	سۇورەتى عەممە	٥٥٥
١٠٢	سۇورەتى نازىعات	٥٥٥
١٠٣	سۇورەتى عەبەسە	٥٥٦
١٠٤	سۇورەتى تەكوير	٥٥٧
١٠٥	سۇورەتى ئىنفيطار	٥٥٨
١٠٦	سۇورەتى موطەققىفەن	٥٥٨
١٠٧	سۇورەتى ئىنىشىقاق	٥٥٩
١٠٨	سۇورەتى بورووج	٥٦٠
١٠٩	سۇورەتى طارىق	٥٦٧
١١٠	سۇورەتى ئەعلا	٥٦٧
١١١	سۇورەتى غاشىيە	٥٦٨
١١٢	سۇورەتى فەجر	٥٦٩

لایپرە	پیغام سه‌رمه باسەکان	زنجىرىه
۵۷۰		۱۱۳ سوورەتى بەلەد
۵۷۰		۱۱۴ سوورەتى شەمس
۵۷۱		۱۱۵ سوورەتى لەيل
۵۷۲		۱۱۶ سوورەتى ضوحا
۵۷۴		۱۱۷ سوورەتى شەرخ
۵۷۵		۱۱۸ سوورەتى تىن
۵۷۵		۱۱۹ سوورەتى عەلەق
۵۷۸		۱۲۰ سوورەتى قەدر
۵۸۰		۱۲۱ سوورەتى بەيىنە
۵۸۰		۱۲۲ سوورەتى زەلزەلە
۵۸۱		۱۲۳ سوورەتى عادىييات
۵۸۱		۱۲۴ سوورەتى تەڭاڭور
۵۸۳	سوورەتى عەصرى سوورەتى هومەزە سوورەتى فىيل و سوورەتى قۇرۇشى و	۱۲۵ سوورەتى ماعۇون
۵۸۳		۱۲۶ سوورەتى كەۋەر
۵۸۴		۱۲۷ سوورەتى كاپرون
۵۸۵		۱۲۸ سوورەتى نەصر
۵۸۷		۱۲۹ سوورەتى مەسىد
۵۸۹		۱۳۰ سوورەتى نىخلاص
۵۹۱		۱۳۱ سوورەتى فەلەق
۵۹۱		۱۳۲ سوورەتى ناس
۶۰۵	نامەي خەون و پەندو و ئىنە هيتنانە وە	۱۳۳
۶۰۵	بەشى يەكەم: باسى بەشەكائى خەون و خەوبىنин، كەسنى خەون دەبىنلى چى..	۱۳۴
۶۰۸	خەون ھەركە خەون پەرزىن كرا ئىتە دى	۱۳۵
۶۱۱	لە خەون گىپانە وەدا درۇ دروست نىيە	۱۳۶
۶۱۲	بەشى دووھەم: ئەو خەونانە كە پىنگەمبەر (د.خ) خۇي دىيونى	۱۳۷
۶۱۷	ئەو خەونانە كە پىنگەمبەر (د.خ) خۇي دىيونى و ھەرخۇشى خەو پەرزىنلى...	۱۳۸
۶۱۹	بەشى سىيەم: ئەو خەونانە كە پىنگەمبەر (د.خ) خۇي خەو پەرزىنى كردۇون	۱۳۹

زنگیزه	پیشرستی سهره باسه کان	لا پهده
۱۴۰	دیتنی پیغه مبهر (درودی خودای لمسه ربین) به خه و	۶۲۳
۱۴۱	بدهشی چواره: له باره دهستووره نه ریت و دعوا و نزای نووستنه و	۶۲۴
۱۴۲	وشی کاتی له خه و ههستان	۶۲۴
۱۴۳	پاشه کی باسی پهندو نموونه کان	۶۲۶
۱۴۴	نامهی خه بات و تیکوشان و غهزاکان	۶۴۳
۱۴۵	باسی یه که م: باسی گهوره بی خه بات و تیکوشان له ریگای خودا	۶۴۲
۱۴۶	باسی دوووه: باسی شه هیدو گهوره بی و پایه و پلهی شه هید	۶۵۶
۱۴۷	شه هید بو خه لکیکی زور تکا ده کا	۶۶۳
۱۴۸	به هرمهی پاسه وانه کانی سه ر سنووره و پاسدارانی ریگهی خودا	۶۶۴
۱۴۹	گهوره بی دارایی به خت کردن له ریگهی خودا گهوره	۶۶۶
۱۵۰	خیبری یارمهتی دانی غمزراکمر	۶۶۸
۱۵۱	باسی سینه م: نیازی پاک و قهستی خیرو مه بستی رهوا له غه زادا مه رجه، حوكمی غه زا چیبه؟ فه رزه یا سوننه ته، یا چیبه؟	۶۶۹
۱۵۲	نهوهی به کری بچی بو خه بات (واته: کریگرته) پاداشتی بو نیبه	۶۷۰
۱۵۳	تیکوشان (غمزا کردن) فهرزی کیفایه میه	۶۷۲
۱۵۴	خاون عوزرو به هانهی رهوا نه گهر نه شجی بو غه زا گوناهی لمسه نیبه	۶۷۴
۱۵۵	پهیمان بمسن لمسه رهزا کردن	۶۷۶
۱۵۶	نافرہ تانیش له گهمل پیاواندا ده چن بو غه زا	۶۷۷
۱۵۷	هیجره ت و ره و کردن بو ولاتی ثیسلام سوننه ته	۶۷۸
۱۵۸	باسی چواره: سه فهرو ولاخ و که ره سه و تفاقی تیکوشان له ریگهی خودا	۶۸۲
۱۵۹	بهر پیکردن و پیشوازی خه بات گیپران	۶۸۵
۱۶۰	باشی و نیشانهی رسنه نیی و لاخی به رزه	۶۸۶
۱۶۱	نابی ماین له گهر چاک بکری	۶۹۱
۱۶۲	به شه ردانی نازه ل (وهک شه ره که لمشیترو شه ره که وو شه ره به ران و.....)	۶۹۲
۱۶۳	دروست نیبه زی که وان و زه نگ بکرینه ملی نازه ل و لاخ	۶۹۳
۱۶۴	دروسته ولاخ ناو بنری	۶۹۳
۱۶۵	ناگادری و چاودیری ولاخ پیویسته	۶۹۴
۱۶۶	دهستووره کانی سواری	۶۹۷
۱۶۷	پیشبرکی به ولاخ لمسه مال	۷۰۰

زنگیره	پیشرستی سه‌رمه باسه‌کان	لا پره
۱۶۸	تیر نهندازی	۷۰۳
۱۶۹	داوای سه‌رمه‌وتن له خودا به خاتری زهبوونه‌کان	۷۰۵
۱۷۰	داوای کومه‌کی له بتپه‌رسن ناکری	۷۰۶
۱۷۱	نامیرو چهک و تفاقی چهنگ	۷۰۷
۱۷۲	زربه‌و رم	۷۰۷
۱۷۳	شمشیر	۷۰۸
۱۷۴	خووده‌ی ناسن و کلاو زری	۷۰۹
۱۷۵	نالاو بهیداخ	۷۰۹
۱۷۶	باسی پینجهم: باسی مدهستی سه‌رمه‌کی له تینکوشان و خهبات، سه‌رشنیه‌ی...	۷۱۰
۱۷۷	خهبات و غهزا دهبنی له بنهره‌تدا له پینناوی ناییندا بی	۷۱۱
۱۷۸	بانگهوازی پیش دهست پن کردنی شهر پیویسته	۷۱۲
۱۷۹	راسپیری (وهصیه‌ت) پیغه‌مبهر (د.خ) بؤ سه‌رگرده‌کانی سوپاکان	۷۱۵
۱۸۰	له‌پاش بانگکردنی بی بروایان بؤ سه‌ر فه‌مانی ثی‌سلام نه‌گهر قه‌بوقلیان نه‌کرد	۷۱۷
۱۸۱	دروسته بدری به‌سریاندا	۷۱۹
۱۸۲	کات و دهی شهر خوش بونو!	۷۲۰
۱۸۳	له دده‌دهمی گهرمه‌ی جه‌نگدا پارانه‌وه په‌سنه‌نده	۷۲۲
۱۸۴	خوپراگرتن و وره به‌رزی و نه‌بزین له‌کاتی روودانی شهردا پیویسته	۷۲۵
۱۸۵	شوئنیه گومکن له شهردا په‌سنه‌نده و شهر به‌فیل ده‌بریته‌وه	۷۲۵
۱۸۶	نیشانه و دروشی یه‌کتر ناسینه‌وه له جه‌نگدا	۷۲۶
۱۸۷	ژن و مندال و پیره‌میردو به‌منه ناکوزرین	۷۲۷
۱۸۸	ثازاردان به ناگر به‌س بؤ خودا دروسته	۷۲۸
۱۸۹	لچ و لیو کردن و نه‌تک کردنی کوژراو ناپه‌وایه	۷۲۸
۱۹۰	په‌یمان شکاندن و بی نیمانی زور ناپه‌وایه	۷۲۹
۱۹۱	باسی شه‌شم: باسی دهست که‌وتني جه‌نگ و باسی چونیه‌تی دابهش کردنی	۷۳۰
۱۹۲	نهقل (واته: مالی تالانی که له ناموس‌ولمانان و دهست دهکه‌وی)	۷۳۴
۱۹۳	سه‌ر به‌ش دهبنی له‌پاش حیاکردن‌وه پینچ یه‌ک بی	۷۳۶
۱۹۴	پیشه‌وا (سه‌رمه‌کی موسولمانان) خوی سه‌رده‌وکاری دابهش کردنی پینچیه‌کی..	۷۳۶
۱۹۵	فه‌یا (فیئ: واته: مفتنه‌مال)	۷۴۰
	سمر گولی تالانی هی پیغه‌مبهر (د.خ) باسی نه‌و ماله‌ی له‌پاش پیغه‌مبهر...	۷۴۲

زنجیره	پیشرستی سه‌رده‌ساده‌کان	لا پرده
۱۹۶	که‌سی له غه‌زادا ناموسولمانی بکوژئ تفاوق و کله‌پله‌له‌که‌ی ررووت ده‌کاتمه‌وه..	۷۴۴
۱۹۷	ناموسولمانی جه‌نگی نابی به خاوند مائی موسولمان	۷۴۶
۱۹۸	زن و بهنده له تالانی چکیکیان دهدزیتی	۷۴۷
۱۹۹	خه‌لات کردنی نو موسولمان	۷۴۹
۲۰۰	سهرانه (جزیه)	۷۵۰
۲۰۱	سنه‌ندنی دهیه‌ک	۷۶۰
۲۰۲	دهستپیسی و گزی و دزی و فزی له تالانی ناره‌وایه	۷۶۱
۲۰۳	سرای که‌سی دزی له‌مالی تالانی بکا	۷۶۴
۲۰۴	باسی دبیل	۷۶۵
۲۰۵	فه‌رمانزه‌وا بؤی هه‌یه که دیل به پیاوحتی نازاد بکا، یا سه‌رانه‌ی لی...	۷۶۸
۲۰۶	هه‌رگاتئ به‌ندھیئ نیسلام بwoo، وه هاته ناو موسولمانانه‌وه ئیتر.....	۷۷۱
۲۰۷	خواردنی شتی خوارده‌منی له‌پیش دابه‌ش کردننا له خاکی دوژمندا....	۷۷۱
۲۰۸	دیاری له فرهخوا (مشرک) و مرناگیری	۷۷۲
۲۰۹	له‌ناودانی مائی کافران دروسته	۷۷۲
۲۱۰	ریکه‌وتن و پیکهاتن (صوئج و هودنه: شه‌ر راگرتون: شه‌ر راوهستان)	۷۷۴
۲۱۱	همموو موسولمانی بؤی هه‌یه نامان بدا به‌کن خؤی ناره‌زوو ده‌کات	۷۷۷
۲۱۲	نوینه‌ر (رسوول: فروستاده) ناكوژری	۷۷۸
۲۱۳	سيخورو خه‌فی ده‌کوژری	۷۷۹
۲۱۴	خه‌فی ناردن په‌سنه‌نده	۷۸۰
۲۱۵	ده‌کردنی ناموسولمانان له دوورگه‌ی عه‌رهب	۷۸۰
۲۱۶	نمازداردان و چه‌وسانه‌وهی پیغمه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سـه‌ربن) له‌لایه‌ن	۷۸۳
۲۱۷	ناموسولمانه‌کانه‌وه	۷۸۶
۲۱۸	باسی حه‌وتهم: باسی غه‌زفوات	۷۸۶
۲۱۹	غه‌زای به‌در	۷۸۷
۲۲۰	گه‌ورهیی یارانی غه‌زای به‌درو ژماره‌یان چه‌ند که‌س بwooه	۷۹۴
۲۲۱	کوشتنی ثعبو جه‌هل	۷۹۸
۲۲۲	غه‌زای ثوحود	۷۹۹
۲۲۳	غه‌زای خه‌ندق	۸۰۶
۲۲۴	غه‌زای به‌منی نه‌ضیرو به‌منی قوره‌بیزه	۸۱۰

زنگیره	پیش‌ستی سه‌رده باسه‌کان	لا په‌ره
۲۲۴	غه‌زای خمیبه‌ر	۸۱۳
۲۲۵	غه‌زای زاتوورریقاع	۸۱۶
۲۲۶	غه‌زای بهنی موصطه‌لیق	۸۱۶
۲۲۷	غه‌زای ئەنمار	۸۱۷
۲۲۸	غه‌زای حوددیبیبیه	۸۱۷
۲۲۹	غه‌زای فمتحی مەكکە	۸۸
۲۳۰	غه‌زای حونه‌ین	۸۲۶
۲۳۱	غه‌زای ئەوتاس	۸۳۰
۲۳۲	غه‌زای طائیف	۸۳۱
۲۳۳	غه‌زای تەبۈوك	۸۳۲
۲۳۴	غه‌زای مؤته لە وولاتی شام	۸۷۱
۲۳۵	دوا گوته لەم باسەدا، باسى ناردەنی نىردىھەکان ناردەنی عاصىم و خوبەيپ...	۸۴۴
۲۳۶	ھەناردنی حەفتا كەسە قورئانخويىنەکان	۸۴۲
۲۳۷	ناردەنی خالىدی كۆرى وەلىد بۆسەر بەنی جەزىيمە	۸۴۴
۲۳۸	ھەناردنی ئەبۇ مۇوسا و موعاذ (رمزای خودایاتلىق) بۆسەر ولاتى يەمەن	۸۴۶
۲۳۹	ناردەنی عەلی و خالىدی كۆرى وەلىد بۇ ولاتى يەمەن (رمزای خودای لىتېق)	۸۴۷

بە پشتیوانى خوا بەرگى چوارەم تەۋاۋ بۇو

بەرگى پىنچەم بە (كتاب الألخلاق والفضليات) دەست پىنچەكەن